Utrecht University Library
Partner in Science
Universiteit Utrecht

Genees-konstige of werk-stellige oeffeningen, ontrent de manier van geneesinge : opgehelderd met bewysen uit verscheide schryvers, reedeneeringen, en veele waarneemingen, soo de genees- als de heel-konst raaken

https://hdl.handle.net/1874/211175

O. oct.
3836

GESCHENK

VAN

Den Heer D. J. Schut
te Nieuwpoort

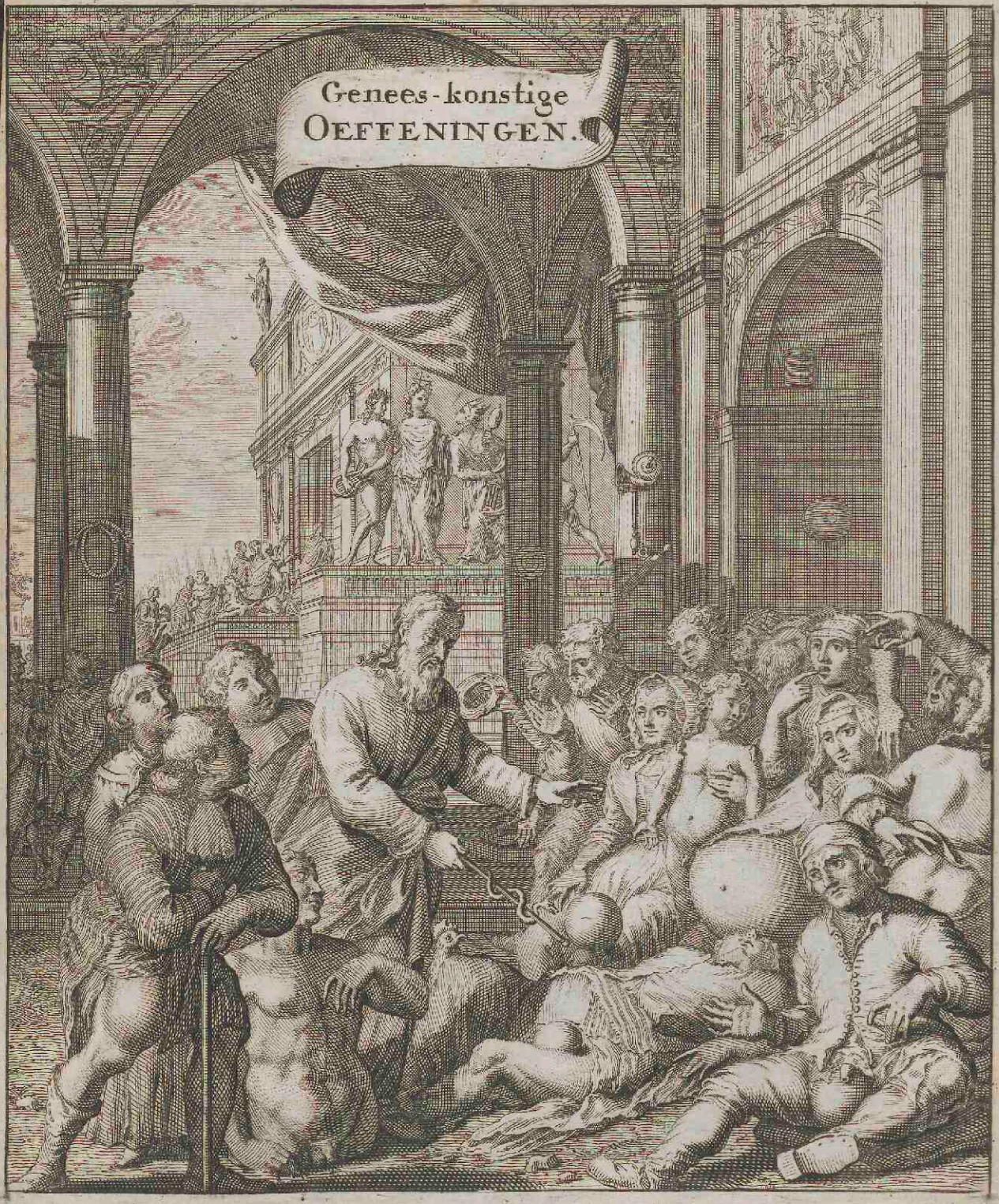
Genees-konstige
OEFFENINGEN.

O 8° 3836
O 8° 3836

GENEES-KONSTIGE,
OF WERK-STELLIGE
OEFFENINGEN,
Ontrent de
MANIER van GENEESINGE,
Opgehelderd met bewyſen uit verſcheide SCHRYVERS, Reedeneeringen, en veele waarneemingen, ſoo de *GENEES-* als de *HEEL-KONST* Raakende.

Voorſien met een volkoomen Bladwyſer, ſoo der SAAKEN, GEVALLEN, *als* GENEES-MIDDELEN.

In 't Latyn Beſchreeven door

De Heer FREDERIK DEKKERS,
Eertyds (wanneer dit Werk voor de tweede-maal gedrukt was in de Latynſe Taale) MED: DOCT: *en teegenwoordig* HOOG-LEERAAR *der Geneeskunde in de Academie te LEIDEN.*

Uit het Latyn Vertaald.

En met Koopere Konſt-plaaten vercierd.

BIBLIOTHEEK DER UNIVERSITEIT LEIDEN

Te LEIDEN,
By JOHANNES DU VIVIE, 1717.

VOOR-REEDEN

Van den SCHRYVER.

Uit het Latyn vertaald.

FREDERIK DEKKERS

Wenſt den Leeſer veel Heil.

Dat den eerſten Druk deeſer *Geneés-konſtige Oeffeningen* niet onaangenaam is geweeſt, en dat ook veele *Genees-Middelen* in deſelve voorgeſchreeven groot nut hebben toegebragt, ſoo aan die geenen welke nu de Genees-konſt ſouden beginnen te oeffenen, als ook aan die dewelke reets met deſelve beeſig waaren, hebben ſeer veele getuigd. Maar wyl dat geen afdrukſels van de ſelve meer voorhanden waaren, ſoo hebben verſcheide ſoo Genees-Heeren als Boekdrukkers, een tweede uitgeeving, en wel een weinig vermeerderd van my verſogt; weshalven ik haar deſelve niet konde weigeren, niet teegenſtaande ik door de geduurige Oeffening der Genees-kunde ſeer belet was; en wel voor-naamentlijk weegens de Algemeene Koortſen voor leeden Jaar in deeſe Stadt ſterk in ſwang gaande. Edog, dewyl niemant alleen voor ſig ſelven werd

gebooren, geef ik deese Oeffeningen, niet slegts van veel misstellingen bevryd, maar meer als eens soo veel vermeerderd, en met verscheide waarneemingen, eenige Konst-Plaaten, en veele soo eenvoudige als t'saamen-gestelde Genees-Middelen verrijkt, aan den Goedgunstigen Leeser weederom in't ligt.

Niet soo deselve in myn Boek-kaamer hebbe bedagt, maar even sodaanig als die voor het Bed der Sieken hebbe gesien en waargenoomen. Nogtans met deese omsigt, dat het hier in gesegde, met Reedenen, en Schriften soo der Nieuwe als Oude Genees-Heeren, en eige ondervindingen, heb soeken te bewaarheeden; Ik twyffele niet of deese myne manier van Schryven sal aan deese behaagen, aan geene weederom misnoegen baaren; want in deese teegenwoordige tyd, werd niets, selfs van de Aldergeleerste en naarstigste, in't ligt gebragt, het welke syne benyders niet en heeft, aan wien het veel ligter valt te berispen, en een anders goede naam te schende, als het gesegde te verbeeteren, of iets van meer nut aan den dag te brenge. Want veele syn wonder in haar schik soo sy imant selfs in het minste kunnen berispen.

Maar 't is nu geen bruik met regt te weeder-
sprecken,

Het

Het is niet alleen aan my, maar aan ider een ſeer ſwaar jaa by naa onmoogelijk elk een genoegen te geeven, waarom het gemeene ſpreekwoord ſeid, niemand werd gevonde, die aan alle voldoed, by de menſchen is niets even aangenaam; Ook moet ſig geen Sterveling verbeelde, iet ſoodaanigs te kunnen uit werken, dat het aan alle ſmaake ſoude behaagen want naar het ſegge van den Griekſe Digter

Soo kan aan ider niet behaagen, ſelfs Jupyn
T' ſy dat hy reegen geeft of heldere ſonnen ſchyn.

Maar hoe ſeer is het te beklaagen dat de Schriften der Oude Genees-Meeſters als Hippocrates, Celſus, Aëtius, Avicenna, Haly &c. in deeſe Neuswyſe Eeuw, niet alleen van ſommige van geenderwaarde geoordeeld, maar ſelfs werden veragt; jaa daar ſynder ſoo onbeſchaamd dat ſy oordeelen het een ſchande voor haar te weeſen, ſodaanige Mannen haar Schriften te Leeſen, even als of de eerwaarde oudheid, niets aanmerkens waardig, goeds, of waar hadden geſegd of geſchreeven; nogtans is aan ider bekend, die maar de beginſelen der Ouden hebben ingeſien, of ooit de Genees-

nees-kunde geoeffend, hoe veel waare, aanmerkens, jaa verwonderens waardige Leſſen, ſoo in de Genees- als Heel-Konſt, door Hippocrates, Avicenna, Celſus, (die de Latynſe Hippocrates genaamd werd) ſijn naa-gelaaten. Waarom Galenus ſeer wel heeft geſegd, *dat die in de Oeffening der Geneeskunde ervaaren is, ſal moeten bekennen dat Hippocrates ons de waarheid leeft over gelaaten.*

Aan veele ſoude ook het ſeggen van Hippocrates, Avicenna, Aëtius, Celſus &c. niet mishaagen, ingeval ſy niet wiſten het van deeſe Mannen geſegd te ſyn, ſodaanig ſynſe door haare bedorven voor oordeelen ingenoomen: waar van daan (bid ik U) ſoude in de voorgaande tyd de Genees- en Heel-Meeſters, hunne konſt hebben gehaald; ſoo niet den Ouden Griek, Romein en Arabier, hunne Genees-Middelen, Waarneemingen, en Schriften aan de Naakoomelingen hadden naagelaaten. Maar ider ſal gaarne bekennen dat men geen Koorn ſonder kaf, of Goud ſonder ſchuym vind: en ſchoon ons nu en dan eens gebeurd, dat aan die geenen, dewelke in de Goud Mijnen werken overkomt, dat ſy een ader van Goud, Silver, of Kooper met veel vuyligheeden beſet, vinden; ſullen wy daarom de hand van 't werk te rug trekken? of

ſul-

ſullen de Indiaanen van het duyken naar de Oeſters ophouden, om dat ſy niet altyd groote ſuivere en wel gewaaterde, maar ook kleine en onſuivere Paarlen in de ſelve vinden, ik meene geheel niet; daar en booven, ſullen wy in het door blaaderen der Oude en Nieuwe Schryvers veeltyds vinden waar andere haar Genees-Middelen en meeninge hebben van daan gehaald of uitgeſchreeven; en ſoo voortgaande ſullen wy bevinden dat veele met vreemde Veeren pronkende, om een kleine ſaak groote onruſt maaken, en met opgepronkte woorden vertoonen of ſy iets nieuws hadden uyt gevonden, het oude deuntje blyven ſingen; en ſoo verlaaten den oorſpronk der Rivier en ſoeke kleine beekjens, die deeſe volgen. Maar even als den hoop den Ackerman voed, ſoo laat ons ook liever naavorſchen, als de Schriften der Ouden veragten; want by den oorſpronk ſmaakt het waater het aller ſoetſts; waar om Aquapendens ſeer wel van Hippocrates, Avicenna, Celſus en haare Schriften aan ſyn Leerlingen heeft geſegd

Gy houd dog altyd 't Boek van Celſus in u Hand,
Het ſy by dag of nagt, en legt het nooit van kant.

Maar egter moet men de behoorlijke Eer niet weigeren aan die geene, dewelke een saak van de Ouden gesegd, klaarder en duidelijker voorgesteld, of selfs dingen aan de Ouden onbekend synde, hebben uitgevonden, op dat alsoo met saam-gevoegde handen de *Genees-konst* tot hooger toppunt mogte opgevysseld en opgehelderd werden. Soo heeft eertyds Harveus van den omloop des bloeds; Olaus Rudbeck van de Waater-Vaaten; Steno van de Spieren en Quylvaaten, en den voortreffelijke onlangs overleeden A. Nuck van de Klieren &c. geschreeven. Hoewel de Ouden reets van het selfde hebben gewaagd, maar niet soo onderscheiden en duidelijk, maar egter klaar genoeg om aan den Weetgierigen daar toe aanleidinge te geeven: onder welke uitmunt *Avicenna* by wien wy deese woorden leesen, *onder deese, naamentlyk de Tong, syn twee Mondjens die beide een dun Yserdraad ontfangen, en sy syn den oorsprong van de Quyl, die tot het Klier-agtige Vlees koomen, het welke aan haar Wortel is, en sy werden genoemd de Quyl voortbrengers; en die twee Wellen werden genoemd de twee Uitgeefsters van de quyl, en sy houden de Tong vogtig*; meest het selfde leest men by *Galenus*, siet ook naa *Carpus* over *Mundinus*, die onder veele dit heeft; *de Quyl druipt in onsen Mond door bysondere*

dere Vaaten soo booven als beneeden. Ik hebbe dieshalven noodeloos geoordeeld meer plaatsen uit Oude Ontleedigers of Genees-Meesters by te brengen. Eer ik egter uitscheidë moet ik nog berigten dat de Printverbeelding op de 714. Bladsyde wel is geteekend maar verkeerd gesneeden, en dat dewyl ik geen Plaatsnyder ben, my van een ander heb moeten bedienen: soo eenige andere Fouten mogte den Leesr voorkoomen versoeke sulks ten beste te willen houden, en deese *Genees-kundige Oeffeningen* met sodaanig een geneegentheid te ontfangen, als se aan den Goed-gunstigen Leesr werde opgedraagen;

Vaart wel.

Berigt van

DEN DRUKKER

aan den

LEESER.

IK geeve *U E: hier in handen* de Genees-konſtige Oeffeningen van den Heer Frederik Dekker Med. Doct. *teegenwoordig* Hoog - Leeraar der Genees-kunde in de Academie te Leyden; *een Boek om ſyn deftigheid en nuttig gebruik tot Twee-maalen voor deeſen in de Latynſe Taale Gedrukt, en ſoodanig by Menſchen (die het pit en merg der Genees-konſt Oefening meer agten, wanneer door ondervinding is beveſtigd, als bloote beſpiegelingen ontrent deſelve, die meenigmaal in haar uitkomſt toonen geheel en al niet te voldoen aan de verwagting die men van haar had) dat geen Exemplaaren van deſelve meer te Koop of Voorhanden ſyn; weshalven wy op het aanraaden van Veele het de moeite waardig geagt hebben het ſelve in onſe Moeder-taale te laaten Overſetten; om die geene welke geen kennis van Vreemde Taalen magtig waaren, meede deel te geeven om dit nuttig en ge-agt Werk te konnen door blaaderen: te meer; dewyl nooit in onſe Taale ſoo volmaakt een Werk, de Genees-konſt raakende, is in het ligt gekoomen.*

Den Leeſer ſal bevinden dat het ſelve doorſaaid is met veelderhande Aanmerkingen, betreffende ſoo wel de Heel- *als de* Genees-konſt, *dewelke den Schryver doorgaans in ſyn veel-vuldige Oeffeningen ſelfs heeft bygewoond, behandeld en geſien.*

Kun-

Kunnende daar uit veel voordeel getrokken werde by die Heel-Meesters, die of over See-vaarende of ten platten Lande woonende, veeltyds genoodsaakt syn meede de Geneeskonst Oeffening in het Werk te stellen. Synde ook dit Boek seer dienstig voor Apotheekers of Kruyd-mengers, wyl de maanier om seer veel deftige Genees-middelen te bereiden, daar in duidelyk en klaar werd beschreeven.

En meede voor alle soorten van Menssen die eenige lust hebben om van de Medicynen iets te willen weeten, dewelke het selve verstrekken kan voor een regt en bekwaam Huis-boek *in deselve Weetenschap. Alle Recepten of Medicamenten hebben wy tot groot behulp in onse Moeder Taale nevens de Latynse laaten Oversetten.*

Wy verhoopen, en twyffelen geensints, of wy sullen veele Menssen door deese vertaaling groote hulp en genoegen toegebragt hebben. Den Leeser gebruike het selve dan tot hun voordeel, en Leeven alle gesond en wel. enz.

J. du VIVIE.

AANWYSING

DER

HOOFD-STUKKEN.

Inleiding, tot deese Genees-konstige Oeffeningen, en het voorneemen van den Schryver. 1. — 4.

I. HOOFD-STUK.

VAN DE SLAPPE, EN KRAGTIGE NIES-MIDDELEN. 5. — 7.
Der selver voorschriften. 8. — 16.
Aanmerkingen, die in haar gebruik dienen waargenoomen te werden, 17.
Vogten, die de selve vereischen, 17. 18.
— — — verbieden. 19. 20.
Siektens, die de selve vereischen. 20. — 31.
— — die de selve verbieden. 32. — 38.
Menschen, voor de welke men deselve niet als in dringende noot mag voorschryven. 39. — 41.
— — die deselve met minder gevaar gebruiken. 42. 43.
De tyd, om deselve te gebruiken. 44.
Wat voor der selver gebruik te doen. 44. 45.
— onder der selver gebruik. 46. 47.
— naa der selver gebruik goed is. 47.

II. HOOFD-STUK.

VAN DE ROOKINGEN. 48. 49.

Voor-

Voorſchriften van deſelve. 49. — 58.
Aanmerkingen, die men in het gebruiken moet waarneemen 59.
Vogten, die de ſelve vereiſchen. 60. 61.
— — die de ſelven verbieden. 62. 63.
Siektens, die de ſelve vereiſchen. 63. — 76.
— — die de ſelve verbieden. 77. 78.
Sieken, voor de welke men de ſelve moet voorſchryven. 78. — 80.
— — — — — niet ligtelijk moet voorſchryven. 81. 82.
De tyd, om de Rookingen te gebruiken. 82. 83.
Wat voor de Rooking werd vereiſt. 83. 84.
— onder het gebruik van de ſelve te doen is. 84.
— naa de gebruikte Rooking goed is. 85.

III. HOOFD-STUK.

VAN DE MONDSPOELSELS, KAAUW-MIDDELEN, EN GORGEL-DRANKEN. 86. 87.
Haar Voorſchriften. 88. — 97.
Aanteekeningen van het geen men in derſelver gebruik moet waarneemen. 98.
Vogten, die deſelve aanwyſen. 99. 100.
— — — verbieden. 100. 101. 102.
Siektens, in de welke deſelve met voordeel gebruikt werden 102. — 137.
— — — — — nooit dienen voorgeſchreeven te werden. 138. — 143.
Menſchen die de ſelve van nooden hebben. 144. 145.
— — — meeſt tyds ſchaaden. 145. — 147.
De tyd om deſelve te gebruiken. 148. 149.

Wat

Wat voor derſelver gebruik noodig is. 149. 150.
— onder derſelver gebruik werd vereiſt. 150.
— naa de ſelve goed is. 150. 151.

IV. HOOFD-STUK.

VAN DE BRAAK-MIDDELEN. 152. —— 159.
Voorſchriften van de ſelve. 160. — 162.
Aanmerkingen in 't gebruik der Braak-middelen. 163.
De Vogten, het Braaken aanwyſende. 163. 164.
— — — — verbiedende. 164. — 166.
De Siektens het Braaken te kennen gevende. 166. — 168.
— — — — verbiedende. 169. — 178.
Menſchen, die het Braaken niet kunnen verdraagen. 179. 180.
— — — — met minder moeiten verdraagen. 181. 182.
Teekenen om het Braaken in 't Werk te ſtellen. 182. — 184.
De tyd om het ſelve te doen. 185. 186.
Wat voor het Braaken werd vereiſt. 186. 187.
— in het Braaken te doen is. 187. — 189.
— naa het Braaken goed is. 190. — 192.

V. HOOFD-STUK.

VAN DE BUIK-SUIVERINGEN. 193. — 195.
Voorſchriften van Weekmaakende Middelen. 196. — 199.
Van de Sterke Buik-ſuiveringen. 200. 201.
GALDRYVENDE. 202. 203.
— — — derſelver Voorſchriften. 204. — 210.
SLYM-DRYVENDE. 211. — 215.
— — — der ſelver Voorſchriften. 216.

SWAR-

SWARTE GAL-DRYVENDE. 225. — 228.
— — — — derſelver Voorſchriften. 229. — 232.
WAATER-DRYVENDE. 233. — 239.
— — — der ſelver Voorſchriften. 240. — 247.
ALGEMEENE ONTLASTENDE. 248. — 254.
— — — — derſelver Voorſchriften. 255. — 261.
Aanteekeningen in het gebruik der Buik-ſuiveringen waar te neemen. 262. — 267.
De Vogten, de Ontlaſting aan wyſende. 268. 269.
— — — verbiedende. 270. 271.
Siektens, de Ontlaſting aan wyſende. 272. — 353.
— — — verbiedende. 356. — 369.
Menſchen, die de Ontlaſting ligtelyk verdraagen. 370. — 384.
— — — niet als met gevaar verdraagen. 385. — 391.
Teekenen, het Buik-ſuiveren aan wyſende. 392. — 395.
De tyd om te ontlaſten. 396. 397.
Wat Dag daar toe de bequaamſte is. 398. 399.
Welke Uur de beſte is. 400. 401.
Wat voor het Ontlaſten werd vereiſt. 402. — 407.
— in het Ontlaſten goed is. 408. — 412.
— naa de Buik-ſuivering te doen. 413. — 426.

VI. HOOFD-STUK.

VAN DE CLISTEEREN EN SETPILLEN. 427. — 429.
Van de Set-pillen. 430. 431.
Voorſchriften van Cliſteeren. 432. — 434.
— — Set-pillen. 445. — 448.

***

Siek-

Siektens in de welke de Clisteeren te pas koomen. 449. — 503.
— — — — niet goed syn. 504. — 512.
Menschen, in de welke de Clisteeren mogen geset werden. 513. — 534.
— — — — — niet als in de hoogste nood mogen geset werden. 535.
De tyd om de Clisteeren te setten. 536. 537.
Wat voor het setten van een Clisteer werd vereist. 537. 538.
— in het setten van een Clisteer goed is. 538. 539.
— naa het setten van een Clisteer behoord gedaan te werden. 539. 540.

VII. HOOFD-STUK.

VAN DE SWEET-DRYVENDE MIDDELEN. 541. — 566.
Voorschriften van Sweet-middelen. 567. — 586.
Vogten, de welke de Sweet-middelen aanwysen. 587. — 599.
— — de welke de sterke en opdroogende Sweet-middelen verbieden. 600. 601.
Siektens, in de welke de Sweet-middelen met goed gevolg gegeeven, en voorgeschreeven werden. 601. — 715.
— — in de welke de heevige Sweet-middelen niet te pas koomen. 716. — 732.
Menschen, voor de welke de Sweet-middelen (insonderheid de sagte) met goed gevolg voorgeschreeven werden. 733. — 737.
— — — de welke de heevige Sweet-middelen niet kunnen verdraagen. 738, — 740.
De Tyd om het Sweet uit te dryven. 741. 742.

Wat

Wat te doen voor het Sweeten. 743. 744.
— — onder het Sweeten. 745. — 752.
— — naa het Sweeten. 753. — 757.

VIII. HOOFD-STUK.

VAN DE PIS-DRYVENDE MIDDELEN. 758. — 773.
Voorſchriften van de ſelve. 774. — 797.
Vogten, voor de welke de Pis-dryvende Middelen goed ſyn. 798. 799.
— — die de Pis-middelen verbieden. 801. — 805.
Siektens, in de welke de Pis-dryvende Middelen te pas koomen. 806. — 828.
— — — — — — niet te pas koomen. 829. — 836.
Menſchen, voor de welke Pis-middelen met vrugt werden voorgeſchreeven. 837. — 842.
— — — — de heevige Pis-middelen niet te pas en koomen. 843.
De Tyd, in de welke de Pis-middelen byſonderlyk te pas koomen. 844. 845.
Wat voor de Pis-middelen werd vereiſt. 846. 847.
— — onder het inneemen van de Pis-middelen werd vereiſt. 848.
— — naa het in neemen van de Pis-middelen werd vereiſt. 849. — 851.

De Effigie van den Autheur te plaatſen tegen 't Latynſe Veers, 't geen hier volgd.

IN

IN CLARISSIMI AVCTORIS

EFFIGIEM ET OPUS

DOCTISSIMVM,

EPIGRAMMA.

RElligio Medicum, Myſtam quem jactat Apollo;
Urbs inſtar *Sylvi* ſentit adeſſe ſui.
Dekkeri frons in de micat: ceu candida Virtus,
Moribus ut ſecli ſit Medicina, jubet.
Exitium morbis Ars, libro ſpirat in iſto;
Quam fera Mors, cunctis ipſa timenda, timet.
Vos modo, queis vitam longos produxit in Annos,
Quisque diem grati cedite, Noſtor erit.

JAC. TRIGLANDIUS.

GE-

GENEES-KONSTIGE OEFFENINGEN

DOOR

FREDERIK DEKKERS, PROF. MEDIC.

WY vinden een nodig geweten en gulden regel by *Hippocrates* in syn Boek van de Gestelteden, den XXXVI. Text: *Als*, zegt hy, *gy by een Sieken zult gekomen zyn, behoort gy te vragen, wat hem deert, waar hem syn ongemak van daan is gekomen, en hoe lang 't selve gehad, en of hy ook open lyf heeft, en wat spys dat hy nuttigt: Hippocraat gaat verder, en overweegt eerst, of de ziekte uit gal, slym, of uit beide is ontstaan, voorts of hy droogte of vogt van noden heeft; daerna of men de ziekte na boven, na beneden, of wel door de blaas behoort te zuiveren.*

Hoe men de Sieken moet ondervragen.

Laaten wy nu eens kort onderzoeken, wat *Hippocrates* met dit zeggen heeft gewilt, *en eerst, wat den Lyder deert*; dat namelyk een Geneesmeester den Lyder ende Omstaanders of byzittende moet ondervragen, na de ziekte en toevallen waar over hy klaagt, of van dewelke sy hem hebben aangetast gezien; na veler gevoelen heeft *Hippocraat* onder het woord lyden in een ruyme zin genomen, allerley gesteldheyt, ('t zy ziekte, of desselfs oorsaak ofte toeval) verstaan: want een Geneesmeester werkt niet altyd alleenig tegens de ziekte, maar ook op d'oorzaken, en dikwils, voor al in dese landen, tegens de toevallen; 't geen *Galenus* in het XII. Boek van de Geneeswyse mede heeft geleert: 't Is wel waaragtig geseid, d'oorzaak zynde weg genomen houden d'uitwerksels op, maar den Lyder werdt dikwils, door aandringende, verheffende en vermeerderende toevallen weg gesleept, eer de oorsaak kan weg genomen werden. Ten voorbeeldt versterke u, *Gunstige Leser*, de heftigste Jigt, door onlydelyke pynen en slapelose nagten den Lyder afmattende: zoude men op soodanige een Genesер niet beter de naam van Beul als van helper toepassen, die eerst wilde de oorzaak deser ziekte wegnemen,

Op wat wys de ziekte en desselfs oorzaak moet werden nagespoort.

Men dient vooral op de Toevallen te werken.

A. 1694. ÆT. 47.

FREDERICUS DEKKERS

Medicus Lugd. Bat.

C. de Moor pinx.

P. van Gunst sculp.

voor dat hy, tegens de pyn, nagtbrake, en wat dies meer is, yets in 't werk ſtelde? So is't byna met alle pynen: maar door het verminderen of weg nemen der toevallen, werd mede de oorſaak weg genomen, en de ziekte gemaklyker en veiliger geneſen: den Geesmeeſter kan, uit den Lyder of de Omſtanders, de weſentlykheit van de ziekte, en het beledigt deel, (is't niet in 't eerſte, ten minſte in de navolgende bezoeken) ligt gewaar werden; by voorbeeld, het beledigt deel werd gekent. 1. Uit desſelfs beledigde of verhinderde werkingh. 2. Uit ſyn plaats. 3. Uit de loſingen en opſtoppingen, 4. Uit de eigenſchap van de pyn, 5. Uit de gemeene toevallen.

Hoe het beledigt deel te kennen.

Eerſt vermaant onſen Oudvader om te overwegen, *of de Ziekte uit Gal, Slym, of wel uyt beide is ontſtaan, daar na of ſy droogte of vogt van noden heeft:* het gebeurt niet ſelden, dat, ſchoon den Geneesmeeſter den Lyder en d'Omſtaanders al wel ondervraagt, en hunne antwoorden over weegt, egter hem de ziekte nog de plaatſe derſelve niet klaar voorkomt: maar uit de berigten en antwoorden kan hy ligt beſluiten, of de ziekte uit Gal, Slym, of uit beide te zamen (doet 'er by uit zuur, wrang, of uit het bloed &c.) is ontſtaan, en of den Lyder vogt of droogte van noden heeft, ook of het zuure of wrange moet verbetert, of ook een aderlating om de bloedrykheit moet in 't werk geſtelt werden, of niet.

uyt de oorzaeken der ziekte.

Ten tweden dient 'er nageſpoort, *uit wat oorzaak*, de Lyder ziek is; van een uitwendige of voorgaande, voor af werkende, de inwendige of naaſt voorgaande, of door den uitwendige, in het gaande gemaakt lighaam te weeg gebragt, het nette onderſoek hier van uit den Lyder en d'Omſtaanders, heeft *Hippocrates* voor een Geneesmeeſter zeer noodſakelyk geoordeelt; de aldernaaſte oorſaak by de voorſeide te voegen dogt my onnodig, om datſe aan den Lyder en byſtaanders meeſt onbekent is, en den Geneesmeeſter de ſelve door ſyn eigen redenering leert kennen en gewaar wert. Van de verſcheidentheit der oorſaken, alle dubbelſinnigheit aan een kant geſtelt, behaagt my de volgende, door ſyne gewoone onderſcheidenheit, het meeſt; als ſy de zelve in middelbare of afgezonderde, en onmiddelyke of naaſte oorſaken verdeelen; beide zynſe of uitwendig of inwendig; de uitwendige zyn of die ingenomen werden, gelyk als de lugt die

Onderſcheiding der oorzaken.

wy

wy in aademen, ſpys en drank, geneesmiddelen en vergiften; of alle die uitwendig aan doen, of gelooft ſchaaden by brengen, als by voorbeelt een al te groote bloetſtorting: maar de inwendige zyn, beweging of ruit ſoo van 't gemoet als lichaam, ſlaapen en waken, uitlooſingen en ophoudingen; welke oorſaken geſegt werden, of middelbaare, voor zoo veel ſy een andere naaſte oorzaak verwekken, of onmiddelyk, ſoo eenige derſelve onmiddelyk de ziekte voortbrengen.

Op deſe wys zal den Geneesmeeſter den Lyder en Omſtaanders ondervragen, waar van daan dit quaat hem is aangekomen, of hy ook te veel in een al te kouwe, warme, vogtige, of droge lugt gewandelt, of hy te veel, te weinig, of ſpyſe of drank, van te ſlegten hoedanigheit, of tot ongewone tyt gebruik heeft, of hy hem te veel of te weinig naar gewoonte beweegt, of ſig te veel tot ruſt, ſlaapen of waken overgeeft; of hy met toorn, vreeſe, droefheit, ſchrik, ſchielyke ontſteltenis, is geplaagt geweeſt. Langs deſen weg, zynde de uit en inwendige oorzaken van den Lyder en Omſtaanders voorgeſtelt, en verſtaan, zal den Geneesmeeſter ligt aan de kennis van de naaſtvoorgaande, en onmiddelbare innerlyke oorzaak komen. Op wat wys den Doctor komt aan de kennis van d'inwendige oorzaak.

Ten derden, (*en hoe veel dagen*,) het is de meining van veele deftige Mannen, dat Hippocrates met deſe woorden de algemene tyden der ziektens, als haar begin, vermeerd'ring, ſtaat en afneming verſtaan heeft; op deſe wyſe dan kan een Geneesmeeſter beſluiten, of *een ziekte zwaar* is, dat uit het ſchielyk verval van kragten, het beledigde deel, quaataardigheit, en aart der ziekte, blykt; of *kort*, haar loop haaſtig volvoerende, als de heete koorts; *lang*, een lange ſiekte werd genoemt die traag eindigt en over de veertigſten dag duurt; of *geduurig*, die van 't begin van ſyn aanval, tot den einde toe onophoudentlyk afmat, of *verpoſende*, die met ſeekere tuſſen tyde aan doet, of *vers* of *veranderd*, die men ſleepende noemt; en eigenlydig wiens oorzaak op die plaats gebooren werdt, daar de ziekten is, of *medelydig*, wiens oorzaak op een andere plaats wert voort gebragt, als daar de ziekte de ſyne heeft, en of de *uytſlag*, gelukkig, twyfelagtig, doodelyk, geneſelyk of ongeneſelyk is. En der ziekten tyden en onderſcheiden.

Ten vierde *of hy naa behooren aftrek heeft*, het is booven al noodig te weeten of den Lyder hard of loslyvig is, en of dage- Of hy open lyf heeft.

lyx, of om de tweeden of derden dag ſtoelgang heeft; of meer of minder als gewoon is uytwerpt, en ontlaſt het geen ontlaſten moet, of al te dun lyvig is, uyt welke allen de Geneesmeeſter beſluyt, of het week of open lyf maken, verſterken of opſtoppen, van noden is.

Wat voedzel hy gebruikt.

Ten vyfde, *wat voedtſel hy gebruykt*, te weten of volkoomen, maar gering, of heel ſchraal; en dat vogtig of droog, en of genoegſaam is om de kragten te bewaaren, volgens *Hippocrates* ſyn IX. Kortbondige Spreuk, van de I. Afdeeling, want de kragte werden inſonderheid door voetſel onder houden; dat het moet vermeerdert of vermindert werden: uyt het tegenwoordige en voorgaande voetſel, krygt den Geneesmeeſter mede kennis, van de beſchadigende, en in het lichaam overvloeiende vogten. Het welk, indien niet weg genoomen, en beter voor geſchreven wert, is de ziekte niet te geneeſen; ik oordeel het by na onmogelyk, dat een zieke, dagelyks tegens een goede levens wys ſondigende, wel kan geneſen werden.

Hoe de ziekte behoort gehandelt te werden.

Ten laatſten *of men de ziekte, na bovenen, na onderen, of door de blaas moet uyt leyden.* Dit moet men myns oordeels, in een ruyme, en in geen naauwen zin opvatten, zoo dat men door de zuyveringh naa bovenen, niet alleen Braak, maar ook nies en rook middelen kan verſtaan, en ſoo voorts; ook werden niet uytgeſlooten de middelen die de quaade zappen verbeteren en matigen. Want de quaade verbeetert, de raauwe gekookt ſynde vogte, kunnen ligter en met minder moeyelykheid van de zieken, uyt hun lichaem gedreven werden: volgens *den* XXII. *Kortbondige Spreuk van de eerſte verdeling, en 't* V. *Boek der Volkſiektens* XXV. *verdeeling van Hipocrates.*

Der Schryvers voornemen.

Ons voorneemen dan is, om van yder, ſoo nies als braakmiddelen &c. te handelen, en ſommige voorſchriften der nies, buykſuyverende, ſweet en pisdryvende middelen, te geven; mitsgaders in wat geſteltheit van onſe zappen, ziekten, menſchen &c. deſelve baaten of ſchaaden kunnen, wat *voor, onder*, of *na* het in neemen der geſeide geneesmiddelen gedaan en waar genoomen moet werden; al het geen wy door onſe waarneminge, redenen, het aenſien ſen de Schriften van andere Geneeskundige, ſoo oude als nieuwe zullen tragten te beveſtigen en op te helderen.

I. HOOFT-STUK.

VAN DE SLAPPE EN KRAGTIGE NIES-MIDDELEN.

Slappe Nies-middelen (*Errhina*) werden van de uytwerking Hooft zuyveringen (*caput purgia*) van het deel daar sy aangebragt werden, Neus-middelen, (*Nasalia*) genaemt: in't Grieks ἐρρῖνα, om datse εἰς ῥῖνας in de neusgaten werden gegoten, geblasen, of opgesnoven, want ῥὶν en ῥὶς, betekent de neus van ῥεὶν, om dat door de neusgaten het snot, water, taaye slym, en vuyligheden der hersſenen, uitvloeyen; welke slappe niesmiddelen, de taaye vogten tussen de hersſenvliesen, en hersſenen door haar geestryke en vlugge scherpheid, breken en verdunnen; de schadelijke, waterige, slymerige &c. of overvloedige vogten uitlocken, en om 't hooft te zuyveren werden in 't werk gestelt. Waarom dat de Errhina aldus genaemt werden.

Merckt aan, datse somwylen van eenige in de Neus-sweeren (*Ozæna*) neusbloeding, neus-verstopping, en wat dies meer is, met groot voordeel gebruykt werden: maer hier van nader in 't vervolg.

De gezeide Genees-middelen, verdunnen niet alleen door haar stoffe, scherpte en aanraking, de schadelycke sappen, en lockense naar buyten, maken een slag van kittelingh, en doen niesen, of haalen de vogten en 't snot uyt de neusgaten en oogen &c. maar mede voor de neus gehouden, verdunnen sy door den damp, die daar van tot de reuk-senuwen, mamswyse uytstekinge, en de hersſenen opstygt, de dicke en taaye slymerigheit der vogten, en soo suyveren sy door de neusgaten en 't verhemelte, de hersſenen. Hoe dezelve werken.

Sy werden gemaakt tot een vogte of vaste gedaante: onder de vogten werden getelt, *Waters*, *Geesten*, *Afweikselen*, en *Afkookſels*; de *vaste* wederom syn, of *vogtig*, of *droog* en *dor*: van't eerste getal syn, de *Balzemen*, *Smeerzels*, *spitze en langwerpige wieken*, aan de welke somtyds draden werden vast gemaakt, op datze naar vereis van saaken zouden konnen werden uitgehaalt, van het In wat voor een gedaante dezelve bereid werden.

tweede *de poeders* om op te snuyven, of die met pennen en pypjes inde neusgaten werden geblaſen: van ider deſer zullen wy den *Leeſer*, eenige voorſchriften geven.

Nieskruiden waarom dus genaamt, en op wat wyſe dezelve hunne werking doen

Nieskruyden (*Sternutatoria*) Πταρμικὰ ſyn ſcherper en ſterker middelen als de vorigen, en verwecken eigentlijk door haar ſcherpte het nieſen, en dwingen de menſchen daar toe; de ſelve werden by na om de ſelve redenen als de voorgaande gebruykt, en voornamentlijk om de herſſenen te ontledigen en te zuyveren, voorts ook om de taay en ſlymige vogten &c. uit de borſt te looſen, als ook om de vrugt in een moeyelijke baaring, en de nageboorten af te dryven, en de hick door overlading ontſtaan te ſtillen &c. van het welke leeſt *den* XXXV *en* XLIX. *Kortbondige Spreuck van de* V. *Afdeling van Hippocrates.* als mede den *Latynſe Hippocrates C. Celſus in ſyn* II. *Boek, het* VIII. *Hooftdeel, Blad.* 69. maar hier van breder in de aantekeninge.

Merckt aan dat men met de ligtſte moet beginnen: maar die haar werking niet genoeg doende, tot die kragtiger zyn overgaan; meer hier van in't vervolg.

Waerd in dezelve verſchillen.

Mede verſchillen de Nieskruyden, *ten aanſien hunner kragten*, en zy zyn of ligt, middelmatig, of geweldig; ontrent *de wys van gebruyk* zynſe of vloeibaar, of vaſt; deſe weer vogtig, of droog; werdende de vloeibaare en drooge uit het hol van de hant in de neus opgeſnooven, of door een pen of pyp daar in geblaaſen; met de vogtige werden de neusgaten beſmeert, of daar ingeſtoken.

Zappen om te doen Nieſen.

Voor eerſt komt my onder de ſlappe Niesmiddelen voor *het Zap* uit de verſe *Beteuni* blaaderen, *Majolyn*, *roode Beete*, *Guichelheil*, *Waterkers*, *Blauwe Lis*, &c. geperſt en gezuyvert, de welke door de neusgaten opgeſnoven, of der ſelver verſe blaaderen, wat tuſſen de vingers gevreeven, en in de neus geſtooken, veel water, ſnot en ſlym, uitlocken en uithaalen, dies halve werdenſe inde waterige ſinking-koortſen, in de ſlymagtige ongematigtheden des hoofds, ſlym prop (waar toe het zap van waterkers en wilde komkommers voor al en byſonderlyk gepreſen werden) met heel veel vrugt gebruikt.

Waters, Geeſten &c.

Onder de daar toe bequaamſte *wateren* ſoo munten uit de navolgende, namentlijk de overgehaalde van *Eedele Majelyn*, *Betunie*, *Wynruyt*, *Salie*, *Lavendel*, *Guichelheil*, *Orego*, groot

Schel-

Schelkruid &c. onder de *Geeſten* die van wilde Komkommer zap, Roſemaryn en Wijn, als mede, uit de Bladeren van Witte Nieswortel, Tabak en Lelitjes van den Dalen, met Wijn of Roſemaryn water overgehaalt: onder de welken ook uit munt, de Geeſt van Pis, Roet, en Armoniak ſout: *de afweikſels*, kunnen gemaakt werden in wijn of overgehaalde wateren, met in de ſelve maar wat Saly, Puly, Quendel, Lavendel Bloemen, Schelkruidwortel, Lis, of Verkens-Broots-wortel, &c. te weeken: *de Afkookzels*, werden uyt de ſelfde reets genoemde bereidt, en gebruyckt, na een weynig Honing van Roſen of Roſemaryn daar te hebben ondergemengt.

Balzemen; Smeeringen &c.

Onder de meeſt gebruykelijke *Balzems* ſyn de volgende, die uyt Wijnruit, Saly, Majelyn &c. gemaakt werden, onder de welke men, om de ſelve kragtiger te doen ſyn, dan de Poeiers van Ireas, Gengber, Galega, Luyskruyd, Nardus &c. mengt: de *Smeerſels* werde van de voornoemde eenvoudige dingen en poejers gemaakt, met die (ſoo ſe heel kragtig moeten ſyn) onder Roſemaryn honing, zap van Lis, of Taback te mengen: *wieken*, ſteltmen mede toe uyt de ſelfde poeyers, met Waſch, Slym van Gomdragant of yets diergelijks: die van buyten kunnen beſmeert werden met overgehaalde Olien, van Majelyn, Roſemaryn of uytgeperſte Oly van Nardus, &c. Ook ſteekt men wel een ſtukje Meeſter of Verkensbroot-wortel als een wiek gemaakt, inde neusgaten.

Waar mede dat menſe moet beſmeeren.

De *Poeders* van de voorſeide dingen werden opgeſnoven, of door een penne ſchaft, of pypje inde neusgaten geblaaſen.

Onder de *Nieskruide* zyn deſe volgende de voornaamſte, van de *Wortels*, de Witte Nieswortel, de wortel van Bertram kruyd, van Hannevoet, Kalfvoet, Peperwortel, Lis, Verkensbroodt, &c. de *blaaden* van Taback, als mede de *Zaden* van Nardus, Raket, Sterrekers, en Moſterzaat: ook het *zap* van Euphorbium, Verkenbrood, Lis, als mede Genber, Langepeper, Kruidnagelen, Beverſwyn: het *Turpethum Minerale*, waar van dit het voorſchrift is.

Eenvoudige Niesmiddelen.

Beſchryving van het Turpethum Minerali.

℞. *Mercurii crudi* ℥j
Ol. Vitriol. Rectif. ℥j
M. in Retorta.

Neemt raauwe Quikſilver 2 loot
Olie van Koperroot twemaal overgehaalt 4 loot.

Mengt

Mengt dit en doet het te ſaamen in een glaaſe kromhals, en haalt het met een ſterkvuur in een Zand-kapel, dat het droog is over, dit met de afgehaalde olie van Koperroot daar weder by te gieten, twee of drie maal herhaalende, als wanneer men den overgeblevene zeer witte klomp ſtoot en met regenwater drie a viermaal afzoet, of ſoo lang tot dat het water dat afgegoten werd ſmaakeloos is, en dan verandert het in een geel poejer, dat men droogt en bewaart.

VERSCHEIDENE VOORSCHRIFTEN van SLAPPE en KRAGTIGE NIESMIDDELEN,

Verſcheide Voorſchriften van ſlappe of ſterke Nies-middelen.

Inde gedaante van Zap.

℞. *Fol. major. nobil. virid.*
beton. recent.
anagallidis an. Q. V.
Conteratur & exprimatur ſuccus.

Neemt Groene edele Majelyn
Verſe Beteuni-blaaden
Guichel-heil van elx ſoo veel als gy wilt.
Stampt en perſt'er het zap uit.

℞. *Hujus ſucci expreſ.* ℥ß
Cui immiſceatur
Caſtorei ſubtil. pulv. ℈j.

Neemt van dit uytgeperſte zap 1 loot.
Mengt daar onder fyn gepoeyert Beverſwyn 1 ſcrupel

In dolligheit of Slaapkoorts.

Het Boomwol dat hier in gedoopt is, *werd van veele voor een ſonderling gepaſt middel gehouden, om in de dolle ſlaapkoortſige haar neusgaten te ſteeken.*

Crato had dit volgende veel in 't gebruik.

Slapnies-middel van Crato.

℞. *Sem. nigellæ per triduum qua triduumve in aceto roſaceo macerat. & pulv.* ℥j
Succi majoranæ fol. expr. ℥iij.
M.

Neemt Nardus, die drie of vier dagen in Rooſen-azyn geweikt is fijn geſtoten een vierendeel loot.
Zap uit Majolyn bladen drie vierendeel loots.

Dit mengt men onder een, en ſnuyft het uyt het hol van de hand, om het hooft te zuiveren, twee of drie maal op.

Inde

Inde Gedaante van een Afweekzel.

℞. *Fol. beto Rubr. m1 ß*	Neemt Roo Beete bladen anderhalven handvol.
Sem. sinapi 31 ß	Mostertzaat anderhalf vierendeel loots.
Contusis & concissis affundatur	Dese gesneden en gestampt zynde, laat'er by gegoten werden
Aq. majoran. nobil.	Water van edele Majelein
Vini Albi a ℥j ß	Witte Wyn, van elks drie loot.
Digerantur & succum exprime.	

Na datse 't zamen een uur in heet zant gestaan hebben laatse uitgeperst werden, en men sal veel schadelijke taye vogten &c. daar door uyt looſen.

℞. *Fol. serpilli rorismar.*	Neem Quendel Rosmaryn
salviæ a m ß.	Saly, van elks een halve handvol.
nicotianæ siccæ ℥j	Droge Tabak, een vierendeelloots.
Rad. iridis nostr. ℥j ß	Liswortel anderhalf vierendeel loots.
Concisa & contusa infundantur in aq. ex comat. Lavend. destil. ℥iij.	Gesneden en gestampt zynde laatse weiken in ses loot overgehaalt water van Lavendel toppen.
Digerantur &c.	

Laat het een nagt staan trekken in heet zant of op een andere warme plaats, drukt 's morgens de vogt daar uit, en gebruykt daar van vervolgens, een weinig te gelyk, *tegens de langdurige en hardnekkige hoofdqualen die uit een taaye slym ontstaan.* In langdurige hoofdqualen.

So gy begeert dat het mede zal doen nieſen, mengter dan maar het na volgende by.

℞. *Rad. Helleb. Albi*
Pyrethri a ℈j
Sem. Nigellæ
Staphi ſagriæ a ℈ß
M. F. Pul. tenuiſſimus.

Neemt Wortels van witte nieswortel
van Bertram van elks een ſcrupel.
Saat van Nardus.
van Luiskruyd, van elks een halve ſcrup.
Mengt en maakt het tot een fijn Poeder.

In de gedaante van een Afkookzel.

℞. *Flor. Balauſtiorum*
Cort. Granator. a ℥iij.
Fol. Plantagi:
Heder. terreſt.
Caudæ equinæ.
Piloſellæ a mj.
Rad. Biſtortæ
Alum. crudi a ℥j
Raſ. ligni guajac. ℥j. ß.
Conciſ. & contuſ. coq. in aq. com. q. ſ. in colat. ℥iij. *diſſolvæ mel. roſat.* ℥ij.
M.

Neemt Bloemen van granaat-appelen.
Schillen van granaat-appelen.
Bladen van weegblad.
van hondsdraf.
Paarde-ſtaarten.
Duiſentkoorn, van yder een hand vol.
Wortels van hertstonge
Raauwe aluin, van elks een viereendeel loots
Geraſpt pokhout drie loot.

Dit geſneden en geſtampt ſynde kookt het in een genoegſame quantiteit waters. In het doorzygſel zynde agt oncen, mengt vier loot honig van Roſen.

In een Pokkige neus-zwering.

Dit is ſeer goed tot een ſtinkend neusgeſweer, voornamentlyk ze deſe gruwſaame ſtinkende neuszweer een gevolg vande Pokken is.

Teken aan; dat zo de pyn en ſcherpigheit van de afvloeyende vogten dagelyks vermeerdert, met voordeel by het voorſchreve afkookſel nog gemengt werd;

Opium in warme Brandewyn ontdaen en weer wat verdikt, een vierendeel loots.

Den voorgeſchreeven aluin in dien gevalle tot een ſcrupel vermindert zynde.

Het

Het ſtinkend Neus-zweer is veel tyds een gevolg van den Scheurbuik, en dan is dien verfoeielijken ſtank nog zwaarder, nog wykt voor geenige Geneesmiddelens hoe kragtig ſy ook zyn mogen, ten zy 'er by gedaan werd het volgende, welke Eygentlyk ook den ſcheurbuik geneſen; deſe lyders werden ſchraal en mager, ja ſy teeren als uit, hunne pis is als dan meeſttyds zeer hoog rood, en zwartagtig in 't aanzien; in welk ſlag van Neus-zweering wy het navolgend afkookſel tot een Errhinum (terwyl men ſtaag d'inwendige tegen ſcheurbuik-middelen gebruikt) aan raaden.

Scheurbuikig, Neus-zweer, hoe te geneſen.

℞. *Flor. Balauſt.*	Neemt Bloemen van Granaat-appelen
Sulphur.	van Zwavel.
Cort. Granat. a ℥ij.	Schillen van Granaat-appelen van elks een half loot.
Raſ. ligni. Guajaci ℥ij.	Geraſpt Pokhout. vier loot
Myrrhæ Rubr. ℥j.	Roode Myrrha twee loot
Rad. Gentianæ ℥ij.	Gentiaan wortel een half loot.
Conciſ. & contuſ. coq. in S. Q. vini rubel. in colat. ℥vj. *diſſolvant. ſequent.*	

Geſneden en geſtampt zynde, ſo kookt dit zamen in een genoegzame quantiteit roode wijn. By het doorzygſel, zynde ſes oncen, doet het volgende

Succi naſtur. aquat. ℥j.	Sap van waterkers twee loot.
Opii præpar. ſpirituque Cochlear. parum diſſolut. ℈ij.	Bereiden opium, en in geeſt van lepelbladen wat ontdaan twee ſcrupels.
Tinct. Gum. laccæ ℥ij.	Afverwſel van gom lack een half loot.

Laatſe gemengt en door de neus daar van een weinig opgehaalt, of liever met boomwol &c. op de beledigde deelen gelegt werden.

Wyl dat *het aftreckſel van de Gom lak*, niet over al te koop is, of gevonden werd, zo zullen wy gelyk als wy die gebruiken aan de *kunſtlievende Leſers* mede deelen.

Bereiding van 't afverwſel (Tinctura) van de Gom lak.

℞. *Gum. Lacca ſubtil. pulv.* ℥ ß
Alum. Uſt. ℥ij
Spir. Sal. ammon. ultimo extil. & minus potent. ℔j
M.

Neemt Lack fyn gevreeven. een loot.
Gebranden Aluin. een halfloot.
Geeſt van Salmoniac, van den ſlapſten, en 't laatſt overgaande een pond.

Laatſe gemengt en in de weik geſtelt werden, tot dat de Roois uitgehaalt, en dan door klad papier gegooten werden, of giet alleen het aangenaame hoog roode, en voor het geſigt heel fraje uyttrekſel af: het welk voor verrot, los en ſtinkend tandvleis by uytnementheyt goed is.

By uitſtek goed voor verrot &c tandvlees.

In de gedaante van Water.

℞. *Aq. Chelid. majo.*
Anagallid.
Salviæ a ℥j
Succi Naſtir. recent expr. ℥j ß
M.

Neemt Water van groot ſchelkruyd.
van Guichelheil, van Saly. van elks twee loot.

Voor den ſlymprop.

Inzonderheit zo men in 't overhaalen deſer wateren wyn in plaats van water neemt, en 't eens overgehaalde twee of driemalen op de gezeide verſſe kruiden giet, weer aftreckt, en overhaalt,

Vers uitgeperſt zap van Sterkkers, drieloot.

Mengt het te zamen. Het is ſingulier tot een Slymprop (*Polypus*); *Glandorp* heeft een ſeer fraay en leſens, waardig werck van den *Polypus* geſchreeven, daar den *Leeſer* wel mag mede te rade gaan, om deſe quale te geneſen.

Inde Gedaante van Geeſt.

℞. *Fol. Majoran. nobil.*
Serpilli a mj.
Flor. Lavend.
Lilior. Conval. a p. iij
Rad. Helleb. albi ℥ij

Neemt Bladeren van edel Majelein
van Quendel elks een hand vol.

Spir.

Spir. Vini Salviæ & Rorismar. peroctiduum ſuper infuſ. ℥v.	Bloemen van Lavendel.
Poſt maceration. per biduum excucurbita extrah. ſpiriſtum.	van Lelien van den Daalen. van elks een halve hand vol.
	Witten nieswortel. een half loot.
	Brandewyn in den welke Saly en Roſmaryn agt dagen geweikt heeft, een mutsje.

Na dat dit t'zamen twee dagen in een glaſen kolf geweikt heeft, ſo haalt het over, zynde een Geeſt, die in alle ſlymige qualen des hoofds ſeer voordelig is.

In de hoofd-qualen uitſlym ontſtaande.

℞. *Fol. Nicotianæ recent. ſi haberi poſſunt*	Neemt Verſſe Tabak-bladen, als ſe te bekomen zyn.
Comit. Lavend.	Toppen van den Lavendel.
Thymi	van Thym.
Hyperici a m ſ	van Sint Jans-kruid. van yder een halve hand-vol.
Flor. Tiliæ recent.	Bloemen van verſſe linde bloeſſem.
Lilior. Conval. a P. iij.	van Lelien van den Dalen van elk een halve hand vol.
Rad. Angelicæ	Wortels van Angelica.
Ellebor. Albi a ℥iij.	Witte nieswortel. van elk dric vierendeelloots.
Caſtorei ℥i ſ.	Beverswyn. anderhalf vierendeelloots.
Sal. vol. ſuccini ℈iv.	vlug zout van Barnſteen vier Scrupels.
Contuſis Conciſisque affundantur	
Sp. Vini ℥x.	
Poſt digeſtionem & abſtractionem ſpiritus immiſce. ſpir. fuligin. ℥j.	

M.

Gekneuſt en geſneden zynde, laat 'er bygegoten werden een halfpint Brandewyn.

Na een behoorlyke weiking van drie of vier dagen, zo haalter door een langzaam vuurtje den Geeſt af tot dat het droog is, mengt daar dan by.

Geeſt van Schoorſteen roet, een vierendeelloots.

Laatſe zo gemengt nog wat weeken ſtaan.

In d'opſtyginge en in allerley ziekten des Hoofds.

Het is zeer goed *in d'opſtygingen*, in langduirige *hoofd-quelligen, vallende ziekte, Beroertens:* mitsgaders in verſſe *hoofdpynen* &c. den reuk en uitwaaſſemingen daar van verquikken aanſtonds deſe Lyders.

Den Geeſt van Salmoniak in de ſlaapziekten.

In deſe gevallen brengt de Geeſt van Salmoniak, voor al ſo ſe kragtiger als na gewoonte is, in een flesje onder de neusgehouden, mede ſeer veel voordeel toe; want hy verdunt den ſlym, en verbetert de ſchadelyke, brakke, zuure &c. vogten, hy matigt ſe en brengtſe zo ontdaan en verbetert na buiten, en wekt de zieke op en herſtelt ſe.

De quantiteit van de Errhina.

Merkt. Dat de veelheid van de Errhina, dewelke ondereen vogte gedaante gebruikt werden, niet buiten de drie vierendeel loots en gae of ten hoogſten een loot, voor een maal; Somtyds is een vierendeel loots of een halfloot genoeg, als het met het hooft agter over, uit het hol van de hand werd opgeſnoven.

Smeerſel voor de zweeren van de neusgaten.

Balſemen en Smeringen, zyn boven nu reedsgenoeg beſchreven; alleen deſe navolgende Smeering, die by zeker Geneesmeeſter *tot de Neuszweeren* veel gebruikt werd, doen wy er nog by het welk beſtaat uit.

℞. *Thuris*	Wierook.
Myrrhæ	Myrrha.
Calc. ex teſt. conch. Uſtar. fact. a ʒj.	Schilp-kalk van yder een vierendeel loots.
Balſ. Sulphur. ℈j.	Balzem van zwavel agt druppels.
Vel eo deficiente addit.	Of by gebrek van de zelfde doet 'er by:
Flor. Sulph.	Bloem van zwavel.
Album. ovor.	Wit van een ey.

Ol.

Ol. Flor. Hyperic. a Q. S.	Oli van Sint Jans Kruid. van elks zo veel als genoeg is,
Pro linimento.	

Tot een bequame Smeering.

Merckt. Ik heb somtyds gesien dat de zwavelagtige of uit zwavel gemaakte uitwendige Geneesmiddelen, op de zweeren &c. gelegt of gestrooyt, de selve zwart maken, so dat die zulks niet en wisten daar over onstelt stonden, maar dat de volgende maal, als 'er geen zwavelagtige middelen waren gebruikt, wederom de roode en niet de zwarte kleur in de zweeren van de te vooren zo zeer verschrikte Heelmeesters, wierd gezien.

Wat d'uiterlyke heel middelen van zwavel bereid inde zweringen uitregten.

Inde gedaante van een wiek.

℞. *Pul. Flor. Lilior. Conval.*	Neemt het poejer van Lelie vanden daalen.
Rad. Elleb. albi	witte nieswortel.
Sem. nigel. in aceto macer. a ℥j.	Nardus zaat dat in azyn geweikt is, van yder vierendeelloots.
Cum S. Q. muscilaginis gum. Traga. F. Nasalia in forma pyramidali.	

Maakt met eene genoegsame menigte slym van Gomdragant daar van een langwerpig spitze neuswiek.

℞. *Thur. Mascul.*	Neemt. Mannetjes wierook.
Sang. Dracon.	drakenbloed.
Terr. Vitriol. dulc.	Zoete Vitriool aarde.
Farin. volut. a ℈ij	Stuifmeel. van elks twee Scrupels.
Tel. araneor.	Spinrag.
Flor. balaust. a ℥ ß.	Granaatbloemen. van yder een half vierendeel loots.
Excipiantur succo plantag. & Gossypio F. Turandæ.	

In het Neusbloeden.

Mengtse met het zap van weegblaan en boomwol.
Maakter wieken van; om inde Neusgaten te steeken voor het bloeden.

Inde

Inde Gedaante van een Poeder

℞. *Fol. Nicotianæ opt. ſic.* ʒj.	Neemt van de beſte Tabakbla-
Majoranæ nob.	den, een vierendeel loots.
Rorismar.	Edele Majelein.
Salviæ a ʒß	Roſmaryn.
Rad. Elleb. albi	Saly, van elks een half
Zinziber. a ℈j.	vierendeelloots.
Moſchi gr. ij.	Witte Nieswortel.
M. F. Pul. tenuiſſ.	Gengber, van yder een
	ſcrupel.
	Muſcus. twee greinen.

Maakter een fyn Poeder af, het welke een klein weinigje doet nieſen.

Niespoeders.

℞. *Rad. Elleb. albi*	Neemt Witte nieswortel.
Pyrethr. a ℈ß	Bartramwortel van elk
Flor. Calend.	tien grein.
Lavend.	Goudsbloemen.
Lilior. Conval.	Lelien van den Dalen.
Sem. Nigellæ a ℈ij.	Nardus zaat van yder.
Caſtorei ℈ß	twee Scrupels.
Ambr. Griſ. gr. iij	Bevergeil een half ſcrupel
M. F. Pul. tenuiſ.	Amber-grys drie grein.

Maakter een fyn Poejer af.

℞. *Turpet. Miner. part.* j.	Neemt Turbith Mineral, een
Glyzirriſ. Raſæ part. iij.	deel.
Flor. Rorismar. part. iß.	geſchrapt zoethout, drie
	deelen.
M. exactè & in pollinem le-	Roſmaryn bladen ander-
viſſimum redigantur.	half deel.

Mengt het, en maakt 'er een fyn Poeder af.

Een wynig van deſe twee laatſte Poeders is genoeg, om veel taaye ſlym uit te dryven; ſy werden met voordeel in beroerte, vallende ziekte, ſlaapkoorts en in alle ſlaapziektens voorgeſchreven (ziet daar

daar van een voorbeeld *in onſe aanmerkingen en aantekeningen op de Genees-oefening van den Heer Paulus Barbette Boek* 1. *Hoodſt.* 3 *bl.* 36.) als mede in ſommige en verouderde hoofd-qualen, als hoofd zwymeling en verkoudheit of verſtoptheyt in het hoofd. &c. In Beroerten, Slaapkoorts &c.

Onder de gezeide en voorſchreven Voorſchriften werden ook niespoejers gevonden; dat ik met inzigt gedaan heb, te weten op dat wy twee vliegen met eenen lap ſlaan zouden; maar ſoo de meergemelde Errhina, Hoofdzuiveringen, Neuswieken, Snuyf of kragtige Niespoejers, nog niet ſterk genoeg zyn, mag menſe aanzetten met de poejers van wilde komkommer, kalfsvoet, witte nieswortel en gengber, met moſtertzaat, langepeper, nagelen &c. en zo voort na zinlykheit en naden aard der ziekte voorſchryven; ſo men van de ligtſte eerſt heeft begonnen, mag men veiliger tot de ſterker voortgaan. Wat men in het gebruik der Errhinen &c. behoort waar te nemen.

Aanmerkingen die in 't gebruik van de Errhina en Snuyfpoeders dienen waargenomen te werden.

Wy willen als in't voorbygaan aangetekent en waargenomen hebben, dat wy in onſe navolgende aantekeningen omtrent de ſlappe en kragtiger Snuyf- ofte nies-middelen, maar alleen van de eerſte of ſlapſte ſpreeken; maar by aldien dat'er ſterker moeten weſen ofte vereiſt werden, wy het dan zullen bekend maken. Men moet van de Slapſte en zagſte beginnen.

Sy komen ſo maar in't honder't voor yder of ook alle qualen niet te pas, wy hebben't dieshalven te pyne waart gedagt, om aantewyſen in wat voor vogten, ziekten, en menſchen deſe Hoofdſuiveringen en niesmiddelen te pas komen, of niet.

De vogten derhalven, dewelke ſlappe of kragtiger niesmiddelen vereiſchen, zyn.

1. *Veel Slym in't Hoofd*, om dat door d'Errhina die ſlym dan losgemaakt, en de neusgaten en reukſenuwen, als mede de mamswyſe uitſtekingen door haare ſcherpte of vlugheit geprikkelt, en tot uitdryvinge aangeſet werden van 't gene daar van tuſſen de herſſenvlieſen en de herſſenen ſelfs werd gevonden. Slym in't hoofd vereiſt een Errhinum &c.

Etter zig in het hoofd onthoudende.

2. *Etter, zig tegens zyn aart inde herſſenen verhoudende*, dat niet zelden in de Slaapkoorts gebeurt, alsmen ook ſien mag *in onſe Aanmerkingen en waarnemingen op de Genees-oefening van Barbette op d'effen aangehaalde plaats*; daarna ook de hoofd ontſteekingen, en lang aanhoudende pynen met kloppingen &c. als het navolgende geval van een zwangere vrouw, thans onder onſe behand'ling zynde overvloedig te kennen geeft.

Een ſwangere vrouw met hoofdpyn &c. geplaagt, door een niesmiddel geneſen.

Deſe heeft vier maanden aan een gevloeit, zynde de vrugt nogtans nog overig en levendig, de vloed geneſen zynde, zo iſſer aanſtonds een kloppende hoofdpyn met een weinig verduiſtering der oogen opgevolgt; zynde alles te vergeefs om deſe hoofdpyn te weeren aangewend, is ſy de negende maand, door de hoofdpyn zeer hard aangetaſt, en in een raaskalling vervallen, dewelke door ſlappe zuuren met ſlaapmiddelen gemengt wat zynde te neergezet, en den ſlaap daar op volgende, is de hoofdpyn van kloppende in beſwarende verandert; om deſe reden een ligt Snuifje door ons zynde voorgeſchreven, en dat ſomtyds genomen, heeft de Lydſter dagelyks drie of viermalen genieſt, hoewel nog met weinig verligting. waarom wy oordeelden datſe daar mede moeſt aanhouden, daar op dan eyndelyk een zeer grooten menigte bloedige etter is gevolgt, en ſy in't kort van alle pyn en ſmert, kloppend of beſwaarend, en vande verduiſtering van haar gezigt is verloſt en geneſen, en leeft nog: door veiliger of korter weg, en met minder gevaar kan zodanigen etter, tegens haar aart inde herſſenen zynde, en daar in ontſtaan, niet uitgedreven werden.

Buiten gevaet bloed in't hoofd

3. *Het Bloed*, in zodanigen gedeelte des hoofds tegens den aart zig onthoudende, waar uyt het ligtelyk een uitgang tot de neusgaten of het verhemelte krygt; maar dit bloed nog in't hoofd zynde, of uit een gebroken, of op een andere wyze gequeſt bloetvat druipende, ſo en gebruikt geen ſlappe of ook ſterke niesmiddelen, het zoude konnen gebeuren, dat de quale daar door verargert, en een doodelyke bloedvloed daar ligt uit quam te volgen.

Watet zig in het hooft onthoudende,

4. *Water*, dit mede ergens in't hoofd tegens zyn aart zynde, zo daar van een doorgang na de neusgaten of het verhemelte is; anderzins mag men d'ontlaſting daar van door geen

geen zwakke of kragtige nies-middelen onderſtaan; gelyk menigmalen in een waterhoofd voorvalt, in dewelke dit water nu eens tuſſen de vlieſen, dan weer inde holligheden van de herſſenen ſelfs, gelyk wy twee driemalen hebben bevonden, werd opgehouden.

De Zappen en Vogten, dewelke geen Niesmiddelen (Errhina & Sternutatoria) *vereiſſchen, zyn.*

1. *Een zeer lymige taaye Slym*, om datze niet als met groot geweld, d'uyterſte pooging en een geduurige aanhouding met ſterke ſnuyfmiddelen losgemaakt en na buiten gedreven werd; waarom deſelve, ten zy deſe, taaye ſlym te voren eerſt losgemaakt en bereid is (gelyk Hippocrates ſpreekt) met regt afgekeurt ende verworpen werden; want door deſe geweldige ſchuddinge van de herſſenen en het gantſche lighaam, zouden niet anders als vele ſwaare zinkingen, verduiſteringen van 't gezigt, moeyelyke en ongeneeslyke bloedvloeden verwekt werden; ſoo als verſcheide en vele geſchiedeniſſen in de waarnemingen ende aantekeningen der Geneesmeeſteren getuigen: Wy kennen een vrouw nog geen dertig jaren oud zynde, door 't verkeerd gebruik der *Errhina* in zodanigen zwakheyt van gezigt vervallen, datſe niet zonder bril kon naayen: en datſe nog daarna blind is geworden, kond gy in 't vervolg zien. Heel taye ſlym moet geen Errhina hebben.
2. *d'Etter in't hoofd nog niet volkomentlyk volmaakt nog gekookt* maar *raauw*, gelyk de Heelmeeſters ſpreken; want wat wert 'er alsdan door dit geweld uitgeregt, anders als dat d'ontſtekingen, afvloeyingen ende pynen werden vermeerdert; dit zy mede gezegt van den etter tegens natuur, *in een plaats, van de welke geen uitgang na de neusgaten of het verhemelte is*, opgehouden. Raauwe etter in't hoofd opgehouden
3. *Het Bloed*, uit een aader, ſlag-aader, of op een andere wys in het hoofd of inde nabuurige deelen uitzypelende, gelyk nu breeder is aangetoont. Uit zypelend bloed
4. *Het Water* of wey, inzonderheyt zo het uit de gebroke watervaatjens nog uitdroop, en dagelyks zodanig vermeerdert Uit druipend water.

wierd, dat eindelyk daar een waterhoofd van ontstaat; waar van de redenen nu in het voor afgaande zyn gegeven.

Ziektens in de welke de zwakke en kragtige niesmiddelen moeten gebruikt werden, zyn.

Inde vallende ziekte zyn de Errhina goed.

1. *De vallende ziekte zo wel in als buiten het aanval*, om dat door de deugt en werking der meergemelde Snuyven de taaye en snotagtige vogten werden verdunt en losgemaakt, en door hunne priklingen en kittelingen de reuksenuwen, de mamagtige uitsteeksels en herssenen tergende tot d'uytdryving deser quade vogten uit het hoofd, door de neusgaten uitgejaagt, en dus werden somtyds de Lyders van dit zwaar overval, zynde een vryer invloed der dierlyke geesten inde senuwen of derzelver pypjens verwekt, verlost; siet hier van *by Parée in syn Heelkunst het* XXVIII. *Boek, het* 35. *Hoofdst. en Wekker Boek* 1. *van de Algemeene tegengiften het* 18 *Hoofdstuk.*

Reden waarom.

In een Beroerte.

2. *Beroerte*, om dat door middel deser Snuyven den taayen slym, dien lymigen snot, en verdikt stilstaande zap (hoedanig ook *Columbus* in het ontleden van een lighaam door beroerte omgekomen meer als eens ontdekt heeft, gelyk *by* daar van getuigt *in het* 15. *Boek van syn Ontledeginge*; Een dikke taaye vogt omtrent de netwys gevlogte vlegting inde herssenen van een door beroerdheyt gestorven, heeft ook *Fernelius gevonden, in zyn* 11. *Boek, het* 15. *Hoofdst. van de Geheyme oorzaken.*) werd losgemaakt, verdunt, en door d'oogen of liever door de Traan-klieren, de Neus-gaten, den Mond &c. gelooft en uitgedreven; dus zullen de dierlyke geesten in grooter menigte geboren, en ligtelyker door de zenuwpypjens inde de deelen het gevoelen en beweging toegewyd, vloeyen, en de Lyder op dese wyse somtyts van dese zwaare siekte verlost werden: want gene hulpmiddelen wekken zodanige Lyders meer op als die scherpe en bytende Niespoeders en Snuyven aan de reuk-zenuwen en mams-wyse uitstekingen gebragt en opgelegt; ook zult gy Beroertens, maar ligte evenwel, over al inde Schriften, verhaalen, en Aanmerkingen der Geneesmeesters vinden door de weldaad van niesen

ſen en quylen te zyn geneſen geweeſt, waar van wy een voorbeeld *in onſe aanteekeningen en Aanmerkingen op de Geneeskunde van Barbet. Boek* 1. *Hoofdſt.* 2. *bl.* 20. *en* 29. *hebben* gegeven. *Merk aan* dat alle de Genees-of-Heel-middelen, zo Aarſpruytingen, Setpillen, Snuyven en alle andere, dewelke in Beroerdheyt, vallende ziekten, Slaapzugt en diergelyke gebruikt werden, noodwendig twee of driemalen zo ſterk, als wel in andere ziektens die niet uitſlaapzugt komen, moeten weſen; anders zullenſe niets uitregten: het gezeyde werd door dit navolgend geval beveſtigt.

In een Beroerte moeten de Geneesmiddelen twe of driemalen zo ſterk zyn, en waarom.

Een vrouw van veertig jaren, ſlymig en ſeer ſnotagtig, hardlyvig, ſomtyds met droefheyt en benaauwtheden voor 't hart, verduiſtering van gezigt en een zwaaragtige hoofdpyn, inzonderheyt in den herfſt en den winter gequelt zynde, valt ſchielyk eerſt in een zwaaragtige loodagtigheyt, daar na in een doof en ongevoeligheyt van alle de leden of liever van het geheele lighaam, met een ſoort van Slaperigheyt; opgewekt, klaagtſe over de zwaarte van alle hare leeden, van onmagt tot eenige beweging, en over een zeer beſwarende Hoofdpyn; daar by gehaalt zynde vreeſde ik de Slaapkoorts, Beroerte of andere ſlag van Slaapziekten, waarom dat ik aanſtonds dit navolgende Buyckzuyverend drankje voorſchreev:

℞. *Elect. Hydrag. Syl.* ℥vj.	Neemt Elect. Hydragog. van Sylvius anderhalf loot.
Reſ. Jalapp. gr. v.	Hars van Jalap. vyf greinen.
Tartar. Vitriol. ℈ij.	Tartar. Vitriolat. twee ſcrupels.
Ol. Rorismar. gt. iiij.	Oly van Roſmaryn vier druppels.
Spir. ſal. armon. gt. xx.	Geeſt van Salmoniac. 20. druppels.
Aq. Rorismar. Q. S.	Roſemaryn water, ſo veel als genoeg is.
Pro Hauſtu.	

Een Buikzuiverend Drankje.

Tot een buykzuyverend Drankje voor eenmalen inneemens.

Het welk sy ingenomen hebbende, heeft wel daar van afgegaan, maar dog met weinig verligting; waarom ik haar den navolgenden Lepeldrank, om lepelwys te gebruiken, heb gegeven en dat wel met groot voordeel.

Een hooft lepen-drank.

℞. *Aq. Majoran. nob.*
Rorismar.
Card. bened. a ℥ij.
Anti Epilept. Amst.
Apoplect. a ℥vj.
Antim. Diaphor. ʒß
Sal. Volat. Oleos. gt. XL.
Rutæ gr. xij.
Ol. Pulegii
Rorismar. a gt. v.
Syr. Stachad. ℥vj.
M.

Neemt Water van edele Majelein.
Rosmaryn.
Gezegende Distel, van yder twee oncen.
Tegens vallende ziekt water van d'Amsterdammers.
... de beroerte, van elks anderhalf loot.
Sweetdryvende Antimoni, (*Ant. Diaphoret*) een halfvierendeel loots
Vlug oliagtig zout 40. druppels.
Zout van Wynruyt 12. greinen.
Oly van Puley.
Rosmaryn, van yder 5 druppels.
Syroop van Stæchas, anderhalf loot.
Meng dit onder een.

Het welke gebruikt hebbende heeft sy altyd wel gezweet, en haar voor zoo veel de uitwendige deelen aanbelangt, beter bevoelt, blyvende de beswarende pyn van het hoofd; hierom heb ik belast, dat men den geest van Rosmaryn bloemen op hare slapen des hoofds, de neck en de neusgaten zoude leggen, en ondertusschen nu en dan eens het lyf door afgang suyveren; maar nogtans wyl dit alles na wens niet en gelukte, vermoede ik dat de slang in 't kruid verborgen lag; waarom dat een Niespoeder (het Poeder op 't blad. 16 uyt Nieswortel, Bertram &c. en in plaats

plaats van Amber de Grys, een ſcrupel ſoete Quik daar by, beſchreven.) heb gegeven, om tweemalen des daags van op te ſnuyven, met welkers hulp ſy een groote en ongelooflyke menigte van een heldere, maar taaye vogt door d'oogen, neusgaten en den mond, al nieſende ja als quylende heeft uitgelooſt, met zodanigen verligting datſe nu als geneſen ſcheen: maar het gemelde niespoeder nalatende, zyn van dag tot dag de qualen ook wederom aangewaſſen; zoo dat ik goed en profytelyk oordeelde met het gebruik deſer Geneesmiddelen aan te houden, en zy is ook kort hier naar geneſen, en blyft ook zodanig; te weten hare gewoone levenswyſe verandert zynde en van den volgenden buykſuyverende kruidwyn, vier oncen ſeffens om de week eens gebruikende, voorts het lighaam daar na bewegende en wandelende.

℞. *Rad. Zedoar.*
Galangæ a ʒ.ß
Jalap. Gummoſ. ʒvj.
Fol. Major. nobil.
Salviæ.
Rorismar. a m.ß
Sennæ mund. ʒvj
Sum. Lavendul.
Flor. Stachad. Arab. a. pij
Turb. Gummoſ. ʒv
Tartar. Rhenan. ʒj.ß
Sem. fœnicul. dul. ʒiij
C. & Contiſ. Dr.

Neemt wortel van Zedoar.
Galega van yder een loot.
Jalap die harsagtig is. anderhalf loot.
Blad van edele Majelein.
Salie.
Roſmaryn. van yder een halve hand vol.
Senebladen anderhalfloot.
Toppen van Lavendel
Bloemen van Stæches van Arabien van elks twee Pugillen.
Turbith die harſagtig is. ſ. vierendeel loots.
Rynſche wynſteen, anderhalf loot.
Soet Fenkelzaat ʒ vierendeel loots.

Een Medicinaleen hoofd purgeerwyn.

Geſne-

Geſneden en Gekneuſt zynde, geeft het tot een Kruidwyn, daar op ſes pinten wyns gietende.

In ſlaapziektens.

3. *Alle Slaapziektens, als de Slaapkoorts, Carus, Coma Somnolentum, en wat dies meer is.* Om dat deſe ſcherpe dingen, door hare ſcherpigheyt, prikkeling en nyping het allermeeſt op wekken, en den taayen ſlym, dewelke niet ſelden d'oorzaak deſer ziekten is, verdeelen en nabuiten lokken.

In de Hoofdpynen en het ſchele hoofdzweer.

4. *d'Oude en verſſe Hoofdpynen, het Scheele Hoofdzweer,* inzonderheyt zo de qualen met ſwaarte in het hoofd gemengt zyn, dewelke onſtaan ten deele uyt veel taaye ſlym hier en daar in het hoofd geſtremt, waar van datſe beſwarende zyn; ten deele van het water, dat om ſyn ſtilſtaande en koude deeltjens, dewelke in't Hoofd, voornamentlyk als het zeer zweet, waren ingedrongen, ſcherper is geworden, het welke dan de vlieſige deelen bytende, d'oorzake der pyne is; de ſlymige en ſcherpe vogten werden door de *Errhina* ligtelyk verdunt, gematigt en na buiten gevoert, en aldus de Lyders haaſtig en gemakkelyk geholpen;

Lood zware hoofdpyn waar van daan komt. Waar van daan bytend is.

Dat de Landloopers en Quakzalvers wonder wel weten, die met een of tweederhande Snuyf ſomtyds in zodanige ziekten en qualen meer uitregten, als de Geneesmeeſters met twintig geneesmiddelen te vooren gedaan hebben.

In de Bevingen Hondskramp.

5. *Beving en Trekking*, en dat wel de Hondskramp, om dat de ſlymige en ſcherpe vogten, die de ſenuwen prikkelen, en die niet zelden de beving en trekking maken, gelyk als hier boven nu genoeg geſegt is, verdunt en gematigt zynde, door de gezeide Erthina na buiten gedreven werden.

Inde ſware verkouwtheit des Hoofds.

6. De *zwaarte in het hoofd*, om reden in het voorgaande gezegt.

In't ſtinkent neuszweer en bedorven reuk.

7. *Het ſtinkent Neusgezweer, de Neusgaten van een taayen ſlym, en den reuk, door eeu verdikt vogt beledigt*, na de getuigenis *van Fuchſius in ſijn 2. Boek van de gemengde Geneesmiddelen het 25. Hoofdſt. en van Wecker het 1. Boek van de Algemeine Tegengiften het 18. Hoofdſtuk, mitſgaders van Parée in desſelfs Boek van de Heelkonſt Boek 28. Hoofdſt. 35.*

In de verduiſteringh der oogen

8. *Duiſterheyt van het gezigt*, inzonderheit zo het van uitwaaſſemingen, winden, en ſlymerige taaye vogten ſyn oorſpronk heeft,

heeft, en als nog de quaal daar door gevoed en vermeerdert werd; maar men moet de geneſing liever door andere middelen tragten te doen, eer datmen tot de Errhina en vooral de ſcherpe niespoeders komt; wy kennen ſekere *Juffrouw* die nu blind is, en in't eerſt maar een verduiſtering van haar gezigt had, maar door laſt en bevel van zekeren haren gewoonen Geneesmeeſter gebruiktenſe twee driemalen 's weeks des morgens zeer ſcherpe ſnuyven; waar door haar ongemak van dag tot dag zodanig heeft toegenomen, datſe buiten allen twyffel nu wel altyd blind zal blyven.

Een Juffrouw van de nieskruiden blind geworden.

Een man van omtrent agtenveertig jaren oud, geleerd, godtvrugtig, en meeſt nagt en dag beſig in de boeken, is in de maand van Auguſtus ſchielyk door zeker ſlag van ſwaarte in het hoofd, hoe wel maar ligt, aangetaſt, waarom hy eens of tweemalen in een uur een ligt ſnuyfje heeft gebruikt, niet alleen met geen verligting, maar in een dag twee of drie, kon hy nog leeſen, nog ter degen meer zien; ſyne huiſgenooten zaagen dat ſyn gezigt groen, graeu &c. was, waar van ſy hem ſtraks waarſchouden; waarom hy zeer bedroeft werdende, meende dat hy het boekblokken nu moeſte laten varen: maar kort daar na heeft hy van verval van kragten, zwakheyt &c. geklaagt; de Geneesmeeſter gehaalt zynde en ſyne zwakheit merkende, heeft voor hem een hart en hoofd verſterkend Conſerv voorgeſchreven, ſynde een Conſerv van Meliſſe, edele Majelein, Roſmaryn bloemen, Stroop van Beteuni, Amber de Gris &c. en heeft eenige beterſchap daar van gevoelt. Den volgenden dag, nu meer kragten hebbende, is hem een ader geopent met verligting: ik de zaak ten naauſten onderzoekende, vermoede datter een verſtoppinge was van de Spier die het regter oog na de ſlapen des hoofds wend, waarom ik ook dit navolgende kruid mutsjen, Hoofdpillen en ſweet verwekkende gekookten Drank voorſchreef.

Een wiens oogen na 't ſnuiven groen, graauw wierden.

Een hoofd conſerv.

℞. *Fol. Major. nobil.*
Rorismar.
Salviæ a m.ß
Flor. Anthos
Lavendul. a Pj.

Neemt Bladen van edele Majelein.
Roſmaryn
Salie, van yder een halve handvol.

Kruidmutsjens voor 't hoofd.

Charyophil. ℥ij ℈	Bloemen van Roſmaryn
	Lavendel
Conciſ. & Contuſ. Dr.	van elks
	een Idugil.
	Kruidnagelen, derde-
	half vierendeel loots.

Gekneuſd en geſneden zynde maakter twee Kruid-Mutsjens van, die van buitenen beſproeid wierden met Geeſt van Roſmaryn.

Dat de Slapen van 't Hoofd ſomtyds beſmeert en geſtooft moeſten werden met water van de Koninginne van Hongaryen, gebood ik:

Hoofd-pillen.

℞. *Maſ. pil. aurear.*	Neemt vanden klomp van Gulde
Cochiar. a 3℈	Pillen.
Reſin. Jalap.	van Cochiarum, van
Tart. Vitriol. a ℈i.	yder een half vieren-
Ol. Rorismar. ſtil. gt. iiij	deel loots.
	Hars van Jalap.
M. F. Pil. No. xxviij. *de-*	Tartar. Vitriolat, van elks
auranda.	een ſcrupel.
	Olie van Roſemaryn vier
	droppels.

Mengt en maakt 'er Pillen van ten getale van xxviij. en vergultſe. van dewelke hy 'er om den anderendag vyf innam.

Een gekookte Hoofd-ſweet-dranℝ.

℞. *Raſ. Ligni Guajac.* ℥ij ℈	Neemt Geraſpt Pokhout 5 loot.
Saſſafr. ℥iij	Saſſafras 6 loot.
Rad. Salſ. Paril. ℥ij	Salſſe Paril wortel 4 loot.
Angelicæ 3vij	Angelica wortel 7 vier-
	endeel loott.
Canciſ. in fund per noctem	
mane adde.	

Geſneden zynde, zo ſetſe te zamen een nagt te weik, doet'er des morgens by:

Fol.

Fol. Majoran. nobil.
Rarismar.
Salviæ a mj.
Flor. Lavendul.
Anthos a pij

Coq. vasis optimæ clausis in S. Q. Aq. puræ per tres quatuorve horas in Colat. pint ij ℔ *dissolv.*

Aq. Reg. Hungar. ℥ij
Sal. Volat. Oleos ℥i ℔
Syr. Anthos Q. S.

M.

Bladen van edel Majelein.
Rosmaryn.
Salie van yder een hand vol.
Bloemen van Lavendel
Rosemaryn, van elks twee Pugillen.

Kookt het, de vaten wel geslooten zynde, in een bequame menigte schoon waters drie vier uyren, by het door zygzel, zynde derdehalve Pint nats, zo mengt.

Water van de Koningin van Hongaryen derdehalf vierendeel loot.
Vlug Oliagtig Zout, anderhalf vierendeel loots.
Syroop van Rosmaryn bloemen, zo veel als't behoort.

Mengt en doet het in een fles met een kurke stop daar op.

Hier van heeft hy 's morgens nugteren vier oncen seffens warm ingenomen; en wel gedekt zynde braaf gezweet, met groote verligting; daar na is 'er een groote Spaansche Vlieg Pleister agter het regter-oor geleyd, en belet dat de inde huyt gemaakte opening niet weer schielyk toeliep, door bystand van alle het welke, hy weer in korten tyd genesen is.

Een spaansche-vlieg pleister agter d' ooren.

Ik zoude meer diergelyke gevallen konnen verhalen, maar om dat ik de kortheyt betragt, heb dese daar maar bygevoegt, vermanende, dat men niet ligt niesmiddelen moet voorschryven voor die swakke oogen &c. hebben; *want gelukkig zynse die van een anders schade wys werden.*

In het ruiſſchen van de ooren, &c.

9. *Ruiſſen en tuiten van d'ooren en zwaar gehoor*; zoo *den vlytigen Leezer*, overweegt de oorſaaken van het Ruyſchen &c. zal hy uit het voorgaande konnen afnemen, waarom de voorzeide geneesmiddelen vande Geneesoefenaars in zodanigen geval zyn voorgeſchreven, en dat de Geneesmeeſters een gewenſten uitſlag van de voorſchreve Hoofdzuiveringen hebben gehad; *Foreſtus in zyn* XII *Boek*, *van de Geneeskundige Aanmerkingen Schol.* 10. heeft mede in geſchrift nagelaten, dat de nieſingen ten hoogſten vereiſt werden, en veel helpen om de ruiſſingen van de ooren te geneſen.

In den Hick,

10. *Den Hick*, (te weten zo hy van te veel vervulling is, gelyk aangetekent en gemeint heeft M. Sebiſius) waar van getuige zy den *Ouden Man in de* XIII *Kortbondige Spreuk. de ſeſte Snede, en C. Celſus in zyn* II. *Boek het* VIII. *Hoofdſt. blad* 69. alsmede *Zaecut. Luſitanus Centur.* V. *Curat.* 34. op wat wyſe den Hick en uit wat oorſaak hy ontſpruit, ziet by den *zeer vermaarden en welverzogten Man den Heer Francois de le Boe Sylvius, in het eerſte Boek van ſyn Genees-oefening op het* XXIII. *Hoofdſt. bl.* 320. *en* 321.

In een zware Baring geſtorvene vrugt, en agter gebleeve Na-geboorte.

11. *Een zware Baring, Doode Vrugt, de Nageboorte*, na de getuigenis van *Hippocrates de* XLIX. *Kortbondige Spreuk de* V. *Snede.* zeggende, om de Nageboorte, uyt te dryven, eenig niesmiddel opgeſnoven hebbende, zo houd neus en mond toe; daarom oordeelt hy mede, dat het goet is, zo een moeyelyk barende komt te nieſen *in de* XXXV. *Kortbondige Spreuk der ſelfde Snede*, dat ook *C. Celſus Boek* II. *Hoofdſt.* VIII. *blad* 69. mede getuigt: want overmits de Nieskruiden ſcherp bytend en nypende zyn, zo tergenſe de Reukzenuen &c. en om zo te ſpreken, ſy bytenſe, en ſettenſe aan tot de uytdryving van 't gene aan haar moeyelyk en inde weg is, zo dat een heftige ſchudding vanden middel- en onderbuik daar door zynde te weeg gebragt, voor dat het nieſen begint, geſchied het, dat een zwaerlyk te baaren of de doode vrugt in de baarmoeder, of wel de nageboorte daar aan ſeer vaſt-blyvende hangen, werden afgedreven; waarom den *Ouden Man* vermaant dat men dan de neusgaten en den mond moet toehouden, op dat namentlyk door grooter en geweldiger kragt de ſchudding van den middelſten en onderſten buik, en aldus d'uitdryving van 't gene inde lyfmoeder beſloten is zoude konnen geſchieden; dat deſe zeer heftige ſchudding van den middel en onderbuik ja des gantſchen

Redenen waarom datſe goet zyn.

ſchen lighaams voor het nieſen voor afgaat, ſal niemand, zo ik meine, ontkennen, die maar genieſt heeft, of een ander oyt heeft zien nieſen; maar

Merk aan, dat deze kragtige geneesmiddelen, of eigentlyke genaamde Nieskruyden in zulke gevallen niet en dienen voorgeſchreven, ten zy dat voor af zyn gegaan en ook al meermalen gebruikt, dewelke met minder heftigheyt en gevaar, (de natuur nu 't eenemaal in zyn werk ſtilſtaande,) de vrugt of agtergebleve-ne nageboorte afdryven. Nogtans magmen geen heftiger in dit geval voorſchryven.

12. *d'Opſtygingen*, dat deeze voornamentlyk ſyn oorſpronk hebben van winden, dampen en uitwaaſſemingen, door hunne taayheyt zuurigheyt of wrangheyt ſchaadende, ſtaat yder toe, als breder bewaarheid is *in onze Aanmerkingen op de Genees-oefening van Barbette aan't* IX *Hoofd. het* IV. *Boek blad* 215. *en* 216. Want de Hoofdzuiveringen en Niesmiddelen verhaaſten de uitbreking en nederperſſing der winden dampen ende der uitwaaſſemingen, op de wys die nu al meermalen gezegt en geleert is; zo werden d'opſtyging onderworpene van de verſtikking die haar zo laſtig valt, verloſt; hierom heeft ook *Hippocrates* gezegt, dat voor een vrouw met d'opſtyging worſtelende, het nieſen goëd is. *Kortbondige Spreuk* XXXV. *de* V. *Snede*, dat uit winden, dampen, en uitwaaſſemingen d'opſtyginge ontſtaan ſtemt niet alleen elk toe, maar wy hebben ook wel mans gekent, die daarmede gequelt waren. In d'Opſtyginge. Mannen d'O. ſtyging onderhavig.

Een man van 30 jaren, mager, droefgeeſtig, tot zuur genegen, hebbende in 't midden van den Somer zeer graag te veel fruyt gegeten, klaagt eerſt over benaauwtheyt voor 't hart, en ſomtyds over krimping inden buik, hardlyvigheit, beſwarende hoofdpyn, ja over 't braken van ſeer ſlymige en ſomwylen te gelyk zuuragtige vogten, eindelyk over t'zamenwringing van ſyn keel en zeer ſwaare verſtikking; zo dat hy naaulyks ſyn aaſiem kon halen, en alle oogenblikken ſcheen te ſtikken, waarom ik daar by geroepen zynde aanſtonds de volgende Aarſpuyting heb voorgeſchreven. Een man met een t'zamenwringing van de keel geplaagt.

℞. *Decoct. Emol. & Carmin.* ℥viij
Elect. Diacatholic. ℥iij
Sal. Vol. Oleos. ℥ij

Neemt, Verſagten en windbrekend afkookzel 8. oncen.
Elect. Diacatholic. 2 onc. Aarsſpuiting.

Sal. Gemmæ ℈ij.	Vlug Olieagtig Zout, een half vierendeel loots.
M. F. Cliſtr. pro viro.	Steenzout (*Sal gemmæ*) 2 ſcrupels.

Mengt en maakt'er een Aarsſpuytſel af, voor een mansperſoon.

Een lepeldrank tegens de winden.

Dewelke gezet zynde heeft hy tweemalen met verligting afgeweeſt, ondertuſſen gebruikte hy alle uuren een lepel of twee vanden volgenden lepeldrank.

℞. *Aq. Menth.* *Meliſſ.* *Fœnicul. a* ℥j	Neemt, Water van Kruismunt Meliſſe Venckel, van yder een once
Spir. Carm. Syl. *Cort. Citri recent.* ā ℥iij.	Windbrekende Geeſt van Sylvius. van verſſe Citroen ſchillen, van elks 3 quart loots.
Sal. Vol. Oleos gt. xxv	Vlug Olieagtig Zout, xxv druppels.
Ol. Macis ſtil. gt. ij.	Gediſtilleerde Oly van Folie twee druppels.
Syr. è Baccis Samb. ℥v.	Stroop van Vlierbeyen 5 quart loots.
M.	Mengt het.

Maar hy heeft weinig of geen verligting daar van gevoelt; ſyn vrouw had hem nu en dan Conſyte Kerſſen, Rynſchen wyn, en diergelyke zuure of zuuragtige dingen gegeven, waar door ſy het quaad zo heeft vermeerdert, dat hy by na verſtikt ſcheen, ik wedergekeert en alle de teekenen van een opſtyginge waarnemende, en daar van d'oorzaak al vragende &c. naſpeurende, hebbenſe my het voorſeyde vertelt, waarom dat ook aanſtonds

Be-

Bevergeil, Wynruit met Duivelsdrek om aan te ruiken, Geeſt van Salmoniac om onder de neus te houden, den volgenden lepeldrank en poeder heb voorgeſchreven.

Bevergeil, Duivelsdrek, geeſt van Salmoniac om aan te ruiken.

℞. *Aq. Puleg.* ℥iij
Major. nobil. ℥i ß
Anti Hyſtericæ noſtr. in Cap. de Apophegmat. deſcrib. ℥i
Tinct. Caſtorei ℨi ß
Spir. Sal. Armon. gt. xv
Ol. Succini gt. iij
Rob. Sambuc. ℨiij.
M.

Neemt, Water van Puley 3. oncen.
edele Majelein, anderhalf once.
van ons tegens d'Opſtyging water in 't Hoofdſt. vande Apophlegmatiſmen, nog voor te ſchryven, een once.
Afverwzel van Beverſwym, anderhalf vierendeel loots.
Geeſt van Salmoniac. xv. druppels.
Oly van Barnſteen, iii. druppels.
Geley van Vlierbeyen, drie vierendeel loots.
Mengt het.

Een lepeldrank voor d'opſtyging.

℞. *Ocil. canc.* ℨß
Succini pp.
Caſtorei optim. a ℈j
Ol. puleg. ſtil. gt. iij

M. F. Pul. in quatuor doſes dividendus.

Neemt, Kreeftoogen, een half vierendeel loots.
Bereiden Barnſteen.
Bevergeil vanden beſten van yder een ſcrupel.
Oly van Puley gediſtileerd iij. druppels.
Mengt en maakt 'er een Poeder van, en verdeeld het in 4 deelen.

Een Poeder voor het zelfſte

Om het vierendeeluurs heeft hy een lepel vol, en driemalen een van de Poejers ingenomen, met dat gevolg, dat hy in 't kort daar van geneſen was; ja hy getuigde dat hy zo ras den Bevergeil met

met de Wynruit en Duivelsdrek niet voor zyn neus en hield, of hy gevoelde daar door verligting : een jaar daar na van deſelve quaal bezogt, is weer in 't kort op de zelfde wys herſtelt, derhalven hy nog ſtaag Beversgeil en Duivelsdrek om ſyn hals draagt, en zo bevryd blyft van deſe Toevallen.

In d'Ontſteking van d'Amandelen

13. Dat de Errhina *in d'ontſteking van do Amandelen* zeer te pas komen, als de zinking nu een plaats heeft genomen ; leert ons Joubertus inde Borſtqualen, het 1. Hoofdſtuk.

In de Tandpyn.

14. Zy zyn mede goed voor *de tandpyn*, dat de Quakſalvers en Landloopers heel wel weten, dewelke ſomtyds met het geven van een ſnuyf je meer uitregten, als met eenige andere geneesmiddelen, en die nog dikwils hervat.

In doodelyk ziekten.

15. Dat het nieſen in doodelyke ziekten, ja die ten hoogſten doodelyk zyn, zoude voordeel konnen toebrengen, zegt *Hippocrates in ſyn* 11. *Boek der Voorwetinge het* XIII. *Hooftdeel*, voornamentlyk indien het van ſelfs komt.

Ziekten inde welke de Errhinen en Nieskruiden ondienſtig zyn.

Sy zyn' ſchadelyk in de qualen der oogen.

1. *Ongemakken der Oogen*, te weten ontſteking, zwakheyt des gezigt, de ſtaar &c. Want als de oogen zwak zyn moet men zig daar van onthouden, om geen gevaar van blindheyt te loopen, gelyk men uit het voorgaande mag afnemen ; alzo de vogten door de kragt van het genees-middel vloeyende en aan 't hollen geraakt, ten minſten voor een gedeelte na de verzwakte oogen zouden gedreven, en de quale gants zeer daar door vermeerdert, mitsgaders de vogten nog digter op een in de oogen t'zaamen gedrongen werden : want dat de Niesmiddelen het hoofd te zeer ſchudden en ſchommelen zegt *Scholzius in zyn agſten Geneeskondigen Brief*; en het droevig voorbeeld ſtraks van ons aangehaalt, getuigt het ten overvloede : het zelve hebben ons de navolgende Geneeskonſt Oeffenaars geleert, als *Joubertus, in zyn Boek van de Ziekten des Hoofts, het* IX. *Hooftſt. Hollerius van d'Inwendige Ziekten, het* 1. *Boek Schol.* 2. *Trincavellus Boek* IX. *Raatgeving* 61. 62. *en* 66. *Sennertus Boek* 1. *het eerſte Deel, het* V. *Hoofdſt. van ſyne Genees-oefening. Heurnius in't Boek der Ziekten het* IX. *Hoofdſt.*

Hoofdſt. &c. men kan ook nazien de geſchiedenis van ymand, die van 't nieſen blind wierd by *G. F. Hildanus Cent.* 1. *Aanmerk* 24.

2. *Zwymeling des hoofds en die hoofddraajingen onderworpen zyn*, want deſe, gelyk aanſtonds uit *Scholzius* is aangehaalt, ſchudden de herſſenen al te zeer, en de dierlyke geeſten dus meer rondom gedreven, doen door deſe beweging en ſchudding des geheelen lighaams meer uitwaaſſemingen, dampen en winden na om hoog ſtygen; ziet hier van by *Sennertus op de ſtrak aangehaalde plaats.* In de Hoofdzwymelen dieſe onderworpen zyn.

3. *Neus-zweeren*; gelyk niet zelden inde Venus-ziekten gebeurt; de niesmiddelen werden inde neuszweeren verworpen, om datſe meeſt-tyds uit een ſcherpe vloejing ontſtaan, op die wys zou dan niet anders gedaan worden als by de ſcherpe vogten, van de welke deſe zweringen haren oorſpronk hebben, nog ſcherper geneesmiddelen te voegen; waar door het quaad niet zoude konnen geneſen, maar in tegendeel verſwaart werden, en in een ſlymprop en ſtinkend neusgezweer (*Polypum ozænamque*) zeer ligt veranderen. In Neus-zweeren.

4. *In't Bloeden van de Neus en der andere inwendige deelen*, want de bloedvaten nog niet genoeg zynde ſamen gelymt, en het bloed daar nog uitzypelende, zo werden met regt de nies-middelen verworpen; de redenen vind men boven, alwaar wy van de aanwyſende vogten hebben geſproken, het luſt ons een verhaal van een zwaare neusbloeding, die voor gene uitwendige, ofte inwendige genees-middelen wilde wyken alhier te vertellen. In het Neusbloeden.

Een Jonkman 24. jaren oud, vleesagtig en bloedryk, vervalt na veele lighaams bewegingen, in een zeer ſwaare en ondraaglyke hoofdpyn, dewelke van tyd tot tyd zodanig toenamen en verſwaarde, dat hy binnen weinig uuren aan het raaskallen raakte; waarom de Geneesmeeſter gehaalt zynde, gebooden heeft dat hem aanſtonds een ader geopent en veel bloed zoude afgetapt werden; maar zonder verligtinge, hierom heeft hy deſe aarsſpuyting voorgeſchreven. Jonkman aan een ſeer zware hoofdpyn

℞. *Decoct. Emol.* ℥viij
Electr. Diacathol. ℥ij
Sal. Gemmæ
Prunel. a ℥j.
M. F. Clyſter.

Neemt Verzagtend afkookſel. 8. oncen.
Electr. Diacathol. 2. oncen.
Steenzout, Sal. Prunell.

Waarom men hem een aarsſpuiting gaf.

van yder een vierendeel loots.
Mengt en maakt 'er een Aarsspuyting af.

Zonder verligting

Dewelke gezet zynde, heeft hy tweemalen afgeweeſt, en een weinig geſlapen, maar weer wakker geworden, bleef hy van deſelve ja nog van meerder hoofdpyn klaagen, waarom datſe den volgenden Roofen-Eek (*Oxyrrhodinum*) met dubbelde natgemaakte doeken hem voor het voorhoofd leyden en dikwils vernieuwden.

Oxyrrhodinum.

℞. *Aq. Portula.*
ſemper vivi maj. a ℥iiij
Lap. Prunel. ℥ß
Sachar. Saturn. ℥iß
Opii Aceto ſimpl. diſſol. ℥ij.
M.

Neemt water van Porcelein.
groothuislook,
van elks 4 oncen.
Lap. Prunel. een loot.
Suiker van Loot anderhalf vierendeel loots.
Opium in Azyn ontdaan een half loot.
Mengt het onder een.

Waar van hy verligting heeft bekomen, en wederom is hem een aader geopent, blyvende egter de hoofdpyn, waarom hy het volgende afkookſel gebruikt heeft.

Een gemagtigde, gekookte purgeer-hoofd-drank.

℞. *Rad. Tarax.*
Cychor. a ℥j
Fol. Betonicæ
Acetoſ.
Violar. a mj
Rorismar.
Majoran. nobil. a mß
Rabarbar. ℥iij
Tamarind. ℥iß
Tartar. Rhenan. ℥iß
Coq. S. A. ex ſer. lact. q. ſ.

Neemt Wortel van Paardebloemen.
Zuikerey, van yder 1 once
Bladen van Beteunie.
Zuuring.
Violen, van yder een hand vol.
Roſmaryn.
Majolein, van

Sub

Sub finem adde
Fol. Sennæ ſine ſtipit. ℥ ß.
in Colat. Pint. 1 ß. *diſſolve*
Syr. Stœch.
Cich. cum Rhee a ℥i ß
M.

elks een halve hand vol.
Rhabarber, drie vierendeel loots.
Tamarinde drie loot.
Rynſche Wynſteen anderhalf vierendeel loots.
Kookt het na de kunſt in zo veel wey, als't behoeft.
En doet 'er op 't laatſt by
Verleeſe Senebladen 1 loot.
By het door zygzel, zynde anderhalf pint, mengt'er by
Stroop van Stœchas.
Zuikerey met Rhabarbar. van elks 3. loot.
Mengt het onder een.

Waar van hy t'elkens driemaalen 's daags 3. oncen ingenomen, en wel heeft afgegaan: ſyn gewone drank was dun bier met Lapis Prunell en ſomtyds kernemelk met krenten en zuuring gekookt, maar alles te vergeefs; want op den ſevendendag is hy ſchielyk ſeer ſterk aan het neusbloeden geraakt, en al ſyn hooftpyn is op dat oogenblik verdwenen, waarom het gemelde neusbloeden ontlaſtende te zyn, wierd geoordeelt; maar het bloet is op dien zelfden dag in zo groot een menigte uitgevloeyd, dat alle ſyne kragten gebroken en wegzynde, den Geneesmeeſter van verſtand wierd, dat men deſen bloedvloed hoe eer hoe liever moeſt op ſtoppen, als dewelke niet zonder reden den dood na een zo groten bloedvloed en verlies van kragten, vreeſde, en daarom zo belaſte hy het voornoemde *Oxyrrhodinum* te hervatten en op de teel-leden te leggen; maar alles was te vergeefs, tot dat hy eindelyk twee laatkoppen op beide de zyden van den buik omtrent het midden van de dwarsſpieren zonder inſnydinge liet zetten, en aanſtonds, ja op het ſelfde oogenblik hield den bloedvloed op; wyl hier nu van het koppen melde, luſt het ons yets van

Levenswys.

Een ontlaſtend neusbloeden, de pyn geſtilt

Waar van daan de ſchielyke neerwerping der kragten.

Is met laat koppen op den buik te zetten geneſen.

hunne gedaante, maakſel, grootte, manier van zetten, werking &c. ja verſcheidene ſchielyke geneſingen door deſelve te weege gebragt in ondraaglyke pynen, in het vervolg hier by te voegen.

De grootte, gedaante &c van de koppen.

Sy werden meeſtyds gemaakt of uit tin of uit glas, de gemeene zyn van tin gemaakt en A. getekent, van glas ſynſe veelderley en met B. C. D. E. getekent, met of ſonder gat in het bovenſte deel, ſondergat moeten ſe met inſnyding gezet werden; F. G. &c. zyn groter en die men noit gebruikt als het gat daar van met Was geſtopt, om indien ſy met meerder en ſchierlyker geweld ophalen men aanſtonds met een ſpel of naalde het gat, kan openen, op dat met dies te minder en min ſchielyk geweld d'ondergelegene deelen en vogten in de kop zouden voortgedreven werden maar hier van daar na breder.

De wyſe om ſe te gebruiken

A. A. A. A. Gemeene laatkoppen van tin.

B. C. D. E. Glaaſe laatkoppen.

B. Een laatkop in een ſtekende pyn in dit of geen vleeſig deel met of zonder inſnyding te zetten.

C. Deſelfde maar groter, en met groter mond, in de gezeide pyn, te zetten.

D. Een kleine maar wyde kop, eertyds, van ons in quade oogen, met voordeel, maar met de minſte vlam, egter met een ligte inſnyding gebruikt; waar van in 't vervolg.

E. Een gemeene Glazekop.

F. G. H. I. Glaſe koppen met een gat, a, boven op geteikent, van welk alles hier na breeder.

In een quade keel.

5. *Een quade keel uit ſlym*, in deſe landen heel gemeen, om dat niet anders als d'onſteking ſinking, gezwel, pyn, en bygevolg de gezellige koorts door de niesmiddelen zoude vermeerden, boven al zo de ſinking niet ſtaan bleef; gelyk als ons den meergemelden *Joubertus int Hooſtdeel van de borſtquaalen getuigt.*

In de zinkingen.

6. *Sinkingen* om dat daar door niet als te meerder en te grotere afvloejingen zouden gaande gemaakt werden, en quaad tot quaad voegen, want de vogten beweegt, omgeſchud en dunder gemaakt zynde, zullen noodwendig meerder en veel zwaarder zinkingen voortbrengen: waarom ook.

In de longziekten,

7. *Inde ziektens van de long*, de Nies-middelen geenſins gepreſen, nog met een goeden uitſlag gebruikt werden, dat on-

ſen

A
A
A
A
C
B
D
E
F

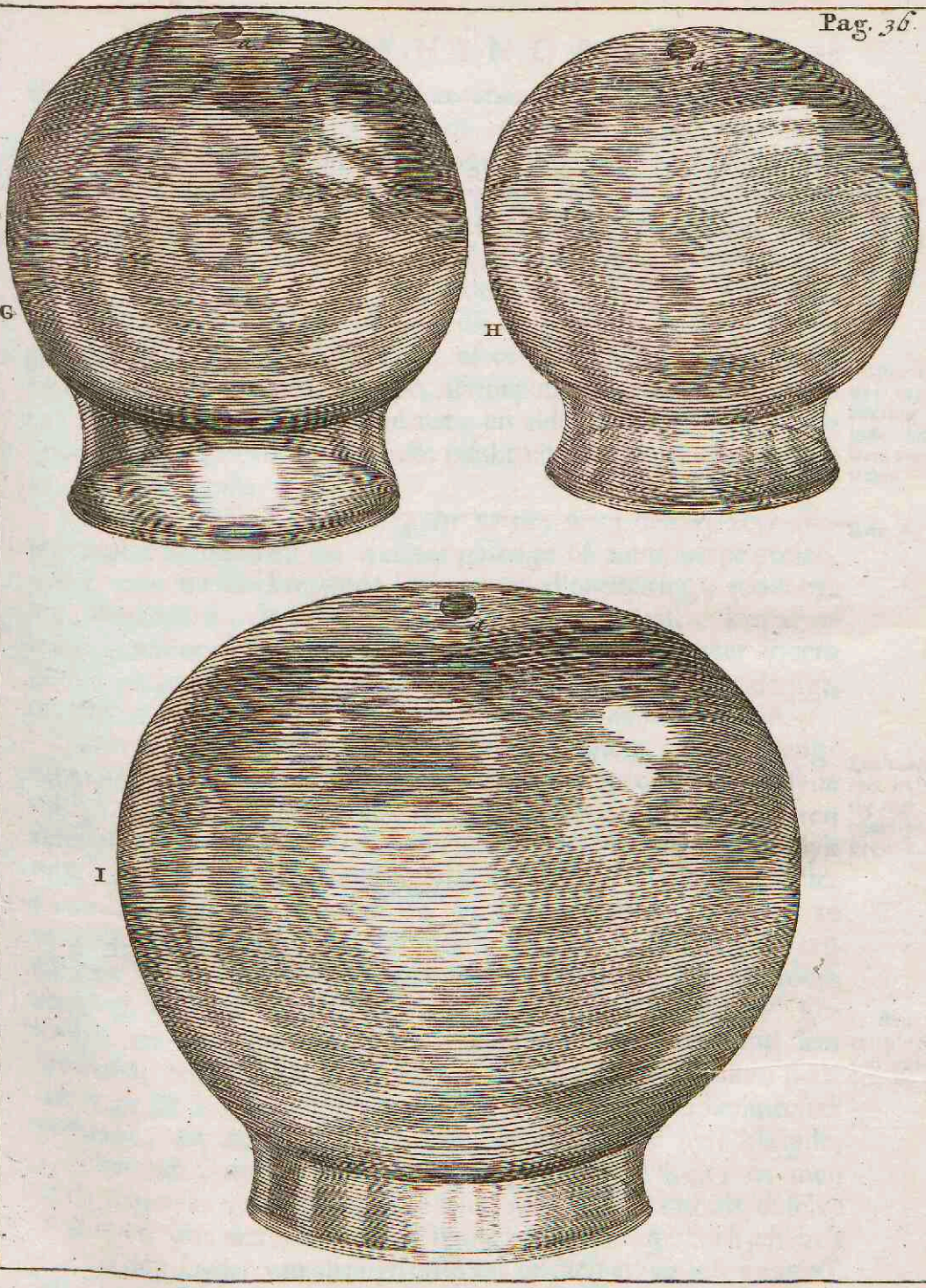
G
H
I

ſen *Eerwaarden Ouden Man. Coac. prænot.* III. §. 174. mede beveſtigt : want daar door zouden niet anders als Zyden-Wee Long ontſtekingen , en Sinckingen inzonderheit brakſcherpe verwekt werden , door de ſcherpigheyt van welke afvloeyende ſinckingen op de longen, eerſt den hoeſt werd voorgebragt, daar na de hair-vaatjens in de long verpletterende en door wretende, werdenſe geopent , en dus het buiten gevaar, en door deſe heftige ſchuddinge des lighaams nog uit de geopende en niet weergeſlotene bloedvaten druipende , of eenigzins ſtilſtaande , en op nieu wederom nog een ſcherper afvloeying ontmoetende, noodzakelyk ſcherper gemaakt, verrot, en aldus ten laatſten door de quaadaardigheyt van ſnuyven ofte nieskruiden een verzwering inde long voortgebragt.

Op wat wys een zwering inde long werd verwekt.

8. *De Jigt nevens allerley ſlag der zelve*; want deſelve zeer dikwils van zinkingen en dat wel van galatige of zoutſcherpe deelen, gelyk men uit de knagende pyn en uit d'ontſteking , roodheyt &c. der deelen , dewelke met de jigt zyn aangetaſt , kan afnemen, ſynen oorſpronk heeft; en voeten, handen en meer andere deelen plagende ; inzonderheyt de ſcheurbuikige vliegende jigt, en alle en yder van de pynen de welke uit ſinkingen ontſtaan.

Inde jigt.

Seker deftig en zeer geleerd man met een ondraaglyke en langduurige heupjigt bezet, konnende naaulyks meer gaan of ſyne voeten verroeren , hebbende veelen Genees- en Heel-meeſteren raad gebruikt , alle in- en uitwendige hulpmiddelen (namelyk van pleiſters, ſtovingen, ſmeringen , hoewel van d'allerkragtigſte, en vol geeſten, verdoovende en pyn ſtillende, baden &c.) nu te vergeefs zynde aangewend, is door een gloeyend brandyſer een kleinen vinger dik tot het been toe ingeſtooken, (na de voorzegging van een ſeer handig en wel ervaren Heelmeeſter) geheelyk en in't kort geneſen ; alhoewel deſe werking aan ons hard, ondragelyk en wreed toe ſcheen , iſſe nogtans zo ſnelyk door de knaphandigheyt vanden voornoemden Heelmeeſter volbragt , dat den Lyder naaulyks eens over de pyn klaagde, verſekerende , dat hy aanſtonds verligting had gevoelt; en men heeft dagelyks vernomen , dat uit de wonde zo lang als deſelve nog open was een ſcherp ende lymig water is uitgevloeit, en in't kort is den Lyder van alle pyn en ſmart ontheft en verloſt geweeſt. Met regt zegt daarom Hippocrates *in de* VI. *Kortbondige Spreuk*

Een'man zeer heftig met heupjigt gequelt.

Is door' een gloeiend brandyter geneſen.

Wat men ongeneeslyk moet oordelen.

de VIII. *Snede, dat de Hulpmiddelen niet konnen geneſen, dat ſal het ſtaal geneſen, wat het ſtaal niet kan geneſen, dat ſal het vuur geneſen, dat het vuur niet kan geneſen, hou dat voor ongeneeslyk.*

Hy heeft een fontanel gedragen.

Op dat nogtans den gezeiden man van de ſelfde pynen niet wederom mogt werden aangedaan, heeft hy eenige jaaren een Etterdragt op zyn been gedragen, maar om het ongemak en de pyn dewelke hy daar dikwils in had, is het toegelopen met toeſtemming van de Geneesmeeſter;

Na 12. jaren kreeg hy weer een inſtorting,

na verloop van ruim 12. jaaren, is hy van gelyke of nog zwaarder pynen overvallen, waarom de Geneesmeeſters van gevoelen waren dat men weer aanſtonds een gloeyend brandyſer op de voorgaande wyſe hem moſt zetten, maar den Heelmeeſter ſloeg voor om het eerſt te beſoeken met dikwils laat koppen te zetten; het geene de Geneesmeeſteren behaagde;

Werd met koppen geneſen.

deſe dan zynde te werk geſteld, heeft hy niet alleen aanſtonds verligtinge vernomen, maar is mede in't kort van alle pyn verloſt, werdende vyfmalen daags de gezeyde koppen gezet. Op dat de *vlytigen Leezer* de zaak klaarder zoude bevatten heb ik deſe Afbeeldingen daar nevens gevoegt.

I. FIGUUR.

a. Den Lyder met een zeer zwaare heupjigt geplaagt.
b. Het beledigt deel.
c. Het gloeyend Brand-yzer, een kleinen vinger dik.
d. De hand van den Heelmeeſter.
e. Het Brand-yzer tot het been toe inſtekende.
f. De wonde, uit dewelke een lymige ſcherpe vogt uitzypelt.
g. De pot, en daarin de gloeyende koolen met het Brand-yzer.

II. FIGUUR.

1. Een Laat-kop.
2. Het Gat met Was geſtopt.
3. Een weinig vlammend vlas.
4. De geſtelde laatkop.
5. De Huyt en ondergelegene deelen ſchielyk en met groot geweld in de laatkop gedrongen.
6. Het gat met een naalde of ſpel eenigſins geopent, *om dat d'on-*

Fig. 1.

Fig. II.

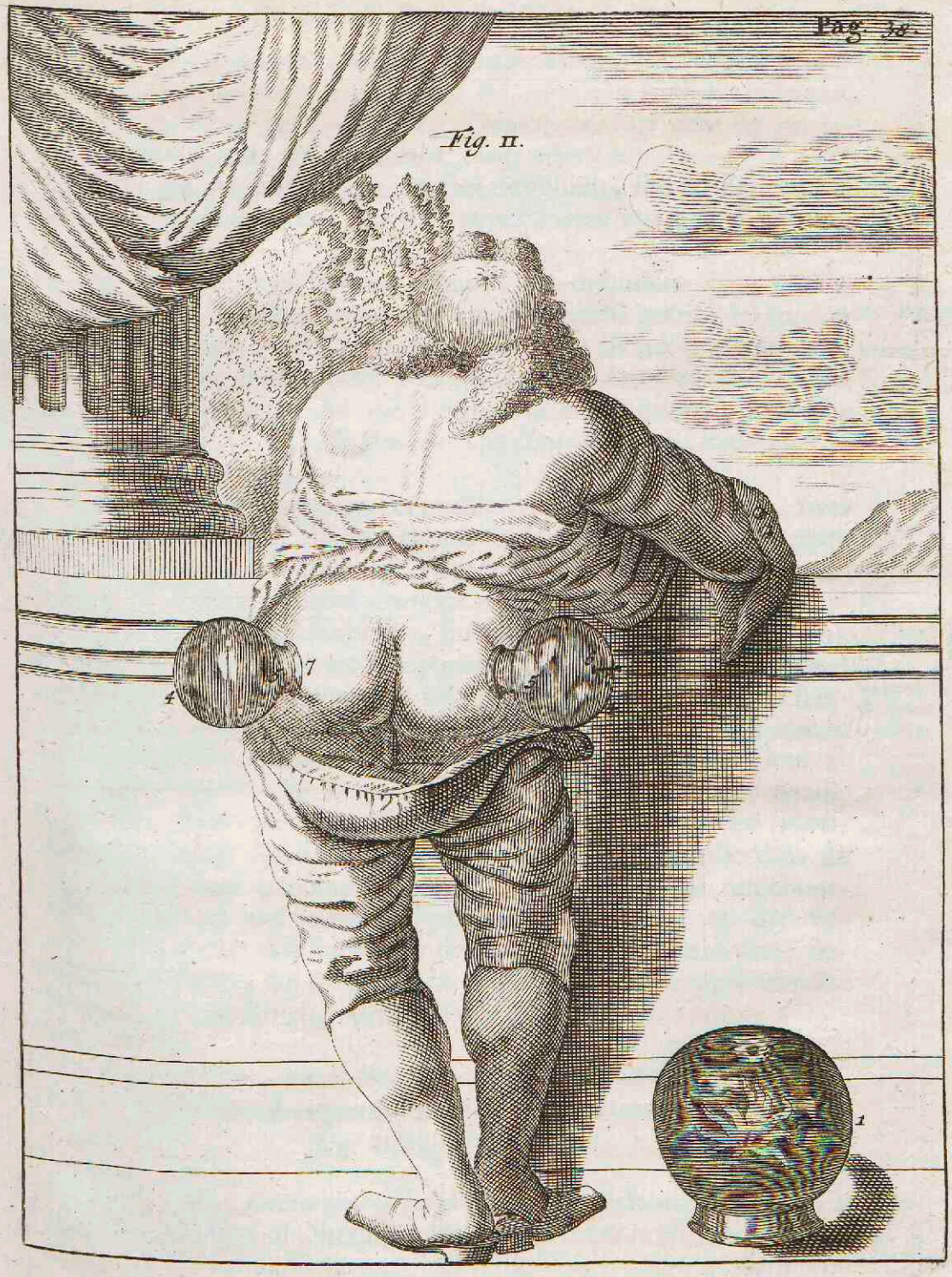

d'ondergelegene deelen te ſchielyk anderzins werden ingedreven, of dat ook de Lyders het ſelve niet konnen verdragen, en aldaar gelaten, om dat d'omringende lugt door het gat indringende, de kop dadelyk zoude afvallen.

7. Het gat nu geopent, en de ſpel uitgehaalt, ſinken de gezeide deelen aanſtonds, en de koppen vallen van ſelfs af.

Een blinde Maagt door een brandyzer op het hoofd geneſen.

So ik my niet en bedrieg, heb ik tot driemalen toe een blinde vryſter, door een Brand-yzer op het hoofd gezet, en tot het been ingedrukt, geneſen gezien, dewelke als het gat weer toe-was, op een nieuw weer was blind geworden, en dat by den *zeer handigen (maar door een onrype dood weg gerukten) Man den Heer Antoni Nuck, Hoogleeraar inde Ontleed-kunde*, maar van dit voorval in't vervolg.

d'Uitwerkinge van de Brand-yzer, Blaartrekkende middelen en van de koppen in de pynen, wanneer alle andere dingen tevergeefs zyn gebruikt.

Gy zult u menigmalen verwonderen, *Gunſtiger Leezer*, over d'uitwerkingen der Blaar-makende middelen, en van de Koppen en Brand-yzers in ondraagelyke pynen des lighaams (voornamentlyk in vleesagtige deelen) die voor gene uitwendige Geneesmiddelen, namelyk ſmeerſels, ſtovingen, pappen, &c. nog ook voor inwendige, hoewel ſlaapmaekende hebben willen wyken: getuygen hier van zyn niet alleen ſommige Genees- en Heelmeeſteren, maar zo veele daar door geholpene en van hunne ſmerten ende pynen verloſte ſieken: van dit kragtige Geneesmiddel bedient zig althans by inzonderheyt den zeer handigen en door veelerley ondervinding zeer vermaarden Heelmeeſter Pieter Adriaanſe Verduin, dewelke tot Amſterdam de Heelkonſt met grooten Lof oefent, ja tot nog toe ongehoorde dingen en voor ongeneeslyk geagt, heelt hy op die manier in't kort: wie meer van deſe Koppen en Brand-yzers begeert te weten, die lees het ſeer geleerde en fraaye *werk van Severinus van de Kragtige Geneesmiddelen.*

Menſchen, voor dewelke de Nieskruiden niet als in zeer dringende hoogen nood mogen werden voorgeſchreeven.

Niesmiddelen niet ligt de

1. *Jongens, Kinderen, eerſtelyk*, zo werden door de kragt en't geweld der Snuyf of Niesmiddelen, hunne teere herſſenen en herſ-

ſentjens

kinderen voor te schryven.

sentjens te zeer geschud, gelyk *Scholtzius in synen* VIII. *Geneeskondigen Brief aanmerkt*; wat uit zodanige herssen schuddingen in de kinderen niet-al ongemakken konnen spruiten, laat ik oordelen die 'er kennis van hebben, en die oyt omtrent de kinderen de genees-kunst geoefent hebben; namentlyk den kramp, de vallende ziekte, de stuipen, die wy na 't gebruik van Nieskruiden hebben zien ontstaan, en deselve of noit of met de grootste moeite wederom daar van zien genesen: *ten tweeden*, om dat ook de kinderen veiliger en met minder gevaar ook veel gemaklyker als sy ziek zyn, konnen genesen ende geholpen werden, als uit het vervolg sal blyken.

De vallende ziekte van niesmiddelen ontstaan.

Zwangere

2. *Zwangere*, mede om 't geweld ende vinnigheit der Niesmiddelen; want daar van zou ligtelyk een Miskraam komen; (gelyk elk ligt mag besluiten *uit Hippocrates inde* XLIX. *Kortbondige Spreuk de* V. *Snede*, alwaar hy om de nageboorte aftedryven, mede een Niesmiddel voorschryft.) Want in het niesen werd het geheele lighaam en alle en elk van desselfs deelen heftiglyk, gelyk boven is beweesen, omgeschud, wat wonder dan, dat de vrugt met de nageboorte door dese geweldadig schuddinge en beroeringe van het moederlyk lighaam, en met een van de teere vrugt, werd afgedreven: als mede *welkers maandstonden alte sterk afvloeyen.*

waarom.

Sterke stondevloeden.

Die aan de Teering gaan.

3. *Die aan de Teering gaan quynen of nu al uitgeteert zyn* voor al so se van een zinking in het ruggemerg is ontstaan (gelyk ons *den groten Ouden Man in syn Boek vande klieren op den* X. *text. blad.* 420. heeft nagelaten) want door dit middel zouden niet als vele sinkingen jae zomtyds nog groter ontstaan; en het lighaam nu aan 't uitdrogen, nog dorder, en gantz zappeloos daar door worden.

Die seer vleesagtig zyn.

4. *De welke heel vleisagtig zyn*, niets minder als nieskruiden mogen die gene veelen, die met een vleesig lighaam, voorzien zyn, om dat hunne lighamen daar door alteheftig geschud werden; en daar door d'ademhalinge deser vleisige bezwaart werd, en een bloedspuwen daar na volgt, de weke indien niet door aderlagtinge, en slaapmakende middelen aanstonds en ras werd geneesen, zo oordeel se vryelyk ongeneeslyk, ja dodelyk, ik zoude met seer vele aanmerkingen het gezeyde konnen bevestigen, maar ik doe maar opening van de zaak met een woord en niet met vele.

Om dat'er 't bloedspuwen navolgt.

5. *De*

5. *De Bloedryke*, uit vrees voor Beroerte, Hoofdzwymel of zwaare neus-bloeding; ſiet hier van by *Parée*, *het* XXI. *Boek van zyn Heelkonſt*, *het* 37. *Hoofdſtuk*. Bloedryke

6. *Die de Sprouw hebben*, om de ſcherpigheyt van de nederſinkende vogten uit het hoofd, dewelke niet als nieuwe ſweertjens inden mond zouden voortbrengen, waar van onuitſpreeklyke pynen zouden ontſtaan. Die de Sprouw hebben.

7. *Alle Gebrokene*; om dat de Breuken en Scheurſels zeer ligtelyk van de heftigheyt deſer hulpmiddelen, (het zy datſe uit hunne gewoone ſtant zyn geraakt en nog uitpuylen, of datze ook al weer ingebragt, maar nog niet geneſen zyn) haaren eerſten oorſpronk hebben, werdende het lighaam van alle kanten gepreſt ook ſelfs de inwendige deelen. Die geſcheurt zyn.

De navolgende voorvallen zullen ons gezeide beveſtigen. Over omtrent twee jaren zond ſekere ſwangere vrouw van omtrent 40. jaren oud en moeder van negen kinderen, om myn, ſy had een navel windbreuk als een kindshoofd, onder ons navorſſchen na de oorſaken verhaalde de ſwangere, datſe altyd ten tyde van haare dragt met de gedagte breuk maar noit zo groot of zo ſwaar als nu was gequelt geweeſt, en datze desſelfs uitpuiling door ſwagtels en banden altyd genoeg en gemaklyk had konnen inhouden; maar dat, als ſy een week of twee te voren, om ondraaglyke tandpyn een niesmiddel, en nog wel met hulp drie of viermalen had gebruikt, op dien eigenſten dag den Breuk meer en meer ook was uitgepuſlt, en dat ſy den ſelven naauwelyk, of ook gants niet meer met hand ofte band konde te regt brengen; wy dan hebben niet anders als met ſeer veel poging, en ſlym verdunnende en windbrekende middelen in het eerſte haar gevende, den breuk weer op ſyne gewonelyke plaats gebragt, en op het beledigt deel een Pleiſter zo groot als een tafelbord gelegt, beſtaande uit het navolgende. Een ſwangere dewelke een windagtige navelbreuk had. Heeft voor de tandpyn nieskruid gebruikt. De breuk is na 't gebruik wind-brekende middelen weer ingebragt. Plaaſter tegens een Breuk of ſcheurſel.

℞. *Coloph.* ℥ii. ß
Therebint. ℥i. ß
Flor. Balauſt.
Sang. Dracon. a ℥i. ß
Ol. Carui ſtil. gt. xij.

Neemt Spiegelhars 5. loot.
Terpentyn 3. loot.
Granaat bloemen.
Drakenbloed, van yder anderhalf vierendeel loots.

Ol. Maſtich. q. ſ.

M.F.S. A. Magdaleon.

Gedifteleerde Olie van Carweyzaat XII. druppels.
Oly van Maſtik, zo veel als 'er behoeft.
Mengt en maakt'er Rollen van,

Waar door ſy geneſen is.

Datze altyd draagt, nog ſy klaagt nu meer over d'uitpuiling van haren Navelbreuk, alhoewel datze ſedert nog eens of tweemaal is bevrugt geweeſt en kinderen heeft gedragen.

Een vrouw met een dier gelyken Breuk bezet.

Nog een andere Vrouw die mede een wind Navelbreuk, maar zoo ſeer niet uitpuilende had, ten waare datze ſeer veel winderig voedſel had gegeeten, of ſeer lang hardlyving was geweeſt, maar inzonderheyt zoo ſy dikwils genieſt had; waarom datze zoo haaſt het nieſen haar wilde overkomen aanſtonds haare oogen vreef, en de nieſing dus voor quam en bedwong, en alleen door deſelfde Ceroen is geneſen.

Voor graveelige.

8 *De Graveelige*, om de ſeer geweldige en al te groote beweging en ſchuddinge van het gantſche lighaam, als gezegt is, want door deſe lighaams ſchuddinge zouden ondraaglyke pynen &c. door de nieskruiden werden veroorſaakt, waarom wy het oordeelen beeter te zyn zig van deſe vinnige geneesmiddelen t'onthouden, als door ongelukkige en onaangename uitwerkingen de ſieken te plaagen.

Voor waterzugtige

9. *Waterzugtige*, om dat ook daar door hunne ademhaaling benaauwder werd, en ſomtyds water breuken in het ſakje komen: als wy in't vervolg, met verſcheide Aanmerkingen ende voorvallen zullen beveſtigen ende aantoonen.

Met minder perykel gebruiken de navolgende Menſchen de Nieskruiden.

Die van meer jaren, ch een vaſt lighaam hebben enz.

1. *Die van hooger of ouder jaaren en vaſt en ſterk van lighaam nog door ziektens vermagert ofte verfwakt zyn*; om datze de kragt en geweld der ſnuyven ligter mogen verdragen.

Mogen de nieskruiden ligter verdragen

2. *Die een vaſt hoofd hebben nog van geen hooftdraayingen weten*; hier van mag den *Gunſtigen Leezer* de voorens gemelde verhaalen na ſien.

3. *Nog*

3. *Nog ſwakheyt der oogen onderhavig*; om dat de oogziektens aanſtonds door de quaadaardigheyt derſelve verargeren: ja wel met ſoo groot een hevigheyd, dat, ſodanige ſieken, nagt of dag kunnen ruſten. Nog ſwakke oogen hebben.

4. *Welkers neusgaten ſomtyds door geene ſweeren werden aangedaan.* Ja alhoewel deſelve nu al weer geneſen ſchynen, zouden ſy terſtond of in't kort daar na weer ſlimmer worden, ſo ze maar niet in een ſlymprop of quaadaardige ſweeren veranderden, waarom dat ik boven al heb vermaant dit dog wel aan te merken; en ten zy ik my de kortheyt bevlytigde, zoude ik nog een voorval of twee hier by voegen. Nog ſweere inde neus hebben.

5. *Die nimmer met neusbloedingen werden gequelt*, alzo door de heftigheyt van de nieskruiden zeer ligt die teere vaatjens, die maar ligt zyn t'zamen gedrukt en geheelt, geopent werden, en wat quaad daar dan uit zoude ontſtaan, mag den *Vlytigen Leezer* die verſtand heeft, oordeelen. Nog uit de neusbloeden.

6. *Die weinig bloed hebben*, en geenſins bloedryk zyn; de reden hebben wy hier voor gegeven. Die weinig bloed hebben.

7. *Die met ſinkingen gequelt zyn*; zo ze op de Longen of op andere deelen des lighaams ſakken. Nog zinkingen hebben.

8. Die noit van een *quade keel* en weten. Die geen qua keel hebben.

9. *Die noit met eenig gebrek of ziekte van de Long zyn behebt*, maar die eer met een ſterke, en een vrye en volle aademhalinge zyn begaaft. Die geen ongemak in de long en hebben.

10. *Die geenſins gebroken ofte geſcheurt zyn*, de reden hier van zyn boven genoegzaam aangetoont, want zodanige menſchen zouden anders ſeer ligt weer een inſtorting krygen. Die niet gebroken zyn.

11. *Die noit van graveel hebben geweten, of daar ook nog van weeten*; waarom ſeker man met het graveel geplaagt, het nieſen een beuls plaag noemde. Nog graveelige.

12. *Geenſins die jigtig zyn, ofte het ook oyt geweeſt hebben*, om dat de zappen daar door verdunt, ligtelyk ſeer veele ſinkingen komen t'ontſtaan; want om dat door het nieſen niet alle de ſinkingen door de neusgaten werden uitgedreven, vallenze ſeer ligtelyk op dit of geen deel dat door de voorgaande jigt is verſwakt, en verwekken ondraaglyke ſmerten en pynen, waarom men voor de Jigtige niet als inden hoogſt dringenden nood Nies-middelen mag voorſchryven. Nog Jigtige.

Nog waterſvgtige

13. *Die met geen Waterzugt zyn bezogt*, want ſy konnen ſodanigen ſchudding van het lighaam niet verdragen, ja de watervaten in dit of gene deel nu gebroken ofte verwyd zynde, zouden nog meer verwyd of gebroken werden.

Magere en niet vleesagtige.

14. *Die niet heel vleesagtig maar liever rank zyn en ligtelyk nieſen.*

Den tyd om d'Errhina en Nies-middelen te gebruiken.

Den morgenſtond den beſten tyd.

1. Van *Parée in ſyn* XXV. *Boek vande Heelkonſt op het* 35. *Hoofdſt. en Jacob Wekker in ſyn* 1. *Boek van de Algemeene Tegengiften aan het* XVIII. *Hoofdſt.* werd den *morgenſtond* den bequaamſten tyd geoordeelt.

Met een lege maag

2. *Met een leege maag*, als *Sennertus* getuigt, *in ſyn* 1. *Boek, het* 1. *Deel, het* X. *Hoofdſt.*

Lang na den eeten enz.

3. Men moetze *lang na den eeten, na het baden, of op een andere wys de huit ſlap gemaakt zynde*, gebruiken, getuige zy my *Hollerius, Boek* 1. *van d'Inwendige Ziekten Hoofdſt.* 8.

Den herfs tyd.

4. *Den herfſt en winter tyd*, om dat 'er als dan meer ſinkingen in het hoofd werden verwekt en de taaye en ſlymige vogten meer giften en uitdyen, getuige hier van verſtrekt my *Corn. Celſus Boek* 1. *Hoofdſt.* 3. *bl.* 29. ook werden zodanige uitdyende vogten ligter en met minder moeite en prykel alsdan uitgelokt en uitgeleid, als wanneer ſy niet uit en dyen; *maar des winters is den middag-tyd daar toe bequamer als den ogtent*, om dat omtrent den middag de zappen meeſt tyds eenigſins vloeibaarder beſpeurt werden, ook is 't op den middag ſo koud niet als des morgens.

In den winter is den middag daar toe beter als den morgen.

In een volle of waſſende maan.

5. *In't waſſen van de Maan of als ze nu vol is*, om dat de vogten als dan nog zo taay nog zo veel in het lighaam werden gevonden.

Wat men voor, onder, en na de Errhina en Niesmiddelen heeft waar te nemen en te doen, zullen wy kortelyk beſchouwen. Voor de Errhina en Niespoeders werd vereiſt.

d'Algemeine dingen moeten

1. Dat *d'Algemeine dingen*, namentlyk buykzuyverende en Zweet-middelen, d'Aderlating enz. *voor afgaan*, eer datmen tot de

de Hooft-zuiveringen of eigentlyk genaamde niesmiddelen voortgae; (getuige verſtrek my *Parée in't* XXV. *Boek van ſyn Heelkonſt het* 36. *Hoofdſt. alsmede Fuchſius in ſyn* 11. *Boek van de Zamenſtel der Genees-middelen het* 25. *Hoofdſt.*) en het lighaam van ſyn ſchadelyke en over vloedige vogten ontledigt, en de plaats voor de niespoeders veiliger maakt; want anderſins zouden ſwaarder toevallen en ziekten werden verwekt, als die daar den Lyder mede geplaagt was, of om dewelke dat men deſelve voorſchryven, ofte geven zoude, gelyk hier en daar in de Geneesoeffeninge droevige en beſchryens waardige voorbeelden getuigen.

voor de Errhina laten voor afgaan.

Waarom.

2. Dat den Nieſer of *Errhinum* zullende gebruiken, zig warm houde, op dat de taaye en ſlymige vogten wat verdunt en vloeibaar, en dus tot den uitgank bequamer mogen werden, ten tweden dat hy zig geenſins in de koude lugt en begeve; want dan zouden de dunne en nu vloeibaarder gewordene vogten wederom geſtremt, en alzo niet als ſware zinkingen verwekt werden.

Die nieſen zal dient zig warm te houden

3. Dat den Nieſer hem met wandelen wat vertrede en bewege, om reden nu gezegt.

Moet zig met wandelen bewegen.

4. So ſy vogtige *Errhina* gebruiken, dat ſy ze laau uit het hol van de hand tot twee of drie vierendeel loots, of ten hoogſten tot een loot met de neusgaten ophalen, en hunnen mond met water, bier, of ander nat vullen, te weten op dat de opgehaalde vogt, niet in't verhemelte weerom borle, en van daar door d'inaaſleming inde longe en valle, gelyk *Parée op de nu aangehaalde plaats. Fuchſius in zyn* 2. *Boek van de t'ſaamen geſtelde genees-middelen. J. Wekker Boek* 1. *van d'Algemeine Tegengiften Hoofdſt.* 18. *Pieter Foreſt in ſyn* IX. *Boek de* 18. *Aanmerking, ons raden.*

Hoe veel vogts men mag nemen.

5. *Dat de al te ſterke nieskruiden met de neusgaten niet opgehaalt ofte ook ingeblaſen werden, maar in een kopere doosje* of yets anders *geſloten*, en het doosje, of eenig ander vat, daar de ſterke nieskruiden in omgeſchud zynde *voor de neus werde gehouden*, alsmen zien mag by *Heurnius in ſyn Genees-kundige Oefeninge het* 1. *Boek het Hoofdſt. van de Nieskruiden.*

Hoe men de ſterker moet gebruiken.

Onder het Nieſen werd alleenlyk vereiſt.

Wat men in 't Nieſen doen moet.

1. *Dat het ligbaam wel werde geſloten en t'ſamen gedrukt*, op dat door de geweldige ſchudding des ligbaams gene ſwaare toevallen werden veroorſaakt.

Moet zig uit de koude lugt houden.

2. *Dat de nieſende zig warm houden, en op geenerley wyſe*, als nu gezegt is, *inde koude lugt en komen*, want daar door zouden niet als meerder en ſlymiger vogten als de eerſte, ja ſwaare ſinkingen en moeyelyker om te geneſen, verwekt werden.

Wat men in een al te ſterke niesing doen moet.

3. *Indien de Errhinen of Niespoeders al te vinnig werken*, zo raad *den ouden Genees-Heer Caſſius*, dat men als dan d'oogen moet Aryven: en dan, ſal het nieſen aanſtonds overgaan, *maar zo de nieſende een jeukte van de Errhinen &c. inde neusgaten voelen*, moet men't met Vrouwen Zog of Oly van Violen verzagten, gelyk men zien kan, *by Hollerius in ſyn* 1. *Boek van d'Inwendige Ziekten, Schol.* 2. waarom ook *Sennertus* na 't gebruik van de *Errhinen* &c. de neusgaten met Melk of Oly van Violen raad uit te waſſen, op dat ſo der eenige ſcherpigheid inde neus is overgebleeven, deſelve ſoude weg genoomen werden, *Boek* 1. *Deel* 2. *der Genees-oefening Hoofd.* 5.

Wat men voor de jeuking als men die voelt doen moet.

So 'er pyn of hitte na 't nieſen ontſtaat.

4. *Uit het verkeerd gebruik vande Errhinen of Niespoeders, voelt men ſomtyds een hitte en pyn in de neusgaten*; zo *Pieter van Foreſt getuigt in ſyn* IX. *Boek, de* 18. *Aanmerking*, mitgaders *Sennertus het* 1. *Boek der Genees-oefening het* 1. *Deel Hoofdſt.* 10. in welke geval laau water of viool oly of popeljoen zalf of laauwe melk (te weten inde neus op gehaalt of aangeſmeert of aangehouden,) werden voorgeſchreeven: het navolgende Raden wy aan allen als yets byzonders,

℞. *Lact. Mulieb. recent. emulct. vel illo deficiente ſolummodo*	Neemt Vrouwe zog vers gemolken, of dat ontbrekeede alleen maar
Recent. Vaccini ex gr. ℥ij	Verſſe Koeyen melk by voorbeeld twee oncen.
Muſſil. aq. Roſ. ex Sem. Cydonior. fact. ℥ij.	Slym van queekarnen met Roſewater uitge-
Opii theb. ℈j.	
M.	

getrokken een half loot.
Opium een Scrupel.

Smelt eerſt den opium in den laauwen melk, en perſt het uit door een doek, herdoet dit nogmaals, mengt dan de ſlym van't quee zaet warm daar by; dit vermengt zynde doet 'er dan den ontdanen en uitgeperſten opium by, en laat het laau gebruikt werden, of uit het hol van de hand, of met boomwol. Een dertig Geneesmiddel in dit geval.

Na de Errhinen en niespoeders zo zyn goed.

1. *En inwendige en uitwendige Hooft verſterkende en verdroogende middelen*, anderſins zulje niet als vergeeffen arbeid doen, en daar zullen meer wateragtige, ſlymige en taaye vogten werden voortgebragt, als de Sieke te voren oit hebben geplaagt. Na de Niesmiddelen moet men 't hoofd opdroogen &c.

2. *Laaten ſy zig na het gebruik van de Errhinen en Niespoeders hoeden voor de koude, en met te wandelen het lyf bewegen, en daar na zig wederom tot ruſt begeven.* Wat eindelyk nog te doen.

3. *Dat de ſinkingen ſtuitende en de ſcherpte der vogten matigende dingen werden in een droge gedaante voorgeſchreven*: by voorbeeld Maſſ. Pillen van Cynogloſſen, Landanum Opiatum en dierglyke. Om de zinkingen te ſtuiten enz.

4. *Dat ook maagſterkende, en dat wel warme droge en verſterkende middelen gebruikt werden*, om dat het dikwils gebeurt is dat de maag door de waeterige, Slymerige vogten, dewelke op dien tyd daar in gevallen waaren, was verzwakt geworden. Om de maag te verſterkten enz.

5. *Gene koude dingen te gebruiken, maar een warme en droge levens wys voor te ſchryven, en dat men geenſins na ſyn luſt dan mag drinken, is ons oordeel.* Wat levenswyze men na de Errhina moet houden.

Hoe dat het nieſen in zyn werk gaat en verwekt werd, ziet men by *Hippocrates in ſyn* LI. *Kortbondig Spreuk de* VII. *Snede, en by den ſeer vermaarden Man den Heer de le Boë Sylvius in het* I. *Boek van zyn Genees-oefening, het* XXIII. *Hoofdſt.* §. 3. *en* 12. *Blad.* 318 *en* 322.

II. HOOFT-STUK.

VANDE ROOKINGE.

Rooking wat het zy

Rooking by de Grieken θυμιάμαλα van θυμιάω, ik berooke, ik ſteek reukwerk aan, van θῦμα reukwerk, offerhande, dat weer werd afgehaalt van θύω ik offere, om dat de reukwerken, ſlagt en brandoffers op den altaar wierden aangeſtoken, en aldus waaſſemden deſelve heemelwaarts rooken en reuken uit, aangenaam voor de neusgaten; waarom ook in't VIII. *Hoofdſtuk van Geneſis* het 21. *vers* werd verhaalt, dat *Godt* den aengenamen reuk der brandofferen van de reine dieren en vogelen, die van den altaar door *Noach* geſtigt opſteeg, gerooken heeft.

Verſchillen der zelve.

De Rookwerken werden gemaakt, of *tot welluſt*, en die, voor den hoofſchen opſchik en dartelheyt, en uit koſtelyke dingen die aangenaam van reuk zyn; of *voor de gezondheyt* (van dewelke wy alleenlyk in't vervolg zullen handelen) te weten om de ziekten voor te komen of te geneſen, en die aan d'inzigt tot geneſinge, en de verwagting der Lyders konnen dienen en voldoen.

Hun uyt-werking.

De Rookingen doen hun werk, wanneerſe op de gloeyende koolen werden geſtrooyt, en met haaren rook en damp of de darmen verſterken of de taaye vogten verdunnen, of eindelyk de wateragtige op drogen, ende al te loſſe deelen *t'zaamen trekken* en verſterken: waar van hier na.

Verquikken ende vermaken de geeſten en het gemoet.

Hier om is het, dat, om de geeſten te verquikken en het menſchelyk gemoed te verblyden, en tegens uitwendige quaadaardigheyt te bewaren, de herſſenen te verſterken, de zinkingen te ſtuiten de dikke en taaylymige ſtof inde long te breken en der ſelver ſweeren op te droogen en te geneſen, als mede om de Maanſtonden te verwekken of te doen op houden, na het voor *de Lydſters* te pas komt, en na d'inzigt *der Geesheeren*? voor d'opſtygingen, Aars-darm uitzinking, de zweeren van de neusgaten, ooren, mond, Lyfmoer. &c. te droogen; voor de Pokken en de daar uit ontſtaane pynen en zweeren te geneſen &c. Rookingen werden voorſchreeven.

Der zelver gedaantens.

Men maaktze *in een vloeyende of in een vaſte gedaante*, de *vogte* zyn *waters* en wel eerſt de ruikende en met een aangename geur be-

begaaft, als Roſewater twee of driemalen op nieuw met verſſe Roſen overgehaalt; als mede Azyn, Wyn, Brandewyn, Brandſteen-*oly*, *Geeſt* van Salmoniac, van ſchoorſteen roet, &c. of *Afkookſels: de vaſte* zyn *Poeders*, *Koekjens*, *Kaarsjens*.

Voorſchriften van Rookinge.

Verſcheide ſtaalen

℞. *Aq. Roſar. Fragrant. bis terve*
Flor. Roſar. abſtract. Noviſque
Florib. affuſæ ℥i. ß
Cinaoi cum vino & Aq. mel. deſtil. ℥j. ß
Spir. Flor. lilior. conval. tunicæ a ℥iij
Rad. angelicæ ℥i. ß
Vini Rhenan. veter. odorif. ℥ij
M.

Neemt Van het wel riekenſte Rooswateren dat twee of driemalen met verſſe rooſen is overgehaalt. anderhalf once.

Kaneel met Wyn en Meliſſen water gedeſtilleert een loot. — Om de Geeſten te verquikken.

Geeſt van Lelien van den Dalen.
Anjelieren van yder drie vierendeel loots.
van Angelica wortel anderhalf vierendeel loots.

Oude wel riekende Rynſchen Wyn twee oncen.

Mengt het onder een, het is goed om de Geeſten te verquikken, en om 't gemoed van den zieken, ſelfs van de ſtervende te vermaken.

By peſtyde komt den kruidnagelen Azyn ſeer te pas op gloeyende keyſtenen gegoten, want den geur en damp daar van ontſtaande, ſuivert de huiſen ja de kleederen, dewelke nu al beſmet zyn. — Kruidnagelen, azyn inde Peſt enz.

So ſmyten ſommige eenige gloeyende Steenen in den Aſyn, om de harde Slymige en ſugtige gezwellen daar door te verdryven; of andere ſchryven voor een gloeyenden Tighelſteen in — Gloeyende Steenen voor wie goed.

Azyn te bluſſen, en den waaſſem na zigt te halen om eên quade keel te geneeſen.

In de gedaante van een Oli.

In hoofd verſtopping en opſtyging.

℞. *Ol. Succini* ℈j

Neemt Olie van Barnſteen een ſcrupel.

Doet het in een fleſje, en laat het op een kool vuurs druppen, den rook in de neusgaten ontfangen, helpt inde verkoutheyt des hoofds, en de pyn daar uit ontſtaan; en ſeer veel in de opſtyginge.

Inde vallende ziekte enz

℞. *Ol. C. C. Succini Fuligin. a* ℈ß *M.*

Neemt Olie van Hertzhoorn. Barnſteen. Schoorſteen roet van elks een half Scrupel.

Mengt het en laat daar van een droppel of twee op een kool vuurs vallen, den rook en damp, die daar van opſtygt door een tregter of eenig ander daar toe bequaam werktuig aan de neusgaaten gevoegt, ontfangen; het wekt die vallende ziekte hebben, en die met de alderzwaarſte opſtyginge overvallen zyn, aenſtondts op.

In groote ſtank.

℞. *Ol. Caryophil.* 3ß *Ciaoi* ℈ß *M.*

Neemt Oly van Kruidnagelen een half vierendeel loots. Kaneel een half Scrupel. Mengt het.

So hier van drie of vier droppels op gloeyende koolen werden

den gegoten, zullen alle die in de kamer zyn daar in een seer aangenamen reuk gewaar werden, hoe wel se te voren vol stank mogt geweest zyn.

Inde Gedaante van Geest.

℞. *Spir. Salis. Armon.*
Fuligin. a ℥ij
Tinct. Castorei ℥j
Sal. Vol. C. C. ʒ ß
M.

Neemt Geest van Salmoniac.
Roet uit de Schoorsteen, van elks een half loot.
Tinctuur van Beversgeil een vierendeel loots.
Vlugzout van Hertshoorn een half vierendeel loots.
Mengt het.

In de vallende siekte en slaapkoorts.

Een doekje hier in nat gemaakt en voor de neus van de met vallende ziektbehipte, der slaapkoortsige, en van slaapsugtige en met opstyginge geplaagde, gehouden, wekt deselve op, of liever d'opstygende dampen uit het flesje op het vuur gezet en door een tregter in de neusgaten van diergelyke zieken ontfangen zynde, zullenze terstond van de swaarste overvallen werden bevryd, of verligtinge gevoelen.

℞. *Rad. Aristoloch. Rotund.*
Bryoniæ
Acori
Angelicæ a ℥ij
Fol. Rutæ
Sabinæ
Puleg.
Artemis. a m ß
Flor. Calend.
Cheiri a Pij
Bac. Laur. ʒ ß

Neemt Wortels van ronde hoolwortel.
Wilde wingert.
Calmus.
Angelica van yder 1. half loot.
Bladen van Wynruyt
Sevenboom
Puley

Om de Maanstonden te verwekken.

Sem. Leviſt.
Dauci a ʒij
Myrrhæ rubr. ʒiſſ
Aſſæ Fœtid.
Caſtorei a ʒj
Conciſ. & Contuſ. affund.
Spir. vini Pj
Aq. Puleg. ʒviij

Poſt Maceratio. per bid. ſpir. per Alemb. cum arena abſtrah. deſtillatoque adde.
Sp. Sal. Ammon. ʒij

M.

Byvoet, van elks een halve handvol.
Bloemen van Goudsbloem. Muurbloem van yder 2. Pugillen.
Laurier-beyen een loot.
Saat van Lavas Daucus van yder een half loot.
Roode Myrrha anderhalf vierendeel loots.
Duivelsdrek.
Beversgeil van yder een vierendeel loots.
Geſneeden en geſtooten zynde, ſo gieter over.
Een Pint Brandewyn.
Puleywater 8. oncen.

Na dat het twee dagen geweikt heeft, zo haalt in een Sandkapel den geeſt doorden helm daar van, en doe by het over gehaalde.
Geeſt van Salmoniac. een half loot.

Vermengt het onder een.

Als d'algemeene dingen zyn voorafgegaan, zo is deſen geeſt in een verglaaſte potje gedaan, op het vuur gezet, en de daar van opgaande dampen van onderen door een tregter ontfangen, ſeer kragtig om de Maandſtonden te verwekken.

Waar toe mede zeer kragtig is de Geeſt van Pis, Salmoniac &c.

Om deſelfde te doen voortkomen hebben wy van alleen den Geeſt van Pis, Schoorſteenroet en Salmoniac, op ſoodanig een wys gebrukt deſelfde uitwerking gezien.

In

In de Gedaante van een Afkookzel.

℞. *Bacc. Laur. elec. & excort*
Sem. Leviſti.
Granor. Parad.
Salis commun. a ʒi ß
Flor. Sambuci mj
Albi Græci ʒij
Contuſ. adde Aq. com. lib. i ß
Coq. lento igne vaſis optime
Clauſ. ad tertiæ partis conſumpt. addendo
Mel. Virgin. ℥ij
Aceti Sambuci.
Spir. Vini a ℥j

M.

Neemt Laurierbaayen van hunne ſchorſſe geſuivert.
Lavaszaat
Paradysgrein.
Gemeen zout, van yder anderhalf vierendeel loots.
Vlierblommen, een hand vol
Witte honden drek een halfloot.
Geſtooten zynde doet 'er by. Voor de Keel ontſteeking of Squinantie.
Gemeen water 18. oncen.
Kookt het met langzaam vuur tot dat een derdendeel verkookt is, de vaten wel geſloten zynde, daer by doende
Maagdenhonig vier loot
Vlier azyn
Brandenwyn, van yder een once.

Dit gemengt zynde doet het warm in een Pot, het Hooft bedekt, laat het geduurig met een lepel geroert en beweegt werden, en de Sieken den opſtygendende waaſſem en dampen met open mond ontfangen, en als't begint laau te worden laat ze dan twee of driemalen met dit nat gorgelen, zig warm houden en zweeten.

In een Quadekeel, als alles te vergeefs is aangewend, is dit een byſonder verſogt middel, al is't ſchoon datje nu dagt datze

ſtikken zouden, als maar dit afkookſel op die wys werd gebruikt, ſullen de quakeel Lyders wel haaſt verligting gewaar werden.

En voor de zweeren van den mond inde Venus ziekte

Het is mede goed inde ſweeren in den mond en het verhemelte uit de Pokken ontſtaan, inſonderheyt by aldien in plaats van Vlierblommen

Raſpſel van Pokhout twee loot.

En in plaats van Vlier-azyn daar werd bygedaan

Francen wyn vier oncen.

En 't werd dan byna op de ſelfde wys gebruykt, of laat den pockige door een tregter met open mond d'opgaande dampen en uitwaaſſemingen ontfangen.

Voor alle grooten ſtonden vloed zo in als uitwendig.

℞. *Rad. Tormentil.*
Biſtort. a 3ij
Fol. Heredæ terreſ.
Myrt. a m℔
Flor. Balauſti.
Roſar. Rubr. a 3iij
Raſ. Lig. Guaj. 3j
Cort. Granat. 3i℔
Contuſ. ac Conciſ. Coq. in
Aq. Plantag.
Vini Rubel. a lib. 1℔

Ad quartæ partis conſumſt.

Neemt Wortels van Tormentil
Biſtorta van yder een half loot.
Bladen van Hondsdraf
Myrtus, van elks een halve hand vol.
Bloemen van Granaatappelen.
Roode Roſen, van yder drie vierendeel loots.
Geraſpt Pokhout 2 loot.
Granaat Schil, anderhalf vierendeel loots.
Geſtoten en geſneden zynde, zo kooktze in weegblaan water
Rooden wyn van yder 18. oncen.
Tot dat een vierde deel verkookt is.

Dit

Dit Afkookſel is ſeer goed zo in- als uitwendig gebruikt, in een alte grooten ſtondenvloed; laaten de zieke vrouwlieden uitwendig de warme uitwaaſſemingen en dampen hier van door een tregter in een ſtoel met een gat ſittende, inde lyfmoer ontfangen.

Onder de Gedaante van een Poejer.

℞. *Succini* 3ß
Maſtich. ℈j.

M. F. Pil. Craſ.

Neemt Barnſteen een half vierendeel loots
Maſtick een ſcrupel.

Mengt en maakt'er een grof Poeder van.

Poeyer zeer bequaam in de zwaarte des hoofds verkoudheyt, ſinkingen, enz.

Strooy daar van een weynig gelyk op een kool vuur, en haal den rook op in de neusgaten, het hooft eerſt met eenig dekkleed bedekt; of die den rook niet verdragen en konnen, die mogen hunne mutſen en hoofd dekſelen daar mede berooken.

Dit is ſeer goed in verſtoptheden des hoofds, en daar uit ontſtane verkoutheyd, voor al in zout ſcherpe zinkingen, en daar uit ontſtaanen hoeſt; waarom dat in deze landen de ſwaarte des hoofds niet geneſen zynde, zeer ligt zinkingen, en dat wel zout ſcherp voortgebragt werden, en deze niet geholpen maar nog nedervallende, zo ontſtaat 'er meeſt tyds een ſwaren hoeſt, doorknaging en opening der bloedvaten, en dan daar van ſomtyds de Teering, gelyk in het voorgaande op de bladzyde 37. genoeg beweſen is.

Teering waar uit hy ontſtaat.

℞. *Styrac. Calam.*
Benzoes a 3ij
Succini Citrini 3j
Maſtic.
Caryophil.
Gum. Juniper. vel
Succini Indici Gum. anima
à nonnullis dict.

Neemt Styrax Calamita.
Geele Barnſteen een vierendeel loots.
Maſtick.
Kruidnagelen.
Gom. van Jeneverboom, of
Indiaanſchen Barnſteen (dat

Poeder om het hoofd te droogen enz.

Ligni Aloes gummoſ. a 3ß

M. F. Pul. Craſ.

(dat van ſommige Gom. Animæ genaamt werd, zynde de reuk daar van niet ſwaar, het droogt deftig, en het verſterkt de herſſenen, *getuige is my Riverius, in zyn Oefening der Geneeskunde het* 1. *Boek, het* 1. *Hoofdſt. van de koude ongematigtheyt der herſſenen, het* 6. *blad.*

Aloë hout dat harsagtig is van yder een half vierendeel loots.

Mengt en maakt 'er een Poeder van, om de herſſenen op te droogen en te verſterken zeer bequaam zynde.

Voor het uitſinken des aarsdarms.

℞. *Thuris Maſc.*
Succini citrini a 3iß
Caryophil. ℈j
Flor. Roſ. Rubr.
Baluſt. a 3ij

M. F. Pul. craſ.

Neemt Mannetjens Wierook.
Geele Barnſteen, van yder anderhalf vierendeel loots.
Kruidnagelen een ſcrupel,
Blommen van Rode Roſen.
Granaden van elks een half loot.

Mengt en maak daar een Grof Poeder van, dat zeer kragtig is, tegens het uitzakken van den eindel-darm.

Laat hier van een weinig op de gloeyende koolen geſtrooyt, en den rook van de Lyders 't zy kinderen of volwaſſene, op een doorgaaten ſtoel zittende, inden aars ontfangen werden, te weten na dat men eerſt den aarsdarm weer zal hebben ingebragt, ten welken einde men kan raad plegen *met de Schryvers van de Heelkonſt,*

konſt, Aquapendens, Hildanus, Paulus Barbette in't I. *deel. het* IX. *Hoofdſt. het* 37. *blad in ſyn hedensdaagſe Heelkonſt &c.*

℞. *Benzoes*	Neemt Benzoin
Succini a ℥j	Barnſteen, van yder een vierendeel loots.
Gum. Guajaci. ʒ ß.	Gom van Pokhout een half vierendeel loots.
Fol. Nicotian. optim. ℥ij	Tabakbladen van de beſte een half loot.
M. F. Pul. Craſ.	

Mengt en maakt 'er een grof Poejer van om te rooken, om de zinkingen optedroogen en den daar uit onſtanen hoeſte, en teering &c. te geneſen. Poeyer voor zinkingen.

Teken aan: dat *Heurnius* den Tabak wonderlyk aanpryſt; ſomtyts maakt men een Rooking van enkelen Tabak op de kolen geſmeten, en den rook met een tregter of door een ander inſtrument opgehaalt, reinigt de herſſenen, en ontlaſt de borſt van taaye en ſlymige vogten, na de getuigenis der *Geneeskonſt Oeffenaars.* Waar de Toebak de kroon van ſpant.

In Form van Koekjens.

℞. *Zinnab. Fact.* ℥ij	Neemt Vermiljoen verf een half loot
Gum. Guiacin. ℥iij	Pokhout gom drie vierendeel loots.
Benſoin	Benzoyn.
Styracis Calam. a ℥i ß	Styrax. calamyt. van yder anderhalf vierendeel loots.
Cum S. Q. Thereb. F. L. A. trochis.	

Koekjens voor de Pocken.

Mengt en maakt met een genoegzame menigte Terpentyns, na de konſt daar koekjens van.

Den rook hier van met het geheele lighaam ontfangen in een kamer of in een vat of kas ten dien einde uitgedagt en gemaakt, geneeſt de Pocken, met deſſelfs gevolg en pynen, ſweren, &c.

Merkt, dat daer toe werden Genoegſaame kragten vereiſt, alſo het een ſterk middel is.

Wat men in der ſekver gebruik heeft waar te nemen.

℞. *Herb. Sabinæ recent exſiccat.* ʒiij
Bac. Laur.
Sem. Cumini
Rad. Aſari a ʒij
Myrrhæ Rubr. ʒ℔
Sagapen. ʒii℔
Styrac. Calam.
Alypt. Moſchat. a ʒj

M. F. Pul. cui adde.

Ol. Succini ʒ℔
Et cum thereb. aut ladano.
F. Trochi:

Neemt Sevemboom vers gedroogt drie vierendeel loots.
Laurier bayen.
Commein-zaaat.
Mans ooren wortel. van yder een half loot.
Roode Myrrha. een loot.
Sagapeen Gom. derdehalf loot.
Styrax calamita.
Alypta Moſchata. van yder een vierendeel loots.
Mengt en maakt 'er een Poeder van, doe 'er by.
Olie van Barnſteen. een half vierendeel loots.
En met Terpentyn of de Gom Labdanum,
Maakt 'er koekjens (*Trochiſci*) van om te rooken, *zynde kragtig om de Maandſtonden te verwekken.*

Zeer kragtige om de maandſtonden te verwekken.

Inde perſſing ſingulier.

Neemt Wolkruid met wortel en al, by voorbeeld 2. oncen, ſtoot het tot een poeder en mengt het met zo veel Terpentyn als behoeft om koekjens daar van te maken.

Van deſe twee, drie, of meer op de gloeyende koolen geleyt, zo dat den rook boven na den aarsdarm kan ſtygen (zynde den ſtoel rondom digt toegedekt, op dat den rook niet elders na toe weg waaſſeme) en dit zo drie of viermalen 's daags herdaan, werd inde Perſſing, en voor meer andere Buik-vloeden, als wat byzonders aan geraaden.

Merkt

Merkt dat men uit diergelyke lieffelyke en welriekende poeders somtyds wel kaarsjens maakt, die in Peſt tyden of ook in een anderen ſtank werden aangeſtooken; met alleen maar koolen van linden of wilgenhout daar by te mengen, en met bequame vogten, gommen, harſſen &c. als dan toegeſtelt. By voorbeeld. Kaarsjens om by peſt tyd of anderſins te gebruyken.

℞. *Styrac. Calam.* ʒij	Neemt Styrax. Calamit. een half loot.
Liquid. ʒiij	vloeyende (*liquida*) drie vierendeelloots.
Benzoes ʒ ß	Benzoyn. een loot.
Ladani	Labdanum.
Olibani a ʒij	Wierook. van yder een half loot.
Ligni Aloes ʒi ß	Aloë hout, anderhalf vierendeel loots.
M. F. Pul. exqua cum Muſſil. tragac. addito pauco ſp. vini in mortario F. Maſſa.	

Hoe ſe gemaakt werden.

Mengt het en maakt'er een Poejer van, waar van gy met Gomdragant en een weinigje Brandewyn, in den vyſel een klomp (*Maſſa*) zult ſtampen, van den welken gy dan wyders na u begeeren kaarsjens kont maken, zeer aangenaam en lieffelyk van reuk, de welke zo ymand nog welruikender begeert, mag hy by deſe mengeling nog doen een half ſcrupel Amber de Gris, of een heel ſcrupel Muſcus, en dan uit dit deeg kaarsjens maaken.

Aanmerkingen die men in't gebruik van de Rookingen heeft waar te nemen.

Groote krankheden, en zware Toevallen, wyl de Rookingen die niet alleen niet en geneſen, maar ook aan ſommige zeer zouden ſchaden, en van zyn ſelfs valling, ſtikking ende zwaarſte toe vallen aanbrengen: hy zal dieshalven den tyd niet vrugteloos beſteden, die aan de *vlytige Leſers* in 't kort eens voorſtelt, voor wie dat ſe goed zyn, en voor welke ſchadelyk. Wat men onder 't gebruik van Rooking behoort waar te nemen.

Wy meinen dat Vogten dewelke Rookingen vorderen, de navolgende zyn.

Vogten die Rookingen behoeven.

1. *Taaye lymige Slym*, in't hoofd, of in de Longen gepakt: want deſe werd door de Rookingen, inzonderheyt die van Specerÿen bereit zyn, los gemaakt, om dat door haar vlugheid de taye en lymige ſtoffe dunder, en de verſtopping in de long en het hoofd daar door voort gebragt, opgeloſt werde; aldus geneſen de gemelde Rookingen de verkoutheyt, de ſwaarwigtige hoofdpyn en het benaaut-aaſſemhalen van ſlymige, dikke en taaye vogten ontſtaan.

Taaye Slym.

Het Water verdikt.

2. *Het Water en de Quyl*, ſo ze *taay*, *dik*, *en ſlymig zyn*, om de ſelfde reden konnen de Rookingen met voordeel werden voorgeſchreven.

De Quyl en Vogten al te wateragtig.

3. *So het ſpog ofte quyl, of andere vogten te wateragtig zyn*, en door hare wateragtigheyt de geſpannentheit der deelen wegnemen, en derſelver ſlapheyd te weeg brengen; daar toe zyn de Rookingen vooral noodzakelyk, om datze ook de alte wateragtige vogten uithalen, droogen, de al te zeer verſlapte deelen verſterken, en een nieuwen aan was van wateragtige ſchaadende vogten beletten.

Zoutſcherpe Vogten.

4. *Zout ſcherpe vogten*, gelyk als in de ſinkingen die op de longen vallen, en als dan meeſt tyds, den hoeſt voortbrengen, werden gezien; want de Rooking matigt en verbetert niet alleenlyk de brakagtige ſcherpigheyt der vogten; maar ſe doet ook de ſinkingen ſtilſtaan en verdrogen, en ſy verſterkt het hoofd en de herſſenen, dat het hoofd daar na van de koude der lugt ſoo ligt niet en werd ontſtelt; het welk het navolgende voorbeeld, ten overvloede zal aantonen:

Een Man lang aan den hoeſt en aan een quade keel gaande.

Seker man omtrent 40. jaren oud, veel en lang met den hoeſt geplaagt, klaagde altyd over de zout en brakheyt van ſyn ſpeekſel, en als hy minder door den hoeſt wierd gequelt, ſo was hy aanſtonds met een quade keel bezet, die weer geneſen zynde, zo wierd hy wederom van den hoeſt geplaagt; ik geroepen zynde om hem te helpen, heb hem aan een ſwaren en moeyelyken hoeſt, die na gewoonte langer geduurt had, gevonden, waarom ik hem de navolgende Pillen, van de welke hy 's morgens, omtrent den mid-

middag en 's avonds twee seffens telkens doorswolg, voorgeschreven.

℞ *Mas. pil. de Cynog.* 3ß
Laud. opia. gr. IV
Croci optim. ∋ß

M. F. pil. no. XVI.

Neemt Mass. Pill. van Cynoglossen, een half vierendeel loots.
Laud. Opiatum IV. grainen.
Zaffraan van de beste, een half scrupel.

Mengt, en maakt 'er XVI. Pillen van.

Pillen voor de brakke sinkingen.

Door 't gebruik deser is den hoest genesen, maar 's anderen daags, viel hem de keel ontsteking, dewelke alle oogenblikken toe nam en verswaarde, op 't lyf, en den Lyder klaagde sodanig over de zout brakagtigheyt van syn mond, als of deselve geduirig vol pekel was geweest; en ik heb hem aanstonds het navolgende Rook-middel voorgeschreven, dat in zig heeft.

Den hoest over zynde klaagde hy over de keel en brakheyt van syn mond.

℞ *Succin. Albi*
Mastich. elect.
Benzoes a 3ß

M. F. Pil. Cras.

Witte Barnsteen.
Uitgezogte Mastick.
Benzoin, van yder een half vierendeel loots.

Mengt en maakt 'er een grof poeder van.

Het hoofd met een kleed overdekt zynde, en hier van een weinig op een kool vuur gestrooyt, en den rook naaulyks met zyn neusgaten hebbende ontfangen, zo heeft hy verligting gevoelt, en waargenomen dat de sinkingen wierden opgehouden en dat de keel ontsteeking vermindert wierd; en hy is drie of viermaalen door het selve Rookpoeder van syn quade keel en brakheyt des monds genesen, nog wierd nu niet meer van hoest of keel ontsteking gequelt.

Is door Rooking in 't kort genesen.

5. *Het Maandstondig Bloed opgestopt*, te weten van lymigheyt en taayheyt veroorsaakt: om dat door de Rookingen inzonder-

Stonden door slym opgestopt.

heyt, die van ſpeceryen en geeſtryke daer toe eygene dingen zyn toegeſtelt, het lymige en taaye werd verdunt en vloeibaarder gemaakt, en aldus werd dan d'oorſaak van de verſtopping weggenomen; waarom dat ook *Hippocrates inde* XXVIII *Kortbondige Spreuk Snede* v. zegt, de Rooking van Speceryen maakt de Stonden aan het gaan.

Zuure en wrange vogten.

5. *Zuure en Wrange*, en daar van voortgebragte dampen en winden, hoedanige inde opſtygingen overvloedig zyn; dat in de opſtyginge de Rookingen ſomtyds veel voordeel toebrengen en helpen, heeft d'ondervinding aan veele geleert: want door de kragt der rookingen van ſpeceryen en daar toe gepaſte dingen, werden die dampen uit zuur wrange vogten voortgebragt, verbetert en verjaagt, en de ſware toevallen daar uit ontſtaan werden ſeer haaſt geneſen, ſynde door de vlug en olieagtigheyt deſer ſpeceryagtige Rookingen die ſcherpe vogten eenigzins gematigt.

Winden en uit waaſſemingen waar van ontſtaan.

De Zappen, dewelke geen Rookingen hebben moeten, zyn

De Slymige ſeer taaye vogten in het hoofd &c. willen geen Rooking hebben.

1. *Slymige en Dikke*, namelyk op een andere plaats als in't hooft enz. zynde, of uit dewelke die taaye vogten niet ligtelyk konnen gebragt werden; want ſy zouden niet anders als pyn en ſwaarte des hoofds (vooral indienze uit ſpeceryn beſtonden, die egter zouden vereiſt werden om de ſlymige dikke en taaye vogten te breecken) aanbrengen, na de getuigenis van den *Ouden Man in de* XXVIII. *Kortbondige Spreuk Snede* v. alsmede benaautheyt voor het hart, en een benaauwt aſemhaalen verwekken.

De Galagtige.

2. *De Galagtige*, om dat de Rookingen de galagtige Lyders ligtelyk Hoofdpyn, Raaskoorts, Brandende-koortſen &c. zouden konnen toebrengen; waarom dat ook *Fallopius in ſyn Boek van de Pokken, het* LXIX. *Hoofdſtuk* zegt dat de Rookingen verderffelyk en doodelyk voor de Galagtige zyn.

Wrange en zuure in een andere plaats opgehouden.

3. *Wrange en Zuure*, te weten zo ſy in een andere plaats werden gehouden, en daar de dampen van de aangeſtoke Rookingen niet konnen opklimmen, want ſy ſouden niet anders als meerder benaautheden, en benaauder aazemhaaling, ja een verſtikking de ſieken aanbrengen; gelyk ſomtyds den geene die een benaaude

naaude borſt hebben, en moeyelyker uit en in aademing (inzonderheyt zo uit een andere oorzaak als van taaye ſlym deſe benaauwtheyt van de borſt of beſwaarde aademing is ontſtaan) gebeurt.

4. *Het Bloed*, uit het Hoofd, Longen enz. met hoeſten of rochelen voor den dag gekomen; want door 't gebruik van de Rookingen, werden de monden der Bloedvaten meer en meer geopent, en zouden ligtelyk door het quaad der Rookingen veele en ſware zinkingen, en daar uit laſtige hoeſten en ongeneeslyke bloedſtortingen, veroorzaakt werden; het is derhalven beter zig in Bloedvloeden van het hoofd, de Neus of de Longen enz. van Rookingen te onthouden, als door derſelver gebruik de ſwaarſte en doodelykſte toevallen te verwekken; waarom dat ook *Aëtius Tetrab.* 1. *Serm.* 3. *Cap.* 44. *en Fallopius op de ſtraks aangehaalde plaats*, gelyk ook *Fuchſius het* 2. *Boek van de ſamen geſtelde Geneés-middelen Hoofdſt.* 28. Dat aan de Bloedſpouwers de Rookingen tegen zyn, getuigen. Het Bloed door hoeſt enz. voort gebragt. Waerom ſe ſchaden aan de Bloedſpouwers.

Merkt, dat als de ſinkingen ſwaarder zyn en datter meer door de Rookingen werden gaande gemaakt, dat niet ſelden en gebeurt, om dat de vogten door hulp van de rookingen werden losgemaakt, dat men dan met de ſelve te gebruyken moet ophouden; gelyk mede als'er gebrek van vogten is, om dat de Rookingen te veel droogen, de lighamen zouden daar van zappeloos, mager en gantz dor gemaakt werden.

De Ziektens in de welke de Rookingen met voordeel werden voorgeſchreven, zyn de navolgende.

1. *De Vallende Ziekte*, inzonderheit in het overval; wyl dat de Rookingen de vallende ſiekige het meeſte opwekken, en het zuur wrange vogt dat de ſenuwen nypt en als t'zamen wringt, en dus den vryen invloed der dierlyke geeſten in de ſenuwen verhindert, matigen deſelve met hare olieagtige vlugheyt, en verbeteren het ſelve; my komt te binnen ſeker voorval van een met vallende ſiekte en opſtyging onderworpene vrouw; die altyd van hare huisgenooten door een rooking uit het overval wierd opgewekt; zie hier de geheele aanmerking: Rooking goed in de vallende ziekte.

Een

Een vrouw met vallende siekte en met verscheidene toevallen omtrent den vollen maan geplaagt.

Een vrouw van omtrent 37. jaaren, droef geestig, inzonderheyt omtrent de volle-maan, voelde schier altyd rommelingen en opspanningen in het week van de zyden; tegens den volle maan wierdse van een stekende hoofdpyn, en als die overging, van hoofdzwymeling, en verduistering der oogen bezogt, en by na altyd daags na de swymeling en verduistering des gesigts, d'opstyginge voor afgaande, met maagknaging en walging aangetast; als dan wierd allengskens een bleek aangezigt, koude van de uiterste deelen, en een beeving aan haar bespeurt; en aanstonds haastelyk de handen sluitende viel ze omver, en wierd met stuipen en een benaaude aasemhaling swaarlyk overvallen; waar voor hare huisgenooten de volgende rooking gebruikten.

℞. *Succini Albi* ℥j	Neemt Witten Barnsteen, een vierendeel loot.
Castor.	Bevergeil.
Fulig.	Roet uit de Schoorsteen.
Caryophil. a ℥ß	Kruidnagelen, van yder een half vierendeel loots.
M. F. Pul. Cras.	Mengt, en maakt 'er een grof Poejer van.

Is door Rooking genesen.

Daar af leidense een weinig op een gloeyende kool, en den opstygenden rook daar van bragtense door een tregter inde neusgaten van de Lydster, en op die wys verlosten sy deselve van hare opstygingen, en van hare vallende ziekte en stuipen; deze vrouw zo swaarlyk bezogt, is eindelyk door de navolgende dingen genesen; om datze somtyds agt dagen zonder afgang was, zo nam sy van de volgende Pillen vyf gelyk om den derden dag eens in.

Buikruyverende Pillen.

℞. *Gum. Ammon. Aceto dissol.* ℥ß	Neemt Gom. Ammoniac in azyn ontdaan een half vierendeel loots.
Myrrhæ rubr.	Roode Myrrha.
Resin. Jalap.	Hars van Jalap
Diagridii a ℈j	Diagridi van yder 1. scrup.

Saf-

Croci ʒ ß	Zaffraan, een half ſcrupel.
Sal. vol. Succini gr. xv.	Vlug-zout van Barnſteen xv. greinen.
Ol. Cor. Aurant. gt. viii	Oly van Oranje Schillen. 8. droppels.
M. F. Pil. no. xl *deaurandæ.*	Mengt en maakt 'er 40. Pillen van, en vergultſe.

Waar van ſy twee drie en viermalen afging: en zo gebruiktenze mede vanden volgenden Wyn op Kruyden, te weten des morgens, omtrent den middag en 's avonds, drie oncen, en altyd tien droppels geeft van Salmoniac daar by doende. Wyn op Kruyden voor de Vallende Ziekte.

℞. *Rad. Enul. Camp.*	Neemt Wortels van Alant
Angelic.	Angelica
Valer. Sylveſt. a ʒii ß	Valeriana die wild is van yder derdehalf vierendeel loots.
Fol. Origani cretic.	Bladen van Orego van
Salviæ	Candia.
Menth. criſp.	Saly
Ruthæ a m ß	Kruismunt.
Flor. Lavendul.	Wynruyt, van elks een halve handvol.
Hyperici a P ij	Bloemen van Lavendel.
Sem. Leviſtici	Sint Jans-Kruyt van yder 2 Pugillen.
Paoniæ a ʒii ß	Saat van Lavas.
Baccæ Lauri ʒiij	Peonien, van elk twee en een half vierendeel loots.
Nucis Moſchat.	
Flav. Cort. Aurant. a ʒi ß	
Conciſa & Contuſa M. & ſacculo inſuantur.	

Laurier Baayen, drie vierendeel loots.
Noten Muſchaat.
Oranje ſchil, het geele, van yder anderhalf vierendeel loots.

Geſneden en geſtooten.

Laatze gemengt en in een Zakje genaait werden.

En giet'er by vyf pinten Francen wyn, en laatze te zamen agt dagen in een ſteene kan te weiken ſtaan.

Maar twee dagen voor de volle maan nam ſe alle twee uuren van den volgende lepeldrank een lepel vol in.

Lepeldrank voor den Vollenmaan gebruikt.

℞. *Aq. Major. Nobil.*
Cort. Citri a ℥ij
Antihyſter. ℥ß
Epilept. Lang. ℥vj
Laud. Opiat. gr. i.
Spir. Sal. Ammon. ℈j
Tinct. Caſtorei ℥ß
Ol. Cort. Aurant.
Macis Stillat. a gt. iij
Syr. Stachad. ℥iij
M.

Neemt Water van Edele Majelein.
Citroen ſchillen, van yder z. oncen.
Antihyſteric. een loot.
Epilept. Langii anderhalf loot.
Laud. Opiatum een grein.
Geeſt van Salmoniac een ſcrupel.
Tinctuur van Bevergeil een half vierendeel loots.
Oly van Oranje ſchillen.
Foelie, van yder iij. droppels.
Syroop van Stechas drie vierendeel loots.
Mengt het.

In

In het overval gebruikten de huysgenooten het boven genoemde poeder om te rooken: ook hebben wy besorgt dat voor haar neusgaten gehouden wiert, Geest van Salmoniac en somtyds Vlugzout van Barnsteen; waar mede eindelyk dese Zieke is genesen.

2. *Swaarte in't Hoofd ende pyn daar uit ontstaan ende verkoutheyt*, alzo door de hulp vande Rookingen de taaye slym, (die niet selden daar van de oorsaak is) werd verdunt en vloeibaarder gemaakt, en dus werd dan de verstopping door slym voortgebragt los-gemaakt, en de verkoutheyt genesen. Swaarte des hoofds verkoutheyt enz.

3. *Verstopping van de Neusgaten*, van een slymig en taaysnot komende, niet alleen inde volwassene des winters seer gemeen, maar insonderheyt mede in de kinderen, zo datse naaulyks suigen of hunnen aassem halen konnen, maar de Rookingen dien taayen slym en snot verdeelende en verdunnende, openen de neusgaten en maken een vryeren doorgank vande lugt door de zelven: het gezeide werd door de dagelykse oefening genoeg bevestigt; maar om een andere reden voeg ik de volgende aanmerking hier by. Inde verstoptheyt der neusgaten door een taajen Snot.

Een Kind omtrent drie weken oud, aan een verstoppinge van de neusgaten, ja zodanig dat het naaulyks zuigen of aam kon halen, en aan de Stuipen by termynen seer sterk waren, en nagt en dag verheften, suckelende, ja met zo veele en zodanige overvallen, dat de bystaanders telkens de dood te gemoed zagen. Een Kind met de stuipen gequelt.

Den afgank, den melk, pap en al wat het in nam, gekabbelt weer uitgebraakt werdende, rooken daar in seer sterk suur; d'ouders en vrienden hoopten geduirig op de dood van dit kind, om dat het geen beenen had, en zo wel de regter als de slinkerhand byna als de vogels klaauwen waren omgekromt, en als agterwaarts om gehaalt, waarom ook sommige van de vrienden en omstaanders oordeelden, dat men geene genees-middelen behoorde te gebruiken. Maar d'Ouders begeerden evenwel de hulp van den Genees-heer; die dan alles overwogen hebbende de Rooking op de bladzyde 55. aangehaalt haar voorschreef, waar mede alle de hoofd-dekſels berookt wierden, en op het hoofd een kruid-mutsje van Lavendel bloemen, bladen van den Edele Majelein, Kruidnagelen enz. te leggen voorschreef, en daar by het volgende Poeder gaf. Al wat het zo van onderen als van boven quyt wierd rook zuur. Het had gene Benen, en omgekromde Handen. Men heeft Rookingen en een kruidmutsje gebruikt.

Met een Poejer om het zuur te temperen.

℞. *Ocul. Cancr.*
Margar. pp. a ℈j
Sal. vol. C. C. gr. VI.

M. F. Pul. tenuiſ. in VI. *Doſes dividen.*

Neemt Kreeft-oogen
Bereide Paarlen, van yder een ſcrupel.
Vlugzout van hertshoorn 6 greinen.

Mengt en maakt'er een fyn Poeder van,
In 6. deelen te verdeelen.

's Morgens en 's avonds heeft het daar van eene gift (*Doſis*) ingenomen met pap; en van 't navolgende lepeldrankje alle uuren een lepel vol.

Lepeldrankje voor de ſtuipen.

℞. *Aq. Flor. Tiliæ*
Betonicæ
Fœnicul. a ℥j
Sal. Volat. Oleos gt XVI
Syr. Paoniæ ℥j

M.

Neemt Water van Linden bloeſſem
Fenkel, van yder 1. once.
Vlug oliagtig zout XVI. droppels.
Stroop van Peunie een once.

Vermengt het.

Ook is de navolgende aarsſpuyting gezet, om dat het meeſt altyd ſeer hardlyvig was.

Zynde mede een aarsſpuitinge geſtelt.

℞. *Juſcul. Vervec.* ℥ii. ß
Mel. Anthoſ. ℥iij

M. F. Clyſter pro infante.

Neemt Vers Schape Nat, twee en een halve once.
Roſemaryn Honig, drie vierendeel loots.

Mengt en maakt 'er een aarsſpuyting af, voor een klein kind.

Quyling gevolgt na dat de

Voor de neusgaten is Geeſt van Salmoniac gehouden in den aanval van de Stuipjens, na twee dagen is een zodanige quyling gevolgt,

volgt, zynde de vogten namelyk die in het hoofd wierden opgehouden, verdeelt en verdunt, en op die wys de quylvaten geopent, dewelke door een lymige en taaye snot en slym te voren waren verstopt, dat men zou geseyt hebben, dat het een Quylmiddel had gebruikt, waar mede dat ook de verstopping van de neusgaten en de stuipen zyn verdweenen èn het kind is genezen; dewelke nu een jongman zynde vet en gebaart, van een groote en brave gestalte voor zo veel het boven lyf aanbelangt, en seer schoon en wel gemaakt, zoo dat sy zig alle verwonderden en het niet wilden gelooven, en ook alle betuygden datze noit schoonder jongman gezien hadden; over ses maanden heb ik hem voor deur gezien op syne billen sittende, zonder beenen: Sie hier syne gedaante.

geest van Salmoniac was voor de neus gehouden

Het Kind van de stuipen genesen.

A. Een fraay Jongman van een zeer groote gedaante, voor zo veel het boven lyf aangaat.
BB. Syne regter en slinkerhand beide omgekromt.
CC. De vinger na agteren omgekromt.
D.D. De Nagels als Vogels-klaauwen.
E. Den Navel.
F.F. Het Schaambeen.
G.G. De Billen.
H. Het Balzakje met enz.

4. *Alle koude ongematigtheden des hoofds*, alzo de Rookingen het hoofd en de hersenen verwarmen, opdroogen en versterken, en aldus van de swaarste toevallen bewaren; ook belettenze, een nieuwe voortbrenging van koude en slymerige ongematigtheden.

Inde koude ongematigtheden van't hoofd.

5. *De Slaapkoorts, Carus; en alle d'overige Slaapziektens*, vooral in't overval, want door de scherpigheyt der rookingen werden de slaapsugtige kragtelyk opgewekt, en van die seer sware overvallen bevryd.

In de slaapz. ekten.

6. *De Sinkingen inzonderheyt de Zoutzuure*, na de getuigenis van *Joubertus van de Borstqualen het* 4. *Hoofdst.* en den hoest daar uit ontstaande, dewelke zo se niet in tyds genesen werd, zoude daar uit seer ligtelyk de Tering ontstaan, gelyk in het voorgaande ten overvloede is beweesen: want de Rookingen droogen de alte

In zoutscherpe zinkingen

A
B
B
C
C
D
D
E
F
G
H

grooten menigte van schaadende vogten waar uit de sinkinge ontstaan, op, en matigen der selver scherpigheid, en op die wys genesen sy de voortgebragte toevallen.

De zweren van d'Ooren.

7. *De Sweeren van de Ooren, Neusgaten, Mond, Lyfmoeder &c.* werden door de Rookingen opgedroogt ende genesen.

Quakeel uit slym.

8. Een *Slymige Keel* ontsteeking, ten ware de keel met te veel benaautheyt gepreſt was, als *Joubertus zegt in 1. Hoofdst. vande Borstqualen.*

De redenen hier van syn in't voorgaande gegeven; het lust ons een voorval van een genesen quade keel hier by te voegen.

Kenmaagt met een swaresquinantie beset.

Een Vryster van omtrent 25. jaren oud, na ongewoon sterk werken verhit zynde, heeft alte greetig veel koud bier gedronken, waar van sy binnen twee uuren in een moeyelyke door swelging, seer beswaart aassemhalen, en zodanigen pyn en swelling van de keel verviel, datse niet een eenig dropje vogts vermogt door te swelgen. Ik daar by gehaalt zynde heb aanstonds een aaderlating noodig geagt, maar de Lydster verhaalde ons, datse nu al vier dagen hare maandstonden had, en datse als nog sterk vloeyden; waarom dit de beurt van d'aderlating gelyk als waarnemende, hebben wy geen ader doen openen, maar terstond een buyksuyverende drank (want sy had in geen drie dagen stoelgank gehad) gegeven, waar van datse ses brave afgangen heeft gehad; uitwendig hebben wy de navolgende pap doen opleggen.

Hare maandstonden vloeiden sterk.

Waarom een Pap is opgeleyd.

℞. *Nid. Hirund. No.* 1.
Capar. Alb. sub cinerib. coctar. N. ij.
Far. Sem. Lini ℥i ℔
Rad. Alth.
Lilior. Albor. a ℥vj
Albi Græci ℥iij
Coq. ex Cerev. Q. S. Contus. adde
Spir. Vini ℥ß ℔
Vitel. Ovor. No. ij
M. F. Catapl.

Neemt een Swaluuw Nest
Twee Ajuinen onder de asse gebraden.
Lynzaat-Meel 3. loot.
Wortels van Heemst
Witte Lelibollen, van yder anderhalf loot.
Witte Honde Drek, drie vierendeel loots.
Kook het in een genoegsame menigte bier.
Gestooten zynde doet 'er by Brandewyn een loot.

Doyeren

Doyeren van Eyeren twee.
Mengt en maakt 'er een Pap van.

Maar de ſieke heeft van dezen Pap weinig verligting gevoelt, ſy ſcheen nu te ſtikken, zo dat alle vogtigheyt door de neusgaten weer uit quam, waarom ſy het afkookſel op de 53. blad. zyde beſchreven, en op dezelfde wys als daar gezegt is, heeft gebruikt, en na weinig uuren is het geſwel gebroken en ſeer ſtinkenden etter uit den mond geloopen, en de ademhaaling vryer, en de doorſwelgiging gemaklyker geworden, waar na ſy ſeer over den ſtank van haren mond en den etter klaagde, en wy doe haar deze likking voorſchreven.

Maar zonder voordeel.

Is door een afkookzel Likking enz. geneſen.

℞. *Rob Sambuci* ʒ ß
Mel. Roſat. ʒi ß
M. F. Linctus.

Neemt Geley van Vlierbeſien, een loot
Honig van Roſen 3. loot.
Mengt, en maakt 'er een Likking van.

Het welke gebruikt hebbende, heeft ſy ſig voorts met niets anders als Francen wyn, daar wat Maagdenhonig in Was geſmolten, voor een Gorgel-drank tot het einde van de geneſing bedient.

9. *d'Aamborſtigheit en alleenlyk regt op aademing* zo ze van een taaye ſlym zyn oorſpronk heeft, gelyk als *Jan Jacob Wekker in zyn* 1. *Boek der Algemeene Tegengiften het* 53. *Hoofdſt. Renodeus het* 5. *Boek van zyn Onderwys in de Apoteek-konſt aan't* 27. *Hoofdſt.* getuigen. Want door de Rookingen werden de ſnottige en ſlymige vogten verdeelt en opgedroogt, en aldus de verſtopping makende ſtof vloeybaarder, en aan de in en uit aafleming ruimer plaats gemaak.

Kort of Aamborſtigheit.

10. *De Teering*, en d'overige ſweeren van de Longe, deze werden door de Rookingen opgedroogt ende geneezen, getuige zy my *Heurnius Manier tot Genees-Oefening, het Hooſdſtuk vande Rooking*, de-

In de Teering.

(dewelke heeft nagelaten, dat hy wanhoopige Teringagtige door de Rookingen heeft zien geneſen) en *Jacob Wekker op de ſtraks aangehaalde plaats*, want de Rooking drogen de Sinkingen op en matigen derſelver ſcherpigheyt, en inde Teering moeten de Sinkingen noodzakelyk werden geſtuyt en opgedroogt: te vergeefs onderneemt men de Tering te geneſen voor dat men de Sinking heeft geweert, want van de Sinkingen en dat wel van de zoutſcherpe ontſtaat de Tering, als men zien mag by *Hippocrates het* 1. *Boek van de Ziekten*, *text* IX. als mede in desſelfs *Boek van de Inwendige Ziektens*, *text* IV. *de* 201. *bladzyde*, en meer andere voorname Genees-Oeffenaren; waarom dat den ſeer vermaerden *Freitag* ſeer wel beſluit, dat als de Sinkingen niet en zyn geneſen, de ſcherpigheit der vogten en wel der ſilte niet is gematigt, het onmogelyk blyft om de Tering te geneſen.

Hoe beſt te geneſen

11. *De Opſtyginge*, getuyge ſy hier van *Daniel Sennertus in zyn* V. *Boek van de Medicynſe Inſtitutien*, *het* 3. *Deel de* 3. *Snede het* 31. *Hoofdſtuk*, alsmede *Jan Jacob Wekker in zyn* 1. *Boek van d'Algemeine Tegengiften*, *het* 53. *Hoofdſt. gelyk in het voorbeeld dat nu door ons is aangehaalt*, om dat door de Rookingen dewelke van vlug en inzonderheit van oliagtig ſout overvloejen de zuur wrange ſlymige vogten ende dampen en uitwaaſſemingen daar uit ontſtaan, werden verbetert en gematigt, gelyk als in het voorgaande genoeg is aangetoont.

In de Opſtygingen.

12. *Opgeſtopte en te ſterk vloeyende ſtonden, als ook de kraamvloeden*; waarom den groten *Ouden Man in de* XXVIII. *Kortbondige Sprenki de* V. *Snede*. De Rooking der Speceryen de vrouwe vloeden zegt uit te leiden: want de Rookingen verdunnen en maken los de taaje, dikke, en ſlymerige vogten, van een zwakke maag en die de ingenome voedſels qualyk verteert, oorſpronkelyk, en na de deelen en tengere vaaten gebragt, en in de bloedvaaten der Baarmoeder als gepakt, en dus den gewoonelyken vloed doende ophouden: openen de verſtoppingen en bevorderen den ſtonden vloed: maar deſelfde alte ſterk vloeyende, ſtoppenſe op en geneſenze; dog Rookingen *van een verſcheiden aard en ſelfſtandigheid*, om datze de alte ſeer geopende vaaten, opdrogende verſterkende, en zamen trekkende, herſtellen, en de weyagtige en ſcherpe zappen, die de tedere bloedvaatjes der Lyfmoeder openen, verbeteren, verdikken en matigen, en aldus den te groo-

In ſtonden kraam vloeden enz.

Rookingen den al te grooten vloed van de ſtonden, die aan de vrouwen zo laſtig valt, ophouden en ſtilſtaan: dit gezegde wert met de volgende geſchidenis beveſtigt.

Juffrouw die na een miskraam in ſware bloetvloet der lyfmoer verviel.

Sekere Juffrouw nu 36. jaren oud en moeder van drie kinderen, valt uit een miskraam in een alte groote ja inden hoogſten bloedvloed der lyfmoeder, zo dat ze mager, bleek, ſwak en naaſt by de dood was gebragt; waarom veele en verſcheide hulpmiddelen zyn in't werk geſtelt, niet alleenlyk te vergeefs, maar ook nog met te meerder nadeel, want dagelyks vermeerderde de vloed meer en meer, zo datze uit een vloeying by pooſen heel geduurig wierd. Eindelyk verhaalt de Lydſter, dat na den misval de nageboorten (voor zo veel ze had waargenomen) niet was uitgedreven; en dat ſy ſomtyds een beſwarende pyn omtrent het ſchaambeen en een ſwaren ſtank van het uitvloeyende bloed, nu eenige weeken lang had vernomen; waarom het navolgende Afkookzel haar is voorgeſchreven.

Die eerſt by vlagen en daar na geduurig was.

Van d' agter gebleven nageboorten.

℞. *Rad. Tormentil.*
Biſtortæ a ʒi. ß
Fol. Menthæ Criſp.
Major. nobil.
Puleg. a m1.
Sem. Plantagin. ʒ. ß

Coq. S. A. in S. Q. vini in Colat. ℥xx. *diſſolve.*

Syr. de Arthemiſ. ℥j
Aq. Cinn. ʒvj.

M.

Waar toe datze een openent en te gelyk t'zamen ttekkend Afkookzel heeft gebruykt.

Neemt Wortels van Tormentil
Biſtorta van yder anderhalf vierendeel loots
Bladen van Kruismunt
edele Majelein
Puley, van elks een hand vol.
Zaat van Weegblaan een half vierendeel loots.
Kook het na de konſt in een genoegſame menigte wyn, in het door zygſel zynde een pint, doet
Stroop van Byvoet 2. loot
Kaneelwater anderhalf loot, mengt het onder een.

Waar door sy een gedeelte van de nageboorte heeft uitgeworpen.

Van dit afkookzel heeft de Lydster twee oncen drie viermalen 's daags ingenomen, drie vier dagen na datze het had gebruikt, is sy in nog grooter en pynelyker bloedvloed vervallen, en heeft kort daar na een groot deel der nageboorte gelooft, en niet meer van het afkookzel, wylze daar door seer verswakt was, maar van het volgende zamen-trekkende versterkende en de pyn versagtende lepeldrankje om de twee uuren gebruykt.

Sy heeft een cordialen adstringende lepeldrank gebruikt, en is genesen.

℞. *Aq. Plantagin. recent.* ℥ii ℔
Cinamomi ℥j
Vini rubel. ℥i ℔
Confect. Hyacint. ℥i ℔
Laud. Opiat. gr. ij
Syr. Myrtini
Cydonior. a ℥ß ℔
M.

Neemt Water van Weegblaan dat vers is derdehalf once.
Caneel, een once.
Roodenwyn, anderhalf once.
Confectie van Hyacinthen, anderhalf vierendeel loots.
Laudanum Opiatum ij. greinen.
Stroop van Myrten Queen, van elks een loot.
Mengt het onder een.

Door 't gebruik hier van is de pyn, Bloedvloeyingen en swakheyt een weinig gemindert, eindelyk gebruikte sy het poeder op de 56. Bladzyde beschreven, tot een Rooking, waar door sy is en blyft genesen.

Het uitzakken der moer, darsdarm, enz.

13. *Het uitzinken van de Lysmoer, Eindel darm enz.* Deze Moer uitzakking is niets anders als een verslapping van het voorste vlies der schaamte; dat dit vlies rimpelagtig is weten alle Ontleeders, niet alleen om datze het Manlyk Teel-lit zoude omvangen, en het zaat beter na de baarmoeder brengen, maar ook ten tyde van de baaring, zig van haar last en het kind te eerder bevryden; dezen zo genaamde Moer uitzinking werd inde beginne ligtelyk door zamen-trekkende Rookingen genesen; (die hier van een nette beschryvinge en genesinge wil weten, *Gunstige Lezer*, die

Wert door Rookingen genesen, en waarom.

die lees *de Heelkondige Aanmerkingen over de Vrouwen Qualen van Meester Henrik Roonhuysen seer ervaren Heelmeester tot Amsterdam*) alzo meest tyds de verslapping van dit vlies als mede van den aarsdarm van slymige, taaye, waterachtige vogten ook van koude enz. zyn oorspronk heeft; geen wonder, dat dan door verdeelende, verdroogende, zamentrekkende, verwarmende, versterkende Rookingen de rimpelachtige rokken en vliesen der Baarmoeder en de uitzakkingen vanden eindeldarm werden genesen; want tegenstrydige dingen werden met tegenstrydige, insonderheyt in deze qualen, geholpen: dat ook de dagelykze ondervinding leert, en te zien is by *Daniel Sennertus het* V. *Boek van syne Geneeskundige Onderwysinge* 3. *Deel*, 3. *Snede*, 31. *Hoofdstuk*: *en Jan Jacob Wekker in't Boek van de Algemeine Tegengiften Hoofdstuk* 53. *als mede Heurnius in't eerste Boek van syn Manier tot de Genees-oefening, het Hoofdst. van de Rookingen alsmede G. F. Hildanus in't Boek vanden Buikloop cap.* 13.

14. *Ambeyen of Speenen*, want Rookingen doen de alte seer vloeyende en de sieke heel seer verswakkende Spenen opstoppen, en versagten der selver pynen en neemenze weg enz. gelyk als *Riverius in syne Aanmerkinge het* VI. *hondert tal de* 11. *blad.* 112. *en* 113. als mede in *het* X. *Genees-kundige Boek het* XI. *Capitt. bladzyde* 521. *en Capittel* X. *bladz.* 513. *getuigt.* In de Spenen.

15. Persfing, gelyk aan de nakomelingschap by geschrift hebben nagelaten *den vermaarden Pieter van Foreest, aanmerking* 39. *Boek* 22. *en G. Fabr. Hildanus in zyn Boek van den Buikloop Cap.* XII. *bladz.* 693. als ook *Adriaan van Mynsigt in syn Medicyns Chymisch Wapenhuis de* X. *Snede van de Rookingen bladzyde* 193. mitsgaders *Riverius in hst* VI. *Hoofdstuk van het* X. *boek van zyn Geneesoeffening blad.* 491. De Persfing.

De Rookingen zyn inde Buikpersfing wonder goed, om dat door deselver toedoen de sweeren genesen, en de scherpigheden welke die geduurige begeerte om aftegaan verwekken, gematigt en verzagt, en zo d'oorsaken van de prikkeling weggenomen en vermindert werden. Het volgend geval van een Buikpersfing komt my inden zin.

Seker Jongman van omtrent 25. jaren, heeft na het lang en veel gebruik van veel ooft, een buikloop gekregen, met grote krimpingen en pynen verselt; de pyn is met alleen wat Diascordium Ben Jongman met loop, buikpyn en persfing gequelt.

dium Fracaſtorii te gebruiken overgegaan; egter overblyvende den buikloop met een aanhoudende pyn inden eindeldarm, een weinig boven het aarsgat, waar uit een geduirige begeerte om af te gaan ontſtond, nogtans raakte de zieke niet anders quyt als wat ſnotagtigs, en zomtyds yets bloedigs ja ook wel etteragtigs, waſſende de pyn en den drang om aftegaan zodanig aan, dat hy eenige dagen en nagten na malkanderen daar van niet konde ſlapen; gehaalt zynde, na dat ik het verſlag vande ſiekte had gehoort, heb ik het volgende Poeder om te rooken voorgeſchreven, gevende hem alleenlyk om in te nemen anderhalf grein Laudanum Opiatum.

Is met Laud. Opiatum en Rooking geneſen.

℞. *Fol. Verbaſci* m ß
Flor. Roſar. rubr.
Balauſt. a 3 ß
Cap. pap. Alb. contuſ. no. II.
Maſtich. 3 j
Thuris 3 ß
M. F. Pul. Craſ.

Neemt Bladen van Wolkruid, een halve handvol.
Bloemen van Roode Roſen
van Granaten, van elks een half vierendeel loots.
Witte Slaapbollen gekneuſd, twee.
Maſtik, een vierendeel loots.
Wierook, een half vierendeel loots.

Mengt en maakt 'er een grof Poeder van, welkers rook de zieke door een ſtoel met een gat van onderen moet ontfangen.
Ses of ſevenmalen 's daags gebruykte hy de Rooking, en hy is binnen vier dagen genezen.

De Pokken en daar uyt ontſtane pynen.

16. *De Pocken en daar van ontſtaane pynen en ſweeren enz.* Maar zy moeten nog hunne volle kragten hebben en met een vogtige en ſterke geſteldheyt zyn begaaft; anderſins dient men de Rookingen van vermiljoen noit te gebruiken, alzo ſe heel ligtelyk een losmaking en t'zamentrekking van alle de ledematen, van

van het hoofd, den buyk en vinnige en wreede pyn der zydebuyken en een vervaarlyke neusbloeding enz. konnen verwekken en te weeg brengen; alsmen mag afnemen by *den vermaarden Fernelius van de Pocken*, men zie hier mede op na *Foreeſt Boek* XXXII. *Aanmerking* 17. *Renodeus Boek* v. *van ſyn Onderwys in den Apteek het* 27. *Capitel*. De manier en tyd om in de Pokken Rookingen te gebruiken, zie by *Pieter Foreeſt op de aangehaalde plaatſen en dan by Fallopius in ſyn Werk van de Franſche Ziekte Hoofdſtuk* 72.

Merkt. Dat de Rookingen ſomtyds werden voorgeſchreven om de geeſten te vervrojelyken, het gemoed te vermaken, en van uitwendige quaadaardigheit te beſchermen, het hoofd te verſterken enz.

Ziektens in de welke men de Rookingen verbiedt, zyn

1. *Warme Zinkingen*, want door de quaadaardigheyt der Speceryagtige Rookingen zoude de vogten meer en meer los en vogtig gemaakt, en zo veele heeter en ſcherper zinkingen voortgebragt, en ſeer veele ſware toevallen verwekt werden, gelyk als *Hippocrates* getuigt *in de* XXVIII. *Kortbondige Spreuk de* v. *Snede. den vermaarden Johan Crato by Scholtzius Conſil.* 7. het tegendeel leert *Joubertus vande Borſtqualen, Capittel* 4. Maar *Joubertus* ſpreekt als dan niet van de Speceryagtige, om dat hy *op de aengehaalde plaats* de ſterk riekende gelyk als de ſpeceryen zyn, verbied. Warme zinkingen verbieden de Rookingen.

2. *Kort of Aamborſtigheyt en allerley beſwaarder Aaſſemhaling*, zo ſy namelyk van dikke ſlym die lymig en taay is niet en ontſtaan, maar uit een engeborſt of van een eigenaardig gebrek der longe; om dat de dampen en uitwaaſſemingen van de Rookingen opſtygende, de vrye lugt beletten, en de engeborſt meer en meer vervullen, ja de aamborſtige en meer andere die beſwaart aaſſemhalen, verſtikken; waarom dat *Fallopius in ſyn Werk van de Pocken Hoofdſt.* LXIX. de Rookingen voor deſelve heel quaad ja doodelyk ſchat. Kort- of Aamborſtigheyt.

3. *Het zyde, en Longe wee of allerhande inwendige ontſteking*; wyl dat de Rookingen de Zappen opdroogen, vloeibaarder en Het Zydewee en inwendige ontſtekingen.

ſomtyds ſcherper maken, en dan op die wys d'ontſtekingen vermeerderen, de koorts verheffen, en de moeyelyke ademhaling nog meer beſwaaren; hierom werd by *Fallopius op de aangehaalde plaats* geleſen, dat indien, die, die een long ontſteking, &c. hebben, gerookt werden, ſterven.

Bloedſpouwen en allerlei inwendig bloeden.

4. *Bloedſpouwen en wat ſlag van inwendig bloeden het mag weſen*, om dat door de quaadaardigheyt der Rookingen de nu geopende monden der vaten, of die maar ligt toe geheelt zyn, weer geopent, en dus de bloedingen en Bloedſpouwingen niet genezen maar daar door ongeneeslyk ende doodelyk gemaakt werden; zie hier van *Aëtius Tetrab.* 1. *Serm.* 3. *cap.* 144. *Fuchſius* 2. *Boek van de beryding der genees-middelen cap.* 28. *Fallopius op de nu aan gehaalde plaats.*

Spysloop, Roodenloop van galagtige ſcherpe vogten ontſtaan.

5. *Spysloop, Roodeloop, en alle ziektens van heete, galagtige, en ſcherpe vogten, en door gebrek van deſelve voortgebragt*, want de vogten werden door hulp van de rookingen meer en meer losgemaakt, uitgedroogt, als in vlam geſtelt, en ſcherper gemaakt, en op die wyze de ſcherpe en ſtilſtaande zappen na de beledigde deelen ſendende, zouden de rookingen de ziektens ſwaarder ende toevallen geweldiger maken; gelyk als den ſelven *Fallopius in ſyn Boek van de Franſche Ziekte aan het* LXIX. *Hoofdſtuk* getuigt.

Dampen en uitwaaſemingen in het hoofd opſtygende.

6. *De Rookingen ſchaden aan die gene, dewelke een ſwak hoofd hebben*, om dat hunne herſſenen alte veel met dampen en uitwaaſemingen vervult zyn, zoo werden de geeſten meer en meer rondom gevoert, gelyk als *Crato by Scholtzius Conſil.* VII. getuigt.

De Jigt.

7. *De Jigt en alle hare zoorten*, om datze zeer dikwils van de heete galagtige en zoutſcherpe zinkingen haren oorſpronk hebben, waarom ook de deelen met die pyn aangedaan, rood en ontſtoken zyn, en met knagende pynen werden gequelt en bezogt.

De Lyders, voor de welke de Rookingen moeten gebruikt werden, zyn.

Sy zyn goed voor kinderen en voor alle die van een vogtige gematigheyt zyn.

1. *De Kinderen, en alle die geene, die van een zagte vogtige, en wateragtige gematigtheyt zyn*, want de Rookingen droogen zeer op, waarom datze voor de oude luyden, en voor die gene, de welke

welke van een dor en galagtige gematigtheyt zyn, geenzins, als in het vervolg sal blyken, te pas en komen; waar in de zodanige zoudenze niets anders als heete en rasende koortzen, long ontstekingen, brandende, kloppende enz. hoofd-pynen verwekken; want de vogtige en wateragtige zappen, dewelke de scherpigheden der vogten matigen, werden weggenomen, en aldus door de opdrooging en wegneming der zelven de vogten scherper. Dat de scherpe vogten, inzonderheyt zo ze galagtig zyn, de gezeyde ziektens voortbrengen, weet yder een.

2. *Die met waterzugt van het Hooft, vanden Buik, der Beenen, en des gantschen lighaems zyn gequelt*; zynde namelyk d'aademhaling niet zeer beswaart, anderzins mag men nimmer Rookingen voorschryven; want de waterzugtige zyn vol van zappen, waarom dat ook de rookingen hun voordeelig en somtyds wel zeer noodzakelyk zyn; maar, merkt dat men dezelve met veel omsigtigheyt moet voorschryven; want de watersugtige zouden altemes smooren door de quaadaardigheyt van de Rookingen, inzonderheyt de aademhaling, als nu gezegt is, beswaarder zynde, of dat sy dikwils met zinkingen gequelt zyn.

Die met waterzugt van den buik, hoofd &c. syn gequelt.

3. *Die met zoutscherpe zinkingen geplaagt zyn*, alzo de Rookingen de scherpigheyt der schadende vogten matigen, en den alte grooten menigte der zappen uitdroogen en wegnemen, en op die wys bevryden sig sommige door de hulp en bystandt der Rookingen van swaarder ziekten en grousamer toevallen; gelyk als genoegzaam en ten overvloede uit het volgende voorval blykt.

Die met zoutscherpe sinkingen zyn geplaagt.

Ymand van myn maagschap omtrent 46. jaaren oud, was alle volle maanen nu al eenige jaren aan een met ondraaglyke pyn den geheelen slinker-arm besettende, gequelt, heeft daar toe vele en verscheidene algemeine en bysondere hulp-middelen gebruikt, maar te vergeefs en met vermeerdering van pyn, tot dat hy over zeeven maanden omtrent de nieuwe maan yets als kouwater in zyn linker-arm afzyppelende gewaar wierd, zynde eerst een swaaragtige daar na een knagende als doorborende hoofdpyn voor afgegaan; waarom dat wy aan hem Pillen van Cynogloffen, om de zinkingen te stuiten en te matigen hebben voorgeschreven, maar met vergeefsche uitwerking, eindelyk hebben wy aan hem het volgende Rookpoeder gegeven, om omtrent den nieuwen maan te gebruiken.

Die omtrent de vollemaan met een ondraagelyke pyn inden arm wierd aangedaan.

zynde alle uitwendige en inwendige pogingen tevergeefs aangewend.

K. Sy-

Door rooking genesen.

℞. *Styrac. Calam.* 3i. ß
Succini
Mastich.
Charyophil. a 3 ß
Fol. Major. nobil.
Rorismarini a 3ij
M. F. Pul. Crass.

Neemt Styrax, Calamita anderhalf vierendeel loots.
Barnsteen
Mastick'
Kruidnagelen, van yder een half vierendeel loot.
Blad van edele Majelein
Rosmaryn, van ider een half loot.
Mengt en maakt 'er een grof poeder van.

Het welk gebruikt hebbende, heeft hy de zinking, nog ook naaulyks eenige pyn gevoelt: maar hy gebruikte alle nieuwe maanen dit rookpoeyer tegen den avond, en van de zinking en de pyn verlost en genesen zynde leeft nu gezond.

De Lamme.

4. *De Lamme* van een koude en vogtige stoffe enz. zodanig geworden: om datze verwarmen, versterken, en opdroogen de zenuwagtige deelen, die van koude ende slymige vogten aangedaan zyn.

D'Etterige en etterborstige.

5. *De Etterige en Etterborstige*; wyl de Rookingen de zoutscherpe sinkinge matigen, en de nieuwe afvloeyingen van het hoofd uitsluiten, de al te grooten vogtigheit opdrogen, de harssenen versterken, ende uitleiding van den etter en der slymerige vogten &c. die inde longen zig onthouden verhaasten en bevoorderen: gelyk als getuigen *Jan Jacob Wekker in syn eerste Boek van de Algemene Tegengiften cap.* 43. *Renodeus het* v. *Boek van syn Onderwyt inde Kruydmenginge cap.* 27. *Fuchsius Boek* 2. *vande samen gestelde Genees-middelen Hoofdstuk* 28.

Die aan neusbloeden of inwendige ontsteking vast zyn.

6. *Die noit met neusbloeden, en ontsteking der inwendige deelen, of met bloedspouwen werden aangedaan ofte gequelt*; want de Rookingen verwarmen, en door de warmte werd het bloed vloeybaarder gemaakt, en dus zoude de bloedvloed meerder, en om te genesen moeyelyker, en d'ontsteking der deelen dagelyks nog meer vermeerdert werden.

Die vast van hoofd zyn nog swymeling &c. onderhavig.

7. *Die een volle borst en een vogtig en vast hooft hebben, nog oyt hooft-swymeling en swaarte des hoofds onderworpen zyn.*

Men-

Menſchen, voor dewelke men niet ligtelyk Rookingen mag voorſchryven, zyn.

Rookingen niet ligt voor de zwangere voorteſchryven.

1. *Zwangere*, inzonderheit ſo de Rookingen uitſpeceryen beſtaan, want ſy lokken de vrouwe vloeden uit, getuige zy den *grooten Ouden Man inde* XXVIII. *Kortbondige Spreuk der* V. *Snede.*

Nog aan de zoogende.

2. *De zuigende*, alſo zy te veel opdrogen en verwarmen, ook werd door de altegrote opdrooging en verwarming het zog verteert; en te vet, te galagtig &c. gemaakt; en aldus werden in de ſoogende ontſtekingen der borſten, hooftpynen, brandende koortſen, ontſtekingen der amandelen, der long &c. daar uitvoortgebragt; gelyk als men zien kan by *Heurnius het* I. *Boek, van ſyn manier tot de genees-oefeningh, het Hoofdſt. van de Rooking.*

Nog voor Oude Luyden.

3. *Oude Lieden*, de lighaemen der oude luyden zyn zappeloos en dor, en de ſiekten, met dewelke ſy meeſttyds werden bezogt, ſyn beſwaart aademhalen, pynen der ledematen en van de nieren, hoofddraayingen, jeukte des gantſchen lighaams, waakingen, krimpingen, en loslyvigheyt &c. Gelyk wy leſen by den *grooten Ouden Man inde* XXXI. *kortbondige ſpreuk der* III. *Snede, als ook by Celſus het* II. *Boek het* I. *Hoofdſt. bladz.* 47. waarom dat de zeer opdrogende Rookingen van de Genees-oefenaars als doodelyk werden gedoemt, want haare lighamen zouden daar door geheel dor en zappeloos gemaakt werden: zie hier van *Heurnius Boek* I. *van ſyn manier tot de geneesoefening Capit. van de Rooking.* als mede *Fallopius in ſyn boek van de Pokken Hoofdſtuk* 69.

Nog de Magere.

4. *De Magere*, want de magere vloeyen meeſttyds over van galagtige en heete vogten, waarom de Rookingen, die meeſtyds uit warme en ſpeceryagtige dingen beſtaan, niet anders als brandende en kloppende hooftpynen ſouden verwekken, als mede deſſelfs zwaarte, raſende, en brandende koortſen, ontſtekinge in de long, in de borſt, en andere delen voortbrengen.

Nog uitgepurte door ziekten.

5. *Die doorſiektens zyn uitgeput*, om dat hier gebrek van zappen is, werden de Rookingen, welkers eigenſchap het op drooge is met regt, inde door ſiekten uytgeputte, gedoemdt.

Nog bloeds

6. *Bloedsſpouwende* of *die door eenigen bloedvloed zyn beſogt*, om dat

puuwers of die een bloed vloed hebben.

door de Rookingen de vaaten meer en meer geopent werden, en 't bloed nog vloeyender daar door gemaakt; en dus zouden door de Rookingen niet alleen niet geneſen, maar omgebragt werden, alle die gene welke met die qualen behept waren, getuige hier van is *Aëtius tetrab.* 1. *Serm.* 3. *Capit.* 144. *als ook Fuchiſus in zyn* 2. *Boek van de ſamen geſtelde Geneesmiddelen het* 28. *Hoofdſt. &c.*

Die den Spysloop hebben.

7. *Die den Spysloop hebben*, want de ſlymige, ſnotagtige en taaje vogten, werden door de kragt en 't vermogen van de Rokingen los gemaakt, en om dat van zodanige vogten de Spysloopen meeſt tyds wel ontſtaan, werdenze met goed regt hier verworpen: als *Fallopius* getuigt *aan de ſtraks aangehaalde plaats.*

Nog die heete of ſcherpe koortſen hebben.

8. *Die aan heete, brandige, galagtige, quaadaartige &c. Koortſen leggen*, om datſe deſelve zouden verſwaren, en de Toevallen meerder en ſwaarder maken.

Nog brandende of kloppende hoofdpyn.

9. *Die gequelt werden, met een brandende en kloppende Hoofdpyn*, in de Slapen des Hoofds inſonderheit in geduurige galagtige koortzen, als ook ingaande en komende welke met een kleine koude aankomen, gelyk mede inde eendaagze van de hitte der Son, ſterken drank, en alte veel waaken ontſtaan, als dikwils gebeurt, want door de ſcherpe gal het bloed te zeer verdunnende en de ſlagaaderen dus meer en ſnelder uitſpannende en uitrekkende, ontſtaan zodanige pynen, want de Rookingen beteugelen het losgemaakte bloed niet, maar verdunnen het ſelve meer en meer; en dus zoo, zouden die pynen niet vermindert, maar heftiger, ja meer onverdraaglyk werden.

Nog die een ſwak hooft of een enge borſt hebben.

10. *Die met een ſwak hoofd en beſwaarden aaſſemhaling uit een enge borſt oorſponkelyk, zyn aangedaan*, voor dezelve mogen noit *Rookmiddelen* werden voorgeſchreeven, getuyge *D. Joh. Crato by Scholtius Conſil.* 7.

Nog Galagtige.

11. *Die van een galagtige gemaatigtheit zyn*, om nu menigmalen aangetoonde reedenen.

Den tyd om de Rookingen te gebruiken.

'Smorgens den bequaamſten tyd

1. Den bequaamſten tyd werd, den *morgenſtond* gerekent van *Fallopius in zyn Boek vande Pokken in het nu dikmaals aangehaalde Hoofdſt.* alsmede van *Joris Horſt in zyn* 3. *Boek*, 3. *Aanmerking*

het

het 148. *blad.* van ſommige werd egter den avondſtond bequamer gehouden; waar van datze ook de volgende redenen geven; dat meerder en ſwaarder ſinkingen des avonds als des morgens afzakken; en dat daarom tot voorbehoeding van de neerſakkende ſinkingen het beter is des avonds als des morgens Rookingen voor te ſchryven; daarenboven dat den avond-tyd eenigzins met den Herfſt en den Winter overeenſtemt, ten welken tyde de taaje en ſlymerige vogten &c. zeer vermeerdert, en meerder en grootere ſinkingen werden verwekt. om de Rokingen te gebruiken, van ſommige werd den avond daar toe het beſt gerekent. Waerom.

2. Ook is den *Winter tyd*, *Lente en Herfſt* bequaam, inzonderheyt zoze vogtig en regenagtig is, waarom dat met den aankomenden winter meeſt tyds hoofdpynen, zoutſcherpe zinkingen, en daar uit voortkomende hoeſten, heerſigheden, verkout en verſtoptheden &c. hunnen oorſpronk hebben, als *Hippocrates* getuigt *in de* XIII. *Kortbondige Spreuk der* 3. *Suede*, als ook *C. Celſus Boek* 2. *Capitt.* 1. *bladzyde* 45. *en* 46. om dat op die tyden niet zo zeer de galagtige als wel de lymig, ſnotterige en wateragtige &c. vogten en zappen het hoogſte gezag voeren, tot welker verdunning, opdrooging en wegneming de Rookingen boven al goed zyn. Den Winter, lente en herſtſt.

3. *Den tuſſen tyd tuſſen d'onde en Nieuwe Maan in de Lente*, en in 't *begin van den Herſſt*, maar by den *Witer tyd* den *Nieuwen en Vollen Maan*; om dat by winter tyd omtrent den nieuwen en vollen Maan ſlymiger ſnotagtiger en meerder vogten in de lighamen werden voortgebragt; maar in den lente en den herfſt (inzonderheyt zo den herfſt is drooggeweeſt) ontrent den Vollen Maan ſo giſten en ryſen de galagtige vogten meerder, waarom dat op die tyd de alderſcherpſte en allerverderflykſte ſiektens meeſt tyds zig op doen, als men zien mag by *Hippocrates in ſyn* XII. *&* XIV. *Kortbondige Spreuk der* 3. *Sneede als mede C. Celſus. Boek* 1. *Capit.* 3. *bladz.* 33. *en Boek.* 2. *Cap.* 1. *Bladz.* 42. *en* 45. Den tuſſen maantyd inde lente, den Nieuwen Maan des Winters.

Wat 'er te doen en waartenemen is voor, onder, en na het Rooken, zullen wy kortelyk aantoonen.

Voor de Rookingen werd vereiſt.

1. *Dat d'algemeine dingen*, de bereidende namelyk, buykſuy- d'Algemeine dingen

verende ſweet dryvende, water afdryvende, d'Aaderlating &c. *voorafgeſchieden*, voor dat de Rookingen werden voorgeſchreven, want de Rookingen werden niet veilig gebruikt van menſchen dewelke vol ſchadelyke en quaade vogten zyn. Het is daar om goed d'algemeine en die ſelfs meer als eens voorteſchryven, als zodanige Sieken, inzonderheyt de bloedryke, inde zwaarſte krankheden ende alderverderflykſte toevallen te doen ſtorten.

moeten voor afgeſchieden.

2. *Die de Rooking zal gebruiken moet zig warm houden, en geenſins in de koude openlugt komen*, hy zoude anders koſten en moeitente vergeefs doen, ja daar zouden zwaarder en meerder zinkingen werden gebooren.

Den Rooker zig warm te houden.

Onder het gebruik van de Rookingen werd vereiſt.

1. Dat de *Slaapkamer* waar in hen de zieke onthouden, *warm ſy, en ook warm werde gehouden*, want anderſins zouden zwaare ſinkingen en Toevallen, die zwaar zoude vallen om te geneſen, werden voortgebragt, alſo het lighaam als dan door de warmte gelyk als open is, en dus aande koude werd plaats gemakt, om in het lighaam te koomen; waar uit dan niet als bezwarende pynen, krampen koortſen, hoeſten &c. ontſtaan.

Onder het rooken moet de kamer warm zyn.

2. *Dat den opgaanden Rook van de Rookingen in de neusgaten werde ontfangen*, zoze in de hoofdqualen; maar *met open monde* by aldienſe in de quaalen van de long werden voorgeſchreven; en aldus van de reſt, gelyk getuigen *Joubertus van de Ziekten van de borſt. Hoofdſt.* 1. *en Fuch. Boek* 2. *van de ſamen geſtelde geneesmiddelen Capit.* XXVIII.

Den Rook moet in de neusgaten of met open mond ontfangen werden.

3. *Dat dog het hoofd wel bedekt werde, en 't gantſche lighaam braaf bekleed*; om de nu geſeyde redenen.

Het hoofd en 't gantſche lyf wel bedekt

4. *Dat in dienſe het hoofd bezwaren, zwymeling, verduiſtering van't gezigt, en benaauwtaaſſemen. &c. aanbrengen of verwekken, men aanſtonds met te rooken moet ophouden.*

Wanneer men met het Rooken moet ophouden

5. *Dat hy op geenerley wyſe*, als geſegt is, *in de koude lugt koome*, anderzins ſo zullen der niet anders als nog ſlymiger en meerdere vogten, ja onlydelyke pynen nu bezwarende dan weerknagende &c. van voortkomen, en dat zoude dan niet anders ſyn als *vergeefs werk doen.*

Dat hy niet in de koude lugt koome.

Na de gebruikte Rookingen zyn goed.

1. *Het Hoofd en 't geheele Lighaam verſterkende en opdroogende middelen*, op dat zoo de te vooren beledigde en verſwakte deelen verſterkt, en van de nieuwe voortbrenging der vogtige lymige zappen zouden bevryt werden, anders zouden der niet als ſwaarder qualen, vele Zinkingen en Toevallen en die nog ſlimmer om te geneſen, uit werden voortgebragt. Na het Rooken moet men verſterkene en opdroogendedingen gebruiken.

2. *Laat ſy zig*, dewelke een Rooking gebruikt hebben, *tot ruſt begeven*, op dat niet door te veel beweging de dampen, uitwaaſſemingen, vogten het hoofd beſwaarende, ende zwymeling of verduiſtering des gezigts veroorzaakende, mogen opſtygen. Sy moeten ruſten

3. *Laat de ſieke dog geenſins kouden vogt gebruiken*; maar liever warme, opdroogende, verſterkende &c. en laat hy *ook geenſins na ſyn luſt drinken*; om nu al meermalen bygebragte redenen. Hy moet nog vogtige dingen gebruiken, nog aan ſyn dorſt voldoen.

4. *Na de Rookingen laatſe niet in de konde koomen, maar zig warmhouden*, want ſeer ligt ſouden daar uyt, ſtuipen, huiveringen, koorſen, zinkingen, hoeſten, jicht pynen. &c. ontſtaan. Laatſe uit de konde blyven.

Merkt dat die een zwakhoofd hebben ſig van *heftige Rookingen* moeten onthouden, als *Crato by Scholizius. Conſil.* 7. heeft aangetoont.

Die den rook niet verdragen en konnen, der ſelver mutſen en hoofddekſels moet men berooken.

Dat de heel ſterk ruikende, meeſttyds zwaarte des hoofds aanbengen.

Rookingen van Muſcus zibeth, amberde gris &c. ſchaden aan de met opſtygingen gequelde, alſo ſtraks daar door het overval werd verwekt, en zwaarder als na gewoonte gemaakt. De Rooking met Muſcus &c. ſchaad aan de met Opſtyging gequelde.

III. HOOFT-STUK.

VAN DE MONDSPOELSELS, KAAU-MIDDELEN EN GORGEL-DRANKEN.

Mond-spoelsels waar van hunnen naam hebben.

De Mond-spoelsels (*Apophlegmatiſmi*) ſchynen haaren naam van de uitwerking te hebben bekomen, om datze den ſlym van de herſſenen ende nabuurige plaatſen door d'ontfang buiſen van de herſſenen en het verhemelte des monds, al prikkelende en verdeelende &c. uitlokken en ontlaſten.

In een drooge gedaante werdenſe Kaauw-middelen genaamt.

Dat indien deſelve in een drooge gedaante voorgeſchreven ſy van de meeſte *Kaau-middelen*, (*Maſticatoria*) genaamt werden om dat ſy inden mond gehouden en gekaaut, hier en daar beweegt en met de tanden klein gemaakt en verbryſelt werden, en op die wyſe de wateragtige, ſlymige en ſnotagtige &c. ſchadende vogten verdunnende, verdeelende en prikkelende, uitlokken; maar *de vloeyende* werden eigentlyk *Apophlegmatiſmi* genaamt; onder de welke ſommige *de Gorgel-dranken* begrypen, die van 't Grieks woord, γαργαρίζω, *gargarizo*, ik gorgel, werden afgeleyd: 't zyn even als de Mondſpoelſels vloeibare middelen, de welke men in den mond houd en door de tong hier en daar beweegt, met dewelke de keel ſonder ze door te ſwelgen, werd uitgewaſſen: namelyk wanneer d'ingenomene en inden mond behouden vogt met het hoofd agter over na de keel, de lel &c. afvloeyende door d'uitaademing te ruggedreeven, en door een overhandze beweging werd geſchud, en dat dan op die manier de ſlymerige wateragtige &c. vogten uit de ontfang buiſen der herſſenen, als ook uit de quylvaten, met deſelve door haare ſcherpigheyt te prikkelen, te verdeelen &c. werden uitgelokt; alsmen mag afneemen by den *vermaarden Dan. Sennertus in zyn* v. *Boek het* 3. *deel*, *de* 3. *Snede*, *het* 17. *Capit. van zyn Onderwys inde Medicyne.*

In een vloeyende gedaan te werdenſe ook gorgeldranken genoemt.

Manier omſe te gebruiken

In welke qualen dezelve werden voorgeſchreeven.

De geſeyde Genees-middelen werden voorgeſchreven, in de ſlymerige, ſnottige en koude hoofdqualen, verdonkering der oogen, ſwaar gehoor, lammigheyt van de tong, inden verminderden of verlooren reuk, tandpyn, ſlaapkoorts, ſlaapziektens &c. maer hier van breeder by vervolg.

De

Het onderſcheyt der monds-ploeſels.

De Mond-ſpoelzels zyn ten aenſien van haere kragten of ligte en zagte, of ſterke en kragtige, die ten deele door een *zagte werking*, *vlugheyt* en *vogtigheyt* &c. de ſchadende vogten verdunnen, verdeelen en ſmelten, en deſelve door de inwendige ontfang buiſen der herſſenen, het verhemelte, de ſnotklier, en de quylbuiſen &c. na buiten uitlokken: ten deele door haare *ſcherpigheit* al prikkelende en nypende de ſchadelyke en overvloedige vogten uitdryven, maar *wat hunne gedaante aanbelangt*, ſyn ze *vaſt*, dewelke Kaau-middelen werden genaamt, of *vloeybaar*, dewelke Mond-ſpoelzels, onder dewelke de Gorgeldranken begrepen zyn, gezegt werden.

Op wat wyſe datſe werken.

Wat men in der zelver gebruikmoet aanmerken.

Merkt: dat de Mond-ſpoelzels moeten gemyd werden van alle die geene, welker inwendige deelen van den mond, of alle of ſommige, als het verhemelte, de tong, de keel, het ſtrottenhoofd, den ſlokdarm &c. verſwooren zyn; alsmede die neervallende zinkingen na die deelen toe, of ſelfs op de borſt en de longen, onderhavig zyn.

Verſcheide geneesmiddelen, dewelke een Apophlegmatiſmus voortbrengen.

Onder de geneeſ-middelen, dewelke een Apophlegmatiſmus verwekken, munten de navolgende uit, en wel onder *de Bladen*. 1. Die van Majelein, Beteunie, Orego, Wynruit, Puley, Thym, Hyſſoop, Calmus, Angelica, Meeſterwortel, Tabak. 2. Onder de *Wortels*, van Bertram, Gengber, van Groot Schelkruid, van Pinxterblommen of Lis, van Angelica, en boven al den Meeſterwortel; dewelke alleen geknauwt of tot poeder geſtampt, en met honig en wyn of azyn gemengt, ſeer veel taayen ſlym &c. verdunnende, en prikkelende uittrekt, 3. Onder de *Bloemen*, die van Roſemaryn, Saly, Lavendel, Goutsblommen. 4. Onder de *Zaden*, van Luiskruid, Sterrekers, Raket, Cardamon, Cubebe, Pœunie, Peper, onder dewelke de kroon ſpant het *Moſtaartzaat*, van 't welke tot voorbehoeding van een Beroerte, eenige greintjens gekaauwt, zeer goed zyn.

Alleen den Maſtik ende meeſte Speceryen zyn daar toe goed.

Ook zyn daar toe in veel gebruik de navolgende, als de Maſtick, (die alleen gekaauwt, zoet en zagt den ſlym uit den mond en keel, eerder als uit verder afgelegene deelen, haalt; als *Fernelius in zyn* v. *Boek, van de manier om te geneſen, het* XVI. *Hoofdſt. de* 122. *Bladzyde leert*) Raſynen, de Notemuſchaat, Foelie, lange Peper, Kruidnagelen, en de meeſte Speceryen, met een ſcherpigheit begaafd, en de gezeide deelen *zagtelyk* of ook wel *ſcher-*

pe-

pelyk prikkelende, en op die wys den quyl in den mond lokken de, maken sy een soort van quyling.

De zagtste van de geseide zyn Mastik, Cubebe, Hyssoop, Majelein, Meesterwortel, &c. sterkere zyn den Langenpeper, de Gengber, de Bertram Wortels, het Mostaart en Sterkars zaat, &c.

Verscheide voorschriften vanmondspoelsels.

Men kan uyt deze voorschrevene, naar believe veelderhande soorten bereiden; zo werden deze Mond-spoelsels in de gedaante van een *Afkooksel* voorgeschreven en gebruikt; of in de gedaante van een *Electuarium*, te weten zo wanneer de gezeide enkele genees-middelen tot Poeder gestampt en met een bequame vogt of honig gemengt en aan het verhemelt des monds gesmeert werden, of als *koekjens*, *popjens*, *poeders*, *geesten*, *&c.*

Verscheidene Voorschriften van Mondspoelsels, (Apophlegmatismi) in gedaante van een afkooksel.

In forme van een Decoctum

℞. *Fol. Origani Major. nob. Rutæ a m.* ß
Flor. Lavend. Hyperic. a pij
Sem. Staphisagriæ Pæoniæ a ʒij *Sinapi* ʒß
Rad. Imperat. Zinziber. Alb. Pyrethr. a ʒiij
Mastich
Nucis Moschat. a ʒij
Concis. & Contus.
Coq. in S. Q. Vini Albi ad tertiæ partis consumpt. vasis optime clausis, alias vis Pyreth. &c. coquendo evanescit ac disperditur

Neemt Bladen van Orego, Edele Majelein. Wynruyt, van yder een halve handvol.
Bloemen van Lavendel. Sint Janskruid, van elk 2. Pugillen.
Zaat van Luiskruid. Peeunien, van yder een half loot. Mostaart 1. loot.
Wortels van Meesterwortel. Gengber.

colat.

colat. lb. 1. *Adde*
Mel. Anthoſ. ℥ 3 ß
Sp. Sal. Armon. 3 ß
M.

Bertram, van elks drie vierendeel loots.

Maſtick.
Nooten Muſchaat, van elks een half loot.

Geſneden en gekneuſt.

Kookt het in een bequame meenigte Witte Wyns tot dat een derde deel is verzoden, de vaten wel beſloten zynde, anders vliegt de kragt van den Bertram &c. door kooken weg en gaat verlooren: by het door zygſel, zynde een pont.

Mengt

Roſemaryn-honig, een loot.
Geeſt van Salmoniac een half vierendeel loots.

Vermengt het.

Laat hier van een weinig inden mond gehouden, en door hulp van de tong hier en daar bewogen werden, het haalt veel flym &c. en taaye ſtoffe, al prikkelende, verdeelende losmakende, verdunnende, na buiten, en vermag allermeeſt in de verhoedinge ende geneſinge van de vallende ziekte ende Beroerte.

Om de Vallende ziekte ende Beroerte voor tekomen of te geneſen.

℞. *Fol. Rorismar.*
Thym.
Nicotianæ a mß
Rad. Imperat.

Neemt Bladen van Roſemaryn. Thym. Tabak. van yder een hal-

Irid. Noſtrat.
Sem. Sinap.
Naſturt. a 3iij
Maſtich. 3iij
Cardam. minor. 3i ß

Conciſ. & Contuſ. coquant. in Vini Albi lbi ß. *colat. adde*
Spir. Sal. Armoniac. ℈j.
M.

halve handvol.
Wortels van Meeſterwortel.
van Lis of Pinxterbloemen,
ſaat van Moſtaart.
Sterkers van yder 3 vierendeel loots.
Maſtick een half loot.
Gekneuſt en Geſneden zynde, ſo laatſe gekookt werden in een pint witte wyn. doorgezegen ſo doet'er by.
Geeſt van Salmoniac een ſcrupel.

In langduirige Moofd-iqualen bequaam.

Mengt het tot een Apophlegmatiſmus in koude en langdurige hoofdqualen ſeer bequaam.

In de Gedaante van een Electuary.

℞. *Fol. Serpilli*
Nicotianæ a 3ij
Rad. Pyrethr.
Angelic. a 3j
Caſtorei optim.
Maſtich. Albi a 3ß
Caryophil. ℈j
Sem. Sinap. 3i ß

F. omnium pulv. ac miſceat. cum S. Q.
Mel. Anthoſ. &
Spir. Sal. Armon. gt. x.
F. S. A. Electuarium.

Gade form van een Electuary.

Neemt Bladen van Quendel.
Taback van yder een half loot.
Wortels van Bertram.
Angelica.
van yder een vierendeel loots.
Bevergeil van de beſte, witte. Maſtick van elks een half vierendeel loots.

Kruid-

Kruidnagelen. een ſcrupel.
Moſtaart zaat. anderhalf vierendeel loots.
Maakt van dit alles een Poeder, en laat het dan gemengt werden met een genoegſame menigte
Roſemaryn, Honig, en, Geeſt van Salmoniac. x. druppels.
Laat daar uit na de konſt een Electuarium gemaakt werden.

Waar van men een weinig aan 't mond verhemelte ſmeert; want het vermag veel in de Beroerte, Slaapkoorts en d'overige ſlaap ziektens. Goed in Slaapziektens.

℞. *Rad. Chelidon. major.*
Irid. Noſtr.
Imperat. a ʒj
Zinzib. Albi ʒß
Pyrethr. ʒij
Sem. Naſturt.
Cubebar. a ʒij
Cariophil. ʒj
F. omnium pulv. qui cum S.Q. Mellis Anthoſ. & ſp. Sal. Armon. gt. XVI. *Miſcendus.*

Neemt wortels van groot Schelkruid
Pinxterbloemen,
Meeſterwortel. van yder een vierendeel loots.
witte gengber. een half vierendeel loots.
Bertram twee ſcrupels.
Zaat van Sterkers.

Cubeben, van elk een half loot.
Kruid-nagelen een ſcrupel.

Goed voor de Tandpyn.

Maakt van alles een Poejer, dat met genoegſame menigte van Roſemaryn, Honig en XVI. druppels Geeſt van Salmoniac moet gemengt werden. Het is goet in de Tandpyn, langduurige bezwarende hoofdpyn, &c.

Onder de Gedaante van Koekjens of Kaau-Broodjens.

Onder de forme van koekjens.

℞. *Fol. Nicotian.*
Lauri a ʒij
Rad. Imperato. ʒi ℔
Pyrethr. ʒ ℔
Sem. Sinap.
Sal. Armoniac. a ℈ij
F. omnium pul. & excipiat.
Maſtiche in mortar. calido.

Neemt Bladen van Taback, Laurier, van yder een half loot.
Wortels van Meeſter wortel. anderhalf vierendeel loots.
Bertram een half vierendeel-loots.
Saat van Moſtaart.
Salmoniac. van elks twee ſcrupels.

Goed voor de ſlyme-ſ r ge hoofd qualen.

Maakt uit alles te zamen een Poejer, en ſtampter maſtik onder, in een warme vyſel met een warme Stamper, en maakt 'er dan Kaau-broodjens van, elk een ſcrupel of een half vierendeel-loots wegende; om te gebruiken in koude en langdurige hoofd-qualen, van een ſlymige, koude, langzame, taaye oorſpronk voortgebragt: waarom ik het navolgende voorval wegens een verzwakkinge van de geheugeniſſe hier denk by te voegen.

Een vrouw na een grote aaderlating.

Een ſekere Vrouw, van omtrent 48. jaren oud, heeft na 't op houden van hare ſtonden, zig eens rykelyk doen aderlaten; waar op een ſeer groote kouw door 't gantſche lighaam is ontſtaan, de welke

welke weggenomen zynde, verminderde dagelyks den eet luſt, tot dat deſelve ten eenemaal weg was; ſy heeft in kort vele geneesmiddelen tot herſtelling van den verloren eet luſt, ingenomen, maar te vergeefs; korts daar aan kreeg ſy de derdendaagſe koortſe, dewelke de lydſter met een groote koude, die ſes of ſeven uuren duurde, heel laſtig viel, met welke koorts ſy omtrent drie jaren is geplaagt geweeſt; na datſe 16. Maanden met de derdendaagſe koorts zo had geworſtelt, verviel ſy in een bezwarende hoofdpyn, en een verlies van geheugenis, ja zodanig, datſe ſomtyds hare huislyke zaken vergat; welke ſeer ellendiglyk beſogte vrouw met het navolgende is geneſen, eerſt hebben wy den navolgenden wyn voorgeſchreeven.

Verlieſt haaren eetens luſt.

Vervalt in een vierdendaagſe koorts.

Daar na in een krenking van de geheugeniſſe,

℞. *Rad. Angelic.*
Irid. Florent.
Galangæ a ʒiij
Fol. Majoran. nob.
Lauri
Origani
Rorismar. a mj
Comat. Lavend.
Thym a mſſ
Bac. Juniper. ʒvj
Cubeb.
Cardam. minor.
Nucis Moſchat. a ʒij
Conc. & contuſ. infuantur ſuccolo.

Neemt Wortels van Angelica.
Ireas van Florenc.
Galega.
van yder drie vierendeel loots.
Bladen van edele majelein
Laurier.
Orego.
Roſemaryn.
van yder 1. hand vol.
Toppen van Lavendel.
Thym van elx 1. halve hand vol.
Jenever baayen. anderhalf loot.
Cubeben.
Kleine Cardemom.
Noten Muſchaat. van yder een half loot.

Werd door een medicinalen hoofdwyn.

Geſneden en grof geſtoten zynde, laatſe in een zakje genaait,

en in een ſteenen kan gedaan, en daar op een ſtoop Francen wyn werden gegoten.

Na een weiking en uittrekking van vier dagen, heeft zy van deſen kruydwyn drie of viermalen 's daags drie oncen voor elkemaal ingenomen, en wy hebben met het gebruik van deſen wyn omtrent drie weken lang aangehouden, waar na de koude zeer is gemindert, ja by na weggenomen: wy hebben de vogten op deſe wyze wat bereyd ende gekookt met by verpoſinge uyt te dryven, (volgens *Hippocrates in ſyn* XXII. *Kortbondige Spreuk der* II. *Sneede* het gekookte moet door een buyk ſuyverend middel uitgeleyt en beweegt werden) na buiten gebragt; dagelyks nam de koorts af na het gebruik van het volgende Poeder.

Met een Buikluyvering.

℞. *Sal. Abſint.*
Armoniac.
Ocul. Cr. a ℈ß
Zinziber. alb. gr. xij
Ol. Major. nob. gtj.
M. F. Pul.

Een tegen koorts poeder.

Neemt Zout van Alzem.
Armoniac.
Kreeftoogen. van yder een half Scrupel.
Witte Genber. XII. greinen.
Oly van edele majelein. 1. druppel.

Mengt en maak 'er een Poeder van om met heeten wyn intenemen.

De koorts nu geneſen zynde, (den kruyd wyn heeft ſy gebruikt tot het einde toe) heeft ſy om den anderen dag, omtrent agt uuren des morgens een kaauw broodje van dit onder beſchrevene gebruikt, waar door ſy vele ſlymige en taaye vogten heeft uitgelooſt, en ook de gekrenkte geheugenis is herſteltgeworden.

En met een kaaubroorje genezen.

℞. *Rad. Acori*
Pyrethr. a ℥j
Granor. parad.
Cubebar. a ℈ij
Maſtich albi ℥j
Trita excipiant. Mel. & F. Trochiſ.

Neemt Wortel van Calmus.
Bertram.
elks een vieren deel loots
Parardys grein.
Cubeben van elk 2 ſcrup.
Witte maſtik. een vierendeelloots.

Geſtampt zynde mengt ſe met honig, en maakt 'er na de konſt broodjens van.

In

Inde Gedaante van een Popje.

℞. *Fol. Nicotian. opt.* ℥j
Cort. inter. ſamb. ℥ij
Piper. Albi ℈ij
Sal. commun. ℥j
Contuſ. inſuant. ſaccul.

Neemt van den beſten Taback 1 virendeel loots. Binnenſte Schors van Vlierboom 1 half loot. Witte Peper 2. ſcrupels. Gemeen zout, een vierendeel loots. Onder forme van een popje.

Laatſe geſtoten zynde in een linnen ſakje gedaan werden, en maakt 'er twee kaauwpopjens van, dewelke in azyn geweikt ſeer goed inde *tandpyn* zyn. Tegens de Tant pyn.

℞. *Rad. Imperat.*
Ireos a ℥j
Pyrethr. ℥ß
Sem. Staphid. Agriæ ℈j
Maſtich. ℥iij
M. F. L. A. nodul. Maſticat.

Neemt Wortels van Meeſterwortel. Ireas van yder 1 vieren deel loots. Bertram. 1. half vieren deel-loots. Zaat van Luiskruid een ſcrupel. Maſtik, drie vierendeel loots. Mengt en maakt 'er na de konſt Quyl-popjens van.

Inde

Inde Forme van een Poeder.

Onder de forme van een poejer

℞. *Rad. Angelic.*
Pyrethr. a 3ß
Maſtich. ʒij
Cariophil.
Sem. Sinap. a ℈j
M. F. Pul.

Neemt Wortels van Angelica. Bertram. van yder 1. half vierendeel loots.
Maſtik een half loot.
Kruid-nagelen
Moſtaart zaat van elks een Scrupel.
Mengt en maakt 'er een Poeder van.

℞. *Rad. Imperat.*
Fol. Lauri a 3iß
Sem. Naſturt. ℈ij
Maſtich. ʒij
Cubebar. ʒj
M. F. Pul.

Neemt Meeſter wortel.
Laurier bladen. van elks anderhalf vierendeel-loots.
Sterkkerszaat 2. ſcrupels.
Maſtick een half loot.
Cubeben. een vierendeel loots.
Mengt en maakt 'er Poejer uit.

In de gedaante van Geeſt.

Onder de gedaante van Geeſt.

℞. *Fol. Hydropiper.*
Naſturt. Horten.
Lauri a mß
Rad. Acori
Galangæ
Imperat. a ʒij
Sem. Fenicul.
Siler. Montan. a ʒiij
Myrrhæ Rubr

Neemt Bladen van waterpeper, Sterkkars. Laurier, van yder een halve hand vol.
Wortels van Calmus. Galega. Meeſter-

wor-

Cubebar. aa ʒj
Caryophil. ʒ ß

Cenc. & cont. infund. cum Sp. Vini opt. ℔ i ß *poſt digeſtionem per octiduum in M. B. ſpir. abſtrah. deſtillat. admiſceat.*

Sp. Sal. Armon. ʒi ß
Mel. Anthoſ. ʒi ß
M.

wortel. van yder een half-loot.
Saat van Fenkel
Eſelskomyn. van elks drie vierendeel loots.
Roode Myrrha.
Cubeben van elks. een loot.
Kruidnagelen. een half vierendeel loots.

Geſneden en Gekneuſt zynde, laatſe in de weik geſtelt werden met een pint van den beſten, brandenwyn. Na agt dagen weiking, laat 'er in een waterbad (*Baln. Mariæ*) den Geeſt afgehaalt, en dan, by het overgehaalde gedaan werden.

Geeſt van Salmoniac. anderhalf vierendeel loots.
Honig van Roſemaryn 3. loot.
Mengt het.

In hardnekkige langdurige hoofdpynen, uit een koude, ſlymige en taaye ſtoffe ontſtaan en voortgebragt, is deſe Geeſt een ſonderling en toegepaſt middel, tot andere inſigten mede dienſtig. Voor hardnekkige hoofdpynen.

℞. *Fol. Salviæ*
Hyſſop.
Calamint. a m ß

Neemt Bladen van Saly
Hyſſoop
Bergmunt
van yder een hal-

Rad. Ireos
Valerian.
Cyclamin. a ʒ ß
Sem. Eruca
Naſtart. Horten.
Sinapi a ʒij.
Cardam. minor.
Cort. Aurant.
Caſtorei a ʒi ß

Conciſ. & contuſ. affund.
Vini Gallic. pint. ij
Spir. Vini pint. ß

Poſt juſtam digeſtionem & infuſion. calid. abſtrah. ſpir. ad pint. ß. *cui admiſc.*

Mel. Anthoſ. ʒiij
Rad. Pyrethr. pulv. ʒij.
M.

halve handvol.
Wortels van Ireas.
Valeriane.
Verkens brood van yder een half vierendeel loots.
Saat van Raket.
Sterkkars.
Moſtaart van elks een halfloot.
Kleine Cardemom.
Oranjen ſchil.
Beversgeil. van yder anderhalf vierendeel loots.
Geſneden en Gekneuſt zynde ſo giet 'er over 2. pinten franeen wyn, en, een half pint Brandenwyn.
Na een behoorlyke warme weiking, haald 'er uit het waterbad den Geeſt af tot een pint, waar by dan mengt.
Roſenmaryn Honig 6. loot.
Geſtoten Bertram wortel. een half loot.

Wat men al onder 't gebruik van de Apophlegmatiſmen heeft waer te nemen.

Aantekening van het geene men in het gebruik der Apophlegmatismen heeft waar te nemen.

Deſe geneſen ſomtyds vele en zware ziektens, en nemen de moeyelyke Toevallen weg; maar om datſe mede de zappen verdun-

dunnen, waar van dunne ſinkingen op de borſt en d'andere beneden gelegene deelen afzakken; moet men wel ſcherpelyk waarnemen, voor wie datſe goed zyn, en aan wien datſe zouden konnen ſchaden. Dat wy dies halve in het volgende kortelyk ſullen onderſoeken.

De leerlingen moeten voor al betragten, dat ſy gene *Apophlegmatiſmen* voorſchryven, aan die geen welker tandvleis, verhemelte, Keel, Amandelen; ſtrotten, hoofd, en Longenpyp verzworen zyn: en die zout ſcherpe zinkingen, na de keel en borſt afzypelende, bereids onderworpen zyn; in dien gevalle mag menſe liever tegen houden, en de ſcherpe matigen en verdikken &c. als door de toedoeninge van de ſcherpe, verdunnende en verdelende *Apophlegmatiſmen* de ſinkingen wakker en gaande maken.

De Vogten in de welke d'Apophlegmatiſmen met vrugt en voordeel mogen voorgeſchreven werden, zyn de volgende.

1. *De, ſlymige, wanneer ſy veel in't hoofd zyn, of in het lighaam overvloeyen, om dat door de hulp van de Apophlegmatiſmen*, de welke de binnenſte deelen des monds prikkelen, werd uitgelokt en uitgedreven, al wat van een ſlymig of ſchadend vogt in de innerlykſte hoolen en buiken van de herſſenen werd opgehouden, en dus de qualen daar uit voorkomende en gaande gemaakt, genezen. De ſlymige vogten in het hooft verciſſchen Apophlegmatiſmen.

2. *Als mede de ſlymerige vogten in het hoofd en in de nabuurige plaatſen ſig ontbondende*; wyl de *Apophlegmatiſmi* door hunne vlugheyt, ſcherpigheyt en geeſtagtigheyt de ſlymerige vogten verdeelen, en deſelve zo geſmolten en verdeelt zynde, te gelyck uyt jagen, en op die wys werden de zieken in't kort zomtyds van de ſwaarſte en laſtighſte toevallen en ziektens uit ſnotterige zappen ontſtaande, verloſt en bevryd. De ſlymige.

3. *De al te vogtige*, op die plaatzen des hoofds hangen blyvende, van de welke den doorgank na de keel en het verhemelte is: want de *Maſticatoria* en *Apophlegmatiſmen* halen de wateragtige en ſchadelyke vogten kragtelyk uit. De al te vogtige of wateragtige.

De waterige overvloeyende

4. *De wateragtige te overvloedig zynde*, waarom dat de waterkoortſen, van het water, het ſy inde veelheyt of hoedanigheyt ſchadende, ontſtaan, ras en geneuglyk ſomtyds met een of twee *Apophlegmatiſmen* genezen en weggenomen werden, dewelke ſomtyds door andere genees-middelen ſeer beſwaarlyk te genezen waren.

Het quyl in hoedanigheit of in de te veelheyt ſondigende.

5. *Het al te veel quyl en het ſelve niet ſelden in ſyn hoedanigheyt ſchadende:* wat dog voor genees-middelen, bid ik, zullen raſſer, veiliger en genoeggelyker den quyl in hoedanigheyt en byſonder in te grooten menigte ſchadende uit het lighaam met desſelven ſcherpigheyt te verbeteren en te matigen, uitdryven, als de *Apophlegmatiſmen*, voornamentlyk indien deſelve eenigſins geeſtagtig, vlug en doordringende zyn, met goed regt pryſt deſelve derhalven in ſyn *Conſil. Med.* 18. in zodanige gevallen *Brunerus*.

De Zoutſcherpe vogten hun in het hoofd onthoudende.

6. *Scherpe-zoute in het hoofd zig onthoudende, en op de tanden vallende*, den tandpyn meeſt tyds *verwekkende*, om datze niet eerder konnen weggenomen werden; en hier geld, *d'oorzaak zynde weggenomen zo houden d'uitwerkingen op*; want de ſcherpzoute vogten deze tandpyn voortbrengende werden aanſtonds weg genomen; en de zieke van haare laſtige en ſwaare pyn bevryd en genezen.

ZAPPEN, VOOR DEWELKE D'APOPHLEGMATISMEN NIET ALS MET NADEEL DER ZIEKEN, WERDEN VOORGESCHREVEN, ZYN DE VOLGENDE.

De dunne zoute en hoeſt verwekkende humeuren willen gene Apophlegmatiſmen hebben.

1. Zo ſy *dun*, en voornamentlyk *indienze zout* zyn, en *hoeſt voortbrengen*, om dat door de quaadaardigheyt der *Apophlegmatiſmen*, den afvloed na de borſt grooter, en den hoeſt dus nog ſwaarder zouden werden gemaakt, waarom dat ook beter verdikkende als verdunnende, (gelyk als meeſt tyds de *Apophlegmatismen* zyn) als dan dienen voorgeſchreven, want in diergelyke gevallen werden met de hoogſte vrugt verdikkende en de ſcherpe brakagtigheyt der vogten matigende dingen voorgeſchreven, gelyk als den *Maſſa* of Klomp-Pillen van Honds-tongen (*Cynogloſſa*,)

Van

van *Styrax*, *Laudanum*, *Opiatum*, &c. ook zyn onſe *Apophlegmatiſmi* meer toegepaſt voor de altegroote menigte der ſchadende zappen als wel voor hunne hoedanigheyt.

2. *De Zuure*, om datſe raſſer veiliger en genoeglyker door de ſcherpe zuurigheyt matigende, als daar zyn de vette en geeſtryke; als ook de verſtompende, gelyk d'opiaten, of de Scherpigheden ſelfs verdunnende, gelyk de wateragtige, ſo wel de gewoonlyke als de overgehaalde; of deſelve brekende, als doen de loogſouten, zo de vaſte als wel voornamentlyk de vlugge, uit de gewaſſen ende dieren bereyt; of die de ſcherpigheyt als in en opſlurpen, gelyk als het kryt, de kreeftoogen &c. werden verbetert; want de *Apophlegmatiſmen* halen de wateragtige zappen dewelke de ſuure ſcherpigheyt verdunnen, uit, en dus ſoudenſe de ſieken meer ſchade als voordeel aanbrengen, waarom ſy met regt in de ſure ſchadende vogten van de geneeskonſt oeffenaars werden gedoemt. De zuure.

3. *De wrange*, want deſe, zoze na de keel ſakken, waar na toe ſy noodwendig door toe doen van de *Apophlegmatiſmen* werden gedreven, verwekken niet anders als ſwaare benaautheden, gelyk als toenypingen van de keel, benaauwde aaſſemhaaling, als ook verſtikkingen: waar om dat men liever deſelve moet nalaten, als dat wy zouden gevoelen dat men deſelve tot ſchade en nadeel van de zieken zoude gebruiken; alſo de wrange raſſer gelukkiger en genoeglyker werden verbetert door Geeſtryke vlugge zouten, en voornamentlyk oliagtige. Maar hier van breeder in 't vervolg. De wrange

4. *Het bloed, uit de gebroke bloedvaten des hoofds, of uit de verwyde, of door eenige ſcherpigheit geopende nog uit zypelende*; wyl dat de *Apophlegmatiſmen* ten meeſten tyd beſtaan uit ſcherpe en vlugge dingen, zoudenſe door hare ſcherpigheyt en vlugheyt niet als een meerdere bloedſtorting door te verdeelen, te verdunnen en te prikkelen, maken: waarom met regt ſodanige Genees-middelen in het al te vlug gemaakte bloed, of boven gewoonte uit de bloedvaten van het hoofd affypelende of uitſweetende, gedoemt werden. Het bloed nog uitdruppende

5. *Galagtige*, om dat de *Apophlegmatiſmen* gemeenlyk ſcherp, vlug en geeſtryk ſyn gelyk als nu meermalen is gezegt, en ſo werden voorgeſchreven, zo en zouden daar uyt niet anders als De galagtige humeuren.

ontſtekigen van de keel; het verhemelte, en van alle d'inwendige delen des monds, als mede der herſſen vlieſen, welke raſende koortſen (*Phrenitides*) werden genaamt, gelyk ook kloppende en brandende hoofdpynen &c. komen te ontſtaan.

Ziekten in de welke de Apophlegmatiſmen met voordeel en verligting der Lyders gebruikt werden, zyn.

De Apophlegmatiſmen inde Vallende Ziektens.

1. *De Vallende Ziektens* want van het ſtilſtaande water ende ſnotagtige en ſlymige vogten in het hoofd zynde, ontſtaat ſomtyds de vallende ziekte, derhalven zynde *Apophlegmatiſmen* in deſen gevalle goed, om datze de ſlymige en ſnotagtige vogten, met die te verdelen en te ſmelten &c. uit haalen, en de ſtilſtaande zappen tot hare oude en gewoonlyke beweging brengen.

Inde Beroerte.

2. *De Beroerte*, meeſt tyds ontſtaande van te dikken water, of taayen ſlym, die voor een grootgedeelte, ja byna 't eenemaal de zenuwen verſtopt; want de *Apophlegmatiſmen*, om datſe die vogten verdunnen, als geſegt is, uitlokken, en aldus de ruſtende ſtilſtaande beweging geven, nemen de verſtoppingen weg, en maken ſomtyds de Beroerte, hoewel ſelden, los; waarom het my geluſt heeft de navolgende waarneming hier by te voegen.

Een Man zeer genegen tot het Toebak rooken.

Een Man van omtrent vyfen veertig jaren, een groot liefhebber van het Tabak rooken, 's morgens ten ſeven uuren opſtaande, en na gewoonte rookende ſtort neder. Syne huisgenooten toeloopende vinden hem met geſlotene oogen ſeer bezwaarlyk aaſemende zonder ſpraak of gevoelen, voor ſoo veel ſy konden afnemen; ik daar by gehaalt zynde, heb den ſieken nog met een ſterke pols, en ſyn mond met een taaye ſlymige quyl beſet, gevonden, waarom aanſtonds een rykelyke aaderlating is in 't werk geſteld, en inde mond hebben wy, den ſelven met een houten werktuig geopent zynde, een lepel of twee vol van het volgende *Apophlegmatiſmus* gegoten. *volgens den* XXI. *Kortbondige Sprenk der* I. *Sneede. dat men behoort uit te leiden, moet men leiden, daar het meeſt na toe wil, door bequame wegen.*

Krygt een Beroerte.

℞. *Aq.*

℞. *Aq. Majoran.* ℥iv
Vitæ Math. ℥vj
Spir. Cochlear. ℥ij
Sal. Armon. ℈ß
Tinct. Castorei ℥ii ß
Rad. Pyret. pulv. ℥i ß
Mel. Anthos. ℥vj
M.

Neemt Water van Majelein vier oncen.
des Levens van Mathiolus anderhalf loot.
Geest van Lepelbladen een half loot.
Salmoniac. een half vierendeel loots.
Tinctuur van Bevergeil, twee en een half vierendeel loots.
Bertram wortel gepoedert, anderhalf vierendeel loots.
Rosenmaryn-Honig anderhalf loot.
Mengt het.

Door het gebruiken hier van walgende, heeft hy kort daar na een grooten menigte van seer taay en slymig quyl al brakende en quylende uitgeworpen, terwyl den Sieken dit gebruikte, soo hebben wy de navolgende aarsspuytinge voorgeschreven.

Al brakende en quylende heeft hy een zeer grote menigte van taayen slym &c. gelooft.

℞. *Hebr. Rutæ*
Origan.
Puleg.
Salviæ a mj
Rad. Elleb. Nigr.
Imperat.
Pyret. a ℥iij
Sum. Centaur. min. m ß
Sem. Cartham.
Sinap. a ℥ij
Pulp. Colocynth. ℥iij

Neemt Kruid van wynruyt.
Orego.
Puley.
Saly. van yder een hand vol.
Wortelen van zwarte nieswortel.
Meesterwortel.
Bertram drie vie-

Coq.

Een ſcherpe aarſpuyting.

Coq. in S. Q. Aq. Cois in colat. ℥viij. *diſſolve*

Elect. Hiera Picra cum Agarico ℥j
Myrrhæ Rubr.
Caſtorei optim. a ℈ij
Sal. Gemmæ ℥iij
M. F. Clyſter.

rendeel loots.

Toppen van kleine Centauria of duiſent gulden kruid een halve hand vol.

Zaat van wilde Zaffraan.

Moſtaart, van elk een half loot.

Coloquint zonder 't zaat, drie vierendeel loots.

Kook het t'zamen in een genoegzame menigte gemeen water. In het door zygſel zynde agt oncen, ontdoet.

Bitterheilig met Agaricus twee loot
Roode Myrrha.
Beversgeil van de beſte. van yder twee ſcrupels.
Steenzout drie vierendeel loots.

Mengt en maakt 'er een aarsſpuyting van.

Dewelke gezet zynde, heeft hy daar van twee drie afgangen binnen een paar uuren gehad, waar door hy weer een weinig tot zig ſelven begon te komen; ondertuſſen hebben wy met het gebruik van het *Apophlegmatiſmus* aangehouden, den tweden dag na het overval, hebben wy deſe navolgende buyckſuyverende pillen gegeven.

Een Buikſuiverende gegeven.

℞. *Extr. Catholic. gr.* xxv
Troc. Alband.
Roſinæ Jalap. a gr. viij
Caſtorei pulv. ℈ß

Neemt Extract. Catholicum. xxv. greinen.
Bereide Coloquint.
Hars van jalap. van yder

Ol. Rorisмar. gt. iij
M. F. Pil. no. ix.

VIIIj greinen.
Bevergeil een half ſcrupel.
Oly van Roſemaryn III. druppels.
Mengt en maakt 'er IX. Pillen uit.

Dewelke hy op eenmaal heeft ingeſlokt, en heeft maar driemalen van deſe ſterke buyckſuyveringe afgeweeſt; maar op den ſevendedag na d'aankomſte van de ziekte, heeft hy aan ſommige van ſyne huisgenooten op hunne vragen geantwoord, nogtans niet ordentlyk maar met een bevende tong, waarom wy hem geboden hebben, om dagelyks geſtoten Meeſterwortel met Anyſaat te kaauwen; waar van hy naderhand wel beter maar egter noit volkomen de woorden uitbragt, eindelyk zag men dat hy een halve lammigheyt kreeg, waarom dat hy deſen navolgenden kruyd wyn omtrent viermaanden heeft gebruikt, by elke giſt eerſt doende XII. droppels Geeſt van Salmoniac.

Op den ſevenden dag heeft hy met een bevende tong geſproken.

Eindelyk heeft hy een Lammigheit aan een zyde gekregen.

℞. *Rad. Imperat.*
Irid. Flor.
Acori a ʒij. ß
Fol. Rutæ
Lauri
Major. nob.
Rorismar. a m. j.
Sum. Lavend.
Hyperic. a pj. ß
Bac. Junip. ʒ. ß
Lauri
Cardam. minor.
Flav. Cort. Citri a ʒii
Conciſ. & Contuſ. M.

Neemt Wortelen van Florentynſen Ireas.
Calmus.
Meeſterwortel van elk twee en een half vierendeel loots.
Bladen van Wynruit.
Laurier.
Edele Majelein.
Roſemaryn van yder een hand vol.
Toppen van Lavendel.

En daar voor heeft hy vier maanden naa gaande een Medicinalen wyn gebruikt.

Sint Janskruid van yder ander half Pugil.
Beyen van Jevener.
Laurier.
Kleine Cardamom.
't Uyterſtgeel van Oranje Schil, van elk een half loot.

Maar te vergeefs.

Geſneden en Gekneuſt doet ſe in een ſteene kan, en laat 'er ſes pinten Francen wyn overgegoten werden; na een behoorlyke weiking en uittrekking, heeft hy daar van drie viermalen daags, telkens drie oncen gebruikt; egter is hy nog niet van de halve lammigheyt verloſt; hoewel hem verſcheide ſmeringen en de doordringenſte Olien aan den Nek, den hals en langs den geheelen ruggraat waren gevreven en geſmeert.

In alle Slaapſiekten.

3. *Slaapkoorts, Slaapzugt, en alle byſondre Slaapziekte*; deſe ontſtaan ten meeſten tyde en voornamentlyk, hoewel niet altyd, van taaye ſlymige vogten, die tegens de gewoonte in de herſſenen ſig onthouden alsmen zien mag by den *zeer vermaarden Lazarus Riverius het* 1. *Boek van ſyn Genees-oefening, het* 2. *Hoofdſt. van de Slaapziekten, op de* 16. *Bladzyde, en by alle d'andere Geneeskonſt-Oeffenaars*: waarom dat de *Apophlegmatiſmen* over al in deſe qualen, en in deſe Noordſe Landen voordelig zyn, om dat niemand haaſtiger of door korter weg de taaye ſlymige vogten, die zig in 't hoofd ophouden, kan uitleiden.

In verouderde hoofdpyn.

4. Ingewortelde of verouderde hoofdpyn of hoofdzweer, dewelke mede al meeſt tyds van taaye lymige en ſlymige zappen werd voortgebragt, daarom komen in deſe hoofdzweer de *Apophlegmatiſmen* mede ten hoogſten te pas, gelyk getuigen *Rondelet van d'Inwendige Ziekten. Parée in ſyn Heelkondige Werken, het* XXV. *Boek, Hoofdſt.* 36. *Jan Jacob Wekker het* 1. *Boek der Algemeine Tegengiften, het* 46. *Hoofdſt. &c.*

In koude en verouderde Hoofd ziekten.

5. *Meeſt alle de verouderde en koude hoofdqualen*. om redenen nu al meermalen geſegt en aan getoont; gelyk ook daar van getuigen zyn *Sennertus in het* V. *Boek van ſyne Inſtitutie, het* II. *Deel.*

1. *Sne-*

1. *Sneede het* XV. *Hoofdſt. het* 706. *blad. Fuchs het* 2. *Boek van de ſaamenſtelling der Geneesmiddelen, het* 26. *Hoofdſt. &c.*

6. *Zwaarte des hoofds, en daar uit ontſtaande pyn en verkoutheyt,* om datſe ontſtaan van lymige, ſlymige, en zoutſcherpe, vogten, gelyk als uit den hoeſt en den ſnot diemen uit de neusgaten looſt, overvloedig blykt; en op dat de *Apophlegmatiſmen* deſelve zouden uitleiden, gelyk als boven is aangetoont, ſoo werden in deſen gevalle met recht de genees-middelen om deſelve te verdunnen, verbeteren en uittehalen alhier voorgeſchreven. Inde zwaarte van't hoofd verkoudheyt &c.

7. *Een opſpannende hoofdpyn,* als *Trincavellus het* 1. *Boek.* 4. *Conſil.* getuigt, maar op ſyn aanrading, is 't noodſakelyk dat het lighaam eerſt ter deeg geſuivert ſy; deſe pyn heeft uit winden, die uit een taayen ſlym hunnen oorſpronk hebben, ſyn eerſte oorſaak en begin, om dat nu de *Apophlegmatiſmen* de ſlymige zappen verdunne en uit leiden werdenſe met regt van *Trincalvellus* in zodanigen geval gepreſen en voorgeſchreven. In een uitſpannende Hoofdpyn.

8. *Puiſten des hoofds en van het aangeſigt,* die meeſt tyds ontſtaan van buitengevaatte weiagtige ſcherpe zappen, deſe werden ſomtyds door hulp van deſe Geneesmiddelen, uitgelokt, waarom dat *Paree in ſyn Heelkonſt het* 25. *boek, het* 36. *Hoofdſtuk* deſelfde ten hoogſten aanpryſt. Inde Puiſten van het hoofd en het aangezigt.

Een vrouw in haar 38. jaar gaande, van een rouw leven, ſeer genegen tot allerley ooft en gezouten vleis en vis, klaagde eerſt van pyn voor 't hart en heeft kort daar na vermindering van eetens luſt, en ſtraks daar aan een onlydelyken dorſt vernomen, waarom dat ſy door den raad van ſommige olie van kooperroot tot eenige droppels in dunne bier, een week of twee na malkanderen heeft gebruikt, en is den eetluſt in 't kort weergekomen, en den dorſt opgehouden; maar na dien tyd heeft ſy bevonden, dat hare ſtonden ophielden met een pynelyke zwaarte van lighaam, inſonderheyt des avonds wanneer ſy na bed ging; om welke redenen ſy 's morgens en 's avonds eenige graantjens witte peper door zwolg, en binnen ſes of ſeven weken quam den ſtonden vloed weerom, blyvende nogtans een knagende pyn over 't gantſche lighaam, en den dorſt wederom vermeerderende: daarenboven hebben zig in 't aangeſigt, ja over 't geheele lyf veele puiſten begonnen te vertoonen; waarom datſe verſcheidene buikſuiverende en ſweet dryvende middelen heeft gebruikt, maar te vergeefs; Eindelyk heeft Een vrouw heeft na veel gezouten &c. koſt te eeten, den eetens luſt verlooren. Daar na in haar aanſigt &c. verſcheide puiſten gekregen.

sy den bystand van den Geneesmeester versogt, die alles wel overleyt hebbende, geboden heeft datmen haar hier en daar op de vleesagtigste deelen Koppen met insnydingen zoude setten, en het volgende Poeder (haar alle scherpe, zoute en speceryagtige dingen &c. verbiedende) en Maagden Melk, (*Lac Virginis*) om uitwendig mede te besmeeren, voorgeschreven.

Waarom datter Purgerende sweet drywende temperende inwendige en uitwendige, Koppen enz zyn voorgeschreven.

℞. *Antim. Diaph.* 3ß	Neemt Antimon. Diaphoreticom. een half vierendeel loots.
Sal. Prunel. 3j.	Lapis Prunel. een vierendeel loots.
Flor. Sulphur. ℈ij.	Bloem van Zwavel twee scrupels.
M. F. Pul. No. VI.	

Mengt en maakt 'er een Poeder van, om in ses deelen te verdeelen: waar van sy 'er 's morgens en 's avonds een innam, en 's nagts wel heeft gezweet. Den drank was Wey met Cremor Tartari bereyd, maar dit niet alleen sonder eenige verligting, hoe wel sy omtrent drie weken na malkanderen het selve had gebruikt, en met soodanig een vermeerdering van puisten in het aangezigt, dat sy sig niet meer dorst laten zien, waarom dat de naarvolgende Pillen drie viermalen door haar gebruikt zyn.

Als mede Quikfilverige onder de purgerende gemengt.

℞. *Extr. Cathol. gr.* XXIV.	Neemt Extractum Catholicum. XXIV. greinen.
Diagridii gr. VI.	Diagrydium VI. greinen.
Merc. Dulc. ℈ß	Mercurius Dulcis een half scrupel.
M. F. Pil. No. VII.	Mengt en maakt 'er VII. Pillen af.

Van de welke sy innemende meest tyds 7. of 8. Stoelgangen had. Ondertusschen heeft sy het afverfzel van spiesglas met het volgende afkooksel tweemalen daags omtrent veertien dagen na malkanderen gebruikt.

℞. *Raf.*

℞ *Raſ. Lig. Guajac.* ℥iv
Rad. Salſæ Paril. ℥iij
Polypod. Querc.
Chinæ a ℥ij
Tartar. Rhena.
Nitri depurat. a ℥iij
Poſt Macerat. in S. Q. Aq.
Cois per 24 horas adde
Fol. Acetoſ.
Fumar. a mij
Coq. S. A. vaſ. optime clauſ.
per 4. aut 5. hor. Colat.
D.

Neemt Geraſpt Pokhout een vierendeel.
Wortel Salſeparil. drie oncen.
van Eikenvaren
China van yder twee oncen.
Rynſchen Wynſteen.
Geſuiverde Salpeter van elk drie vierendeel loots.
Na weiking in een genoegſame meenigte waters van 24. uuren, doet 'er dan by
Bladen van Suuring.
Duivekervel van yder twee handen vol:

Gelyk ook Decoctа van Pokhout, Salſeparil enz. bereid, te vergeeft zyn gebruykt.

Kook het na de konſt in beſlote vaten vier of vyf uuren, en geef het door zygſel om te gebruiken.

Wyl dit alles, ongeagt de puiſten des aangeſigts en ligbaams bleven, heeft den Geneesmeeſter aan haar een bad voorgeſlagen, van het welk egter de Lydſter een afkeer had, om datſe meermalen verſtaan had, dat de Poklyders op die wyſe geneſen wierden, hierom wilde ſy liever alle andere, als even dit geneesmiddel gebruiken; eindelyk heeft den Geneesmeeſter haar deſe Kaauw-Popjens gegeven.

℞. *Rad. Imperat.*
Ireas. a ℥i ℔
Pyreth. ℈ij
Fol. Nicotian. ℥ ℔
Sem. Staphid. Agriæ ℈j.
Maſtich. Elect. ℥ij

Neemt Wortels van Meeſterwortel.
Ireas van elks anderhalf vierendeel loots.

Eindelyk door kaauw-Popjens.

Contuſ. ſaculis linteis inſuantur F. nodul. maſticat. No. 11.

Bertram twee ſcrupels.
Tabaks-bladen een half vierendeel loots.
Zaat van Luiskruit, een ſcrupel.
Maſtick een half loot.
Gekneuſt zynde laatſe in linne zakjens werden genaait en maakt 'er twee kaauw-popjens van.

Door het welke ſy zodanig een menigte van ſcherp en ſtinkent quyl heeft uitgelooſt, dat het naaulyks geloofſyk ſcheen, na datſe zo dikwils het zweeten en buykſuiveren had uitgeſtaan. Eindelyk heeft ſy niets anders als het afkookſel van Patichwortel met Afverſzel van Spiesglas ingenomen, met zodanigen gevolg, dat voor 't einde van twee weeken, na datſe het kaauw-middel en dan dit afkoockſel heeft gebruikt, alle de puiſten verdwenen, en ſy geneſen was. Ik pryſe aan den *goedgunſtigen Leezer* in zodanige gevallen aan het Afkookſel, van den Patichwortel, door het welke alleen wy 'er veele, welke met veelderley puiſten gequelt waren, hebben geholpen.

En door het enkel Afkookſel van Patick wortel is ſy geneezen.

In een zwaar gehoor ja doofheyt.

9. *Een zwaar gehoor en ſomtyds doofheyt*, ontſtaan meeſt tyds van een dikke taaye en ſlymige ſtoffe; alhier pryzen hooglyk *d'Apophlegmatiſmen Volcherus Coiterus in ſyn Boek van de Werktuigen des Gehoors het* XIII. *Hoofdſt. en Bauhinus het* III. *Boek van ſyn Ontleedkonſt, het* 49. *Cap. Fuchſius het* 2. *Boek van de mengeling der genees-middelen het* 26. *Hoofdſt.* My is een geval van een ſeer ſwaar gehoor, dat voornamentlyk door *apophlegſmatiſmen* is, geneſen voorgekomen, zie hier de geheele aanmerking.

Een koopman na veel reiſens.

Seker koopman omtrent 40. jaren oud, ſeer ſlymig zynde, na een lange reis by dag en nagt inde koude lugt, en veel ongemaks, daar in hebbende uitgeſtaan, valt t'huis gekomen in een bezwarende hoofdpyn en in een ruiſſing der ooren; maar dit niet agtende, zyn na verloop van twee of drie weken de pynen en het

ge-

geruys in de ooren so vermeerdert, dat hy genoodsaakt wierd om by andere raad te zoeken. Waarom hy door aanraden van een vriend, twee driemalen buikzuiverende hoofdpillen, uit *Cochie en Aurea* gemaakt, heeft ingenomen, waarna een groote en verscheide ontlasting is gevolgt, het ruissen van de ooren nogtans overblyvende; en binnen tien of elf dagen is hy tot die doofheyt vervallen, dat hy bezwaarlyk syne sterken hartroepende huisgenooten, ja de sterk schreeuwende konde hooren. Waarom dat hy veele en verscheidene hulpmiddelen na veelder raad gebruikt heeft, zoo wel inwendige als uitwendige: maar te vergeefs en zonder verligting; ik daar by gehaalt zynde, na dat hy my de heele zaak, zo ze was voorgevallen, had verhaalt, heb hem een musje waar in het volgende genaait was bevolen te dragen.

Vervalt in een ruissing der ooren.

En in een zwaar gehoor.

Zynde alle uit en inwendige dingen te vergeefs aangelegt.

Heeft hy een pruik gedragen.

℞. *Fol. Major. nobil.*
Salviæ
Rut.
Lauri
Flor. Stœchad arab.
Lavendul. a Pug. I.
Cariophyl.
Cardam. minor. a 3.ß
M.F. Pul. Craſ. qui irrorand.
Ol. ſtil. Lavend.
Rarismaris a gt. vj.
D.

Neemt Bladen van Edele Majelein.
Salie.
Wynruit.
Laurier.
Bloemen van Stechas:
Lavendel van yder een Pugil. (dat is zoo veel men met de drie voorſte vingers kan vatten.)
Kruidnagelen.
Kleine Cardamom. van yder een half vierendeel loots.
Mengt en maakt 'er een grof Poeder af, dat men moet beſprenkelen met Oly. van Lavendel

vendel en Rosemaryn van elk VI druppels. Mengt het.

Tweemalen 's weeks heb ik hem den buik gezuivert met de volgende Pillen, waar van hy 'er elke reis vyf in nam, en daar van dan vyf of ses stoelgangen had.

En met Pillen gepurgeert.

℞. *Mas. Pil. Aurear. Cochiar. a* ʒj
Extr. Cathol. ʒß
Resin. Jalap. ℈j
Ol. Rorismar. gt. x
M. F. pil. No. xxx. *deauranda.*

Neemt van den klomp gulde pillen (*Mast. Pil. Aur.* van Cochiæ. van yder een vierendeel loots.
Extractum Catholicum. een half vierendeel loots.
Hars van Jalap een scrupel.
Oly van Rosemaryn x. druppels.
Mengt en maakt 'er xxx. vergulde Pillen van.

Ondertusschen, heeft hy, behalven als de pillen in nam driemalen daags, drie oncen van deze onderstaande kruidwyn gebruikt, daar telkens indruppende x. druppels geest van Salmoniac.

En een hoofdopenende Medicinaalen wyn gebruikt,

℞. *Rad. Angelic. Galang. Ireas flor. Zedoar. a* ʒij
Fol. Salvia. Rorismar. Major. nobil. a mj
Sum. Lavend.

Neemt Wortelen van Galega. Angelica. Florentynsche Ireas. Zedoarwortel. van yder een

Thymi a pij	een half loot.
Flor. Stachad. Arab. p.ß	Bladen van Salie.
Sem. Fœnic. Dulc. ʒij	Roſemaryn.
Cardam. minor.	Edele Majelein van elk een handvol
Flav. Cort. Aurant.	Toppen van Lavendel
Nucis Moſchat. a ʒi.ß	Thym van elk twee pugillen.
Conciſ. & Contuſ. affunde vini Galli p. vj	Bloemen van Stechas van Arabien anderhalf pugil.
	Zaat van Fenkel een half loot.
	Kleine Cardamom
	Het Geel van d'Oranjen Schillen
	Noten Muſchaat. van elk anderhalf vierendeel loots.
	Geſneden en grof geſtoten zynde en in een ſteenen kan gedaan, laat 'er opgegoten werden Francen wyn VI. pinten.

Na een behoorlyke uittrekking, laat het in wel beſloten vaten tot het gebruik bewaart werden.

Geduurig heeft hy ook in zijne ooren ongewaſſen of ſweetterige ſchapenwol, uit de lieſſen van een levenden Ram gepluckt, met den navolgenden geeſt beſprengt en ingedoopt, in ſyn ooren gedragen.

Ook heeft hy Ramswol met een hoofd geeſt beſproeit in ſyne ooren gedragen.

℞. *Fol. Salv.*	Neemt Bladen van Salie
Origan.	Orego
Ruta.	Wynruit

Thymi a m.ß	Thym. van elks een halve handvol.
Flor. Lavend.	Bloeme van Lavendel.
Chamom. Roman. a p.i.	Roomſe Camille van elk een Pugill.
Sem. Cumini	Zaat van Camyn.
Carui	Carwey.
Caſtorei a ʒi.ß	Bevergeil. van yder anderhalf vierendeel loots.
Bac. Lauri ʒ.ß	Laurier Beyen een loot.
Conciſ. & contuſ. affunde Spir. Vini pint i.ß	Geſneden en Gekneuſt gieter over anderhalve pint Brandenwyn, daar by doende
Fel. perdic. ʒij	Gal van Patryſen een half loot
Ol. philoſop. ʒj	Oly van Philoſophen een vierendeel loots.
Poſt biduum deſtil. & abſtrah. ſpir. per alemb. roſtro prius impoſito moſchi ϑj.	Laat na twee dagen den Geeſt door den Helm daar afgehaalt werden, hebbende eerſt in desſelfs bek of ſnuyt, een ſcrupel Muſcus gehangen.

Eindelyk is hy door quyl makende geeſt gezeen.

Eindelyk heeft hy met goede hulp gebruikt den Geeſt op de bladzyde 96. tot een *Apophlegmatiſmus* voorgeſchreven, waar door hy ook inde tweede maand, zo ik my niet en bedrieg, van het zwaar gehoor, geruis en geſuis, ja doofheit, byna is genezen geweeſt.

Sommige zyn doofagtig van de vuiligheden die ze in hunne ooren hebben.

Wy hebben menigmalen onder vonden, dat ſommige door ſlordigheyt zyn hardhoorende geworden, latende namelyk in hunne ooren de gommagtige vuiligheden maar ſitten, dewelke toenemende, ten ſy ze met een oorlepeltje werden ſchoon gemaakt en uitgedaan, dagelyks nog al vermeerderen en verharden; zoo dat de werktuigen des gehoors in 't kort werden, verſtopt, en datze weinig of niet konnen hooren. Welke quaal op deze navolgende wyze ook ligtelyk werd geholpen: laten eerſt

de

de ooren in de Zon beſchouwt werden, en dan zult gy de verſtopping der ooren door de gomagtige vuiligheden, die het trommelvlies bedekken, klaar konnen zien; geef agt, zo het trommelvlies helder en doorſchynende geſien werd, moet men het onderſchrevene geenzins gebruiken, als daar zyn het Afkookzel van Kaasjens Blaan met Boom Oly of van zoete Amandelen gemengt, dit zulje altyd matig warm door een klein Yvoire Spuitje in de ooren ſpuiten, en met ramswol of plukſel terſtond d'ooren ſtoppen, op dat het daar niet weer uit en vloeije het gene daar was in geſpuit. Het welke als het op die wyſe twee of driemalen herdaan is, zullen wel haaſt die gomagtige vuiligheden week en ligtelyk uitgehaalt, of door het ingeſpuite afkookzel uitgedreven konnen werden, en laten dan de ooren op nieuw ſagtelyk met ſchapen of rams-wol, of diergelyke ſagte dingen geſtopt werden: want die ſodanige ongemakken aan hunne ooren hebben, klagen heel ſeer, als die vuiligheden daar uitgehaalt zyn, over het ſterk geluid van die haar aanſpreken, al ſprekenze zeer zagt. Laat ſy zig daar na warm houden (want de ſwaarſte Toevallen zouden uit de koude lugt ligt komen te ontſtaan) en hen allensgkens aan de vrye lugt en koude gewennen; dit gezeide zoude ik met ſeer veele waarneminge konnen verklaren ende beveſtigen, ten waare ik kortheyt betragtede.

Hoe deſelve moeten gehoſpen werden.

In een beginnende doofheyt, niet van vuiligheyt ontſtaande, werden geluid trompetten gemaakt van koper, zilver, of walvisbaarden &c. dewelke op het gat der ooren geſet of daar in geſtoken, maaken dat de hard hoorende en doove, de door zoo een trompet ſprekende konnen verſtaan, wyl nu deze dan op die, nu weer op een andere maniere werden gemaakt, heb ikker ſommige afgetekent: wyders moet men aantekenen, dat deze ſpraak-trompetten zo goed niet en zyn voor ſulke doove, dewelke altyd een geruis in hunne ooren hebben, alzo dan het geluid als met een ander geluid gemengt word gehoord, en daarom konnen ſy alsdan de ſprekende niet wel hooren nog wel daar van oordeelen.

Gehoor trompetten om in doofheyt te gebruiken.

I. Figuur.

A. Een geluid of Spraak-Trompet, afgebeeld inde verhandeling der heel konſtige werken van den *ſeer geleerden en ſeer vermaarden Man den Heer Antoni Nuk, ſaliger gedagteniſſe, Hoogleeraar inde Ontleedkonſt*, zynde van koper of zilver gemaakt.

B. Het wyde deel, waarin de byſtaanders ſpreken.

C. Het naauwe of enge gedeelte, eenigſins gekromt, om in de opening van de ooren te ſteken.

D. Het handvat waarmede het den doove vaſthout.

II.

E. Gemeene trompetten.

Ik heb voor eenen Dooven de volgende Trompet om geduurig onder ſyn pruik te konnen dragen uitgevonden, met welkers behulp hy alle de Sprekers op een gaſtmaal hooren ende verſtaan kon, uit de Kaak van een Walvis voor zoo veel het wydſte aangaat, en uit koper het gekromde gedeelte; maar men moet wel aanmerken, dat hoe het wydſte deel, meer open ſtaat, en het naauſte meer gekromt en gedraait is, de doove zoo veel te beter kan hooren.

III.

Welke ſy altyd konnen dragen.

1. Trompet uit Walvis-kaak gemaakt, dewelke de Doove altyd onder hunne Pruik konnen dragen, of onder hun eigen haar als het lang genoeg is.
2. Het wydſte gedeelte.
3. Het naauwe of enge deel, van koper of ſilver gemaakt om in het oor te ſteken
4. Het deel met zagtleer overtrokken.
5. 5. Banden, waarmede het aan 't oor gebonden werd.

Wonderlyke gevallen van Meisjens dewelke doof waxen geboren.

Overmids wy alhier van doove uit deze en gene oorzaaken, en van de wyze om dezelve te helpen en te genezen handelen, luſt het my, om een geval of twee hier te vertellen (onzes oordeels

zeer

Fig. I.

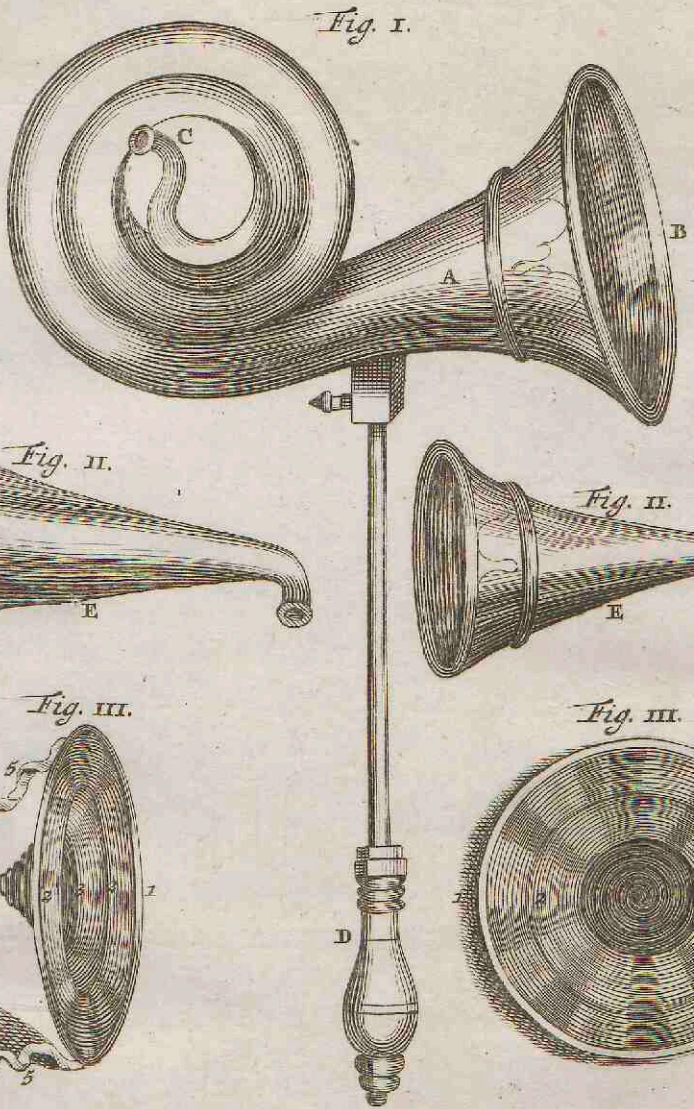

Fig. II.

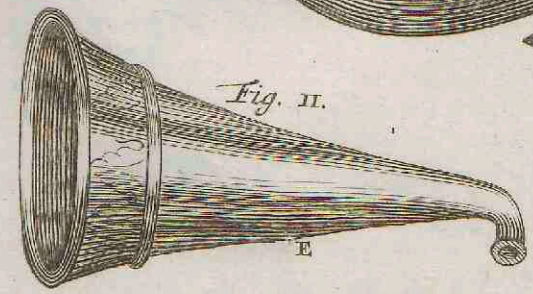

Fig. II.

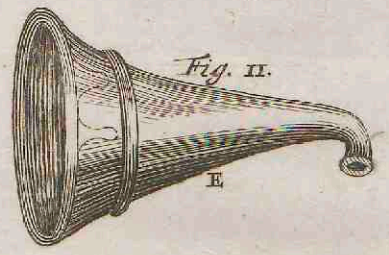

Fig. III.

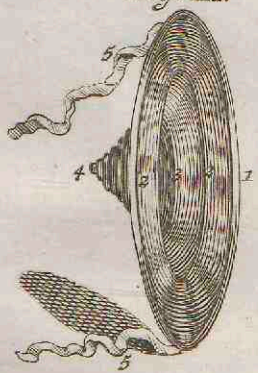

Fig. III.

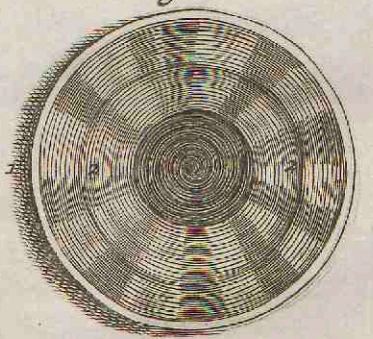

zeer gedenkwaardig ja verwonderlyk) van Meisjens die doof geboóren waaren, en daar door ook ſtom, als dewelke noit ymand hadden hooren ſpreeken.

Ik wil dat de *Gunſtige Leezers* aanmerken, dat ik dus lang in dit myn Boekje de namen van de zieken of der genezene hebbe verſwegen, om dat Ik wel weet dat de meeſte zulk, euvel zouden opvatten. Maar in dit voorval zal 'er de namen byvoegen, om dat de vader van een van deze Meisjens my in 't ſchryven heeft verzekert, dat hy niet alleen dit niet qualyk zal nemen, maar heeft my mede het ſtraks te noemen Werkje vereert, op dat het niet alleen aan de doove en ſtomme, die ik in onſe Stad kenne, maar mede aan andere in alle andere Steden en Landſchappen, zoude bekend werden, tot wie om hulp en geneſing deze ellendige haren toevlugt zouden konnen nemen.

Een Maagdeken doof en ſtom geboren.

Eene deſer Maagdekens was de dogter van Abraham Michielſe eertyds koopman tot Middelburg, doof geboren, zo datze niet met allen, zelfs niet den ſwaare ſlag van een ſtuk kanon konde hooren; zynde d'ooren gereinigt, het trommelvlies ongequeſt, en veelderley dingen zo uit als inwendig gebruikt: hebben eindelyk d'ouders de zaak mitsgaders hare dogter *aan God den hoogſte en grootſten Geneesmeeſter* aanbevolen. Ondertuſſen heeft het meisje nevens haar moeder de heilige verkondiginge des woorts by gewoont, gebiedende hare dogter door tekenen en meinen, haar gemoed en oogen *na den Verkondiger* te wenden, ſy dan met veel opmerking alles waarnemende, voor al dat den *Bybel* met zoo veel eerbied behandelt wierd, heeft uit de beweging der lippen, buiging van de tong, opening en toeſluiting des monds, ſommige plaatzen uit den *Heiligen Bybel* aangehaalt, en aan haar dikwils door een trage en langſame uitſpraak van hare moeder voorgezeit, eindelyk ſommige plaatzen in den *Heiligen Bybel* met den vinger aangewezen: waarom dat de Ouders aan haar een Meeſter gaven, die langzaam ſprekende, en de Text plaatzen in den Heiligen Bybel daar op met den vinger aantoonende, eindelyk haar zo verre in Gods woord heeft gebragt, datze meeſt alle *Schriftuur plaatzen* door den Leeraar bygebragt, in ordre kon aantoonen, zittende altyd regt tegens den ſelven over. Zynde ſy nu 30. jaren oud, heeft ſy uit de beweging des monds, lippen, tong, &c. van den Heiligen en haar langſame-

Uit de beweging van de lippen, tong enz. heeft ſy verſcheide dingen verſtaan.

Op haar dertigſte jaar heeft

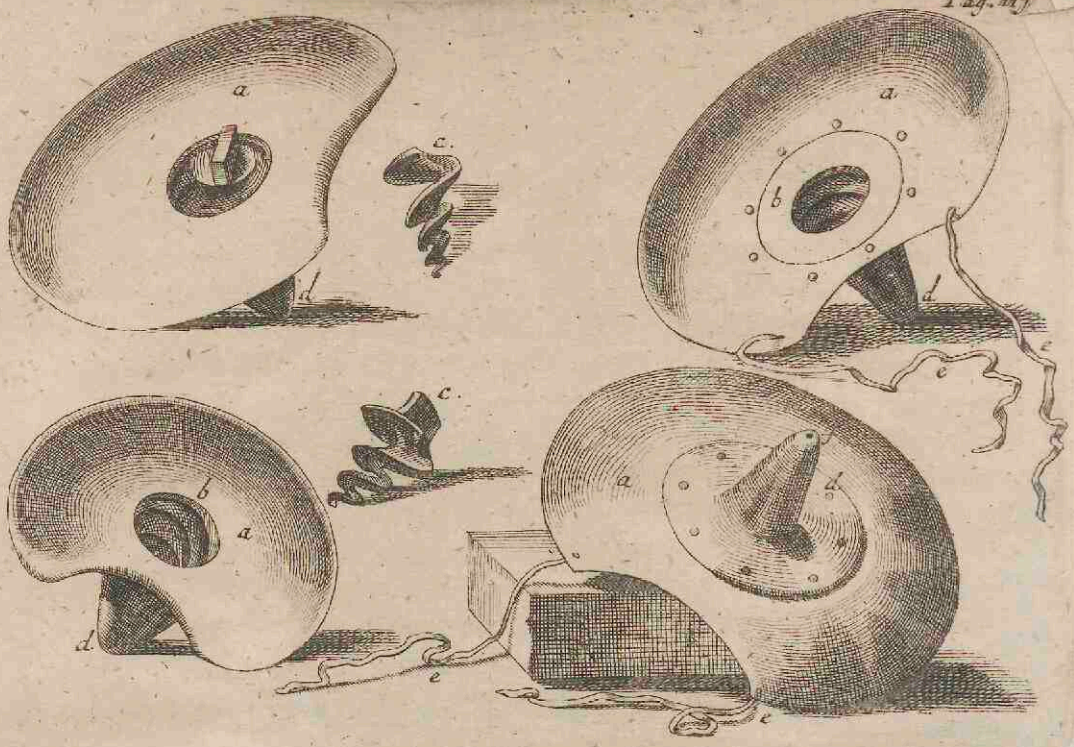

Tot naader opening van't Rond Inſtrument teegen de Doofheid, om onder een Paruyk te draagen, heb ik deeſe Figuur laaten ſnyden, gelijk door een Student uit het Collegie van den Heer Profeſſor net is afgeteekend.

a. a. a. a. *Het Inſtrument van Yvoor, naa het Oor gemaakt, en gelijkende.*

b. b. *Het Hol, daar het afgeteikende,*

c. c. *Het binnenſte naa een Alykruik gelijkende, en met een weinig vlaſch beſtreeken, werd ingedraayt, op dat geen holligheid tuſſen beide blyven mogte; anders ſoude het groot geruyſch maaken, en de Lyder minder konnen hooren.*

d. d. d. d. *Teepels gewys inſtrument of uitſtek, dat in het Oor, tot op het Trommelvlies, moet ingedrukt werden, en op dat het daar geduurig blyven mag, dient het met twee bandjes.*

e. e. e. c. *Aan het Oor vaſt gemaakt te werden, want ſoo als deeſe van het Trommelvlies afwijke, komt'er aanſtonds ſterk ruyſſen in plaats van beeter te hooren.*

f. *Het kleine gaatje, in de Teepelwyſe uitſteekende, op dat de beweegde lugt, met te meer kragt op het Trommelvlies mag perſſen, en de harthoorende te beeter hooren.*

Deeſe Figuur en is by de Latynſe Druk nooit geweeſt.

fy haare belydenis gedaan en de schrifttuur plaatsen selfs aangewesen. En is ten heiligen Avontmaal gegaan.

lyk ondervragenden Leeraar, nettelyk door haar zynde waargenomen, aan hem de Schriftuur plaatzen, welke hy begeerde, aangewezen, en zeer treffelyke redenen gevende van haar geloove, heeft sy een waardige gast van't Hoogwaardig Avontmaal onzes HEEREN JESU GHRISTI beginnen te werden: ja sommige fraaye dingen met haar eigen hand net geschreven, werden als nog van de vrienden bewaart.

Een Man van een al te groote aaderlatinge stom gewoden.

Een yder weet, dat de meeste, niet doof geboore, maar by geval doof geworden, uit de beweginge der lippen, mond, tong, &c. andere sprekende verstaan, en beantwoorden, en weer aan andere dat sy gehoort hebben konnen te kennen geven. Diergelyken man kennen wy van omtrent veertig jaren oud, dewelke na een alte grooten aderlating, die hem door zeker Geneesmeester was voorgeschreven, in een oogenblik tyds is stom geworden en nog zo was; maar die nogtans alles uit de beweginge van de lippen, tong, &c. verstaan, en met schrift alles konde bekendmaken en aanwyzen.

Een Meisje doof en stom geboren.

Het andere Meisje, de eenige dogter van *Pieter Kolaart* zeer vermaard koopman tot Haarlem, nu zynde, zo ik my niet bedriege, tien jaren oud, van hare geboorte af doof en stom, het welke de ouders, zo dikwils als sy het aanschouden, door droefheyt vervoert, met heete tranen beschreiden en beklaagden, dat hare liefste dogter, het eenigste pand van hun houwelyk, van twee zinnen was berooft. Maar het gebeurt, dat door een wonderbaarelyke voorsienigheyt Gods, *den zeer beleefden en zeer Hooggeleerden Heer de Heer Johan Koenraat Amman Leeraar in de Geneeskunde*, den vader van het Meisje komt besoeken, en zag datze hem en andere die spraaken sterk aan zag. Na dat hy nu had verstaan, dat sy stom en doof was, heeft hy aan de ouders beginnen hoop te geven, dat het zoude konnen gebeuren, dat haar dogter zoude spreken, leezen, schryven, op zyn manier daar in onderwesen zynde; dit was de ouderen zeer aangenaam, die hare dogter aan dien Man, welke zo veel beloofde, aanbetrouden om te onderwyzen; en heeft ook daar mede zoo veel gevordert, datze niet alleen alle hare huisgenoten konde noemen, maar ook vrienden aanspreeken, om het noodige vragen, ja dat gedrukt is leezen, schryven &c. haare stem is eenigsins wat heesch en langzaam, maar aan alle verstaanlyk.

Nu tien jaren oud werd van een Geneesmeester zo ver geleert, dat sy in 't kort.

Spreken, leezen, en schryven konde.

Ook

Ook heeft selfs *de Heer Johan Koenraat Amman*, een seer wel uit gewrogt Latyns Werkje ten besten van het gemeen in 't ligt gegeven, in 't welke hy een ligte manier om de Doof en Stomgeboorne te leren heeft aangewezen; en om dat alle die tale niet en verstaan, is het zelfde Boekje in het Nederduits overgezet, en te Haarlem by de Weduwe van Michiel van Leeuwen gedrukt, en aan den Heêr PIETER KOOLAART opgedragen, te koop, met den Tytel EEN DOOVE SPREKENDE. In de Voorreden ontrent het einde schryft hy aldus: *die alhier zo ligt geen geloof aan en begeeren te slaan, en nogtans de waarheit daar van zeer gaarne tragte te weten, moeten gelyk als THOMAS komen* (te weten te Haarlem) *en het hooren* (namelyk het Meisje sprekende) het welke ik alles als zelfs gezien hebbende, met de grootste verwondering, getuige.

De manier om de Doove en de Stomme te leeren door hem uitgegeven.

10. *De oorzuissing en diergelyke oor qualen*, werden mede uit winden en uitwaasemingen van een taaye stoffe ontstaande voortgebragt, welke taaye slymige stoffe zeer bequamelyk door de *apoplegmatismen* werd uitgehaalt, waarom dat *Celsus* voornamentlyk in dit geval in syn VI. *Boek het* VII. *Hoofdstuk, de* 337. *bladzyde*, alwaar hy *van 't geruis en geluyt der ooren handelt*, deselfde aanpryst.

In't ruisen enz. van de ooren.

Een Vrouw van omtrent vyf en dertig jaren, na een grooten en ongewonen arbeid zodanig verhit geworden, dat haar het zweet aan alle kanten uitvloeide, gaat door de koude lugt na haar huis toe, waar op den anderen dag een seer groote beswarende hoofdpyn met een swaar geruis van hare ooren is gevolgt. Waarom sy haar hoofd en haar gantsche lighaam braaf heeft gedekt, en verscheidene warme en verwarmende hoofd geneesmiddelen door ymands hulpe gebruikt, nogtans overblyvende het geruis van hare ooren, ja nog swaarder geluid als te vooren; maar op den vyfden dag, heeft sy *Pillen Cochiæ* gebruikt, van de welke sy drie viermalen braaf heeft afgeweest; egter is het geruis van de ooren niet overgegaan, overmits sy nu daarom by ons om raad quam, hebben wy aan haar den navolgenden *Apoplegmatismus*, voorgeschreeven.

Een vrouw na ongewonen arbeid en sweeten.

Valt in een bezwarende hoofdpyn en in ruischen der ooren.

Alles te vergeefzynde aangewend.

Neemt

Heeft sy een apophlegmatismus gebruikt.

℞. *Rad. Imperat.*
Cort. Sambuc. inter. a ℥ij
Fol. Lauri ℥i ß
Sem. Sinap.
Staphid. Agriæ a ℥ ß
Caryophil. ℈ij
Mastich. ℥iij
M. F. Pul. Craſ.

Neemt wortels van Meesterwortel. de binnenste schors van den Vlierboom van yder een half loot.
Laurier-bladen anderhalf vierendeel loots.
Mostaart zaat
Luiskruidzaat van elk een half vierendeel loots.
Kruidnagelen twee scrupels
Mastick drie vierendeel loots.
Mengt en maakt'er grof Poeder van.

Door welkers hulp.

Waar van een derde of vierde gedeelte in een doekje gedaan en in den mond gehouden en geknaauwt werd, van het welke, sy een seer groote menigte taaye slym kort daar na heeft gelooft, het welke beschikt zynde, heeft sy dagelyks viermalen, namelyk des morgens, omtrent den middag, des agtermiddags, en des avonds, van het navolgende hulpmiddel gebruikt.

℞. *Fol. Rut.*
Major. nobil.
Absint. a m ß
Flor. Camom. Roman. P. I.
Sem. Cumin.
Carui. a ℥ij
Baccar. Lauri ℥i ß

Concis. & Contus. affunde
Spir. Vini p. I.

Post octidnum abstrah. Spir.

Neemt Bladen van Wynruit.
Edele Majelein.
Alsem van yder een halve hand vol.
Bloemen van Roomsche Camillen, 1. pugil.
Zaat van Camyn.
Carwey van elks een half loot.
Laurier Beyen anderhalf vierendeel loots.

Ge-

Geſneden en Gekneuſt zynde zo giet 'er over.
Een pint Brandewyn.

Na een weiking van agt dagen zo haalter den Geeſt af.

Waar van een druppeltje of twee warm, maar geenſins koud, 't gene men altyd moet waarneemen in het gebruik van de Plaars-middelen voor qualen der ooren, gelyk den *vermaarden L. Riverius het verſtaat in het* III. *Boek zyner Genees-oeffening het* I. *Hoofdſt. de* 194. *Bladzyde* in 't oor is gedrupt, 't welk gedaan zynde, is aanſtonds het oor met Muſchaat Wol (volgens *Pieter Foreeſt zyn* 15. *Aanmerking in't* II. *Boek*) geſtopt, en ſy is ook kort daar na genezen. En dan van een hoofd verſterkenden geeſt is ſy in 't kort geneſen.

II. *Een ſwakgezigt*, het welk dikwils van dikke en ſlymerige vogten, ſchielyk op de gezigt ſenuwen vallende, en deſelve eenigſins verſtoppende, is ontſtaande; wat voor Genees-middelen, bid ik dog! zo maar het quaad nog te helpen is, zullen die dikke en ſlymerige vogten dewelke nu reeds op de zenuwen van het gezigt zyn gevallen of nog werkelyk vallen, beter en met minder gevaar na buitenen uithaalen, als de gezeide en nu zo menigmalen geprezene *Apophlegmatiſmen*. In ſonderheyt als het lighaam te vooren door de Algemeine Genees-middelen eerſt ter deege geſuivert is: want zo de quale door de genoemde middelen al niet en werd genezen, zo beletten ze egter den verderen aanwas derſelve, met dat gene uit te halen, waar van die in den begin meeſt tyds zyn eerſte oorſpronk heeft. In een ſwakgeſigt.

Wy zouden het gezegde met zeer veele waarnemingen konnen aantoonen en waarmaken, maar in de plaatze van veele, zie de navolgende.

Een Man van omtrent vyftig jaren oud, droef geeſtig, met een zeer ſwakke maag, zo dat hy zyn ſpys niet als na vele uuren verloop kon verteeren, een zeer groot liefhebber van Thee en Tabak; vervalt in een walging, eindelyk in een by na geduurige braaking van taaje ſlymige en ſomtyds ook van wateragtige vogten, zo dat hy niets voortaan in zyn maag konde houden. Waarom dat hy een tyd lang Alſemwyn met Vlug Olieagtig Zout heeft Een Man tot het Tee enz. drinken zeer geneigt vervalt in een walgagtigheyt en in braaking.

heeft gebruikt, maar met geen verligting: Hierom hebben wy hem dit volgende Conserf voorgeschreven.

℞. *Conser. Absint. Rom.* ℥j
Menthæ ℥vj
Rad. Enul. condit.
Zingiber a ℥ij
Cort. Winteran. ℥j
Ol. Menth. stil. gt. vj
M. F. Condit.

Neemt Conserf van Roomschen Alsem twee loot.
Kruismunt anderhalf loot.
Geconfyte Alantswortelen Gengber van yder een half loot.
Witte Kaneel (*Cort Winteran*) fyn gepoedert een vierendeel loots.
Gedistilleerde Olie van Kruismunt VI. droppels.
Mengt en maakt 'er een Conserf van.

Is door een Maag-Conserf genesen.

Van 't welke hy de groote van een karstanje driemalen 's daags met den besten wyn in nam, het Thee drinken hem verboden zynde; en hier door heeft het braaken haast opgehouden, en den eetens lust is eenigsins wederom gekomen. Hy na verloop van eenige weken de dagelykse koorts krygende, klaagde van een beswarende en eenigsins spannende hoofdpyn: waarom hy eerstelyk van de navolgende Pillen, om den anderendag, vyf heeft ingenomen, waar van wel heeft afgegaan.

Hy klaagt daar naa overdagelykse koorts en een beswarende hoofdpyn.

℞. *Mas. Pil. Cochiar. Aurear. a* ℥ß
Diagrid.
Res. Jalap. a ʒj
Tart. Vitriol. ʒß
Ol. Rorism. dist. gt. IV.
M. F. Pil. ex ʒj *No.* v. *deaurande.*

Neemt Mass. Pil. Cochiæ. Aureæ van yder een half vierendeel loots.
Diagridium.
Hars van Jalap van elks een scrupel.
Tart. Vitriolatus een half scrupel.

Ge-

℞. *Aq. Betoni*
Major. neb. a ℥ij
Colat. Diascord. ℥v. (quæ conficitur spir. vini rectificato diascord. fracast. infuso per octiduum in arena calida digesto, & decantato)
Antim. Diaph.
Sal. Absint. a ℈j
Syr. Card. Bened.
Stachad. a ℥iij.
M.

Gedistilleerde Rosemaryn Oly iv druppels.
Mengt en maakt 'er Pillen van, vyf uyt een scrupel. Vergultze.

Waarom hy Purgerende Hoofdpillen.

Onder en tusschen gebruikte hy alle uuren een lepel of twee van 't volgende Mengzel.

Neemt Water van Betunie.
Edele Majelein van yder 2. oncen.
Doorzygsel van *Diascordium* (*dat met overgehaalde Brandewyn werd gemaakt, op den Diascordium Fracastorii gegoten, en dan agt dagen in heet zantgeweikt, en daar na afgegoten*) vyf vierendeel loots.
Sweetdryvende Antimoni kalk (*Ant. Diaphor.*)
Zout van Alzem van elks. een scrupel.
Stroop van gezegende distel
Stæchas van yder. drie vierendeel loots.
Mengt het.

En een tegenkoorts en hooft lepeldrank met succes heeft gebruikt.

De bezwarende pyn nog aanhoudende

Dit ingenomen hebbende, heeft hy deftig gezweet, de koorts is in 't kort geneſen, en de ſpannende hoofdpyn heeft opgehouden, de beſwarende evenwel nog overblyvende; waarom dat hy gene Genees-middelen meer heeft gebruikt, oordelende dat die pyn van ſelfs wel zoude verdwynen, wanneer hy weer inde vrye en open lugt quam; maar na 't verloop van omtrent veertien dagen nam de pyn weer op nieuw toe, te gelyk met een verduiſtering van het gezigt, waar op kort daar na een volkomen blindheyt volgde, ſo dat hy by het helderſte weer niets het minſte kon zien, zynde ſyne oogen weinig of niet ontſtoken. Waar om wy een *Seton* of halsdragt ten hoogſten noodſakelyk oordeelden. Maar dat verwierpden lyder, zeggende dat hy een oud man zynde, liever de blindheyt woude verdragen, als dagelyks zodanige pynen uitſtaan. Derhalven heeft hy terſtond ſeven van de voorſchreeve Hoofd pillen ingenomen, en wy hebben verders groote Spaanſche vliegen plaaſters om agter ſyne ooren te leggen, en dat men hem ramswol, in den ſpiritus op de 114 bladzyde beſchreven, nat gemaakt, in de ooren zoude ſteeken, en eindelyk dat men op het voorhooft de ſlapen des hoofds en inden nek water van de Koningin van Hongaryen met warme doeken zoude leggen, voor geſchreven; maar egter ſonder baat. Waarom dat wy ook de Kaauwpoppetjens, op de 109 Bladzyde beſchreven, hebben gebruikt, van de welke hy een zeer groote menigte ſlym doorquylen is quyt geraakt met verligting, ondertuſſchen heeft de Heelmeeſter hem dikmaals op eenen dag van dit volgende oogwater in ſyn oog gedrupt.

Na 14 dagen, weer inſtortendemet een verdonkering van het gezigt en in 't kort volſlage blintheyd.

Alles te vergeefs aangewend zynde.

℞. *Rad. Irid. Florent.* ℥ij
Sem. Pſyllii ℈ß
Coq. Vaſis optim. claſis ex Aq. Chalid. major.
Euphragiæ a ℥iij
Colat. ℥iv *adde*
Aq. Reginæ Hungar. ℥ß
Sief Albi Camphor. ℥ß
Spir. Sal. Armoniac gt. x
M. F. Collyrium.

Neemt Florentynſe Ireas grofgeſtoten een half loot.
Vlooyzaat een half ſcrupel.
Kookt het zagtelyk in digt geſloote vaten met drie once water van Schelkruyd en Oogen-trooſt.
Doet by het Doorzygzel zynde vier oncen.

Wa-

Water van de Koningin van Hongaryen of Geeſt van Roſemaryn bloemen, een vierendeel loots.
Sief alb. Camphoratum. een half vierendeel-loots.
Geeſt van Salmoniac. x. druppels.
Mengt en maakt'er een Oogenwater van.

Is hy door een Apophlegmatiſmus en een Oogwater geneſen.

Met de hulpe van dit alles is in drie of vier weken alle de bezwarende hoofdpyn weggenomen, ja hy heeft alles weer konnen zien, bequamelyk leſen, en is geheel geneſen; klagende alleenlyk nog maar over ſyn zwakke maag, waar toe wy aan hem niets anders als zedoar wortels klein geſneeden en in heeten wyn getrokken hebben gegeven, waar door den eetluſt in 't kort is herſtelt, en ſyn maag haar ampt ſeer wel heeft waargenomen; door welk eenvoudig Geneesmiddel wy ſeer vele van een zwakke maag hebben geneſen.

Syn zwakke maag is door zedoar wortel op wyn gezet weer herſtelt.

Een Man van ſeſtig jaren, genegen tot den dronk, vervalt in een dagelykſe koorts met een kloppende Hoofdpyn, groten dorſt, waakingen &c. eenigſins hardlyvig zynde. Waar voor hy het navolgende afkookſel viermalen 's daags tot vier oncen heeft gebruikt, van het welke hy dagelyks, drie vier ſtoelgangen met verligting heeft gehad.

Een dronkaart vervalt in een alle daagſe koorts.

℞. *Rad. Cichor.*
Taraxic. a ʒiſs
Fol. Acetoſ.
Fumar. a miſs
Tamarind. ʒij
Pom. Citri recent. in taleol. conciſ. No. 1.
Coq. in ſ. q. Aq. Cois ſub finem adde

Neemt Wortels van Suikerey.
Paarde bloemen van elks drie loot.
Bladen van ſuuring.
Duivekervel van yder

Fol. Sennæ Mund. ℥ß
in colat. pint iij. *diſſol.*
Syr. Cich. cum Rheo ℥iiß
M.

anderhalve handvol.
Tamarinde 2. oncen.
En verſſe Citroen in ſchyven geſneden.
Kook het zamen in een bequame menigte gemeen water. Doetter op het laatſte by, Sene-bladen. een loot.
By het Doorzygſel, zynde drie Pinten, vermengt
Stroop van Suikerey met Rhabarbar vyf loot.
Vermengt het.

Door een buik zuiverend enz. Decoctum.

Voort 't aankomen der koors heeft hy het volgende Poeder ingenomen.

℞. *Antim. Diaph.* ʒß
Sal. Prunel.
Abſint. a gr. viij.
M. F. Pul.

Neemt Sweetdryvende Antimoni kalk. een half ſcrupel
Lapis Prunel.
Sout van Alſem. van yder 8. greinen.
Mengt en Maakter een fyn Poeder van.

En een Poeder genelen,

Door de deugt en kragt van deſe Geneesmiddelen is de koorts in 't kort weggenomen, alhoewel de Hoofdpyn overbleef, waarom wy hem een aderlating hebben voorgeſchreven, door dewelke de pyn haaſt is weggenomen; drie dagen, na myn giſſing daar na, is hy na een quaden en ſlapelooſen nagt, in een ſeer ſwaare en pynlyke oogontſtekinge gevallen, ja zodanige, dat hy het

het ligt niet en konde verdragen, ja ook kort daar aan geheel niet met allen zien; Ik daar by gehaalt zynde, heb terstond Spaansche vliegen Pleisters agter de ooren doen leggen, en het afkookſel weer doen vernieuwen, ook het volgende Oogwater voorgeschreven.

Vervalt na driedagen in een swareoogontsteeking, ja in een volkome blindheyt.

℞. *Aq. Euphrag.* ℥ij
Rosar. ℥j
Tinct. Vener. gt. xx. (*ex Spiritu Salis Armon. æri usto infuso & cæruleo jam tincto colore*)
Sief Albi Camphor. ʒ. ß
M. pro Collyrio.

Neemt Water van Oogentrooſt. twee oncen.
Rooſen een ons.
Tinctuur van Koper (van Salmoniac geeſt op gebrand kopergegoten en daar van blaauwgeverſt) xx. druppels.
Sief Album Camphoratum een half vierendeelloots.
Mengt het tot een Oogenwater

Waarom datter een Spaanſe vlieg plaaſter en een Oogwater is voorgeſchreven.

Waar mede d'ontſteking is gemindert en de pyn meeſt weggenomen; nogtans klaagde hy, dat hy weinig of niet konde zien, waarom dat hy de kaauw poppetjens ſtraks gemeld, heeft gebruikt, door dewelke hy wel eenige verligting heeft gevoelt, maar terſtond verzwaarde de ontſtekinge wederom, en om die oorſaak heb ik voorgeſchreven, dat men hem aan beide de ſlapen des hoofs Koppen met ligte inſnydingen, zo als op de 36. bladzyde met de letter D. zyn getekent, zoude ſetten, met zodanigen gevolg, dat hy op het ſelfde oogenblik wederom zien konde, en in weinige weken, van d'ontſtekinge, pyn, blindheyt &c. Is geneſen. Gebruikende hy ſomtyds eenige buykzuiveringen. Maar om ſyne kaalhoofdigheyt, bedient hy ſig nu van een paruik. Ik zal het verhaalde met een figure verklaren.

Eindelyk is hy door Koppen op de ſlapen des hoofds geſet, in het ſelfde oogenblik geneſen.

a. a. Een Oud Man met ontſtekingen der oogen &c. gequelt.
b. b. b. Kleine Glaaze Koppen.
c. c. c. Op, de met een Vlym ligt ingeſnedene ſlapen des hoofds gezet.
d. d. d. Een klein weinigje aangeſtoken Vlas.

Een Meisje aan ſeer quade oogen met bloed zuigers geneſen.

Wy hebben een Dogter van agtentwintig jaren oud, dat meeſt alle jaren met de alderſwaarſte oog-ontſtekinge zukkelde, zynde alle hooft zuyverende dingen, de Spaanſe Vliegen inden nek en agter de ooren, het aaderlaten, de oogwaters &c. te vergeefs gebruikt, alleenlyk met Bloedzuigers aan de ſlaapen van 't hoofd gezet, en dat twee of driemalen 's daags herdaan, en door het nu meer genoemde *Apophlegmatismus*, geneſen. Ook kennen wy 'er ſeer vele, dewelke van ſeer zware Oogontſtekingen ja blindheyt, alleenlyk door de quylinge zyn geneſen.

Sekere maagt, ſlaan na een quade levenswys de ſtonden op.

De vryſter (van dewelke wy op de 39 Blandzyde hebben gewaagt) zynde na ik meine, omtrent 24. jaren oud, ſlymagtig, ſomtyds de koudelugt, ja ook wel na veel arbeids ondergaande, en niet ſelden ſeer graag veel raauw ooft inſwelgende, heeft een vermindering van eetens luſt met een graauwen of ſpys loop, en daar naa ongewoone hardlyvigheyt vernomen. Het welk ſy egter weinig agtende; heeft een trager vloed van hare maand ſtonden en kort daar aan een gehele opſtoppinge derſelve, nevens een vermoeide mattigheit van haar gantſche lighaam; en een bezwarende hoofdpyn daar by gekregen, van alle het welke ſy, na vele gebruikte hulpmiddelen is verloſt maar nogtans heeft ſy van eenige pyn in hare oogen, inzonderheyt onder het naayen en ſpinnen, geklaagt, en dikwils heeft ſy gemeent, datter vliegen of muggens voor hare oogen inde lugt om zworven, eindelyk is ſy in een korten tyd daar na blind geworden; waarom dat de Ouders deſen en genen om hulp hebben aangeſproken, en alle geneesmiddelen ſo wel de algemeine als de by ſondere inwendige of uitwendige, te vergeefs zynde, gebruikt, is ſy nog eindelyk door een hals dragt, ſuyverende middelen, en dan door *Apophlegmatiſmen*, geneſen. Maar een jaar of wat langer daar na, is ſy wederom blind geworden. Als doen is, volgens

Waar mede ſy is geneſen.

Eindelyk is ſy blind geworden.

En door een Hals dragt en hooftzuyverende. Apophlegmatiſmen geneſen.

c
b
a

b
c
d
a

gens *Hippocrates syn* VI. *Kortbondige Spreuk der* VIII. *sneede (dat de Genees-middelen niet en helpen, laat dat het yser genesen, dat het yser niet en geneest, laat dat het vuur genesen, dat het vuur niet en geneest, dat oordeelt ongeneeslyk)* een fontanel of etterdragt op den kroon of pylnaat, met het brandyser van *Aquapendens*, *Scultetus &c.* afgeteikent, te zetten, beraamt en ten hoogsten noodzakelyk geoordeelt van de *Geneesmeesters*, het welke ten by zyn van seer vele, het eerst in het werk stelde den Heelmeester Harmen van Delden in syne konst wel ervaren, brandende tot aan d'eerste plaat of tafel van het bekkeneel, en de wonde daarna volgens de konst handelende. Terstond heeft zy verligtinge bespeurt, en zy is in 't kort van hare blindheid verlost; *smerkt* dat zo gy d'eerste plaat niet en raakt, gy nimmer eenige haastige verligtinge zult gewaar werden; zo lang als nu dese wonde nog open was, zag de vryster ook wel, maar de wonde gesloten en toegelopen zynde, is zy wederom ingestort; en het is om te beklagen *dat het aanstonds weer toe en te zamen loopt*, wat moeite de Heelmeesteren tot het tegendeel aanwenden; de tweede ende derdemaal heeft den Heelmeester Joost Eensaam, die waarlyk seer handig is, het Brandyser daar ingezet, niet alleen tot aan de eerste tafel des bekkeneels, maar selfs tot aan het tusschen scheidsel, en zy heeft daar van altyd niet alleen seer grote verligting gevoelt; maar kon straks daaraan alles zien, na verloop van eenige weken is een rondstuk beens door 't brandyser geschroeit, afgescheiden en uitgetrokken, na de gedaante in het vervolg te tonen; Op dese wyze is zy nu driemalen genesen, en siet nu nog wel, nog klaagt over hare oogen; vele verwonderden haar dat de Lydster, onder de branding, niet het alderminste geluyd gaf, of eenig woord sprak; insonderheyd heeft men mede wel aantemerken dat hoe 't nader aan den Kroon-naat komt, ook de Lyders dies te eerder en te langer verligtinge zullen gevoelen.

Driemalen wederom ingestort zynde is door een fontanel met een gloejende brandyser op het hooft gemaekt, genezen gebleven.

De manier om een Brandyser op 't hoofd te zetten, konnen de Vlytige Leezers by de meeste Schryvers van de Heelkonst zien, maar wyl het elk juist zyn gelegentheyd niet en is om na Corinthen te konnen gaan, hebben wy de manier om sulks te doen afgeteikent, en wy zullense met de navolgende print verbeeldingen vertonen; d'eerste figuur toont de manier aan om de plaats te vinden, alwaar men het brandyser moet

Wyze om de plaatse te vinden, en een brandyzer op het hooft te zetten.

zetten: De twede Figuure toont aan de wys om een brandyser te zetten; de derde figuur den brok beens van het bekkeneel.

I. FIGUUR.

A. De blinde Maagt.
B. B. Een draad van 't eene oor tot aan het andere.
C. Het oor.
D. D. Een anderen draad van de Neus tot den top des hoofds of den nek toe gespannen.
E. Het middelpunt of de plaats alwaar de draden te zamen lopen, die men moet afteekenen en afschrappen, sommige wysen maar met eenen draad, van de neus tot de kruin of top des hoofds getrokken, de plaats aan, het welk ook alleenlyk met de vingers kan geschieden.
F. De Neus.
G. De Nek.
H. De Kruin.

II.

1. De blinde Vryster
2. De plaats geteekent en afgeschrapt, daar men het brandyser moet zetten
3. Het gloeyend Brand-yser.
4. De Hand van den Heelmeester, het gloeyende brand-yser al drukkende tot de eerste tafel des bekkeneels voortduuwende.
5. Een pot met gloeyende koolen.
6. Het Brand-yser inde gloeyende koolen leggende.

III.

a. Den Brok van 't Bekkeneel afgezondert eenigzins gebrand.
b. Een gedeelte vanden Pylnaat.

Wy

Fig. I.

Fig. III.

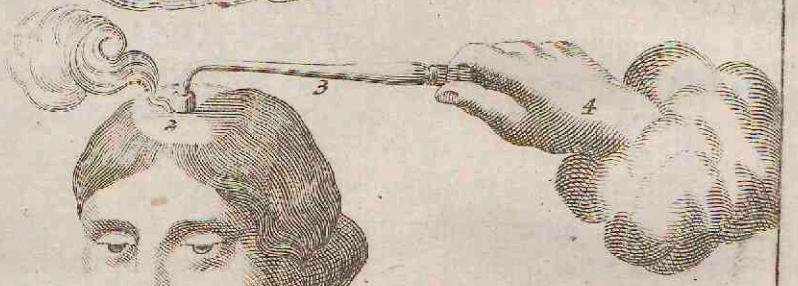

Fig. II.

Wy hebben na het afvallen van de roove (welke ſcheidinge meeſtyds op den derden of vierden dag werd beſpeurt) deeſe wonde of fontanel niet alleen weer ras zien toeloopen, als wy boven hebben aangemerkt, maar wy hebben ſelfs het vleis alte veel zien uitwaſſen : op dat egter dit niet zoude gebeuren en het zweergat openblyven, zo is inzonderheyd daartoe bequaam de witte Vitriool, met roode Precipitaat gemengt, daar opgeſtrooit, of met droog plukſel daar op gelegt, of bolletjens van klim gemaakt, maar platagtig, om dat de huit en het vleezig vleis op die plaats ſeer dun is; ik agt boven alle andere bolletjens van een platagtige gedaante, die uit witte vitriool en roode Precipitaat met hars toegemaakt, en die ſomtyds gebruikt, dewelke mede in andere voorvallen ſeer goed zyn.

Dat de fontanel of het zweergat werde opengehouden.

Het volgende Geval beveſtigt de gezegde waarneming.

Een Leydſchen Weesjongen van ontrent elf of twaalf jaren na den Haag zynde gegaan, op dat hy d'inhalinge en d'openbaare gelukwenſchinge VAN DEN ONOVERWINLYKE KONINK van ENGELAND, ende vreugde vuuren zoude aanſchouwen: wanneer daar bygeval een ſeer grooten vuurpyl, niet na behooren willende om hoog gaan, op der aarde was neergevallen, en deſe jongen quam toelopen om den ſelven op te vatten, is hy door den groten ſlag, de welke deſelve gaf, blind geworden, hoewel ſyne oogen ongeſchonden waren. d'Omſtaanders daar op den jongen aanſprekende, hebben niets anders van hem gehoort, als ſyn geduurig geſchreeu, Ik ben blind, Ik ben blind, waarom dat hy van eenige in 't Weeshuis van den Haag is gebragt, alwaar hy door een Genees ende Heelmeeſter naaukeurig ondervraagt zynde, hebbenſe niet konnen ontdekken als alleen de blindheyd, waarom zy Bleintrekkende middelen agter de ooren en in den nek gelegt, en ſtovingen oogwaters, aarſpuyting, &c. hebben gebruikt, maar zonder eenige vrugt; Het welk als het aande Beſtierders en den Binnenvader van het Leidſe Weeshuis was bekend gemaakt, hebben ſy een knegt overgezonden, dewelke die van den Haag bedankende, met den jongen wederom tot Leiden komende verhaalt heeft, wat datter was voorgevallen; Op den vierdendag, is door den raad van den ſeer vermaerden Man de Heer TH. Schouten Geneesmeeſter, van den Heelmeeſter Herm. van Delden hem een fontanel op

Een jongen door een vuurpyl in een oogenblik blindgeworden.

Alles te vergeefs zynde aangewend.

Is door een gloeyend brand yser op den Pylnaat geset aanstonds genesen

den pylnaat des hoofds, volgens de nu aangetoonde wyse, zynde alle andere middelen te vergeefs aangewend, met een gloeyent brandyser gemaakt, met zodanigen uitkomst, dat hy niet alleen alles ja het alderkleinste kon zien, terwyle de wonde nog open was, maar ook na datse nu weer toe gelopen en genesen was, en ook nu nog seer scherpelyk alles kan zien en onderscheiden.

Een meisje op de selfde manier van de vallende siekte verlost. Voor wien men de moxa van de Indianen moet gebruiken.

Op de selfde wys hebben wy seker Meisje dat vallende ziekte had, door een brandyser op den pylnaat, selfs in het overval gezet genesen.

Ook gebruiken de Indianen haren Moxa (dewelke van Sommige werd geoordeelt de wolagtigheyt van den Byvoet te wesen) in de Beroerte, in vallende ziekte, in de grootste pynen, in de Jigt, &c. die van de Indiaansche Moxa en hoe mense oplegt, en van hare kragten meer begeert te weten die lees het duitse werkje van Busschof over eenige jaren gedrukt.

In den verminderden of verloren reuk.

12. Den verloren of verminderden reuk, die niet selden van lymige en slymige vogten, als men zien mag by den *vermaarden Lasarus Riverius in 't* IV. *Boek syner Geneeoefening het* 3. *Hoofdstuk de* 217 *en* 218. *Bladzyde*, ontstaat: ook plagt dikwils dusdanige belediging van den reuk in sinkingen en verkoudheyd, van snottige en slymerige zappen oorspronklyk zynde, te wesen; waarom dat de *Apophlegmatisini* somtyds in dese neusgaten seer groot voordeel aanbrengen.

In het Kikvorsch gezwel onder de tong.

13. Het Kikvorsch gezwel, het welk onses oordeels meestyds ontstaat uit een eenigsins lymige vogt, een tak verdelingen der water of onderste quyl vaten onder de tong verstoppende, en dus dese geswellen verwekkende: Ik zal de zaak met een voorbeeld bevestigen.

Een boer een kikvoorsgeswel hebbende.

Een Boer omtrent veertig jaren oud, zeer slymagtig, droefgeestig, meestyds hardlyvig, een groot Tabak-rooker, zeer vele kladden uitwerpende, valt schielyk in een tandpyn met een Opstopping van quyl ende sluymen; met eenige onmagt in de beweging van zyn tonge, en kort daarna in een gezwel onder syn tong, dat dagelyks aan wies, zo dat het binnen een Maand tyds tot een ongelooflyke groote uitdygde; waer voor hy drie viermalen de navolgende water uytdryvende Pillen seven voor een gift, (*Dosis*) innam.

Neems

℞. *Extr. Cathol.* ℥j
Resin. Jalap.
Magist. Gum. Gottæ a ℈j
Merc. Dulc. ℈ß
Tart. Vitriol. gr. xv
Ol. Baccar. Junip. gt. vj
M. F. Pil. ex ℈j *No.* v
deaurandæ.

Neemt van de Mass. Pil. van Extractum Catholicum een vierendeel loots.
Hars van Jalap.
Magisteri van Guttegom van elks een scrupel.
Soete Quick een half scrupel.
Tartar. Vitriolatus. xv. greinen.
Ol. van Jenever beyen vi. droppels.

Met water afdryvende Pillen.

Mengt en maakt 'er een Massa, en van yder Scrupel. v. vergulde Pillen af.

Van de welke hy zeer wel afgeweest heeft, maar met gene de minste vermindering des gezwels eindelyk heeft hy het *Apophlegmatismus* afkoockſel op de 88 en 89. Bladzyde op het laatste gebruikt, waar door hy een seer grote menigte van taayen slym heeft uitgelooſt; en wy hebben hem het volgende Poeder voorschreven.

Een Apophlegmatismus.

℞. *Rad. Ireas Flor.*
Piperis
Zinziber. a ℥j
Sal. Armon.
Gemmæ a ℈ij
M. F. Pul. Tenuiss.

Neemt Ireas van Florencen.
Peper.
Gengber. van yder een vierendeel loots.
Salmoniac.
Steenzout. van elks een scrupel.

Mengt en maak 'er een Poeder van.

Waar mede het gezwel dikmaals gevreeven zynde, in 't kort is verdwenen.

En hy is door een incidérent Poeder genesen.

Sommige maken, zo 't niet ras gaat, in 't gezwel selfs met een snymesje verscheidene openingen, en leggen het gemelde Poeder daar op, en dan werd dit gezwel in 't kort verdreven.

In de lammigheyt van de tong.

14. *Lammigheit in de Tong, beving enz.* als dan dienen de *Apophlegmatiſmen* ſpeceryagtig en Geeſtryk te zyn? opdatſe dies te beter en te raſſer dat taaye en ſlymige, dat ſo digt en vaſt de Senunwagtige ſpieren van de tong is ingepakt, mag, en verdeelen, en uithalen; dus ziet gy de beving van de tong door den Geeſt van Anys met den Geeſt van quendel vermengt geneſen te zyn *in onſe Aantekeningen op de Genees-oeffening van Paulus Barbette. Het 1. Boek 2. Hoofdſtuk 29. en 30. Bladzyde*, ook werden deſelve ſeer hooglyk in deſe qualen gepreeſen *van Fuchſius in ſyn 2. Boek van de ſamenſtellinge der Geneesmiddelen het 26. Hooftſtuk. Joh. Jacob Wecker. het 1. Boek van de' Algemeene Tegengiften het 46. Hoofdſtuk. Daniel Sennertus Boek v. Inſtitut. der Medicyne het 2. Deel Snede 1. Capit. XV. bladz. 706. Ambroos Parée in ſyn Heelkonſt Boek XXV. Cap. XXXVI. enz.*

In de lel van ſlymige vogten gezwollen.

15. *De Lel of Huig door lymige en ſlymige vogten geſwollen*, hier voor is alleen den brandenwyn om daar mede te gorgelen gebruikt, ſeer goed, want hy verdeeld en verdunt, die lymige en ſlymige zappe, en dusdanige verdeelde, verdunde en geſmolte vogten dryft hy ligtelyk uit, en geneeſt zo deſe moeyelyke quale, dat wy ſeer dikwils hebben aangemerkt: waarom dat den ſeer vermaarden *Jan Walæus in ſyn Manier van Geneſen op de 112. bladzyde*, heeft gezegt, dat in een keel ontſteking, en in 't begin van de ſelve een gorgeldrank van zuyvere brandenwyn gemaakt, de geſeyde qualen binnen drie uuren geneeſt.

Een Jongman die de lel gezwollen had.

Een Jongman omtrent 25. Jaren oud, na ſwaren arbeyd ſterk zwetende, heeft met een open mond omtrent een quartier uur tyds in de koude lugt gewandelt, waarna hy terſtond eenig ongemak voelde in het doorſwelgen; maar dit niets agtende, heeft hy graatelyk koud bier gedronken: door welke ſchielyke koude, in de nagt ſodanigen benaautheyd in het zwelgen is ontſtaan, dat hy alles wat hy in nam of het droog ofte nat was, terſtond door de neus weerquyt wierd, en kort daar op met walging en braken wierd gequelt en geplaagt. Ik 'er by gehaalt zynde, heb de lel eenigſins ontſtoken, maar ſo ſeer geſwollen gevonden, datſe by na de gehele keel ſtopte. Waarom dat ik aanſtonds brandewyn, om mede te gorgelen, voorſchreef, waar van hy binnen een uur ſeer veel taajeſlym uit quylde, de walging en braa-

Met Brandenwyn te gorgelen geneſen.

braaking hielden op, en in 't kort was den ſieke herſtelt en geneſen.

16. *Tandpyn*, ſomtyds zullen de *Apophlegmatiſmen* ſeer grotelyk en ſchielyk de ſcherpe zinkingen op de zenuwen der tanden vallende, matigen en uithaalen, vooral als een hoofd ſuyvering of dat het ſchadelyk afzakkende vogt uytdryft, is voorafgegaan, wy hebben menigmalen met de voornoemde poppetjens, op de 95. bladzyde beſchreven, in een maal of twee die met tandpyn geplaagt waren geneſen, gevende hun vooraf een toegepaſte buikſuivering, na de wegneming van de pyn, hebben wy de Pillen van Honds-tongen (*Cynogloſſa*) voorgeſchreven, en op die wys zynſe daar na altyd langer vry van tandpyn geweeſt. Inde Tandpyn.

Wy hebben ſomtyds de van overgrote tandpyn klagende alleen met de Bertram worteltjens (*Rad. Pyretr*) te kaauwen geneſen; als ook met den Tandpyn Geeſt van den SEER VERMAARDEN MAN PAULUS BARBETTE *in ſyne Ontleedkunde op het* 164. *blad.* beſchreven, met plukſel op de tanden gelegt, of dat de lyders den gezeiden Geeſt een tyd lang in den mond hadden gehouden en een groten hoop quyls hadden uitgelooſt, van de tandpyn verloſt gezien. Die Tandpyn hadden door den Bertramwortel &c. ſchielyk geneſen

Een vrouw van omrrent 30. jaren oud, en moeder van vier kinderen, gezond, vrolyk, in het begin van haar zwanger werden altyd met een ſeer ſwaare en ondraaglyke Tandpyn gequelt, heeft aanſtonds verligting gevoeld door het afkookſel van Galnoten in Aſijn, datze warm in haar mond hield: maar deze maal hebben nog de voornoemde Tandpyn Geeſt van de *Hr. P. Barbette*, nog de Popjens op de bladzyde 95. beſchreeven, en meer andere Geneesmiddelen uitwendige of inwendige een verligtinge aangebragt; waarom dat ſy een grein of twee *Laudanum Opiatum*, om dat nu al verſcheidene nagten Slaapeloos had doorgebragt, heeft ingenomen, maar kort daaraan is ſy van haar ſelven gevallen, met zodanigen braaking drie vier dagen na een, dat zy alles wat zy in nam wederom overgaf, nog dat het met uit of inwendige middelen was te helpen, of te doen ophouden; hierom heb ik het navolgend Poejer, om met ouden Rynſchen wyn kout in te neemen, gegeven. Een vrouw in den begin van haarzwanger zyn met ſeer zwere tandpyn geplaagt. Heeft alles te vergeefs gebruikt zynde den Laudanum Opiatum ingenomen. Waar van ſlaute en braakinge is gevolgt.

℞. *Nucis Moſcat.*
Cinamo: Acuiſſ. aa ℈ß

Neemt Noten Muſchaat.
Kaneel. van elke 1. half ſcrupul.

Ol.

Ol. Menth. deſtil. gt. ij	Oli van kruismunt gedist. 2. droppels.
Sach. Cant. Albi gr. vj	Witte brood zuiker. vi. greinen.
M. F. Pul.	Mengt en maakt 'er een fyn Poeder af.

Dat met een Poeder is geholpen.

En kort daarop is 't braken opgehouden; my ten hoogsten verwonderende over de van zig selfs valling, en zo groten braaking na het innemen van den Laudanum Opiatum, door de welke meestys de braking, als alle andere dingen niet en wille helpen, haastelyk werd weggenomen, welkers oorsaak ik het water, dat door de keel (na so lange en so groote pynen uit de sinkingen op de tanden zakkende, ontstaan) op de maag was gevallen en schielyk was belet, oordeelde, om dat sy ook in den beginnen niet als water uitbraakte. Maar de Man antwoorde dat hy altyd had waargenomen, datse van het alderminste niet alleen van den Laudanum maar ook van eenig ander slaap-middel, hoedanig en hoe weinig het ook mogte wesen, binnen een oogenblik in een slaaute en daar op gevolgde brakingen was gevallen; voor de nog aanhoudende tandpyn hebben wy een brandyser gebruikt, en terstond is zy genesen.

Maar de nog overblyvende Tantpyn is met een brandyser genesen.

Over omtrent 10. jaren heb ik met meester Joost Eensaam het volgende werktuyg, om de tandpyn opstaande voet te genesen, doen maken; zie hier desselfs afteikeningen de wyse om het te gebruiken, hoedange gy by na zult vinden NEERSTIGE LESER, in de heelkonstige werken VANDEN HANDIGSTEN ONTLEDER D. Hr. A. NUK:

A. A. Een ronde schey of pyp, van zilver, koper, yser, &c. gemaakt.
B. Desselfs hand-vat.
C. Het hecht.
D. Het brandyser in de scheyde A. A.
E. Het Scherpste uiteinde gloeyende.
F. F. Betekent het brandyser buiten de Scheide.

Dese scheide werd op den Tegenbok, van de Ontleders zoda-

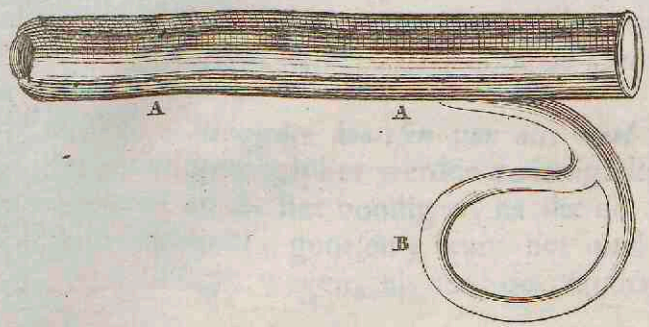
A
A
B

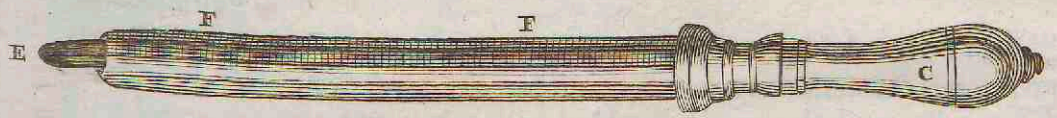
E
F
F
C

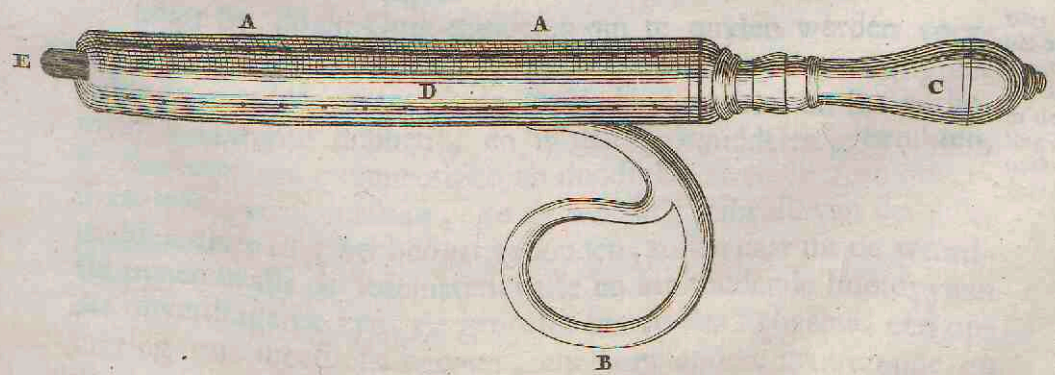
E
A
A
D
C
B

danig genaamt, gelegt, den Heelmeester het handvatzel al drukkende vasthoudende, stoot het uiterste van het brandyzer, ter deegen gloeyende zynde gemaakt, haastelyk door de scheyde in, en brand de ondergelegene zenuuwtjens van het tweede paar des rugge-graads, (als zommige Ontleders meinen,) van een; en de pyn werd niet alleenlyk op het zelfde oogenblik weggenomen, maar ook meesten tyd daar door de Lyders voor altyd van de Tandpyn bevryt.

In wateragtige koortsen

17. *Alle wateragtige koortsen van alte veel quyls voortgebragt*, want rasser en genoeglyker werden zodanige koortsen door *Apophlegmatismen* en als het noodig is, na dat de Algemeine dingen zyn voor afgegaan, genesen; want het quyl kan door geene kortere of veiliger wegen, als door de natuurlyke, werden uitgeleyt.

In de venus ziektens.

18. *De Venus Ziektens*, wat de *Apophlegmatismen* in deze verschriklyke ziekten al vermogen weet ider een ten overvloed: hierom is door zommige gezegt dat Venus-quale zonder quyling ongeneeslyk is.

Waarom wy van de quyling door quik middelen niet gehandelt hebben.

Merkt. Dat wy van de Quyling door Quik-middelen tot dus lang niet gehandelt hebben, wyl wy van ingenomen of ingezwolgene dingen niet gesproken hebben, maar enkel en alleen van dat slag van Genees-middelen, de welke men in den mond hout, en met de tong hier en daar beweegt, of die in den mond gehouden, werden gekaauwt en met de tanden gebroken, maar zonder ze door te zwelgen; en die zo de waterige, slymige, snotagtige &c. schadende vogten uit, en de vuiligheden van de hersenen na buitenen brengen.

Wat men behoort aantemerken in de quyling door quik-middelen.

Maar by aldien Quik-middelen om te quylen werden voorgeschreven, moeten sy met de grootste toezigt en omzigtigheit gebruikt werden, want zo de Poklyder, de keel en het verhemelte verzworen hebben, en sy dan quikmiddelen gebruikten, zouden daar van ongeneeslyke en doodlyke zweeren, en onverdraaglyke pynen ontstaan; zo zy ook in 't gebruik van de quikmiddelen al te lang hebben aangehouden, zullen daar uit de wreedste pynen in alle de ledematen, vaste en aanhoudende hoofdpynen die onverdragelyk zyn, de grootste koude des lighaams, een opvreting van meest alle beenen, en meer andere gruuwzame en doodelyke toevallen enz. komen te ontstaan; waarom men kan,

nazien den vermaarden *Fernelius in zyn Tractaat van de Venus-ziekte*; anderſins regten ſe ſomtyds wondere dingen uit, niet alleen in Venus-ziekte, maar in meeſt alle andere langduurige ziekten en qualen, als mede in veelderley pynen, Oog-ontſtekingen, Blindheid &c. gelyk wy hier boven nu al hebben aangeteekent.

DE SIEKTENS INDE WELKE DE APOPHLEGMATISMEN NOOIT DIENEN VOORGESCHREVEN TE WERDEN, ZYN DE NAVOLGENDE.

De dunne en brakke zinkingen willen geen Apophlegmatiſmen.

1. *De dunne zinkingen en die inzonderheit door ſiltigheyt ſchaden.*

Want door de quaadaardigheyt der *Apophlegmatiſmen* zouden de afvloeyingen nog groter en talryker werden gemaakt, en dus zoudender meerdere en ſwaarder toevallen, die moeylyker ſouden zyn om te geneſen als de ſinkingen ſelfs, werden voortgebragt, waarom het geraadender is zig daar van t'onthouden, als deſelve te vergeefs en tot nadeel van de zieken te gebruiken; indien de gezeyde ſinkingen na de longen afzakken, moet men die t'eenemalen laten vaaren, zo raad *Heurnius in't 3. van ſyn manier tot de Praktyk het* 10. *Hoofdſt.* ſy ſouden niet anders als ſeer zwaar hoeſten, die ſeer laſtig aan de ſieken zouden vallen, voortbrengen, uit dewelke ſeer ligtelyk een verbreking der bloedvaten of een doorvreeting van de ſelve door de zoute ſcherpigheyt der zinkingen, en daar van bloedſtortingen, de welke ſomtyds ſeer bezwaarlyk om te geneſen zyn, en eindelyk dan daar uit de volmaakte Teeringe komen t'ontſtaan, als men zien mag by *Hippocrates het* 1. *Boek van de Siekten. text* x. *bladz.* 12.

Nog de zweeren van het tandvleis, het verhemelte desmonds &c.

2. *De zweren van het tandvleis, van 't verhemelte, de keel, der Amandelen, van't ſtrottenhoofd, de long-pyp &c.* gelyk getuigen *Sennertus. Boek* v. *Deel.* 2. *Snede* 1. *Hoofdſt.* xv. *van ſyne Medicynſche inſtitutien. Heurnius in ſyn Boek van de Hoofdziekten het* IX. *Hoofdſt. Hollerius Boek* 1. *van d'inwendege ziekten. Schol.* 2. *&c.* want overmids de *Apoplegmatiſmen* ſcherp zyn, zo en zoudenſe niet anders als dieper en ongeneeſlyke zweren verwekken, en den afvloed der ſcherpe vogten door de kragt der

Apo-

Apophlegmatiſmen uitgehaalt, in de zweeren, zouden de ſelve daar door heel ligt fiſtuleus en ongeneeſlyk werden; gelyk men overal by de Geneeskonſt-oeffenaars mag beſpeuren.

3. *Het opvreten der tanden, of indien deſelve hol zyn*; in dien gevalle verbied *Sennertus in ſyn* 1. *Boek van ſyn Practyk. het* 1 *Deel. het* x. *Hoofdſt.* de Kaauw-middelen, en geen wonder, om dat by ſcherpe dingen nog meer ſcherpe toe te doen, zoude weſen om de ſieken om den hals te brengen, en niet om deſelve te geneſen; ſommige meinen dat de been opvreting niet anders als van een ſcherp zuur ontſtaat, dat ſy uit de witheyt van de benen, de gaande en komende koortſen, die daar meeſtyds mede verzelt gaan, de ſtekende en niet knagende pynen, witte ſtreepen gelyk als of het Spek was tuſſchen het bolle vlees als kruipende, en uit den ſcherpen etter, pogen te bewyſen.

Het Opvreten van de tanden ontſtaat

Van een ſcherp-zuur.

Maar weer andere agten deſelve uit een Scherp zout te werden voortgebragt, dat ſy uit de blaauwe en ſtinkende vlakken, die ſomtyds ook wel zwart ſyn, van het verdorven overvloedige vleis, en uit de aan den boven kant hangende ſwarte deeltjens, die ſomtyds overvloeyen van waterig bloedige ſcherpen etter, beſluyten. Wat het zy, dit is ſeker, dat de Beenvreting van yets ſcherps ontſtaat. Met regt werden dan de ſcherpe dingen en die de ſcherpe ſchadelyke zappen na de beledigde deelen toebrenge gedoemt, en beter mogen hier verbeterende dingen, welke de ſcherpigheyd van de vogten matigen, werden voorgeſchreven, op dat de lyders te veiliger en te geneuglyker mogen genezen werden.

Of van een ſcherp zout.

4. *Een quade keel uit ſlym*, als *Joubertus getuigt in de Borſtqualen het* 1. *Hoofdſt.* zo ze uit zinkingen is ontſtaan, gelyk men uit zyn zeggen ligtelyk mag afnemen; anderſins zo zyn de *Apophlegmatiſmen* wonder goed in een quadekeel, ja dikwils werden de lyders door die eens of twemalen te gebruiken geneſen; te weten de verſtoppende ſlym werd door hulp inzonderheyd van de Geeſtige en vlugge *Apophlegmatiſmen* verdunt en vloeibaarder gemaakt, de welke verdunt en geſmolten zynde, zo werden de verſtoppingen weggenomen, de ſlymige vogten uitgehaalt, ende zieke van deſe zware quale bevryt.

Een quade Keel uit ſlym.

5. *Aamborſtigheit, en alle bezwaarde Aaſſemhaling*, gelyk my hier van tot Autheur verſtrekt *Caſpar Hofman by Scholtzius Conſil.*

Aamborſtigheyt en bezwaard ademen.

fil. 92. van zinkingen ontſtaan veeltyds d'aamborſtigheyd en het moeyelyk ademen, en om dat door de quaadaardigheyt der *Apophlegmatiſmen* dikwils zinkingen werden verwekt, zo werd met regt der ſelver gebruik in zodanige qualen verboden.

Den hoeſt. 6. *Den hoeſt*, want die ontſtaat zeer dikwils van ſinkingen, waarom met regt *Sennertus Boek* 1. *van zyn Practyk, het* 1. *Deel het* x. *Hoofdſt.* de *Apophlegmatiſmen*, als in dit geval ſchadelyk verwerpt, om dat daar van niet anders als doorvreetinge en breeking van de bloedvaten, als men in het bovengemelde kan zien, zouden verwekt werden.

Longen Ontſteking. 7. *Ontſteking van de longen*, als men by *Parée* mag leeſen *in zyne Heelkonſtige werken het* XXV. *Boek aan 't* XXXVI. *Hoofdſt. Holler. Boek* 1. *van d'inwend. ziekten. Schol.* 2. *Foreeſt. Boek* XXXII. *Obſervat. Schol.* 17. *&c.* hier moet niet zo zeer de menigte van de ſchadende vogte, als wel haar hoedanigheyt verbetert werden, maar wyl deze geneesmiddelen meer doen opdrogen, ende vloejende en waterige vogten die de galagtige ſcherpigheden matigen, uithalen; zo zynſe geenzins goed in de ontſtekingen van de longen.

De Teeting. *Teering*, dewelke meeſtyds haren oorſpronk heeft van zoute ſcherpe zinkingen, waar van eerſt den hoeſt, daar na of een verbreking of een door knaging der bloedvaten op welke door knaging of breking terſtond bloedige kladden, daar na het bloedſpouwen en eindelyk etteragtige fluymen &c. volgen, als breder hier boven is aangetoont.

Opſtyging 9. *Opſtyginge en daar uit als een 't zamennyping van de Keel*, welke quale van winden, uitwaaſſemingen, en dampen, dewelke inzonderheyt door hunne ſuurheyt ofte wrangheyt ſchaden, uit het Alvleiszap (of eenig ander klierzap) dat ſuur en wrang is, uit ſcherpe gal, en taaye en menigvuldige quyl, en uit deze, of te zamen, of elk alleen, ſchadende en inden dunnen darm op een verdorven wys opbruizende, dit wel te regt af leiden: men mag dan ligtelyk afnemen, waarom dat *de Apophlegmatiſmen*, die veel taaje ſlym, een zuur water en ſcherpe vogt gaande maken, gedoemt werden; want heel ligtelyk zoude daar uit een t'zamenwringing van de keel, ja een verſtikking ontſtaan. Terwyl ik dit ſchreef komt my de navolgende geſchiedenis te binnen.

Sekere

Een droefgeestige vrouw krygt na opstopping van hare Maandstonden.

Sekere droefgeestige Vrouw van omtrent 34. jaren oud, heeft na een zeer groote droefheid, een opstopping van hare Stonden gekregen, en kort daar na ligte opstygingen; dewelke inden wind geslagen zynde, zyn dezelve toegenomen, waarom dat sy zo dikwils als sy d'opstyging gevoelde, door den raad van ymand harer bloedvrinden een lepel of twee vol brandewyn met wortels van Angelica overgehaalt, innam, waar door sy ook dikwils van den overval is verlost; de droefheid en droefgeestigheid nog dagelyks toenemende, is de opstyginge mede vermeerdert; hierom heeft sy eens voor den dageraad opstaande en benaauwt ademende een paar lepels vol van den gemelden Geest ingenomen, van het welke sy schielyk neerstorte, met zodanigen benaautheid van haar keel, dat de Omstaanders haar verstikt en dood oordeelden. Ik daar by gehaalt zynde, heb den Pols zeer swak en klein gevonden, en aanstonds den geest van Salmoniac voorgeschreven, den welken voor de neus zynde gehouden, en Oly van Barnsteen, op de slapen, den nek en de neusgaten gesmeert, is sy weer een weinig by haar selfs gekomen, en na een uur verloop, heeft sy van het volgende lepeldrankje, om het vierendeel uurs een lepel vol ingenomen.

Zeer swaare Opstygingen.

Werd wat verquikt door den Geest van Salmoniac en oly van Barnsteen voor hare neusgaten gehouden

℞. *Aq. Puleg.*
Rutæ
Cort. Aurant.
Antihyster. sequent. a ℥j
Tinct. Castorei
Croci a ℥j ℔
Laud. opiat. gr. ij
Spir. sal. armon. gt. xviij
Sal. vol. succin. ℈ ℔
Syr. bacc. sambuc. ℥ij
M.

Is door een Lepeldrank tegens de opstygingе.

Neemt Water van Puley.
Wynruit.
Oranjenschillen.
van 't volgend Antihysteric. van yder een once.
Tinctuur van Bevergeil.
Zaffraan van elks anderhalf vierendeel loots.
Laud. Opiatum 2. greinen.
Geest van Salmoniac. xviij. droppelen.
Vlugzout van Barnsteen een half scrupel.
Stroop van Vlierbeyen 1. half loot. Vermengt het.

Door dit lepeldrankje is het overval weggenomen, en naderhand heeft sy van den navolgenden kruid wyn dagelyks driemalen tot 3. oncen gebruikt, zynde daar vooraf in elken gifte 10. droppelen Geest van Salmoniac ingedrupt.

En door een Medicinalen wyn tegen d'Opstyging en te gelyk de stonden verwekkende.

℞. *Rad. Angelic.*
Dictam. Alb.
Levistic. a 3ij
Herb. Artemis.
Puleg.
Rutæ a mj
Flor. Calend.
Cheiri a p. 1 ℔
Bac. Lauri
Junip. a 3iij
Aloes optim. 3ij ℔
Croci 3j
Myrrhæ 3i ℔
Flav. Cort. aurant. 3iij
Concis. & Contus. indantur Cantharo lapideo affund. vini Gallici pint. IV.

Neemt Wortelen van Angelika.
witte Dictamnus,
Lavas van elks een half loot.
Bladen van Byvoet.
Puley.
Wynruit van yder een handvol.
Bloemen van Goutsbloemen.
Muurbloemen van yder anderhalve pugil.
Beyen van Laurier.
Jenever van elk drie vierendeel loots.
Aloe van de beste derdehalf vierendeel loots.
Saffraan een vierendeel loots.
Mirrha anderhalf vierendeel loots.
De buitenste schorsse van Oranjen schillen drie vierendeel loots.

Gesneden en grof gestoten zijnde, zo doetze zamen in een steene kan, en gieter by een Stoop Francen Wijn.

Door dezen wijn twee of driemalen vernieut, is zy in drie vier maanden van het overval bevryd, en de stondevloed gekomen,

men, eens 's weeks heeft sy van den volgenden Pillen telkens vyf gelijk ingenomen.

℞. *Mas. pil. fœtid. major.* ʒi.ß
Myrrhæ rubr.
Castor. elect.
Sal. armon.
Res. jalap. a ℈j.
Aloes lucid. ʒß
Ol. macis stil. gt. vj.
M. F. Pil. No. L. *de aurandæ.*

Neemt Mass. Pil. fœtid. major anderhalf vierendeel loots.
Roode Myrrha.
Bevergeil.
Salmoniac.
Hars van Jalap van yder een scrupel.
Aloe een half dragma.
Gedist. Oly van Fœlie vj. droppels.
Mengt en maak 'er 50. Pillen van, en vergultze.

En met purgerzende Pillen genezen.

Missehien zullen zig sommige wel verwonderen, dat ik in zodanig een geval *den Laudanum Opiatum* inden voornoemden lepeldrank tegens d'opstyging heb gedaan, maar zy zullen ophouden van hun te verwonderen, zo zy *Hippocraat in zyn tweede Boek van de Ziekten der Vrouwen op den* LXXXVII. *Text. het* 620. *blad.* zullen gelezen hebben, dewelke het raauwe slaap bollen zap in zodanige voorvallen voorschryft: verders heb ik dus lang daar niet als een goed en gewenst uitkomst van gezien, het gene ook de meeste Geneestkonst-Oeffenaars nevens my getuigen.

Waarom 'er Laudanum Opiatum by den lepeldrank tegens de opstyging gedaan is.

BESCHRYVING VAN HET TEGEN-OPSTYGING-WATER HIER BOVEN GENOEMT.

℞. *Rad. Levisti.*
Aristol. rotund.
Imperat. a ʒiij.
Fol. Rutæ
Menth.
Puleg. a mj.ß
Sabinæ m. j.
Flor. Lavendul.

Neemt wortelen van Lavas.
Ronde hoolwortel.
Meesterwortel van elks ʒiij.
Bladen van Wynruit.
Kruismunt.
Puley van yder anderhalve handvol.

Beschryving van ons water tegens de opstygingen.

Se-

Chamom. roman. a p. ij.
Sem. Leviſt. ℥ ß
Bac. Lauri ℥j
Myrrhæ rubr.
Nucis Moſch. a ℥ij
Croci optim.
Caſtor. elect. a ℥i ß
Extr. Cort. aurant. ℥iij
Conciſ. & Contuſ. affund.
Vini Gallic. pt. vj
Spir. Vini pt. ij
Poſt ſufficient. digeſtion. per alemb. abſtrah. ſpir. qui affundatur Gran. Actes ℥iij
Hæc Tinct. S. A. parata ſervetur uſui.

Sevenboom een handvol.
Bloemen van Lavendel.
Roomſche Camillen van elk 2. pugillen.
Zaat van Lavas een loot.
Laurier Beyen een once.
Roode Mirrha.
Note Muſchaat van yder ℥ij
Zaffraan vanden beſten.
Bevergeil van elks ℥i ß
Het buitenſte van Oranje Schil ℥iij
Geſneden en grof geſtoten zo gietter over.
VI. Pinten Francen wyn.
II. Pinten Brandenwyn.

Na een genoegzame weiking, zo haal den geeſt daar van over den helm, den welken giet op drie oncen vlierbeyen.
Dit afweikzel na de konſt zynde bereid, bewaar ten gebruik.

De Venus Ziekte, indien namelyk de keel verſworen is.

10. *De Venus-Ziekte. Zo het verhemelte of de keel met ſweren bezet zyn, gelyk alsmen zien kan by Pieter van Foreeſt in zyn* XXXII. *Boek. Obſervat. Schol.* 6. 17. de reden daar van is hier boven ten overvloede, daar wy van de zweren van den mond handelden, gegeven.

DE MENSCHEN, VOOR DEWELKE DE APOPHLEGMATISMEN VRYHARTIG MOGEN WERDEN VOORGESCHREVEN, ZYN.

De Apophlegmatiſmen mag men vryelyk voor de kinderen voorſchryven.

1. *Kinderen*, om datze van een vogtiger aard zyn, *Getuige zy Hippocrates in zyn Boek van de Levens wys text* XXVIII. *bladz.* 203. en om datze overvloeyen van wateragtige vogten, gelyk als ten overvloede uit hunne geduurige quyling mag blyken; dat *d'Apophlegmatiſmen* voor de zelve veel voordeel aanbrengen, werd

werd hier in door sig selven openbaar, om dat geene andere Genees-middelen zo ligtelyk en vermaakelyk derselver overvloed uithalen en verminderen, als de gezegde en dikwils gepresenc *Apophlegmatisмen*.

2. *Vrouwen*, dewelke mede volgens *Hippocrates in het Boek en op de plaats so even aangehaalt, alsmede in 't Boek van de Natuur der Jongens Text* VI. *bladz.* 138. *gelyk ook in zyn Boek van den Vrouwelyken Aart Text* I. *bladz.* 358. *&c.* van een vogtiger natuur zyn: nogtans is 'er een groot onderscheyt tussen een Jongvrouwmens en een Oud-Besje, deese is van een droger, geene van een vogtiger gematigtheyt, als den *Ouden Man* op de laatst *aangehaalde plaetse* leert; En aan de wyven. Inzonderheyt voor de jonge, maar niet voor de oude.

Daerenboven willen wy mede in agtgenomen hebben de tyden ende plaetzen in de welke sy woonen; want die in koude plaatzen woonen, zyn van vogtiger aart, als die zig in warme en droge plaatzen ophouden: om dat de meergenoemde Geneesmiddelen den al te grooten overvloed van vogten veiliglyk verminderen, en de vrouwlieden meesttyds van deselve overvloeijen; uit dewelke somtyds swaare toevallen en ziektens ontstaan, dewelke quaad zyn om te genezen; zo volgt daar uit hoe ligt en veiliglyk de *Apophlegmatisмen* aan dezelve werden voorgeschreven en toegereikt. Op koude plaatzen, en niet in warme en drooge hen onrhoudende

3. *Die van een zagte en vogtige en wateragtige gematigheyt zyn*, om redenen nu gemeld. Alsmede de zodanige dewelke van een zagte gestelte zyn.

4. *Dewelke overvloeyen van water, en van waterige en slymige vogten.* Om dat als gesegt is, de *Apophlegmatisмen* rasser en veliger die schadende vogte uithaalen, als eenige ander hulpmiddelen, het welk genoeg werd bevestigt door het Tabakrooken, want wat menigte van slym werd binnen korten tyd door deze rooking niet uitgelooft? En van wateragtige enz. humeuren overvloeijen.

DE MENSCHEN AAN DE WELKE DE APOPHLEGMATISMEN MEEST TYDS SCHADE TOEBRENGEN, ZYN.

1. *Oude Luiden*, om dat hier meer gebreck, en schadelyke hoedanigheyt, als overvloet van vogten is; en om dat de *Apophlegma-* Maar de Apophlegmatisмen

zyn schadelyk voor d'oude luyden.

matiſmen niet zo zeer de hoedanigheyt veranderen als de te veelheyt wegnemen, en by deſelve, als gezegt is, meeſt tyds een gebrek is, ſo werdenze daarom met regt verworpen, op dat ſy de lighamen niet t'eenemaal zappeloos en dor zouden maken.

En voor de ſwangere en zoogende.

2. *De Swangere en Zoogende*, aan de ſwangere ſchryft men ze niet voor, uit vrees van misval, ook zouden haere lighamen al te droog en zappeloos door de *Apophlegmatiſmen*, inſonderheyt zo zy in der ſelver gebruik een tyd lank aanhielden, werden gemaakt; en eindelyk zoude daar door gebrek van het bloed en 't voedzel en ſomtyds de vermagering van de vrugt, en eindelyk mede een miskraam en de dood ſelfs volgen. Alhier gelt nogtans ſeer veel de gewoonte, *want de doorlangheyt van tyd gewoone dingen, alhoewel ſy ſlimmer zyn, plegen minder ſchade toe te brengen als ongewoone*, gelyk als de *Grooten Ouden Man in de* 11. *Kortbondige Spreuk der* 1. *Sneede*, geleerd heeft: voor de zoogende zyn de *Apophlegmatiſmen* ſchadelyk, om dat als nu meermalen gezegt is, ſy met de vogten te veel uit te haalen, opdroogen.

Die de Teringe of eenig ongemak aan de longen hebben.

3. *Die de Teering of eenige andere quaal inde Long hebben*, gelyk als ſeer wel *Heurnius in zyn* 3. *Boek*, *Manier tot de Practyk*, *het* x. *Hoofdſt.* mede leerd, om dat de *Apophlegmatiſmen* meeſttyds ſcherp, geeſtig, de vogten los makende en verdunnende zyn, waar van ligtelyk of een hoeſt zoude ontſtaan, of een ſcherpe zinking &c. inde longen vallen, en daar door de quale of nog ſwaarder gemaakt, of eenig nieuw toeval, verwekt werden, waerom *den zeer vermnerden Caſpar Hofman by Scholtſius in Conſiliis*, de *Apophlegmatiſmen* in de longe ziektens als niet veilig genoeg, ja ſchadelyk zynde doemt: men zie ook *Foreeſt na in zyn* 9. *Boek Obſerv. Schol.* 18.

Die met ſlaautens en hartkloppingen zyn gequelt.

4. *Die met Onmagt of Hartklopping gequelt zyn of geweeſt.*

Die jigtpynen onderhavig zyn.

5. *Die met Jigtige pynen werden geplaagt.* Wyl dat door werking van de ſcherpe en geeſtagtige *Apophlegmatiſmen* de zappen werden losgemaakt, zo werdender niet ſelden ſcherpe zinkingen, na de verſwakte en zomtyds qualyk geſtelde deelen afzakkende, voortgebragt; inzonderheyt zo voor die ſcherpe vogten, dewelke in 't hoofd zig ophouden, geen toegank en is tot den mond, of geenen weg open is, en dan gebeurt het heel ligtelyk, datze na de deelen, die door de ziekte en voorafgaande pynen, als gezegt is, verſwakt zyn, nederzinken, en de jigtige ſmerten vermeer-

meerderen; waarom wy hier de navolgende geschiedenis byvoegen.

Ymant van myne bloedvrienden, is van zyne 36 of 37ste jaar af, tot zyne zeventigste toe ellendig met Jigtige pynen geplaagt geweest. Een man van zyn 36. jaar af jigtig.

Inden begin was hy drie viermaelen in 't jaar byna agt dagen aan een met het voet-euvel gequelt, hebbende door ymands aanraden Tabakt gerookt, so is de quale zoo verergert, dat meest alle maanden de pynen wel de helft zyn vermeerdert, en hy kort daar aan ook door de handjigt, en eindelyk met pynen van alle de leden van zyn lighaam, wierd bezogt, waarom dat hy 't gebruyk van den Tabak naliet; maar de pynen zyn nagewoonte wederom gekomen, tot dat hy door den raad van een verzogt Geneesmeester, alle nieuwe en volle Maanen het navolgende buykstuyverend poeder innam. Na dat hy Tabak heeft beginnen te gaan rooken zyn de pynen vermeerdert en swaarder geworden. Maar den Toebak hebbende laten varen, de pynen minder. Alle nieuwe en volle maannen, heeft hy een water purgerent poeder gebruikt.

℞. *Rad. Jalap.* ℈ij
Magist. Gum. Gottæ
Tart. Vitriol. a ℈.ß
M. F. Pul.

Neemt Wortel Jalap 2. scrupels.
Magisteri van Guttegom
Tartar. Virriolat. van yder
x. greinen.

Mengt en maak 'er een Poeder van voor eenmaal.

Waer van hy altyd zeer wel 10 of 12. stoelgangen had. Ondertussen heeft hy geduuriglyk omtrent 10. maanden na malkanderen des daags een dronkje van het navolgende Afkookzel ingenomen.

℞. *Ras. Lig. Guaja.* ℔ij
Sassafr. ℔ß
Rad. Polypod. Quercini ℥iij
Chinæ ℥ij
Herb. Chamedr.
Chamepit. a mij
Fol. Salviæ
Major. Nobil. a mß
Malvæ arboresc.
Betonicæ. a mj.
Flor. Hyperici

Neemt Geraspt Pokhout. twee pont.
Sassafrashout 1. half pont.
Wortels van Eiken Vaaren ℥ oncen.
China 2 oncen.
Kruid van Chamedris
Chamepytis. van yder
2. handevol.
Bladen van Saly.
Edele Majelein. van yder

En een afkookzel van Pokhout, en van hooft kruiden enz.

Lavend. a piij	een halve handvol.
Sem. Petrosel. Maced. ℥iij	Stokrooſen.
Concis. & Contus. affunde	Beteunie van elks een handvol.
Aq. Cois ſtop. iij	Bloemen van Lavendel.
Vini Gallici ſtop. j.	Sint Janskruid van yder 3 pugillen.
Macerentur in loco Calido pertriduum ac poſtmodum S. A. vaſis optime Clauſis per viginti quatuor horas lento igne coquatur, & ad uſum ſervetur.	Zaat van Pieterſely van Macedonien drie-vierendelen loots.
	Geſneden en grof geſtoten, gietter by
	Gemein water 3 ſtoop.
	Francenwyn 1. ſtoop.

Laat het op een warme plaats 3. dagen weiken en daarna na de konſt in wel beſlotene vaten 24. uuren op zeer ſagt vuur gekookt en tot het gebruik bewaart werden.

Met de hoogſte verligting en vermindering van pyn, ingenomen.

't Was wonderbaarlyk hoe van dag tot dag de heftigheyt der pyne na het gebruik hier van is gemindert; waarom hy, als de pyn maar weer verhefte, wederom ook het gemelde afkookſel met goeden uytſlag tot nogtoe heeft gebruykt: en als nu komen de pynen nog zo ras nog zo geweldelijk niet wederom: ook heeft hy langen tyd laauwen koeijen melk met een weinig witte kandy zuiker des morgens ingenomen.

6. *De Magere en die door ziektens zyn uytgeteert*, om dat in deſen meeſt is een gebrek of quaade hoedanigheid van vogten.

DEN BEQUAAMSTEN TYD OM DE APOPHLEGMATISMEN TE GEBRUIKEN, is

Den morgen ſtond is Somers het beſt om de Apophlegmatiſmen te gebruiken.

1. *Den morgenſtond*, als getuygen *Parée in zyne Heelkonſtige Werkingen het 25 Boek het 36. Hoofdſtuk. Fuchſius in't 2. Bock van de ſamenſtellinge der Geneesmiddelen het 26. Hoofdſt. Foreeſt het* IX *Boek Obſervat. en Schol.* 11. inzonderheyt inden Somer of Lentetyd, maar by den Winter of Herfſt werd den middag daar toe bequamer geoordeelt; om dat den morgenſtond kouder is als den

den middag, namelyk by den winterdag, en dat dan de vogten omtrent den middag vloeijender als 's ogtens werden bevonden. Sie eens na het gezeide op de 82 en 83 bladzyde, alwaar wy *van den tyd om de Rookingen te gebruyken hebben gehandelt.* 's Winters den middag tyd.

2. Men moetze gebruyken *voor den eeten met een leege maag, alsmen* zien mag *by Hollerius Boek* 1. *Schol. en Hoofdst.* 2. want zeer ligtelyk werden de lymige en flymige zappen welke in het hoofd werden behouden, door toedoen van de *Apophlegmatismen* en geestagtige dingen losgemaakt, en losgemaakt zynde sakkenze na de maag toe; dewelke indienze nu met de genuttigde spyse vervult was en dezelve kookte, zoude van de neer vallende vogten de kooking werden belet, en geen kooking geschieden, en niet anders als raauwe vogten werden voortgebragt, uit dewelke dan verscheidene verstoppingen en swaare toevallen zouden ontstaan: Voor den eeten met een leege maag.

3. *In de quartieren van de maan ten tyde van de Lente of Herfst; maar by den winter tyd op de volle maan en den nieuwen maan*, die ook *by somerdag meer bequaam als den vollen maan of quartieren werd geoordeelt*; zie hier van boven op de 83 bladzyde. By den Herfst in de quartieren maans, 's swinters in den vollen maan enz.

WAT MEN VOOR, ONDER OF NA DE APOPHLEGMATISMEN MOET DOEN EN WAARNEMEN, ZULLEN WY KORTELYK AANWYSEN.

Voor de Apophlegmatisimen is het noodig.

1. *Dat het lighaam door d'algemene dingen gezuivert werde*, gelyk als *Foreest en Parée op de straks aangehaalde plaatzen* zeer aandringen, en dat de vogten door eenige hoedanigheyt, als door suurigheyt, wrangheyt en brakagtigheyt schadende eerst moeten werden verbetert, op dat dies te veiliger en genoeglyker de schadende vogten mogen werden uitgehaalt, want wat al voor quaads de zappe in hoedanigheyt schadende niet zouden konnen maken, magmen hier boven, daar wy van de zappen dewelke de *Apophlegmatisimen* verbieden, hebben gehandelt, afnemen. Voor d'Apophlegmatisimen eerst het lighaam voor af wel te puregeren.

2. *Datze zig wel beschermen tegen de konde, dewelke Apophlegmatisimen zullen gebruiken*, op dat daar door de vogte vloeyender Den Apophlegmatismus gee-

bruiken moet zig warm houden.

en bequamer tot den uitgank en gemaklyker gemaakt mogen werden; en datze geenzins haar in de koude lugt begeven; anders zouden de nu vloeyender gemaakte op een nieu geſtremt werden, en zo zou den Geneesmeeſter den Moriaan ſchuuren.

En een weynig wandelen.

3. *Dat zy zig met te wandelen een weynig bewegen*, om redenen nu menigmalen gezegt.

ONDER HET GEBRUIK VAN DE APOPHLEGMATISMEN WERD VEREIST.

Laat hy onder het gebruik van de Apophlegmatiſmus zig uit de koude houden.

1. *Datze zig warm houden en op geenerley wyze inde koude lugt begeven*; anderzins zouden ſware zinkingen en ſomtyds hardnekkige pynen daar uit werden voortgebragt, om dat de geſmolten en vloeyende vogten zouden geſtremt, en de bloedvaten door de warmte en door de geeſtagtigheyt en de hitte der Geneesmiddelen geopent en wyder gemaakt, zouden t'zamen getrokken en op nieu verſtopt, en daar door ſware toevallen en nog moeylyker om te genezen zeer ligtelyk verwekt werden.

Nog yets kouds drinken.

2. *Dat ſy in geenen deelen yets kouts*, om den dorſt te verſagten of te leſſchen, *innemen*.

Somtyds 't hoofd voorover en den mond open houden.

3. *Datze met het hoofd voorover zomtyds eens gapen of den mond wyt open houden*, op dat het in den mond t'zamen vergadert vogt mag uitvloeyen, en niet werden door geſwolgen, of in de longen, en inde maag enz. neervalle; gelyk *Fuchſius heeft geleert in zyn 2. Boek Samenſtelling der Geneesmiddelen* Hoofdſt. xxvi.

So 'er draaying &c. in het hoofd ontſtaat, moeten ſy terſtond van der zelver gebruik afſtaen.

4. *So 'er hoofdzwymeling, verdonkring van 't gezigt, en als een zamen wringing van de keel, ſinkingen, hoeſt, walging, braken, benaautheden voor 't hart &c. ontſtaan, datze dan aanſtonds van het verder gebruik der Apophlegmatiſmen afſtaan*; want de Lyders zouden hen niet anders als van ligter toevallen in de alderzwaarſte ziektens en vervaarlyke toevallen, alsmede ſomtyds in een ſchielyken dood ſtorten.

NA DE APOPHLEGMATISMEN ZYN GOED.

Inde Apoplegmatismen, zyn de opdrogende &c. zeer goet.

1. *Verdroogende en verſterkende warme dingen, en men moet zig in het tegendeel wagten van alle wateragtige en koude*, om dat anderſins

derſins een grooter menigte van wateragtige en ſlymige vogten zouden voortgebragt, en ſwaarder zinkinge en moeyelyker om te genezen, geboren werden.

2. *De Zinkingen wederſtaande, en de ſcherpigheyt matigende* onder dewelke uitmunten Pillen van Cynogloſſen, dewelke ook de ſcherpigheyt allerbeſt matigen, opdrogen, en de nederzakkende vogten doen ophouden. Om de zinkingen te ſtuiten, en de ſcherpigheyt te matigen.

3. *Dat de zieken geenzins t'eenemaal aan zynen dorſt voldoe*, om redenen nu al meermalen herhaalt. Niet te veel drinken.

4. *Dat hy niet in de koude kome, maar dat de Lyder zig warm houde.* Uit de koude blyven.

5. *Dat na derſelver gebruik de mond met warm gerſt, of hooningwaater uitgeſpoelt werde, heeft Wecker Boek* I. *van de Algemeine Tegengiften, het* XLVI. *Hoofdſtuk* geleerd: anderzins zouden zy van de ſcherpe deeltjens van de *Apophlegmatiſmus* die aan de mond en inde keel zyn blyven hangen en prikkelen, ligtelyk inden laſtigſten en om te genezen allerſwaarſten hoeſt of quyling, vervallen. Syn mond met warm waters ſpoelen, en waarom.

6. *Dat ſy, indien der van het Apophlegmatiſmus yets van een onaangenamen ſmaak aan den mond of tong is blyven hangen, het zelve aanſtonds door Waſſing met laauwater, of liever met een afkookzel van zoethout en gerſt, of zoetemelk uitwaſſchen*, alsmen zien mag by *Ambroſe Parée in zyne heel konſtige werken, het* XXV. *Boek het* XXXVI. *Hoofdſt.* om reeden pas gegeven. Of met ſoetemelk enz.

Merkt. Dat de *Apophlegmatiſmen* en onder dezelve de Kaaumiddelen (*Maſticatoria*) zo veel mogelyk van een aangename reuk en ſmaak zyn, op datze dies te langer zonder tegenheyt mogten inden mond gehouden werden, als heel wel heeft aangeteekent. *Heurnius in zyn Genees-oefening het* I. *Boek het Hoofdſtuk van de Apophlegmatiſmen.* Dat de Kaauwmiddelen aangenaam enz. zyn.

Den Tyd van de Kaauwing willen zy in een half of heel quartier uurs bepaalt hebben, gelyk als *Pieter van Foreeſt Boek* IX. *Obſervat.* XVIII. *Schol. bladz.* 273. heeft geleert; het zelve ſy van de overige *Apophlegmatiſmen* gezegt.

HET

HET IV. HOOFDSTUK,

VAN DE MIDDELEN DIE DOEN BRAKEN.

Braak-middelen wat dat zyn.

Braak-middelen zyn welke de vogten die in de Maag en in de nabuurige deelen zyn, na bovenen als met kragt en geweld uitwerpen.

Op wat wys zy werken.

Sy doen somtyds braken met de maag *te bezwaren of desselfs vesels los te maken*, en de gestelte gelyk als te ontdoen, inzonderheyt zoze rykelyk werden ingenomen; en ook altemets, ja dikwils, de krop van de maag *prikkelende, en de lymige en slymige vogte verdunnende, en de vaste als vlugmakende &c.* verwekken zy *de braaking*.

Wat zy uitregten.

De Braak-middelen *ontlasten* niet alleen de verdorvene en schadelyke vogte die in de maag zyn, maar zy doenze mede uyt verdere afgelegene plaatzen voor den dag komen: waarom datze den verloren eetensluft, de walging, de geelzugt, de groene ziekte, de gaande en koomende koortzen, d'aamborstigheyt, de hoofddraaying, de nachtmeer, de scheele hoofdpyn, de vallende ziekte, en meer andere ziekten des hoofds, dewelke door *medelyding* van den ondersten buik zyn behaalt, genezen: ook *zynze goed* voor *magere, galagtige, die ligt braken of die het braken gewoon zyn* &c. in 't tegendeel *zyn zy schadelyk, voor die bezwaarlyk of met gevaar braken*, als daar zyn deeze navolgende, de poezelagtige en vette, de droefgeestige, de teeringagtige die bloedspouwen, d'aamborstige (te weten zo niet uit medelyding der maag het quaad is ontstaande) de gescheurde, die een naauwe borst hebben, of welker ingewanden of ontstooken, of verstopt of met eenige pyn zyn beset; want daar zoude vrees wezen van een verstikking en verbreeking; zy *zyn schadelyk* voor de *waterzugtige, trommelzugtige* &c. van dewelke in 't vervolg breeder.

In welke ziekten.

En voorwar men schen zy goed zyn.

Voor welke datze ook schadelyke zyn.

Verscheidenheit der Braakmiddelen.

De Braakmiddelen zyn ten aanzien hunnen *wezentlykheyt* of *eenvoudige* of *samengestelde*, en ten aanzien hunner *kragten, zagte, middelmatige en geweldige*; en zoo men de *wys om dezelve te gebruiken* aanmerkt, zyn zy of *inwendige*, die door den mond werden ingenomen, of *uitwendige*, dewelke uitwendig op de maag

maag werden gelegt; maar ſo gy derſelver geſteltheyd aanmerkt, zynſe of *vaſte* of *vloeyende*.

Galeniſche verſcheyde eenvoudige zagre Braakmiddelen.

Onder de *ſagte eenvoudige Braakmiddelen* munten uit de navolgende; namelyk laau water rykelyk gedronken; laauwe ſoete melk gulzig ingenomen, vette zoppen, gemeene olie, oly van zoete Amandelen, verſſe vygen veel gegeten, en laau water daar op gedronken; onder de *zagte eenvoudige*, zyn de *wortels* van Mans-ooren, Radys, Comcommers, Zee-ajuin, van Melde; onder *de zaden*, van Radys, Brem, Raket, Ajuin, Sterekers; onder *de bladen*, de verſſe van vlier, inſonderheyt de botten of knoppen van de Vlierboom: onder *de bloemen*, de toppen van den dil, de katjens van de okkernotten, vande perſikken, van de hadig, van de brem, mitsgaders de *middelſte baſt van de ockernoot*, en den zwarten ellenboom; als mede *het zap* uit de radys geperſt.

Verſcheidene eenvoudige Galeniſche heftige Braakmiddelen.

Onder de *heftige eenvoudige ſpannen de kroon*, *de wortels* van witte nieswortel, van Verkensbrood, ſchytkruid, Godsgenaad, wilde wyngert, de bloemen van hadig, van de Brem; onder *de Baſten* die van den wortel van de hadig, van den vlier; onder *de Zaden*, 10 of 12. zaden van het ſchytkruid van den baſt gepelt, geſtoten en in een ſlorpey opgeſlokt, ſy werden met vrugt aande ſulke gegeven, die of liefkruid, of minnedranken, of vergift hebben ingenomen; als ook de *braak noot of kraan-oog*, als mede *het zap* van verkens-brood dat in de gaande en komende koortſen als yets zonderlings van ſommige werd aangepreeſen, en dat uit de binnenſte ſchors der wortelen, van de vlier en den hadig werd uytgeperſt.

Onder de Braakmiddelen hebben de Chymicalia den eerſten rang.

Met regt werden hier de Chymiſche Braak-middelen bygevoegt, zy houden meeſttyds den hoogſten rang; om dat zy in minder menigte werden gegeven, en voor andere meer aangenaam zyn, en ook ſekerder werken, en niet als ſeer ſelden met grootgeweld de vuiligheden uitdryven; ſoſe namentlijk wel en na de konſt bereid, werden ingegeven; anders is het beter zig van deſelve 't onthouden, als rockelooſlijk met gevaar vande ſieken voor te ſchryven.

Welke onder deſelve meeſt in 't gebruik en minſt gevaarlyk zyn.

Van de Chymiſche, om dat 'er vele en verſcheidene Braakmiddelen overval in de Chymie, Geneeswyſen, en by de geneesoeffenaars voorkomen, en ſy alle niet konnen gebruikt werden,

zullen wy aan de *Gunstige Leezers*, eenige staaltjes, der beste en meest gebruykelyke onzes oordeels, mede deelen.

Onder dewelke ons het eerste voorkomt, *het gezegende water van Roeland*, van 't welk den Maker zo zeer opgeeft in zyne quaksalverlyke genezingen, van 't welke sommige deze volgende bereidinge maken. By voorbeeld

Neemt de Zaffraen der Metallen (*Crocus Metallorum*) een once.

Aqua Benedicta Rulandi en desselfs Beschryving.

(Na het oordeel van den zeer vermaerden *Joseph Quercetanus in zyn. 7. Hoofdstuk van zyne regelmatige herstelde Apoteek, van de Wateren*; welk gevoelen ook *Hartman* heeft bygesprongen; en gelyk als *den Maker* zelfs voorstelt, *in zyn v. honderttal den 95. genezing*, maar *Zacharias Brendel* meint, *in zyn Chymie tot de gedaante van een konst gebragt*, dat *Roeland* door den Zaffraan der Metalen het Antimoni-glas fyn gestoten heeft verstaan, en dat poogt hy uit een handschrift *van den Schryver* zelfs goed te maken: ondertussen *heeft den hooggeleerden Michael P. M. opentlyke Hoogleeraar tot Leipzig* onder de handschriften van den schryver gevonden, dat *Roeland* zomtyds van 't Antimoni-glas, somtyds, vanden gemelden Zaffraan syn gezegent water heeft toebereyd, en dit voorschrift, heeft hy aan sommige vrinden, als de waaragtige zynde, medegedeelt)

Volgens den allergeleerstten en allerervarenrenstten Heer Joan Michael,

Wyn of eenig overgehaalt water 2. of 3. pont. Laat dit gemengt werden en in een besloten glas acht dagen in een zagte warmte weiken, laat het daarna door Munnike graau papier, of een digte linnendoek werden doorgedaan, by het doorsygzel doen sommige.

Kaneel water (om de maag te versterken) 2. oncen.

De gifte (*Dosis*) hier van is van een loot tot 2. onzen.

Wanneer dat den zaffraan der Metalen door den stoelgank werkt.

MERK AAN, dat zo gy *den Zaffraan der Metalen* in Malvesey laat weiken, deselve meer door den Stoelgank als de braaking sal werken; het is dies wegen beter, dat men den *Crocus Metallorum en het glas van d'Antimoni* op witten wyn, of eenig overgehaalt water, giet.

Met Citroen zap behaagt hy aan vele.

So men by den *Crocus Metallorum* Citroen of Berberissen zap giet en 't zamen weikt ende uittrekt, en uitwaasemt, soo werd sulks tot een deftig Braak en Purgeer uyttreksel by sommige in veel gebruik geagt.

Men

Men moet de vogt van de *Crocus Metallorum* of het Antimoni-glas naaukeurig door grys papier laaten loopen, op dat gene dikke nagebleve deeltjéns van *Crocus Metallorum* of Antimoni-glas zig inde ployen van de maag of darmen vaſt hegtende, de maag al te zeer mogte beroeren, en een overmatige buikzuivering veroorzaken, en de dood verhaaſten, ja na de dood, gelyk ſomtyds gezien is, nog doen braken en afgaan.

De vogt van den Crocus Metallorum moet door grys papier gefiltreert werden.

De voornoemde Braak-middelen van Antimoni, werken ligter en met minder pericul, in haar afweekzel, als dat de ſelfſtandigheyd daar van werd gegeven.

2. *Braak-Geeſt*, den welken zodanig beſchreven en gegeven heeft *Iſak Roet in zyn afgeſchetſte Peſt*, aen de 33. bladzyde.

Beſchryving van den braak geeſt van Yſak Roet

℞. *Fol. Nicotia. opt.* ℥iv	Neemt van den beſten Tabak, wel geſneden 4. oncen.
Scill. ℥ij	Zee-ajuyn (*Scyll. Marin.*) 2. oncen.
Nucis Muſch. ℥ß	Noten Muſchaat 1. loot.
Aq. Fontanæ ℔iij	Fonteyn water 3. pont.
Aceti Vini Albi ℔j	Witte Wyn-azyn 1. pont.
M. invicem ac primo fiat maceratio frigida per aliquot horas, deinde deſtillatio per alembicum: poſtremo cohobetur bis terve cum recent. nicot. ſcil. nuce moſch. maceratis.	

Mengtze onder een en laatze eerſt eenige uuren kout te weik ſtaan, haalze dan over door den helm, haaltze dan nog twee of driemaelen met verſſe Tabak, Zee-ajuyn en Notemuſchaten weder over, *een weinigje hier van is genoeg voor een gift*, (*Doſis*) het kan met de allerzuiverſte zuiker tot een aengename ſmaak gezoet werden.

3. *Braak-zuiker van Angelus Sala.*

Beſchryving van den Oxyſachatum vomitivum van Angelus Sala.

Dat hy zelfs in *Ontleeding van den Antimoni aan't* IV. *Hoofdſt. op de* 340. *Bladzyde* dus heeft beſchreven.

℞. *Vitri Antimon. pulv.* ℥ß	Neemt geſtooten Antimoni glas 1. loot.
Aceti Vini Albi Odorif. ℥viij	d'Allerwitſte en allerwelriekenſte

Infund. in Balneo per quindecim horas Colat. adde
Sachar. Albiſ. ℥iv
In vitro vel patina porcellana reducatur ad conſiſten. oxyſachar. liquidi doſis a ℥ij ad ℥vj

kenſte wyn-azyn 8 oncen
Weiktze of infundeerſe in een Bad 15. uuren na malkanderen.
By het doorzygzel vermengt vanden allerwitſten zuiker 4. oncen.

En laat het in een porceleine of glazen ſchoteltjen gebragt werde tot de conſiſtentie van een azynige zuiker, (*oxyſacharum*) of vloeybare dikagtige Syroop.

Het is aangenaam van ſmaak, en de gifte van een half tot anderhalf loot, voor eenmaal innemens.

En van de Braak geley van Jan Tieleman.

4. *Braak-geley*, gelyk dezelve heeft voorgeſchreven *Jan Tieleman* in zyn *geneezende ſtoffe* op de 192 en 193. Bladzyde.

℞. *Vitri Antim. ſubtiliſ. pul.* ℔j
Muſti optim. menſur. 1ℒ

Infunde per 14 *dies in loco calido, quotidie quinquies vel ſexies agitando, poſtea per chartam bibulam per colando, deinde ſenſim evaporando ad conſiſtent. ſapæ.*

Neemt glas van Antimoni fyn geſtoten, 1. pont.
Van den beſten verſchen Moſt, anderhalve kan.

Laat het 14 dagen op een warme plaats ſtaen weiken dagelyks vyf of ſesmalen omſchuddende, daarna het doende door klad papier loopen, en eyndelyk het allengskens uitrookende tot de dikte van een geley.

Bereiding van den Zaffraan der Metalen.

5. *Saffraan van de Metalen*, waar van wy de navolgende toebereidinge geven.

℞. *Antim. ſubtil. pulv.*
Nitri contriti a Q. L.
M.

Neemt Antimoni fyn poeder.
Salpeter kleyn gevreven, van elks zo veel het u behaagt.

Mengtze onder malkanderen en ſteektze in een Yzeren Vyzel met een gloeyende kool inden brand, ſtoot het overgeblevene

en

en kookt het in regenwater, indien gy dan by dit nat azyn giet, sult gy een fynder zaffraan bekomen, of gelyk het aen andere behaagt een vergulden zwavel (*sulphur auratum*); en giet dan den klaren vogt af, en dat op den grond blyft leggen, laat dat gedroogd werden. Sie hier van na *Beguin leer proeve van de scheykonst, het* II. *Boek het* 12. *Hoofdst. de* 291. *Bladz. en Grulings nieuwe Bloem verſameling (Florilegium) uyt Hippocrates, en Galenus Scheikunſt het* IV. *Deel het* XIV. *Hoofdſt. de* 88. *Bladz.* Deze Gifte is in selfstandigheyt van IV. greinen tot VII. in afweikzel tot een half scrupel en meer.

Maar *Hartman* bereyd het op de navolgende wys, en gelooft dat den waaragtigen zaffraan van de metalen te zyn. Beschryving van den Zaffraan der Metalen volgens Hartman.

℞. *Sal. nitri*	Neemt Salpeter
Antimon. a Q. V.	Antimoni van yder so veel
Pulver. ſeorſim.	alsje wilt.

Maakt van elk in 't byzonder een allerfynst poeder, smelt den Salpeter in een smeltkroes met een zeer langsaam vuur, neemt hem dan van 't vuur, en doetter by beetjens seffens den Antimoni by, indien het in vlam raakt, houd dan op, tot dat de Salpeter zyn behoorlyke verkoeling heeft verkregen, en al inmengende en met een yfere spatel omroerende, zo gae voort, tot dat alles ter deeg gemengt is, het welk dan met een gloeyende kool moet werden ontstoken, gekookt en uitgedroogt; zie hier van *Schroders Medicynſe Apoteek*, 3. *Boek, het* 18. *Hoofdſt. de* 426. *Bladz. Grulings Bloemlezing, op de aangehaalde plaats.*

6. *Quik des Levens* (*Mercurius vitæ*) zo niet des doods, welks beschryving de navolgende is. Bereidinge vanden Mercurius vitæ.

℞. *Antim. pulv.* ℥ij	Neemt Gepoederde Antimoni
Mercur. ſublim. ℥iv	2 oncen.
vel a ℥ij	Mercuri sublimaat 4 oncen.
M.	

Of, gelyk als sommige meinen, Antimoni en Mercuri Sublimaat, van yder 2. oncen, van 't welke gy het Hoofdstuk van de Sweet-middelen kont nazien, mengtze op een vryssteen, of in een Steenen Mortier, doe dan dit mengzel in een glasen kromhals, en haal het over by trappen in een sand-kapel, zoo

lang als 'er wat overgaat, en je zult in de ontfanger een vloeybare vogt vinden (boter van Antimoni genaemt) en een dikke, ysagtige genaemt; van deeze vogt giet zo veel alsje behaagt in zuiver schoon regenwater, en in een oogenblik zal 't na den grond gaan in de gedaante van een wit stremzel, laat het glas stilstaan, tot het water klaar werd, giet het dan boven af, en gietter weer ander vers water boven op, en herdoe dat zo dikwils tot dat het water smakeloos blyft, laat dan dit stremzel tot een Poeder werden opgedroogt; desselven gifte in poejer is van 2. greinen tot 4. in afweikſel tot 6. greinen. *Sie daar van Beguins Scheykonſtige Leerproef, het 2. Boek, het 12. Hoofdſt. de 275. Bladzyde.*

Van de Gilla Paracelſi.

7. *De Gilla van Thaophraſt Paracelſus*, of het Braak-sout van Vitriool, van een half scrupel tot een half dragma, ja tot 2. scrupels. Zie hier op na, *Crollius de 23. bladz. in zyn Koninklyke Scheykonſt.*

Van den Tartarus Emeticus van Mynſicht.

8. *Braak-wynſteen van Mynſicht in zyn Genees en Scheykonſtig Wapenhuis, de 13. en 14. bladz.* waar van de Gift is van IV. greinen tot VI.

Beſchryving van den Regulus van Antimoni

9. *Regulus Antimoni*, welks bereiding aldus is.

Regulus Antimonii	Neemt Antimon. IV. oncen.
℞. *Antimon.* ℥iv	Salpeter II. oncen.
Sal. Nitri ℥ij	Wynsteen I. once.
Tartari ℥j	
vel anaticam quantitatem.	

(Of na het oordeel van de meeste, van yder even veel) laat alles elk byzonder op het fynste gevreven, gezift, wel vermengt, en in een gloeyende kroes, volgens de konst, uytgebrant werden, maak dat de stoffe als watervloeye, neem het dan uyt het vuur, en klopt met een yzere stokje zo lang tegens den kroes tot dat hy kout is, en den kroes dan gebroken werdende, zulje op den grond desselven den Regulus vinden; waar van dan kogels en kroesjens werden gemaakt; en zo daar dan 2. of 3. oncen vogts werd in gegoten, en na omtrent 12. uuren weikens, dezen wyn gedronken, zo doet het braken en ter stoel gaan; zie mede *Beguins Scheykonſtige Leerproef op de 295. Bladz. het 11. Hoofdſtuk van 't II. Boek.*

Het

10. *Het Glas van Antimonii*, welkers bereiding de volgende is. Bereiding van het glas van Antimonii.

Neemt raauwe Antimoni, zo veel gy wilt.

Stootze heel fyn, en doetze zo gepoedert in een onverglaasde pot, den welke op de gloeyende kolen geſet, zo lange met een houte ſpatel werd om geroert, tot dat het ophout met tot bolletjens t'zamen te loopen; maar zo het zamen loopt, zo ſtoot het wederom; dat men zo lang moet herdoen, tot dat het niet meer in bolletjes t'zamen loopt, en het asgraau van koleur werd, en als het op een koolvuurs gelegt werd, geen rook van zig geeft.

Neemt van dezen gekalkten Antimoni, zo veel 't u behaagt, (en dat wel by een helderen dag, wyl zommige meinen dat get glas als dan door ſchynender zal zyn) zet uwen kroes in de gloeyende houtskolen, den kroes nu gloeyende zynde, ſmyter by lepels vol van uwen verkalkten Antimoni in, den welken vloeyende, laat den kroes nog een half uur in het vuur, het welke gedaen zynde, giet hem uit in een kopere pan, en laat hy langzamelyk by het vuur kout werden, en zo het niet klaar doorſchynend genoeg en is, hervat het weer op een nieu; zie mede *Schroder in zyn Medicynſe Scheykondige Apoteek, het 3. Boek, het 17. Hoofdſt. de 422. en 423. Bladzyde.* De Gifte is van 1. grein tot III. *in poeyer*, in weiking tot een half ſcrupel. Dit plegen ſy 2. of 3. uuren in het vogt te laten, anderzins, zo het daar langer in werd gelaten, zoo werkt het veel ſterker.

11. *Witte Vitriool*; van den welken ziet *Angelus Sala in zyne Ontleeding van den Vitriool, Tractat. 1. Capit. VI. bladz. 363.* en uit hem *Philip Gruling in zyn Hippocratiſſche, Galeniſche, Scheykunſtige Nieuwe Bloem-leezing het IV. Deel het 3. Capit.* van 't Vitriool-zout de 66. bladzyde, en *Crollius in zyn Konnklyke Scheykonſt.* Bladz. 25. De Gift is van een half ſcrupel tot 2. ſcrupels, met nat of zop &c. Van de Witten Vitriool volgens Angelus Sala.

12. *Rooden Regulus van Antimoni*, die van veele voor den waeragtigen Zaffraan der Antimonie, en den *opregten der Metalen van Kulandus werd gehouden.* Bereiding van den rooden Regulus Antimonii, van ſommige voor den opregten zaffraan van Roeslandt gehouden.

℞. *Antim. Crudi*
Nitri Contrit.
Sal. Cois decrepit. a Q. L.
M.

Neemt Raauwe Antimoni.
Geſtoten Salpeter.
Gemeen zout, eerſt gekraakt, van elk zo veel u behaagt.

Elk

Elk byzonder gepoedert zynde, mengtze onder een, en ſmeltze in een reine en gloeyenden ſmeltkroes, en laatze voor 't minſte dus een uur lank in 't vuur blyven gloeyen, klop 'er alsdan met een yſertjen tegens, kout geworden zo breekt hem, en op den grond zulje den rooden Regulus vinden, desſelfs kragt en Doſis is even als den voorgezeiden.

VOORSCHRIFTEN VAN BRAAK-MIDDELEN.

Inde Gedaante van een Poeyer.

Verſcheydc voorſchriften van Braak middelen.

℞. *Vitriol. Albi ſ. Sal. Vitriol.*	Neemt Witte Vitriool of Zout
a ℈j *ad* 3ß	van Vitriool, van 1. ſcru-
Pul. Aſari ℈ß	pel tot een half vierendeel
M. F. Pul.	loots.
	Gepoederde Mans-ooren
	wortel een half ſcrupel.

Mengt en maakt 'er een Poeder af, om in Vleisnat in te nemen, *in anderen daagze koortzen.*

Onder de forme van een poeder, zeer goed inde koortzen.

℞. *Tart. Emet. Mynſigt. gr.* iij	Neemt Braak-Wynſteen van
Sal. Abſint. ℈ß	*Mynſicht* iij. greinen.
Gum de Peru non præpar.	Zout van Alzem, een
gr. viij.	half ſcrupel.
M. F. pul.	Gom van Peru, die onbe-
	reid is viij. greinen.

Mengt en maakt 'er een Poeder van; dat na boven en na onder zal zuyveren.

In de Derdendaagze Koorts.

Onder de forme van een Brokje.

In de gedaante van een Bolus.

℞. *Merc. Vitæ gr.* iij	Neemt Quik des Levens (*Mer-*
Elect. Cholag. vel Hydrag.	*cur. Vitæ*) iij. greinen.
Syl. 3ij	Electuary, Cholagog. of
Sal. Febrifug. gr. vj	Hydragogum van Syl-
M. F. Bol.	vius, een half loot.

Koorts

	Koorts verdryvend zout (*Sal Febrifugum*) vj. greinen.

Mengt en maakt 'er een Brok (*Bolus*) van, na boven en onderen zuyverende, *inde anderen daagze koortzen, is dit by sommige in veel gebruik.* Voor de koortsen.

℞. *Conser. Gem. Sambuci* ʒj *Pul. Rad. Asari* ℈ß *Tart. Emet. Mynsf. gr.* iij *Syr. Sambuci* ℚ. *S.* *M. F. Bol.*	Neemt Conserf van Vleer-Knoppe, een vierendeel loots. Wortel van Mans-oor gepoedert, een halve scrupul. Braak Wynsteen van *Mynsicht* iij greinen. Syroop van Vlierbeyen zo veel genoeg is.

Mengt en maakt 'er een Bolus van, *in't begin van watersugt*, terwyl de kragten nog daar zyn, by sommige seer gebruikelyk. In 't begin vande waterzugt.

In de Forme van een Haustus, of drank voor een teugje. Inde forme van een drankje.

℞. *Oxysach. vomit. Angel. Sala* ʒ.ß *Spir. Sal. Armon.* ℈ß *Aq. Lavend.* ʒij *M.*	Neemt Oxysach. vomitivum *van Angelus Sala*, een loot. Geest van Salmoniak, een half scrupel. Lavendelwater 2. oncen.

Mengt het; laten daar van 2. of 3. lepels vol gegeven werden, maar zoo binnen een quartier uurs of weinig langer de braking niet en volgt, geeft dan wederom 2. of 3. lepels vol, en laat dat zoo dikwils herdaan werden, tot dat de braaking volgt; het is zeer goed *in de medelydige vallende ziekte*, zoo ze namentlyk uit een taaye slym, dewelke in de maag hangt, werd veroorsaakt, en nog blyft aan houden. Inde medelydige vallende ziekte.

℞. *Vitri Antimon. sub. pulv.* ℈ *gr.* v. *ad* x.	Neemt Antimoniglas seer syn gepoedert, van v. tot x. greinen.

Tart. Crud. pul. a ℥iij *ad* ℥vj
Aq. Cois vel alicujus deſtil. vel Vini non admod. aromat. ℥v
Coq. per quadr. horæ coletur per linteum Colat. adde
Oxymel. ſimp. ℥ß
Aq. Ciaoi ℥iij
M.

Raauwe wynſteen geſtoten, van 3. tot 6. vierendeel loots.
Gemeenwater of liever eenig gediſtilleert, of eenigen wyn die niet ſpeceryagtig is ſ. onc.
Kook het een quartier uurs lang ligjens op, ſomtyds omroerende, en laat het dan door een digten linnen doek zonder uitperſſinge doorſygen; By het doorſygſel vermeng,
Oxymel ſimplex een loot.
Kaneelwater drie vierendeel loots.

Mengt het. Hier neemt men twee of drie lepels vol van in, en indienze in een paar uuren niet en werken, zo neemt men daar van weer zo veel op nieu &c.

℞. *Fol. Aſari No.* VII. *vel* IX. *terantur cum S. Q. Aq. deſtil. exprim. ſuccus adde*
Oxymel. ſimpl. ℥ß
Aq. Ciaoi ℥ij
M. F. Hauſtus.

Neemt Mans-ooren bladen, in getal 7 of 9, na ze dik en groot zyn, of ook na dat men een ſlap of kragtig braak-middel begeert, ſtamptze met eenig gediſtilleert water, of wat ſlegten wyn zo veel 't van noden is, en druk 'er het zap uit, daar by doende,
Oxymel ſimplex, of gemene azynhonig, een loot.
Kaneel water een half loot.

Mengt en maakt 'er een Drankje van.

℞. *Croci Metal. gr.* viij
Ciaoi elect. ℈j
Vini Gall. vel Rhen. non gener. ℥iß

Neemt Zaffraan van Metalen VIII greinen.
Uitgeproefden Kaneel geſtoten een ſcrupel.

Ge-

Infund. per noctem mane filtr. colat. adde	Gemeene France of Ryn-schewyn, anderhalf once.
Syr. Card. bened. ℥ ß	
M. F. Hauſtus.	

Laat het eenen nagt in een zagte warmte te weiken ſtaan, zyg het 's morgens door een digte linnen doek, of liever door gryspapier, by het doorzygzel zo doe,

Syroop van Card. bened. dat is gezegende diſtel, 1. loot.

Mengt en maakt 'er een Drankje van, *ſeer goed zynde inde koortzen en quaadaardige ziektens.*

In koortſen quaaraardige ziektens.

Een meenigte laauwe ſoete melk, ſchielyk ingenomen, is zeer bequaam, *merkt*, datze te gelyk *de ſcherpigheyt van alle de vogten en ook van het vergift ſelfs, matigt.*

Melk overvloedig genomen is goed tegens vergift.

AANMERKINGEN IN'T GEBRUIK DER BRAAKMIDDELEN WAAR TE NEMEN.

Niet aan alle, nog in alle ziekten, of buiten gewoonelyke qualen, komen de Braakmiddelen te pas; het zal daarom niet t'onpas wezen, wanneer wy hier eens ſeggen, in wat voor zappen, menſchen, ziekten, en tegen gewoonlyke qualen, de Braakmiddelen voor- of nadeelig en ſchadelyk zyn;

Wat men in't gebruik der Braakmiddelen moet waar nemen.

DE ZAPPEN DERHALVEN DEWELKE HET BRAKEN AANWYSEN, ZYN.

1. *Overvloedige, ſcherpe, vlugtige of opwellende Gal, (als Fuchs getuigt in ſyn Inſtitutie der Medicyne, het* 11. *Boek, de* v. *Snede het* xxv. *hoofdſtuk, Celſus Boek* 1. *Capit.* 2. *en Boek* 11. *Capit.* 12.) opwellende moet men aanſtonds, ja op den ſelfden dag uytbrengen, na de getuigenis van *Hippocrates in de* x. *Kortbondige Spreuk der* 1v. *Snede.* Want gene vogten wellen haaſtiger en meerder op, als de Gal, dewelke in een byzondere, ja in een eigen bewaarplaats werd verzamelt, en als daar dan eenige prikkelende oorſaak bykomt, zo bruiſtze aanſtonds ſeer ſchielyk op, en maakt benaautheyt voor het hart, walging en bitterheyt des monds; derhalven moet men zodanige uitdyende Gal door braak-

Zappen die het braken te kennen geven, zyn; Gal die ſcherp en vlugt &c. is.

dranken uitleiden', volgens *Hippocrates in zyn* XVII. *Kortbondige Spreuk in de* IV. *Snede*, om datze ligter, raſſer en op die wys door den kortſten weg, werd uitgedreven; ja datze uit hare aart als na bovenen toe uit wil, en zoo isze ligt daar uit te brengen, ook door een ligt Braak-middel.

Veel ſlyms inde maag

2. *Veel ſlym in de maag hangen blyvende*, maar *bequamelyk bereid*, te weten, verdunt en vloeyende genoeg gemaakt.

Te veel wateragtig vogt tegens ſyn aart inde Maag.

3. *Een wateragtig vogt tegens zyn aart in de Maag zig ontkoudende, volgens Heurnius het* III. *Boek tot de Praktyk het* 13. *Hoofdſtuk*, zynde de vertoeving in dezen zeer gevaarlyk, en't kan met minder pericul nog langs korter weg oit werden uitgebragt.

Allerley vergift in de maag.

4. *Eenig vergift nog in de maag zynde*, want anders zouden de Braakmiddelen alleen maar de kragten verſwakken (die nogtans alsdan zo veel als mogelyk is dienen bewaart te werden,) en niet voordeligs uitwerken; alsmede inden beginne van de Peſt, om dat in desſelfs begin niet zelden ſlymige en ſcherpe vogten, en alte veel ſpys en drank in de maag is, 't welk dan tegens den aart in de maag zynde, kan daar uit niet anders als een ſwaare benaautheyt voor 't hart, een beſwaarend braken, den Buikloop, ja een doodelyken rooden-loop werden voortgebragt; 't is dieshalven goed aenſtonds, in het begin van den aenval Braakmiddelen met de Maag verſterkende vermengt (op dat 'er geen overlaſtende en doodelyke braaking uit mogte volgen) te geven; op dat het gene buiten den aart in de Maag is, daar uit gearbeyt en uitgedreven zynde, de tegen Peſt-middelen dies te gelukkiger en haaſtiger mogten werken, en 'er dies te grooter hoop tot de genezing zig op doen.

Gelyk mede in het begin van de Peſt.

DE ZAPPEN, DEWELKE HET BRAAKE VERBIEDEN, ZYN.

Zappen die het braken verbieden

De Zuure.

1. *De Zuure*, eerſtelyk om datze zeer beſwaarlyk, en niet als met moeylykheyt der zieken, met een ſtekende pyn, en zeer groote benaautheden voor het hart, werden uitgedreven; verders om dat dikwils alle ongematigde zuuren by de Braakmiddelen gemengt, of kort daarna gegeeven meeſt tyds het zelvige beletten.

2. *De*

2. *De Wrange*, en wel om datze naaulyks in eenige merkwaardige menigte, en niet als met de grootſte pooging en geweld, kunnen na buyten gedreven werden, derhalve geſchied dit niet als met de grootſte krimping, ſmert vringende pyne, onuytſprekelyke benaautheid van 't hart, en met toevringing van de keel, ja vrees van te ſtikken; zie daar van *by Fallopius in zyn werk van buykzuyverende Genees-middelen, het* XVIII. *Hoofdſtuk*, de wrange vogten mogen liever verbetert en gematigt werden, als dat men de raauwe en ongekookte als de wrange zyn, volgens *Hippocrates in zyn* XXIII. *Kortbondige Spreuk van de* 2. *Snede*, zoude uitleiden ofte roeren, waarom dat ook *Hippocrates* de droefgeeſtige na beneden, namelyk de wrange zappen gematigt zynde, maar niet na bovenen, te zuyveren, leert *in zyn* IX. *Kortbondige Spreuk vande* IV. *Snede*. De Wrange.

3. *Seer lymige*, om dat met groote moeite en verval van de kragten dezelve werden uitgedreven, ten ſy eenigzins te vooren verdunt en vloejende gemaakt; of dat by de Braakmiddelen eenig verdeelend en verdunnend middel werde bygevoegt; alsdan zal in d'aamborſtigheyt, te weeten die uyt een taayen ſlym ontſtaat, ſomtyds een Braakmiddel wat goeds uitwerken, laat hy 'er van oordeelen, die t'eeniger tyd eens een Braakmiddel in zodanigen quale heeft voorgeſchreven, want door korter en bequamer weg kan die ſlym in de maag der aamborſtige zyn verblyf hebbende, ja ſomtyds, d'oorſaak van d'aamborſtigheyt ſelfs, niet uitgebragt werden, men zie hierom eens na *Paulus Æginata het* III. *Boek van de Genees-konſt het* 29. *Hoofdſt. Oribaſius Boek* IX. *mitsgaders Aetius Tetrab.* 2. *Serm.* 4. *Capit.* 57. Seer lymige.

4. *Bloed*, het welk door 't hoeſten, of eenig ander geweld in het hol van de maag, van de darmen, de longen pyp, in de longen &c. tegens zyn aart werd uitgeſtort; om dat niet als maar te grooter gevaar van een nog ſwaarder bloedſtorting, door de kragt en poging tot het braken, zoude komen t'ontſtaan, en geen hoop tot de genezing den Geesmeeſter of de Omſtaanders toeſchynen. Bloed met hoeſten enz uitgeſtort.

Merk aan. Zo by aldien een ſchuymagtig bloed werd uitgehoeſt, dat het zelve geoordeelt werd uit de long te komen; getuige zy *Hippocrates in zyn* XIII. *Kortbondige Spreuk van de* V. *Snede*. Schuymagtig bloed zo het met eſ-

Zonder hoeften werd uytgedreven, waar het van daan komt.

de. Indien de Lyders zonder hoeften een ſchuymig bloed uitſpouwen en de regter zyde wee doet, datze dan van de lever ſpouwen en ſterven zullen, heeft den *Ouden Man* gezegt, *Coac. prænotion. Sect.* III. *bladz.* 563. *en* 566.

DE SIEKTEN, DEWELKE BRAKING TE KENNEN GEVEN, ZYN.

De Braakmiddelen goed inde intermitterende koortſen, andere en derdendaagſe &c.

1. *Gaande en komende koortzen*, inzonderheyt anderendaagze, getuigt *Heurnius in zyn* 2. *boek van de manier tot de Genees-oeffening* XXI. *Hooftdeel*, en de derdendaagſe (getuigt *Corn. Celſus Boek* III. *Cap.* XVI. *bladz.* 147. *en Foreeſt. Boek* XVIII. *Schol.* XV. als ook *Roderik van Fonſeca*, *Stok* 1. *Raatgeving* 65. *gelyk mede Joubert Boek* II. *van de Geneeskunde Capit.* II. *Parée Boek* VI. *van zyn Heelkonſtige Werken Capittel* 31.) om dat dikwils veel taye of vloeybare ſlym in de maag hangende, ſwaare koortzen, en moeyelyke benaautheden voortbrengt en uitwerkt; dewelke uitgejaagt zynde werd den weg gebaant tot een veiliger, raſſer en gemakkelyker genefing gelyk de dagelykze ondervindinge ons leert, inſonderheyt zo de zieken voor de aankomſten der koortzen met trillingen en bevingen gequelt werden, gelyk als *Celſus* getuigt *het* II. *boek*, *het* 13. *hoofdſt. de* 87. *bladz. de herfſt derdendaagze koortſen zyn langduurigen* allermeeſt zo ze tot den winter toe duuren, heeft den *eerwaardigen Ouden Man* gezegt, *in zyn* XXV. *Kortbondige Spreuk der* II. *Snede*, *en Cornel. Celſus het* II. *Boek het* VIII. *hoofdſt. het* 76. *blad.* de reeden daar van is, om dat by den winter en herfſttyd (want als dan ontſtaan de derdendaagze koorſe voornamentlyk *in zyn* XXII. *Kortbondige Spreuk der* 3. *ſnede*) raauwer en ſlymiger vogten werden voortgebragt, getuige al wederom den *Ouden Man in het Boek van de menſlyke aart*, *text.* XIV. *bladz.* 271. *en in't Boek van de ſamenſtelling des menſche text* VIII. *bladz.* 286. de winter vermeerdert den ſlym in 't lighaam, gelyk deſelve gezegt heeft; om dat dan de ſlym die inde maag hangt door korter nog door gemaklyker weg kan werden uit gedreven als door de Braak-middelen, zo werden dezelve met regt in de derdendaagze koorze voorgeſchreven; egter is 't niet goed in de verheffing, maar *te vooren*, gelyk *Joubert heeft gewilt*

Waarom de herfſt derdendaagſe koorze langduuriger zyn.

wilt, *Boek* II. *Pract. Capit.* II. *of inſonderheyt daarna* de Braak-middelen in te geven, om dat de verheffing (*Paroxyſmus*) daar door te zwaarden zou gemaakt, en de kragten meer zouden verbrooken werden: nog is 't ook goed in het begin van de derdendaagſe koorze, getuige zy *Corn. Celſus. boek*, III. *cap.* XVI. *blad. zyde* 147. *en Foreeſt boek* III. *van de koortſen. ſchol.* 35. Inde verheffing nogtans zyn de Braak-middelen niet goed. Nog ook in 't begin

2. *De vallende ziekte*; dewelke door medelyden geſchied, gelyk *Paulus Ægineta* getuigt *het* VII. *boek. van ſyn Waarneminge ſchol. Item Boek* XV. *ſchol* 89. door deſen weg den taajen ſlym zynde uitgedreven, is, dikmaals de medelydige vallende ziekte ſelfs geneſen; maar merkt dat men 'er altyd, zonderlinge tot de vallende ziekte gepaſte geneesmiddelen moet by mengen, zynde namelyk mede voorafgegaan de bereidende, verdunnende, en voor al de zuure en wrange ſcherpigheyt van de vogte matigende; maar ſy en komen zo zeer niet te pas in een Eigenlydige vallende ziekte. *Foreeſt in ſyn* XVIII. *boek. der waarneeminge Schol.* 15. In een medelydige vallende ziekte. Moet men als den (*ſpecifica*) toegepaſt daar by mengen. Niet in de eigenlydige.

3. *De beroerte*, hier werden inzonderheit gepreſen de Braak-middelen van Antimoni, als den Crocus Metallorum, en het daar van bereide Gezegende water van *Roeland*, het Antimoni glas en deſſelfs bloemen &c. zie hier op eens na, bid ik, den *Alder-vermaarſten Riverius in ſyn* I. *boek van de geneesoefening het* 2 *capit.* 23. *blad en het* 24. Nogtans heeft *Willem Hoefer* het aan 't regte einde, *in ſyne geneeskundige Herculus*; wagt u, zegt hy, van Braak-middelen. Inde Beroerte, ten zy de ſieke ſtraks na den eeten de Beroerte heeft gekregen, en op dien ſelfden tyd *den Geneesmeeſter* gehaalt is, en den lyder een weinigje tot zig ſelven weer begint te komen. In de Beroerte. Welke voornamentlyk goed zyn.

4. *Den Hick*, inzonderheit zo deſelve van galagtige, ſcherpe of vergiftige vogten zyn oorſpronk heeft, gelyk als by den *ſeer vermaarden en allergeleerdſte Heer van Foreeſt in zyn* XVIII. *Boek. de waarneeminge ſchol.* 12. alsmede *den allerervarenſten Man den Heer Frans de le Boë Sylvius, in 't* I. *Boek van ſyn, geneesoefening, het* 23. *hoofdſt.* §. 18. *ende volgende*, de reden van Braak-middelen in den hick in te geven, kan gezien werden. In den hick.

5. *Het Boort* maar men moet *aantekenen*, dat men daartoe de ligſte Braak-middelen moet gebruiken, opdat de gal nu door zig ſel- In het Boort.

ſelven tot den uitgank geſchikt, niet geheel en al gelyk, en met een het leven werde uitgeſtort, gelyk als *Corn. Celſus* getuigt, *Boek.* II. *Hoofdſt.* 13. *bladz.* 87. *en Pereda Boek.* I. *der genees-oefſening Hoofſt.* 35. Het is dieshalven goed, het gene wy ook almeer als eens hebben waargenomen een Braakmiddel van een zoet zuur bereid, als van den *Oxyſachar. Vomitivum* van *Engel Sala*, met een greintje ofte een half van Laudanum Opiatum.

In de Jigt. 6. *De Jigt*, als *Parée* leert *Boek* XVII. *Heelkonſtige werken het* XX. *Hoofdſt.* en *Sennertus van de Jigt. Capit.* VI. & VII. als mede *Hiron. Capivacci by Scholz. Raatgeving* 232. *gelyk ook de Heer Crato by den ſelfden Raatgeving* 105. *Paulus Ægineta. Boek.* VII. *Capit.* X. *Solenandor Sect. V. Raatgeving* 2. *G. E. Hildan, den* XXXV. *Brief.*

In verouderde hoofdpynen. 7. *Sommige verouderde Hoofdpynen*, maar ſy moeten als dan met voorſigtigheit werden voorgeſchreven, en niet anders als wanneerſe uit zamenſtemming van de maag of uit taajen ſlym in deſelve zynde, komen te ontſtaan, als men zien mag by *Valeſius van Taranta in Philonio het* I. *Boek het* 7. *Capit Capivaccius het* I. *Boek der genees-oeffening het* 17. *hoofdſt. Rondelet. manier van Geneſen, het* 10. *hoofdſt. Platerus het* 3. *Boek der genees-oeffening het* 3. *Capit. Paulus Ægineta het* 3. *Boek het* 4. *hoofdſt.*

In d'aamborſtigheyt. 8. *De korthorſtigheyt*, getuige zy *Foreeſt, het* XVIII. *boek der waarneeminge Schol.* XV. zie mede watter gezegt is omtrent de zeerlymige vogten dewelke de Braaking verbieden: en *het bezwaart ademen, als Heurnius leert.* 2. *manier totde geneesoefening, het* 21. *hoofdſtuk.*

En 't bezwaart ademen.

In de water zugt. 9 *De water zugt*, van de welke men mag nazien *Aëtius Torrab.* 1. *Serm.* 3. *Capit.* 119. *en Horatius Roſer. by Scholtz. Raatgeeving* 131. *Trincavel. Boek* 3. *Raatgeeving.* 32. in 't begin en terwyl de kragten nog volkomen zyn, moetenſe werden voorgeſchreven, maar als de water zugt nu vaſt zit moet menze t'eenemalen ſchouwen; ik oordeel dat men geheel en al zig van de Braak-middelen in de water zugt dient te wagten, om datſe nog in den begin, veel min in de toeneming of ſtand eenig voordeel de ſieken vermogen toetebrengen, als met het hoogſte gevaar, inzonderheit om dat veiliger en gemaklyker de waterzugt, door by verpoſing buykſuyverende, wa-

En wel in den begin.

Anderzins ſchadelyk

te-

ter en ſweet dryvende middelen voor te ſchryven en onthouding van vogt of drank, werd geneſen. In een dode vrugt en opgehouden nageboorte.

10. *Een zware Baaring*, ſo deſelve door geene andere Geneesmiddelen kan bevordert werden.

11. *Een doode vrugt en de Nageboortens*: mede ſoze anders niet en konnen uitgedreven werden; want door dit geweld werden alle d'onderſte deelen heel zeer geperſt, en dus werden ſy ſomtyds uitgedreven, dewelke nog door de gewoonelyke wys, nog door de kragt van andere middelen konden uitgejaagt werden: maar merkt, dat men dan toegepaſte, (*Specifica*) en zo wel de vrugt als de nageboorte afdryvende middelen, by de Braakmiddelen moet voegen. In een moejelyke baaring

Daar zyn meer ziektens in de welke de Braak-middelen werden aengepreeſen en ook voordeelig en noodzakelyk zyn, maar om dat ik uit het gene, daar ik van de vogten die het braaken aan wyſen, genoeg en ten overvloed gehandeld hebbe, (ten zy ymand t'eenemaal een vremdeling in de Geneeskonſt was) kan opgegaart en beſloten werden, in welke gevallen de Braak-middelen goed zyn, en in welke wederom niet, zo heb ik maar alleen deze ziektens en geen meer willen optellen.

DE SIEKTENS DEWELKE DE BRAAKING VERBIEDEN, ZYN.

1. *De Teering*, de reden daar van is, om dat deſelve niet zo zeer van de veelheit der vogten, maar veel eer vander ſelve ſchadende hoedanigheit, en dat wel van zout ſcherpe zinkingen, gelyk als wy overvloedig in onſe aanmerkingen op de geneesoeffening van *Paulus Barbet het* III. *Boek. het* 2. *Capit. de* 85. *bladzyde*, aangetoont hebben, werd voortgebragt; en wat, (bid ik,) zouden dog die geweldige middelen uitregten, als dat daar door de kragten zouden vermindert, meer zinkingen, en daar uit ſwaarder hoeſt verwekt, en een ongeneeslyke opening der bloed-vaten, verſtikking en de dood ten laatſten daar door behaalt werden. Braakmiddelen ſchadelyk in de teering.

2. *Teering-koorſen*, deſelve reede als in de Teering is het, die in de Teering-koorſen het braaken verbied. In Teering agtige koorzen.

In een uitgedroogde ziekte.

3. Uitdrogende ziekte (*Tabes*), omdatſe dikwils uit de breeking van aderen, of uit een ſilte ſcherpe en doorvretende afdruiping des hoofds, na de getuigenis *van Hippocrates coacar. prænotion. coaca.* 483. *bladz.* 565. ontſtaat; waar om dat de Braak-middelen in de uitdrogende hebben afgekeurd *Quercetaan, boek.* 1. *van ſyn regelmatige herſtelde Apoteek, het* 16. *Hoofdſt. en Heurnius in ſyn geneeskundige oeffening, het* 11. *boek het* 21. *Hoofdſt. Hippocr. in zyn* VII *Kortbondige Spreuk. der* IV. *Sneede.*

In alle lang ziekten.

4. *Alle de ziekten van de Longen*, gelyk in de kort ademige, uit vreeze voor ſtikken; want om dat het benaaut ademhalen, dat door zig ſelfs den Lyder te veel en genoeg benaaut, en dat (geduurende het braken) de verhinderde beweging van het Middel-rift, nog zeer vermeerdert werd, was het waarlyk geen wonder, ſo ſomtyds de adem haaling ſelfs wierde opgehouden, en dat ſy verſtikten; *Long-ontſteking, het Zyde-wee, het Bloed-ſpouwen &c.* want ſy en zouden niet als het quaad doen verſwaren, gelyk als *Aëtius* getuigt *tetrab.* 1. *ſerm.* 3. *capit.* 119. *en Paulus Ægineta het* VII. *boek het* X. *hoofdſt. mitsgaders Hartmæn op de Koninklyke Chimie van Crollius bladz.* 33. *gelyk ook Foreeſt boek* XVI *der waarneeminge ſchol.* 33. *en Heurnius oeffening der geneeskunde het* 11. *boek het* 21. *hoofdſt. Joris Horſt in zyn* IV *tiental der geneeskundige voorſtellinge de* 5. *vrage blad.* 123.

Een Heelmeeſter die bloedryk was vervalt na een voorgaande walging en braaking in een ſwaar bloed ſpouwen.

Een Heelmeeſter 32. jaaren oud, met benaud ademhaalen bezet, maar bloedryk, van een doove pyn inde borſt, zomtyds van wat beſwaarde ademhaalingen als t'einde adem zynde, geklaagt hebbende; is op een vroegen morgen opſtaande door een ſwaare walging, en eindelyk in een braaking van galagtige vogten bevangen geworden, waar door hy op het eynde derzelve eenige kitteling ja poging tot het hoeſten met een hitte van de borſt, die laſtig was, heeft gevoelt, en als doen is ſchielyk in de grootſte bloedſpouwing vervallen, en heeft een ongelooflyke meenigte van ſchoon rood en eenigzins ſchuymagtig bloed met hoeſten uitgeſpogen; waarom hy terſtond rykelyk is adergelaten, en wy hem den navolgenden lependrank gaven.

Waarom men hem heeft doen laten, en een lepeldrank voorgeſchreven.

℞. *Aq. plantag. recent. deſtil.* ℥iv. *Ciaci* ℥v

Neemt water van weegblad vers overgehaalt 4. oncen. Kancel 5. vierendeel loots.

Ge-

Aceti ſtillat. ℥iij	Gediſtilleerde azyn, drie vierendeel loots.
Succi folior. acetoſ. expreſ. ℥j	't Zap uyt zuuring bladen geperſt een once.
Ocul. cancr.	Kreeft-oogen fyn gevreven.
Coral. rubr. a ʒß	Roodkoraal geprepareert van yder een half ſcrupel.
Sang. dracon. ʒj.	Draken-bloed een ſcrupel.
Laud. opiat. gr. iij	Laud. opiatum. iij. greinen.
Syr. adſtring. noſtr. mox ſecut. ℥x.	Van onze t'zamentrekkende Syroop, die ſtrak zal volgen x. dragmen.
M.	Mengt het.

Van 't welke hy alle vierendeelen uurs een lepel vol innam, met zodanigen gevolg dat hy in 't kort van 't bloedſpouwen was verloſt; op dat het egter in geen etterborſt mogt veranderen, heeft hy de navolgende gekookten Borſtdrank een tyd lang gebruykt.

Door welker hulp hy verloſt is.

Op dat het in geen etterborſt ſoude veroorſaakt werden heeft hy een borſtdrank gebruykt.

℞. *Rad. Alth.*	Neemt Wortels van Heemſt.
Chinæ a ℥ij	China, in ſchyfjens geſneden, van elks 2. oncen.
Liquirit. excort. ℥j	Zoethout geſchrapt 1. once.
Dulcamar. ℥x	Alfsrank x. dragmaas.
Fol. Tuſſilag.	Bladen van Hoef blaan.
capil. vener. a m. iß	Venus haair van elks anderhalve handvol.
Siliq. dulc. ſine granis ℥iß	Sint Jansbrood zonder kernen 3. loot.
Fruct. jujub.	Vrugt van Joopjens (*jujuben*)
ſebeſt. a No. xv.	van Borſtpruimpjens (*ſebeſten*) van yder xv.
Coq. in S. A. in S. Q. Aq. cois in colat. pint. iij. *diſſol.*	Kookſe na de konſt in een ge-
Syr. Hyſſop. Diacodii a ℥iß	
M.	

noegſame menigte gemeen waters, by het doorzygſel, zynde 3. pinten, doet 'er by
Syroop van Yſoop van Diacodium, van yder 3. loot.
Mengt het.

En om dat hy de bloedige kladden niet na behooren quyt en wierd, heeft hy de navolgende likking gebruykt.

En een likking, op dat hy de kladden gemaklyker zoude opgeven.

℞. *Syr. ſymph. Fern.* ʒiß
Tuſſilag.
Pap. Rhead. a ʒvj
M. F. Linctus.

Neemt Syroop de ſymphyto Fernelii 3. loot.
van Hoefblaen.
Klaprooſen, van elks anderhalf loot.
Mengt en maakt 'er een Likking van.

Dit gebruikt hebbende, heeft hy de bloedige kladden ſeer ligt uitgeſpogen, en nu ook vryer zijn adem haalende, maar klagende van hardlyvigheyt, en van een beſwaarende pyn beneden den navel, miſſchien van het bloed en doorgeſwolgen geronne klonters ontſtaan, heb ik aan hem de volgende aarsſpuyting voorgeſchreven.

En om dat hy hardlyvig was is hem een kliſtere gezet.

℞. *Decoct. emol. & carm.* ʒviij.
Elect. diacath. ʒij
Mel. albi ʒvj
M. F. clyſter p. vino.

Neemt Gemeen verzagtend en wind verdryvend afkookzel 8. oncen.
Elect. diacathol. 2. oncen.
Maagden-honig anderhalf loot.
Mengt en maakt 'er een aarsſpuytzel van, voor een man.

Daar na is hy gelaten om dat hy niet weer zoude inſtorten.

Waar van hy drie viermaalen zeer ſwarte vuiligheden en die zeer heftig ſtonken, heeft afgeweeſt, en is in 't kort genezen; op dat hy egter niet ligt weer zoude komen in te ſtorten, zo hebben wy noodzakelyk geoordeelt, dat hy dikwils diende gelaten

laten te werden; evenwel heeft hy zo nu en dan nog al eens deselve quale weer gehad, maar thans gebruikt hy met zeer groote baat alleen maar warme zoetemelk met een weinig je gepoederde gom dragant daarin, en dat drie viermaalen daags, en twemaalen ter week *den Balzem van Lucatel* op de navolgende wys een weinig verandert, tot 3. dragmaas voor een Dosis.

En heeft Balzem van Lucatel en Gom dragant gebruikt.

Een man van ontrent 40. jaren hebbende meermalen het bloedspouwen gehad, is door de voornoemde geneesmiddelen altyd daar van verlost, maar om dat hy nu eens bloedige, dan weer eens eenigsins etteragtige rochels had uitgelost, en vreesde ik niet zonder reden, dat de bloedspouwing in een etterborst mogt veranderen, waarom ik hem *den Balzem van Lucatellus*, viermaalen 's weeks, als hy na bed ging, tot 2. of. 3. dragmaas in te neemen, voorschreef; gelyk hy mede dagelyks, te weten 's morgens en namiddags, in plaats van Thee, asweikssel van d'alfrank en vers zoethout, met heet en wel gekookt water uitgetrokken, met zeer groote baat heeft gebruikt. Waar door hy thans nog van bloedspouwing, nog van etterborst, nog overbloedige of etteragtige fluymen, meer komt te klagen;

Een man die meermalen had bloed gespogen, op dat het dan daar mede tot geen Etterborst zoude komen.

Heeft hy den Balzem Lucatel en d' afweiking van Alfsraak met het hoogste Succes gebruikt.

Ik beveele aan den *vlytigen Leezer* insonderheyt inde Borstqualen, ja ook selfs in een Etterborst, de gezeide syroop.

T'ZAMEN-TREKKENDE SYROOP.

℞. *Fol. menth. crisp.*
Flor. balaustior.
Ras. rubrar. aa ℥j
Baccar. myrti
Cort. Quercin. aa ℥i ß
Ras. lig. sant. rubr. ℥x
Cinamomi. acutis.
Cassiæ lign. aa ℥vj
Conc. & contis. affund. aq. pluvial. calid. pint. iij. *coq. S. A. vasis optime clausis ad tertiæ part. consump. fortiter per pannum densum expres. adde*

Neemt Bladen van Kruismunt.
Bloemen van Granaatbomen.
Rode Rosen.
van yder een once.
Beyen van Myrtus.
Schors van Eikenboom, van elks anderhalf once.
Rood geraspt Sandelhout x. vierendeel loots.
Uitgeproefde Kaneel.
Cassia lignea, die scherpis, van yder anderhalf loot.

Beschryving van een t'zamentrekkende Syroop.

Sach. clarif. ad conſiſt. tabel. cocti Q. S. pro ſyrupo.

Geſneden en geſtampt zynde, zo gietter 3. pinten warm regenwater over. Kook het na de konſt in wel beſlote vaten tot dat een derdendeel verkookt is, en het dan ſtyf door een digten doek uitgewrongen hebbende, zo doe 'er by gezuiverde, en tot de dikte van Tabletten gekookten zuiker, zoo veel als genoeg is tot een bequaam Syroop.

BALSEM VAN LEUCATEL.

Beſchryvinge van den Balzem van Leucatel.

℞. *Ol. olivar. optim.* ℔iiij
Vini hiſpan. ℔j
Thereb. ven. ſæpius aq. roſ. lot. ℥viij
Ceræ flavæ optim. ℔j
Coq. S. A. igne lentiſ. ſub fin. adde
Raſ. lign. ſant. rubr. ℥ij
Balſ. Peruvian. ℥j
Flor. ſulph. ℥ß

M. pro Balſamo.

Neemt van den beſten boom-oly, 3. pont.
Spaanſchenwyn 1. pont.
Veneetzen Terpentyn, dikwils in Roſenwater gewaſſen 8 oncen.
Geel was, van 't beſte een pont.
Kook het na de konſt met zeer ſlapvuur, doeter op het laatſte by
Geraſpt Rood-Sandelhout fyn geſtooten 2 oncen.
Balzem van Peru 1 once
Bloem van Zwavel 1 loot.
Mengt het tot een Balzem.

Bewaarze in wel beſlooten glazen, en met een koeyen-blaas &c. wel voorzien.

In het Moerſpel en d'Opſtygingen.

5. Het Moerſpel (*Hyſtericapaſſio*) van zommige *Opſtyging en Verſtikking* (*Suffocatio Hypochondrica*) genaamt, zie daar van *Aetius Tetrab.* 1. *ſermon.* 3. *capit.* 119. *Paulus Ægineta boek* VII. *capit.* X. alsmede *Hartman op de Koninklyk Chymie van Crollius blad.* 33. de reden

reden daar van is, om datze van wrange zuure vogten werd voortgebragt: met wat moeyelijkheyt, poging, geweld, groote moeyten, hertsbenaautheden, wringingen, ſmerten ende ſcheurende pynen, ja met gevaar van verworgingen, en de dood, ſchoon ſy weinig zijn, werden uytgedreven; hebben wy hier boven, daar wy van de wrange vogten hebben gehandelt, beweſen; het is dieshalven veel beeter met de zuur wrange vogt verbeterende dingen op een korter veiliger en gevoeglijker wyſe, den benaauden Sieken te helpen, als hem met Braakmiddelen; zo niet geheel te verſtikken, ten minſten nog meer benaaut te maken.

In een quade keel.

6. De keel ontſteeking, (*Angina*) uyt vreeze voor een verſtikking en als een verworging, gelyk *Joubert getuigt van de Borſt-qualen Capitt.* 1. *en Joris Horſtius Decad.* 4. *Problem. Medic. Queſt.* 4.

In de oogen-oorziekten.

7. *De quaalen van de oogen en ooren*, om dat daar uit ſeer ligtelijk een ſwaarder gehoor, ja een doofheyt, en een verſwakking van 't geſigt, ja ook ſomtyds de blindheyt ſelfs zoude ontſtaan. *Hippocrates in zijn Boek van de plaatſen inden Mens*; *Aëtius Totrab.* 1. *Serm.* 3. *Capitt.* 119. *Trincavel. Boek* 1. *Conſ.* 73. *Fuchs in zijne Inſtitutien Boek* II. *Sect.* V. *Capit.* 25. *Foreeſt boek* XVIII. *Obſervat. Medic. Schol.* 14 *en* 15.

In de Graauwe loop nog in een bezwarende braaking.

8. *De graauwe loop.* Getuige *Hippocrates in zyn* XII. *Kortbondige Sprenk der* IV. *Snede.* De Braakmiddelen deugen mede niet in een toevallende braaking; in dewelke ſy niet anders en konnen als quaad tot erger voegen, en de zieke meer benaauwen; men vind 'er evenwel die Braakmiddelen in een toevallige Braaking voorſchryven, onder dewelke ook uitmunt *Fernelius in zyn* 1. *boek van de manier om te geneſen Capit.* 3. maar om dat men door andere middelen dewelke het braken doen ophouden, by voorbeeld door den *Laudanum Opiatum* een grein of twee, met een druppeltje overgehaalde oly van kruismunt gemengt, en ingegeven, toevallige Braaking raſſer, veiliger en vermaaklyker kan geneſen, ſo werden met goed regt de Braakmiddelen, in ſoodanig een braaking afgekeurt; getuige zy *Foreeſt in't* XVIII. *Boek Obſervat. Schol.* 15. inzonderheyt in het begin der ziekten.

In uitwendige en inwendige ontſteking.

9. *De ontſteking der in- en uitwendige deelen*, om dat de vogten zodanig ontroert zynde, grotere pynen zouden verwekt, en d'ontſtekingen daar door meerder vermenigvuldigt werden.

Zie

Zie *Gunſtige Leezer* een verhaal waardig om aangeteikent te werden.

Een Scheepmaker in een groote hitte &c.

Een Scheepmaker in een Dorp digt by de Stadt Leiden, Warmond genaamt, van omtrent 40 jaren oud, zeer verhit zynde door ſwaaren arbeid en groote hitte der Zon, heeft twee dagen na malkanderen een ondraaglyke en on overwinlyken dorſt gehad, en niet te vergeefs eenig gevaar van zyn al te veel drinkens gevreeſt wierd; ſo is het dat hy, op den derden dag een dagelykze geduurige koorts kreeg, waarom hy zeker Heelmeeſter Baudoes genaamt, heeft doen haalen (op onze Dorpen oeffenen meeſt tyds de Heelmeeſters de Geneeskonſt) die hem terſtondt een poeder van Lapis Prunel, Antimoni Diaphoreticum tweemaal op dien dag heeft ingegeven, waar van hy overvloedig heeft geſweet, maar zonder eenige verligting, blyvende altyd den dorſt, waarom den Heelmeeſter by my quam; en ik het navolgende afkookzel hem heb voorgeſchreven.

Vervalt in een ſeer groten dorſt.

En in een dagelykſe geduirige koorts.

Waarom hy een Decoctum ingenomen heeft

℞. *Rad. ſcorzoner.* ℥iij
contrayer. ℥vj
Fol. acetoſ. mi ℈
Flor. calend. pug. ij
C. C. raſp. ℥v
Tamarind. ℥i ℈
Pom. citr. No. ij
Conciſ. & contuſ. coq. S. A. in S. Q. aq. cois ſub finem adde
Fol. ſennæ mund. ℥iij
Incolat. pint. iij *diſſol.*
Syr. card. bened.
Limon. vel è ſuc. citr. a ℥i ℈
M.

Neemt Wortels van Schorzoner. iij oncen.
Contrayerv. anderhalf loot.
Bladen van zuuring. anderhalf handvol.
Goutbloem 2 Pugillen.
Hertshoorn geraſpt vyf vierendeel loots.
Tamarinden 3 loot.
Citroenen 2 in getal.

Geſneden en geſtoten. Kook het na de konſt in een genoegſame meenigte gemeenwater. Doet'er op het einde by
Senebladen zonder ſtelen drie vierendeel loots.
In het doorzygſel, zynde 3 pinten nats, mengt

Syroop

Syroop van Gezegenden Distel
van Limoenen, van yder anderhalf once.
Mengt het.

Van dezen drank heeft hy somtyds een teug ingenomen, en daar van wel stoelgank gehad, en den dorst heeft doen opgehouden, en ook de koorts veel is vermindert; maar op den sesden dag van de ziekte, klaagde hy heel zeer over een groote swelling en ontsteeking van zyn balzak, met een braaking van slymige en galagtige vogten, den Heelmeester heeft derhalven somtyds Pappen op den Balzak gelegt. Maar het gesswel, de pyn en ontsteeking vermeerderden indiervoegen, dat ik te gelyk met den Heelmeester daar by zynde geroepen, voor het vuur vreesde, waarom de volgende Pap straks daar is opgelegt

Op den sesten dag der siekte is den balsak ontsteken en gezwollen met braaking.

Maardoor een Pap is hy van her vuur verloft.

℞. *Fol. Scordii.*
Rut.
Philandr. a mj
Menth. Aquat. p. j
Sum. Absint. mi ß
Flor. Sambuci Pug. iij
Mica panis similag. ℥ij
Coq. in vini & aq. com. parte anatica sub finem addendo
Theriac. Androm. ℥ß
Spir. Vini Camphor. ℥ij

M. F. Cataplas.

Neemt Blad van Scordium
Wynruyt
Philandrium van yder een handvol.
Water munt 1 Pugil.
Toppen van Alzem anderhalve handvol.
Vleerblommen 3 Pugill.
Kruym van roggenbrood 2 oncen.
Kook het in water en wyn van elk evenveel, op het einde daar by doende,
Theriac van Andromachus 1 loot.
Campher Brandewyn twee oncen.
Mengt en maakt 'er een Pap van.

Waar door d'ontsteeking, en pyn in 't kort is afgenomen; ondertusschen gebruikt hy geduurig den bovengenoemde

drank; maar om zyn geduurig braken en swakheyt, hebben wy hem den volgenden Lepeldrank gegeven.

De Braaking is door een lepeldrank weg genomen.

℞. *Aq. Melissæ* ʒiij
Ciaci ʒv
Prophyl. Syl. ʒiij
Antim. Diaph. ℈j
Conf. Hyacint. ʒij
Laud. opiat. gr. j
Syr. menthæ ʒvj

M.

Neemt Water van Melisse 3 onc.
Kaneel vyf vierendeel loots
Prophyl. van Silvius drie vierendeel loots.
Antimoni Diaphoreticom een scrupel.
Confectie van Hyacinthen een half loot
Laudanum Opiatum een grein.
Syroop van Munt anderhalf loot.

Mengt het.

Overblyvende het gesswel van het zakje met de grootste hardigheyt.

Alle uuren heeft hy daar van een lepel vol ingenomen, en kort daarna is de braaking opgehouden, en de koorts afgenomen, blyvende egter het gesswel van den Balzak met de grootste ja ongelooflyke hardigheit, zo datje zoud gesegt hebben 't een ronden steen te zyn, maar na eenige dagen; is in het onderste van het zakje, omtrent middernagt, een zeer groot gesswel vol etter verschenen, het welke geopent zynde, isser een zeer grooten meenigte etters uitgeloopen, blyvende nogtans het zelfde gesswel en die uiterste hardigheit: wy ten hoogste verwondert zynde, en dit werk naaukeuriger onderzogt hebbende, vinden niet anders als een heel klein gaatje in den balzak, ja het geheele *Scrotum* of de Balzak inwendig met een steenige korst bekleed, naden binnen kant glad en als gepolyst, en na den buiten kant rouwagtig en ongelyk, van een halven vingerdik, welke korst wy met een werktuig breekende, hebben niet zonder pyn van den Lyder, nu en dan by tussen poosen eenige kleine brokjens daar uitgehaalt. Wy hebben daarvan aan deze en geene een brokje gegeven, het overige hebben wy tot dus lang bewaart, welke alle, wanneerse werden zamen gevoegt, een Bekkeneel byna, dat is den geheelen gesswollen Balzak, vertoonden; welke korst na eenige

Daar is een zeergrote menigte van etter uitgevloeit.

Den heelen balzak inwendig met een korst van steen beset.

eenige weeken verloop t'eenemalen zynde weggenomen, en de ballen onbeschadigt zynde, is den Balzak wederom als vooren toegeplooyt; des mans huysvrouw naderhand nog driemalen zynde swanger gewerden heeft ook haare kinderen gebaart. Hy selfs, fris en gezond, leeft als nu nog: Het gedagte verhaal, lust my door een prent te verklaaren.

Welke korst synde weggenomen enz is hy genezen en leeft nog gezond.

Uytleggінge Figuur.

A. Den Lyder.
B. De Navel.
C. Den Balzak geswollen en ontsteken.
D. D'opening onder aan het zakje, waar uit zeer veel etters geloopen is.
E. Het Werktuig of de Tange, waar mede die steene korst gebrooken en brokswys is uytgehaalt.
F.F.F. Eenige Brokjens Steen.
G. De Dikte van de Steene-korst.
H.H.H. De Stukken by een gevoegt, byna het Bekkeneel of den Balzak vertoonende.
I.I. De Beenen van malkanderen.

MENSCHEN HET BRAAKEN VERBIEDENDE, ZYN.

1. *De Kinderen*, om de geweldige kragt van de Braak-middelen, zy schynen my door vooroordeelen verblind, die aan de kinderen, ja aan eerstgeboorne, braak-middelen ingeven, hoewel sy somtyds, tot schade huuner eere en droefheyt der ouderen, de verschriklyke kragten der braak-middelen hebben ondervonden; dewelke somtyds nog in de dood selfs niet en eindigen.

Braak-middelen niet goed voor kinderen.

2. *Zagte en tengere* menschen, om dat de Braak-middelen de kragten te veel verswakken ende uitputten.

Nog voor zagte en tengere.

3 *De Swangere*, getuige *Adriaan van Mynsicht in zyn Medicyns Scheykonstig Wapenhuis sect.* 1. *bladzyde* 15.

Voor swangere.

4. *Die Gescheurt zyn of Breuken hebben*, om datje niet anders als quaad tot erger zoud voegen, van het welke lees na de

Gebrookene.

A
B
C
D
E
I
I
F
F
G
F
H
H
H

ΚΗΛΗΓΡΑΦΙΑ *van den vermaarden Malachias Geiger*, zeer waardig om te leezen.

Teering-agtige. 5. *Die aan de Teering of uitdrooging gaan en zeer mager zyn*, getuige *de vermaarde C. Celsus boek* I. *capit.* 3. *bladz.* 29. als ook *Fallop in zyn Tractaat van de eenvoudige buykzuiverende-middelen het* XVIII. *hoofdstuk.*

Swakke of door siekten verswakte. 6. *De swakke en welker kragten door ziekten zijn uitgeput, zie hier van Mynsicht in zijn Medicyns-Chymisch-Wapenhuis, sect.* I. *pag.* 15.

Die swaarlyk braken, of daar van zeer benaaut syn. 7. *Die swaarlijk braken, en die daar van zeer benaaut werden*, gelyk als den eerwaarden *Ouden Man in zijn* VII. *Kortbondige Spreuk der* IV. *Snede, en Sennertus het* I. *Boek der Genees-oeffening het* I. *Deel het* IX *Hoofdst. alsmede Fuchs in zijn Instituut. sect.* V. *cap.* 25. *item Hartman in zyn Koninklijke Chymie van Crollius bladzyde* 33. alzo in deze, de Braak-middelen onuitspreekelyke benaautheden, ja den dood zelfs, zouden veroorzaken

Seervleesagtige. 8. *Seer vleesagtige*, als *Hippocrates*, heeft geleert, *in zyn* VII. *Kortbondige Spreuk der* IV *snede, en Galenus in zyn Boek, welke men behoort te swyveren, door wat voor middelen, en op wat tyd, bladz.* 1002. *als ook Fuchs in zyn Instituten het* 2 *Boek de* 5 *sect. capit.* 25. *item Quercetanus Boek* I. *van zyn regelmatige herstelde Apoteek capit.* XVI.

Die een engeborst hebben. 9. *Die een enge-borst hebben*, om dat 'er zeer ligtelyk eenig bloedvat in de borst komt te breeken; en daar van een dodelyke uitstortinge van 't bloed volgt, gelyk als ons dat *Galenus leert op de straks aangehaalde plaats, en Quercetanus boek* I. *van zijn Regelmatige Herst. Apoteek het* 16 *capit.* als ook *Fuchs in't hier voor aangetrokke boek, gelijk mede Foreest het* XVIII. *boek Observat. Schol.* 15.

De droefgeestige. 10. *De droefgeestige*, om dat het wrange zuur by dezelve inzonderheyt schaade doet, dat door Braak-middelen niet ligtelyk mag werden uitgedreven, zie de reeden op de 165. Bladzyde.

De walgagtige uit den aart. 11. *Die uit haar aart walgagtig zijn*, alsmen by *Aëtius leezen mag, Tetrab.* I. *Serm.* 3. *capit.* 119. gelyk ook *by Heurnius in zyn Geneeskundige-oeffening boek* 2. *capit.* 21. alsmede *Mynsicht. in zyn Med. Chymische Wapenhuis sect.* I. *bladz.* 15.

Wat het onmatig braken toebrengt. *Merk aan.* Dat het onmatig braken, en het geduurig gebruik daar van, doofheyt, ruysing en tuiting der ooren aanbrengt,

en

en ook verduistering van de oogen ja somtyds blindheyt veroorzaakt, aan de tanden schadelyk is, de aderen van de borst en de longen verbreekt, en derzelver ontsteking vermeerdert, de kragten van de maag ontzenuuwt, de borst ingewanden, (*præcordia*) en d'ondergelegene ingewanden door hunne heftige schudding verswakt: waarom wel ter snede *Corn. Celsus* 1. *capit.* 3. *bladz.* 30. Ik vermaan, zegt hy, dat niemand, dewelke wil welvaren en oud worden, dagelyks of veel braake.

Quik-Braak-middelen moet men zelden gebruiken, ten zy inde Venus-ziekte, of in zeer slymige en verouderde qualen, om dat sy den mond ontsteken, quyling verwekken, en de alderwreedste hoofd-pynen somtyds konnen veroorzaaken.

MAAR MET MINDER MOEILYKHEIT VERDRAGEN HET BRAKEN DE VOLGENDE MENSCHEN.

1. *De magere*, gelyk als *Hippocrates* ons heeft overgelevert *in de* VI *Kortbondige Spreuk der* IV *Snede*, *en Fuchs in sijn Instituut. boek* 2. *sect.* 25. Nogtans leert het tegendeel *C. Celsus boek* 1. *capit.* 3. *en Fallop. van de eenvoudige suyverende middelen capit.* 18. alwaar hy de braaking van de magere doemt; maar ik oordeel, dat door de magere *Celsus en Fallopius* verstaan hebben die gene, welke door ziekten vermagert zyn; maar niet die uit den aart mager zijn; leerende ons de dagelykze ondervinding, dat die van haar zelfs mager zijn, ligter braken als de vette of vleesagtige, of die van eenige andere gesteltenisse zijn. De magere konnen de Braakmiddelen ligt verdragen.

2. *Die ligtelijk braken*, gelijk *Hippocrates* aan de nakomelingschap heeft nagelaten, *in de* VI. *Kortbondige Spreuk der* IV. *snede, en Galenus in't boek, welke men mag zuyveren, bladz.* 1002. Voor die ligtelyk braken.

3. *Die een sterke maag hebben*, om dat de Braak-middelen de maag grootelyks verswakken, als *Fernelius* getuigt het III. *Boek Geneeswyse het* III. *hoofdstuk.* gelijk mede *Trincavel. het* III. *Boek* III. *Consil. en* XIII. *als ook Foreest het* XVIII. *Boek Observat. Schol.* 14. Die een sterke maag hebben.

4. *Die een ruime en breede borst hebben*; alsmen zien mag by *Heurnius* III. *Manier tot de Genees-oeffening het* VIII. *cap. Fuchs in sijne* En een ruime breede borst.

sijne instituties het 2. boek de 5. sectie, het 25. capit. Foreest boek 18. Observat. Schol. 15.

Die het gewoon zyn.

5. *Die het braken gewent zijn*, getuige zy *Hartman in sijn aanmerkingen op de Koninklijke Scheykonst van Crollius, en Mynsigt in sijn Medicyn en Scheikonstig-wapenhuis 1. sectie.*

Die uyt den aart galagtig zyn.

6. *Uit den aart galagtige*, om dat de Gal een dun vogt is, dat met weinig moeite is uit te brengen, en uit zijn eigen aart na boven opstygt, van 't welke men kan nazien *C. Celsus. boek 1. capit. 3. en boek 2. capit. 13. en Fuchs in zijne Instituten*, op de straks aangehaalde plaats.

Die een vast hoofd hebben.

7. *Die een vast hoofd hebben*, alsmen by *Heurnius kan leezen 3. manier tot de genees-oeffening cap. 8. en Hartman op de voor aangetoge plaats.*

En inde welke de stoffe na boven dringt.

8. *In dewelke de ziekmakende stoffe na boven toe wil*; volgens *Hippocrates in zyn* XXI. *Kortbondige Spreuk der 1. snede*, die men dan moet uitleiden, daarze allermeest heenen willen, door dien weg moet menze leiden, langs bequame wegen; door wat weg dan konnen sy bequamer, ligter, en met minder gevaar, te weten de vogten die na boven willen, uitgeleit werden, als na bovenen.

TEKENEN OM HET BRAKEN IN 'T WERK TE STELLEN, ZYN, NA DE GETUIGENIS VAN HIPPOCRATES IN ZYN XVII EN XVIII KORTBONDIGE SPREUK DER IV. SNEDE, EN C. CELSUS HET I. BOEK HET III. HOOFDST.

Tekenen om het braken in 't werk te stellen syn het tranen der oogen.

1. *Het traanen of nat zyn der oogen:* dat dit niet anders als een overvloed van wateragtige en slymige vogten te kennen en geeft, besluit *Celsus* zonder eenige twyffel te wezen; want dat d'oogen vogtig zijn, komt van den overvloed der wateragtige en slymige vogten, alsmen in de Oude Lieden, (van de welke egter *Celsus* op deeze plaats niet en spreekt) zien mag, in dewelke wateragtige en slymige vogten d'overhand hebben, waarom van *Hippocrates in zyn* XIV. *Kortbondige Spreuk der 1. Snede, gezegt word, en in de* XL. *Kortbondige Spreuk van de zelfde Snede.*

Dat

Dat d'oude luiden weinig warmte hebben. Dat de heerſigheden en verkoutheden in de oude luyden niet gekookt en werden, heeft *deſelve* aan de nakomelingſchap nagelaten; waarom dat *Celſus Boek* I. *Capit.* 2. ſterke wyn, om het gebrek van warmte, voorſchryft, en dat daarom de ziekten, door de welke d'oude luiden werden bezogt, meeſt tyds langduurig zijn, om de veelheit van den ſlym, getuige den *Ouden Man in ſijn* XXXIV *Kortbondige Spreuk der* II. *ſnede*, het welke alles niet anders als menigte van wateragtige en ſlymige vogten te kennen en geeft; en inde oude luiden werd ſchier altyd vogtigheit van de oogen vernoomen.

2. *Veel quylens*, van't welk byna dezelfde reden is als van de oogen, en datter geen gebrek maar overvloed van vogten is, werd door de menigvuldige quyling genoeg te kennen gegeven. Veel quylens.

3. *Ruiſſchen en tuiten der ooren*, dewelke meeſt tyds uit winden ontſtaan, en dat deeze, uit een ſcherpe vlugge gal als werkende oorſaak, en ſlym als ſtoffelyk, en die meeſt lymig, haar oorſpronk hebben, zal niemand, zoo ik meine, ontkennen, of hy moeſt t'eenemaal een vreemdeling zijn inde geneeskonſt; niet onbedagtelijk werd derhalven van *C. Celſus* onder de teikenen om de braaking in't werk te ſtellen, het ruiſſen en tuiten der ooren opgetelt, om dat door de Braak-middelen de galagtige vogten, gelyk als *Boek* I. *capit.* 3. *bladz.* 29. getuigt, en de ſlymige; als hier boven is aangetoont, inzonderheit door de ſcherpe gal verdeelt en nu vloeybaarder gemaakt, ligter, veiliger, en met minder moeite werden uitgeleit, als door eenige andere middelen of door korter wegen. 't Ruiſſchen en tuiten der ooren.

4. *Hoofdzwymel met verduiſtering*, dewelke van winden, dampen en galagtige uitwaaſſemingen af hangt; derhalven wyſt deeze Hoofdraying aan, dat de gal en den ſlym ſchaden, dewelke, gelyk nu dikwils is aangedrongen, nog langs korter-weg nog ook veiliger als door Braak-middelen konnen werden uitgedreven. Hoofdzwymel met verduiſtering.

5. *Walging van het eeten*, dat aan de galagtige vogten zig inde maag onthoudende, of aan de uitwaſſemingen daar uit opryzende, van *Philotheus* werd toegeſchreven *in ſijne uitbreidinge op den* XVII. *kortbondige ſpreuk van de* IV. *ſnede, en Braſavolus inde aan-* Walging van ſpyse.

tekeningen van Galenus op den zelfden kortbondige ſpreuk, want dat de gal en ſlym in de maag hangende den afkeer van ſpys voortbrengen, is bekent, en weet yder een; met regt werd dieshalven van *Hippocrates* onder de teikenen om het braken in 't werk te ſtellen, de walging van ſpys getelt, om dat de gal- en ſlymagtige vogten, of de quaadaardige dampen daar uit opgeheeven, den afkeer van ſpys te wege brengen, welke ſchadelyke vogten liever aanſtonds door het eene of 't andere Braak-middel moeten werden uitgedreven, als door den korſtenweg, op datze door haare vertoeving en ſtilſtant geen ſwaarder qualen en heviger toevallen voort en brengen.

Bittere opriſpingen met pyn voor het hart.

6. *De bittere opriſpingen met pyn en beſwaring der borſt ingewanden*, (welke riſpingen niets anders als ſlymige taay en galagtige vogten, en overvloed van ſlym, gelyk als uit de ſwaarte der borſt ingewanden blykt, komen aan te wyſen) maar dat dan de zieke niet koorzig zy, vermaant den *Ouden Man*.

Em wat wyder heeft waer tenemen.

Merk aan. Ondertuſſchen moet men wel agt geven op de ſchadelyke vogten, de tyden der ziektens, en meer andere omſtandigheden; om dat niet zelden de walging, de bitteren mond, maagknaging, &c. by zommig ſlag van koortzen zyn, in de welke egter de Braak-middelen geenzins voordelig zyn.

Walging.

7. *Walging*, hier vind plaats het gezeg van *Hippocrates in zyn* XVI. *kortbondige ſpreuk der* I. *ſnede*, in het *Boek van de vogte* §. I. *bladz.* 315. daarze meeſt na toe willen derwaarts moet menze leiden langs bequame plaatzen, maar bequamere heeft men nog niet gevonden, langs dewelke de gal- en ſlymagtige vogten, gelyk nu menigmalen is aangetoont, mogen worden na buiten gebragt, want eerſtelyk, om dat de gal- en ſlymagtige vogten meeſt tyds walging maken, ten tweden, om datze nu als van zelfs na boven willen, zo werdenze met regt door Braak-middelen uitgedreven.

Pynen boven het middelrift

8. *Pynen boven het middelrift, ſooſe een ſuivering van noden hebben, moet menſe na boven toe uitzuyveren*, *Kortbondige Spreuk* XVIII *der* IV. *Snede*. In deze landen kan deze *Spreuke* byna geenzins in oeffening gebragt werden; want zo de vogten inde holligheyt van de borſt werden opgehouden, konnenze door een Braakmiddel of geheel niet, of zeer beſwaarlyk uytgeleit werden, als elk weet en aan alle, dewelke ooit de Geneeskunde geoeffent heb-

hebben, bekent is: zo kan ook de ſtoffe, by aldien ze in het hoofd is, zeer beſwaarlyk door de braaking werden buiten gebragt; in het zydewee egter en *de long ontſteeking* Braak-middelen voor te ſchryven, om daar door de pyn te genezen, mishaagt my niet alleen, maar daar door zouden d'ontſtekingen en pynen niet anders als vermeerderen, en aan de genoeg gevaarlyke ziekte ſoude alle hoop van genezing werden benomen; maar nogtans de ſchadende vogten, de pynen boven het middelrift verwekkende, zo ze ligtelyk na bovenen konden uitgebragt werden, wordenze met regt door Braakmiddelen, om dat de ſchadende vogten alsdan ras en langs den korſten weg werden uitgezuivert, uitgedreven. Ook zelfs den *Ouden Man* gebied in het zydewee, wanneer de pyn tot aan het ſleutelbeen raakt, het laaten in een ader binnen den elleboog, maar hy gebied geen braaking.

DEN TYD OM HET BRAKEN IN 'T WERK TE STELLEN.

Den tyd om te doen braken 's Someres; 's morgens, en 's middags des winters.

1. Den allerbequaamſten, is *den morgenſtond in den Soomer*, maar *by winterdag* den *middag*, zo 't 'smorgens geſchied, raad C. Celſus aan om wat te wandelen *boek* 1. *capittel* 3. *bladzyde* 30. zo de menſchen dik en vet zyn en niet mager; datze nugteren braken, leert *Hippocrates in zyn boek van de geſonde levens-wys*, en dewelke de taije vogten in het bovenſte gedeelte van de maag werden opgehouden; maar de magere en de ſwakke, en die beſwaarder aan het braken konnen komen, laat die niet als na den eeten een Braak-middel innemen, als deſelve op de aangehaalde plaats getuigt; want na den eeten valt de braaking ligter, gelijk men by *Foreeſt* mag lezen, *het* XVIII *boek der waarneeminge ſchol.* 3.

Den Soomer allerbequaamſt.

2. *Den beſten tijd* om te braken is *de Somer*, alsmen zien kan by *Hippocrates in de* IV. *Kortbondige Spreuk der* IV *ſnede. Fuchs in zijn Onderwys boek* 2. *ſnede* 5. *hoofdſtuk* 25. inzonderheyt om dat de vogten alsdan meer giſten, en de gal, dewelke heel ligt werd buiten gebragt, meer dan d'overhand heeft, en de zieke niet zo ligt en verkouden, en minder inde koude lugt komen; ook magmen wel, als 't de nood vereiſt, ſelfs in den winter, inzon-

derheit als de zieke zig op warme plaatzen houden, doen braken; als ook *C. Celsus* leert, die het braken 's winters voordeeliger als in den somer oordeelt, om dat, zegt hy, dan meer slyms en de swaarte des hoofds meerder is, maar nogtans de galagtige vogte werden, die des somers meer werden voortgebragt als des winters, ligtelyker als de slymagtige na bovenen uitgedreven; daarom heeft het *Hippocrates* wel *inden straks aangehaalden spreuke*, datmen zomers liever de boven buiken, en 's winters de beneden moet zuyveren: daar om schynt *C. Celsus* hier meer gezorgt te hebben voor de voor behoeding als de genezinge der ziekten.

In bywassende Maan.

3. *Den bequaamsten tyd* om Braak-middelen integeven, is, by *een wassende maan*, want alsdan werden de overvloedige en meer opgistende vogten veilig en ligt door 't braken uitgedreven, en wel meest als de Maan in eenig herkaauwend Hemel-teken gevonden werd, als inden Stier of den Steenbok, getuige sy *Solenander Raadgeving 2. snede 5.*

NU ZULLEN WY WAT VOOR, IN, EN NA HET BRAKEN MOET WAARGENOMEN ENDE GEDAAN WERDEN, IN HET VERVOLG KORTELYK AANTONEN.

Voor de Braaking werd vereist.

Voor het braken.

1. Dat zo men niet *los* maar *hardlyvig* is, men door een Setpil, of door een verzagtend middel, of liever *door een aarsspuyting open lyf maake*, alzo de vloeyende wateragtige, slymige en galagtige vogten, door de Braakmiddelen na bovenen moeten werden uitgedreven, zo dat niet ligtelyk nog ras eenigen afgank kan komen, om dat de stoffe en de prikkelende oorzaak nu voor 't grootste gedeelte is uitgedreven.

Open lyf te maken.

Wat vogtigs innemen.

2. *Datze die braken zullen yets vogtigs*, en dat wel vetagtigs innemen, gelyk als *Solenander in de 3. Raadgeving der 5. snede*, wil, als gezuikert-bier met boter gekookt, of honing-water, gelyk als *C. Celsus boek 1. capit. 3.* en *Heurnius 2. Manier tot de Genees-oeffening het 21. capit.* vermanen, vallende het braken gemakkelyker

lyker en veiliger voor die welke voor af wat gegeten hebben, als voor die nugteren zyn, gelyk *Roderic van Fonseca het twede stuk de 51. Raadgeving, en Parée het* XVII *boek zyner Heelkonstige Handwerken, het* 49. *Hoofdst.* getuigen, om dat de maag ledig zynde, de braaking met meerder pyn en moeilykheyt in zyn werk gaat, nogtans en is'er geen inneming van vogten nodig, wanneer dat 'er wateragtige vogten inde maag zyn.

Van de ligte te beginnen zo ze daar toe ongewoon zyn.

3. *Dat, zo dikwils als aan de daar toe ongewoone een braakmiddel werd voorgeschreven, sy dan zig eerst met ligte braakmiddelen aan't braken leeren gewennen*, op dat niet schielyk een overgang geschiede tot het ongewone, want dat allengskens geschied, geschied ook veylig, en wel voornamentlijk zo ymand van 't eene tot het andere is overgegaan, gelijk geleert heeft *den Eerwaardigen Ouden Man in zyn* LI. *Kortbondige Sprenk der* II *snede, en C. Celsus, het* I. *boek, het* 2. *hoofdstuk, het* 25. *bladz.* eindelijk mag men voortgaan tot sterker.

Dat dog de maag en de uitewendige partyen warm zyn, en zo gehouden werden.

4. *Dat de maag en d'uitwendige deelen warm genoeg zyn, en den braker zig warm houde, en met warme doeken de levende deelen koestere*, gebied *Hartman in zyne noten op Crols Koninklyke Scheikonst*, op dat van de verkouwing geen krimpingen, ja trekkingen, gelyk als wy wel gezien hebben komen t'ontstaan; *zie hier van Foreest, het* XVIII. *boek der waarneminge schol.* 17.

Aan die beswaarlyk braken, moet men voorafbereidende dingen geven.

5. Dat aan die gene, die beswaarlyk braaken, eerst dingen dewelke de taaije vogten verdunnen, werden gegeven, en sy dus tot het braken ligter gemaakt werden, voor dat men aan de beswaarlyk brakende eenig braakmiddel geve, gelyk *Galenus* in 't Boek, welke men behoort te zuyveren, ons leert.

IN HET BRAKEN.

Het Braak-middel zynde ingenomen, moet men waarneemen.

Braak dranken moet men laau gemaakt ingeven.

1. Dat *de dranken*, dewelke om het braken te bevorderen gegeven werden, *laau moeten ingenomen werden, niet warm*, wyl dat dan meest tyds de Braaking niet en volgt, werdende de gestelte der maag door de warmte te zeer versterkt, of het Braakmiddel zal anders na onderen werken; zie daar van by *Fuchs het*

Niet warm.

2. *Boek van de bereiding der genees-middelen het 9. capit.* waarom dat ook *C. Celsus het 1. Boek, het 3. capit. P. Ægineta het 1. Boek, het 100. capit. en Heurnius 2. manier van geneesen, capit. 21.* raden, laau en geen warm water op de Braak-middelen in te neemen: nog ook kout te nemen, om dat de koude alle de werking der genees-middelen doet ophouden, en trekkingen, krampen, koortsagtige grillingen en huiveringen (getuige zy hier van *Hippocrates in zyn XVI. Kortbondige Spreuk der v. snede. en C. Celsus het 2. boek het 1. capit. de 45. bladz.*) hoesten, bloedvloeyingen, en zinkingen voorbrengt, sweeren veroorsaakt, de huyt verhart, ondraaglyke pyn maakt, en voor de borst, de beenen, de tanden, de zenuwen, de hersenen, het ruggen-merg, quaat; maar de warmte aan alles goet is, alles broeyt, verzagt en helpt; maar het koude werd quaad en doodende geoordeeld van *Hippocrates in de XXII: Kortbondige Spreuk der v. snede*

Nog kout

2. *Dat by aldien het voorgeschreeven en laau ingegeven Braakmiddel niet en werkt; dat dan de zieke wel laau vleesnat* of laauwater met een weinig honigs en zouts gelyk *C. Celsus* raad *in zyn 1. Boek, het 3. hoofdst. en't 30. bladz.* of gebotert bier *gebruike*, of met een veer inden olie gedoopt de keel kittele, of met de vingers zo diep als het mogelyk is in de keel steken, of met de hand de plaats van de maag in't ronde braaf vryve, en aldus het braken verwekke.

So 't niet en werkt moet men wel laau vlees nat daar op in nemen.

3. *Dat men niet dient te slapen op een ingenomen braak-middel*, voornamentlyk wanneer de lighaamen galagtig zyn, op dat de galagtige uitwaasemingen en dampen in den slaap niet na het hooft zouden vliegen, maar wanneer de zieke genoeg gebraakt heeft, mag het slapen niet alleen wel werden toegestaan, maar oordeelen het als dan noodzakelyk, na een matige wandeling in de warmte: waarom dat ook *Hippocrates in de XIV. Kortbondige Spreuk der IV. snede*, geboden heeft, in zonderheit na de inneming van den Nieswortel, het lighaam liever te bewegen als zig tot den slaap te begeven.

Nog daar op slapen.

4. *Men moet geen bier geven aanstonds op het ingenomen Braakmiddel*, maar eerst na dat de zieke twee of driemalen gebraakt heeft, anders werd de deugt en kragt van het Braak-middel verdooft en ontzenuwt en de braaking werd niet voortgezet.

Nog strakx daar op bier drinken.

5. *Dat de Zieke niet en verkoude, of op eenigerhande wys in de koude lugt kome, maar zig in huis op een warme plaats onthoude,* voornamentlyk zo het een Braak-middel van den Antimonie is, of dat het winterdag is. Maar sig warm houden.

6. *In galagtige geſteltheeden, moet de galbraking die het laatſt te voorſchyn komt, niet aanſtonds verhindert,* maar veel eer door een herhaalt maar zagter braak-middel, of met een ligte en zagte buykzuyvering, uitgebragt werden, getuige daar van zy *Hartman in de Aantekeningen op de Koninklyk Scheykonſt van Crollius de de* 34. *bladzyde, en Foreeſt het* 17. *Boek, Scholia* 15. Inde galagtige de Gal niet ſtraks te verhinderen, maar liever door een zagte buikzuyvering dezelve uitbrengen.

7. *Dat, indien de braaking al te geweldig is, of langer als het wel behoort, duurt: hy dan inneeme eenige Genees-middelen om de braaking te doen ophouden,* onder dewelke *ſoete melk* met beſchuit gekookt, uitmunt, om dat het al de ſcherpigheit, zo van de ſchadende vogten als die van het middel ſelfs, matigt, en de braaking op deze wys ſtuit en de geſtelte van de Maag verſterkt; Syroop van Maſtik, een lepel of twee gegeven belet de wydere braakinge, een vierendeel loots Oude Triakel doet het zelfde; om het braken te doen ophouden, ſoo laat uitwendig op de maag gelegt werden de plaaſter van broodkorſten (*Empl. de cruſt. panis*) met Oly van Kruismunt (want dat de munt het braken wederſtaat, getuigt *Hippocrates in zyn* 2. *Boek van de Leevens-wys text.* XXVI. *bladz.* 226.) en van Kruidnagelen beide overgehaalt, t'zaam gekneed: het is zomtyds in het braken wel gebeurt, dat 'er *een Hick ontſtont*, den welke *Heurnius* 2. *in zyn manier tot de Genees-oeffening het* 21. *hoofſtuk*, door Mee met Wynruyt te geven, dede overgaan; als alles daar toe te vergeefs is aangewend, moetmen tot den *Laudanum Opiatum*, als tot het heilig plegt anker zynen toevlugt nemen, voornamentlyk zo het met den Oly van Kaneel, van Kruidnagelen, of Kruismunt gemengt is, by voorbeeld. So 't alte heftig aangaat enz. wat dan te doen. Inwendig. Uitwendig. So 't er een hick ontſtaat is de Laudanum Opiatum het beſte regenmiddel.

℞. *Opy thebaici ſpir. vini cald. ſolut. expreſ. & ad conſiſt. pilul. in ſpiſſat.* ℥j
Nucis muſchat. ℈j
Ol. ciaci ſtil.

Neemt Opium van den beſte in warme brandenwyn ontdaan, door geperſt en tot de dikte van pillen wederom uitgerookt, een vierendeel loots. Pillen dewelke het braken zeer haaſtelijk doen ophouden.

Ol. Menth. criſp. ſtil. a gt. viij
M. F. pil. No. LX.

Noten Muſchaat fyn gevreeven 1. ſcrupel.
Olie van Kaneel gediſtilleert.
Kruismunt gediſt. van yder 8. droppels.
Mengt en maakt'er LX pillen van.

So gy een van deze Pillen in geeft, en het braken binnen een uur niet op en hout, geef dan de twede, en zo voorts, *met Gods hulp*, zal in't kort de braking, hoewel zeer heftig en zeer laſtig zynde, ophouden: zo der eenig Braakmiddel vanden Antimoni is gegeven, laat dan de zieke vier of zes lepels vol Rynſchewyn met Beſchuyt en Kaneel of Note-muſchaat heet gemaakt innemen, en ſtraks zal het braken geſtuit en desſelfs grote kragt benomen werden.

So het Braakmiddel van Antimonis, wat dan te doen.

NA HET BRAKEN ZYN GOED.

Na het braken de verſterkende enz dingen zeer goed.

1. *De verſterkende dingen, en die de geſtalte der maag weer herſtellen*, als ouden Rynſchenwyn die zagt is, met een korſtbrood, kaneel, en noten muſchaat.

Den mont met wrange wyn uitſpoelen

2. *Na het braken den mond en keel met wrangewyn te ſpoelen, en daarna opſtaande matig te wandelen*, heeft *Hippocrates* vermaant, *in't* 3. *Boek van de Levenswyze.*

Aan een ſwakke na het braken een ſlaapmiddel te geven.

3. Datmen *aan een ſwakke* (zo 't van't braken is) *na de braaking een ſlaapmiddel zoude geven*, heeft den *Eerwaarden Ouden Man* geleert, *in zyn Boek van de plaatſen in een mens*, *de* XLV. *text. de* 390. *bladzyde.*

Dat hy zig tot ruſt begeve.

4. *Dat de ziele zig na het braken tot ruſt begeve*, gebied *Foreeſt het* 18. *Boek Schol.* 15.

Haar niets kouts te geeven.

5. *Dat hy geenzins yets kouts of verkoelens inneme, ofte gebruike*; maar dat aan hem ſpyſen van goeden reuk en aangenamen ſmaak, van goed voedzel en ligt om te verdunwen gegeven werden, en dat hy daar na weer verquikt werde met kaneel koekjens, of van de *Species Aromaticus Roſaceus* toegemaakt, als *Solenander heeft gewilt Raatgeving* 14. *de* 4. *ſnede.*

Merk

Merk aan. Dat met de Braakmiddelen somtyds de Buikzuiveringen met goet gevolg inde Genees-oeffening t'zamen gepaart werden, op dat zo deze niet werken, en somtyds onuitspreeklyke benaautheden voortbrengen, sy door geener hulp dan na beneden mogen werden uitgedreven, en de benaautheden zo ophouden: ja zo dikwils als 'er een enkel Braak-middel, dat met geen buykzuyverend gemengt en is, zeer groote, swaare en veelderley benaautheden voor 't hart maakt, zonder dat 'er yets na boven uitwil; is 'er niet dat verbied een zagte buykzuyvering de tayeen slymagtigheyt der vogten en zappen, en de zuuren wrangheyt derzelve te gelyk verdunnende, verbeterende en matigende, om gezeide reden te geven.

By de Braakmiddelen somtyds buikzuiverende te mengen.

Braak-middelen dewelke het gehemelte zeer aangenaam zyn, werken zoo zeer niet na boven als na beneden, als de dagelykze ervarentheyt, en *M. Wendel in zyn 3. Boek der Genees-kundige Stokregels, regel* 1171. getuigen.

Dat aangename Braakmiddelen veeltyds na beneden toe werken.

Een Man van ontrent 45. jaren oud, krygt omtrent herfst, uit een anderen daagze koorts met weinig koude, maar daar opvolgende groote hitte, en na veel gebruiks, om dezelve te matigen, van zuure en verkoelende dranken (*Julapia*), de derdendaagze koorts, en te gelyk den eetens luft weg zynde, een beswaarnis der borst ingewanden, en benaautheyt, walging des morgens enz. Waar toe hy veelderley Genees-middelen, om de hoedanigheden der zappen te verbeteren, heeft ingenomen, waar van hy niet anders, als wat vermindering van koude of vande verheffing enz. heeft vernoomen; eindelyk heeft hy dit navolgend Braakmiddel ingenomen.

Een man valt van een anderen daagse in een derdendaagse koorts.

℞. *Mercur. vitæ gr.* IV
Syr. menthæ ℥V
Aq. menth. stil. ℥ß
M. F. Hausius.

Neemt Quik des Levens (*Mercurius Vitæ*) 4. greinen.
Syroop van Kruismunt vyf vierendeel loots.
Water van Kruismunt een loot.
Mengt en maakt 'er een drankje voor eenmaal van.

Waar toe hy een Braakmiddel innecmt.

Het welke ingenomen hebbende, heeft hy niets door braaking uitgeworpen, maar ses of zeven-maal braaf daar van ter stoel geweest,

Waar van hy niet heeft gebraakt.

braakt, maar stoel gang gehad.

weest, waar van hy een zeer groote verligting voor het hartgevoelt heeft, komende den eetluft wederom, en heeft daar na van geen walging of braken meer geweten: om de derdendaagze koors weg te nemen, heeft hy daarna een maand lang of meer, den navolgenden kruidwyn, zynde zeer bitter, gebruikt.

Bittere kruidwyn tegens de derdendaagse koors.

℞. *Rad. Gentian.* ℥ß
Angelic.
Calam. aromat. a ℥iij
Sum. eupat. cannab. mi ß
Absint.
Centaur. min. a mj.
Raſ. ligni colubr. ℥vj
Sem. apii
Leviſt.
Sinap. a ℥ij
Bac. Laur. ℥vj
Junip. ℥iij
Nucis moſch.
Zinziber. albi
Cort. aurant.
Sal. arm. a ℥i ß

Conciſ. & contuſ. adde

Vini Gallici Pint. v.

Neemt Wortels van Gentiana
1. loot
Angelica.
Calmus van yder
3 vierendeel loots.
Toppen van Boelkenskruid anderhalve handvol.
Alzem
Centaura van elks
een handvol.
Geraſpt Slangenhout anderhalf loot.
Saat van Apium 3. vierendeel loots
Lavas
Moſtaart van elks
een half loot.
Beyen van Laurier anderhalf loot.
Jenever drie vierendeel loots.
Notemuſchaat
Witte Gengber
Oranjen Schillen
Salmoniac van yder ander
half vierendeel loots.
Geſneden en geſtooten zynde doetze in een fles of ſteenen kan, en gietter op
Francenwyn 5. pinten.

laatze

Laatze te zamen ſtaan, in beſloten vaten, agtdagen op een warme plaats, waar na hy alle dagen 's morgens van dezen wyn, drieonce n heft ingenomen, daar by doende tien droppels geeſt van Salmoniac, waar mede hy ook in't kort van de derdendaagze koorts is genezen.

Vloeyende Braakmiddelen boven de drooge te ſtellen.

Ik zou hier meer van de Braakmiddelen, die aangenaam van ſmaak zyn, en hare werking alleen maar na beneden door den ſtoelgank hebben gedaan, konnen byvoegen, ten zy ik, met alleen de zieke haren naam te veranderen, zoude vrezen het zelve te zeggen. vogtige of vloeyende Braakmiddelen zyn beter als de drooge en dikke.

Van de Antimoni Braakmiddelen krygen de zommige krampen.

Sommige konnen de Braakmiddelen van Antimoni niet verdragen, of ſy werden aanſtonds met de kramp bevangen; zo kennen wy *een Heelmeeſter*, zynde een man die wel in zyn konſt is ervaren, die eenig Braak-middel van Antimoni of ook eenig ander genees-middel van Antimoni bereyd, 't zy dat buikzuiverende of ſweetdryvende is, ingenomen hebbende, aanſtonds met ſtuype of trekking der ledematen werd geplaagt, niet tegenſtaande hy alles dat daar tegens mag helpen inneemt.

HET V. HOOFDSTUK,

VAN DE BUIK-ZUIVERINGEN.

De zo genaamde laxerende of zagt uitdryvende.

De zo genaamde laxerende.

De *Buikzuiverende middelen* werden of *oneigentlyk* zo genaamt, of ook *eigentlyk*, en dat wel te regte; deze werden ἐκκοπρωτικὰ den drek uyt de darmen brengende, en ὑπακτικὰ ἢ ὑπαγωγὰ den buyk ontlaſtende, gene zonderling kragtig de ſchadelyke vogte, ten lyve uytdryvende, eygentlyk καθαρτικὰ φάρμακα genaamt.

Wat dezelve zyn.

Verzagtende of zagte (*Lenitiva of Lenientia*,) werden ze gemenelyk gezegt, *om datze zoet zagt en zonder veel ontroering van het lyf, de ſchadelyke vogten, die in de eerſte wegen hangen, ontlaſten*, waarom de kragten die ook ligtelyk konnen verdragen, en daarom mogen ſy, in allerley ouderdom, kunne en tyd van ziekte, veilig voorgeſchreven en aangewend werden.

Wat men wegens hunne Dosis heeft waar te nemen.

Maar *Merkt*, dat 'er niet te weinig van in gegeven, en alzo door des lichaams geſteltheid overwonnen werden, en den buik beſloten blyve; nog datze ook in grooter Gifte (*Doſis*) werden voorgeſchreven, en aldus eigentlyk ſterk afdryvende middelen, en geen zagte, zoude werden: voorts datze niet en werden ingegeven dewyl de ſpys nog niet gekookt is, maar alleen na den eeten, en na dat de ſpys t'eenemalen verteert is, en wel zodanig, dat men na der zelver inneming niet al te lang en wagte met te eeten, op datze by langer onthouding niet geheelyk overwonnen en werden, en als gemein zynde geworden, in voedzel verkeert werden; als *Sennertus* te regt heeft vermaant, *in zyn* v. *Boek van zyne Onderwys inde Geneeskunde, het* 11. *Deel, d'eerſte ſnede, het* v. *capittel van de Buikzuivering de* 688. *bladzyde*, en hierom valt het navolgende aanteteekenen.

Hoedanig de Eccoprotica werken.

De *Eccoprotica*, doen dat, of met de uitdygzels maar alleen *te verzagten*, op datze dies te ligter uit het lighaam zouden gebragt werden; of *zagtelyk te prikkelen en aan te ſporen*, en dus de durmen tot grooter en naauwer zamen trekking, raſſer warmswyze beweging en by gevolg tot uitdryving van 't gene datze in hebben, aan te zetten, of de ſchadelyke vogten uit de eerſte wegen *uit te vaagen*. Heel ligtelyk werden *de gliberigmakende afvagende, de zamendrukkende en knagende*, tot de voornoemde gebragt, ja ſy werden onder dezelve gantz gemackelyk mede begrepen.

Wanneer men de Hypactica moet geven.

Meeſt tyds werdende *Hypactica* voor de *Cathartica*, eerſt gebruikt, volgens *Hippocrates in zyn Kortbondige Spreuk der* 11. *ſnede, indien men de lighamen, zegt hy, wil zuyveren, moet men die vloeyende maken, en de vermaarde Celſus, het* 111. *boek, het* XVIII. *hoofdſt. de* 154. *en* 155. *bladzyde, als, zegt hy, ymand na beneden moet gezuyvert werde, dat den zyn buik dient los gemaakt te werden, ſtaat voor altyt in alle ziektens vaſt:* en op dat na de aderlating, de vuiligheden geloſt zynde, daar niet en zy, dat inde vaten door het bloedlaten geledigt, werde voortgeſtoten, en in plaatze van het ontlaſte bloed kome.

Wat van een verſtopt lyf ontſtaat.

Ook werdenze meeſt tyds voorgeſchreven als men hardlyvig is; want zo de uitdygzels langer opgehouden, en niet konnen werden uitgedreven, beſwaren ſy gemeenelyk het lighaam; en verwecken beſwarende hoofd-pynen, door dampen en uitwaaſſe-

min-

mingen, dewelke daar van opſtygen, ſy brengen mede voort walging als ook flaautens en de benaautheit en pyn voor het hart, ſy nemen den eetluſt weg, beſchadigen *de gylmaking*, brengende binnen koortzen voort, verwekken krimpingen inden buik, brengen droomen en waakingen aan, verſtompen de zinnen en makenze bot enz.

De *Drek verzagtende*, zyn ten opzigt van haar gebruyk *driederhande*, want zy werden *door den mond* ingenomen, of *op den navel en den onderſten buik van buiten opgeleyt*, of zy werden *in den aars gebragt*, van de welke in het ſeſte Hoofdſtuk. Drek verzagtende hoe veelderley.

De prikkelende en de darmen aanſporende zyn mede *driederhande*, namelyk dewelke *inden aars werden geſtoken*, als zetpillen, popjens, enz. van dewelke in 't vervolg, of zy werden *daar ingeſtort*; zie hier van het VII. Hoofdſtuk *of zy werden buiten op den buik geleid*. De prikkelende en aanſporende, hoe veelderley.

Dewelke de ſchadelyke vogten uit de eerſte wegen ontlaſten, of doen loozen, werden enkelyk door den mond onder verſcheide gedaante ingenomen, by voorbeeld, of onder die van een *afkookzels Syroop, Pillen, Electuary, uyttrekzel, Conſerf, en Poeyer*. Hoe veelderley, die de vogten uit de eerſte wegen ontlaſten.

De Drek verzagtende, die door den mond werden ingenomen zyn of *voedzels, of genees-middelen*; onder *het voedzel* munten de *navolgende* uit, Slaa, Beet, zoete Pruimen, inzonderheit van Damaſt, zoete Kerſſen gekookt, zoete zuure appelen, voornamentlyk met anyszaat gekookt of gebraden, krenten inzonderheit met zuuring en boter toebereyt, vette vlees zoppen met de voornoemde kruiden of met Cremor Tartari, warme geytemelk rykelyk gedronken, kernemelk met zoet-zuure appelen en anyszaat gekookt en warm gegeten enz. Maar onder de genees-middelen, door gewreven pruimen of Diaprunum ſimplex, het merg (*Pulpa*) van de Tamarinde, van de Pyp Caſſia vers uitgetrokken, anders werd ze terſtond goor, buyk losmakende rozynen enz. *dewelke uitwendig op den navel of den onderſten buik werden geſmeert, zyn los makende ſalven*; ſoo werd voor de kinderen een ſmering van zaffraan en boter bereid; onder welke ſalven munt uit de groote Salf de Arthanita van *Meſue*, alsmede van de Coloquint van *Avicenna*, ſo werden ſy mede uit buikſuiverende poeder en ſcherpe dingen, dewelke vermengt werden met zappen, namentlyk van den Hadich, Vlier, Eſels Concommers, Den drek verſagtende zyn of voedzels. Of inwendige middelen. Of uitwendige.

melk van Wolfsmelk, van Schytkruid, van Look enz. mitsgaders met gal van een Stier, oly van Euphorbium, van pitten van Perficken, van Alfem, bittere Amandelen toebereit: laat namentlyk in dese zappen en olien geelwas werden gesmolten, en de poejers daar na daar ingestrooit, wel vermengt, en tot de dikte van een salf gebragt werden.

Wy zullen van elk der voornoemde een Voorschrift of twee aan de *Vlytige Lezers* geven.

Voorschriften van laxerende en de versagtende.

VOORSCHRIFTEN VAN WEEKMAKENDE OF LOSMAKENDE MIDDELEN.

Inde gedaante van een teug of hausius.

Inde gedaente van een teug.

℞. *Pulp. Tamarind.* ℥j
Diffol. inf. ℥. feri lactis
M. F. hauſtus.

Neemt merg van tamarinden onc
Ontdoe het in een genoegsame menigte van soet wey.

Goed in in dagelykse koortsen.

Maakt 'er een Drankje van voor eenmaal, *in de dagelykse koorsen*; insonderheit *seer nut* in hardlyvigheit.

℞. *Pulp. prunor. acid. dulc.*
Cassia fistul. rec. extr. a ℥iij
vel ℥ß
Jur. vervecin. vel
Vitulin. non ping. Q. S.
M. F. Hauſtus.

Neemt het merg van soet suure pruimen.
Pyp Cassia vers uitgetrocken, van elks drie vierendeel loots of 1. loot.
Weere-nat of
Kalfsnat, dat niet vet is, so veel genoeg is.

Mengt en maakt 'er een Drankje van.

Van een afkooksel

Inde gedaante van een Afkooksel.

℞. *Rad. Cichor.* ℥iß
Fol. fumar. mij
Flor. Roſ. pallid. mj
Paſſ. Corinthia. ℥j
Tamarind. ℥ß

Neemt wortels van suikery 3 loot.
Bladen van duivekervel 2 handen vol.
Bleeke roosen 1 handvol.
Krenten 2 loot.
Tamarinde 1 loot.

Anys.

Sem. aniſi ſ. fœnicul. ℥ij	Anys of Fenkel-zaat een half loot.
Coq. in S. Q. ſeri lactis dulcis in colat. lbi ß. *diſſol. Syr. Roſ. ſolut.* ℥ij	Kook het in een genoegſame menigte ſoetwey, by anderhalf pont door-zygſel, mengt openlyfmakende Syroop van Roosen 2. oncen.
M. F. Apozema.	

Mengt en maakt 'er een Drank van.

Onder de gedaante van Pillen.

Van pillen.

℞. *Maſ. Pil. Ruffi* ℥j	Neemt van de klomp (*maſſa*) pillen van Ruffi, een vierendeel loots.
Ol. menth. deſtil. gt. j	Olie van kruismunt 1 druppel.
M. F. Pil. No. x.	

Mengt en maakt 'er x. Pillen van, zyn ſeer goet *in een ſwakke maag.*

Voor een ſwakke maag.

℞. *Maſ. pil. aloephang. aurear. a* ℈j	Neemt van de Maſſ. Pillen Aloephanginæ. Aurearum van yder een ſcrupel.
Ol. major. ſtil. gt. j	Oly van Majelein 1. druppel.
M. F. pil. No. x. *deaurent.*	

Mengt en maakt 'er x. Pillen van. Laatſe verguld werden, *zyn ſeer voordelig in langduurige hoofdpynen.*

In langduurige Hoofdpynen.

℞. *Extr. Rhei ſimpl. Gentian. a* ℈j	Neemt enkel extract van Rhabarbar van den Gentiaan-wortel, van yder een ſcrupel.
Sal. ſuccini vol Armoniac. a ℈ß	Vlugzout van Barnſteen, Salmoniac van yder een halfſcrupel.
M. F. Pil. No. xv. *pro* 3 *doſibus.*	

Mengt en maakt 'er xv. Pillen uit, voor 3. Doſes of Giften, *inde anderendaagze koorſen.*

In anderedaagſe koortſen.

Onder de gedaante van een Bolus.

In de gedaante van een Brokje (Bolus)

℞. *Pulp. Tamarind.*	Neemt merg van Tamarinde.
Uvar. Corinthiac. a ʒiij	Krenten van elks drie vierendeel loots.
Cremor. Tart. ℈ij	Cremor Tartari 2 ſcrupels.
M. F. Bol.	

Mengt en maakt 'er een Bolus van.

℞. *Diaprun. lenitiv.*	Neemt Diaprunum Lenitivum.
Pulp. Caſſiæ fiſt. recent. extr. a ʒii. ℔	Merg van Pyp Caſſia, vers uitgetrocken, van elks derdehalf vierendeel loots.
Tart. vitriol. ℈j.	Tartar. vitriolat. een ſcrupel.
M. F. Bol.	

Mengt en maakt 'er een Bolus van.

Van een Conſerf.

In de gedaante van een Conſerf.

℞. *Conſer. flor. perſic.*	Neemt Conſerf van Perſik-bloemen.
Elect. è ſucco roſar. diaprun. ſolut. a ʒ ℔	Elect. è ſucco roſar. (gemeenlyk ſuiker roſarum genaamt.) Diaprunum ſoluturum, pruim-kruid van yder een loot.
Diagridii ℈ ℔	Diagrid. een half ſcrupel.
Tartar. vitriol. 3 ℔	Tartar. vitriolaat een half vierendeel loots.
Sal. febrifug. ex cap. mort. ſpir.	Koorts dryvend zout uit het doot-hooſt van den Salmoniac-geeſt gemaakt een vierendeel loots.
Sal. armon. confect. ʒj.	
M.	

In d'anderen daagſe koortſen.

Mengt het. *Laat hier van de ſieke in de anderendaagze-koorts, op de goede dagen 's morgens en 's avonds de grootte van een Notemuſchaat inneemen.*

Inde

Inde gedaente van een Poeder.

℞. *Pul. ſen. wieri*
montag. a 3ß
Ol. roriſmar. ſtil. gt. j.
M. F. Pul.

Neemt het Seneblaan Poeder *van Wierus.* *van Montagnana.* van yder een half vierendeel loots. Overgehaalde oly van Roſmaryn 1. droppel. — Van een Poeyer.

Mengt en maakt 'er een Poeyer van. — In verſſe en verouderde hooftpynen enz.

Beſchryving van de Poeders, en eerſt van 't *Seneblaan poeder van Wierus*, waar van ons de volgenden werd gegeven van *Ph. Gruling in zyn Hippocratiſſe, Galeniſſe en Chymiſche nieuwe Bloemleſing het* v. *Deel, hes* xi. *hoofdſt. de* 120. *bladzyde.*

℞. *Fol. ſen. ſine ſtipi (ſtipites enim flatus & tormina exitant)*
Tart. albi vel crem. tart. a 3j
Diagridii 3ij
Ciamoi acutiſſim.
Charyoph.
Galangæ
Sem. aniſi mund. a 3j
M. F. Pul. ſubtil. cujus doſis 3j.

Neemt Senenblaan ſonder ſtelen (want de ſtelen maken winden en krimpinge) Witte wynſteen, of Cremor Tartari. van yder 2. loot. Diagridium. een half loot. Kaneel, vande ſcherpſte. Kruid-nagelen van de beſte. Galega die niet wormſtekig is. Anyszaat, dat geſuivert is, van elk een vierendeel loots. — Beſchryving van het Senepoeijer van Wierus.

Mengt en laat het Een Poeyer werden, waar van de Doſis is, een vierendeelloots.

2. *Beſchryving van't Senepoeyer van Montagnana.*

℞. *Fol' Senna Mund.* 3vij
Zinzib. albi
Macis a 3iij
Ciaoi acutiſſim.

Neemt Senenblaan ſonder ſtelen vii vierendeelen loots. Witte gengber Foelie van yder 3. vierendeelen loots. — Van dat van Montagnana.

Kaneel

Tariar. vel ejus Cremor a ℥i. ß	Kaneelde ſcherpſte Wynſteen of Cremor Tartari. van elks anderhalf vierendeelen loots.
M. F. pul. tenuis doſis ℥j ante cœnam.	

Vermengt het en laat het een fyn Poeder werden, waar van de Doſis is een vierendeelloots voor het avondmaal.

In de gedaante van een Salf.

In de gedaan van een Salf.

℞. *Ung. de Arthan. maj. Meſues*	Neemt Salf van Arthanit. *van Meſue*,
Colocynt. avicenn. a ℥ij	van Coloquint *van Avicenna*, van yder 2. oncen.
Fel. Taurini	Stieren Gal
Ol. Amigd. amarar. a ℥ß	Olie van bittere Amandelen,
Mercur. Crudi ℈iv	van elks 1. loot.
M. exacte.	Raauwe quikſilver 4. ſcrupels.

Laatſe naaukeurig onder een vermengt, en de gantſche buik, daar mede beſmeert werden, *zynde ſeer goed voor de Wormen.*

Voor de Wormen.

℞. *Pul. Colocynt.*	Neemt Poeder van Coloquint.
Hieræ picræ Galen.	Bitterheilig
Aloes Lucidæ a ℈j	Blinkende Aloë van elks een
Ol. Abſint.	ſcrupel.
Nucleor. Perſic. a gt. x.	Oli van Alſem.
M.	van Perſik pitten van yder x. druppels.

Doe het mengſel in een ockernoot, en leg het op den navel, *Het ſuivert den buik, en dood de wormen.*

Van de eigentlyk genaamde Buikſuiverende middelen.

VAN DE EIGENTLYKE GESEIDE BUIKZUIVERINGE, CATHARTICA GENAAMT.

Synde de eerſte wege gemeenelyk ſoo genaamt geledigt, en de vogte in hare menigte en ook ſomtyds in hare hoedanigheit ſchadende,

dende, tot de ſuivering, by uitnementheid zo genaamt gebragt volgens den *Ouden Man in ſyn* IX. *Kortbondige Spreuk der* II. *Sneede en van Celſus in zyn* III. *Boek. het* XVIII. *Hoofdſtuk*; ſo ſal het niet ontydig zyn, om van de *Cathartica Pharmaca*, en eigentlyk zo genaamde *Buikſuiveringen*, als nu te handelen.

Hoe de Carharticа werken.

De eigentlyk genaamde Buikſuiveringen, ingenomen zynde, gaan door de Melk-aderen na het hart toe, (waar van ook als dan in 't hart grooter opzieding of beweging geſchied, dat den pols, na d'inneeming van ſoodanig een middel altyd raſſer zynde, ten overvloede ſchynt te bewyſen en te kennen te geven) en van daar werdenſe door de ſlagaderen over al gebragt, (gelyk dat ten overvloed door een zogende werd beveſtigt; want ſoo aldien deſe een buikſuivering inneemt, en zy weinig tyds daer na haar kind aan de mam legt, zo werd ook het zogende wigt loſlyvig) en aldus werden de ſchadende vogten of van het bloed afgeſcheiden, of dieſe jewers ontmoeten, verdeelt, verdunt &c. en tot hunnen uitgank voortgedreven; de ſchadende ſtoffe op die wyſe van het bloed zynde afgezondert, of elders verdeelt en verdunt, werd dan door de Alvleis en gal-buiſen mitsgaders door de ſlag-aderen dewelke de darmen zyn ingelyft, als mede door de water en quyl vaten, en eindelyk door de darmen en den aars uitgebragt.

Wat de Cathartica doen.

Cathartica Pharmaca, zyn derhalven, welke de vogten die buiten haar aart in het menſlyke lighaam zyn, en eigentlyk door hunne menigte ſchaden, na beneden uytdryven.

Daar zyn Cathartica die by verkieſing zo werden genaamt.

Daar is geen twyffel aan of daar zyn buykſuyverende middelen eygentlyk toegepaſt op eenige vogten: zodanig genaamt, om datſe ſekere zappen, niet dat zy alleen ſodanige, en geenſins te gelyk andere uitwerpen, maar dat zy deſe meer als andere uitdryven; ook niet, als ſommige dromen, door een ſeilſteenige, en aantrekkende kragt; maar om dat, gelyk hier vooren nu al beweſen is, de ſuyverende middelen door het geheele lighaam werden verſpreyt, en ſommige van deſe, en weer andere van andere zappen de ſcheivogte en giften zyn; waarom zy ook meeſt tyds verdeelt werden in Gal, ſlym, ſwartegal, en waterſuiverende (*Cholagoga*, *Phlegmagoga*, *Melanagoga*, & *Hydragoga*); *Cholagoga*, dewelke de gele gal ontlaſten: *Phlegmagoga*, die den ſlym ende dikke ſluymagtige vogten na benedenen uitleiden: *Melanagoga*, die de ſwarte gal of de zwaarmoedigheit uit het lyf af-

Hoedanig zy hunne werking doen.

Hoeveelderley Cathartica daar zyn.

dryven: *Hydragoga*, die den wey ende het water afzetten; ſo zynder ook algemeine Buikſuiverende middelen, dewelke allerley ſlag van ſchadende vogten na benedenen uitjagen.

De CHOLAGOGA werden meeſt tyds in deſe woorden begrepen,

Eenvoudige Cholagoga Cathartica.

Caſſia, Manna, Tamarindi, Succonſque roſarum; (*zap uit rooſen*)

Scammonium, Myrabolani, Rhabarbarum, Aloë.

Merk aan, dat de Scammonium zo zeer geen gal als wel een waterdryvend middel is gelyk nevens my verſcheide geneesoeffenaars getuigen; van deſe werden inſonderheyt vier ſaken aangeteekent, eerſtelyk de verkieſing, 2. de hoedanigheyt, 3. het geen haar verbetert, 4. de doſis ofte gifte, van al het welke zeer breed hebben geſchreven *Freitag in ſyn dageraad van de Geneesmeeſters. Boek 2. capit. IV. &c. Heurnius in ſyn Methode. Regius boek. IV. Capit. VIII. van ſyn Medicyne &c.* tot dewelke wy den *goedgunſtigen Leſer* ſenden.

Verſcheide gecomponeerde Cholagoga.

Verſcheidene gemengde gal dryvende middelen zyn uit de voorgenoemde te zamen geſtelt, als het *Electuarium diaprunum Solutivum* (*Pruimkruid*) Bitterheilig, Lenitivum, dat mede een ſwarte gal dryvend middel, om de Senenblaan, werd geoordeelt: van zap van bleeke Roſen, (*Elect. è ſucco Roſarum*), als ook het noit volpreſen *galdryvend van den Heer Fr. de le Boe Sylvius*, voor deſen *onſen meeſter, dien wy altyd eeren* het welke hy *in het 1. Boek het 2. Hoofdſtuk §. 46. P. 30.* op deſe navolgende wyſe heeft beſchreven.

Electuarium Cholagogum van den vermaarden Heer Sylvius.

℞. *Pulp. prunor. acid. dulc.* ℥xx	Neemt merg van zoet zuure pruimen xx. oncen.
Cremor. Tartar.	Cremor Tartari.
Scammon. optim. a ℥ij	Scammoni van de beſte van yder 2. oncen.
Rhabarbar. elect. ℥x	Rhabarbar, de beſte. 2. en een half loot.
Ciaoi acut. ℥ß	Kaneel de ſcherpſt. 1. loot.
Sant. Citrin. ℥ij	Geel Sandelhout een half loot.
Sach. Clarific. ℥xvj	Zuiker. xvi. onzen.
M. F. S. A. Electuar.	

Mengt

Mengt het en laat 'er na de konst een Electuarium uitgemaakt werden.

Gal suiverend middel van Mynsicht Sect. XIV. *de* 242. *blad.* *in sijn Medicyns en Chymische wapenhuis beschreven.* of ook wel in de gedaante van een Syroop, onder dewelke uitmunten, de Syroop van Suikorey met Rhabarbar, d'eenvoudige van Rhabarbar van *Sylvius*, gelyk hy aan sommige heeft gemeen gemaakt, zie hier desselfs beschryving.

℞. *Rhabarb. optim.* ℥ij
Cinn. acut. ʒij
Infude per 24 *horas in S. Q. Aq. Tartar. Colat. adde*
Sach. clarific. ℥xvj
M. F. Syrupus.

Neemt Rhabarbar van de beste geraspt. 2. oncen.
Kaneel, die scherp is een halfloot.
Weiktse 24. uuren in zo veel waters met wat wynsteens daar in, als genoeg is.
Doe by het doorzygsel,
Gesuiverde suiker. 16. oncen.

Syroop van enkele Rhabarbar.

Mengt en maakt 'er een Syroop van

Die van Rhabarbar *van Zwelfer in sijn Koninklyke Apoteek, de* 2. *classis, de* 834. *Bladzyde* &c. of in de gedaante van *Suikerkoekjens anders Tabletten* gezegt, onder dewelke uitblinken *de seer aangename Tabletten met Scammoneum van den seer geleerden Heer Sylvius, in't Boek van sijn Geneesoefening het* 2. *hoofdst.* §. 44. op de volgendewys beschreven.

℞. *Crystal. tartar.* ℥i ß
Diagridii ʒiij
Ol. cinn. stil. gt. vj
Sach. albi in aq. resar.
Dissol. ℥viij
M. F. Tabel.

Neemt Crystallen van Tartarus. 3. loot.
Diagrydium. drie vierendeelloots.
Gedistill. olie van kaneel. vi. droppels.
Witte broodsuiker in roosen water gesmolten. 8. oncen.

Beschryving van seer liefly-ke Tabletten van Scammonium.

Mengt en maakt 'er na de konst. Tabletten af.

Of inde gedaante van *een Extract*, als het Extractum Cholagogum van Quercetaan, of de Pille Aurearum, Aloë, Scammonium, Rhabarbar, sie derselver bereiding, in desselfs *Genees-oeffening het 1 Boek, het 3. Caput. §. 3. de 9. bladz.* of ook in de gedaante van Pillen, als van de Engelen, de gezegende (*angelicæ, benedictæ*) van Beyer, Aloephanginæ, (*Aureæ*) gulde pillen, welke ook den slym om de Coloquintbrootjens (*Trochis. Alhand.*) suyveren; de gemene Peft pillen enz. als ook in de forme van een Poeder, als Hieræ simplicis van *Galenus*. enz.

Voorschriften van Galzuiverende middelen.

VOORSCHRIFTEN VAN GALZUYVERENDE MIDDELEN.

In de gedaante van een teug. (Haustus.)

In de gedaante van een haustus.

℞. *Rabarbar. elect. d. pulv.* ℈ij	Neemt Rhabarbar, van de beste gepoedert 2. Scrupels.
Man. calabr.	Manna uit Calabrien.
Syr. Rof. solut. a ℥ij	Weekmakende Syroop van Rosen yder een half loot.
Aq. Fenicul. ℥j	Venkel water een once.
M. F. Haustus	Mengt het en maakt 'er een Drankje vooreenmaal af.

De Rhabarbar werd gemenelyk de ziel van de Lever genaamt, zy moet niet alleen maar met Syroop Rosarum Solutief, manna &c. gegeven werden, nog ook uitgereikt aan die gene dewelke de koude pis hebben, of die tot den aambeyen vloed hellen, gelyk als getuigt *Jan Jonston in zyn gedaante (idea) der geneeskonst oeffening. het* III. *Boek. het* V. *Lit. het* I. *punt. de* 160. *Bladz.*

Neemt

℞. *Elect. cholago. Syl.* ℥iii ß
Sal. Absint.
Tart. vitriol. a gr. XV.
Aq. cichor. Q. S.
M. F. Haustus

Neemt Van 't Electuary Cholagog. van *Sylvius* drie en een half vierendeel loots.
Sout van Alsem.
Tartar. Vitriolaat van yder 15. greinen.
Suikorey water so veel genoeg is.

Tegens de Galkoorzen.

Mengt en maakt 'er een Drankje vooreenmaal van, zynde in galagtige koortsen zeer voordelig.

Een aangenaam haustus van Scammonium.

Dus word mede in der haast van Scammonium een seer lieffelyk Drankje gemaakt, het welk seer grootlyks van *Zacharias Brendel in syn Scheikonst tot de gedaante van een konst gebragt, de 2. sneede, de twede uitweidinge tot het* IV. *Hoofdstuk de* 74. *en* 75. *bladzyde.* werd gepresen, hoedanig ook *den Heer Fr. de le Boe Sylvius in het* 1. *Boek, het* 2. *Hoofdst.* §. 43. *de* 27. *bladz. heeft beschreven met dese woorden: men bereid den Scammonium haastelyk en treffelyk, by aldien men een bequame gift Dosis tot* XII. *of* 15. *greinen, na den onderdom der sieken, of na hunne meerdere of mindere kragten om de suyvering te verdragen; indien, zeg ik, de Scammonium werd gewreven, en daar een weinig je bequaam water, 't zy van Melissen, Suikorey, zuuring, fenckel, of yets dergelyks werde bygegoten, en de melkagtige vogt met vryven uitgehaalt, daar langsaam werd afgegoten, en met nieuw water d'overige kragt insgelyks daar werd uitgehaalt, blyvende den swarten draf op den grond leggen; daarna by den voornoemden vogt een half loot kaneel waters of van eenig andere specery, en ontlastende Syroop van Roosen of yets diergelyks een half of drie vierendeelloots daar by gemengt; en aldus dit seer aangename drankje aan de zieke gegeven. Het welke op dat het 't eerder mag werken, zal het goed zyn, een half uur na het innemen van het selve aan den sieken een schrupel of een half vierendeel loots Cremor Tartari met wat vleisnat in te geven.*

In de gedaante van een Decoctum.

℞. *Rad. Cichor.* ℥j ß
Taraxi cum toto

Neemt Wortels van Sukerey 3. loot.

In de gedaante van een Decoctum.

Fol. fumariæ
Acetoſ. a m 1 ß
Sum. Centaur. minor. ℈ij
Flor. Roſ. pallid. mj
Coq. in lacte eburyr. ad Colat.
℥xxx
In qua diſſolve
Syr. Cichor. cum Rheo
℥iij
M. F. Apoſemæ

Paardebloemen met bladenwortel.
Bladen van Duivekervel.
Zuuring van yder anderhalve handvol.
Toppen van kleine Centauria 2 pugillen.
Bleeke rooſenblaan 1 handvol.
Kook dit t'zamen in karnemelk, tot dat 'er ℥o. oncen, dat is, anderhalf pint, overſchiet, waar by, zynde doorgezeigt, mengt
Syroop van Suikorey met Rhabarbar. III. oncen.

Mengt en maakt'er een Apozema van, zeer goed zynde *om het bloet te ſuiveren, en desſelfs hitte te matigen.*

Om het bloed te zuiveren, enz.

In de gedaante van een Conſerf.

In de forme van een Conſerf.

℞. *Pulp. Tamarind.*
Conſ. roſar. pallid. a ℥i ß
Cremor tart. ℥ij
Scammon. ℈j
Spir. ſulph. per camp. gt. iij
Ol. ciaoi ſtil. gt. v.
M. F. conditum.

Neemt het merg van Tamarinde,
Conſerf van bleeke rooſen van elks ℥. loot.
Cremor tartari een halfloot.
Scammonium (dat men noit aan braakagtige en by Somerdag moet ingeven) 1. ſcrupel.
Geeſt van ſwavel door de klok gemaakt ℥. druppels.
Oly van kaneel gediſtilleert ſ. druppels.

Mengt het en maakt 'er een Conſerf van, *van het welke zo men de groote van een karſtanje ingeeft, jaagt het ſagtelyk de galagtige vogten uit de Maag enz.*

Neemt

℞. *Pulp. tamarind.* ℥ij
Elect. è succo rosar. ℥j
Tart. vitriol.
Sal. absint. a ℥ß
Diagridii ℈j
M. F. condit.

Neemt Merg van Tamarinde 2. onzen. Elect. è succo Rosarum. 2. loot. Tartar. Vitriolaat. Sout van Alsem. van elks een half vierendeel loots. Diagridium 1. scrupel. — Voor de Galagtige vogten.

Mengt en maakt 'er een Conserf van, de gift is deselfde als van 't voorgaande, *zynde van seer veel vrugt in de gallagtige koortsen.*

In de gedaante van een Brok (Bolus.)

℞. *Pulp. tamarind.* ℥iij
Scammon. gr. vij
Spir. sulph. per camp. gt. ij
Ol. cort. citri gt. j.
M. F. Bol.

Neemt Merg van Tamarinde drie vierendeel loots. Scammoni. 7. greinen. Geest van zwavel door de klok 2. droppels. Oly van Citroen schillen 1. droppel. — In de gedaante van een Bolus.

Mengt en maakt 'er een brok van.

℞. *Pulp. Cassia recent extr.* ℥ij
Rabarbar. elect. ℈j
Ol. anisi Feniculi vel Carui-
stil. gtj.
M. F. Bol

Neemt Merg van Cassia vers uitgetrokken een half loot. Rhabarbar van de beste, een scrupel. Oly van Anys of Fenkel of Carwey 11. druppels.

Mengt en maakt'er een Brokje van.

Inde gedaante van een Poeder.

Rhabarbar, wat gedroogt, maar niet gerooft (om dat anders desselfs kragt weg raakt, en 'er niet als een aardagtigheyt overblyft, waarom men liever t' zamentrekkende ende stoppende — In de gedaante van een Poeder.

de dingen in den roodenloop, of anderen buikloop by den Rhabarbar mag doen, als dat men den te veel gerooſten en daar door van ſyne kragten beroofd zoude voorſchryven.)

℞. *Rhabarb.* ℥j *Ciaoi acut.* *Nucis moſch. a* ℈ß *M. F. Pul.*	Neemt Rhabarber een vierdeelloots. Scherpe Kaneel, Noten Muſchaat, van yder een half Scrupel.

Tegens den Roodenloop.

Mengt en maakt 'er een Poeder van, het welk *ſeer bequaam is in den of rooden eenigen anderen buikloop.*

℞. *Diagrid. gr.* vj *Rhabarb. optim.* *Cremor. tartar. a* ℈j *Ol. aniſi gt.* j. *M. F. Pul.*	Neemt Diagrid. 6. greinen. Rhabarbar van de beſte. Cremor Tartari, van elk een ſcrupel. Olie van Anys 1. druppel.

Mengt en maakt 'er een Poeder af.

In de forme van Pillen.

Onder de gedaante van Pillen.

R. *Extr. rhabar.* *Aloes lucid.* *Diagridii a gr.* vj *Sal. volat. ſuccin. gr.* v. *Ol. Rorismar. ſtil. gt.* ij *M. F. Pil. No.* v. *deaurand.*	Neemt Extract van Rhabarbar. Aloë van de beſte, Diagridium. van yder 6. greinen. Vlug zout van Barnſteen 5. greinen. Oly van Roſemaryn gediſtileert 2. druppels.

Mengt en maakt 'er vyf Pillen van, vergultſe. *Sy zyn ſeer goed in ſenuwtrekkingen dewelke na de vallende ziekte zweemen.*

Tegens de vallende ziekagtige ſtuipen.

R. *Extr. Rhei* ℥j *Laud. opiat. gr.* ß *Ol. Ciaoi gtj* *M. F. Pil. No.* v. *deaurand*	Neemt Extract van Rabarbar, een ſcrupel. Laud. Opiatum, 1 half grein. Oly van Kaneel 2. druppels.

Mengt en maakt 'er 5. Pillen af, en vergultſe.

Sy

Sy werden met een goede uytſlag in de Roodeloop voorgeſchreven, want ſy dryven te gelyk de ſchadende vogten uit, brengen de geſteltheit van de maag ende darmen weer te regt, en verſterken deſe verſwakte deelen, en nemen weg de ſcherpigheyt der quaade vogten en daar uit ontſtaane pynen, waarom wy het navolgende verhaal hier inlaſſen.

Tegens een Roode loop, de ſcherpigheit en pyn. enz.

Een vrouw van omtrent vyfen dertig jaren ſeer gratig op ooft inſonderheyt na druiven zynde, krygt een ligte buikloop, en ſig daarom van het ooft niet ſpeenende in 't kort daar van den rooden loop, de welke ſeer pynelyk was, waarom ſy door aanradinge van deeze en geene het navolgende Conſerf driemalen 's daags de grootte van een Notemuſchaat heeft ingenomen.

een vrouw na het graag ſnoeyen van veel Ooſts. Krygt den Rooloop.

R. *Conſer. roſ. rubr.*
Miv. cydonior. a ℥j
Ol. vitriol. gt. viij
M. F. condit.

Neemt Conſerf van roode roſen, Marmelade of queenvleis van elks 1. once.
Olie van vitriool 8. druppels.

Waar toe ſy een ſuur t'ſamentrekkend Conſerf gebruikt.

Door welkers quaadaardigheit binnen drie dagen zo onverdraaglyke pynen zyn verwekt, dat de Lydſter byna raſende wierd, en de ſmerten en benaautheden omtrent de borſtingewanden zodanig geduurig toenamen, datze van de Omſtaanders digt by haar einde wierd geoordeelt; ik daar by zynde gehaalt en verſtaan hebbende het beginſel van haare ziekte en watſe al had gebruikt, heb het navolgende Conſerf haar voorgeſchreven.

Waar door ondraaglyke pynen enz. zyn verwekt geworden.

R. *Diaſcord. fracaſt.* ℥ß
Conf. hyacint. ℥ij
C. C. uſti ℥ß
Ciaoi acut.
Nucis moſch. a ℈j
M. F. condit.

Neemt Diaſcordium fracaſtorii 1. loot.
Confectie van Hyacinthen, 1. halfloot.
Gebrande Hertshoorn, 1. half vierendeel loots.
Scherpe Kaneel,
Noten muſchaat, van elks 1. ſcrupel.

Van welke alle ſy is verloſt geweeſt door een Conſerf.

Mengt dit en maakt 'er een Conſerf van, van't welke ſy vier of vyf malen 's daags de groote van een Notemuſchaat innam.

Waar door de benaautheit voor 't hart is weggenomen, maar geenſins de pynen vermindert, waarom ik de volgende aarſſpuyting, haar 's avonds heb doen zetten.

Een aarſſpuyting van Melk en Terpentyn enz.

R. *Lact. bubuli chalybeat.* ℥viij
Therb. Venet. in duob. ovor. vitel. diſſol. ℥ß
Diaſcord. fracaſt. ℥ij
M. F. Clyſma.

Neemt geſtaalde Koeyen melk 8. oncen.
Veneetſen Terpentyn, in twee Doyeren van Eyeren ondaan 1. loot.
Diaſcord. Fracaſtorii 1. half loot.

Mengt het en maakt 'er een aarſſpuyting van.

Dat den buikloop en de ſmerten een weinig heeft doen ophouden, zoo dat de Lydſter nu deſelve kon verdragen; deſelfde ſpuyting heb ik gelaſt haar weer te zetten, maar zonder uitwerking, waarom ik de navolgende Pillen heb voorgeſchreven,

En Pillen van Rhabarbar en Laudan. Opiatum enz.

R. *Extr. rhei* ʒj
Laud. opiat. gr. j.
Ol. ciaoi ſtil. gt. j.
M. F. pil. No. vij.

Neemt Extract van Rhabarbar 1. ſcrupel.
Laudanum Opiatum 1. grein.
Olie van Kaneel gediſtilleert 1. droppel.

Mengt en maakt 'er 7. Pillen af.

Is weer ingeſtort van te veel koud bier te drinken.

Welke hebbende ingenomen, heeft ſy viermalen afgeweeſt, en daar van ſyn by naa alle hare pynen opgehouden, zynde wegens de langduurige en talryke afgangen ſeer dorſtig, heeft ſy al te gratig ſeer veel koud bier gedronken, waar door den buikloop is wederom gekomen, dewelke in't kort door ons navolgend Conſerf voor den Roodenloop is geneſen, welkers gebruik ſy naderhand nog een tyd lang heeft hervat.

Is door ons tegens den Rooloop Electuary volkomen genezen.

ONS ELECTUARIUM TEGENS DEN ROODEN LOOP.

R. *Ciaoi acutiſ.* ℥ij
Coral. rub. pp.

Neemt van den ſcherpſten Kaneel 2. oncen

Ge-

C.C. pp.
Santal. Rubr.
Flor. Balauſt. a ℥j
Nucis moſchat. ℥vij
Sang. dracon.
Terræ vitriol. dulc. a ℥ß
M. F. Pul. cui admiſce
Mel. virginei.
Conſer. roſar. rubr. a Q. S.
M. F. Elect.

Beſchryving van ons Electuary tegens den Roodenloop.

Geprepareert rood bloed coraal.
Hertshoorn,
Rood-Sandelhout gemalen,
Granaat-bloemen (flor. belauſt.) van elks 1 once.
Noten muſchaat, ſevenvierendeelen loots.
Drakenbloed.
Soete vitrioolaarde, van yder 1. loot.
Laat 'er een fyn poeyer van werden gemaakt, by 't welke zo mengt, maagden-honig,
Conſerf van roo roſen, van elks zo veel als 't nodig is.

Mengt het en maakt 'er een Electuarium af; de Gift is van een tot anderhalf vierendeel loots.

Ik zoude wel meer van diergelyke geſchiedeniſſen en voorbeelden van ziekte hier konnen by voegen, ten zy dat ik vreesde het eigen ſelfſte, met alleen, maar de name der Lyders verandert, te verhaalen. Waarom ik het nutter oordeel, om tot *de Phlegmagaga* of ſlymdryvende over te gaan; welke gemeenelyk in deze vaarsjens werden begrepen.

Eenvoudige Phlegmagogen.

Carthamus, Agaricus; Turbith, Mechoaca, Jalappa;
Emblica, Bellirica, Chebula, Colocinthis Amara;
Hermodactylus, Euphorbium, Opopanax, Sagapum.

Dat is:

Wilde Zaffraan, Lorkenſwam, Turbith, Mechecan, Jalap.
Ooſtindiſche Pruimpies van verſcheide ſoort, bittere Koloquint Appel.
Hermodactels, en de Gommen Euphorbiom, Opopanax en Sagapeen.

Van deze moet men, als van de Galdryvende ook vier dingen

aanteekenen, waar over men de bovengenoemde Schryvers mag naſien, dewelke ſeer breed van de Genees-middelen hebben gehandelt.

Men vind overal veelderley ſlag van Slymdryvende ſamenſtellinge, maar om dat derſelver oogſt zo groot is, dat een Geneesmeeſter door derſelver menigte werd overvallen, en hy om de veelheid ſomtyds daar van gebrek heeft, zo hebben wy het niet onnut geagt, van de meeſt in't gebruik zynde, een ſtaaltje of twee, alhier te beſchryven.

Verſcheide gecomponeerde Phlegmagogen en die ſevenderley.

Het gene ons onder de *Phlegmagoga* het eerſt ontmoet, ſyn het *Electuarium* Diacarthamnm, Hiera Diacolocinthidos, Diaphœnicon of Conſerf van Dalen, mitſgaders het volgende.

Beſchryving van een Electuarium Phlegmagogum.

℞. *Uvar. paſſul. in aq. coctar. expreſ. & ad pulpæ conſiſtent. Evaporat. ſeu coction. redactar.* ℥xij

Neemt Roſynen in water gekookt en uitgeperſt, en door uit rooking of kooking tot de dikte van een Pulpa gebragt 12 oncen.

Turb. Gummoſ.

Turbith die harsagtig is,

Agarici Albi trocis a ℥ij

Witte en ligte Agaricus, tot brootjens gemaakt, van yder 2. oncen.

Euphorbii correcti

Bereide Euphorbium.

Troc. Alhand. a ℥ij

Brootjens van Coloquin (*Trochiſci Alhandel*) van elks een half loot.

Rad. Mechoacan. ℥j

Mechoacan wortel, 2. loot.

Sem. Aniſi ʒ℔

Anys-zaat 1. loot.

Macis ʒij

Foelie, een half loot.

Ol. Ciaoi ſtil. ℈℔

Oly van Kaneel, een half ſcrupel.

Tart. Vitriol. ʒv.

Tartar. Vitriolaat vyf vierendeelen loots.

Sachar. Clariſic. ℥xvj

Geſuyverde Suiker 16. oncen.

M. F. Elect.

Mengt het en laat'er een Electuary uitgemaakt werden.

2. De Syroop van Coloquint van den vermaarden Heer *Sylvius*.

Neemt

℞. *Pulp. Colocynth. a ſemin. mund.* ℥j
Infunde per viginti quatuor horas in S. Q. Aq. tartar. addendo colatur.
Succi Glyzirriſ. inſpiſ. ℥ß
Sachar. clarific. ℥xvj.
M. & ſub finem coctionis. adde Tinct. Ciaoi ℥ß
M. F. Syrup.

Neemt Merg van Coloquint, van de Zaaden geſuivert. 1. once.
Week het vier en twintig uuren in een genoegſame menigte van water met wynſteen, doende by het doorzygſel
Zap van Zoethout, verdikt, 1. loot.
Mengt het en doe op het einde van het kooken daar by 1. loot tinctuur van Kaneel.
Mengt en maakt 'er een Syroop van.

Coloquint Syroop van den Heer Sylvius beſchreven.

Diacolocinthidos van den *Heer Jan Freitag dat hy in't 2. Boek het 33. Hoofdſtuk van den Coloquint. de 338. en 339. bladzyde in ſyn Dageraad der Geneesmeeſters* heeft beſchreeven op de navolgende wyſe.

R. *Turbet. Gummoſ.*
Pulpæ Colocynt. a ℥i ß
Fol. Sennæ Alexandr. ſine ſtipit. ℥ii ß
Epithim.
Fumar.
Scabioſ. a pi ß
Ciaoi acut.
Zingib. alb. a ℥i ß
Gariophil. ℥j
Maſtich. ℈ij
In aquæ fumar. part duab. & una Ciaoi macerentur per xxiv *colat. adde*
Sach. Albiſſim. part. ij
Syr. Roſ. ſolut. part. 1.
M. F. Syrup.

Neemt Turbith, die harsagtig is,
Merg van Coloquint, van elks 3. loot.
Seneblaan van Alexandrien geſuivert 5. loot.
Moſch die op den Thym waſt, (*Epithymus*)
Duivekervel,
Scabienſe van elks anderhalve pugil.
Kaneel van de ſcherpſte.
Witte gengber, van yder anderhalf vierendeel loots.
Kruidnagelen, een vierendeel loots.
Maſtick 2. ſcrupels.
Gietter 2. deelen Duivenkervel

Beſchryvinge van de Diacolocinthidos van den Heer Freitag.

water by, en een deel Kaneelwater, weik het vierentwintig uuren in een warm Marien bad; pers het daar na door, zonder sterke drukking, en giet by het overgebleve vers water, tot datje daar de Tinctuur hebt uitgehaalt, mengt deze Tincturen onder een, en laatse loopen door grys papier, tot dat de vuyligheid en alle het slym daar van geweert is, doet 'er dan by:

Van den witsten suiker 2 deelen
En eenige oncen weekmakende Syroop van roosen.

In wat voor qualen het voornamentlyk te pas komt.

Kook het in een zagt Badt, en het voorts overhaalende, schey 'er den vogt af tot de dikte van een Syroop; den Maker pryst hooglyk deze syroop van 1. tot 2. oncen ingegeven inde heupjigt, en in de pyn der ledematen, en om het water der waterzugtige aftezetten, en ook voor de hartnekkige qualen der herssenen en der senuwen.

Diacnieu, Diacarthami, van de welke ons de waare bereiding heeft gegeven *Zwelfer in syn Augsburgze Apoteek de 2. classis van de Purgerende Syroopen, de* 110. *bladzyde.* 3. De *brootjens* van Agaricus, van Alhandal, waar van d'opregtste en kortste wys om deselfde te maken mede by den *zeer geleerden Heer Zwelfer in zyne Aanmerkingen op de Augsburgze Apoteek, het* XII. *classis van de Brootjens* (*de Trochiscis*) *op de* 384. *bladzyde te vinden* is. 4. Het slymdryvende *Extract van Quercetaan* in welkers bereidinge het beter zoude wesen brandewyn als kaneelwater by de kruyden te doen, het zal als dan kragtiger en beter zyn; van Agaricus, en Diacarthamus van *Andernach*, &c. 5. *Hars* van Coloquint, Turbith, Mechoacan, enz. 6. *Geest*, als den Gulden Geest des Levens van *Roeland*, welkers wonderbaarlyke kragt den Maker in syne Genezingen zoo hoog verheft, dewelke niet anders als een aftrekzel van Coloquint enz. op de navolgende wys bereyt, gemeint werd te wesen.

Neemt

℞. *Pulp. colocinth.* ʒv.
Gum. Bdellii
Tragacant.
Arabic. a ʒi. ß
Rabar. elect.
Cinn. acut. a ʒij
Spir. vini optim. ʒxviij
Vini malvat. ʒvij.
M.

Neemt Merg van Coloquint 5. oncen.
Gom. Bdellium,
Tragant,
Arabiſche, van yder anderhalf vierendeel loots.
Rhabarbar, van de beſte,
Kaneel van de ſcherpſte, van elk 1. half loot.
Van den beſten brandenwyn 18. oncen.
Malveſey, 8. oncen.

Beſchryving van den guldengeeſt van Roeland.

Laatſe op een warme plaats in een wel beſloten glas drie dagen ſtaan weiken, drukt het daar na ſterk uit, en zyg het door grys-papier, de Doſis is van een half tot een heel loot. En wyders *de Pillen* van Agaricus, Cochiæ, Fœtidæ Majores van *Meſuæ*, van de Sagapenum van *Horſtius* enz. 7. *Poeders* als Diaturbith met Rhabarbar, het ſlym ſuyverend van *Quercetaan*, *het* 2. *Boek*, *de* 390. *bladz.* beſchreven.

VOORSCHRIFTEN VAN SLYMSUYVERENDE MIDDELEN.

Staaltjens van ſlymſuyverend Buykſuyveringen.

Inde gedaante van een hauſtus.

℞. *Elect. Phlegmago* ʒß *vel* ʒv.
Tartar. Vitriol. ℈j.
Sal. Armon. ℈ß
Aq. Petroſel. Q. S.
M. F. Hauſtus.

Neemt Elect. Phlegmagogum, 1. loot of vyf vierendeel loots.
Tartar. Vitriolaat 1 ſcrupel.
Salmoniac 1. half ſcrupel.
Pieterſely water, ſoo veel als behoert.

Op de wyze van een Drankje.

Mengt en maakt 'er een Hauſtus van, *in 't begin van de derdendaagſe koorts.*

Tegens de Quartein.

℞. *Agaraci elect.*
Turbith. Gummoſ. a ʒi. ß

Neemt van den beſten Agaricus,
Turbith, die harsagtig is, van elks anderhalf vierendeel loots.

Foelie

Macis
Zinziber. alb. a ℈ ß
Infunde per noctem in S. Q.
Vini albi colat. expr. adde
Syr. de Colocynt. Syl. ℥ ß.
M. F. Hauſtus.

Foelie.
Witte gengber, van yder een half ſcrupel.
Stelt het een nagt te weik in een genoegzame menigte van witte wyn, doe 's morgens by het uitgeperſt door zygſel
Syroop van Coloquint, van Sylvius 1. loot.
Mengt en laat het een Hauſtus werden.

Inde gedaante van een Afkookſel.

Inde gedaante van een Afkookſel.

℞. *Raſ. ligni Guaj.* ℥iij
Rad Apii
Loviſt. a ℥iij
Bac. Lauri
Juniper. a ℥ ß
Pulp. Colocynt. ℥ij
Rad. Mechoacan.
Turb. Gum. a ℥ ß
Sem. Fœnic. dulc. ℥i ß

Coq. S. A. in S. Q. Aq. puræ per horas ſeptem vaſis optime clauſis colat. ℔i ß. *adde*

Neemt geraſpt Pokhout 3. onc.
Wortel van Juffermark (*Apium*)
van Lavas, van yder drie vierendeel loots.
Beyen van Jenever.
Laurier, van elks 1. loot.
Merg van Coloquint, een half loot.
Mechoacan,
Turbith, van yder 1. loot.
Soet Fenkelzaat ander half vierendeel loots.
Kook het na de konſt in een genoegzame menigte ſchoon waters ſes of ſeven uuren, in wel beſlotene vaten, by het door zygſel zynde 18. oncen, doe

Voor lang duurige Slym-ziekten.

Spir. Sal. Armon. ℈j
Aq. Theriacal. comp. ℥j
Syr. de Colocynth. ℥ij
M. F. Apoſema.

Geeſt van Salmoniac 1. ſcrupel
Gecomponeert Theriakel water 1. once.
Syroop van Coloquint 2. onc.

Mengt en maakt 'er een drank van, *die ſeer veel in langduurige ſlym-ziektens vermag.*

Neemt

℞. *Raſ. ligni Guaj.* ℥iij
Rad. Imperat.
Ireos Florent.
Mechoacan. a ℥iij
Fol. majoran. nobil.
rorismar. a mi.ß
Bacca lauri ℥ß
Sem. carthami in petia ligat. ℥iij
Turb. gummoſ.
Agarici albi & levis a ℥ij
Hermodact. (qui dicuntur arthriticorum theriaca) ℥ß
Cardamom. major.
Cubebar. a ℥i ß
Conciſ. & contuſ. coquant. vaſis clauſis in S. Q. aq. puræ per 4 *vel* 5 *horas in colat.* lb. ij. *diſſolve*
Syr. de colocinth. ℥iij
Aq. antipar. ℥ij
Spir. ſal. armon. ℥ß
M. F. Apoſema.

Neemt geraſpt Pokhout 3. oncen
Wortels van Meeſterwortel, 1. half loot.
Florentynſchen Ireas.
Mechoacan, van elks drie vierendeel loots.
Bladen van edele Majelein,
Roſemaryn van yder, anderhalve handvol.
Beyen van Laurier 1. loot.
Saat van Carthamus in een popje gebonden, 3 vierendeel loots.
Turbith die harsagtig is,
Agaricus die wit en ligt is, van elks een half loot.
Hermodactels, (die ook den Theriac der Jigtige werden genaamt, 1. loot.
Groote Cardamom.
Cubeben, van yder anderhalf vierendeel loots.
Geſneden en grof geſtoten zynde, zo laatze ſamen in beſlote glaſen in zoo veel ſchoon waters als genoeg is vier of vyf uuren gekookt werden, by het doorzygzel, zo mengt
Syroop van Coloquint 3. oncen
Aqua Antiparalytica 2. oncen.
Geeſt van Salmoniac een half vierendeel loots.

Mengt het tot een buykzuiverende drank, *van't welke de met lammigheyt, of den kramp gequelde, 's morgens tot* 3. *of* 4. *oncen toe mag inneemen, na hy ligt of beſwaarlyk ſtoelgank heeft, het welke zeer veel in zodanige gevallen kan uitwerken.* Voor de Lammigheyt en krampen.

In de gedaante van een Conserf.

Op de wys van een Conserf.

℞. *Elect. Diacartham.*
Phlegmag. a ʒi.
Sal. Absint.
Armon. a ʒß
Tartar. vitriol. ʒi
Pul. Rad. Gentian.
Jalap. a ʒiß
M. F. Condit.

Neemt Electuary Diacarthamum,
Electuary Phlegmagogum van yder 1. once.
Sout van Alsem
van Salmoniac, van elks 1. half vierendeel loots.
Tartar. Vitriolaat, een vierendeel loots.
Wortels van Gentiaan gepoedert
van Jalap van yder anderhalf vierendeel loots.

Tegen de derdendaagze koorts &c.

Mengt en maakt 'er een Conserf van dat zeer bitter is; *laten van dit conditum die aan de derde of anderen daagze koorts gaan nugteren de groote van een Notemuschaat of wat meer gelyk inneemen.*

℞. *Elect. Diacarth.*
Conf. Hamech. a ʒvj
Sal. vol Succini ʒß
Pul. Ocul. 69. ʒj
Rad. Jalap. ʒiß
Ol. Lavend. gt. vj
M. F. Conditum.

Neemt Electuary Diacarthamum,
Confectie Hamech van yder anderhalf loot.
Vlug zout van Barnsteen een half vierendeel loots.
Kreefts oogen gepoedert een vierendeel loots.
Jalap anderhalf vierendeel loots.
Olie van Lavendel 6. druppels.

Mengt en maakt 'er een Conserf van, *inde Vallende Ziekte en stuiptrekkingen seer bequaam:* waarom het my gelust heeft het volgende geval hier aan te lassen.

Voor de stuipen en Trekkingen.

Seker Jongman van omtrent vyfentwintig jaren, vervalt, na een voor afgaande groote droefheyt, in de allergrootste benautheyt voor het hart, grooten dorst, seer beswarende, en somtyds als

als doorboorende hoofdpyn, waarom hy door ymands aanraaden, twee of drie maalen des daags met een dronkje wyn of bier, agt, negen of tien druppelen olie van koper-root, na dat syn dorst groot was, heeft ingenomen; waar door hy in plaats van genezing met verscheidene vallende ziekagtige bewegingen en trekkingen is aangetast, en de benaautheit voor het hart zodanig toegenomen heeft, dat somtyds de ademhaling by na weg was, en hy in korten tyd alle weken met stuiptrekkingen wierde geplaagt, ja eindelyk twee of driemalen op een week; ik daar by gehaalt zynde, en als ik het voorseyde had verstaan, heb hem alle raauwe dingen, zuure wrange, oost, kernemelk enz. verboden; en mitsdien hy meesten tyd in geen drie ofte vier dagen en langer aftrek hadde, heb ik hem eerst het laatste Conserf voorgeschreven, waar van hy dagelyks twee stoelgangen had, en de benaautheyt vermindert is: ja na twee maanden heeft den zieken nog eenige benaautheit voor het hart of stuiptrekkingen meer gevoelt, dewelke niet anders daar toe had gebruikt als dagelyks des avonds drie oncen van den navolgenden kruyd wyn.

Na't inneemen van Oly van Vitrool.

Krygt de vallende siekte.

hem allerley zuur en wrang verboden zynde.

Is door een buikzuiverend Conserf.

℞. *Rad. Angelic.*
Valer. silvest. a ʒij
Galangæ
Calam. aromat. a ʒi. ß
Fol. Menth. crispæ
Rorismar.
Major. nobil. a mj
Rutæ m. ℔
Flor. Pœoniæ
Hyperici a pug. ij
Sem. Pœoniæ ʒiij
Nucis moschat.
Cardam. minor.
Cort. Aurant. a ʒi ß
Concis. & contus. affunde vini Galli p. iv.

Neemt wortels van Angelica, wilde Valeriana, van yder een half loot.
Galega.
Kalmus van yder anderhalf vierendeel loots.
Bladen van Kruismunt.
Rosemaryn, en edele Majelein, van elk 1. handvol.
Wynruit 1. halve handvol.
Bloeme van Peonie,
Sint Janskruid, van yder 2. pugillen.
Zaat van Peonie drie vierendeel loots.
Noten muschaat.
Kleine Cardamom.

En door een Medicinalen wyn genesen.

Oranjen schellen van elks anderhalf vierendeel loots.
Gesneden en gekneust zynde, doetze in een fles of steenen kan, en gietter by,
Francen wyn 1. stoop of IV. pinten.

En na een behoorlyke weiking heeft hy deezen kruidwyn gebruykt.

Op de Wyse van een Bolus.

Op de wys van een Bolus of Brokje.

℞. *Elect. Diaphœnic.* ℥ij
Res. Mechoacan. gr. vj
Tart. vitriol. gr. xv
Ol. Febrifug. sequent. gt. ij
Sal. Absint. ℈ß

M. F. Bol.

Neemt Electuari Diaphœnici, of Confect van Dalen, 1. half loot.
Hars van den Mechoacan 6. greinen.
Tartar vitriolaat 15. greinen.
Vanden volgenden koortsverdryvenden oly 2. druppels.
Sout van Alsem 1. half scrupel.

Voor de gaande en komende koortsen.

Mengt en maakt 'er een Bolus van, *zynde seer deftig inde gaande en komende koortsen, alleen maar na benedenen, maar ook wel eens somtyds te gelyk na bovenen werkende.*

Beschryving van den koorts verdryvenden Olie.

BESCHRYVING VAN DEN VOORNOEMDEN KOORTS VERDRYVENDE OLY.

Neemt, raauwen Antimoni 8. oncen. Salmoniac 6. oncen.

Laat yder byzonder gepoedert, en daarna beider poeders naaukeurig onder een gemengt, en alsdan in een aarden kolf na de konst opgeheven, en de in den helm opgestegen bloemen uitgenomen werden, en op een steen inden kelder gelegt, en dese op den steen geleyde bloemen van selfs tot een vogt gebragt, laat het dan vergadert, door een klad papier loopen, en tot het gebruik be-

bewaart werden: de Doſis deſer vogt is van drie tot agt druppels in eenige bequame vogt of yets anders.

Deſe Koorts verdryvende Oly door ſmelting op de voorzeide manier bereyt, vermag zeer veel *in langduurige koortzen*, inzonderheit zo hy te gelijk gegeven werd met een uyttrekzel van de Gentiaan wortels en uit den baſt of vylzel van het Pokhout, enz. waarom dat niemand zal qualyk neemen, dat ik het navolgend geval in de plaats van veele andere hier by voege.

Een Man krygt na een anderen daagſe, de derdendaagſe koorts.

Zeker Man van omtrent vyf en veertig jaren oud, krygt omtrent den herfſt uit een anderen daagze koorts, (welkers aankomſt met ſeer groote koude vergezelt was, die ſeer lang duurde) een derdendaagze: waarom hy verſcheide Braak, afgang verwekkende, ſweet en koorts verdryvende middelen heeft gebruikt, maar alles te vergeefs; tot dat hy eindelyk met den aan naderenden herfſt het navolgende buikzuiverend poeyer tegens de koorts, heeft gebruikt, van het welke hy ſes of zeven maalen zeer wel is afgeweeſt.

Met den aan naaderende Lente. Is hy met een tegens koorts buikzuiverend middel.

℞. *Pul. Jalap.* ʒj
Sal. Abſint.
Volat. ſuccini a ʒß
Tart. vitriol. gr. xv
Ol. fœnicul. gt. ij.
M. F. Pul.

Neemt Poeder van Jalap 1. vierendeel loots.
Sout van Alſem.
Vlugzout van Barnſteen van yder x. greinen.
Tartar. vitriolaat. 15. greinen.
Ol. van Fenkel 2. druppels.
Mengt en maakt 'er een Poeder van.

En een aderlating geneeſen.

Het welk ingenomen en dat driemalen herdaan zynde, is de koorts byna verdwenen, ja na een aderlating is hy van de derdendaagſe koorts volkomen verloſt; en het volgende *dat C. Celſus inde geneſing van de dubbelde derdendaagze koorts in't 3. Boek, het* XVI. *Hoofdſt. de* 147. *bladzyde vermaent*, heb ik begrepen dat men ten hoogſten moet betragten en geenſins vergeten; te weten (zo, zegt hy) *zo de koorts ymand verlaaten heeft, is't behoorlyk dat hy lang aan dien dag denkt, en op den ſelfden de koude, de hitte, de raauwigheit en vermoeitheit, vermyde: want ſy komt ligtelyk wederom, ten ſyze van den geſonden ook eenigen tyd werd gevreeſt*, dat ook in't kort is geſchied; want hy onſe bevelen in den wind ſlaan-

Men moet nog lang na denken om den dag van't accès.

Anders ſtortmen ligt weer in.

de, is hy binnen drie weeken in deſelfde koorts, (maar ten opſigt van de koude en de pyn in de lendenen) nog ſwaarder vervallen, en het overval op den gewoonen dag en uur aankomende; en voor de voorzeide geneesmiddelen is de koorts geenſins geweeken; waarom hem den Indiaanſchen Baſt Cina Cina genaamt, door een ander Genees-meeſter is gegeven, maar mede met een ver-

Dat deſen zieken is gebeurt.

geefze uitkomſt; omtrent den herfſt nu een afkeer van alle geneesmiddelen hebbende, ſoo heeft hy een dubbelde derdendaagſe koorts gekregen, en daar aan heeft hy nog anderhalf jaar gegaan, waarom hy wederom de voor deze gebruikte en door my aan hem toegereikte middelen heeft voorgeſlagen om te gebruiken; hy heeft

Waarom hy alles dog te vergeefs hebbende in't werk geſtelt.

derhalven het voornoemde Poeder weer ingenomen, en het drie viermaalen hervat, waarmede niet als d'eene koorts is vertrokken, nog overblyvende d'andere, namelyk die hy het eerſt gehad had; om de welke weg te neemen hy niet anders heeft gebruikt, als het bekende, ſagtelyk maar veel ſweetdryvende en grootlyks en ten hoogſten bitter zynde Bolus, twee uuren voor d'aankomſt der koorts, in een dronk heete wyn ontdaan.

Eindelyk door een ſweet makend Bolus is genezen.

℞. *Extr. febri fug. noſtr.* ℥ß	Neemt van ons Extract, om de koort te verdryven 1. half vierendeel loots.
Sal. febrifug gr. xv	Koorts verdryvent zout, uit den dooden kop na het afhalen van den Geeſt van Salmoniac, door ontdoening, filtrering en uitrooking bereid, 15. greinen.
Ol. febri fug. gt. iv	Koorts verdryvende Olie 4. droppels.
M. F. Bol.	Mengt en maakt 'er een Bolus van.

Het welke hy ingenomen en gebruikt hebbende, is de koorts verhuiſt en hy blyft nu daar van bevryt.

Beſchryving van ons koorts verdryvend ſout, en Extract.

BESCHRYVING VAN ONS KOORTS VERDRYVEND EXTRACT.

℞. *Rad. Gentian.* ℥iij	Neemt Wortels van Gentiana 3. oncen.

Mee-

Imperator.	Meesterwortel.
Aristolo. rotund. a ʒß	ronde Hoolwortel van yder 1. loot.
Fol. Rutæ miß	Bladen van Wynruyt anderhalve handvol.
Absint.	Alzem
Scordii	kleine Centaura.
	Scordium van elks een handvol.
Sum. centaur. minor. a mj	
Raſ. lig. guajac. ʒiß	Geraſpt Pokhout ʒ. loot.
Cort. ejuſdem ʒß	Baſt desſelven 1. loot.
fraxini ʒj	van Eſſenhout 2. loot.
Nucis moſch.	Noten muſchaat
Extr. cort. aurant. a ʒij	De buitenſte Schel van d'Oranje Appelen van yder een half loot.
Conciſ. & contuſ. cum S. Q. Sp. Vini rectif. extrah. & Evaporet. ad aliqualem ſpiſſit. adde	
Mirrhæ Rubr. ʒij	
Croci optim. ʒj	
M. F. L. A. Extract.	

Geſneden en geſtoten zynde, gieter overgehaalden Brandewyn op ſoo veel als genoeg is, tot dat het drie of vier vingeren hoog daar boven opſtaat, en haalter op een warme plaats al weekende het afveruwzel uyt, dit afgegoten zynde, giet weer andere overgehaalde brandenwyn daar op, dat zoo lang en zoo dikwils moet hervat werden, tot dat al de kragt daar is uitgetrokken, en laten dan alle de voorafdoor kladpapier geloopen zynde afveruwzels onder malkanderen vermengt, en uit een kolf in een Marien-bad langſaam den geeſt daar afgehaalt werden (tot het ſelfde gebruik dienende) en dat overblyft, in een glas &c. gegoten werden, waar by dan mengt het navolgende poeder:

Neemt Roode Myrrha 1. half loots.
van den beſten Saffraan 1. vierendeel loots.

Mengt het en maakt 'er een fyn poeder af, en brengt het met een ſeer zagt vuurtje tot de dikte van een Extract, en laat het tot gebruik bewaart werden.

In de gedaante van een Poeder.

Op de wyse eenes poeders.

℞. *Pulv. Phlegmag. Quercet.* 3ß
Ref. Mechoacan. gr. vj
Tart. Vitriol. ℈ß
M. F. Pul.

Neemt het Slym buikzuiverend Poejer van Quercetaan een half vierendeel loots.
Hars van mechoacan 6 greinen
Tarter vitriolaat 1. half ſcrupel

Mengt het en maakt 'er een Poeder van.

℞. *Rad. Mechoacan.*
Turbit. Gummoſ. a ℈j
Reſin. colocynth. gr. v.
Tart. vitriol. ℈ß
Ol. aniſi vel macis ſtil. gt. 1.
M. F. Pul.

Neemt wortel van Mechoacan Turbith, die harsagtig is, van elks 1. ſcrupel.
Hars van coloquint 5. greinen.
Tartar. vitriolaat 1. half ſcrup.
Oly van Anys of van Foely gediſtilleert 1. druppel.

Mengt en maakt 'er een Poeder van.

In de gedaante van Pillen.

Inde form van pillen.

℞. *Extract. Phlegmag. Quercet.* ℈j
Troc. Alhand.
Ref. Agarici a gr. v.
Ol. Macis gt. j.
M. F. Pil. No. vij.

Neemt Extract Phlegmagogum van Quercetaan 1. ſcrupel.
Trochiſci Alhandal
Hars van Agaricus van elks 5. greinen.
Oly van Foelie 1. druppel.

Mengt het en maakt 'er 7. Pillen van, *voor een Doſis voor de Sterke.*

℞. *Maſ. pil. Coch. Aurear. a* ℈ß
Troc. Alhand. gr. vj
Ol. major. vel Succini vel Rorismar. gt. ij
M. F. Pil. No. v.

Neemt Maſſ. Pillen Cochiæ Aureæ van yder 1. half ſcrupel.
Trochiſci Alhandal 6. greinen.
Olie van Majolein, of Roſemaryn, of van Barnſteen 2. druppels.

Tegens oude hooft qua en.

Mengt en maakt 'er 5. Pillen van, ſeer voordeelig zynde *in verouderde Hoofd-qualen.*

Neemt

℞. *Maſ. pil. fœtid. major.* ℈j	Neemt Maſſ. Pillen Fœtid. major. 1. ſcrupel.
Troc. Alhand.	Trochiſci Alhandel.
Caſtorei opt. a gr. viij	Bevergeil van de beſte van yder 8. greinen.
Ol. ſuccini gt. ij	Oly van Barnſteen 2. druppels
M. F. Pil. No. vij.	Mengt en maakt'er 7. Pillen van.

Zeer voordeelig *in de Slaapkoorts, Opgeſtopte Maandſtonden en Opſtyginge*, namelyk als de zuurwrange vogten verbeterende, en matigende zyn voor afgegaan; nu ga ik over *tot de Melanagoga*, of ſwarte galdryvende.

De MELANAGOGA, werdende mede in de volgende Vaarsjens gemeenelyk begrepen.

Sunt Indæ Balani, Laſuli lapis, Armeniuſque
Senna, Polypodium Quernum, Helleboruſque Epithymum.

Dat is,

Indiſche Myrabolanen, Lazuur-ſteen, Armeni-ſteen
Senenblaan, Eiken-varen, Nieswortel, Thym-moſch.

Eenvoudige ſwarte gal purgerende middelen.

Van deze moet men gelyk van de andere zo genoemde *Cathartica* vier zaken aanmerken.

Merkt. De Myrabolanen (*Ooſtindiſche Pruimen*) werden van eenige voor een zonderling middel tegens den Roodenloop gehouden, als ons *Freitag* getuigt.

Wat'er inde Myrabolanen valt aantemerken,

D'Armeni-ſteen keert de Maag om, en brengt dat 'er in is met braken daar uit; welke kragt en vermogen egter met veel ſpoedens (zynde het teken der volmaakte waſſing, als het water nog kleur nog ſmaak meer en heeft) weg gaat, en dan verwekt'ze niet meer eenige walging ofte braaking, maar zuyvert zagtelyk, hoewel genoegzaam de ſwartegal of de ſwaarmoedigheyt, uyt; na het getuigenis van *Plateanus*.

In den Armeni-Steen.

Van 't Senen-blad werd aangeteekent, dat het een middel is voor oude, kinderen, ſwangere, teere, ſwakke, en by na allerley ouderdom t' eenemaal dienſtig aan onſe geſteltheid als gemein en thuis hoorende, zonder eenige de minſte quaadaardige hoe-

Op het Senenblad.

danigheit enz. ze beledigt den krop van de maag, nog desselven selfstandigheyt, nog ook de darmen geenzins, gelyk als wel sommige uit sekere t'zamen-trekking en bitterheyt onder het proeven, verkeerdelyk hebben besloten.

Op den swarten Nieswortel.

Hoe bevreest in't gebruik van den Nieswortel in selfsstandigheid, afweeking en uittrekking enz. hebben hun de meeste niet betoont; maar met regt belagt *Mathiolus* de onnutte vrees, van die den Nieswortel niet durven gebruiken, en hy getuigt, dat hy aan meer als ses honderd menschen derselver afweekzel zonder eenig ongemak had gegeven; door welkers eene gifte, op zyn tyd en wys gegeven, de derdendaagze koortsen zyn genezen, getuige *Jan Freitag uit Mathiolus*.

Op de Thymmosch en d'eiken vaaren.

Epythymum en Polypodium Quernum, deze telt *Morel* met regt maar onder de openende en niet onder de suyverende.

Verscheide mengelinge van de Melanagogen,

Onder de mengelinge van de *Melanagoga* steeken uit, voor eerst het *Electuarium* Lenitivum, Hamech, Diasennæ van Nicolaas, item het navolgende.

Beschryvinge van een Electuarium Melanagogum.

℞. *Uvar. pass. Corinthia in aqua coctar. & ad pulp. conf. redact.* ℥xij	Neemt Krenten, in water gekookt, door gewrongen, en tot de dikte van een pap door uitrooking weer gebragt. 12 oncen.
Fol. sennæ mund. ℥iv	Seneblaan gesuivert 4. oncen.
Extr. Helleb. nigr. per sp. vin. rectif. (juxta Zwelferum in suis animadversionibus in pharmacopœam Augustanam Classe vij. *de extractis pag. m.* 249) *confect.* ℥ij.	Extract van Swarten Nieswortel, door overgehaalden brandewyn gemaakt 2. once.
Diagridii	Diagridium.
Sem. fenicul. dulc. a ℥ß	Zaat van soete Fenkel van yder 1. loot.
Zinziber. elect. ℥ij	Gengber vanden beste 1. half loot.
Ol. ciaor stil. anisi a gt. x.	Oly van Kaneel gedistil. Anyszaat van elks 10. druppels.
Sach. clarific. ℥xvj	Gezuiverde Zuiker 16. oncen.
M. F. S. A. Electuar.	

Mengt en maakt 'er na de konst een Electuarii af, waar van

van de Dosis is, van anderhalf vierendeel loots, tot een half, en tot een heel loot.

Buikzuiverende Rasynen of Krenten, 2. Onder *de Syroopen*, Syroop van *Mathiolus* van groene Seneblaan gemaakt, als ook de Seneblaan-syroop van *Fioravantes*, gelyk mede de Senensyroop *van Zwelfer*, en ter selver aangehaalde plaats van Swarten Nieswortel. 3. Onder d'Extracten, het Extractum Melanagogum van *Quercetaan*, item van Seneblaan, voornaamentlyk zo in 't uittrekken daar den loog van wynsteen is by gedaan, van den Swarten Nieswortel enz. 4. Onder de Aftrekzels, het aftrekzel van den Lazuur-steen, Senenblaan, Swarte Nieswortel, door loog van Wynsteen-zout gescherpt, hebbende thans geensins den laagsten rang onder deze buikzuiverende aftrekzels, de Engelsche Tinctuur, gemeenelyk *Elixir Salutis* genaamt, dewelke niet alleen Melanagogum, maar ook mede Cholagogum t'zamen om den Rhabarbar werd geoordeelt; en wyl deselve in veel gebruyk is, en ook groot voordeel, door het verdunne der taaye slymige vogten, het uytdryven der gal, het verbreken der winden, en het versterken der maage aan veele heeft by gebragt, heb ik de Beschryving hier aangelast.

℞. *Rad. Enul. camp.*
Glyzirriz. a ℥ij
Fol. sennæ mund. ℔ß
Sem. anisi
Coriand.
Ras. lign. guaj. a ℥ij
Uvar. Corinth. ℥xij
Granor. Chermes
Rhei electi a ℥vj
Conciss. atque contus. affund. spir. vini optim. pint. vij *Digerant. &c.*

Beschryvinge van den Elixir Salutis.

Neemt Alantswortel.
Zoethout. van elks 2. oncen.
Senenblaan VI oncen.
Zaat van Anys.
Coriander.
Geraspt pokhout. van yder 2. oncen.
Krenten XII. oncen, of drie vierendeel ponds.
Grana Kermes.
Rhabarbar, van yder anderhalf loot.
Gesneden en gestoten zynde, gietter by.
Van den besten Brandenwyn VII. pinten.

Weektse te zamen in wel beslote vaten op warm zant agt daagen en daagelyks een maal of twee omschuddende en omroerende, perst het daarna sterk uit, en laat het door een Hypocras zak doorzypelen, of giet het na sommiger meining maar zagtjens van het grondzop af, en bewaar het aftrekzel ten gebruik, van het welke men een, twee of drie lepels vol, des avonds na bed toe gaande &c. inneemt.

Somen by het overgebleevene, zoet bier giet, en dat dan twee of drie dagen op een warme plaats bewaart, uit perst, of ook maar afgiet zuyvert het nog zagtjens en verjaagt de winden.

5. Onder *de Pillen* zyn, de Wynstenige of Melanagogæ *van Quercetaan*, welker beschryving men ook vind by *Jan Schroder* van den Lasuur-steen *van Mesua*, het Melanagogum *van Adriaan Mynsicht*.

6. Onder *de Poeders*, het Diasenæ *van Montagnaan*, *van Wierus*, *Brassavola*, *Andernach*, en meer diergelyke.

Staeltjens van de swarte gal, buikzuiverende dingen.

VOORSCHRIFTEN VAN MELANAGOGEN.

In de gedaante van een Haustus.

℞. *Elect. melanag.* ℥iij
Tart. vitriol. ℈ß
Sal. arthemis. ℈j
succini vol ℈ß
Aq. puleg. Q. S.
M. F. Haustus.

Neemt Electuary Melangogum drie vierendeelloots.
Tartar Vitriolaat een half scrupel.
Sout van Byvoet een scrupel.
Van barnsteen een half scrupel.
Puley water zo veel daar toe behoeft.

Mengt en maakt 'er een Drankje van,
voor d'opgestopte Maand-stonden.

Voor d'Opgestopte stonden.

℞. *Extr. fol. sen.* ℈j
Pulv. diasen. Montagnan. ℥ß
Sal. rutæ gr. xv
Sp. sal. armon. gt. x

Neemt Extract van Seneblaan 1. scrupel.
Poeder van Diasennæ van Montagnaan een half vierendeel loots.

Sout

Aq. Fœnicul. Q. S.
M. F. Hauſtus.

Sout van Wynruit. 15. greinen.
Geeſt van Salmoniac. 10. druppelen.
Fenkelwater zo veel als genoeg is.

Mengt en maakt 'er een Hauſtus van, *in 't begin van de derdendaagze koorts.*

Voor de Quartein in de beginne.

Inde gedaante van een Afkookſel.

℞. *Rad. polypod. Querc.* ʒ.ß
apii
angelic. aa ʒiij
ellebor. nigr.
Fol. ſennæ ſine ſtipit. aa ʒvj
Sum. centaur. minor.
eupat. cannab. aa mj
Sem. fœnicul. dulc. ʒij
Tart. crudi.
Extr. cort. aurant. aa ʒj
Macis ʒj
Conciſ. atque contuſ. coquant. in S. Q. aq. purâ vaſis optime clauſ. in colat. ℥xxv. *diſſolv.*
Syr. diacnicu
de ſenna Zwelfer aa ʒiiß
Aq. theriac. comp. ℥j.
Spir. ſal. armon. ʒ.ß

Neemt Wortelen van Eiken varen 1. loot.
Juffrouwmerk.
Angelica van yder drie vierendeel loots.
Swarten Nieswortel.
Seneblaan ſonder ſtelen van elks anderhalf loot.
Toppen van de kleine Centauria,
Boeltjens kruid van yder 1. handvol.
Soet Fenkel zaat een half loot.
Raauwe wynſteen.
De buitenſte Oranjen ſchil van yder anderhalf vierendeel loots.
Foelie een vierendeel loots.
Geſneden en grof geſtoten zynde, zo kooktſe zamen in een genoegzaame menigte ſchoon water, de vaten wel toegeſtopt zynde, by 't doorzygſel 25. oncen nog zynde, doe
Syroop van Diacnicus.

Inde gedaante van een Afkookſel.

van Senebl an van 7 welfer van elks anderhalf once.
t'Samen gelleld Theriac water, 1. once.
Geeſt van Salmoniac 1. half vierendeel loots.

Tegens de buikzyde s pynen enz

Mengt het en laat het een drankje werden, *zeer goed zynde in verouderde qualen, en buikszyde pynen.* Laat den Lyder daar van 's morgens twee of drie oncen, na zyne kragten, of het inzigt van den Geneesmeeſter inde voornoemde qualen inneemen.

℞. *Rad. imperat.*
irid. Floren.
acori veri a ʒiij
elleb. nigr. ℥ß
Herb. chamædr.
chamæpit.
Fol. rorismar.
ſalviæ a mj
ſennæ mund. ℥j
Flor. hyperic p. iij
Hermodact. ʒvj
Cordam. miner.
Cubebar.
Extr. cort. aurant.
Tartar. crudi a ʒij
Coq. S. A. in S. Q. aq. puræ ad ℥xxv. *colat adde*
Aq. antipar. ʒiij
Spir. ſal armon. ʒj
Syr. ellebor. nigr. Swelfer. ʒij
M. F. Apozema.

Neemt wortelen van Meeſterwortel (*imperatoriæ.*)
Florentynſchen Ireas.
Calmus van elks drie vierendeelen loots.
Swarten Nieswortel 1. loot.
Kruiden Chamædris.
Chamepitis.
Bladen van Roſemaryn.
Salie van yder 1. handvol.
Senebladeren. 1. once.
Bloemen van Sint Janskrud 3. Pugillen.
Hermodactels anderhalf loot.
Kleine Cardemom.
Cubebe.
Buitenſte Schors van Oranjenſchil.
Raauwen wynſteen van elks een half loot.
Geſneden en Geſtoten zynde zo kookt het in een bequame menigte ſchoon waters,

in

in wel beſlotene vaten, by het Doorzygſel zynde 24. oncen. Mengt by,
Aqua Antiparalytica. 3. oncen.
Geeit van Salmoniac 1. vierendeel loots.
Syroop van zwarten nieswortel van Zwelfer 2. oncen.

Mengt en maakt 'er een drank *tegens de Lammigheit enz.* uit.

Tegens de Lammigheit.

In de gedaante van een Conſerf.

℞. *Elect. Lenitivi* ℥i ß
Melanag.
Conf. Hamech a ℥j
Extr. fol. ſennæ ℥j
Tart. vitriol. ʒ ß
Ol. aniſi gt. v.
M. F. Condit.

Neemt Electuary Lenitirum. anderhalf once.
Melanagogum.
Confect. Hamech. van yder 1. once.
Extract van Seneblaan een vierendeel loots.
Tartar Vitriolaat een half vierendeel loots.
Olie van Anys. 5. droppels.

Mengt en maakt 'er een Conſerf van, de Doſis is tot de groote van een Notemuſchaat.

℞. *Paſſul. purgant.* ℥ ß
Elect. melanag. ℥j
Extr. elleb. nigr. ʒij
Sal. armon. pul. ʒj
Pul. ſennæ Wieri ʒi ß
M. F. Condit.

Neemt Purgeer-krenten. twee onzen.
Electuary Melanagogum een once.
Extract van ſwarten nieswortel. een half loot.
Salmoniac gepoedert een vierendeel loots.
Senen Poeder van Wierus anderhalf vierendeel loots.

Mengt

Tegens de derdendaagse Koorts.

Mengt en maakt 'er een Conserf van, de Dosis is als boven, *zeer voordeelig inde derdendaagze koortzen.*

In de gedaante van een Bolus.

Onder de gedaante van een Brokje.

℞. *Elect. melanag.* ʒi ß
Pul. diasennæ montagn. ʒ ß
Ol. fænicul. gt. j.
M. F. Bol.

Neemt Electuary Melanagogum anderhalf vierendeel loots.
Poeder van Diasennæ *van Montagnaan* een halt vierendeel loots.
Olie van Fenkel 1. druppel.

Mengt en maakt 'er een Bolus van.

℞. *Conf. Hamech* ʒij
Extr. fol. senn.
Tart. vitriol. a ϑ ß
Ol. ciaoi gt. j.
M. F. Bol.

Neemt Confect. Hamech een half loot.
Extract van Senenblaan.
Tartar. Vitriolaat van yder een half scrupel.
Olie van Kaneel 1. druppel.

Mengt en maakt 'er een Bolus van.

Op de wyz van een Poeyer.

In de gedaante van een Poeder.

℞. *Pul. diasen. Wieri* ʒj
Sal. absint. ϑj
Tart. vitriol. ϑ ß
M. F. Pul.

Neemt Poeder van Diasennæ van Wierus 1. vierendeel loots.
Sout van Alsem 1. scrupel.
Tartar Vitriolaat 1. half scrup.

Voor de Wormen en Koortsen.

Mengt het en maakt 'er een Poeder van, *is goed voor de Wormen en Koortsen.*

℞. *Pul. melanag. Querc.*
diasennæ Montagna
a ʒ ß
Res. Jalap. gr. iij
Ol. menthæ stil. gt. ij
M. F. Pul.

Neemt het Poeder Melanagog. *van Quercetaan.*
Diasennæ *van Montagnaan* van yder een half vierendeel loots.
Hars van de Jalap 3. greinen.

Olie

Olie van Kruismunt gedistil. 2. druppels.

Mengt, en maakt 'er een Poeder van.

Inde gedaante van Pillen.

℞. *Extr. fol. sennæ*
elleb. nigr. a ℈ß
Diagridii gr. v.
Ol. cort. aurant. gt. ij.
M. F. Pil. No. v.

Neemt Extract. van Seneblaan
Swarten' Nieswortel
van yder 1. half scrupel.
Diagridium 5. greiuen.
Ol. van Oranjen schillen twee druppels.

Mengt en maakt 'er 5. Pillen van.

℞. *Mas. pil. tartar. seu melanag. Quercet.*
Castorei pulver.
Sal. succini volat. a ℈ß
Extr. fol. sennæ
Res. colocynth. a gr. xv.
Ol. sabinæ vel
succini gt. iij
M. F. Pil. No. xxi.

Neemt Mass. van Wynsteen of Melanagog. *van Quercetaan*
Bevergeil gepoedert
Vlugzout van Barnsteen van yder een half scrupel.
Hars van Coloquint. Extract van Senenblaan van elk 15. greinen.
Oly van Sevenboom, of van Braudsteen 3. druppels.

Mengt het en maakt 'er Pillen van in getal 21. *zeer voordeelig om de Maandstonden te doen voortkomen*, zo des avonds na den eeten vyf daar van gegeeven werden. Om de Stonden te verwekken.

Nu volgen de *Hydragoga*, dewelke mede,
In de navolgende Vaarsjens begreepen, werden opgetelt.

Esula, Gratiola, atque Ireos Succus, Mechoaca,
Post Ebuli semen, succus cortexque, elaterium,
Soldanella virens, cum Gummi Gotte, Jalappa.

Eenvoudigewater. Buikzuiverende dingen.

Dat is

Wolfsmelk, Godsgenaad, en 't zap van Lisch, Mechoacan wortel.

Het Zap en Schel van den Hadig of Wildevlier, 't Zap van Ezels-Concommers.

Zeewinde die vers is, met de Guttegom en den Jalap.

Van dese vallen mede vier dingen, gelyk als van de boven genaemde buikzuiverende middelen aan te merken.

Wat men in den Esula heeft waar te neemen.

Merkt aan. Dat alleen *de kleine Esula* onder alle de zoorten van Wolfsmelken, in het gebruik is, om datze zo vinnig nog scherp niet en werkt, als wel gemeenelyk d'andere zoorten van dezelve; egter werdze niet als verbetert in 't gebruik gebragt, om datze voor het hart, de lever, de maag, en d'overige ingewanden schadelyk is, en deselve anderfins geweld aan doen, den rooden-loop verwekken, en door zyn groote scherpigheit ondraaglyke krimpingen des buiks te weg brengen, en den ambeyen-vloed wel haast zoude doen voortkomen enz. Laat het dog niet kort na dat het is ingezamelt, ja in d'eerste maand daar na nog niet gebruikt werden, anders zouden ligtelyk de gesciede ongemakken volgen; waarom dat het beter is na verloop van een half jaar met minder perykel en vrees dezelve te gebruiken. Het werd gemeenelyk het middel om de buik te zuiveren van de boeren en der sterke genaamt. Dat sy zig derhalven van desselfs gebruik wagten, die van een teerder gematigtheit zyn en van een warme gestelte, om dat ook *sommige* hebben waargenomen, dat het Koortzen en ook de Teering heeft voortgebragt.

In den Gratiola.

De *Gratiola* nypt en prikkelt door haare scherpigheit de maag en d'overige inwendige ingewanden zodanig, dat het gene ze in hebben met 't grootste geweld na bovenen en na onderen werd uitgedreven, waarom datze mede niet als verbetert en aan de zeer sterke mag werden ingegeven.

Ontrent den Iris.

De *Lisch*, en dat wel *d'onse*, moet men hier verstaan.

Wy pryfen de overige, maar wy gebruiken onse eigen kruiden
Als maar de wortel hairagtig is met de blaauwe blom.

Laudamus reliquas, sed nostris nimur herbis,
Dummodo cæruleo radix sit flore comata.

Deze zap uit den wortel geperst is inzonderheit maar in 't gebruik voor kinderen, oude luiden, en swangere is se naaulyks veilig,

lig, inde swangere doet hy de maandstonden voortkomen, en voor de kinderen is hy al te kragtig; dat door de kooking de buikzuiverende kragt van den Iris of Lischwortel weg gaat verzekeren *de wel verstgte*: hy werkt niet selden na boven en na onderen met seer groot geweld, waarom dat *Rufus Ephesius* vermaant, dat men hem spaarsaam om te gebruiken zal geven.

Ontrent het Elaterium.

Elaterium ('t Zap van Wilde Concommers) is by *Theophrastus* het beste dat het oudste is, by Paulus Ægineta 't geen niet ouder als een jaar is, zynde een zeer geweldig middel, te gelyk de maandstonden doende voortkomen en de vrugt doodende; waarom het zelden werd gebruikt, en 't ook niet en moet als aan de allersterkste lighamen, en alsdan nog gematigt ingegeven werden; onverbetert zynde ingegeven, werkt het met zodanigen kragt en geweld te gelyk na bovenen en na beneden, dat sommige daar van klonters bloed naboven en beneden hebben uitgeworpen.

In de Soldanel.

Men zegt dat de *Soldanella* zig zeer verheugt met het geselschap van de Rhabarbar, en dat het grootste hulpmiddel is om de wateren der watersugtige uit te leiden, getuigen *Brassavolus van Ferraren*, *Erastus in zyn vierde Boek tegens Paracelsus*, *Fernelius*, *Foreest*, *Pereda*, *Gatinaria*, en meer andere.

In de Guttegom.

Van *Guttegom* zie na *Michiel Reudens Brief van een Nieuwe Buikzuiverende Gom, en den Heer Jan Adam Swartz Geneesmeester tot Wymeren*, als mede *Hans Peter Lotich van de Guttegom of het Indiaans suyver middel*, de welke seer breedsprakelyk daar van hebben geschreven.

Veelderlei gemengelde Hydragoga, en die desgelyks.

Onder de samen-gestelde waterdryvende middelen steken voornamentlyk uit de navolgende; en wel eerstelyk het Electuarium Hydragogum *van de Heer Fr. de le Boe Sylvius*, op de navolgende wys beschreven.

Beschryving van het Electuary, Hydragogum van den wytvermaarden Heer Sylvius.

℞. *Bac. junip. in aq. colt. expres. & ad pulpæ consist. redactar.*	Neemt Jeneverbeyen in water gekookt, uitgeperst, en tot de dikte van een pap gebragt.
Pulpæ tamarind. a ℥iv	't Merg of den pap van Tamarinde van elks 4. oncen.
Rad. Jalappæ ℥i. ß	Jalap anderhalf once.
Scammon. elect. ℥j	
Ciaoi acutissim.	

Sem. fenicul. dulc. a ℥ij	Scammoni van de beſte 1. once
Sachar. clarificat. ℥x	Scherpe Kaneel.
M. F. S. A. Electuar.	Soet Fenkelzaat van yder een half loot.
	Geſuiverde zuiker 10. oncen.

Mengt het en maakt'er na de konſt een Electuary af, desſelfs Doſis is inde volwaſſene, van drie vierendeelen loots tot 1. loot.

Hydragogum *van Joan Zwelfer* op deſe wyſe beſchreven.

Beſchryving van het Hydragogum van Zwelfer.

℞. *Rad. ebul.*	Neemt Hadig wortel
Cort. med. ſambuc. a ℥iij	De middelſte Baſt van den Vlierboom van yder 3. oncen.
Rad. aſari ℥j	Wortels van Mans-ooren 1. once.
cucum. aſinini ℥ij	Van Eſels-concommers twee oncen.
Fol. ellebor. nigr.	Bladen van Swarten Nieswortel.
Herb. gratia Dei a ℥j	Van't Kruid Gods genade van elks 1. once.
Sem. ebuli ℥i. ß	Saat van Hadig of Wildevlier anderhalf once.
Conc. & contuſ. coq. in S. Q. aq. ſimpl. ad ℔ij. *colat. clarificat. adde.*	Geſneden en gekneuſt zynde, laatze gekookt werden in een genoegſame menigte van gemeen water, tot dat ontrent 24. oncen, na het doorzygen en uitperſſen, overblyve, by 't welke geſuyvert zynde zo mengt,
Sach. albi	Witte Suiker,
Mel. diſpum. a ℥x	Geſchuimden Honig van yder 10. oncen.
Coq. ad conſiſtentiam ſatis craſſam in fine adde	Kook het wederom t'zamen tot dat het dik genoeg is, op het einde zo doet 'er by,
Elat. ſeu ſuc. cucum. aſini inſpiſ. ℥ß	
Pul. jalap. ℥iij	
gum. gamandr. ℥ß	
ciaoi optim. ℥vj	
charyophil.	
nucis moſchat. a ℥ß	
M. F. S. A. Electuar.	

Ela-

Elaterium, of Zap van Esels-Concommers dik gemaakt 1. loot.
Poeder van Jalap 3. oncen.
Guttegom 1. loot.
Kaneel van den besten anderhalf loot.
Kruidnagelen.
Notemuschaat van elks 1. loot.

Mengt het en maakt 'er een Electuary van, de Dosis is van een vierendeel loots tot een half loot of tot drie vierendeelen loots.

Hydragogum *van Reser*, dat seer inde Watersugt enz. werd gepresen: Hydragogum minus van *Joan. Fernel*. Hydragogum van den Iris *van Wiërus*, waar van de Bereiding de navolgende is.

℞. *Succi rad. irid. nostr.* ʒiij
Rad. galangæ.
zedoariæ a ʒij
Ciaoi
Caryophil. a ʒi ß
Bras. marinæ ʒ ß
Mel. despum. Q. S.
M. F. Elect.

Neemt het Zap van onsen Iris of Lischwortel 3. oncen. Beschryving van het Hydragogum uit den Lischwortel van Wiërus.
Wortels van Galega.
Zedoar van yder een half loot.
Kaneel
Kruidnagelen van elk anderhalf vierendeel loots.
Zee-kool (*Soldanel*) 1. loot.
Geschuimden Honig zoo veel als genoeg is.

Mengt het en maakt 'er een Electuary van.

2. De Water zuiverende Alsem *Syroop* van *Joan. Zwelfer*, als ook de water afdryvende Syroop van den selfden en *van Jeronimus Montui* van de Soldanel, als mede de Meesler-Syroop *van Stapidius* van den Iris gemaakt, van de welke de opregte bereiding de hier na volgende werd gezegt te wezen, zynde deselve seer bequaam in de waterzugt, dewelke ik mede meer als eens hebbe verzogt, en die van sommige zeer werd gepresen.

Bereiding van de meesterlyke syroop, uit de lischwortel van Stapedius.

℞. *Succi rad. irid. Florent. vel noſtr.*
Vini albi a ℔j
Suc. rad. eryngii
fol. petroſel.
fœnicul. a ℔ß
Herb. Soldanel.
eupator. canab.
menth. criſp.
abſinth. pontic. a mij
Rhabar. elect. ʒij
Ciaoi acut. ʒß
Sem. ebul. recent.
alkekeng. ʒij
In phiola vitrea bulliant lento igne ad medium colat. adde
Sachari albi ℔j
M. F. Syr.

Neemt Zap van Florentynſche of van onſen Liſchwortel.
Wittewyn van yder 12. oncen.
Zap van Kruis-diſtelwortels.
Pieterſelybladen
Fenkel van elks 6. oncen.
Kruiden Soldanel 4. handen vol.
Boeltjens kruid.
Kruismunt.
Roomſchen Alſem van yder 2. handen vol.
Rhabarbar van de beſte 2. onc.
Kaneel van de ſterkſte 1. loot.
Zaat van Hadich vers.
Alkekengi van elks 2. oncen
Laatſe in een glaſe fles met langzaam vuur tot de helft verkooken, doet ze door, en meng met het doorzygzel.
Witte Suiker 12. oncen, of drie vierendeel pont.

Mengt het en maakt'er een Syroop van.

Daar konnen veelderley water dryvende ſyroopen uit eenvoudige Hydragogen gemaakt werden, op de wyſe als van de Senenblaan, den Swarten Nieswortel enz. in het voorgaande is gezegt.

3. Het Hydragodiſch *Extract van den Heer Zwelfer.* Het Extract tegens de Waterzugt van de gedroogde Hadich Beyen met Brandenwyn gemaakt van *Quercetaan*; het zonderling tegens de waterzugt van *Adriaan van Mynſicht* en van Guttegom gemaakt. Van het welke gy de beſte bereiding moogt zien by *Joan. Zwelfer* van de kleine Eſula van *Angel Sala.*

4. Hars van Mechoacan, van Jalap, welks bereiding op de navolgende wys geſchied.

Neemt

Neemt Jalap, die harsagtig is, grof geſtoten ſo veel u luſt, gietter zo veel overgehaalden Brandenwyn over, dat ze eenige vingeren breed daar boven opſtaat, laat ze agt dagen warm ſtaan uittrekken, en den geverfden brandenwyn werden afgegoten, giet dan by het uyttrekzel, welke, by voorbeeld, is 4. oncen ſuiver regenwater 8. oncen. Bereiding van den Hars van Jalap.

Mengtze t'zamen onder een, en het zal aanſtonds als melk worden, haal het over door den helm en den Brandenwyn daar af, en droog dan de op den grond van de melkagtige vogt overgebleeven Hars, en bewaarze ten gebruik.

Merkt, dat ſommige in de plaatze van een warme weeking van agt dagen het te zamen in beſlote vaten een half uur of daar omtrent kooken; en dan by de warme uyttrekzel maar koud regenwater gieten: als wanneer de hars aanſtonds na den grond zinkt, die ſy door uitwaaſſeming opdroogen en ten gebruik bewaren. Desſelfs korter of beknopter præparatie.

Mitsgaders het Magiſterium van Guttegom, van welks bereiding zie na *Joan. Zwelfer.*

't Water dryvende *Pillen van Adriaan van Mynſicht.* De Tegens de Waterzugt *van Bont* welkers beſchryving zie by *Joan. Schroder.* De Water dryvende van *Joan Zwelfer.* t'Samengeſtelde dryvende Pillen.

6. *Poeders*, het Pulvis Hydragogus van *Jan Zwelfer*, item het volgende inde waterzugt zeer nuttig, dat *den Heer Michaël* word toegeſchreven. t'Samengeſtelde water afzettende Poeders.

℞. *Criſtal. tart.* ℥j
Epat. Rubr. ʒß
Mag. gum. de Peru gr. xxiv
Sal. geniſtæ gr. xviij
Ol. aniſi gt. vj
M. F. Pul. protribus doſis.

Neemt Cryſtal Tartari 1. vierendeel loots.
Epat. rood 1. half vierendeel loots.
Magiſter. van Gom van Peru 24. greinen.
Sout van Brem. 18. greinen.
Olie van Anys 6. druppels.

Pulvis Hydragogus van den Heer Michaël.

Mengt en maakt 'er een Poeder af voor drie Doſen.
Ook is hier het minſte niet het gene volgt.

Neemt

℞. *Mag. gum. guttæ* ʒß
Rad. jalap. gummoſ. ʒiß
Scamon. ʒj.
Saldanel. ℈iv
Sal. armon.
Tart. vitriol. a ʒj
Ol. macis.
cinamom. a gt. x.
M. F. Pul.

Neemt Magiſteri van Guttegom 1. half vierendeel loots.
Jalap die harsagtig is anderhalf vierendeel loots.
Scammoni van den beſte een vierendeel loots.
Soldanol 4. ſcrupels.
Salmoniac
Tartar vitriolaat van yder een vierendeel loots.
Olie van Foelie.
Kaneel van elks 10. druppels.

Mengt en maakt 'er een Poeder van, de Doſis is van 1 ſcrupel tot 2. op het hoogſt een vierendeel loots, *in de derdendaagze koorts, en in andere hardnekkige koortſen, ſeer nuttig.*

Merkt, dat de Waterdryvende middelen, met byzondere tegens koorts middelen gemengt, altyd in een grooter Doſis moeten ingegeven werden; anders heeft den Genees-Heer daar noit eenig voordeel van gehad of waargenomen; daar en tegens al is 't dat de Lyders van de gezeide middelen meer als gewoonen afgank hebben, heb ik de aan de derdendaagſe koorts gaande daar van noit verſwakt gezien.

Van de Soldanel van *Faventinus.*

VOORSCHRIFTEN VAN WAATER SUIVERENDE MIDDELEN.

Op de manier van een Hauſtus.

Voorſchriften van waterzuiverende middelen.

Op de wyſe van een Hauſtus.

℞. *Elect. Hydrag. Sylv.*
Zwelf. a ʒiß *vel* ʒij.
Succi Irid. noſtr. ʒß
Sal. Sambuci ℈ij
Ol. Bac. Junip. gt. vj
M. F. Hauſtus pro II. *doſib.*

Neemt Electuary Hydragogum van *Sylvius*
van *Zwelfer*, van elks anderhalf vierendeel loots, of een half loot.

Tartar-

Tartar. Vitriolaat een half vier endeel loots.
Sap van onsen Iris of Lischwortel 1. loot.
Sout van Vlier 2. scrupels.
Oly van Jeneverbeyen 6. druppels.
Pietersely water, so veel daar toe genoeg is.

Mengt het en maakt 'er een Haustus van voor tweemalen, *in't begin van de Waterzugt.*

℞. *Elect. Hydrag. ex Irid. Wïeri*
Syr. de Absint. Hydrag.
Zwelf. a ℥ß
Sal. Febrif. Sylv.
Tart. vitriol. a gr. xiv
Aq. card. bened. Q. S.
M. F. Haustus.

Tegens de Waterzugt.

Neemt Electuary Hydragog. uit den Lischwortel *van Wïerus.*
Syroop van Alsem *van Zwelfer*, van yder 1. loot.
Koorts verdryvend zout uit den dooden kop van den Salmoniac, na dat 'er de geest is afgehaalt, overgebleven.
Tartar. Vitriolaat van elks 14. greinen.
Cardebenedictus water zo veel genoeg is.

Maakt 'er een Haustus van, *en is goed in slymige koortsen, en de ziekten van de selfde en diergelyke vogten af hangende, en ontstaan zynde.*

In de gedaante van een Afkookzel.

Op de wyse van een afkookzel

℞. *Rad. Ireos nostr.*
Petrosel. a ℥ß
Jalappæ ℥ß
Eryngii

Neemt wortels van onse Lisch, Pietersely van yder 1. loot.
Jalap. 1. once.

Ebuli a ℥vj
Cort. med. samb. ℥ß
Bac junip. ℥j
Flor. sambuci m. j.
Soldanel. virid. ℥x
Sum. centaur. mino. m. j.
Sem. carui ℥j
Tart. crudi ℥iij
Conc. & contus. coq. in vini Rhen. & aq. font. a ℔ *S. vasis optime clausis per tres quatuorve horas colat.* ℔ij. *adde*
Syr. diacnicu
de absinth. hydrag. Zwelf. a ℥iij
Spir. sal. armoniac. ℥j
M. F. Apozema.

Kruisdistel of Eryngium. Hadig. van elks anderhalf loot.
De middelste bast van den Vlier 1. loot.
Jeneverbeyen 1. once.
Groene Soldanel derdehalf loot.
Toppen van de kleine Centauria 1. handvol.
Carwey zaat 1. vierendeel loots.
Raauwen Wynsteen drie vierendeel loots.
Gesneeden en gekneust zynde, zo kookze in rynschen wyn en fonteinwater van elks zoo veel als genoeg is, de vaten wel gesloten zynde, en laatze na drie of vier uuren kokens doorgezegen werden, by het doorzygzel zynde 24. oncen, doe
Syroop van Diacnicu.
Alsem Hydragog. *van Zwelfer*, van elks 2. oncen.
Geest van Salmoniac 1. vierendeel loots.

Voor't de Water zugt.

Mengt het tot een Apozema, kragtelyk het water door den afgank en de pis afzettende, *zeer veel inde Waterzugt uit regtende*; laat hy 's morgens drie of vier oncen inneemen, na dat de zieke ligt of beswaarlyk ter stoel gaat.

℞. *Rad. Apii.*
Fenicul.
Irid. nostr.

Neemt wortels van Juffroumerk.
Fenkel
Lisch

Me-

Mechoacan. a ℥ß
Raſ. ligni guajac. ℥ij
Flor. centaur. minor. mi ß
Fol. ſennæ ſine ſtipit. ℥vj
Soldanel. ℥j
Sem. urticæ roman. ℥iij
Bac. juniper ℥ß
Tart. crudi ℥ij
Conc. & contuſ. coq. in
Aq. petroſel.
Vini rhenan. a Q. S. in colat.
℔ij *diſſolve*
Syr. diacnicu
Card. bened. a ℥ij
Aq. theriac. comp. ℥j
Spir. ſal. armon. ℥j
M. F. Decrtum.

Mechoacan van yder een loot.
Geraſpt Pokhout 2. oncen.
Bloemen van kleine Centauria anderhalve handvol.
Bladen van Senen, ſonder ſtelen anderhalf loot.
Soldanel 1. once.
Zaat van Roomſe-Netelen drie vierendeel loots.
Jeneverbeyen 1. loot.
Raauwe wynſteen 1. half loot.
Geſneden en geſtoten zynde, kooktſe in
Pieterſeliwater en
Rynſchenwyn, van yder zoo veel als genoeg is, by het doorzygſel zynde 18. oncen, doe
Syroop van Diacnicu Cardebenedict. van elks 2. oncen.
t'Samengeſtelt Theriaac-water 1. once.
Geeſt van Salmoniac anderhalf vierendeel loots.

Mengt het en maakt 'er een *Afkookzel* van, *in een opblaſing en opſwelling des gantſchen ligbaams met goet gevolg voorgeſchreven:* zie hier het verhaal daar van.

Opſwelling van het gantſche ligbaam,

Een Man nu in zyn vyftigſte jaar gaande, veele ongemakken van de lugt met dag en nagt onder den blooten kouden hemel te verkeeren hebbende uitgeſtaan, krygt een ſwaren hoeſt die hem geduirig plaagde, en voor geene Hulpmiddelen, ſelfs voor geen Opiaten, die anderſins de ſcherpigheit der afzakkende vogten matigen en deſelve doen ophouden, wilde wyken; waarom hy zeer bedroeft wierd, en deſe droefgeeſtigheit in't

Een Man lang inde koudelugt hebbende verkeert bekomt een zeer ſwaaren hoeſt. En benaautheit voor het hart.

Den welken hy met Bachus te dienen tragte weg te krygen: maar kreeg daar door de derden-daagze koorts en water zugt over 't gantsche lighaam.

kort zodanig is toegenomen, dat daar uit d'allerswaarste benaautheyt der borst-ingewanden sproot, zo dat hy zeer beswaarlyk synen aadem konde haalen, welke benaautheit en beswaart aadem haalen hy met aan Bachus den ruimen toom te geven, poogende te genesen, vervalt in een derdendaagse koorts met dikke beenen, zo dat hy niet meer konde gaan; daar na zo zyn dagelyks tegens den avond zyne beenen, voeten, en zyn gantsche lighaam zoodanig opgeswollen, dat zyne bloedvrienden en d'omstaanders oordeelden; dat hy ley en stierf, voornamentlyk met d'aankomst van de koorts met seer swaare koude; waarom hy het navolgende voor de verheffinge van de koorts lepelwyse alle quartier uurs innam, hebbende voor af het onmatig gebruik van Bachus verbooden.

Van alle het welke hy met een sweet mixtuur.

℞. *Aq. Cort. citri.* ℥ij
Spir. Eorundem ℥ij
Sal. armon. ℈ß
Tinct. Croci ℥j
Syr. Card. bened. ℥ß
M.

Neemt Water van Citroen schellen. 2. oncen.
Geest van deselfde een half-loot.
Salmoniac 1. half scrupel.
Tinctuur van Zaffraan 1. vierendeel loots.
Syroop van Cardebenedict. 1. loot.
Mengt het.

Door deser werking is de koude nog zo groot, nog de koorts ook zo lang niet geweest, waarom hy met het gebruik van desen lepeldrank omtrent veertiendagen aan een heeft voortgevaren; op de tussen dagen alleen maar alle uuren een lepel vol daar van gebruikende, na welken tyd de aademhaling vryer, en de benaautheit voor 't hart minder is geworden: het lyfwater (*anasarca*,) d'opswellinge des gantschen lighaams en het beswaard aademen tegens den avond nog overblyvende. Na nog eenige verheffingen, heeft hy des avonds ingenomen het navolgende Zweetdrankje.

Tegelyk met een waterdry-vende.

℞. *Aq. flor. samb.* ℥j
Theriac. simp.
Rob. sambuci a ℥iij

Neemt Vlierwater 1. once.
Eenvoudig Theriaac-water.
Conserf van Vlierbeyen van elks

Croci optim. gr. v.	elks drie vierendeel loots.
Sal. sambuci gr. viij	Zaffraan van den beſten vyf greinen.
Spir. ſal. armon. gr. v.	Sout van vlier. agt greinen.
M.	Geeſt van Salmoniac. 5. druppels.

Mengt het en maakt 'er een Drankje van.

Het welke ingenomen hebbende heeft hy deftig en zagt gezweet, en ſeer veel gewaatert; waarom hy driemalen het ſelf de drankje telkens altyd met meerder uitwerking, heeft ingenomen, waar door het geſwel des lighaams en het beſwaart avond aademen ſeer veel is afgenomen: eindelyk heeft hy het laaſt beſchreven afkookſel gebruikt, van 't welke hy alle dagen twee of driemalen terſtoelgink, zeer veel pis looſde, en alle nagten zagtjens zweete; waar door dan mede de derdendaagſe koorts is weg geraakt, en de zwelling van 't gehele lighaam door geen ander middel als alleen dit afkookſel dat hy gebruikt heeft, is geneſen, en hy gezond gebleven. Ald ook het voorzeide afkookzel. Is geneſen geweeſt.

Op de wys van een Conſerf.

℞. *Conſ. fol. cochlear. recent. par.* ℥i. ß	Neemt Conſerv van lepelbladen vers gemaakt 3. loot. Onder de gedaante van een Conſerf.
Elec. Hydrag. Syl. ℥vj	Electuary Hydragogum van Sylvius anderhalf loot.
Pul. Hydrag. pag. 240. *deſcript.* ℥iij	Poeder Hydragog. op bladz. 240. beſchreven drie vierendeel loots.
Ol. menthæ vel anſi vel juniperi gt. vj.	Oly van Kruismunt gediſtil. of van Anys of van Jenever, enz. 6. droppels.
M. F. Condit.	

Mengt het en maakt 'er een Conſerf van, laten van dit Conſerf innemen *die de ſchuerbuik hebben en die met hardlyvigheit gequelt zyn, of een tragen afgang hebben, tot de grootte van een Notemuſchaat.* Tegen Schuerbuik.

℞. *Conſer. flor. rorismar.*
Salviæ a ℥iß
Scammon. optim. ℈ß
Pul. rad. jalap. ℥iß
Tart. vitriol. ℈j.
Ol. ſuccini ♃ß
M. F. Condit.

Neemt Conſerf van Roſemaryn bloemen.
Saliebloemen van yder 3. loot.
Scammoni van de beſte een half vierendeelloots.
Poeder van Jalap. anderhalf vierendeel loots.
Tartar. Vitriolaat 1. vierendeel loots.
Oly van Brandſteen een half ſcrupel.

Tegens langduurige hoofd qualen.

Mengt het en maakt 'er een Conſerf van, de Doſis by na als het voorgaande, *ſeer nuttig zynde in hardnekkige hoofd-qualen.*

Op de wys van een Bolus.

Op de maniet van een Bolus of brokje.

℞. *Elect. Hydrag. Syl.* ℥iß
Magiſt. gum. guttæ.
Reſ. Jalap. a gr. vj.
Ol. Juniper. gt. ij.
M. F. Bolus.

Neemt Electuary Hydragog. van Sylvius. anderhalf vierendeel loots.
Magiſteri van Guttegom.
Hars van Jalap. van yder 6 greinen.
Tartar Vitriolaat. 1 half ſcrupel.
Oly van Jeneverbeyen twee druppels.

Mengt het en maakt 'er een Bolus van, *ſeer kragtig het water door den ſtoelgang en de pis uitloſende.*

℞. *Elect. Hydragog. Wïeri vel*
Reſeri vel
Zwelferi ℥ij
Magiſt. gum. guttæ gr. xij.
Pul. ſoldanel.
Sem. naſtur. hort. a ℥j

Neemt Electuary Hydragogum van *Wïerus* of van *Reſerus* of van *Zwelfer* een half loot.
Magiſterie van Guttegom 12. greinen.

Poe-

℞. *Tartar. Vitriol.*
Sal. ſambuci a ʒß
M. F. Bol.

Poeder van Soldanell.
van ſterkkerzaat van yder een vierendeel loots.
Tartar. Vitriolaat.
Sout van vlier van elks 1. half vierendeel loots.

Mengt het en maakt 'er een Bolus, van voor twee of drie Giften, *na dat hy ligtelyk of traag afgaat of ook kragten heeft, die water zugtig is.* Tegens de waterzugt.

In de gedaante van een Poeder.

℞. *Rad. Jalap.* ʒß
Diagridii gr. vj.
Myrrhæ rubr.
Sal. vol. ſuccin.
Tart. Vitriol. a ϑß
M. F. Pul.

Neemt Jalap gepoedert een half vierendeel loots.
Diagridium 6 greinen.
Roode Mirrha.
Vlugzout van Barnſteen.
Tartar. Vitriolaat. van yder een half ſcrupel.

In de gedaante van een poeder.

Mengt het en maak 'er een Poeder van, *in d'opgeſtopte ſtonden.* Om de ſtonden te doen komen.

℞. *Rad. mechoacan.* ʒß
Mag. gum. gamandr.
Sal. Abſint.
Tart. Vitriol. a ϑß
M. F. Pul.

Neemt Mechoacan. een half vierendeel loots.
Magiſteri van Guttegom.
Sout van Alſem.
Tartar Vitriolaat van elkseen half ſcrupel.

Mengt het en maakt 'er een Poeder van, *in de koortſen.* Voor de koortſen.

Op de wys van Pillen.

℞. *Reſin. Jalap.*
Mag. gum. de Peru a ʒß
Sal. vol. ſuccini.
Caſtorei elect. a gr. xv.

Neemt Hars van Jalap.
Magiſteri van Gom van Peru van yder een half vierendeel loots.

Onder de formevan Pillen.

Vlug-

Ol. ſabinæ gt. vj
Cum S. Q. Elix. propr. F. pul. No. vv.

Vlugzout van Barnſteen.
Bevergeil, van de beſte van elks 15. greinen.
Olie van Sevenboom. 6. droppels.
Met Elexir proprietat. ſo veel als genoeg is.

Tegens d'opſtygingen.

Laaten 'er 20. Pillen van gemaakt werden, van de welke 's avonds drie, vier of vyf mogen inneemen, *die opſtygingen hebben wegens hare opgeſtopte maandſtonden.*

℞. *Gum. ammon. aq. roſar. ſolut.* ℥j
Reſin. jalap.
ſcammon. a ℈j
ſal. volat. ſuccini
Caſtor. optim.
Croci orient. a ℈ß
Ol. ſuccini gt. vj.
M. F. Phil. No. xxxij

Neemt Gum. Ammoniac in roſen water geſmolten een vierendeel loot.
Hars van Jalap.
Scammoni van yder 1. ſcrupel.
Vlug zout van Barnſteen.
Bevergeil van den beſten.
Orientaalſen Zaffraan van elks een half Scrupel.
Olie van Barnſteen 6. droppels.

Mengt het en maakt 'er Pillen van ingetal xxxii. *ſeer nuttig in de langduirige buikzyde qualen, ſo 'er de lydſters 's avonds drie of vier tegelyk van innemen.*

Tegens hardnekkige qualen der zy de boven buiken.

Beſchreeven hebbende de Geneesmiddelen, dewelke by uitkiezing deze of gene vogten uitjagen, zo is nog over dat wy van de algemeene die alderhande ſoorten van ſchadelyke vogten, en in ſonderheid der ſelver menigte na buiten dryven, kortelyk handelen.

Eenvoudige Pauchymagoga, welke.

Algemeine buikſuiverende eenvoudige *middelen*, zo 'er zodanige zyn, werden gemeenelyk gezegt, Seneblaan, Scammonium, zwarte Nieswortel, Antimoni of liever zuyverende middelen uit den ſelven bereit: maar eigentlyk ſyn het geen algemeine zy werden

den gemeenelyk van de eenvoudige nu al opgetelde gemaakt, onder welke ſamenſtellinge deeze na volgende de voornaamſte zyn.

Onder de *algemeene Electuarien* munt uit het Electuarium Diacatholicon van *Nicolaas*, het Panchymagogum van *Joan Zwelfer* om zyn deugt hier bygevoegt.

Beſchryving van het Electuary Panchymagogum van Zwelfer.

℞. *Rad. Ellebor. nigr.* ℥j
Polypod. Querc. ℥iij
Aſari.
Rhabarbar. a ℥i. ß
Cort. Rad. Eſul. ℥j
Agarici Albi.
Fol. ſennæ elect. a ℥i. ß
Conciſ. & contuſ. coquant. in S. Q. aq. repetitis vicibus affuſa colat. clarificat. adde ſuchar. lbij. *coq. ad conſiſt. ſyr. craſſioris parum refrigerat. adde.*
Pul. Jalap. ℥iij
Turb. Gummoſ. ℥ij
Reſin. ſcammon. ℥j
Sem. aniſi
Coriandr.
Nucis moſchat. a ʒ ß
Vel quoque horum loco
Ol. Aniſi.
Fanicul.
Nucis moſchat a ƷS ß
M. F. Electuar.

Neemt Zwarten Nieswortel 1. once.
Eiken vaarwortel. 3. oncen.
Mansoor-wortel.
Rhabarbar. van yder 3. loot.
Baſt van den Hadig wortel. 1. onze.
Witte Agaricus.
Seneblaan, de beſte. van elk. 3. loot.

Geſneden en geſtoten zynde, zo laat het ſaamen gekookt werden in een genoegſame menigte waters by poſen daar by gegoten zynde, en doorgezegen, tot datter al de kragt is uitgehaalt, laat deſe doorgeſygde afkookſels met het wit van eyeren wel geſuivert, en met 24. oncen ſuiker 't zamen gekookt werden tot een dikke ſyroop; by de welke, een weinig verkoelt zynde, doe by

Poeder van Jalap 3. oncen.
Turbith die harsagtig is, 2. oncen.
Hars van Scammonium 1. once
Zaat van Anys.
Coriander.
Notemuſchaat van ider 1. loot
Of ook in deſer plaatſe.
Oly van Anys.

Fenkel.
Notemuſchaat van yder
1. half ſcrupel.

Mengt het en maakt 'er een Electuary af.

Verſcheide Pantagoge Syropen.

Onder de *Syroopen* zoo ſteekt uit de Syrupus Pantagogus *van Adr. van Mynſicht*, als mede een ander Holagogus genaamd, welkers beſchryving by *J. Schroder* te vinden is; als ook het algemeen Laxatief by *P. Gruling*.

Verbeterde bereiding van het gemeene Extractun Catholicom.

Onder de beſte *algemeene Extracten*, zyn de navolgende: het gemeene Extractum Catholicum, dat op de navolgende manier verbetert en bereyt, ligter en met minder krimpingen, en ook in minder Doſis of Gifte werkt.

℞. *Pulp. colocynth.* ℥vj
Agarici albi
Helleb. nigr.
Jalap. reſinoſ.
Fol. ſenna ſ. ſtip.
Turb. Gummoſ. a ℥ß
Conciſ. & contuſ. affund.
Spir. vini rectif. pint. ij.
Extrahat. Tinct. &c.
Adde Aloes ℥j
Scammon. ℥ß
Ol. Fœnicul. vel
Carui gt. xv.
M. F. L. A. Extr.

Neemt Merg van Coloquinth anderhalf loot.
Witte Agaricus.
Swarte Nieswortel.
Jalap die harsagtig is.
Senenblaan ſonder ſtelen.
Turbeth die harsagtig is van yder 1. loot.
Geſneden en geſtoten zynde, zo giet'er by
Overgehaalden Brandewyn 2. pinten.
Laat dit zamen op een warme plaats ſtaan tot dat'er een roode kouleur is uitgehaalt, welk Aftrekzel daar werd afgegoten en weer op nieu daar by gegoten,
Overgehaalden Brandenwyn 1. pint.

Setze wederom te weeken om dit Aftrekzel dat minder rood is uit te trekken, dewelke op nieuw moet werden afgegoten, en laat dit zo dikwils herdaan werden, tot dat de nieuw daar by gegoten overgehaalden Brandewyn niet meer werd geverft, en laat deſe Aftrekſels met malkanderen gemengt werden, ook doorgezegen

zegen zo het noodig is, en eindelyk uit een kolf over den helm den Brandewyn geeft, (weer tot het selfde nuttig zynde) door een zagte hitte daar weer werden afgehaalt, by d'overgebleevene materie zo doe,

Poeder van Aloë 1 once
Scammonium de beste 1. loot.

Waasemd of rookt het te zamen uit, somtyds het omroerende, by na tot de dikte van een Extract, op het einde van d'uitdamping laat 'er werden by bygemengt.

Olie van Fenkel, of van
Carwey, 15. druppels.

En laat het dus een Extract werden; welkers 12. greinen meer zullen doen, als 25. van het gemeene Extractum Catholicum.

Het Holagogum *van Andernach* by de *Augsburgers*, item *derselver* Panchymagogum, als ook het Panchymagogum van *Crollius*, *het Catholicum van A. Weikhart*, het Panchymagogum uit de gewassen *van Hartman* gelyk mede het Clysma Catholicum en Holagogum van *den Heer W. Rolfink* beschreven.

Onder de *Panchymagogische*, dat is algemeene uittrekzels, zo blinkt uit het algemeene dat *P. Gruling* heeft beschreven, item het navolgende by ons self seer in 't gebruik. Verscheide algemeene Aftrekzel.

℞. *Rad. Jalap.* ℥ij
Helleb. nigr.
Fol. sennæ mund. a ℥i. ß
Rhabarbar. optim. ℥j
Scammon. elect. ℥ij
Zinziber. albi
Ciaoi acut.
Sem. fœnicul. a ℥i. ß
F. Pul. Crassus cui affundatur
Spir. Vini optim. Q. S.
F. L. A. Tinct.

Neemt Jalap. 2. oncen.
Zwarten Nieswortel.
Seneblaan verlesen van elks 3. loot.
Rhabarbar van de beste. een once.
Scammonium de beste, een half loot.
Gengber van de witste.
Kaneel van de scherpste.
Zoet Fenkelzaat van yder anderhalf vierendeel loots.
Stoot het tot een grof Poeder, by het welke giet,

Bereiding van onse algemeene Aftreksel.

zoo veel van den beſten Brandewyn als genoeg is,

Stelt het dan te zamen, de vaten toegeſloten zynde, in warm zant, op dat de koleur daar uit werde getrokken, die dan moet afgegooten en nieuwen brandewyn daar weer bygegoten werden, en dit twee of driemalen voor het minſt herdaen werden; of zo dikwils tot dat al de koleur uit de voornoemde ſtoffe is uit en afgehaalt.

Men kan van de bovengenoemde Extracten zeer ligtelyk Pillen maken, te weten met deſelve tot de dikte van *ſyroop* uit te waaſſemen, en dan voorts van dit of geen eenvoudig zuyver middel gepoederd, gelyk als Scammonium of Aloë, &c. een bequame menigte of de nette Doſis by te mengen, of door enkele uitwaaſſeming of uit rooking, zonder byſondere bydoening van eenig eenvoudig middel, deſelve tot de dikte van Pillen te brengen? Inzonderheit dient men, myns oordeels, dog wel aantemerken, dat deſe uittrekſels hunnen geeſt niet uitwaaſſemen in opene vaten; maar men die met een klein vuurtje over den helm halen, en dat zoo lang, tot de ſtraaltjes in den helm verdwynen; welken geeſt men dan byſonder moet bewaren, om daar mede weer nieuwe Extracten uittrekſels uit te trekken; ja ik getuige, des wel ervaren zynde, dat diergelyke uittrekſels by na eens zo goed, en zo ſterk zyn als andere. Maar het luſt my mede *Algemene Pillen* aan de *naarſtige Leſers* te geven; onder dewelke de navolgende uitmuiten, en wel de Panchymagogen van *J. Zwelfer*, en zyn ook onder d'algemeene deeſe geenſins de minſte.

Algemene purgeer Pillen.

Opregte bereidinge van algemene purgeer pillen die geenſins van de minſte zyn.

℞. *Rad. Jalappæ* ℥iij
Ellebr. nigr.
Rhabarbar. a ℥ß
Cort. Rad. Eſul.
Aloes lucid.
Scammon. opt.
Pulp. colocynth. a ℥ß

Neemt Wortel van Jalap 3. oncen.
Swarten Nieswortel.
Rhabarbar van yder derdehalf loot.
Baſt van den Hadigwortel.
Aloë vande beſte.

Scam-

Agarici albi	Scammonium de beſte.
Fol. ſennæ ſ. ſt. a ℥j	Merg van Coloquint. van ider 1. loot.
Gum. gottæ ℥ij	Witten Agaricus.
Pulver. Groſ. mod. ſeorſim.	Senenblaan ſonder ſteelen van yder 1. once.
	Guttegom 1. halfloot.

Laatze elk byſonder grof geſtooten werden, en by het Poeder van den Jalap en den geſneden Coloquint 12. oncen van de beſten Brandewyn werden gegoten, laat het dan vier dagen op een warme plaats ſtaan, en giet dit uittrekzel af, by het Poeder van den Guttegom en den Aloë giet drie of vier oncen Brandewyn; en week het dan drie dagen, en giet dan dit uittrekzel me de af; het uittrekzel van den Rhabarbar door Gewynſteenden Brandewyn, op de wys als ik ſtraks ſal zeggen, uitgehaalt; als mede byzonder die der Senenblaan en van den Agaricus door den Geeſt van de ſpaanders of krullen, en niet van het zaagſel van het Pokhout, op de navolgende wys toe bereyd, zeven of agt oncen; zynde het uittrekzel en kragt van deſelve door een weeking van agtdagen daar uitgehaalt; laat dan over de baſten van den Hadigwortel, den Scammonium en den Swarten Nieswortel gediſtileert Anyszaat-water, van gemeen water en wyn gemaakt, agt of tien oncen werden gegoten, en derſelver kragt in drie of vier dagen op een warme plaats werden uitgetrokken, mengt alle de aftrekzels onder malkanderen en weektze in een *Marien bad* vier en twintig uuren; en op elk en alle der voornoemde middelen of der zelver overgebleevenen dooden kop, (*capiti mortuo*) giet zoo veel van den beſten Brandewyn als genoeg is, weektze te zamen in een Marien Bad agtdagen, giet dan dit uittrekzel af, en laat het by de andere gemengde en geweekte uittrekzels mede gemengt werden; en als dan dit gehele mengſel uit een kromhals (*retorta*) of een lagen kolf (*cucurbita*) overgehaalt werden, en den geeſt dan weer tot het ſelfde werk te pas komende, daar werden afgetrokken tot de dikte van een dunne Syroop; het gene in den kromhals of den kolf is overgebleven, laat met een langſaamt vuurtje tot de dikte van

Pillen werden uitgerookt, en daar maar alleen by gemengt op het einde van de uitrooking, 16. druppels of een ſcrupel Oly van Oranjen ſchillen; 8. greinen van deeſe pillen zuiveren zagtelyk, en desfelfs hoogſte Doſis zyn xv. greinen: agt, (bid ik) *goethertige Leſer*, deſe pillen zeer veel.

GEWYNSTEENDEN BRANDEWYN.

Neemt, Raauwen Wynſteen, by voorbeeld, 6. oncen.

Beſchryving van den Gewynſteen den Brandewyn.

Maakt 'er een ſeer ſyn Poeder van, by welke doorgeziſt poeder, giet.

Van den beſten Brandewyn 28. oncen.

Mengt het, en haal den geeſt met een langzaam vuurtje daar af; deſe geeſt is mede ſeer nuttig in den *ſcheurbuik*, buik zyde quale (*affectibus Hypochondriacis*) en in de verſtoppingen.

GEEST VAN POKHOUT.

Neemt Schaafzel of krullen van Pokhout, ſo veel als gy wilt.

Bereiding van den Geeſt van Pokhout.

Haalt het door een kromhals met een buys (hoedanige een den Leſer zal afgeteekent vinden by *Glauber in ſyne Philoſophiſche ovens*) by poozen daar een lepel vol of twee indoende, tot dat al de krullen daar in en afgeſtookt zyn, ſcheyd den Oly van den Geeſt; giet dan, by voorbeeld by ſes oncen van deſen geeſt van Pokhout, even zo veel Francenwyn, die geenſins olieagtig is; en na een weeking van drie dagen, ſo haalter den geeſt weer af, en bewaar hem ten gebruik.

Onder de *Panchymagoge Poejers* ſteekt uyt, het Poeder Panchymagogus van Quercetaan op deſe wys van hem nagelaten.

℞. *Cryſtalli Tart.* ℥j
Fol. ſennæ Alexand. ℥ß
Hermodact.
Turb. gum. a ℥ß
Rhabarbar.

Neemt Cryſtallen van Wynſteen 1. once.
Uytgeleſen Senenblaan van *Alexandrien* derdehalf loot.
Hermodactels.

Tur-

Agarici trocisc. a 3iij	Turbith die harsagtig is van yder 1. loot.
Scammon. pp. 3ij	Rhabarbar.
Macis.	Agaricus aan Brootjens (*Trochiscat*) drie vierendeelloots.
Cinamom.	Scammoni, geprepareerde, 1. halfloot.
Galangæ a 3i ß	Foelie.
Sachar. violat. ad pond. omnium loco pulv. macis cinamon. & galang. addantur potius	Kaneel.
Ol. stil. cinamon. macis a gt. v. vel vj.	Galega van ider anderhalf vierendeel loots.
F. P. Tenuissimus.	Violen Zuiker soo veel als het altemaal te zamen weegt.
	In de plaatse van de Poejers van Foelie, Kaneel en Galega, doe 'er liever by,
	De gedistilleerde Olien van Kaneel.
	van Foelie van elks 5. of 6. druppels.

Beschryving van 't Algemeen Purgeerpoeder van Quercetaan.

Laat het een seer fyn Poejer worden, de gifte (*Dosis*) daar van is een vierendeel loots.

VOORSCHRIFTEN VAN ALGEMEENE BUIKSUIVERINGEN.

Voorschriften van panchymagoge Purgeer middelen.

Op een manier van een Haustus.

℞. *Elect. Panchymag. Zwelf* ʒi	Neemt Electuary Panchymagogum van *Zwelfer* 1. vierendeel loots.
Diacathol. Nicol. 3ij.	Diacatholicum van *Nicolaas* 1. halfloot.
Syr. pantagogi Mynsicht 3iij	Syroop Pantagog. van *Mynsicht* drie vierendeel loots.
Tart. vitriol. ∋ß	Tartar Vitriolaat een halve scrupel.
Aq. menthæ Q. S.	
M. F. Haustus.	

In gedaante van een teugje.

Kruis-

	Kruismunt water zo veel als genoeg is.

Mengt het, en maakt 'er een Hauſtus van,
alle vogten uitdryvende.

℞. *Elect. panchymag. Zwelfer* ʒß	Neemt Panchymogog. van *Zwelfer* drie vierendeelen loots
Tinct. cathol. pag. 251. *deſcript.* ʒij	Van het algemeene uittrekzel op de 251. bladzyde beſchreven, een half loot.
Syr. Holagog. Schrod. ʒiij	Syroop Holagog. by *Schoder* drie vierendeel loots.
Cremor. tart. ℈j	Cremor Tartari 1. ſcrupel.
Aq. fenicul. Q. S.	Fenkelwater ſoo veel genoeg is.
M. F. Hauſtus.	

Mengt het en maakt'er een Hauſtus van.

℞. *Reſ. jalap.*	Neemt Hars van Jalap.
ſcammon a gr. v.	Scammonium. van yder 5. greinen.
Fol. ſenna ſ. ſt.	Seneblaan zonder ſtelen.
Extr. rhabar. a ℈ß	Extract van Rhabarbar. van elk een half ſcrupel.
Aq. cinam. ʒij	Water van Kaneel een halfloot.
fenicul. ℥j	Fenkel. 1. once.
M. F. Hauſtus.	

Mengt het en maakt 'er een aangenaam Hauſtus van.

Inde gedaante van een Afkookſel.

In de gedaante van een afkookſel

℞. *Rad. Angelic.*	Neemt wortels van Angelica.
Irid. flor.	Florentyſchen Ireas.
Apii	Juffroumark,

Pie-

Petrosel. a ʒiij
Rhabarb.
Holleb. nigr. a ʒß
Jalappæ resinos. ʒiij
Fol. Sennæ s. st. ʒv.
Fol. Lauri
Calaminth. mont.
a ʒj
Slor. sambuc. pij
Sen. Apii ʒj
Nastur. Hortens.
Sinap. a ʒi ℔
Bac. Lauri
Juniperi
Cort. Median. samb.
Tart. Crudi a ʒß
Extr. Cort. Citri
Nucis muschat. a ʒij

Concis. atque contus. coquantur vasis optime clausis, post digestionem perbiduum in S. Q. Vini Rhenan. & Aq. Fontan. in colat. unciar. triginta dissolve

Syr. Pantagog. Mynsicht ʒiij
Tinct. cathol. pag. 251. *descript.* ʒi ℔
Spir. sal. armon. ʒj.

M. pro Apozemate.

Pieterselye van yder ʒ. vierendeel loots.
Rhabarbar.
Swarten nieswortel van elks 1. loot.
Jalap drie vierendeel loots.
Bladen van Senen sonder steelen vyf vierendeel loots.
Van Laurier
Bergmunte van yder 1. handvol.
Soldanel een once.
Vlier bloemen twee Pugillen.
Zaat van Juffroumark 1. vierendeel loots.
Sterkers
Mostaart van yder anderhalf vierendeel loots.
Beyen van Jenever.
Bakelaar.
De middelste vlier schors.
Raauwen wynsteen. van yder een loot.
De buitenste Citroen schil
Notemuschaat van elks 1. half loot.

Gesneden en gestoten zynde, laat het gekookt werden, in wel beslotene vaten, na een voorgaande weeking van twee dagen in een genoegsame menigte van Rynsche wyn en Fontein water; by het doorgeseegene, zynde 30 oncen, mengt

Van de Pantagog. Syroop *van Mynsicht* ʒ. oncen. Tegen het water.
Van d'algemeene Tinctuur, op de 251. bladz. beschreven ʒ. loot.
Geest van Salmoniac. 1. vierendeel loots.

Mengt het tot een Apozema seer nuttig zynde inde water-

Een vrouw krygt na een twee jarige quartein, dikke voeten.

zugt, want het dryft het water af door de pis, en het zweet, en alle andere door hunne menigte ſchadende vogten ſuyvert het zagtjens door den ſtoelgank; zie hier deſſelfs uitwerking in het water (*Anſarca*) terwylen ik beſig was met dit te ſchryven, heeft de Lydſter van deſe quaal de geneſinge deſſelven aan dit *Apozema* toegeſchreven.

Dewelke na haar in de kraam komen weer zyn verdweenen.

Een vrouw van ontrent ſesendertig jaren oud, krygt na een twee jaarige derdendaagſe koorts eerſt dikke voeten, kort daar na zyn haar (zwanger zynde) de voeten en beenen zodanig gezwollen dat zy niet meer gaan konde: in de kraam zynde gekomen heeft zy een ſeer ſterken kraamvloed gehad, en ondertuſſchen alle de zwelling verdwynende, is de derdendaagſe koorts wel haaſt daer na weergekomen; van dewelke zy door middelen tegen de ſcheurbuik is verloſt. Zynde het geſwel van de voeten wederom gekomen, zwaarder als te vooren; waarom ſy verſcheidene ſlovingen (*Epithemata*) heeft gebruikt, door welker quaadaardigheit dikke beenen daar zyn bygekomen, en in 't kort ook een opzwelling van den buik en des gantſchen lighaams, inzonderheyt omtrent de oogen, zo datze daar door wierden toe geſloten, welke qualen nog zyn vergeſelt geweeſt met een bezwaart aademhalen, en een vermindering van eetens luſt en ſeer groten dorſt; waarom zy ſeer bedroeft was, en wegens de kleine hoop tot geneſing, ſchreide ſy dikwils, dat de zwelling van de oogen vermeerderde; om deſe ſwaare quale ende derſelver toevallen weg te neemen of ten minſten te verminderen, hebben wy het gezeide Apozema haar voorgeſchreven, van 't welke zy alle dagen 's morgens en 's avonds twee of drie oncen ſeffens in nam, na dat zy meer of min ſtoelgank gehad, of by nagt gezweet hadde. Om de zwelling der oogen weg te nemen, hebben wy maar een afkookſel voorgeſchreven van wyn, water en Vlierbloemen, welk afkookſel zy langen tyd by daag tot een ſtooving gebruikt heeft, leggende by nagt de bloemen op de gezwellen der oogen; en binnen vierdagen is ook de zwelling der oogen by na verdweenen, en ſy heeft ons ſeer hooglyk bedankt.

Daarna is de derdendaagſe koorts wederom gekomen.

De welke geneſen zynde, is de opſwelling des gantſchen lighaams wederom gekomen. En een ſeer zwaar gezwel van de oogen.

Van het welk ſy door een Epithema en het voor noemde afkookſel is genefen

℞. *Rad. Fœnicul.*	Neemt Wortelen van Fenkel.
Apii	Juffermark.
Polypod. Querc.	Eikenvaren van yder
a ℥ß.	1. loot.

Rha-

Rhabarb. Mechoacan. a ʒv.	Rhabarbar Mechoacan. van elks vyf vierendeel loots.
Fol. sennæ mund. ʒj	Senenblaan verlesen 1. once.
Agarici albi	Witte Agaricus.
Turbit. gummos. a ʒʃʃ	Turbith die hars agtig is van elks een loot.
Sem. Apii Nasturt. Horten. a ʒij	Saat van Juffroumark. Sterkkers van yder een half-loot.
Bac. Lauri ʒʃʃ	Laurier beyen 1. loot.
Extr. Cort. aurant. Zinziber.	Buitenste schel van Oranj. appel Gengber.
Nucis mosch. a ʒi.ʃʃ	Noten muschaat van elks anderhalf vierendeel loots.
Tart. albi crudi ʒij	Witte wynsteen 1. half loot.
Concis. & contus. coquantur, vasis quam arctissimè clausis in Vini part. 1. Aq. Fontan. part. 2. in colat. ℔ 1.ʃ. *dissolve*	Gesneden en gestoten zynde, laat het gekookt werden, de vaten seer naau gesloten zynde in een deel wyns, en twee deelen waters; by het doorzygsel zynde 18. oncen, doe
Syr. de senna Sylv. ʒiij. *vel Pantageg. Mynsicht.* ʒij	Seneblaan Syroop van *Sylvius* ʒ. oncen, of van den Pantagoog van *Mynsicht*, 2. oncen.
Aq. Theriacul. comp. ʒi.ʃ.	t' Samengestelt Theriac water drie loot.

M.

Mengt het, *het is seer nutlig in de langduurige ziektens en qualen der mildzugt, tot twee of drie oncen seffens ingenomen, na dat den Lyder ligtelyk of beswaarlyk stoelgangk heeft.* In langduurige qualen der boven buiks zyde pynen en de miltzugt.

Op de wys van een Conserf.

℞. *Elect. Diacathol. Nicol.* ʒi.ʃ. | Neemt Electuary Diacathol. van *Nicolaas* ʒ. loot. Op de wys van een Conserf.

Panchymag. Zwelfer ℥ ß	Panchymagog. van *Zwelfer.* 1. loot.
Conſer. flor. anthoſ. ℥j	Conſerf van Roſemaryn bloemen 1 once.
Pul. panchymag. Quercet. ʒiij	Poeder Panchymagog. van *Quercetaan:* dric vierendelen loots.
Sal. armoniac. volat. ſuccin. a ℈j	Salmoniac. Vlugzout van Barnſteen van yder 1. ſcrupel.
Ol. rorismar. deſt. gt. viij	Oly van Roſemaryn. 8. droppels.
M. F. Conditum.	

Tegens de ſtuipen en walſende ziekte.

Mengt het en maakt 'er een Conſerf van: *ſeer goed zynde in ſtuipen en zenuwtrekkingen &c. mede ſagtelyk verbeterende en uitleidende de vogten, dewelke t' zamen in hoedanigheid en menigte ſchaaden: tot de groote van een notemuſchaat, of daar emtrent ingenomen.*

In de gedaante van een Bolus.

Op de wys van een Bolus.

℞. *Elect. panchymag. Zwelf.* ʒi ß	Neemt Electuar. Panchymagog. van *Zwelfer* anderhalf vierendeel loots.
Diagridii gr. iv.	Diagridium iv. greinen.
Myrrhæ rubr. gr. xv.	Rode Myrrha 15. greinen.
Sal. volat. ſuccini Arthemiſ. a ℈ ß	Vlugzout van barnſteen. Sout van byvoet van yder een halfſcrupel.
Ol. ſuccini ſabinæ a gt. ij.	Olie van Barnſteen. Sevenboom van yder twee druppels.
M. F. Bol.	

Mengt het en maakt 'er een Bolus van, *in opgeſtopte ſtonden.*

Om de maan-ſtonden te verwekken.

℞. *Elect. Diacathol.* ʒi ß	Neemt Electuar. Diacatholicon anderhalf vierendeel loots.
Reſ. Jalap. Agaricæ	Hars van Jalap. Agaricus.
Diagridii a gr. iv.	Diagridium van yder 4 greinen.

Tar-

Tart. Vitriolat. ℈ß	Tartar. Vitriolaat een half ſcrupel.
Ol. Menthæ gt. ij.	Oly van Kruismunt 2. druppels.
M. F. Bol.	

Mengt het en maakt 'er een Bolus van.

In de gedaante van een Poeder.

℞. *Diagridii*	Neemt Diagrid.
Reſin. Jalap. a gr. v.	Hars van Jalap van yder 5. greinen.
Fol. ſennæ mund.	Senenblaan verleſen.
Tart. vitriol. a ℈ß	Tartar. Vitriolaat. van elks een half ſcrupel.
Ol. macis vel	
Cort. aurant. gt. ij.	Olie van Foelie of van
M. F. Pul.	Oranjen ſchil. 2. druppels.

In de gedaante van een Poeder.

Mengt het en maakt 'er een Poeder van.

℞. *Pul. Sennæ Wierï* ʒß	Neemt Sene poeder van *Wierus* een half vierendeel loots.
Reſ. jalap.	Hars van Jalap.
Magiſt. Gum. Got. a gr. v.	Magiſteri van Guttegom van yder 5. greinen.
Cremor. tart. ℈ß	Cremor Tartari een half ſcrupel.
Ol. fœnic. vel anisi gt. ij	Olie van Fenkel of van
M. F. Pul.	Anys. 2. druppels.

Mengt het en maakt 'er een Poeder van.

Inde gedaante van Pillen.

℞. *Reſ. Jalap.*	Neemt Hars van Jalap.
Agarici a gr. v.	Agaricus van elks 5. greinen.
Troc. alhandæ.	Trochiſc. Alhandal.
Aloes lucidæ	Helderen Aloë.
Sal. volat. ſuccini a gr. vij	Vlugzout van Barnſteen van yder 7. greinen.

Inde gedaante van pillen.

Ol. Succini gt. ij	Oli van Barnsteen 2. druppels.
Elix. proprict. Q. S.	Elix. proprietat. so veel als ge-
M. F. Pil. No. vij.	noeg is.

In d'opgestopte stouden, en daar uit ontstane beswarende hoofdpyn.

Mengt het en maakt 'er 7. Pillen uit, *goed zynde inde te lang agtergebleve stonden, en daar uit ontstaane aanhoudende of beswarende Hoofdpynen enz.*

℞. *Gum. sagapen. acet. depur.* ℈ij	Neemt Gom. Sagapenum met azyn bereyd, twee scrupels.
Myrrhæ rubr. ℈j.	Roode Myrrha een scrupel.
Croci Brittan. ℈ß	Engelse Saffraan een half scrupel.
Res. jalap.	Hars van Jalap.
Diagridii	Diagridium.
Troc. alband. a gr. xv.	Trochis. alhandali van yder 15. greinen.
Extr. Cathol. nostr. ℥j.	Van ons eigen Extract. Catholicum een vierendeel loots.
Sal. volat. succini armoniac. a ℈ß	Vlugzout van Barnsteen. Salmoniac van yder een half scrupel.
Ol. succini vel menthæ vel macis vel cort. aurant. gt. viij	Olie van Barnsteen, of van Kruismunt, of van Foelie, of van Oranjeschil 8. druppelen.
M. F. Pil. No. L. *deaurentur.*	

Steekende pynen uit opgestopte stonden

Mengt het en maakt 'er 50. Pillen van, vergulde, *zy zyn seer goed in de mildzugten (en daar van ontstaane steekende pynen, besloote winden &c.) uit opgestopte stonden &c. ontstaan zynde.*

AANTEEKENINGEN IN HET GEBRUIK DER BUIKSUIVERINGEN WAAR TE NEEMEN.

Wat men in het gebruik der Cathartica moet waarnemen.

Hoe noodsakelyk en veelvuldig de buyksuyverende middelen in de Genees-konst Oeffening zyn, weten die gene, welke de Geneeskonst pas by den naam kennen; maer om datse voor alle

en

en elke byzondere *ſiekten*, *vogten*, *of menſchen &c.* niet en dienen; zo dient men dan eens op de aanwyzende en nu weer op de tegen ſtrydigheden te letten; en te zien hoedanig de buikſuiveringen dienen te wezen, hoe groot een menigte van de ſelve, wat voor kragten daer toe werden vereiſt, welke ouderdom, en lighaams geſtalte, gewoonte, levenswys, tyd, en met wat voor voorzorg de ſchaadende ſtoffe dient gelooſt te werden; eindelyk wat voor, in, en na het buikſuiveren te doen en waar te neemen is, dat wy kortelyk na het gewigt en noodzaakelykheid aan de *Neerſtige en Goedgunſtige Leſers* zullen mede deelen.

Wy hebben gedagt eerſtelyk de vraag voor af te laaten gaan, waer door gevraagt werd, *of*, *en wat men moet ſuiveren?* d'eerſte vraag ontknoopt *M. Wendel*, *het* III. *Boek ſyner Geneeskundige ſtokregels*, *de* 780. zetregel, zeggende, dat vol is moet geledigt werden, waerom dat ook *Galenus in ſyn* I. *Boek van de kortbondige ſpreuken van Hippocrates commentar.* 23. geſegt heeft, indien het vogt word gelooſt, dat door veelheid overlaad, dat dan de ſieke ligter werd als hy ſelver was; wat het tweede aanbelangt, *deſelfde* antwoord *op het ſelfde boek van de kortbondige ſpreuke*, *Commentar.* 2. dat een ſchadelyk vogt altyd dient ontlaſt te werden, en aan 't VI. *Boek*, *de* 31. *Commentari*, dat de vogten door quaadaardigheyt overvloeyende moeten uitgeſuivert werden: hier heeft zyn opzigt dat den *Groten Ouden Man*, *in de* 25. *kortbondige Spreuk der* I. *ſneede*, *en de* 3. *der* 4. *ſneede*, *en* VI. *Epidem.* IV. *en* 30. *de* 808. *bladzyde*, ſegt *dat als ſoodanige vogten alsmen behoort te zuiveren, geſuivert werden, het voordeelig is, en ligtelyk uyt te draagen*, hierom heeft mede *Hippocrates Aphor.* 2. *de* IV. *ſneede* vermaant, dat men door het gebruik der zuiver middelen zodanige dingen ten lyve uit moeſt brengen, de welke wanneerſe ook van ſelfs voor den dag komen, helpen: maar die op een daer tegens geſtelde wys uitkomen, moet men opſtoppen: hier dient men grootlyks dien gulden regel, *welken deſelfde Aphoriſmus.* 22. *Sect.* I. ons zegt, te onthouden; dat men het gekookte met een zuiver middel moet buiten brengen, en roeren geenſins het raauwe nog in den begin ten lyve opgiften; maar de meeſten giften niet op.

Of en wat men moet zuyveren.

Hoe men, hoe veel, waar en wanneer men moet zuiveren.

Voorts vraagt men, *hoedanig*, *hoeveel*, *waar en wanneer* men zuyveren moet: als men zien mag by *M. Wendelyn*, en *Hippocrates*

crates VI. *Epidem.* waarom dat ook inde buikzuivering de plaats, alwaar de ſchadende ſtoffe, dewelke moet ontlaſt werden, werd voortgebragt, wel dient in agtgenoomen te werden; als ook de beweging van het ſchadelyke vogt, na boven, namentlyk of na beneden, of dat het ſchadende vogt elders anders beweegt werde; en desſelfs aart: of het galagtig, te weeten of wel ſlymagtig, zuur, wrang enz. en ook veel is; eindelyk ook den ſtaat van de ziekte, namentlyk of ze in den begin, in de vermeerdering, of in zyn meeſte kragt, of in 't aan, of 't af nemen is of niet; als mede de te zamen loopende toevallen het zuyveren ſomtyds te gelyk aanwyſende; namentlyk d'oorſaak op deze wyze zynde weg genomen, werden d'uitwerkingen en toevallen niet zelden te gelyk weggenomen; maar ook ſomtyds tegenſtrydende of verbiedende, zoo ze de ziekte doen toe neemen of ſwaarder werden enz. wy oordeelen, dat de vier gezeide vragen uit het gezegde en nog te zeggen ten overvloed van de *vlytige Leezers* zullen konnen begrepen en verſtaan werden.

Hoedanige purgeer middelen.

Laat ons dieshalven nu wyder overleggen hoedanige de buikzuiveringen dienden te weezen; daar na hoe veel de menigte van de zelve enz. ten laatſten zullen wy eindelyk d'order houden die wy tot nog toe in de voorgezeide middelen, en wel inzonderheit in de aanmerkingen omtrent deſelve waar te neemen, hebben gegeeven.

Van de ligtſte te beginnen.

Wy oordeelen dat men van de ligtſte moet beginnen, eer dat men tot ſterker voorgaat, op dat men niet al te ſchielyk tot het ongewoone overſtappe.

Maar hier moet geenzins vergeten, maar overal onthouden werden den gulden-regel *van Hippocrates in de* 51. *kortbondige ſpreuke der* 2. *ſneede beſchreven; het veel en haaſtig uitleegen, vervullen, verwarmen, koud maken, of het lighaam op eenige andere wyze bewegen is gevaarlyk; want al wat te veel is, word vyand der geſteltheyt: maar 't geene allengskens geſchied, is veilig; en voornamentlyk wanneer ymand van't een tot het ander overgaat, welk laatſte C. Celſus mede vermaant om waar te neemen in zyn* 1. *Boek, het* 3. *Capit. de* 25 *bladz.*

Men moet vlocyender purgatien na den dro-

De vogtige zuiver middelen moet men aan de drooge lighamen, maar de drooge aan de vogtige geven. Omtrent welken regel van ſommige geen geringen misſlag werd begaan, maar by

by aldien de zieke van drooge geſteltheid een buikzuivering in een droge gedaante begeert, en hem dat boven andere aanſtaat; laat het hem de Geneesmeeſter toeſtaan, maer hy te gelyk vermanen, dat de ſieke, een uur of twee na dat hy de deſelve in een drooge gedaante heeft ingenomen, wat zop of vleesnat gebruike, anderſins zal hy ſeer ligt, in teering en heete koortzen, ontſtekingen der herſſen vlieſen, en in ondraaglyke en onuitblufſelyke dorſt vervallen. gerechtnamen geven en weer in het tegendeel.

De menigte der vogt dewelke moet ontlaſt werden, kan op geen vaſten voet bepaalt werden, als *A. van Villa Nova*, heeft by geſchrift nagelaaten. Hoe veel egter van een vogt moet ontlaſt werden, dat meint *Heurnius* uit de quaal, menigte, en plaats, waer in het ſiekmakent vogt gelegen is, *in ſyn twaalfde Boek van ſyn geneeswys het vierde Hoofdſtuk.* te konnen opmaken: maer Merkt dat al te veel ontlaſten het lighaem zeer verſwakt, als *Aſclepiades uit Celſus. Boek* 1. *Cap.* 3. *bladzyde* 29. goed maakt; en by aldien de zuiver middelen buiten de maat zyn uit gereikt, zo brengen ſy, volgens het gevoelen *van Galenus* iemand om 't leven: waarom d'alder uiterſte ontlaſtingen, dat is die tot qualyk werdens toe, en ſchielyk geſchieden, gevaerlyk werden gezegt; want in het ontlaſten is het beter wat minder als te veel te doen; want het veiliger is in het te weinig, als in het te veel te misdoen; maer nogtans ſo het ontlaſtend middel weer al te ſlap is, zo regt het ook niets uit, en roert maar om, maar ſo het te ſterk is, is het ſchadelyk, gelyk *M. Wendelyn* ſegt; maer wanneer men van ontlaſtende middelen te geeven moet ophouden, heeft ons *Hippocrates geleert in de* 19 *kortbondige ſpreuk der* 4 *ſnede en in 't Boek van 't gebruik des Nieswortels.* 1. §. 6. *de* 10. *bladzyde*, de welke, zegt hy, terwylze door een drank afgaan, geen dorſt krygen, hebben nog niet gedaan met ontlaſten, voor dat zy dorſt krygen; het is egter veiliger, als hier boven is vermaant, aan deſe zyde te blyven, *getuige zy my Curtius in ſyn boek van de verſagtende, bereidende en ontlaſtende middelen*, als verder te gaan. De hoeveelheyt van het t'ontlaſten der vogte.

Hoedanig, de kragten dienen te weſen, weet ider een: aan zwakke, door ſiektens vermagerde, ſlappe &c. moet men de eigentlyk genaamde ſterk ontlaſtende niet geven, als men zien mag by Hoedanig de kragten behooren te weſen.

P. Pater, in zyn waarneminge en geneſingen 't eerſte honderttal de 22. geneſing.

Wat omtrent den ouderdom valt waarte nemen.

Wat nu den ouderdom en de jaren aanbelangt, heb ik dit weinige: dat men de ſterk ontlaſtende ſpaarſamer moet geven *aan de kinderen*, welker ſelfſtandigheid geduurig en merkelyk om de onordentlyke beweegingen, al te groote vermeerdering, geopentheit des lighaams, en daar uit menigvuldige uitwaaſſeming, werd verdaan. *d'Oude Lieden*, welkers leven beſet is met een lighaam meer dor als vogtig zynde, welk vogt door al te groote ontlaſting nog werd uitgedreeven, als een lamp of kaars die maer een weinig ſmeers of olie heeft, pleeg uitgebluſt te werden; als mede *aan de zwangere*, inzonderheit in 't eerſt en 't laaſt van haer dragt, als *Hippocraat. in de 1. kortbondige ſpreuk der 4. ſneede en in de 29. der 5. ſnede* heeft geleerd, dat aan de vrugt niets meerder als het geven van een al te ſterke buikſuiveringe kan ſchaden, heeft den nu meermalen aangehaalden *M. Wendelyn* geſegt, als mede de ſodanige waar door de ſtonden kragtig werden uitgeleidt, als *Aëtius* mede heeft getuigt. Wy oordeelen en vinden derhalven raadzaam, ſegt *Fr. Joel.* dat de kinderen, zwangere, en afgeleefde menſchen hun van de buikſuiveringen t' eenemaal onthouden; maer zo de noot daer toe ten hoogſten dringt, zo laat aan hun zagte hulpmiddelen, namelyk van de alderſagſte en eigentlyk verſagtende, als daar zyn het merg van den Pyp-Caſſia, Afweekzel van Rhabarbar &c. gegeven werden.

Hoedanig de habitu de des lighaams, de gewoonte nu.

Hoedanig nu de *geſtalte des lighaams, wat voor gewoonte, ſoort van leven* tot de ontlaſtigen vereiſt werden, zullen wy in 't kort aantoonen: dat men menſchen van een los t' zamen Weefzel, ſpaarzaamlyk moet zuyveren heeft *Heurnius* geleert. Het zelfde zy van de ſeer magere gezegt, als men zien mag by *Dorncreil*, maer die van een warme en vogtige gematigtheyt zyn mogen de ontlaſtingen ligtelyk verdragen, als *Heurnius en Dorncreil* beveſtigen; die de hulpmiddelen gewend zyn kennen veel meer geweld der ſelver uitſtaen als die het ongewoon zyn; want d'ongewone werden daer van heel zeer beſchadigt, inzonderheit zo eenig zuyver middel aen hun in een grooter als een overeenkomſtige menigte werd gegeven: die een ruw leven, en zeer zwaren arbeyd doen, laggen met ſagte ontlaſtende middelen ſegt *Heurnius*; want men moet ſoo ſeer geen agt geven op de veelheid van de

ont-

laſte ſtoffen, als wel of de ſelve ſoodanig zyn als behooren ontlaſt te werden, *als Hippocrates in de* 23. *kortbondige ſprenke der* 1. *ſneede vermaant*, zo is ook niet goed kruyers, boeren, ſmeden, en meer andere die zwaar werk doen veel te ontledigen; dat *Dorncril* heeft aangetoont. Wy zullen wyders ſien hoedanige en welke vogten het ontlaſten aanwyſen, en welke het verbieden; daarna in wat voor zicktens zy overeenkomen, en in welke zy ſchadelyk zyn; daarna ook wat voor menſchen *de zuyver middelen* verdragen en deſelve zonder nadeel konnen gebruiken, en wie deſelve middelen ſomtyds niet als met groot gevaar gebruiken; eindelyk den tyd en teekenen om een ſterk ontlaſtend middel te moeten hebben, en wat voorzorg men daar toe dient aan te wenden; eindelyk en ten laatſten wat voor, in, en na de ontlaſting moet werden waargenomen.

Hoedanig de cathartica ſomtyds werken.

Wel heeft *Hippocrates in 't Boek van de Buikſuiveringen in 't begin, op de* 607. *bladz.* vermaaant; dat het met de ſelve zo niet geſtelt is, als gemeenelyk gedagt werd: door 't ſelve middel zegt hy, werden ſommige geſuivert, en ſommige weder niet; ook ontlaſt het ſelfde ſomtyds andere dingen, als die het pleeg te doen, en ook te veel; ſomtydts doet het, het geen het behoort en moet doen: zoo gaat hy voort den *Ouden Man de* 608. *bladz. text* 11. met regt derhalven zegt hy moet men op de *aanwyſende*, *mede aanwyſende en tegenſtrydende* gelyk als op de 263. bladz. vermaant is, agt geven, wylen, zegt hy, *Text.* 111. gy dan iemand een middel wild geven het zy na beneden of na boven ſuiverende, ſoo behoort men te vragen, of hy eerſt een middel gedronken heeft, of den buik na beneeden voor de ontlaſting open is, en of deſelve ras gehoorſaamt, dan of hy hard is: indien hy gezegt heeft datſe open is en ligt kan losgemaakt werden, heeft hy zagter en minder middelen noodig; maar zo hy hard is, heeft hy ſterker middelen van doen: wy hebben dieshalven raadſaam geoordeelt, deſe zaak die waarlyk voor de Geneesmeeſters, inſonderheit voor de jonge, vry zwaar is, te onderſoeken: en wy ſullen deſelve met de ſchriften van Geneeskonſt Oeffenaren zo wel van oude als nieuwe, en der ſelver gezag, of redenen of eigene waerneeminge tragten te verligten en te beveſtigen; ſie! naarſtige Leſer, wat wy hier waardig om aan te tekenen en noodig om te weten hebben geoordeelt.

DE VOGTEN DERHALVEN WELKE DE ONTLASTINGE AANWYSEN, ZYN.

De humeuren welke het purgeren te kennen geven, zyn

De Gal boven de natuur vermeerdert.

1. *Al te veel gal*; waarom dat *Galenus* gezegt heeft, dat de galagtige vogten door den buik ontlaft zynde, de geelzugt genesen; derhalven wyst de veelheid van gal aan, dat de ontlasting nodig is: want door het gebruik van de zuiver middelen moet men sodanige dingen buiten het lighaam brengen, welke als zy van selfs ook voor den dag komen, helpen; dit werd by *Hippocrates geleezen in de 2. en 3. Kortbondige Spreuke van de* IV. *sneede*, als mede *in zyn* II. XXIII. *en* XXV. *Kortbondige Spreuke der* 1. *sneede*. Soo de soodanige als 't behoord, ontlaft werden, doet het goed, en sy verdragen het ligtelyk; en dit bevestigt de dagelykse ervarentheid; want so de gal te veel zynde, sagtelyk na beneden werd ontlast, zoo voelt de zieke daar van verligting, en de ziektens en toevallen daar uit voortgebragt werden vermindert, ja genesen: ook heeft den *Ouden Man* vermaant *in de* X. *kortbondige spreuk der* 4. *Snede*, dat men op dien selfden dag ontlaste als de stoffe opwelt, en *in de* XXIV. *Kortbondige Spreuk der* 1. *sneede*, in 't begin van haastige ziektens, (meestyds uit de gal ontstaande) moet men ontlastende middelen gebruiken: wat voor een vogt, bid ik dog, gift meer en schielyker op als de gal? en dese, van de welke wy spreken, is boven gewoonte nu meer in 't lighaam; met regt moet derhalven te veel gal aanstonds door een ontlastend middel werden uitgesuivert; maar *geeft agt*: so 'er den hik by is, en dat deselve uit galagtige vogten is voortgebragt en onstaan, moet men zig van de ontlastinge onthouden; gelyk *Foreest* aanraad.

Te veel lymige in de maag.

2. *Lymige Slym, als Galenus in 't boek, welke men behoort te zuyveren* getuigt: inzonderheit *soze menigvuldiger in de maag was*; segt *C. Celsus het* 2. *Boek het* 12. *Caput. van het openlyf maken de* 85. *bladz.* anders mag men niet als het bereide en verdunde uitleiden, maar niet het raauwe; maar in dien het opwelt moet men het aanstonts uitbrengen, soo gebied *Hippocrates in de* 22. *kortbondige spreuk der* 1. *sneede*. nogtans is het goed dat men by

de

de ontlaſtende in ſodanige gevallen altyd verdunnende, vlugge en winden verdryvende dingen mengt, op dat dies te ligter en met te minder moeielykheyt, pyn, anxt en krimpingen van de ſieke, de ſchadelyke ſlym werde uitgebragt: te regt wil nogtans *C. Cleſus* op de aangehaalde plaats de al te veel lymige ſlym, en deſelve voornamentlyk in de maag zig onthoudende, uitleiden; want om dat hy al te veel in de maag is, ſo giſt hy ſchier op, niet dat die ſlym eigentlyk in beweging is en van plaats tot plaats zonder order of reden beweegt werd, en datter vrees is, dat deſe ontſtantvaſtige en beweegde ſtoffe aan eenig edel litmaat werde gehegt, gelyk als *Galenus op deezen twee en twintigſten Aphoriſmus van de eerſte ſectie over het woord opſwellen aantekent*, maar om dat deſe ſtoffe na op het uitkomen ſtaat, en ligtelyk en zonder dreigend gevaar kan uitgebragt werden; want als de ſtoffe nu op weg is, en den uitgank bequaam tot de uitdryving, openſtaat, alhoewelſe nog niet wel regt aan het opgiſten is, is het egter niet nodig om de kooking afteswagten, om dat ſe ligtelyk en zonder perykel door een buykzuyverend middel dadelyk werde uitgeleid: het is dieshalven beter den vermenigvuldigden ſlym in de maag terſtond daar uit te brengen, als door vertoeving de kragten te verlieſen, en hardnekkige verſtoppingen &c. te verwekken.

Al te waterige humeuren in de maag.

3. *De wateragtige zappen in de darmen, de maag, en in andere deelen, van dewelke den toe gank tot de darmen open is, zig onthoudende*, als by *C. Celſus op de terſtond by gebragte plaats* te zien is, want deſe ſchadelyke vogten werden ſchier van ſelf uitgebragt, want zy zyn nu al op weg en gelyk als tot den uitgank gereed; laatſe derhalven ſtraks werden uitgeleyd, voor dat 'er of de waterzugt, of een waterbreuk van 't ſakje of gezwel van beenen en voeten &c. verwerkt werde.

Humeuren die nu al gekookt zyn

4. *De vogten nu gekookt, verdunt, en bereyd, namelyk die te voren raauw en ſcherp zyn geweeſt &c.* volgens *Aphorm.* XXII. *d'eerſte ſectie, en de in meenigte, ſchadende vogten* in het lighaam verzamelt, als *Aetius* en *P. Æginetá* hebben vaſt geſtelt dat men de in menigte en hoedanigheid ſchadende vogten, en als ſodanig voor het lighaam laſtig zynde moet uit leiden leert *Fuchs en Galenus*, welker gevoelen *Hippocrates in de* IV. *kortbondige ſpreuk*

de 2. ſneede, beveſtigt; want zo ſy alleen maar in hoedanigheid ſchaaden, ſo en komen de ontlaſtende middelen daar mede niet over een, om dat 'er niets door derſelver toe doen uit het lighaam zoude werden uitgedreven, maar daar zoude ſtekende pynen, krimpingen, benaautheden waakingen en beſwaarde ademhalingen &c. na den aard der ſchadende vogten door verwekt werden, en ſy zouden niet als maar ſcherper werden, dewelke miſſchien van te voren maar ligt door hare hoedanigheyt beſwaart hebben; waarom dat *Hippocrates de* IV. *ſect. de* 2. *Aphor. en Aphoriſm.* 25. *ſect.* 1. vermaant heeft, dat men deſelve liever zoude doen ſtilſtaan; want by aldien de in hoedanigheid ſchaadende vogten door deſen weg uitgedreven wierden, ſouden het de ſieke ſeer qualyk konnen verdragen, en de Toevallen verzwaren.

Verdorvene humeuren en hoedanige.

Quaadzappige; want de bedorve zappen moeten uitgelooſt werden, namelyk ſoze in menigte ſchaden, want de in hoedanigheid ſchadende, zyn ook quade zappen, nogtans moetenſe niet aanſtonds door 't ontlaſten uit het lyf werden gedreven; alſoo men de raauwe en ongekookte geenſins moet roeren, volgens *Hippocrates in de* 22. *kortbondige ſpreuk in de* 1. *ſneede*, behalven in zeer ſchielyke ſiektens, en als dan de ſtof opgiſt. *Aphor.* 10. *Sect.* IV. want wrange of zwaarmoedige vogten zyn zwaarlyk quade en bedurve zappen, dewelke zoo by aldien iemand ongematigt, onbereid, ongekookt en raauw ten lyve uit wilde jagen, zoude hy van de reden, d'ondervinding en de agtbaarheid afwyken, en zwaare en vervaarlyke toevallen op die wyſe verwekken; 't is derhalven goed, ook behoort het, dat bereidende ende ſcherpigheit der vogten matigende, en de lymige en ſlymige verdunnende, in de quade geſteltheid van zappen werden voor afgezonden; voor dat den Geneesmeeſter tot de eigentlyk geſeide ontlaſt middelen opklimme: hier van in het vervolg breeder.

TEGEN AANWYSENDE VOGTEN, OF DE BUIKSUIVERING VERBIEDENDE, ZYN.

Humeuren welke het purgeren verbieden, zyn.

1. *Dikke en taaye Gal*, de welke meeſttyds ſodanig word door een lymige vogt alleen of te gelyk wrangagtig zynde en daar

daar by gemengt, waarom ze niet selden tot steenen groeit in de gal blaas, of gal leider zo van de lever als de galbaas, het gene somtyds 's winters aan de ossen gebeurt; ook hebben wy het selve tweemalen waar genoomen, in vrouwen, dewelke na langduurige ziektens gestorven waren; eene van dewelke wel ses of seven jaren na malkanderen had ziek geweest, in welkers galblaas men ook over de dertig steenen van allerley gedaante en verscheide kouleuren heeft gevonden, onder dewelke eene groter was als een notemuschaat: een diergelyke en aanmerkens waardige geschiedenis en afteikening zullen wy in 't vervolg geven; het dikke en lymige moet niet als verdunt en vloeibaar gemaakt, werden uitgeleidt, gelyk als den *Ouden Man* te regt heeft vermaant. *In de 9. kortbondige spreuk der 2. sneede ende 70. der 7. sneede*: de lighamen *segt hy*, als iemand die wil zuiveren, behoort het dat hyse vloeibaar maakt; waarom ook *C. Celsus het 3. Boek het 18. Capit.* raad, en gebied het selve altyd waar te neemen, en dat in alle siekten, te weten, dat als dan te vooren den buik moet losgemaakt werden. Dikke en lymige gal.

2. *Seer vlugge of heel scherp gal*; want indien de seer vlugge gal na beneden werd beweegt, is 'er vrees dat het grootste gedeelte derselve door de melk vaten na het hart werd gebragt; en aldus d' aller scherpste koortsen, zwaarste hoofd pynen en die kloppende &c. verwekke; daar na brengt de gal, inzonderheit *de scherpe*, so ze door afdryvende middelen werd getergt, ligtelyk de zwaarsten buikloop en overmatige buikstuivering voort, want so een scherpe gal werd ligtelyk rasende: moet men daarom liever dingen die de vlugge gal vast maken gebruiken, als de buikzuiverende in desen gevalle met gevaar van de sieken voorschryven. Seer vlugge gal en heel scherp.

3. *Seer taayen Slym*; de reden is uit *Hippocrates in de 9 kortbondige spreuke der 2 sneede* nu al gegeven; want de seer *lymige*, onbereide, nog door verdunnende koude, soo wanneer hy van een warme gematigtheit is; wanneer de sieke van een koude gematigtheyd werd bevonden, door warmte verdunt, moet men geensins uitleiden; want raauwe en niet gekookte, verdunde, en bereide *als Hippocrates segt in de 22. kortbondige spreuke der 1. snede en in het 5. boek der volk siektens de 25. afdeeling* mag men door een zuiver middel niet uitleiden, nog roeren; insonderheid voegt Seer lymigen taay slym.

daar

daar den *Ouden Man* by *in den begin*, namentlyk nog niet verdunt, gekookt en bereyd, maar nog *zeer* lymig zynde.

Glasagtigen flym.

4. *Glasagtige flym* gemeenlyk zoo genaamt; de reden is om dat den flym glasagtig werd gemaakt door het daar by gemengde zuur; want de verfogte Geneesmeefters, ende fieke die vol zuur zyn, weten, met hoe groote fteekende pynen, buykkrimpingen, en hoe befwaarlyk de fuure onbereide en ongekookte vogten, door buikzuiveringen, werden uitgebragt; beter is het het zuur genoegelyk te geneefen met verftompende en verfagtende, of het felve verdunnende of brekende middelen, als fchielyk met der fieken grootfte klagten, zo maar fchielyk.

Zuurder en wranger humeuren.

5. *Het al vlees zap (Succus Pancreaticus) of het water of de zuure of wrangere quyl*; om de reden op de 165. bladz. aangehaalt, daar wy van de zuure en wrange vogten, die het braaken verhinderden, hebben gehandelt, gegeven; daar na zo verhinderen meeftyds de zuure en wrange dingen het afgaan felfs. Waarom dat ook onfes oordeels qualyk en 't eenemalen verkeerdelyk handelen, die by de fterk ontlaftende, zuure en wrange dingen mengen: want fy beletten maar de buikzuivering, zo fyze fomtyds niet geheelyk wegnemen, of zy werken met zeer heftige fteekende en wringende pynen, krimpingen, en herts benaautheden; miffchien zouden de Tamaridnen

Waarom de Tamarinde de buik week maakt.

foze niet zuur of zuuragtig en waren, niet alleen den buik week maken maar den felven ook zuiveren; men kan ligtelyk zo veel aan hare zuurigheid toefchryven. Met regt werden derhalven de zuure en wrange dingen door matigende en van geeftagtige en vlugge oliagtige deelen overvloeiende, of verftompende of verbreekende of in flurpende verbetert en gemagtigt, als dat zo onaangenaamelyk en niet veiliglyk de fieke, van zodanige vogten overvloeiende, geneefen werden.

Het zuure en wrangere liever te verbeteren als uit te purgeren

DE ZIEKTENS, EN DAAR ONDER BEGREPEN DE TOEVALLEN HET BUIBZUIVEREN AANWYSENDE, ZYN DE NAVOLGENDE.

Siektens en toevallen in de welke het purgeren goed is.

Beroerte.

1. De *Beroerte*, gelyk *J. Walæus* getuigt: om dat de vogt, en de fchadelyke ftof een voornaam deel befet, welke quaal, indien-

dienſe ligt is, met een ſterke buikſuivering, in een dubbelde of drievoudige *Doſis* gegeven, ligtelyk werd weggenomen, als maar de ſieke de zelve konnen inneemen: twee hebben wy 'er gekent, dewelke beroert waren, die door de hulp van zeer ſcherpe aarsſpuitinge en zuiverende middelen tot een drievoudige *Doſis* ingegeven, van de beroerte zo verr' wierden herſteld, dat deſelve in een halve lammigheit (*Paraphlegia*) veranderde: de ſelve doen meeſt altyt goed in de Beroerte, niet alleen om dat ze het lymige water, den taaye ſlym, en alle ſlymige ſtoffe zig in de herſſenen onthoudende, en ten dele de ſenuwen verſtoppende, en dus de voortbrenging der dierlyke geeſten, en der zelver invloed in de deelen des gevoels en der betraging belettende, verdunnen, en uit de innerlykſte en verborgenſte ſchuilhoeken des lighaams uithaalen; maar ook een hartſcherpigheid, waar mede de ſcherpe en ſterke zuiver middelen begaaft zyn, kragtelyk opwekken; laten egter de nu opgewekte beroerde, veranderende, inzonderheit de lymige en ſlymige vogten verdunnende aarsſpuitinge en ſcherpe zuiver middelen gebruiken, op dat de dierlyke geeſten dies-te ligter voortgebragt, en bewaard werden, als nu meermalen is aangedrongen; in dewelke, als ook inde vallende ziekte mede ſeer goed zyn de Fontanellen in het hoofd door een brandyſer gemaakt, in en buiten het overval, zie de 129. 130. 131. en 132. bladzyde, als mede het Wapenhuis der Heelmeeſters van Schultetus. Boven alles zoo laten dog de *Apophlegmatiſmi* gebruikt werden; want zommige hebben waargenomen, dat een ſwaare beroerte door quyling is genezen.

In dewelke men wel driemalen ſterker mag ingeven.

2. *De Vallende Ziekte*, evenwel is het niet goed dat men de buikzuiveringe geeft in het overval ſelfs van de vallende ziekte; want overmids de zelve meeſten tyds ſcherp zyn, zoudenze niet anders als de convulſien en ſtuiptrekkingen vermeerderen, of ſy ſoudenze op een nieu verwekken; maar nogtans de wrang en zuure en de zenuwen nypende vogten bereids gematigt zynde, dewelke de zenuwen met haar wrang zuur als toebinden, en aldus den vryen invloed der dierelyke geeſten in dezelve verhinderen, zoo gaat den Geneeſtmeeſter over tot de buikzuiveringe met de toegepaſte (*Specifica*) vermengt en zonder zuure dingen bereid.

De Vallende ziekte.

Een Dogter gaande, zoo ik my niet bedrieg, in haar vieren-

Een vrysster krygt uit droefheyt stuipen, ja de vallende ziekte zelfs. Opstygingen enz.

twintigste jaar, slymagtig, en swaarmoedig om het overlyden van haare moeder, vervalt in een seer swaare droefheit, alle gesel-schap vliedende, niet lang daar na krygtze uit een schielyke ver-schrikking eenige beweegingen van vallende ziekte en binnen een maand daarna swaare stuiptrekkingen, ja de vallende ziekte selfs, swaare opstygingen, met een volkoomen verlies van appe-tyt, seer groote benaautheden voor het hart, opstopping van de maandstonden, byna geduurige pyn in de lendenen des avonds met groote koude verswaarende, enz. brengende veele nagten slapeloos of in verschriklyke droomen door: na dat de vader van deze dogter dit verhaal van de ziekte had gedaan, hebben wy haar (voor af alle zuure, wrange en raauwe dingen enz. heb-bende ontzeit en verbooden, en vermaant datze dog goedmoeds zoude wezen, en gelast het geselschap van andere menische, zoo mogelyk was, by te woonen) den navolgenden lepeldrank alle uuren lepelwys in te neemen voorgeschreeven.

Waar voor sy een tegens vallende ziekte mixtuur.

℞. *Aq. Major. nobil.*	Neemt water van edele Majelein.
Rorismar.	Rosemaryn.
Puleg.	Puley
Cort. citri a ʒj	Citroen schillen van yder 1. once.
Spir. sal. armon. gt. xv.	Geest van Salmoniac 15. druppels.
contr. præcord. anxiet. nost. ʒij	Voor de benaautheit van 't hart van ons maaksel, 1. half loot.
Tinct. castorei ʒj	Tinctuur van Bevergeil 1. vieren-deel loots.
ant'epilept. ʒj	tegens vallende ziekte 1. once.
Sal. volat. succini ℈ß	Vlugzout van Barnsteen 1. half scrupel.
Laud. opiat. gr. iij	Laudanum Opiatum 3. greinen.
Syr. stœchad. ʒvj.	Syroop van Stœchas anderhalf loot.
M.	

Door desen Lepeldrank, zyn de toevallen binnen veertien da-gen seer veel vermindert; waarom dat de Lydster het selve om-trent een maand na malkanderen heeft gebruikt: daar na heeft sy in plaats van dit drankje den navolgenden geest in wyn tot twintig en meer druppels toe, seffens gebruikt.

Spir.

℞. *Spir. contr. pracord. anxiet.* ℥ß	Neemt geeſt tegens de herts-benaautheyt 1. loot.
ſal. armon. ℥j	van Salmoniac 1. vierendeel loots.
Laud. opiat. gr. iv.	Laudanum opiatum 4. greinen.
M.	Mengt het.

En een Spiritus.

Door welke Geeſt alle de benaautheit voor 't hart by na is verdweenen, ſy quam hier door niet alleen de aankoomende verheſſing, maar ſelfs het toeval datter reets was, te boven, tweemalen 's weeks nam de ſieke vyf Pillen van den volgende *Maſſa* in omtrent drie maanden na malkanderen, en altyd had ſy daar van vier of vyf ſtoel-gangen.

℞. *Gum. ſapag. acet. roſ. ſolut.* ℈ij	Neemt Gom Sagapenum in roſen water geſmolten 2. ſcrupels.
Myrrhæ elect.	Van den beſten Myrrha.
Sal. volat. ſuccini a gr. xxv	Vlug zout van Barnſteen van yder 25. greinen.
Croci optim.	Zaffraan van de beſte
Vitriol. mart. ad albed. calin. a ℈j	Vitriool van yſer tot wittigheit gebrandt van elks 1. ſcrupel.
Reſ. jalap.	Hars van Jalap.
Diagridii	Diagridium.
Aloes Lucid. a ℈ß	Helderen Aloë van yder een half vierendeel loots.
Ol. Lavend. Succini a gt. vj.	Olie van Lavendel. Barnſteen van elks 6. druppels.
M. F. Pil. No. lxx. *deaurandæ.*	

Als ook openende purgeer-Pillen, heeft gebruikt.

Mengt en maakt 'er lxx. pillen van en verguldſe.

Door deſe geneesmiddelen is zy geneſen, maar haare maandſtonden heeft zy nog niet gehad, waar voor zy ſomtyds nog deſe ſelfde Pillen gebruikt. En is geneſen

TINCTUUR TEGENS DE VALLENDE ZIEKTE HIER BOVEN GEMELD.

Beschryving van de tegens de vallende ziekte Tinctuur.

℞. *Rad. Pyoniæ Mar. ſicc.* ℥ij
Angelicæ ℥j
Ariſtol. rotund.
Fraxinel.
Valerian. ſylveſt.
a ℥ß
Fol. Origani Cretic.
Major. nob. a mj
Thymi
Rutæ
Salviæ a m ß
Flor. Pæoniæ mar.
Hyperici a p. iij
Betoni
Salviæ
Lavend.
Rorismar. a p. ij
Sem. ammios orient.
Nigellæ a ℥ij
Pæoniæ ℥j
Caſſiæ lignea ℥iij
Charyophillor.
Extr. cort. aurant.
a ℥ij
Cardam. minor.
Caſtorei optim.
Nucis Muſch. a
℥i ß
Spir. ſal. armon.
℥ß
Conciſ. & contuſ. affunde.

Neemt Wortelen van Mannetjens Peonie gedroogt 2. oncen
Angelica een once.
Ronde hoolwortel.
Fraxinell.
Wilde Valeriaan van yder een loot.
Bladen van Orego, van Candien Edele Majelein van yder 1. handvol.
Thym.
Wynruit.
Salie van elks een halve handvol.
Bloemen van Mannetjens Peonie.
Sint Jans kruid van elks 3. pugillen.
Beteunie.
Saly.
Lavendel.
Roſemaryn van elks 2. Pugilen.
Saat van Ammios orientalis.
Nardus van elks 1 half loot.
Peonie 1. once.
Hout Caſſia die ſcherp is, drie vierendeelen loots.
Kruidnagelen.
Buitenſte Schil van Oranjen Appelen van yder een half loot.
Kleine Cardamom.
Bevergeil van de beſte.
Notemuſchaat van yder anderhalf vierendeel loots.

Geeſt.

Spir. vini rectif. pint. vj

Digerantur simul per octiduum in arena, deinde exprimantur & per chartam Emporeticam filtrentur faecibus iterum affundantur.

Spir. vini optimi p. iij.

Ponantur denuo per quatriduum in B. M. deinde sine adustione abstrahatur omnis spiritus qui priori Tincturæ affundatur ac usui servetur in vitreo nimbo probe obturato.

Geest van Salmoniac 1. loot.

Gesneden en gestoten zynde, giet'er over

Overgehaalden Brandewyn 6. pint.

Doe 'er op 't laatst den Geest van Salmoniac by, laat het zamen agtdagen in warm zant weeken; daarna perst het uit en laat het door grys papier lopen, en giet op het gene in den uitpersdoek is gebleven op een nieu,

Van den besten Brandewyn 3. pint.

Stel het wederom vier dagen in een Marien Bad, haal dan zonder aanbranding alle den Geest daar af, giet die by de eerste Tinctuur, en bewaar het in een wel besloten fles tot het gebruik.

GEEST VOOR DE BENAAUTHEDEN VOOR HET HART.

℞. *Extr. corr. citri recent:* ℔j

Rad. angelic.

Cassiæ lign. acut.

Cinamon. morsu elect. a ℥ij

Nucis muschat: ℥i ℈

Croci optimi ℥ ℔

Opii correcti ℥ij

Concis. atq; contus. affunde

Spir. vini optim. pint. vj.

Sal: armon. ℥ ℔

M.

Spiritus tegens de benaautheden voor 't hart.

Neemt De buitenste schil van verse Citroenen. 12. oncen.

Wortels van Angelica.

Cassia hout die scherp is.

Kaneel, die uitgeproeft is van yder 2. oncen.

Notemuschaat 3. loot.

Saffraan van de beste een loot.

Opium die verbetert is, 1. half loot.

Gesneeden en gestooten zynde giet 'er by.

Van den besten Brandewyn ses Pinten.

Geest van Salmoniac. 1. loot.

Men mag daar den Geest van Salmoniac ook by gieten, na dat

Et post levem digestionem spir. S. A. abstrahatur, ac è facibus relictis paretur Extractum in dicto spiritu dissolvendum.

den Geest van dese Specien eerst is afgetrokken;
Mengt het en na een ligte weiking (*Digestio*) haal 'er den geest na de konst af, en maakt van 't gene in het distilleertuig overblyft een uittrekſel om het onder den voorzeiden Geest te mengen.

Schier voor alle de Slaapziekten.

3. *By na alle de Slaapziektens*; maar, *merk aan*: dat de ontlattende middelen in deze qualen moeten scherp en in een dubbelde dosis zyn, gelyk als vermaant is, wanneer wy van de beroerte handelden; anders regten de selve niets uit; ook moet men byzondere middelen die uit den slaap opwekken daar by doen, als geest van Salmoniac, oly van barnsteen, Tinctuur van bever zwyn, enz. op die wyse werd somtyds de taaje en seer lymige slym verdunt en uytgehaalt, en door deze scherpe middelen werdenze niet selden uit dien onmatigen slaap opgewekt, ja zy werden van deze swaare qualen bevryt en geneesen; het lust my een verhaal van de slaapkoorts hier by te voegen.

Een man na veel Snoeyens krygt eerstelykwalging.

Seeker man van omtrent vyftig jaren, na dat boven gewoonte veelderley ooft had gegeeten, vervalt eerst in een walging en raakt daar na aan het braaken van zeer veel slyms en gals, krygt daar op tegens den avond een klein koortsje met weinig koude; 's morgens opstaande had hy nog de koorts. Waarom hem van den *ervaren Geneesmeester de Heer Teckop* een versterkent ende walging wederstaande Mixtuur is voorgeschreven, door welkers hulp ook alle de toevallen zyn verdweenen, na blyvende een klein koorsje. Het welke wederom na twee dagen verswarende, hebben zy *den seer vermaarden man de Heer C. Dematius. Geneesheer en Hoogleeraar in de scheykunst.*, daar by geroepen: die mede een *Mixtura bezoardica* heeft voorgeschreven, waar van een ligt zweet met verligting is gevolgt, blyvende nogtans het geduirige koortsje; 's morgens vroeg te gelyk met desselfs Schoonsoon van de reis komende, heb ik den sieken besogt, dien ik slaperig met een ligte bezwaaring des hoofds aantrof, en nog dien selfden dag na den middag aan een slaapkoorts vond, zo dat hy schier op geenderley wyze uit dien

Daarna een geduurig koortsje.

Eindelyk de slaapkoorts.

om-

onnatuurlyken slaap konde werden opgewekt ; waarom wy het volgende aanstonds om onder de neus te houden met malkander hebben voorgeschreeven.

℞. *Fol. Rutæ Majoran. Nobil. Roris Mar. a m.ß Castorei optimi* 3iij *Assæ fetidæ* 3ij *M.*

Neemt Bladen van Wynruit. Edele Majelein. Rosemaryn van elks een halve handvol. Beverzwyn van de beste drie vierrendeel loots. Duivels drek een half loot.

Waarom wy hem uit den slaap verwekkende hoost popjens.

Gestoten en Gesneden zynde, Mengt het.

Van dit Mengsel hebbense twee Popjens gemaakt, de welke met goud bloemen azyn zyn bevogtigt ; maar daar van is schier geen verligting gekomen.

En voor de Neusgaten en tegens de slapen des hoofds olie van barnsteen en Geest van Salmoniac hebben doen houden.

De slapen des hoofds ende neusgaten hebben wy met barnsteen oly besmeert, maar mede te vergeefs; daar na hebben wy van den fynsten geest van Salmoniac in een klein glaasje, het welk in dusdanige gevallen het meest kan helpen, geduurig voor de Neusgaten van den sieken gehouden, waar van hy ook een weinig wierd gewekt, maar aanstonds sliep hy weer even sterk ; maar doen hebben wy hem de volgende aarspuiting voorgeschreven.

℞. *Decoct. Emol. & Carm.* ℥viij *Elect. Diacathol.* ℥i.ß *Castorei optimi* 3ij *Troc. Alhand.* 3j *Sal. Gemmæ* 3ij *M. F. Clyster.*

Neemt Gemeen Decoctum Emoll. en Carmians 8. loot. Electuary Diacatholicum. drie loot. Bevergeil van de beste een halfloot. Trochisci Alhandal een vierendeelloots. Steenzout twee en een half vierendeel loots.

Daar na twee of driemalen doen klysteren.

Mengt

Mengt en maakt 'er een aarsſpuiting van om aanſtonds te zetten.

Maar met weinig verligting

Dewelke geſet zynde, heeft hy tweemalen afgeweeſt, en opgewekt zynde is hy door aanſpraak uit den ſlaap gehouden; waarom de aarsſpuiting 's avonds is vernieuwt met verligting, wegens het vertrek van den *Heer De Matius* hebben zy *den Heer F. de le Boe Sylvius*, daar by gehaelt; doen hebben wy zamen geoordeelt dat de aarsſpuiting weer moeſt gezet worden, en wy hebben den navolgenden lepeldrank, om alle uuren lepelwys in te nemen, voorgeſchreven.

Waarom wy aan hem een hoofdmixtuur hebben voorgeſchreven.

℞. *Aq. Puleg.*
Betonicæ a ℥ij
Ant'epilept. ℥j
Tinct. Caſtorei ℥ij
Spir. Sal. Ammon.
gt. xxv.
Ol. Succini gt. iij
Syr. Stœchad. ℥j
M.

Neemt Water van Puley.
Betunie van elks 2. oncen
Tegen de vallende ziekte 1. onze.
Tinctuur van Beverzwyn 1. halfloot.
Geeſt van Salmoniac 25. droppels.
Oly van Barnſteen 3. droppels.
Syroop van Stœchas. 1. once.
Mengt het.

En hy is van de ſlaap koorts verloſt geweeſt, alles heugende

Door dit middel, als mede den aarsſpuyting, van de welke hy drie aftrekken had gehad, is hy den derden of vierdendag van de ſlaap koorts bevryt, van alle het voor gevallen gedagtig zynde; maar die geduurige koorts ſomtyds een maal of twee verheffende, is nog niet geneeſen, ja wat wy ook voor tegen koorts middelen voorſchreven, zo hebben wyſe geenſins konnen te boven komen. Ondertuſſchen den appetyt wederkomende heeft hy van ſelfs twemalen 's daags ſtoel gank gehad. Ook iſſer nog een ligte aderlating door onzer beider raad in 't werk geſtelt, maar met vergeefſche uitkomſt; en eindelyk is hy geſtorven.

Blyvende het geduurige koortsje en eindelyk is hy geſtorven

Lammigheit.

4. *Lammigheit* in welke quale *A. Maſſarias* leert, dat men ſterke zuyver middelen moet geeven, ſeggende, dat men de ſcha-

ſchadelyke ſtoffe moet uit zuiveren, en wel met geene ligte nog zagte, gelyk zommige plegen te doen, maar door *ſterke zuiver middelen*, dewelke van de innerlykſte en afgeleegentſte deelen de lymige en taaye ſtoffe, (de zenuwen of verſtoppende, of die daar in opgepropt zynde, de beweeging en ſomtyds het gevoelen of wegneemen of ten minſten beletten en verminderen,) verdunnende en losmakende konnen uithaalen en uitzuiveren.

Tonggezwel.

5. *Geſwel van de Tong*, welke quaal *Galenus in zyn veertiende boek der Geneeswyze* heeft geneezen door een zuiver middel (namentlyk met Pillen van Aloë, Scammonium en Coloquint gemaakt en 's avonds ingegeeven) in den begin gegeeven. Dit deel ſwelt meeſt tyds op, door eenige vogte, in meenigte, en zomtyds te zamen in haar hoedanigheid het lighaam ſchadende; die hier van de inwendige en uitwendige oorzaken begeert te weten, vervoege zig by de Schryvers der Heelkonſt. Deze ſaak zodanig ſtaande, zo werden met regt de zuiver middelen inden beginne, voor dat de buiten gevate vogten door ſtilſtaan ſcherper werden, voorgeſchreeven om ingenomen te werden; want zo dit geſwel door vertoeving begint harder te werden, werden de *zuiver middelen* met regt afgekeurt.

Een quade keel.

6. *Een quaade Keel*, het zy datze *Synanche* of *Paraſynanche*, dat is worgeſwel, of ook *Cynanche* en *Paracynanche*, om datze de honden en wolven ſomtyds ſouden hebben (zie deſe verſchillen van de *Angina* by *P. Barbette in't 2. Boek van zyn Praktyk het 1. Hoofdſtuk met onſe aanteekeningen en waarnemingen, de 47. bladzyde*) gelyk *den vermaarden F. Joël* getuigt, daar hy van datmen uitlooft of by zig houd handelt, de 119. bladzyde; om dat, zegt hy, het een gevaarlyke ja een ſcherpe ziekte is; ook heeft *Hippocrates* vaſtgeſtelt, *in de* 24. *Kortbondige Spreuke der* 1. *ſnede*, dat men in ſcherpe ziektens in den beginne de ontlaſtende middelen moet gebruiken, en *in de* 10. *Kortbondige Spreuke der* 4. *ſnede*, dat men in de ſcherpe ziektens, op den eigen dag den buik moet zuiveren, dat in diergelyke het uitſtellen quaad is: *en in de* 29. *Kortbondige Spreuke der* 2. *ſnede*, (ziet den uitleg van deze *kortbondige ſpreuke*, als ook van de 22. *kortbondige ſpreuke der* 1. *ſnede* by *J. Walaus*) zegt hy als de ziektens ook eerſt beginnen, zoo 'er wat moet geroert werden, moet het als dan geroert

En dat wel in den beginne.

Ja op den zelfden dag.

roert werden : maar als ze in haar volle kragt zyn , het dan veel beeter is het te laten beruſten. Het welk *Galenus* beveſtigt , zeggende , de gelegentheit om te ontlaſten in ſcherpe ziektens iſſer maar alleen inden beginne , ja terwylen 'er zig nog geene de minſte teekenen van kooking en vertoonen , gelyk als *Dorncreil in zyn Boek van de Purgatien* mede vaſt ſtelt ; ja dat het altyd in het begin van de ziekte veilig mag geſchieden , heeft by geſchrift nagelaten *M. Wendel* , dat ook mede *Galenus* betuigt. veel tyd gebeurt het dat die een quaade Keel hebben hardlyvig zyn; waarom een aarsſpuiting of ontlaſtend middel te gelyk de taaye en ſlymige vogten verdunnende , dan zeer tydig is en wel van paſſe komt ; maar inzonderheit moet aanſtonds (merkt dat de ontlaſtende middelen in grooter meenigte moeten gegeeven werden, datze anders weinig of niet zouden uit werken) zo de kragten, den toeſtand der ziekten , den tyd des jaars , de gewoonte enz. eenigzins daar toe neigen , een aader eens of meermalen geopent werden. Want meeſt tyds ontſtaatze uit het bloed in overvloed ſchadende , of ook dat het lymig en ſlymig is; het welk indien het ſlymig is , en eenige warmte , oeffening , en meer als gewoone groote beweegingen voor afgaan , waar door de lymige ſlym werd ontdaan en vloeibaarder gemaakt , en dus geſmolten zynde , werd ze by het bloed gemengt , en ſy werd t'zamen met het bloed door 't gantſche lighaam meer en meer bewoogen en omgevoert : of het bloed nu al te vooren lymig en ſlymig zynde, dat dan van de koude en omringende lugt , of met open mond geſchept , of met ſchielyk veel koud bier in te ſwelgen , werd in de amandelen , de huig , de ſpieren des ſtrotten hoofds en des maags ingang geſtremt en in zyn beweeging opgehoude zynde, de keel ontſteking , (*Angina*) voorgebragt : *Hippocrates zegt meede* dat de Angina van een lymagtige vloeying ontſtaat : met regt werden daarom de ontlaſtende middelen in den begin van d'Angina voogeſchreven ; *eerſtelyk* , op dat de ziekte niet zoude vermeerderd, en de ſchadende vogten uit het lyf zouden weg gedreven werden; *daarna*, om dat indien de geeſtagtige verdunnende dingen meeſt altyd in dit geval by de zuiver middelen werden gevoegt, de verſtopping der vaaten ſelfs niet ſelden werd losgemaakt, waar van de dagelykze ondervinding kan getuigen ; *ten derden*

Ook mede in een grooter Doſis en ook een ader te openen.

zoo

zoo werd zelfs het geſwel der ſpieren, keel, en der amandelen daar door weggenomen of ten minſten vermindert, en dus tot de verder genezing den weg genoeglyk, haaſtiger en veiliger bereit.

Een vrouw van omtrent vyftig jaren oud, ſwaarmoedig, en meeſt tyds hardlyvig, dorſtig wegens haar al te groerig zout vlees eeten, heeft al te onmaatig koud bier gedronken, waar na omtrent middernagt eerſt een ligte huivering, daarna een laſtige hitte en een ondraaglyken dorſt is gevolgt. Waarom ſy des morgens daar aan heel vroeg opſtaande, en onbehouwen bier hebbende gedronken, weer is te bed gaan leggen; en groote koude door 't gantſche lyf en wat moeilyker door ſwelging heeft gevoelt; het welke ſy egter niets agtende, is omtrent ten tien uuren uitgegaan, zynde de logt neevelagtig, waarna ſy kort daar aan de grootſte pyn en een ligte ſwelling omtrent de keel en een beſwaarder door ſwelging heeft gekreegen met eenige verheffing van koorts. Ik daar by zynde gehaalt, heb terſtond belaſt om een ader te openen, en heb het volgende zuiver drankje haar voorgeſchreeven; het welk niet tegenſtaande ſy niet als druppelwys kon door ſwelgen, heeft ſy nogtans door desſelfs hulp ſtoelgangen gehad, maar zonder eenige verligting.

Een vrou, na datze gulſig had koud bier gedronken,

Vervalt in een kou e over het gehele lighaam.

In de koorts, pyn en zwelling in de keel

Waarom zy is adergelaten en haar een purgatie voorgeſchreven.

℞. *Elect. Hydrag. Syl.* ℥ß	Neemt Electuar. Hydragog. van *Sylvius*, 1. loot.
Spir. ſal. armon. gt. xij	Geeſt van Salmoniac 12. druppels.
Aq. Cich. Q. S.	Suikereywater zo veel als genoeg is.
M. F. Hauſtus brevis	Mengt het en maakt 'er een Klein Drankje van.

Ondertuſſen heeft ſy mede een gorgeldrank van knollen, vygen, vlierbloemen in een genoegzame menigte reegen water zamen gekookt, daar by doende Salprunel en Brandewyn, gebruikt, en van buiten is de volgende Pap daar opgelegt.

℞. *Rad. Althaeæ* ℥j	Neemt Heemſtwortel 3. once.
Lilior. albor ℥j ß	Lelibollen 3. loot.
Fol. Malvæ.	Bladen van Heemſt.

Sy heeft ook een gorgeldrank gebruikt.

En uitwendig is een Pap opgelein

Bismalvæ.	Kaasjens bladen.
Menth. aquat. rub. a m ß	Rodewater munt van elks een halve handvol.
Flor. ſambuci P. ij	Vlierbloemen 2. Pugillen.
Nidi hirundin. N. I. *vel* II. *pro magnitud.*	Een Zwaluwneſt of twee na datze groot zyn.
Capar. ſub cinerib. coct. No. ij	Ayuin onder d'aſſe gebraden twee in getal.
Conc. & contuſ. Coq. in S. Q. Cerevisiæ tenuior. dulc. denuo contuſ. adde.	Geſneden en geſtoten zynde, kookze zamen in een genoegzaame menigte van dun zoet bier, wederom geſtoten zynde doet'er by Lynzaat meel zo veel als genoeg is, tot een Pap.
Farin. ſem. Lini Q. S. Pro Cataplaſmate.	

Wedergekoomen zynde heb ik alles by na in den zelfden ſtaat gevonden, maar de koorts grooter, en de benaautheit, ja de door ſwelging nog meerder en beſwaarder als te vooren. Waarom ik terſtond heb gehooden deſe aarsſpuiting te zetten en een aderlating onder de tong te doen.

En daer is een Klyſteer geſet geweeſt.

℞. *Decoct. emol. & carm. vulg.* ʒix	Neemt gemeen Klyſteer Decoctum 9. oncen.
Elect. diacathol. ʒij	Electuary Diacatholicom 2. oncen.
Sal. gemmæ ʒij	Steenzout 1. halfloot.
M. F. Clyſter pro Fœmina.	Mengt het, en maakt 'er een klyſteer van voor een Vrouw.

Maar ſonder verligting.

Van deze aarsſpuiting heeft ſy drie afgangen gehad, maar met weinig verligting: onder het gorgelen, wierd de ademhaling zoo beſwaarlyk gemaakt, dat de Vrienden en Omſtaanders dagten datze zo aanſtonds zoude verſtikt hebben; waarom ik nevens den Heelmeeſter J. Benzaam de Strotſnede (*Laryngotomia*) ten hoogſten noodzakelyk heb geoordeelt, ja ik zeide de vrienden aan, dat 'er het uiterſte gevaar was van verſtikking, zynde nu alle uit en inwendige hulpmiddelen te vergeefs aangewend; om welke reedenen, daar niet als nog een eenig en het laatſte hulp-middel, te weeten de opening in de longe-pyp overig

Waarom men van de Strotſnede heeft geſproken.

was,

was, (van de welke kan werden nagezien *M. A. Severinus* en *T. Fienus*, en dan *de waarneminge van den Heer A. Nuk*,) maar nogtans niet op de gemeene wys, maar die werd te werk gestelt, op die wys die ik aanstonds zal aftekenen; dat het een twyffelagtig middel was, het welke men volgens *C. Celsus* liever als geen moest aan wenden. De bloedvrienden met de kranke gesproken hebbende, hebben wel toegestaan dat de Strotsnede, zoude geschieden, om dat sy op geenderlei wys meer konde ademhalen, en datmen alle oogenblikken den dood te gemoed zag; maar sy vroegen te gelyk, of 'er nog niet eenig ander middel en was eer dat wy tot dit laatste, namelyk de Strotsnede quamen; waar op ik heb geantwoord, dat de inspuiting door een spuit nog niet en was beproeft; welke wy daarom ook aanstonds hebben te werk gestelt, met de spuit hier een weinig laager nog af te beelden, door dewelke het volgend afkookzel alle quartier uurs of om 't half uur, een twee of driemaal is ingespooten.

Maardoor middel van een inspuiting.

℞. *Rad. Alth. recent.* ℥j	Neemt versse Heemstwortel 1. once.
Fol. malva m. j.	Kaasjensblaam 1. handvol.
Flor. Sambuci p. iij.	Vlierbloemen 3. pugillen.
Coq. S. A. in S. Q. Cerevis. dulc. ad pint. j. *colat. adde*	Kook het na de konst in een genoegzame menigte zoetbier, by een pint van het doorzygzel, doe
Mel. virgin. ℥ij ß	Maagdenhonig anderhalf once.
Spir. vini ℥iij	Brandewyn drie vierendeel loots.
Sal. armon. gt. xxx.	Geest van Salmoniac 30. droppels.
M. pro Injectione.	Mengt het tot een inspuitinge.

Welke inspuiting wy met zodanigen gevolg hebben gebruikt, dat aanstonds, ja na elken inspuitinge de zieke verligting gevoelde. Want onmiddelyk na de zelfde, heeft sy een zeer groote menigte van lymige en taaye quyl gelooft, zynde met de hoogste walging aangedaan, maar egter heeft sy nooit gebraakt, en binnen een uur verhaalde sy, dat sy de ademhaling en doorswelging ligter, de benaautheit voor 't hart minder, en de pyn veel ligter had gevoelt; alle dagen isser een aarsspuiting gezet, en binnen agt dagen is sy genezen. Daar na hebben wy dikmaals in de swaarste *Angina* deze inspuiting gebruikt, met

Is sy binnen agt dagen genezen.

zodanigen voorſpoed, dat ook zodanige zieken in 't kort daar door zyn genezen. Waarom wy ook het werktuig waar mede de Strot-opening gemaklyk en zonder perykel gedaan werd, en de Spuit of Syring, dewelke aan deze Lydſter gebruikt is enz. hebben raadzaam geoordeelt, alhier af te teekenen.

I. FIGUUR.

Manier om de Spuit of Syring in de Angina te gebruiken.

A. De Zieke welke de quaade keel had, en om het beſwaart ademhalen zeer benaut was.

B. Den Mond eenigſins geopent, maar om de pyn en het geſwel den ſelven niet wyder konnende open doen.

C. De Spuit, tot inde keel gebragt, door welks behulp het terſtond voorgeſchreven middel warm is ingeſpuit.

D. De Linkerhand van den Heelmeeſter de Spuit vaſthoudende.

E. Desſelven Regterhand de Handhave toedrukkende.

II.

Afbeelding van de Spuit.

1. Een Syring of Spuit van Koper of Tin gemaakt.
2. Het Handvat of Handhave.
3. De Pyp of Buis als een Bek omgekromt.
4. 4. 4. 4. Gaten aan de zyden, op dat de vogt die 'er in is dies te beter na alle kanten geperſt zynde, daar door zoude uitvloeyen.
5. Het voorſte gat toegeſtopt, op dat niet alle de vogt die in de Spuit is, op eenmaal te gelyk in de maag zoude werden voortgedreeven, en de beleedigde deelen naaulyks geraakt werden.
6. Het ronde gedeelte, op dat d'omleggende deelen niet en zouden beſchaadigd werden.

III.

Afbeelding van gevleugelde pypjens, met welker hulp de Strot opening volbragt wert.

a. Een gevleugelt rond pypje van ſilver enz. gemaakt, een duim breed lang, te gelyk met een ronde geſpitſte naalde, waar meede de ſtrot-opening zeer ligtelyk, ras, en zonder eenig ge-

Fig II

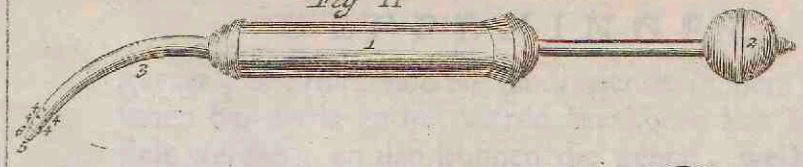

Fig I

Fig III

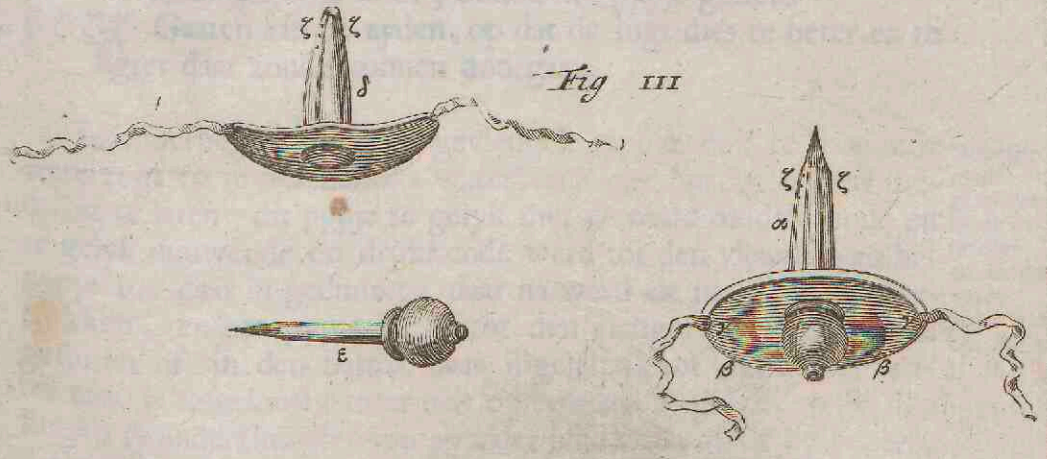

gevaar, al drukkende en omdraajende in den Gorgel tuſſchen het derde en het vierde kraakbeen kan te werk geſtelt werden, en dan konnen die geene, welke een zeer ſwaare Angina hebben, aanſtonds vryer hunnen aademhalen, welk gevleugelde pypje zoo lang zonder de naalde werd gelaten, tot dat het geſwel of is verdweenen, of van zelfs, of door het Lancet geopent, of de Angina geneſen; en het gaatje van het pypje wederom toegeſloten zynde, de zieke weer vry hunnen adem halen konnen; als dan werd de wonde wederom ligtelyk, het gevleugelde pypje daar uitgetrokken zynde, toe geheelt met Balzem Copaivæ, van Peru en van Hypericon of Sint Janskruid gemengt, en met een Diapalm pleiſter daar over heen gelegt. Wyſe om de wonde toe te heelen.

β. β. Den omtrek en groote van het gevleugelde pypje.

γ. γ. Twee gaten in den vleugel, aan het welke zyn de banden van twee vingeren breed, met welkers hulp het pypie aan den hals word vaſt gebonden; op dat het 'er niet en zoude uitgeſtooten ofte beweegt werden.

δ. Het gevleugelde pypje alleenig, met veele gaatjens aan de zyden en zonder de naalde afgebeeld.

ε. De ronde geſpitſte naald, buiten het pypje geſtelt.

ζ. ζ. ζ. ζ. Gaaten aan de zyden, op dat de lugt dies te beter en te ligter daar zoude konnen doorgaan.

Inſonderheit komt dit gevleugelt pypje ook te pas inde waterzugt en in des balzaks waterbreuk om het water daar mede uit te laten: dit pypje te gelyk met de naald omdraayende en te gelyk duuwende en drukkende werd tot den vleugel van het pypje toe daar in geduuwt; daar na werd de naald te rug getrokken, en het pypje alleen tot den vleugel toe in den buik geſtoten of in den balzak daar ingelaten, tot dat al het water enz. is uitgelooſt, maar niet op eenmaal te gelyk, want dan klagen ſy anderzins zeer van pyn der lendenen, maar by pooſen, dat men meede vooral moet onthouden, zynde ondertuſſchen het gat met een kurk geſtopt. Dewelke mede goed zyn in de waterzugt en in de waterbreuk van het zakje.

Wy hebben ook de Angina *Paracynanche* geneſen gezien, na dat d'algemeine uit en inwendige dingen waren voorafgegaan, Quaade Keel door koppen op de benen gezet genezen.

gaan, hoewel te vergeefs, met doorgeſlaage koppen boven de knien na den binnen kant toe geſtelt, maar deſe Lydſter klaagde over onlydelyk ſmerten.

7. *Aamborſtigheit*, namelyk indienſe van een lymige ſlym ontſtaat, wanneer vloejende ontlaſt middelen als daar Geeſt van Salmoniac en Hyſſoopwater of diergelyke toegepaſte zyn by gemengt, ſeer veel vermogen; want op deze wyze de lymige ſlym in de long zig onthoudende en verſtoppende, en de ademhaaling bezwaarder en kortmakende, en deſelve aldus verdunt zynde, werd het benaauwt adem haalen ſomtyds ligtelyk weggenomen, en de zieke voor een tyd lang geneſen, en ademt vryer; waarom ik het navolgend verhaal van de Aamborſtigheit hier aanlaſſe.

Een Man uit een zydewee kortborſtig. Heeft zig wel by den Zaffraan gewonden.

Seker man van omtrent vyf en veertig jaren oud na een ligte zydewee kortborſtig zynde geworden. Waar voor hy meeſt altyd alle dagen inſonderheit omtrent den herfſt, maar niet inden Somer of inde Lente, een half ſcrupel gepoederden Zaffraan met en doyer van een ey had ingenomen; het welk hem inden begin, ja wel ſes of ſeven jaren na malkanderen ſeer veel voordeels had toegebragt, maar heeft eindelyk of hy ſchoon een geheel ſcrupel Zaffraan in nam geen nut meer daar van gehad; zynde te gelyk hardlyvig, is hy by my gekomen, en heb hem een ontlaſtend middel van pruimen, zenenblaan, en anys zaat enz. voorgeſchreven; daar na wederom komende en een ſterker ontlaſtend middel begeerende, hebben wy hem het volgende gegeven.

Daarna by een buikzalving.

℞. *Elect. Hydr. Sylv.* ʒiii ß
Flor. Sulph. ʒj
Spir. Sal. Armon. vel Sal. Vol. Oleoſ. gt. xvj
Aq. Hyſop. Q. S.
M. F. Hauſtus.

Neemt Electuary Hydragog. van de Heer Sylvius drie en een half vierendeel loots.
Bloem van Zwavel 1. ſcrupel.
Geeſt van Salmoniac of Sal Volat. Oleoſi 16. droppels.
Hyſſoopwater zoo veel als genoeg is.
Mengt het en maakt 'er een Drankje van.

Het

Het welke ingenomen hebbende heeft hy seer wel afgeweest, en wel met zulken verligting van zyne aamborstigheit, dat hy hem inbeelde dat hy genezen was, welk Hausstus hy zomtyds, ja meest altyd met verligting in zyn beswaard ademhalen heeft gebruikt: anderzins gebruikte hy in zyn allerbeswaarste aademhaalen niet anders als de Tinctuur van Zaffraan met Geest van Salmoniac of Salvolatile Oleosum in Spaanschen wyn, of zomtyds mede een druppeltje of twee Balzem van Zwavel met Oly van Anys gemaakt in Syroop van Klaproozen, Yssoop of van Hoefblaan.

En by de Tinctuur van Zaffraan met vlug olieagtig zout enz. En is door den swavel balsem met oly van anys genesen.

8. Zydewee (*Pleuritis*), in het welke *Galenus* heeft vast gestelt dat het ontlasten noodig is, naamelyk zoo de pyn tot aan de zydebuiken (*Hypochondria*) afdaald. Dat *Hippocrates mede in zyn Boek van de Levenswyze der scherpe ziektens* heeft geleerd, en met uitgedrukte woorden *in het Boek van het gebruik des Nieswortels de* 612. *bladz. en Joël het tweede Boek van zyn Physiologie de* v. *sectie*, hebben bevestigt; om dat het een scherpe ziekte is, en haastelyk haren loop voleindigd: maar *P. Foreest* teekent aan, dat men aan die het *Pleuris* hebben geen buikzuiverende middelen moet geeven, zoo sy zeer sterke koortzen hebben; anderssins wel, en datze ook nuttig zyn. Zydewee.

Een Man omtrent zeven of agtendertig jaren out, bloedryk, had lang aan een zinkinghoest gesukkelt, en by naa alles om zig te helpen, door den raad van dezen en geenen toegemaakt, ingenomen, maar te vergeefs. Eindelyk is hy door meer als gewoone beweeging warm geworden, en straks heeft hem een heftige steekende pyn boven den linker-tepel, en te gelyk een sware koorts en een uitspannende hoofdpyn bevangen, waar door den hoest seer wierd vermeerdert. Waarom ik daar by geroepen zynde hem terstond een ader inden slinker arm heb doen openen, waar na de ademhaling vryer, en de spannende hoofdpyn, ende stekingen omtrent den tepel wat verzagt is; straks heeft hy van't volgende Poeder twee scrupels met Yssoopwater en Syroop van Klaprooſen ingenomen. Seker man, aan een hoest. En meerder beweeging. Vervalt in een zydewee. Waarom hy is ader gelaten.

℞. *Rad. bardan. maj.* ℥ij
glyzirris.
tarax. sic.

Neemt grote Klitwortelen 2. oncen.
Gedroogde Paardeblom wortel,
soet hout

En een tegen pleuris poeder heeft ingenomen.

Flor. pap. errat. a ℥j	Klaprooſen van yder 1. once.
ſulph.	Bloem van Swavel drie vierendeel loots.
Sem. card. mariæ	Saat van Marien Diſtel.
Ocul. cancr. a ℥ß.	Kreeft-oogen van elks 1. loot.
Lap. prunel.	Lapis Prunel.
Antim. diaph.	Antimoni Diaphoret.
Croci optim.	Zaffraan van de beſte.
Coral. rubr. pp. a ℥ij	Gepreparéert Rood Bloedkoraal van yder een half loot.
M. F. Pul.	

Mengt het, en maakt 'er een fyn Poeder van, waar van de Doſis is van een half vierendeel loots tot een vierendeel loots in Hyſſoopwater enz. ingegeeven; het vermag ſeer veel in het Pleuris.

Ende Pyn enz. is verdweenen.

Na het gebruik van het Poeyer is al de pyn, koorts, beſwaard ademhalen, enz. verdweenen; en hy heeft ſeer veel bloedige kladdens uitgeworpen. Maar met den nagt verhefte wederom de ſtekende pyn, waarom ik 's morgens het Poeder heb vernieuwt, en het volgende drankje, van het welke hy alle uuren een lepel of twee vol zoude innemen, voorgeſchreven, en een ligte aderlating met verligting in het werk geſtelt.

Weder om zynde ingeſtort.

Is hy door aderlating een Poeder en een korſt drank.

℞. *Aq. Hyſop.* ℥iv	Neemt water van Hyſſoop IV. oncen.
Theriac. ſimpl.	Theriac. eenvoudig.
Prophilact. a ℥ß	Prophylactica van elks 1. half once.
Pul. Antipleur. ℥ij	Tegens Pleuris Poeder een half loot.
Spir. ſal. armon. gt. xv	Geeſt van Salmoniac. 15. druppels.
Laud. opiat. gr. ij	Laud. Opiatum 2. greinen.
Syr. e ſuc. flor. pap. Errat. ℥iß	Syroop van 't zap van Klaproſen uitgeperſt anderhalf once.
M.	Mengt het onder een.

Als mede voorgeſchreeve van de volgende likking geduurig te nemen.

Neemt

℞. *Syr. e suc. flor. pap. Errat.*	Neemt Syroop van klaprooſen uit het zap gemaakt.
Diacody	Diacodium.
de Hyſſopo a ℥j	Hyſſoop van elks 1. once.
Flor. ſulph. optim. levigat. ℈i. ℔.	Bloem van zwavel die heel fyn is, anderhalf vierendeel loots.
M. F. Linctus.	Mengt het en maakt 'er een likking van.

Mitsgaders door een Likking.

Daarna heeft hy alle nagten twee Pilletjens ingenomen, voor de zwaare, moeyelyke en verouderden hoeſt, beſchreeven op de 61. bladzyde; door hulp van welke middelen hy de fluimen braaf heeft uitgelooſt, de pyn is verdweenen, en de koorts heeft afgenoomen, blyvende alleen nog maar den hoeſt over. Waarom hy het gebruik der voornoemde Pillen heeft vernieuwt, maar te vergeefs: dog om dat den appetyt niet weeder quam, en nogtans in den pis teekenen van kooking wierden gevonden, heb ik hem het volgend buikſuiverend middel voorgeſchreven.

En door pillen tegens den hoeſt.

℞. *Flect. Hydr. ſyl.* ℥ij	Neemt Electuary Hydragog. van *Sylvius* een half loot.
Cholag. ℈i. ℔	Cholagogum anderhalf vierendeelloots.
Flor. ſulph. ℥j	Bloem van zwavel. 1. ſcrupel.
Aq. Hyſop. Q. S.	Hyſſoop waater ſo veel als behoeft.
M. F. Hauſtus	Mengt het, en maakt 'er een Hauſtus van.

En met een Purgeer draakje.

Waar van hy ſeer wel is afgeweeſt, en ik heb weederom geboden de geſeide pillen te gebruiken, door welker hulpe hy meede in 't kort van dien verouderden hoeſt is geneeſen.

Geneeſen geweeſt.

9. *Koortſen*, zo wel *geduurige*, als *gaande en komende*, in dewelke *Hartman* de buikſuivering noodig ſtelt; ja ſelfs in de heftige koortſe, maar niet in de verheffing, gelyk ons ſeer wel geleert heeft den *Ouden Man in 't boek der buik ontlaſt middelen text* v. *de* 609. *bladz. en in 't boek van het gebruik des Nieswortels de* 612. *bladzyde.* maar een weinig afgenomen zynde hebben ſy

Geduurige en gaande en komende koortſen.

Maar dan moet men het toegepaste koorts-verdryvende middel by mengen.

dikwils een groot gebruik, inzonderheit by aldien daar de toegepaste (*Specifica*) tegenkoorts middelen werden by gemengt: *Joubert*, zegt, dat men in de brandende koorts zonder bedenking den tweeden dag moet den buik ontlaften; om dat den derden, opwelken de verheffing pleeg te geſchieden, minder daer toe bequaam is, en *deſelve zegt*, dat men in een verrottende koorts (*Synochus putris*) 's morgens een buikzuiverend middel moet innemen, en dat wel na het aderlaten, wyl het in deeſe koorts goed is een deel van het onſuivere bloed weg te nemen, en dat dan overblyft door een genees middel af te vaagen: en ten zy dit binnen de drie dagen geſchiede, zo en zalder geene, bequame gelegentheid om ſulks te doen werden gegeeven. So de anderendaagſe koorts een ſieken bevangt, by aldien hy uw toeſchynt niet geſuiverd te wezen, ſo geef aan hem op den vierden dag een ontlaftmiddel, en op de vrye dagen laat hy dan ſagte of laxerende koſt gebruiken, gelyk als *Hippocrates in ſyn Boek van de qualen den* XVIII. *text de* 171. *bladz. en den* XIX. *text.* heeft vermaant; maar zegt hy, zo iemand ongepurgeert de derdendaagſe koorts krygt, ſo zuiver hem eerſt het hoofd, en een dag drie of vier daar na, geeft aan hem een Braakdrank in de verheffing ſelfs in; en na verloop weer van eenige dagen, een buikſuivering in 't midden van de koorts: *Joubert zegt* dat men moet bezorgen, in de derdendaagſe koorts, dat het ontlaftend middel daags voor de verheffing, of op den dag ſelfs van de verheffing werde ingenomen, zo deſelve meer brandende is geweeſt. Dat men ook in de derdendaagſe koorts niet altyd en geduurig teekenen van kooking moet afwagten, voor dat men een buikzuiverend middel geeft, ſtelt *Foreſtus vaſt*; dat egter een heftige ontlaſting in het begin van de derdendaagſe koors niet goed is, om dat het vogt dat de zelfde voortbrengt hartnekkig is om te behandelen; (*merkt,*) dat zo men bevreeſt is voor een quaadaardige koorts, het allerbeſt is te ontledigen, voor dat deſelve werd voortgebragt; en terwyl de kragten nog daar zyn, als *M. Wendel.* leert: hier op kan de *Vlytige Leſer* na zien *Hippocrates in ſyn Boek van de qualen, text* XIII. *en* XIV. *de* 369. *bladz.* en geen wonder, want de ontlaftende met tegen gepaſte en verdunnende middelen vermengt, dryven de ſiekmakende ſtoffe uit, en maaken de verſtoppingen los en geneſen daar door vele koortſen.

In d'anderendaagſe koorts moet men den vierdendag een buikſuivering geeven.

Inde derdendaagſe koorts,

Op de dag van de verheffing ſelfs.

Dat

Dat de enkelde derdendaagse koorts, de dubbelde en drie dubbelde, het zy een gaande en koomende, of een geduurige van ondenkelyke tyden af seer quaad is geweest om te geneesen, inzonderheid die van den herfst en den winter, getuigt niet alleen de geheele aloudheit maar sulkx bevestigt mede de dagelykse ondervinding, en om die reden werdze ook het verwyt der Genees-heeren genaamt, waarom dat de Genees-meesters daar op gantslyk zyn uitgeweest; ja hebben meest alle daar toe haar uiterste vlyt aangewend, dat sy mogten bedenken en uitvinden eenig eenvoudig of t'samen gestelt geneesmiddel uit het ryk der metalen dieren of gewassen, om daar meede dese koorts te genesen. En zeer vele hebben zig beroemt op dit of geen sonderling geneesmiddel, dat nu een buikzuiverend, dan eens weer sweet dryvend, braak of versterkend middel enz. was. Waar door deese derdendaagse koorts is overwonnen, selfs in 't midden des winters; en zulks hebben zy als een geheim van alle geheimen tot nog toe voor hun selven bewaert, ofte ik weet naaulyks met wat voor verzierde namen, zwagtels, en duistere woorden te kennen gegeeven; onder de welke dat inzonderheid uitmunten sommige Chymisten, en die by na nooit de geneeskunde hebben geoeffent: maar zo men dit alles eens van na by gaat bekyken, zo zalmen bevinden, *dat de schatten, dewelke sy meinen gevonden te hebben maar loutere inbeeldingen zyn, en dat sy daar mede tot nog toe niet met allen hebben gevordert*; zo ook iemand alle de Schriften, Aantekeningen en waarneemingen, het zy Griekse, Arabische, Latynse, Spaansche, Engelsche of Neerduitse &c. der Oude of der hedensdaagse Geneesmeesteren, van de derdendaagse koorts en hare geneesing, maar tot een kort begrip wilde zamen brengen, zo zoude hy een groot boek moeten uitgeeven; en nogtans blyft by hen alles even onseeker, alzoo de op een ordentlyke wys en na de reden, van de enkele of dubbelde derdendaagse koorts genesen zieken, heel ligt weer instorten, inzonderheyt by den winter, soze geen goede levens wys onderhouden hebben; waarom ook de meeste ja de voornaamste Geneesmeesters dus lang hebben geoordeelt, dat die hier niet met allen doen, het beste doen, als zy maar een goede levenswys houden en van de koude en van zuur, wrang, het raauwe, van vis, gezouten of gerookt vlees,

De derdendaagse koorts is altyd moeyelyk om te genesen geweest.

En daarom zyn daar zeer vele op uitgeweest om een toege past (Specifi cum) daar tegens uit te vinden.

De geheimen der meeste tegens de derdendaagse koorts zyn maar loutere inbeeldingen geweest.

Om dat, hoewel sy ordentlyk genesen zynde, ligtelyk weer instorten.

Sy worden dikwils door een goede levens wys te houden van selfs verlost.

en al dat quaad om te verduuwen is, ten minſten van deſelve al te graag en te veel te eeten, zig wagten, tot dat in den lenten tyd de lugt gematigder is, of dat zy uit dit of een ander noordelyk Landſchap in eenig ander warmer en ſuiverder geweſt konnen verhuiſen, als dan werden ſy meeſtyds en zonder eenig geneesmiddel van de derdendaagze koorts bevryd; maar die met een zodanigen vyand of dagelyks, of met een tuſſchen pooſinge van twee of drie dagen, en dat ſomtyds met zo veel koude, grilling, beving, rekking, walging, of braaking en diergelyke verzellende toevallen te worſtelen heeft, en daar op volgende hitte, dorſt, pyn, zweet &c. beklagen zig met goed regt van deſſels uiterſte onbeſchaamtheid. Als de dewelke ongenoodigt, wel ſtoutelyk in iemands ſlaapkamer durft komen, waarom zy door malkander, nu eens dit, dan weer een ander geneesmiddel gebruiken, waar mede zy als door den byſtand van hulp troupen deſelve tragten in de vlugt te ſlaan.

In ſonderheit met van lugt, en dat wel in warmer Climaat te verandeeren.

De Jeſuiten brengen de Schors Kina Kina aan den dag.

Waarom dat ook de Jeſuiten uit verre afgeleegen Landen en wel uit de Ooſt en Weſt-Indien, dewelke ſy om de Godtsdienſt, als zy zeggen; te weten om het Katolyke Roomſe geloof onder de Heidenen voort te zetten, gaan beſoeken, onder meer andere Geneeesmiddelen over eenige jaren zekere Schors of baſt uit Peru, Kina Kina genaamt hebben mede gebragt; met een half loot van de welke voor eene gift of Doſis, aanſtonds de derdendaagſe koorts, als door een bezwering of betovering wierd weg genoomen: maar na verloop van drie of vier weken, ſtorte de meeſte Lyders wederom in: maar ook weer den ſelfden baſt ingenomen hebbende, wierd de koorts wel weggenomen, maar veel tyds bleef 'er eenige bezwaring, en ſpanning van de maag over, te gelyk een bezwaarder ademhaling, en dan waarenſe niet meer als twee of drie weken van de koorts vry; ja na datſe de derde Doſis hadden ingenoomen, warenſe een week of twee maar vry, en dien tyd ten einde zynde quamſe egter wederom. Ook is mede door ſommige Geneeſtkonſt oeffenaars waargenomen, dat'er niet ſelden, na het ſo dikwils in neemen van deſe ſchorſſe een teringkoorts is gevolgt, inſonderheit wanneer men d'algemeine dingen had verzuimt; andere hebben verſtoppingen in de lever en mild aangeteikent, ja dat ook ſommige door de water zugt zyn omge-

Met welkers hulp deſe koorts werd te boven gekomen.

Maar zy ſtorten ligtelyk wederom in, met een bezwaarder ademhaaling.

In de geneeskonſt oeffenaars hebben waargenoomen, datze daarna

ko-

komen; waarom dat ook deſſelfs gebruik meeſt was afgeſchaft; tot dat in Vrankryk, Engeland, Schotland &c. de ſchorſſe door eenige met de hoogſte uitwerkinge weer is in gebruik gebragt; en om die reden hebben ſommige de kragt dezer Peruviaanſche baſt, en op wat wys het de koorts komt te breeken, en dat wel ten eerſten, en ook in den winter, op allerlei wyſe na geſpoort; de meeſte meinen dat het door zamentrekking of vaſt making de derdendaagſe koorts overwint, ſulks beſluitende uit de hardlyvigheit en vele verſtoppingen; maar weer andere weegens ſyne eigentlyke kragten of bitterheid; andere door ſijn zout, waar van deſe ſchorſſe boven andere volis; maar weer andere hebben getragt het door andere kenteekenen en waarneemingen te beveſtigen; ſchryvende op wat wyſe, welken tyd, en of in ſelfſtandigheit of in afweiking of uitgetrokken, en hoe veel malen deſe Peruviaanſche ſchors mag werden ingegeeven. Maar alle verſchillen ſy; deſe willen deſelve in bier en met een grooter gift ingeeven dat zy met veele redenen bekleden, het welk de deftigſte Geneesmeeſters in Engeland, en Schotland poogen te bewyſen; andere weer oordelen in kleinder gift; deze heeft waargenomen datze in afweikſel meer voordeels toebrengt; en de ſodanige keurt de ſelve met brandewyn uitgetrokken voor de beſte; een ander pryſt die in wyn is geweikt; weer een ander giet vers bier op de gepoederde ſchors en meint dat het dan gegiſt en in plaats van gewoonen drank het meeſte nut aanbrengt; ſommige ſchryven mede voor dat het alleen maar voor de verheffing, maar de meeſte dat het onmiddelyk na de verheffing moet werden ingenomen.

zyn geſtorven en aan de teering en aan meer andere toevallen.

Sommige oordeelen datſe met grooter gift, en dikwils moet ingegeven werden.

Nu geven ſy het in ſubſtantie of tinctuur enz. in.

Maar ſomtyds *heeft ook wel eens een warmoeſier van paſſe geſproken*, waarom ik mede het myne (behoudens de gevoelens en waarneemingen van andere Geneeskonſt Oeffenaars) by dit voorgezeide zal voegen, voor by gaande het Landſchap alwaar het gevonden werd en waſt, den boom, en deſſelfs geſlagt, zoort, koleur, reuk en ſmaak enz. want zeer veele hebben genoeg van deſe zaak geſchreven, en alleen voor ſo veel deſſelfs gebruik in de Geneeskonſt aanbelangt, en wat ik dien aangaande in de geneeskonſt oeffening heb gade geſlagen, zal ik kortelyk verhalen, en het geſeide met een aanmerking of twee beveſtigen.

Over-

Over omtrent vyftien Jaren zyn in deſe Landſchappen, inſonderheit in deeſe Stad vele dewelke de derdendaagſe koorts hadden, nu eens door deze, dan weer door andere, te weten openende of te gelyk buikſuiverende kruyd wynen, uyttrekſels, Poeders &c. ſweetdryvende Tegenkoorſige, namelyk de maag verſterkende middelen, voor een tyd lang van de koorts verloſt geweeſt. Maar om dat de meeſte wederom in ſtorteden, heb ik aan ſommige, na de voorafgaande algemene dingen de Baſt Kina Kina zonder eenig by voegſel drie of viermalen tot een halfloot toe ſeffens met wyn, en dat wel tot een pint toe, de vyfde uur voor de verheffing, ingegeeven, en alle die gene welke een eenvoudige derdendaagſe koorts hadden wierden geneſen; maar die met eene dubbelde of drievoudige waren beſogt, heb ik het wel vyf of ſesmalen ingegeeven; maar d'uitwerking is by allen niet even eens geweeſt, want by ſommige vernam ik een walging, in andere braaking, in andere ook een ſwaar ſweet, maar by andere een buikſuivering, en weer by andere geen merklyke verandering.

Over omtrent vyftien jaren zyn vele aan de derdendaagſe koorts gaande.

Met Kina Kina geneſen.

Van de koorts nu verloſt zynde, klaagden ſommige over opſwelling van de maag, benaautheit voor 't hart, ſwaarte des gantſchen lighaams; maar andere over beſwaarde aademhaalinge, die over al te grooten eeten luſt, gene over verloren of verminderden eetens luſt; andere getuïgden datſe niets quaads gevoelt hadden; de meeſte ſtorteden na verloop van vier of vyf weken weer in met ſwaarder koorts als te voren, ja die eerſt aan een eenvoudige hadden gegaan, wierden nu met een dubbelde of drievoudige aangetaſt; of die door een dubbelde of drievoudige waren beſogt geweeſt kregen nu een eenvoudige; behalven die gene dewelke na het inneemen van de ſchors gelyk als een buikloop hadden gehad; welker afgang als ik bezag, heb ik eenige kleine deeltjens van de Schors in ſekere lymige, ſlymige, taaye doorlugtige ſtoffe als ingewonden, vernoomen, meeſten tyds gelyk als radys of ſterkkerszaat dat twee of drie dagen in de aarde is geweeſt; zynde met een ſoort van lymigheit voor dat het uitſpruit omkleed; en dat alle deſe vry van de koorts zyn gebleeven, nog datſe ooit over dit of geen toeval of ongemak hebben geklaagt. Waarom volgens *den Eerwaarden Ouden Man, in ſyn* XXI. *Kortbondige Spreuk het eerſte Deel, wel-*

Maar na verloop van vyf of zes weken ſtorteden zy weer in

Behalven die gene, dewelke daar na buikloopen kreegen.

ke

ke vogten moeten uitgedreven werden, dient men te leiden door weegen, waar na sy meest hellen, en daar toe het bequaamste zyn, heb ik 'er altyd ontlast middelen bygevoegt, met zodanigen uitkomst, dat de meeste of niet weer zyn ingestort, of nooit na dat sy op die wys het Poeder hadden gebruikt, in deselve eenige teeringkoorts, waaterzugt, verstoppingen in de lever of de milt &c. of de genoemde toevallen heb gemerkt.

Waarom ik altyd daar ontlast middelen heb by gedaan met een gewenste uitkomst.

Voorts heb ik bevonden, dat indien ik onmiddelyk na den aanval, en den navolgenden dag de gezeide Schors had gegeeven gelukkiger uitwerking, en de derdendaagse koorts eerder overwonnen hadde, en datze meede langer van de koorts bevryt waaren.

Na den aanval en den navolgenden dag moet men de Kina Kina ingeeven.

Eindelyk betuige ik, dat ik met het afweekzel door Brandewyn gemaakt, zynde daar meede ligte buikzuiveringen by gedaan, altyd een gewenste uitwerking heb gehad; gelyk meede zoo die op dezelfde wys in Ouden Rynschen of Fransen wyn werd geweekt, en in meerder menigte en langer met het gebruik werd aangehouden; maar dat voor al moet werden aangeteekent niet in het begin, maar na dat de derdendaagze koorts wat geduurt heeft.

Inzonderheid ook in het afweekzel.

Ten laatsten heb ik de Kina Kina onder de gedaante van een uittrekzel, of van Pillen, maar al meede met ontlast middelen, hoewel in een kleine Dosis, daar by gemengt, met de grootste nuttigheit ingegeeven; somtyds ook te zamen met de Gentiaanwortel en het geraspte Slangenhout met Brandewyn uitgetrokken, en in de gedaante van Pillen gegeeven, en dat niet alleen met een gelukkige uitkomst in de derdendaagze eenvoudige, dubbelde &c. koortzen, maar ook na het voor af laten gaan van de algemeene dingen, in meer andere koortzen.

Of in Extract, daar mede ligte ontlast middelen by mengende.

In de derdendaagze koortzen heb ik de grootste veranderingen uit zig zelven gemerkt omtrent het Zon-stuiten, dat is den kortsten dag in den Winter, en den langsten in den Somer; want op die tyden werden zommige van de koorts verlost, hoewel zy geene genees-middelen hebben gebruikt; maar zommige krygen een dubbelde of drievoudige koorts, of die een dubbelde hadden, werden van de eerste koorts bevryt, blyvende en toeneemende die het laatste is aangekoomen. Sommige nu van de koorts verlost, storten wederom in; zoo beginnenze mede wel wanneer

Wanneer de veranderingen inde quarteinen uit zig zelfs komen.

dag en nagt even lang is inden Herfst, en zy eindigen mede dikwils omtrent dien zelfden tyd in de Lente; en zo ze op dien tyd niet verandert werden, werdenze dan meeſt tyds verlangt, of zy duuren eenige jaaren na malkanderen; zoo heb ik aangemerkt, dat een derdendaagze koorts die nu eens enkeld, dan weer dubbeld of ook drievoudig was, agt jaren na malkanderen heeft geduurt.

Seker man na een gewoonen arbeyd,

Heeft eerſt gezwel en pyn in zyn linker zydenbuik gekregen, en kort daar aan de derden daagze koorts vernoomen.

Een Man van omtrent agt en veertig Jaren oud, droefgeeſtig, dikwils geemelyk, klaagde na veelderley en boven gewoonen arbeid, over zeer grooten dorſt, en verlooren eet luſt, waarvoor hy den Geeſt van Salpeter in zyn drinken een tyd lang heeft ingenoomen en in 't kort den dorſt is weg genoomen, en den eet luſt weer gekomen, maar omtrent den tyd van dat dag en nagt even lang is in den Herfst, heeft hy over pyn en geſwel in zyn ſlinker zyde buik geklaagt; waarom hy uit zig zelven den Elixir Proprietatis van Paracelſus heeft gebruikt, maar zonder eenige verligting; want na een week of twee heeft hy de derdendaagze koorts, met zeer groote koude aankomende, gekregen; waarom hy na den derden aanval myn hulp heeft verzogt, en terſtond heb ik hem een gemeene aarſpuiting voorgeſchreeven, want hy had in geen vier dagen afgang gehad, en had een zeer groote benaauwtheit voor het hart, dewelke gezet zynde heeft hy met ligting heel wel af geweeſt, maar de verheffing op de voorige manier weederom koomende, heb ik hem den navolgenden kruidwyn mitsgaders deze Brok of Maſſa van Pillen gegeeven.

Waar toe hy een openende, en teegenkoortzige kruidwyn

℞. *Rad. Gentian.*
Zedoariæ
Calam. aromat.
a ℥iij
Galangæ ℥vj
Sum. Abſint. m. ℔ſ
Centaur. min.
p. iij
Fol. menth. criſp. m. j.
Calamintb. mont.
m. ℔ſ.

Neemt Wortels van Zedoar.
Gentiaan.
Calmus van yder drie vierendeel loots.
Galega anderhalf loot.
Toppen van Alzem een halve handvol.
Kleine Centauria 3. pugillen.
Bladen van Kruismunt 1. handvol.
Berg Calamint. 1. halve handvol.

Ge-

Raſ. Ligni Colubr. ℥vj	Geraſpt Slangenhout anderhalf loot.
Aloes lucidæ ℥iij	Aloë die helder is drie vierendeel loots.
Flav. cort. aurant.	De buitenſte Geele Schil van Oranjen Appelen.
Sem. fœnicul. dulc.	Zoet Venkelzaat.
Tart. Rhenan. a ℥ii ß	Rynſchen Wynſteen van elks derdehalf vierendeel loots.
Limat. chalib. in peria ligat. ℥ß	Gevylt ſtaal in een popje gebonden 1. loot.
Conc. & contuſ. affunde	Geſneden en geſtoten zynde giet 'er
Vini Gallic. pint. vj.	by 6. pinten Francewyn.

Van den welken hy naa drie dagen, driemaalen 's daags drie oncen 't ſeffens heeft ingenoomen, waar by hy zig wel heeft bevonden, en de genuttigde ſpys naderhand wel heeft verteert.

℞. *Gum. ammon. pp.* ℈ij	Neemt Bereide Gom ammoniac. 2 Scrupels.
Reſ. Jalap.	Hars van Jalap.
Diagridii a ℈j	Dagrid. van elks 1 ſcrupel.
Myrrh. rubr.	Rode Myrrha.
Tart. vitriol.	Tartar Vitriolaat.
Sal. vol. C. C. a gr. xv.	Vlug zout van Hertshoorn van yder xv. greinen.
Ol. cort. aurant. deſt. gt. v.	Gediſtill. Olie van Oranjen ſchillen v. druppels.
M. F. Pil. en ℈j. *No.* v. *Deaurentur.*	Mengt het, en maakt 'er 5. Pillen uit een ſcrupel gewigt van, en laatze verguld werden.

En binkzuiverende, en te gelyk openende Pillen

Tweemalen 's weeks heeft hy 'er vyf van ingenoomen, door welker hulp hy vier of vyf ſtoelgangen heeft gehad;

Drie uuren voor de verheffing hebben wy aan hem dit of het volgend Poeder gegeeven.

Mitsgaders een koorts verdrywend sweetpoeder.

℞. *Antim. diaph.*
Ocul. cancr. pulv.
Sal. absint. a ʒ ß
Croci optimi gr. v.
M. F. Pul.

Neemt Antimoni kalk (Antimoni Diaphoreticum)
Kreeft oogen gepoedert:
Zout van Alsem van elks een half scrupel.
Zaffraan van den besten, v. greinen.

Mengt het, en maakt 'er een fyn Poeder van om met warme wyn in te neemen.

En den Regulus van Antimoni Medicinalis.

℞. *Regul. antim. medic. (hujus descriptionem vide in sequentibus)* ʒ ß
Croci optimi gr. v.
M. F. Pul. tenuis.

Neemt Regul. Antimon. Medicinal, (Zie daar van in 't vervolg de beschryving) een half scrupel.
Saffraan van den beste 5. greinen.
Mengt het en maakt 'er een fyn Poeder af.

Te vergeefs heeft ingenoomen.

Het welke alles zynde aangewend, is de koorts nu eens minder, dan weer meer geweest; waarom ik hem geraaden heb, dat hy de Kina Kina zoude gebruiken, dat hy aanstonds toestemde, en ik heb hem alleen maar gepoederden Kina Kina tot een half loot seffens met wyn daags na de verheffing ingegeeven, en dat heb ik tot driemaalen toe herdaan, en hy heeft, behalven eenige walging en eens braaking, daar sweeten opvolgde, aangemerkt; dat na de eerste inneeming hy van de derdendaagze koorts is bevryd geweest: dog vermids hy over hardlyvigheit klaagde, heeft hy zomtyds de voornoemde Pillen gebruikt, en heeft van de zelve zeer wel afgeweest; maar nogtans klaagde hy over gelyk als een opzwelling der borst-ingewanden, en over eenige zwaarte des ligchaams, ja onder het wandelen over een bezwaarde ademhalinge: het welke door my verstaan zynde, vreesde ik een weeder instorting, dat ook zo gebeurt is: want vyf weeken na dat hy het Poeder had gebruikt, is hy niet alleen met een zwaarder, maar met een dubbelde koorts bevangen; en 't welk behoord aangeteekent te werden, doen heeft hy nog over opzwelling der borst ingewanden, nog over zwaarte des ligbaams, nog ook over bezwaarde ademhaaling geklaagt; waarom hy wederom Kina Kina heeft gebruikt; van de koorts verlost zynde, zo naamen de gezeide

Waarom hy Kina Kina heeft gebruikt.

En van de koorts is verlost geworden.

Maar hy is daar naa veel zwaarder weer ingevallen.

zeide toevallen weer van dag tot dag toe; waarom hy noodzakelyk oordeelde dat hy van lugt moest veranderen, het welke hy ook gedaan heeft, en hy is na Nymegen gereist, maar toen hebben wy voor hem niet als Francewyn op Kina Kina en Seneblaan gegooten en op de volgende wyze toebereid voorgeschreeven.

Hy heeft het wederom met dezelfde uitkomst gebruikt, maar is na Nymegen gereist.

℞. *Cort. Kinæ Kinæ* ℥vj
Fol. sennæ mund ℥vj
Flav. Cort. aurant.
℥ß
Leviter Contusis affunde:
Vini Gallici Pint. vj.

Neemt van de Schorsse Kina Kina 6. oncen.
Seneblaan zonder steelen, anderhalf loot.
Het Geel van Oranje Schillen 1. loot.
Ligt gekneust zynde zo giet'er by Francewyn 6. pinten.

Daar is hy door een Kina kina wyn, met ontlastende middelen gemengt, in 't kort geneezen geweest.

Laatze t'zaamen in wel toegestopte vaaten drie dagen weeken, en als het half uit is gebruikt, laat 'er dan op nieuw nog 2. pinten werden by gegooten.

Van dezen wyn heeft hy tweemaalen 's daags 3. oncen ingenoomen, en hy is in't kort niet alleen van de koorts bevryd geweest, maar klaagde ook niet over de voornoemde toevallen; en weederom gekoomen zynde heeft hy gezond geleeft.

Merkt aan. *Dat sommige in andere Landschappen gereist, en van de derdendaagze koorts verlost, en nu geneezen zynde, en wedergekeert, wederom syn ingestort; dat twee of drie malen in de selfde sieken heb gesien en waargenoomen.*

Een Man van veertig Jaren, van aart galagtig, klaagde na veel arbeids, heel zeer over de zwaarte van zyn ligbaam, en vermoeitheeden uit zig zelven, voornaamentlyk na den slaep: (d'overige toevallen gae ik voor by om dat ik de kortheit betragt) waarom hy een half loot Diascordium Fracastorii heeft ingenoomen, en hy heeft wel gesweet met verligting, maar na drie daagen wel middagmaal gehouden hebbende, is hy bevangen door een klein koortsje met rekking en koude: waarom hy een scrupel van den Diascordium *van den Heer*

Een galagtig man klagende over een vermoeitheit van zyn ligbaam. Heeft van de Diascordium van Fra-

castorius en Sylvius wel gezweet.

Sylvius in zyn nieuwe gedaante van de Genees-konst Oeffening in't I. *Boek het* LVIII. *Hoofdstuk* beschreeven, heeft gebruikt, en heeft wel geslapen en gesweet, maar 's anderendaags heeft hy een spannende en zomtyds bezwarende pyn in zyn linker zydebuik vernoomen, waar voor hy het volgende ontlastend drankje heeft gebruikt.

℞. *Elect. cholog. Sylv.*	Neemt Electuary Cholagog. van den Heer Sylvius.
hydrag. Sylv.	het Hydragogum van den selfden van yder 1. half loot
a ℥ij	
Sal. volat. oleos.	Vlug Olieagtig Zout 20. druppels.
gt. xx.	
Aq. fenicul. Q. S.	Fenkelwaater zoo veel als daar toe
M. F. Haustus.	genoeg is.

Mengt het, en maak 'er een Drankje van.

Hy heeft een purgatie drankje,

Het welke ingenoomen hebbende, heeft hy zes maalen afgeweest met zeer veele winden en met de grootste verligting, voor zoo veel de spannende pyn aanbelangt, maar onmiddelyk daar naa is hem de koorts met koude op 't lyf gekoomen, dewelke met zweeten eindigende in een derdendaagze koorts is verandert, waarom hy dikwils nu eens voor, nu weer eens naa de verheffing, het volgenee Poeder heeft ingenoomen.

En den Regulus Antimoni Medicinalis.

℞. *Regul. antim. medic.*	Neemt Regul. Antimon. Midicin.
℈ß	een half scrupel.
Sal. absint.	Sout van Alzem.
card. bened.	Carde benedict.
Croci optimi a gr. v.	Saffraan van de beste van elks
M. F. Pul. tenu.	5. greinen.

Mengt het en maakt 'er een fyn Poeyer af.

Eindelyk Kina Kina met den Virginiaanse Serpent wortel ingenoomen.

Door welks hulp hy deftig heeft gezweet, ook met vermindering van de koorts, maar geensins met wegneeming van deselve, waarom hy de schors Kina Kina met den Virginische serpent wortel in Francenwyn heeft gebruikt.

Neemt

℞. *Cort. Kinæ Kinæ* ʒij.
Rad. Serpent. Virgin. ℈j.
M. F. Pul.

Neemt De ſchors Kina Kina een half loot.
Virginiſche Serpent wortel. een ſcrupel.
Maakt 'er een Poejer van.

Het welk wy driemaalen, zes of zeven uuren na de verheffing hebben herdaan, en hy heeft uit zyn zelven agt, ja tien maalen overvloedig ſtoelgang gehad, en de koorts en de uitſpannende en bezwarende pyn met zwelling en hardigheit in den ſlinker zydenbuik, zyn verdweenen; en tot nog blyft hy geneezen. Hy is geneezen geworden.

Seeker jongman van omtrent twee en twintig jaren, is na een dubbelde anderen daagſe koorts vervallen in een eenvoudige derdendaagſe; waar voor hy een braakmiddel, een buikzuiverende kruidwyn, enkele Alſem; en ſomtyds met Elixer Proprietatis en vlug olyagtig zout gemengt, als meede de navolgende Pillen dikwils te vergeefs heeft ingenoomen.

℞. *Ext. febrifug. noſtri (in ſequentibus deſcrib.)*
Rad. Gentian. a gr. xij.
Sal. Abſint. gr. vj.
M. F. Pil. No. vij.
deaurandæ.

Neemt van ons koorts verdryvend Extract, hier na nog te beſchryven.
Extract van Gentiaan wortel elks xii. greinen.
Sout van Alzem. 6. greinen.
Mengt het, en maakt'er 7. Pillen van, en vergultſe.

Een Jongman aan de derden daagſe koorts gaande, en verſcheidene dingen te vergeefs zynde aangewend;

Waarom ik 's daags voor de verheffing den Kina Kina met ligte ontlaſt middelen gemengt heb in 't werk geſtelt, op deſe navolgende wys.

℞. *Cort. Kinæ Kinæ* ʒij.
Reſin. Jalap. gr. v.
Ol. cort. aurant. gt. ij.
M. F. Pul.

Neemt Schors Kina Kina een half loot.
Hars van Jalap. v. greinen.
Gediſtilleerden olie van Oranjen ſchellen 2. druppels.
Mengt het, en maakt 'er een Poeder van.

Heb ik Kina Kina met ontlaſſende middelen vermengt ingegeeven.

Het

En is geneesen geweest in den winter

Het welk ingenoomen hebbende, heeft hy vyf of zes maalen, zoo ik my niet en bedrieg, stoelgang gehad, en den navolgenden dag is hy vry van de koorts geweest; derhalven hebben wy twee of drie maalen het zelfde poeder vernieuwd, en is niet weer ingestort, alhoewel hy den gantschen Winter door in de koude lugt heeft verkeert gehad.

Waarom men de Purgeer middelen in een kleinder gift by de Kina moet mengen.

Merkt aan: *Dat, de ontlastende middelen daar in geen grooter Dosis by gedaan werden, anderzins werdze al te haastig ten lyve uitgedreeven, of de meergenoemde Schorsse te gelyk met het zelve uitgejaagt.*

Seer veele aan de derdendaagze koorts gaande, inzonderheit omtrent den tyd van dat dag en nagt even lang is inden Lententyd, hebben wy met het volgende Electuary, daar van alle daagen met warmen wyn een vierendeel loots ingeevende, geneezen.

Beschryving van een tegen koorts Electuarium.

℞. *Rad. Gentian.*
Contrajer.
Zedoariæ.
Serpent. virgin.
Cort. Ligni Guajac.
a ℥j
Kinæ Kinæ
Raſ. Ligni colubr.
Fol. Scordii a ℥ij
Dictam. cretic. ℥x
Croci optimi
Sal. armoniac. a ℥ß
Opii ſolut. & inſpiſſ.
℥ij
F. Omnium pulv. & cum triplo mel. deſpum. elect.

Neemt Wortels van Gentiaan.
Contraierva.
Zedowar.
Virginische Serpent
Bast van Pokhout van yder 2. loot.
Kina Kina.
Geraspt Slangenhout.
Blaaden van Scordion van elks 2. oncen.
van den *Dictamus* van Candien derde half vierendeelloots.
Van de beste Saffraan.
Salmoniac. van elks 1 loot.
Gesmolten en weer verdikten Opium. een halfloot.

Maakt van dit alles een Poeder, en laat daar met drie maalen zoo veel geschuimden Honig een Electuary tegens de koorts van gemaakt werden.

Een

Een meisje de derdendaagse koorshebbende met verscheidene toevallen vergeselt.

Een meisje van omtrent agtien jaren oud, zwaarmoedig en en slymagtig, vervalt na een dagelykse geduurige, omtrent den herfst, eerst in een enkele derdendaagse, daarna in een dubbelde, ja in een drievoudige koors, zynde de maandstonden te gelyk op gestopt met een hoest, bezwaart ademhalen, gezwel en hardigheit in de slinker zydenbuik, met walging en somtyds braaking van veele taaye slym, met verloren eetlust, ja met zo groten magerheit des gantschen lighaams, dat zy alle oordeelden dat sy de teering hadde. Ik daar by zynde gehaalt heb de zaak vol gevaars gevonden, inzonderheit wyl het winter was, en dat sy van de meeste Geneesmiddelen een groote afkeer had, verseekerende dat zy 'er geene van konde inneemen als die vloeijende en helder waren, en dan Pillen. Waarom ik de volgende buikspuiverende Pillen, en die te gelyk openende waren haar heb voorgeschreven.

Heeft buikspuivernde en openende pillen,

℞. *Gum. Galban. acet. depur.* ℥j	Neemt Gom Galbanum met Azyn bereid een half vierendeelsloots.
Vitriol. mart. ad albed. calc.	Vitriool van yser tot wittigheit gebrand
Myrrhæ rubræ.	Rode Myrrha
Diagridii a ℈j	Diagridum van elks 1. scrupel.
Aloes lucid. gr. xv	Aloë die helder is. 15. greinen.
Tartar. vitriol.	Tartar. Vitriolaat.
Sal. volat. succini a ℈ß	Vlug zout van Barnsteen van yder een half scrupel.
Ol. sabinæ destil. gt. vj	Gedistilleerde oli van Sevenboom 6. druppels.
M. F. Pil. ex ℈j. *No.* v.	Mengt het, en maakt 'er Pillen van 5. uit een scrupel.

Van de welke zy 'er tweemalen 's weeks vyf heeft ingenoomen en meestentyd drie of viermalen daar van is afgeweest,

Een Ceroen op den slinker zydenbuik.

Op den linker zydebuik, heb ik bevolen een Ceroen pleister van het *Emplastrum de Mucilaginibus* met Olie van *Cappers gekneed*, te leggen, en den navolgenden kruidwyn voorgeschreeven.

En een medicinalen openende tegens koorts-wyn.

℞. *Rad. Gentian.*
Ariſtol. rotund.
Rubiæ tinct. a ʒiij
Fol. Hyſopi
Menth. criſp.
Sabinæ a m. ß
Sum. Abſint.
Centaur. min. a p. iij
Raſ. Ligni colubr.
Bac. Lauri
Sem. Læviſtici
Fœnicul. dulc.
a ʒ. ß
Flav. cort. aurant. ʒiij
Cone. & contuſ. affunde
Vini Gallici pint. v.

Neemt Wortelen van Gentiana.
Ronde hoolwortel.
Meecrap van yder drievierendeel loots.
Bladen van Yſſoop.
Kruismunt.
Sevenboom van yder een halve handvol.
Toppen van Alſem.
Kleine Centaur. van yder ʒ. Pugillen.
Geraspt Slangenhout.
Laurier beijen.
Saat van Lavas.
Soete Fenkel van yder een loot.
Het buitenſt geele van de Oranjeſchellen drie vierendeelloots.
Geſneeden en geſtooten zynde, giet 'er by.
Francewyn 6. pinten
Laat het te zamen vier dagen ſtaan weeken.

Met het Elixer met loog van wynſteen zout bereit, te vergeefs gebruikt.

Waar van ſy dagelyks twee of drie maalen drie oncen, heeft gebruikt, hebbende by elken maal inneemens twintig druppels vlug oliagtig zout onder Elixer Proprietatis zonder zuur gemengt (zynde in desſelfs plaatze Loog van Wynſteen zout genoomen) gedaan, twee of drie weeken na malkandere n; door welker hulpe de walging ja de braaking is weggenoomen, den eetens luſt is weer gekomen, en de hardigheit en opzwelling in de linker zydenbuik zeer is vermindert geworden: maar zy nu van alle genees-middelen een afkeer hebbende, ja nog de pillen, nog den kruidwyn niet als met de hoogſte walging inneemende, heb ik gewag maakt van ſeeker afweekzel van Kina Kina met brandewyn toebereid, van dewelke ſy maar een leepel of twee vol, twee maalen 's daags zoude inneemen, dat ſy eindelyk heeft toegeſtaan, mits het laatſte zynde datze zoude behoeven te gebrui-

bruiken, en om die reeden hebben wy dit afweekzel op deze wyse toebereid.

℞. *Cort. Kinæ Kinæ* ʒiij	Neemt Schorsse kina kina 3. oncen.
Rad. Helleb. nigr. ʒvj	Wortels van zwarten nieswortel. anderhalf loot.
Serpentar. virgin.	Virgini Serpentwortel.
Fol. sennæ mund. æ ℥ß	Senenblaan verleesen van yder 1. loot.
*sabinæ m.*j	Seeveboom een handvol.
Flav. cort. aurant. ʒv	't Geele van Oranjen schellen vyf vierendeelen loots.
Concis. & contus. affunde	Gesneeden en gestooten, soo gietter by,
Spir. Vini pint. iij	Drie Pinten Brandewyn.

Eindelyk is sy met de Tinctuur van Kina Kina enz.

Laat het in wel gesloote vaten twee daagen op een warme plaats staan.

Waar van sy 's morgens en 's avonds twee leepels vol heeft ingenoomen, met zodanigen uitkomst, datse dagelyks twee driemaalen heeft afgeweest, en binnen drie of vier weeken niet alleen geneesen, en vry van de koorts, en de andere geseide toevallen is geweest, maar gesond en vet zynde my dikwyls heeft gegroet en bedankt.

Binnen drie weeken geneezen geweest.

Sommige aan de derdendaagse koorts gaande, hebben wy alleen door de Tinctuur met Brandewyn uit de Schors Kina Kina, geraspt Slangenhout, en den Jalap of Senenblaan gehaalt, geneesen.

Een vrouw van agtendertig jaren van myne bloedvrienden, zwaarmoedig van geest, meest tyds hardlyvig hoewel anderfins gesond, vervalt na een langduurige, nu eenvoudige, dan een dubbelde derdendaagse koorts, in een geduurige dagelykse, en in verder groote zwakheit, verlies van kragten, benaautheit voor 't hart, waakingen, ja in raaskallen met het verheffen van de koortse, zynde de pis raauw zonder eenig grondzop, of reuk, daar by hardlyvig en dorstig &c. waar voor haar somtyds een aarsspuiting is gezet, altyd met kleine verlig-

Sommige zyn geneezen met de Tinctuur van KinaKina, Slangenhout en Jalap. Een is uit een quartein in een geduurige koorts vervallen en inspouwen &c.

ting; eindelyk de sprouw opkoomende, heeft zy deesen leepeldrank, melk en poeder somtyds gebruikt.

Waar voor zy een sterkende mixtuur.

℞. *Aq. melissa card. bened. a* ℥i ℔
cinam. ℥vj
Lapid. prunel.
Antim. diaph.
Margar. pp. a ℈ ℔
Conf. alkerm. sine amb. & mos. ℥i ℔
Julap. rosat. ℥v.
M.

Neemt Water van Melisse.
Cardebenedict. van ider anderhalf once.
Kaneel. anderhalf loot.
Sal Prunel.
Antimoni Diaphoreticum.
Geprepareerde Paarlen van yder een half scrupel.
Confectie van Alkermes zonder Muscus of Amber de Grys ander half vierendeel loots.
Julep van Roosen vyf vierendeelloots.
Mengt het.

Knoflen zap &c.

Van het welke sy somtyds een lepel vol heeft ingenoomen, en heeft een weinig gesweet, ondertusschen heeft se den mond met knol zap of Roosenwater met een doyer van een ei en candysuiker gemengt gespoelt; zy heeft alles warm gemaakt zynde ingenomen, maar pas voor de verheffing heeft zy het navolgende Poeder gebruikt, en heeft altyd wel gezweet.

Een een sweetdrywend Poeder.

℞. *Antim. Diaph. gr.* xv
Margar. pp.
Sachar. perlat.
Ocul. cancr. a gr. vj
M. F. Pul.

Neemt Antimoni Diaphoret. xv. greinen.
Geprepareerde Paarlen.
Parel suiker.
Kreeftsoogen van elks 6. greinen.

Mengt het en maakt 'er een heel syn Poeder van, om met dit Melkje in te neemen.

Dikwils heeft sy een teug van desen melk gebruikt.

Als mede een melk.

℞. *Hord. mund. ad crep. cocta* ℥v

Neemt Gepelde Gerst tot dat gebersten gekookt is, vyf vierendeelloots.

Van

Sem. IV. *frigid. maj.*
a ʒ ß
pap. albi ʒi ß
lini recent. ʒj
F. cum S. Q. Aq.
decat. hord. emulſ.
ad ℥xiv. *adde*
Julap. roſat. ʒj.
M.

Van de vier groote verkoelende zaden, van yder 1 half vierendeel loot.
Slaapbollen zaat anderhalf vierendeel loot,
Vers lynzaat 1. vierendeelloots.
Laat daar van met een genoegſame menigte Gerſtenwater melk tot 14. oncen werden gemaakt, en doe 'er dan by.
Julep van Rooſen 1. once.

En den Orientaalſen Lapis bezoar te vergeefs heeft gebruikt.

Waarom wy aan haar d'infuſie van den ſteen Pedro del Porco hebben gegeeven.

En hy is kort daarna geneeſen geweeſt.

Maar met dit alles heeft ſy weinig of niet gevordert, waarom wy aan haar ſ's avonds een ſcrupel Orientaalſchen Lapis Bezoar hebben gegeeven; waar van ſy een weinig heeft gezweet, maar met geen verligting; eindelyk zyn wy te raade geworden om als tot den laatſten plegt-anker onzen toevlugt te neemen, namentlyk tot de afweiking van den Steen die men gemeenelyk *Pedro del Porco* noemt, (van den welken in 't vervolg breeder en omſtandiger) de welke drie uuren voor de verheffing van de koorts gegeeven hebbende, heeft ſy braaf gezweet, twee maalen aftrek gehad, wel geſlaapen, zonder eenige verheffinge, waarom wy den navolgenden dag dezelve hebben hervat, en dat drie vier maalen, en in 't kort is de ſprouw geneezen, en ſy is zes of zeeven weeken, zoo ik my niet bedrieg, bevryt van alle koorts gebleven; ſy gaat daar op met zommige vrienden by ſchoon weer om haar te vermaaken na het ſtrand om een zee lug je te ſcheppen, en eet meede zeevis. Weeder t'huis gekoomen ſynde heeft ſy de koorts met huivering, geeuwen en rekkinge, daar het ſweeten navolgde, vernoomen, maar zulks alles niets agtende en de ſchuld daar van op de zeevis, welke ſy gegeeten had willende leggen, heeft ſy wel niets quaads op den navolgenden dag vernoomen, maar zy was nog gedagtig aan de derdendaagſe, voor de geseide geduurige koorts, en heeft waargenoomen dat deeze koorts op den zelfde dag quam (waarom dat zeer wel Corn. Celſus op de voor heenen aangeteekende plaats raad, lang aan den dag van de verheffing te gedenken) ja den navolgenden aanval is veel zwaarder geweeſt; maar zy heeft van alle Genees-middelen ſodanigen afkeer gehad, dat alles wat ik haar voorſtelde, of in de gedaante van Pillen, afkookzel, afweekzel, kruid wyn ofte Poeder

Na eenige weken zy om een zeeluchje na het ſtrand gaande.

&c. sy alles weigerde, ja sy verhaalde dat sy daar van aanstonds een walging en als een flaaute voelde, niet alleen wanneer sy de Genees-middelen wilde inneemen, maar ook wanneer sy dezelve maar quam te ruiken, of dat een ander maar van deeze of geene quam te melden.

Is met d'eerste derdendaagse koorts bezogt

Waarom ik aan haar heb voorgehouden dat men by vers en nog ongegist bier eenige eenvoudige bittere dingen zoude konnen by doen; waar op sy antwoorde, dat sy gaarne bitter bier dronk en daar zonderling veel van hield, waarom dat zy ook misschien het zoodanige zoude konnen drinken; hierom heb ik de navolgende pop in een vat met vers bier laten doen, wanneer zy een week daar na alleenlyk dit bier heeft gebruikt, en is deeze elendige en lang geplaagde Lydster, kort daar na gesond gebleeven.

En door Kinkinaat bier (zo 't my geoorloft is dit woord te moogen gebruiken) genesen.

℞. *Cort. Kinæ Kinæ* ℥viij
Rad. serpent. virgin.
Fol. sennæ mund. a ℥ii ß
Sum. centaur. minor. m. iij
Flav. cort. aurant. ℥ij
Conc. & contus. indant. sacculo.

Neemt Schorsse van kina kina 8. oncen.
Virginische Serpentwortel.
Seneblaan sonder steelen van elke twee en een half once.
Toppen van kleine Centauria, drie handen vol.
Het Geel van Oranjen Schillen 2. oncen.
Gesneeden en grof gestoten zynde
Doet het in een zakje van kaasdoek.

Pillen uit Kina Kina bereyd, zyn treffelyk in de koortzen.

Dus hebben wy 'er ook veel alleen met een Extract van kina kina door Brandewyn bereit, en tot de dikte van Pillen uitgerookt, niet alleen van de derdendaagse koorts, maaar ook van andere koortsen genesen, en van andere geneesen gesien, ook uit den mond van andere Geneesmeesters gehoort; maar nogtans zoo zoude ik myns oordeels de Tinctuur met Brandewyn, of wel den wyn op dese Peruviaansche Schors gegooten, of deselve in poeder met ligte ontlastende middelen gemengt, in gegeeven, meerder agten; en dit is het, dat ik van de Kina Kina en der selver gebruik (*Gunstige Leezer*) had voorgenoomen te zeggen.

10. *Den honger van de lymige vette quyl, of den lymige slym of vet-*

vette gal vermindert of vernietigt: door de quaadaardigheyt van deſe ſchaadende vogten, werd het zagte maag zuur, dat zig in de maag onthout, en dat den bovenſten ingank der maage zoetelyk nypt, verſtompt, en zoo werd den honger vermindert; of zoo deeſe oorzaken zwaarder zyn, neemen zy den honger weg. Te regt werden dieshalven de ontlaſt middelen in ſodanige qualen voorgeſchreeven, om dat door der ſelver hulp de ſchaadende vogten uit de maag en uit het lighaam werden weg gedreeven, en aldus zoo werd 'er veiliger en genoeglyker weg voor de geeneſing bereyd.

Den honget vermindert en vernietigt zynde.

Een man van omtrent vyf en veertig jaren, mager ſynde, heel ſeer gequelt met een verouderden hoeſt, dagelyks veele lymige en taaje kladdens uitwerpende, heeft naa een lange zware en gevaarlyke ziekte een vernietiging van eetens luſt gevoelt, waar meede hy omtrent drie maanden was geplaagt; en wat hy ook daar voor had ingenoomen, heeft hy niet de geringſte verand'ring daar van vernoomen, zynde alle de Genees-middelen zonder uitwerking gebleeven. Waarom dat ik tweemaalen 's weeks de Pillen der Engelen om 's avonds in te neemen, hem heb voor geſchreeven, en om op de tuſſen daagen 's morgens 14. druppels Elixer Proprietatis met meede in te neemen. In het gebruik van welke Geneesmiddelen heeft hy twee of drie weeken na malkanderen met een gewenſte uitkomſt aangehouden; doen heb ik hem den naa volgenden leepeldraank, om leepelwys te gebruiken gegeeven.

Een man aan een verouderden hoeſt.

Vervalt in een verlooren eetens luſt

Waar toe hy met Elixer Proprietatis enz. heeft gebruikt.

℞. *Aq. menth.* ℥iij	Neemt Water van Kruismunt 3. oncen.
Tinct. ſtomach. noſtr. ℥vj	Van onſe Maag tinctuur anderhalf loot.
Ol. menth. criſp. *gt.* iij	Oly van kruismunt. drie druppels.
Syr. menth. ℥j	Syroop van munt 1. once.
	Mengt het.

Mitzgaders een Mixtuur,

Zuure dingen heb ik 'er om den zeer laſtigen hoeſt niet by gedaan; nogtans is den eet luſt naa het gebruik hier van weederom gekoomen. Ten laatſten heeft hy om de teegenheit de

dewelke hy teegens deese drankjens hadde, het navolgend Conserf 's avonds gebruikt tot de grootte van een nooten muschaat, waar door hy ook is geneezen. Want den eet lust is weer gekoomen, en hy heeft de ingenoome spysen zeer wel verteert.

En hy is door een maag Conserf geneesen geweest.

℞. *Conser. menth.* ʒi ß	Neemt Conserf van Kruismunt anderhalf once.
rosar. rubr. ʒvj	Roode Roosen anderhalf loot.
Rad. enul. camp. cond. ʒ ß	Wortels van Alant geconfyt 1. loot
Zinzib. condit. ʒij	Gengber geconfyt een half loot.
Lap. prunel. ʒj	Lapis Prunel. 1. vierendeel loots.
Ol. menth. crisp. gt. vj	Oly van Munt gedist. 6. druppels.
Syr. menthæ Q. S.	Syroop van Munt zoo veel als genoeg is.
M. F. Condit.	

Mengt het, en maak 'er een Conserf van.

MAAG-TINCTUUR PAS EVEN GENOEMT.

Beschryving van onse maag Tinctuur.

℞. *Rad. Helen.* ʒi ß	Neemt Wortels van Alant anderhalf once.
Zedoariæ ʒj	Zedoar. 1. once.
Calam. aromat.	Calmus.
Angelicæ	Angelica.
Galangæ a ʒvj	Galega van yder anderhalf loot.
Zinziber.	Gengber.
Liquirit. a ʒ ß	Soethout van elks 1. loot.
Ligni aloes ʒv	Aloë hout vyf vierendeel loots.
Fol. menth. m. ij	Bladen van kruismunt 2. handen vol.
Bac. juniperi ʒj	Beijen van Jenever 1. once.
lauri.	Laurier.
Sem. fenicul. dulc. a ʒ ß	Saat van Soete Fenkel. van elks 1. loot.
anisi	Anys.
carui a ʒiij	Car-
Cort. winteran. s. canel. alb. ʒvj	
Cinamon. acut.	

Sant. Rubr. a ℥j	Carwey van elks drie vierendeel loots.
Piper. Niger.	
Extr. cort. aurant.	Schorſſe Winteran of witte Kaneel anderhalf loot.
Card. minor.	
Nucis muſchat. a ℥ij	Kaneel van de ſcherpſte.
Conc. atque contuſ. affund.	Rood Sandelhout van elks een once.
Spir. Vini Rhenan. ſtop. 1 ℔	Zwarte Peper.
	't Buitenſt van d' Oranje-ſchel.
	Kleine Cardemom.
	Noote Muſchaat van yder 1. half loot.
	Geſneeden en grof geſtooten zynde, zoo giet 'er by
	Anderhalf Stoop of 6. Pinten Rynſchen Brandewyn.

Laat het gemengt en agt dagen geweekt werden, en dan de Tinctuur afgegooten, en daar weer by gegooten werden nog 3. pinten Rynſchen Brandewyn.

Weektze nog agt dagen, laat dan de Tinctuur afgegooten en by het eerſte gegooten ten gebruike bewaard werden.

11. *De Geelzugt*, waarom dat *Galenus* gezegt heeft, dat de galagtige vogten, door ſtoelgang gelooſt, de Geelzugt geneezen: die een geleerde en naaukeurige beſchryving van de Geelzugt begeerd, die gaa by den *Heer F. de le Boe Sylvius*. De Geelzugt.

Een Vrouw van twee en veertig Jaren oud, ſwaarmoedig zynde, krygt naa veelderley en lang genuttigde ſlymige en vette voedzels een hardlyvigheit, en een zeer t'zamen perſſende en benaauwt vallende pyne voor het hart, en altyd tegens den avond de grootſte benaauwtheden der borſt ingewanden, zo datze van pyn en benautheit veele nagten ſlapeloos door bragt. Haar waater was donker rood, maar de buik uitdygzels by na wit, en op den vierden dag naa dat ik 'er was by gehaald waaren ze by na niet veranderd: daarom heb ik haar den volgenden drank voorgeſchreeven. Een Vrouw na veelderlei vette ſpyzen enz. Krygt een t' zamen perſſende pyn voor 't hart.

Ja de geelzugt,

℞. *Elect. Cholag. Sylvii.*
Hydrag. ejusd. *a* ʒi ℔
Spir. sal. armon. ℈ ℔

Waar voor zy een buikzuiverende drank

Tinct. croci ʒj
Aq. Graminis Q. S.
M. F. Haustus.

Neemt Electuary Cholagogum van Sylvius.
Hydragogum van den selfden van elks ander, half vierendeel loots.
Geest van Salmoniac. 1. half scrupel.
Tinctuur van Zaffraan 1. vierendeel loots.
Gras water zoo veel als genoeg is.

Mengt het en maakt 'er een Haustus van

Van dit drankje heeft zy viermalen, met verligting van die t'zamen persſende pyn en benaautheeden voor 't hart, afgeweest; het welke gedaan zynde, heb ik haar deese navolgenden gekookten openenden drank gegeeven, van de welke sy vier of vyf maalen telkens drie of vier oncen heeft ingenoomen.

Een openenden gekookten drank,

℞. *Rad. Rub. Tinct.* ʒj
Urticæ
Graminis
Curcum.
Chelid. major.
a ʒ ℔
Fol. Marrub.
Cuscut. a m. j.
Flor. Genistæ p. ij
Sem. Cannab. ʒ ℔
Aquileg.
Petrosel. a ʒiij
Coq. ex Vini albi tenuior. & aquæ puræ S. Q. in Colat. ℥xxxvj. *dissolve*
Syr. Cich. cum Rheo Diacnicu a ʒij
Tinct. Croci ʒij

Neemt Meekrap. 1 once.
Wortels van brandnetelen (volgens *Gesnerus*, die desen wortel ten hoogsten pryst in de geelzugt)
Gras.
Curcuma.
Groot Schelkruid van yder 1. loot.
Bladen van Malrouw.
Viltkruid van yder 1. handvol.
Bloemen van Bremkappers 2. pugillen.
Saat van Kennip 1. loot.
Klokjens.
Pieterſely van elks drie vierendeel loots.
Kook het in gemeene witte wyn en suiver water zoo veel als genoeg is, by het door zygsel zynde 26. oncen doe

Syroop

Spir. Sal. Armon. vel Tartar. fœtid. 3i ß	Syroop van Suikorey met Rhabarbar.
M. F. Apoſema.	Diacnicu van elks 2. oncen.
	Tinctuur van Zaffraan 2. loot.
	Geeſt van Salmoniac of Wynſteen die ſtinkt anderhalf vierendeelloots.
	Mengt het tot een Apozema.

Door 't gebruik van dit afkookzel zyn alle de toevallen verdweenen; ſy heeft zeer veel tyds ſwartagtig waater gelooſt, eindelyk heeft ſy het volgende Genees-middel gebruikt tot twintig druppels in wat wyns drie vier maalen 's daags, (met het welke alleen wy naa een voor afgaande verdunnende en openende buikzuivering veele met een zeer leelyke koleur hebben geneezen)

℞. *Spir ſal. armon.* 3iij	Neemt Geeſt van Salmoniac drie vierendeel loots.
Tinct. Croci 3ij	Tinctuur van Zaffraan 1. half loot.
M.	Mengt het.

En van Geeſt van Salmoniac heeft ingenomen, en is geneezen,

En door desſelfs kragt, is ſy geneezen en gezond gebleeven.

Een Man van agt en veertig Jaaren, ſlymagtig zynde, als hy in den Herfst zeer graatig had ooft geſnoeid, vervalt na eenige weeken in een gaande en koomende anderendaagze koorts, maar naa den derden aanval (zoo ik my niet en bedrieg), heeft hy geklaagt van zeer groote benaautheeden voor het hart, ja over een beſwaarende pyn en eenige ſwellinge in zyn regter zyde, met een walging, inzonderheit 's morgens, over beſwaaring en vermoeitheit van alle zyne leeden, jaa van zyn gantſche lighaam; en 's avonds over beſwaard ademhaalen en hardlyvigheit, zynde den afgang hard en eenigzins witagtig, het waater hoog rood jaa by naa ſwart; voorts over ondraaglyken dorſt en hertnekkig waaken, en zynde zodanig door de geelzugt aangedaan, dat als hy maar een weinigje geſweet had al zyn linnen als geel geverft ſcheen. Ik daar by geroepen zynde, heb de zaak vol gevaar geoordeeld, (volgens Hippocrates *in zyn* LXIV. *Kortbondige Spreuk het* 4. *deel*) en zulks aan de vrienden te kennen gegeeven, en

Seker man naa het graatig eeten van veel ooft, valt in een gaande en koomende anderen daagze koorts.

Ja in een zeer ſwaare geel zugt.

terſtond heb ik dit buikzuiverend drankje aan hem voorgeſchreeven, het welke hy zomtyds heeft gebruikt

Waarom hy een gal zuiverend Drankje,

℞. *Elect. Cholag. Sylv.* ℥ij	Neemt Electuary Cholagog. van Sylvius 1. half loot.
Extr. rhei	Extract van Rhabarbar.
ſcammon a gr.v.	Scammonium van yder 5. greinen.
Tinct. martis aper. ℈j	Openende Yzer tinctuur 1. ſcrupel.
Tartar. vitriol. ℈ß	Tartar. Vitriolaat 1. half ſcrupel.
Aq. chelidon. major. Q. S.	Water van groot Schelkruid zoo veel genoeg is.
M. F. Hauſtus.	Mengt het, en maakt 'er een Drankje van.

Het welke ingenoomen hebbende, heeft hy agt of tien ſtoelgangen gehad met verligting voor zoo veel de benaautheit voor 't hart en de beſwaarende pyn aanbelangt; voor den zeer grooten en onverdraaglyken dorſt, heeft hy dikwils op een dag dit poeder met een afkookzel van Graswortel gebruikt.

Een poeder voor den dorſt.

℞. *Lap. prunel.*	Neemt Lapis Prunel.
Sal. tartar. a ℈j.	Zout van Wynſteen van elks een ſcrupel.
M. F. Pul.	

Door welkers toe doen den dorſt in 't kort is weggenoomen, ondertuſſen heeft hy drie maalen 's daags drie of vier oncen van het volgende afkookzel gebruikt.

En een kragtig openent afkookſel heeft gebruikt.

℞. *Rad. Lapat. acut.* ℥iß	Neemt Wortels van Patientie anderhalf once.
Rubia tinct.	Meekrap.
Chelid. major.	Groot Schelkruit.
Ciborei.	Suikerei.
Apii a ℥ß	Eppe of Juffermark van elks 1. loot.
Fol. Agrimon.	Bladen van Leverkruid
Marrub.	Malrow.
Eupat. cannab.	Boeltjens kruid van elk een hal-
a m.ß	

Flor. Geniſtæ pug. iij	halve handvol.
Sem. Aquileg.	Bloemen van Brem 3. pugillen.
Petroſel.	Zaat van Klokjens of Akoleyen.
Aniſi a 3ij	Anys
Tartar. crudi 3ii ß	Pieterſely van ider 1. half loot.
Limat. chalib. in nodul. lig. 3v.	Raauwen Wynſteen derdehalf vierendeel loots.
Coq. ex Vini & aquæ anat. quant. ad colat. ℥xxxvj. *in quibus diſſolve*	Gevylt Staal in een Popje gebonden vyf vierendeel loots.
	Kook het in wyn en waater van elks de helft tot een doorzygſel van 36 oncen, in dewelke ontdoet of mengt
Syr. cichor. cum Rheo 3ij	Syroop van Suikorei met Rhabarbar. 2. oncen.
quinque Radic. 3i ß	de vyf openende wortelen anderhalf once.
Spir. Sal. armon. gt. LX.	Geeſt van Salmoniac. 60. druppelen.
M. pro Apoſemate.	Mengt het tot een Drank.

Van dezen drank eens of tweemaalen 's daags ingenoomen hebbende heeft hy by na heel ſwart, of uit den blaauw-bruinen geverft afgegaan, en dat met verligting; 't geen ik altyd heb aangemerkt, na het dikwyls inneemen van de Staal-middelen. En hy heeft blaauw-bruin uitdygzel gelooſt.

Somtyds heb ik hem ook met het Afkookzel 's avonds dit poeder ingegeeven, waar van hy altyd zeer wel is gevaaren, en hy getuigden, dat hy dan altyd een vryer ademhaaling en minder benaautheit voor zyn hart vernam.

℞. *Limat. chalib. præpar. gr.* xij	Neemt bereit Staalvylzel dat zeer fyn is 12. greinen.
Sal. febrifugi Sylv.	Het Zout (uit den dooden kop, na 't diſtilleren van den geeſt van Salmoniac door doorlekking en uitrooking bereit) van Sylvius koorts verdryvende genaamt.
Croci optim. a gr. IV.	Van den beſten Zaffraan van yder 4. greinen.
M. F. Pul.	Mengt het en laat het een fyn Poeder werden.

En met de hoogſte verligting het poeder van Staal. enz.

Op den verharden en geſwollen zydenbuik, hebben wy 's morgens en 's avonds de volgende ſmeering gebruykt.

Op den verharden zyden buik &c. is een ſmeering

℞. *Ung. Martia.* ℥iij
Ol. de Cappar.
Lilior. Albor. a ℥ß
Philoſoph. ℈ß
M. F. Linimentum.

Neemt de Salf Martiatum drie vierendeelen loots.
Oly van Kappers.
Witte Lelien van yder 1. loot.
Philoſophen 1. half ſcrupel.
Mengt het, en maakt 'er een Smeerzel van.

Na het ſmeeren hebben wy 'er dit *Cerotum* of Ceroen plaeſter opgelegt.

En een Ceroen pleiſter gelegt.

℞. *Emp. de Muſſilag.*
Melilot. a ℥j
Ol. de Cappar. Q. S.
M. F. Cerotum.

Neemt Emplaſtrum de Mucilaginibus.
van Meloten van yder 1. once.
Oly van Kappers zo veel genoeg is,
Tot een Ceroen op Rood Leer te ſmeeren.

Welk alles eenige weeken zynde aangehouden verminderde daagelyks alle de toevallen zeer: met ligte Rynſchewyn heeft hy 's avonds ook ſomtyds om het waaken, het vlugge oly-agtige zout, by geſuiverde Opium gegooten en daarom geverft, tot omtrent twintig druppels ſeffens gebruikt.

eindelyk is hy door een afkookſel van patig wortel enz. geneezen.

Syn levens wys was openende, wind verdryvende, open lyf maakende, en voornamentlyk Vleesnat met Endyvie, Seldery of Suikorei met krenten toegemaakt.

Ten laatſten heeft hy niets anders als afkookſel van Patichwortel, met een openende Tinctuur van Yſer gebruikt, en eindelyk is hy ook geneeſen.

Wy hebben ook ſommige Geelſugtige welkers zydebuik niet verhard was, alleenlyk met het afkookſel van de Patichwortel met de openende Staal Tinctuur geneeſen; waarom ik ook dat afkookſel als yets ſonderlings, in de Geelſugt aanprys.

Of men in den Geelſugt mag aderlaten.

Merkt aan: ſommige ſtellen in de Geelzugt een Aderlaating te werk, volgende de meining en het gevoelen van *Aëtius en Avicenna* enz. dewelke hebben vaſtgeſtelt, dat 'er twee de allergroot-

grootſte hulpmiddelen waaren om de Geelſugt te geneeſen, namentlyk de Aderlaating en de Buikſuivering; maar *Galenus, dien zoo grooten minnaar van het aaderlaaten, in ſyn Boek van de kragt der Suiveringen:* zegt, ſoo gy de geelſugtige bloed aflaat, zult gy ſe in het uiterſte gevaar brengen. Ook en is d'aaderlaating in de geelzugt niet goed voor ſoo veel de geelſugt betreft; want ſy geeft te kennen of de uitdryving der vogten, dewelke of door hunne menigte of hoedanigheid ſchaaden, of derſelver verbeetering; maar ſomtyds een ligte vaſtmaaking der vlugge enz. Altyd en overal moetmen behouden en nimmer verſuimen het geſegde van *Hippocrates aan de* LX. *kortbondige ſpreok, het* 4. *deel*, dewelke, zegt hy, door de koortſen de geelſugt overkomt voor den ſevenden dag, dat is quaad: *en kortbondige ſpreuk* LXIV. *van het ſeſde deel.* dewelke door de koortſen de geelſugt den ſevendag, of den negenden, den elfden of den veertienden overkomt, is goed; ten ſy de regter zydenbuik hard is, anderſins is het geenſins goed: dat *Celſus* mede heeft vaſtgeſtelt: laat den *neerſtigen Leeſer naſien het* 24. *Hoofdſtuk van het derde boek van C. Celſus*, het is zeer Leerzaam en waardig om te leeſen; als meede *de* 42. *kortbondige ſpreuk van Hippocrates*; niet ſelden gebeurt het aan de koortſige, dat 'er de geelſugt overkomt, en dat ſy daar voor veelderlei Genees-middelen gebruiken, ja de buikſuivering en aaderlaating verdraagen: maar in plaats van de geneeſing zynſe waaterſugtig geworden, of daar zyn langduurige ziektens uit ontſtaan, hoewel ſy de voornaamſte en kragtigſte genees-middelen naderhand hebben gebruikt, zoo zynſe dog naauwelyks geneeſen, dat wy door verſcheidene verhaalen en aanmerkingen ſouden konnen beveſtigen.

Wanneer de Geelſugt de koortſige overkomende goed, en quaad is.

12. *De ziektens van het darmſchyl*, maar laat de buikſuivering niet te rykelyk zyn, nog altyd of geduurig, nog veel minder de paalen van de maatigheid te buiten gaande, als heeft geleerd *M. Martini*; want de ontlaſt middelen en zyn niet goed in de verſtoppingen en door vogten in menigte ſchaadende voornaamentlijk veroorſaakt; als na dat verdunnende, openende, of de ſchadelijke hoedanigheid der vogten maatigende, te vooren zijn gebruikt; en zoo moet men volgens *Hippocrates* 22. *kortbondige ſpreuke der* 1. *ſneede*, het gekookte, maar niet het raauwe door een buikſuivering uitleiden: want den *Ouden Man heeft ons kortbon-*

Ziektens van het Darmſchyl.

dige

dige ſpreuke 9. in't 2. Deel geleerd, dat als iemand de lighaamen wil ſuiveren hy deſelve behoort vloeibaar te maken.

Een Kind na den derden-dag van zyn geboorte, heel ontvelt of als gevilt zynde een maand zo geweeſt.

Het behaagt my een wonderlijk verhaal van een kintje te vertellen. Van 't ſelve was op den derdendag van deſelfs geboorte het buitenſte velletje (*Epidermis*) als afgebrooken en afgeſcheurd, daar veel bloedſtorting navolgde. Dus heeft het nog omtrent een maand zodanig gevilt zynde geleefd, ſchreijende geduurig van pyn. Maar teegens deſe quaale is niets anders als raap-olie met kryt gemengt gebruikt geweeſt. Op welken tyd het zo ſeer zynde vermaagerd naaulijks met de beenen t'zaamenhing vier maanden na malkanderen; en van dien tyd af heeft het beginnen weer by te koomen, en ſodanig in vlees toe te neemen en vet te worden, dat geen leevend mens, dewelke te vooren dit ellendig beſogte kintje had gezien, geloofde dat het ſelfde te weeſen.

Daar na heeft het beginnen vet te werden.

Na een jaar heeft het een harden buik enz. gekregen.

Maar na dat het nu over het Jaar was oud geworden, is het in een hardigheit en geſwel van den buik vervallen; en wat de ouders daar toe hebben gebruikt, zoo is het koſten en moeiten te vergeefs geweeſt; deeſe hardigheit des buiks en dat geſwel heeft by na vier maanden geduurd, maar als doen is het met een ſwaaren buikloop veertien daagen na malkanderen beſogt; dewelke nogtans van ſelfs heeft opgehouden, verdwynende met eenen alle de hardigheid en ſwelling van den buik; kort daar na is het weederom met zoo ſwaare galbraaking verſelt met koorts geplaagt geweeſt, dat de omſtaanders meenden, dat het aanſtonds zoude ſterven; duurende yder verheffing des koorts agt en veertig uuren, en 't heeft in agt daagen dat het ziek lag, by na geen voedſel ingenoomen; eindelijk heeft het de drie laatſte daagen van ſyn ziekte alle uuren een weinig van het volgende Leepeldrankje gebruikt.

En door buikloop van zelfs geneezen zynde.

Op nieuw een galbraaking en een ſwaare koorts uit geſtaan hebbende.

℞. *Vini Rhenan.* ℥ij
Aq. Cinamon. ℥iij
Sach. optim. Q. S.
ad Grat. dulced.

Neemt Rynſche wyn 2. oncen.
Kaneelwaater drie vierendeel loots.
Van den beſten Zuiker zoo veel als genoeg is voor een aangenaame zoetigheit.
Mengt het.

Welk

Welk Lepeldrankje gebruikt hebbende, zoo is het braaken en den buikloop opgehouden, en het leeft nu vrolyk en gesond.

13. *De Zydenbuik quaal en swaarmoedigheit* volgens *Hippocrates in de* IX. *korthondige spreuk der* 4. *sneede*, de swaarmoedige *zegt hy*, zult gy na beneeden heftig buiksuiveren; dat *Galenus in syn Boek, welke men behoord te suiveren, en Heurnius* bevestigen; nogtans moet men nooit in deese landen in den beginne ontlastende middelen voorschryven, ten zy vooraf die wrange en ongekookte vogten zyn bereid en gemaatigt; want het is aan yder bekend, dat de swaarmoedige van heftige ontlastende middelen zoo veel niet zullen afgaan, als wel die geene dewelke vol zyn van andere vogten, alhoewel deselfde middelen aan hen werden gegeeven; ja dat de deselve aan de swaarmoedige ingeeven, die naauwlyks beroeren; en indienze in deselve meenigte voor de galagtige, slymige en waateragtige werden voorgeschreeven, dat sy die ten hoogsten en heftiglyk zullen beroeren en ontlasten; het welk geschied om de raauwigheid van de swaarmoedige vogten, als ook om dat de wrange vogten het ontlasten beletten want als heftige middelen aan swaarmoedige werden gegeeven, so werken sy niet, of weinig, en met de uiterste krimpingen; en omdraaijende pynen en benaautheeden voor 't hart, waarom men liever geestryke, vlugge, zoute, en voornaamentlyk olyagtige en verlagtende dingen moet gebruiken, als op die wyse onvermaaklyk de genees-konst-oeffenen.

Zydenbuik quaal en swaarmoedigheid.

En waar om.

Sekere Juffrouw omtrent vyftig jaren oud, hebbende in geen twee jaren haare maandzuivering gehad, heeft nogtans gesond en vrolyk geleefd; maar doen is sy om dat haar dogter niet na haar sin was getrouwt, tot een seer groote droefheid vervallen, nogtans altyd in het by zyn van haare huisgenooten en andere haar seer vrolyk vertoonende; maar als sy maar ergens alleen mogt weezen, heeft sy seer diep gesugt, en straks sterk geweend, beklaagende den seer elendigen staat van haar dogter; zo synde hadse nu een half jaar door gebragt, voor dat haar smerte aan haaren man of de huisgenooten uit haare klagten en zugten bekend wierd. Egter wilde sy de reedenen van haar droefgeestigheid niet openbaaren, en wel kort daar aan is sy aan, zoo grooten droefheid vast geraakt, datse aan haare huis-

Een Juffrouw van vyftig jaren oud.

Met een swaare droefheit aangedaan.

Ja ten hoogsten swaarmoedig zynde geworden,

genooten, Vrienden, en andere daar van genoegsaame blyken en kenteekenen voortbragt. Om dese swaare quaal weg te neemen, zyn'er twee Genees-meesters by geroepen, dewelke het verhaal van de quaale verstaan hebbende, een sterke swart galzuiverend drankje van swarten Nieswortel en Seneblaan enz. haar hebben voorgeschreeven; na dat sy dit drankje had ingenoomen heeft sy met de grootste draayingen, krimpingen des buiks, maar weinig afgeweest, en op den derdendag isse op de hand in de pink adergelaaten. Het welk geschied zynde, zoo zyn voor haar verkoelende dranken met suure dingen vermengd, voorgeschreeven, en om de week heeft sy het voornoemde drankje uit Seneblaan en swarten Nieswortel eens ingenoomen, maar sy heeft t'elkens daar van minder en met meerder pyn, ja ten laatsten met d'uiterste benaautheit voor het hart aftrek gehad, en binnen een maand heeft sy geraaskalt. Van dien tyd af heeft sy geen geneesmiddel meer ingenoomen, by na ses maanden maalende: en in al dien tyd heeft sy elken nagt naaulyks een uur of twee geslaapen, roepende altyd *myn dogter, myn ellendige dogter*. Ik uit vermaak van hier derwaarts zynde gereist, heb by geval haaren man gesprooken, dewelke my onder andere deese historie als van eene hem bekende heeft verhaald, en myn hulp daar toe verzogt, dat ik om de kortheit des tyds doemaals moetende afzeggen; egter om dat hy zoo sterk aanhield, hem hebbe toegestaan, en terstond seide hy my dat het zyn eigen vrouw was: als ik teegens den avond daar gekoomen was om de zieke te besoeken, heb ik deselve vreeslyk hooren roepen, *myn dogter, myn dogter is de oorsaak*, en met een straf gezigt de bystaande huisgenooten aansiende, gevonden; maar terstond vroeg sy aan haar man, *wie staat daar by uw, die en ken ik niet?* soo seide haren man dat het seeker vriend was; en sy wyders vraagende, zoo antwoorde hy, dien Heer is hier gekoomen om uwe swaare quaale te geneezen, als het *God* zoo zal behaagen; *och of* (antwoorde sy), *dat mogt geschieden, en sulks den Grooten God mogt behaagen s* Waar na het alles wat gemaatigder scheen, zoo dat sy met ons het avond eeten hield, deese elendige bezogte Juffrouw heb ik naaulyks in dit voorval met eenige koorts bevonden, maar sy klaagde als doen grootlyks van benaautheid voor het hart, en als over een t'zaamen wringing en t'zaamen nyping desselve, en ook over een by na onverstaadelijken eetens-

Heeft dikwils een Melancoly purgeerend drankje ingenoomen.

Sy is te vergeefs adergelaaten.

En heeft kort daar aan geraaskalt.

lust,

luſt, en dat wonderlijk was ſy had by na daagelijks afgang. Met deeſe woorden ſprak ſy my eenige maalen aan; *och of ik kon ſlaapen; och of gy die benaauwtheid voor het hart en hartepyn koſt wegneemen, zoo was ik geholpen, ik zal alles wat gy my voorſchryft en nog zult voorſchryven, geerne inneemen.* Waarom ik haar een grein Laudanum Opiatum om na bed gaande in te neemen, heb voorgeſchreeven, daar ſy dien nagt omtrent drie uuren van geſlaapen heeft, en 's morgens opſtaande ſcheen ſe heel een ander Mens geworden te ſijn; waarom ſy verzogt 's avonds twee Pillen te moogen inneemen, 't geen ik evenwel aan haar niet heb toegeſtaan, maar in de plaats van een grein Laudanum Opiatum, heb ik haar het volgende Melkje voorgeſchreeven, van 't welke ſy de helft, na bed gaande heeft gebruikt, en omtrent den middernagt heeft ſy d'andere helft daar van ingenoomen, en wel geſlaapen.

Waarom zy een grein Laudanum Opiatum.

℞. *Hord. mund. ad crep. coct.* ℥ß	Neemt Gepelde Gerſt, tot berſtens toe gekookt, 1. loot.
Sem. pap. albi ℈ij	Zaat van Witte Heul 2. ſcrupels.
quat. frig. major. a ℥ß	de vier verkoelende groote, van yder een half vierendeel loots.
F. cum S. Q. Aq. decoct. Hord. emulſio ad ℥viij. *adde*	Laat daar van met een genoegſaame meenigte gerſten waater een melk van gemaakt werden tot 8. oncen, doet 'er by
Syr. pap. albi	Syroop van Witte Heul of Slaapbollen.
Aq. Roſar. a ℥vj	Rooſenwaater van elks anderhalf loot.
M. F. Emulſio.	

En een Melkje van Gerſt, Heulzaat enz. met ſucces heeft gebruikt.

Mengt het en maakt 'er een Melk van.

Welke Melk ſy niet als drie viermaalen 'sweeks heeft ingenoomen; ik van daar vertrokken zynde, heb haar de navolgende geneesmiddelen geſtuurd, en ſy heeft eerſtelijk van het navolgende Poeder om de twee daagen een Doſis ingenoomen.

℞. *Ocul. cancr. pulv.* ℥j	Neemt gepoederde Kreeft oogen een vierendeel loots.
Vitr. mart. ad albed. calc. ℈ij	Vitriool van Yzer, wit gebrand 2. ſcrupels.

Daar na een Poeder en

Sal. armon. ℈j	Salmoniac 1. ſcrupel.
Ol. cort. aurant. gt. vj.	Oly van Oranjen Schellen 6. druppels.
M. Pul. No. vj.	Mengt het, en maakt 'er een fyn Poeder van, in 6. giften te verdeelen.

Openende Pillen ingenoomen.

Ten tweeden heeft ſy van de volgende Maſſa maar eens in de week 's morgens vyf Pillen ingenoomen, waar van ſy drie of viermaalen heeft aftrek gehad, zynde haar uitdygſels by na ſwart, gelijk ook haar waater, het welke ik in de zydebuikige ſwaarmoedigheid, en in den Scheurbuik dikwyls heb waargenoomen:

De Pis in de melancholy en den Scheurbuik ſwart.

℞. *Gum. amm. aq. roſ. ſolut. & inſpiſſat.* ℥ß	Neemt Gom Ammoniac. in Rooſenwaater geſmolten en weer verdikt 1. half vierendeel loots.
Myrrhæ rubr. ℈ß	Roode Myrrha 1. half ſcrupel.
Vitr. mart. ad albed. calc. ℈ij	Vitriool van Yzer, wit gebrand 2. ſcrupels.
Croci optim.	Van den beſten Zaffraan.
Reſ. Jalap.	Hars van Jalap.
Diagridii a ℈j	Diagridium van yder 1. ſcrupel.
Ol. macis vel Cort. aurant. gt. vj.	Gediſtill. Oly van Foelie, of Oranjen Schellen 6. druppelen.
M. F. Pil. No. XLV. *deaurant.*	Mengt het, en maakt 'er 45. Pillen van, verguldſe.

Voor den dorſt heeft ſy zoete Salpeter geeſt op Roſemaryn bloemen enz. gegooten, gebruikt.

Ten derden heeft ſy voor den grooten dorſt gebruikt Soete Geeſt van Salpeter op Roſemaryn en Rooſeblaaden gegooten, waar van deeſe Geeſt dan een ſeer aangenaame roode koleur krygd, van de welke ſy in elken dronk biers twaalf druppels innam, ſomtyds ook wel Lapis Prunel tot een ſcrupel.

Ten laatſten hebben wy haar de volgenden drank voorgeſchreeven, dewelke ſy heeft gebruikt tot het uit einde toe van de geneeſing; maar de benaauwtheeden voor het hart nog aanhoudende, heeft ſy het voorſeide poeder ingenoomen; dog wanneer de pyn nog aandrong en toenam, een grein Laudanum Opiatum, waar van ſy ook altyd verligting heeft gevoeld.

Neemt

℞ *Rad. Asparag.*
Cichor.
Polyp. Quercin. recent. a ℥j
Fol. Agrimon.
Ceterach.
Cichorei.
Fumaria a m. j
Flor. Genistæ
Bellid. a pug. iij
Cort. Fraxini
Tamariscí a ℥ß
Bac. Juniper.
Limat. Chalib. in nodul. ligat. a ℥vj
Sem. Anisi
Fenicul. dulc. a ℥iij
Flav. Cort. Aurant. Nucis Moschat. a ℥ij
Conc. & contus. coquant. in S. Q. Aq. pura ad ℔. iij. *vel* iv. *colatur. adde*
Syr. Cich. cum Rheo Diacnicu a ℥ij ℔
Spir. Sal. ammoniac. ℥j.
M. F. Aposema.

Neemt wortelen van Aspergen.
Suikorei.
Eikenvaaren, versse, van yder 1. once,
Blaaden van Leeverkruid.
Ceterach.
Suikerei.
Duivekervel van elks 1. hand vol.
Bloemen van Brem.
Madelieven van yder iij. Pugillen.
Schorssen van Esschenboom.
Tamarissen van elks 1. loot.
Beyen van Jenever.
Vylsel van Staal in een Popje gebonden van elks anderhalf loot.
Saat van Anys.
Fenkel van yder 3. vierendeel loot.
Het Geele van de Oranje Schellen
Notemusschaat van yder een half loot.
Gesneeden en gestooten zynde laat het in suiver waater gekookt werden zoo veel als daar toe genoeg is, tot een doorzygsel van 36. of 48. oncen. By het welke mengt
Syroop van Suikorei met Rhabarb.
Diacnicu van yder 2. en een half once.
Geest van Salmoniac 1. vierendeel loots.

Eindelyk heb ik een openend en insnydend Apozema voorgeschreeven.

Mengt het tot een Drank, 't selve met een kurk enz. wel toestoppende.

Van 't welk sy alle daagen des morgens drie oncen heeft gebruikt,

bruikt, en na omtrent ſes of ſeeven weeken is ſy geneeſen; anderhalve maand heeft ſy geneeſen zynde geleeft, ontrent welken tyd ſoo is ſy zeer onruſtig geweeſt, en weederom tot ſwaarmoedigheid en tot raaskalling vervallen, en van de ingenoome geneesmiddelen niets beeterende, is ſy geſtorven.

En zy is geneezen geweeſt. Door gram ſchap weer ingeſtort zynde is zy geſtorven.

Sodanige of diergelyken voorval van zecker Geneesheer verteld ook *Walaus in ſyn Geneeswyſe, op de* 50. *bladz.* dewelke aan een ſwaarmoedige drie of viermaalen een buikſuivering had ingegeeven, en die nogtans geenſins daar van en had afgeweeſt.

14. *Een beginnende Geelagtige Buikloop*, naamentlyk, eerſt of te gelyk de zoute ſcherpigheit van de gal verbeeterd en desſelfs vloeibaarheid verminderd, of de wateragtigheid van den quyl, ſlym, of van het alvleeszap, of eenig ander uit de by een gevoe gd e klieren verbeeterd zynde.

Een beginnenden galagtigen buikloop.

15. *Den Rooden-loop maar beginnende, te weeten de vogten overvloeyende*, waarom ook *A. Maſſarias* geſegt heeft, die om den rooden-loop te geneezen los-maakende en buikzuiverende middelen gebruiken (*merkt aan* te gelyk ſaamen trekkende als de Rhabarbar.) ſchynen, en door de natuur der ſaak, en een opregte geneeswyſe geleid te werden: want meeſt tyds werd den roo-loop van vogten, die in meenigte, maar ook ſomtyds wel te gelyk in hoedanigheid ſchaaden voortgebragt; met regt werden daarom inden begin zuiver middelen, die te gelyk ſagtelyk t'zaamen trekken ingegeeven, en ſy werd alsdan ligtelyk en raſſer geneezen; maar de deſelve koomen zoo niet meer te pas, wanneer de roodenloop al lang geduurd heeft; want dan verwekken ſy niet anders als zeer ſwaare buikpynen en een meerder vloeying; of om de ſcherpigheit, waar meede de ontlaſtende middelen gemeenelyk beſet zyn, of om dat dan de vogten al te zeer beroerd en losgemaakt werden: waarom dat het als dan beeter is van de zuiverende middelen af te ſtaan, en verſterkende en ſagtelyk zamentrekkende, en de ſchaadende ſcherpigheit der vogten maatigende, en de ſuure &c. geneezende middelen te gebruiken.

Den Roodenloop in den beginne.

Een Militair Officier lang het leeger hebbende gevolgd

Een Officier der Soldaaten, zynde vier en veertig jaren oud, galagtig, en dapper, hebbende lang het Leeger by een vogtige lugt gevolgt, ſlaapende onder den blooten kouden en vogtigen Heemel, heeft een ſpysloop ſonder eenige krimping of buikpyn gekreegen, maar den eetens luſt goed zynde, heeft hy ſom-

somtyds door bevel van den Heelmeester, Rhabarber met Notemuschaat ingenoomen, en twee of drie daagen vry zynde stortede hy op een nieuw weederom in, na dat hy eens bier had gedronken, en dat wel met eenige buikpyn en eenige swakheid des lighaams; waarom hy den raad van den Geneesmeester des Leegers verzogt die by na het selfde poeder heeft voorgeschreeven, waar van hy dikwyls met de grootste pynen afgang hadde, en hy heeft van 't navolgende Conserf driemaalen 's daags tot de groote van een Notemuschaat ingenoomen.

Heeft een pysloop gekreegen daarnaa met Rabarbar geneesen.

Is weer in gestort, hy heeft het selfde weer ingenoomen.

℞. *Conser. Ros. Rub. antiq.*	Neemt Oude Conserf van Roode Roosen.
Mivæ Cydonior. Antiq. a ℥iß	Queevleis dat oud is van elks anderhalf once.
Diascord. fracast. ℥ß	Geprepareerd Bloedkraal een vierendeel loots.
Corol. Rubr. pp. ℥j	Gebrande Hertshoorn. 2. scrupels.
C. C. usti pp. ℈ij	Syroop van Myrten. So veel als daar toe genoeg is.
Syr. Myrtini Q. S.	
M. F. conditum.	

Als ook een 't zaamentrekkent Conserf.

Mengt het en maakt 'er een Conserf van

Maar sonder eenig voordeel, want de afgangen waaren meerder en met de hoogste pyn; de uitdygsels minder, maar scherper; de leevenswys was hem uit zuure en saamen trekkende dingen voorgeschreeven, en hoe hy het geseide meerder gebruikte, soo waaren de afgangen dies te scherper, de pynen meerder, en de kragten minder; tot dat hy eindelijk bloedige, ja etteragtige vuilgheeden, en een geduurige pooging om af te gaan, heeft waargenoomen; onmagtig zynde om het Leeger te volgen, heeft hy onse hulp versogt; ik d'ingenoomene voorschriften, de uitdygsels, &c. naauwkeuriglijk onderzogt hebbende, heb aan syn vrienden, dewelke my verzogten dat ik dog alle myne kragten t' zyner hulpe wilde inspannen, bekend gemaakt dat het den regten rooden loop was. Waarom ik eerstelyk heb geoordeeld dat de leevenswys moest veranderd werden, want het snot, waar meede dat de darmen meest tyds zyn beset en overtrokken, zijnde weg genoomen moet het geen wonder schy-

Maar met geen verligting.

Eindelyk heeft hy den rooden loop gekregen.

schynen dat de zieke over geduurige pynen en bloedigen aftrek &c. klaagde, insonderheid wyl de leevenswijse uit zuure en saamen trekkende dingen bestond, en dat hy meermaalen had ontlast; wy hebben hem dieshalven zoppen van geraspten hertshoorn, of van kalfs of schaaps pooten met doijeren van eijeren voorgeschreeven en meermaalen is hem de navolgende aarsspuiting gezet om lang in te houden.

Waarom hy van de kalfs pooten en van Hertshoorn enz heeft gebruikt.

℞. *Lact. beb. dul.* ℥viij
Therb. venet. ℥ß
Vitel. ovor. nº. ij
Mel. Rosar. ℥iij
M. F. Clyster pro viro.

Hem is een klysteer van Melk, en Terpentyn enz. gezet.

Neemt Soete Koeyen melk. 8. oncen.
Venetse Terpentyn 1. loot. ontdoetse met
Twee doijeren van eijeren.
Honig van Roosen drie vierendeel loots.

Mengt het, en maakt 'er een aarsspuiting van voor een Man.

Altyd heeft hy naa dit nat, en naa deese aarsspuiting minder pyn en minder bloedige of etterige afgangen gehad; ook heb ik hem deese melk voorgeschreeven.

℞. *Hord. mund. ad crep. coct.*
Amigd. dul. excortic. a ℥vj
Sem. pap. albi ℥ij
F. cum S. Q. Aq. decoct. hord. Emulsio ad ℥xiv. *adde*
Aq. cinamon. ℥ß
Syr. pap. albi ℥j
M. F. Amigdal.

Hy heeft een melkje ingenoomen.

Neemt Gepelde Gerst tot berstens toe gekookt.
Zoete Amandelen gepelt, van elks anderhalf loot.
Zaat van witte slaapbollen 1. halfloot.
Laat daar van met een bequaame meenigte gerstten waater een melk van werden gemaakt tot 14. oncen.
Doe 'er by
Kaneel water een loot.
Syroop van witte heul. een once.
Mengt het.

Van 't welke hy 's avonds ten agt uuren een vierdendeel, omtrent middernagt en des morgens ten ses uuren weederom zoo veel heeft gebruikt, maar met weinig verligting, behalven

ven dat hy zoo dikwyls niet was afgeweeſt en eenigſins beeter had geſlaapen, maar des morgens heb ik d'afgangen bloedig en etteragtig bevonden, waarom dat ik by de aarsſpuiting een half loot Diaſcordium van Fracaſtorius en eerſt een ſcrupel, ja tot twee ſcrupels Balzem van Swavel met Anys-Oly gemaakt, heb gemengt; door welker hulp ook de pynen minder, maar d'afgangen nog al deſelfde waaren; waarom wy raadzaam vonden dit en het volgende Bolus voor te ſchryven.

By de klyſteer is Diaſcordium en Anys, Swavel Balzem gedaan.

℞. *Diaſcord. Fracaſt.* ʒj *Sang. dracon.* *Lap. hæmat. a* ℈ß *Balſ. ſulph. anis.* *gt.* iij *M. F. Bol.*	Neemt Diaſcord. Fracaſtorii een vierendeel loots. Draken bloed. Bloed-ſteen van yder 1. half ſcrupel. Balzem van zwavel met anys oly 3. druppels.	Door een Sweer verwekkent en zamentrekkend Bolus.

Mengt het en maakt 'er een Bolus van.

℞. *Elect. Antidiſent. noſt.* ʒj *Spec. Diamarg. frigid.* ℈j *Ol. Cinamom. gt.* j. *M. F. Bol.*	Neemt van ons Electuary voor den Roodenloop beſchreeven, een vierendeel loots. Het koude Paarel Poeder, 1. ſcrupel. Kaneel oly 1. druppel.	En een verſterkend

Mengt het, en maakt 'er een Bolus van.

Nu heeft hy eens dit, en dan weederom dat, 's avonds met *Wyn Tint* ingenoomen, den welken hy meede ſomtyds met gezuikert brood heeft gebruikt; om dat egter de uitdygzels nog etteragtig bleeven, heb ik hem de navolgende wond drank voorgeſchreeven, waar van hy drie vier maalen 's daags drie oncen warm heeft gebruikt, door welker hulp en byſtand hy is geneezen.

En een Wonddrank, is hy geneezen geweest.

℞. *Rad. consol. major. vel potius Serracen.*
Polypod. Querc. a ℥ß
Fol. Alchimil.
Pyrolæ
Hederæ Terrest. a mi ß
Sanicul. maris m ß
Flor. Hyperici p. iij
Ras. C. C.
Cassiæ Lignea mors. elect. a ℥ß
Coq. S. A. Vasis clausis in S. Q. Aq. ferratæ ad ℥xxxvj. *in colat. dissolv.*
Syr. Alth. Fern. ℥iij
Balsf. Sulph. Anisat. ℥ß
M.

Neemt groote, of liever Turkse smeer of Waalwortel.
Eikenvaaren Wortels van yder een loot.
Blaaden van onser Vrouwen mantel.
Wintergroen
Hondsdraf van elks anderhalve handvol.
Sanicula Maris een halve handvol.
Bloemen van Sint Janskruid ℥. pugillen.
Geraspte Hertshoorn.
Cassia Ligna, die uitgeproeft is, van elks een loot.
Kook het na de konst in beslootene vaaten, in een bequame meenigte van Smits of Yzerwater. By het doorgezegene synde nog 36. oncen. doe
Syroop van Heemstwortel van Fernelius ℥. oncen.
Swavel-Balsem met Oly van Anys gemaakt 1. half vierendeel loots.
Mengt het.

Drie weeken hier na is hy weer ingestort.

Na omtrent drie weeken, hy gulsig vers zoet bier drinkende, en de nagt daar aan zonder slaapen door brengende, heeft hy 's morgens drie of vier maalen afgeweest, maar zonder pyn of krimping; na den middag heeft hy dikwyls ter stoel geweest met pyn; daar by geroepen zynde heb ik hem den laatste voorgeschreeven Bolus gegeeven, maar sonder verligting, waarom ik 's avonds de voorgaande aarsspuiting heb voorgeschreeven: 's Morgens voer hy heel wel en heeft wel geslaapen, nu meende hy geneezen te zyn; maar na dat hy ontrent 's avonds ten agt uuren weederom dikwyls had afgeweest, heeft hy my weederom ontbooden, en ik ondervond dat de uitdygsels bloedig waaren; en om dat de meeste genees-middelen byna weinig of geen verligting

ting aan en bragten heb ik van een wortel geſegt van ſommige *Hippekoanna* genaamt, van de welke ſy veele en by na ongelooflijke dingen in den Rooden-loop verhaalen, zeide hem dat ik van de ſelve een weinig had bekoomen, maar dat ik die nog niet gebruikt en had, het welk hy aanhoorende, zeide hy dat hy die ſeer gaarne aanſtonds wilde inneemen, waarom ik deſelve wortel op de volgende wyſe hem 's avonds na bed gaande heb in gegeeven. Hebbende verſcheidene geneesmiddelen gebruikt.

℞. *Diaſcord. Fracaſt.* ℥j.	Neemt Diaſcordium van Fracaſtorius 1. vierendeel loots.
Rad. Hippokoan. ſub. pulver. ℈j.	Hippokoan wortel fyn gepoederd 1. ſcrupel.
M. F. Bol.	Mengt het, en maakt'er een Bolus van.

Soo heeft hy den wortel Hippekoanna ingenoomen.

Het welk ingenoomen hebbende, heeft hy dien nagt wel geſlaapen, en 's morgens heeft hy maar eens afgeweeſt, en daarom heb ik 's avonds ten zeeven uuren hem den ſelfden Bolus weederom ingegeeven; en heeft weederom zeer wel geſlaapen, hy heeft geen pynen gevoeld, nog ook afgeweeſt, en dus heeft hy drie viermaalen het Bolus gebruikt, en is geneezen gebleeven. En hy is in 't kort geneezen geweeſt, en geneezen gebleeven.

Daar naa heb ik deeſe nog driemalen in den rooden loop ingegeeven, terwylen alle d'overige Genees-middelen weinig of niet en holpen, maar tot een half vierendeel loots, en ſulks meede met een gewenſte uitkomſt.

Ik heb van ſommige Geneesmeeſters verſtaan, dat deeſe wortel het beſte Genees-middel in den Rooden-loop is, al waſſe de allerzwaarſte, en al wierdſe enkelijk en alleen gegeeven van een ſcrupel tot een vierendeel loots, maar men vindſe ſchier nergens te koop; ſy werd uit Braſilien herwaarts gebragt en zeer duur verkogt.

Van deſen wortel *Hippekoanna* of *Hippoacanna de zwarte*, *Xipo de Cameras*, gelykſe den ſeer geleerden Man den Heer P. Herman in ſyne Dictaten en Obſervatien noemt, is een wortel eenen vinger of wat meer lang, kromagtig, dunder als een ſchryfpen, knoopagtig als met knoopjens, van buiten als met meenigten van ringetjens, rouwagtig, en bruin, en van binnen bleek; ſcherpagtig van ſmaak, bitter en onaangenaam, eenigſins

walgagtig; hy wast op de droogste en steenagtigste plaatsen, hy is wit en zwart, de zwarte pryst *Macrovius*.

Die een afkeer van den Rhabarbar heeft, zal van deese geen afkeer hebben; hy bestaat uit een lieffelyk vlug zout: desselfs kragt is in den schors gelegen, dewelke hoe zy verscher ook dies te kragtiger is; zy werd tot anderhalf vierendeel loots ingegeeven met wyn of eenig andere vogt; zy leit de vogten sagtelijk door den afgang uit, latende op het laatste een af vaagende en opslurpende kragt na zig.

In dien opzigt isse in den roeden loop een zonderling toegepast Geneesmiddel.

De Waterzugt. 16. *De Waater zugt*, welkers genesing *Galenus* op de naavolgende wys heeft beschreeven: de waaterzugtige segt hy, ontlasten wy seekerlijk eerst door den beneedenste buik; daar naa door het braaken, ten derden door Apophlegmatismen; naa het gevoelen van sommige Geneesmeesters moeten in de waaterzugt de sterkste ontlastende middelen werden voorgeschreeven, 't geen meede toestaat, maar nogtans niet en pryst, *J. Walæus in syn genees-wyze de* 43. *en* 44. *bladzyde*. want om dat zegt hy, de waaterzugt of in dien staat is, dat door andere hulpmiddelen de wey kan ontlast werden, zoo en heeft men derhalven deese heftige niet van nooden; of het is daar toe gekoomen dat de schaadende stoffe naa geen andere als de kragtigste middelen, luistert; wyl nu hier reeds de kragten weg syn, en dat de sterke Geneesmiddelen de selve nog meer zouden wegneemen, zo werdense niet zeer veilig gebruikt. Soo men zoodaanige sterke ontlastende middelen zal ingeeven zoo oordeelen wy, dat men in den begin, als de kragten nog by een zyn die diend voor te schryven: 't komt nogtans met de reeden beeter over een dat *L. Riverius* by geschrift heeft naagelaaten in alle het gebruik van Buikstuiveringen, zegt hy, moet men waarneemen, dat men ten minsten de kragtige niet al te veel en gebruikt; gelyk als *Galenus* leerd, om datse het lighaam verzwakken, en daar naa een grooter voortkomst van waater ontstaat; daarom moeten de versterkende en openende dingen meer als de ontlastende werden voorgeschreeven: en d'ondervinding leert ons, dat d'ontlastinge in deese ziekte door de pis beeter gelukt, als die dewelke door den afgang geschied; daarna om dat de sterke ontlasten-

En dat in den begin.

laſtende middelen het lighaam verzwakken en daar door een meerder voortkomſt van waater en wey daar uit ontſtaat, en dus nootzaakelijk minder opgiſting in het hart werd verwekt, waar van dan raauwer en weyagtiger bloed voortkomt, en waarom men liever verſterkende, openende pis en zweetdryvende middelen dikwylder mag ingeeven; nogtans ſtaan wy ook ſomtyds toe, als'er kragten genoeg zyn, dat men een ſterker ontlaaſtend middel als naa gewoonte den Lyder ingeeve, maar egter niet dikwyls: het luſt my een wonderlijke geneeſing van een waaterzugtige hier by te voegen.

Nogtans zommige agten meer de Pis en Zweetdryvende middelen.

Een Dogter van omtrent twintig jaren oud, naa verſcheidene dwaalkoortſen, den ſcheurbuik, als ook een langduurige derdendaagſe koorts, is in een ſoort van waater zugt vervallen, dat men het buikwater noemt, met de grootſte zwelling van beenen en voeten, ja wel zoodanig datſe niet gaan en naauwlijks op haare beenen ſtaan konde, en dat ſy meeſt altyd genoodzaakt was te blyven leggen; al wat ſe in den begin had gebruikt was niet anders geweeſt als den Moriaan geſchuurd; naa datſe verſcheidene gemeene Geneesmiddelen, dewelke nogtans niet om te verſmaaden waaren, hoe wel zonder vrugt had gebruikt: onder andere geneesmiddelen heeft ſe ook dikwils een kruidwyn een weinig verandert omtrent een maand lang gebruikt.

Een Dogter na een derdendaagſe koorts.

Vervalt een in waterſugt.

En in zeer groote ſwelling van beenen en voeten.

℞. *Rad. Ireos noſtr.*
Apii
Petroſelin. a ʒiij
Jalappæ ʒ. ß
Cort. med. ſamb.
Fol. Sennæ mund. a ʒiij ß
Agrimon.
Soldanel. a m. j.
Bac. Laur.
Juniper.
Rhabarbar. a ʒ ß
Cinamom. acut. ʒiij

Neemt wortelen van onſe Iris of liſch. Eppe of Juffermark. Pieterſely van yder 3. vierendeel loots. Jalap 1. loot.
Van den binnenſte Schors van den Vlier.
Seneblaaden van yder vier de half vierendeel loots.
Bladen van Agrimonie of Leeverkruid.
Zeewinde van elks 1. handvol.
Beijen van Laurier.
Jenever.
Rhabarbar van elks 1. loot.

Sy heeft te vergeefs een kruidwyn.

Macis	Scherpe Kaneel 3. vierendeel loots.
Sem. Fanicul. dul.	Foelie.
Extr. cort. aurant.	Saat van Soete Fenkel.
a 3i. ß	Het buitenſte van de Oranjenſchel
Conc. & cont. ſaculoque incluſ. affund.	van elks anderhalf vierendeel loots.
Vini Rhenani generoſ. vel Gallici	Geſneeden en geſtooten zynde en in een zakje gedaan zo laat 'er by
pint. vj.	gegooten werden, van de beſten Rynſchen of Francen Wyn 6. pinten.

Van de welke de Zieke alle morgens drie oncen heeft gebruikt, te weeten eerſt by elken Doſis gedaan zynde twintig druppels Geeſt van Salmoniac.

Somtyds heb ik meede dit volgende Poeder ingegeeven, waar van ſy altyd wel afgegaan heeft, en zeer veel waaters heeft uitgelooſt.

En een waater purgerend poeder.

℞. *Rad. Jalap. Reſin.*	Neemt Harsagtige Jalap gepoederd
pulv. 3j	1. vierendeel loots.
Magiſt. Gum. Gottæ	Magiſteri van Guttegom.
Tartar. Vitriol. a	Tartar. Vitriolaat van yder 6. grei-
gr. vj	nen.
Sal. ex Lig. Sambuc. ℈ß	Sout van 't Vlierhout gebrand, een
Ol. Mac. ſtil. gt. jj.	half ſcrupel.
M. F. Pul. Tenuiſſimus.	Gediſtilleerde Oly van Foelie 2. druppels.
	Mengt het, en maakt 'er een fyn Poeder van.

Ook heb ik verſcheidene *Apophlegmatiſmen* om het weyagtige waater weg te neemen voorgeſchreeven; mitsgaders den volgenden Bolus om te Zweeten, waar by ſy haar zeer wel bevond; en altyd zeer veel pis heeft uitgelooſt.

Mitsgaders een Zweetdryvend Bolus gebruikt.

℞. *Rob Sambuci*	Neemt Rob of Gelei van Vlierbeijen
Gum Guajac.	1. vierendeel loots.
	Gom van Pokhout.

Jenever

Juniper	Jenever
Sal. Prunel. aƏʃ	Lapis Prunell. van elks een half
Sambuci gr. v.	ſcrupel.
M. F. Bol.	Zout van Vlier 6. greinen.
	Mengt het, en maakt'er een
	Bolus van.

Waarom ik de buik opening aan raade.

Na dat dit alles en meer andere te vergeefs waaren gebruikt en in gegeeven, heb ik de Paraçenteſis of Buik-opening voorgeſteld; om dat geene Hulpmiddelen hadden geholpen, en ik had in deeſe Lydſter niet een het teegendeel aanwyſende teeken ondervonden; want voor eerſt, zoo was den eetens luſt geenſins verminderd of bedorven; nog de zieke ſeer ſwak, en ſy ging maar een maal of twee af; d'uitdygſels waaren nog te week nog te hard; waar uit ik niet anders en konde beſluiten als dat de ingewanden nog gezond waaren. Daar en booven was nooit haaren buik door winden opgeblaaſen; dat men uit het voelen aan den buik, en uit het geluid van het waater dat tuſſen de ingewanden vloeide mogt afneemen ſoo dikwyls als de Lydſter ſig op haar leeger om keerde.

Maar de Lydſter nog de vrienden wilden't niet toe ſtaan.

Maar nog de zieke ſelfs, nog haare bloedvrienden hebben het ſelve willen toeſtaan. Maar na omtrent twee maanden heeft de Lydſter verſcheidene puiſten met ſeer groote jeuking vernoomen, buiten alle bedenking uit een buiten gevaate zouten wey ontſtaan zynde, omtrent haare dyen, dewelke ſy met haare naagels heftiglijk jaa geduurig zoodanig heeft gekrapt, dat in't kort de gantſche dyen gevilt ſcheenen: waar uit ſoo grooten meenigte van wey- en ſiltagtige vogt is geloopen, dat ſy binnen veertien daagen van de waaterzugt, dewelke door geene genees-middelen was te helpen geweeſt, is geneeſen, de welke nog geſond zynde leeft, en my dikwyls veel heil heeft toe gewenſt en bedankt: By na dergelijke verhaalen vind gy by *G. F. Hildanus* van de waaterzugt door het zakje gelooſt en geneeſen, waar meede alle inwendige dingen te vergeefs waaren aangewend geweeſt; en van een waaterſugtige door den van ſelfs open gegaanen Naavel, en den uitvloed van de Weyagtige vogt, geneeſen: enz.

Twee maanden daar na waaren haar dyen vol puiſten met een ondraaglyke jenkte,

Die ſy open heeft gekrabt en daar is een ſeer grooten hoop weyagtige vogt uitgeloopen, en ſy is geneeſen,

Een

Een Vrouw na een anderen daagse koorts, daar na die beide.

Een Vrouw van agt en veertig Jaaren, Moeder van vyf Kinderen, droefgeestig, hardlyvig, maar gesond, de maandstonden ophoudende, krygt omtrent den Herfst d'anderendaagse koorts met seer groote koude en ondraaglyken dorst aankoomende, waarom dat sy Wey met Suuring, of Tamarinde gekookt rijkelijk in de koude selfs heeft gedronken, zynde haaren eetens lust nu eens vermeerderd, dan weer verminderd; Oly van Vitriool met Bier heeft sy dikwyls ingenoomen; door welken drank haaren dorst wel is weg genoomen en den eetens lust weer gekreegen, maar

Krygt een seer grooten dorst.

de koorts is haar met meer koude op den hals gekoomen, met soodanigen beswaarende pyne des lighaams en van alle de leedemaaten, datse genoodsaakt wierd om raad van een Geneesmeester te begeeren, die haar aanstonds (naa de zieke verhaald heeft) een buikstuiving heeft voor geschreeven, om datse in agt daagen geen aftrek had gehad: maar de selfde hebbende ingenoomen, heeft sy wel twintig maalen ter stoel geweest, met de uiterste verligting, en den volgenden dag heeft sy een Sweet-middel ingenoomen voor de verheffing, door welke sy ook voor de derdemaal van de koorts is verlost; maar omtrent een maand daar na is sy op de selfde wys eerst met een anderendaagse koorts met

En de grootste koude enz.

nog meer koude en dorst besogt, waarom sy Oly van Vitriool in Wey tot eenige druppels dikwyls heeft gebruikt, met welkers hulp den dorst en de koorts is verminderd, jaa soo haar man meende, datse ganschelijk waaren weg genoomen, maar de slang lag in 't kruid verborgen; want binnen veertiendaagen was sy niet alleen met d'enkele anderendaagse koors maar met de dubbelde, en de grootste benaauwtheid voor 't hart, een

En dikke beenen.

beswaarende pyn van alle de leeden, en kort daar aan insonderheid 's avonds, met eenige swelling van de voeten, beset; waarom sy weederom tot den bystant van den eersten Geneesmeester haaren toe vlugt nam, die aanstonds den selfden drank en het selfde Sweet-middel voorschreef, weederom met soodanigen uitslag, dat de koortsen wel in het kort wierden te booven gekoomen en de beswaarende pyn der leedemaaten, maar dat nogtans de geswollenheid van de beenen nog overbleef, en wat datse ook mogt gebruiken, daagelijks het geswel heel seer wierd vermeerderd; soo dat sy binnen een maand met een seer swaare waatersugt is besogt. Waarom dat 'er seer veele hulpmid-

middelen van seer veele Genees- en Heelmeesters, Quaksalvers enz. te vergeefs zyn aangewend, soo van ontlastende, Pisdryvende, Sweet-verwekkende, openende, ja ik weet niet wat al voor soo in- als uitwendige hulpmiddelen, hoewel alle te vergeefs; eindelijk is sy ook by my gekoomen, en als sy alles had verhaald, en ook de meeste hulpmiddelen van verscheidene Geneesmeesters my had aangeweesen, en ik die gesien en onderfogt had, soo staaken onderfalle deese uit.

En kort daar van een swaare waterfugt.

Alles te vergeefs zynde aangewend.

℞. *Elect. Hydrag. Sylv.* ʒi. ß	Neemt Electuary Hydragog. van Sylvius anderhalf vierendeel loots.	Een water ontlastend drankje in de waterfugt.
Mag. Gum Gottæ ə ß	Magistery van Guttegom een half scrupel.	
Tinct. Jalap. ʒi. ß	Tinctuur van Jalap anderhalf vierendeel loots.	
Tart. vitriol. ə ß	Tartar. Vitriolaat een half scrupel.	
Ol. Junipr. gt. iv	Oly van Jeneverbeyen 4. druppels.	
Aq. Petrosel. Q. S.	Pieterfely-waater soo veel als genoeg is.	
M. F. Haustus.	Mengt, en maakt'er een drankje van.	

Dit Drankje heeft sy dikwyls ingenoomen, en is seer veel waaters altyd met den aftrek quyt geraakt.

℞. *Rad. Apii*	Neemt Wortelen van Eppe	Een waater afdryvend afkookfel in de waterfugt.
Petrosel.	Pieterfely.	
Eryngii	Kruisdistel.	
Asparg. a ʒj	Aspergen van elks 1. once.	
Herb. Ruta murar. m ß	Kruiden van verfse Steenruit 1. halve handvol.	
Nastur. aquat. mj	Waterkers 1. handvol.	
Sem. Nast. hort. ʒiij	Saad van Sterkers drie vierendeel loots.	
Urticæ	Neetelen	
Bac. Juniper. a ʒvj	Jenever-beijen van yder anderhalf loot.	
Flav. Cort. Aurant. ʒij ß	Het Geel van de Oranjen schellen derdehalf vierendeel loots.	
Coq. S. A. in Vini Rhen. & Aq. pura		

anatica quant. vasis optime clausis ad p. ℔ *colat. adde*
Lap. prunel. ℥iij
Sal. stip. fabar. ℥i ℔
Syr. 5. Radicum ℥ii ℔
M.

Kook het naa de konst in een gelijke meenigte van Rynschewyn en van waater, de Vaaten wel geslooten zynde, tot een doorzygsel van anderhalf pint, in de welke ontdoe
Lapis prunel drie vierendeel loots.
Sout van Boonesteelen anderhalf vierendeel loots.
Syroop van de 5. Wortelen, derdehalf once.
Mengt het.

Driemaalen 's daags heeft sy vier oncen van dit afkookſel warm gebruikt, en heeft zeer veel waaters gelooſt; veertien daagen omtrent naa malkanderen had sy 's morgens en 's avonds het volgende Waater afdryvend Poeder met warme Rynschen Wyn ingenoomen.

Een waater afzettend Poeder inde Waaterſugt.

℞. *Sal. stip. fabar. prunel.*
Ocul. cancr. a ℈ ℔
Ol. Junip. gtt iij
M. F. Pul.

Neemt Sout van Boone steelen.
Lapis Prunel.
Kreeftoogen, van elks 1 half scrupel
Oly van Jeneverbeyen, gedist. iij. druppels.
Mengt het, en maakt 'er een Poeder van.

Somtyds heeft sy ook een sweetdryvend afkookſel gebruikt, en meestyds, heeft sy welgesweet, dat was.

Sweetdryvend Afkookſel in de Waaterſugt.

℞. *Ras. Lign. Guajac.* ℥ii ℔
Sassafr. ℥ij
Cort. Lig. Guajac.
Rad. Salsa Paril. a ℥i ℔
Angelica
Irid. Florent. a ℥ ℔

Neemt Geraspt Pokhout, derdehalf once.
Sassafras, 2 oncen.
Bast van Pokhout.
Wortels van Salseparil, van elks anderlhalf once.
Angelica.
Florentynse Ireas, van yder 1 loot.
Geraspten Hertshoorn.

Je-

C. C. Raſp.	Jeneverbeyen, van elks drievierendeel loots.
Bac. Junip. a ℥iij	Na een weeking van vierentwintig uuren, kookt het in wel beſlooten Vaaten ſes uuren, by het doorgezygde, zynde 6. pinten, doe
Poſt infuſ. per 24. horas coq. vaſis optim. clauſ. per 6. horas lento igne ad pint. 6. colat. adde	Tinctuur van Zaffraan 1. loot.
Tinct. Croci ℥ ß	Gelei van Vlierbeyen III. oncen.
Rob Sambuci ℥iij	Mengt het.
M.	

Dus heeft ſy Looк, Peeper Wortel, den binnenſte Baſt van Vlier, en Roode Kool, deeſe met Rynſchenwyn, die met Jenever &c. geweekt, gebruikt, maar alles met een vergeefzen uitſlag; waarom dat ik aan haar Man en de Vrienden heb geſegt, dat 'er myns oordeels maar nog een eenig genees-middel overig was, naamelyk de buik-opening; de Vrienden als mede den Man ſelfs baaden my, dat ik ſulks aan ſyn Vrouw ſelfs wilde aantoonen, en te gelyk het naakte lighaam beſien, om dat ſy vreesden, datſe wel haaſt ſoude van een berſten; het welke als ik beſag, vreesde ik het ſelfde met den Man en de Vrienden, want ik ondervond ſoo hier en daar d'aanwyſingen van een aanſtaande van een ſcheuring; den buik was ſoodanig uitgeſpannen datſe meer als drie ellen dik was, ook waaren de beenen en voeten tot ſoodanigen dikte uitgeſet, datſe nog beweegt nog geboogen konden werden. In haar aangeſigt ſcheen ſy anderſins gezond te weeſen, ſy had nog goeden eetens luſt, ging dagelyks af, den dorſt niet al te groot, de zydebuiken geenſins hard, den ſlaap wel naatuurlijk maar gebrooken, waar in ſy egter weederom ligtelijk verviel.

Den buik ſoodanig uitgeſpannen dat ſy en ſcheen van een te berſten.

Waarom van de buikopening is gewaagd.

Als deeſe Lydſter van de Buikopening hoorde, vroegſe aanſtonds of deſelve ſeer pynlijk was; maar naa dat ik geſegt had datſe naauwlijks pynlyk, maar de geneeſing twyffelagtig was, datſe miſſchien daar naa in 't kort zoude ſterven of opkomen, antwoorde ſy aanſtonds en bad met gevouwen handen, (den Man en de Vrienden daar by ſtaande) wilt gy lieden, en inſonderheit gy myn alderliefſte Man aan my ſeer elendige deeſe gunſt niet

liever bewyſen, met dit toe te ſtaan, als my ſeer bedroefde, en volgens het oordeel van alle Genees-meeſters, door geene genees of hulp-middelen te helpen, langer aan te ſchouwen? alle ſiet gy dat ik in 't kort moet van een berſten, en dat 'er niets anders als een ſchielijken dood is te verwagten: ſtaa het derhalven toe, ſtaa het dog toe; op dat ik liever een twyffelagtig lot mag ondergaan, als dus langer tuſſen den haamer en 't aanbeeld blyven ſitten; waarom dat ook den Man ſyn vrouw by de handen vattende en in traanen als verſmeltende, het toeſtond; gevraagd zynde of ik terſtond het ſelve ſoude in 't werk ſtellen? Heb ik geantwoord ſulks het werk van den Heelmeeſter te weeſen, en ik beloofde, dat ik 's anderendaags t'ſaamen met den Heelmeeſter ſoude weerkoomen, waarom dat ik t'ſaamen met den vermaarden man de Heer Jan Smaltſius, Soon van den Heer Noach Saliger, (dewelke in ſyn konſt ſeer ervaaren was, eertyds een ſeer vermaard Steenſnyder) deeſe ſieke hebben beſogt, en de Heer Smaltſius heeft de Buikſteeking in 't werk geſteld, maar niet met het gewoone werktuig dat den Heer Paulus Barbette in ſyn Heelkonſt gebruikt en afgeteekent heeft, maar alleen met een Kromme Naalde die langagtig is met een t'ſaamen gedraaiden wollendraad, aan het eene einde dunder, en aan het andere dikker, en wel op deeſe wyſe; met ſyn regterhand ſtak hy de geſeide naald drie vingeren breed van den naavel en beneeden den ſelfden door den buik, en de naald naa de dwarsſpier met de ſlinkerhand dat deel t'ſaamen perſſende, al voort duuwende ſtak hy weederom door den buik, en de naald afgeſneeden hebbende, ſoo heeft den wollendraad druppelwys dag en nagt het waater dat in den buik was uitgelaaten; want onder het doorſteeken zyn wel drie of vier oncen daar van uitgelekt; ik heb de Lydſter nog hooren klaagen nog roepen, alleenlijk vroeg ſy, of het nu al gedaan was? Ik dank u lieden ten hoogſten, ik heb naaulijks pyn gevoeld, jaa my dunkt dat ik al eenige verligting bevinde voor ſoo veel de ſpanning belangd; in vier en twintig uuren heb ik waargenoomen dat 'er omtrent een pint waater was uitgedroopen, ſoo 'er minder uitquam, wierd den draad van de dikke zyde naa de andere dunnere te rug getrokken, en zoo over en weer; ondertuſſen was de leevenswys van haar verſterkende, dikwyls, en niet te veel te gelijk genoomen; ook heeft ſy

dik;

Dewelke Smaltzius met een kromme naald en daar aan een gedtaaiden draad van zaaijet, heeft in 't werk geſtelt.

Doorwelkers hulp het waater druppelwys uit den buik heeft gedroopen, En welſoo, dat 'er in de 24. uuren een pint is uitgezypeld.

dikwyls een leepel vol of twee van den naavolgenden hartſterkenden Leepeldrank ingenoomen.

℞. *Aq. Meliſſæ* ℥iv	Neemt waater van Meliſſe 4. onceñ.
Fænicul. ℥j	Fenkel 1. once.
Vitæ Mathiol.	Vita van Mathiolus.
Cinamom. a ℥ß	Kaneel van yder 1. loot.
Vini Rhenan. vetuſtior. ℥i ß	Oude Rynſchewyn, anderhalf once.
Conf. Hyacintor. ℥ij	Confectie van Hyacinthen een half loot.
Julap. Roſat. ℥i ß	Julep van Roosen anderhalf once.
M.	Mengt het.

Ondertuſſchen heeft ſy geſtaadig een hartſterkende Mixtuur gebruikt.

Het ſcheen alles naa wens te gaan, ſy ging daagelijks eens af, de Pols was ſterk genoeg en ſy hadde geen koorts, ſy betuigde datſe daagelijks verligting gevoelde, maar den ſesden dag 's avonds ten negen uuren kreeg ſy een klein koortsje, en dien ſelfden nagt is ſy ſchielyk en onverwagt geſtorven.

Sy heeft verligting vernoomen, maar is met een klein koortsje geſtorven.

Soodanige buik-opening hebben wy met dien jongen Heer Smaltzius aan een Boerin digt by het Dorp Alphen meede in 't werk geſteld. Deeſe had ook een wonderlijke dikken buik, maar ſy is meede aan een klein koortsje met dorſt, ooverleeden.

Wy hebben noch een dierghelyke buik-opening, maar met deſelfde uitkomſt in't werk geſteld.

Op dat de *goet gunſtige Leezer* het geſeide dies te beeter zoude verſtaan, ſoo hebben wy raadſaam gevonden, alles met een afbeelding te verklaaren.

A. De Zieke aan een ſwaare Waaterſugt.
B. Den Buik zeer uitgeſpannen meer als drie ellen dik zynde.
C. C. De Zydebuiken.
D. D. D. D. Aanwyſingen als van een aanſtaande Berſting, zynde ſeer doorſchynende.
E. Den Naavel.
F. F. Den in- en uitgank met de Naald gemaakt.
G. G. De einden van den t'zaamen gedraaiden Wollendraad, buiten den buik hangende, aan 't einde dunder, aan het andere dikker.
H. De Naalde.

De geſeide Buik-opening door een afbeeldinge verklaard.

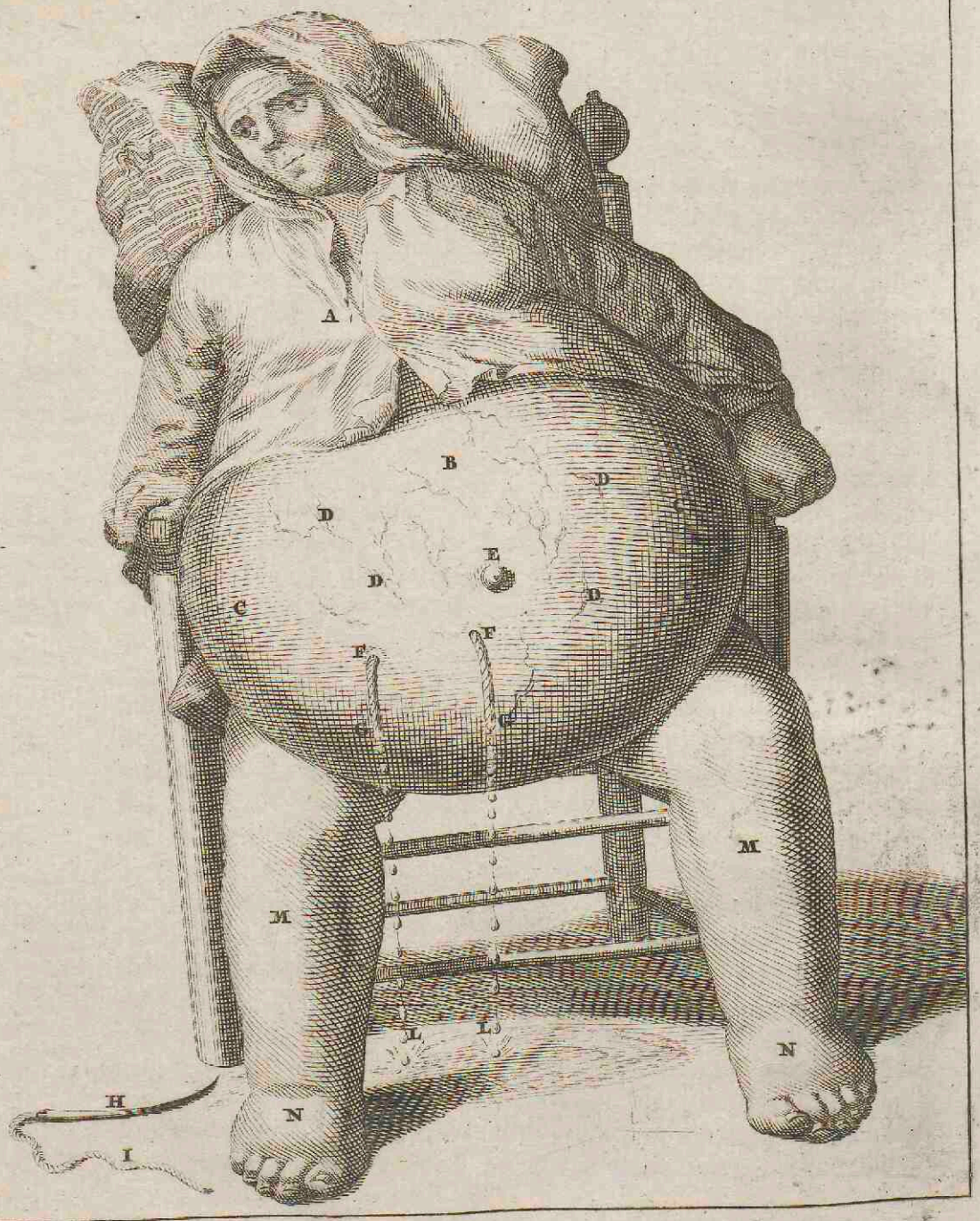
A
B
D
D
D
C
E
D
D
C
F
F
M
M
L
L
N
N
H
I

I. Den t'zaamen gedraaiden Wollendraad naa de Naald toe wat dikker.
L. Het Uitſypelend Waater.
M. De Opgeſwollen en van een geſcheide Beenen.
N. De Voeten meede zeer geſwollen zynde.

Miskleurige of opgeſtopte ſtonden.

17. *Miskleurige of opgeſtaage Maandſtonden, nog op den ſelfden tyd* (te weeten raſſer ofte traager *voortkoomende*) volgens *Hippocrates in ſyn 36. Kortbondige Spreuk der 5. ſneede*, een Vrouw, ſegt hy, welke de Maandſtonden miskleurig, en niet altyd op de ſelfde wys en tyd voortkoomen, wyſen aan dat de Buikſuivering voor haar noodſaakelijk is.

Wy hebben verſcheidene Meisjens, Weeduwen, en getrouwde met de naavolgende Pillen, een Kruidwyn, en een Poeder geneeſen.

Pillen om de Stonden te doen voortkoomen.

℞. *Maſ. Pil. Fœtid. major.*
Aloes lucidæ a ʒij
Myrrhæ rubr.
Raſ. Jalap. a ʒß
Caſtorei
Croci optim.
Diagridii
Troc. Alhand. a ℈j
Tart. Vitriol.
Extr. rad. Gentian.
Sal. volat. ſuccini ærmon. vel fugil. a gr. xxv.
Ol. menth. deſtil. gt. viij
Sabinæ gt. 6.
Origani gt. 2.
F. cum S. Q. Elix propr. maſſa & ex ℈j. *pil.* v.

Neemt Maſſa Pilular. Fœtidar. major.
Helderen Aloë van yder een half loot.
Roode Myrrha.
Hars van Jalap van elks een half vieren deel loots.
Bevergeil.
Zaffraan van de Beſte.
Diagridium.
Trochiſci Alhandal van yder een ſcrupel.
Tartar. Vitriolaat.
Extract van de Gentiaan wortel.
Vlugzout van Brandſteen.
Salmoniac of van Schoorſteen Roet, van yder 25. greinen.
Oly van Kruismunt gediſtill. 8. druppels.
Seevenboom 6. druppels
Orego 2. druppels.

Naa

Na dat alles tot een fyn Poeder is geſtooten, maakt 'er met een genoegſaame meenigte Elixir Proprietatis van Paracelſus een Klomp uit; uit een ſcrupel van den welken ſoo maak 5. Pillen, van de welke als dan de Doſis is 5. of 7. de welke ſy meeſt tyds tweemaalen in een week hebben ingenoomen.

Kruidwyn voor opgeſtopte Maandſtonden.

℞ *Rad. Angelicæ*	Neemt wortelen van Angelica.
Ariſtoloch. rotund.	Ronde Hoolwortel.
Galangæ	Galega.
Rub. tinct. a ʒiij	Meekrap van elks drie vierendeel loots.
Fol. puleg.	Blaaden van Pulei.
Menth. Criſp.	Kruismunt.
Sabinæ a m. j	Seevenboom van elks 1. hand vol.
Bac. Lauri	Baayen van Laurier.
Juniper. a ʒß	Jenever van yder 1. loot.
Sem. Leviſtici ʒiij	Saat van Lavas drie vierendeel loots.
Sinapi	Moſtaart.
Fœnicul. dul. a ʒij	Soete Fenkel van yder een half loot.
Croci optim.	Saffraan van de beſte.
Cinam. acut. a ʒß	Scherpe Kaneel van yder 1. loot.
Charioph.	Kruidnaagelen
Flav. cort. Aurantior. a ʒiß	't Geele van Oranjen Schellen van yder anderhalf vierendeel loots.
Conc. & conciſ. affunde	Geſneeden en geſtooten zynde en in een Steene Kan gedaan, giet 'er by,
Vini Gallici pint. v.	Francewyn 5. pinten.

Naa een weeking van agt daagen hebben ſy alle- of om den anderen morgen van deeſen Wyn drie oncen gebruikt, hebbende te vooren by elken Doſis feſtien of agtien druppels Geeſt van Schoorſteen-roet of van Salmoniac gegooten.

Neemt

Poeder seer kragtig tot de stonden.

℞. *Sal. Arthemis.* ℈ij
Borac. Venet.
Tartar. Vitriol. a ℥ß
Croci optim. ℈j
Ol. Succini vel Sabin.
Menth. a gt. iij
M. F. Pul. No. vj.

Neemt Sout van Byvoet 2. scrupels.
Veneetsen Borax.
Tartar. Vitriolaat van yder een half vierendeel loots.
Van de beste Zaffraan 1. scrupel.
Oly van Barnsteen of van Seevenboom
Kruismunt gedistil. van yder drie druppels.

Mengt het, en maakt 'er een Poeder van, om het in VI. Gisten te verdeelen, van welk Poeder sy alle avonden een met de Kruidwyn hebben ingenoomen.

Hardlvigheid.

18. *Verstopten Buik*, als *C. Celsus getuigt in syn* 1. *Boek, het* 3. *Hoofdstuk, alwaar hy van de Afgangen handeld aan de* 31. *bladz.* want den aftrek, segt hy, moet men ook van't Genees-middel begeeren, wanneer den buik verstopt is, en daar uit opblaasingen, hoofdpynen en andere qualen van het boovenste gedeelte aangroeijen: behalven in de Pest, en alle quaadaardige quaalen, als *Palmarius leerd van de Quaadaardige Ziektens en Pest-Koortsen op het* 23. *Hoofdstuk.*

Quaadsappigheid.

19. *Quaadzappigheid* (Cocochymia) als *Fuchs leerd*, meest tyds pleeg tussen *de Geneesmeesters* de vraag in verschil te koomen, of naamentlijk de verandering maakende dingen in de quaadsappigheid, de welke hier meede werden aangeweesen, (want het is een overvloed van bedorvene vogten, en te gelijk in hoedanigheid niet selden maar meest altyd schaadende) voor de buiksuiverende, dan of de buiksuiverende voor de veranderingmaakende moeten voor afgaan.

Of de purgatien voor de veranderingmaakende dienen te gaan.

Wy antwoorden: dat de ontlastende middelen dan voor de verandering maakende behooren voor af te gaan, 1. Wanneer sy sonder schaade van de zieken konnen werden ingegeeven, of 2. Wanneer de stoffe of de vogt (verstaa de Gal, want geen vogt pleeg in't lighaam soodanig op te gisten als de Gal) opweld; als *Hippocrates in de* 10. *Kortbondige Spreuk het* 4. *Deel*, heeft geleerd, dat men ontlasten moet in seer scherpe siektens wanneer de stoffe opsweld, op dien selfden dag, want het in soodanige uit te stellen,

len is quaad: ofte 3. Wanneer de quaadſappige vogt niet te gelijk in hoedaanigheid en hinderd, voor ſoo veel de quaadſappige vogten te gelijk in hoedanigheid ſchaaden, voor ſoo veel zynſe meede raauw en ongekookt; en de raauwe en ongekookte mag men met geen middel uit brengen volgens den XXII. *Kortbondige Spreuk van het* I. *Deel*. Maar in het teegendeel ſoo moeten de verandering maakende, en de verdorvene hoedaanigheid der ſchaadende vogten maatigende, voor de ontlaſtende gaan, wanneer de overvloedige vogten te gelijk in ſoodanige verdorvene hoedaanigheeden ſchaaden, datſe niet ſonder vreeſe van een groot ongemak van de ſieke door den buik moogen uitgelooſt werden; by voorbeeld, in de Peſt, (gelijk ſtraks uit *Palmarius* is beweeſen) alhoewel dat Peſt vergift onder de opwellende ſlymen galagtige vogten is gemengt, en dieshalven gantſchelijk quaadſappig, en te gelijk in meenigte en in hoedanigheid ſchaadende is in het lighaam; nogtans kan het ſonder vreeſe van het grootſte ongemak of van de dood ſelf door den buik niet werden uitgebragt, naamentlijk weegens de uiterſte ſcherpigheid waar meede dit Peſtſenyn met de opwellende vogten vermengt, begaaft is: want ſoo het ſelve naa de darmen van ſulke verkeerdelijk ontlaſtende middelen werd beweegd, volgt'er by na altyd een doodelijken buikloop, gelijk als de ondervinding aan veele heeft geleerd.

20. *Langduurige ſiektens*, als maar de kooking blykt, want dat men altyd de kooking moet verwagten heeft *Aëtius* geleerd, maar *M. Wendel* vaſt geſteld dat men in een langduurige ſiekte ſomtyds naa de kooking niet en kan wagten, te weeten ſoo het lighaam de ſchaadende ſtoffe niet en verdraagd. Langduurige ſiekten.

21. *Haaſtige ziektens*, in deeſe ziekten moet men *ſelden en niet als in den begin* ontlaſtende middelen gebruiken, en dat, niet voor dat men eerſt alle naarſtige omſigtigheid heeft gebruikt; ſoo leeſt men by *Hippocrates in de* XXIV. *Kortbondige Spreuk van't* I. *Deel*, *en by Galenus in ſyn Boek welke men behoord te zuiveren*; *en Aphoriſm.* 10. *van't* 4. *Deel*. Dat men in ſeer haaſtige of ſcherpe ziektens mag ontlaſten ſoo de ſtoffe opweld, dien eigen ſelfden dag, In haaſtige ſiektens, maar ſelden, en niet als in den begin.

want in soodanige het uit te stellen is quaad; waarom dat ook *Dorncreil in syn Boek van de Ontlastinge*, segt, selfs in 't begin van de haastige ziektens, van die geene naamentlijk in de welke de stoffe opweld, moet men de lighaamen suiveren, niet tegen staande dat 'er geene teekenen van kooking sig op doen: waarom dat ook *Galenus in syne Commentarien op het* 1. *Boek der Kortbondige Spreuken de* 22. *en in de* 1. *op het* 4. *Boek der Aphor.* geleerd heeft, dat men de opwellende vogten in den beginne der ziekte moet ontlasten.

De Jigt al meede in den beginne.

22. *De Jigt*, naamentlijk, de ontlastende middelen in den beginne in te geeven, voor dat door de pyn, koortsen, en waakingen &c. de kragten zyn ter needer geworpen, anderssins doen sy seer quaalijk die de geneesing van de Jigt met ontlastende middelen onderneemen; want soo 'er ontlastende middelen inde Jigt-pyn werden gegeeven, bevorderd men daar door niet anders, als dat d'eene verheffing geeindigt zynde, d'andere terstond en dat wel dikwyls in eenig anderdeel veel tyds twee of driemaal soo heftig werd verwekt; waar van men kan naasien *J. Walæus in zyn Geneeswyse de* 31. *bladzyde*, gelyk als de naavolgende aanmerking ten overvloed sal betuigen, maar dat deselve in den begin seer veel voordeels hebben toe gebragt, getuigt den seer vermaarden *D. Sennertus van de Jigt het* 7. *Hoofdstuk*; men heeft bevonden (segt hy) dat sommige Jigtige, van geenig ander geneesmiddel zoodanigen baat hebben gevoeld als van herhaalde ontlastingen *in den beginne*, jaa dat de selve dikwyls baat hadden aangebragt sonder andere genees-middelen; want daar werden door de jigtige pyn meer geesten verspild en de kragten meerder gebrooken, en de leedemaaten swaarder verswakt; eindelijk, zoo werden alle de kragten des gantschen lighaams meer afgemat door een invloed van vogten van een eenige verheffinge in de leedemaaten, als van Seevenmaal *in't begin of voor den aanval* van de verheffing herhaalde en door 't gebruik verfogte gemaatigde ontlastende middelen; en op 't 5. *Hoofd-deel van de Jigt*, vermaand hy, dat men wat sterker suiver middelen moet uitkiesen, nogtans soodanige, die aan de Maag niet moogen schaaden; en op het VII. *Cappittel*, segt hy, soo iemand neerstigheid wil aanwenden om de Jigt voor te koomen, mag hy drie

of

of ook wel vier maalen alle jaaren een buikſuivering gebruiken, dewelke als dan gemaklijker werd in 't werk geſtelt in den Lente en in den Herfſt, gelijk als meede getuigt *Galenus in ſyn Boek van de Reeden om te geneeſen door aaderlaating, het* VI. *Hoofdſt. en op het Boek van Hippocrates van de vogten de* I. *Commentarie.* te weeten een weinig voor dat dag en nagt eeven lang zyn.

Een Man die Bachus lang had gevierd.

Seeker Man ongevaar vyf en veertig Jaaren oud, ſlymagtig, hebbende *Bachus lang gevierd*, vervalt in een vermindering, ja in een geheel verlies van eetens luſt, en niet lang daar naa tot dikke beenen en voeten, en haaſt in een geduurige alle daagſe koorts, die 's avonds ten ſeeven uuren meeſt tyds verhefte; dus heeft hy by naa een maand aan de koorts plat te Bed geleegen, wanneer den eetens luſt is weer gekoomen; eindelijk is het geſwel van de beenen en voeten meede verdweenen; geneeſen zynde ſoo heeft hy *Bachus* de huur opgeſeid, maar heeft dies te hittiger *in het Bos van Venus* begonnen te jaagen; maar niet lang hier naa heeft hy de Jigt gekreegen, waar van hy door hulp van Brandewyn daar wat Campher in was geſmolten, warm opgeleid, binnen omtrent veertien daagen is bevryd geweeſt; maar naa een lange Reis in een reegenagtige lugt is hy met ſoodanige pynen, en maalende koortſen, en waakingen, die dagelijks verſwaarden weer ingeſtort: op den raad van ſeeker *Geneesmeeſter* is aanſtonds hem een ader geopend 's anderendaags een ontlaſtend, en op den dag een Sweet-middel van Ouden Theriaac ingegeeven, waar van hy weinig heeft geſlaapen en wel heeft geſweet, en op den vierden dag heeft hy op de pynlijke deelen Brandewyn doen leggen; den vyfden dag heeft den ſieke weederom een ſuiver middel om dat de pynen toe naamen, ingenoomen; (*merk aan*, d'oorſaak zynde weg genoomen, ſoo werden wel de uitwerkingen meede weg genoomen, maar nogtans voor dat ſomwylen d'oorſaak werd weg genoomen, werd de ſieke door de aandringende en vinnige verheffing en vermeerderende toevallen van de dood verraſt en meede geſleept) het welke hebbende gebruikt, zynder nog ſwaarder pynen ontſtaan; waarom de Lyder niet anders als een ſweetmiddel van ouden Theriaac en Brandewyn daar een weinig Campher by was heeft willen gebruiken, en ſo heeft hy ſeer wel geſlaapen, en de pynen ſyn

Vervald in een geduurige daagelykſe koorts.

Geneeſen zynde heeft hy ſterk in Venus Bos gejaagd, en de Jigt gekreegen.

Srort weer in.

Na 't inneemen vrn een purgeer middel krygt ſcherper pynen.

Eindelyk is hy nog door den Laudanum Opiatum en den Campher Brandewyn geneesen.

daagelyks geminderd; ten laatste heeft hy weederom door d'aanraading van den *Geneesmeester* een buikspuivering ingenoomen, en den naavolgenden dag waaren de pynen op een nieuw soodanig vermeerderd, dat de sieke van pyn overluid schreeuwde, waarom hy terstond om een anderen *Geneesmeester* zond, die aan hem niets anders als twee Pilletjens van anderhalf grein Laudanum Opiatum gemaakt, 's avonds gaf om in te neemen, en hy heeft die maar driemaalen ingenoomen, en op de pynlyke deelen niet anders als Brandewyn met Campher gelegt, en hy is in 't kort geneesen.

De Schurft.

En desselfs oorsaaken en onderscheid.

23. *De Schurft*, die nu eens uit brakke wey, dan uit scherpe gal, of uit een wrange vogt, als sommige willen, en dikwyls te gelyk slymige enz. zyn oorspronk neemt; zynde deese vogtig, geene droog, of schilferagtig, jeukerig, etteragtig, vuil enz. die een keurlyke geneesing van deese quaal begeeren te weeten, laat die leesen *Gordon* als meede *S. Hasenreffer*, gelyk ook *Valescus* en *H. Mercurialis* dewelke overvloedelyk en allerbest deese quaale hebben beschreeven; *de teekenen der oorsaaken* gelyk die heeft naagelaaten *P. Foreest*, die segt hy, de welke ruuw is in zig selfs, en heeft puisten op de huit, dewelke verheeven en met een scherp of spitshoofd zyn, de soodanige is het uit een scherpe vogt; maar de welke breede puisten hebben en die dieper in het vlees zyn, der selver vogt is van minder scherpigheid: soo de schurft uit het bloed is, werd se gekend uit de roodigheid van het lit en de volheid van alles; door de sagtigheid, uit de vermaaklyke jeukte, en uit de overvloedige etter en de schielyke voortkomste, en haast volgende bloed naa 't gekrab met de naagels, en den smaak in den mond werd soet bevonden; maar soo se uit brakken slym ontstaat, dan werd de plaats geelagtig, en daar koomen als schobben uit; (soo hebben wy een Edelman gesien, wiens gantsche lighaam schubagtig was, die dikwyls voor een maand of twee als geneesen zynde, seer ligtelyk weederom instorte wanneer hy gesouten kost, als Zeevis of Bokking quam te eeten, maar een naauwkeurige leevenswys onderhoudende, en het afkookssel dat straks staat te volgen, als ook een Bolus om te sweeten hebbende gebruikt, is hy in 't kort weederom geneesen, jaa onmiddelyk naa den Sweet-Bolus twee of drie maalen hervat, soo vielen de schubben overvloedig van syn lighaam af, maar

Teekenen van de oorzaaken.

Sy storten seer ligtelyk weederom in.

om

om dat hy ſoo dikwyls in deeſe Landen inſtorte, is hy op onſe aanraading naa Italien gegaan, om aldaar het Adderen vlees in te neemen, door welker hulp veele zyn geneeſen, gelyk de aanmerkingen der Geneeskonſt-Oeffenaars getuigen.) en daar is maar een maatige voortkomſt van etter en een ſeer vermaaklyke jeukte, en op 't einde een groote ſmerte: ſoo ſe van de Gal is, dan is 'er een droogte en een dorrigheid van het lit en een ſteeking en hitte, en een ſcherpe jeukte, en ſeer weinig voortkomſt van etter; de plaats is van een Citroen kouleur met groote jeuking, droogte en ſpleeten; ſoo ſe uit ſwarte gal ontſtaat, trekt de plaats naa den ſwarten, en het is een drooge ſchurft met ſchubbens, en ſonder etter: en by aldien de vogten gemengt zyn, zullen ook de teekenen gemengt zyn. Niet teegenſtaande dat die geene, de welke van de ſchurft hebben geſchreeven eenpaarig getuigen, dat ſy dikwyls deeſe hartnekkige quaal met ontlaſtende middelen hebben geneeſen, en dat de ſelve daar toe goed ſyn, als maar toe gepaſte daar ſyn by gevoegt; ſoo is het egter beeter eerſt bereidende, en de ſchaadelyke hoedaanigheid der vogten maatigende, te gebruiken, en ſoo bereid ſynde veiliglyk tot de ontlaſtende middelen met toegepaſte vermengt, over te gaan; en op deeſe wyſe werd de langduurige en hartnekkige ſchurft, raſſer, veiliger en genoeglyker geneeſen.

Waarom het adderen vlees met een goede uitwerking werd voorgeſchreeven.

En men moet ſpecifique dingen by de purgatien mengen.

En verandering makende voor afloten gaan.

Een Man van omtrent vyftig Jaaren oud, naa veelderlei en lang gebruik van Melk ſpys en Ooft, en een verdorven leevenswys, enz. vervald in een etterige Schurft, uit de welke een groote meenigte etters daagelyks vloeide: jaa ook ſoodanig dat 'er de ſieke maager van wierd; naa dat hy veele en verſcheidene dingen nu eens door den raad van deeſe, dan weer van geenen te vergeefs daar voor had gebruikt, heb ik om hem te geneeſen geroepen zynde, eerſt het naavolgende Afkookſel voorgeſchreeven.

Een maa naa een quaade leevenswyze.

Vervalt in een etterige ſchurft.

℞. *Raſ. Ligni Guajac.* ℥vj
Rad. Aſparag.
Polyped. Querc.
a ℥ij

Neemt Geraſpt Pokhout 6. oncen.
Wortelen van Aſperges.
Eikevaren van elks 2. oncen.
Zoethout een loot.
Vaaren.

De meeſte middelen te vergeefs zynde aangewend.

Heeft hy eindelyk een afkookſel.

Liquirit. ℥ß	Patich. van yder derde half once.
Filicis	
Lapat. acut. a ℥ij.ß	Blaaden van Duivekervel.
Fol. Fumaria	Paardeblom met de wortels. van elks een handvol.
Taraxic. cum toto a m. j	Seenenbl: ſonder ſteelen een loot.
Senna mund. ℥ß	Tamarinde anderhalf once.
Tamarind. ℥i.ß	Raauwen Wynſteen drie vierendeel loots.
Tart. Crud. ℥iij	
Conc. & contuſ. infund. per biduum in S. Q. ſeri lactis dulc. tum per duas horas coqu. ad ℔.iij. *colat. adde*	Geſneeden en geſtooten zynde, laatſe twee dagen geweekt werden in een genoegſaame meenigte zoete wey, laat het dan twee uuren gekookt werden en by het doorzygſel, zynde 36. oncen, doe
Flor. Sulph. ℥iij	Bloem van Zwaavel, een half loot.
Syr. Cich. cum Rheo ℥iij	Syroop van Suikorey met Rhabarber 3. oncen.
M. F. Apoſema.	Mengt het, en maakt 'er een Apozema van.

Van dit Apozema heeft hy driemalen 's daags drie of vier oncen ingenoomen, naa welkers gebruik wy aan hem de volgende Pillen hebben gegeeven.

En purgeert Pillen.

℞. *Extr. Cathol.* ℈j.	Neemt Extractum Catholicum, een ſcrupel.
Merc. Dulc.	Mercurius dulcis.
Flor. Sulph. a gr. vj.	Bloemen van Zwaavel van yder 6. greinen.
Ol. Fœnicul. gt. ij.	Oly van Fenkel 2. druppels.
M. F. Pil. No. vij.	Mengt het, en maakt 'er Pillen van 7. in getal, en verguldſe.
Deaurentur.	

Van deeſe heeft hy zeer wel afgeweeſt; ondertuſſen heeft hy linne doeken in het volgende warm afkookſel nat gemaakt daar opgelegt.

Neemt

℞. *Herb. Saponar. Scabioſæ a m.j*
Fol. Nicotian. ℥ß
Rad. Lapat. major. ℥j
Sulph. Crudi ℥vj
Coq. in pint. i. Vini Gallici colat. detur.

Neemt Seepkruid.
Schorft kruid van yder een handvol.
Tabak Blaaden 1. loot.
Patich Wortel 1. once.
Raauwen Swaavel anderhalf loot.
Kookt het in een pint Francewyn.
Geeft het doorzygſel tot het gebruik.

Als meede een Stooving.

Naa het gebruik van deeſe zoo in als uitwendige Geneesmiddelen, is den etter zeer verminderd, eindelyk heb ik het volgende Bolus om 's avonds in te neemen voorgeſchreeven.

℞. *Diaſcord. Fracaſt.* ℥j.
Troc. Viperini
Antim. Diaph.
Flor. Sulph.
Reſ. Guajac. a ℈ß
Lap. Prunel. gr xv
M. F. Bolus.

Neemt Diaſcordium van Fracaſtorius 1. vierendeel loots.
Adder broodjes
Antimoni Diaphoret.
Blom van Swavel.
Gom van Pokhout van elks een half ſcrupel.
Lapis Prunel. 15. greinen.
Mengt het en maakt 'er een Bolus van.

En een Sweet Bolus.

Het welk ingenoomen hebbende, heeft hy zeer gezweet, en na drie dagen is den drank vernieuwd; en daarnaa heeft hy ook dikwyls de voornoemde Pillen, mitsgaders het ſweet dryvend Bolus gebruikt; ten laatſten heeft hy de volgende ſalf om zig meede te beſmeeren gebruikt, en eindelyk is hy geneeſen.

℞. *Ung. Albi Camphor.* ℥iß
Sapon. Venet. ℥ß
Flor. Sulph.
Litharg. Auri a ℥ij
Merc. ſublim. dulc.

Neemt Witte Campher ſalf anderhalf once.
Spaanſe Zeep 1. loot.
Bloem van Swaavel.
Goudſchuim van yder 1. halfloot.
Mercurius Dulcis.

Mitsgaaders een ſmeering gebruikt, en hy is geneeſen.

Raau-

Tartar. Crudi a 3j
Fol. Nicotian. 3i.ß
M. F. Unguentum.

Raauwe Wynſteen van yder een vierendeel loots.
Tabak Blaan anderhalf vierendeel loots.
Mengt het, en maakt 'er een Salf van.

De Venus ziekte.

24. *De Venus Ziekte of de Pokken. Trincavellus* ſegt, in de Pokken, moet men het lighaam ontlaſten met een bequaam middel; maar egter niet al te ſterk, dewyl het lighaam dan ſeer verſwakt ſchynt, en uit ſyn eerſten ſtant is vervallen, voornaamentlyk voor ſoo veel als de Maag aanbelangt: derhalven moet men geenſins in den beginne van deeſe ſwaare quaal ontlaſtende middelen gebruiken, om dat *de voornaamſte oorſaak van deeſe beſmetting* een ſcherpe ſuure vogt is, *de tweede* een ſlymigen ſlym, als ten overvloed uit de t'ſaamen loopende toevallen mag blyken; het ſcherpe ſuur verbied ook liever de buikſuivering als datſe die ſoude aanwyſen, gelyk als in het voorgaande al is beweeſen, maar het toond een maatiging en verbeetering van ſig ſelven aan; wy ſtaan wel toe, jaa wy oordeelen het noodſaakelyk, dat men dat gemaatigd ſcherp zuur te gelyk met andere in meenigte ſchaadende vogten uitdryve; maar niet wanneer alles nog onbereid is, en die ſcherpe vogten nog in hunne hoogſte kragt en vermeerdering zyn; ik zal een geval en aanmerking van de Venus Ziekte hier by voegen; hoewel ik 'er wel veele zoude konnen by doen, ten ſy ik met den naam van de Lyders alleenlyk te veranderen vreesde, het eigene ſelfde te zullen ſeggen.

Maar niet in het begin.

D'oorſaak der Pokken ſchynt een ſcherp zuur te weezen.

Een Vrou vervald uit een vuilen by ſlaap eerſt in een zaad loop.

Een Vrouw van vyftig Jaaren, heeft over dertig jaaren van een onſuiveren byſlaap een vuilen zaadvloed gekreegen; dewelke niet behoorlyk geneeſen zynde, heeft ſy altyd pynen in de armen en beenen in het midden der ſelve, en in haar hoofd, tegens den avond en by den nagt haar het meeſte plaagende gevoeld; maar ſulks niets agtende, voornaamentlyk om dat ſe niet meer en verſwaarden, heeft ſy gemeend geneeſen te weeſen; en niet lang daar naa is ſy getrouwt; de man is naa eenige jaaren uit den byſlaap met een vuile hoer in een vergiftigen zaadloop vervallen; kort daar naa verſwaarden de pynen van de vrouw daagelyks, maar dit was niemand bekend, als naa omtrent ſes maanden, wanneer ſy ſulks aan haar Nigt openbaarde; dewelke

By naa geneeſen zynde trouwtſe met een beſmet Man.

den

den man in't by weesen van syn vrouw daar over beschuldigd; naa veele beschuldigingen en ontschuldigingen, heeft eindelyk de Man het beleeden; waarom sy terstond heimelyk seeker Heelmeester hebben ontbooden, de welke den Man en syn Vrouw (soo als de bloedvrienden meenden) heeft geneesen; maar omtrent twee jaaren daar naa soo wiessen weederom de pynen, (maar meer steekende) de welke niet alleen de armen maar ook de hoofdslaapen en het borstbeen seer aantasteden, waarom dat de Man het haasenpad koos; den geseiden Heelmeester weer gehaald synde, heeft sy veele en verscheidene geneesmiddelen gebruikt, maar te vergeefs; want het quaad had sodaanig de overhand genoomen, dat het geheele tusschenscheidsel van de Neus uitviel, waarom sy ook te gelyk om een Genees-meester hebben gestuurd, die haar aanstonds ontrent drie maanden lang, den Mercurius Dulcis of zoete Quik onder Conserf van Roosen gemengd heeft ingegeeven, waar op een soodanige langduurige quyling is gevolgd, en sodaanigen uit maagering van haar lighaam, dat gy haar een geraamte, met de huid alleen maar overtrokken, zoud gesegt hebben te weesen; en niet lang daar naa hebben de pynen sodaanig toegenoomen, datse in geheele agt daagen niet konde slaapen, en dat de Lydster dagt dat haar hoofd alle ogenblikken stond van een te bersten; ik daar by zynde gehaald, naa dat ik had verstaan wat 'er al was om gegaan, heb deesen naavolgen de Bolus om teegens den avond in te neemen, gegeeven.

En kort daar naa heeft sy de Pokken bekomen.

Soo dat haar tusschenscheidsel van de neus is uit gevallen.

Waar voor sy langen tyd zoeten Quik heeft gebruikt, en een groote quyling is gevolgt

℞. *Diascord. Fracast.* ʒiß
Antim. Diaph.
Gum. Guajac. a ʒj
M. F. Bol.

Neemt Diascordium van Fracastorius anderhalf vierendeel loots.
Antimonium Diaphoreticom.
Gom van Pokhout van elks een scrupel.
Mengt het, en maakt'er een Bolus van.

Daar naa heeft sy een Bolus om te sweeten.

Het welk ingenoomen hebbende heeft sy soetelyk geslaapen en wel gesweet, waarom dat om den anderen dag het is herdaan met dit Bolus, en heeft sig altyd daar heel wel by bevonden; voorts heeft sy het volgende Afkooksel, en buiten het selve geen andere vogt gebruikt.

En een afkookſel van Pokhout gebruikt.

℞. *Raſ. Ligni Guaj.* ℥vj
Saſſafr. ℥iv
Cort. Ligni ſancti. ℥iij
Rad. China ℥ij
Salſæ Paril. ℥iii ß
Glyzyrh.
Polypod. Querc. a ℥i ß
Paſ. major. enucleat.
minor. a ℥ij
Concuſ. & contuſ. affunde
Sp. Vini optim. pint. ß
Stent mixta ſimul in arena Calida per viginti quatuor horas tum affunde aq. puræ Q. S. coq. & colat. detur Uſui.

Neemt Pokhout geraſpt 6. oncen.
Saſſafras 4. oncen.
Schors van Pokhout 3. oncen.
Wortel van China 2. oncen.
Salſe paril. drie en een half once.
Zoethout:
Eikenvaaren van yder anderhalf once.
Roſynen ſonder karlen.
Krenten van yder twee oncen.
Geſneeden en geſtooten zynde, ſoo giet 'er by
Van de beſte Brandewyn een half pint.
Laat het dus gemengt t'zaamen ſtaan in warm zant, of in een *marien bad* vierentwing uuren, giet 'er dan ſoo veel ſuiver waater by als genoeg is.
Kook het en geef het doorſygſel om te gebruiken.

Heel ſchielyk zoo is 'er een ſeer wreede pyn van het verheemelte &c. ontſtaan.

Naa dat ſy dit afkookſel eenige weeken had gebruikt, is 'er ſchielyk een wreede pyn van het verheemelte ontſtaan, geenſins voor het Afkookſel wykende; waarom ik den voorſeiden Bolus haar heb gegeeven om in te neemen, den welken ingenoomen hebdende is binnen weinig uuren de pyn by na geſtilt, en daar is by na de helft van het been des verheemelts uitgevallen, en in een maand heeft ſy aan my twee geen geringe brokken van het jukbeen die of uitgeſneeden, of met 'er eigene handen had uitgetrokken gegeeven, dewelke ik ook tot nog toe heb bewaard en aan veele vertoond; ik heb aan haar belaſt dat die holligheeden met het afkookſel ſouden werden afgewaſſen; daar naa zynder ook nog ſeer veele kleine beentjens nu en dan uitgevallen: eindelyk zyn meeſt over het gantſche lighaam veelderley ſchubagtige puiſten verſcheenen, die ſy niet anders als met het voornoemde afkookſel nat te maaken heeft geneeſen; en niet lang daar naa.

En daarna is een brok van 't verheemelte en 't Jukbeen uitgevallen.

naa is al haar hair uitgevallen. Waarom sy seer naarstig is geweest in het gebruik van het Afkookſel; nogtans syn de toevallen niet als allengskens verminderd; waarom dat ik volgens sommige Genees-meesters by den drank drie of vier oncen raauwen Antimoni in een Popje gebonden heb gedaan, het welk geschied zynde was 't wonderlyk hoe haastelyk van dag tot dag de toevallen verminderden en ook ophielden: ten laatsten, naamentlyk de sesde maand is deese soo ellendiglyk besogte vrouw geneesen, nogtans is sy een maand hier naa van den rooden-loop gestorven.

En't lighaam door schubagtige puisten en seer verleelykt zynde, heb ik se met het voornoemde afkookſel geneesen. Eindelyk geneesen zynde is sy aan den Rooden-loop gestorven.

25. *Wonden*, dat men de gewonde door een buikſuivering sal stoelgang maaken, leest men by *Hippocrates*, de buikſuivering naa beneeden is goed in de wonden, dewelke syn in 't hoofd en den buik, en in de leedemaaten, dat *Galenus* bevestigt: waarom dat ook *Quercetaan* vast steld, dat men soo wel de buikſuivering als de bloedlaating in de geschootene wonden om twee der hande oorsaaken in 't werk moet stellen; naamentlyk om de grootte van de siekte en den overvloed van het verdorve sap.

Wonden.

26. *Sweeren*, in de Sweeren die sig om wreeten, die voortkruipen, en die langduurig zyn; en dewelke moeten verbonden werden, is het goed den buik te suiveren: ook leest men by den *Ouden Man in 't Boek van de Sweeren*, dat de suivering van den buik naa beneeden seer goed is voor de Sweeren; en *text* VI. in alle Sweeren, daar Roos of Hairworm by komt, behoord men 't lighaam naa boovenen of naa onderen te reinigen, 't welk *A. Parée* ook bevestigt.

Sweeren.

Ook zyn de ontlastende middelen seer goed met de verdunnende in de groene ziekte, en in meer andere ziektens, dewelke wy kortheids halven hier niet hebben by gevoegd, om dat in de konst-oeffening genoegsaam en ten overvloed werd aangeweesen, naamentlyk, in welke ziekten dat deese middelen te passe koomen; waarom dat ik tot die siektens die het ontlasten verbieden overgaa.

ZIEKTENS DIE DE BUIKSUIVERING VERBIEDEN, ZYN DE NAAVOLGENDE.

De ziekten welke het purgeren niet toe en laaten, zyn

1. *Bloeding*, insonderheid swaare, want de ontlastende middelen ontdoen het bloed, roeren het om en maaken het dunder, en zoo werd door dat meer geroerde, ontdaan en dunder gemaakte bloed desselfs uitstorting vermeerderd: en sy maaken met het bloed beroeren, te ontdoen en dunder te maaken van een swaaren bloedvloed een nog swaarder, en die geensins door middelen is te booven te koomen: daar en booven werd 'er aangeweesen dat men of het bloed in syn te veelheid schaadende door aderlaaten moet verminderen, of het selve door speceryen, geestagtige dingen beweegd of verhit en verdund, moet verkoelen, of te dun zynde geworden verdikken, of door eenige scherpigheid schaadende moet maatigen: derhalven koomen in een swaare bloeding de ontlastende middelen geensins te pas, om dat het teegendeel in de bloeding werd aangeweesen.

De bloedstorting, insonderheid de swaare.

Draaying van 't Hoofd.

2. *Hoofdswymel*, dat men geensins ontlastende middelen aan die met hoofddraayingen gequeld zyn, moet geeven stold *Hippocrates*, vast; want om dat deselve meest tyds scherp zyn, werden de vogten daar door meer en meer beweegd en gaande gemaakt, en daar van werden dan de geesten als rond om gerold; en soo werden de hoofddraajingen niet geneesen, maar eerder vermeerderd, en moeyelyker om te geneesen gemaakt: waarom men liever de al te groote verdunning der vogten vast maakende, of de scherpigheid der vogten maatigende daar toe mag gebruiken, of het te seer verdunde of te overvloedige bloed door aderlaating maatigen of verminderen enz. want *Hippocrates* getuigt dat het bloeden uit de neus van den beginne de hoofddraajing doet overgaan; dieshalven komt een aderlaating in 't begin van de Hoofdswymel te pas; *want daar de natuur heen wil, derwaarts mag men se leiden, langs de bequaamste weegen.*

Raasende koorts.

3. *De Raasende Koorts*, of de ontsteeking der hersen-vliesen, om dat de ontlastende middelen niets van het beleedigde deel wegneemen, maar nog grooter beweeging in 't bloed maaken, en de ontsteeking vermeerderen, gelyk als *Hippocrates in zyn Boek van 't gebruik van den Nieswortel* heeft geleerd, maar al

al wie, segt hy, het ontsteekene in 't begin van de siekte, aanstonds door een buiksuivering tragten los te maaken, deese neemen van het geene dat uitgespannen en ontsteeken is, niets weg, maar 't geene dat de ziekte wederstaat en gesond is, verbreeken zy; en dus het lighaam verswakt zynde, neemt de siekte de overhand, en het quaad werd ongeneeslyk gemaakt. nooit moet men aan raaskallende ontlastende middelen geeven: want door de quaadaardigheid der buiksuiveringen, om datse het bloed en alle de vogten beroeren en gaande maaken, soo werd daar door de ontsteeking der hersen-vliesen niet als vermeerderd; derhalven moet men liever het bloed verkoelen en verminderen door aderlaating; en door verkoelende genees-middelen met Opiat en vermengt het selve maatigen, en het al te lugtig gemaakt zynde bedwingen: als door de quaadaardigheid van de ontlastende middelen de quaale ongeneeslyk en on-overwinlyk maaken.

Basterd Raasende Koorts.

4. *De Bastaard raasende Koorts of d'ontsteeking van het middelrift*; te regt besluit *P. Foreest*, dat men geene inwendige ontsteekingen door weekmaakende of ontlastende middelen moet geneesen; want sy en doen niet anders als het bloed kragtiger te beroeren, en zoo d'ontsteeking vermeerderen; in deese quaal mag men liever doen aderlaaten en gemaatigde verdunnende zuure in het werk stellen, en zoo d'ontsteeking des middelrifs geneesen; als door de quaadaardigheid van de ontlastende middelen een quaad dat moeyelyk om te geneesen is, heel ongeneeslyk, ofte ten minsten seer quaad om te geneesen maaken.

Het Zydewee.

5. *De Zydewee of d'ontsteeking van het Vlies dat de Ribben van binnen bekleed*, de ontlastende middelen koomen insonderheid in 't begin der ontsteeking van het Vlies *Pleura* genaamt niet te pas, gelyk ons *Hippocrates in't Boek van de leevenswys in haastige ziektens* heeft geleerd; jaa *J. Jonston* heeft vastgesteld, dat de weeklyvigheid van die het Zydewee hebben, meest tyds doodelyk is: en den *Ouden Man in't Boek van de leevenswys in haastige ziektens*: in de Zydewee segt hy, soo de pyn by het sleutelbeen van sig een teeken geeft, of een swaarte by den arm, of ontrent de Mam, of booven 't middel-rift, is het voordeelig een ader te laaten aan d'inwendige in den buiging van den ellenboog, en niet te wagten met veel bloeds af te trekken: maar zoo de pyn

Aderlaating komt in de Zywee meest te pas.

mogt weesen onder het middel-rift, en by het sleutelbeen geen kenteeken van sig en geeft, behoord men de buik week te maaken, gelyk als wy booven, alwaar wy van de aanwysende siektens hebben gehandeld, de 289. bladz. genoegsaam hebben beweesen; de ontlastende middelen koomen in de zydewee niet te pas, om dat de naaste oorsaak der zydewee meest tyds een bloedrykheid is, dewelke geen buiksuivering maar aderlaating aanwyst, en om dat in die quaal het scherpe zuur voornaamentlyk schaadelyk is; gelyk als *van Helmont*, en na hem den ervaaren Geneesmeester *J. van Hadden in syne eerste en tweede Verhandeling* (in het Neerduits geschreeven) *van het Zydewee*, uit de steekende pyn, bloedstremming, en het grondzop van de pis, als meede van het geene dat baat en schaad seer wel en te regt besluit en bevestigt hebben, maar dat de scherpe zuuren de buiksuivering verbieden is booven op de 272. bladz. genoeg, en ten overvloed beweesen: den *Ouden Man* pryst de zeer verwarmende; in 't begin der Zydewee, segt hy, het wel eerst met verwarmende dingen tragten los te maaken is niet vreemd: (indien met de verwarmende dingen de pyn niet werd los gemaakt, moet men niet lang verwarmen, want sy verdroogen de Long en maaken een verstweering) van de verwarmende is warm waater het beste, (met Camille Bloemen, Vlier, Geerst, Komynzaat, Karweizaad enz. gekookt) in een fles of een blaas, of in eenig kooper vat, of in een aarden test, daar aangehouden: maar men behoord van te vooren yets sagts op de zyde te leggen; met gemak werd 'er ook een sagte groote Spons, in het warme waater uitgedrukt opgelegt; ook behoord men de stooving selfs met deekens te bedekken, want soo sal ze langer konnen duuren en warm blyven: de verwarmende stoovingen in een blaas enz. gedaan, raade ik, des versogt hebbende, aan alle in het begin van de zydewee, en in veele andere quaalen en toevallen opgeleid.

Als de Buiksuiveringen.

En waar om.

Warme stoovingen met een spons,

Of met een blaas zyn seer goed.

In het Jaar 1685. en 1686. zyn in deese Noordersche Landschappen verscheide, dog weinige opregte, maar in de Herfst en Winter seer veele valsche Zydeween ontstaan, van de welke sommige in den begin door de meeste Konst-Oeffenaars wierden ontkent Zydeween te zyn, om dat de gemeene teekenen van de Zydewee (als het moeyelyk ademen, de steekende pyn in den zyde, den hoest, de koorts, roodigheid der kaaken, insonderheid

Regte en Basterd Zydeween 1685. en 1866. grassserende.

heid als ze wat geduurd heeft en diergelyk nu al in de voorgaande genoemde teekenen niet en wierden vernoomen; in de minste waaren alle de teekenen van een regt Zydewee, maar in de meeste wierdenze niet vernoomen; in de sommige was maar een doove pyn omtrent het sleutelbeen, nu het regter, dan het slinker met een hoest; in andere een pyn onder de schouder blaaden of een derselve met beswaarde aademhaaling, maar geensins wierd ze met hoest vernoomen; weederom andere klaagden over een steekende pyn omtrent de Lenden met hoest; andere over een swaare pyn onder de Keel met beswaarde ademing sonder hoest; deese maar over moeylyker en meenigvuldiger ademing, met de grootste bloosing der wangen en den dorst; maar geene soo wel mannen als vrouwen klaagden heel seer over seer groote soo inwendige als uitwendige pyn in de mammen, soo datze deselve naauwlyk met een vinger dorsten aanraaken; in geene van deese valsche Zydeween vertoonden zig in den beginne bloedige sluimen, maar wel heb ik sommige op het eind van de geneesing vernoomen; alle hadden ze te gelykelyk de koorts. Derselver verscheine toevallen.

De meeste voornaame Geneestmeesters tragteden deese basterd Zydeween, of wel deese toevallen door sweetmaakende, verdryvende, oopenende en verdunnende soo in- als uitwendige dingen sonder aderlaating te booven te koomen, maar alles was te vergeefs; jaa de toevallen wiessen daagelyks soodaanig aan in sommige, dat sy binnen vier, vyf, of seeven enz. daagen zyn overleeden; waarom sommige Genees-meesters door 't gevaar van andere voorsigtiger zynde geworden, een ligte aderlating selfs in 't begin noodsakelyk oordeelden, en waar op sy ook terstond verligting voelden, waarom in de meeste de bloedlaating twee of drie maalen is hervat, en dat wel in groote meenigte met de hoogste uitwerking; en alsdan zyn naa de aderlaating de sweetdryvende middelen en dat wel de toegepaste voorgeschreeven, en in 't kort hebben wy gemerkt datze by naa alle zyn geneesen, het gesegde zal ik met een voorbeeld of twee verklaaren. Zynde alle geneesmiddelen te vergeefs aangewend. Zynze door aderlaatinge, en de selve twee of driemaalen hervat zynde geneezen.

Een Jongman van vierentwintig Jaaren, slymagtig, werksaam, op 't einde van de Herfst van een naabuurig Dorp, de lugt eenigsins neevelagtig zynde, t'huis gekoomen klaagde van dorst; waarom hy gulsig koud bier dronk; nogtans is hy wel gegeeten hebbende naa bed gegaan, zynde omtrent den middernagt syne adem- Een jongman naa een wandeling.

ademhaaling wat beſwaarder; heel vroeg opſtaande (want hy was een Bakkers knegt, en gewend het brood met ſyne voeten te kneeden,) klaagde over beſwaarende en meenigvuldiger ademhaaling, en over een doove pyn onder beide ſyne ſchouderblaaden, maar geenſins over hoeſt, waarom den baas ſonder twyffel meende dat hy verkoud was geworden, en daarom hem heeft gebooden ſig van de koude lugt te wagten en by den ooven wel gedekt zynde wat te gaan nederleggen, en te ſweeten; kort daar aan by van ſweet by naa wegſmeltende, is het ademen nog beſwaarder en korter geweeſt, en den dorſt nog ſeer veel vermeerderd met de grootſte roodigheid ſyner wangen; ik daar by gehaald zynde en den Jongman aanſchouwende, en de geſeide toevallen hoorende; oordeelde dat het een baſterd zydewee was, en het aaderlaaten ten hoogſten en aanſtonds noodſaakelyk; maar den Bakker antwoorde, dat nog hoeſt, nog ſteekende pyn in ſyn zyde had, en dat hy meenigmaal had gehoord, dat dit by een regt zydewee was; waer op ik hem antwoorde, dat ſuks by deeſe tyd veel was geſchied, en dat ik veele diergelyke Lyders nu nog onderhanden en ook gehad hadde, ja dat ik die alleenlyk met het aderlaaten had geneeſen, het welke hy gehoord hebbende, heeft hy my de geheele ſaak en ſynen knegt aan bevoolen; terſtond is dieshalven hem een aader geopend en zyn hem (ſoo ik my niet en bedrieg) twaalf oncen bloeds afgetapt, en op het ſelfde oogenblik vernam de ſieke ſeer groote verligting; aanſtonds heb ik hem een Ceroen-pleiſter van Comyn en Ireas gemaakt om op beide ſyne ſchouderblaaden te leggen voorgeſchreeven, en den naavolgen Leepeldrank, van de welke hy dikwyls een of twee leepels vol heeft ingenoomen en ſeer wel geſweet.

Klaagde over benaauwder ademhaaling en een doove pyn onder de ſchouderblaaden.

En over grooten dorſt met roodigheit der koonen.

En is door't aderlaten, en dar hervat, door een Ceroen,

En een ſweet leepel drank je geneezen.

℞. *Aq. Flor. Sambuci* — Neemt Waater van Vlierbloemen.
Papap. Errat. a ℥ii ß — Klaprooſen van yder derdehalf once.
Theriacal. ſimpl. — Enkel Theriac.
Prophilact. Sylv. ℥ß — Azyn van Sylvius van elks een loot.
Hydromel. ℥j — Meede, een once.
Antim. Diaphor. 3ß — Antimonium Diaphoreticum een half vierendeel loots.

Sy-

Syr. Pap. Rhead.	Syroop van Klaprooſen.
Diacodii a ℥ß	Diacodium van elks een loot.
M.	Mengt het.

Ik 's morgens weedergekeerd zynde heb alles wel beeter gevonden, maar de Zydewee nog niet geheel weg, waarom dat weederom agt oncen bloed van hem zyn afgehaald, met de uiterſte verligting ſoo dat hy nog pyn, nog beſwaarder aademhaaling meer en hadde, en binnen vier daagen geneeſen zynde, heeft hy my veel dank beweeſen.

Een Vrouw van ontrent veertig Jaaren, ſlymagtig, graaveelig, ontrent den korſten dag, willende wat gegeeten hebbende naa bed toe gaan, gevoelde in haare lendenen een groote en meer ſteekende pyn met eenige beſwaarde ademhaaling, ſy dagt dat het graavel was, maar om datſe daar by niet walgagtig was, ſoo was ſy twyffelende; eevenwel ſoo heeft ſy Rynſchewyn met Boom-Oly en de Heemſt-Syroop van Fernelius ingenoomen (ſy had dikwyls met ſeer goede uitwerking in de graaveel pyn dit geneesmiddel gebruikt) en is daar op ſoo naa bed gegaan; hebbende by naa den gantſchen nagt ſlaapeloos door gebragt, heeft ſy 's morgens beginnen te hoeſten, en te gelyk over ſeeker ſoort van pyn in haare regter Mam of Borſt geklaagt; ik daar by geroepen zynde, hebbe aangetoond dat dit een Zydewee en geen graveelige pyn en was; en oordeelde dat een aderlaating daar voor het bequaamſte middel ſoude weeſen, waarom dat haar aanſtonds een ader is geopend geworden, en de pynen in de Lendenen en in de Mam, als ook den Hoeſt aanſtonds ſoo verminderd zyn, dat ſy meende nu al geneeſen te weeſen; daarom heeft ſy niets anders als het volgende Poeder willen gebruiken.

Een vrouw met pyn in de Lendenen en beſwaard ademen enz.

Is door't aderlaaten.

℞. *Pulv. Anti-Pluerit.* ℈j	Neemt van het Teegen Zydewee Poeder 1. ſcrupel.
Balſ. Sulph. Aniſat. gt. iij	Anys Balſem met Bloem van Zwaavel 3. druppels.
M F. Pul.	Mengt het om met Mee in te neemen.

En een Teegen Pleuris Poeder geneeſen.

's Avonds weederom koomende, heb ik se sagtelyk sweetende, en over geen toeval klaagende gevonden; maar haar 's anderendaags weederom besoekende, verhaalde sy eenige benaauwtheid in haar Borst te hebben vernoomen, waarom dat ik deesen Borstdrank aan haar heb voorgeschreeven.

Om de benaauwtheid van haar borst, heeft sy borstdrankjens gebruikt.

℞. *Rad. Althaeæ* ℥j
Chinæ ʒx.
Fœnicul.
Glyzyrrhiz. a ℥ß
Fol. Tussilag. m. j
Hyssopi
Capil. Vener. a. *m.* ß
Flor. Pap. Errat. *pug.* ij
Fic. ping.
Sebesten a No. viij
Siliq. Dulc. ℥ß
Concis. & contus. coque in S. Q. Aq.
Cois & Hydromel.
ad Pint. iv. *Colat. adde*
Syr. Alth. Fern.
Capil. Vener.
a ℥ij
Balsi. Sulph. Anisat. ℈j
M. pro Apozemate.

Neemt wortelen van Heemst 1. once.
China anderhalf loot
Fenkel
Soethout van yder 1. loot.
Blaaden van Hoef blaan 1. handvol.
Yssoop
Venus Hair van elk 1. halve handvol.
Bloemen van Klaproosen 2. pugillen.
Vette Vygen.
Sebesten van yder 8. in getal.
Sint Jansbrood 1. loot.
Gesneeden en gestooten zynde kook het in een genoegsaame meenigte gemeen waaters en meede van elks zoo veel als genoeg is, tot het doorzygsel van 4. pinten, doe by
Syroop van Heemstwortelen van Fernelius.
van Venus Hair van yder twee onces.
Balsem van Swaavel met Anys-oly gemaakt 1. scrupel.
Mengt het tot een Apozema.

Hier van heeft sy daagelyks drie onces warm gebruikt, en sy is daar door in 't kort geneesen.

Sommige zyn naa de Zydewee pynen met een alle daag-

Sommige naa datse deese pynen nu waaren te booven gekoomen wierden lang door een daagelykse gaende en koomende, of geduurige koorts aangetast, insonderheid die geene, dewelke in den beginne niet en waaren adergelaaten; hoewelse verscheidene

dene teegen-koorts-middelen, buikſuiverende, jaa ſweetdryvende middelen dikwyls genoeg hadden gebruikt, maar by die geene, daar ik by geweeſt hebbe, daar heb ik een ſeer gewenſte uitkomſt gehad van het volgende, naamelyk van een Kruid Meede, afweikſel van Kina Kina die te gelyk openlyfmaakt op de 307. bladz. beſchreeven, tot twee leepels vol 's morgens ingenoomen, en ook van een koorts verdryvend Bolus. Ze een koorts beſogt geweeſt.

℞. *Rad. Gentian.*	Neemt Wortels van Gentiaan.
Contrajer.	Contrajerva.
Calami Aromat.	Calmus van elks een
a ʒij	half loot.
Fol. Menth. Criſp.	Blaaden van Kruismunt een halve
m. ß	handvol.
Hyſopi m. j	Yſſoop 1. handvol.
Sum. Centaur. minor.	Toppen van Centauria of duiſend
pug. ij	gulden kruid 2. Pugillen.
Raſ. Lign. Colubr.	Geraſpt Slangenhout drie vieren-
ʒiii	deel loots.
Flav. Cort. Citri re-	Het geele van de Citroenen, vers
cent. ʒ ß	1. loot.
Conciſ. & contuſ. af-	Geſneeden en geſtooten zynde, zoo
funde	giet daar by
Hydromel. pint. iij	Meede 3. Pinten.
Stent in loco calido per-	Laat het twee daagen op een warme
biduum.	plaats ſtaan.

En met een Kruid-Mee.

Driemaalen 's daags gebruikten ſy daar van drie oncen tot een Doſis, en dan drie uuren voor de verheffing, met warme Meede de volgenden Bolus.

℞. *Extract. Febrifug.*	Neemt van ons koorts verdryvend
noſtr. ʒ ß	Extract, een half vierendeel
Antim. Diaphor.	loots.
℈j	Antimoni Diaphoreticum. 1. ſcru-
M. F. Bol.	pel.
	Mengt het en maakt 'er een Bo-
	lus van.

En een Koorts-verdryvend Boë lus geneezen.

De Longen sugt. 6. *Longesugt of ontsteeking der Longen*, want die de Longesugt hebben en een Etterborst, soo sy loslyviger als naa gewoonte zijn, gelijk als *Hippocrates heeft geleerd in de* XVI. *Kortbondige Spreuk het* 6. *Deel.* die het Zydewee, of de Longesugt hebben segt hy, en die den buikloop krygen is het quaad, jaa aller gevaarlijkst, 't geen ook *Celsus* betuigt. waarom dat ook *Hippocrates in syn Boek van het gebruik des Nieswortels de* 611. *bladz.* heeft gesegt, dat men aan die de long-sugt hebben, en welker borst veretterd is geensins een ontlastend middel moet geeven: wat souden dog de selve in de ontsteeking der longen uitregten? (want d'ontsteeking als ontsteeking wyst geensins de buiksuivering aan) als de vogten te beweegen en om te roeren enz. en dus de vloeying en ontsteeking swaarder maaken. Het is derhalven beeter de ontlastende middelen te verwerpen, en aanstonds een ader te openen, als met sodaanigen gevaar van de sieke deselve te willen gebruiken.

Ontsteeking van den Mond der Maag. 7. *Ontsteeking van den Mond der Maag*, als *P. Foreest* getuigt, in d'ontsteeking van den Mond der Maag, segt hy, koomen de ontlastende middelen door den mond ingenoomen minder te pas, want om dat de selve meesten tyd scherp zyn, souden sy niets anders als pynen, meerder vloeyingen en swaarder ontsteeking door hunne scherpigheid omtrent den boovensten mond van de maag verwekken; waarom het beeter is terstond een ader te openen, en maatig verkoelende dingen te geeven; niet alleen in d'ontsteeking van den mond der maag, maar ook in die van de leever: in de ontsteeking van alle d'overige inwendige deelen komt de aderlaating booven alle andere genees-middelen in den beginne te pas.

Ontsteeking van de Leever. 8. *d'Ontsteeking van de Leever*; het schynt dat men in de ontsteeking van de Leever in den begin nooit buiksuiverende middelen moet gebruiken, om dat d'ontsteeking slimmer werd als de vogten door het beleedigde deel geleid werden, gelyk als *Horstius heeft uit P. Ægineta*: dat *Hippocrates in 't Boek van de Leevens wys in haastige ziektens* ook bevestigd, seggende, in 't begin van de Ontsteeking mag men op geenderley wys een ontlastend middel geeven: dat men nogtans deselve somtyds mag voorschryven heeft *Mercatus*, *Mercurialis*, als meede *Altimarus* geleerd, nogtans met die voorsorge, dat sulks niet en geschiede wanneer d'ontsteeking

king in het holle deel van de leever is; d'ontſteeking nu aan het over gaan ſynde, ſoo werd 'er noodwendig vereiſt, dat de vogten eerſt wel naauwkeurig bereid, en de weegen meede wel klaar gemaakt zyn: van dit gevoelen is ook *Galenus geweeſt in het Boek welke men behoord te ontlaſten* die geene dewelke een ontſteeking in de Leever hebben, wanneer het gefwel gekookt is, dan onderſtaan wy het ſelve uit te fuiveren door den onderſten buik, als de quaale deſſelfs holle deelen heeft bezet: maar door den pis in deſſelfs bultige deelen; dog de kenteekenen of de holle of wel de bultige deelen daar van zyn aangedaan, zullen de *vlytige Leezers* hier en daar ten overvloed vinden by de *Geneeskonſt-Oeffenaars*; *Aëtius en Galenus* hebben vaſt geſteld dat niet alleenlyk de buikfuiveringen ſchaadelijk zyn in d'ontſteeking, maar dat men ook geenſins deſelve in de ontſteeking der ingewanden moet ingeeven.

9. *Een droogen ſinking Hoeſt*, gelyk als *Hippocrates* heeft vaſtgeſteld; want wat helpen dog de ontlaſtende middelen, dewelke maar de vogten in meenigte, niet in hoedanigheid voornaamentlyk ſchaadende, uitdryven; jaa ſy ſchaaden in een Sinking Hoeſt heel zeer, om dat ſy de zout ſcherpe vogten meer en meer aan 't hollen helpen, en ſoo ontſtaat 'er grooter afvloejing van ſcherpe zoute vogten, en by gevolg ſwaarder hoeſt, en op die wys werden de zieken ſeer ligtelijk tot de teering gebragt, want door de ſcherpigheid der zoute en ſcherpe ſinkingen dewelke op de Longen vallen ontſtaat meeſt tyds den hoeſt waer van wy nu ſpreeken, de welke ſoo ſe meenigvuldig en langduurig is ſoo werd dikwyls bloed, zynde een aanwyſer van eenig inwendig gequetſt deel, met de kladden uitgeworpen; getuige zy hier van *Avicenna* en de daagelykſe ondervinding, te weeten door de ſcherpigheid der vogten, en de heevige beweeging van de borſt, ontſtaat ſeer dikwyls een verbreeking der Vaaten van de Long, en voornaamentlijk in de volwaſſene, welker harder leedemaaten voor de geweldige beweeging niet en wyken, gelijk als *Sennertus* getuigt *uit Galenus*, of ook om dat haar bloedvaarjens door byting en door knaaging geopend werden; en aldus druipt het bloed door den geduurigen hoeſt en de heftige beweeging en ſchudding van de borſt, en door de ſcherpigheid van de neerſakkende vogten, geprikkelt uit de verbrookene vaaten der longen, het welke

Droogen Zinking Hoeſt.

Van den Hoeſt

Ontſtaat dikwyls een verſweering in de Longen.

nu buiten gevaat ſynde, en ſtilſtaande, en nog ſcherper afvloeijing dagelijks ontmoetende, ſcherper zynde geworden, verrot, en een verzweering der longen voortbrengt, gelijk *Hippocrates* beveſtigt. Laat derhalven de ſinking eerſt werden geſtuit, en de hoedaanigheid der ſcherpe neervallende vogten eerſt werden gemaatigt voor dat gy tot de buikſuiverende en den hoeſt geneeſende middelen overgaat. Want men arbeid te vergeefs om den hoeſt te geneeſen, ten zy dat de ſinkingen dewelke daar van d'oorſaak zyn, eerſt werden geſtuit, en deſſelfs ſchaadelyke ſcherpigheid werden gemaatigt en weggenoomen, gelyk als *Sennertus* meede zegt.

Teering en gebrek van voeding.

10. *Teeringen, gebrek van voedſel*, gelyk als *M. Wendel ſegt*: de Teeringagtige en de dorre die moogen weegens de teering en ontbeering van voedſel geen ontlaſting met allen verdraagen: en *Fuchs* beveſtigt het ſelfde; by aldien zegt hy, het lighaam ſeer maager is geweeſt, of aan de teering heeft gegaan, dient het beeter met voedſels verquikt te werden, als door ontlaſtingen uitgeput; het ſelve ſy meede van de teeringkoorts geſegt (in de welke nogtans ſomtyds d'open-lyf maakende dingen te pas koomen ja noodſaakelijk ſyn) want *Joubert* leert dat men zig in de Teeringkoorts van ontlaſtende middelen moet onthouden, om dat deſelve de kragten niet en konnen uitſtaan; jaa dat te vreeſen was, dat met den buik te ſuiveren een zeer vervaarlyket, ja doodelyken loop zoude koomen te ontſtaan: want den *Ouden Man heeft in de* XIV. *Kortbondige Spreuk van het* 5. *Deel.* vaſt geſtelt, zoo die aan de Teering is (zoo meede aan een uitteerende koorts) een buikloop overkomt, ſoo is het doodelyk; zoo dat die aan de Teering is een buikloop overkomt daadelyk ſterft, heeft *C. Celſus* ook geleerd, jaa *in de* 12. *kortbondige ſpreuk van't ſelfde Deel*, heeft *Hippocrates* by geſchrift naagelaaten, dat die weegens de teering het hoofd-hair uitvalt, indienſe dan een buikloop krygen, ſterven; het zelfde leeſt men ook by *C. Celſus*, jaa den *Ouden Man* verbied meede om naa boovenen te *zuyveren in de* 8. *kortbondige ſpreuk van't* 4. *Deel.*

En de Teeringkoorts.

En waarom.

Den Hik.

11. *Den Hick*, voornaamentlyk indienſe uit galagtige vogten ontſtaat, gelyk als heeft aangemerkt en naagelaten *P. Foreeſt*, want de ontlaſtende middelen om datſe meeſt tyds ſcherp zyn, zouden den hick niet geneeſen maar eer verwekken (gelyk buiten allen

len twyffel Hippocrates heeft ondervonden, ook blykt het uit de 4. *kortbondige ſpreuk van't* 5. *Deel en de* 41. *van't* 8. *Deel*) want de ſcherpe dingen verwekken meeſt tyds den ſelfden en brengen hem voort, ook werden de ſcherpe vogten, dampen en uitwaaſſemingen genoeglyker en raſſer geneeſen door maatigende en verſagtende middelen en wel voornaamentlyk met Opiaten, gelyk als alle de Geneesheeren een ſtemmig betuigen, als niet zonder groot gevaar door ontlaſtende middelen.

12. *De mildſugtige droefgeeſtigheid*, gelyk als *N. Curtius* heeft vaſt geſtelt: geenſins koomen de ontlaſtende middelen in de mildzugtige droef geeſtigheid te pas, voor dat volgens de VIII. *kortbondige ſpreuk der* 2 *ſneede van Hippocrates* de Lighaamen zyn vloeibaar gemaakt; want men moet het gekookte, maar niet het raauwe door een ontlaſtend middel uitleiden, als *deſelfde in de* XXII. *kortbondige ſpreuk van't* 1. *Deel.* heeft geleerd; maar naa dat de ſchaadelyke vogten eerſt verdund en gemaatigt zyn, moet men de ontlaſt middelen gebruiken; laat den *vlytigen Leſer* na zien het geene van ons deeſen aangaande is gezegt op de 321. bladz. en inſonderheid d'aanmerking *op de* 322. *bladz. en de volgende* gegeeven; en laat hy ook die verſtand heeft oordeelen of men de ontlaſtende middelen in het begin van de mild-ſugtige droef geeſtigheid, te weeten voor dat de ſchaadende vogten verdund of gemaatigt en als gekookt ſyn, moet ingeeven of te niet. De Mildſugtige droefgeeſtigheid.

13. *Hardnekkige en verouderde verſtoppingen*, gelyk als den ſtraks *genoemden N. Curtius* leerd, koomende de ſelve niet te pas, voor dat die hardnekkige verſtoppingen eerſt ſyn geopend, want de ſchaadende vogten zyn onbequaam en niet vloeijende genoeg gemaakt, volgens *Hippocrates ſyn* VIII. *kortbondige ſpreuk het* 2. *Deel, en de* 22. *het* 1. *Deel*, om door de ontlaſtende middelen te konnen werden uitgedreeven; men moet dieshalven eerſt deeſe hardnekkige en verouderde verſtoppingen door openende, verdunnende, geeſtagtige dingen, door vlugge ſouten enz. openen, eer dat men tot de buikſuiveringe komt; en dan moet men by de ſelve noodſaakelyk nog mengen openende, verdunnende geeſtagtige enz. dingen, en dus konnenſe genoeglijk en veiliglijk geneeſen werden, maar by aldien de noodſaake tot het ontlaſten aandrong, mag men het geenſins doen als met ſodaanige die met kragtig verdunnende middelen vermengt Hardnekkige en verouderde verſtoppingen.

zyn;

zyn, op dat niet anderſins ſwaarder toevallen daar van koomen t'ontſtaan, of de verſtoppingen nog hardnekkiger gemaakt te werden.

De Peſt, quaadaardige koortſen, Blutskoortſen, Pokjens, Maaſelen enz.

14. *De Peſt, quaadaardige Koortſen, Blutzkoortſen, Pokjens, Maaſelen*, in welke quaalen men de ontlaſtende middelen als de Peſt ſelfs dient te ſchuuwen, gelijk *Palmarius en Diemerbroek*, als ook *P. Barbette, en oneindige meer andere Geneeskonſt-Oeffenaars* getuigen: jaa by Peſt tyde dient men nooit ſoo kragtige of ſcherpe middelen te gebruiken als wel op een anderen tyd, want als dan werd door de ſcherpe en kragtige ontlaſtende middelen heel ligtelijk den Roodenloop verwekt: hoewel dat de ſelve wel aan de volkoomen geſonde zyn gegeeven, inſonderheid aan Vryſters of Getrouwde de maandſtonden hebbende; maar voor de peſtige moet men nooit deſelve, jaa ook geen ontlaſtende aarsſpuiting voorſchryven; ſoo nogtans iemand deſelve begeerd te gebruiken, moet de ſelve, welk met de ſuivere en wettige peſt zyn bevangen, geene ontlaſtende inneemen, voor dat de kragten zyn verſterkt, de Fenynige hoedaanigheid uitgedreeven, en door de Teegengiften geoordeeld werd overwonnen en uitgeblutſt, en de geſwellen verdreeven te zyn, ofte tot verettering gebragt zynde van ettervloeyen, jaa nu geheel geneeſen zyn; *getuige ſy my Palmarius*; want het is beeter en veiliger de Peſt, Peſtkoortſen, quaardaardige en Blutskoortſen enz. door ſweet-middelen (inſonderheid met ſuure in de peſt) en verſterkende hardſterkingen enz. te geneeſen, en de uiterſte noodſaakelykheid het vereiſchende niet anders als een Setpil te gebruiken, als met ſoo grooten gevaar van de Sieke de ontlaſtende middelen in 't werk te ſtellen.

Maar de ſuure Sweetmiddelen koomen in de peſt meer te pas.

Nog in de verheffing der koortſen.

Nog men moet de ſelve in de verheffingen der koortſen niet ingeeven, maar wel *voor* of *naa den aanval*, of *de verheffing*, ſoo dat zy hunne werking gedaan hebben voor dat de koorts verheft: want by aldien de ontlaſtende middelen in de verheffingen ſelfs werden ingegeeven, ſoo brengen ſy niet anders als ſwaarder verheffingen, grooter Benaauwtheeden voort, voor het hart, en meeſt ondraaglyke lende-pynen, jaa ſy verſwakken de ſieke ten uiterſten; en ſy haalen of niet uit het lighaam, om dat de kragt der ontlaſtende middelen, (voornaamentlyk in de gaande en koomende koortſen) van het als dan ſchaadende ſuur werd gebrooken, of ſy verwekken ſomtyds een overmaatige buikſuivering.

15. *Den*

15. *Den Buikloop naamentlyk indienſe lang geduurd heeft*, want de langduurigen buikloop geeft te kennen de ſwakheid der inwendige deelen en als een onvermoogentheid die geduurig prikkelt, (dat men uit de pyn, benaauwtheid enz. ligtelijk mag beſluiten) en dus den buikloop verwekt; waarom dat het beeter en veiliger is, dat men ligte ſaamentrekkende met verſterkende dingen gemèngd, of die de ſchaadelyke ſcherpte maatigen en verbeeteren, gebruikt; als dat men met ſcherpe ontlaſtende middelen te geeven den buikloop grooter en ſwaarder maakt, of daar door een roodenloop verwekt. Een langduurigen Buikloop.

16. *Al te grooten Stonden vloed, getuige ſy Aëtius*; want de Vrouwen werden van de al te ſeer vloeijende Stonden genoeg verſwakt, ſoo datze geenſins door ontlaſtende middelen meer moeten verſwakt werden; want ſy ſtoppen de Stonden niet op, maar ſy verwekken en brengen den ſelfden nog al meer voort, met het bloed te ontdoen, de vogten vloeijender te maaken, te beroeren en te prikkelen enz. want de Buikſuiveringen doen de Stonden voortkoomen, gelyk als men genoegſaam kan beſluiten uit den *Eerwaardigen Oudeman in de* XXXVI. *Kortbondige Spreuke van het* 5. *Deel*, daar en booven dat uit overvloedige Maandſtonden dikwyls ſiekten ontſtaan ſegt *Hippocrates in de* 37. *Kortbondige Spreuk het* 5. *Deel.* derhalven mag men door geene ontlaſtende middelen de Vrouwen meer verſwakken, dewelke dan te vooren al genoeg verſwakt zyn, inſonderheid, gelyk als uit *Hippocrates* nu al is aangetoond, om dat naaderhand eenige ſiektens (aan de Geneesmeeſters nog onbekend) haar konnen overkoomen; het is dieshalven beeter den al te grooten Stondenvloed op te ſtoppen als met ontlaſtende middelen nog meer gaande te maaken, voorts de daar door verſwakte Vrouwtjens te verſterken enz. op dat ſy het mogten konnen ſtaande houden, en de dreigende ſiektens verdraagen. Al te grooten Stonden vloed

17. *Jigtige en meer andere pynen*, gelyk als *Hippocrates in't Boek van't gebruik des Nieswortels, de* 611. *bladz.* heeft geleerd; alſoo de ontlaſtende middelen de ſtoffe en d'oorſaak deeſer Pynen omroeren, en aldus grooter en meerder pynen verwekken, en ſoo niet uit en dryven, om dat meeſt tyds de vogten die de pynen maaken de kragt der ſelve beletten, of weegens de pyn, de darmen ſig meeſt tyds t'ſaamen trekken; daar en booven ſoo Jigtige en meer andere pynen.

schaaden de vogten dewelke de pynen voortbrengen niet soo seer in haare te veelheid als in hunne hoedaanigheid, dieshalven soo wysen ons deese pynen eerstelyk aan dat men de vogten die door hunne suure, wrange, of brakke hoedaanigheid schaaden; moet verbeeteren en maatigen, en aldus bereiden en vloeibaar maaken, eer dat men de ontlastende middelen moet voorschryven en toereiken.

De purgeer middelen moogen zonder gevaar werden voorgeschreeven voor Jonge Menschen.

MENSCHEN VOOR WELKE MEN DE BUIKSUIVERENDE MIDDELEN MAG VOORSCHRYVEN, ZYN.

1. *Jonge Lieden*, gelyk als *P. Ægineta* bewyst en *die haare krachten hebben*, getuige sy *Aëtius*. want deese konnen het geweld der selver verdraagen, sy zyn meest tyds vol sappen, en wel meest tyds vol galagtige, die alle het beste, gelyk als booven is beweesen, werden uitgesuiverd.

Die by nagt sonder 's avonts te eeten sweeten.

2. *Die by nagt Sweeten*, naamentlyk *soo sy geen spys hebben gebruikt*; waarom den *eerwaardigen Ouden Man in de* 41. *Kortbondige Spreuk het* 4. *Deel*. segt, dat by aldien veel Sweet in den slaap buiten openbaare oorsaak aan iemand die niet gegeeten heeft uit breekt, soo beduit dat, dat soo een ontlasting noodig heeft; want hunne lighaamen zyn al te vol, en dat te vol is moet ontleedigd werden, gelyk als wy hier booven uit *M. Wendel* hebben beweesen: jaa de zieke moogen ligtelyk verdraagen dat de overtollige vogt werde ontlast; hierom segt ook *Hippocrates in de* XXV. *Kortbondige Spreuke het* 1. *Deel*, wanneer de schaadelyke vogten uitgesuiverd moeten werden, laat sulks geschiede, want het is goed en voordeelig, en de zieke verdraagen het ligtelyk.

De Vrouwen.

3. *De Vrouwen*, soo haare Stonden miskleurig zyn, en niet altyd op de selfde wyse en tyd, naamelyk rasser of traager voortkoomen, als *Hippocrates in de* XXXVI. *Kortbondige Spreuke het* 5. *Deel*. heeft geleerd, jaa hy steld vast dat het buiksuiveren voor haar noodsaakelyk is.

De vier maanden swanger zyde.

4. *De Swangere*, de welke men van de vierde maand tot de seevende mag ontlasten, als den *Ouden Man* segt *in de* 1. *kort-*

bon-

bondige ſpreuk het 4. Deel, maar niet anders als *wanneer de ſtoffe opweld*, waarom dat *Heurnius* heeft geſegt, dat de beſwangertheid der Vrouwen de Genees-middelen doen ſtil ſtaan, en dat men ſeer omſigtig met de ſelve moet handelen in den begin, en in het einde van haare dragt: hierom ſegt ook *M. Wendel*, dat een ontlaſt middel meer ſchaad aan de vrugt als een aderlaating, naamentlyk op 't einde en in 't begin: want ſoo de vogten in de ſwangere niet op en wellen, volgt ligtelyk, naa de gegeeve ontlaſtende middelen, inſonderheid ſoo ze wat ſterker zyn, een miskraam; ook dient men de Vrouwen voorſigtelyk te behandelen de welke van haar ſwanger zyn twyffelen, en dewelke als men gemeenelyk ſegt, in de twyffel-maand zyn; want door de kragt van een ligte buikſuivering werd op dien tyd de kar omgeworpen (volgens het ſpreeken van de Vroedwyven); waarom het my luſt de volgende geſchiedenis hier aan te voegen.

Want daar volgt ligtelyk een Miskraam op.

Een Vrouw van omtrent vier en twintig jaaren oud, onlanks getrouwd, klaagde over een t'zaamen-nyping voor 't hart, verminderde en ſomtyds ook van geheel verlooren eetens luſt, blyvende haare Stonden twee of drie maanden agter; ook over droomen, pyn in den buik, het hoofd, den nek, en in de beenen; maar geenſins klaagde ſy over walging, rekking, bedorven eetluſt, nog ook over onguuren honger; waarom ſy van een Geneesmeeſter een buikſuivering heeft begeerd, de welke vermoede dat ſy ſwanger was, waarom hy voor haar geen ontlaſtend middel, maar den volgenden Leepel-drank heeft voorgeſchreeven.

Een vrouw onlangs getrouwt.

En een ontlaſtend middel vraagende.

℞. *Aq. Menthæ*
Cort. Citri
Cochleariæ
Vitæ Math. a ℥j
Laud. Opiat. gr. ij
Sp. Sal. Dulc. ℈i
Ol. Macis Stil.
gt. iij
Syr. Stœchad. ℥vj
M.

Neemt waater van Kruismunt.
Citroenſchillen
Leepelblaaden
des Levens van Mathiolus
van elks 1. once.
Laudanum Opiatum 2. greinen.
Soete Geeſt van Sout 1. ſcrupel.
Oly van Foelie gediſt. 3. druppels.
Syroop van Stœchas anderhalf loot.
Mengt het.

Heeft den Geneesmeeſter aan haar een hartſterkende enz. Leepeldrank voorgeſchreeven.

Sy nit haar selfs een ontlast-middel hebbende ingenoomen.

Van't welke sy alle uuren of wat laater een leepel vol heeft ingenoomen, en waar van ook de meeste toevallen syn verdweenen, blyvende de t'saamendrukking voor het hart en haare stonden op gestopt; waarom sy selfs een ligt buiksuiverend drankje van Senenblaan, Anys-saat, Foelie en Pruimen voor sig heeft gemaakt en ingenoomen, van welk Drankjen sy maar drie stoelgangen heeft gehad, en ontrent midder nagt heeft sy huivering in haare lendenen, en terstond daar aan groote koude, en 's morgens opstaande een Miskraam gehad.

Heeft een Miskraam gekreegen.

De Jigtige

5. *De Jigtige*, maar in den begin, voor dat sy naamentlyk door pynen enz. te zeer syn verswakt: getuige sy *D. Sennertus van de Jigt, het* VII. *Hoofdstuk.* als ook *J. Losel in syn Boek van het Voet-Euvel.*

Gewonde.

6. *De Gewonde*, getuige sy *Hippocrates in't Boek van de Swee-ren*, als meede *Quercetaan van de geschootene Wonden*, *het* IV. *Hoofd-stuk.* en *Galenus het* IV. *Boek der Geneeswyse*, siet booven daar wy *van de Siekten welke het Buiksuveren aanwysen*, hebben gehandeld op de 355. bladz.

Een Jongman werd in Oost-Indien met een Pook gequetst.

Een Jongman van ses en twintig Jaaren, van myne bloedvrienden, gesond, synde naa Oost-Indien gegaan, heeft eenige Jaaren op Batavia versleeten, maar het is gebeurd, dat hy eens 's avonds naa huis toekeerende verraadelyk ontrent den eersten Lenden-wervel met een Pook wierd gequetst; als hy aldaar weer geneesen was, is hem op de plaats daar hy de wonde had gekreegen eenige pyne overgebleeven, nogtans niet altyd, maar insonderheid wanneer de Noorde-winden sterk waayden, dan konde hy op syne lendenen nog leggen nog rusten; hy naa verloop van ses jaaren weer in syn Vaderland zynde gekoomen, heeft een gesswel, en dat somtyds pynelijk vernoomen, onmiddelijk beneeden syn linker liesche in de binnen heup, dat daagelijks seer toenam met een volkoome wegneeming van de pyn ontrent de lenden, maar in anderhalf jaaren is dit gesswel sodaanig aangewassen dat hy niet anders als met syne beenen seer verre van malkanderen gaan konde. Hy heeft hier over met verscheidene Genees- en Heelmeesters raad gepleegt, maar nogtans heeft hy of weinig of geen verligting van de in- of ook uitwendige genees-middelen van deselve voorgeschreeven, gehad; waarom hy my heeft aangesprooken, en de quaal beneeden den Liesch heeft ge-

Geneesen synde soo bleef een pyn in de Lenden over.

De liesche werd door een gesswel beser.

Synde alle in- en uitwendige dingen te vergeefs gebruikt.

getoond; by geval was als doen tegenwoordig den Leidſen Heelmeeſter en Steenſnyder N. Smaltſius Saaliger; dewelke als hy het ſelve had geſien, neevens my oordeelde dat het ſeer noodſaakelijk was, dat men terſtond een beraadſlaging daar over van Genees- en Heel-meeſters hield. Het welk in 't werk geſteld ſynde, als de meeſte Genees- en Heel meeſters dit geſwel, nu van de linker-lieſch af ſchier tot de knieſchyf toe hangende naauwkeurig hadden onderſogt; hebben de meeſte dit geſwel geoordeeld met wey, maar ſommige met etter, andere met eenige andere ſtoffe vervuld te weeſen, maar nogtans alle, uitgeſonderd een of twee dat men 't moeſt openen; in den begin egter verſchilden de tegenwoordig ſynde Genees- en Heelmeeſters van malkanderen, over de manier van het openen; eindelijk quaamen ſy daar alle in over een, dat het ſonder eenig gevaar en veiliglijk door een Gevleugeld Pypje met een Ronde Naalde geſpitſt op de 287. bladzyde afgeteekend, konde geopend werden; welke opening met het geſeide gevleugelde en geſpitſte pypje alomdraaijende en te gelijk al drukkende 's anderendaags (in het byweeſen van de meeſte Genees- en Heelmeeſters en Leerlingen in de Geneeskonſt) den *ſeer handigen en in ſijn konſt ervaarenen N. Smaltſius* heeft in het werk geſteld. Hebbende de Geſpitſte Naalde te rug getrokken, is 'er aanſtonds een klaare ſoute wey ontrent tot een pint toe voor d'eerſtemaal uitgevloeid, 's avonds een half pint, blyvende het gevleugelde pypje ſoo lang met een kurkje geſtopt; dien nagt heeft onſen man ſeer wel geſlaapen, en hy verhaalde ſeer groote verligting te hebben gevoeld; 's morgens vreesde ik te gelijk met N. Smaltſius, dat het geſwel op nieuw mogt vermeerderen, maar ſy getuigden alle dat het geſlonken was, waarom wy alle daagen het kurke ſtopſeltje uithaalende, daar ſoo veel hebben uitgehaald met ſodaanigen ſlinking des geſwels, dat wy ontrent in twaalf daagen het pypje daar uit haalden, en dat 'er weinig wey meer uitvloeide; merk aan dat die heldere wey op het laatſte was als onklaare wey van melk; het welke wy eenige weeken hebben waar genoomen. Ten laatſten kon de gedagten Smaltſius de t'ſaamen geloope Wonde niet toe krygen: ondertuſſen heeft hy tweemaalen 's weeks van onſe algemeene Pillen op de 252. en

Soo is ten laatſten dit geſwel geopend.

Met een geſpitſt pypje.

Eerſt is 'er een helderen wey.

Ten laatſten als een wey van melk uitgeloopen.

De wonde kon niet toegeheeld werden.

Twee maalen 's weeks heeft hy ontlaſtende middelen.

en 253 bladz. beſchreeven ingenoomen, en tweemaalen 's daags een dronkje van het volgende Afkookſel.

℞. *Raſ. Lig. Guajac.* ℔ß
Rad. Chinæ
Polypod. Querc.
a ℥ii ß
Fol. Rorismar.
Flor. Hyperici a
p. iij
Baccar. Juniper.
℥i ß
Conciſ. & contuſ. infund. per noctem mane per bor as octo coquant. ad ſtop. ij
Colat. Dr.

En dikwyls een Afkookſel van Pokhout &c. bereyd.

Neemt Geraſpt Pokhout 6. oncen.
Wortels van China
Eiken varen van yder derdehalf once.
Blaaden van Roſemaryn.
Bloemen van Sint Jans-kruid, van yder 3. pugillen.
Jenever Beyen anderhalf once.
Soet Fenkel zaat, anderhalf loot.
Geſneeden en geſtooten ſynde laatſe een nagt weeken in genoegſaame meenigte gemeen waaters, laat het 's morgens agt uuren in wel beſlooten vaaten werden gekookt, tot het doorſygſel van 2. Stoopen.
Geef het om te gebruiden.

En ſomtyds 's avonds een Pil van Cynogloſſa gebruikt.

Somtyds heeft hy 's avonds een Pil of twee van Cynogloſſen gebruikt; ſyn leevenswys was meeſt tyds droog: eindelijk heeft hy naa drie of vier maanden, ſoo ik my niet en bedrieg, ontrent de Wonde of de opening nagt en dag een ſeer groote ſteekende pyn gevoeld, en veele nagten met ondraagelyke pyn ſlapeloos doorgebragt, waarom dat'er een verſagtend en pynſtillende pap is opgeleid; den welken opgelegt zynde heeft hy nu eens minder dan eens weer meerder pyn gevoeld, eindelijk heeft den Heelmeeſter den uitſtek of de punt van een klein beentjen vernoomen, welk ſcherp en by naa driekantig wit beentjen hy heeft uitgetrokken, het welke uitgetrokken zynde, zoo is aanſtonds de pyn weggenomen, en kort hier naa de wonde toegeheeld, nu volkoomen geneeſen zynde, kon hy vlug genoeg weederom gaan ende wandelen: op dat den *Vlytigen Leeſer* het nu verhaalde te beeter zoude komen begrypen, heeft het my goed gedagt om het door een afbeeldſel te verklaaren.

Na vier maanden heeft hy van pyn veele nagten ſlaapen loos doorgebragt.

Eindelyk heeft den Heelmeeſter een beentjen uitgehaald en hy is geneeſen.

A. De

A. De Lyder op een ſtoel ſittende.
B. B. Syne beenen van een geſcheiden.
C. C C. Het geſwel.
D. Het gevleugeld pypje, met het welke d'opening is gemaakt, maar de naald daar uit getrokken.
E. De wey door 't pypje nitvloeijende.
F. Het vat in 't welke d'uitloopende wey werd ontfangen.
G. Het Pypje ſelfs met gaatjens in de zyden.
H. De Ronde geſpitſte naalde buiten het Pypje.
I. Het ſcherpe driekantige beentje uit de wonde getrokken.
L. Het kurk ſtopſeltje, waar meede het pypje, de wey uitgeloopen zynde, telkens weer wierd toegeſtopt.

Uitleg deer Figuer

Jemand van de byſtaande Leerlingen heeft den wey die 'er 't eerſt was uitgeloopen door een kromhals in een ſandkapel overgehaald, en heeft ons vertoond een ſeer helderen Geeſt, eenigſins pisagtig of na een flaauwen Geeſt van Salmoniac ruikende, en dan een eenigſins ſcherp pisagtig zout uit den dooden kop of het grondzop gemaakt; agt dagen hier naa heeft hy deeſe vogt weer in een zandkapel overgehaald en heeft ons een Geeſt maar die ſeer ſtinkende was vertoond, maar weegens den ſeer ſwaaren en ondraaglyken ſtank had hy naa hy vertelde, het grondſop of den dooden kop weg geworpen.

d'Uitgevloeiden wey; gaf overgehaalt zyn de een pisagtigen Geeſt.

En den dooden kop een ſcherp pis zout.

Nu viel wyder naa te ſpooren, of van de wonde hem op Batavia met een pook gegeeven dat beentjen te gelyk met ſyn uitſteeklel is afgeſtooten geweeſt, en door welke weegen; of door de tuſſchen ſcheidſels van de ſpieren, of door eenen anderen weg het naa beneeden heeft konnen voortgeſtooten werden, inſonderheid, om dat het zoo driekantig was; en of dit voortgeſtooten beentje in 't voor by gaan eenig waater vat heeft gequetſt gehad ofte niet; ofte ook op wat wyſe het dat geſwel beneeden de lieſſche heeft konnen voortbrengen, en ſoo voorts; maar ſulks laaten wy andere over, om naateden-ken.

Ik

A
C
C
D
C
B
B
G
H
L
I

Iemand door een schoot gequetst heeft den kogel sonder ongemak dertig jaaren gedraagen

Ik kan hier met geen stilswygen een verhaal voor by gaan van seecker aansienlyk Man, die over dertig Jaaren met een Roer in syn linker zydebuik beneeden het middel-rift gequetst eenige uuren daar naa den Heelmeester ontbood, de welke de wonde met warm waater afgewassen hebbende, wel den ingang van den koogel, maar desselfs uitgang niet en konde verneemen ofte vinden, waarom dat hy den koogel op allerlei wyse door drukking, door verandering van de gestalte des lighaams enz. met werktuigen (sie hier van naa den Geneesmeester J. Scultetus in syn Heelkonstig Waapenhuis op wat wys de Koogels werden uitgehaalt) heeft gezogt, maar te vergeefs; waarom dat hy de wond maar heeft toe geheeld, ende hy heeft naa dat de wonde geneesen was zonder pyn gesond geleeft; maar als hy eens sprong, klaagde hy schielijk overeen seer swaare pyn van syn been, over lammigheid en eenig hard jaa alderhardst gezwel omtrent synen slinker knie schyf. De Geneesmeesters daar overgehaald zynde hebben aanstonds een verzagtende en te gelyk pyn stillende Pap daar op gelegt, maar te vergeefs; hy heeft derhalven een grein Laudanum tegens den nagt ingenoomen, om de heevigheid van de pyn en de waakingen wat te beneemen, maar al meede te vergeefs; en aldus heeft hy vier daagen zonder eenige verligting geduurig het bed gehouden, zynde geen ontsteekinge nog gezwel der omleggende deelen vernoomen. den vyfden dag, gelijk als hy my daar naa verhaalde, uit syn bed opstaande vernam hy dat dat harde gezwel al beneeden de knie schyf was voort gedrongen, en hy heeft de pyn als in een oogenblik weggenoomen, gevoeld. welke zaak door den Genees-en-Heelmeester naauwkeurig onderzogt zynde, vermoeden sy het een kogel te weesen, waarom sy aanstonds den aansienlyken Man vroegen, of hy niet over eenige jaaren door een Roer schoot was gequetst geweest? hy neen zeggende seiden soo wel de Genees- als den Heelmeester dat sy den kogel voelden, maar als doen sig bedenkende, ja, voorsigtige Mannen (zeide hy) over omtrent dertig jaaren: maar den Heelmeester dien ik als doen gebruikte heeft den kogel niet konnen vinden, wat moeite hy ook daar toe deeden, dat hy dieshalven geloofde dat het den selfden kogel was. En waarlyk den Helmeester heeft terstond met zyn linkerhand den kogel na buiten gedrukt, en met syn regterhand een kleine insnydinge maakende heeft den

Eens springende of dansende heeft hy schielyk een seer wreede pyn vernoomen met een verlies van beweeging

Alles zynde te vergeefs gebruikt.

Hebben op 't laatst den genees en Heelmeester vernoomen, dat het een kogel was.

Den welken uitgesneeden zynde is hy in een oogenblik geneesen

den selfden uitgehaald synde aan den seer Edelen Man overgegeeven, die haar ten hoogsten bedankten, en van dat oogenblik af is geneesen.

Een weeduwe met een Roer schoo by haar naavel gequest

Ook hebben wy een weeduwe gekend, waar over ik op dien tyd gehaald was dewelke over agtien jaaren met een Roer, by ongeluk was gewond, digt by den naavel; dewelke tot nog toe sonder eenig ongemak den kogel by haar draagd, wy hebben den ingang, maar niet den uitgang van dien kogel tot in de holligheid des buiks gesien en dikwyls onderssogt, maar wy hebben den kogel nooit konnen vinden.

Sy draagd als nog den kogel sonder ongemak.

Ik soude wel meer diergelyke verhaalen en Aanmerkingen konnen geeven, maar kortheids halven zal ik zulks laaten vaaren.

Een sweeragtige met zweeren en gezwellen besogt.

7. *Sweeragtige*, en met geswellen besogt; sie meede hier voo- ren de 355 bladz. van de sweeren: die met sweeren zyn gequelt, voor deselve koomen buiten de buiksuiveringen te pas, de bloedsuiverende, en de etterige vogten maatigende en opdroogende Afkooksels; in de plaats van veele. sal ik maar alleenlijk de volgende gevallen verhaalen.

Een Man, eerst een werksaam, daar naa een sittend leeven leidende.

Seeker Man van ontrent veertig Jaaren, naa dat hy lang een werksaam leeven had gevoerd, en nu meer op zyn rust en aan 't sitten geraakt synde, is veel tyd door nagt pynen geplaagt geweest, waarom hy ook somtyds veele nagten slaapeloos door bragt, en weederom een werkzaam leeven had aan gevangen, die heeft sig, hoewel nu verswakt zynde, daar by beeter bevonden, (in deesen Lyder heb ik bevestigt gevonden dat van *Hippocrates in de* 50. *Kortbondige Spreuk het* 2. *Deel*, gesegd werd dat dingen die men langen tyd gewoon is, schoon sy erger zyn, minder moeyelijk vallen dan ongewoone; jaa al is het schoon dat de sieke swak zyn, sy verdraagen den arbeid ligter: *in de* 40. *kortbondige Spreuk het* 2. *Deel*. Maar ook dat van *Celsus*, dat, segt hy, teegens gewoonte is, schaad, 't sy het sagt, 't sy het hard is:) insonderheid wanneer hem 't sweet begon uit te breeken; maar nogtans niet lang daar naa heeft deesen Lyder weederom stil sonder te werken geleefd, en allengskens syn ook de voorseide pynen die hem by nagt plaagden, weeder gekoomen, waarom hy het volgende Bolus somtyds heeft gebruikt.

Door nagt pynen gequeld.

Vangt het werksaam leeven weederom aan.

En bevind zig beeter.

Het selve verande rende weer slimmer

Waar voor hy een ſweet Bolus met verligting heeft ingenoomen.

℞. *Diaſcord. Fracaſt.* ʒi.ß
Lap. Prunel.
Antim: Diaph.
Croci Optim. a gr. viij
Ol. Cinam. gt. j.
M. F. Bolus.

Neemt Diaſcordium van Fracaſtorius anderhalf vierendeel loots.
Lapis Prunel.
Antimonii Diaphoreticum.
Van den beſten Zaffraan. van elks 8. greinen.
Oly van Kaneel 1. druppel.
Mengt het, en Maakt 'er een Bolus van.

Eindelyk met jeukrens verſcheide zweeren enz.

Waar van hy altyd ſeer wel met verligting heeft geſweet, naa ontrent een maand, te weeten van dat hy ſyn werkſaam leeven had verlaaten, heeft hy veelderley ſweeren gekreegen, in't begin ſeer groot ſijnde met jeukte, en daar naa pyn aan ſyne beenen; die ſweeren geopend zynde is'er waarerige bloedige vogt in een groote meenigte daagelijks des morgens uitgevloeid, en dat ſomtyds ſoo ſcherp dat het altemets de omleggende huit doorknaagde; waar meede hy over de ſes maanden is gequeld geweeſt: ik daar by gehaald zynde heb het volgende Afkookſel gegeeven, maar om dat hy ſeer dorſtig was, heeft hy in elk *Doſis* van het ſelve een ſcrupel Lapis Prunel geſmolten, ingenoomen.

Over de ſes maanden geplaagt was

Is met een Afkookſel van Pokhout, Patichwortel enz. gebruikt te hebben.

℞. *Raſ. Lign. Guajac.* ℔.ß
Rad. Lap. Acut. Polypod. Querc. a ʒij
Fol. Fumar. Card. Bened. Cich. cum Toto a m. ij
Sum. Centaur. Minor. m. j.
Flor. Pap. Errat. p. iij.
Rad. Liquir. ʒ.ß
Paſſul. minor. ʒiij
Tartar. Crudi ʒ.ß

Neemt geraſpt Pokhout 6. oncen.
Wortels van Patich of Patientie.
Eiken vaaren van yder 2. oncen.
Blaaden van Duivenkervel 3. handen vol.
Geſeegende Diſtel
Suikerey met wortel en al, van elks 2. handen vol.
Toppen van den Centaura 1. hand vol.
Klaprooſen 3. pugillen.
Soethout 1. loot.
Krenten 3. oncen.
Raauwe Wynſteen 1. loot.

Weekt

Infunde & coq. in Aq. pura pint. vj. *per sep. horas vasis optime clausis colat. adde*	Weekt en Kookt het in 6. pinten suiver waater ses of seeven uuren, in wel besloote vaaten, by het doorgeseegene soo mengd,
Syr. Cich. cum Rheo ℥iij.	Syroop van Suikorey met Rabarber 3. oncen.
Elix. Prop. Paracelsi ℥ij. *M.*	Elixir Proprietat. van Paracelsus 1. half loot. Mengt het.

Van dit afkooksel heeft hy driemaalen 's daags twee of drie oncen gebruikt, en hy heeft alle daagen twee afgangen gehad, en des nagts een weinig gesweet, ook is in het kort de uitvloejing van het waaterige bloedige vogt en den dorst verdweenen, en binnen drie weeken zyn alle de sweeren geneesen, en deese sieke welke te vooren soo seer met sweeren en nagt pynen was geplaagd, leeft nu gesond. In drie weeken geneesen.

Ook hebben wy 'er veele, dewelke meede met verscheide vuile sweeren hier en daar, jaa over hun geheele lighaam lang waaren geplaagt, alleen met dit afkooksel geneesen (naamentlyk de algemeene dingen eerst synde voor afgegaan) uit geraspt Pokhout, Patichwortel enz. op de volgende wys bereid en gebruikt.

℞. *Ras. Ligni Guajac.* ℔ß.	Neemt Geraspt Pokhout. 6. oncen.
Rad. Lapat. acut. Bardanæ Polyp. Querc. a ℥i. ß	Wortelen van Patich. Klitten. Eiken vaaren van elks anderhalf once.
Sulph. Crudi ℥j	Raauwen Zwaavel. 1. once.
Infunde in S. Q. Aq. Cois per noctem mane vasis arcte clausis coq. ad colat. stop. 1 ß	Laat het in een genoegsaame meenigte gemeen waaters eenen nagt weeken, 's morgens de vaaten naauw toegeslooten synde, soo kookt het tot een doorsygsel van anderhalf Stoop.

Sommige zyn alleen door 't afkooksel van het Pokhout, Patichwortel &c. van de aldervuilste sweeren geneesen.

Van dit Afkookſel hebben ſy drie viermaalen vier oncen warm ingenoomen, en de Tinctuur van Wynſteen tot dertig druppelen by elken Doſis gedaan.

Een man van den zeekant,

Een Man van vyftig jaaren, ſterk en van een hard leeven, van het ſtrand op het einde van den Herfſt in Zee gevaaren ſynde om te viſſen met een teegen wind, eindelyk door den ſwaaren arbeid verhit, en ſchier van ſweet wegvloejende, heeft al te gulſig-koud bier gedronken, waar naa binnen weinige uuren een doofheid in alle leeden is gevolgd; jaa voor dat hy nog het ſtrand naaderde, de koorts heeft gekreegen, weer t'huis gekoomen ſynde,

Heeft zweetende gulſig koud bier gedronken

heeft hy ſig in een warm gemaakt bedde needergelegd, en drie vier maalen Theriaac (het algemeen Genees-middel ſynde jaa gelijk als den Heiligen Plegt-Anker van de Schippers en Viſſers) ingenoomen, van het welk als hy wel geſweet had, is de koorts verdweenen, overblyvende ſeekere beſwaarende doofagtigheid ſonder eenig geſwel van ſyn regter been daar hy ſeer in klaagde, dat egter met het volgende leepel-drankje twee of drie maalen hervat en leepelwys gebruikt, is weg genoomen.

Is in een ongevoeligheid en ſlappigheid van alle ſyne deelen, inzonderheid van zyn regter been vervallen

Is met een leepel drank teegens de flammigheid &c. geneeſen.

℞. *Aq. Major: nob. Rorismar. a* ℥ii ß
Antiparal. Amſtel. Epilept. a ℥ß
Antim. Diaph. 3ß
Sal. Succi Volat. ℈j
Volat. Oleos gt. LX
Syr. Stœchad. ℥j
M.

Neemt Waater van Edele Majelein, Rooſemaryn van yder twee en 1. half once.
Teegens de Lammigheid der Amſterdammers.
Vallende ziekte van yder 1. loot.
Antimon. Diaphoreticum. 1. half vierendeel loots.
Vlug-ſout van Barnſteen 1. ſcrupel.
Olie-agtig 60. druppels.
Syroop van Steechas 1. once.
Mengt het.

Daar na hy heeft een geſwel in de regter lieſch vernoomen,

Hy nu beginnende op ſyne voeten te gaan en door ſyn ſlaapkaamer te wandelen heeft over pyn in ſyn regter lieſch geklaagt, en in 't kort is een hard geſwel, maar ongelyk in het aantaaſten in die lieſch vernoomen; waarom een Heelmeeſter wierd gehaald

gehaald, die 'er een Ceroen van Komyn en Kikvorssen Plaaster met quik heeft opgelegt, maar de pyn en het gesswel vermeerderd synde, den naavolgende *Cataplasma* ofte Pap.

℞. *Rad. Althææ*
Lilior. Albor.
a ℥j
Fol. Malvæ
Althææ a m. j
Absinth.
Scordii a m. ß
Capar. Alb. sub. Cinер. coct. No. iij
Contus. & concis. Coq.
S. A. in S. Q.
Aq. puræ tum contusis adde
Farinæ Lini Q. S.
M. F. Catapl.

Neemt Wortelen van Heemst.
Witte Lelien van yder 1. onee.
Blaaden aan Kaasjensblaan.
Heemst. van yder een handvol.
Alzem.
Scordiom. van elks een halve handvol.
Witte Ajuin onder d'as gebraaden 3. in getal.
Gesneeden en gestooten synde, kookt het naa de konst te saamen in waater, en als dan gestooten zynde, doe 'er by,
Lynzaat meel, soo veel als genoeg is.
Tot een Pap.

Daar een verslagtende Pap opgelegt is.

Na ontrent agt daagen heeft den Heelmeester in het by weesen van den Genees-meester het gesswel geopend, uit het welk een groote meenigte bloedige en stinkende etter is uitgevloeid: drie of vier weeken naa malkanderen, en voorts is de wonde weer toe geheeld. Maar een maand of twee hier naa heeft hy (weer in Zee gaande) weederom een besswaarende pyn door het gantsche linker been gevoeld; waar over de Genees-meester synde raad gevraagd, soo heeft hy het terstond voorgeschreeven leepel-drankje gegeeven, en een etterdragt noodsaakelijk geoordeeld, op dat hy in 't toekoomende soo ligt niet weer soude instorten; maar dit heeft den Schipper geweigerd, als sullende als dan tot het vaaren onbequaam syn. Door hulp van den leepeeldrank heeft hy heel wel gesweet, daarnaa heeft hy het volgende drankje ingenoomen en wel af geweest.

Het Gesswel is geopend.

Een maand twee daarnaa heeft hy weer het ongemak in syn linker been gekreegen, waarom hy het voorseyde lepeldrankje.

In een Purgatie heeft gebruikt.

℞. *Elect. Hydrag. Sylv.* 3iij
Ref. Jalap. gr. viij
Tart. Vitriol. ℈j.
Sp. Sal. Armon. gt. xvj
Aq. Antiparal. Amſt. 3iij
Roriſmar. Q. S.
M. F. Hauſtus.

Neemt Electuary Hydragogum van Sylvius drie vierendeel loots.
Hars van Jalap. 8. greinen.
Tartar. Vitriolaat 1. ſcrupel.
Geeſt van Salmoniac. 16. druppels.
Waater teegens de lammigheid van Amſterdam drie vierendeel loots.
Roſemaryn waater ſoo veel als genoeg is.
Mengd het, en maakt 'er een Hauſtus van.

Zynde de gezwellen door her ſelfde Cataplasma daarop gelegt, geopend enz. en is geneeſen.

Maar in't kort ſyn in het ſelve been drie geſwellen ſoo in het binnenſte als het buitenſte gedeelte verſcheenen, uyt dewelke, door de oplegging van den voorſeiden Pap, eindelijk geopend zynde, een weyagtige, maar geenſins ſtinkenden etter, eeniger wyſe bloedig, in een groote meenigte is uitgekoomen; eindelijk het toe geneeſen ſynde heeft hy drie jaaren geſond geleefd; maar als doen

Naa drie jaaren wandelende, werd hy met een ſteekende zyde pyn enz. beſogt.

Ontrent als de Son op ſyn hoogſte is, met ſyn Vrouw naa het naabuurige Dorp te voet gaande, heeft hy geklaagd over een ſteekende en doove-pyn van ſyn regter-ſyde met eenige moeylijkheid om te ademen; de zyde-wee vreeſende, heeft hy ſig doen aderlaaten. De pyn nogtans blyvende, heeft 'savonds naa bed gaande Theriaac gebruikt, en heeft daar wel afgeſweet, maar de pyn was weinig of niet verminderd; waarom den Heelmeeſter gehaald ſynde een komynpleiſter op de pynlijke plaats heeft gelegd, waar door de pyn wel wat verminderd was, maar hy heeft een groot, hard effen geſwel in dat ſelfde agterſte gedeelte van de borſt, ontrent de ſeevende Rib vernoomen, ſynde daar opgelegd een Ceroen van Kikvorſſen-plaaſter met dubbelden Quik en gepoederd Ireas wortel gemaakt, en heeft nogtans geen verligting gevoeld, ende het geſwel en de pyn nu eens ſtinkende, dan weer toe neemende, naa het waſſen of afneemen van de Maan, of verandering van het weer, inſonderheid als 'er een ſwaar weer ophanden was vernoomen.

Ten laatſten heeft hy het geſwel nu afneemende, dan weer toe neemende, naa de verandering van de Maan, gevoeld.

Ten laatſten het geſwel tot rypwerding hellende,

de, soo heeft den Heelmeester den meermaalen genoemde Pap, naa dat hy my om raad gevraagt had opgelegt; het geswel geopend, en een groote meenige bloedige en seer stinkenden etter uitgeloopen synde, soo heb ik het volgende afkooksel voor geschreeven, dat hy tweemaalen 's weeks tot aan het einde van de geneesinge de algemeene Pillen, op de 213. en 214. bladzyde beschreeven soude inneemen.

Uit het welk geopent synde, een grooten hoop etters is uitgevloeid.

℞. *Rasp. Ligni Guajac.* ℥vj
Rad. Filic. maris
Chinæ a ℥ij
Stip. Dulcamar. ℥ii ℈
Glyzirriz. ℥j
Fol. Malvæ.
Tussilag. a m. i ℈
Alchimil. m. j
Sanicul. m ℈
Flor. Hypericip. iij
Conc. & Contus. affunde
Aq. puræ Q. S. post infusionem per noctem coquant. ad stop. ij. *colat. Dr.*

Neemt Pokhout 6. oncen.
Wortels van Mannetjens vaaren.
China in schyfjens gesneeden van yder 2. onceu.
Alfsrank twee en een half once.
Soethout 1. once
Blaaden van Kaasjensblaan
Hoefblaan van yder anderhalve handvol.
Sanicula een halve handvol.
Bloemen van Sint Janskruid 3. pugillen
Gesneeden en gestooten zynde, giet 'er by
Suiver reegenwaater soo veel als genoeg is, naa een nagt weekens kookt het 's morgens in wel besloote vaaten volgens de konst, tot het doorsygsel van 2. stoop.

Eindelyk is hy met Hoofd pillen

En doos een Afkooksel van Pokhout enz.

Waar van hy drie viermaalen 's daags vier oncen warm heeft gebruikt, en aldus is de meenigte van den etter en desselven stank, en d'oorsaak allengskens weggenoomen, sodaanig dat hy niet als met zyn aadem in te houden, en met syn hand syn slinker lenden drukkende icts meer daar uitvloeide, waar naa hy in't kort is geneesen, en heeft in syn been een etterdragt toegestaan, dewelke als nog draagende sonder syn ongemak geduurig nog syn Vissers-werk waarneemd.

En een Fontanel geneesen.

8. *Die*

Die van natuur warm en vogtig zyn.

8. *Die van een warme en vogtige gemaatigdheid zyn*, want die verdraagen de buikſuiveringen ſeer ligtelijk, gelijk *Heurnius* heeft geſchreeven, en geen wonder, om dat meeſt tyds, of den jeugdigen of den manlijken ouderdom van die gemaatigdheid is, datſe de kragt van de ontlaſtende middelen ligtelijk verdraagen; daar en booven werden geene vogten ligter en met minder moeite door de ſelve uitgebragt als de galagtige dewelke warm zyn; en de waateragtige dewelke vogtig zyn; jaa die de buikſuivering ſelfs aanwyſen, gelyk als booven alwaar wy van de vogten dewelke ontlaſtende middelen aanwyſen, hebben gehandeld, genoeg en ten overvloede heb beweeſen.

Voor de gewoone.

9. *Die het gewoon ſyn*, waarom *Galenus*, heeft geſegt, dat de gewoonte tot de ontlaſting des lighaams geen gering gewigt aanbrengt; jaa dat die aan de ontlaſtende middelen gewend zyn een groot geweld van deſelve ſonder hinder moogen verdraagen; ſoo leeſen wy by *Heurnius*, waarom men aan de gewoonte wat moet toe geeven, dat gebied den *Ouden Man meede in de* VI. *kortbondige ſpreuk het* I. *Deel*, hierom verdraagen die het inneemen gewend zyn, ligter, veiliger, en met minder ſwaarigheid, pyn of herts benaauwtheid, als d'ongewoone het buikſuiveren; want d'ongewoone werden daar door ſeer beleedigd, ſoo naamentlijk, het ontlaſtend middel in wat grooter Doſis als wel behoord aan haar werd gegeeven, gelijk als *Doncreil* ook heeft geleerd; het is dieshalven een voorſigtig Genees-meeſter dewelke voor de ongewoone een ligte ontlaſting voorſchryfd; want het is beeter minder als te veel te ontlaſten, 'tgeen *M. Wendel* ook heeft geſegt, en ſoo dan ſien of hy ligtelijk of beſwaarlijk afgaat, en of men kragtige middelen mag voorſchryven, of te niet.

Die een hard leeven leiden

10 *Die een hard leeven leiden*, getuige ſy *Heurnius*, om dat die ſterk ſyn van lighaam, ligtelijk het geweld en de kragt van de buikſuiveringen konnen verdraagen.

En die vol quaade ſappen ſyn.

11. *Ook dewelke vol quaade ſappen ſyn*, als *Fuchſius* leerd.

MEN-

MENSCHEN IN DE WELKE DE ONTLAST MIDDELEN NIET ALS MET GEVAAR MOOGEN VOORGESCHREEVEN WERDEN, ZYN.

1. *Kinderen*, als *P. Ægineta* getuigd, dewelke men geensins door eigentlijk geseide sterk ontlastende middelen moet ontlasten als *Averroes* heeft gesegd. maar by aldien d'uiterste noodsaaklijkheid sulks vereischt, datmen als dan hen de sagste hulp-middelen, naamelijk d'allersagste en versagtende, maar openlyf makende genoemde, als daar syn het merg van den Pyp Cassia, afweeksel van Rhabarber, Manna, en diergelijke diend te geeven, leerd *J. Joel*. Dat sy nogtans t'eenemaal onbequaam tot het ontlasten syn leest men by *Aëtius en Heurnius*, waarom dat ook *Doncreil* gesegt heeft, dat hy seer quaalijk doet, die de kinderen (welker selfsstandigheid geduurig en uitneement, weegens veele ongeschikte beweegingen, grooten aanwas, lighaams swakheid en desselfs verandering, uitwasseming en veelderhande ontdoening, verswakt werd) door een sterk ontlastende middel durft suiveren, het welk meede betuigd *Heurnius*. Voor kinderen. Maar by dringende noodsaaklykheid de zagte, als Cassia en Manna enz.

2. *Oude Lieden*, getuige *Aëtius en Averroes*, jaa dat de ontlast middelen den ouderdom doen verhaasten heeft *M. Wendel* gesegt, en dat daar door de warmte en de geesten verswakt werden in den 1019. Set-Regel. Dat de lighaamen van de oude luiden koud zyn en dat in deselve weinig warmte is leesen wy by *Hippocrates in de* XIV. *Kortbondige Spreuk het* 1. *Deel*. waarom dat ook de heesheeden en verkoudheeden by de seer Oude niet gekookt en werden, *in de* XXXX. *Kortbondige Spreuk het* 2. *Deel*, waarom dat ook de oude luiden 's Soomers sig het beste bevinden, *na de* XVIII. *Spreuke het* 3. *Deel*. seer quaalijk werden dieshalven de ontlast middelen de warmte en geesten verswakkende aan de oude lieden gegeeven, want derselver lighaamen syn nu genoeg van warmte en geesten beroofd; daar en booven soo verdryven en verminderen de selve de vogtigheid, daar de lighaamen van de oude luiden meest tyds van vogtigheeden ontbloot syn, in welker plaats sy met Voor oude lieden.

het suur syn gequeld ; derhalven mag men aan de oude lieden (welkers leeven als een lamp weinig meer olie in hebbende, pleeg uitgebluft te werden) de eigentlijk genaamde ontlast middelen niet geeven, gelijk *Doncreil* seer wel besluit.

Voor de zwakke.

3. *De Swakke*, want *P. Poterius* steld vast, dat men swakke lighaamen geensins met ontlastende middelen moet beswaaren; het selfde getuigd ook *N. Curtius*, waarom dat seer wel *Galenus* heeft geleerd, dat hy ongeleerd en t'eenemaal onkundig in de genees-konst is, dewelke de swakke en met swakheeden onderworpene ontlast; de swakke dienen voorwaar niet meer verswakt, (want de ontlastende middelen, als hier booven is beweesen, verswakken de lighaamen, en verderven de kragten) maar liever versterkt en verquikt, als op die wys naa het graf gesleept te werden.

Welke dat swak syn en welke waarlyk niet.

Merkt aan, sommige schynen somtyds heel swak, maar sy en syn door siekten niet verswakt, maar vloeijen over van slymige, lymige, rotte, vogten enz. en dat somtyds ook wel goede en niet anders als door hunne meenigte schaadende, en aldus syn hunne kragten onderdrukt, en sy schynen swak, gelyk als het de bloedryke niet selden geschied, dewelke somtyds dan door eene aderlaating geneesen werden; alsoo moeten noodsaakelyk door buiksuiveringen met toegepaste verbeeterende middelen vermengd ontlast, en de vogten alleenlijk in meenigte schaadende verminderd werden: waarom ik de volgende aanmerking hier by voeg.

Galenus op het Boek van Hippocrates van de vogten, de 2. Commentarie, vermaand het volgende aan te teekenen en t'onthouden, te weeten, dat als in 't lighaam weinig goed bloed is, en daar veele raauwe vogten zyn, dat men als dan nog behoorde ader te laaten, nog te ontlasten, nog den mens sig booven gewoonte te laaten oeffenen.

En wel vaarend gesond man.

Seeker Man omtrent dertig jaaren oud, wel in 't vlees zijnde, en zeer wel vaarende, vervald in *zoodaanige lighaamelyke zwakheid, dat hy naauwlyks op syne beenen gaan of staan konde*, den eet lust is hem in 't kort geheel vergaan. 's Nagt heeft hy van selfs overvloedig gesweet, anderssins nog pijn, nog spaanning, nog benaauwtheid voor 't hart nog koorts ver-

noo-

noomen. Waarom soo wel de sieke selfs als sijne bloedvrienden meenden dat hy de Teering of een uitdroogende ziekte hadde; Ik daar zynde by gehaald, en als het voorseide had verstaan, heb geoordeelt dat de kragten seer waaren onderdrukt maar niet 't eenemaal weggenoomen, ik heb de pols wel seer klein, maar niet rasser of dikwils 'er gevonden, en terstond heb ik uit het nagt sweeten, (om dat het hem altyd gebeurd is wanneer geen avond maaltyd had gehouden) van gevoelen geweest dat volgens, *Hippocrates den* 41. *Aphor. het* IV. *Deel*, d'ontlasting voor hem noodig was. Waarom dat hy terstond twintig druppels *Elixir Proprietat.* van *Paracelsus* heeft ingenoomen, en ik heb hem een ligte laating en den volgende openlyfmaakende Kruid-Wyn voorgeschreeven.

Vervalt in d'uiterste swakheit.

Waarom dat de Vrienden een teering of een uitdroogende ziekte vreesden.

Naa een ligte ader laating.

℞. *Rad. Angelicæ*
Zedoariæ
Galangæ a ℥ij
Jalappæ ℥ß
Fol. Rorismar.
Majoran. nobil.
Menth. Crisp.
a m. j
Sennæ s. stip. ℥j
Sem. Apii
Carui a ℈i. ß
Fœnic. dulc. ℥iij
Bac. Juniper.
Tart. Crudi
Card. minor.
Cinamo. acut.
Extr. cort. Aurant.
a ℥ij
Concis. & Contus.
Affunde
Vini Generosior.
Pint. v.

Neemt Wortelen van Angelica.
Zedoar.
Galega van elks een half loot.
Blaaden van Rosemaryn.
Edele Majelein.
Kruismunt van elks een handvol.
Senenblaan sonder steelen. 1. once.
Saat van Eppe of Juffermerk.
Carwey van yder anderhalf vierendeel loots.
Soete Fenkel drie vierendeel loots.
Jenever Beyen 1. loot.
Raauwen Wynsteen.
Kleine Kardemom.
Scherpe Kaneel.
Buitenste geel van d'oranjen schel van elks 1. halfloot.
Gesneeden en Gestooten zynde.
Mengt het, en doetse in een Steene Kan of in een fles met een

Heeft een Medicinaalen Purgeerwyn.

	naauwen hals, en laater 5. pinten van den beſten wyn werden bygegooten, en het als dan op een warme plaats vierentwintig uuren weeken.

Van deeſen wyn heeft hy driemaalen 's daags drie of vier oncen ingenoomen, hebbende te vooren by elken dronk gedruppeld omtrent twintig druppels van *Elixir Proprietatis van Paracelſus*, waar van hy ook drie of viermaalen heeft aftrek gehad; het was een plaiſier om te ſien hoedaanig hy, in lighaams kragten toenam, terwyl hy losſyvig was: op den ſeſten dag naa dat ik 'er was bygehaald, heb ik aan hem het naavolgende drankje gegeeven.

En een Purgacidrank gebruikt.

℞. *Rhabar.*	Neemt Rhabarbar.
Fol. Sennæ ſ. ſt. a ℥j	Senenblaan ſonderſteelen van elks een ſcrupel.
F. Pul. tenuiſ. cui admiſ.	Laat het een fyn Poeder werden, waar by zo mengt,
Reſ. Jalap. gr. IV.	Hars van Jalap. 4. greinen.
Mannæ Calabr. ℥vj	Manna van Calabrien anderhalf loot.
Aq. Fænicul. ℥ij	Fenkel water 2. oncen.
M. F. Hauſtus.	Mengt het, en maakt 'er een Hauſtus van.

En de Aaderlaating is hervat.

Het welke ingenoomen hebbende heeft hy met verligting tien afgangen gehad; en naa twee daagen is hy op nieuw maatiglijk adergelaaten en is den Kruid Wyn daar naa maar tweemaalen 's daags naamelijk 's morgens en 's avonds hem gegeeven; en aldus is hy binnen drie weeken 't eenemaal geneeſen.

Hy is geneeſen.

Aan zeer maagere en door ziekten uitgeputte.

4. *Seer maagere en door ziektens uitgeteerde*, naa de taal van *Aëtius* nu al dikwyls aangehaald, en *Curtius*: want *Dornereil.* ſegt., ſoo de maagere of door ziekten uitgeteerde ſterk ontlaſt werden ſtaat het te vreeſen, dat by hen de voornaamſte werkingen ontdaan, d'ingewortelde vogt, waar van

ge-

gelijk meede van d'ingeboorene warmte sy een seer gering deel hebben, gantschelijk verdaan, en de in sijnde warmte, weegens het ontbreeken van haar voedsel sal werden uitgebluft; met regt derhalven en seer wel heeft *Fuchsius* vermaand, dat mense liever door voedsel mag verquikken als met ontlastingen uitputten.

5. *Seer vette*, dat vette Lighaamen beswaarlijk ontlastinge moogen verdraagen jaa tot de buikfuivering gantsch onbequaam syn heeft *M. Wendel* vast gestelt, waarom *Dorncreil heeft gesegt*; soo de seer en onmanierlyk vette menschen sterk ontlast werden, staat het te vreesen, dat in haar de koude d'overhand krygt, en de het vlees de aderen onderdrukke, en de leedige toesluit, waar van dan de natuurlijke warmte uitgebluft synde, de dood selfs komt te volgen. Seer vette.

7. *Die seer veel bloeds hebben*, want die veel bloeds hebben, syn selden vol quaade vogten; en de ontlastende middelen souden in sommige een swaare bloedvloeying verwekken, want de selve beweegen en ontdoen de vogten zeer, uit welke beweeging en beroering somtyds ligtelijk een bloedvloeying sou konnen koomen te ontstaan: of *die geduurig van haar selfs vallen*, die souden seer ligtelijk van de ontlastende middelen, de welke meest tyds scherp of walgelijk syn, van haar selfs vallen, en sulks soude niet anders zyn als erger tot quaad te doen: *Of die ras van allerlei voorval braaken*, want die souden of de ingegeeven middelen straks uitbraaken, of het soude ook by na onmoogelijk weesen, dat, die geduurig en soo ligt braaken, eenige vogten in meenigte schaadende souden behouden. Te regt heeft daarom *Aëtius* vast gesteld, dat men aan de voorseide geensins ontlastende middelen moet ingeeven: dat men in deese de buikfuiveringen moet myden mag ymand ligtelijk besluiten, insonderheid als hy overlegd, dat wy leesen by *Hippocrates in de* 51. *Kortbondige Spreuk het* 2. *Deel*, dat die geene die dikwyls en geweldig zonder blykelijke oorzaak van haar selfs vallen, seer schielijk sterven. Die van bloed overvloeyen.

7. *De quynende Teeringagtige of uitdroogende*, de quynende en uitdroogende om het gebrek van voeding en berooving van voedsel, moogen geen ontlasting met allen veelen; gelijk als wy leesen by *M. Wendel*. ook en schaaden in deese soo seer niet De quynende, Teeringagtige of die uitdroogen.

de hoe veelheid als wel de hoedaanigheid van de vogten, jaa sy hebben vogtigheid van nooden, ook segt *Joubert* dat men in de Teering koorts sig 't eenemaal van de ontlast middelen moet onthouden, dat de kragten deselve niet konnen verdraagen, en dat te vreesen is, dat van het lyf te openen een swaare buikloop, soo niet maar; doodelijk, mogt komen te volgen.

De swangere in het begin en her einde.

8. *Zwangere*, te weeten in het begin en het einde van haare dragt, als den *Ouden Man* heeft geleerd, *Spreuke* 1. *het* IV. *Deel*, *en Spreuke* 19. *het* 5. *Deel*.

Dewelke sterk vloeyen.

9. *De Vrouwen welker standen sterk vloeyen*, gelyk men by *Aëtius* leest, waar van breeder hier boven op de 369. *bladz.* §. 16.

Die haare zyden vermagert zyn.

10. *Die geene, welkers zyden vermaagert en opgeblaasen of booven maaten warm en vuurig syn, getuige sy Galenus*, om dat, *segt hy*, in die plaats eenige ontsteeking der ingewanden is; maar dat in de *inwendige ontsteeking der ingewanden* geensins ontlastende middelen te pas komen is booven, daar wy *van de teegenaanwysende en verbiedende ziektens* hebben gehandeld de 356. 357. 358. *en* 359. *bladz.* §. 1. 2. 3. 4. *en de volgende* bevestigd, en mag gesien worden by *Foreest*.

Die van de pest of van quaadaardige koortsen zyn bevangen.

11. *Die met de pest of met pestilentiale en quaadaardige koortsen zyn bevangen*, gelyk *Palmarius* heeft geleerd. Van deese booven breeder de 368. *bladz.* § 14.

12. *Ongemaatigde en aan den wyn en de keel verslaafde*, gelyk segt *D. Sennertus*.

De tot vraatlust enz. geneegene. die frisse lighaamen hebben enz.

13. *Die gesonde lighaamen hebben, en die seer wel vaarende zyn* als den *Ouden Man* leert *Spreuke* 36. *en* 37. *het* 2. *Deel*, want sy werden ligtelijk onthutst, als ook *die quaade spys gebruiken*, Waarom dat *Galenus* heeft gesegt, dat die volkomen gesond syn, de middelen verveelen en moeyelijk vallen, dat daarom die gesond syn van lighaam deselve de genees dranken moeten schuuwen, heeft *Hippocrates* vermaand; jaa *Celsus* stelt vast dat aan de gesonde de ontlastingen altyd schaadelijk syn, om datse daar ligtelijk hoofddraayingen van krygen en met trekkingen bevangen werden, en de ontlasting bekomt haar seer quaalyk, en sy worden seer gepynigt, als *Aëtius getuigt*; sy vermaageren als *Fuchs heeft geleert*. Waarom dat men geensins die met een

ge-

geſond lighaam zyn begaaft met ontlaſtende middelen behoord laſtig te vallen, vermaand *D. Sennertus*.

14. *Die van een ſchraal t'ſaamen weefſel of geſtel zyn*, moet men ſpaarſaam ontlaſten, heeft *Heurnius* geleerd. Die van een ſchraal geſtel ſyn.

15. *d'Ongewoone*, want dat ſy ſeer werden beſchaadigd, inſonderheid ſoo aan hen een middel in wat grooter Doſis als wel behoord, werd gegeeven, leeſt men by *Dorncreil*, ſie hier booven §. 9. *van't teegendeel aanwyſende ſiektens de* 384. *bladzyde*. Ongewoone.

16. *Die door pynen werden geplaagd*, als heeft vaſt geſteld, *Hippocrates van 't gebruik des Nieswortels*, de 611. en 612. bladz. hier van breeder in het voorgaande. Met pynen gequelde.

Den *Eerwaardigen Ouden Man* telt op verſcheidene en veele dingen de buikſuiverende middelen verbiedende *in 't Boek van 't gebruik des Nieswortels*, *men moet ſchouwen*, *ſegt hy*, *die goede lighaamen hebben*, *maar aller meeſt de ſwarte*, *en die met een vogtig vlees begaafd zyn*, *maar ook de dorre of drooge en de ſtaamelaars en liſpers*; deſelfde gaat een weinig laager voort; *nog men moet geen genees-middelen* (*voornaamentlyk van den Nieswortel bereid*) *geeven aan de miskleurige*, *nog aan die een ſweering in de borſt hebben*, *aan heeſſe*, *mildſugtige*, *bloedelooſe*, *geeſtagtige en een droogen hoeſt hebbende*, *dorſtige*, *windagtige*, *en aan die de borſt ingewanden en de ſyden*, *naa beneeden opgeſpannen hebben*, *en aan die loom en ſtikſiende ſyn*, *die ruſſchingen in 'er ooren hebben*, *en die 'er waater niet konnen houden*: *nog aan die de Geelſugt hebben* (*ſie naa het geſeide op de* 313. *en* 314. *bladz.* §. 11.) *of aan die ſwak van buik ſyn*, *of aan die bloeden*, *en geſwellen hebben*: den Ouden Man voegd 'er by, *ſoo 't egter ſchynt dat men moet ontlaſten*, *ſoo doet het met den Nieswortel geruſt naa booven maar niet naa beneeden*; *maar een weinig laager*, *men moet geen ontlaſtende middelen geeven aan die ſwart uitbraaken*, *of aan die van ſpys afkeerig ſyn*, *nog aan de raaskallende*, *en die weinig ſlaapen*, *nog aan die met pyn gequeld worden*, *nog is 't dien*] *geraaden*, *die een roekelooſe geneigdheid hebben*, *nog aan die opgeſwollen ſyn*, *nog die hoofdſwymel hebben*, *nog aan die in de koorts brandig en van kragten gebrooken ſyn*: *en Boek* 1. *der Voorſeggingen Text.* 9. *de* 476. *bladz.* beveſtigd hy by naa deeſe laatſte woorden *dewelke*, ſegt hy, *ſwart uitbraaken*, *afkeer van ſpys hebben*, *raaskallen*, *een weinig pynlyk aan* En meer andere van Hippocrates genoemt.

de

de ſchaamte ſyn, wreede of toe geſlooten oogen hebben. de ſodaanige behoord men met geene genees-middelen te ontlaſten (want het is verderflijk) *nog die opſwellen, hoofd-ſwymelende, en die met weinig te wandelen buiten haar aaſſem zyn &c.* nog ſe komt ook wel voor de zoodaanige de welke van natuur hardlyvig ſyn; nog ook voor de ſulke de welke ligtelijk met den rooden-loop of den ſpys-loop bevangen werden, gelijk *Aëtius* op de voor aangehaalde plaats vermaand.

TEEKENEN HET BUIKSUIVEREN AANWYSENDE, ZYN.

Teekenen welke het buikſuiveren te kennen geeven.

1. *Als 'er pyn zonder koorts is, pyn in de lendenen, ſwaarte der knien, en pynen in de deelen beneeden het Middelrift*, als den *Ouden Man* heeft geleerd, *in 't Boek van 't gebruik des Nieswortels de* 610. *bladz.* het geene hy ook *Spreuke* 20. *het* 4. *Deel* beveſtigt en den 18. *deſſelfden Deels*, pyne beneeden het middelrift, ſegt hy, dewelke het ontlaſten noodig hebben, geeven te kennen dat men na beneeden moet zuiveren; waarom dat ook *Galenus* de ontlaſtende middelen in de zydewee voorſchryft, naamelijk ſoo de pyn naa 't week des buiks af ſakt. Alle deeſe geeven niet anders te kennen als een ſtoffe die met haare meenigte en hoedaanigheid ſchaad en de welke vloeibaar is geworden; waarom dat meede volgens *Hippocrates in de* IX. *Kortbondige Spreuk het* 2. *Deel, en Spreuke* 76. *van't* 7. *Deel*, als ook *Spreuke* 22. *het* 1. *Deel*, de geſeide ſtoffe terſtond naa beneeden moet werden uitgedreeven, om datſe opweld, gekookt, en door haar meenigte ſchaadelyk is.

Egter ſonder koorts de lenden pyn, ſwaaare in de knien, en pynen onder het middelrift.

Opgeſtopten buik, en daar uitwinden, verduiſteringen hoofd pynen &c.

2. *Als den buik verſtopt ſynde, hy weinig aftrek heeft, en daar uit opblaſingen, verduiſteringen, hoofd-pynen, en andere quaalen van het booven deel aanwaſſchen, moet men den afgang door genees-middelen ſoeken, heeft C. Celſus*, vaſt geſteld. maar als den buik los is, en men open-lyf heeft, ſoo is men die geſeide toevallen nooit onderworpen, op dat die toevallen ſouden werden weggenoomen moet men noodwendig ontlaſten; ook moet men door het gebruik van de ontlaſtende middelen ſodaanige dingen uit het lighaam leiden, de welke als ſy ook van ſelfs voor den dag

dag koomen, helpen, segt *Hippocrates in de 2. Kortbondige Spreuk het 4. Deel*, waarom dat de sodaanige het buiksuiveren ook ligtelijk moogen verdraagen, en sy gevoelen daar van verligting van de geseide toevallen, want indien sodaanige dingen werden ontlast van de welke sy behooren ontlast te werden, verdraagen sy het ligtelijk, heeft den *Oude Man gesegt in de 2. Spreuk het 1. Deel, en Spreuke 25. van het selfde deel*, als meede *het 6. Boek van de Volk siekten het 4. Deel 30. de 808. bladsyde.*

3. *Veel Nagtsweet*, als men sien mag by *Hippocrates in de 41. Kortbondige Spreuk der 4. sneede*, dien het sweet, segt hy, seer veel in den slaap sonder eenige openbaare oorsaak *sonder te eeten* uitbreekt, geeft te kennen dat hy ontlasting behoefd; en geen wonder! te weeten sodaanige menschen syn vol van schaadelijke vogten. sy moeten derhalven daadelijk ontlast werden, soo sy naamentlijk wel bereid, verdund, gekookt of gemaatigt, syn; deese geseide vogten soo sy lymig en slymig syn, moeten te vooren verdund, bereid, vloeibaar en tot de beweeging bequaam gemaakt werden; maar indiense scherp en raauw syn, moetense gemaatigd en gekookt werden; op datse soo volgens den *Ouden Man in de Spreuk 9. het 2. Deel, en Spreuk 22. het 1. Deel.* eerst vloeibaar gemaakt, en niet raauw, maar gekookt door het ontlast middel uitgeleegd werden; *Galenus* segt dat de vogten voor het ontlasten tot het vloejen gereed moeten syn, dat is (gelijk hy het selfs uit leid) verdund, en geensins taay; en *Heurnius* gebied, dat men de stoffe, al hoe wel nu al gekookt maar niet wel bereid voor het ontlasten moet bereiden of verdunnen, gelijk hy selfs in't volgende uitlegd.) Waarom dat ook misschien den *Latynschen Hippocrates* naamentlyk *C. Celsus* heeft vermaand, dat den buik van die men naa beneeden wil suiveren, te vooren diend los gemaakt te werden, dat *Hippocrates meede in de 70. Kortbondige Spreuk het 7. Deel*, heeft belast.

Veel Nagtsweet.

4. *Waateren met grondsetsel vervuld*, blyvende nogtans (by voorbeeld) de benaauwdheeden voor 't hart, of andere toevallen uit quaade vogten hunnen oorspronk hebbende. Want dat sodaanige vogten gekookt zyn, van dewelke die toevallen afhangen toond den pis met grondtsetsel vervuld, aan. Maar om dat de sieken daar van geen verligting gevoelen, volgt, dat het buiksuiveren noodsaakelijk is. Want men moet het gekook-

Pis met grondzetsel vervult

kookte, volgens *Hippocrates in de 22. Spreuk het 1. Deel.* door een ontlaſtend middel uitleiden: waarom *M. Wendel.* raad, dat men de ſwaarmoedige vogten niet moet roeren, ten ſy ſig ſeekere teekenen van een begonne kooking op doen: tel regt vermaand ook daarom *Galenus* dat men moet ſorg draagen, dat de lighaamen niet ontlaſt werden, wanneer t'eenemaalen een raauwigheid in de ſappen blykt. Uyt welke teekenen vraag ik, mag men ſeekerder beſluiten dat de kooking teegenwoordig is, als uit den pis dewelke vol grondſetſel is; met regt werden derhalven onder de teekenen welke het ontlaſten aanwyſen geteld, de waateren met grondſetſels vervuld.

Klaare en heldere waateren in teeringagtige

Ik kan niet voor by gaan, dat de waateren van de teeringagtige en uitdroogende dikwyls klaar en doorſchynende ſyn, en als ſeer raauw. Maar ik heb ook waargenoomen, dat deeſe op het vuur geſet, terſtond melkagtig werden, jaa naa melk rooken, en den ſmaak van ſoeten melk hadden; maar daar in een druppel of twee ſuuren afyn gegooten ſynde, en het dan in de koude lugt geſet, dat dan terſtond een wit ſtremſel, naamelijk de kaasagtige deelen naa den grond ſakten, en de oliagtige, of booteragtige deeltjens, booven op dreeven, en het een ſoete wey, van de geſeide deeltjens nu berooft ſynde, geheel geleek; Waarom wy moeten beſluiten, dat het ſoo ſeer geen pis, als een helderen en ſeer ontdaanen of waateragtige gyl of voedend ſap is, en dat ook dikwils de menſchen daar van in het korte ſterven.

Wat ſe te kennen geeven.

Maar ſoo by aldien dit de geſonde, en dewelke terſtond naa de minſte beweeging des lighaams verſwakt ſyn, en ligtelijk van haar ſelfs vallen, overkomt; ſoo koomen als dan ſeer wel te pas de Afkookſels, Elixir, ſeer bittere kruidwynen, (maar geenſins de pis dryvende, vlugge, verdunende, nog ſweetdryvende) verſterkende, en de geſtelte der darmen en der inwendige deelen verſterkende; jaa hoe datſe bitterder ſyn, dies te meer ſynſe voordeelig: uit het geſeide kan men ligtelijk beſluiten, dat alle heldere of klaare waateren, geen raauwe waateren ſyn, of ook te kennen geeven dat 'er verſtoppingen enz. by zyn.

In de geſonde, en waar mee de ſy herſteld werden.

§ *Opwellende, opgiftende, en beroerde* ofte *raaſende vogten*; want

want het gevaarlijker is die te behouden als uit te werpen, als geleerd heeft *M. Wendel.* Waarom men van ſtonden aan, en van den begin de ſieken moet ontlaſten, als wy leeſen by *Galenus*, dat gy meede beveſtigt ſiet by *Hippocrates in de 24. kortbondige Spreuk het 1. Deel, en in de 10. Kortbondige Spreuk het IV. Deel.* indien ſy opwellen, moeten ſy op dien ſelfden dag werden uitgedreeven: maar indien de vogten in eenig deel des ligchaams beveſtigd ſyn, gelijk als in de ontſteeking der ingewanden gebeurd, behoord men die door ontlaſtende middelen niet aan te taſten, voor dat ſy gekookt werden, als geleeſen werd by *Aëtius.*

Opgiſtende, en gaande gemaakt zynde vogten enz.

6. *Miskleurige maandſtonden, en die niet altyd op de ſelfde wys en tyd voortkoomen*, want die wyſen als dan aan, dat de ontlaſting noodſaakelijk is, gelyk als *Hippocrates in de* XXXVI. *Kortbondige Spreuk het 5. Deel.* heeft geleerd, van het welke de *Goedgunſtige Leeſer* mag naa ſien het geene op de 342. bladz. is geſegt.

Miskleurige ſtonden niet altyd op deſelfde wys noch tyd koomende.

Seer fraay ſegt *C. Celſus*, als het hoofd ſwaar is, indien de oogen duiſter ſijn, ſoo 't de ziekte van een grooten darm is, die de *Grieken Kolon* noemen; ſoo in d'onderſte buik of in de heup, pynen ſyn; ſoo in de maag eenige Galagtige dingen 't zaamenlooppen, of dat ook de ſlym of eenige vogt als waater ſig derwaarts begeeft; indien den buik van zig ſelven niets uit en geeft; als meede, indien'er vuiligheid is, en deſelve binnen blyft, of indien de ſieke niets quyt werd en men den reuk van den drek uit ſyn aadem kan ruiken; of indien het bedorven is dat'er werd uitgelooſt; of indien d'eerſte onthouding van ſpys de koorts niet heeft weg genoomen; of indien de kragten niet toe en laaten om een ader te openen als het van nooden is, en den tyd daar van voorby is; *of indien iemand voor de ziekte te veel gedronken heeft*; of ook in dien iemand, die dikwyls, of van ſelfs, of by geval ontlaſt is ſchielyk weer hardlyvig werd, ſoo moet men aarsſpuitingen of ontlaſtende middelen gebruiken: Alhoewel deeſe plaats van *C. Celſus* eigentlijk tot de aarsſpuitingen behoord; nogtans, om dat de ontlaſtende en openlyf maakende middelen, by na deſelve uitwerkingen in duſdaanige voorvallen hebben, ſoo hebben wy het raadſaam geoordeeld, dit hier by te voegen.

Teekenen volgens C. Celſus om een purgatie of een klyſter te geeven.

Niet oneigentlijk teld ook *Dorncreil* het naa volgende korte-

Teekenen na het gevoelen van Dornereil om een Purgatie in te geeven.

lyk op, van de ſieke, die men met ſterker middelen behoord te ontlaſten; by aldien, zegt hy, het lighaam met ſlymige vogten is vervuld, en deſelve in afgeleegen deelen, of in de ſelfſtandigheid des lighaams ſelfs beſtaan, en dat 'er kragten ſyn, en de ſieke warm en vogtig is, nog ook niet te vet of te maager, maar van een middelmaatige lighaams gedaante, en op het beſt van ſyne jaaren is, en hy te vooren wel gewend is om geſuiverd te werden; en dat hy ook ſig ſelden oeffend, en dat het een Mansperſoon is, en dat hy in een warm en vogtig landſchap woond, en den tyd van 't jaar, deſelfde hoedaanigheeden met het landſchap heeft, mag men wel een weinig ſterker buikſuivering in het werk ſtellen.

Men behoord in ſiekten de buiken naa beneeden te ontlaſten, indien gy de volgende teekenen hebt, ſegt den *Ouden Man*. Indienſe nog benaauwd, of beſwaard in 't hoofd ſijn, en wanneer de hitten (koortſen) het ſagtſte ſyn; of als deſelve naa de verheffingen, ſijn agter gebleeven; en *in het Boek van de Quaalen, text.* XIV. *de* 169. *blad.* ſegt hy, indien de koorts niet heeft aangehouden, of dat iemand een bitteren mond heeft gehad, en het lighaam beſwaard werd, en hy een teegenheid in ſpys heeft, moet men een ontlaſtend middel geeven: en geen wonder; want het geſeide geeft te kennen dat de Gal- en ſlymagtige vogten niet ſoo ſeer in hunne hoedaanigheid, als wel in hunne hoe veelheid ſchaaden; datſe galagtig zyn, blykt uit de bitterheid van den mond; dat 'er ook ſlymige ſijn kan men ligt beſluiten, om dat het lighaam beſwaard werd, en dat hy een afkeer van ſpys heeft; maar dat het in hoedaanigheid zo zeer niet en ſchaad blykt van ſelfs, om dat hy geen koorts heeft; zie ook naa *Aphor.* 20. *het* IV. *Deel.*

DEN TYD OM EEN BUIKSUIVERING IN HET WERK TE STELLEN.

Tyd om een purgatie in 't werk te ſtellen.

Te regt vermaand *P. Poterius* dat het niet genoeg is dat men ontlaſt, maar dat men ook wel inſonderheid diend waar te neemen, wanneer: en dus niet alleen *op wat tyd des jaars*, maar ook *op wat dag*, en op *wat uur van den dag* het te overleggen valt,

valt: wat den tyd van 't jaar aan belangt, den bequaamsten om te ontlasten, is

1. *De Lente*; getuige hier van *Hippocrates in de* 47. *Kortbondige Spreuke het* VI. *Deel.* aan die de ontlasting voordeelig is, die moet men in de lente het selve beveelen: het welk *P. Ægineta* ook bevestigd, seggende, om te ontlasten *soo 'er geen hooge noodsaaklijkheid is* (anderssins is 't geoorlofd en in den Soomer, en in den Winter, en altyd het buiksuiveren in 't werk te stellen) is den Lenten tyd daar toe het beste: waarom dat ook *Galenus* gesegt heeft, dat de vogten dewelke ontlasting van doen hebben, in de Lente moeten ontlast werden: soo hebben meede het buiksuiveren in den Herfst aan gepreesen *Averroes en Fallopius*, en meer andere aansienlijke Geneesmeesters; in de Lente zyn de ontlastingen alderbest, om die reeden segt *Galenus*, om datse de by de Winter vergaarde vuiligheeden eerst naa buiten brengen, voor dat de groote hitte die komt te roeren en gaande te maaken; ook soo gelukt de ontlasting alderbest, en met minder swakheid in de Lente; ook syn als dan de vogten overvloediger, en voor soo veel de meeste hoedaanigheeden aangaat, gemaagtigder; want dan is de lugt allermeest getemperd: waarom dat ook *Galenus*, die geene, dewelke swakke oogen hebben, hoofd swymelig syn, en die de jigt of het voet euvel hebben, heeft geleerd in het begin van de Lente t'ontlasten door 't buiksuiveren. Hy steld vast, dat men die de Vallende Siekte hebben, Beroerde en in't gemeen die geene, de welke om de dikheid van de vogten in siekten vallen, in 't begin van de Lente moet ontlasten: dat men tot voorkooming van de Jigt d'ontlasting in den Lente tyd het aldergemaklijkst in 't werk steld, naamentlijk *een weinig voor dat dag en nagt even lang syn*; in welken tyd anderssins de vogten pleegen beweegd te werden, bevestigd ook *D. Sennertus* voor die de welke gesond syn; maar die in't begin van den Soomer meest tyds siek werden, moeten in 't begin van den lente noodsaakelyk ontlast werden, anderssins zullen sy swaarder en met meer gevaar hun bedleeger houden.

Is de lente.

Wanneer, tot voorbehoeding van de Jigt.

2. Ook is *den Herfst tyd bequaam*, het selfde getuigd *P. Ægineta en Galenus*, als meede *Averroes*. dat *Dorncreil* ook bevestigd, *seggende*, naa den Lente is den Herfst het bequaamst om te ontlasten; waarom ook *Galenus* en *P. Foreest*,

Als meede den herfst.

hebben vaſt geſteld, dat men de ſwaarmoedigheid, den Kanker, de Melaatsheid, en alle andere quaalen van dien aart uit een ſwarte gal ſpruitende, in den Herfst moet uitdryven.

Gelyk ook het begin van den Soomer.

3. Ook is *het begin van de Soomer meede voordeelig*, als *Galenus* heeft geleerd; waarom hy, die van Geele Gal overvloeijen, op het einde van de Lente of omtrent het begin van den Soomer door buikſuiverende middelen raad te ontlaſten; ſoo leeſen wy meede by *P. Foreeſt*, in dien de hoofdpynen uit een warme vogt of damp ontſtaan, gelijk die in 't midden van den Soomer pleegen meer te werden of te beſwaaren, dat men dan de ſodaanige op het einde van de Lente, of omtrent het begin van den Soomer moet ontlaſten.

Soo ook volgens Hippocrates mag men des Winters de beneeden buiken purgeren.

4. *Hippocrates in de Kortbondige Spreuk het 4. Deel*, heeft geleerd, dat men de beneeden buiken 's Winters moet ontlaſten; het ſelfde betuigd ook de daagelijkſe ondervinding, als maar de ſieken die geſuiverd ſullen werden haar warm houden: dat het egter minder veilig is om 's Winters ontlaſtende middelen in te geeven getuigd *M. Wendel.* en dat den Winter minder tot de buikſuivering geſchikt is om de al te groote en ſwaare koude meind *Dorncreul*, maar de ſieke kan ſig ligt in een warme beſloote kaamer en by 't vuur ſig onthouden, en geenſins in de koude lugt koomen, en aldus ſig ontlaſten als het de nood vereiſt; anderſins moeten de ſelve liever in de Lente als by den Winter werden in 't werk geſteld.

WAT DEN DAG TOT DE BUIKSUIVERING AANBELANGD, IS DEN BEQUAAMSTEN.

Bequaamſten dag om te purgeren.

Is een ſuidelyke die maatig warm en vogtig is.

1. *Een Suidelijken dag, maatig warm en vogtig ſynde*, niet ſeer neevelagtig of al te heet; want als den Noorden wind waaid, ſoo en gelukt de buikſuivering ſoo wel niet ſegt *Joël.* maar ſoo hy al te heet is, de gal al te ſcherp en te vlug ſynde geworden, volgt ligtelijk een overmaatige buikſuivering.

Den Nieuwen en het laatſte quartier maans.

2. *Op den nieuwen Maan en omtrent het laatſte quartier maans, is het allerbequaamſt* om te ſuiveren, getuigt *Riolanus*; waarom dat *Fernelius* heeft vaſt geſteld, dat de ſelve in de zydebuiks-

quaa-

quaalen altyd beeter hunne werkingen doen, omtrent het laatſte quartier maans, inſonderheid met een vriendelijke t'ſaamen ſtelling van Venus, als in andere plaatſen des Heemels.

In d'anderen daagſe koortſen den vierden.

3. *Den bequaamen dag voor de ontlaſting in de koortſen*, is, in de *anderendaagſe* den *vierden*, den *Ouden Man*, ſegt *in't Boek van de Quaalen*, *Text* 18. *de* 171. *Bladz.* ſoo de anderendaagſe koorts, iemand bevangt, wanneer het blykt dat hy niet ontlaſt is, geef hem aan den *vierdendag* een ſuiver middel, en laat de ſieke op de tuſſendaagen ſpyſen die openlyf maaken gebruiken. In een *geduurige verrottende koorts*, behoord men *binnen de eerſte drie daagen* de ſchaadelijke ſtoffe door een ſuiver middel te ontlaſten, anderſins ſal'er geen bequaame plaats tot het ſelve gegeeven werden, gelijk men ſien mag by *Joubert.* in de *brandende koorts* moet men ontlaſten (by aldien het noodſaakelijk werd geoordeeld) *den tweeden dag*: wyl dat den derden, op de welke de verheffing pleeg te geſchieden, minder daar toe bequaam is, en dan ſoude de ſieke meer verſwakt werden, en de ontlaſting ſoude beſwaarlijker werken, en de verheffing ſwaarder gemaakt werden, gelyk als deſelve getuigd. *in de derdendaagſe koorts* daags voor de verheffing, of op de dag van de verheffing ſelfs, dat dan het ontlaſt middel werde ingenoomen; maar niet voor den dertigſtendag, heeft *Monavius by Crato* geſegt. dewelke in 't geneeſen van de gaande en koomende koortſen een goede order heeft gehouden; op de navolgende wys dieshalven geeft hy ons de geneeſing over; indien, ſegt hy, gy in eenigerlei ſoort van gaande en koomende koortſen, *verſchynende eenige, alhoewel geen volkoomen volmaakte kooking in de waateren*, aan den ſieken op den dag van de verheffing ſelfs, eenig ontlaſtend middel in geeft, ſodaanig, dat het ſyn werking voor den aanval der verheffing gedaan heeft (te weeten vier of vyf uuren voor datje meend dat de verheffing ſal aan koomen) ſoo ſult gy ſien, dat de koorts naa die verheffing niet ſal weederom koomen (inſonderheid ſoo toegepaſte teegen koortſige onder de ontlaſtende middelen zyn gemengd, maar ſie hier van naa het voorgaande) maar geheelijk ſal werden weggenoomen, als met een betoovering: ik heb het nu al dikwils ſodaanig bevonden, in de meeſte heeft altyd de uitkomſt het beantwoord; in de anderendaagſe koortſen heb ik

In de geduurige enz. binnen drie dagen.

In de brandende koorts den tweeden.

In de derdendaagſe koorts daags voor de verheffing.

Inſonderheid, wanneer ſig een volmaakte kooking in het waater vertoond.

ik zulks naa de derde of vierde verheffing gedaan, in de alle daagze traager, in de derdendaagze allertraagſt, en dat naauwlyks voor den dertigſten dag.

Op de oordeel daagen moet men ſig van 't ontlaſten onthouden.

4. Maar *op den dag der ſcheidinge (die critico) raad Dorncreil* dat men ſig t'eenemaal van de ſelve ſoude outhouden; en geen wonder, want de natuur werd als dan van zyn werk te rug getrokken; want het blykt aan den Geneesmeeſter niet, of ook door het ſweeten, het pisdryven, of door 't ontlaſten de ſchaadelijke ſtof van de natuur ſtaat uitgedreeven te werden. Men moet dieshalven op dien dag geene middelen ingeeven, om datſe de werking der natuure ligteliik ſouden ſtuiten; want 't geene men behoord uit te leiden, moet derwaarts werden uitgedreeven, alwaar het meeſt heen wil, ſoo heeft den *Ouden Man geſegt Spreuk* 21. *het* 1. *Deel.* het geene hy meede vaſt ſteld in't *Boek van de vogten* 1. *Text de* 315. *bladzyde.*

WAT DE UUR VAN 'T BUIKSUIVEREN AANGAAT, ZOO IS DE BEQUAAMSTE.

De uur bequaam tot het buikſuiveren.

1. De *morgen uur*, als men ſien mag by *Fuchſius* en inſonderheid in ſiekten, de welke by omkeer niet weederkoomen; de morgen uur moet voor d'andere genoomen werden, gelijk als *Dorncreil* getuigd *in't Boek van de Ontlaſtinge*; maar in ſiektens dewelke haare verheffingen hebben, moet men dat uur tot de buikſuiveringen ſchikken, op de welke de ſiekte af laat; gelijk *deſelfde op de aangehaalde plaats de* 148. *bladzyde* heeft geleerd; want de ontlaſtende middelen, naamentlijk, ſoo ſe in de verheffing ſelfs werden ingegeeven, maaken en ſeer ſwaare, en by naa onverdraaglijke verheffingen, en verſwakken de ſieke allermeeſt en werken meeſt tyds weinig of niet met allen uit.

Met een leege maag.

2. *Met een nugteren maag*, als *J. van Damaſcus* ſegt; en *Fuchſius* ſegt ook, dat alleen het uur tot het neemen van ſuiverende middelen bequaam is, op de welke de maag allermeeſt leedig is van ſpyſe, waarom ook *Heurnius* vaſt ſteld dat men de ontlaſtende middelen moet geeven vyf of ſes uuren voor het middag maal, op datſe niet door een vreemde vermenging gebrooken zynde, uit de maag en vallen: maar op datſe geenſins verhinderd zynde, ſig

ſig voor het eeten in de aderen moogen beweegen en ligtelijker werken, betuigd *Horſtius*. *Heurnius* heeft Pillen voorgeſchreeven om agt of negen naa het avond eeten in te neemen; maar *Riolanus* ſtaat toe, dat ligte middelen een uur voor den eeten konnen gegeeven werden. jaa dat ſomtyds niet ongemaklijk met het voedſel ſelfs ook ontlaſtende, voornaamentlijk weekmaakende middelen moogen toe geſtaan werden heeft *Horſtius* vaſt geſteld. want op deeſe wyſe, gaat het te gelijk met den Chyl ras na de innerlijkſte deelen van de ingewanden, en het dryfd heel ligtelijk ſonder krimpingen de ſchaadende vogten naa buiten; hierom ſegt meede *Aëtius*, dat een onlaſtend middel in de ſpys het beſte is voor de ſodaanige, deweſke natuurlijk hardlyvig zyn, en voor die een langduurige ſiekte hebben: deeſe verſeekering onderſchryft meede *A. Maſſarias*, daar hy ſegt, het is ten hoogſten noodig aan te merken, de manier die *Galenus* gebruikte in het geeven van de ontlaſtende middelen, die gewoon was deſelve onder de ſpyſen te mengen: en dat op tweederley wyſe; op de eene, van de genees-middelen te ſaamen met de ſpys te kooken; en op de andere, die geſtooten hebbende, derſelver fyn Poeder te vermengen met Gerſtenwaater, of met andere voedſels. Waarom naa myn gevoelen het beſte ſoude weeſen deeſe ongewoone genees- en ſuiver wys voornaamentlijk aan die geene, dewelke hardlyvig ſyn, weederom leevendig te maaken en in 't gebruik te brengen. Maar *merk aan*, dat men dit geenſins alle daagen moet doen; want de ſpyſen werden dus nog niet gekookt ſynde uit de maag gedreeven, en terſtond door den afgang uitgejaagd, ſynde eenigſins ſcherp en losmaakende geworden, en ſoo ſyn het geen voedſels, maar buikſuiverende of ten minſten openlyf maakende genees-middelen.

Waarom men de ontlaſtinge des Soomers moet myden.

Geefook agt. Dat de Soomer ontlaſtingen, ten ſy de hoogſte noodſaaklykheid daar toe dringt, dienen gemyd te werden; heeft *F. Joel* vaſt geſteld. *Hippocrates* beveſtigd *in de 5. Kortbondige Spreuke het 4. Deel*, ſeggende 't geen, in de Hondsdaagen en voor deſelve ſyn de buikſuiveringen beſwaarlijk; en *in 't Boek van de Ontlaſtende Middelen, Text 5. de 609. bladzyde*. by den Soomer tyd van 't begin der Hondsdaagen, vyftig daagen naa malkanderen behoord men ontlaſtende middelen te vermyden en niet te geeven, maar wel aarsſpuitinge te gebruiken: *Galenus*

en *Fallopius* hebben geſegt, dat by den Soomer de ontlaſtende middelen moejelijk waaren, en dat men de natuur als verbrand ſynde, door de ſcherpe geneesmiddelen, (hoedaanige meeſt tyds de ontlaſtende zyn) geenſins moeſt tergen, en de lighaamen nu genoeg, ſoo niet al te veel, door ſig ſelven uitgedroogd, door het gebruik van de ſelve meer uitdroogen; want wy leeſen dat die in de Hondsdaagen ſterk ontlaſt ſyn, in ſeer ſwaare koortſen ſyn gevallen, jaa in 't kort geſtorven.

NU WAT VOOR, IN, EN NAA HET BUIKSUIVEREN TE DOEN EN WAAR TE NEEMEN VALT, SULLEN WY IN HET NAAVOLGENDE KORTELYK ZEGGEN.

Voor de Buikſuivering werd vereiſt.

Voor 't ontlaſten werd vereiſt.

Dat de vogten bereid zyn.

1. *Dat voor dat 'er een ontlaſt middel werd gegeeven, de dikke vogten verdund werden, en de taaje en lymige vloeibaar gemaakt.* dat de weegen langs dewelke de vogten door de ontlaſtende middelen vloeibaar en verdund, werden gebragt en uitgedreeven, geopend werden, getuige ſy *Galenus* dat ook *Aëtius* beveſtigd; als gy ontlaſten wild, ſegt hy, moet men te vooren verdunnen en veiliglijk de dikke en lymige vogten en de weegen (naamentlijk den buik door aarsſpuiting) openen, langs de welke de vogten door de ontlaſtende middelen overgebragt werden; waarom den *Ouden Man in de* IX. *kortbondige ſpreuk het* 2. *deel.* en *in de* 70. *ſpreuk het* 7. *deel.* heeft vermaand; ſeggende, de lighaamen, wanneer die iemant wil ontlaſten, behoord het dat hy deſelve vloeibaar maake; ook heeft *Galenus* geleerd, dat de vogten voor het ontlaſten tot de vloeying moeten gereed gemaakt ſyn, dat is, verdund en niet taay; in 't kort, maar ſeer wel heeft by na alles daar van geſegt *F. Joel.* dat voor 't ontlaſten het lighaam bereid werd, of te vooren vloeibaar gemaakt, door het neemen van een Pruimen-ſop, of andere verſ gtende voedſels (dat ook *Hippocrates in de* 70. *kortbondige Spreuke het* 7. *deel. en in de* 13. *Spreuke het* 4. *deel.* als meede *C. Celſus*, gelijk ook *P. Gruling* en *A. van Villanova* ſchynen toe:

toe te ſtemmen) op dat niet de weegen door de welke het nitſuiveren geſchied, ſouden verſtopt weeſen; ſoo de bedorve vogten taay ſyn, of dik en vaſt aan een houdende, ſynſe onbequaam tot de ontlaſting en vereiſſchen een bereiding; want dunne vogten hebben geen bereiding noodig: dikke derhalven moeten voor de ontlaſting werden vlocibaar gemaakt en verdund, met het afkookſel van kruiden en wortelen. Dat ſoo 'er een quaaden Chyl werd uitgedreeven, het gebrek door de kooking niet verbeeterd ſynde, kan of beſwaarlijk gelooſt werden, of ſal al de leeden, door de welke den ongekookten Chyl door gaat, beſchaadigen, leeſen wy by *A. de Villanova.* waarom deſelfde aldaar heeft geſegt, dat het ontlaſt middel, van de dikke vogten die niet of onvolmaakt gekookt ſyn, alleen maar het dunne ontlaſt, en 't overige by een pakt.

2. *Dat in die hardlyvig ſyn, weegen de hardigheid van haare uitdygſels, en maar om de drie of vier daagen eens afgaan, een aarsſpuiting voor het ontlaſten werd geſet*, ſegt *A. van Villanova*; op dat ſoo den verharden drek die den buik ſtopt mag week werden, en miſſchien de dikke en taaye vogten vloeibaarder en ligter tot den uitgang bereid moogen werden; volgens *Hippocrates in de 70. Kortbondige Spreuke het 7 Deel*, om dat hy, den buik te vervogten, voor dat men een middel naa beneeden in geeft, aanraad: en *C. Celſus* dewelke vermaand dat men in alle ſiektens geduurig moet onthouden, dat men den buik eerſt moet los maaken met een aarsſpuiting te zetten, wanneer naamentlijk iemand naa beneeden moet ontlaſt werden.

So 't lyf lang is opgeſtopt geweeſt, dat 'er een aarsſpuiting voor af gaa.

Een Vrouw van vyftig jaaren, ſeer ſwaarmoedig, naa veele ongemakken van de lugt te hebben uitgeſtaan, valt in een dubbelde derdendaagſe koorts, en ſeer groote benaauwtheeden voor het hart en opſtygingen, allermeeſt met de aankomſt van de koorts verheffende met toenyping van de keel en vreeſe van verſtikking. Den eet-luſt was t'eenemaal weg, den buik verſtopt met de grootſte krimpingen, ſoo dat de Lydſter ſomtyds in vier daagen en langer naauwlijks eens afging; het welk ſy geſond ſynde, verhaalde ſelden, als eens binnen de vier daagen gedaan te hebben. Als de verheffing afliet klaagde ſy het meeſt over pyn in den nek, jaa over ſoo ſwaare pyn ſomtyds, datſe nog

Een Vrouw naa veele ongemakken van de lugt, Valt in een dubbelde derdendaagſe koorts, Zynde meeſt tydt hardlyvig.

En in onmagt om haar hals te roeren;

haar hooft nog hals konde buigen; waar voor sy het volgende geneesmiddel heeft gebruikt.

℞. *Ol. Succini* ʒiß
Castorei ʒij
Ung. Martiat. ʒß
M. F. Linimentum.

Neemt Oly van Barnsteen, anderhalf loot.
Bervergeil 1. halfloot.
Zalf van Martiatum 1. loot.
Mengt het, en maak 'er een Smeering van.

Daar voor heeft sy een smeering met goed succes gebruikt.

Waar meede sy voor de verheffing haaren nek en hals heeft besmeerd, waar door nog de pyn soo swaar, nog de beweeging soo verhinderd was; jaa in het kort is de pyn en de verhindering weggenoomen geweest: daar naa heeft sy van den volgenden Leepeldrank alle uuren een leepel vol ingenoomen.

Als meede een leepel drank.

℞. *Aq. Rutæ* ʒiiß
Cort. Citri
Fœnicul. a ʒj
Spir. Theriacal. ʒvj
Cort. Citri ʒij
Sal. Armon. aromat. sequent. ʒj
Ol. Macis stil.
Cort. Aurant. a gt. iij
Sal. Volat. Succini ƏS
Laud. opiat. gr. ij
Syr. Fœnicul. ʒvj
M.

Neemt waater van Wynruit derdehalf once.
Citroen Schillen
Fenkel van yder 1. once.
Geest van Theriaac anderhalf loot.
Citroen schellen 1. halfloot.
Salmoniac met speceryen, die nog sal volgen 1. vierendeel loots.
Oly van Foelie gedist.
Oranje schellen van yder drie druppelen.
Vlug sout van Barnsteen een halve scrupel.
Laudanum Opiatum twee greinen.
Syroop van Fenkel anderhalf loot.
Mengt het.

Met welken Leepeldrank, de benaauwdheid voor 't hart, en de opstyging, jaa ook de koortsen sodaanig syn verminderd, dat sy sig liet dunken by na geneesen te weesen; op den vryen dag heeft sy ingenoomen drie oncen van den volgenden seer bitteren

teren Kruidwyn (synde te vooren by elke maal inneemens, twintig druppels van den naavolgenden gespeceryden Salmoniac geest gedaan) driemaalen, als ook de andere daagen 's morgens voor den aanval der verheffing; maar inden aanval van de koorts terstond een leepel vol van 't voorseide Mixtuur

℞. *Rad. Gentian.* ʒ ß	Neemt wortelen van Gentiaan 1. loot
Armoniac.	wilde Peeperwortel.
Angelicæ	Angelica
Zedoariæ	Zedoar
Jalap. a ʒiij	Jalap. van yder drie vier-endeel loots.
Sum. Absint.	Toppen van Alsem.
Cent. minor. a m. i ß	de kleine Centauria van elks anderhalve handvol.
Fol. Rutæ recent.	Blaaden van versse Wynruit
Menth. Crisp. a m. j	Kruismunt van elks 1. handvol.
Sennæ s. stip.	Seenen sonder steelen.
Bac. Lauri a ʒiij	Laurier-beyen van yder drie vier-endeel loots.
Aloes lucidæ	Helderen Aloë
Tart. Vitriolat. a a ʒi ß	Tartar. Vitriolaat van elks anderhalf vierendeel loots.
Sem. Fenicul. dul.	Soet Fenkelzaat
Extr. Cort. Aurant. a ʒij	Het buitenst van d'Oranje Schel van elks een half loot.
Conc. & contus. affunde	Gesneeden en gestooten synde, laatse in een Steene kan werden gedaan
Vini Gallici pint. vj	En daar by gegooten vi. pinten Francewyn.

Laat het op een warme plaats twee daagen weeken.

Deesen Kruid-wyn gebruikt hebbende, heeftse voor soo veel de derdendaagse koortsen aangaat, veel gevorderd: want binnen veertien daagen is sy van een koorts verloft, hoewel d'andere nog bleef, dewelke ten laatsten in twee maanden is geneesen; maar nooit heeft sy, als om den derdendag een aftrek gehad; egter hebben wy haar weegens d'opstyging en de swaar-

Door welker bystand de koortsen geneesen zyn.

moedigheid geen eigentlijk soo genaamd ontlast middel ingegeeven; maar om datse somtyds klaagde over de hardheid van haar vuiligheid, hebben wy haar de volgende gemeene aarsspuiting voorgeschreeven.

Ten laatsten is haar om den verharden drek een aarsspuiting geset.

℞. *Decoct. Emol. & Carm.* ℥viij
Elect. Diacathol. ℥i.ß
Ol. Lilior. Albor. ℥j
Mel. Virginei ℥ß
Sal. Gemmæ ß
M. F. Clyster pro Fœmina.

Neemt gemeen aarsspuiting Afkooksel 8. oncen.
Electuarii Diacatholicum 3. loot.
Olie van Witte Lelien 1. once.
Maagden Honing 1. loot.
Steensout 1. half vierendeel loots.
Mengt het, en maakt 'er een Klysteer af, voor een Vrouw.

Dewelke geset zynde, en na twee daagen hervat, heeft sy veele uitdygselfs die seer verhard waaren, en veele winden uitgelooft, en daar naa alle daagen eens of tweemaalen afgang gehad, en syn kort daar naa alle de benaauwtheeden voor 't hart en d'opstygingen verdweenen.

DEN VOORSEIDEN GESPECERYDEN SALMONIAC-GEEST.

Beschryving der Specerygtigen geest van Salmoniac

℞. *Sal. Armoniac. contri & cribr.*
Tartar. pulveris. a ℔ß
Solvat. Sal. Armon. in Sp. Vini ℥viij.
Sal. Tartari in Vini Generos. ℥xij
Misceant. quibus adde
Rad. Angelicæ ℥ß
Fol. Menthæ
Majoran. a ℥iij
Sem. Fœnicul.

Neemt Salmoniac gestooten en doorgezift
Gepoederd Wynsteen sout, van elks 6. oncen.
Laat de gesifte Salmoniac in 8. oncen Brandewyn gesmolten werden, maar het Sout van Wynsteen in 12. oncen besten Wyn, dewelke gesmolten synde, laatse gemengd werden, en in een Kolf gedaan, het volgende groove Poeder daar by doende,
Angelica wortel 1. loot.
Blaaden van Kruismunt.

Maje-

Bac. Juniper. a ℥j	Majelein van yder drie vierendeelen loots.
Cinamom. acut. ℥ß	Saat van Soete Fenkel.
Nucis Moſch.	Jenever Beyen van yder 1. once.
Croci optimi	Scherpe Kaneel 1. loot.
Origan. Cretic. a ʒii	Nooten Muſchaat.
Spic. Nardi	Beſte Saffraan.
Cardam. major. a ʒj	Orego van Candia van elks een half loot.
M. F. Pul. Groſ.	Spica Nardi.
	Groote Cardemom. van yder een vierendeel loots.
	Laat van alles een grof Poeder gemaakt werden.

En aanſtonds daar den Helm opgeſet werden, en den ontfanger daar aan vaſt gemaakt, en de ſaamenvoegſelen met den Bek van den Helm en den Kolf heel wel geſlooten ſynde, haal het dan met een ſagte warmte over in een Sand-Kapel, en gaa ſoo lang met diſtilleeren voort, tot dat al 't geſtremde vluggе ſout by na geſmolten is; houw als dan op met 'er meer af te haalen: den daar afgehaalden vluggen Specery Geeſt vermag ſeer veel in langduurige ſiektens, ook is ſe aangenaamer, en in verouderde ſiektens veel kragtiger, als de gemeene Geeſt van Salmoniac.

3. *Dat de ſtof, alhoewel gekookt, nogtans niet wel bereid, voor 't ontlaſten bequaam tot den uit togt gemaakt werde*; aldus moet de dikke ſchaadende ſtof, hoewel gekookt ſynde, verdund werden, gelijk als *Heurnius* getuigd. Dat de vogten tot den uitgang ligt werden gemaakt.

4. *Dat, indien het een ſagt ontlaſtend middel is geweeſt, het genoomen of gegeeven werde een weinig voor of naa het eeten*, gelijk als *Heurnius* meede ſegt; want ſoo ſullen de ontlaſtende middelen met den Chyl en het voedend-ſap ſaamen gevoegd, meeſt tyds ſagtelijk den buik gaande maaken; en werd ook wel te regt deeſe wyſe van ontlaſtende middelen in te geeven in 't werk geſteld voor de ſwaarmoedige, en die dikwyls hardlyvig ſyn, en niet als naa een dag of drie aftrekte hebben; en ſeer dikwyls volgt daar naa een goede uitwerking. Laat een ſagter ontlaſtend middel een weinig voor of naa den eeten werden gegeeven.

5. *Dat*

Dat die het purgeermiddel sal inneemen, warm sy en soo blyve.

5. *Dat hy warm sy, dewelke een Buiksuivering sal inneemen, en dat hy sig warm houde in een warme plaats*; anderſins sal of het middel niet werken, of het maakt den buik niet sonder groote krimpingen los.

IN DE BUIKSUIVERING KOMT TE PAS.

In het purgeeren is het goed Dat het ontlaſtend middel warm, en niet laauw en sy, nogte koud.

1. *Dat het middel, soo't in de gedaante van een drank is, warm, maar niet koud of laauw werde gedronken, getuige sy Fuchsius en Joël.* Want indien het koud werd ingenoomen, en sal 't niet werken, of niet als met de swaarſte krimpingen; maar soo het laauw werd ingenoomen maakt het niet als walging en braaken, en soo werd het of daadelijk weer uitgeworpen, of het werd met een geduurige walging en teegenheid ingehouden; maar indien het warm werd ingedronken, werkt het terſtond, en het maakt soo ligt geen walging enz. jaa voor soo veel het warm is, soo verſterkt het de Maag selfs.

Dat soo hy van't ontlaſtend middel walglyk is, hy met welriekende dingen verquikt werde.

2. *Dat, indien naa 't ingenoomen ontlaſtend middel walging en geneigtheid tot braaken komt t'ontſtaan, men het met riekende dingen teegen houde*; waarom dat het dan goed is Kruismunt, Wynruit, Roosenwaater, Gerooſt-brood met Asyn besproeid voor de Neus te houden; als men sien kan by *P. Gruling*. insonderheid moet men ook naa het inneemen van 't middel aanstonds den mond uitspoelen met waater en asyn, wyn, of 't zap van Cinaasappellen soo als *Heurnius* belast, ook moet men met warme doeken de Maag stooven, als *Fuchsius* gebied: dat de meeſt ontlaſtende middelen de Maag beleedigen en allermeeſt desselfs ingang, en datse daarom walging en braaken veroorsaaken, werd by *Galenus* geleesen; en dikwyls is het middel scherp, het welk ten sy het in een glibberig omkleedsel werd doorgeslokt, de keel grootelijks beleedigd, en desselfs ontsteeking voortbrengd, gelijk als getuigd *A. de Villanova.*

Het ontlaſtend middel ingenoomen hebbende, laat hy een uur of twee sonder te slaapen rusten

3. *Dat, naa het inneemen van 't ontlaſtend middel, hy die het selve heeft ingenoomen, een uur of twee in het bed sonder te slaapen stil legge, raad P. Gruling*, seggende; laat hy een weinig rusten naa het ingenoomen middel, op dat de maag het selve niet en omhelse, en daar op werke: jaa men moet hem aldermeeſt van 't slaapen af houden, wanneer hy nu heeft sig beginnen te ontlaſten;

laſten; wyl door den ſlaap de werking van 't genees-middel verhinderd werd, gelyk als wy by *Fuchſius* leeſen, en hy moet van't ſlaapen gehouden werden tot dat hy geheelijk ontlaſt is, inſonderheid ſoo de middelen van Diagrydium of den Nieswortel toebereid ſyn, ſegt *A. van Villa Nova.* ſynde een middelmatige beweeging, als 't weeſen kan aangewend, als men ſien mag by *P. Ægineta.* inſonderheid ſoo 't middel trager werkt, als *Fuchſius* leerd: *Dorncreil van de ontlaſtinge* heeft vermaand, dat men die geene van 't ſlaapen moet af houden, welker ingebooren warmte ſterk is; dat door den ſlaap het ontlaſte ligtelijk belet werd beveſtigt meede *N. Curtius van de Ontlaſtinge.* maar by aldien ſy de ingebooren warmte ſwak hebben, en met Pillen of met Electuarien geſuiverd werden, magmen den ſlaap toeſtaan, op dat door den ſelven de ingeboorene warmte van de uitwendige tot de inwendige leeden te rug geroepen ſynde, mogt vermeerderen, en dies te ligter de kragt der Pillen geholpen werden, gelijk als *Dorncreil* ſegt *van de Bukſuiveringen.* het ſelfde betuigd *N. Curtius uit Avicenna* inſonderheid ſoo ſy kragtiger en ſterker ſyn, gelijk wy leeſen by *Heurnius.*

In ſonderheid ſoo het ontlaſt middel van Scammonui is.

4. *Dat, wanneer het middel begint te werken, hy opſtaa en ſagtelijk om wandele,* als het maar de ſiekte toelaat, ſegt *Fuchſius*; dat *Ægineta* meede betuigd; want de geſteldheid werd op deeſe wys opgewekt en de vogt aangeſed, en ligtelijk gebeurd het als dan, dat het middel aan de verwagting voldoed, en dat het ſelve gants overeenkoomende werd met den vogt dien het moet uitlooſen, gelijk als men ſien mag by *Heurnius.* ook werden door de beweeging de taaye en lymige vogten, wanneerſe ſodaanig ſyn, los en ook vloeibaarder gemaakt, en te ligter aan't werken geholpen. Waarom dat ook *Hippocrates in de* XIV. *Kortbondige Spreuke het* 4. *Deel* heeft geſegt, dat als men Nieswortel heeft gedronken, men het lighaam liever moet beweegen, als aan den ſlaap of aan de ruſt overgeeven; en in den *volgenden Kortbondige Spreuk.* als gy den Nieswortel (het ſelve ſy van d'overige ontlaſtende middelen geſegt) meer wild doen werken, beweeg het lighaam: jaa dat de vermeerderde wandeling den buik losmaakt getuigd *C. Celſus.*

Dat hy, wanneer de purgatie nu werkt, opſtae-

5. *Dat hy naa 't ingenoomen middel, tot ſoo lang ſig van eeten en drinken onthoude, tot dat de geheele werking is gedaan;* name-

Laat hy ſig van ſpys en drank

houden, tot dat het ontlaſten over is.

lijk indien het ſterk is; maar de kragt van een ſagter geneesmiddel werd door de ſpys ſcherper gemaakt, getuige ſy *Heurnius*; ja dat men ſig van alle ſpys en drank tot dat de ontlaſting volbragt is ſal onthouden gebied *P. Ægineta.* Nogtans is't goed naa 't inneemen van 't ontlaſt-middel ſtraks daar op te ſlurpen den Room van Gerſt, gelijk als *Hippocrates* getuigd, op dat het geene, dat in den doorgang vaſt geplakt of aangehegt mogt ſyn werde afgeveegd en naa beneeden gedreeven, gelijk als ſegt *Galenus.* maar naa 't inneemen van het middel moet men wat aanbieden, als namentlijk den mond van de Maag ſeer gevoelig en ſwak is, en datſe daarom de ſcherpigheid van het middel niet kan uitſtaan, en met een flaauwte dreigd, anderſins pleegen den *Ouden Man en Galenus.* als het ontlaſten begon geen Ptiſaan of Gerſte-ſop meer toe te reiken, want de werking van het middel werd ligtelijk op die wys ontſeenuwt, en het voedſel werd niet wel verdraagen nog wel verdeeld, ten ſy het gants weinig is geweeſt; want of de ſpys doet het ontlaſten ophouden, of deſelve werd raauw en ongekookt of naauwlijks veranderd uitgeworpen, ook den drank, inſonderheid ſoo ſe koud is, of ſtopt het werken op, of verwekt pyn, benaauwtheeden en winden, of ook ſomtyds een overmaatige Buikſuivering; my luſt het volgende geval hier aan te knoopen.

Een Vryſter daar koude haare Stonden opgeſtopt ſynde, enz

Seekere Dogter van ontrent vier en twintig jaaren oud, wierden naa een ongewoone koude haare Stonden opgeſtopt, en ſy krygt kort daar naa een wreede beſwaarende Hoofdpyn, benaauwtheid voor 't hart, verlooren eetens luſt, ſwaare Lenden pyn, en een onmagt tot alle beweegingen: waar voor ſy eerſtelijk den naavolgenden Drank Leepel-wys heeft ingenoomen.

Heeft eerſt een Leepel drank teegens de Opſtygingen.

℞. *Aq. Majoran. nob.* ℥ij.	Neemt waater van Edele Majelein. 2. oncen.
Puleg.	Puley.
Cort. Citri a ℥j	Citroen Schellen van yder 1. once.
Antihyſter. ſequent. ℥ß	Tegens d'Opſtygingen dat volgen ſal. 1. half once.

Geeft

Spir. Cochlear. 3ij	Geeft van Leepel blaaden 1. half loot.
Sal. armon. gt. xvj	Salmoniac 16. druppelen.
Laud. opiat. gr. ij	Laudanum Opiatum 2. greinen.
Ol. Cort. Aurant. gt. v.	Olie van Oranjen Schellen 5. druppelen.
Syr. de Arthemis. 3vj	Syroop van Byvoet anderhalf loot.
M.	Mengt het.

Welke Mixtuur als sy agt daagen had gebruikt, heb ik de naavolgende Pillen gegeeven.

En Purgeerende en openende Purgeer Pillen gebruikt.

℞. *Aleos Lucid. gr.* xv	Neemt helderen Aloë 15. greinen.
Sal. Vol. Succin. gr. viij	Vlug sout van Barnsteen 8. greinen.
Tartar. Vitriol. gr. vj	Tartar. Vitriolaat 6. greinen.
Ol. Menthæ gt. j	Oly van Kruismunt 1. druppel.
M. F. Pil. No. vij. *deaurentur.*	Mengt het, en maakt 'er 7. Pillen van. vergultse.

Dewelke hebbende ingenoomen naa dat sy nu twee of drie afgangen daar van had gehad, heeft sy gulsiglijk koud bier gedronken, het welk gedaan hebbende vervald in een overmaatige buiksuivering, dewelke naauwlijks door t'saamentrekkende, versterkende en slaapmaakende middelen was te booven te koomen, waar van eindelijk door een versterkend t'saamen-trekkend en teegens den Rooden loop Electuarie op de 210. bladz. beschreeven geneesen synde, is sy seer verswakt geweest, blyvende haare maandstonden opgestopt, waarom sy naaderhand niet als den Kruidwyn op de 343. bladz. beschreeven, gebruikende, is geneesen: sie eens! wat niet den drank, insonderheid koud en onder het ontlasten selfs ingenoomen, kan uit werken?

Onder het ontlasten heeft sy koud bier gedronken, en heeft een over maatige buiksuivering gekreegen.

WAATER TEEGENS D'OPSTYGING BOOVEN GENOEMD.

Beſchryving van een Waager teegens d'opſtyging.

℞. *Rad. Ariſtoloch. rotund.*
Bryoniæ a ʒiij
Fol. Rutæ Horten.
Menthæ Criſp.
Puleg. a m. ij
Leviſtici m. ß
Sabinæ m. i ß
Flor. Lavend. p. ij
Chamomil. p. iij
Sem. Leviſtici
Nigel.
Bac. Lauri a ʒ ß
Myrrhæ Rubr. ʒiij
Macis.
Extr. Cort. Aurant.
Caſtorei
Croci optim. a ʒi ß
Conc. & contuſ. Affunde
Vim Gallic. pint. vijj.
Poſt. ſuffic. digeſt. adde
Sal. Ammoniac. ʒ ß
Spir. per cucurbit. abstrah. quem affunde granor. actes ʒiv.

Neemt Wortelen van ronde Hoolwortel.
Wilde Wyngaard, van yder drie vierendeel loots.
Blaaden van Wynruit.
Kruismunt.
Puleg. van elks ij. handen vol.
Lavas. een halve handvol.
Seevenboom, anderhalve handvol.
Bloemen van Lavendel. 2 pugillen.
Camillen 3 pugillen.
Saat van Lavas.
Nardus.
Laurier beyen van elks 1 loot.
Roode Myrrha een half loot.
Foelie.
Het buitenſte Geel van d'Oranje ſchel.
Bevergeil
Van den beſten Saffraan van yder anderhalf vierendeel loots.
Geſneeden en geſtooten ſynde giet 'er by
Franc. wyn 8. pinten, of 2. ſtoopen.
Naa een genoegſaame weeking doe 'er by 1. loot Salmoniac, haal dan den Geeſt door den Kolf en Helm daar af, den welken giet op 4. oncen gedroogde Vlierbeyen.

Laat het dan ſoo ſaamen agt daagen warm ſtaan trekken en haalder de kleur uit, dewelke men tot het gebruik moet bewaaren;

waaren; het verwekt seer wel de Maandstonden, het geneest d'Opstyging der Zyde booven Buiken enz. tot een Dosis heb ik gegeeven 1. loot in eenige daar toe bequaame vogt.

Dat als 't ontlastend middel niet wil werken, hy honigwaater drinke.

6. *Dat, indien iemand een ontlastend middel gedronken hebbende niet gezuiverd werd, hy eenige vette Mee drinke, gelijk als Aëtius belast. P. Ægineta* segt, by aldien iemand van een middel ingenoomen om den buik week te maaken niet ontlast werd, geen gevaar daar by koomende, moet men niets doen: maar soo de grootheid van de siekte in haar volle kragt is, en de sieke geneepen en uitgespannen werd, en steekingen heeft, moet men terstond noodsaakelijk een aarsspuiting setten.

Maar indien hy te veel afgaat hy sig tot rust begeve.

7. *Dat indien hy al te sterk en te geweldig afgaat de sieke alsdan seer stil gehouden, en syne handen en armen met warm waater gestoofd, en dat'er bindsels en wryvingen te werk gesteld, en aldus het geweld van de al te groote kragt des middels gestuit werde*, gelijk als *N. Curtius en Heurnius* getuigen; insonderheid koomen als dan te pas de Theriaac, Diascordium van Fracastorius, dat de kragt van het ontlastend middel en het geweldder neerstortende vogt stuit, en de scherpigheid maatigd; en in dit geval schryft *Heurnius* koppen tussen de schouder blaaden en de Zydebuiken geset, en een stooving van de Maag en Leever uit versterkende en saamentrekkende dingen, voor; indien een middel te veel en te onmaatig ontlast en gy 't wild stoppen, soo besorgd, *segt Hippocrates in de* XV. *Kortbondige Spreuk her* 4. *Deel*, den slaap, nog en roerje niet; wanneer allermeest de Opiaten te pas koomen, onder de welke alhier den Diascordium van Fracastorius, mits het den slaap verwekt, 't sweetdryft en te gelijk saamen trekt, uitmunt.

Of dat hy Opiaten inneeme.

Naa de ontlastinge is het goed Hoendernat te gebruiken

NAA DE VOLBRAGTE BUIKSUIVERING IS HET NOODIG.

1. *Dat d'Ontlasting gedaan zynde, wat Hoender of Cicer nat met Suiker om de Darmen af te wassen gegeeven werde*, gelijk als *P. Gruting* verhaald. waarom dat ook *Dorncreil*, naa de geeindigde suivering gebied, dat hy afvaagende soppen loude gebruiken, welke natten of soppen de overblyfselen van 't geneesmid-

middel ſouden uitwaſſchen, en alle deſſelfs moeylijke hoedaanigheid wegneemen: en laat den gebuikſuiverde allengskens, tot ſyn gewoone leevenswys weeder keeren, laat hy niet te ſchielijk aan ſpys vallen gelijk *Heurnius* heeft geſegt, ſynde niet ſlimmer, als het ontleedigde ligbaam ſchielijk te vullen, ſoo wy leeſen by *M. Wendel.* waarom *N. Curtius* heeft vermaand, dat men ſpys van goed ſap maar minder moet geeven, en daar naa allengskens vermeerderen; en dat men vogtige en ligt om te kooken moet geeven, liever als drooge, als men ſien mag by *Fuchſius.* waarom *Hippocrates het 2. Boek van de Siekten, Text.* XIII. vermaand, dat de ontlaſte naa het buikſuiveren ſeer weinig ſpyſe, en dieſe ligtelijk weer door de darmen konnen looſen ſouden gebruiken.

Dat die ontlaſting heeft ſig warm houde.

2. *Dat de Sieke ſig warm, en naa't ontlaſten d'uitgangen voor het voedſel middelmaatig open houden, op dat de ſterke en ſchielijke opſtopping geen nieuwe moeylijkheid en maake*, gelijk als eertyds heeft geleerd *A. de Villa Nova.* ſoo laat hy ook geenſins iets kouds inneemen, maar laat hy ſig in ruſt warm houden, en niet als warme dingen gebruiken, anderſins werd ligt op een nieuw de kragt van het ontlaſt middel gaande gemaakt, en daar werd een booven maatige buikſuivering verwekt, het welk ik nu al dikwils heb waargenoomen; uit veele ſal ik egter maar de twee naavolgende verhaalen, voortbrengen.

Een Regtgeleerde na een al te graagen eetluſt, Vervalt in een verlooren eetluſt en in een ſwakheid van de Maag.

Aan ſeekeren Regtgeleerden ſeeven en twintig jaaren oud, ſlymerig, en lang met een ſlappe maag gequeld, gebeurd het naa al te grooten eetluſt en ſyne toegeeventheid daar in, dat hy in een braaking vervald, en dat daagelijks des morgens, daar op kort daar naa volgende een by na verlooren eetluſt, en een ſwakke maag, ſodaanig, dat als hy maar ſlurpkoſt had gebruikt, daar van een groote benaauwtheid voor het hart ontſtond; hy door vaſten ſyn maag tragtende te verſterken, heeft als een band voor het hart gekreegen, en 's agtermiddags de grootſte benaauwtheid en pyn in de lendenen, waarom ik gehaald ſynde den volgenden Leepeldrank heb gegeeven.

Waar voor hy een maag Leepeldrank.

℞. *Aq. Menthæ* ℥iii ß
Vitæ Math. ℥ß

Neemt waater van Munte 3. en een half once.
des Leevens van Mathiolus een half once.

Afver-

Tinct. Cinam.	Afverwsel van Kaneel.
Spir. cort. Citri.	Geest van Citroen Schellen.
Stomach. sequent.	tot de Maag die volgen sal
a ℥ij	van elk een half loot.
Sal. dulcis ℥ß	van Sout, die soet is, een half
Laud. Opiat. gr. ij	vierendeel loots.
Syr. Menthæ ℥vj.	Laudanum Opiatum 2. greinen.
M.	Syroop van Munte anderhalf loot.
	Mengt het.

Hier door syn de toevallen maar een weinigje verminderd; daar naa heeft hy dieshalven in den besten wyn twaalf druppels van het volgende genees-middel ingenoomen.

℞. *Spir. contra præcordior. anxiet.* ℥iij	Neemt Geest teegens de benaauwtheeden der Borst-ingewanden,	En een olieagtigen geest heeft ingenoomen.
In quibus dissolvantur	drie vierendeel loots.	
Ol. Menthæ stil. ℈j	In de welke laat ontdaan werden.	
Macis gt. iij	Gedistilleerden Oly van Kruismunt	
M.	een scrupel.	
	Foelie drie druppelen.	
	Mengt het.	

Naa dat hy dit ontrent vier daagen gebruikt had, syn by na alle de hier booven opgetelde toevallen verdweenen, uitgenoomen nogtans den band voor het hart; waarom ik hem de vyf volgende Pillen heb gegeeven, dewelke hy met een gewenste uitkomst nu al dikwyls had gebruikt.

Voor den band of de benaautheid voor het hart.

℞. *Extr. Cathol.* ℈j	Neemt Extractum Catholicum een	Ook heeft hy ontlast pillen gebruikt.
Ol. Menthæ.	scrupel	
Cort. Citri a gt. j	Gedistilleerden Olie van Kruis-	
M. F. Pil. No. v.	munt:	
deaurandæ.	Citroen-Schellen van elks	
	een druppel.	
	Mengt het, en maakt 'er 5. vergulde Pillen van.	

Dewelke

Onder't purgeren heeft hy kouden drank gedronken enz.

Dewelke hy des morgens ingenoomen hebbende, heeft viermaalen seer wel afgeweest; maar hebbende kouden wyn gedronken en sig in de koude lugt begeeven; heeft binnen twee of drie uuren wel twintig stoelgangen gehad; en op die wyse ontrent drie daagen daar aan vast synde, heeft de alderkragtigste hulpmiddelen om deesen loop te stoppen ingenoomen; tot dat, de naavolgende suikerkoekjens neemende, straks dien buikloop sagjens is opgestopt.

En daar is een boovenmaatige buikstuivering opgevolgt

Dewelke weedcroma met Tabellen is geneesen,

℞. *Spec. Diagalang. Mesues.*	Neemt Poeder Diagalanga van Mesuæ
Aromat. Rosat.	Aromat. Rosatus, vers bereid, van elks anderhalf
a ʒi ß	vier en deel loots.
Nucis Moschat. Condit.	Geconfyte Notemuschaat.
Conf. Hyacintor.	Confectie van Hyacinthen van yder
a ʒij	een half loot.
Laud. Opiati gr. iij	Laudanum Opiatum 3. greinen.
Sach. albi ʒiv	Witte Broodsuiker 4. oncen.
Cum S. Q. Aq. Cinam. & Menthæ	Met een genoegsaame meenigte van Kaneel en Muntwaater
F. S. A. Tabellæ	Maakt 'er volgens de kunst 15. Suikerkoekjens van.
No. xv.	

Van deese Koekjens heeft hy 's morgens, ontrent den middag, en ontrent vyf uuren naa den middag, gelyk ook des 's avonds een genoomen, en ten laatsten heeft hy den booven genoemden Leepel-drank agt daagen gebruikt, en is gantslijk van alle toevallen bevryd.

MAAG GEEST.

Beschryving van een Maag Geest.

℞. *Rad. Zedoariæ*	Neemt wortelen van Zedewar twee
ʒij	oncen.
Galangæ	Galega
Zinzib. albi	Witte Gengber
Calam. Arom. a ʒiij	Calmus van elks drie vierendeel loots.

Blaaden

Fol. Menth. a m. iij	Blaaden van Kruismunt 3. handen vol.
Lauri	
Major. Nobil. a m. j	Edele Majelein van elks een handvol.
Sem. Aniſi	Zaad van Anys.
Fœnicul. Dulc. a ʒß	Soete Fenkel van yder een loot.
Cinam. acut. ʒij	Scherpen Kaneel 2. oncen.
Card. minor.	Kleine Cardemom.
Nucis Muſch.	Noten Muſchaten
Spicæ Nardi a ʒij	Spica Nardus van elks een half loot.
Conc. & contuſ. Affunde	Geſneeden en geſtooten ſynde giet 'er by
Spir. Vini	Van de beſten Brandewyn.
Vini Generoſ. a p. iiij	Van de beſten Wyn van elks een Stoop of vier Pinten.
Digeratur per Octiduum & abſtrahat. ſpir.	Laatſe agt daagen ſtaan weeken, en haal 'er alsdan met een ſagte warmte den geeſt af, diemen tot het gebruik moet bewaaren; deeſe verſterkt ſeer kragtiglijk een ſlappe maag, verwarmt, en doet het walgen en braaken ophouden; enz.

Een Maagt van dertig Jaaren oud, ſlymig, naa dat ſy door ongewoonen arbeid was verhit, is door de koude lugt naa huis gegaan, waar van ſy in een opſtopping van haare maand-ſtonden, verminderden eetens-luſt, en in een beſwaarende hoofd-pyn en van alle deelen van haar lighaam en niet lang daar naa in een gaande en koomende derdendaagſe koorts is gevallen, gehaald zynde heb ik den naavolgenden ſweet-dryvenden Bolus voorgeſchreeven.

Een Vryſter naa dat haare Stonden waaren opgeſlagen krygt de derdendaagſe koorts.

℞. *Theriac. Androm.* ʒj.	Neemt Theriaac een vierendeel loots.
Sal. Armoniac.	Salmoniac
Abſint. a ℈ß	Sout van Alſem van elks een half ſcrupel.

Waar om sy een Sweet Bolus heeft ingenoomen.

Croci optimi	Besten Zaffraan
Bezoard. Miner.	Bezoar Mineraal van yder 6. greinen,
a gr. vj.	
M. F. Bol.	Mengt het, en maakt 'er een Bolus van, om met warme Wyn in te neemen.

Het ingenoomen hebbende heeft sy seer wel en met verligting gesweet; waarom dat ik den selfden Bolus twee uuren voor de verheffing van de koorts weeder om in te neemen heb voorgeschreeven, waar van de koorts sagter en de verheffing korter is geweest; maar wyl sy het Bolus geensins meer konde gebruyken, heb ik den naavolgenden Kruidwyn voorgeschreeven, van den welken sy driemaalen 's daags tot drie of vier oncen (hebbende te vooren by elken Dosis veertien druppelen Geest van Salmoniac gedaan) heeft gebruikt.

En een Kruidwyn.

℞. *Rad. Gentianæ*	Neemt wortelen van Gentiaan.
Angelicæ	Angelica.
Rubiæ Tinct.	Mee-Crap van elks drievierendeel loots.
a ʒiij	
Fol. Rutæ	Blaaden van Wynruit
Sabinæ a m. ß	Seevenboom van yder een halve hand vol.
Eupat. cannab.	
Menth. crisp.	Boeltjens kruid
Sum. Absint.	Kruismunt.
Centaur. minor.	Toppen van Alzem.
a m. j	Kleine Centauria van elks een handvol.
Bac. Lauri ʒ ß	Laurier Beyen een loot.
Macis	Foelie
Extr. cort. Aurant.	't Geele van d'Oranje Schellen van elks een half loot.
a ʒij	
Croci optimi ʒj	Saffraan van de besten een vierendeel loots.
Conc. & contus. affunde	Gesneeden en grof gestooten zynde en in een Steene Kan gedaan,
Vini Gallici pint. v.	

daan, giet 'er by,
5. pinten Francewyn.
Laat het te saamen vier daagen op een warme plaats staan.

Deesen Kruidwyn gedronken hebbende is de koorts by naagter gebleeven, maar de Maand-stonden bleeven nog opgestopt, waarom dat ik vyf Pillen op de 342. bladzyde beschreeven uit een scrupel gemaakt, heb gegeeven, waar van sy vyf maalen fraay is afgeweest; maar 'sagtermiddags den Noorden Wind sterk waayende, is sy uitgegaan, waar van sodaanigen buikloop heeft gekreegen, dat de Bloedvrienden meenden dat de ellendige Maagt al tot aan de poorten des doods was genaaderd. Te vergeefs zyn alle versterkende, saamentrekkende dingen, jaa de Opiaten selfs, behalven dit naavolgende Conserf aan haar gegeeven, van welk Conserf sy tot de grootte van een Notemuschaat somtyds, naamelijk om de twee uuren eens innam, en dien soo vreeslijken buikloop is daar meede opgestopt geworden.

En voor de opgestopte Stonden heeft sy purgeer pillen gebruikt.

En weegens koude heeft sy een seer swaaren buikloop gekreegen

℞. *Diascord. Fracast.* ʒiij
Confect. Hyacintor. ʒi ß
Spec. Diagalang. ʒj
Ol. Nucis Musch. expres. ℈j
Cinam. Stil. gt. ij
Conf. Rosar. Rubr. ʒß
Syr. Myrtini Q. S.
M. F. Condit.

Neemt Diascordium van Fracastorius drie vierendeel loots.
Confectio van Hyacinthen anderhalf vierendeel loots.
Species of Poeder van Diagalanga een vierendeel loots.
Oly uit Notemuschaten geperst, een scrupel.
van Kaneel Gedistilleerd twee druppels.
Conserf van Roode Roosen een loot.
Syroop van Myrtus, soo veel als daar toe genoeg is.
Mengt het, en maakt 'er een Conserf van.

Maar sy is met een Conserf geneesen.

Eindelijk heeft sy met den Kruidwyn aangehouden, en den Stondenvloed is wederom gekoomen.

Sie eens! hoe quaalijk sy doen, die een ontlastmiddel hebbende ingenoomen, dien selfden dag sig in de koude lugt begeeven.

Als meede voor de maag en men moet versterkende dingen geeven.

3. *Dat men naa het buiksuiveren voor de Maag sorg draage, en dat versterkende dingen gegeeven werden:* vermaand *Areteus*; waarom dat de meeste *Genees-konst Oeffenaars* warme Wyn met Brood, Doyer van een Ey en de Suiker hebben voorgeschreeven, maar eenige raaden niet als Vleesnat in't welk een doyer van een ey is ontdaan met een weinig broods in te neemen.

Den naa een sterke ontlasting weer zaamen getrokken buik moet met oly in te spuiten verzagt werden.

4, *Wanneer als naa een sterke ontlasting den buik werd t'saamen getrokken*; waarom dat ook *de Oude* niet alleenlijk somtyds aarsspuitinge; maar meest altyd den tweeden dag naa een sterke buiksuivering, hebben voorgeschreeven, dat den sieke soude in het Bad gaan; om dat het Bad het lighaam door de ontlastende middelen verdroogd, weer soude bevogtigen, ten anderen op dat den buik soo niet soude werden t'saamen getrokken; en daarom de ontlastinge geeindigd zynde, gelyk als wy booven vermaand hebben, moet men afvagende soppen geeven, gelyk als getuigd, *P. Gruling en Dorncreil.*

Den Rooden of gemeenen loop naa een purgatie komende met een versterkent enz. middel te stoppen.

5. *Dat als het middel den Buikloop of den Roodenloop met pyn heeft toe gebragt, dat dan aanstonds een versterkend werde gegeeven, de scherpigheid maatigende, en te gelyk een weinig saamentrekkend*, hoedanig dat is den Diascordium van *Fracastorius*, ouden Theriaac; gelijk ook de naavolgende Pillen grootlijks te passe koomen.

In zoodaanigen geval de Pillen het beste.

℞. *Opii Thebaici correcti solut. & inspiss.* ℈j
Terræ Vitriol. dulc.
Sang. Dracon.
Nucis Muschat.
a ℥ß
Ol. Cinamon. Destil.
gt. v.
Nucis Muschat.
expres. ℈ß
M.F.Pil. No. 48. *deaurand.*

Neemt Thebaansen Opium door uitdrooging verbeeterd, daar naa warm in Brandewyn gesmolten, ligt uitperst, en tot de dikte van Pillen door een sagte warmte verdikt 1. scrupel.
Soete Vitriool Aarde,
Drakenbloed,
Notemuschaat, van elks een half vierendeel loots.
Olie van Kaneel gedist. 5. druppels.

No-

Notemuſchaat uitgeperſt een half ſcrupel.
Mengt het, en maakt 'er 48. Pillen van, vergultſe.

Indien men een van deeſe Pillen met warmen Wyn in geeft, en den Roodenloop of den Buikloop niet op en houd nog verminderd of dat de pyn niet geſtild werd, geef naa 't verloop van een uur een ander, en ſoo voorts.

Wat den hik ofte ſtuiptrekking na 't purgeren ſ te kennen geeft.

Merk aan. Dat ſoo naa een al te groote buikſuivering, ſenuuwtrekking of den hick volgt, het quaad is, heeft *Hippocrates* geſegt; dat inſonderheid by de Oude Luiden den hick quaad is, ſtaat *in de* XXXXI. *Kortbondige Spreuke het 7. Deel*, jaa doodelijk en verderflijk, verhaalen *Heurnius en Hippocrates*, het welk gy nog beveſtigt ſiet by *C. Celſus*.

By de purgeermiddelen te mengen, dat tegens de ſiekteńs daarſe aangaat.

Men moet booven alles in de Genees-konſt aan teekenen en altyd wel onthouden, dat men by alle ontlaſtende middelen toegepaſte teegens de ſiekte, welke de geene die geſuiverd ſal werden heeft, moet mengen, als by voorbeeld in de koortſen, dat 'er dan teegen koorts-middelen by de ontlaſtende gedaan werden; in den ſcheurbuik teegenſcheurbuikige, en ſoo van de overige: gy ſult daarom Vlytige Leeſer, verſcheidene voorſchriften van Buikſuiveringen vinden voordeelig *tot een ſwakke Maag de* 197. bladz. *in de Anderendaagſe gaande en koomende Koortſen* 198. *voor de Galagtige* de 204. en 205. bladzyde. *in de Vallende Ziekte, Beweegingen en Stuiptrekkinge*, de 216. en 217. *In den Roodeloop* 207. *In de Derdendaagſe Koorts* 215. en 228. *In de Lammigheid*, 217. *In de Opgeſtopte Stonden*, de 147. *In de Waterſugt*, de 257. bladzyden, om dat ſy met eenen de ſiekte weederſtaan en de ſchaadelijke vogten meede te gelijk uitdryven, en dus volgt 'er meeſt tyds een gelukkiger uitkomſt, naa de gegeeven ontlaſtende middelen, en de ſieke werden haaſtiger geneeſen.

Men moet volgens Hippocrates toegepaſte purgeer middelen geeven.

Sommige meinen dat het ten hoogſten noodſaakelijk is, dat in het ontlaſten van eenige vogt de middelen uit ſeekeren rang of veerdeeling derſelve moeten genoomen werden, om dat *Hip-*

pocrates het Boek van de Buikſuiveringen, text. 11. *de* 608. *bladz.* ſoude geſegt hebben, *het behoord dan, ſegt hy, eerſtelyk aan de galagtige te geeven, dat de gal : aan de ſlymagtige, dat den ſlym; aan de waterſugtige, dat het waater : aan de ſwartgallige; dat de ſwarte gal ontlaſt. Maar indien gy buiten dit ſult ontlaſt hebben, zult gy niet ontlaſten het welke wel moet ontlaſt werden: maar het welke niet moet, dat ſult gy ontlaſten : waarom dat gy aan beiden kanten ſult ſchaaden :* maar men kan aanwenden algemeene dingen, en daar by het toegepaſte bequaam ſynde om het voornaamentlijk ſchaadende vogt uit te leiden, want alleen ofte op ſyn ſelve ſchaad naauwlyks oyt eenige vogt.

Ontlaſtende middelen nugteren in te neemen behalven harsagtige Pillen.

Dat men de ontlaſtende middelen voornaamentlyk met een nugtere maag moet inneemen (hebben wy hier booven nu al beweeſen) uitgenoomen de harsagtige pillen, dewelke wylſe ligtelyk ſaamen ſtremmen of niet ligtelijk in de maag geſmolten werden, hebben ſy eenige vogt ofte ſmeltend nat van doen; want *J. Waleus heeft* aangeteekent, datter van ſeſtien greinen hars van Scammony aan een Kraamvrouw gegeeven geen aftrek is gevolgt, jaa dat meer is, dat daar den buik niet eens weeker van is geworden; ſomtyds egter en dikwyls werden ſwakker ſuiver middelen, als booven is beweeſen, inſonderheid ſlym ſuiverende ſoo ſy te gelijk bereidende ſyn, met vrugt naa het avondmaal gegeeven, getuige daar van zy d'ondervinding; want ſy gaan dan beeter te gelyk met den Chyl naa 't bloed, en ſy verbeeteren den Chyl ſelfs, dewelke door den ſlym, bedorven is, en aldus beletten ſy met malkanderen, datter geen nieuwen ſlym werde opgehoopt; hierom gebieden *de vermaarſte Genees-konſt Oeffenaars* de zieke 's avonds naa het avondmaal drie of vier pillen door te ſwelgen, inſonderheid die te gelijk ſlym bereiden, op dat op die wys door der ſelver hulp de vogten van het bloed ſouden geſcheiden, en tot de uitdryving bereid, en vloeiblaar (volgens *Hippocrates in de* IX. *Kortbondige Spreuk het* 2. *Deel, en in de* LXX. *Kortbondige Spreuk het* 7. *Deel*) gemaakt, en aldus 's morgens veilig en vermaaklijk van drie of vier ingenoome pilletjens ontlaſt werden; welke ontlaſting voor de ſlymagtige inſonderheid ſeer gemaklyk valt.

De ſlym purgerende na 't avond eeten.

Ik

Ik heb te langer met de ontlaſtende middelen en derſelver voorſchriften, en aanmerkingen ontrent haar gebruik beſig geweeſt, om dat ſy ſoo veel gebruik in de Geneeskonſt hebben, en dat'er Genees-meeſters ſyn die niet anders als de Aderlaating, Koeldranken, en inſonderheid ontlaſtende middelen voorſchryven; wil dieshalven *verſtandige Leezer* deeſe langdraadigheid my ten beſten houden.

EINDE van het eerſte Deel.

GE-

GENEES-KONSTIGE OEFFENINGEN,

Handelende voornaamentlyk van de

CLYSTEEREN,

SET-PILLEN, SWEET en WAATER-DRYVENDE

MIDDELEN.

In 't Latyn beſchreeven door

De Heer FREDERIK DEKKERS.

Eertyds (wanneer dit werk voor de tweede-maal gedrukt was in de Latynſe Taale) MEDICINÆ DOCT. *en teegenwoordig* HOOGLEERAAR *der Geneeskunde in de Academie te* LEIDEN.

Uit het Latyn Vertaald,

En met Konſt-plaaten vercierd

TWEEDE DEEL.

Te LEIDEN,
By JOANNES DU VIVIÉ, A°. 1717.

GENEES-KONSTIGE OEFFENINGEN

DOOR

FREDERIK DEKKERS,
MED. DOCT. EN PROF.

TWEEDE DEEL.

VI. HOOFD-STUK.

VAN DE AARSSPUITINGEN EN SETPILLEN.

Een *Aarsſpuiting* by de Gricken κλυσὴς, κλύσμα, κλυσήριον van κλύζω ik waſſche af, ik waſch uit, ik reinig: *beteekend eigentlijk een afwaſſinge en een uitſpoeling*; ook werd het wel gemeenelijk *Enema* van het Inſpuiten genaamt: alhoewel het in het algemeen allerlei vogtig ſoort van een genees-middel dat in eenig deel werd ingegooten beteekend, ſoo werd het nogtans meeſt tyds genoomen en verſtaan van een Middel, *dat door den Aars in de Darmen werd ingeſpooten*; dieshalven is't *eigentlijk een inſpuiting* met de kragt *van af- en uit- te waſſchen, of om te buikſuiveren* begaaft. *F. Joël* beſchryft een Aarsſpuiting, datſe is *een vogt uitgekookte kruiden geperſt, en met oly en aftrekmakende middelen, en een weinig ſouts, of naa den aard van de ſiekte, met andere bequaame dingen vermengd, en door een Spuit laauw in den Aarsdarm, de maag leedig zynde, ingeſpooten.* Wat Klyſteerenſyn

Tot veelderlei inſigten werden de aarsſpuitingen geſet, en ſy ſyn in by naa alle quaalen voornaamentlijk van de dikke darmen ſeer voordeelig, waarom dat ſy of *om de uitdygzels te verſagten of uit te leiden*, of *om de ſcherpe vogten te maatigen en te temmen* en aldus *de pynen* uit de ſcherpigheid der vogten enz. hunnen Waarom ſy werden voorgeſchreeven.

oorſpronk hebbende, *te verſoeten en weg te neemen*; of om de *ſweeren af te vaagen en t'ſaamen te heelen*; of *om de winden te verdryven*; of om den *lymigen en taayen ſlym te verdunnen*, werden voorgeſchreeven: waarom dat *Joel* ſegt, dat door de hulp van een aarsſpuiting alle de booven ingewanden en de gedrukte Borſt-ingewanden verligt werden: met regt mag men dieshalven met *C. Celſus* beklaagen en leed toonen dat veele *Genees-meeſters*, ſoo ſe *ſodaanige* zyn, de aarsſpuitingen niet alleenlijk ſeer gering agten maar ook deſelve veragten: dewelke egter voor alle lighaamen, ſwakke en ſterke, als meede voor Mannen, Vrouwen, volwaſſene, oude lieden, kinderen enz., te paſſe koomen, als men ſien mag by *J. Walaus*. hoe voordeelig de aarsſpuitinge zyn heeft *Morellus* naagelaaten, ſeggende, ſy ontlaſten d'uitdygſels der darmen, en verſcheidene ſchaadende vogten van alle kanten op een gehoopt; en ſy ontlaſten en bevryden de naabuurige deelen, de Nieren, de Blaas, de Lyfmoeder enz. van de vogten en van andere ſchaadende dingen: of ſy maaken de uitdygſels ſagt, en verſagten de ſcherpigheid van de vogten, ſy verſoeten de pynen, van de Darmen, van de Nieren, van de Blaas, en van de Lyfmoeder; of ſy verdryven de Winden, of ſy heelen de Sweeren, en ſy ſtoppen (ſaamen-trekkende, maatigende of verſagtende) den Buikloop op, gelijk ſy meede de Wormen of dooden of uithaalen. waarom dat 'er naauwlijks eenige quaale, of deel des lighaams is, dewelke van een aarsſpuiting geen hulpe ontfangt, meeſt van die, dewelke den buik uitſuiverd, en daarom ook voor alle Buikſuivering (volgens *Hippocrates in de 70. Kortbondige Spreuk het 7. Deel*, en *C. Celſus*.) met voordeel voor afgaat, op dat de buikſuivering, de weegen geopend ſynde, dies te ligter en gemaklijker ſonder krimping of braaking ſoude geſchieden, daar anderſins veelderlei onſuiverheeden werden te rug gehouden, dewelke of ſelfs te rug gaan in verſcheidene deelen, of deſelve met uitwaaſſemingen en dampen daar uit voortkoomende op veelderlei wyſe aandoen.

Werden van ſommige veragt.

Maar van de meeſte met regt gepreeſen.

Gemeenlijk werden der ook *voedende en verſterkende aarsſpuitingen* voorgeſchreeven; maar of ſy waarlijk het ſelve uitwerken, waar toe ſy gemeenelijk werden in't werk geſteld, ſullen wy in't vervolg aantoonen.

Of 'er ook voedende en verſterkende Aarsſpuitinge zyn.

Een *aarsſpuitinge* is of *eenvoudig*, uit een eenvoudige vogt als

van

van Water, Melk, Olie enz. bereid: of *t'saamen-geſteld*, als naamentlijk Wortelen, Baſten, Blaaden, Bloemen, Zaaden, Vrugten, enz. in een bequaame vogt gekookt en uitgedrukt ſynde, daar in ſommige dingen werden ontdaan of geſmolten: maar merk aan dat ſodaanige verſcheidentheid van Wortelen, Zaaden, Blaaden, enz. niet altyd noodig ſyn, maar dikwyls maar weinige eenvoudige dingen daar toe genoeg zyn. *De Oude* waaren alleen met Honigwaater en Oly te vreeden, waar van men maar *C. Celſus* heeft naa te ſien, ſeggende, dat indien wy met een ſagt middel te vreeden zyn, behoefd men maar ſuiver waater in den buik te jaagen; ſoo wy het een weinig kragtiger begeeren, honigwaater; ſoo een ſagte, waater, waar in grieksbooy of gerſt of kaasjens-blaan gekookt zyn; ſoo 't is om te ſtoppen, van yſerkruid; *D. Sennertus* reedeneert op de volgende wys; alle de eenvoudige genees-middelen ſegt hy werden gekookt (in een popje indien ſy ſcherp, en ſterk ontlaſtende enz. zyn gebonden) in een genoegſaame meenigte waaters, melk, enz. Van 't doorgeſeegene neemt van 2. tot 15. oncen naa den ouderdom; want voor een klein kind zyn eerſtelijk 2. oncen, daar naa voor die wat ouder zyn, ſyn 3. 4. 5. of 6. oncen genoeg, voor een volwaſſene werden meeſt tyds 12. oncen genoomen, ſomtyds ook wel 15. oncen: maar wanneer wy begeeren datſe de aarsſpuiting wat langer ſullen inhouden, en op dat de veelheid de deelen niet ſoude drukken, gelijk als in den Steen, ſoo ook in de ſwangere, waterſugtige, windagtige en de oude lieden enz. ſchryven wy alleenlyk 8. of 10. oncen voor; als 'er maar alleen is week te maaken, doen wy 'er maar oly of booter by, en dat wel in grooter meenigte als anderſins: maar dewelke een ontlaſtende en prikkelende kragt hebben, moeten als dan t'eenemaal werden naagelaaten, om dat de hardere uitdygſels in de darmen hangen blyvende, de buik te vergeefs werd aangeprikkeld, en ſwaarder ongemakken daar uit voort koomen: in teegendeel als men moet ontlaſten of te rug trekken, en dat 'er een ſcherpe aarsſpuiting werd vereiſt, daar moet men de olien, door dewelke de kragt der ontlaſtende en der ſcherpe dingen werd verſtompt, agterlaaten, en daar by doen ontlaſtende Electuarien eens ſoo veel, als door den mond werden ingenoomen, of de pillen werden geſmolten; alles dan wel onder een gemengd zynde

Hoe veelderley Aarsſpuitingen datter zyn.

De meenigte, en hoe veelheit der ſelve.

werd het maatiglijk warm, niet koud (gelijk te regt *C. Celſus* heeft vermaand) een uur of twee voor het eeten in den buik geſpuit: indien de aarsſpuiting langer als naa behooren werd ingehouden, laat ſig de ſieke dan beweegen, of verſſen Olie van Soete Amandelen, of alleen of met Vleesnat inneemen, of een Zetpil in den aars ſteeken.

VAN DE SETPIL.

Wat dat een Setpil is.

Aker, in't Grieks βάλανος, gemeenelijk een *Setpil*, is een *vaſt Genees-middel* uit Honig tot hardigheid gekookt, Sout en de ſpecies van Hiera (*heilig*) of het Poeder van Coloquint gemaakt, in een *langagtig ronde gedaante tot den aars bequaam*; de dikte deeſer Setpillen moet den kleinſten vinger, maar de langte niet de drie of vier overdwerſſe vingeren te buiten gaan.

Om wat oorſaak men ſe gebruikt.

Wy gebruiken ſegt *P. Gorëus* een Setpil meeſt om *drie oorſaaken*, *d'eerſte is* om de uitdygſels inſonderheid de verharde hun in den Endeldarm onthoudende, uit te leiden, welke wanneer ſy in den Endeldarm zyn, ſoo en werd'er geen aarsſpuiting toe vereiſt: *De tweede*, wanneer een of twee aarsſpuitingen te vooren geſet ſynde, door den aars niet wederkeeren, gelijk in de kolijkagtige pynen dikwyls gebeurd; want als dan is het gevaarlijk meer aarsſpuitingen te ſetten; waarom 't dan beeter is, dat den buik met een Setpil tot de uitdryving werd aangeſpoort; *De derde*, is weegens de ſwakheid van den ſieken of ſyne gewoonte, of afkeer, dewelke veel ligter een Setpil als een aarsſpuiting toelaat; by deeſe drie voegt *Hippocrates de vierde oorſaak en reeden*, indien, ſegt hy, de kragt is ſwak geweeſt, of als in ſlaap gewiegt, moet men een Setpil gebruiken; waarom dat ſy ook wanneer ſy ſcherp zyn, in ſlaap ſiektens veel vermoogen.

Inſonderheit in de qualen vanden Aars

Ook *koomen* ſy ſomtyds *te pas* tot *de eigene quaalen van den Aars*, wanneerder naamentlijk een ſweer in den Eindeldarm is, op dat ſy naamentlijk mogten afvaagen, ſaamen heelen en uitdroogen; als'er pyn is, datſe dien ſtillen en verſoeten; wanneerder maaijen by zyn, datſe die dooden of uithaalen; ſoo meede om de Speenen of Aambeyen te openen of te ſtoppen, of voor de buikperſſing, of voor de ſlappigheid of lammigheid

van

van de ſluitſpier, of om de pynen aldaar ontſtaan ſynde te verſagten enz. werden ſy ſomwylen voorgeſchreeven: gelijk als wy leeſen by *Heurnius*.

Hoe veelderlei Setpillen datter zyn.

De Setpillen zyn of *eenvoudige* van een Koolſtronk of Preywortel, van Beet, Bietkroot, enz. de buitenſte Schors daar ſynde afgehaald; of van Witte of Spaanſche-zeep, of Spek tot de gedaante van een Setpil geſpitſt, of van Honig tot hardheid gekookt, of van Aluin enz. gemaakt: of zy zyn *uit verſcheidene dingen te ſaamen geſteld*, uit Honig hard gekookt, Steen- ofte gemeen ſout, Coloquint enz. gemaakt en toebereid.

Vierderlei ſoorten van Setpillen werden der meeſt tyds geteld, 1. *Sagte*, dewelke genoegſaam ſyn voor de kleine Kinderen, van Spek, een omgekeerde Vyg, Bokken-Talk, een Endtkaars enz. gemaakt. 2. *Middelmaatige*, dewelke toebereid werden van hoonig tot hardigheid gekookt, ſomtyds daar Muiſenſtront by doende; of van een Doyer van een Ey, Sout en een weinig Saffraan, of van Honig en van Spaanſche of Witte Zeep. 3. *Sterker*, dewelke toegeſteld werden uit Honig, Sout, en het Poeder, als van Hiera, of Hiera met Agaricus, Aloë, enz. 4. *d'Alderſterkſte*, wanneer booven den Honig en Poeder, nog werd by gedaan Witte Nieswortel, Euphorbium, Scammonium, Coloquint, Salmoniac. Salpeter, Aluin, Stieren Gal enz. dewelke wy niet gebruiken, als wanneer de kragt van de darmen als in ſlaap is, gelyk als in de ſlaaperige hoofdquaalen gebeurt.

Men mag deeſe *ſcherpe Setpillen* in de ſodaanige *niet gebruiken*, dewelke *Sweeren*, *Spleeten*, *ontſteekingen*, *en andere geſwellen in den Aars hebben*, en wanneer ſy met *pynen weegens Speenen ofte Aambeyen* geplaagd zyn.

Om dat'er zeer veelderley en ontallyke voorſchriften van Aarsſpuitingen en Setpillen overal voor koomen, zullen wy aan den *Goedgunſtige Leezer*, daar van eenige, om de verharde uitdygſels te verſagten, en uit te dryven, de pynen te ſtillen, en de winden te verdryven, geeven.

VOOR-

VOORSCHRIFTEN VAN AARS-SPUITINGEN.

Voorschriften van Aarsspuitingen.

℞. *Rad. Althæa.*
Malvæ a ℥ß
Fol. Malvæ
Mercurial.
a m. i ß
Coq. in S. Q. aq. com.
in colat. ℥vij. *vel*
viij. *dissolve.*
Elect. Lenit. ℥i ß
Ol. Lilior. Albor.
℥j.
Mel. Virginei ℥ ß
M. F. Clyster.

Neemt wortelen van Heemst.
Kaasjens-blaan van elks 1. loot,
Blaaden van Kaasjens-blaan
Bingelkruid van yder anderve hand vol.
Kook het in een genoegsaame meenigte reegenwaater. In het doorzygsel, synde 7. of 8. oncen, ontdoe of mengt,
Electuarii Lenitivum anderhalf once.
Oly van Witte Lelien 1. once.
Maagden Honig 1. loot.
Mengt het, en maakt 'er een Aarsspuiting af, *bequaam in de verharde uitdygselen.*

Een versagtende Aarsspuiting.

℞. *Decoct. Emol.*
℥viij
Elect. Diacathol.
℥i ß
Mel. Mercurial.
℥vj
Sal. Gemmæ ℥ ß
M. F. Clyster.

Neemt gemeene Afkooksel tot een verſagtende aarsspuiting 8. oncen.
Electuary van Diacatholicum anderhalf once.
Honig van Bingelkruid anderhalf loot.
Steen zout een half vierendeel loots.
Mengt het, t'samen en maakt 'er een Aarsspuiting af, *verſagtende en ontlaſtende.*

Een verſagtend ontlaſtmiddel.

℞. *Iusc. Verrecin.*
℥viij
Elect. Diaph. ℥ij
Mel. Virginei
℥i.
M. F. Clyster.

Neemt Schapen Nat 8. oncen.
Conſerf van Dalen 2. oncen.
Maagden Honig 1. once.
Mengt het, en maakt 'er een aarsspuiting af, *die ontlaſt, en by ſommige veel in't gebruik is.*

Neemt

℞. *Lactis bubuli prius Chalibe.* ℥viij	Neemt Verſſe Koeyen melk, en ſoo het u behaagt voor afgeſtaalt 8. oncen.
Therh. venet. in ovi vitol. diſſol. ℥ß	Veneetſen Terpentyn in een doyer van een ey ontdaan 1. loot.
Mel. Roſat. ℥j	Honig van Rooſen 1. once.
M. F. Clyſter.	

Mengt het te zaamen en maakt'er een aarsſpuitinge van, *in de verſweering van de dikke darmen en in den Rooden loop* uitneemende nuttig, deeſe heeft beſchreeven, de Heer *F. de le Boe Sylvius.*

In den Rooden-loop, en inde verſweering der darmen.

℞. *Herb. ſanguin. Tormentil. a m.* j	Neemt Kruiden van Gravinne kruid. Sevenblad van elks 1. handvol.
Flor. Roſ. Rubr. Hyperici. a p. ij	Bloemen van Roode rooſen. Sintjans kruid van yder 2. pugiſſen.
Rad. biſtortæ. ℥ij	Wortels van Hertstonge 1. half loot.
Coq. in S. Q. Lact. bub. in Colat. ℥viij *diſſolve.*	Kookt het t'ſaamen in een genoegſaame meenigte verſſe Koeyen melk, by het doorgezeegene zynde 8. oncen, ſoo mengt.
Thereb. Ven. in ovi vitol. diſ. ℥ß	Veneetſchen Terpentyn in een doyer van een ey ontdaan een loot.
Mel. Roſat. ℥j	Honig van Rooſen, 1. once.
Balſ. ſulph. thereb. ℥ß	Balzem van Swavel met Terpentyn Oly gemaakt. een half vierendeel loots.
M. F. Clyſter.	

Mengt het te ſaamen en maakt 'er een aarsſpuiting van, *ſynde, afvaagende, te ſaamen trekkende en t' ſaamen heelende in den rooden loop.*

Merk aan. Dat by aldien verſſe Theriaac of Diaſcordium by diergelyke aarsſpuitingen gedaan werd, ſy wonderen uitregten in een algemeene Rooden loop, en in een overmaatige ontlaſting als

In den Rooden loop afvaagende en zaamen heelende.

als dan verſagtenſe tegelyk de pynen, en ſy doen den ſlaap zoetelyk voortkomen.

Theriaac enz. inden Koden volk-loop

℞. *Fol. Verbaſci m.* j.
Flor. ejuſdem.
Pap. Errat.
a p. ij
Sem. Cydoniar. ℥iij
Coq. in S. Q. Lact.
bub. colat. ℥viij
adde
Inde pers-ſing. *Sevi Hircini* ℥ß
Vitel. Ovor. No. j.
M. F. Clyſter.

Neemt Blaaden van Wolkruid, een handvol.
Bloemen van het ſelfde.
Klaprooſen van elks 2. puiglen.
Zaat van Queen, drie vierendeelen loots.
Kookt het, in een genoegſaame menigte Koeyen melk by het doorſygſel ſynde 8. oncen, mengt
Bokkentalk. 1. loot.
Een Doyer van een Ey.
Mengt het te zamen, en maakt 'er een aarsſpuiting van *in de buikperſſing.*

Bokkentalk inde Koodenloop enz.

Somtyds werd 'er in de rooden loop Buikperſſiing enz. Bokkentalk by gedaan: om de pyn te ſtillen en om gelyk als den binnenkant daar meede te beſmeeren, op dat de ſcherpe vogten niet meer ſouden verſweeren; *merk* als in 't voorby gaan *aan*, dat het met *den Doyer van een Ey* moet ontdaan werden, anderſins ſoo ſtremt het aanſtonds, gelyk *Morellus* vermaand heeft.

Inde ſcheurbuikige buikpyn.

℞. *Fol. cochleariæ*
Hyoſchyam. a
m. j.
Flor. chamomil.
pap. errat. a
p. ij
Bac. Lauri ℥iij
Coq. in S. Q. Lact.
bub. vaſis bene clauſis in col. ℥viij. *diſſol.*
Ol. cochlear.
Elect. Lenitiv.
a ℥vj

Neemt Blaaden van Lepelblad,
Bilſemkruid van elks een handvol.
Bloemen van Camillen.
Klaprooſen van yder 2. Pugillen.
Laurier beyen drie vierendeelen loots.
Kookt het in een genoegſaame menigte verſſe Koeyen melk, in wel toogeſlootene vaten,
By het doorgeſeegene ſynde 8. oncen, mengt
Olie van Lepelblad.

Ele-

Vitel. ovor. No. j.
M. F. Clyſter.

Electuarii Lenitivum van elks anderhalf loot.
Een Doyer van een Ey.
Mengt het t'ſaamen en maakt 'er een Aarsſpuiting van, *in een Scheurbuikige buikpyn.*

Ook komt in dit geval te pas een aarsſpuitinge alleen van melk en een weinigje ſuiker, want het verſagt de pynen, en het verſoet en het maatigt de ſcherpigheid van het ſcheurbuikig zout, en het maakt te gelyk openlyf.

℞. *Flor. Chamom.*
Pap. Errat. a
m ß
Bac. Lauri a ʒiij
Cort. Aurant.
Sem. Carui
Fœnicul. a ʒij
Coq. in S. Q. Vini &
Aq. commun. vaſis
optime clauſ. colat.
ʒvj. vij. *vel* viij.
adde
Elect. de Baccis Lauri ʒi. ß
Ol. chamom. ʒß
Pul. caſtorei ʒß
M. F. Clyſter.

Neemt Bloemen van Camillen.
Klaprooſen van elks een halve handvol. In het kolyk.
Laurier beyen of Bakelaar drievierendeelen loots.
Oranjen ſchellen.
Saat van Carwey.
Fenkel van elks een half loot.
Kookt het in wyn en gemeen water ſoo veel daar toe genoeg is, de vaaten ſeer wel beſlooten ſynde, by het doorſygſel ſynde 6. 7. of 8. oncen, doe
Electuary van Laurier beyen, anderhalf once.
Oly van Camillen een loot.
Bevergeil gepoedert een half viedeel loots.

Mengt het te ſaamen en maakt 'er een aarsſpuitinge af, *de winden verdryvende, en de pyn ſtillende in het kolyk, of in dien de pyn door deeſe niet en werd weggenoomen, laat dan de volgende werden voorgeſchreeven.*

℞. *Flor. Sambuci*
Chamomil. Rom.
Melilot. a m. j

Neemt Bloemen van Vlier.
Roomſche Camillen.
Meloten van yder 1. handvol.

Rad. Alth.	Wortelen van Kaasjensblaaden.
Malvæ	Heemſt.
Sem. Carui a ʒvij	Saat van karwey van elks een half-
Coq. in S. Q. Vini Mal-	loot.
vat. in colat. ʒviij	Kookt het ſaamen in een genoeg-
diſſolve.	ſaame meenigte Malveſey, by
Elect. de Baccis Lau-	het Doorſygſel ſynde 8. oncen,
ri ʒvj	mengt.
Laud. Opiat. a gr. ij	Electuary van Laurier beyen an-
ad iv.	half loot.
M. F. Clyſter.	Laudanum Opiatum van 2. tot 6.
	greinen.

Mengt het ſaamen en maakt 'er een aarsſpuitinge van, *ten hoogſten de pyne van het Kolyk verſagtende.*

Indeſyde buik quaalen.

℞. *Herb. Manib.*	Neemt Kruid Andorn of Malrou,
Epithym.	een handvol
Cuſcut. a m ß	Thym Moſch.
Rad. v. *Aperient.*	Viltkruid van elks een halve
a ʒij	handvol.
Sem. cartham.	De vyf openende Wortelen van
Agarici Leviſ. in pe-	yder een half loot.
tia ligat. a ʒiij	Saat van wilde of baſtert Zaffraan.
Coq. in S. Q. ſeri la-	Den ligſten Agaricus in een Popje
ctis in colat. ʒviij.	gebonden, van yder drievieren-
diſſolve	deelen loots.
Elect. Diaph.	Kookt het ſaamen in een genoeg-
Bened. Laxat.	ſaame meenigte van ſoet wey, by
a ʒ ß	het doorgeſeegene ſynde 8. on-
Sal. gemmæ ℈ij.	cen, mengt
M. F. Clyſter.	Electuary van dalen.
	Benedictum Laxativum van
	elks een loot.
	Steenzout 2. ſcrupels.

Mengt het en maakt 'er een aarsſpuitinge van, *om den lymigen en taayen ſlym te verdunnen, in de zydenbuiks quaalen ſeer bequaam.*

Neemt

℞. *Fol. Malvæ*
Parietar.
Veronic. a m.j
Sem. Lini
Fœnicgraci a ℥ß
Coq. S. A. in S. Q.
cois in colat. ℥viij.
dissolve
Ol. Amigdal. Dul.
Amar. a
℥i.ß
Sachar. ℥ß
M. F. Clyster.

Neemt Blaaden van Kaasjensblad.
Glaskruid.
Eerenprys van elks 1. handvol.
Lynsaat.
Griekshooy van yder een loot.
Kookt het t'samen in een genoegsaame meenigte gemeenwaater, in het doorsygtel synde 8. oncen, ontdoe.
Olie van soete Amandelen.
Bittere Amandelen van elks anderhalf once.
Suiker een loot.
Mengt het, t'saamen en maakt 'er een Aarsspuitinge van, voor den steen. In den steen.

In den steen der nieren of van de blaas, koomen alle soorten van aarsspuitingen wel te pas; de versagtende, indien den buik te gelyk is opgestopt: de windbrekende, in dien te gelyk de winden daar by zyn; en soo van de overige.

Ook koomense te pas indiense wat warmer geset werden, in de opgestopte stonden, insonderheid uit een lymigen slym ontstaande, als dan is het noodsaakelyk datse wat langer werden ingehouden, en soo gebeurd het niet selden, dat den lymigen slym, dewelke dikwyls d'oorsaak is van de verstopping, werd losgemaakt en ontdaan, de weegen wyder gemaakt, ende de vaaten geopent, en dat de maandstonden somtyds in 't kort volgen. Sy zyn meede goed in d'opgestopte stonden indiense een weinig warmer gezet werden.

℞. *Herb. Rutæ*
Serpil.
Origan.
Rorismar. a
m.ß
Flor. Lavendul.
Rad. Imperat.
Irid. Nostr.

Neemt Kruiden van Wynruit.
Quendel.
Orego.
Rosemaryn van elks een halve handvol.
Bloemen van Lavendel 3. Pugillen.
Wortelen van Meesterwortel.

a ℥ij
Pyreth.
Cyclamin. a ℥iij
Sem. cartham. in petia ligat. ℥j
Pulp. colocynth. ℥ß
Coq. in S. Q. Aq. cois colat. ℥viij.
adde
Elect. Diaphœnic. ℥i ß
Castor. optim. ℥j
Sal. Armon. ℥ß
M. F. Clyster.

Iris of Liswortel van elks een half loot.
Bertram.
Verkensbrood van yder drie vierendeelen loots.
Saat van baftert Zaffraan in een popje gebonden, een vierendeel loots.
Merg van Coloquint appel, een half vierendeel loots.
Kookt het t'saamen in een genoegsaame meenigte gemeenwaater, by het doorzygsel synde 8. oncen mengt
Conserf van Daalen anderhalf once.
Van den besten Bevergeil, een vierendeel loots.
Salmoniac een half vierendeel loots.

Mengt het, en maakt 'er een Aarsspuiting van, *in de Beroerten, Slaapkoortsen, Slaapsiekte enz. seer te passe koomende.*

In de slaapsiekten, Beroerte, slaapkoors enz.

℞. *Fol. Rut.*
Asari
Tabaci a m ß
Sum. centaur. min. m. j
Rad. Aristoloc. Rotund.
Irid. Nostr. a ℥ß
Elleb. Nigri
Cyclam. a ℥iij
Bac. Lauri
Gran. Parad. a ℥ij
Coq. in à part. Aq. Cois & Urinæ ad

Neemt Blaaden van Wynruit
Mansooren
Tabak van elks een halve handvol.
Toppen van de kleine Centauria een handvol.
Wortelen van Ronde Hoolwortel.
Onsen Iris of lis van elks een loot.
Swarte Nieswortel.
Verkensbrood van elks drie vierendelen loots.
Lanrier baayen.
Paradys grein van yder een half-loot.

Ge-

ad ℥viij. *in colat. dissolv.*
Troch. Alhand.
Castor. optim. a ℥iß
Mel. Anthof. ℥ß
Elect. Hieræ picr. cum Agaric. ℥j.
M. F. Clyster.

Gesneeden en geschooten synde kookse in gemeen water en in pis van yder soo veel als genoeg is, In 't Doorsygsel synde 8. oncen, ontdoe
Coloquint brootjens.
van den besten Bevergeil van elks anderhalf vierendeel loots.
Roosemaryn Honig een loot.
Bitterheilig met Agaricus een once.

Mengt het, en maakt 'er een Aarsspuiting van, *in de Slaapkoorts, en in alle de overige Slaapsiektens seer voordeelig.*

℞. *Herb. Soldanel. Mercurial. a m.* j
Flo. Sambuci m ß
Rad. Irid. nostr. Imperat. a ℥j
Mechoacan. ℥ß
Cort. inter. Samb. p. j
Bac. Laur. ℥ß
Sem. Cumini Carui a ℥ij
Coq. in ser. lact. & urinæ a Q. S. ad ℥vij. *in colat. dissolve*
Elect. de Bacc. Lauri ℥j
Sal. Gemmæ ℥i
M. F. Clyster.

Neemt 't Kruid Zeewinde.
Bingelkruid van elks een handvol.
Vlierbloemen een halve handvol.
Wortels van onsen Iris of Lisch. Meesterwortel. van elks een once.
Mechoacan. 1. loot.
Den binnensten Schors van den Vlier. 1. Pugil.
Laurier beyen of baakelaar, een loot.
Saat van Komyn.
van Carwey van yder een half loot.
Kookt het in wey en pis van elks soo veel als genoeg is, by het doorsygsel, synde 8. oncen, mengt,
Electuary van Bakelaar. een once.
Steenzout een half loot.

Inde waterzuyg.

Mengt

Mengt het t'ſaamen en maakt 'er een Aarsſpuiting van, *ſynde by ſommige in veel gebruik* voor de Waaterſugt.

In de waaterſugt werkt meede heel deftig een aarsſpuiting geſet van enkele Pis, gelijk als verſcheide *Genees-konſt Oeſlenaars* getuigen: voor de alderhardnekkigſte hardlyvigheid, pryſt *J. Michael* heel ſeer de naavolgende aarsſpuiting.

In de alderhardnekkigſte hardlyvigheid.

℞. *Decoct. Mercurial.* ℥viij
In quo coq. per horæ quadrantem: croci metallor. pulver. ʒß *vel* ʒj *colat. adde*
Mel. Mercurial. ℥iß *vel*
Fel. Taurini inſpiſ. ʒj
Stercor. Muris ʒiß
M. F. Clyſter.

Neemt het Afkookſel van Bingelkruid 8. oncen.
In 't welk kook een quartier uurs lang een half vierendeel loots of een vierendeel loots Saffraan der Metalen gepoederd.
Doe by het doorzygſel
Honig van Bingelkrnid, anderhalf once, of
Stieren Gal verdikt, een vierendeel loots.
Muiſen Stront anderhalf vierendeel loots.
Mengt het t'ſaamen en maakt 'er en Aarsſpuiting van.

Verſcheidene pryſen de Aarsſpuitingen van Antimoni bereid: waar van men kan naa ſien, het geen *Freitagius* daar van ſegt.

By aldien de aarsſpuitingen ſomwylen geſet, alhoewel van de allerſterkſte dingen gemaakt, niet en werken, behoeft men het volgende maar te ſetten, dat noit ſal miſſen, gelijk als getuigd *J. Michael* en *P. Gruling.*

Een klyſteer als alles te vergeefs is aangewend.

℞. *Aq. Calid.* ℥x
Sal. commun. ℥ij
M. F. Clyſter.

Neemt warm waater 10. oncen.
Gemeen ſout 2. oncen.
Ontdaan en geſmolten ſynde laat het ingeſpooten werden.
Het geſeide werd met het naavolgend geval beveſtigt.

Een

Een Jongman van omtrent vier en twintig jaaren, ſlymagtig hardlyvig, ten ſy nugteren een pyp tabak rookte; ſynde op een gaſtmaal genoodigt, had meer als naa gewoonte gebraaden kaſtanjes ſonder booter daar by gegeeten, heeft 's avonds en den gantſchen nagt van benaauwtheid voor het hart en een beſwaarende pyn geklaagt, waarom hy den volgenden dag 's morgens een pypje tabaks of twee heeft gebruikt, maar geenſins met de gewoone uitkomſt, dog heeft daar naa eerſt een walging met een beſwaarende jaa uitſpannende pyn gevoelt, de welke terſtond door een braaking van ſlymige en galagtige vogten is gevolgt, blyvende het lyf verſtopt; waarom den Geneesmeeſter daar ſynde bygehaalt, heeft het volgende buikſuiverend drankje om op den naaſten morgen inteneemen, en dit drankje om leepelwys te gebruikten, voorgeſchreeven.

Een Jongman krygt na 't eeten van gebraan Karstanjen een hardlyvigheyt.

Benaavtheit voort hart.

En een braaking van ſlym enz.

℞. *A. Menth.*
Fœnicul.
Cort. Aurant.
a ℥i. ß
Vitæ Math.
Spir. carmin. Sylv.
a ʒß
Elix. Propr. cum Ol.
Tartar. ʒij
Syr. Menthæ ʒvj
M.

Neemt Waater van Munt.
Fenkel.
Oranjenſchillen van elks anderhalf once.
Des leevens van *Mathiolus.*
Windverdryvende Geeſt van *Sylvius* van yder 1. loot.
Elixir Proprietatis met oly van Wynſteen door ſmelting gemaakt een half loot.
Syroop van Munt anderhalf loot.
Mengt het.

Waarom hy een Maag-leepeldrankje en om de winden te verdryven.

℞. *Elect. Cholag. Sylv.*
Hydrag. ejuſd.
a ʒij
Tart. Vitriol. gr. xij
Sal. Volat. Oleoſ.
Aq. Fœnicul. Q. S.
M. F. Hauſtus.

Neemt Electuary Cholagogum van *Sylvius*,
Hydragogum van *den ſelfden* van elks een half loot.
Tartar. Vitriolaat 12. greinen.
Vlug oliagtig zout. 16. druppelen.
Fenkel water, ſoo veel als genoeg is,
Mengt het, en maakt 'er een Drankje van.

En een Buikſuiverend Drankje heeft ingenomen.

Naa dat hy het Leepeldrankje gebruikt had, syn de walging en het braaken in 't kort verdweenen, maar het buiksuiverend drankje gebruikt hebbende, heeft de sieke niet eens daar van afgeweest, waarom de Geneesmeester de volgende Aarsspuiting heeft voorgeschreeven, en 's avonds en 's morgens drie leepels vol van den Elixir Salutis.

Blyvende het Lyf beslooten.

℞. *Dec. Emol. & carm.* ℥viij	Neemt gemeen versagtend en windverdryvend aarsspuiting afkooksel viij. oncen.
Elect. Diacatkol. ℥ij	Electuarii Diacatholicum 2. oncen.
Sal. Gemmæ ℥j	Steenzout 1. vierendeel loots.
M. F. Clyster pro viro.	Mengt het, en maakt 'er Aarsspuiting van, voor een Man.

Een of twee aarsspuitingen zyn te vergeefs gezet.

Maar dit alles te vergeefs synde aangewend, is deselfde aarsspuiting dien eigensten dag nog tweemaalen hervat; synde het Steenzout daar in tot een half loot vermeerderd, jaa tot drie vierendeelen loots, en aan hem een gemeen ontlastend afkooksel gegeeven, maar als nog te vergeefs; waarom sy eenen anderen Geneesmeester hebben ontbooden, dewelke, naa dat het voor verhaalde had verstaan, en den sieken over een beswaarende en uitspannende buikpyn en een benaauwde ademhaaling klaagende, had beschouwd, te saamen met den eersten Geneesmeester een aarsspuiting van gemeen waater en sout, gelijk als straks is gemeld, heeft bevoolen te setten, en binnen een uur of twee heeft hy daar van ook afgang gehad, jen is seer veel verharden drekquyt geworden, en kort hier naa syn alle toevallen verdweenen, hebbende niet anders als een ontlastend afkooksel een tyd lang gebruikt, is hy geneesen.

Eindelyk is hem een aarsspuiting van zout en waater geset, en hy is in 't kort geneesen.

Voedende en versterkende aarsspuitingen werden gemeenlijk op de naavolgende wyse voorgeschreeven, en geloofd te voeden en te versterken: in de Lammigheid van de Tong, Keelontsteeking, Sweeren van den Maag enz. wanneer dat 'er geen spys kan werden doorgeswolgen, en op dat nogtans de sieke niet en souden beswyken, werden de geseide aarsspuitingen geset.

Waar van dat de voedende en versterkende klysteeren gemaakt werden.

Neemt

℞. *Juris Capon.* | Neemt Hoender nat.
Vitulin. a ℥iv | Kalfsnat. van elks. 4. oncen.
Cremor. Hord. ℥ij | Room van Gerſt 2. oncen.
Lact. Vaccini ℥iij | Koeyen melk. 3. oncen.
Vitel. Ovor. No. ij. | Twee Doiren van Eyeren.
M. F. Clyſter. | Mengt het maakt 'er een aarsſpuiting van, *die voedende is.*

Voorſchriften daar van.

℞. *Vini optimi.* ℥x | Neemt van de beſte Wyn 10. oncen.
Pan. Tritic. Pulv. ℥ß | Terwenbrood gedroogd en fyn gepoederd 1. loot.
Vitel. Ovor. No. ij | Twee Doyers van Eyeren.
M. F. Clyſter. | Mengt het, en maakt 'er een Aarsſpuiting af, *te gelijk verſterkende.*

In het gebruik deſer aarsſpuitinge vallen voornamentlijk vyf ſaaken om *aan te merken.*

Vyf dingen in deſelver gebruik waar te neemen.

1. Dat by aldien *den buik* niet eerſt open en los is, of vryf van uitdygſels, deſelve als dan eerſt of door een ontlaſtende aarsſpuiting, of met een *Setpil*, *los gemaakt werde*, en aldus van de uitdygſels en vuyligheeden bevryd, op dat niet de voedende of verſterkende en de kragten der ſwakke bewaarende en verquikkende aarſſpuitinge met de uitdygſels vermengd, en van deſelve beſmet en bedorven werden, en alſoo geene ſoete verquikkende of voedende, maar alleenlijk beſmette uitwaaſſemingen in de melkaaderen ingedrongen, en op die wyſe de voeding, de verquikking van de kragten, of de behouding van de ſelve enz. belet werde, gelijk als meent *A. van Mynſicht.*

2. *Dat ſy in grooter meenigte* (als wel in de gemeene aarsſpuitinge meeſt tyds pleeg te geſchieden) moeten *voorgeſchreeven, en dikwyls hervat*, en *altyd ſterkelijk werden ingeſpuit*, als ons *Parée* leerd.

3. Dat naa het ſetten van een ſodaanige voedende of verſterkende aarsſpuiting, *de ſieke ſig tot den ſlaap begeeve*; want ſoo ſal hy ſe *langer* en ligter *inhouden* (dat men voorts wel diend te onthouden) wyl de ſlaap den buik t'ſaamen-trekt, en deſſelfs ontlaſtingen belet en ſtopt: gelijk als *Hippocrates en C. Celſus*, getuigen.

4. *Dat deſe aarsſpuitingen van goedſappige, ligt te verkooken,*

en wel voedende, of verquikkende en verſterkende vlugge ſoete dingen *bereid werden*, op dat ſy alſoo maar door een ligte veranderinge uit de darmen in de melk-aderen mogten geſtooten, en met hulpe van de wormswyſe neederwaarts beweeging der ſelve, de geſeide aarſſpuitinge daar mogten ingedreeven werden.

§. *Dat 'er geen Souten, olien, of eenige ſcherpe dingen by gedaan werden*, als dewelke aftrek maaken, en deſe niet als beſmetten, als men ſien mag by *A. Parée.*

Sommige Geneesmeeſters verſeekeren dat de aarſſpuitinge van de geſeide dingen gemaakt konnen voede en verſterken

Dat door ſodaanige aarſſpuitingen ſouden konnen gevoed en verſterkt werden ſodaanige ſieken dewelke teegenheid in ſpys hebben, of die deſelve niet neemen en konnen, hebben eertyds gemeend en beveſtigd verſcheide *Geneesmeeſters*, als *Oribaſius*, *Aëtius*, *C. Celſus*, *A. Parée*, *en Rondelet*, die dit gevoelen voorſtaan, ſtellen vaſt dat de hongerige maag het voedſel dat haar aangenaam en noodſaakelijk is, naa ſig trekt (waarom dat ſy ook leeren dat men de ſelve met kragt van handen ſterk moet voortperſſen en inſpuiten, ten einde ſy naa de afgeleegene en bovenſte deelen mogte opklimmen) en dat 'er in de darmen ſelfs een ſoort van eerſte bewerking der ſpyſe geſchied, dewelke voor de bloedmaaking gaat; want dat de darmen ſelfs eenige kragt hebben om te kooken en den Chyl te bewerken, getuigt *Galenus*; en aldus meenen ſy dat de ſieken konnen gevoed werden: maar die het teegendeel geleerd hebben, bewyſen en houden ſtaande, dat ons lighaam alleenlijk door het bloed werd gevoed, en dat het Bloed niet als uit den Chyl die eerſt in de Maag, van de ſpys werd bereid, gemaakt werd; dat ook den weg van de Darmen al te lang is, en met te veele kromtens en omdraayingen verward, als dat, of door deeſe geweldigen inſpuiting, ſynde naamentlijk het Klapvlies van den Kronkeldarm in den weg, het aan de Maag ſoude konnen koomen; of dat het voedſel van de Maag ligtelijk ſoude konnen naa ſig gehaald werden: en dat *Galenus* alleen aan de Maag, maar niet aan de Darmen de verandering van de ſpys in Chyl toe ſchryft; en daar door beſluiten ſy dat de raauwe ſpyſen in de Darmen ingeſtort, niet konnen voeden.

Maar ſommige ontkennen het ſelve.

De laatere beveſtigen het eerſte gevoelen op de naavolgende wyſe; *ſeggende*, het is ſeeker, dat 'er eenige verandering van de voedende en verſterkende aarſſpuitingen en als een ligte kooking in de Darmen, volgens *Galenus* geſchied, en dat ſoo de ſpy-

Op wat wys de laatere het eerſte gevoelen beveſtigen

ſpyſen niet raauw en zyn, maar eenigſins gekookt en veranderd; en dat de voedende en verſterkende aarſſpuitinge uit volſappige en ligtelijk te verteerne ſpyſen of verſterkende vlugge dingen werden toegeſteld; en dat ligtelijk eenſynder gedeelte van de nu al gekookte aarſſpuitinge in de Melk-vaaten kan werden ingeduuwt (want d'ontleedkonſt toond aan, dat 'er ſodaanige Melkvaaten in de dikke darmen, hoewel weiniger als wel in de dunne, zyn) en aldus door de Melkvaaten, dewelke de Darmen zyn ingelyft, tot aan de Klier van het Darmſcheil of het Alvleis van *Aſellius*, en door den Chyl-leider tot het Hart, dit door geſeegene deel gebragt werd, en aldaar met het opklimmende en neederdaalende bloed gemengd, in bloed veranderd werd: wie ſiet dan niet dat daar door de kragten konnen werden verquikt, en dat ons lighaam daar van kan verſterkt werden? ſoo de ſuure, wrange, en quaade opgeſteege uitwaaſſemingen, d'opſtygingen of verſtikkingen, qualijktens enz. vermoogen te verwekken, dat de daagelijkſe ondervinding getuigt, waarom ſouden dan ook de ſoete uitwaaſſemingen en de Oliagtige enz. van vlugge verſtetkende, of voedende en verquikkende dingen ſynde opgeheeven en naa booven geſteegen, de kragten niet verquikken, of deſelve bewaaren, voeden, of verſterken; Want ook den reuk de kragten verquikt, gelijk als den *Ouden Man* getuigd, waarom en ſouden dan de uitwaaſſemingen van de geſeide aarsſpuitingen opgeheeven niet het ſelfde doen? Soude daarenboven de ſelfſtandigheid van de voedende verſterkende dingen, door de Melk-aderen (als hiet booven is beweeſen) ingeperſt, en naa het hart voortgeduuwt, de kragten niet verquikken, bewaaren, verſterken, en het lighaam van de ſwakke ſieke niet voeden?

VOORSCHRIFTEN VAN ZETPILLEN.

℞. *Mel. Crudi* ℥j
Spec. Hieræ pic. cum agar.
Sal. Gemmæ a ℥j
M. F. Suppoſitor.

Neemt Raauwen Honing, 1. once.
Poeder van Heilig bitter met Agaricus.
Steen-ſout van yder een vierendeel loots.
Kookt den Honing tot de behoor-

Voorſchriften van Setpillen.

lijke dikte, en het overige daar by gedaan synde;
Maakt 'er een Setpil van, tot een bequaame grootte.

℞ *Mel. ad spissit. coct.* ʒi.ß *vel* ʒij *ad* ʒß.
Spec. Hier. picræ ʒß
Troch. Alhand. ϑ.ß
M. F. Suppositt.

Neemt Honing tot een bequaame hardigheid gekookt van anderhalf vierendeel, tot een half of een heel loot.
Poeder van Bitterheilig 1. half vierendeel loots.
Coloquint broodjens een half scrupel.
Mengt het, en maakt 'er een Setpil van.

℞. *Troc. Alhand.* ϑj
Castorei optim.
Sal. Armon. a ʒß
Helleb. albi ϑ.ß
Cum S. Q. Mel. inspiss.
F. Suppos. No. ij.

Neemt Broodjens van Coloquint een scrupel.
Van de besten Bevergeil
Salmoniac van yder een half vierendeel loots.
Witte Nieswortel een half scrupel.
Met een genoegsaame meenigte Honings tot dikte gekookt, maakt 'er twee Set-pillen van, en besmeerd die met olie van Bevergeil.

In de Slaapsiektens.

Inde Slaap-koors, Beroerte, en alle de overige Slaap-siektens te passe koomende, want sy wekken op, en verdunnen den taaijen en lymigen slym; men moet in deese gevallen de allersterkste Set-pillen gebruiken.

De manier segt *P. Gruling* om Set-Pillen te maaken by de Galenisten is deese de allergemeinste, wanneer sy van Honig tot dikte uitgekookt met Poeders van sagte ontlastende middelen, of met Sout gemaakt werden: maar om datse ligtelijk smelten, en niet booven eenen dag moogen duuren, soo is 'er een andere manier bedagt van de *Schey-Konstenaars* om Set-Pillen te maaken.

Maar

Maar die deſelve nogtans tragt te bewaaren, keere ſig naa de *Galeniſche Apoteek*, en den *Vlytigen Leezer*, ſal daar de manier vinden om deſelve lang te konnen bewaaren. Hoe ſe te bewaaren.

℞. *Aloes* ʒii ß *Rad. Helleb. Nigr.* ʒj *Pul. Colocinth.* ℈j *Spec. Hieræ Picr. Galen.* ʒß *Hermodact. gr.* xv *Sal. cois* ʒij *Farin. Frument.* ʒii ß *Vitel. Ovor. No.* j *Mel. deſpumat. & coct. Q. S.* *M. F. Suppoſit.*	Neemt Aloë anderhalf vierendeel loots. Swarten Nieswortel 1. vierendeel loots. Merg van Coloquint 1. ſcrupel. Species van Heilig-bitter van *Galenus* een half vierendeel loots. Hermondactys 15. greinen. Gemeen-ſout 1. half loot. Bloemen-meel 5. loot. Eenen Doyer van een Ey. Honig wel gekookt en geſchuimd, ſoo veel als genoeg is.

Dat gepoederd moet ſyn, laat dat tot Poeder gebragt werden, en met den Honing, het Doyer van het Ey en het Meel daar van een klomp of Deeg gemaakt werden, en daar van dan Set-Pillen, naa dat yders jaaren vereiſſchen; ſy ſyn bequaam *om den buik tot den afgang gaande te maaken, en wanneer de geſette Aarsſpuitinge binnen blyven.*

℞. *Fol. Taurini* *Succi Abſint. inſpiſ. a* ℈j *Aloes* *Myrrhæ a* ℈ß *Cum S. Q. Mel. coct. F. Suppoſit.*	Neemt Stieren-Gal, Sap van Alſem verdikt, van elks een ſcrupel. Aloë Roode Myrrha van elks een half ſcrupel. Met een genoegſaame meenigte Honigs gekookt. Maakt 'er een Set-Pil van, *voor de Wormen die men Aars-maaden noemd.*

Om

Voor de Aarsmaayen.

Om de Wormen aan sig te lokken werd de gedraaiden suiker seer gepreesen tot de gedaante van een Set-Pil gemaakt; en insonderheid mede een Set-Pil van wel gewasschen Spek, mitsgaaders van versse Kaas *voor de Aarsmaaden.*

Voor de welke ook Spek enz. goed is.

℞. *Pul. Cumini.*
Carui a ℈j
Nitr. cum Antim. fixat. ʒß
Cum S. Q. Mel. & Elect. de Bac. Laur.
F. Supposit.

Neemt Poeder van Komynsaad
Karweysaad van elks een scrupel.
Salpeter met Antimoni gebrand een half vierendeel loots.
Met een genoegsaame meenigte van het Electuarii van Laurierbeyen en Honig,
Maakt 'er een Set-Pil van, *om de Winden te verdryven.*

Voor de Winden.

Die de naauwkeurigste wys om deselve te maaken, en daar van, veele voorschriften begeerd, die gae by *J. Schroder. V. Vidius,* en *Wekker.*

℞. *Opii crud.*
Croci optim.
Castorei a ℈ß
Cum Mel. cocto, cera, oleo nymph. vel violar.
F. Supposit.

Neemt raauwen Opium.
Van de besten Saffraan
Bevergeil van elks een half scrupel.
Met gekookten Honing, of met Was, Oly van Plompen of Violen, maakt 'er een Set-pil van, met een draad daar aan vast, op dat het naa dat men wil kan werden te rug getrokken; *Om de pynen in den aars, en omtrent den selfden te stillen:*

Om de pyn in den Aars te stillen,

Merk aan: dat men de Set-Pillen uit Slaapmaakende of verdoovende dingen gemaakt, niet lang, en niet booven een half uur moet in den Aars laaten, nog ook niet dikwyls daar in steeken, of ook vernieuwen, uit vreese voor een Lammigheid der Sluitspier, gelijk als *Morellus* vermaand.

Wat men omtrent deese Set-Pillen moet onthouden.

Wyl dat overal, en in alle quaalen, en menschen de Aarsspuitingen en Set-Pillen niet te pas en koomen, soo sullen wy korte-

kortelijk aantoonen, waar dat sy te pas koomen en voorgeschreeven konnen werden, of daar sy schaaden en geensins gebruikt moeten werden.

In wat voor vogten de aarsspuitingen te pas koomen

Voor zoo veel als *de Vogten* in de Darmen aanbelangt; *merk aan*, dat in alle vogten, insonderheid dewelke door ontlastende middelen niet als met de grootste pynen, krimpingen, benaauwtheeden, of met geen gering gevaar moogen uitgeleid werden, *als in de Oude Luden, Kinderen, Swangere, en die swak zyn enz.* de aarsspuitingen seer te pas koomen; want de lymige en taaye vogten werden verdund, bereid en gemaatigd, en door de aarsspuitingen vloeibaarder gemaakt, en aldus werden de schadende vogten sonder pyn en ligtelijk uitgeworpen, dewelke door andere middelen naauwlijks gemaatigt, bereid en uitgeleid hadden konnen werden; en den weg om korter, veiliger en vermaakelijker de ziekten te geneesen, werd daar door gebaand.

Om dat de gesette aarsspuitingen in verscheidene ziekten te passe koomen, maar in sommige ook schaadelijk zyn, hebben wy het niet buiten reeden gedagt, om alhier ter needer te stellen, in welke ziektens de selve te pas koomen, of het teegendeel; wy sullen de *voornaamste* optellen.

SIEKTENS, EN ONDER DIE BEGREEPEN DE TOEVALLEN, IN DE WELKE DE AARSSPUITINGEN TE PAS KOOMEN, ZYN.

Siekten enz in de welke de aarsspuitinge voordeelig zyn.

1. *Beroerte*, dat in deese quaale de Aarsspuitingen seer te pas koomen getuigd *Aëtius*. Maar *merk aan*, datse veel jaa dat deselve wel leens soo sterk moeten weesen in de Beroerte, als wel in andere Buik of Slaapsiektens, gelijk als *Trincavellus* vast steld: jaa soo scherpe aarsspuitingen sijn altemets noodsaakelyk, van Koloquint en Scammonium enz. dat het bloed daar naavolge, als *J. Walæus* geleerd heeft. Want ten sy datse scherp syn, sullen sy niets met allen uit regten, maar als sy scherper syn wekken sy de Darmen op door haar prikkelen en aanspooren, en sy verdunnen den lymigen taaijen slym, en het dikke lymige waater, en losen de stil-staande vogten uit, en aldus werd door die aanhou-

Beroerte.

De aarsspuitinge als dan veelscherper, en waarom.

dende prikkeling in de darmen ſomtyds nog den buik aan den afgang gebragt, de beedwelmde geeſte opgewekt, d'Ambeyen te voorſchyn gebragt, en op die wys het ſtil-ſtaande en als onbeweeglijk bloed weer aan't gaan en beweegen gebragt; en de Sieke werden op deeſe manier ſomtyds van een ligte beroerte geneeſen; want een heftige Beroerte te helpen is genoegſaam onmoogelijk, heeft den *Ouden Man in de 42. Kortbondige Spreuk het 2. Deel* geſegt, maar een ligte, niet ligt; en *C. Celſus* getuigd, dat een middel-maatige naauwlijks, en een heevige niet kan geneeſen werden, dat *Ægineta* al meede toeſtemd, wyl hy oordeeld, dat een beroerte geenſins of ſelden kan geneeſen werden: dat nogtans een Beroerte geneeſen is, ſiet *gy in onſe Aanmerkingen en waarneemingen over de Praktijk van P. Barbette*, als meede in het naavolgende geval.

Welke beroerte dat geneeslyk, en welke dat doodelyk is.

Een vrouw van twee en ſteeventig jaaren door een ligte beroerte aangetaſt.

Over een maand ontrent geleeden ben ik geroepen naa Noordwyk, alwaar ik een Oude Vrouw, de welke nu al twee-en-ſteeventig jaar was, heb gevonden: die aan de taafel ſittende, terwyl datſe eenig vleesnat at, ſchielijk was ter neergeſtort, en haare uitdygſels en pis van ſelfs had laaten loopen; met een benaauwde aademhaaling, jaa met eenige ronking, ſpraakeloosheid, en 't ſchuim uit haaren mond loopende; by de welke als ik was gekoomen, heeft ſy op myne vraagen niet geantwoord, maar heeft met een wreed geſigt, d'omſtaanders haaren Soon en Dogters en Vrienden aangeſien. Wanneer ik nu het voor verhaalde ſodaanig had bevonden, en de ſaak wat naader beſchouwd, en onderſogt, heb ik den pols klein bevonden, maar niet ſwak, d'aderen ſeer geſwollen, en derhalven deeſe hoewel een Oude Vrouw van ſoo veele jaaren, al te bloedrijk. Ik heb de Vrienden gevraagd, of ſy ook wel ſomtyds was gelaten geweeſt? Sy antwoorden, dat ſy een tyd lang drie of viermaalen in't jaar was gelaaten, en indien ſy de aderlating wat langer uit ſtelde, datſe dan altyd met een ſeer ſwaare hoofdpyn was beſogt. Waarom dat ik ook aanſtonds heb geoordeeld, dat haar noodſaakelyk een ader moeſt geopend werden, deeſe geopend ſynde, (terwylſe my aan ſag, met haare anderehand myne regterhand drukkende, en met haar hoofd twee driemaalen knikkende), hebben wy haar tien oncen bloeds afgehaald.

Door Aderlaating.

Den Arm nu weer verbonden ſynde, heeft ſy ons voor de aderlaa-

laatinge bedankt, en met een gebrooken ſtem heeft ſy binnen een uur op alles geantwoord, nogtans over ſeer groote beſwaarende hoofdpyn klagende. Waar voor ik aan haar terſtond den volgenden Leepel-drank, en de volgende Smeering om in den nek en aan de ſlaapen van 't hoofd te ſtryken, heb gegeeven.

℞. *Aq. Major. nob.* *Roris Mar. a* ℥ii ß
Anti-epilep. Amſterd. ℥vj
Tinct. Caſtorei ℥i ß
Sal. Volat. Oleoſ. *gt.* xxv
Ol. Succini gt. v.
Syr. Stœchad. ℥vj
M.

Een hoofd lee peldrank.

Neemt waater van Edele Majelein.
Roſemaryn van elks twee en een half once.
Teegens vallende ſiekte van Amſterd. anderhalf loot.
Aſverwſel van Bevergeil anderhalf vierendeel loots.
Vlug Olieagtig ſout 25. druppels.
Oly van Barnſteen. 5. druppels.
Syroop van Steechas anderhalf loot.
Mengt het.

Waar van ſy alle uuren een leepel vol heeft ingenoomen, met ſoodaanige verligting, dat ſy binnen vier daagen ſig t'eenemaal herſteld en geneeſen reekende.

℞. *Ung. Martiat.* ℥iij
Ol. Caſtorei ℥iij
Rutæ
Roris mar. deſtil. *a gt.* vj
Sal. Volat. Oleoſ. ℈j
M. F. Liniment.

Met een ſmeering.

Neemt Zalf Martiatum een half loot.
Oly van Bevergeil drie vierendeelen loots,
Wynruit.
Roſemaryn gediſtilleerd van elks 6. druppels.
Vlug Olyagtig ſout een ſcrupel.
Mengt het en maakt 'er een ſmeering van.

Maar, om dat in drie daagen geen aftrek en had gehad, ſeederd ſy haar vuiligheid onweetende had laaten loopen, ſoo is de beſwaarende hoofd pyn weer vermeerderd, waarom ſy de ſelfde quaalen en weer inſtorting vreeſende, is de aarsſpuitinge op

de 437 en 438 bladz. beschreeven haar geset, waar van sy twee of driemaalen is afgeweest, met seer groote verligting van haare beswaarende hoofdpyn, daarna heeft sy nu en dan ontlastende hoofdpillen, en laatstelyk niet anders als deesen hoofdversterkende en openlyf maakenden kruidwyn (by elken Dosis eenige druppelen vlug olieagtig sout doende) gebruikt, en sy is geneesen.

En ontlastende hoofdpillen.

Neevens een hoofdkruidwyn is geneesen.

℞. *Rad. Valer. Silv.*
Fraxinel.
Pœoniæ Mar.
a ℥ii. ℔
Fol. Origan. Cretic.
Rutæ
Major. nob.
Rorismar. a. m. j
Sennæ sine stip.
℥iij
Flor. Stœchad. Arab.
Lavendul. a
p. ij
Hyperic. p. i ℔
Turb. Gummos.
℥ß
Extr. Cort. Aurant.
Cardam. Minor.
a ℥ij
Aloës optim.
Tartar. Rhenan.
a ℥ii. ℔
Cont. & contus. affunde
Vini Gallici pint. vj.

Neemt Wortelen van Wilde Valeriane.
Esschenkruid.
Mannetjens peonie van elks derdehalf vierendeel loots.
Blaaden van Orego van Kandien,
Wynruit.
Edele Majelein.
Rosemaryn van elks een hand vol.
Seenen sonder stelen drie vierendeelen loots.
Bloemen van Arabische Stechas.
Lavendel van yder 2. Pugillen.
Toppen van Sintjans kruid anderhalven Pugil.
Turbith die gomagtig is, een loot.
Het buitenste van de Oranje schillen.
Kleine Cardemom. van yder een half loot.
Van den beste Aloe.
Rynschen Wynsteen, van elks derdehalf vierendeelloots.
Gesneeden en gestooten synde, gieter by.
Francenwyn 6. Pinten.

Stelt

Stelt het op een warme plaats te weeken.

De Dosis of gift syn drie of vier oncen, eens of tweemaalen des naags, naa dat men min of meer open lyf heeft.

1. *De vallende ziekte*, insonderheid soo se in het overval gesset werden, maar al meede scherper (soo 'er maar niets by en is dat het soude moogen beletten,) andersins soude daar door den buik naauwlyks weeker werden gemaakt, al wast schoon datse twee drie of viermaalen hervat waaren: *buiten het overval* werden deselve selden gebruikt, ten sy datse dikwyls hardlyvig syn, en indien gevalle synse meede seer goed; door hulp van de aarsspuitingen werden de scherpe schaadende vogten gemaatigd, verbeeterd, verdund en uitgelokt; want de uitwaasemingen en dampen van de aarsspuitingen (naamelyk die van vlugge en specerysagtige dingen syn gemaakt, opstygende, maatige, verdunnen, verbeeteren, en vermurwen de verharde uitdygselen en brengense naa buiten; en beletten datter niet soo grooten stilstand van vogten, en by gevolge scherpigheid, de geesten naamelyk weg vliegende, werden voortgebragt: *in het overval* koomen somtyds aldermeest te pas de versagtende, wind verdryvende, en ontlastende, maar een weinig scherper, insonderheid in de kinderen, want sy werden, door vallende siekte, en stuiptrekkingen, door hardlyvigheid, uit verharde drek of winden verwekt, naa de getuigenisse van *L. Riverius*, niet selden besogt; in welke gevallen deselve seer te pas komen; waarom ik de volgende aanmerking hier by voege.

De vallende ziekte. In 't overval. Buiten het overval.

Een kindje van drie weeken, heeft veele daagen en nagten sonder te slaapen, en onder deselve drie met swaar geschrey en geluid, weegens de allerscherpste buikkrimpingen, wyl 't hardlyvig was, doorgebragt: waar uit verscheidene stuipjens syn ontstaan, men heeft het Linden bloessem en Fenkel waater gegeeven, en Manna van Calabrien in syn pap gedaan: ook heeft de Moeder een tyd lang Anys en Carwey saad gebruikt, waar van het kind naaderhand veele winden heeft gelaaten en tweemaalen is af-

Een kind van pyn in den buik en hardlyvigheid. Werd door stuiptrekkingen aangetast.

Opruklyf hebbende waaren de ſtuipen minder.

afgeweeſt; en de ſtuipen en trekkingen meede veel ſyn verminderd; maar ten ſy men twee of driemaalen 's daags Pap met Manna daar by gemengt in gaf, wierd het al weer hardlyvig, daar dan krimpingen in den buik, en ſtuiptrekkingen, jaa nog ſwaardere opvolgden. Ik daar by gehaald ſynde, heb de volgende aarſſpuiting voorgeſchreeven.

Maar verſtopt aanſtonds meerder.

℞. *Sem. Fænicul. Carui a* ʒiij
Fol. Malvæ m. ℈
Ruta m. j
Coq. in S. Q. Vini & Aquæ, in colat. ʒii. ℈ *diſſolve*
Mel. Anthoſ. ʒij
Elect. Diaphænic. ʒiij
M. F. Clyſter pro Infante.

Met een klyſteer.

Neemt Zaat van Fenkel.
Carwey van elks drie vierendeel loots.
Blaaden van kaasjens blad een halve handvol.
Wynruit een handvol.
Geſtooten ſynde, kookt het in een genoegſaame meenigte wyn en waater, by het doorſygſel ſynde twee en een half once, mengd Rooſemaryn Honing een half loot.
Conſerf van Daalen drie vierendeelen loots.
Mengt het ſaamen, en maakt 'er een aarſſpuiting af voor een kind.

Deeſe geſet ſynde, heeft het binnen een half uur, een ſeer grooten meenigte van lymigen ſlym, te gelyk met de uitdygſels en winden, tweemaalen afgeweeſt, en de ſtuipen en trekkinge, ſyn ſeer veel verminderd, als doen heb ik den naavolgenden drank om leepelwys te gebruiken gegeeven.

℞. *Aq. Fænic.* ʒi. ℈
Flor. Lil. convali. c. Vin. ʒj
Margar. pp. gr. xv
Ol. Cort. Aurant. gt. ij
Spir. Sal. Ammon. gt. vj

Een teegen vallende ziek leepeldraankje.

Neemt Waater van Fenkel anderhalf once.
Lelien van den Daalen met wyn overgehaald een once.
Geprepareerde paarlen, 15. greinen.
Oly van Oranjen ſchellen gediſtileerd 2. druppels.

Geeſt

Syr. Rof. ſolut.	Geeſt van Salmoniac. 6. drup-
Pæoniæ a 3vj	pels.
M.	Openende Syroop van Rooſen.
	Syroop van Peonie van yder an-
	derhalf loot.
	Mengt het.

Door deeſen leepeldrank ſyn ſchier alle de ſtuiptrekkingen verdweenen, naa dat veele winden waaren gelooſt. In den Pap, wyl het hardlyvig was, heb ik buiten den Manna van Calabrien het volgende wind verdryvende, en te gelyk ſagtelyk ontlaſtend Poeder, om daar onder te mengen, voorgeſchreeven.

℞. *Fol. ſennæ mund.* ℈ß	Neemt Senenblaaden ſonder de ſteele-
Sem. aniſi ℈j	len, een half ſcrupel.
M. F. Pul. tenniſ.	Anysſaat een ſcrupel.
	Mengt het, en maakt 'er een ſeer fyn
	Poeder van.

En een purgeer poeder enz. geneeſen.

Maar om dat het van 't poeder by den pap gemengd ſomtyds nog niet af en ging, heb ik belaſt, dat men het 's morgens of avonds drie vierendeel loots, of een loot Syroop van Suikorey met Rabarber ſoude ingeeven, volgens *J. van Galega de la Serna*; dewelke getuigd, dat men met hulp van deeſe Syroop, de kinderen van de vallende ſiekte kan bewaaren.

Deeſe geneesmiddelen gegeeven en gebruikt ſynde, heeft het kind daagelyks eens of tweemaalen aftrek gehad, en dus is het van de trekkingen en ſtuipen, winden en hardlyvigheid geneeſen.

3. *Slaapkoorts, en alle ſlaapſiektens des hoofds*, gelyk als wy leeſen by *Aëtius*, *en Trincavellus*, maar ſy moeten noodſaakelyk meede ſcherper, ten ſy eenige reeden het verbiede, weeſen; want door deſelve, het overige niet verſuimd werdende, ſoo werden de zieke dikwyls opgewekt, gelyk als meede booven kan geſien werden, de 278. en 279. bladz. §. 3. als meede by *J. Horſtius*, en meer andere, dewelke de ſcherpe aarſſpuitingen, ſomtyds nog wel herhaald, met de beſte uitkomſt altyd hebben voorgeſchreeven.

De Slaapkoorts en de andere Slaapziekten.

4. *De*

Langduurige hoofd qualen.

4. *De meeste koude en verouderde qualen des hoofds*, dat in die alle, de aarsspuitinge allerbest te past komen, heeft *Joubert en P. Gruling* gesegt, en geen wonder; want wy ondervinden, dat die met hoofdpyn of eenige langduurige hoofdquaal syn aangetast, altyd in hunne pynen enz. verligting gevoelen, indien sy open lyf hebben, en wanneer dat sy maar hardlyvig syn, terstond alles weer komt te verswaaren: met regt werden daarom de aarsspuitingen voorgeschreeven en gepreesen in de koude en verouderde hoofdquaalen: voorts dewelke met koude hoofdqualen werden besogt, syn altyd by naa hardlyvig, en bygevolge staan by de selve alle de vogten eenigsins stil, en werden scherper, en de dampen en uitwaasemingen opstygende vermeerderen de hoofdpyn enz. Het is derhalven ten hoogsten noodlaakelyk, dat men hen openlyf maakt, en dat de hardlyvigheid werde belet: dat het allerbest door een aarspuiting gedaan werd; want sy maakt den buik los, en laat den selven niet saamen getrokken blyven.

Leepoogigheid en quade oogen.

5. *Leepe oogen*, *Oog ontsteeking*, dat is een ontsteeking van het aangewassen oogvlies; getuige *Galenus en A. M. Brassavolus* gelyk ook *Renodeus en Hippocrates in de* 17. *Kortbondige Spreuk het* 6. *Deel* heeft meede gesegt, dat voor die een oogontsteeking heeft het goed is als hy den buikloop krygd; overmids dat nu d'oog ontsteeking door den buikloop werd geneesen, soo werden de aarsspuitingen met regt voorgeschreeven, waarom dat *C. Celsus* heeft gesegt, dat alle afgang voor den leepoogigen voordeelig is. Maar niet schaad meer aan die een oogonsteeking hebben, als hardlyvigheid, want terstond werd d'onsteeking van het aangewasschen oogvlies daar door vermeederd, maar den buik open en vloeibaar synde, werd de leepoogigheid verminderd, sie daar van alhier een aanmerking?

Een jongman warm in de koude lugt gaande.

Een Jongman van omtrent ses en twintig jaaren, van een warme gemaatigtheid, als hy meer als naa gewoonte Bachus had gevierd, en daar door verwarmd, lang was in de koude lugt geweest, op dat hy hem wat soude verkoelen; heeft 's anderendaags in syn regter oog een groote jeukte vernoomen, naa dat hy het met syne vingers had gevreeven, is hy met een scherpe pyn en hitte in beide oogen bevangen geworden, en 's avonds heeft hy een groote roodigheid in het wit van syne oogen gesien.

ſien: alſoo hy by nagt maatelijk had geruſt, heeft hy gemeend dat ſyne oogen geneeſen waaren, maar deſelve weegens de jeukte des morgens weederom vryvende, heeft hy ſodaanigen pyn, brand, en roodheid in deſelve verwekt, dat hy geenſins het ligt konde verdraagen, maar gedwongen was om ſyne oogen geduriglijk geſlooten te houden, en niet lang daar na is een ſeer groote meenigte van traanen uit ſyne oogen gevloeid; waarom hy ſelfs laauw Rooſewaater op deſelve heeft gelegt, waar door de quaale draagelijker, en minder pynelijk is geweeſt; ik den derden dag naa dat hy dit ongemak had gekreegen daar ſynde bygehaald, heb de navolgende aarſſpuiting voorgeſchreeven.

Vervalt in een oogjeukte pyn enz.

℞. *Dec. vulg. pro Clyſtere*	Neemt gemeen Afkookſel tot een verſagtende Aarſſpuiting 8. onceen.
Emol. ℥viij	
Elect. Diaphœn. ℥i ß	Conſerf van Daalen anderhalf once
Mel. Anthoſat. ℥vj	Honing van Rooſemaryn anderhalf loot.
Sal. Gemmæ ℥j	Steen Sout een vierendeel loots,
M. F. Clyſter pro viro.	Mengt het, en maakt 'een Aarsſpuiting van, voor een Man.

Waarom dat hem een aarsſpuitinge is geſet.

Dewelke geſet ſynde heeft hy driemaalen afgeweeſt; ik heb aanſtonds een verkoelende en vervoogtigende leevenswys voorgeſchreeven, alle ſcherpe, geeſtagtige en Speceryagtige dingen enz. verbooden, de ruſt en den ſlaap bevoolen, en dat hy met toegeſloote oogen, en van alle beweeginge ſynes lighaams, en te gelijk ook van te ſpreeken (volgens *C. Celſus*) ſig ſoude onthouden, ten laatſten, dat hy alle gemoeds beweegingen, maar inſonderheid de gramſchap ſoude vermyden, hem ernſtelijk vermaand; en dat gedaan zynde belaſt dat hem een ader ſoude geopend werden (volgens *Galenus* dewelke getuigd, dat d'oog ontſteekingen dikwyls alleen door een adersteek binnen een uur zyn geneeſen) en het bloed tot tien oncen toe werden afgehaald; en voor de oogen den volgenden Pap, om daar op te leggen, en alle drie uuren te vernieuwen, voorgeſchreeven.

En hy is ader gelaaten.

℞. *Pulp. Pom. ſub acid. ſub cuner. coct.* ℥jl	Neemt van een ſuuragtigen appel onder den as gebraden 1. once.

Mica Panis Albi ℥ij	Kruim van vers witte brood 2. oncen.
Album. Ovor. conquaſſat. ℥i ß	Wit van Ey lang geſlaagen en als tot waater gebragt, anderhalf vier en deel loots.
Croci optim. Levig. ℈ij	Beſten Zaffraan fyn gewreeven 2. ſcrupel.
Lact. muliebr. rec. mulc. Q. S.	Vrouwen ſog vers gemolken ſoo veel als genoeg is.

Een Pap is hem op de oogen gelegd.

Mengt het, en maakt 'er een Pap van, om op een doek uit te breiden en maatig Laauw op de Oogen te leggen.

Het welke de Pyn en de Ontſteeking ſeer heeft geſtild.

Hy heeft een purgatie ongenoomen

Op den tweeden dag naa dat ik geroepen was heeft hy 's morgens het naavolgende Buikſuiverende Drankje volgens *Hippocrates in de* XXXI. *Spreuk het* 6. *Deel* ingenoomen,

℞. *Elect. Cholag. Sylvii* ℥ ß	Neemt Electuarii Cholagogum van Sylvius 1. loot.
Tart. Vitriol. ℈j	Tartar. Vitriolaat 1. ſcrupel.
Aq. Betonic. Q. S.	Beteuni waater ſoo veel als genoeg is.
M. F. Hauſtus.	Mengt het, en maakt 'er een Drankje van.

Het welk ingenoomen hebbende, heeft hy ſeeven maalen afgeweeſt, in ſyn drinken heeft hy daagelijks niet anders als Geeſt van Salpeter gebruikt; den derden of vierden dag van onſe roeping, meende de Zieke dat alles geneeſen was; maar op den vyfden was alles ſlimmer; wanneer ik d'oorſaak van deeſe verandering naaſpeurde, heb ik 'er geen konnen ontdekken, behalven dat hy naa 't buikſuiveren nog niet en was afgeweeſt; waarom ik geoordeeld heb dat men de booven genoemde aarsſpuiting terſtond moeſt vernieuwen, het welke gedaan zynde heeft hy twee maalen aftrek gehad; den ſesden dag was alles weer beeter; waarom dat ik belaſte alle daagen een aarſſpuiting te

De klyſteer is daagelyks vernieuwd

te zetten, en hy is in't kort van d'oog-ontsteeking geneesen; maar hy had den vyfden dag dat ik 'er was by gehaald, in plaats van den Pap, het volgende oogenwaater gebruikt.

℞. *Tinct. Vener.* 3ß
Aq. Euphrag.
Rosar. a ℥i ß
Croci pulver. ℈j
M. F. Collyrium.

Neemt Afverwsel van Kooper (door slappe geest van Salmoniac opgebrand kooper gegooten en agt daagen door een sagte warmte geweekt, en aldus een Heemels-Blaauwe-kleur seer aangenaam voor het gesigt, daar uitgehaald) een half vierendeel loots.

Bereiding van het Afverwsel van't kooper.

Waater van Oogentroost.
Roosen van elks anderhalf once.
Fyn gevreeven Zaffraan 1. scrupel.
Mengt het, en maakt 'er een Oogenwaater van.

En hy is met een Oogwaater geneesen.

Dit gebruikt hebbende, is en de roodigheid, en de pyn, en de jeukte enz. in't kort verdweenen.

6. *De Maag met slym beset, en overlaaden door een groote saamenvloeying van raauwe vogten*, gelijk als *Martini* getuigd, dewelke de Aarsspuitingen in sodaanige gevallen seer aanpryst; men siet yets diergelijks bevestigd by *C. Celsus*, dewelke segt, indien in de Maag eenige galagtige dingen saamen loopen, of dat ook den slym of eenig ander waateragtige vogt sig derwaarts aan begeest, moet men den aarsspuiting niet overslaan: en om dat ik het selfde meede heb waargenoomen, beliefd het my het volgende geval hier by te voegen.

De Maag met slym enz. beset.

Een Vrouw van ontrent vierendertig jaaren, Moeder van vyf Kinderen, seer slymagtig en swaarlijk met winden geplaagd, heeft naa haar laatsten kraam seer groote saamen nyping voor haar hart, een verlies van eetenslust, en krimpingen in den buik vernoomen, jaa ontrent middernagt somtyds sodaanigen steekende pyn in de Maag, datse soo dagt te sterven. Sy was meest altyd hardlyvig: en soo sy iets daar voor innam, volgde in't kort daar op een buikloop die seer pynelijk was, waar

Een Vrouw naa haar laatste kraam.

Heeft veelderley pynen &c. uitgestaan

voor sy altyd een Notemuschaat met warme Wyn gebruikte. Om haar derhalven te geneesen, zyn veelderley speceryen, en verwarmende middelen haar voorgeschreeven, maar met een vergeefze uitkomst, jaa als sy over dag veele speceryen had gebruikt, is daar van soo grooten overvloed van winden en uitspanningen van de zydebuiken ontstaan, dat de Lydster somtyds naauwlijks haaren aadem konde haalen: onder alle de geneesmiddelen, die sy gebruikt heeft, is den naavolgenden Kruidwyn alhoewel seer heet synde, gelyk meede een maatig conserf, haar voordeelig geweest.

Als ook winden en uitspanningen voor het hart.

Waar voor haar een Kruidwyn.

℞. *Rad. Galangæ*
Zedoari
Calam. Aromat.
a ʒiij
Fol. Menthæ
Major. Nob.
a m. i ß
Senna s. stip.
ʒ ß
Spica Nardi
Macis a ʒi ß
Sem. Fanic. dulc.
Extr. cort. Aurant.
a ʒij
Rhei
Turb. Gummos. a
ʒiij
Conc. & contus. affund. Vini Gal.
pint. v.

Neemt wortelen van Galega
Zedowar
Calmus van elks drie vierendeelen loots.
Blaaden van Kruismunt.
Edele Majelein van elks anderhalve handvol.
Seenen sonder de steelen 1. loot.
Spica Nardus.
Foelie van yder anderhalf vierendeel loots.
Soet Fenkelzaad
Het buitenste Geele van de Oranje Schellen van elks 1. half loot.
Rhabarber
Gomatige Turbith van elks drie vierendeel loots.
Gesneeden en gestooten zynde doet se in een fles of steene kan, en laatender werden by gegooten, Vyf Pinten Francewyn.

Laat het dan vier daagen staan weeken. Van deesen Kruidwyn heeft sy drie oncen voor een Gift of Dosis driemaalen des daags ingenoomen, doende by elken Dosis twaalf druppels Elixir Proprietatis van Paracelsus, door welkers hulp sy daagelijks met groote verligting tweemaalen stoelgang had, den eetlust is wat wederom ge-

gekoomen, en sy heeft veele winden gelooſt, blyvende egter nog de t'saamen-nyping en als een band voor het hart.

Als sy deesen Kruidwyn ontrent drie weeken had gebruikt, heeft sy sodaanigen afkeer daar van gekreegen, datse nog desselfs reuk nog smaak meer konde verdraagen; waarom sy een ander middel om haare maag te verquikken en te versterken, en dat wel in de gedaante van een Conserf heeft begeerd; het welke wy op de naavolgende wys bereid en te saamen gesteld, aan haar hebben gegeeven.

℞. *Conser. Menthæ Absint. Rom.* a ℥j *Spec. Diagalang. Mesuæ* ℥ij *Rad. Helen.* *Cort. Aurant.* *Nucis Muscb. condit.* a ℥i ß *Ol. Menth. Macis stillat.* a gt. IV. *Syr. Menth. Q. S.* *M. F. Condit.*	Neemt Conserf van Kruismunt Roomschen Alsem van elks 1. once. Species van Diagalanga van *Mesue* een half loot. Alants wortelen Oranjen Schellen Notemuschaat geconfyt, van elks anderhalf vierendeel loots. Oly van Munt Foelie gedistilleerd van yder 4. druppels. Syroop van Munt soo veel als genoeg is. Mengt het, en maakt 'er een Conserf van.

En een Maag conserf is voorgeschreeven

Van dit Conserf heeft sy 's morgens en 's avonds de grootte van een Notemuschaat ingenoomen en om dat se onder dit te gebruiken niet eens was afgeweest, en geen buiksuivering wilde inneemen heb ik de naavolgende Aarsspuiting haar voorgeschreeven.

Maar om haare hardlyvigheid.

℞. *Decoct. Emol. & carm.* ℥viij *Electr. Diaphœnic.* ℥i ß	Neemt gemeen versagtend en Windverdryvend Aarsspuiting Afkookſel 8. oncen. Conserf van Daalen anderhalf once.

Mel. Virgin. ℥ ß
Sal. Gemmæ 3 ß
M. F. Clyster.

Maagden Honing 1. loot.
Steenzout 1. half vierendeel loots.
Mengd het, en maakt 'er een Aarsſpuiting van.

Is haar een klyſteer geſet

Deeſe geſet ſynde heeft ſy driemaalen afgeweeſt, en een ſeer groote meenigte van taaye ſlym, en winden gelooſt, en de t'ſaamen-nyping van de borſt-ingewanden ſodaanig verminderd gevoeld, datſe naa twee daagen deſelfde nog eens begeerde: het welk geſchied zynde ſoo is alle de ſaamen-drukking enz. voor 't hart t'eenemaal weg gegaan, en ſy is geneeſen.

En ſy is geneeſen geweeſt.

Den Hik.

7. *Den Hik*, van wat oorſaak hy mogte zyn voortgebragt, als men leeſt by *P. Foreſtus*: ſommige meinen dat de ſoete uitwaaſſemingen en dampen van de geſette aarſſpuitingen opſtygende, de ſcherpe dingen die meeſt tyds den Hik voortbrengen eenigſins ſouden konnen maatigen, en aldus den Hik als dan noodwendig moeten verminderen, en geneeſen werden: daar en booven, indien de Aarſſpuitingen de ſlymige lymige galagtige, waateragtige en raauwe vogten uit de Maag dryven, gelyk al nu uit *C. Celſus en M. Martini* is beweerd, ſoo volgd dat de deſelve de vogten welke den Hik voortbrengen, uitleiden, en aldus den Hik geneeſen, *want de oorſaak ſynde weg genoomen, houd d'uitwerking op.*

Brekbraaken.

8. *Drek-braaken*, *Darmknoop*, *ontfermt u myner*; dat in dit geval de Aarſſpuitingen meeſt tyds te pas koomen, blykt uit de beſchryving van de Quaal, en uit de oorſaaken dewelke deſelve voortbrengen, laat daarom de *naarſtigen Leezer* naa ſien *de Praktyk van Barbette met onſe Aanmerkingen.*

Scheurbuikige pyn enz.

9. *Scheurbuikige Buikpyn*, naamelijk als de Aarſſpuitingen van Melk en een weinig Suiker ſyn toegemaakt, koomenſe booven andere te pas, gelijk als de meeſte *Konſt-Oefenaars* getuigen, dewelke van deeſe Siekte ooyt hebben geſchreeven, want de Melk maatigd de ſcherpigheid der vogten met die te verſtompen, en ſe opend te gelijk: ſie hier van het naavolgende geval.

Een Man naa veele ongemakke van de lugt enz.

Een Man ontrent veertig jaaren oud, ſeer ſlymagtig, had van verſcheide en veele ongemakken van de lugt, die hy lang had uitgeſtaan, een ſeer groote ſwaarte van ſyn lighaam en de alder-

ſwaar-

ſwaarſte pyn en onmagt gekreegen; ſoo dat hy ſig ſelven nog konde beweegen of op ſyn voeten ſtaan, of door ſyne ſlaapkaamer gaan, grootelyks klaagende over verlooren eetluſt, 't ſaamen nypende en dikwyls ook uitſpannende pyn voor het hart, en inſonderheid een omdraayende of wringende, ſomtyds ook wel knaagende jaa doorboorende ondraaglyke pyn in den buik, ſynde daarenbooven meeſt altyd hardlyvig, en naa het eeten met walging, gelijk meede met opknaaging van het tandvlees, loſſe en ſwarte tanden, beſwaard aademen, en een vervaarlykc vuilen ſtank in den mond, beſet. Ik daar by gehaald ſynde heb den pols ongelyk en ſwak, en den pis byna altyd ſwart, dik en met veel grondſop, of wel hoog rood met grondſetſel, vernoomen; wanneer hy veel ſwarte pis vol grondſetſel had gelooſt, ſoo waaren de toevallen altyd verminderd; maar als hy hoog roode en heldere had gewaaterd, heb ik alle de Toevallen ſwaarder gevonden; Ik heb aan hem die ſeer door de ſcheurbuik was aangetaſt, alle wrange, ſoute, gerookte en raauwe enz. dingen verbooden, en deſe naavolgenden teegen ſcheurbuik leepeldrank voorgeſchreeven.

Valt in een ſcheurbuik, hem met veelderley toevallen aantaſtende.

Wanneer den pis dik en ſwart was, waaren de Toevallen zagter.

Maar als deſelve helder was, het teegendeel.

Hebbende aan hem alle wrange, ſoute enz. dingen verbooden.

℞. *Aq. Menth.*	Neemt Waater van Munt.
Fenicul. a ℥ij	Fenkel van elks twee oncen.
Cochlear. ℥ i. ß	Leepelblaan anderhalf once.
Spir. Antiſcorb. ſequent. ℥j	Van den Scheurbuik Geeſt die volgen ſal 1. once.
Sal. Ammon.	Geeſt van Salmoniac 20. druppels.
gt. xx.	
Ol. Macis ſtil.	Oly van Foelie gediſtilleerd.
Baccar. Junip.	Jeneverbeyen van yder 4. druppelen.
a gt. iv	
Tinct. Croci ℥j	Afverwſel van Saffraan 1. vierendeel loots.
Laud. Opia. gr. ij	Laudanum Opiatum 2. greinen.
Syr. Cochlear. ℥j	Syroop van Leepelblad 1. once.
M.	Mengt het.

Heeft hy een teegen ſcheurbuik leepeldrank gebruikt.

Van deeſen Drank heeft hy twee Leepels vol, ſes of ſeevenmaalen des daags ingenoomen, waar van hy niet als ſwarte en dik-

dikke Pis nog meerder heeft uitgelooſt; wyl dat hy ſeer over pyn in den buik klaagde, nog deſelve ook langer konde verdraagen, heb ik hem de naavolgende Aarſſpuiting voorgeſchreeven.

Om de pyn in den buik.

℞. *Rad. Alth.*
Malv. a ℥ß
Fol. Cochlear.
Flor. Chamom.
Samb. a m. j
Pap. Errat.
m ß
Bac. Lauri.
Juniper. a ʒiij
Sem. Cumin.
Carui a ʒij
Coq. in S. Q. Seri lact. ad ℥viij *in Quib. diſſolv.*
Ol. Cochlear. ʒß
Elect. Lenit. ʒj
Vitol. Ovor. No. j
M. F. Clyſter.

Neemt wortelen van Heemſt.
Kaasjensblaan van elks 1. loot
Blaaden van Lepelblad
Bloemen van Camillen
Vlier van elks 1. handvol.
Klaprooſen 1. halve handvol.
Beyen van Laurier.
Jenever van yder drie vierendeel loots.
Saad van Comyn
Carwey van elks een half loot.
Geſneeden en geſtoten ſynde, kook ſe in ſoo veel wey als genoeg is, de vaaten wel beſlooten ſynde, by het doorſygſel ſynde 8. oncen, doe
Oly van Leepelblaan 1. loot.
Electuarii Lenitivum 1. once.
Een Doyer van een Ey.
Mengd het, en maakt 'er een Aarſſpuiting van.

Is hem een teegen ſcheur-buik klyſteergeſet.

Deeſe geſet ſynde, heeft hy twee maalen met veele winden aftrek gehad, met geen geringe verligting, want deeſe ellendige konde nu de wringende en ſpannende pyn voor 't hart, en de draayende, bytende, en daar booven de pyn in ſyn buik verdraagen. Waarom ik naa twee daagen heb belaſt, deſelfde te vernieuwen; ondertuſſen heeft de Sieke in 't gebruik van den ſelfden Leepeldrank aangehouden, maar met meer voorſpoed als wel te vooren:

Met groote verligting der toevallen.

Den agſten dag, ſoo ik my my niet en bedrieg, naa dat ik gehaald was 's morgens hem beſoekende heb ik hem met veele Pee-

Peeperkoorn over syn geheele lighaam verspreid, en te gelijk met de grootste jeuking aangetast gevonden; waarom ik aan hem het volgend Teegenscheurbuik Drankje om te sweeten heb gegeeven.

Op den agtsten dag door peeperkoorn met jeukte aangeraast.

℞. *Aq. Card. Bened.* ℥i ß
Cochlear. ℥ß
Theriac. simp.
Spir. Antiscorb.
a ℥ii ß
Nitri dulc. ϑ ß
Croci optimi gr. vj
Syr. Pap. Errat.
℥iij
M. F. Haustus.

Neemt waater van geseegende Distel anderhalf once.
Leepelblaaden 1. loot.
Theriaac het eenvoudige.
Geest, Teegen de scheurbuik van yder twee en een half vierendeel loots.
Soete van Salpeter een half scrupel.
Van de beesten Saffraan 6. greinen.
Syroop van Klaprooses drie vierendeel loots.
Mengt het, en maakt 'er een Drankje van.

Heeft hy een sweet Drankje ingenoomen.

Het welke ingenoomen hebbende, heeft maar ligtjens toegedekt synde, seer sagtelijk gesweet, met sodaanigen uitkomst dat alle de Peeperkoorns, te gelijk met de euking wierden verdreeven. Deese verdreeven synde, is den alderverfoeylijksten stank uit den krop der maag ontstaan, waarom ik het naavolgende Conserf heb voorgeschreeven.

Met een gewenste uitkomst.

℞. *Cinam. acut.*
Rad. Irid. Flor.
a ℥ij
Nucis muschat.
Cort. Aurant. condit.
a ℥ ß
Sal. Prunel. ℥j
Conser. menth. ℥ij
Ol. caryoph. gt. vj
M. F. Condit.

Neemt uitgeproefde Kaneel.
Wortels van Florentynschen Ireas van elks drie vierendeelen loots
Notemuschaat
Oranjen Schellen geconfyt van elks 1. loot.
Lapis Prunel 1. vierendeel loots.
Conserf van Kruismunt 2. oncen.
Oly van Nagelen gedistilleerd 6. druppels.

Voor den stank in den mond heeft hy een maag Conserf gebruikt.

Mengt het t'saamen, en maakt 'er een Conserf van.

Den stank heeft afgenoomen, en den eetens lust is weerom gekomen.

Waar van hy driemaal 's daags tot de groote van een Nooten Muschaat heeft ingenoomen; den booven gemelden leepeldrank ondertusschen niet versuimende, met het gebruik van dit Conserf is dien stank daagelyks afgenoomen, en den eetens lust weederom gekoomen;

Weegens de knaagende buikpyn enz.

Omtrent de derde week syn alle de toevallen seer veel verligt geschеenen, en de sieke heeft beginnen door syn kaamer te wandelen, blyvende egter de buikpyn nu eens knaagende, dan eens weer door boorende, waarom ik weederom een aarsspuiting op de naavolgende wyse veranderd, heb voorgeschreeven.

Is hem weederom een teegens scheurbuik klysteer geset.

℞. *Fol. Malvæ*
Cochlear. a mi ß
Hyosciam. m. ß
Flor. Chamom. Rom.
Pap. errat. a
p. iij
Bac. Lauri
Sem. Carui a ʒiij
Coq. in S. Q. Lactis
bub. recent. ad ʒviij
colat. adde.
Sachar. ʒß
Ol. Cochlear. ʒvj
Vitel. Ovor. No. ij
M. F. Clyster.

Neemt Blaaden van kaasjens blaan.
Leepelblaan van elks anderhalve handvol.
Bilsem kruid, een halve handvol.
Bloemen van Roomse Camillen.
Klaproosen van yder drie Pugillen.
Laurier Beijen.
Zaat van Carwey van elks drie vierendeelen loots.
Gestooten en gesneeden synde, kookte se in een genoegsaame meenigte verse Koe-melk, de vaaten geslooten synde, by het doorsygsel synde 8. oncen, doe
Suiker een loot.
Oly van Leepelblad. anderhalf loot.
Twee Doyers van Eyeren.
Mengt het, t'saamen en maakt 'er een aarsspuiting van.

Deese geset zijnde, en lang ingehouden, heeft hy veele winden, en soo een scherpe slymige vogt gelooft, dat hy daar van een

een onverdraaglyke pyn omtrent den aars gewaar wierd; dewelke nogtans niet lang daar naa, met al de buikpyn alleen door laauwe melk, in de welke een Doyer van een Ey was gemengd, is weggenoomen, en noit weer gekoomen; en overmids hy over den ſtank en loſſigheid van ſyn tandvlees en loſſe ſwarte tanden geduuriglijk klaagde, heb ik hem het naavolgende gegeeven. En voor de loſſigheid en ſtank van zyn tandvlees enz.

℞. *Rad Irid. Florent.* ʒij
Alum. uſti ʒi. ß
Mel. Roſar. ʒj
Aq. Theriac. ſimpl. ʒvj
Spir. Sal. Dulc. ℈j
Cochlear. ʒj
M.

Neemt Wortels van Florentynſchen Ireas een half loot.
Gebranden Aluin een half vierendeel loots.
Honing van Rooſen. een once.
Eenvoudig Theriaac waater anderhalf loot.
Geeſt van zout die ſoet is een ſcrupel.
Leepelblaaden een vierendeelloots.
Mengt het.

Heeft hy zeeker Mengſel gebruikt

Naa dat hy ſynen mond had geſpoeld, heeft hy daar meede dikwyls ſyn tandvlees met een gewenſte uitkomſt beſmeerd; eindelyk, naamelyk omtrent de vyfde week, is deeſen ſoo ellendige geneeſen.

TEEGEN SCHEURBUIK GEEST, BOOVEN AANGEHAALD EN VOOGESCHREEVEN.

℞. *Rad. Angel.* ʒij
Polyp. Querc.
Filic.
Raph. Sylveſtr.
a ʒiß
Fol. Cochlear. m. iv
Naſt. Horten.
Becabung. a
m. ij

Neemt Wortelen van Angelica. 2. oncen.
Eikenvaaren.
Wilgevaaren.
Peeperwortel van elks drie loot.
Blaaden van Leepelblad. 4. handenvol.
Sterkkers.

Beſchryvinge van den Teegens ſcheurbuik geeſt

Menthæ.
Rutæ.
Salviæ a miſs
Sem. Aniſi
Fœnicul. a ʒvj
Cinam. acut.
Zingiber. albi
Extr. cort. Aurant.
a ʒj
Conc. & contuſ. Affunde
Vini Gal. Pint.
viij
Spir Vini Pint.
iv.
Et leni. Calore ex arena abſtrah. ſpir.

Bekeboom van elks 2. handen vol.
Kruismunt.
Wynruit.
Saly, van elks anderhalve handvol.
Saat van Anys.
Soete Fenkel van elks anderhalf loot.
Scherpe Kaneel.
Witte Gengber.
't Buitenſte van d'Oranje ſchellen. van elks een once.
Geſneeden en geſtooten ſynde gieter by.
Twee Stoop Francewyn.
Een Stoop Brandewyn.
En laat 'er met een ſagte warmte in het ſant, of in warm waater den Geeſt werden afgehaald, *ſynde van ſeer groote kragt teegens den Scheurbuik.*

Krimpingen en Pynen in den buik.

10. *Krimpingen en pynen in den buik, of kolykige of andere; getuige ſy Hofman* die eertyds heeft geleerd, dat in de kolijk geen Geneesmiddel meer bequaam is, als een verſagtende aarſſpuiting, en als 'er een lymige ſtoffe by is, meede verdunnende en afvaagende, dat meede betuigd *Crato*; ja *Solenander* meend en beveſtigd, dat in een aarſſpuiting een vaardig en veilig hulp middel en een teegenwoordige hulp teegens alle kolijk pynen is: om deeſe krimpingen en pynen in den buik te verſagten en te geneeſen, *diend men naauwkeurig aan te merken en waar te neemen, welke d'oorſaak van de pyn is, of winden, of wormen, of een ontſteeking der darmen, of wel nog yets anders*; het welke bekend ſynde ſal de geneeſing ligter en ſeekerder ſyn, maar verſuimd en onbekend blyvende, volgt 'er ſomtyds of geen geneſing of geen verſagting van toevallen: Waarom dat *ſommige Geneesmeeſters* alhier de aarſſpuitingen afkeuren, en ſoeken op een andere wys de toe-

Den ſelver oorſaak naauwkeurig naa te ſpeuren.

toevallen te verſagten, en de ſieken met pynen aangetaſt te geneeſen; dewelke als dan op die wys of niet, of by geluk en geval nog geneeſen werden; naamelijk ſy verwerpen in ſoodaanige of diergelijke quaalen, de aarſſpuitingen, om dat ſy daar van de gewenſte uitkomſt niet hebben beſpeurd; maar de ſieke ſyn door de quaadaardigheid der ſelve niet ongeneeſen gebleeven, maar door de onweetentheid van de Geneesmeeſters, dewelke d'oorſaake van de ſieke niet naauwkeurig genoeg onderſogt hebbende, geene geneesmiddelen teegens de pyn verwekkende oorſaak, maar met eenige andere hoedaanigheid begaafd, voor teſchryven. Het luſt my dieshalven de naavolgende geſchiedenis hier aan te laſſen.

Een Vrouw dertig jaaren oud ſynde, ſeer ſlymagtig, is naa het al te graag ſnoeyen van ſeer veel raauw ooft, in de grootſte koude van de maag, opſtopping van haare maand-ſtonden, ſeer ſwaare krimpingen in den buik, en daar naa een pyn nu eens knaagende, dan weer door boorende ontrent de maag, hardlyvigheid, beſwaarende hoofd pyn, benaauwtheid voor het hart, en ſomtyds in een onverſaadelijke graagheid vervallen. Ter geneeſing heeft ſy derhalven van veele Geneeſtmeeſters verſcheidene Speceryagtige Geneesmiddelen ingenoomen, waar onder ook wind verdryvende, pyn verdoovende, en de ſcherpigheid der vogten maatigende, buikſuiverende, de maandſtonden verwekkende, en verſagtende en winden breekende aarſſpuitingen enz. door welker aller hulp de koude van de maag is geneeſen, de beſwaarende hoofdpyn verdweenen, en den ſtonden vloed eindelijk wederom gekoomen; blyvende de benaauwtheid voor het hart, en d'onverſaadelijke eetluſt, en inſonderheid de knaagende en door boorende buikpyn: door de heevigheid der pyn genoodſaakt ſynde, heeft ſy nog een anderen *Geneesmeeſter* daar en booven laaten haalen, dewelke alle de toevallen en de klagten van de ſieke overweegende, en daar uit beſluitende dat een ſuure vogt en wormen deeſe toevallen veroorſaakten, heeft *eerſtelyk* het naavolgende poeder gegeeven.

Een vrouw naa al te graag veel ooft geſnoeyt te hebben

Krygt een koude maag en opgeſtopte ſtonden

Waar voor ſy veele Medicamenten inneemt.

Blyvende de knaagende buikpyn enz.

℞. *Ocul. cancr. C. C. Phil. pp.* ℥j

Neemt Kreeftoogen. Hertshoorn Philoſoofs bereid van elks een ſcrupel.

Waarom ſy een zuur temperend poeder.

Nucis muſchat.	Nootemuſchaat.
Sal. Ammon. a ℈ß	Salmoniac. van elks een half ſcrupel.
Croci optimi gr. viij	Van den beſten Zaffraan 8. greinen.
M. F. Pul. No. ij	Mengt het, en maakt 'er een Poeder van voor twee maalen.

Van dit Poeder heeft ſy eene gift 's morgens met warm vleesnat ingenoomen, en 's avonds de andere op deſelfde wys; welk poeder ſy vier daagen gebruikt hebbende, ſyn ſoo wel de eet luſt, als de benaauwtheid voor 't hart een weinig verminderd, doen heeft ſy *ten tweeden* dit poejer gebruikt.

En een Poeder voor de Wormen.

℞. *C. C. Sp. pp.* ℥j	Neemt Hertshoorn Philoſoofs bereid,
Sem. Zedoar. ℥iß	1. vierendeel loots.
Nucis muſchat.	Wormkruid anderhalf vierendeelloots.
Corallin. a ℈j	Noten Muſchaat.
M. F. Pul. No. vj.	Koraal Moſch van elks een ſcrupel.
	Mengt het, en maakt 'er een ſeer fyn Poeder van, om in 6. giften te verdeelen.

Van dit Poeder heeft ſe 's morgens en 's avonds een gift met Alſem wyn ingenoomen; *ten derden* heeft den Geneesmeeſter den naavolgenden Bolus om 's morgens in te neemen;

Als meede een Bolus heeft ingenoomen.

℞. *Elect. Hieræ Diacoloc.* ℥ij	Neemt Electuary hier. Diacolocynth. een half loot.
Sem. Zedoariæ	Wormkruid.
Corallinæ a gr. xv	Koraal Moſch fyn gepoederd, van yder 15. greinen.
Diagridii gr. v	Diagridium 5. greinen.
Ol. cort. Aurant. gt. ij	Oly van Oranjen ſchellen 2. druppels.
M. F. Bolus.	Mengt

Mengt het, en maakt 'er een Bolus van.

En *Ten vierden*, de naavolgende Aarſſpuiting voorgeſchreeven.

℞. *Lactis Bub. recent.* ℥viij
Sachari ℥ij
M. F. Clyſter

Neemt Verſſe Koeyen Melk 8. oncen.
Suiker twee oncen.
Mengt het, tot een Aarſſpuiting.

En haar is een klyſteer van melk enz. geſet.

Het welke alles ingenoomen hebbende, en deeſe geſet ſynde, heeft drie of viermaalen aftrek gehad, te gelijk met een ſeer groote meenigte wurmen, en naaderhand is ſy van de al te groote eet luſt en de knaagende doorboorende pyn bevryd, en geneeſen.

En ſy is een groote hoop Wormen quit geworden en genceſen.

II. *Kolyk pyn*, of *van winden*, of *van taayen*, of *van Glaasagtige ſlym*, gelyk als *Galenus* verhaald, dat hy ſelfs de alderſcherpſte kolyk lydende, glasagtigen ſlym had uitgelooſt: *ofte van Galagtige en ſcherpe vogten*, of ook wel *van wrange en ſwaarmoedige vogten*, of van *ſuure*, of van *verharde uitdygſels*, of van een *ontſteeking der darmen*; als uitſpannende en als verſcheurende of bytende, knaagende en prikkelende, of ook wel als omwringende, ſteekende en nypende, verwekt ende voortgebragt; in alle welke gevallen, jaa in meeſt alle pynen uit wat oorſaak ſy ook ontſtaan moogen, en in den onderſten buik ſynde, volgens *C. Celſus*, werden de aarſſpuitingen het meeſte geagt; want indien de kolijk pyn *uit winden* ontſtaat, werden deſelve door de hulpe van deeſe ſeer wel uitgeleid; maar *merk aan* dat ſy dan uit minder nat moeten werden voorgeſchreeven, en dat de middelen die openlijf maaken van Manna enz. moeten agtergelaaten werden. Maar indien de pyn is voortgebragt *van een lym en-glasagtigen ſlym*, dan ſyn de aarſſpuitingen meede ſeer goed; want met der ſelver byſtand werd en den lym-en-glasagtigen ſlym verdund en gemaatigt, en aldus niet ſelden uitgedreeven; maar *indien door Galagtige en ſcherpe vogten* een hardnekkige pyn is verwekt, werd ſe allerbeſt door verſagtende, en de ſcherpigheid

Kolyk Pyn uit veeld erley oorſaak ontſtaan.

Hoedaanige klyſteren in elk te pas koomen.

heid maatigende aarſſpuitingen geneeſen: maar indien de ſaamen draayende en ſteekende pyn *van de wrange en ſuure vogten* ſynen oorſpronk neemt, koomen de aarſſpuitingen by uitneementheid te pas, om dat die wrange en ſuure vogten, door de hulp van de buikſuiverende middelen, dewelke door den mond werden ingenoomen, niet als met de grootſte buik krimpingen, benaauwtheeden, en ſteekende pynen, konnen werden uitgebragt; maar de ſoete of olieagtige uitwaaſſemingen en dampen van aarſſpuitingen in de voorſchreeve pynen opgeheeven ſynde, maatigen die wrange en ſuure vogten dewelke deeſe pynen verwekken, en verbeeteren ſe, en alſoo naemenſe de pynen weg; maar *ſoo van verharde uitdygſels* de kolijk pyn is geteeld, neemen de verſagtende ſomtyds deſelve ligtelijk weg, en laaten nog agter ſig een openlijf, en dus verhinderen ſy een nieuwe voortbrenging van kolijk pijn: by aldien deeſe pijn is ontſtaan uit een *ontſteeking van de darmen*, dan is de pyn veel ſcherper, en daar een koorts, en dat wel een geduurige by, de ſieke klaagen van dorſt; in dit geval doen ſy al meede goed, maar laaten daar uit blyven olie, ſcherp ontlaſtende, als meede ſeer geeſtige en heete middelen, want dan ſouden de pynen aanſtonds ſeer toeneemen; maar een aaderlaating in den voet brengt aanſtonds verligting, en als in een oogenblik werd de pyn verminderd jaa weggenoomen, al hoewel alle Geneesmiddelen te vooren vrugteloos ſyn aangewend geweeſt; het welk om dat ik het dikwils heb geſien, zal ik in plaats van veele, ſtraks een eenig geval verhaalen: *men moet ſeer wel aanteekenen* en altijd *onthouden*, *dat men naa de kolyk pynen altyd moet openlyf houden*, van wat oorſaak ook deſelve mogten voortgebragt en gereeſen ſyn, 't ſy door een aarſſpuiting, of door eenig ander ontlaſtend middel, anderſins ſtorten de ſieke ligtelyk weederom in.

Wanneer de aaderlaating meede goed is.

By deeſe geleegendheid heb ik niet konnen naalaaten een geſchiedenis van een ſwangere Vrouw te verhaalen, door een ſeer ſcherp en langduurig kolyk aangetaſt, en die naa verſcheidene, en van het allerbeſte ſoort van Genees-middelen, inwendige en uitwendige te vergeefs gebruikt te hebben, door raauwe Ooſters binnen drie of vier uuren is geneeſen.

Een lang duurig kolyk door ooſters geneeſen.

Een Vrouw van vier en twinting jaaren, ſlymagtig, hardly-

Een swangere Vrou, naa veele Persikken te hebben gegeeten, vervalt in een kolyk.

lyvig, nu ontrent ses maanden swanger, als sy in den Herfst, daagelijks al te graatiglijk had Persikken gegeeten, heeft se eerst over een spanning voor het hart, daar naa over winden en wringende buikpynen geklaagd; waarom sy een Leepel vol dubbelden Anys heeft ingenoomen, en heeft veele oprispingen en winden met verligting gelooft, maar om dat se in vier daagen geen aftrek en hadde gehad, heeft sy 'savonds naa bed gaande twee Leepels vol van het Elixir Salutis gebruikt. Ontrent den middernagt heeft haar de scherpste kolijk pyn aangetast. waarom den Geneesmeester gehaald synde, heeft hy aanstonds de naavolgende wind verdryvende aarsspuiting voorgeschreeven.

Waarom een klysteer.

℞. *Decoct. Emol. & carm.* ℥viij	Neemt verslagtend en wind breekend Afkoosel 8. oncen.
Elect. Diacath. de Baccis Laur. a ℥i	Electuarii Diacatholicum De Baccis Lauri, van yder 1. once.
Balsam. Sulph. Anisat. ℈j	Balzem van Swavel met Anys Oly 1. scrupel.
Sal. Volat. Oleos. gt. xxx	Vlug Olyagtig Sout 30. druppels.
M. F. Clyster pro Fœmina.	Mengt het, en maakt 'er een Aarsspuiting van, voor een Vrouw.

Door welkers hulp sy twee maalen heeft afgeweest, en veele winden gelooft, maar sonder eenige verligting; ondertussen heeft se alle uuren een Leepel vol of twee van deesen wind breekende, en pyn stillende Drank gebruikt.

En een wind breekend en pynstillende leepeldrank.

℞. *Aq. cort. Aurant. Fœnicul. a ℥ii ß*	Neemt waater van Oranjen Schellen. Fenkel van elks 2. en een half once.
Theriac. simpl. ℥ij	Eenvoudige Theriaac, 1. half loot.
Sp. carm. Sylv. Anticol. mox describ. a ℥ß	Winden breekenden Geest van Sylvius.
Ol. Cardamom. gt. iv	Teegens-Colijk-Geest straks te beschryven van elks 1. loot.

Laud. Opiat. gr. ij	Olie van Cardemom gedistilli.
Syr. Diacodii ℥j,	4. druppels.
M.	Laudanum Opiatum 2. greinen.
	Syroop van Diacodium 1. once.
	Mengt het t'saamen.

Het welke gebruikt hebbende heeft sy eenige uuren verligting gevoeld, maar aanstonds syn de pynen vermeerderd; waarom de Aarsspuiting de 435. bladz. beschreeven haar weederom is geset, maar met deselfde uitwerking; uitwendig heeft sy met deese Smeering tweemaalen daags haaren buik bestreeken.

Als meede een uitwendige smeering te vergeefs is aangewend.

℞. *Ung. Martiat.* ℥ß	Neemt Zalf Martiatum 1. loot.
Ol. Chamom.	Oly van Camillen.
Anethi	Dil
De Bac. Laur.	Laurierbeyen van elks anderhalf loot.
a ℥vj	
Nucis Muscb.	Notemuschaat uitgeperst een
expr. ℥ij	half loot.
Papar. Expr. ℥j.	Bollenzaad geperst 1. once.
M. F. Linimentum.	Mengt het te saamen tot een Smeering.

Het welke gedaan synde, heeft sy altyd veel verligting vernoomen, jaa meer als van de voorige andere Geneesmiddelen, hebbende deese smeering een dag of twee naagelaaten, heeft sy swaarder pynen gevoeld. En aldus heeft deese swangere vyf of ses weeken met kolijk pynen geplaagd geweest; synde niet alleen deese, maar nog veel meerder maatigende, jaa eenigsins verkoelende en te gelijk pyn stillende geneesmiddelen te vergeefs versogt en aangewend, heeft se niet als met de smeering aangehouden, laatende alle de overige vaaren: hoorende by geval van Oesters melden, (en naa deselve groote lust hebbende,) heeft se het haaren Man te kennen gegeeven, dewelke dien seer grooten lust verneemende, heeft aanstonds de Meid daarom gesonden, de Oesters syn gebragt, en hy heeft 'er aan syn Vrouw seer veel raauw, en wel met peeper bestrooid gegeeven om op te eeten; waar van sy den volgenden nagt soetelijk heeft geslaapen

Is eindelyk door raauwe Oesters geneesen.

pen, 's morgens van selfs drie of vier Stoelgangen gehad, en heeft seederd niet meer over kolijk pyn geklaagd, jaa sy is geneesen gebleeven.

Een Jongman vier en twintig jaaren oud, galagtig, Bachus meer als naa gewoonte vierende, hebbende een groot stuk Soucyse de Boulogne opgegeeten, sullende naa bed gaan wyl, hy walgagtig was, heeft een leepel vol Rynschen Brandewyn ingenoomen, waar door de walging in 't kort is weggenomen; maar 's morgens ten seeven uuren klaagde hy over een seer scherpe en gelijk als steekende hoofd en darm pyn, over onverdraagelijken dorst, en de koorts, waarom hy den Geneesmeester heeft laaten haalen, die aanstonds deese aarsspuiting heeft voorgeschreeven, en den volgende Leepeldrank.

Een Jongman Bachus vierende, en heete en vlugge dingen inneemende,

Werd door een scherpe pyn aangetast.

℞. *Decoct. emol. carm.* ℥viij	Neemt versagtend en windbreekend Afkookssel 8. oncen.	Maar een Klysteer.
Elect. Lenitiv. ʒij	Electuarii Lenitivum 2. oncen.	
Ol. Chamom. ℥j	Oly van Kamillen 1. once.	
M. F. Clyster pro Viro.	Mengt het, en maakt 'er een Aarsspuiting van, voor een Man.	

Dewelke geset synde, heeft de pyn beginnen te vermeerderen, waarom hy alle vierendeel uurs een Leepel vol, volgens het bevel van den Geneesmeester van deesen Drank heeft gebruikt.

℞. *Aq. Fœnicul.* ℥ij	Neemt waater van Fenkel 2. oncen.	
Beton.	Beteunie	Een teegens kolyk pynstillende Leepeldrank.
Cort. Aurant. a ℥j.	Oranjen Schellen. van elks 1. once.	
Spir. carm. Syl. ℥ß	Winden breekende Geest van Sylvius 1. loot.	
Nitri Dulc. gt. xvj.	Soete Salpeter Geest, 16. druppelen.	
Antim. Diaph. ℈j	Sweetdryvende Antimoni Kalk. 1. scrupel.	
Laud. Opiat. gr. ij	Laudanum Opiatum twee greinen.	
Ol. cort. Aurant. gt. iv		

Syr. Diacodii ℥j. *M.*	Oly van Oranjen schellen gedist. 4. druppelen. Syroop van Diacodium. een once. Mengt het te saamen.

Waar door de pyn seer is verwakkert, waarom datter een aarsspuiting, (synde een weinig en op de naavolgende wys veranderd,) is hervat.

Als ook een pynstillende klysteer te vergeefs zynde aangewend.

℞. *Decoct. Emol. Vulg.* ℥viij *Elect. lenitiv.* ℥j. *Ol. verbasci* ℥vj *Ther. andromach.* ℥j. ß *M. F. Clyster pro viro.*	Neemt Gemeen versagtend Afkooksel 8. oncen. Electuary Lenitivum 1. once. Oly van Wolkruid anderhalf loot. Theriaac anderhalf vierendeel loots. Mengt het, en maakt 'er een aarsspuiting van, voor een Man.

Door welkers bystand hy eens af, en de pyn een weinig verdraaglijker is geweest, maar een uur of twee daarnaa, de pyn seer grootelijks toeneemende, hebbense myn ook laaten haalen, en als ik het gesegde had verstaan, en de Geneesmiddelen gesien, vermoede ik dat 'er eenige ontsteeking van de darmen schuilde, en daarom oordeelde ik een aderlaating op de voet ten uitersten noodsaakelijk, en toonde meede aan dat 'er geen teegen aanwysend teeken by en was; jaa ik verseekerde, dat ik in dusdaanigen geval van het aaderlaaten dikwyls de hoogste verligting had gesien.

Werd door een aderlaatinge.

Het welke gehoord hebbende, (als het den anderen Geneesmeester toestond,) isser terstond op den regter voet een aader geopend, en op het selfde ogenblik heeft de sieke gesegd dat hy de grootste verligting gevoelde; en om dat hy verscheide nagten slaapeloos had door gebragt, hebben wy hem den naavolgenden melk gegeeven.

Een melk.

℞. *Hord. Mund. ad crep. coct.* ℥vj.	Neemt Gepelde Gerst tot berstens toe gekookt anderhalf loot.

Saa-

Sem. IV. *frig. major* a ℥ß	Van de vier groote verkoelende Saaden, van yder een half vierendeel loots.
Lini.	Lynſaat.
Pap. Albi a ℥iij	Saat van witte ſlaapbollen, van elks drie vierendeel loots.
Cum. S. Q. Aq. Lactuc. Emulg. ad ℥xiv *colat. addè.*	Maakt 'er met een genoegſaame meenigte van Latauw-waater een melk van, tot 14. oncen.
Julap. Roſat.	doe 'er by Julep van Rooſen.
Syr. Pap. Albi a ℥vj	Syroop van Witte Bollen, van elks anderhalf loot.
M. F. Emulſio.	Mengt het tot een Melk.

Het welke ingenoomen hebbende, heeft hy dien nagt geruſt geſlaapen, en 's morgens naauwlijks over pyn geklaagd; om dat hy te vooren hardlyvig was, hebben wy de volgende aarſſpuiting voorgeſchreeven.

℞. *Rad. Alth.*	Neemt Wortelen van Heemſt.
Malvæ a ℥ß	Kaasjensblaan, van elks een loot.
Fol. Alth.	Blaaden van Heemſt.
Malvæ.	Kaasjensblaan.
Violar. a mj.	Violen. van yder 1. handvol.
Flori ſambuci pij	Bloemen van Vlier 2. Pugillen.
Coq. in S. Q. Aq. ad ℥viij. *colat. addè.*	Kookt het in een genoegſaame meenigte Gerſten waater. By het doorſygſel ſynde 8. oncen, mengt
Sal. prunel. ℥iß	Sal Prunel anderhalf vierendeel-loots.
M. F. Clyſter pro viro.	Mengt het, en maakt 'er een aarsſpuiting van, voor een Man.

En door een verſagtende klyſteer geneeſen.

Door deeſe heeft hy tweemaalen afgeweeſt, en heeft niet meer over pyn, maar nog wel over dorſt geklaagd, waarom

dat wy hem niet als soete Salpeeter Geest, op de volgende wys bereid, tot twintig druppelen in dun soet bier, als meede somtyds Sal Prunel hebben gegeeven, en 's avonds heeft de sieke met den melk vier daagen aangehouden, verhaalende dat hy de grootste verligting, naa de aderlaating, had vernoomen van het Melkje.

℞. *Spir. Nitr. Cois* ℥j	Neemt gemeene Geest van Salpeeter een once.
Sem. Carui ʒj	Carwey-saat een vierendeel loots.
Extr. cort. pomor. sinen. ʒiij	De buitenste Schil van Sinaas Appelen drie vierendeel loots.
Sp. vini Rectific. ℥iv	Overgehaalde Brandewyn 4. oncen.
M. & ex retorta S. A. destil.	Naa de konst synde gemengt, soo haalse door een kromhals bynaa tot droogte over, En herhaal dit nogmaalen.

En op dat hy niet weer soude instorten is hem door een klysteer openlyf gehouden.

Maar op dat hy niet weeder in en soude storten, soo is daa-gelijks de laatste aarsspuiting geset, soo haast als hy geen afgang en had, en hy is in 't kort geneesen.

Een Galagtig kolyk veranderd meest tyds in een Lammigheid.

Nog isser een ander soort van kolyk pyn, gemeenelijk *galagtige kolyk* gesegt, dewelke veeltyds in een lammigheid veranderd, waar in dat de aarsspuitingen te pas koomen; in welke quaale de wreedste en vervaarlijkste pyn het kolyk gelykende ontstaat, dewelke somtyds *door aarsspuitingen (maar selden) werd geneesen, maar de selve dikwyls hervat synde, werden* een stemmiglijk van alle tot nog bekende *Geneeskonst Oeffenaars voornaamentlyk gepreesen*; dog somtyds wykt deese pyn nog voor aarsspuitingen, nog voor stoovingen, nog voor andere hulp middelen; maar se blyft meest tyds veele maanden aan een duuren, en brengt waakingen weegens de geduurige pyn aan, en neemt den eetlust enz. weg, waar van het lighaam meest tyds seer uitdroogd, en een geduurige koorts die nu eens wat aflaat, dan weer gaande en koomende is, tast hen aan; en eindelijk dikmaals de pynen van selfs afneemende, volgt daarop een Lammigheid, dewelke de booven deelen meer als de onder deelen beset, jaa wel vallende

siekte

ſiekte, en trekkingen, en kort daar op volgt de dood; de ſchee-nen en beenen ſyn heel dikwyls pynlijk, ſelden werden ſy t'ee-nemaal lam.

In dit geval is inſonderheid en booven alles het alderbeſte, het afverwſel van den wortel *Jenſing* of *Ninſi*, waar van in't vervolg breeder.

Ook iſſer een kolijk pyn te gelijk met de graveel pyn uit ſteentjens en ſant ontſtaan t'ſaamen gevoegd, en nogtans ſchynd het niet anders als een kolijk pyn te ſyn; in welke geval de aars-ſpuitingen ten hoogſten nootſaakelyk ſyn, want door der ſelver byſtand werden de ſcherpe vogten, winden, en de verharde uyt-dygſels enz. als d'oorſaaken van de kolijk pyn gemaatigd uitge-leid en verſagt, en de weegen verwyd, en glibberig gemaakt, en aldus de ſteentjens en het ſand met minder moeilijkheid en lig-ter door de pisleiders ende blaas naa buiten gebragt: om dit geſag by te ſetten, ſal ik dit laatſte met twee aanmerkingen be-wyſen. Graavelig Kolyk.

Een Vrouw van veertig jaaren, ſwaarmoedig, krygt naa een langduurige derdendaagſe koorts, een ſeer ſwaaren rooden loop, dewelke met flaauwtens en met de grootſte buikpynen was t'ſaa-men gevoegd; teegens welken rooden loop ſy veelderley hulp-middelen heeft gebruikt, altyd met goed gevolg, maar aanſtonds is ſy weer ingeſtort; ten laatſten hebben wy den volgenden Leepeldrank, Conſerf, en aarſſpuiting dikwyls hervat, voorge-ſchreeven, en ſy is van haare pijnen, qualijkte en rooden loop bevryd gebleeven: Een Vrou naa een langduu-rige der-dendaagſe koorts. Krygt de Roode loop.

℞. *Aq. Fænicul.*
cort. aurant. cum vino a ℥ij
cinam. ℥j
Conf. hyacint. ℥ij
Coral. rubr. pp. ℥ß
Laud. opiat. gr. iij
Ol. macis gt. iij
Syr. myrtini ℥j
M.

Neemt waater van Fenkel.
Het buitenſt van d'Oranjen ſchel met wyn overgehaald, van elks 2. oncen.
Confectie van Hyacinten een half-loot.
Geprepareerd Bloedkoraal een half vierendeel loots.
Laudanum Opiaat 3. greinen.
Oly van Foely gediſtilleerd drie druppelen.

Maar door een Leepel Drank.

Sy-

Syroop van Myrten een once.
Mengt het, van deesen Dranck heeft sy alle uuren een leepelvol ingenoomen.

℞. *Elect. Antidisent. nostr. Descript.* ℥vj — Neemt van ons Electuary voor den Rooden loop beschreeven, anderhalf loot.
Diascord. Fracast. ℥iij — Diascordium van *Fracastorius* drie vierendeel loots.
Een Conserf. *Conser. Ros. Rubr.* ℥j — Conserf van Roode Roosen een once.
Croci Mart. Adstring. — 't Saamentrekkende Zaffraan van yser.
Nucis Muschat. a ℥j — Noote Muschaat. van yder een vierendeel loots.
Ol. cinam. macis stil. a gt. iij — Oli van Kaneel. Foelie Gedistilleerd, van elks 3. druppelen.
Syr. myrtini Q. S. M. F. Conditum. — Syroop van Myrten, soo veel als genoeg is.

Mengt het, en maakt 'er een Conserf van; van dit Conserf heeft sy driemaalen 's daags gebruikt, 's morgens, ontrent den middag, en 's avonds, ontrent de grootte van een Notemuschaat.

℞. *Rad. Tormentil.* ℥ß — Neemt Wortels van Tormentil een loot.
Een een Klysteer genees. *Flor. Ros. Rub. Pap. Errat. a m.* ij — Bloemen van Roode Roosen. Klaproosen. van yder 2. handenvol.
Coq. in S. Q. lact. bubul. ad ℥viij. — Kookt het, t'saamen in verssen Koeijen melk, by het doorsygsel synde 8. oncen, mengd
In quib. dissolve Thereb. Venet. in 2. vitel. Ovor. dissol. ℥v — Veneetsen Terpentyn in twee doyeren van eyren ontdaan, 5. vierendeelen loots.
Mel. Rosat. ℥j — Honing van Roosen 1. once.
M. F. Clyster.

Mengd

Mengt het, en maakt 'er een aarsſpuiting af.

Een jaar ontrent naa datſe van den rooden loop was geneeſen, heeft ſy een maand lang Pis als helder klaar waater gelooſt; maar dit niets agtende, is ſy ſchielijk weegens ſeer groote pyn in haar buik, uit den ſlaap wakker geworden: Ik by haar gehaald ſynde, hebſe walgagtig, en met een ſwaare ſpannende buik pyn booven den naavel, en allermeeſt in haare lendenen klaagende, gevonden. Wyl datſe in drie daagen geen aftrek had gehad, heb ik aanſtonds de volgende Aarſſpuiting voorgeſchreeven. Een jaar daar naa door 't graaveel aangetaſt.

℞. *Dec. Emol. & carm.* ℥viij
Ol. Amygdal. Chamomil. a ℥j ℔
Sachar. ℥j
M. F. Clyſter pro Fœmina.

Neemt gemeen verſagtend en windbreekend klyſteer Afkookſel. 8. oncen.
Oly van Amandelen.
Camillen van elks anderhalf once.
Suiker een once.
Mengt het t' ſaamen, en maakt 'er een Aarſſpuiting van, voor een Vrouw. Is door een Klyſteer.

Dewelke geſet ſynde, ſyn de pynen een weinig geſtild, en naa ontrent een uur, heeft ſy eens met weinig winden afgeweeſt; daar op heeft ſy van den naavolgenden Drank om de uur twee leepelen vol ingenoomen.

℞. *Aq. Cort. Aurant. cum Vino*
Fœnicul. a ℥ij
Spir. Anticol. ſeq. ℥ℌ
Nitr. dulc. aromat. ℥ℌ
Laud. opiat. gr. ij
Ol. Junip. gt. vj

Neemt waater van de buytenſte ſchel van Oranjen appelen met wyn overgehaald.
Fenkel van yder 2. oncen.
Geeſt *teegens 't kolyk, die volgen ſal.* een loot
Van Salpeeter die ſoet en Geſpeceryd is, een half vierendeel loots. Een teegens graveel en kolyk leepeldrank.

Syr. Pap. Errat. ℥j *M.*	Laudanum Opiatum 2. greinen.
	Oly van Jenever Beijen 6. druppelen.
	Syroop van Klaprooſen. 1. once.
	Mengt het.

's Morgens weederom koomende, heb ik alle de Toevallen een weinig verminderd, en den pis met ſommige kleine ſantjens uitgelooſt gevonden: en ſy klaagde nu meer van pyn een weinig beneeden de lendenen, als wel over de ſpannende buik pyn, waarom ik deeſe aarſſpuiting aanſtonds heb voorgeſchreeven.

Eh nog een Klyſteer.

℞. *Fol. Malvæ*	Neemt Blaaden van Kaasjensblaan.
Petroſol.	Pieterſely.
Flor. Chamom. Rom. a m i ß	Bloemen van Roomſe Kamillen, van elks anderhalve handvol.
Sem. Lini	Saat van Lynſaat.
Fænugræci a ℥ß	Fenegriek, van elks een loot.
Cumini ℥ij	Komyn een half loot.
Coq. in S. Q. Aq. Cocs & Vini ad ℥vij. *in quib. diſſolve*	Geſneeden en geſtooten ſynde, kookt het in een genoegſaame meenigte gemeen waater en wyn, by het doorſygſel ſynde 7. oncen, meng
Ol. Amygd. Dul.	Olie van ſoete Amandelen.
Amar. a ℥j	Bittere Amandelen van elks een once.
Chamomil.	Camilllen.
Sach. a ℥ß	Suiker van yder een loot.
M. F. Clyſter pro Fœmina.	Mengt het, en maakt 'er een Aarsſpuiting van voor een Vrouw.

Als meede door een Oliagrig drankje.

Deeſe geſet ſynde, en deſelve ontrent twee uuren ingehouden hebbende, heeft ſy een ſeer groote meenigte winden, en verſcheide ſantjens uitgeooſt, waarom ik ontrent den middag het volgende drankje heb gegeeven.

Neemt

℞. *Ol. Amygd. Dulc. Rec.*	Neemt Olie van soete Amandelen vers uitgeperst.
Syr. Alth. Fern.	Syroop van Heemst van Fernel.
Pulp. cassiæ recent. extr. a ℥vjß	Merg van Pyp Kassia vers getrokken, van elks anderhalf loot.
Aq. Fœnicul. ℥j	Fenkel waater 1. once.
M. F. Haustus.	Mengt het t'saamen, en maakt 'er een drankje van.

Onrent drie uuren naa het inneemen van dit drankje, heb ik belast de laatste aarsspuiting te vernieuwen; het welke gedaan synde, heeft sy weederom verscheide winden met twee gladde en langwerpige steentjens, in lengte, maar niet in dikte met een Haasenoot overeenkomende, uitgelooft; en ten laatsten heeft sy niet anders als de laatste leepeldrank maar tweemaalen nog gebruikt, en sy is geneesen. Is naa dat se twee steentjens had gelooft, geneesen.

GEEST VOOR DE KOLYK, BOOVEN VOORGESCHREEVEN.

℞. *Rad. Angelic.* ℥vj	Neemt Wortelen van Angelica anderhalf loot.
Galangæ	Galega.
Zedoariæ a ℥ß	Sedowar van elks een loot.
Fol. Basilici	Blaaden van Basilikom.
*Major. Nobil. a m.*j	Edele Majelein van yder een handvol.
Salviæ	Salie.
*Rut. a m*ß	Wynruit van ider een halve handvol.
Sum. Fœnicul.	Toppen van Fenkel.
Flor. Lavend.	Bloemen van Lavendel.
Chamomil. Roman. a mij	Roomsche kamillen van elks 2. handen vol.
Bac. Lauri	Laurier Beyen of Bakelaar.
Flav. cort. aurant. a ℥ij	Het geele van d'Oranjen Schellen van elks 2. oncen.
Sem. Anisi	Saaden van Anys.
Carui	
Fœnicul. a ℥j	

Beschryving en bereiding van den geest teegens het kolyk.

Leviſtici.
Macis a ʒvj
Nucis Muſch.
Caryophil. a ʒij
Contuſ. & conciſ. affunde.
Vini Hiſpani. ſtop. ij
Spir. Vini optim.
ſtop. i ß
M.

Karwey.
Fenkel van elks 1. once.
Lavas.
Foelje van yder anderhalf loot.
Nooten Muſchaat.
Kruidnaagelen, van elks een half-loot.
Geſneeden en geſtooten ſynde, gietter by.
Twee ſtoopen Spaanſe wyn.
Anderhalve ſtoop Brandewyn van de beſte.

Laatſe vier daagen ſtaan weeken, den Geeſt in *een waater bad* met een ſagte warmte daar afgehaald, giet weederom op het grondſop, en week het weederom ſoo t'ſaamen drie daagen, haal 'er als dan in het ſelfde *waater bad* ſes of ſeeven pinten Geeſt van over, by het overgebleeve giet ſoo veel wyns en gemeen waaters van elks als genoeg is; week het weederom, en haald het ſoo lang over als het nog een ſpeceryagtigen ſmaak heeft; welk waater de winden deftig verdryfd.

Een man ſomtyds verſcheide ſteentjens met den pis uitlooſende.

Een Man in ſyn vyftigſte jaar gaande, galagtig, ſeer tot het ſoet geneegen, heeft ſomtyds veele ſantjens en kleine ſteentjens met den pis uitgelooſt; het is gebeurd dat hy naa meer als gewoonen arbeid ſeer verhit wierd; en wanneer hy kort daar op in de koude lugt quam, ſyne leeden van een groote koude wierden bevangen; het welke hy nogtans niets agtende, heeft ſig van de lugt niet onthouden, waar door in 't kort met de ſwaarſte knaagende buikpyn, en omtrent de lendenen als door boorende pyn is beſogt, te gelijk met een braaking van gal-en ſlymagtige vogten, (dat men heel wel moet aanteekenen raad *P. Barbette*, want dit is een teeken van een quaalijk geſtelde maag, maar de walging en de vergeeſſe poogingen om te braaken beteekenen dat de maag wel is geſteld,) Ik daar ſynde by geroepen heb niets anders als de laatſte aarſſpuiting, op een naa, uit het verſagtend en windbreekend Afkookſel enz. gemaakt, om de geduurige aanwak-

Werd door een knaagende pyn met braaking enz. aangeraakt.

wakkerende pyn, soo ras mogelijk was voorgeschreeven, en terstond heb ik de naavolgende Drank gegeeven, van de welke hy alle uuren twee leepels vol heeft ingenoomen.

℞. *Aq. post, abstract. sp. anticol. destil.*
Fœnicul. a ℥ij
Antinephr.
Spir. Anticol. a ℥ß
Nitri dulc. arom. ʒß
Laud. opiat. gr. ij
Syp. pap. errat. violar. a ʒvj.
M.

Neemt Waatet naa de overhaaling van den *Teegen kolyk Geest*, gedistilleerd. Is door een klysteer.
Van Fenkel, van yder twee oncen.
Teegens graveel.
Geest voor 't kolijk dadelijk voorgeschreeven, van elks een loot. En een teegens kolyk en graveel leepeldrank.
Van soete gespeceryden Salpeter, een half vierendeel loots.
Laudanum Opiatom 2. greinen.
Syroop van Klaprooſen.
Violen, van yder een half loot.
Mengt het te saamen

Naa het setten van de aarsspuiting, en het gebruiken van den leepeldrank, was de pyn van het graveel niet als maar een klein weinigje verminderd, en de walging is niet weer gekoomen; maar de knaagende buik pyn is nog voor de aarsspuiting (alhoewel nog al eens hervat,) nog voor het mengsel geweeken; waarom ik het naa volgende drankje heb voorgeschreeven.

℞ *Mannæ calabr.* ʒvj
Pulp. cassiæ
Ol. amygd. dulc. recent. a ʒß
Ol. cort. aurant. gt. ij
Aq. fœnicul. ʒx.
M. F. Haustus.

Neemt Manna van Kalabrien, anderhalf loot.
Merg van Kaſſia.
Oli van soete Amandelen vers uitgeperst van elks 1. loot. En een verſagtend enz. drankje geneesen.
Olie van Oranjen schellen gedistilleerd 2. druppelen.
Fenkel water, derdehalf loot.
Mengt het t'saamen, en maakt 'er een Drankje van.

Het welke ingenoomen hebbende, heeft hy wel een uur walgagtig geweeſt; twee uuren naa het inneemen, heb ik de aarsſpuiting in het laatſt voorgaande geval voorgeſchreeven beſteld om te ſetten, het welk gedaan ſynde heeft hy viermaalen afgeweeſt, met ſodaanigen uitkomſt, dat de knaagende buikpyn by naa was verdweenen, en dat hy veele kleine ſteentjens te gelijk met ſeer veel pis quyt raakte; hy heeft daarnaa niet meer als nog maar een eenigen leepeldrank gebruikt, en is geneeſen.

Ik ſoude hier veel meer Aanmerkingen van deeſe ſoort hebben konnen byvoegen, ten ſy ik gevreeſt had met alleen den naam van den ſieken te veranderen, het eigen ſelfde te ſullen ſeggen.

Sweeren, ontvellingen enz vande darmen.

12. *Sweeren der darmen, ontvellingen*, als den rooden loop de Perſſing enz. te weeten om de ſweeren en d'ontvellingen af te vaagen en t'ſaamen te heelen, gelyk als eertyds geleerd hebben *P. Gorraus en Heurnius*: maar miſſchien ſal iemand teegen werpen, dat de aarſſpuitingen in deeſe quaalen geſet ſynde, niets goeds konnen toebrengen, wanneer de ſweer boven het klapvlies van den kronkeldarm is; maar aan de ſoodaanige werd gemeenelyk geantwoord: dat alhoewel het ongelooflyk is, dat de geheele aarſſpuiting ſoo ver kan reiken, dat nogtans d'uitwaaſſemingen van deeſe afvaagende en t'ſaamen heelende, naa booven ſtygende veel konnen toebrengen en helpen; gelijk als beveſtigd de daagelykſe ervaarentheid, als meede het naavolgend geval, dat met de hulp van deeſe niet alleen de ſweeren en ontvellingen beneeden, maar ook booven het klapvlies van den krinkeldarm geneeſen ſyn geworden.

Een jongman naa Bachus vroom gediend te hebben.

Ktygt een pynlyke buikloop.

Seeker Jongman, galagtig ſynde, hebbende naa een groote hitte, Bachus braaf ten dienſt geſtaan, werd op ſyn ſeeventiende Jaar met een ligte buikloop beſogt, terſtond met een ſwaarder; waarom hy een loot waater des leevens van Mathiolus heeft ingenoomen, en om dat den buikloop daar door is vetmeerderd, heeft hy heeten wyn daar een Nootemuſchaat in was geweekt gebruikt, waar van niet alleen een buikloop is ontſtaan, maar een ſodaanigen pyn omtrent den Naavel, en by elken ſtoelgang deeſen Mens ſodaanig plaagende, dat hy ſomtyds weegens de groote pyn luyds keels ſchreeuwde: waarom hy naa iemands raad, warm witte brood in boom Oly gedoopt heeft gebruikt,

bruikt, maar met een vergeefse uitkomst; jaa hy heeft in 't kort een groote meenigte van Etter, te gelyk met slymige uitdygsels gantsliyk met den Etter vermengd, en seer scherp door den afgang geloosd; met een geduurige pooging om af te gaan, waarom ik 's morgens daar bygehaald synde, aanstonds de aarsspuiting in de persling op de 434. bladz. beschreeven heb voorgeschreeven, maar in de plaats van den gedistilleerden Oly van Foelie heb ik 'er by gedaan Balsem van Swavel met Anys Olie een half scrupel, den naavolgenden dag heb ik deese aarsspuiting voorgeschreeven.

Alles te vergeefs gebruikt, is met een aarsspuiting.

℞. *Fol. Verbasc. mi* ℔ß
Flor. Ros. rub. Pap. errat. a p. iij *Hypericim.* j
Sem. cydonior. ℥iij
Coq. in S. Q. lact. chalib. ad ℥viij. *colat. adde*
Thereb. venet. in ij *ovor. vitel. dissol.* ℥ß
Balsf. sulp. thereb. ʒß
Mel. Rosat. ℥vj
M. F. Clyster.

Neems Blaaden van Wolkruid, anderhalve handvol.
Bloemen van Roode Roosen.
Klaproosen, van yder een halve handvol.
Sint Janskruid, een handvol.
Saad of Karnen van Queen, drie vierendeelen loots.
Gesneeden en gestooten synde, kookt het in een genoegsaame meenigte van gestaalde melk, mengt by het Doorsygsel, synde agt oncen.
Veneetsen Terpentyn in twee Doyers van Eyeren ontdaan een loot.
Hooning van Roosen, anderhalf loot.
Balsem van Swaavel met Terpentyn Oly, een half vierendeel loots.
Mengt het t'saamen, en maak'er een aarsspuiting van.

Een Leepeldrank.

En noch een ander aarsspuiting.

Nevens noch een derde.

Deese gebruikt synde, hebben de persling en de pynen ontrent den Naavel veel afgenoomen, noch hy en heeft niet meer

soo

ſoo veel Etters en bloeds uitgelooſt; waarom ik de laatſte aarsſpuiting nog een tyd lang 's avonds te gebruiken, en lang in te houden heb voorgeſchreeven. Met het gebruik van den Leepeldrank heeft hy tot aan 't einde van de geneeſing aangehouden, en dikwyls melk gegeeten in dewelke ſcherpe kaneel en beſchuit geweekt en gekookt, en een Doyer van een Ey in gemengd was; eindelijk is hy door deeſe geneesmiddelen, en van de ſweering der darmen, buikpynen, en de perſſing geneeſen.

Mirsgaders door Melk met Kaneel geneeſen.

Wormen

Hoe veelderley.

Lange. Ronde.

13. *Wormen*, de welke, volgens *D. Gaza en Galenus*, ſyn *langrond* of *rond*, en meeſt in de dunne darmen werden voortgebragt, van waar ſy dikwyls tot in de maag opklimmen: of *breede*, van *ſommige* ook wel banden genaamd, om dat breed en lang zyn als banden of windſels, in de welke de kinderen werden gebaakerd; dit ſoort van wormen is veel ſeldſaamer als de andere; dewelke meerder aanmerkens waardige dingen van den breeden worm begeerd, laat die naa ſien de Verhandeling van *den Breeden Worm* van *A. Spigelius*. *Of Aars-Maaden, of kleine wormtjens*, als ſnippers van draatjens, dewelke meeſt tyds in het beneedenſte gedeelte van de dikke darmen, en neevens de ſluitſpier ſig ophouden: om deeſe Aars en Darm-Pieren en Wormen te dooden, en uit te dryven, koomen de Aarſſpuitingen by ſonder wel te pas; maar *men moet aanteekenen*, dat ſoete, en voornaamentlijk die van Melk ſyn gemaakt, moeten werden voorgeſchreeven, maar geen bittere of olieagtige of ſeer ſcherpe; anderſins ſouden ſe door deeſer hulp niet konnen werden uitgeleid, getuigd *P. Gruling*. maar indien de bittere dingen, als uittrekſel van Alzem, kleine Centauria &c. als dan te gelijk door den mond werden ingegeeven, ſal de geneeſing raſſer en ligter vallen: want de bittere dingen, indienſe te gelijk openlyf maakende zyn, ſtooten de wormen al doodende en openlyf maakende naa buiten, maar de ſoete aarſſpuitingen door aanlokking van de ſeer, naa 't ſoete haakende wormen, dryvenſe uit: ſie hier het geſeide door een voorbeeld of twee beveſtigd.

Breede.

Aarsmaaden.

Voor de Wormen werden Soete klyſteeren vereiſt.

Een Meisje naa 't eeten van veel Fruit en Melk ſpyſen enz.

Een Jong Meisje van ontrent veertien jaaren, bleek, ſlymig, ſwaarmoedig, naa meer als naa gewoonte en graatig veel Oofts, inſonderheid raauwe Pruimen gegeeten te hebben, en daagelijks veel Karſtanjes daar neevens geſnoept, heeft al haaren eet-

eetluſt verlooren, en is met ſpanning der Sydebuiken, ondraagelijken dorſt, een bleek aangeſigt, hardnekkigen Hoeſt en die als ſy naa bed ging ſeer verhefte, Sluipkoortſen en Nagtdroomen, die ſomtyds ſeer ſchrikkelijk waaren, en door dewelke ſy midden in den nagt wierd ten Bed uitgejaagd, met ſeer groote benaauwtheid voor 't hart, en een ſeer beſwaard aademen, beſogt. Waarom dat de Ouders, en veele meer andere meenden dat het jonge Meisje door de Nagtmeer wierd bereeden; maar ſy is in 't kort ſoo maager geworden, dat ſommige oordeelden datſe de Teering of de uitdroogende ſiekte hadde; haar pis was altyd raauw en helder; den buik nu eens loſſer, dan eens weer meer geſlooten; hierom ſyn door de Ouders ſeer veele hulpmiddelen, als openende, de Maandſtonden verwekkende, verſcheide ontlaſtende en ſweet-dryvende aangewend, maar alles met een vergeeſſe uitkomſt; eindelijk heeft een Quakzalver, ſeer veel beloovende, meinende dat het agter blyven der Stonden d'oorſaak van alle de toevallen was; ik weet naauwlijks, wat al niet om de Stonden te verwekken gegeeven, maar alles om niet en te vergeefs; daarom hebben de Ouders, de Dogter ſeer verſwakt ſynde, en vreeſende dat ſy nu ſoo ſoude ſterven, den Genees-meeſter ontbooden, die alles naauwkeurig onderſogt, en aandagtelijk overwoogen hebbende, van oordeel was dat miſſchien Wormen de oorſaaken der geſeide toevallen waaren, waarom hy eerſtelijk een Gift van het volgende Poeder met Mee 's morgens en 's avonds heeft ingegeeven.

Werd met veele toevallen aangetaſt.

Soo datſe wierd geoordeeld door de Nagtmeer, of teering enz. aangetaſt te ſyn.

Maar den Genees-meeſter beſloot dat het wormen waaren.

℞. *Sem. Tanac.* ʒß
Myrh. Rubr. ℈j
Corallin. ʒi ß
Merc. Dulc. gr. xxv.
Reſ. Jalap. gr. xv
M. F. Pul. No. xii.

Neemt Saad van Reinvaar een half vierendeel loots.
Roode Myrrha 1. ſcrupel.
Koraal-moſch, anderhalf vierendeel loots.
Soete Quik 25. greinen.
Hars van Jalap 15. greinen.
Mengt het, en maakt 'er een ſeer fyn Poeder van.
Verdeeld het in twaalf Giften.

Maar door een Poeder tegens de Wormen,

Ten tweeden, ſoo heeftſe met Alſem Wyn van het volgende twintig druppels gebruikt, 's morgens, 's middags en 's avonds.

En een Elixir met vlug ſout.

℞. *Sal. Volat. Oleos*
Elix. Propr. ſine
Acid. a ℥i ℔
Ol. Tanac. Deſt.
gt. vj

Neemt Vlug Oliagtig Sout.
Elixir. Proprietaat met loog van Wynſteen ſout gemaakt, van yder anderhalf vierendeel loots.
Oly van Reinvaar gediſtilleerd ſes druppels.
Mengt het.

En een Klyſteer van ſoete melk.

Ten derden, om datſe dikwils hardlyvig was, is haar ſomtyds een aarſſpuiting van ſoete melk met ſuiker geſet, en ſy heeft ſomtyds afgang gehad met een deel ronde wormen; Ten vierden, heb ik den geheelen buik met deeſe ſmeering bevoolen te beſtryken.

Een ſmeering.

℞. *Ung. de Arthan.* ℥j
Ol. Myrrha ℥ß
Keirini
Abſinth. a ℥vj
Philoſop. ℈j
M. F. Linimentum.

Neemt Van de Zalf Arthanita. een once.
Oly van Myrrha, 1. loot.
Geele Violetten.
Alſem van elks anderhalf loot.
Philoſophen. een ſcrupel.
Mengt het, en maakt 'er een ſmeering van.

En Bier met Raauwe Quik omgeſchud.

Ten vyfden, voor den ondraaglyken dorſt heeft ſy Bier dat met raauwe Quik lang was omgeſchud door den dag gedronken, en binnen drie of vier weeken ſyn meeſt alle de toevallen verdweenen; hebbende ſy een ongelooflyke meenigte Wormen te gelyk met den afgang geloosd.

Ten laatſten, heeft ſe niet als openende Pillen die teffens de maandſtonden verwekken (en nu al dikwils genoemd,) en tweemaalen ter week den volgenden Kruidwyn gebruikt, en ſy is geneeſen.

Met openende pillen.

℞. *Rad. Irid. Flor.*
Calam. Aromat. a ℥ij

Neemt Wortelen van Florentynſchen Ireas.

Cal-

Angelicæ
Zedoariæ a ʒi ß
Fol. Sabinæ m. j
Rorismar. m ß
Sum. Centaur. Min.
Abſint. a p. i ß
Turb. gummoſ.
Aloes lucidæ a ʒii
Coralinæ ʒ ß
Sem. Leviſt.
Apii
Tartar. Rhenan.
a ʒij
Limat. chalib. in nodul. ʒiij
Conciſ. & contuſ. affunde
Vini optim. pint. vj

Calmus van yder een half loot.
Angelica.
Zedower van elks anderhalf vierendeel loot
Blaaden van Seevenboom 1. handvol.
Roſemaryn, een halve handvol.
Toppen van Alſem.
Kleine Centauria, van elk anderhalf Pugil.
Harsagtigen Turbith.
Heldere Aloë van yder drie vierendeel loots.
Kraal Moſch. 1. loot.
Zaat van Lavas.
Eppe.
Rynſche Wynſteen, van yder een half loot.
Staal Vylſel in een popje gebonden, drie vierendeel loots.
Geſneeden en geſtooten ſynde, giet 'er by,
Ses Pinten van den beſten wyn.
Om daar van drie vier daagen daar naa, 's morgens drie of vier oncen ſeffens, in te neemen.

En een Kruidwyn die de maandſtonden verwekte, Is in't kort geneeſen.

Een Jongetje van vier jaaren, naa dat hy veel Melkspys, ſuikerwerk enz. had gebruikt, den eetens luſt nu eens weg, dan eens weer vermeerderd ſynde, dikwyls hardlyvig, ſeer ſelden loslyvig, met een knaagende en ſpannende buikpyn (inſonderheid wanneer hy niets en at) ſtinkenden aadem, Neusjeukte, bynaa onleſſelyken dorſt, en een bleek aangeſigt, maager lighaam, jaa met een bafterd Teering beſogt; en omtrent den aars met een ſteekende pyn en een geduurige begeerte om of te gaan. Ik daar by gehaald ſynde, heb eerſt een Setpil van verſſe gewaſſe kaas gemaakt, en met hoonig geſmeerd om in den aars te ſteeken, en het vol-

Een jongetje naa veel melk ſpys en ſuikerwerk.

Krygd veelderley toevallen.

Die de wormen verſelden.

volgende Poeder om in te neemen, voorgeschreeven (verbiedende allerlei suikerwerk, melk spysen, fruit, enz) van 't welke ik altyd in de wormen een gewenste uitkomst heb gehad.

℞ *Raf. C. C.* ʒj
Corallinæ ʒi ß
Gran. mal. punic.
Myrhæ rubr.
Merc. dulc. a ϑj
Spec. Diaturb. cum Rheo ʒi ß
Res. Jalap. ϑ ß
M. F. Pul.
No. xviij.

Neemt Geraspte Hertzhoorn 1. vierendeel loots.
Kraal-Mosch anderhalf vierendeel loots.
Zaaden van Granaat Appelen.
Roode Myrrha.
Soete Quik, van elks 1. scrupel.
Species Diaturbit met Rabarbar, anderhalf vierendeel loots.
Hars van Jalappe, een half scrupel.
Mengt het saamen, en maak 'er een heel fyn poeder van om in in 18. giften het te verdeelen.

En is met een Setpil van verse Kaas met Hooning, besmeerd.

Een poeder.

Van dit Poeder heeft hy 's morgens en 's avonds een gifte met Mee ingenoomen, en naaderhand altyd tweemaalen 's daags aftrek gehad, te gelyk met veelderlei aarsmaden; als doen heb ik belast de naavolgende Plaaster op den naavel te leggen.

℞ *Troch. Alband.*
Myrhæ.
Aloes lucid. a ϑj
Fel. Taur. in spis. ʒ ß
Ol. Absynth. ϑ ß
Ung. de Arthan. vel Ceræ Q. S.
M. F. Empl.

Neemt Koloquint brootjens.
Roode Myrrha.
Helderc Aloe, van elks een scrupel.
Verdikte Stieregal een half vierendeel loots.
Oly van Alsem een half scrupel.
Zalf van Arthanita, soo veel als genoeg is, of by gebrek van deselve
Maar alleenlyk Was, soo veel als behoefd.

Met een Plaaster op den Buik gelegd.

Maakt

Maakt 'er een Pleister van, om op den naavel te leggen.

In syn gewoon drinken, heeft hy den soeten Salpeeter Geest ingenoomen. Naa dat hy het gesceide ontrent een week had gebruikt, heb ik een aarsspuiting alleenlyk van soete melk, gedraaide suiker en hoonig gemaakt, voorgeschreeven, dewelke geset synde heeft hy een groote meenigte ronde Wormen uitgelooft; daarnaa heeft het jongetje met d'inneeming van het voornoemde poeder aangehouden, en de pleister is vernieuwd, de aarsspuiting wealerom voorgeschreeven, en is van de Wormen en de basterd Teering enz. in 't kort geneesen.

Eo een klysteer van soete Melk.

Van de wormen enz. verloft geworden.

14. *Hardlyvigheid* van *verharde drek*, *of van Winden*, *Wrange*, *swaarmoedige*, *sure slymige en lymige vogten*, enz. wanneer het niet geoorlofd en is om ontlastende middelen te geeven, of als men naa een ingenoomen middel geen aftrek krygt, maar dat in 't teegendeel de sieke werd geneepen, gespannen, en steekingen op steekingen ontstaan; dat in deese gevallen noodsaakelyk een aarsspuiting moet geset werden, heeft eertyds *P. Ægineta* geleerd: als meede dewelke uit haar aart hardlyvig syn, dat niet selden aan de Vrouwen gebeurd, in deesen gevalle koomen de aarsspuitingen seer wel te pas, gelyk als daar van segt *A. de Villa Nova*. Ook hebben wy meer als eens aangemerkt, dat die hardlyvig waaren, naa dat haar eenige aarsspuitingen waaren geset, naaderhand altyd eens of tweemaalen 's daags afgang hadden. Laat hierom den *Vlytigen Leeser* naasien *d'aanmerking op de* 403 *en* 404 *bladz. beschreeve*; *dat men in de hartlyvigheid van verharde uitdrgsels* geensins ontlastende middelen moet geeven, voor dat men den buik door een aarsspuiting heeft losgemaakt, volgens *C. Celsus*, gelyk ook *Hippocrates in de* 70. *Kortbondige Spreuk* 7. *Deel. In de hardlyvigheid uit winden*, werden de aarsspuitingen voor de ontlastende middelen gebruikt, want de winden te veel synde, doen de buiksuivering ophouden; jaa daar is van sommige dikwyls waargenoomen, dat alhoewel de sterkste ontlastende middelen in een kolyk uit winden veroorsaakt, waaren ingenoomen, sy den buik niet eens hadden week gemaakt, maar uitsteekende spanningen, steekingen, en pynen die swaarder waaren als het kolyk selfs, hadden verwekt. Waarom men

Van verharde uitdygsels.

Van Winden.

door de verſagtende en windbreekende aarſſpuitingen, liever de winden mag uitdryven, en den verſtopten buik losmaaken, als ontlaſtende middelen met ſoodaanigen ſchaade van de ſieke voor teſchryven: *in hardlyvigheid van wrange, ſwaarmoedige en ſuure vogten* moet men geenſins ontlaſtende middelen aan raaden.

Van wrange, ſwaarmoedige, en zuure vogten.

Om datſe of niets uitbrengen, of met de hoogſte krimpingen, t'ſaamen wringende pynen, en benaauwtheeden voort het hart, en met vreeſ ſomtyds van verſtikking yets het lighaam uitdryven; gelyk als booven, daar wy van de vogten die het buikſuiveren en braaken verbieden handelde, is beweeſen: *in de hardlyvigheid uit ſlymige en lymige vogten, koomen de* ontlaſtende middelen al meede niet te pas; om reedenen uit *Hippocrates in ſyn* IX. *Kortbondige Spreuk in het* 2. *Deel, en in de Spreuk* 70. *van het* 7. *Deel, hier booven op de* 270. *en* 271. *bladzyde* aangehaald.

Van ſlymige en lymige vogten.

15. *De quaalen van de Nieren, en van de Blaas*; als de *Nieren* pyn van *den Steen, ontſteeking*, enz. *ontſtaan: pyn der Blaas van den Steen, de koude pis, opſtopping van waater voortgebragt.* Alle deeſe gebreeken geneeſen de aarſſpuitingen gelukkig, gelyk als wy leeſen by *Avicenna.* en by *Renodeus.* want ſy dryven in deeſe quaalen de meeſte ſchaade aanbrengende verharde uitdygſels, met die ſagt te maaken, uit; en aldus de prikkelende en pyn verwekkende, en d'ontſteeking vermeerderende ontlaſt ſynde, werden deeſe geſeide deelen niet meer ſoo geperſt, en dan kan de ſteenagtige ſtoffe ligtelyker door de pisleiders enz. werden uitgedreeven; en ook maaken ſy dat de ſantjens en ſteentjes door de waaterleiders of door de blaas, door ſlap glibberig en ſagtmaaken met minder ſmerte door paſſeeren: dat de Nierpyn van de kolyk pyn naauwlyks kan onderſcheiden werden heeft *Galenus geſegt*, daar hy betuigd dat hem ſelfs dit was gebeurd, als hy meende dat hy de ſteen had, waarom hy uit Oly van Wynruit hem een aarſſpuiting liet ſetten; dog dat hy geen Steen, maar wel ſlym die als geſmolte glas was geweeſt, had uitgelooſt. Hierom zal ik de onderſcheiden van de Graveel en de kolyk pyn kortelyk aantoonen. In de graveel pyn, is eerſtelijk een beſwaarende en vaſte geduurige pyn in de lendenen (ſoo het naamelijk van den Steen is) die vermeerderd als men het lighaam buigd, of dat men ſyn voet ſterk teegens den grond ſtoot, en een

Quaalen der Nieren, en der Blaas.

En op wat wyſe

Van de Graveelige naauwlyks te onderſcheiden,

te

te rugtrekking van den bal aan de beleedigde ſyde : maar de kolijk pyn is meer van plaats veranderende. Ten tweeden, het leggen op de pynlijke plaats, is in 't graveel onverdraaglijk, en niet ſoodaanig in de kolijk pyn. Ten derden, de kolijk pyn vermeerderd naa het eeten, maar de graaveelige vermindert. Ten vierden, in de kolijk pyn ontſtaat meer verligting van de ontlaſtingen door den buik of het braaken, als wel in de graveel pyn. Ten vyfden, is de pis eerſt helder, dun, en weinig, of bloedig; maar daarnaa gaat 'er wat ſandagtigs naa den grond, en eindelijk werden der ſantjens of ſteentjens uitgelooſt in 't graaveel; maar in de kolyken ſyn de waateren in den begin dikker, en werden ook ſodaanig geloosd. Ten ſesden, ſoo onſtaat 'er ſomtyds een doove ongevoeligheid in het been dat teegens over de lydende Nier is in de graaveel pyn, maar niet ſoodaanig in het kolijk; ik ſal het geſegde met een voorbeeld beveſtigen.

Hoe negtans te onderſcheiden.

Een Vrouw die veertig Jaaren Oud was, ſwaarmoedig, hardlyvig, ſeer geneegen tot ſoute en gerookte koſt en tot Zeevis, leidende een ſittend leeven, booven gewoonte Vet ſynde, dikwyls geklaagd hebbende over ſeekere pyn in de lendenen, heeft meeſt altyd helder en raauw waater geloosd: maar om datſe nimmer walg- of braakagtig was, nog dat'er eenig ſand in den grond van haar pis was gevonden; ſoo oordeelde den Geneesmeeſter dat het een ſcherp waater was, maar geenſins ſand of ſteen; maar nogtans vernamſe wanneer datſe op haar rug lag, altyd een ſeer ſcherpe pyn in haare lendenen; naa eenige maanden met een waagen naa den Haag gereeden ſynde, heeft ſy bloedig gewaaterd, en den nagt ſonder ſlaapen door gebragt: 's morgens heeft ſy in het bloedige waater een rood ſand vernoomen, en ontrent den middag is ſy niet alleen met walging, maar ook door braaking van galagtige en ſlymerige vogten aangetaſt; derhalven meenende datſe de ſteen had, heeft ſe een andere Geneesmeeſter doen haalen; dewelke alle het verhaalde lang en breed overwoogen hebbende, beſlooten heeft, dat'er als doen ſand of ſteen in de Nieren verborgen lag, waarom hy voor het geduurig braaken en de hardlyvigheid enz. de naavolgende aarsſpuiting heeft voorgeſchreeven.

Een Vrouw ſeer geneegen tot ſoute, gerookte koſt, en zeevis.

Altyd raauw waater maakende,

En op haaren rug leggende heeft een ſeer ſcherpe pyn vernoomen.

Op een waagen rydende, heeft ſy bloedig waater geloosd, Meenende datſe ſeekerlyk den ſteen had.

Neemt

Haar is een Klysteer geset.

℞. *Decoct. Emol. & carm.* ℥viij
Elect. Diacathol. ℥ij
Ol. Lilior. albor.
Pulp. Cassiæ recent. extr. a ℥vj
M. F. Clyster pro Fœmina.

Neemt verſagtend en windbreekend Afkookſel. 8. oncen.
Electuary Diacatholikum, 2. oncen.
Oly van witte Lelien.
Merg van Pyp Caſſia vers uitgegetrokken, van elks anderhalf-loot.
Mengt het, en maakt'er een aarſſpuiting van voor een Vrouw.

's Morgens haar Been doof zynde.

Dewelke geſet ſynde, heeft ſy driemaalen afgeweeſt, met de hoogſte verligting, en weg neeming van het braaken en de walging; maar uit het bed opſtaande, heeft ſy vernoomen dat haar Linker been als met een doofheid was bevangen, dat ſy aan den Geneesmeeſter doen hy weer quam te kennen gaf; dewelke aan de vrienden ſeide, datſe een ſteen in de nieren had; waarom hy het naavolgende, om tweemaalen 's daags met Ouden Rynſchen Wyn te gebruiken, heeft gegeeven.

Heeft ſy een verſagtend drankje.

℞. *Ol. Amygd. dulc. vel Olivar.* ℥i
Pulp. Cassiæ recent. extr. ℥ß
Liq. Tartar. ℥j
Syr. Alth. Fern. ℥v
M.

Neemt Oly van ſoete Amandelen (of heldere Witte boom Oly) vers uitgeperſt. 1. once.
Merg van Pyp Caſſia die vers uitgetrokken is, een loot.
Loog van wynſteen ſout, een vierendeel loots.
Heemſt Syroop van Fernel. vyf vierendeelloots.
Mengt het tot een Drankje voor een maal.

En Laudanum Opiatum met Heemſt Syroop ingenoomen.

Het welke ingenoomen hebbende, heeft ſy daagelyks tweemaalen afgeweeſt, en van geen pyn meer geklaagd; maar als ſy was uitgegaan om haare vrienden te beſoeken, is ſy weederom ſchielijk door een walging aangetaſt, en heeft naauwlyks op haare voeten konnen voortgaan: daarom heeft ſe het laatſte drankje weer ingenoomen, en de pyn ſeer verminderd ſynde, is ſe naa huis gegaan, hebbende een grein Laudanum Opiatum naa bed gaan-

gaande met de voornoemde Heemst Syroop en Rynsche Wyn gebruikt, wanneerse dien gantschen nagt wel had geslaapen, heeft se 's morgens geklaagt dat se dien geheelen nagt niet gewaaterd had; waarom datse een Afkooksel van Cicer Erreten met Pieterselywortel heeft ingenoomen, en te gelyk met haar waater een Steen, hebbende de gedaante en ook de grootte van een boon uitgelooft, daar naa voerse en leefde sy wel; niet anders als om de maand eens, ontrent den vollen Maan 's morgens verse uit geperften Oly van soete Amandelen tot een ons, met dertig druppels Loog van Wynsteen Sout gebruikende, en sy klaagd nu niet meer over walging, of braaking, pyn in de lenden, of over doofheid van haar been.

En sy heeft een steen gelooft,

En is geneesen.

16. *Heup Jigt of pyn*, als *D. Crato*, *C. Celsus*, *en Aëtius getuigen*; maar *merk aan*, dat men sterker en seherper dingen in deese quaale als wel in andere moet voorschryven, jaa soo scherpe datse somtyds het bloed selfs doen voort koomen, gelyk als *Crato* heeft geseggd. Heupjigt.

17. *De waatersugt*, getuige *P. Ægineta*, nogtans voornaamentlijk in het buikwaater; maar scherpe aarsspuitingen, ten sy den buik van selfs vogtig werd, verbieden veele in deese quaale te setten. Waatersugt

18. *Koortsen met slaautens*, gelyk alsmen by *Joubert leest*, dewelke aldaar heeft beweesen, dat het dikwyls gebruik van aarsspuitingen heel veel in deese koorts te pas komt. Koortsen met slaautens.

Brandende scherpe koortsen, als eertyds heeft geleerd, en door ondervinding bevestigd *Den Ouden Man* in *Philiscus* die een scherpe koorts had, seer sweette, en een quaade nagt had, den tweeden dag alles nog heeviger werdende; 's avonds naa dat hem een aarsspuiting was geset, dien nagt veel geruster sliep. Ook koomen se in haastige koortsen, van wat oorsaak sy ook moogen ontstaan syn, te pas; alhoewel *de scherpe koorts uit geene openbaare oorsaak* is voortgebragt, hoedaanige den *Vlytige Leeser* by *Hippocrates in Philistis het wyf van Heraclides* sal vinden. Of ook uit *een openbaare* is ontstaan: of *uit een rypen hoest*, gelyk als aan *Soilus*; is weedervaaren, Of *uit een Val* geschied, gelyk als aan *Olympias Vrouw*, of uit *benaautheid voor 't hart*, of *uit den hoest* of *om dat 'er geen maanstonden suivering is geweest*, of van *arbeiden en vermoeidheeden*, of *van tandkryginge* der kinderen, of *van te* Brandende koortsen,

Uit geen Openbaare.

Of uit een Openbaare oorsaak ontstaan,

veel ſuipen of braaking enz. uit allen welken dat ſcherpe koortſen ſyn voortgebragt getuigt *Hippocrates in de volkſiekten*; hoewel den *Ouden Man* in deeſe ſcherpe koortſen over al geen aarſſpuiting heeft voorgeſchreeven, maar wel ſoo hier als daar ſetpillen. Egter volgt het daarom niet, om dat *Hippocrates* geen aarſſpuiting heeft voorgeſchreeven, dat de ſelve in deeſe of diergelijke gevallen niet ſouden te pas koomen. Want den *Ouden Man* heeft ſoo ſeer niet de geneeſing van deeſe ſieke, als wel de geſchiedenis der ſelver, en uitkomſten hier beſchreeven. Want in deeſe quaalen ſouden veele Geneesmiddelen te pas koomen, dewelke, of ſe gebruikt en aangewend ſyn of niet, aldaar niet werd geleeſen: maar aarſſpuitingen koomen wel te pas in die koortſen van de voorſeide oorſaaken voortgebragt; om dat de voornoemde ſieke met hardlyvigheid, of met een diepen ſlaapſugt ſyn beſogt geweeſt, gelyk booven nu al is beweeſen.

Kloeke en ſterke koortſen, als eertyds *Hippocrates heeft geleerd*, maar *Teeken aan*, dat men hier ligte, maar geen ſcherpe moet voorſchryven, als men leeſt by *Fuchſius*: aldaar verbied den *Ouden Man* in ſulke heftige koortſen buikſuiveringen te geeven, maar wel een aarſſpuiting, ſoo dikwyls als je maar ſult willen, getuigd hy goed te weeſen: want in die heftige koortſen koomen de ontlaſtende middelen geenſins te pas, om dat ſe of niets uit en brengen, ſoo te gelyk wrange en ſuure dingen in het ligchaam ſchaaden, of ſy doen de koorts meer verheffen, of ſy verwekken ſomtyds een doodelyken buikloop.

En meer andere oorſaaken

Kloeke en ſterke koortſen.

De derdendaagſe koortſen; als *D. Crato* bewyſt. Want die, die de derdendaagſe koorts hebben, om dat ſy te gelyk veeltyds hardlyvig ſyn (en om dat meeſttyds de derdendaagſe koortſen uit ſuure, wrange, ſlymige, lymige en ſeer taaje vogten ontſtaan, is 't geen wonder dat die daar aan gaan ſomtyds over hardlyvigheid klaagen) ſoo ſyn de aarſſpuitingen voor hun ſeer voordeelig, om dat ook de voorſeide vogten, welke de derdendaagſe koortſen meeſt tyds voortbrengen, door de dampen en uitwaaſſemingen van de geſette aarſſpuitingen opſtygende, of gemaatigd en verbeeterd of verdund, en ſodaanig door de ſelve uitgebragt, en den buik door hulp van deeſe open werd gehouden; want ſoo die de derdendaagſe koorts hebben hardlyvig ſyn, heb ik altyd

Derdendaagſe koortſen.

een

een ſwaarder verheffing van koorts vernoomen, waarom ik de volgende aanmerking hier heb aangevoegd.

Een Vrouw in haar vyfen dertigſte Jaar gaande, ſwaarmoedig ſlymagtig, als ſy ontrent den Herfſt, terwyl ſe haaren ſtonden vloed had, lang in de koude en neevel agtige lugt hadde gewandeld, t' huis koomende is in een beſwaarende hoofdpyn gevallen, heeft den nagt ſlaapeloos doorgebragt, en 's morgens haare ſtonden opgeſlaagen ſynde, de koorts gehad, koomende de verheffing met groote koude en benaauwtheid voor 't hart, ontrent ten agt uuren 's morgens, de koude haar drie of vier uuren ſeer ſwaar aantaſtende, en deeſe geeindigd ſynde, is ſtraks daar op een beſwaarende en kloppende hoofdpyn gevolgd, en den buik met krimpingen opgeſtopt, den eetluſt aanſtonds verminderd jaa geheel weg gebleeven; ik daar ſynde by geroepen heb de volgende aarſſputing voorgeſchreeven.

Een vrouw terwyl haare ſtonden vloeyden.

In de koude lugt koomende. Werd met de koorts, haardlyvigheid enz. aangetaſt.

℞. *Fol. Malvæ*
Mercurial.
Artemiſ. a m. ij
Flor. Chamom. m. j
Bac. Lauri ʒß
Sem. Carui
Cumini a ʒij
Coq. in S. Q. Aq. Cois ad ʒviij. *colat. adde*
Elect. Diaphœni ʒiß
de Bac. Lauri ʒß
Sal. gemma ʒj
M. F. Clyſter. pro Fœmina.

Neemt Blaaden van Kaasjensblaan, Bingelkruid.
Byvoet, van elks twee handen vol.
Bloemen van Kamillen een hand vol.
Bakelaar een loot.
Saat van Karwey.
Komyn, van elks een half-loot.
Geſneeden en geſtooten ſynde, kookſe in een genoegſaame meenigte gemeen waater, by het doorſygſel ſynde 8. oncen. mengd
Conſerf van Daalen anderhal once.
Bakelaar een loot.
Steen ſout, een half vierendeel-loots.

Waarom dat haar een klifteer is geſet.

Mengt het, en maakt 'er een aarſſputing van, voor een Vrouw, om heel warm te ſetten.

Dewelke geſet ſynde heeft ſy driemaalen afgeweeſt, en de ſtonde vloeying is een weinig weederom gekoomen, waarom ik aan haar den naavolgenden drank om leepelwys in te neemen heb gegeeven.

Ook heeft ſy een leepeldrank voor de opſtyging.

℞. *Aq. Pulegii*
Card. bened. cum
Vino a ℥iij
Antihyſter. ℈j
Tinct. Caſtorei
Croci a ℥j
Spir. Sal. Ammon.
℈j
Sal. Volat. Succin.
℈ß
Syr. Card. Bened. ℥j
M.

Neemt Waater van Puley.
Kardebenedict met Wyn overgehaald, van elks 3. oncen.
Teegens d'Opſtyging een once.
Afverwſel van Bevergeil.
Zaffraan, van yder 1. vierendeel loots.
Geeſt van Salmoniac een ſcrupel.
Vlug ſout van Barnſteen een half vierendeel loots.
Mengt het te ſaamen.

Deeſen Leepeldrank gebruikt hebbende, is den ſtonde vloed, maar minder als naa gewoonte weederom gekoomen, en de benaautheid voor 't hart ſeer veel verminderd; maar op den vierden dag is de koorts verheffing, (maar niet met ſoo groote koude en herts benaauwtheid) weederom ontrent negen uuren 's morgens aangekoomen, waarom ſy met het gebruik van den leepdrank heeft aangehouden, en ontrent een paar uuren voor de volgende verheffing deeſen ſweet en teegenkoorts Bolus gebruikt.

En een Bolus voor de koorts gebruikt.

℞. *Extr. Febrifug. Noſt.*
℈ij
Sal. Abſint.
Vol. Succin. a ℈ß
Ol. cort. aurant. gt.
M. F. Bol.

Neemt Van 't koorts verdryvend Extract, voorgeſchreeven, twee ſcrupel.
Sout van Alzem.
Vlug van Barnſteen, van yder een half ſcrupel.
Oly van Oranjen ſchillen 1. druppel.

Mengt

Mengt het, en maakt 'er een Bolus van.

Van dit in genoomen Bolus met warme wyn heeft se seer wel gesweet, de koude naauwlijks, maar de kloppende hopsdpyn swaarder vernoomen: ook heeft sy veele krimpingen in haar buik gehadt, want sy had in geen drie daagen afgeweest: egter wilde sy nog aarssuiting, nog buiksuivering gebruiken, waarom dat ook met de weeder aankoomende koorts, de koude, de benaauwtheid voor 't hart, ende beswaarende hoofdpyn seer verheften. 's Anderendaags weer koomende heb ik alles verergerd, en haar nog hardlyvig gevonden, waarom dat ik gesegd heb dat men de aarssuiting moest hervatten, dewelke sy dewyl de pyn aandrong heeft toe gelaaten dat haar gezet wierd; deese geset zynde, heeft sy eerst seer veel winden geloosd, straks daar op drie of viermaalen wakker afgeweest; in de naavolgende verhessing heb ik alle de Toevallen zagter gevonden, wyl ik naa de winden loosing, en den afgang de toevallen sagter had vernoomen, soo heb ik het naavolgend ontlastend drankje voorgeschreeven.

Sy heeft wel gesweet,

Maar om haare hardlyvigheid was alles slimmer,

Waarom haar weer een kliseer is geset,

Met de hoogste verligting.

℞. *Elect. Hydrag Sylv.*	Neemt Electuary Hydragogum van
3iij	Sylvius. drie vierendeel loots.
Sal. Absint.	Sout van Alzem.
Volat. Succi.	Vlugsout van Barnsteen, van yder
a ℈ß	een half scrupel.
Tartar. Vitriol.	Tartar Vitriolaat 15. greinen.
gr. xv.	Oly van Oranjen Schillen 3. drup-
Ol. Cort. Aurant.	pels
gt. iij	Fenkel waater soo veel als ge-
Aq. Fenicul. Q. S.	noeg is.
M. F. Haustus.	Mengt het saamen, en maakt'er een Drankje van.

Daar naa een buiksuiverend Drankje.

Het welke ingenoomen hebbende heeft se seevenmaal afgeweest, met veele krimpingen en loosing van winden, twee uuren voor de verhessing van de koorts heeft sy weederom den voorschreeven Bolus ingenoomen, waar van meede wel gesweet, en by naa geen koude, en seer weinig benaauwtheid voor het hart, geen-

sins beswaarende hoofdpyn, maar een weinig kloppende heeft vernoomen; weederom hardlyvig geworden synde, syn ook alle de toevallen weer gekomen: maar naa het setten van de voorseide aarsspuiting, soo was alles weer beeter; waarom ik den volgende kruid wyn, die te gelyk sagt ontlastende was, heb voorgeschreeven.

℞. *Rad. Gentianæ* ℥ß
Angelicæ
Imperatoriæ
a ʒiij
Jalap. ʒv
Sum. Eupator. Cannab.
Absint. a m. j
Fol. Sennæ s. st. ℥j
Rutæ m i. ℔
Majoran. m ℔
Sem. Apii
Sinap. a ʒij
Bac. Lauri ℥ß
Extr. Cort. Aurant.
Zingib. Albi
Card. Minor. a
ʒi. ℔
Concis. & contus.
affunde
Vini Gallici pint.
vj

En een Kruidwyn.

Neemt Wortels van Gentiaan een loot.
Angelica.
Meesterwortel van elks drie vierendeel loots.
Jalap. vyf vierendeel loots.
Toppen van Boeltjens kruid.
Alsem van yder een handvol.
Blaaden van Seenen, sonder de steelen. een once.
Wynruit anderhalve handvol.
Edele Majelein 1. halve handvol.
Zaat van Eppe.
Mostaard, van elks een halfloot.
Bakelaar. een loot.
De buitenste schil van d'Oranjen Appelen.
Witte Gengber.
Kleine Cardemom, van elks anderhalf vierendeel loots.
Gesneeden en gestooten synde, gietter by.
6. Pinten Francewyn.
Laatse te zaamen in wel beslooten vaaten, vier daagen op een warme plaats staan.

Van

Van deesen Kruidwyn heeft sy alle morgen en' 's avonds drie oncen, daar eerst sestien druppelen van den volgenden Geest waaren by gedaan, ingenoomen; door welkers hulp sy daagelyks eens of tweemaal ter stoel ging, en den eetlust en den maanstonden vloed syn weederom gekomen, en ook is de derdendaagse koorts geneesen.

℞. *Sp. contra præcord. anxiet.* ℥iij
Sal. Ammon. ʒß
Tinct. Croci ʒj
Ol. Cort. Aurant. Mentha. a gt. vj
M.

Neemt Geest teegens de benauwtheid voor 't hart, drie vierendeel loots.
van Salmoniac. een half vierendeel loots.
Afverwsel van Zaffraan een vierendeel loots.
Oly van Oranjen schillen.
Kruismunt, van elks 6. druppels.
Mengt het te saamen.

Mitszgaders den Geest voor de benaauwtheid gebruikt, en is geneesen.

19. *Opgestopte maandstonden*, als booven is gemeld en uit de straks bygebaagte Aanmerking blykt, het welk *P. Barbette meede betuigt*; by al dien de maandstonden werden opgestopt, syn de aarsspuitingen goed; om dat door der selver hulp, insonderheid soo se een weinig warmer gezet en wat langer binnen gehouden werden, de lymige slym verdund, de weegen verwyd, de vaaten geopend, en dus de opgestopte maandstonden te voorschyn gebragt werden; by aldien d'opstopping der stonden is voort gebragt *van suure en wrange vogten*, koomen de aarsspuitingen uit toegepaste en vlugge middelen gemaakt, te pas; om dat de suure en wrange vogten door de waassemingen en soete vlugge dampen enz. die uit de gesette aarsspuitingen opstygen gemaatigt en verbeeterd werden, en soo sal dan de geneesing der opgestopte stonden ligter vallen: en dus van alle de overige meeste oorsaaken dewelke den stonden vloed belemmeren, en der selver opstopping veroorsaaken.

Opgestopte stonden.

Van lymige slym.

Van zuure en wrange vogten.

In welke Quaalen en Toevallen *de setpillen* al te pas koomen, hebben wy hier booven op de 439. bladz. ten deele al gesegt,

In wat voor quaalen dat de setpillen te pas koomen.

ſegd: ſy koomen ook te pas inſonderheid *in de Slaapſiekten des Hoofds*, maar geef agt, datſe wel eens of tweemaalen ſoo ſterk moeten weeſen, als wel in andere ſiekten geen ſlaap ſugt en ſynde, gelyk als getuigd *A. Parée*; als meede in *een Darmbreuk*, daar men vreeſt voor een aarſſpuiting, en wanneer dat de verharde uitdygſels deſelve weederſtaan, dan koomen de Setpillen te pas, getuige ſy *Heurnius*, in welke darm breuk, den darm ſodaanig opſweld, dat indienſe daar en booven door een geſette aarſſpuiting werd gevuld, den pensſak meer ſoude werden afgerold in den balſak, gelyk als *A. Parée meend*: dus werd meede het gebruik der Setpillen inſonderheid goed gekeurd *in de brandende koortſen*, gelyk als *Fuchſius heeft geſegd*, dat ook *Heurnius* beveſtigd.

DE SIEKTEN, QUAALEN EN TOEVALLEN ONDER DESELVE BEGREEPEN, IN DE WELKE DE AARSPUITINGEN, OF SETPILLEN NIET TE PAS KOOMEN, SYN.

De ziektens en de toevallen dewelke de kliſteeren en de Setpillen verbieden, zyn.

De Peſt, gelyk als *Montanus* getuigd, want hy bewyſt, dat de darmen door het dikwyls gebruik van aarſſpuitingen, in die de Peſt hebben ſeer verſwakt werden, en dat ſomtyds daar van een doodelyken buikloop komt te volgen: maar *Rondelet* en *Hollerius* ſpreeken hem teegen; wie ziet egter niet dat de aarſſpuitingen, by aldienſe ſeer ſcherp ſyn, een buikloop die niet gering is te agten, in de peſtige ſoude konnen verwekken; in de peſt, als peſt koomen de ſcherpe aarſſpuitingen niet te pas, om dat in de ſelve niet ſoo ſeer de meenigte, als wel de hoedaanigheid der vogten ſchaaden: ook werd de naatuur van ſyn werk, (op dat ik ſoo ſpreecke,) gelyk als af en te rug getrokken, en de fenynige deeltjens van haar middel punt naa den omtrek des lighaams, naamelyk de klieren onder de okſelen, ontrent de ooren, in de lieſſchen enz. nu voortgedreeven en eenigſins aldaar vaſt gemaakt en geſtremt, werden als dan door de prikkeling, knaaging enz. der ſcherpe aarſſpuitingen weederom naa binnen toe gedreeven, en als te rug getrokken; en aldus ſouden de peſtige werden omgebragt, gelyk

De peſt.

En waarom.

lyk als *Montanus* meend: want de verſwakte kragten ſouden den op een nieuw aanvallenden vyand niet voortdryven, jaa den ſelven niet vermoogen teegen te ſtaan. dat een vreeslyken buikloop ſeer ligtelyk door ſcherpe aarſſpuitingen kan werden voortgebragt, bewyſen *ſommige* op de naavolgende manier, om dat de peſtige als een geſmolten bloed, zeer dun en ſcherp hebben, (datſe uit veelderlei lighaamen van aan de Peſt geſtorvene bewyſen; dat ook ſulks ten overvloed blykt uit het neusbloeden, meeſt altyd doodelyk zynde, dat niet ſelden de peſtige overkomt, als meede uit den rooden loop, ook meeſttentyd doodelijk, peperkooren enz. als ook van dat baad en ſchaad in de geneeſing van de Peſt ſelfs, zeggenſe,) zoo konnen diesweegen ſcherpe ontlaſtende ligtelijk met te prikkelen, te ſteecken, te knaagen of te byten enz. de ſpeen-aderen, en de naabuurige dunne bloed vaaten openen, een Aambeijen vloed, de Roodenloop, en een ſwaare buikloop verwekken: *verſcheide heedensdaagſe Geneeskonſt Oeffenaars* derven aan de met de Peſt beſogte ontlaſtende middelen toereiken, jaa ſtellen vaſt dat menſe noodzaakelyk moet geeven, en ſy doen aderlaaten, enz. Maar hier van ſullen wy breeder *in het naavolgende ſeevende Hoofdſtuk van de ſweet middelen* handelen, en aldaar tragten te bewyſen, dat de ontlaſtende middelen geenſins moeten gebruikt werden; en dat het aderlaaten in de Peſt in deeſe landen, niets anders en is als de ſieke te vermoorden, enz.

2. *De Aambeyen ofte ſpeenen*, als men zien mag by *C. Hofman*, en *J. Waleus. die aldaar* getuigen dat door het al te veel gebruik der aarſſpuitingen den Aambeyen vloed kan verwekt werden, in ſonderheid als het bloed ſcherp is, en datſe ſcherp en dikwyls geſet werden; want door dat dikwyls ſetten werden die dunne vaaten verſwakt, en door de prikkeling deeſer ſcherpe dingen het bloed meer en meer derwaarts voortgeſtuwd; en om dat het meede ſcherp is, werden de vaaten ſeer ligtelyk door knaagd, en aldus den ſpeenen vloed verwekt: maar ſoo van verdroogde uitdygſels de ſpeenen ſyn veroorſaakt, ſoo ſyn de aarſſpuitingen voor al ſeer goed. De Speenen.

Een Vrouw van ontrent agt en dertig Jaaren ſwaarmoedig, lang gequeld met veelderlei pyn, die nu eens dit, dan weer eens een ander deel haares lighaams aan taſteden, en meeſt altyd ſeer hard- Een Vrou met veelderly pynen.

In een hardlyvigheid gevallen.

lyvig fynde; heeft naa het inneemen van ontlaftende middelen ſig altyd daarnaa weer hardlyviger als te vooren bevonden. De geſeide pynen waaren meeſt tyds onverdraaglijk wanneer zy hardlyvig was; maar als ſy open lyf had, gevoelde ſy de pynen minder en veel verdraaglyker; waarom zy door raad van ſeeker Genees-meeſter haar ſomtyds een aarſſpuiting deede ſetten, waar van dat ſy dan openlyf kreeg, maar als ſy weer wat hardlyvig was, wilde den Geneesmeeſter dat men terſtond deſelve ſoude hervatten; aan dit ſoo dikwyls ſetten is eindelyk de natuur ſoo gewend, dat ſy nooit kon afgaan, of daar moeſt eerſt een aarſſpuiting geſet werden, en eindelyk iſſer een grooten Aambeyen vloed opgevolgd, waarom dat ſy de ſelve daarnaa heeft verworpen. Ik daar by gehaald ſynde, naa dat ik gehoord had wat 'er gedaan was, heb ik het volgende drankje, om dat ſe weederom hardlyvig was, haar voorgeſchreeven.

En dikwyls geklifteerd fynde.

Kreeg een Aambeyen vloed.

Is door een openlyf maakend Drankje.

℞. *Pulp. Caſſiæ recent. extr.* ℥ß
Mannæ Calabr.
Syr. è Suc. Roſar. pal. a ℥v.
Aq. Cichorei Q. S.
M. F. Hauſtus.

Neemt Merg van Pyp Caſſia verſ-getrokken. 1. loot.
Manna van Calabrien.
Syroop van 't ſap van provenci rooſen, van elks vyf vierendeel loots.
Suikerey waater ſoo veel als het behoefd.
Mengt het, en maakter een Drankje van.

En dit ſelfde hervat fynde.

Als meede door een Aderlaating geneeſen.

Sy dit drankje ingenoomen en gebruikt hebbende, heeft drie maalen afgeweeſt ſonder pyn, en naa twee daagen heeft ſy nog eens van haar ſelven weederom, geenſins harde, maar ſagte uitdygſels afgeweeſt; en wylſe weederom hardlyvig was, heb ik de ſelfde drank vernieuwd, waar by ſy ſig heel wel bevond, jaa naa dat ſy dit drankje viermaalen had ingenoomen, en eens was adergelaaten in haar arm, is ſy gantſlyk van den ſpeenen vloed verloſt.

Een Man van vierendertig Jaaren, galagtig, met hoofd-pyn on-

ontrent 's avonds ten agt uuren verheffende, ſeederd eenige maanden aangetaſt, heeft dikwyls eenige hoofd pillen ingenoomen met de grootſte verligting, ſoo dat hy binnen twee of drie weeken van alle pyn verloſt wierd; maar eenigen tyd daarnaa vernam hy, ten ſy hy daagelyks afgang had, een ligte hoofdpyn by nagt, of als hy naa bed ging, waarom dat hy, vreeſende voor het voorgaande ongemak, weederom de hoofd pillen heeft gebruikt; maar om dat hy naa het ontlaſten op nieuw weer hardlyvig was, heeft hy hem de naavolgende aarſſpuiting laaten ſetten.

Een Man ſynde eenige maanden lang met een af en aan komende hoofdpyn beſogt, Is naa dat hy hoofd-pillen had ingenoomen.

℞. *Dec. Emol. & carm.* ℥viij *Elect. Diacathol.* ℥ij *Sal. gemmæ* ʒi ß *M. F. Clyſter pro Viro.*	Neemt Gemeen verſagtend en windbreekend Afkookſel. agt oncen. Electuary Diacatholicom. 2. oncen. Steenſout anderhalf vierendeelloots. Mengt het, en maakt'er een aarſſpuiting van, voor een Man.

Vry van pyn geweeſt.

Maar wyl hy hardlyvig was, is hem dikwyls een klifteer gezet.

Dewelke gebruikt hebbende, heeft hy ſeer wel afgeweeſt, en ſeer groote verligting, voor ſoo veel als de hoofdpyn aanbelangd gehad; nog is daarnaa ook ſoo hardlyvig niet geweeſt, als wel naa de hoofdpillen; warrom dat de aarſſpuiting dikwyls is herhaalt. Eindelyk is het voorgevallen, dat naa hy in de warme lugt meer als naa gewoonte had gewandeld, en ſeer verhit te huis gekoomen ſynde, een ſeer ſwaaren Aambeyen vloed kreeg, jaa dat meer als drie ponden ſchoon rood bloed hem binnen een uur tyds waaren afgeloopen verhaalden ſyne huis genooten; Ik by hem gehaald ſynde heb hem te bed leggende, en ſeer ſwak gevonden, waarom dat ik aanſtonds den naavolgenden leepeldrank heb voorgeſchreeven.

In een warme lugt wandelende is hy in een aambeyen vloed gevallen.

℞. *Aq. Plantag.* ℥iv *Ciaoi* ʒß *Acet. deſtil.* ʒij	Neemt Waater van Weegbree bladen 4. oncen. Kaneel een half once.

Is door een hard ſterkende leepeldrank.

Oeul. Cancr. ℈ ß	Gedistilleerden azyn een half-
Conf. Hyacinth. 3i. ß	loot.
Laud. opiat. gr. ij	Kreefts oogen een half scrupel.
Syr. Myrtini	Confectie van Hyacinthen ander-
Portulac. a ℥ ß	half vierendeel loots.
M.	Laudanum Opiatum 2. greinen.
	Syroop van Myrten.
	Porcelein, van elks een
	loot.
	Mengt het te zaamen.

Van 't welke hy alle uuren een leepel vol heeft ingenoomen, en 's avonds een gift van dit poeder.

Een Poeder.

℞. *Coral rubr. pp.* 3. ß	Neemt Bloedkoraal bereid een half
Sal. Prunel. 3j	vierendeel loots.
Sach. saturn. ℈ ß	Lapis Prunel. een vierendeel-
M. F. Pul. N. iv.	loots.
	Suiker van Loot een half scru-
	pel.
	Mengt het, en maakt 'er een Poe-
	der van.
	Om in vier deelen te verdeelen.

In een nitwendig geneesmiddel.

Buiten op den aars heb ik belast linne doeken met het naavolgende Geneesmiddel besproeid, te leggen, en alle uuren te vernieuwen.

℞. *Aq. Plantag.* ℥iv	Neemt Waater van Weegbree blaa-
Rosar. ℥ij	den 4. oncen.
Sach. Saturn. 3j	Roosen. 2. oncen.
Sal. Prunel. 3i. ß	Suiker van Loot een vierendeel-
M.	loots.
	Lapis Prunel. anderhalf vierendeel-
	loots.
	Mengt het.

't Welk alles gebruikt hebbende, heeft den bloedvloed kort daar-

naa

naa opgehouden; tot ſpys heeft hy gebruikt kalfsnat met porcelein, ſuuring, gepelde gerſt enz. gekookt, en 's avonds dikwyls Kernemelk met Manna van Kalabrien, of krenten toebereid, en daar heeft hy ſig ſeer wel by bevonden; en meeſt tyds daagelyks eens afgang gehad. Als hy ſig nu geneeſen hield, klaagde hy onder het afgaan ſeer over ſeekere pyn en brand ontrent den aars, inſonderheid als de uitdygſels wat harder waaren; waarom ik het naavolgende ſmeerſel heb voorgeſchreeven, dat hy uitwendig aan den aars ſmeerde met ſeer veel verligting.

℞. *Ung. Popul.*	Neemt Popeljoen zalf.
Roſar. a ℥j	Rooſenſalf van elks een. once.
Suc. ſemperv. major. ℥vj	Sap van huislook vers uitgeperſt anderhalf loot.
Cretæ albæ ℥iij	Wit kryt fyn gevreeven drie vierendeel loots.
M. F. Liniment.	Mengt het te ſaamen tot een ſmeering.

Mitsgaanders door een ſmeering.

Ten laatſten wyl hy betuigde dat hy een ſeer grooten brand door ſijn gantſche lighaam vernam, en dat hy daar van veele nagten ſonder ſlaapen doorbragt, heb ik hem deeſen Melk gegeeven, van de welke hy 's avonds naa bed gaande de helft, en d'andere naa midder nagt als hy niet ſlaapen konde, mitsgaanders ſomtyds een vierendeel loots Salprunel met kernemelk, of vleesnat, heeft ingenoomen.

℞. *Hord. mund. ad crep. cöct.* ℥iij	Neemt Gepelde Gerſt gekookt tot datſe geborſten is, drie vierendeel loots.
Sem. Melon.	Zaad van Meloenen 1. loot.
Lini	Lynſaad.
Pap. albi a ℥ij	Witte Heul van elks een half loot.
Emul. cum S. Q. Aq. doc. Hord. ad ℥x.	Maakt met een genoegſaame meenigte Gerſte Waater daar een Melk van tot 10. oncen. doe 'er by
colat. adde	
Syr. Diacodii ℥vj	
M. F. Emulſio.	

En een melkje geneeſen.

Syroop van Diacodium anderhalf-loot.

Groote verstopping in de Darmen.

3. *Groote Verstopping in de Darmen*, volgens *P. Gruling* insonderheid indien de aarsspuitingen scherp syn moet mense geensins setten, maar wel de verslagtende, en vervogtigende, en dat men dan door den mond te gelyk verslagtende geneesmiddelen moet ingeeven, heeft *den selfden* meede geleerd.

Darmbreuk.

4. *Darmbreuk:* als blykt uit het geseide van *Heurnius*, en *Pareé*. Want de aarsspuitgen geset synde (insonderheid soo sy te gelyk winden breeken) vervullen sy den opgeswollen darm nog meer, spannen den selven uit, en persen den pensak, en aldus soude, den buik meer gespannen werdende, den door de aarsspuiting opgeswollen darm, ligtelijk door het uitgerekte en afgescheurde gedeelte van den pensak, in den balsak af sakken.

Scherpe Setpillen syn niet goed

GEENSINS KOOMEN OOK DE SETPILLEN, EN INSONDERHEID DE SCHERPE TE PAS.

In de Speenen, nog in geswellen van den aars.

1. *In de speenen en in d'overige geswellen van den aars*, als wy leesen *by P. Gorreus*, want soo de set pillen scherp syn, soo en geneesen sy den speenvloed niet, maar sy verwekken hem wel sterk, jaa somtyds ontstaan daar wel swaare verswceringen uit in den aars, het welk *Heurnius* getuigd, en het naavolgend geval bevestigd.

Een Man hardlyvig synde,

Werd met een op seeker tyd koomende Speenen vloed beset,

Maar voor de sloed

Had hy seer groote pyn en jeukte in syn aars.

Seeker man synde veertig jaaren oud, galagtig, dikwyls hardlyvig, werd met een swaare, op seekere tyden koomende speenen vloed, die om de vier weeken quam; besogt van den welken hy altyd sodaanig is verswakt dat hy in drie vier daagen daarnaa, nog door syn kaamer gaan, nog op syn voeten staan konde; syn eetlust was meest altyd weg, en hy had seer swaare pyn in syne lenden, jaa weinig voor den speenvloed onverdraaglyk: maar in syn aars heeft hy altyd een pyn en jeuking twee of drie daagen naa een vernoomen; maar als de Aambyen vloeiden syn deese pyn en de jeuking straks verdweenen, hoewel als dan de lenden pyn eenigsins weer verswaarde: ik 's morgens daar by geroepen synde, heb hem meest over pyn en jeukte in den aars klaagende, en dat hy in drie daagen geen afgang had gehad, ge-

gevonden, waarom dat ik aanstonds de naavolgende aarsspuiting, om dat hy seide dat hy syne uitdygsels seer verhard gevoelde, heb voorgeschreeven.

℞ *Rad. Alth.*	Neemt Wortels van Heemst.
Lilior. Albor.	Witte Lelien van elks een loot. (Wyl hy hardlyvig was.)
a ℥ß	
Fol. Malvæ	Blaaden van Kaasjens blaan:
Verbasci a m. j	Wolkruid, van elks een hand vol.
Flor. Pap. Errat.	Bloemen van Klaprooſen.
Verbasci a p. ij	Wolkruid van yder twee pugillen.
Sem. Cydonior. ℥iij	Saad van Queen drie vierendeel-loots.
Coq. in S. Q. Aq. Cois ad ℥viij. *in colat. dissolvæ*	Geſneeden en geſtooten ſynde, kookt ſe in een genoegſaame, meenigte gemeen waater in 't doorſygſel. 8. oncen. doe (Is hem een vervagtende klyſteer geſet.)
Electt. Lenitiv. ℥ij	Electuary Lenitif. 2. oncen.
Ol. Lilior. Albor. ℥vj	Oly van Witte Lelien anderhalf loot.
M. F. Clyster. pro Vino.	

Mengt het te ſaamen, en maakt 'er een aarsſpuiting van, voor een Man; omſigtig, voorſigtelijk en ſagtjens te ſetten, en het Pypje eerſt heel vet met Oly te ſmeeren.

Van deeze heeft hy tweemaal afgeweeſt met een kleine verligting van de jeukte en de pyn, ontrent den middag heb ik belaſt dat hem tien oncen bloeds ſouden werden afgelaaten; ik 's avonds weederom koomende, heb de pyn en jeukte in den aars niet weinig verminderd gevonden; maar overmids den lyder nog over uitwendige pyn en jeukte klaagde, heb ik het naavolgend ſmeerſel, om met linne doeken daar op te leggen, en met ſagte wieken daar in te ſteeken, voorgeſchreeven. (En hy is adergelaaten.)

℞ *Ung. Popul.*	Neemt Popeljoen ſalf
Roſar. a ℥ß	Rooſeſalf van yder een loot.

Of

En daar is uitwendig een ſmeering opgelegd.

℞. *Ol. Nymph.*
Roſar. Omphac.
Verbaſc. a ʒi. ß
M. F. Liniment.

Oli van Plompen.
Rooſen.
Wolkruid, van elks anderhalf vierendeel loots.
Mengt het te ſaamen tot een ſmeering.

's Morgens weederkoomende, heb ik de pyn, en de jeukte geheelijk weggevonden, maar om dat hy nog van ſelfs niet was afgeweeſt, heb ik het naavolgend drankje om aanſtonds in te neemen gegeeven.

Hy heeft ook een buikſuivering ingenoomen.

℞. *Manna Calabr.*
Pulp. Caſſiæ recent. extr. a ʒß
Tamarind.
Syr. Roſar. ſolut. a ʒv
Cremor. Tart. ℈j
Aq. Cichor. Q. S.
M. F. Hauſtus.

Neemt Manna uit Kalabrien.
Merg van pijp-kaſſia vers getrokken, van elks een loot.
Tamarinden.
Openende rooſen Syroop, van ider vyf vierendeel loots.
Cremor Tart. een ſcrupel.
Suikerey waater, ſoo veel als daar toe genoeg is.
Mengt het, en maakt'er een drankje van.

En hy is geneeſen.

Een maand hier naa weederom ſynde ingeſtort, is hy door deſelve middelen weer geholpen.

Dit ingenoomen hebbende, heeft hy viermaal by naa ſonder eenige pijn afgeweeſt; nogtans heeft hy in het gebruik van de voornoemde ſmeering aangehouden een week lang, en daar en is geen ſpeenen vloed meer op gevolgd; een maand hier naa heeft hy en de pijn, en de jeukte in den aars weederom vernoomen. Ik gehaald ſijnde, heb een aderlaating voorgeſchreeven, en daar naa de ſmeering met ſodaanigen vrugt hervat, dat hy binnen twee daagen van de pyn en de jeukte is geneeſen.

Ontrent een Jaar daar naa, heeft hy niet ſoo ſeer met jeukte, als wel door pijn aangetaſt ſijnde, ſeeker Heelmeeſter ontbooden, dewelke om deeſe Aambeyen pijn weg te neemen en te geneeſen, hem een ſetpil van een weinig ſuiker van loot, bloem

van

van ſwaavel, en een genoegſaame meenigte van hart gekookten hooning en was gemaakt, heeft gegeeven; maar in de plaats van de geneeſing, en de wegneeming van de pyn, iſſer ſoo ſwaare ſpeenen vloed met de grootſte pyn verzeld, en ſoo grooten verſweering opgevolgd, dat hy in 't kort, niet alleen een ſeer groote meenigte Etters, maar ook d'uitdygſels ſelfs niet meer door den aars, maar booven het ſelve door een nieuw gat, het welk door deeſe Setpil gemaakt was, heeft geloosd; welk gat niet als met de grootſte moeiten nog eindelijk weer is toe geneeſen, en nogtans ſoo wel niet, of daar vloeide nog ſomtyds den drek door.

Een jaar daarnaa, weer inſlorten-de, heeft een ſetpil van ſuiker van loot enz. gemaakt gebruikt.

Daar een groote verſweering in een aars op is gevolgd.

2. In de *aars ſpleeten*, want overmids dat de Setpillen meeſttyds ſcherp ſyn, werdenſe met regt in de aarſſpleeten verworpen, want ſcherpe dingen geneeſen de aarſſpleeten niet, maar ſy vermeerderen deſelve door het prikkelen en byten enz. en maakenſe niet als maar erger, Waarom dat ook *Heurnius* deſelve in de aarſſpleeten verwerpt; indien, ſegt hy, de ſieke met aarſſpleeten gequeld is, ſoo en gebruikt nooit ſcherpe ſetpillen die den afgang verwekken; want ſeer ligtelyk ſoude op die wys een aarsvyg veroorſaakt werden, dat ik meede betuige geſien en waargenoomen te hebben.

Aarsſpleeten.

MENSCHEN, IN DE WELKE DE AARSSPUITINGEN EN SETPILLEN SONDER GEVAAR MOOGEN GESET WERDEN, SYN.

Sonder gevaar verdraagen de kliſteeren en Setpillen.

1. *Oude Lieden*, getuige ſy *P. Gorreus*, de Oude Luiden ſyn meeſt tyds hardlyvig, inſonderheid die in haar jeugd loſlyvig ſyn geweeſt, gelyk als den *Ouden Man in ſyn* 20. *Kortbondige Spreuk, en ſyn* 53. *van het* 2. *Deel* heeft geleerd, het geene gy ook beveſtigd ſiet by *C. Celſus*; waarom dat als dan de aarſſpuitingen ten hoogſte voor hun dienſtig ſyn, om dat ook d'oude luiden de ontlaſtende middelen ſoo niet meer konnen verdraagen, en datter heel ligtelijk na de ſelve een ſwaaren buikloop komt te volgen; of indien dat'er geen buikloop op en volgd, werden ſy met ſeer ſwaare buikkrimpingen ontlaſt; want de ſuure ſlymige en ly-

mige vogten hebben by hun d'overhand, en sy hebben weinig ingebooren warmte meer, naa de getuigenis van *Hippocrates de* 14. *Kortbondige Spreuk het* 1. *Deel.*

De Kinderen. 2. *Kinderen*, soo de selve hardlyvig syn van winden en van verharde uitdygselen, als *J. Walæus* segt; want seer ligtelyk en grootelijks werden haare lighaamen verswakt door ontlastende middelen; het is dieshalven beeter dat door aarsspuitingen de winden en de verharde uitdygsels dewelke hun hardlyvig maaken, werden uitgebragt, en sy dus van de hardlyvigheid verlost.

Wigten. 3. *Jonge Kinderen*, gelyk als *P. Gorreus* en *Heurnius* hebben geleerd, dat de daagelykse ervarendheid meede betuigd; want de ligte setpillen of aarsspuitingen neemen in de kinderen, die met kolijk pynen van winden enz. ontstaan, swaarlijk gequeld syn, niet alleen de pijnen, (als de winden en verharde uitdygzels uitgedreeven syn, weg,) maar sy maaken meede openlyf, en doen het houden, en aldus verhinderense de verdere en nieuwe voortkomst van diergelijke pynen, met den buik los te maaken en te behouden: sie hier van het verhaal van het kindje dat met swaare stuip trekkingen besogt, en geneesen is op de 453 en 454 bladz. beschreeven, gelijk meede het naavolgende.

Een klein kintje sullende afgaan. Had seer veel pyn. Maar afgeweest hebbende sweeg het stil. Waarom de Moeder veele dingen te vergeefs heeft gebruikt.

Een kindje twee of drie maanden oud, heeft alle avonden ontrent een uur of twee lang met veel schreijens afgang gehad, en als het aftrek had gehad sweeg het aanstonds stil, jaa nooit kreeg het afgang, ten sy 'er een geschrey van een uur of twee voor afging, voor het overige voer het kleine kind seer wel; de Ouders hebben verscheide hulpmiddelen om deese quaale weg te neemen gebruikt, want in den Pap hebben sy dikwils gemengt Fenkel waater, mitsgaaders gestooten Anysaad: ook heeft de Moeder, welkers borsten het kind altyd getoogen heeft, niet anders als Suiker Karwey Saad daagelyks gebruikt, voor dat de Moeder het kind aan de Borst leide, heeft sy dikwyls een weinig Anys of Karwey gedronken waar van het geschrey nog is vermeerderd, en het minder aftrek had. Dus hebben de Ouders nog daar naa ontallijke Geneesmiddelen gebruikt, maar alles te vergeefs; ik daar by gehaald synde, heb eerst dit Leepeldrankje gegeeven.

Neemt

℞. *Aq. Fenicul.*
Cort. Aurant. cum Vino a ℥i ß
Syr. Cich. cum Rheo Fœnicul. a ℥j
M.

Neemt Waater van Fenkel.
Oranjenſchillen met Wyn overgehaald, van elks anderhalf once.
Syroop van Suikerey met Rabarber.
Fenkel, van elks een once.
Mengt het te ſaamen.

En een teegen kolyk en buikſuiverend leepeldrankje.

Van dit Leepeldrankje hebben ſy om de twee uuren een leepel vol, ſomtyds ook wel twee aan het kind ingegeeven, waar van het niet als weinige winden heeft geloosd, en maar eens van is afgeweeſt; maar met den invallenden avond heeft het weederom ſeer geſchreid, en het heeft te gelijk iets dun afgeweeſt; ik 's morgens weederom koomende heb het naavolgende, om in den Pap te mengen voorgeſchreeven.

℞. *Man. Calabr.* ℥ij
Fol. Sennæ ſ. ſtip. ℈ ß
Sem. Aniſi ℈j
M.

Neemt Manna van Kalabrien een half loot.
Seenenblaaden ſonder ſteelen een half ſcrupel.
Anyszaad een ſcrupel.
Mengt het.

En een heeft Manna in den pap gemengd.

Naa dat het dit gebruikt had heeft het weederom maar eens, wat dikker als het eerſte met weinig winden afgeweeſt, maar teegens den avond heeft het weederom ſeer ſterk, maar niet booven een half uur lang gehuild; 's morgens ik het weer koomende beſoeken, heb het naavolgende ſakje om op het kinds buik te leggen, en dat men het laatſte weer ſoude viernieuwen en in den pap mengen, voorgeſchreeven; maar, eer dat men het ſakje op den buik leide, heeft men de naavolgende pleiſter op den naavel gelegd.

℞. *Troch. Alhand.* ℈j
Aloes Lucid.
Hier. Picr. Gal.
Ol. Abſinth. a ℥ß

Neemt Koloquint Brootjens een ſcrupel.
Helderen Aloë.
Bitterheilig van Galenus.

En een pleiſter opden naavel.

Cere Albre Q. S.
M. F. Empl.

Oly van Alsem, van elks een half vierendeel loots.
Wit was soo veel als genoeg is.
Mengt het, en maakt 'er een Pleister van, om op den mavel van het kind te leggen.

En een Sakje op den Buik gelegd.

℞. *Flor. Chamom. Rom.* mi ℔
Sem. Fænicul. 3ij
Carui
Cumini a 3iij
Bac. Lauri ℥ß
M.

Neemt Roomsche Kamillen bloemen anderhalve handvol.
Fenkelsaad een half loot.
Karwei Saad.
Komyn Saad, van yder drie vierendeel loots.
Bakelaar. een loot.
Gesneeden en gestooten synde, laatse in een klein Sakje genaaid werden, om op den Buik van 't kind te leggen.

Deese geseide laatste dingen opgelegd en gebruikt synde, heeft het een seer groote meenigte winden, en eens veel taaye slym te gelijk met de uitdygsels geloosd, waarom wy met het gebruik deeser Geneesmiddelen ontrent agt daagen hebben aangehouden; nogtans heeft het alle avonden, maar alleenlijk een vierendeel uurs lang geschreid; naa agt daagen, om dat het in twee daagen niet had afgeweest, heb ik de volgende aarsspuiting, en te gelijk dit Bolus voorgeschreeven.

Eindelyk heeft het een Bolus ingenoomen.

℞. *Rad. Aristol. Cava* ℈j
Bac. Lauri
Sem. Fanicul.
Anisi a ℈ß
cum S. Q. Butiri recent.
F. Bol. No. iij.

Neemt Hoolwortel. een scrupel.
Bakelaar.
Saad van Fenkel.
Anys, van elks een half scrupel.
Mengt het, en maakt 'er een seer syn Poeder van.
Laat 'er van dit Poeder met een genoegsaame meenigte verse Booter.

Drie-

Drie Boli of brokjens gemaakt, en se van buiten met gestooten brood suiker bestrooid werden.

Van dewelke men een Brokje in den mond van het kind moet steeken, terstond het aan de Mam leggen, op dat het soo al suigende den brok koome door te swelgen.

Een uur naa het inneemen van het Brokje heb ik besorgd dat de naavolgende aarsspuiting geset wierd.

℞. *Fol. Malvæ m.ß*
Flor. Chamom.
Melilot. a p.j
Sem. Fænicul.
Carui a ʒi.ß
Bac. Lauri ʒij
Coq. in S. Q. Aq. Cois ad ʒii.ß. colat. adde:
Elect. Lenitiv. ʒiij
Mel. Virginei ʒij
M. F. Clyster pro Infante.

Neemt Kaasjens blaan, een halve handvol.
Bloemen van Kamillen.
Melooten, van elks twee pugillen.
Zaad van Karwey
Komyn, van elks anderhalf vierendeel loots.
Bakelaar een half loot.
Gesneeden en gestooten synde, kook het in een genoegsaame meenigte gemeen waater. by het doorsygtel twee en een half once, doe
Electuary Lentif. drie vierendeelen loots.
Maagden Hooning een half loot.
Mengt het, en maakt 'er een aarsspuiting van voor een klein Kind.

En men heeft het een wind breekende klisteer geset.

Naa het setten van deese, en het inneemen van het voornoemde Bolus, heeft het twee maalen een seer grooten meenigte van lymige slym met een galagtige koleur geverfd, afgeweest, en den naavolgende avond heeft het niet geschreid, nog het is ook niet afgeweest, waarom dat ik belast heb dat men het brokje somtyds eens soude hervatten, het welk

En naa dat het veel slyms en gal had geloosd is het geneesen.

gedaan ſijnde heeft het altyd afgang gehad, en daar naa alle daagen eens van ſelfs afgeweeſt, en geneeſen ſynde altyd ſeer wel gevaaren.

De ſwakke, en die weinig kragten hebben.

4. *De ſwakke en die 'er kragten hebben verlooren*, als *P. Gorreus* en *Heurnius* geleerd hebben: want de ſwakke en die geen kragten en hebben, ſoo ſe hardlyvig ſijn, konnen geenſins de *ontlaſtende middelen* verdraagen; want ſwak ſijnde ſouden ſy op deeſe wys nog meer verſwakt werden: want te regt heeft *P. Poterus* vaſt geſteld dat men de ſwakke lighaamen geenſins met ontlaſtende middelen moet overvallen, nog ſodaanig verſwakken; want de ſelve verſwakken ſodaanige lighaamen nog meer, en verſlinden hunne kragten, waarom *Galenus met regt ſegd*, dat hy ongeleerd is, en hy noemd hem heel onweetend in de Genees-konſt te zyn; die de ſwakke, en vervallen van kragten wil ontlaſten; wy oordeelen dieshalven dat het veel beeter is, dat men hunnen opgeſtopten buik met een Aarſſpuiting, of een Setpil losmaakt en aan't gaan helpt, als dat men op ſodaanigen wys de ſwakke ſoude aan haar einde helpen.

Die een afkeer van de purgeer-middelen hebben, en hardlyvig ſyn.

5. *Die geene geneesmiddelen konnen verdraagen en nogtans hardlyvig zyn*: want ik kenne ſterke menſchen, die nogtans geen ontlaſtende middelen konnen verdraagen, maar die, na datſe de ſelve hebben ingenoomen, aanſtonds en geduurig met walging en braaken ſyn gequeld; maar ſoo het eens gebeurd, datſe de ingenoome ontlaſtende middelen inhouden, heb ik vernoomen datſe een buikloop kreegen, dewelke met geene hulpmiddelen was te ſtoppen; waarom ik het naavolgende geval hier ſal byvoegen.

Een Man met buik krimpingen en hardlyvigheid geplaagd. En daarnaa ſtraks met hoofdpyn beſogt.

Seeker Man veertig Jaaren oud ſynde, galagtig, ſterk van lighaam, dikwils met krimpingen in ſyn buik gequeld, was meeſt altyd hardlyvig, maar ſoo hy om de twee daagen geen afgang had, wierd hy aanſtonds door hoofdpyn en ſwaare krimpingen en buikpynen aangetaſt, hy heeft daar voor veelderley geneesmiddelen ingenoomen met geen quaad gevolg, behalven datſe eenige hoofdpyn verwekten; ik om hem te geneeſen ſynde geroepen, heb hem eerſt den volgenden Drank gegeeven, van den welken hy alle twee uuren een leepelvol heeft ingenoomen.

Neemt

℞. *Aq. Fœnicul.* ℥iij	Neemt Waater van Fenkel. 3. oncen.
poſt abſtr. Sp. Anticol. ℥i. ℘	Naa den afgetrokken kolijk Geeſt, anderhalf once.
Betonic.	Beteunie.
Spir. Anticol. a ℥j	Geeſt voor het kolijk, van elks een once.
Nutri Aromat. dulc. ℈ij	Soete geſpeceryde Geeſt van Salpeeter 2. ſcrupels.
Ol. Cort. Aurant. gt. IV	Oly van Oranjen ſchillen 4. druppels.
Syr. Fœnicul. ℥j	Syroop van Fenkel. 1. once.
M.	Mengt het te ſaamen.

Is met een teegen kolyk leepeldrank.

De krimpingen en pynen wierden door deeſen Leepeldrank wel wat minder, maar de pyn des hoofds ſtraks daar door gaande gemaakt, waarom dat ik hem dit ligt galſuiverend drank e, om dat den Lyder ſeide dat hy ſeer ligt afging, heb gegeeven.

℞. *Elect. Cholagog. Sylv.* ℥ij	Neemt Electuary Cholagogum van Sylvius, een half loot.
Syr. de Rheo ſimpl. ejuſd. ℥iij	Syroop van Rhabarber drie vierendeel loots.
Aq. Fœnicul. ℥x	Fenkel waater derdehalf loot.
M. F. Hauſtus.	Mengt het ſaamen, en maakt 'er een Drankje van.

En een Gal purgerende Buikſuivering ingenoomen te hebben

Het welke ingenoomen hebbende is hy ſoo walgende geweeſt, dat hy alle ogenblikken het ſcheen weer te ſullen uit braaken, nogtans hield hy het in: maar in ſes uuren heeft hy wel twintig ſtoel gangen gehad, met ſodaanigen pyn in ſijn buik, en met ſulke krimpingen, dat hy van pijn overluids ſchreeuwde. Ik daar by gehaald ſynde, alles overweegende, ende Vrouw ondervraagende, als ook de byſtaanders en den Lyder ſelfs, of hy ook te vooren iets had ingenoomen, en of haaren Man wel ooit van te vooren eenige ontlaſtende middelen had gebruikt, heeft de Vrouw verhaald, dat ſulks altijd was gebeurd, ook

Is met een ligte booven purgatie met ſeer ſwaare pynen aangetaſt geweeſt.

ook van het ligtſte ontlaſtend middel, ſchoon het maar een verſagtend was, wanneer hy het ſelve maar had ingehouden; dat hy andersſins ſoo lang met walging en geduurige braaking wierd geplaagt, tot dat hy 't geheel uitbraakte.

Waarom dat ik belaſt heb dat hy van den voornoemden drank aanſtonds een Leepel of twee vol ſoude inneemen, maar daarom heeft den buikloop niet opgehouden; 's avonds weederkeerende heb ik hem nog afgaande, weinig walgagtig met minder pyn en krimpingen gevonden, waarom dat ik het volgend Bolus heb voorgeſchreeven.

Waarom dat hy een Bolus

℞. *Diaſcord. Fracaſt.* ℥ij
Conf. Hyacint. ʒ.ß
Ol. Macis Deſtil. gt. j.
M. F. Bol.

Neemt Diaſcordion van Fracaſtor. 2. ſcrupels.
Confectie van Hiacinthen een half vierendeel loots.
Oly van Foely gediſtilleerd 1. druppel.
Mengt het, en maakt 'er een Bolus van.

Dit ingenoomen hebbende, heeft hy in drie uuren niet veel afgeweeſt, maar daarnaa is den buikloop weer gekoomen, doch ſonder pyn of krimping; 's morgens hem weer beſoekende verhaalde my ſyn Vrouw dat hy dien nagt nog ſesmaal had afgeweeſt, waarom ik het naavolgend Conſerf voorſchreef, van 't welke hy nu en dan de grootte van een Notenmuſchaat innam.

En een Conſerf heeft ge bruikt,

℞. *Conſ. Roſar. rubr.*
Myrt. Cydonior. veter. a ℥vj
Elect. Antidyſenter. ʒ.ß
Diaſcord. Fracaſt. ℥ij
Syr. Myrtini Q.S.
M. F. Conditum.

Neemt Conſerf van Roode Rooſen, Queevleis, van elks anderhalf loot.
Electuary voor de Roodeloop een loot.
Diaſcordium van Fracaſtorius een halt loot.
Syroop van Myrten, ſoo veel als genoeg is.
Mengt het te ſaamen, en maakt 'er een Conſerf van.

's avonds

's Avonds weederom koomende vertelden sy my dat hy maar eens had afgeweest, waarom dat de sieke niet anders als den Leepeldrank heeft willen inneemen, waar door hy egter in voorige gesondheid in het kort weederom is hersteld; maar als hy weederom hardlyvig was geworden en met buik krimpingen op nieuw wierd aan getast, heb ik niet weer eenige buiksuiveringe, maar de naavolgende aarsspuiting voorgeschreeven. Want *P. Ægineta* heeft geleerd, dat men geen ontlastende middelen, maar wel aarsspuitingen moet gebruiken voor die geene, welker buik seer quaalijk naa beneeden wil, en die een swakke maag hebben, naamelijk, dewelke de middelen om te ontlasten niet en kan verdraagen.

Maar weer hardlyvig synde.

℞. *Decoct. emol. & carm.* ℥viij	Neemt Gemeen verslagtend en windbreekend Afkooksel voor klisteeren 8. oncen.
Elect. Diacathol. de Bac. Lauria ℥vj	Electuary Diacatholicum. Van Bakelaar, van elks anderhalf loot.
Ol. chamomil. ℥ß	Oly van kamillen een loot.
Mel. Anthosat. ℥ij	Roosemaryn hoonig een half loot.
M. F. Clyster pro viro.	Mengt het, en maakt 'er een aarsspuiting van, voor een Man.

Is een Klisteer geset.

Deese geset synde heeft hy tweemaalen met veele winden en sodaanigen uitkomst afgeweest, dat de krimpingen, en pynen in syn buik aanstonds verdweenen syn; en hy heeft naa dat deese nog eens is hervat geworden, dagelijks eens afgang gehad, en is van syn pynen, krimpingen en hoofd pyn 't eenemaal voorts geneesen.

En geneesen.

Sommige andere die meede hardlyvig waaren en van het sagtste ontlastend middel door walging, braaking, of buikloop wierden aangetast, hebben wy alleenlijk met een aarsspuiting of Setpil geholpen.

6. *Dewelke voor haare siekte seer veel gesoopen hebben*, naa de getuigenis van *C. Celsus*. Het welke meede segd *J. Walæus*: het gebeurd somtyds dat in de koortsen van te veel suipen de ontlastende middelen niet en konnen wer-

Die Bachus fraay gevierd hebben.

den ingehouden, maar datse aanstonds werden uitgebraakt; soo men als dan een aarsspuiting laat voor afgaan, sal het ontlastend middel binnen blyven.

Die uit siekten weederom opkoomen en dan seer hardlyvig zyn.

7. *Soo die uit siektens weer op koomen hardlyvig syn:* maar *merk aan*, dat men geene scherpe en geweldige in deese mag gebruiken, maar uit enkelde boom Oly enz. bereid, als men sien mag by *P. Gruling*. Wat maakt de hardlyvigheid in weer gefond werdende somtyds aan een Geneesmeesters niet al een moeilykheid? welke moeilykheid de *Geneeskonst Oeffenaars* meesten tyd in 't kort te booven koomen met een aarsspuiting alleen uit boom Oly bereid, twee of driemaalen naa dat het van nooden is, hervat synde: waarom het my behaagd heeft de naavolgende geschiedenis by de voorgaande te voegen.

Een Man naa groote hitte,

Seeker Man van vyf en veertig Jaaren, swaarmoedig, hebben de by den soomer tyd seer groote hitte uitgestaan, krygt een anderendaagse koorts met walging, en somtyds ook braaking, en met een swaare benaauwtheid voor het hart geduurig verseld; in den begin heeft wel de verheffing met een ligte grilling, maar terstond daar op met de grootste hitte, kloppende hoofdpyn en onuitblusschelijken dorst den Man aangetast; den eetlust was nu eens verminderd, dan weer eens vermeerderd; den buik was nu eens, en dat heel dikwyls verstopt, dan weer eens los. Als hy hardlyvig was had hy seer swaare buikkrimpingen, maar als hy weer openlyf had, geensins; waarom dat hy uit syn selfs een groote meenigte Wey, soo voor den dorst als om daar door openlyf te krygen, heeft ingenoomen, waar van hy een groote swelling in syn voeten kreeg, en daar is een buikloop op gevolgd: en by d'aankomst van de koorts heeft hy in syne lendenen het eerst, en straks over syn geheele lyf, in de plaats van een ligte huivering, de grootste koude geleeden; Ik daar by gehaald synde, hebden Wey en alle vloeibaare koude dingen verbooden, en den naavolgenden Leepeldrank voorgeschreeven.

Werd met de koorts en hardlyvigheid,

En naa het drinken van Wey met geswollen voeten belogt.

Waarom dat hy om geneesen te werden een sweetdryvenden leedrank heeft ingenoomen

℞. *Aq. cort. Citri.*
Aurant. cum vino.
a ℥j.
Cinan. ℥ß

Neemt Waater van Citroen schillen.
Oranjen schillen met wyn overgehaald, van elks 2. oncen.

Des

Vitæ Math. ʒvj	Des leevens van Mathiolus.
Ol. Macis deſtil. gt. iv	anderhalf loot.
Diaſcord. Frac. ʒij	Kaneel. 1. loot.
Antim. Diaph. ʒß	Gedeſtilleerde Oly van Foelie. vier
Syr. Fœnicul.	druppels.
Pap. Errat. a ʒß	Diaſcordiom van Fracaſtor. een
M.	half loot.
	Sweetdryvende Antimoni kalk een
	half vierendeelloots.
	Syroop van Fenkel.
	Klaprooſen, van elks een loot.
	Mengt het ſaamen.

Naa het in neemen van deeſen Leepeldrank is niet als de koude een weinig verminderd, maar geenſins den buikloop; waarom dat ik het naavolgend Conſerf heb voorgeſchreeven, van het welke hy ſesmaalen 's daags tot de groote van een Nooten Muſchaat heeft ingenoomen. Blyvende den buikloop.

℞. *Conſ. Roſ. Rub. Antiq.* ʒj	Neemt Conſerf van Roode Rooſen
Elect. antidyſent. ʒß	die oud is 1. once.
Diaſcord Fracaſt.	Electuary voor den rooden loop
Nucis moſchat. cond. a ʒij	booven beſchreeven een loot.
Ol. Cinam.	Diaſcordium van Fracaſtorius.
Caryophil. a gt. iv.	Geconfyte Noote Muſchaat, van elks
Syr. Myrtini. Q. S.	een half loot.
M. F. Condit.	Oly van Kaneel,
	Naagelen gedeſtilleerd, van elks
	4. druppelen.
	Syroop van Myrten ſoo veel als
	genoeg is.
	Mengt het te ſaamen en maakt 'er
	een Conſerf van.

En daar voor heeft hy een Confect.

Door dit Conſerf is den buikloop niet voor den derdendag geneeſen, die naa drie daagen weer toenam, waarom wy aan hem een Opiaat pilletje, van den *Maſſa* op de 420 en 421 bladz. beſchreeven hebben gegeeven; en naa twee uuren een ander; als hy de derde

En een Opiaat Pilletje gebruikt.

had gebruikt, heeft dien buikloop opgehouden; maar naa het ophouden van den buikloop is een ondraagelijken dorſtgevolgd, den welken wy met de alderkragtigſte hulpmiddelen naauwlijks hebben konnen te booven koomen. Maar ook eindelijk die geſtild ſijnde, heeft de koorts by uitneementheid de overhand genoomen, om de welke weg te neemen hebben wy den naavolgenden Bolus gegeeven, om twee uuren voor de verheffing in te neemen.

En den Buikloop heeft opgehouden.

℞. *Extr. Febrifug. noſt.* ℈ij
Sal. febrifug. gr. xij.
Antim. diaphor. ℈ß
Ol. Macis diſtil. gtj.
M. F. Bol.

Den welken weg ſynde genoomen zyn den dorſt ende koorts vermeerderd.

Neemt van ons Koorts verdryvend Extract, 2. ſcrupel.
Koortsdryvend ſout 12. greinen.
Sweetdryvende Antimoni kalk een half ſcrupel.
Oly van Foelie Gediſtilleerd een druppel.
Mengt het t'ſaamen, en maakt'er een Bolus van, om met warme wyn in te neemen.

Dit ingenoomen hebbende, heeft hy ſeer wel geſweet, en de koorts naauwlijks vernoomen; waarom teegens de verheffing het ſelfde Bolus weederom vernieuwd wierd, en heeft gants geen koorts meer vernoomen. Ontrent agt daagen hiernaa, als hy weederom de koorts had gekreegen; heeft hy den ſelfden Bolus ingenoomen, van den welken hy wel heeft geſweet; maar met een vergeeſſe uitkomſt: want op den vierden dag is de verheffing ſwaarder weederom gekoomen, en wat ook de ſieke daar teegens naaderhand mogt inneemen, ſoo heeft hy twee of drie maanden lang aan een enkelde derdendaagſe koorts gegaan: om dat hy meeſtyds met hardlyvigheid was geplaagd, heb ik voor hem den naavolgenden ontlaſtende en koorts verdryvenden Alſemwyn voorgeſchreeven, van den welken hy, naa dat hy vier daagen had in de week geſtaan, vier oncen heeft gebruikt, ſynde eerſt in elken gift twaalf druppels Geeſt van Salmoniac gegooten.

Maar door een ſweetdryvend Bolus.

En dan herhaalt ſynde, ſynſe weg genoomen.

De koorts op nieuw weer toeneemende

Neemt

℞. *Rad. Gentian.* ʒ ß
Zedoariæ.
Calam. aromat.
a ʒij
Jalap. Reſinoſ.
ʒvj.
Fol. menthæ m. ß
Sennæ S. ſt. ʒ ß
Sum. Abſint. m. ij
Centaur. minor.
Herb. Card. bened.
a m. j
Aloes lucid. ʒij
Extr. Cort. aurant.
Cinam. acut. a ʒiij
Cardam. Minor.
Turt. Rhenan. a ʒiij
Conc. & contuſ. Affunde
Vini Gallici Pint. vj.

Neemt Wortels van Gentiaan een loot.
Zedower.
Kalmus, van elks een half-loot.
Jalap, die harsagtig is, anderhalf loot.
Blaaden van Kruismunt anderhalve handvol.
Seenen ſonder ſteelen 1. loot.
Toppen van Alſem 2. handenvol.
Kleine Centauria.
Kardebenedikt, van elks een handvol.
Helderen Aloë een halfloot.
De buitenſte Schil van den Oranjen appel.
Scherpe kaneel, van elks drie vierendeel loots.
Kleine Kardemom.
Rynſchen Wynſteen van elks een half loot.
Geſneeden en geſtooten ſynde, en in een ſteenen kan gedaan,
Soo giet'er by,
Ses pinten Francewyn.

Jaa in een derdendaagſe veranderd Heeft hy een pintgeer Alſemwyn gebruikt.

Mengt het, en laat het te ſaamen vier daagen op een warme plaats ſtaan, op dat de kragt der Geneesmiddelen daar werde uitgetrokken.

Van deeſen Kruidwyn heeft hy maar eens daags afgeweeſt, maar de koorts is daagelyks afgenoomen, en eindelijk geheelijk verdweenen; van deeſe lange ſiekte herſteld ſynde, is hy ſeer hardlyvig geweeſt, jaa wat hy daar toe deede, was het alles te vergeefs; waarom ik eerſtelijk een Setpil, daar naa een aarsſpuiting van enkeld verſagtend afkookſel, ten laatſten uit enkele Boom-oly, om wat langer als naa gewoonte in te houden, heb

En hy is van de koorts verloſt.

Maar beeter werdende, is hy hardvig geweeſt.

En hy is met een klifteer van boom-oly geneesen.

heb voorgeschreeven, en sulks ook met sodaanige uitwerking, dat hy naa de derde setting daagelijks eens of tweemaalen van selfs ter stoel ging, en ook in 't kort geneesen wierd.

Die veel met scheursels syn gequeld.

4. *Die gebrooken syn*, want die hardlyvig synde storten ligtelijk weederom in; waarom dat ook alle Geneeskonst-Offenaars een paarig willen, dat deese noodsaakelijk dienen openlyf te houden, insonderheid, dewelke te gelijk vol winden syn; het gesegde sullen de volgende gevallen ten overvloede bevestigen.

Een Man werd naa hardlyvigheid met een breuk in syn sakje aangetast.

De welke ingebragt synde.

Een Man van veertig Jaaren, gesond, maar dikwyls hardlyvig synde, seer met winden gequeld, krygt een darmbreuk in syn sakje, welken met het hoofd om leeg en de beenen naa om hoog gestrekt, door de hand des Heelmeesters ingebragt synde, en een pleister voor de scheurseis van Fernel: daar op geleid, sig seer wel bevond, naamelijk wel openlyf hebbende, maar hardlyvig synde is hy ligtelijk, jaa dikwyls weer ingestort; waarom hem door last van een Geneesmeester een aarsspuiting is geset, en daar op terstond aftrek hebbende, heeft hy geensins

Heeft syn selven somtyds eens geklifteerd en hy is verlost geweest.

over Winden of Breuk geklaagd; om de onkosten te bespaaren, heeft hy sig selfs somtyds een aarsspuiting met het werktuig van *Meester Mutsenbroek zaliger* uitgevonden geset; en daar van dan afgang gekreegen hebbende, heeft hy vroolijk en gesond geleefd.

Maar by dit voorval kan ik niet naalaaten om te verhaalen, een geschiedenis van een darm-breuk, die voor geene hulpmiddelen wilde wijken, en die niet anders als door de Heelkonst en Snyding enz. is hersteld. zie hier *vlytige Leezer* het gantsche geval.

Een Vrou de kolyk pyn onderhaavig

Een Vrouw meer als vyftig Jaaren oud, swaarmoedig, en dikwyls met kolijk pyn gequeld, hardlyvig en heel opgestopt van lyf, insonderheid wanneerse Peul-vrugten, naamentlijk Boonen enz. had gegeeten. Wyl sy arm was, en daarom geen gebraad kon bysetten, ofte daagelijks op 'er taafel hebben, wierd sy den naavolgenden nagt altyd seer met winden aangetast, en alsdan was sy 's morgens heel vroeg, en ook wel somtyds midden in den nagt gewoon om wat Anys of Fenkelsaad te kaauwen. het welk gedaan hebbende, heeft sy seer veele winden gelooft, en terstond daar op verligting vernoomen; maar dit versuimende, heeft sy onverdraagelijke kolijk pijnen geleeden, en is hardlyvig of gants beslooten van lyf gebleeven;

Is, als sy maar Anys of Fenkelsaat gebruikte.

tot

tot datſe een ſcrupel Aloë had ingenoomen, waar van ſy kort daar naa meeſt tyds drie of vier afgangen, met de grootſte verligting heeft gehad; het is eens by ongeluk gebeurd datſe weer Boonen hebbende gegeeten, en opgeſtopt van ligchaam ſynde, met de alderſwaarſte kolijk pijnen omtrent den middernagt worſtelde, hebbende ſy alsdoen geen Anijs of Fenkelſaad by haar, en het 's morgens gebruikende, gevoelde daar van geen verligting, waarom dat haar Dogter by den Geneesmeeſter ging, dewelke het verhaal hoorende, het naavolgend buikſuiverend Drankje heeft voorgeſchreeven.

In 't kort geneſen.

Maar deeſe ſaaden niet hebbende is ſy in een ſwaare pyn gevalſen.

℞. *Elect. Cholag. Sylv.*	Neemt Electuary Cholagogum van Sylvius.
Hydrag. ejuſd.	Hydragogum van den ſelfden,
a ʒij	van elks een half loot.
Spir. Carminat. Syl.	Spiritus Carminativus anderhalf
ʒiß	vierendeel loots.
Sal Volat. Oleos.	Vlug Oliagtig Sout 15. druppels.
gt. xxv	Fenkel waater ſoo veel als ge-
Aq. Fœnicul. Q. S.	noeg is.
M. F. Hauſtus.	Mengt het, en maak'er een Drankje van.

Waarom dat ſy een purgeer drankje.

Het welke ingenoomen hebbende, heeft ſy ſagtelijk ſes of ſeeven maalen met ſeer veel winden afgang gehad, en den naavolgenden nagt geruſtelijk geſlaapen, 's morgens klaagde ſy over diergelijke, jaa nog over grooter pynen, waarom dat den voorſeide Genees-meeſter haar een Aarsſpuiting van veel vers Soetbier met Fenkel Saad en Hooning gekookt heeft voorgeſchreeven, en ſy heeft ſig ook ſeer wel daar by bevonden, looſende met de uitdygſels te gelijk ook ſeer veel winden; maar ontrent veertien daagen daar naa, heeft ſy een ſwaaren Hoeſt, met meer pyn, een verharde buik en walging gekreegen, waarom dat ſy haar Dogter naa den Apoteeker ſond, op dat hy aan haar het booven genoemde Drankje geeven ſoude.

Met een goed ſuccès heeft ingenoomen.

En haar is een klifteer gefet geworden,

Naa veertien daagen, is ſy naa een ſwaaren hoeſt.

Maar als ſy was t'huis gekoomen, en het buikſuiverend drankje aan haare Moeder ſoude geeven, heeft ſy over ſodaanigen walging, en flaauwte, en terſtond daar naa over pyn in de lin-

In een Liesbreuk gevallen.

linker lieſſche, die over groot, en onverdraaglijk was, jaa over een geſwel geklaagd; het welk de Dogter aan den Genees-meeſter heeft bekend gemaakt, en verhaald datſe het drankje niet had gegeeven, dewelke de naavolgende Aarsſpuiting en Stooving aanſtonds heeft voorgeſchreeven, en geſegd, dat het voorts het werk was van de Heelmeeſters enz.

Waarom dat een kliſteer.

℞. *Decoct. Emol. & carm.* ℥viij
Elect. Diacathol. ℥i ℔
Pulp. Caſſiæ recent. extr.
Ol. Chamomil. a ℥vj
Sal. Gemmæ ℥j.
M. F. Clyſter pro Fœmina.

Neemt gemeen verſagtend en windbreekend afkookſel 8. oncen.
Electuary Diacatholicum anderhalf once.
Merg van Pyp Caſſia, vers getrokken.
Oly van Kamillen, van elks anderhalf loot.
Steen-ſout 1. vierendeel loots.
Mengt het te ſaamen, en maakt 'er een Aarsſpuiting van, voor een Vrouw.

En een ſtooving is gebruikt geweeſt.

℞. *Fol. Malvæ*
Alth. a mi ℔
Verbaſci m. j
Flor. chamom.
Samb. a m ℔
Sem. cumin. ℥ß
Fanicul. ℥iij
Conciſ. & contuſ. coq. in S. Q. Aq. cois ad Pint. i ℔. *colat. adde*
Ol. Lilior. albor.
Chamomil. a ℥j.
M. pro Fomento.

Neemt Blaaden van Kaasjensblaan,
Heenſt, van elke anderhalve handvol.
Wolkruid 1. handvol.
Bloemen van Roomſche Kamillen
Vlier, van elks een halve handvol.
Saad van Komyn 1. loot.
Fenkel drie vierendeel loots.
Geſneeden en geſtooten zynde, laat het gekookt werden in een genoegſaame meenigte gemeen waater. Tot een doorſygſel van anderhalf pint. Doe 'er by
Oly van witte Lelien.
Kamillen van elks 1. once.
Mengt het tot een Stooving, om met Warme Lappen op te leggen.

Deeſe

Deese geset, en deselve nog tweemaal hervat synde, heeft sy maar eens aftrek gehad, maar met geen verligting van pyn; en alhoewel de Stooving dikwyls was opgelegd, kon nog van selfs, nog door de hand van den Heelmeester hersteld werden, die het een Liesbreuk seide te weesen, en dat het niet ingebragt konde werden, niet teegenstaande hy haar met het hoofd geheel om laag, en de knien van een en naa om hoog gehouden het had getragt te doen, (op welke wys egter den uitgesonken darm of somtyds van selfs, of met een ligte drukking van de hand weer in den buik wierd gebragt) maar dat hy meende dat men met de Aarsspuiting en Stooving moest aanhouden. En dus heeft deese ellendige vier daagen naa malkanderen sonder slaapen, met de grootste smerten, en somtyds ook wel braaking van galagtige en slymige vogten, jaa ook meede van drekagtige stof, geleegen; en wat de Genees- en Heelmeesters in 't werk stelden, hebben sy kosten en moeiten te vergeefs aangewend; waarom sy den raad der Genees- en Heelmeesters om niet versogt heeft, om dat, gelijk als booven is gemeld, sy arm was; dit hebben sommige Genees- en Heelmeesters aanstonds gewillig gedaan, synde dat nu alles vrugteloos onderstaan was; deese oude Vrouw gevonden hebben geduuriglijk walgende, jaa nu drekagtige stoffe uitbraakende, met een gespannen buik, hardlyvigheid, en in de lieseh een als t'saamen gedraaiden darmbreuk, by de lieseh ongelijk zynde, en ten hoogsten pynelijk, soo dat sy alleen uit het enkel aanraaken daar van weegens seer vreeslijke pyn en smert van haar selfs viel; waarom dat de meeste hebben geoordeeld, dat sy seekerlijk en in 't kort soude sterven, en dat 'er niets met allen als de Aarsspuiting, en den hartsterkenden leepeldrank konde gebruikt werden (op dat wy niet en soude schynen maar alleen toekykers te weesen) en quamen sy meest alle over een in deese Geneesmiddelen, welker beschryving deese was.

Maar te vergeefs, jaa door de hand des Heelmeesters konden darm niet ingebragt werden.

Eindelyk heeft sy een drekkige stoffe uitgebraakt.

En in het grootste gevaar des doods synde.

℞. *Decoct. emol. & carm.* ℥viij
Elect. lenitiv. ℥i ß
Sal. Gemmæ.

Neemt versagtend en Windbreekend Afkookſel voor een aarſſpuiting 8. oncen.
Electuary Lenitief anderhalf once.
Steen-sout.

Is voor haar weeder om een kliſteer.

Prunel. a 3j
M. F. Clyſter pro Fœmin.

Sal Prunel, van elks een vierendeel loots.
Mengt het te ſaamen, en maakter een aarſſpuiting van, voor een Vrouw, om aanſtonds te ſetten.

En een hartſterkenden leepeldrank voorgeſchreeven.

℞. *Aq. Meliſſæ. Fœnicul. Menthæ a* ℥iß
Sp. Carm. Syl. ℥ß
Nitri Dul. ℈j
Conf. Alkerm. in comp. 3ij
Syr. Fœnicul. 3vj
M.

Neemt Waater van Meliſſe. Fenkel. Kruismunt, van elks anderhalf once.
Windbreekende Geeſt van Sylvius 1. loot.
Soete Geeſt van Salpeeter een ſcrupel.
Confectie van Alkermes ſonder Muſcus of Amber de Gris, een half loot.
Syroop van Fenkel ander half loot.
Mengt het te ſaamen, en laatſe alle half uuren daar een leepel vol van in neemen.

En eindelyk is beſlooten dat een ligte buikopening de eenige hoop van geneeſing was.

Maar te gelyk met den ſeer ervaaren Steenſnyder N. Smaltſius, hebben wy geoordeeld, dat men liever een twyffelagtig als geen hulpmiddel moeſt aanwenden, want dat nu alle ſoo uit als inwendige hulpmiddelen te vergeefs waaren gebruikt, jaa dat alles wat alle de Heelmeeſters met haare handen hadden onderſtaan, tot nog toe maar verlooren moeite was geweeſt, en ſelfs nu al uitdygſels had gebraakt, en dat het daarom nu met haar uit en gedaan was. Maar dat d'opening in den buik (by aldien de kranke en haare bloedvrienden het wilden toeſtaan) de eenige hoop en trooſt van geneeſing of herſtelling was; datſe nog kragten genoeg had, dat ſodaanigen buikwonde geenſins doodelijk was, jaa datter gevaar lag in 't uitſtellen, en dat de ſnyding haaſtigelyk ſonder gevaar konde geſchieden, dat ook anderſins den darm ligtelijk door 't Vuur ſoude aangetaſt werden, bekenden ſy alle

en

en quaamen daar in eenpaariglijk over een, als het maar aan de Lydſter en haare Bloedvrienden ſoude behaagen; waarom de Vrienden te ſaamen geroepen ſynde, hebben wy hun aangeſegt, dat ſy ſeekerlijk in 't kort ſoude ſterven, en datſe door geene, alhoewel de kragtigſte hulp-middelen, nog ook door de handen van de Heelmeeſter van deeſer darmbreuk konde herſteld werden; maar dat'er nog een twyffelagtige hoop van geneeſing overig was, ſoo ſe wilden toeſtaan dat men een ligte opening in den buik maakte; daar op ſeiden de bloedvrienden aanſtonds, wyl dat'er geen andere hoop van geneeſing overig is, ſoude het ons wel evenveel ſyn, als maar onſe Moeder de kranke het toeſtonde, welkers lighaam het was, en die het betrof, dewelke deeſe pyn ſoude moeten ondergaan; om deeſe reeden is de Dogter by haare Moeder gegaan, en heeft aan haar het geſeide niet ſonder traanen voorgeſteld, dewelke het terſtond heeft toegeſtaan, jaa myn Dogter (ſeggende) laat ſy het maar wat ſagtjens doen, want de pyn is nu onverdraaglyk, en ik ſal in 't kort of ſterven, of van ſoo groote pyn verloſt werden; wie ſal (vraagde ſy verders,) deeſe ſnydinge in 't werk ſtellen: als de dogter had geantwoord Meeſter Smaltſius dien grooten Heelkonſt-Oeffenaar, heeft ſy aanſtonds Smaltſius aangeſogt, alleen met dat beding en aanmaaning, dat hy dog ras en met barmhertigheid aan gedaan, ſyne ſaaken ſoude verrigten.

Dat de ſieke en haare vrienden toeſtonden.

Daar op is de Lydſter, naa dat haar twee leepels vol van den voorgaanden hartſterkenden Drank waaren gegeeven, agter over met het hoofd laager, en de knien van een en naa om hoog uitgeſtrekt, geplaatſt, Meeſter Smaltſius nu heeft met een Mes een opening tot in de holligheid des buiks ſeer konſtiglijk en met ſeer weinig bloedſtorting gemaakt, ontrent drie vinger breed van het gelwelaf, naa by den regten ſpier; door welke wonde hy ſyn twee voorſte vingers van de regterhand met oly geſmeerd inbrengende, ſoo verhaalde hy aanſtonds dat hy de darmen door een naauw gat voort geſtooten vernam, als doen met de linkerhand den breuk of het geſwel ligtjens drukkende, jaa gelyk als omdraayende, en met de andere hand allengskens trekkende, bragt hy in 't kort den Darm weer binnen. Voor 't overige heeft hy de Wonde op de gewoone wys en naa

Welke opening Smaltſius heeft gedaan.

Synde de Lydſter met het hoofd om laag, en de beenen om hoog gelegt

En hy heeft in't kort den darm ingebragt.

de konſt behandeld, hebbende op de lieſſchen een pleiſter voor de ſcheurſels van Fernelius gelegd; en terſtond is booven den hartſterkenden Leepeldrank, haar de laatſte genoemde Aarſſpuiting weer geſet, en de Lydſter heeft, hoewel ſwak

Het welk gedaan ſynde, is haar een klifteer geſet.

ſynde, eens met de grootſte verligting afgeweeſt, en de pyn, walging, braaking, en de flaauwte hebben opgehouden, ſynde de Aarſſpuiting om de drie daagen hervat; eindelyk heeft ſy buiten den Leepeldrank den naavolgende Drank gebruikt.

En ſy heeft een openlyf maakend Afkookſel gebruikt.

℞. *Rad. Fœnicul.* ℥ß	Neemt Wortelen van Fenkel een loot.
Polypod. Querc. ʒiij	Eikenvaaren drie vierendeelen-loots.
Fol. Malvæm. j	Blaaden van Kaasjensblaan een, handvol.
Sennæ ſ. ſt. ℥ß	Seenen ſonder ſteelen 1. loot.
Rhei optim. ʒij	Rhabarbar van de beſte een half-loot.
Sem. Aniſi Fœnicul. a ʒiij	Saad van Anys. Fenkel, van elks drie vierendeel loots.
Conc. & Contuſ. coq. in S. Q. Aq. ceis ad pint. 1. *colat. adde*	Geſneeden en geſtooten ſynde, laat het gekookt werden in een genoegſaame meenigte van gemeen waater, tot het doorſygſel van 1. pint, in het welke ſmelt
Mannæ Calabri. ℥j	Manna van Kalabrien 1. once.
Syr. Roſ. Solut. ℥iß	Openende Syroop van Rooſen anderhalf once.
M. F. Apoſema.	Mengt het te ſaamen, en maakt 'er een Gekookten Drank af.

Maar den vierden dag naa de opening geſtorven.

Door deeſes hulp heeft ſy daagelyks met ſeer veele winden afgeweeſt; op den vierden dag naa de Opening, is ſy 's avonds met een klein koorsje haaſtiglyk overleeden.

Naa haar dood ben ik te gelijk met Meeſter Smaltſius by de Vrien-

Vrienden gegaan, en ik heb de Dogter seer 'gebeeden dat sy aan ons wilde toestaan om het doode lighaam te openen, en om te besien hoe dat het met de inwendige deelen gesteld was, op dat wy in 't toekoomende meer andere diergelijke ellendige soude konnen te hulpe koomen; eindelijk heeft ons de Dogter sulks toegestaan; het lyk geopend synde, hebben wy den Darm op die plaats met het koude vuur beset, en het gat van den penssak, door het welk den Darm was door gedrongen, seer klein bevonden, soo dat niet als met het grootste geweld, den Darm was voortgestooten.

Naa haar dood hebben wy den darm met het koude vuur beset gevonden.

Twee andere Vrouwen de selve quaal hebbende, jaa die nu al drek braakten, en naa de sneede, (maar op de derden dag gedaan,) van sodaanig scheursel op de selfde wys syn verlost, en die diergelyke geneesmiddelen hadden gebruikt, hebben wy geneesen, en nu nog gesond synde gekend; deeser Vrouwen klagten, toevallen enz. soude ik meede wel verhaalen, maar ik tragt kort te syn: en waar toe synder woorden van doen, daar de getuigenissen van saaken teegenwoordig syn.

Twee Vrouwen met deselfde quaal besogt, op deese geseide wys geneesen en gesond geworden.

Op dat egter den *Vlytige Leeser* het verhaalde dies te beeter soude begrypen, sie hier de volgende Afbeelding.

A. De Vrouw het Scheursel in de Liessche hebbende, met het hoofd om laag, en de knien om hoog opgeligt, geplaatst synde.
B. B. Den Buik eenigsins opgespannen.
C. Den Naavel.
D. De Breuk selfs, synde een Darmbreuk.
E. E. E. De regte Spier.
F. De gesneeden plaats of de gemaakte wonde.
G. Door de welke den Heelmeester syne twee voorste Vingeren van syn regterhand steekende, den Darm die 'er was doorgedrongen, sagtjens te rug trekt.
H. De slinkerhand van den Heelmeester den breuk met sagtjens te drukken en een weinig om te draayen in 't kort inbrengende.

Een darmbreuk langsaam, en allengskens voortgebragt.

Ook isser nog een Darmbreuk die allengskens en langsaam werd verwekt, daar geen verbreeking, maar alleen een verwy-

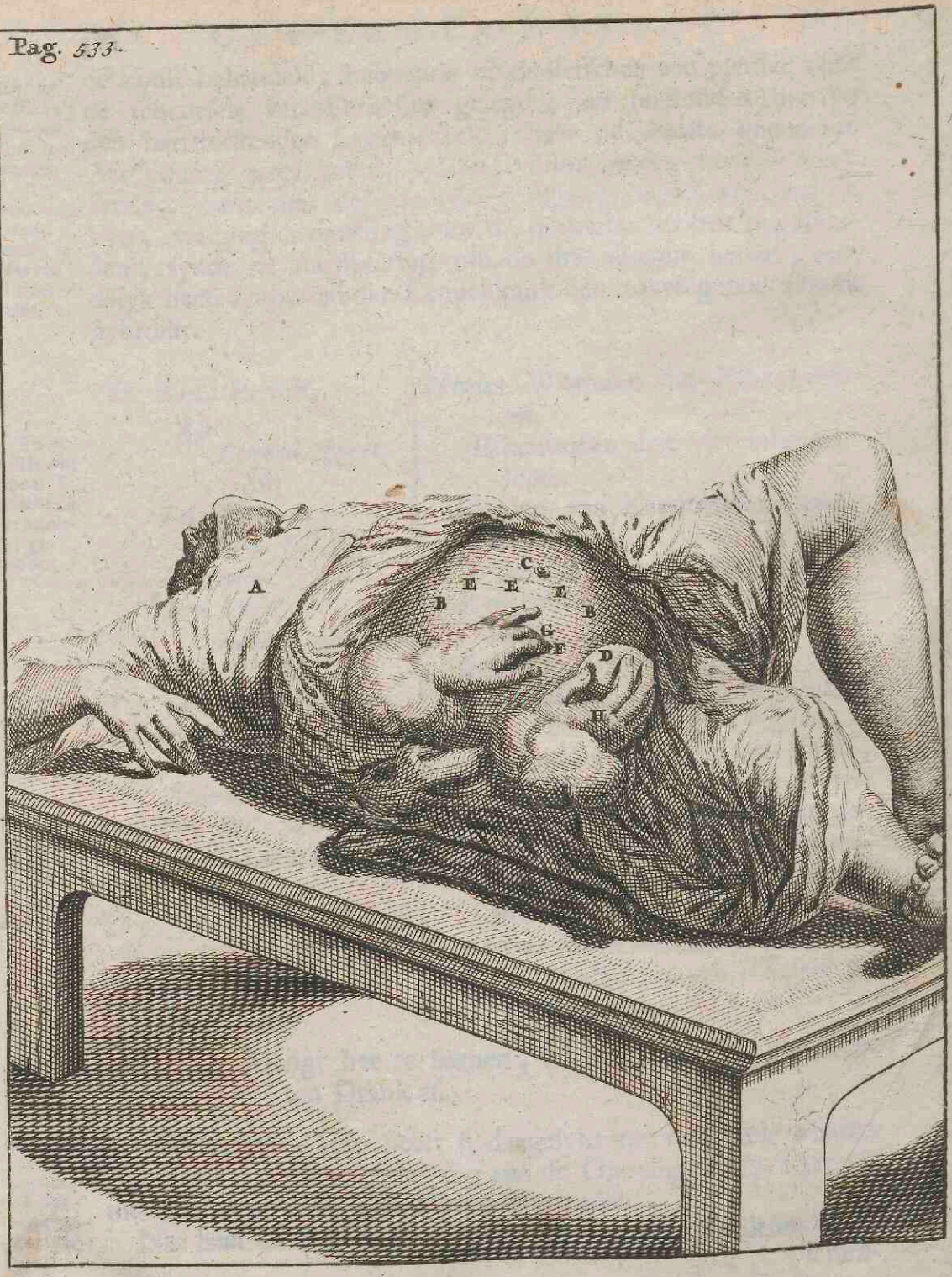
A
B
C
E
E
E
E
B
G
F
D
H

dering of uitrekking van den pensſak is: egter werden meeſt deſelfde toevallen vernoomen, welkers geneeſing en herſtelling *den Hoogleeraar in d'Ontleedkunſt A. Nuck*, met deeſe woorden heeft beſchreeven, en deeſe opening ſelfs in het werk geſteld aan een Vrouw die een darmbreuk had, haare uitdygiels uitbraakte, en die nu nog leefd.

Hoe ſy moeten geneeſen en herſteld werden.

Den ſieke behoorlyk geplaatſt, en de huid doorſneeden ſynde, ſoo komt den uitgeſpannen pensſak, die den darm in ſluit, voor den dag; dewelke meede doorſneeden ſynde, moet men den darm allengskens en voorſigtelyk te rug brengen. Nogtans ſyn ſomtyds de deelen van de drie Spieren van den Buik, naamentlijk van den overdwerſſen, ſchuins opklimmende en neerdaalende (dewelke in de lieſſche als een naauwe ſpleet maaken, op dat ſe een weg, maar die ſchuins, aan de ſaad vaaten den door togt ſouden geeven) ſodaanig ſyn verengt, dat ſonder der ſelver verwyding den darm niet weer kan herſteld werden; om dan deeſen weg te verwyden, ſteeken ſy daar een hol provet in, en hebbende een verwyding gemaakt van de ſcheur, drukken ſy den darm in den buik. Ondertuſſchen moet men ſorg draagen dat den darm niet beſchadigd en werd, nog dat de inſnydinge te ver loopt, wyl dat anderſins eenig ſlag aderlyk vat ſoude konnen gequetſt werden. Het ſal dies halven veiliger weeſen den ring met den vinger tot ſoo ver toe te verwyden en uit te rekken, dat den uitgeſchooten darm mag herſteld werden. Maar indien het mogt koomen te gebeuren, dat den darm door de lugt ſodaanig mogt weeſen opgeblaaſen, dat hy niet gemaklyk ſoude konnen herſteld werden, ſal deſelve op verſcheide plaatſen met een dunne naalde moeten doorgeboord werden. Synde dan aldus den darm als geſegt is weer in ſyn plaats gebragt, moet men den ſpleet of ſcheur om een ſterker naad of lyd teeken te bekoomen in ſyn omtrek vlymen, en in de wonde een wiek met den Doyer van een Ey beſmeerd ſteeken, en met oplegging van wondkuſſentjens en Compreſſen deſelve verbinden.

MEN-

MENSCHEN, IN DE WELKE MEN DE AARSSPUITINGEN, EN SOMTYDS OOK DE SETPILLEN NIET ALS IN DEN HOOGSTDRINGENDEN NOOT MOET VOORSCHRYVEN, SYN.

Klisteren, en Setpillen niet als wanneer het den noot vereist voor te schryven.

1. *Hongerige*, dat voor de selve de ontlastende aarsspuitingen geensins te pas koomen, heeft *Riolaan* gesegd: ook meenen *sommige Gemeesmeesters*, dat de selve *aan de swaarmoedige* schaaden, indiense naamelyk geset, werden voor dat de wrange en suure vogten ter deeg syn bereid, verbeeterd, en gemaatigd; anderssins verwekken de selve seer groote krimpingen; maar en maatigen en verbeeteren niet eenigsins d'uitwaasemingen en soete oliagtige of vlugge dampen van de gesette aarsspuitingen opstygende de wrange suure vogten, en werdense dus niet ligtelyker en met minder moeite van de sieke, als door eenige andere Geneesmiddelen naa buiten gebragt, ende en werden soo niet, dewelke met dusdaanige vogten syn beset, geneesen? Dit ons laaste geseg siet gy bevestigd hier en daar in onse Aanmerkingen, naamelijk in *het vyfde en sesde Hoofdstuk* beschreeven. Dat ook de vogten, die men door aarsspuitingen tragt uit te leiden, geen voorgaande bereidinge van doen en hebben, getuigd *J. Waleus*.

Voor de hongerige.

2. *De swangere, insonderheid van drie en van vier maanden*, ten sy het den noot seer vorderde; en dan diend men geensins scherpe, maar alleen versagtende, en de verharde uitdygsels losmaakende, voor te schryven. Het selfde schynd meede te willen *J. Waleus*. Seggende, men moet aan de swangere niet ligtelijk een aarsspuiting setten, om dat dessels prikkelende kragt den endeldarm en de lyf moeder die daar op legt, prikkeld tot uitdryving van de vrugt; waarom dat ook *R. van Castro* heeft gesegd, dat men in de swangere het veelvuldig gebruik, soo wel der versagtende, als der scherpe aarsspuitingen moet vermyden, om dat de vrugt van deselve seer werd verswakt en slapper gemaakt: by naa het selfde getuigen van de setpillen voor de swangere gebruikt, meede *Heurnius* en *R. Ephesius*.

Swangere van drie en vier maanden.

DEN

DEN TYD, OP DEN WELKEN MEN AARSSPUITINGEN EN SETPILLEN MOET GEBRUIKEN, EN WAT MEN VOOR, IN, OF NAA DE SELVE MOET DOEN EN WAAR NEEMEN, SULLEN WY KORTELYK AANTOONEN.

Wat ontrent het aanwenden van Klisteren en setpillen valt waar te neemen.

Den Tyd om de Aarsſpuitingen en Setpillen in 't werk te ſtellen.

Den tyd om ſe te gebruiken

1. Eigentlyk is daar toe geen ſeekere of vaſt geſtelden tyd; maar op alle daagen en tyden, en op alle uuren van den dag of den nagt mag men ſe ſetten, als maar de noodſaakelykheid het vereiſt, gelyk als *Hippocrates* en *Fuchſius* getuigen.

Daar kan geen ſeekeren toe werden geſtelt.

2. Nogtans is *den Morgenſtond* daar toe het *allerbequaamſte*. om dat de ſieke dan meeſtyds de maag leeg hebben; wanneer men de ſelve moet ſetten, als *Fuchſius* en *Fernelius* vermaanen. de aarſſpuitingen moet men niet als lange, naamelijk twee of drie uuren, of langer voor of naa den eeten ſetten; anderſins ſouden te gelyk de ſpyſen uit de Maag werden uitgeſtooten; dit ſelfde heeft geleerd *A. Pareé.* het ſelfde ſy ook by naa van de Setpillen geſegd, als men ſien mag by *J. Wekker* datſe naamelyk een of twee uuren voor den eeten in den aars behooren geduwd te werden.

Nogtans is den morgenſtond meeſtyds bequaam.

3. *Den Somertyd* waarom den *Ouden Man* toeſtaat, dat van de hondsdaagen af, men vyftig daagen aan een aarſſpuitingen mag gebruiken; *den Herfſt*, *den Winter*, *en den Lententyd* ſyn bequaam om deſelve te gebruiken.

Den Soomertyd.

Merkt, dat men niet alle de geſette aarſſpuitingen even lang moet inhouden, maar de pyn ſtillende langer, als ook de t'ſaamen trekkende en lymige; en de voedende en verſterkende alderlangſt; maar de ontlaſtende, indienſe van ſelfs niet uit en berſten, moogen niet booven een uur lang in het lighaam gehouden, maar ook niet binnen het half uur uitgeworpen werden, want minder tyds is niet genoeg, en meerder te veel; ſoo by aldien nog-

Welke Klisteeren en ſetpillen men langer, en welke men ſoo lang niet moet inhouden.

nogtans deſelve te lang binnen blyft, en ſy egter uit de ſterkſte ontlaſtende middelen bereid, geen werking en doet, laat ſig de ſieke als dan beweegen, en een Setpil in den aarsſteeken; maar ſoo egter, en de beweeging, en de ſerpil niet uit en regten, ſpuit hem dan daadelijk met laauw waater ſterk geſouten, of warme pis, en in 't kort en ſeekerlyk ſal hy afgang krygen, gelijk als geleerd heeft *W. Gabelchover.*

Merk aan, dat men in de verheffingen der ſiekte geen aarsſpuitingen moet ſetten 't geen *C. Celſus* heeft geleerd, *ſeggende*, in het geweld van den aanval ſelf, moet men de buik met geen aarsſpuitingen quellen, om dat het geene men als dan daar in ſpuit, in den buik werd behouden, en in 't hoofd te rug gedraagen, veel ſwaarder perykel aanbrengt. Inzonderheid niet in de verheffingen der ſiektens.

VOOR 'T SETTEN VAN EEN AARSSPUITING WERD VEREIST.

Voor 't ſetten van een kliſteer werd vereiſt

1. Dat de ſieke ſig daags te vooren onthoude, en aldus tot ſodaanigen geneeſing bequaam ſy, en dien ſelfden dag eenige uuren, te vooren warm waater drinke, op dat dus ſyne boovenſte deelen mogten vogtig werden, en als dan mag de ſelve in ſyn buik geſpuit werden; dewelke, naa dat wy by *C. Celſus* leeſen, noodſaakelyk met een nugtere maag dienen geſet te werden, om dat anders de ſpys te gelijkelyk ſoude werden uitgejaagd, en de gifting van de Maag daar door beleedigd werden, gelyk als hier booven uit *Fuchs*, *Fernelius en Paréé* al is beweeſen. Dat de ſieke nugter zy.

2. *Dat hy op ſyn ſyde in een kromme of half ronde gedaante* legge; om dat anderſins, ſoo hy op ſyn linker ſyde legt, de gantſche ſwaarte van de darmen, als dan den eindel darm, en meeſt het agterſte gedeelte van den kronkeldarm (die onder de mild neederdaald en aan de ſlinker-Nier werd vaſt gehegt) drukt, ſodaanig dat de ſelve tot aan de holligheid van de kronkeldarm niet kan voortgaan, maar in de twee onderſte omdraayingen van den ſelfden darm blyfd hangen, en niet lang kan werden ingehouden; maar als de ſieke op ſyn regter ſyde legt werd het vogt door een Spuit of eenig ander werktuig dat gy wilt, ligtelyk tot Dat hy op zyn regter zyde legge.

En Waarom.

by de omdraaying onder de Mild, daarnaa sonder teegenstant tot aan den klap van den kronkeldarm gebragt; en dus sal de sieke, als hy dit wat langer sal hebben ingehouden, ook meer vrugt en voordeel daar van hebben; gelyk als getuigd *G. F. Hildanus en Fernelius*.

In't zetten der klisteeren komt te pas,,

IN HET GEBRUIK EN DE SETTING DER AARS-SPUITING, IS HET GOED:

Dat het pypje zonder moeiten omdraajende in den aars werde gestooken

1. Dat sonder groote moeite of pyn, het pypje eerst wel met Oly besmeerd, allengskens, en dat al omdraayende in den aars gestooken werde; en dat dan het werktuig daar het vogt in is aan de koonen, of aan het boovenste van de hand werde gebragt, en ondersogt of het soo warm is gelyk als pis die soo eerst is uitgewaaterd, of als melk die terstond is gemolken: (welke warmte d'alderbequaamste is). want men moet die nog koud nog ook niet al te warm setten, op datse niet op een van beide wyse schaaden, volgens *C. Celsus*; want de koude beleedigd de darmen en de naabuurige seenuwagtige deelen, en segtse den oorlog aan, volgens *Parée en Heurnius*: maar soote al te heet geset werd, salse niet lang genoeg in 't lighaam blyven, en sy sal seer, insonderheid in den buikloop beschaadigen, naa de getuigenis van *P. Gruling*; maar by aldiense al te koud is, salse booven den behoorlyken tyd binnen blyven, en se sal aan den aars en aan de blaas seer schaadelyk syn, en winden verwekken; Jaa somtyds oorsaak des doods syn, gelyk als eertyds aan seeker borger van *Koppenhaagen* is gebeurd by *Bartholyn*. men moetse dieshalven laauw synde en dat wel langsaam en allengskens, niet plotslyk volgens *Fernelius* setten; want soose soo schielyk werde geset, salse de winden, dewelke meest altyd in de darmen syn, naa booven toe opdringen, daar van dan krimpingen en pynen seer beswaarlyk om te geneesen ontstaan, als seggen *A. Parée en Heurnius*.

Of men warme of koude klisteeren moet setten.

Dat hy onder het setten, zyn mond openhouden.

2. Dat terwyl de spuit allengskens werd uitgeperst, de sieke syn Mond openhoude, en niets heeft dat hem op syn buik dringe; dat hy de spuiting ontfangen hebbende op syn rug blyve leggen, en als dan van alle beweeging rust, op dat het middelrift:

rift en de ſpieren des buiks niet werde opgeheeven en t' ſaamen gedrukt, (gelyk als *J. Walæus* heeft geleerd,) laat hy ſig daarna allegskens op beide ſyden keeren: of in dien de pyn eenig deel aantaſt op die plaats, daar hy het allerlangſt (als het weeſen kan,) op kan leggen: op dat, ſoo de pyn in de lendenen is, hy op de lendenen of den rug; ſoo in de ſyde, hy daarop: ſoo in den buik, hy op den buik: en ſoo voorts van het overige, legge.

3. Dat, indien de aarſſpuiting om de Winden dewelke in de Darmen ſyn, en de ſelve te rug dryven niet kan geſet werden, men twee of driemaal deſſelfs inſpuiting ſal onderſtaan, en hervatten; en dus werd ſomtyds alle de windagtigheid uitgelaaten, en dan werdſe ſeer ligtelijk geſet; gelyk als wy leeſen by *P. Gruding*.

Dat ſoo de winden het ſetten beletten, het twee of drie maalen belogt werde,

4. Dat die beſwaarlyk haaren aadem haalen (als de ſodaanige dewelke aamborſtig ſyn, een moeyelijken aadem hebben, en maar alleen regt opſtaande konnen ademen enz.) geenſins gedwongen werden om de aarſſpuiting binnen te houden.

Kort aaſzemige konnen een kliſteer niet lang inhouden.

5. Dat de aarſſpuitingen, daar een Doyer van een Ey in komt (gelyk dikwyls gebeurd in de rooden loop enz.) niet al te warm gemaakt en werden; anderſins ſoude den Doyer terſtond ſtremmen, en op die wys ſoude ſeer ligtelyk het gaatje van het pypje der Spuit verſtopt werden, en dus het ſetten vrugteloos ſyn.

Dat de kliſteeren daar doeren van eyeren in koomen, niet te heet gemaakt werden,

6. Dat de ſelve, daar Smeer of Reuſel in gemengt is, niet al te koud en ſyn, want het Smeer ſoude op die wyſe ſtollen, en d'inſchieting van de Vogt in den aars beletten.

Maar daar Vet of ſmeer in komt, dat die niet koud en zyn.

NAA HET SETTEN DER AARSSPUITINGEN BEHOORT HET.

Na het zetten der kliſteeren komt te pas.

1. Dat de ſieke ſoo veel als 't moogelyk is ſig in ſyn bed houde, nog dat hy voor d'eerſte begeerte en prikling om af te gaan aanſtonds wyke, maar als het van nooden is, naamelyk naa een half uur voor het minſte, dat hy dan eerſt afgaa; gelyk als eertyds wel heeft vermaand *C. Celſus*.

Dat de ſieke in ſyn bed blyve

2. Dat ſoo de ſieke ſig met afgaan heeft uitgeput, hy dan ook een weinig ruſte; en op dat hem ſyne kragten niet en mog-

Soo hy te zeer vermoeid werd, laat hy wat ruſten.

ten koomen te begeeven, als dan nog dien dag mag ſpyſe neemen; dewelke of men veel of maar weinig mag geeven, ſal men behooren te ſchatten naa de reeden van de verheffing die 'er verwagt werd, of dat men daar geen vrees voor en behoefd te hebben, gelyk *deſelfde* heeft geleerd.

Dat indien de kliſteer niet en werkt, ſy hervat werde, of dat hy een Setpil gebruike.

2. Dat, indien de geſette aarſſpuiting niet en werkt, dan ſetpillen, en dat wel ſcherpe in den aars geſtooken, of peekel geſet werde, enz. Waar van breeder in het voorgaande.

Soo een purgeerkliſteer niet en werkt laat het herdaan werden.

4. Dat, in dien de ſieke een ontlaſtende aarſſpuiting niet lang genoeg heeft by hem gehouden, daar terſtond een andere voorgeſchreeven werde; en indien ook die haaſtiglik af liep, daar aanſtonds een derde werde voorgeſchreeven; maar *merk aan*, dat men op eenen dag gemeenelyk niet booven drie moet ſetten.

By wat voor kliſteeren men naauwlyks zout moet doen.

Geeft agt, dat voor die, welkers darmen ſeer fyn van gevoel ſyn, men maar een weinigje ſouts moet mengen; maar voor die doover en groover van gevoelen ſyn, noodſakelijk meer ſouts moet by doen, anders ſoudenſe of geen, of maar weinig aftreks hebben.

Dat niet te gelyk den wind werde ingejaagt.

Ook moet men voornaamentlijk aanmerken, (raad *Solenander*) dat niet te gelyk met de ſtoffe veel winds werde ingeblaaſen.

Nog oly daar by te doen, en by dewelke.

Ook heeft *Aëtius* vermaand, dat men nog waater, nog ook oly ſoude by de aarſſpuitingen doen; wanneerder een ſwaarte des hoofds, of verlooren eetluſt is.

Dat ſe niet geduurigly kliſteeren gebruiken moeiten.

Heurnius heeft geleerd, dat men geduurig geene aarſſpuitingen moet gebruiken, op dat de natuur hier aan gewoon ſynde, ſyn pligt niet 't eenemaal en koome naa te laaten; dat ook den *Vlytigen Leeſer*, ſal beveſtigd vinden by *C. Celſus*. Maar *Hippocrates* raadt, dat men om beſwangerd te werden ſeeven daagen lang aarsſpuitingen, en andere ſeeven daagen ſetpillen ſal ſetten.

VII. HOOFD-STUK.

VAN DE SWEET-DRYVENDE, EN DE DOOR-WAASSEMING BEVORDERENDE MIDDELEN.

Wat de sweet middelen syn.

Sweet middelen by de Grieken ἱδρωτικὰ, van sommige, ook διαφορητικὰ genaamd, syn sodaanige hulp-middelen dewelke, τὸς ἱδρώτας, het sweet dryven; ἱδρωτικὰ volgens *J. Jonston* syn het, welke de schaadende stoffe *gevoelyk* naa den omtrek des lighaams toe dryven: maar de διαφορητικὰ, dewelke door *onsienelyke* weegen des lighaams de selve uitleiden. Het is noodsaakelyk dat aan den Geneesmeester bekend sy, welke dat ligtelyk of beswaarlyk uit den aart, of door middelen sweeten; waar om dat *Hippocrates* niet onaardig segt, die braaf uitwaassemen syn swakker en gesonder, en werden ligter van siektens hersteld; maar die qualyk door waassemen, voor datse sick syn, syn sterker; en wanneer sy siek syn geweest, soo werden sy beswaarlyk van de siekte weederom hersteld: jaa.

Of se kennen geeven.

In het sweet uitlokken volgd de konst de natuur; want indien de natuur door de eerste weegen inde 1. 2. 3. 4. 5. 6. en 8. Hoofdstukken nu al genoemt of nog te noemen, de siekmaakende stoffe niet gemaklyk kan uitdryven, soo soektse en vindse verborgene weegen, dewelke sy ook voor de dunder schaadende vogten opend, en aldus de over vloedige weyagtigheid, met vreemde hoedaanigheden beset synde, door de sweetgaaten van de huit uitdryvende, ontlast; welke niet selden het sweeten verwekt hebbende, ook de koortsen, als door een scheiding weg helpt, gelyk als *Hippocrates* getuigd *in syn 36. Kortbondige Spreuken van't 4. Deel.* dat het sweeten het heele lighaam ontlast, bewyst *P. Gruling*: want, segt hy, alhoewel de naatuur uit den eersten omtrek des lighaams eerstelijk ontlast, kan se nogtans de vogten van het andere gedeelte des lighaams, en dat wel eerst uit de aderen en de slagaaderen, en wyder meede uit de andere deelen van het lighaam ontlasten, uit

Hoedaanig dat het sweeten werd uitgelokt.

dewelke naamelyk de vogten naa de aaderen en de slagaaderen, en van daar na den omtrek des lighaams konnen werden voortgedreeven door de klieren of uit deselve, van dewelke ons gantsche lighaam vol is, en elk sweet gaatje van de huit meede schynd over een te koomen, werde uitgedreeven; Als meede uit de waater vaaten dewelke slomme overvloedig syn, als dikwyls seer meenigvuldig heeft aangetoond den Heer *A. Nuk*.

Hoe dat eigentlyk de sweet middelen werken.

Maar de wyse, op de welke deese sweet-middelen werken, soo wy die gaan naaspooren segt *Walæus*, is het noodsaakelyk, dat wy tot eenige warmte onsen toevlugt neemen; want nooit gaat die weyagtige stoffe daarom door de sweetgaaten, dat de sweet middelen deselve verdryven; maar om datse bequaam gemaakt is om uit te gaan; dat is, om dat de vogt verwarmd is en verdund, en de dunne deelen van de dikke zyn afgesonderd, want daar in schynt de geheele werking der sweet-middelen te bestaan.

Op hoeveelderlei wys dat het sweeten werd verwekt.

Op veelderley wyse werd het sweet uitgedreeven, voornaamentlijk nogtans door *drooge of natte baaden*, en deese of natuurlijke, of door konst gemaakte: of *door opgeleide stoovingen*, blaasen, flessen, heet gemaakte steenen en onder de liessehen, onder de knien, in de palmen der handen en onder de voeten gelegd: of *door deekens* en gewarmd linnen in het bed: of door *lighaamelyke beweegingen* en oeffeningen: of ook *van het inneemen van sweetdryvende Geneesmiddelen*: van welke wy alhier maar alleen voorneemens syn te handelen.

Voor welke vogten datse bequaam syn.

De sweet middelen koomen te pas in weiagtige, waateragtige, galagtige en dunne vogten; als ook in dikke, en slymige vogten syn deselve goed, wanneer datse maar konnen verdund werden; maar dat de dikke en verbrande vogten, gelykse gemeenelijk genaamd werden, nooit door sweet middelen konnen buiten gebragt werden, heeft *J. Walæus* geleerd; want het syn segt hy, heete genees-middelen, en aldus soude hitte by het verbrande gedaan, en nog grooter verbrandige verwekt werden; soo meent ook *deselve*, dat de swaarmoedige vogten door sweet middelen uit te dryven onmogelyk is; want segt hy, al hoewel eenige sweet middelen in deese soort van quaalen dikwyls met voordeel werden ingegeeven, moet gy

nog-

nogtans deese haare werking aan deselve niet toeschryven, voor soo veel als het sweet middelen syn, maar om dat 'er hartsterkende en slaapmaakende sijn by gemengt.

In wat voor quaalen datse te pas koomen.

Seer voordeelig werd het sweet door konst verwekt in verouderde en koude quaalen, alsin den kramp, lammigheid, heupjigt en meer andere pijnen der leeden: mitsgaaders in quaadaardige en pestilentiaale koortsen, in de Venus-siekte, waatersugt, schurft, sinkingen, de roos, jeukte, geduurige, gaande en koomende, insonderheid afgaande koortsen, in welke quaalen, de sagte, geestagtige enz. sweet-middelen somtyds wondere dingen uitregten.

Hoedaanige middelen dat de sweetmiddelen syn.

De meeste sweet middelen syn, warme, uitdroogende, van dunne deelen, met vlug sout begaaft, openende, doordringende, verdunnende, losmaakende enz. waarom dat in de meeste nu genoemde vogten en quaalen de sweet middelen seer te pas komen, waar van in het vervolg.

Voor welke datse soo goed niet en syn.

Maar men moet het gebruik der sweetmiddelen schuwen in drooge lighaamen, en in warme en drooge siektens, hoedaanige meestyds pleegen te weesen de scherpe, maar altyd de Teeringkoortsen.

Wat het onderscheid der *sweet middelen*, en die *de doorwaasseming bevorderen* aanbelangt, in opsigt tot *haare stoffe*, synse, of *eenvoudige* of 't *saamengestelde*, en deese weederom of *die men in de winkels te koop houd*, of *die men bysonderlyk maakt*; d'eerste vind men in d'Apoteeken schier altyd vaardig en bereid, de laatste werden op nieuw van de *Genees-meester* selfs 't saamen gesteld of voorgeschreeven: ten aansien van de *kragten* synse of *sagt*, of *middelmaatig*, of *hestig*.

Waar van datse genoomen werden.

Deese sweetmiddelen syn meede van veelderley soort, van de welke sommige uit *de berg stoffen*, sommige van *de dieren* ende *gewassen* bereid werden, uit dewelke wy alleen maar de uitgeleesenste, meest bekende, de fraaiste, de edelste, en die meenigmaalen van andere en ons versogt en met een gewenste uitkomst seer dikwyls syn voorgeschreeven, op de baan brengen: maar voor dat wy tot die saamen gestelde koomen, sullen wy eerst eenige eenvoudige sweetmiddelen noemen en optellen.

Welke datse onder de eenvoudige gewassen uitsteeken.

Onder de *eenvoudige gewassen*, munten derhalve eerstelijk *de wortelen* van den Opregten Kalmus van Angelika, Virgi-

ni-

nische Slangwortel, van Eppe, van Carlyn. van China, Contrajerve, Gentiaan, Peſtwortel, Zalſeparil, Tormentil, Sedower, Gengber. *Ten tweeden de Kruiden en Blaaden* van Kardebenedict, Geitenkruid, Orego, Wynruit, Saly, Schorftkruid, Waterlook, Quendel: *Ten derden de Bloemen*, Gouds Bloemen, Kamillen, Vlier, Saffraan: *Ten vierden de Beyen*, van Jenever, Laurier of Bakelaar, Vlier; *Ten vyfden de Saaden* van Eppe, Akelei, Citroenen, Lavas, Kers: *Ten ſeſten de Houten*, als Pokhout, Geneverhout, Saſſafras: *Ten ſeevende de Baſten of Schorſſen* van Eſſchen, Pokhout, Jeneverhout Saſſaffras, mitsgaaders van Oranjen Appelen en Citroenen: *Ten agſten de Gommen* van Pokhout en Jeneverhout enz.

Onder de Bergſtoffen en Dieren.

Onder de *Bergſtoffen en de Dieren* werden by uitſtek de naavolgende *eenvoudige dingen* gepreeſen; als de Turkſe geſeegelde aarde, die van Malta, de Hoogduitſe uit Stirien (die ook reuſel van de Son werd genaamt) en die van Lignits (de welke ook reuſel van de Maan en bergſtoffelijke Eenhoorn van ſommige werd genaamd) Barnſteen, Swavel, Ooſterſe en Weſterſe Beſoarſteen, ook Malabariſche, die gepoederd geelagtig van verwe is, als ook den door konſt gemaakten van Goa; en den Verkens ſteen, by de Portugeeſen jaa nu gemeenelijk *Pedro del Porco* genaamt, dewelke in de Galblaas van een Egel of Yſer Varken gevonden werd, ſynde vlees koleurig, of liever gelyk aan de leever koleur, gelyk als Schobagtig, ſeer bitter van ſmaak, ſeer ſterkelyk en met de hoogſte verligting het ſweet, als meede ſomtyds te gelyk den afgang verwekkende, en dat wel in alle koortſen, en inſonderheid de quaadaardige; in den Sprouw, benaauwtheeden voor 't Hart, Pokjens, maaſelen, enz. Het werd meeſttyds by afweekſel ingegeeven, en ook ſomtyds, hoewel ſeer ſelden in poeder, want het ſoude al te veel koſten, maar het is van ſeer groote kragt, om de koortſen te verjaagen, en als dan gebruikt men het op de naavolgende wys en gifte.

Beſchrvving van den Varkens ſteen en deſſelfs kragten en gebruik.

℞. *Petro del Porco* gr. vj
Margar. pp.

Neemt Van den Seen, of Pedro del Porco. 6. greinen.
Bereide Paarlen,

Herts-

℈. C. ſp. pp. a gr. v	Hertshoorn Philoſoophs bereid,
M. F. Pul. Temiiſ.	van elks ʒ. greinen.
	Mengt het, en maakt'er een ſeer fyn
	Poeder van.

Het Afweekſel werd meeſtyds gemaakt met Kardebenedikt, of diergelyk eenvoudig overgehaald waater, in dien naamelijk de geleide ſteen een uur of anderhalf, of twee (naa dat het waater min of meer bitter werd) in twee oncen daar van werd gelaaten; dit bittere afverwſel of liever afweekſel werd, om dat het waater daar van niet werd geverfd, aan de ſieke gegeeven; Maar om dat ſeer veele deftige Mannen van deeſen Steen genoeg en ten overvloed hebben geſchreeven, ſal ik in 't vervolg niet anders als het geene ik in deeſe en geene ſiekte enz. hebbe waargenoomen aan de *Vlytige Leeſers*, bekend maaken: Egter wilde ik dat men *agt gaf*, dat de buitenſten rok, of blaasje, waar meede deeſen Steen dikwyls is om wonden, geen blaas en is, maar alleenlijk een dun gedroogd blad, met een lymagtige ſtoffe ſeer konſtiglyk daar aangehangen; dewelke door de weekinge in warm gemaakt eenvoudig overgehaald waater ſeer ligt werd ontdaan; hoedaanig nu gedroogd blad ik bewaar, en aan yder een kan laaten ſien. Mitsgaaders ook de Steenen uit de Waaterblaas der Menſchen, en uit de Galblaas der Runderen, enz. den Eenhoorn, Hertshoorn, als meede dat t'ſaamen-geſtelde Poeder van de *Gravin van Kent*, dat in de Koortſen, Pokjens, Maſelen, en benaauwtheid voor 't hart ſoo vermaard is, en aan de meeſte Geneeskonſt Oeffenaars, niet alleen in Engeland, maar ook in deeſe Landen ſeer gemeen is, jaa ook door ons ſeer dikwyls is ingegeeven, uit den Wortel Contrayerva, Paarlen, Ooſterſe Beſoarſteen, bladgout enz. toebereid.

Beſchryving van het Poeder van de Gravin van Kent.

Maar ſommige meinen dat het naavolgende voorſchrift, het opregte van het Poeder van de Gravin van Kent is.

℞. *Extr. ped. cancror.*	Neemt Het uiterſte van de kreefts-
℥. j	poten.
Ocul. cancr.	Kreefts-oogen.

Andere Beſchryving daar van.

Coral. Rubr.	Rood bloed koraal op een Steen
Margarit. pp. a ℥j	klein gewreeven, van elks een
Succini Albi præpr. ℥ß	vierendeel loots.
Rad. Contrajer. ℈ij	Witte barnsteen, geprepareerd een
Lap. Besoard. Orient.	half vierendeel loots.
Troc. de Viper. a ℈j	Wortel Contrayerva, 2. scrupels.
Os. de Corde Corvi gr. xvj	Orientaalschen Besoarsteen.
Auri foliat. ℈ß	Adderen vlees brootjens, van yder
M. F. Pul. Tenuissim.	1. scrupel.
	Beentjens uit een Harten hert, 15.
	greinen.
	Bladgoud een half scrupel.
	Mengt het, en maakt van alles een
	seer fyn Poeder, dat men niet
	wel te besluiten moet bewaa-
	ren.

Laat van dit Poeder met een weinig slyms van Gom Dragant ronde bolletjens werden gemaakt, die men naa de konst moet droogen, en lange naa yder believen bewaard konnen werden.

Ook is geensins van 't minste het Poeder van de kreeftschaaren op de naavolgende wys in den Londenschen Apoteek beschreeven.

Poeder van Kreefts-schaaren van die van Londen.

℞. *Margarit. pp.*	Neemt Bereide Paarlen.
Ocul. Cancr. pp.	Kreeft oogen.
Coral. rubr. pp.	Bloedkoraal.
Succini albi	Barnsteen.
C. C. Sp. pp.	Hertshoorn Philosophis bereid.
Lap. Besoard. Orient. a ℥ ß	Oosterschen Besoarsteen, van elks
Pul. è Chel. Cancror. ℥iij	1. loot.
M. F. Pul. Tenuissimus.	Het Poeder van de kreeftschaa-
	ren 3. oncen.
	Mengt het, en maakt van alles
	een seer fyn Poeder.

Laat

Laat met soo veel Gelei van onse Adderen, naa dat haar het vel is afgestroopt, als genoeg is, van dit Poeder kleene Appeltjes gemaakt, en met Blad Goud verguld en voorsigtiglyk gedroogd werden.

Sommige doender ook wel den Wortel Contrayerva tot een loot toe by, en sy meenen dat het als dan sterker sal doen sweeten.

Uit de voornoemde en diergelijke eenvoudige dingen der gewasschen, werden veelderley sweet-middelen *Eenvoudige en t'saamengestelde*, bereid; *d'Eenvoudige* syn of *Waaters*, of *Geesten*, of *Syroopen*, of *Geley* enz. en *eerstelyk*

Eenvoudige sweet dryvende waateren.

Munt onder de eenvoudig *Waateren* uit, 't waater van Angelika *Wortels*, van Sassafras-hout, *van de blaaden* van Eppe, Waterlook, Lavas, *Jeneverbeyen*, Citroen schellen, van *Vlierbloemen*, met of sonder gisting alle en elk in 't bysonder toebereid.

Geest.

Ten tweeden, soo steekt onder de eenvoudige *Geesten* uit. Den Geest van den Angelika *Wortel*, van een seer soeten reuk en smaak by andere soetagtige dingen gemengd, van Jenever *Beyen*, van Pok- en van Eiken *Hout* door een gepypten Kromhals naa de wys van *Glauber* bereid, van *het Saad* van Eppe, van de *Bloemen* van Kamillen, Vlier en Saffraan, van de *Schillen* van Citroenen in de benaauwtheeden voor het hart uitwinden, en uitslymige en wrange vogten voortgebragt, seer toegepast. enz.

Syroopen.

Ten derden onder de *Syroop*, is geensins de minste de Syroop uit het sap der blaaden van den gesseegenden Distel, uit het sap van de Klaproosen, uit het sap van de blaaden van den waaterlook, enz.

Geleyen.

Ten vierden Geley van Geneever beyen, van Vlier beyen (dat ik heb vernoomen in sommige lighaamen ook openlyf te maaken) van de Hadich beyen, gaan alle de andere te booven.

Hoe meenigerley t'saamgestelde. Welke dat onder de sweetdryvende t'saamengestelde waateren, uit Munten.

De t'saamgestelde, syn meede of *Waaters* of *Geesten*, *Electuarien*, *Uittrekssels*, *Afkookssels* en *Afverwssels*.

Onder *'t samengestelde sweet-dryvende waateren* werden de naavolgende voornaamentlijk gepreesen als het Theriaac-waater *van Andernach*, *van Crollius*, *van Hartman*, *van Platerus*, als meede meer andere met overgehaalde Brandewyn of met Asyn Geest of Asyn selfs, door weeking en uit trekking toebereid: hier is

in gebruik het *eenvoudige Theriaac-waater*, door overgehaalden Brandewyn op Theriaac van *Andromachus* gegooten, en in een waater bad t' saamen geweekt, toebereid; by seeker Geneeskonst. Oeffenaar is het *volgende* in seer veel gebruik.

Sweetdryvende teegens-koorts-teelt.

℞. *Rad. Angelicæ*
Imperat.
Valerian.
Contrayer.
Zedoariæ a ℥j
Dictam. albi
Aristol. Rotundæ.
Chelidon. Major. a ℥vj
Fol. Card. bened.
Scabios.
Rutæ
Scordii a m.j
Melissæ
Dictamni Cretic. a m.ß
Flor. Hyperici
Calend.
Sambuci a p.iij
Bac. Junip.
Lauri
Cort. Guajac.
Sassafr. a ℥ß
Citri
Aurant. a ℥vj
Sem. Siler. mont.
Apii a ℥ij
Croci optimi ℥ß
Nucis Moschat.
Myrrhæ. Sal. Ammon. mixt.

Neemt Wortelen van Angelika.
Meesterwortel.
Valeriaan.
Contrayerva.
Sedowar, van elks 1. once.
Wit Esschenkruid.
Ronde Hoolwortel.
Groot Schelkruid, van elks anderhalf loot.
Blaaden van Karde Benedikt.
Schorft kruid.
Wynruit.
Waaterlook, van elks een handvol.
Citroenkruid.
Dictamnus uit Kandie, van yder een halve handvol.
Bloemen van Sint Janskruid.
Goutsbloemen.
Vlier van elks ℥. Pugillen.
Beyen van Jenever.
Laurier.
Schors van Pokhout.
Sassafras, van elks een loot.
Citroenen.
Oranjenappelen, van elks vyf vierendeel loots.
Zaad van Etels Komyn.
Eppe, van elks een half loot.
Van den besten Saffraan een loot.
Nooten Musschaat.

Roo-

Cardam. major. a ℥iij	Roode Mirrha met gepoederd Salmoniac byſonderlyk gemengd.
Opii correct. ℥ß	Groote Cardemom, van yder drie vierendeel loots.
Cinamom. acut. ℥iij	Verbeeterde Opium een loot.
Conciſ. & contuſ. affunde	Scherpe Kaneel 3. oncen.
Sp. Tartar. ℥iij	Geſneeden en geſtooten ſynde, gietter by
Vini ſuper rad. Angel. Reſt. pint. IX.	Geeſt van Wynſteen drie oncen.
	Wyn, op wortels van Angelica gegooten, en weer afgehaald 11. pinten.

Laatſe te ſaamen agt daagen in een waaterbadt weeken, de vaaten wel beſlooten ſynde, daar naa doorgeſygd, en tot het gebruik bewaard werden. *Het dryft het ſweet wel ſagtelyk, maar overvloedig uit, het komt in de koortſen ſeer te pas.*

Wyl wy nu melding hebben gedaan van de ſweetdryvende Theriaac waaters enz. die door den overgehaalden Brandewyn ſyn bereid, voegen wy met regt ſommige met den Geeſt van den Aſyn toe gemaakt hier by, onder de welke uitmunten, *den Theriaac Aſyn en Aqua Prophylactica van de Heer de le Boe Sylvius.*

℞. *Rad. Angelicæ*	Neemt Wortelen van Angelika.
Zedoariæ a ℥j	Sedoar van elks 1, once.
Petaſitid. ℥ij	Peſtwortel. 2. oncen.
Fol. Rutæ ℥iv	Blaaden van Wynruit 4. oncen.
Meliſſæ	Meliſſe of Citroenkruid.
Scabioſæ	Schorftkruid.
Flor. Calend. a ℥ij	Goutsbloemen, van yder 2. oncen.
Nuc. Jugland. in-mat lb ij	Onrype Okkernooten geſneeden 2. pont.
Pomor. Citri lb j	Verſſe Citroenen geſneeden een pont.
Cont. affunde	

Beſchryving van het vooebehoeding waater van Sylvius.

Aceti Vini Optim. ad iij *partes per f. Deſtil.* tb. XII. *Deſtil. S. A. ad ſiccitat.*	Laat het alles te ſaamen geſtooten werden, giet 'er daar naa by Van de beſten Wynazyn tot drie vierendeel in de Sandkapel in een Glaaſen Kolf overgehaald, 7. Pinten.

Laat het een nagt t'ſaamen weeken, en laat het daar naa met een langſaam vuurtje Diſtilleeren tot dat het droog is, en dat ſonder aan te branden; uit het naagebleeven drooge, maak naa de konſt een uittrekſel, dat van ſeer groote kragten is.

Onder alle de *Geeſten* ſpand de kroon, den *Theriaac Geeſt van den Heer Michaël*, als meede *den gekampherden Theriaac Geeſt*, ook den *Drietalgeeſt*, of de Sweetdryvende in de ſeer haaſtige ſiektens van *Paracelſus*, en 't Eenvoudig Mengſel, dat ook het Mengſel van drien werd genaamd, zynde op de volgende wys bereid.

Mengſel van drien.

℞. *Spir. Theriac. camph.* ℥v *Tartar.* ℥iij *Vitriol. Rectific.* ℥j *M. Dig. per menſem Philoſop.*	Neemt Geeſt van Theriaac, die gekampherd is 5. oncen. Wynſteen 3. oncen. Kooperrood overgehaald. 1. once. Mengſe en laat het weeken, de Vaaten ſeer wel geſlooten zynde, een Chymiſche Maand.

Den gekampherden Theriaac geeſt ſchryft Hartman op deeſe wys voor.

Gekampherden Teriaac geeſt.

℞. *Theriac. Androm. vet.* ℥v *Myrrhæ rubr.* ℥ij ℔ *Croci optimi* ℥ ℔ *In Cucurbita mixtis affunde. Sp. vini rectif.* ℥x	Neemt Ouden Theriaac van Andromachus 5. oncen. Roode Myrrha 2. en een half once. Saffraan 1. loot. Deeſe in een kolf gemengd ſynde ſo giet 'er op, Seer dikmaals overgehaalde Brandewyn, x. oncen.

De

De vaaten seer wel geslooten synde, laatse een tyd lang weeken, en dan den gebekten helm daar opgeset synde (naa dat in den selven een half loot van den besten Kampher klein gewreeven is gelegd) en de saamenvoegselen digt geslooten; laat dan met een sagte warmte van den beginne, daarnaa met sterker den Geest daar werden afgehaald, en driemaalen den geest weederom by het geene onder in den kolf is gebleeven by gegooten, en dan al weederom afgehaald werden. Een gekampherde Theriacale weesentlykheid (*Essentie*), dewelke deesen geest te booven gaat, sie *Naarstige Leezer* by *J. Zwelfer*.

Den selfden nu genoemde Geneeskonst Oeffenaar heest meede veel in 't gebruik *den naavolgende sweetdryvende gift weederstaanden Geest*.

℞. *Rad. Angelic.* ℥i ß
Petasitid.
Valerian.
Zedoariæ a ℥ ß
Fol. Scord. recent.
Rutæ recent.
a ℥ ij
Majar. nobil.
recent.
Salviæ recent.
a ℥ j
Flor. Calend. ℥ i ß
Bac. Laurl
Juniper.
Cort. Aurant.
Citri a ℥ ß
Myrrhæ rubr. ℥ vj
Macis ℥ ij
Croci optim. ℥ ß
Camphor. ℥ ii ß
Conc. & contus.
affunde
Sal. Volat. oleos ℥ ij

Neemt Wortelen van Angelica, anderhalf once.
Peslwortel.
Valeriaan.
Sedowar, van elks 1. loot.
Blaaden van Waterlook.
Verse Wynruit van elks 2. oncen.
Verse Edele Majelein
Verse Saly van elks een once.
Bloemen van Goutsblom anderhalf once.
Beyen van Laurier.
Jenever.
De buitenste schillen van verse Oranjen Appelen.
Citroenen, van elks een loot.
Roode Mirrha anderhalf loot.
Foelie een half loot.
Van den besten Saffraan 1. loot.
Campher anderhalf vierendeelloots.

Sweetdryvende gift weederstaande geest.

Ge-

Sp. Vini super Gran. Actes rectif. pint. vij
Spir. Abstracto in-sunde
Opii præpar. ℥ß
Syr. è succo Scordii Card. Bened. a ℥ij
M.

Gesneeden en Grof gestooten synde, giet 'er by
Vlug Oliagtig sout. twee once.
Brandewyn op Vlierbeyengegooten en afgehaald 7. pinten.
Naa een genoegsaame weeking met een sagte warmte het tot dat het droog is overhaalende, soo trek 'er den geest af, in welken afgehaalden geest laat weeken
Bereiden Opium 1. loot.
Syroop van het Sap van waterlook.
Gesceegende Distel geperst, bereid, van elks 2. oncen.

Mengt het, en bewaard het in een wel geslooten Glas tot het gebruik.

Onder de *Sweetdryvende Electuarien* soo steeken uit, *Theriaac van Andremachus*, *Saxische Theriaac*, *Mitridaat van Damocrates*, *Diascordium van Fracastorius*, *Diascordium van Sylvius*, als meede de *twee naavolgende* seer Sweetdryvend synde, dewelke ik alle aan prys.

Sweetdryvend Electuary.

℞. *Rad. Angelic. Contrajer. a* ℥j
Tormentil. Zedoaria a ℥ß
Irid. Florent. ℥vj
Fol. Scordii ℥j
Dictam. albi
Ruta
Lauri a ℥v
Flor. Calend. ℥iij
Cort. Guajac. Sassafr. a ℥ß

Neemt wortelen van Angelika.
Contrayerva van elks 1. once.
Tormentil
Zedowar, van elks 1. loot.
Ireas van Florencen, anderhalf loot.
Blaaden van Waaterlook 1. once.
Witten Dictamnus.
Wynruyt.
Laurier, van elks vyf vierendeel loots.
Goutsbloemen drie vierendeelen loots.
Schorssen van Pokhout.

Sassa-

Bac. Lauri ʒii ℈	Saſſafras, van elks 1. loot.
Terræ ſigillat.	Bakelaar twee en een half vierendeel loots.
Styrac. Calam.	Geſeegelde Aarde 1. once.
Macis	Styrax Calamiet.
Spic. Nardi a ʒij	Foelie
Cort. Aurant.	Spica Nardus, van elks 1. half loot.
Myrrhæ rubr.	't Buitenſt van de Oranjen ſchil.
Cardam. minor.	Roode Mirrha.
a ʒiij	Kleine Kardemon, van elks drie vierendeel loots.
Croci optim. ʒvj	Van de beſte Saffraan anderhalf loot.
M. F. Pul.	Maakt van alles een ſeer fyn Poeder, en neemt dan.

℞. *Hujus pulv.* ℥xij	Van dit ſeer fyne Poeder, by voorbeeld 12. oncen.
Rob. Samb.	Geley van Vlierbeyen.
Syr. Limon. a ʒxviij	Syroop van Limoenen, van elks 18. oncen.
Ol. Aurant.	Oly van Oranjen ſchellen.
Citri a ♃j	Citroenſchellen gediſtilleerd, van elks 1. ſcrupel.
Opii diſſol. & iterum inſpiſ. ʒij	Opium geſmolten en weer verdikt een half loot.
Et iterum Vino optim. calid. diſſol. F. S. A. opiat.	En ſmelt deſelve weederom in een genoegſaame meenigte warmen goede wyn, en laat het 'er werden by gemengd.

Maakt 'er, naa de konſt een Opiaat van, de Gift daar van ſynde van een half vierendeel loots tot een half loot toe.

℞. *Rad. Ariſtol. rotund.* ʒij	Neemt Wortels van Ronde Hoolwortel 2. oncen.
Gentian.	Gentiaan.

Sweetdryvend Electuary leer kragtelyk het sweet verwekkende

Læviſtic.
Imperat. a ℥ii ß
Galangæ
Valerian.
Emul. camp. a ℥i ß
Fol. Scordii
Rutæ
Lauri a m. ij
Card. Bened. m. iij
Flor. Calend. ℥ß
Sem. Apii ℥vj
Citri ℥j
Bac. Lauri ℥i ß
Nucis Muſchat. ℥ß
Cort. Guajaci
Saſſafr. a ℥j
Opii per exhalat. correct. ℥ß
Conc. & contuſ. affunde
Spir. Vini Sup. Rad. Angel. & Bac. Junip. Rectif. Q. S. Digerendo abſtrahat. tinctur. filt. & evap. ad Syr. Liq. conſiſt.

Lavas.
Meesterwortel, van elks twee en een half once.
Galega.
Valeriaan.
Alantswortel, van elks anderhalf once.
Blaaden van Waaterlook.
Wynruit.
Laurier, van elks twee handenvol.
Kardebenedikt 3. handen vol.
Goutsbloemen 1. loot.
Saat van Eppe anderhalf loot.
Citroene een ons.
Bakelaar anderhalf ons.
Noote Muschaat een loot.
Schors van Pokhout.
Saſſafras, van elks een once.
Opium door uitwaaſſeming verbeeterd 1. loot.
Geſneeden en Geſtooten synde, giet'er by,
Brandewyn op Jenever beyen en Angelika wortel gegooten en afgehaald, soo veel als genoeg is.

Laat door weeking uit deese dingen soo dikwyls haar weesen en kragt werden afgehaald, door dikwyls het afverwsel daar van af te gieten, en met nieuwen Geest daar weer by te doen, tot dat de selve daar van niet meer geverft werd, of dat in deselve smaak of kragt meer werd vernoomen; laaten alle de uittrekkingen met malkanderen vermengd en doorgaan, en in een laagen kolf door een sagte warmte een Geest afgehaald werden (welken geest meede sterk het sweetdryfd) tot de dikte van een vloeyende Syroop, by welk

welk vloeibaar uittrekſel, men het volgend ſeer fyn Poeder moet doen,

℞. *Rad. Contrayer.* ℥ij	Neemt Wortels van Contrayerva,
Zedoariæ	die niet wormſteekig ſyn twee
Crocī optimi a ℥vj	oncen.
Myrrhæ rubr. ℥iij	Sedowar.
Macis ℥vj	Van de beſte Saffraan, van yder
Flav. cort. Aurant. ℥ß	anderhalf loot.
C. C. Sp. pp. ℥ij	Roode Myrrha drie vierendeel-
Terræ ſigil. ℥i ß	loots.
F. Pul. cui admiſce	Foelie anderhalf loot.
Ol. Cinamom. ℈ß	't Geel van de Oranjen ſchil een
Cort. Citri	loot.
Aurant. a	Hertshoorn Philoſoophs gebrand.
gt. xv	2. oncen.
Cum ſuperiori extracto	Geſeegelde Aarde, anderhalf once.
F. S. A. Electuarium.	Laat van elk by ſonder een ſeer fyn Poeder werden gemaakt, doe daar by
	Gedeſtilleerde Oly van Kaneel een half ſcrupel.
	Citroenſchil.
	Oranjen ſchil, van elks 15. druppels.
	Mengt het, en doe het by het vloeibaar uittrekſel, maar ſoo het niet vogtig of vloeibaar genoeg mogte weeſen, laat 'er dan werden by gedaan
	Geley van Vlier beſeyen, ſoo veel als genoeg is.

Laat daar van naa de konſt een Electuary gemaakt werden, dat ſeer kragtelyk het ſweet verwekt,

De naavolgende beſlaan onder de *Sweetdryvende Uittrekſels* de laatſte plaats niet, als het *Teegen-Peſt Uittrekſel* van *J. Zwelfer*

ſie om deſſelfs ſeer groote deugden, hier daar van den geheelen t' ſaamenſtel.

Teegen peſt uittrekſel van Jan Zwelfer.

℞. *Rad. Angelic.* ℥ij
Anthor.
Contrajer. a ℥j
Enul. camp.
Imperat.
Leviſtici
Morſ. Diabol.
Scorſoneræ a ℥ij
Zedoariæ ℥iij
Herb. Scord. rec.
Rutæ a ℥iv
Flor. Calend.
Croci a ℥j
Cort. Citri recent.
℥ii ℔
Bac. Juniper. ℥iij
Paridis ℥i ℔
Sem. Rutæ.
Citri. a ℥j
Myrrhæ rubr. ℥ij
Conc. & contuſ. cum S. Q. Spir. Vini Extr. S. A. Tinct. cui Filtr. & Evap. ad Extr. conſiſt. adde
Ol. Angelicæ.
Cort. citri.
Rutæ
Succini a ℥i ℔
Tribus Sachar. unciis permixtor. F. Extract.

Neemt Wortelen van Angelika twee oncen.
Anthor.
Contrayerva, van yder een ons.
Alant.
Meeſterwortel.
Lavas.
Duivels beet.
Scorſonere, van elks 2. oncen.
Sedowar 3. oncen.
Verskruid van onſe waaterlook.
Wynruit, van elks 4. oncen.
Goutsbloemen.
Ooſtenrykſe Saffraan, van elks een once.
't Geele van verſſe Citroen ſchellen twee en een half once.
Jeneverbeyen 3. oncen.
Wolfsbeyen anderhalf once.
Saad van Wynruit.
Citroenen van elks een once.
Rooden Mirrha. 2. oncen.
Geſneeden en grof geſtooten ſynde, in een Glaſen-kolf gedaan, laat het met een genoegſaame meenigte Brandewyn werden uitgetrokken, ten verſcheiden maalen daar op gegooten, tot dat alle de deugd en kragt daar is afgetrokken, nog dat de Brandewyn daar meer eenige koleur uithaald, laaten dan alle de uittrekſels doorgeſeegen ſynde over den helm, tot de dik-

dikte van Extract werden gehaald, waar by dan doe
Gedistilleerden Oly van Angelika.
Verſſe Citroen ſchillen.
Wynruit.
Barnſteen, van elks anderhalf vierendeelloots.
Eerſt onder drie oncen Fyn geſtooten Broodſuiker
Gemengd ſynde,
En laat het werden een edel teegengift extract of uittrekſel.

Mitsgaaders het *Koorts-verdryvend Uittrekſel* op de 222. en 223. bladz. beſchreeven, gelyk meede *het volgende* ten behaagen van iemand, dewelke als hy langen tyd aan een eenvoudige gaande en koomende derdendaagſe koorts, maar ook kort daar op aan een dubbelde had gegaan, en dat hy niets anders als Pillen konde in neemen, van ons over ontrent een jaar uitgevonden; waarom dat ook den *naarſtigen Leeſer*, in't vervolg de gantſche geſchiedenis der ſicke ſal vinden.

℞. *Rad. Gentian.* ℥iij
Imperat.
Zinziber a ʒj
Leviſtic.
Angelicæ
Ariſtoloch. rotund. a ʒx
Fol. Eupat. cannab.
Card. bened.
Abſint.
Scordii a m. ij ℈
Rutæ
Sum. centaur. min.
a m. ij

Neemt Wortelen van Gentiaan drie oncen.
Meeſterwortel.
Gengber, van elks een once.
Lavas.
Angelika.
Ronde Hoolwortel, van elks derdehalf loot.
Blaaden van Boekjens kruid.
Kardebenedikt.
Alſem
Waaterlook, van elks anderhalve handvol.
Wynruit.

Sweet en koorts-verdryvend Uittrekſel in de derdendaagſe koorts voorgeſchreeven.

Cort. Lign. Guajac. ℥ij	Toppen van kleine Centauria, van yder twee handenvol.
Bac. Lauri ℥ i ß	Schorſſe van Pokhout 2. oncen.
Juniper.	Beyen van Laurier anderhalf once.
Sem. Nigellæ a ℥j	Jenever.
Opii per exhalat correct. ʒ i ß	Saad van Nardus, van elks 1. once.
Conc. & contuſ. affunde	Opium door uitwaſſeming verbeeterd, anderhalf vierendeel loots.
Sp. Vini Rect. Q. S. Extrah. S. A. Tinctur. cui Evap. ad conſiſt. Syrup. immiſce pulv. ſequent.	Geſneeden en geſtooten ſynde, giet 'er by,
	Overgehaalden Brandewyn, ſoo veel als genoeg is.
	Tot dat het naamentlijk daar meede drie of vier vingeren breed bedekt is, laat het dan op een warme plaats agt daagen weeken, en het Afverwſel afgegooten, en dan weer daar by gegooten werden
	Over gehaalde Brandewyn, ſoo veel als genoeg is.

Laat het nog weer agt daagen of langer weeken, en laat dit ſoo veel maalen hervat werden tot dat geen koleur, deugd of ſmaak meer uit de ſaaken getrokke werde; laaten de doorgeſeegene en doorgeſypelde Afverwſels gemengd werden, en in een Glaaſen Kolf gedaan, en met een langſaam vuur den Wyngeeſt daar weer afgehaald werden (die ſeer bequaam is in de Koortſen tot een Koorts-verdryvende Sweet-middel) tot de dikte van een dunne Syroop of een weinig dikker, en als dan

℞. *Rad. contrajer.* ʒvj	Neemt Wortels Contrayerva, niet wormſteekig, anderhalf loot.
Myrrhæ rubr.	Roode Mirrha.
Croci optim. a ℥ ß	Van de beſte Zaffraan, van elks een loot.
Sal. volat. ſuccini	Vlug-ſout van Barnſteen.
Gum. Guajac. a ʒiij	Hars van Pokhout, van elks drie vierendeel loots.

Kreeft-

Ocul. cancr.	Kreeft-oogen
Flor. ſulph. a ℥ij	Bloem van Swaavel van elks een half loot.
ſal. ammon. rubri ℥iij	Roode Bloem van Salmoniac drie vierendeel loots.
M. F. Maſ. Pil.	

Mengt het t'ſaamen, en maakt 'er een ſeer fyn Poeder van, laat dat by dit vloeibaar uittrekſel werden gemengd, en gebragt werden tot de dikte van Pillen: deeſe Pillen doen kragtig ſweeten en neemen gelukkig de koortſen weg. de Doſis is van 15. greinen tot 25. en ſomtyds nog een weinig meerder.

Sweetdryvende Afkookſels ſal den *Verſtandige Leezer* in het vervolg vinden, daar wy van de Voorſchriften der Sweetmiddelen ſullen handelen.

Onder de Sweet verwekkende weeſendlykheeden, ſyn inſonderheid van ſeer groote werking en kragten de naavolgende, als *de gekampherde Theriacale weeſentlykheid* van *J. Zwelfer* en zyn *Teegengiftige Weeſentlykheid*, als meede *het volgende*, dat ſeer veel in de Geneeskonſt-Oeffening gebruikt werd van een van myn alderbeſte Vrienden Sweet verwekkende weſentlykheid.

℞. *Rad. Imperat.*	Neemt Wortels van Meeſterwortel.
Valerian. a ℥j	Valeriaan, van elks 1. once.
Leviſtiei	Lavas
Zedoariæ	Zedowar
Irid. Florent. a ℥vj	Florentynſchen Ireas, van yder anderhalf loot.
Fol. Rutæ m. iij	Blaaden van verſſe Wynruit 3. handen vol.
Scordii	Waterlook
Lauri a m. i ß	Laurier, van yder anderhalve handvol.
Bac. Juniper.	Beyen van Jenever.
Lauri	Laurier
Myrrhæ Rubr. a ℥i ß	Roode Mirrha van elks anderhalf once.
Croci optim.	Van de beſte Zaffraan.
Extr. cort. aurant. citri	

De

Macis a ℥ß
Camphor. ℥ij
Conc. & contuſ. affunde
Spir. Vini ſuper rad. Angel. & cort. Citri Rectif. pint. iij
Vini Hiſpan. optim. pint ij
Diger. per oſtid. & ex cucurb. vitrea humili abſtrah. ſpir. ad ſiccit. ex facib. relict. F. S. A. Extr. in ſpir. Abſtract. diſſolvend. cui tum infunde ſequent.

De buitenſte ſchil van de Citroenen Oranjen appelen
Foelie, van elks 1. loot.
Campher een half loot.
Geſneeden en grof geſtooten zynde giet 'er by,
Brandewyn op Angelika wortels gegooten en afgehaald.
Op verſſe Citroen Schellen meede gegooten en afgehaald, van elks anderhalf pint.
Van de beſten Spaanſchewyn 24. oncen.
Laat het met een ſagte warmte agt daagen weeken, en laat dan uit een laagen glaaſen klof den geeſt (maar egter ſonder aanbranding) tot dat het droog is, daar werden afgehaald, uit het naagebleeven, laat volgens de konſt een uittrekſel gemaakt werden, en dat inden overgehaalden geeſt ontdaan werden, in welken geeſt de volgende dingen moeten te week geſteld werden.

℞. *Rad. Angelicæ* ℥ij
Zedoariæ
Galangæ a ℥iß
Fol. Rutæ
Salviæ
Lauri a ℥ij
Calend.
Sem. Rutæ a ℥ij
Bac. Lauri ℥iß
Cort. Guajac.
Extr. Cort. Aurant. a ℥ij

Neemt wortelen van Angelika twee oncen.
Zedoar.
Galega, van elks anderhalf once.
Blaaden van Wynruit 3. oncen.
Salie
Laurier van elks 2. oncen.
Gouts Bloemen.
Saad van Wynruit van yder een ons.
Bakelaar anderhalf once.
Schors van Pokhout.

't Bin-

Cinam. acut. ℥ iij	't Buitenſt van d'Oranjen Schel, van elks 2. oncen.
Croci optim.	Scherpen Kaneel 3. oncen.
Card. minor. a ℥ ß	Groote Kardemom van yder 1. loot.
Conc. & contuſ. diger. per Octid.	Van de beſte Saffraan.
Tinct. Effund. ſpec. relict. affunde	Geſneeden en geſtooten zynde, laat het weederom met den voornoemden Geeſt agt daagen of langer tot een genoegſaame uittrekking der dingen t'ſaamen weeken, laat als dan het Afverwſel werden afgegooten, en by het nagelaaten gegooten werden,
Spir. Vini Q. S. & abſtrah. Spir. Tinctur. addend. cui inmiſce	Brandewyn ſoo veel als genoeg is.
Syr. è Suc. card. bened. ℥ vj	En het naa een genoegſaame weekinge met een Glaaſen Kolf diſtilleerende den Geeſt werden afgehaald, om by het eerſte Afverwſel te mengen, in het welk ontdoe
Ol. cort. Aurant. ℥j	Syroop uit het Zap van den Geſeegenden Diſtel bereid 6. oncen.
M. F. Eſſent.	Oly uit verſſe Oranjen Schellen overgehaald, en in den Syroop met een weinig van het Afverwſel ontdaan, een vierendeel loots.

Mengt het, en laat deeſe Weeſendlykheid (van ſeer groot vermoogen en kragten,) tot het gebruik, in ſeer wel beſlootene Vaaten bewaard werden.

Onder de *Sweetdryvende Afverwſels* ſoo munt uit *dat Afverwſel*, dat in *Duitsland* ſoo ſeer is vermaard, en de *Teegengiftige van D. J. Michaël* werd genoemd, dewelke beſtaat uit

Teegengiftig Afverwſel van D. J. Michael.

℞. *Spir. ejus Theriac.* ℔ ß	Geeſt van Theriaac, *van ſyn maakſel.* 6. oncen.
Tart. Rectif. ℔ iij	Wynſteen overgehaald, 36. oncen.

Vitriol. lbj
Camph. ʒß
Invicem mixt. & per retort. destil. ting. santal. rubr.

Kooperrood 12. oncen.
Kampher 1. loot.
Te saamen gemengd, en door een kromhals overgehaald, en met rood Sandelhout geverft synde, werd t'saam gesteld. Ik had 'er den Theriaac Geest wel by gevoegd, ten waare hy van soo veele Wortelen, Kruiden, Bloemen, enz. was t'saamen gesteld, en nu over al te koop stond.

Seer dikwyls heb ik in't gebruik gehad het naavolgende Sweetdryvend Afverwsel, en dat heb ik in koude siektens, voornaamentlijk uit slymige en weyagtige vogten ontstaan, met een voorspoedige uit komst gegeeven:

Sweetmaakend afverwsel.

℞. *Gum. Guajacin.* ʒiij
Croci optimi ʒiß
Extr. cort. Aurant. ʒij
Macis ʒß
Fol. Ruta recent. m.iij
Conc. & contus. affunde Spir. Vini Rectif. super rad. Angel. & cort. citri ʒxxiv
M. Diger. per duas Septiman. Gum. Guajac. affunde
Spir. supra dicti ʒviij
Et diger. loco Calid. Tinct. Confund. & serv. Usui.

Neemt Hars van Pokhout 3. oncen.
Van de beste Zaffraan anderhalf once.
Het buitenst van d'Oranjen schellen 3. oncen.
Foelie 1. loot.
Verse Wynruit Blaaden 3. handen vol.
Gesneeden en gestooten zynde (uitgesonderd den Pokhout Hars) giet'er by,
Brandewyn op gestoote Angelika Wortelen gegooten en daar afgehaald.
Verse Citroen schellen meede gegooten en weer afgehaald, van yder 12. oncen.
Gemengd synde soo laat het ontrent veertien daagen saamen staan weeken; op den hars van't Pok-

Pokhout giet byſonder,
Van de voornoemde Geeſten, van
yder 4. oncen.

En laat het op een warme plaats agt daagen weeken, en het Afverwſel by het eerſte Afverwſel gedaan werden; het welke naa een genoegſaame uittrekking zynde afgegooten, tot het gebruik moet bewaard werden.

Met regt werden hier Schei-konſtige *Sweet-middelen* by gedaan, ſy werden nogtans meeſt tyds in een minder Gift als wel de Galeniſche ingegeeven; ſy ſyn meede en aangenaamer, of ſmaakeloos en nogtans kragtiger, inſonderheid indien ſy met de Galeniſche ſyn vermengd, en dan ſoo gebruikt; onder de Poeders die hier volgen, ſyn allermeeſt in 't gebruik, den *Sweetdryvenden Antimoni Kalk*, als meede het *Sweet-verwekkend uit Antimoni* van *J. Freitag* op deeſe wys voorgeſchreeven.

Waarom dat de ſcheikonſtige ſweetmiddelen booven de andere geſtelt werden.

℞. *Antim. Crudi P.* 1.
Nitri optim. P. viij.

Neemt Raau Spiesglas 1. Deel.
Van de beſte Salpeeter 8. Deelen.

Sweetdryvenden Antimoni kalk van J. Freytag.

Gewreeven ſynde mengd het ter deege onder een, en werpt het eene gedeelte naa het andere allengskens in den Smeltkroes tuſſen de gloeyende koolen ſtaande, tot dat alles is geſmolten, en den Salpeeter booven op als een waater vloeid; giet het uit in warm waater, uw ſeer hoedende voor de geweldige uitbarſtinge der ſtoffe (dewelke de kleederen ſelfs kan door booren) en datſe niet geheelijk in rook en koome te verdwynen en wegvliege, in den grond des waaters ſult gy den Opregten Sweetdryvenden Antimoni door den Salpeeter uitgetrokken vinden: waar van ſes of ſeeven greinen doen ſweeten.

Mitsgaaders het *Berg-Stoffig Teegengift*, door ons ſeer dikwyls op deeſe wys uit den Antimoni-Booter bereid en gebruikt.

℞. *Antim. optim.*
Mercur. Sublim.
a Q. V.

Neemt van't beſte Spiesglas geſtooten Mercuri Sublimaat, van yder ſoo veel alsje wild.

Bergſtoffig teegengift.

Mengt het saamen op een Vryfsteen; seer wel onder malkander vermengd synde, laat het in een Glaasen kromhals met een korten en wyden hals voorsien, werden gedaan, en gedistilleerd naa de konst in het sand by trappen, soo lang als 'er wat uit komt, en gy sult een vloeyende en Ysagtige Booter van het Spiesglas hebben (uit deese vogt werd door neederstooting met reegenwaater meest tyds den Quik des Leevens gemaakt,) als dan

℞. *Butyr Glacial. vel liquid antim. Q. S. affunde.*	Neemt Deese ysagtige booter, of ook de vloeyende soo veel als 't uw lust, laat daar by werden gegooten
Spir. nitri donec. effer resc. cessat.	Geest van Salpeter.

Tot soo lang als het nog opbruist, laat het dan vierentwintig uuren staan weeken, laat daar naa uit een Glaasen kromhals, in het Sand met Distilleeren, den Geest, tot dat het droog is, daar weer werden afgehaald, en dat soo tot driemaal toe herdaan werden, (deesen over- of afgehaalden Geest, werd gemeenelijk Teegengiftige Salpeeter Geest genaamd) en het naagebleeven Poeder laat een weinig in een Smeltkroes gloeyen, (maar, *geef agt* niet te veel, wyl 't anderfins een braakmaakende kragt soude krygen) en het Bergstoffig Teegengift sal bereid weesen.

Sommige trekken den Salpeeter Geest, die by den Spiesglas-Booter gegooten was, met distilleeren daar niet af, maar waasschemen hem de eerste maal, tot dat het droog is uit, en by het naagelaaten Drooge Poeder gieten sy soo veel overgehaalden Brandewyn dat daar een Deeg van kan gemaakt werden, hebbende dat Deeg in een gloeyende Smeltkroes gedaan, rooken de brandewyn daar weer af, en sy meinen, dat dit op deese laatste wys bereide Bergstoffig Teegengift, als dan meer sal doen sweeten:

Uit den Dooden Kop van de Spiesglas-Booter, uit even veel Spiesglas en Mercuri Sublimaat gepoederd bereid en gemaakt, hebben wy meer als eens een Sweet-Poeder op de naavolgende wys toegesteld;

Neemt

℞. *Cap. Mortui Rut.*
Antim. ℥j
Nitri Pulveriſat.
℥iij

Neemt van den Dooden Kop naa de diſtillatie van de voornoemde Spiesglas-Booter naagelaaten, by voorbeeld 1 once.
Salpeeter gepoederd 3. once.

Sweet-Poeder uit den Dooden Kop van de Spiesglas Booter.

Maakt 'er een ſeer fyn Poeder van, datje ſeer wel moet vermengen, en Leepelwys in een gloeyenden Smeltkroes, die tuſſchen vlammende en gloeyende koolen in ſtaat, werpen (maar, *merk aan*, datje niet eerder daar eenen anderen leepelvol moet in doen, voor dat den eerſte t'eenemaal is verbrand, en naa dat alles verbrand is, uitneemen, ſtooten, met laauw reegenwaater eens, twee, drie of viermaalen af ſoeten, en ten gebruike bewaaren: het bevorderd kragtiger het ſweet als den gemeenen Kalk van het Spiesglas.

Ook werd den *Vermilioen van Spiesglas* gemeenelijk uit den Dooden Kop van de Booter op deeſe wyſe bereid.

Vermilioen van Spiesglas.

Neemt den Dooden Kop naa de Spiesbooter overgebleeven.

Laat het in een beleemden kromhals werden gedaan, en in een open Vuur eerſt ſagt, daar naa ſterker gediſtilleerd werden, in den tyd van drie of vier uuren ſal den Vermiljoen van Spiesglas in den kromhals werden opgeheeven, van waar, dan den kromhals gebrooken hebbende, den Vermilioen kan vergaaderd werden.

Mitsgaaders den *Medicinale Regulus Antimoni* van ſommige geſegt, die wy in *de gaande en koomende daagelijkſe*, *anderen daagſe en derdendaagſe koortſen* ſoo veel gebruik heeft, gemeenelyk op de volgende wys werd toebereid.

Medicinaal Regulus Antimoni.

℞. *Antim. optim.* ℥ii ß
Sal. Tartari ℥ß
Communis ℥ij
M.

Neemt Van 't beſte Spiesgals derde half once.
Sout van Wynſteen een loot.
Gemeen Sout 2. oncen.

Laat het elk by sonder seer fyn gestooten en seer naauwkeurig gemengd werden, en dan deesen klomp in een sterke kroes gedaan, en op het vuur gesmolten werden, tot dat het vloeid als waater, en laat het in dien staat ontrent een quartier uurs blyven, en dan in een wat warm gemaakt en met Vet besmeerden yseren of kooperen giet-kroes werden uitgegooten, de booven randen van deesen kroes sagtjens kloppende, want op deese wyse sal den Regulus vallen naa den boodem van den kroes, blyvende de lugtgaatige slakken booven hangen, scheid dan den Regulus van de slakken; het teeken van dat deesen Regulus wel is bereid, is de t'saamen gedrongentheid syner deelen, (want de lugtagtigheid beteekend het teegendeel) en die, wanneer se gepoederd syn een donkere roode Verf vertoonen: werp deelen Regulus maar grof gestooten in Reegen-waater, en wast hem van alle soutigheid, en bewaar hem a tyd in Reegenwaater, anderssins soude hy ligtelijk het braaken en geen sweeten verwekken; (waar van terstond meer) het is het veiligste sweetmiddel, jaa het beste uit het Spiesglas, het streeft alle de overige sweetmiddelen van het Spiesglas verre voor by, als den gemeenen Spiesglas Kalk, het Bergstoffig Teegengift, en diergelijke, in dewelke de beginselen van 't Spiesglas, of den Schoorsteen syn uitgejaagt, of al te vast gemaakt, gelijk als de meeste Stofscheiders meenen: die naa meer en diergelijke saaken van het spiesglas verlangd, begeeve sig tot *de Verhandeling van het Spiesglas van Basilius Valentinus*, en den *vlytigen Leeser* sal daar verscheide bereidingen vinden, dewelke van sommige voor wat nieuws, en nu eerst uitgevonden, werden opgegeeven.

Moet onder het waater bewaard werden, anders doet het braaken.

Hoe het in te geeven.

Men moet aanmerken, dat dit spies-glasagtig sweetmiddel niet alleen, maar met andere, en dat wel uit de gewasschen, als Saffraan, Sout van Kardebenedikt, Diascordiom van Fracastoor, Teriaac. enz. of met sweetdryvende leepeldranken gemengd, moet werden ingegeeven, anderssins sal het naauwlyks, of geheel niet het sweet verwekken: de gifte daar van is van tien greinen tot een half vierendeel loots.

Veelderley scheikonstige Sweet-Poeders.

Als meede de *Teegengift van 't Goud, Silver, Tin, Yser, en Metaal*, by *J. Beguin*, (sie meede *Hartmans Aanteekeningen op Crollius*, en het *Sweetdryvend Tin* by *den selfden*, als ook *neergedreeven sweetmaakenden Quik*, *Bloemen van Swaavel*, *Bloemen van*

van Salmoniac, *Geele Yseragtige*, *Roode*, *de Hertshoorn Filosoofs bereid*, *gulde sweetdryvende swaavel van Beguinus*, dat voor een wonderbaarlyk sweet middel *van de meeste* werd gehouden.

Onder de Geesten, op een stof scheidige wys bereid, munten uit de naavolgende, *den Geest van Wynsteen*, *Salmoniac*, *Hertshoorn*, *en insonderheid desselfs Vlug-sout*, *van het Pokhout*, *Eikenhout*, *van Salpeeter*, *die soet is*, *enz.* Scheikonstige Sweetdryvende Geesten.

De *Souten* der gewassen door verbrandingen tot Asse-maaking bereid, beslaan meede onder de sweet middelen de laagste plaats niet, onder dewelke wel het meeste in 't gebruik syn de naavolgende, als het *Sout van de Kardebenedikt*, *Waaterlook*, *Wynruit*, *Alsem*, *Esschen*, *Vlier*, *enz.* Sweetdryvende Souten der gewassen.

Meer en ontallyke scheikonstige sweetmiddelen koomen der over al by *Schryvers der Scheykonst* voor.

Maar ik ben alleenlyk van voorneemen geweest niet als de meest in 't gebruik synde en de voornaamste te beschryven: laat ons derhalven overgaan tot de voorschriften, der sweetmiddelen.

VOORSCHRIFTEN VAN SWEETMIDDELEN.

Voorschriften van sweetmiddelen.

In de gedaante van een Drankje.

Op de wys van een drankje.

℞. *Aq. card. bened. per ferm. pp.* ℥j
Spir. Diaphor. ℥ß
Sal. Absint.
Antim. Diaphor. a ϑ ß
Croci optim. gr. vj
Syr. è succo scord. ℥iij
M. F. Haustus.

Neemt waater van den Geseegenden Distel door gisting bereid een once.
Sweetdryvenden Geest een loot.
Sout van Alsem.
Antimoni kalk, van yder een half scrupel.
Van de beste Zaffraan 6. greinen.
Syroop van het sap uit de versse blaaden van de waaterlook geperst bereid, drie vierendeelen loots.

Meng-

Mengt het, en maakt 'er een Drankje van, *dat in gaande en koomende anderdaagse koortsen uit slymige en lymige vogten voort gebragt, grootlijks en kragtelijk doet sweeten, en de koorts meest tyds met d'eerste of de tweede maal, (naamentlijk naa dat het lighaam behoorlijk is gesuiverd, gegeeven synde) wegneemd: indien het twee of drie uren voor de koorts verhessing werd ingegeeven.*

℞. *Aq. Levist.*	Neemt Waater van Lavas.
Rad. Angelic.	Angelika wortel, van elks anderhalf loot.
a ℥vj	
Spir. Theriac. Camph.	Geest van Theriaac gekamphert een loot.
℥ß	
Tartar.	Wynsteen.
Sal. Ammon.	Salmoniac, van yder een scrupel.
a ℈j	
Croci optim. gr. xv	Van de beste Saffraan 15. greinen.
Syr. è succo scord.	Syroop uit het sap van waaterlook geperst bereid, een loot.
℥ß	
M. F. Haustus.	

Voor de opgestaagte Stonden uit koude.

Mengt het en maakt 'er een Drankje van voor twee giften; *eertyds door ons voor een Vrouw, dewelke uit een groote koude schielijk haare Maandstonden waaren opgestaagen, en een beswaarende pyn door haar gantsche lighaam had gekreegen, met goed gevolg voorgeschreeven.*

Onder de gedaante van een Leepeldrank.

Op de wys van een leepeldrank.

℞. *Aq. cort. Citri*	Neemt waater van het Geele van de
Aurant.	Citroen schellen
a ℥ij	Oranje schellen van elks twee oncen.
Spir. contr. pracord. anxiet. ℥ij	Geest voor de benaauwtheid des harts, een half loot.
Sal. Ammon. ℈j	van Salmoniac, een half scrupel
Essent. Diaphor. ℥vj	Sweetdryvende Weesentlijkheid, anderhalf loot.

Berg

Beſoard. Mineral. ℈j	Bergſtoffig Teegengift 1. ſcrupel.
Regul. Antim. Medicin. gr. XXV.	Medicinaalen Regulus Antimoni 25. greinen.
Laud. opiat. gr. ij.	Laudanum Opiaat 2. greinen.
Ol. cort. Aurant. gt. v.	Oly uit het Geele van de Oranjen ſchellen overgehaald 5. druppels.
Syr. è ſucco Card. Bened. ℥j	Syroop uit het Sap van den Geſeegenden Diſtel geperſt, bereid,
M.	1. once.

Mengt het, *in de t'ſaamen porſſende pyn en benaauwtheid voor 't hart, heeft een Leepel vol of twee van deeſen Drank nu en dan ingegeeven, ſeer ſoetelijk het ſweet verwekt.* Sie eens hier de deugd en kragt van deeſen Leepeldrank in ſodaanigen quaal. Voor de t'ſaamennypende enz. pyn voor 't hart.

Seeker Man ontrent in ſyn veertigſte Jaar gaande, hebbende te veel raauwe appelen en peeren, en meer ander fruit geſnoept; krygt een vermindering van eetluſt, en verlieſt in 't kort deſelve geheel; hy ſoekende door te werken en te wandelen den ſelfden weederom op te wekken, en de ſpyſe die hy nog innam te verteeren, werd met een t'ſaamen nypende pyn voor 't hart, en ſomtyds wel met een ſwaare benaauwtheid, met pyn in de lenden, die teegens den avond onverdraaglijk was, dorſt dewelke ſomtyds ſeer perſte, ſcherpe krimpingen in den buik, hardlyvigheid, benaauwde aadem haaling, en eindelijk met een beſwaarende pyn van ſyn geheele lighaam, aangetaſt; ik daar by gehaaald ſynde heb bevonden dat hy in drie daagen niet was afgeweeſt, en dat hy krimpingen had welke hem ſwaare pyn en ſpanning in den buik verwekten, waarom dat ik de naavolgende aarſſpuiting eerſt heb voorgeſchreeven. Een Man na veel raauwe ooſt gegeeten te hebben. Verlieſt ſyn eetluſt. Werd met krimping en beſwaarende lighaams pyn aangetaſt.

℞. *Fol. Malvæ m.* i. ß	Neemt Kaasjens blaan anderhalve handvol.
Flor. Chamomil. m. j	Kamillen bloemen een handvol.
Bac. Lauri ℥ß	Bakelaar een loot.
Sem. Cumini	Saat van Komyn.
Aniſi	

Waarom dat eerſt een kliſteer is geſet.

Carui a ʒiij
Concis. & contus. coq. in S. Q. Aq. cois ad ℥viij. *colat. adde*
Elect. è Baccis Lauri Diaphœnic.
Ol. Lilior. Albor. a ʒvj
Mel. ℥ß
M. F. Clyster pro Viro.

Anys.
Karwey, van elks drie vierendeel loots.
Geſneeden en geſtooten ſynde, kookt het in een genoegſaame meenigte van gemeen Waater, by het doorſygſel ſynde 8. oncen, doe
Electuary van Bakelaar.
Conſerf van Daalen.
Oly van Witte Lelien, van elks anderhalf loot.
Hoonig een loot.
Mengt het, en maakt 'er een Aarſſpuiting van, *voor een Man.*

Deeſe kliſteer geſet ſynde, heeft hy veele winden gelooſt, en hy heeft tweemaalen met verligting afgeweeſt; en doen heb ik aan hem den naavolgenden leepeldrank gegeeven.

Hy heeft een Leepeldrank voor de winden gebruikt.

℞. *Aq. cort. Aurant.* ℥i.ß
Menthæ
Fœnicul. a ℥j
Spir. Diaphor. ʒvj
Nitri dulc. aromat. ℈j
Ol. cort. Aurant. gt. vj
Laud. opiat. gr. j.
Syr. Fœnicul. ℥j
M.

Neemt Waater van Oranjen ſchellen anderhalf once.
Kruismunt.
Fenkel, van elks een once.
Sweetdryvenden Geeſt, anderhalf loot.
Socte en geſpeceryden Salpeeter Geeſt een ſcrupel.
Oly uit het geele van de Oranjen Schellen overgehaald 6. druppels.
Laudanum Opiaat 1. grein.
Syroop van Fenkel een once.
Mengt het t'ſaamen.

Maar in't eerſt te vergeefs.

Van deeſen drank heeft hy ſomtyds om de twee uuren een leepel vol of twee, naa dat de buik krimpinge toe of, afnaamen, ingenoomen, en met deeſen leepeldrank heeft hy geen ander voor-

voordeel gedaan, als dat hy verſcheide winden met vermindering der ſpannig in den buik, en verligting van de krimpinge, uitlooſde, en dat ſtraks den dorſt wat verminderde, blyvende egter nog de te ſaamen nypende pyn en benaauwtheid voor 't hart; waarom dat ik het naavolgend buikſuiverend drankje heb voorgeſchreeven.

℞. *Elect. Hydrag. Sylv.* ℥iii ß
Spir. ſal. ammon. ʒß
cort. Citri ʒj
Aq. Fœnic. Q. S.
M. F. Hauſtus.

Neemt Electuary Hydragogum van Sylvius vier de half vierendeel loots.
Geeſt van Salmoniac een half ſcrupel.
Citroen ſchillen een vierendeel-loots.
Fenkel Waater, ſoo veel als genoeg is.
Mengt het, en maak 'er een Drankje van.

Maar daar uaa een Buikſuiverent Drankje.

Naa dat hy dit Drankje had ingenoomen heeft hy ſes maal met verſcheide, maar ligte krimpinge aftrek gehad; als ik 's avonds was weederom gekoomen, klaagde hy over beſwaarende pyn van ſyn gantſche lighaam, en over t'ſaamen drukking en benaauwtheid voor 't hart: waarom dat ik hem den laatſte op een naa voor geſchreeven Leepeldrank heb gegeeven, van den welken, als hy taamelijk gedekt ſynde, twee maal drie leepels vol gelijk had ingenoomen, is 'er een ſagt ſweeten, opgevolgd, met een ſodaanige verligting van de beſwaarende pyne ſyns lighaams, en van de t'ſaamen nypende voor het hart, dat ik 's morgens weer koomende, hem by naa geneeſen vond, waarom dat ik hem den ſelfden leepeldrank weederom gaf, waar van hy ook weederom ſoetelijk heeft geſweet, en naa dat hy dien Drank drie maalen had gebruikt, is hy geneeſen geweeſt.

Is hy door den ſelfden Leepeldrank geneeſen.

℞. *Aq. Flor. ſamb.*
Hyſopi a ʒij
Theriac. ſimpl.
Prophylact.
ʒß

Neemt Waater van Vlierbloemen.
Yſſoop, van yder 2. oncen.
Theriaac eenvoudig.
Prophylact, van elks een loot.

Suc. Tarax. depur. ʒvj	Sap van Paarde-Bloemen geſuiverd anderhalf loot.
Ocul. Caner.	Kreefts oogen
Antimon. Diaphor. a ʒß	Sweet-dryvende Antimoni Kalk, van yder een half vierendeel loots.
Flor. ſulph. ℈j	Bloem van Swaavel 1. ſcrupel.
Laud. opiat. gr. ij	Laudanum Opiaat 2. greinen.
Syr. è ſucc. flor. pap. errat. ʒiß	Syroop uit het ſap van Klaproo-ſen geperſt, anderhalf once.
M.	

Mengt het, *In het begin van de Zyde-wee ſomtyds twee of drie Leepels vol daar van ingenoomen, doen ſagtelijk ſweeten, en geneeſen dikwyls de Zyde-wee.*

In 't begin van het Zyden-wee.

In de gedaante van een Brokje.

℞. *Elect. Diaphor.* ʒiß	Neemt Sweetdryvend Electuary, anderhalf vierendeel loots.
Sal. Prunel. ℈j	Sal prunel een ſcrupel.
Antim. Diaph.	Sweetdryvende Antimoni kalk.
Sal. Card. Bened. vel ſcordii agr. xv.	Sout van Kardebenedikt of van Waaterlook, van elks 15. greinen.
M. F. Bolus.	

Op de wyze van een Brek.

Mengt het, en maakt 'er een Brok af, *ſynde ſeer goed in quaadaardige koortſen, want het verwekt ſagtelijk het ſweet, en neemt de koortſen weg, en het weederſtaat te gelijk de quaadaardigheid, en dryfd die door het ſweet uit.*

℞. *Diaſcord. Fracaſt.* ʒiß	Neemt Diaſcordium van *Fraſtoor* anderhalf vierendeel loots.
Sal. Prunel.	Sal Prunel.
Beſoard. Miner. a ℈j	Bergſtoffig Teegengift, van elks een ſcrupel.
Ol. ſulph. per camp. gt. ij	Oly van ſwavel met de klok gemaakt 2. druppels.
M. F. Bolus.	

In quaadaardige koorts.

Mengt

Mengt het, en maakt 'er een Brok van, *in de Roos deende sweeten, en te gelijk de Gal maatigende.* Inde Roos

Teeken aan, dat het Bergstoffig Teegengift als iets toegepasts en een aldergereetst hulpmiddel om de Roos van het Hoofd te, geneesen, van *P. Grnling* voorgeschreeven werd.

Op de wys van een Conserf.

℞. *Conf. Flor. Calend.* ℥j
Elect. Diaphor. ℥ß
Cort. Citri cond.
Extr. ex facib. Aq. prophil. a ℥iij
Sal. Prunel. ℥ß
C. C. sp. pp. ℥ij
Sal. scordii vel card. bened. ℈ij
Syr. Limon. Q. S.
M. F. Condit.

Neemt Conserf van Goudsbloemen 1. once. Op de wys van een Conserf
Sweetdryvend Electuary 1. loot.
Geconsyte Citroen schellen
Uittrekfel uit het naagebleevene van het Aq. Prophylact. van elks drie vierendeel loots.
Sal Prunel anderhalf vierendeel-loots.
Hertshoorn Filosoofs bereid een half loot.
Sout van waaterlook, of van Geseegenden distel twee scrupels.
Syroop van Limoenen, soo veel als genoeg is.

Mengt het, en maakt 'er een Conserf van, de gift is tot de groote van een Noote-Muschaat of wat meerder met rynschen wyn in te neemen, *in quaadaardige koortsen, pestkoortsen* en in de pest selfs bequaam synde; het maatigd de raasende en meer als naa gewoonte *opsiedende gal, het dryft de besmetsels van het vergift door het sweet genoeg en ten overvloede naa buiten, en blust den dorst uit, en versterkt te gelyk het hart.* In quaadaardige koortsen, Pest, enz.

℞. *Theriac. Saxonic.*
Rob. sambuc. a ℥j
Elect. Diaphor. ℥vj

Neemt Saxische Teriaac.
Geley van Vlierbeyen van elks 1. once.

Sal. prunel. ʒij	Sweetdryvend Electuary anderhalf loot.
ſambuc. ʒi. ß	Sal Prunel een half loot.
Ol. Juniperi gt. xij	Zout van vlier anderhalf vierendeel loots.
M. F. Condit.	Oly van Jeneverbeyen 12. druppelen.

In de waater ſugt ligtelyk den pis dryvende.

Mengt het, en maakt 'er een Conſerf van, bequaam in de Waater-ſugt (de Gift is by naa de ſelfde als die van het voorgaande Conſerf, maar nogtans een weinig meerder) want *het dryft den pis en het ſweet ſagtjens uit.*

In de gedaante van een Afkookſel.

Op de wys van een Afkookſel.

℞ *Rad. Imperat.*	Neemt wortels van Meeſterwortel.
Angelic. a ʒv	Angelika, van elks vyf vierendeel loots.
Calam. aromat.	Opregten Kalmus.
Irid. Florent.	Florentynſe Ireas, van elks
a ʒiij	drie vierendeelen loots.
Herb. Chamædr.	Kruiden van Laage Eike.
Chamæpit. a mj	Veldcypres, van yder een
Major. nobil.	handvol.
Rorismar.	Edele Majelein.
Salviæ a mß	Rooſemaryn.
Flor. Rorismar. P. iij	Salie van elks een halve handvol.
Bac. Juniper.	Bloemen van Rooſemaryn 3. pugillen.
Lauri a ʒß	Beyen van Jeneever.
Cardam. minor.	Laurier van yder 1. loot.
Cubeb. a ʒij	Kleine Cardemom.
Conciſ. & contuſ. coq.	Kubebe, van elks een halfloot.
in Pint iv. *Aq. plurial. ad tert. part. conſumpt. colat. adde*	Geſneeden en geſtooten ſynde, laatſe gekookt werden in wel beſloote vaaten,
Eſſent. Diaph.	
Tinct. Diaph. a ʒij	

In

Spir. ſal. ammon. 3j *Ol. ſuccini gt.* x. *M. F. Apoſema.*	In 4. pinten, Fontein of reegenwaater tot dat een derdendeel daar van verkookt is, by het doorſygſel, doe Van de ſweetdryvende weeſentlykheid, Zweetdryvend Afverwſel, van elks 2. oncen. Geeſt van Salmoniac een vierendeel loots. Oly van Barnſteen in 't ſweetdryvend Af verwſel, en een weinig ſuikers ontdaan 8. druppels.

Mengt het, en maakt 'er een Afkookſel van, *laat in de Lammigheid, Kramp, enz. van weyagtige of konde ſlymige, taaye en lymige vogten voort gebragt, 's morgens en 's avonds tot drie oncen, ſynde de ſieke met ligte deekens maatelijk gedekt, van dit afkookſel werden in gegeeven, en ſal het ſagtelijk doen ſweeten, de zenuen verſterkende, de wey ontlaſtende, de ſlymige, lymige en taaye vogten verdunnende, en alle ſcherpigheid der vogten (ſoo 'er ſodaanige ſyn) maatigende.* In de Lammigheid, kramp van weiagtige, of ſlymige vogten.

Maar, (*teeken aan*), dat 'er ook ſomtyds de ſcheurbuik by is, en als dan werdſe meeſten tyd door de geneesmiddelen teegens de Lammigheid al hoe wel nog ſoo ſterk, niet of naauwelyks geneeſen; ten ſy dat 'er Teegen ſcheurbuik middelen by die Teegens de Lammigheid ſyn vermengd, waarom dat ik het volgend Afkookſel in die quaal te pas komende, hier heb bygevoegd: Als 'er den ſcheurbuik te gelyk by is, wat dan te te doen.

℞ *Rad. Angelicæ* ʒ.ß *Irid. Florent.* *Salſ Paril.* *a* ʒiij *Armorac.* ʒvj *Herb. Chamæpit.* *m* j.ß	Neemt Wortelen van Angelika een loot. Florentynſchen Ireas. Sarſeparil, van elks drie vierendeel loots. Wilde Peeperwortel anderhalf loot.

Krui-

Origani
Primul. veris
Puleg. a m.j
Cochlearia m.iij
Flor. Hyperici
Lavend. a P.iij
Raſ. Ligni Guajac. ℥iv
Juniper. ℥ij
Cort. Ligni Guajac. ℥i ß
Bac. Lauri ℥vj
Cont. & concuſ. affunde
Aq. pluvial.
Vini Galli. a Pint. ii ß
Macerent. viginti quatuor horas deinde coq. ad tert. part. conſump. colat. adde
Tinct. Caſtorei ℥ij
Spir. Antiſcorb. ℥j
Diaphor. Alexiph.
Aq. Antiparal. Amſtel. a ℥vj
M. pro Decocto.

In de lammigheid of Scheurbuikigen kramp.

Kruiden van Veld Cypres anderhalve handvol.
Orego.
Sleutelbloemen.
Pulcy, van yder een handvol.
Leepelblad 3. handenvol.
Bloemen van Sint Jans kruid.
Lavendel, van elks 3. pugillen.
Geraſpt Pokhout 4. oncen.
Jeneverhout 2. oncen.
Schors van Pokhout anderhalf once.
Laurier beyen anderhalf loot.
Geſneeden en geſtooten zynde, giet 'er by
Fontein of Reegenwaater,
Francewyn van elks derdehalf Pint.
Gemengd ſynde ſoo ſet het vierentwintig uuren te weeke, en laat het dan in wel beſlooten vaaten werden gekookt tot dat een derde daar van is verkookt; by het door ſygfel doe
Afverwſel van Bevergeil een halfloot.
Geeſt *teegens de ſcheurbuik*, een once.
De ſweetdryvende teegengiftige Waater voor de Lammigheid van de Amſterdammers, van elks anderhalf loot.
Mengt het tot een Af kookſel.

Op

Op de wys van een Poeder.

In de gedaante van een Poeder.

℞. *Rad. Contrayer.* ʒiij
Sem. Aquileg. ʒij
C. C. ſp. pp.
Sal. prunel. a ʒi ß
Beſoard. miner.
Flor. ſulph.
Croci optim. a ʒ ß
M. F. Pul.

Neemt Wortelen van Contrayerva drie vierendeelen loots.
Akoley-ſaad een half loot.
Hartshoorn Filoſoofs bereid.
Sal Prunel, van yder anderhalf vierendeel loots.
Bergſtoffig Teegengift 1. vierendeel loots.
Bloem van Swaavel.
Van de beſte Saffraan, van elks een half vierendeel loots.

Mengd het, en maakt 'er een Poeder van, *dat doet ſweeten; in de Pokjens en Maſelen, Brandende-Koortſen, en ſoo voorts, te pas koomende.* De Gift is van een ſcrupel tot een vierendeel loots, ſynde ſeer dikwyls door ons met goede hulp ingegeeven.

In Pokjens, Maaſelen, en heete Koortſen.

℞. *Rad. Contrajer.* ʒ ß
Antim. Diaphor. ℈j
Sal. Febri Fug. gr. viij
Card. Bened. ℈ ß
Ol. cort. Aurant. gt. ij.
M. F. Pul.

Neemt Contrajerva wortel, een half vierendeel loots.
Sweetdryvend Spiesglas Kalk 1. ſcrupel.
Koortsverdryvend Sout, 8. greinen.
Sout van Kardobenedikt een half ſcrupel.
Oly van Oranjen Schellen, twee druppels.

Mengt het, en maakt 'er een Poeder af, *in de gaande en koomende anderen daagſe koorts, met de hoogſte krimpingen des buiks aantaſtende, met de alderbeſte uitkomſt gegeeven:* ſie hier het gantſche verhaal van de quaale.

In d'anderen daagſe koorts met buikkrimpingen.

Een Vrouw van vier en dertig Jaaren oud, naa lang ſeer veel Ooft gegeeten te hebben, vald in een ſwaare benaauwtheid voor het

Een Vrouw naa veel Ooft te ſnoejen.

Klaagde over benaautheid voor het hart, opgeſtopte ſtonden, enz.

het Hart, Lenden-pyn, Opſtopping van Maandſtonden, een ſwaarte des Hoofds en des gantſchen lighaams, eerſt in een vermindering en kort daar naa vernieteging van den eetensluſt; waarom ſy ſelfs een vierendeel loots Jalap heeft ingenoomen, waar van ſy wel twintig maalen of meer, met ſodaanige krimpingen in den buik is afgeweeſt, dat ſy tweemaalen van weegen deeſe buik-krimpingen van haar ſelfs viel: waarom dat d'Omſtaanders aan haar warme Wyn met Suiker en Foelie met verligting van de pyn hebben ingegeeven, nogtans heeft teegens den avond een verheffing van koorts, met ſeer groote koude en ſeer ſwaare buik-krimpingen, haar aangetaſt; ſy heeft den nagt ſonder te ſlaapen door gebragt; ik daar 's morgens ſynde bygehaald, hebſe naauwlijks met koorts, maar wel ſwak van loo dikwils op die wys met buik-krimping te hebben afgegaan, gevonden; waarom dat ik den naavolgenden Leepel-Drank heb gegeeven,

Waarom dat ſy Jalap heeft ingenoomen.

En daar is een overmaatige buikſuivering, met koorts en pyn op gevolgd.

Waarom haar een Leepel-Drank voor het Kolyk.

℞. *Aq. poſt abſtr. ſpir. Anticol.* *Faniculi a* ℥ij *Cinamon.* *Spir. Anticolic. a* ℥ß *Antim. Diaph.* ℈j *Laud. Opiat. gr.* ij *Ol. cort. Aurant. gt.* iij *Syr. Card. Beneb.* ℥j. *M.*

Neemt Waater naa den afgehaalden *Teegen-Kolijktgeeſt.*
van Fenkel, van yder 2. oncen.
Kaneel.
Teegens Kolijkgeeſt, van elks 1. loot.
Sweetdryvende Antimoni Kalk. 1. ſcrupel.
Laudanum Opiaat 2. greinen.
Oly van Oranjen ſchellen 3. druppelen.
Syroop van Geſeegenden Diſtel 1. once.
Mengd het.

Van deeſe Drank heeft ſy ſomtyds twee of drie Leepelen vol ingenoomen, waar van dat den buikloop en de krimpingen in den buik een weinig verminderden, maar nogtans was de ſwakheid meerder, en de koorts met de buik-krimpingen quam weederom; waarom dat ik den navolgenden Brok heb voorgeſchreeven.

Neemt

℞. *Conf. Alkerm.*
Diascord. Fracast.
a 3ß
Antim. Diaphor.
ƷS
Ol. cort. Aurant.
gt. ij.
M. F. Bol.

Neemt Confectie van Alkermes.
Diascordium van Fracastoor. van yder een half vierendeel loots.
Sweetdryvende Antimoni Kalk een half scrupel.
Oly van Oranjen Schellen twee druppels.
Mengt het, en maakt 'er een Brok van.

En om de swakheid ook een Brok.

Deesen Brok ingenoomen hebbende, heeft se een weinig gesweet, en veele winden geloosd, blyvende egter de swakheid, jaa quam ook nog somtyds de flaauwte weederom, waarom dat ik den naavolgenden Drank heb gegeeven.

℞. *Aq. Melissæ* ℥iij
Fœnicul. ℥iß
Vitæ comp. seq. modo parum mutat. a ℥vj
Conf. Alkerm.
Hyacint.
Tinct. Crocı a ℥j
Spir. Nitr. Dulc. aromat. Ʒj
Ol. cort. Aurant.
gt. ij.
Syr. ex Aq. cort. Aurant. & Cinam.
pp. ℥vj
M.

Neemt Waater van Melisse drie oncen.
Fenkel anderhalf once.
des Leevens, van 't maaksel van *Amsterdam op de naavolgende wys wat veranderd*, van yder anderhalf loot.
Confectie van Alkermes.
Hyacinthen.
Afverwsel van Saffraan, van elks een vierendeel loots.
Gespeceryden soeten Salpeeter Geest 1. scrupel.
Oly van Oranjen schellen 2. druppelen.
Syroop van 't Waater van Oranjen Schellen, en van Kaneel, elks even veel, en van Suiker soo veel als genoeg is, sonder te kooken bereid, anderhalf loot
Mengd het.

En een hart sterkenden enz. Leepel-Drank heeft ingenomen.

Meerwoerdigheid.

Alle uuren heeft sy een Leepel vol of twee van deesen Drank gebruikt, en de flaauwte heeft t'eenemaal opgehouden, en de swakheid is, naa datse deesen Leepeldrank driemaalen had hervat, en vernieuwd, verdweenen; maar de buik-krimpingen, koomende de koorts verheffingen om den anderen dag, verwakkerden; waarom dat den laatsten Brok twee of driemaal heeft gebruikt, en sy heeft daar van sagtelijk gesweet, met sodaanigen uitkomst, datse in't kort nog buik-krimping, nog koortsmeer heeft vernoomen; nogtans syn de Maandstonden niet als drie maanden naa deese siekte weer gekoomen: alhoewel se daagelijks twee maalen van het naavolgende Geneesmiddel sestien druppelen met Wyn (op Rosemaryn, Saly, Seevenboom, Wynruit, en op Oranjen Schellen gegooten) had ingenoomen.

Maar om de op gestopte Maandstonden.

Heeft se gespeceryden Salmoniac-Geest enz. gebruikt.

℞. *Spir. Sal. Ammon. aromat.* ʒß
Tinct. Croci ʒij
Ol. cort. Aurant. *gt.* XV.
Sabinæ gt. X.
M.

Neemt *Gespeceryden Salmoniac Geest*, 1. loot.
Afverwtel van Zaffraan een half loot.
Oly van Oranjen schellen 15. druppelen.
Seevenboom 10. druppelen.
Mengd het.

T' SAAMEN GESTELD WAATER DES LEEVENS NU AANSTONDS GENOEMT.

Beschryving van Saamen gesteld waater des leevens.

℞. *Rad. Caryophil.*
Galangæ
Zedoariæ
Angelic. a ʒiij.
Fol. Basilic.
Majoran. nobil.
Melissæ
Satureiæ
Flor. Ros. rubr.
Violar. Mart.
Caryophil.

Neemt Wortelen van Naagelwortel.
Galega.
Zedowar.
Angelika, van elks drie vierendeel loots.
Blaaden van Basilikom.
Edele Majelein.
Citroenkruid.
Keule.
Bloemen van Roode Roosen.

Maarts-

Rorismar. a m. j.
Lign. Aloes
Sem. Aniſi
Fœnicul. Dulc.
Baſilic. a ʒiij
Santal. omnium a ʒvj
Cinam. acuti ℥iv
Cort. Citri
Aurant. a ʒj
Pomor. Chinæ ʒiij
Cardam. minor.
Spicæ Indicæ a ʒiij
Granor. Chermes ʒß
Croci optimi ʒij
Nucis moſchat.
Macis a ʒiij
Conc. & contuſ. affunde
Spir. Vini Hiſpan. Pint. vj
Diger. per duas ſeptimanas Tinctur. expreſſ. adde

Maartſe Violen
Anjieren.
Roſemaryn, van elks een handvol.
Aloë hout.
Saat van Anys.
Soete Fenkel.
Baſilikum, van elks drie vierendeel loots.
Van alle de Sandalhouten, van yder ander half loot.
Scherpe Kaneel, 4. oncen.
Het buitenſt van de Verſſe Citroenſchellen.
Oranjen ſchellen van elks een once.
Cinaas appelen 3. oncen.
Kleine Cardemom.
Spica de Indiſche, van elks drie vierendeel loots.
Kermes beyen, of Scharlaaken beſſen, een loot.
Van de beſte Saffraan een half loot.
Nooten Muſchaat.
Foelie, van yder drie vierendeel loots.
Geſneeden en geſtooten ſynde, gieter by.
Geeſt van Spaanſchen wyn gemaakt. 6. Pinten.

Laat het t'ſaamen veertien daagen weeken en het Afverſſel daar uitgetrokken, en dan uitgeperſt en doorgeſeegen, en het volgenden daar werden by gemengd.

Hartſterkende Syroop.

℞. *Aq. Roſar.*
Cinamom. cum aq. meli deſt.
Ol. cort. Aurant. in ſpir. contra præcord. auxiet. diſſol. gt. XX.
Syr. Rubi idei ℥vj
Sachar. Canarin.
Q. S.
M.

Neemt Welriekend Rooſewaater.
Kaneel waater met het waater van Citroenkruid overgehaald, van elks 4 oncen.
Oly van Oranjen Schellen, in den Geeſt *voor de benaauwtheid voor het hart*, ſoo veel daar toe behoeſd ontdaan, 20. druppelen.
Syroop van Framboiſen 6. oncen.
Kanary Suiker, ſoo veel als genoeg is.
Op dat het ſonder te kooken mogt een Syroop werden, om by het doorlygſel te mengen, en laat het dan aldus in een wel geſtopte Fles tot het gebruik bewaard werden.

Op de wys van Pillen.

In de gedaante van Pillen.

℞. *Extr. Rad. Gentian. Angelicæ a* ℥j
Croci optimi ℥ß
Sal. volat. ſuccini ℈j
Myrrhæ Rubr. gr. XXV
Laud. Opiat. gr. v.
Ol. cort. Citri gt. vj
Febrifug. gt. IV
M. F. Pil.

Neemt Uittrekſel van den Wortel van Gentiaan.
Angelika, van elks een vierendeel loots.
Van de beſte Saffraan een half vierendeel loots,
Vlug ſout van Barnſteen een ſcrupel.
Roode Myrrha 25. greinen.
Laudanum Opiatum 5. greinen.
Oly van Citroen ſchellen 6. druppelen.
Koorts verdryvende op de 220. bladz. beſchreeven 4. druppels.

Mengd

Mengd het, en maakt 'er Pillen van, *in geduurige gaande en koomende, daagelijkse, anderendaagse, en derdendaagse Koortsen treffelijk sweet-dryvende, en deselve veel tyd geneesende.* De Gift is van 15. greinen tot 30.

In geduurige en gaande en koomende koortsen.

℞. *Extr. Febrifug.* ℈j
Sal. Febrifug. gr. vj
Ol. Menthæ gut. ij.
M. F. Pil. No. vij.
deaurande.

Neemt Koorts-verdryvend uittrekſel, een ſcrupel.
Koorts-verjaagend ſout, 6. greinen.
Oly van kruismunt twee druppelen.

Mengd het, en maakt 'er 7. Pillen van, verguldſe, *ſynde ſeer voordeelig in de koortſen*, en in de gaande en koomende derdendaagſe koorts, als hier booven is vermaand; en de naavolgende Hiſtory ten overvloed beveſtigd, ſeer te pas koomende, en ſagtelyk, nogtans overvloedig ſweetdryvende.

Een Man weegens de ongemakken des lugts, en 't vieren van Bacchus, werd met een derdendaagſe koorts, en hoofd pyn beſogt.

Seeker Man van vyftig Jaaren werd naa een anderendaagſe koorts, die nu eens geduurig, dan weer gaande en koomende was, en die hy weegens de ongemakken van de lugt, en met Bachus wat meer als naa gewoonte te vieren had behaald, ontrent den kortſten dag in den winter, van de gaande en koomende derdendaagſe koorts, met ſeer groote koude, rekking en trilling van alle ſyne leeden, en met pyn aankoomende, aangetaſt, volgende daar terſtond op een ſwaare hoofdpyn, en een ſodaanige benaauwtheid voor het hart, dat de ſieke naauwlijks ſynen aadem konde haalen, ſynde den eetluſt t'eenemaal weg, en hy ſomtyds ook walg- en braakagtig. Syn Vrouw verhaalde my, daar ſynde bygehaald, dat haar Man niets anders als Pillen konde inneemen; waarom dat ik eerſt de naavolgende heb gegeeven.

Waarom dat hy Koorts en Sweetdryvende Pillen.

℞. *Extr. rad. Gentian. ſum. Abſint.* ana ℈j

Neemt Uittrekſel van den Gentiaanwortel.
de Toppen van Alſem, van elks 1. ſcrupel.

Van

Croci optimi ∋ ß	Van de beſte Zaffraan een half ſcrupel.
Ol. cort. Citri gut. ij	Oly van Citroen ſchellen 2. druppelen.
M. F Pil. No. vij. *deaurandæ.*	Mengd het, en maakt 'er 7. Pillen van, verguldſe.

Na de inneeming van deeſe Pillen heeft hy ſagtelijk geſweet, en de benaauwtheid voor het hart, en de ademhaaling is vryer geweeſt, maar nogtans bleef het nog het ſelfde met de koorts; en heb ik deſelfde Pillen twee of drie maalen vernieuwd; doen heb ik, om dat hy hardlyvig was, een aarſſpuiting voorgeſchreeven; maar de Vrouw verſeekerde my dat haar Man het nimmer ſoude toelaaten, waarom datſe my verſogt dat ik liever Pillen wilde voorſchryven, en ik heb de volgende gegeeven.

En toegepaſte purgeerende heeft ingenoomen.

℞. *Extr. Cathol.* ∋j	Neemt Extractum Catholicum een ſcrupel.
Rad. Gentian.	van Gentiaan wortel.
Myrrhæ Rubr. a ∋ß	Roode Myrrha, van yder een half ſcrupel.
Reſin. Jalap. gr. xxv	Hars van Jalap 25. greinen.
Flor. Sal. Ammon. rub. ʒß	Roode bloemen van Salmoniac een half ſcrupel.
Ol. Menthæ gt. iv.	Oly van Munt 4. druppelen.
M. F. Pul. No. xvij. *deaurandæ.*	Mengd het, en maakt 'er 17. Pillen van, verguldſe.

Van deeſe Pillen heeft hy ſeeven te gelijk ingenoomen, en heeft daar van viermaalen afgang gehad; doen heb ik belaſt dat hy de eerſte Pillen weer ſoude inneemen, waar van hy overvloediger heeft geſweet, en de koorts, wel daagelijks minder ſynde, quam nogtans op de gewoone uuren weederom; waarom dat ik hem de laatſte Pillen op een naa, twee maalen met ſodaanigen uitkomſt heb ingegeeven, dat de koorts wierd overwonnen en hy in geſondheid wierd herſteld.

En hy is geneeſen geweeſt.

Droge Sweetmiddelen moet men

Teeken aan, dat de Sweetmiddelen in drooge lighaamen in een vogtige gedaante, maar in vogtige, in een drooge gedaante moeten in gegeeven werden; maar ſoo die van een droog lighaam zyn,

zyn, de drooge Sweet-middelen, als in de gedaante van Pillen, Poeder, Uittrekſel, enz. liever hebben, dat men 't dan aan den toeſtaa; maar op die voorwaarde, datſe eenig ander nat of vogtigheid daar op inneemen. Met regt zyn de vloeyende gedaantens der Sweet-middelen booven de andere te agten; eerſtelijk, om datſe raſſer en gereeder het lighaam en yder der vaaten indringen, en ſig gemaklijker en ligter onder de vogten vermengen; ten tweeden, om dat 'er een genoegſaame meenigte vogtigheids by is, waar meede de ſchaadelijke ſtoffe onder de gedaante van ſweet werd uit gedreeven; by naa om deſelve reeden moet men aan de nu al ſweetende maatige warme of warmagtige, maar geen kouden drank, niet alleen toeſtaan, by aldien het de ſieke ſeer begeeren, maar ook ſelfs belaſten, ten ſy dat 'er een teegenſtrydige aanwyſing by was (als in de waater-ſugt, en diergelijke, alwaar de wey geheelijk de overhand heeft, als wanneer de drooge booven de vogte altyd den voorrang toe komt) want anderſins, ſoo den drank en alle vogtige dingen, ſoppen enz. geheel en al werden verbooden, gebeurd het dikwils, dat alle de vogten des lighaams verdikt, en ſcherpe en drooge ſiektens werden verwekt. aan vogtige, en vogtige aan drooge geeven.

Wy oordeelen het ſeer ongeraaden, dat men de ſterke en kragtige Sweet-middelen, aanſtonds in het begin, inſonderheid als 'er ſuure, wrange, ſlymagtige en ſeer taaye vogten in de ſieke ſchaaden, geeft; behalven, dat deſelve by na nooit plaatſe hebben ten ſy wanneer dat het quaad ſulks vereiſt, in de peſtige, haaſtige, alderſcherpſte en vergiftige ſiektens; want de ſagte ſweet-middelen met korte tuſſen poſingen geduurig ingenoomen, maaken dat de Sieke in een geduurige, maar ſagte en geenſins de kragten weg neemende ſweetinge voor een tyd lang werden gehouden; op welke manier de ſlymige, lymige, en taaye vogten werden verdund, en los-gemaakt, en de ſcherpe gemaatigd en verbeeterd, en aldus ligter en bequamer tot den uitgang gemaakt; deſelve werden daarnaa dan ligtelyk met de overgebleevene, welker uitgang te vooren door de lymige en taaje ſlym wierd verhinderd, nu tot een groote meenigte te gelyk verbeeterd, verdund en gemaatigt, allengskens uitgedreeven (want dat allengskens geſchied is veilig, inſonderheid wanneer iemand van 't eene tot het andere overgaat; Aan welke en wanneer dat men ſterke ſweetmiddelen moet geeven.

maar het is gevaarlyk veel en schielyk t'ontlasten enz. segt *Hippocrates in syn 15. Kortbondige Spreuk het 2. Deel.*) en aldus regten de sagte meer als de sterke en seer kragtige sweet middelen (gelyk die met eenen teug, meesttyds, nogtans met geen geringe uitkomst, werden ingenoomen) uit. Behalven, dat de met eenen teug ingenoome sweetmiddelen, de sieke seer benaauwen, en seer veel sweets met groot geweld en kragt somtyds, jaa meestyds met verlies van geesten, uitdryven; alhier is waaragtig dien reegel van *Hippocrates, in syn 51. Kortbondige Spreuk het 2. Deel*, alles wat te veel is, is vyandig aan den naatuur.

Sweetmiddelen, waarom datse kragtige hulpmiddelen werden gesegd.

Hier komt het misschien van daan, dat de sweet verwekking, en voortbrenging, voor een kragtig hulpmiddel (in oude tyden hadden sy insonderheid deese kragtige sweet-middelen) dat vaste kragten vereiste, is gehouden; daar nogtans de sagte, behalven datse sonder eenig ongemak of dreigend gevaar altoos hunne werking volvoeren, somtyds versterken, hebbende de schaadende vogten, dewelke niet selden de kragten als verstompen en onder drukken, verbeeterd en uitgedreeven, voornaamentlyk, indien de sieke werden vermaand, datse sig niet met al te veel swaarte van deekens overlaaden, want van der selver neerdrukking, werden somtyds geen minder benaauwtheeden, als van een sterk sweetmiddel, verwekt.

Men moet met het gebruik der selve voorsigtig om gaan.

Te regt vermaand *P. Gruling* dat men in het geeven van sweetmiddelen voor al om sigtig moet te werk gaan; want by aldien het niet ter regter tyd of naa behooren werd gegeeven, en in desselfs gebruik den tyd, jaaren, kunne, natuur, gewoonte, of andere omstandigheeden door den *Geneesmeester* niet naarstig werde waargenoomen, heeft de ondervinding geleerd, dat hy dan weinig voordeel, maar wel veel naadeel en schaade sal toebrengen; ik meen dat den *vlytigen Leeser* my niet qualyk sal af neemen, soo ik in 't vervolg kortelyk verhandele, wat omtrent het sweet verwekken en het geeven van sweetmiddelen dient te werden waargenoomen, en aangemerkt; en gae ik dieshalven over tot de

VOGTEN, DEWELKE DE SWEETMIDDELEN AANWYSEN; EN DEESE ZYN.

Vogtende Sweetmiddelen aanwysende, zyn.

1. *Sout ſcherpe*, want deeſe werden met gemak en voordeel door de ſweetmiddelen uitgedreeven, de welke binnen ſynde gehouden, de grootſte benaauwtheeden, en ondraaglyke pynen en geſwellen enz. veroorſaaken; ſodaanige ſcherpe vogten hebben plaats in de brandende koortſen, in geduurige, peſtagtige, en in vergiftige ſiektens, dat gy meede kond betuigd ſien by *Fuchſius* en *Fr. Joel*; want geene middelen koomen hier ſoo wel te pas als de ſweet verwekkende, waarom dat de aangehaalde ſchryvers het uitdryven des ſweets het allermeeſt profytelyk en noodſaakelyk hebben geoordeeld: maar *merk aan*, dat ſelfs de ſweetmiddelen in deeſe ſiektens en quaalen noodwendig veel behooren te verſchillen, want wie en ſiet niet? dat men in de brandende koortſen gantſchelyk de gemaatigde moet voorſchryven (dewelke naamelyk de warmte niet booven maaten nog merkelyk vermeerderen, maar die nogtans ook genoegſaam ſyn) en booven de overige ſtellen? maar in vergiftge en quaadaardige ſiektens moet men gantſlyk en noodſaakelyk ſterker gebruiken, op dat der ſelver vergift dies te eerder naamelyk voor dat die ſcherpe ſiektens hunnen loop hebben volbragt, werde uitgedreeven; want het quaad werd hier meeſtyds ſchielyk en plotslyk, of wel nooit weggenoomen, waarom dat ook *Hippocrates*, *in de 29. Kortbondige Spreuk van 't 2. Deel.* vermaand, ſeggende; als de ſiektens beginnen, ſoo 'er iets ſchynd geroerd te moeten werden, ſoo roer het: ſoo nogtans in de Peſt een ſeer moejelyke hitte is, ſoo doen ſterke ſweetmiddelen met verkoelende gemengd het meeſte goed; hier moet men geenſins vreeſen voor het geweld van de kragtige ſweetmiddelen, als dewelke nog niet en is te vergelyken met het ſcherpe ſchaadigende Peſt vergift (want dat tot de vinnigſte ſiektens, ook de ſterkſte en uitgeleeſenſte hulpmiddelen de beſte ſyn, heeft den *Ouden Man* geſegt *in ſyn 6. Kortbondige Spreuk het 1. Deel*, in een heevige ſiekte moet men Geneesmiddelen die van een ſterken aard ſyn, geeven:) waarom dat ſy egter, om reeden van eenige gelykheid (volgens *C. Celſus* die geleerd heeft, dat men een ſeer geweldig

Soutſcherpe.

In de brandende koortſen enz. wat voor Sweetmiddelen men dan moet voorſchryven.

Hoedaanige ſy in de Peſt dienen te weeſen.

quaad niet als met een even gelyk geweldig hulpmiddel mag te hulp koomen) ligtelyker by het vergift werden gevoegd, waar door het ſelve te gelyk met hun werd uitgedreeven: derhalven ſoo volgd, hoe dat de ſcherpe vogten eerder het lyf uit gejaagd werden, het dieste beeter is: en dat, ten ſy ſulks in tyds geſchiede, daar uit veelderley pynelyke, en ſomtyds on-overwinnelyke toevallen ontſtaan, heeft d'er vaarentheid geleerd, maar is ook meede ſomtyds waar genoomen dat ſodaanige vogten by verplaatſing geen gemeene of gewoone toevallen, maar andere, inſonderheid ontrent den kortſtendag, verwekken; dus hebben wy 'er gekend die alle jaaren met een vliegende Jigt pleegen beſogt te werden; naa de kortſten dag wierden ſy met ſeer pynelyke geſwellen ontrent de Kuit, de Knie, de Borſt enz. aangetaſt, de welke weggenoomen ſynde, waarenſe in den Lente van de vliegende Jigt bevryd; maar in dien datſe deeſe geſwellen niet en kreegen, wierden ſy ontrent, of onmiddelyk voor den tyd van de evengelykheid van dag en nagt in den Lente door vliegende Jigt-pynen ten hoogſten geplaagd; het geſegde ſal ik met een ongemeen voorbeeld of twee verklaaren.

Dat men de ſcherpe vogten moet uit het lighaam dryven, en waarom.

Een Galagtig Man ſeer verhit.

Een Man van ſeeven en veertig jaaren, galagtig, is ontrent den langſten dag, ſynde de lugt warm en droog, naa gedaanen arbeid, en daar op gevolgd ſweet, wat meer als naa gewoonte verhit geworden; waarom dat hy ſynen dringenden dorſt ſeer veel heeft toegegeeven, en 's avonds meeſt tyds Krop-Salade, Andyvie, Porcelein, met Aſyn enz. begooten, jaa Aalbeſſen daagelyks heeft gegeeten, hebbende vergeeten dat hy van het minſte gebruik der raauwe voedſels dikwyls met vliegende Jigtpynen, jaa jaarlyks voor deeſen in dag en nagt even gelykheid daar meede was beſogt geweeſt; Maar nogtans, om dat niet alleen van deeſe dingen verligting, maar de grootſte verquikking vernam, heeft hy in het gebruik der ſelver aangehouden, tot dat hy in den Herfſt, met een beſwaarende pyn van alle ſyne leeden, en in 't kort door een koorts, eerſt een daagelijkſe, een ligte koude en daar op volgende hitte, en niet lang daar naa door een gaande en koomende derdendaagſe koorts wierd aangetaſt; waarom dat hy dikwils en een tyd lang ontlaſtende Aſemwyn heeft gebruikt; maar met geen verligting; eindelijk heeft hy niet als Afverwſel van Kina Kina, dat te gelijk buik-

Geeft zyn dorſt den vollen teom.

En heeft veel raauwe ſpys gegeeten.

Waar naa hy de derdendaagſe koorts heeft gekregen.

ſui-

suiverende was, op de 307. bladzyde te vinden (synde den Bast van Sassafras-hout daar by gedaan) gebruikt, met welks hulpe eindelijk in de Maand van November de derdendaagse koorts is te booven gekoomen; maar de koorts nu weg zynde, heeft hy op dien selfden dag over een hard geswel, maar dat gelijk was en pynelijk ontrent de regter Mam, soo in- als uitwendig, geklaagd, soo dat hy den regter arm somtyds niet beweegen konde, nog aadem haalen als seer beswaarlijk, en met seer groote pyn, eindelijk heeft men waar genoomen, dat met den Vollen Maan het geseide geswel seer vermeerderde, ja tot de groottc van de Mam van een Soogende Vrouw heb ik het selfs uitgespannen gesien, alhoewel, de Sieke seer maager synde, ik syn Linker Mam naauwlijks sien kon; nogtans als de Maan weer afnam, soo slonk het voornoemde geswel weer eenigsins; hy heeft hier over met verscheide Genees- en Heel-meesters raad gepleegd, die daar in alle over een quaamen, dat syn lighaam hoe eer hoe liever door afgang moest gesuiverd werden, en dat hy ten laatsten seer dikwyls moeste sweet-middelen gebruiken: ook heeft hy sig seer wel bevonden by deese naavolgende Pillen, van de welke hy twee maalen 'sweeks des avonds vier, en 's morgens drie heeft ingenoomen, en hy heeft ook wel daar van afgeweest.

Van deselven verlost synde heeft hy een hart en effen geswel enz. ontrent den regter Mam gekreegen.

Met het aanwassen van de Maan toeneemende, en met de afneemende, meede slinkende.

℞. *Gum. Sandarac. aceт. depur.* ℈ij *Ref. Jalap.* *Scammon. a* ℈j *Sal. Volat. succini* *Tartar. Vitriolat.* *a gr.* xv. *Ol. Fœnicul. gt.* iv. *M. F. Pil. No.* xxxvj, *deaurentur.*	Neemt Gom Sandrak in Asyn gesmolten 2. scrupels. Hars van Jalap. Scammoni. van elks 1. scrupel. Vlug-sout van Barnsteen Tartar. Vitriolaat. van yder 15. greinen. Oly van Fenkel 4. druppels. Mengd het, en maakt 'er 36. Pillen van, verguldse.	Waarom dat hy Hoofd-pillen,
℞. *Aq. Lig Sassafr.* ℥iß *Spir. Diaphor.* ℥iij *Anim. Diaph.* ℈ß	Neemt waater van geraspt Sassafras-hout anderhalf once. Sweetdryvende Geest drie vierendeel loots. Sweetdryvende Spiesglas kalk,	En een sweet-drank heeft ingenoomen.

Sal. Volat. Oleos gt. xij
M. F. Hauſtus.

een half ſcrupel.
Vlug Oliagtig-ſout 12. druppelen.
Mengd het, en maakt 'er een Drankje van om 's avonds in te neemen.

Het welke ingenoomen hebbende, heeft hy altyd ſeer wel geſweet, maar egter met ſeer kleine verligting; maar ſoo veel het geſwel aanging verſchilden ſy alle. Sommige meinden dat het noodſaakelyk door Pappen tot ryping diende te werden gebragt of dat het ligtelijk in een Kanker ſoude konnen, verontaarden: maar weer andere, dat men den Kanker geenſins had te vreeſen, om datſe het geſwel op geenderley wyſe ongelijk te ſyn vernaamen; weederom andere beſlooten dat men 't noodſaakelijk met pappen moeſt verdryven, maar niet doen rypen: want by aldien het tot rypheid gebragt en geopend wierd, ſoo voorſeiden ſy dat het dan ſeekerlijk in een Etterborſt of Borſt-Fiſtel ſoude ontaarden; ſommige verſeekerden dat een verſagtende genees-wys daar toe het beſt ſoude weeſen; andere wilde de verdryving daar van onderſtaan met groote Laat-koppen met de Vlam (van de welke hier vooren,) en ſoo voorts.

Alle de Geneesmeeſters verſchillen omtrent de geneesing.

Maar om dat het quaad nu daagelijks aanwies, ſal ik kortelijk verſlag doen, wat dat 'er al toe is in 't werk geſteld;

Volgens aller toeſtemming is eerſt de naavolgende Pap daar vier daagen naa malkanderen opgelegd, maar daar uit is een onverdraagelijke pyn ontſtaan, ſoo dat de Sieke naauwlijks ſynen aadem konde haalen.

Eindelyk daar een Pap ſynde opgelegd, was de pyn overdraagelyk.

℞. *Rad Irid.*
Althææ a ℥i ß
Sum. Abſint m ß
Flor. Sambuci
Melilot. a p. ij
Folior. Menth. æquat.
Parietar.
Verbaſci a m ß
Sem. Cumini ℥ß

Neemt wortelen van Ireas.
Heemſt, van elks 3. loot.
Toppen van Alſem een halve handvol.
Bloemen van Vlier
Meloten, van yder 2. Pugillen.
Blaaden van Waatermunt 1. handvol.
Glaskruid

Wol-

Conc. & contuſ. coq. in S. Q. cereviſ. dulc. contuſ. adde
Ol. Anethini ℥j
Far. Hordei. Q. S.
M. F. Cataplaſma.

Wolkruid, van elks een halve handvol.
Saad van Komyn 1. loot.
Geſneeden en geſtooten ſynde, laat het in een genoegſaame meenigte ſoet Bier gekookt werden, geſtampt ſynde, doe 'er by
Oly van Dil 1. once.
Gerſten-Meel ſoo veel als genoeg is:
Tot een Pap.

Welke Pap daar op geleid ſynde, getuigde de ſieke, dat hy als een vuurige hitte in het geſwel had gevoeld; ondertuſſchen heeft hy ook driemaalen 's daags een dronkje van het naa volgend afkookſel warm ingenoomen.

℞. *Rad. Filicis*
Polypod. Querc. a ℥ i ℔
China ℥ ii ß
Sarſa Parilla
Raſ. Ligni Guajac. a ℥j
Saſſafr. ℥ij
Fol. Mentha aquat. m. ij
Liq. Raſæ ℥ j
Uvar. paſſul. ab æril. purgat. ℥iij.
Conc. & contuſ. coq. in S. Q. Aq. commun ad pint. vj. *colat. adde*
Aq. Theriac. ſimpl. ℥ij.
M.

Neemt Wortels van Vaaren.
Eiken Vaaren, van elks 3. loot.
China derdehalf once,
Salſeparil
Geraſpt Pokhout, van elks 1. once.
Saſſafras 2. oncen.
Blaaden van Waatermunt 2. handen vol.
Geraſpt Soethout 1. once.
Roſynen van de karlen geſuiverd 3. oncen.
Geſneeden en geſtooten ſynde laat het in beſloote vaaten, in een genoegſaame meenigte gemeen Waater werden gekookt na de konſt, tot het doorſygſel van 6. pinten.
By het welke doe
Eenvoudig Theriaacwaater 2 oncen
Mengd het.

Maar hy heeft een gekookten ſweetdrank, met baat gebruikt.

Hy

Hy heeft altyd ligt en ſagt van deeſen kook drank, met verligting geſweet.

Daar is een Kop opgeſet.

Volgens het gevoelen van ſommige is daagelijks twee of drie maalen de groote Kop, H. op de 36. bladz. hier booven geteekend, met vlam ſonder inſnyding geſet, dewelke geſet ſynde, ſoo wierd het geſwel, en niet alleenlijk de ondergeleegene, maar ook de omgeleegene deelen met ſulken geweld en ſoo ſchielijk aangedreeven, dat de ſieke niet alleenlijk naauwlijks konde ſynen aadem haalen, maar als in een oogenblik in ſyn ſweet ſcheen te ſullen ſmelten, jaa dat de omſtaanders daar door voorſchrikt, ſig ten hoogſten over hem verwonderden, wanneer hy het nu niet langer konde verdraagen, ſynde een Spel geſtooken door het gat in de boovenſte plaatſe gemaakt, en met Was geſtopt, ſoo viel de Kop aanſtonds af; en als dit gedaan was ſoo betuigde de Sieke dat hy groote verligting gevoelde; waarom dat den Heelmeeſter hem eene die wat kleinder was ſtelde, maar ſonder eenige uitwerking; en daarom is niet anders als maar een verſagtende geneeſing gebruikt, naamentlyk daar is een Plaaſter van Kikvorſſen-Salf met vierdubbelden Quik daar in, opgeleid; door welkers hulp de pyn wel is verminderd, maar het geſwel ſeer grootelijks heeft toegenoomen, dog hy en heeft de Jigt-pyn, daar hy om deeſen tyd jaarlijks aan vaſt was, niet vernoomen; hy verhaalde blyde zynde aan de Genees- en Heel-meeſters, dat miſſchien de ſtoffe van ſyn Jigt-pyn (door overdragt of verplaatſing) nu een andere plaats had genoomen, en dat hy liever het geſwel al ſyn leeven wilde draagen, als wel de pynen van de Jigt; want dat hy te vooren aan het Bed of den Haart was gebonden geweeſt, maar dat hy nu ſyn beroep kon waar neemen, en langs de ſtraaten wandelen.

Eindelyk iſſer niets anders als een verſagtende kuur aangewend.

Terwyl hy dit geſwel had, was hy vry van de Jigt.

Als hy nu ſes of ſeeven Maanden met dit geſwel had geſukkeld, werd hy 's avonds in een neevelagtige lugt ſynde t'huis gekoomen, ſchielijk van een gaande en koomende derdendaagſe koorts (gelijk als de verheffing ten overvloede betoonde) aangetaſt, en gelijk als op dat ſelfde oogenblik, is het geſwel, de hardigheid, en al de pyn verdweenen; en aldus heeft hy ontrent drie weeken aan de koorts gegaan, en hy heeft op dien tyd geen de minſte pyn, of geſwel, of hardigheid meer vernoomen:

's Avonds door de miſtige lugt wandelende, heeft hy de koorts gekreegen

men: waarom dat hy ook niets voor de koorts heeft willen inneemen, en heeft gesond en wel gemoed, uitgesondert de daagen dat de koorts verhefte, geleefd: maar wyl 't nu mooyerweer wierd, en de koorts daagelijks afnam, is het geswel in 't teegendeel weer voor den dag gekoomen, en hoe dat de koorts minder wierd, hoe het geswel grooter wierd: het geene wy drie of vier maalen hebben gesien, tot dat de koorts weg synde, het geswel grootlijks is vermeerderd, insonderheid wanneer het quaad weer stond te werden en de Noorde winden waayden, als wanneer hy meede met Hoest of den Hik was gequeld; met deese quaal heeft hy dus over 't jaar geworsteld; op welken tyd hy weederom door een daagelijkse gaande en koomende koorts met de grootste koude aankoomende, en met sweet afneemende, jaa eindigende is aangetast, en aanstonds is het geswel weer geslonken; waarom dat hy al wat hem maar luste binnen sloeg, naamentlijk, raauwe en harde voedsels met Citroen-sap toegemaakt, gerookte kost, en meer diergelijke: waar van hy langer en dikwyls 'er heeft de koorts gehad; want terwyl hy sonder koorts was, soo verwakkerde het geswel aanstonds, maar de koorts hebbende, was hy terstond van alles ontlast; dog nu een tyd lang de koorts hebbende gehad, heeft hy niet anders als warme Koffi met Soete Melk, van elks de helft, met wat Suiker alle daagen 's morgens nugteren gebruikt, en hy heeft de voornoemde Pleister van de Kikvorsse Salf met vier dubbelde Quik tot nog toe gedraagen, en draagdse ook nog, leevende tegenwoordig vry en gesond van geswel en pyn, soo wel van Jigtige als andere.

En terstond was hy verlost van de pyn en het geswel.

Maar als de koorts was weggenoomen is de pyn op nieuwweer vermeerderd.

Eindelyk is hy door de Pleister van Kikvorssen met vierdubbelden Quiq geneesen.

Soo kennen wy ook een Jongen van veertien Jaaren, die een tyd lang aan diergelijk geswel, maar wel drie maalen soo groot en minder pynelijk, synde alles tot nog toe daar voor vrugteloos gedaan, met de volle Maan toe, en met de afgaande weer afneemende heeft gegaan; de huisgenooten getuigden dat indien hy maar de minste koorts krygt, dat dan het geswel aanstonds seer slinkt, en als die koorts is geneesen, het alsdan weer opswelt.

Een jongen een diergelyk geswel hebbende, met verandering der Maan toe en afneemende.

Ook heb ik dikwyls een Man besogt van Vyftig Jaaren, meest in syne boeken besig, en die een sittend leeven leide, meede met een diergelijk borst geswel en pyn besogt; de welke

Een Man met een diergelyk geswel be-

Sogt de koorts hebbende,

meede sonder koorts synde, seer grootlijks over den aanwas en pyn van 't geswel, insonderheid als hem den hoest, of gaaping, of hik over quam, klaagde; maar als hy maar de alledaagse, of anderen daagse, of derdendaagse eenvoudige gaande en koomende koorts krygt (waar aan hy meede somtyds is vast geweest) werd hy straks van het geswel en alle pyn vetlost, en aldus heeft hy eenige jaaren hier meede gesukkeld; waarom dat hy my hertelijk heeft gebeeden, dat ik dog myn uiterste best wilde aanwenden, om hem maar de koorts te verwekken, aan de welke dat hy maar geduuriglijk mogte gaan, want dan dagt hem dat hy soude konnen leeven sonder pyn of geswel, maar hy eindelyk aan het bloedspuwen synde geraakt, is gestorven.

Was de pyn minder, ja hy geheel daar van bevryd.

Seeker Man veertig Jaaren oud, synde met Jigt en graaveel pynen dikwyls en al eenige jaaren besogt, ontrent den Herfst even gelykheid van dag en nagt met een gaande en koomende eenvoudige, nu ook wel eens dubbelde en driedubbelde derdendaagse koorts aangetast; heeft veele en verscheide Geneesmiddelen ingenoomen, maar hy heeft den Moriaan geschuurd, en aldus heeft hy ontrent vier jaaren gesukkeld, en in alle dien tyd heeft hy nog over Jigt nog ook over graveel pyn geklaagd, waarom dat ik hem met t' saamen gevouwen handen heb sien bidden, og of ik eenen Geneesmeester wist te vinden, die maaken kon dat ik geduurig de koorts had, want de koorts hebbende, leef ik vrolyk, en vry van alle pyn, in 't teegendeel heb ik in soo veele jaaren nooit sonder Jigt of graveel pyn geleefd.

Een Jigtig en graaveelig Man.

Hebbende de derden daagse koorts.

Is van alle pyn verloft geweest.

Uit alle het welke wy met regt moeten besluiten, dat de scherpe vogten in eenig lighaam schaadende, soo haast het moogelyk is door sweet-middelen enz. uit het lighaam dienen gedreeven te werden, voor datse onder het bloed vermengd door opbruising of met eenige vaste plaats in teneemen (op dat ik soo spreeke), dit of diergelyk toeval koomen te verwekken.

De *Goedgunstige Leeser*, sal my ten besten houden, dat ik hier langer op heb blyven staan; de reeden daar van is, dat ik selfs wel anderhaalf jaar lang een diergelyk geswel en pyn van de borst heb omgedraagen; maar aan den *Grooten God* moet ik eindelyk de hoogste dankseggingе doen, dat ik meede daar van verlost ben.

2. *Waater-en wiagtige, ja meest alle de dunne vogten;*

als

als wel eer *J. Walæus* heeft geleerd, selfs de stoffe van het sweet is waateragtig een weiagtigheid in de aderen, als wy leesen by *J. B. Montanus* 't is dieshalven geen wonder, dat die van wey-en waateragtige vogten als overvloeyen, nogtans van ligte sweetmiddelen overvloedig sweeten; want de voornoemde vogten van haaren eigen aart gelijk als verdund, en aldus tot de sweeting geneigt, breeken seer ligtelijk door de sweetgaaten uit, voornaamentlyk soo vlugge, doordringende, en verdunnende middelen aan haar werden gegeeven; waarom dat de sweet middelen in allerley waatersugt ten hoogsten te pas koomen; want sy en ontlasten niet alleen de wei-en-waateragtigheid door syn veelheid en hoedaanigheid schaadende, door het sweeten en het pis dryven, maar om datse ook meesttyds warm syn, soo droogense op; want de lighaamen werden op deese wys van hunne vogten verlaaten, als *Hippocrates* getuigd.

3. *Galagtige*, gelyk als getuigd *J. Walæus*, maar *gef agt*, dat men de gemaatigde suuragtige hier moet gebruiken; anderfins souden sy, brandige koortsen, onverdraagelyken dorst, swaare hoofdpyn en dat wel kloppende enz. ligtlyk verwekken; maar in dien gemaatigde suuragtige voorgeschreeven werden, werden de galagtige vogten ligtelyk naa buiten gebragt, en te gelyk gemaatigd, en aldus witten wy met eenen quast twee Muuren te gelyk; want deselve gemaatigd en verbeeterd synde werdense ligtelyk door het sweet uitgedreeven. De Galagtige.

4. *De slymagtige*, want met de hulp der sweetmiddelen werdense verdund en door het sweet of de pis uitgelooſd; want de sweetmiddelen syn meest van dunne syne deelen, en met vlug sout begaaft, verdunnende, doordringende enz. en aldus werden de slymagtige door deese Geneesmiddelen het allerbest bereid; en by aldiense dan door het sweet niet werden uitgedreeven, werdense nogtans op deese wyse ligt en bequaam tot den uitgang gemaakt; de sweetmiddelen koomen in deese slymagtige vogten, insonderheid die door d'uitwendige koude syn verdikt, en in de beswaarende pyn des gantschen lighaams, en die als een onmagt tot desselfs beweeging voortbrengen, booven al te pas. Sie daarom het volgend geval. De slymagtige.

Een Vrouw, slymagtig, Oud Dertig Jaaren, door een kleine wandeling verhit synde, begeeft sig om haar wat te verkoelen in de Een vrouw verhit zynde.

koude lugt. Omtrent 's avonds ten negen uuren heeft sy een ligte koude gekreegen, daarnaa een beswaarende hoofdpyn, brengende den nagt souder te slaapen door; 's morgens is deese Vrouw met sodaanigen onmagt tot beweeging aangedaan geweest, datse nog hand nog voet konde roeren; maar ontrent den middag ontstond een groote beswaarende pyn, welke haar gantsche ligchaam af matte; ik op den derden dag van deese siekte by haar gehaald synde, heb haar met een gantslyk verlooren eetens lust, ongekookte en raauwen pis, en een kleinen en ongelyken pols, en hardlyvig, en over de geseide toevallen klaagende gevonden; waarom dat ik terstond de naavolgende aarsspuiting heb voorgeschreeven.

Heeft haar in de koude lugt begeeven.

Waar naa sy met de koorts, en magteloosheid, en een beswaarende pyn is bevogt geweest.

Om datse hardlyvig was is haar een kli-sser geset.

℞. *Rad. Althæa*
Malvæ a ℥ß
Fol. Malvæ
Major. nob.
Rutæ a m. j
Sem. Cumini
Carui a ʒiij
Cort. Aurant. ʒij
Conc. & contus. coq. in S. Q. Aq. commun. ad ℥ix. *colatur. adde*
Elect. Diaphœnic.
Lenitiv. a
ʒvj
Ol. Lilior. Albor.
℥ß
Sal. gemmæ ʒj
M. F. Clyster pro Fœmina.

Neemt Wortelen van Heemst.
Kaasjensblad, van yder een loot.
Blaaden van Kaasjens-blaan.
Edele Majelein.
Wynruit, van elks 1. handvol.
Saad van Komyn.
Karwey, van elks drie vierendeel loots.
Oranjen schellen een half loot.
Gesneeden en gestooten synde kooktse in een genoegsaame meenigte gemeen waaters, by het doorsygsel synde 9. oncen doe
Conserf van Daalen.
Electuary Lenitief, van elks anderhalf loot.
Oly van Witte Lelien een loot.
Steen sout een vierendeel loots.
Mengd het, en maakt'er een aarsspuiting van voor een Vrouw.

Van

Van deese heeft se driemaalen afgeweest, en daarnaa van deesen leepeldrank om de twee uuren drie leepels vol ingenoomen, en heeft sagtelyk en wel daar van gesweet.

℞. *Aq. Card. bened.*	Neemt Waater van Kardebenedict
Majoram.	naa een gisting overgehaald.
Rad. Angel. a	Edele Majelein.
℥i ℔	Angelika Wortels, van yder
Sp Diaphor. ℥x.	anderhalf once.
Nitr. dulc. ℥ ℔	Sweetdryvende geest, derdehalf-
Antim. diaph.	loot.
Sal Card. Bened. a	Soeten Salpeeter geest een half vie-
℈j	rendeel loots.
Laud. Opiat. gr. ij	Sweetdryvende Antimoni kalk.
Syr. è Succo Card.	Sout van Kardebenedikt, van yder
bened. ℥j	een scrupel.
M.	Laudanum Opiaat 2. greinen.
	Syroop van het sap uit de versse
	blaaden van de kardebenedikt ge-
	perst, bereid een once.
	Mengd het te saamen.

Om de pyn is haar een pyn stillende sweet leepeldrank voorgeschreeven.

's Morgens weederom koomende, heb ik se met minder koorts, en den pols sterker en gelyker gevonden, en sy had deese nagt sagtelyk sweetende en somtyds slaapende, doorgebragt; sy konde niet alleen haar handen en voeten, maar haare armen nu roeren, waarom dat ik den selfden leepeldrank heb hervat, waar van sy weederom sagtelyk heeft gesweet, met soodaanigen voorspoed, datse nu op haar voeten konde staan en door haar slaapkamer gaan; maar sy klaagde seer over de koorts die om den anderen dag weederom quam, en beswaarende hoofdpyn, waarom dat ik den naavolgenden Brok heb gegeeven om te sweeten.

℞. *Elect. Diaph.* ℈iv	Neemt Van het Sweet Electuary 4.
Besoard. Miner.	scrupels.
℈j	Bergstoffig teegengift een scru-
Sal Febrifug. ℈ ℔	pel

Als meede een sweet Brok.

Ol. Rorismar gt. ij
M. F. Bol.

Koortsverdryvend sout een half scrupel.
Oly van Rosemaryn twee druppelen.
Mengd het, en maakt 'er een Brok van.

Ontrent twee uuren voor de verheffing heeft sy deesen Brok ingenoomen, waar van sy overvloedig heeft gesweet, en de hoofdpyn niet meer vernoomen: en meende dat sy nu geneesen was, behalven dat den eetlust geensins weer en quam, en datse hardlyvig was: waarom datse het naavolgende met soodaanigen uitkomst heeft gebruikt, datse in het kort de graagelyk gegeeten spys seer wel kon verdraagen en verteeren, en daagelyks eens aftrek had; eerstelyk heeft sy derhalven van den volgende drank sesmaalen 's daags twee of drie leepelen vol ingenoomen.

En om dat sy haar eetlust had verloosen,

℞. *Aq. Menthæ* ℥iv
Vitæ Mathiol.
Tinct. Stomach.
a ℥ß
Spir. Sal. Dulc.
℈j
Elix. prop. Paracels.
Syr. Menthæ
Rad. Helen. cond.
a ℥ß
M.

Neemt Waater van Munt 4. oncen.
Des leevens van Mathiolus sonder Amber of Muskus.
Maag Afverwsel, van yder een loot.
Soeten Geest van sout een scrupel.
Elixir Proprietaat van *Paracelsus* een vierendeel loots.
Syroop van Munt.
Confyte Alants wortel, van elks een loot.
Mengd het t' saamen.

Is sy met een Maag Leepel-Drank,

Naa het inneemen van deesen leepeldrank, is den eetlust wat weederom gekoomen, en sy heeft om den anderen dag aftrek gehad, en den naavolgende Kruidwyn gebruikt.

Neemt

℞. *Rad. Helen.*
Calam. Aromat.
Zedoariæ a ʒiij
Fol. Menthæ
Majoran. a m. j
Sennæ f. ſt. ʒj
Sum. Abſinth.
Centaur. min. a m ß
Turb. Gummoſ.
Tart Vitriol.
Card. major.
Extr. cort. Aurant. a ʒij
Conc. & contuſ. affunde
Vini Gallici Rhenan. a pint. ij
Dr.

Neemt Wortelen van Alant.
Kalmus.
Sedowar, van elks drie vierendeel loots.
Blaaden van Kruismunt.
Edele Majelein, van yder een handvol.
Seenen ſonder de ſteelen een loot.
Toppen van Alſem.
Duiſend guldenkruid, van yder een halve handvol.
Harsagtigen Turbith.
Tartar Vitriolaat.
Groote Kardemom.
Het buitenſt van de Oranjen Schillen, van elks een half loot.
Geſneeden en geſtooten ſynde, en in een Steene Kan gedaan, giet 'er by
Francewyn
Rynſchewyn, van elks twee Pinten.

En Kruydwyn te gebruiken, geneeſen

Naa een genoegſaame weeking en uitrekking, heeft ſy daar van tweemaal 's daags drie oncen, hebbende 't elkens eerſt agt druppels Elixir Proprieratis van *Paracelſus* daar by gedaan, ingenoomen, en naa elken inneeming van deeſe gift heeft ſy eens of tweemaalen aftrek gehad, en is geneeſen.

§. *Vergiftige, Suure, Wrange Uitwaaſſemingen*, enz. ſlaautens, Opſtyging van de Moer genaamt, gelyk als t'ſaamen nyping van de Keel, onbeſchryvelijke benaauwtheid voor 't hart enz. verwekkende, waarom dat *F. Joël.* de Sweetmiddelen in de uitwaaſſemingen grootlijks en ten hoogſten aanpryſt; en wat wonder; want de ſweetmiddelen om datſe meeſtyds en altoos

Vergiftige zuure, en wrange uitwaaſſemingen.

uit

uit een soet vlug sout bestaan, en daarom de suure, en de wrange vogten enz. verbeeteren en maatigen, en by gevolge de voortbrenging der uitwaasseminge en winden beletten, en de voortgebragte verjaagen en door d'onsigtbaare, of door de sigtbaare doorwaasseming deselve uitlooſen en uitdryven, is het geen wonder, (seg ik), dat de sweet en de doorwaasseming bevorderende middelen niet alleenlijk van *Joël*, maar ook meede van *andere Geesmeesters*, om de uitwaassemingen te geneesen, werden gepreesen.

Sterke en verdroogende Sweetmiddelen verbiedende vogten.

DE VOGTEN, WELKE DE SWEETMIDDELEN, INSONDERHEID DE STERKE, EN OPDROOGENDE VERBIEDEN, ZYN.

De Suure.

1. *De Suure*, gelijk *J. Walæus* segt. Want de suure vogten verbieden de sagte sweetmiddelen niet, maar geeven liever te kennen datse dienen gebruikt te werden: want door de sagte en met vlug sout, insonderheid uit het Oliagtige bestaande sweetmiddelen werd allerbest, en allerveiligst het suur gemaatigt en verbeeterd; dat en de haastige versterking der kragten door te veel sweet ter needergeworpen door vlugge suure en sagte oliagtige dingen dat de daagelykse ondervinding betuige; maar de suure vogten, ten sy datse te vooren syn gemaatigt of op eenigerlei wys verbeeterd, verbieden sy de sterke en geweldige sweetmiddelen. Want het raauwe mag men na getuigenis van *Hippocrates in de* XXII. *Kortbondige Spreuk het* 1. *Deel.* niet roeren: *in de* 51. *Kortbondige Spreuk het* 2. *Deel.* Het veel en haastig uitleegen, vervullen, verwarmen, koud maaken, of het lighaam op eenige andere wyse beweegen is gevaarlijk; want al wat te veel is, werd vyand der naatuur: maar 't geen langsaam is, is veilig; of anders wanneer iemand van 't een tot het ander trapswys overgaat: alle het welke gy by *C. Celsus* kond bevestigd sien.

Wrange en Swaarmoedige

2. *Wrange en Swaarmoedige* gelijk als meede getuigt *J. Walæus*, het selve sy van de wrange vogten gesegt, dat van de suure is gesegt: want de sterke koomen alhier geensins te pas.

Galagtige en aangebrande;

4. *De gebrande Galagtige*, hoedaanige gemeenelijk gesegt werden

den te schaaden in de Teering-koortsen, gelijk als *Fuchsius* leerd. want hy verbied aldaar ten hoogsten de eigentlijk genaamde Sweetmiddelen, insonderheid de sterke; want het quaad soude uit der selver gebruik ligtelijk daagelijks aanwassen, en daar op een ontsteeking in de Leever en een vermaagering van het gantsche lighaam volgen; (getuige sy my *P. Gruling.*) want door het gebruik deeser sterke geweldige warme sweetmiddelen, werden de kragten ter needer gesmeeten, de dorheid des lighaams grooter gemaakt, en alle de gemaatigde vogt uit het lighaam gedreeven, en aldus werd den dorst, de koorts, den brand enz. daagelyks grooter, en het quaad ongeneeselyk, jaa de dood selfs somtyds verhaast.

5. *Seer lymige en taaje*, verbieden meede de sterke sweetmiddelen, en sulke die meestyds met eenen teug werden uitgedronken; want de sagte en geestagtige sweetmiddelen (daar de seer sterke de sieken benaauwen, verswakken, en sy niets anders als de kragten en geesten wegneemen, of ten minsten verminderen konnen,) doen gantslyk het teegendeel; want om datse meestyds uit een vlug sout bestaan, soo verdunnense de vogt, en ook daarom werdense met regt gepreesen in seer taaye lymige vogten; naamelijk de geestagtige sweetmiddelen by kleine tussen poosingen ingenoomen: want op deese wys werdense vloeibaar gemaakt, en soose al niet werden uitgedreeven, werden sy bequaam en genoeg bereid tot den uittogt, want dat allengskens geschied, gelijk als ik nu al meer gesegt heb, is veilig; voornaamentlijk, wanneer iemand van 't eene tot het andere met trappen overgaat; en hier is waarlijk het geseg van *Crato Eedel*; het is haast genoeg, in dien 't maar wel genoeg is. Seer lymige en taaye.

SIEKTENS, IN DE WELKE DE SWEETMIDDELEN MET GOET GEVOLG VOORGESCHREEVEN, EN GEGEEVEN WERDEN, SYN. De sweetmiddelen koomen te pas.

1. *Beswaarende en knaagende pynen des hoofds en der andere deelen des lighaams* (ten deele *uit veel lymige slym hier en daar in 't hoofd en in de overige deelen des lighaams gestremt*, waar van dat

meestyds de verkoudheid ontstaat; ten deele meede van *het waater* om dat het stil staat, en koude suhragtige deeltjens, dewelke het hoofd of het overige lighaam, insonderheid wanneer als het sterk sweette, waaren ingesloopen, synde *scherper geworden*; welk waater nu scherper synde met de vliesagtige deelen te knaagen een knaagende pyn verwekt; waarom dat ook den seer geleerden *F. Platerus*, de sweetmiddelen in Hoofd-pynen ten hoogsten aanpryst, seggende; dat d'ontlastingen door het sweet gedaan, indien (om dat de herssenen overvloeyen van veel waater) de hoofdpynen seer opstygen, die naa datter een algemeene buiksuivering is voorafgegaan, te passe koomen; overmids de sweet-middelen de overtollige vogten uit het binnenste haalen: waarom datse in langduurige hoofdpynen werden in het werk gesteld, en met goed gevolg gegeeven; en *D. Sennertus* pryst de selve ten hoogste in de hoofdpyn en andere siektens van weyagtige vogten voortgebragt; het sweet, segt hy, is het seekerste, voorhoedend en geneesend-middel van de hoofdpyn, en van andere siekten, van een weyagtige vogt voortgebragt: en geen wonder, want de sweet-middelen maaken de lymige en taaje slym door verdunnig los, en maatigen en verbeeren de vogten door stilstant scherper synde geworden, (om dat se meest tyds uit een vlug-sout bestaan en dat de sweet-middelen geestagtig zyn) en aldus veilig en genoeglijk deese vogten verbeeterd en bereid synde, werden sy somtyds haastelijk door deese sagte sweetdryvende middelen uitgedreeven, en van swaare pynen geneesen; sie hier op deese manier een langduurige hoofd-pyn, dewelke voor veele genees-middelen, alhoewel van de kragtigste, niet wilde wyken, geneesen.

De beswaarende en knaagende pynen des hoofds, en der andere deelen des lighaams.

Een vrouw als sy swaar was met tandpyn en hardlyvigheid besogt. Wanneer de tandpyn over was, wierd sy met een

Seekere Vrouw ontrent ses en dertig Jaaren oud, slymagtig, meest altijd met Tandpyn gequeld, insonderheid als sy swanger was, met hardlyvigheid en somtyds Aambeyen besogt, dewelke egter wanneerse openlijf had van selfs verdweenen: is nu ses of seeven maalen, ontrent de seevende Maand van haar swanger werden en dragt, naa een ligt sweet, daar naa een grilling in de Lenden, daar op pyn in den nek, met een beswaarende pyn in het hoofd, (de tandpyn als doen overgaande), aangetast geworden; met welke beswaarende hoofdpyn sy meest altyd ses of seeven

wee-

weeken lang, naa datſe in de kraam had geleegen, geduurig lijk wierd gequeld, en dat wonderlijk was, alle haare kinderen ſyn naa datſe ſeer grootlijks veertien daagen of drie weeken met ſtuipjens waaren aangetaſt geweeſt, geſtorven: om deeſe ſwaare quaal weg te neemen, heeft deeſe Sieke ſeer veel en by naa ontallijke genees-middelen gebruikt, maar ſy heeft altyd koſten en moeiten te vergeefs gedaan; wanneer ſy nu (indien ik my niet en bedrieg), haar ſeevende kind had ter weereld gebragt, heeft ſy my laaten haalen, en het voornoemde verhaald, en het kindje, aan de ſtuipjens leggende, vertoond; waarom dat wy dit Poeder en den volgenden Leepeldrank voor het kindje hebben gegeeven.

beſwaarende hoofdpyn aangetaſt.

En haare kinderen waaren alle de ſtuipen onderworpen.

Om dat haar kind nu heel ſeer van de ſtuipen, wierd aangetaſt.

℞. *Lap. Beſoard. Orient.*	Neemt Ooſterſen Beſoarſteen.
C.C. ſp. pp.	Bergſtoffig Teegengift
Beſoard. miner.	Hertshoorn Filoſoofs bereid.
Marg. pp. a ℈ ß	Bereide Paarlen, van yder een half ſcrupel.
Sach. perlati ʒ ß	
M. F. Pul. No. vij.	Parel Suiker een half vierendeel loots.

Hebben wy deeſe Poeders,

Mengd het, en maakt'er een ſeer fyn Poeder van, dat men in Seeven Giften moet verdeelen, en in een klein Leepeltjen vol van den volgenden Drank, of in den Pap gemengd, ingeeven.

℞. *Aq. flor. Tiliæ*	Neemt waater van Linden bloeſſem.
Lilior. Convæl. a ʒvj	Lelien van den Dalen, van elks ander half loot.
Fœnicul. ʒ ß	Fenkel 1. loot.
Spir. Lil. Conval. cum Vin. ʒij	Geeſt van Lelien van den Daalen met wyn overgehaald een half loot.
Sal. Armoniac. gt. iv	Salmoniac. 4. druppelen.
Sach. perlati ʒj	Parel Suiker 1. vierendeel loots.
Syr. flor. Paonia ʒ ß	Syroop van Peöni bloemen een loot.
M.	Mengd het.

En een lepeldrank teegens de ſtuipen.

Van deesen Drank hebben sy alle uuren een klein leepeltje vol, en 's morgens en 's avonds een Gift van het Poeder het kind ingegeeven, en dit alles heeft niets gebaat, waarom dat wy, om de hoofd-slaapen en den Nek te besmeeren, het volgende hebben voorgeschreeven.

En een smeering te vergeefs voorgeschreeven.

℞. *Ol. Succini* ℈ß
Castorei
Rutæ a ʒj
Sal. Volat. Ammon. gr. viij.
M. F. Liniment.

Neemt Oly van Barnsteen een half scrupel.
Bevergeil.
Wynruit van elks een vierendeel loots.
Vlug sout van Salmoniac. 8. druppelen.
Mengd het, tot een smeering.

Dog het is kort hier naa gestorven.

Dit alles en meer andere dingen syn alle te 'vergeefs ontrent het kind aangewend, want het is in 't kort gestorven.

Om dat de Moeder hardlyvig was

Om dat de Moeder seer met hardlyvigheid, maar met geene Aambeyen was gequeld, hebben wy eerstelijk de volgende verslagtende en windbreekende aarsspuiting voorgeschreeven.

Is sy geklisteerd.

℞. *Rad. Alth.*
Malvæ a ʒvj
Fol. Rutæ
Major. nob.
Rorismar. a m. j
Flor. Lavend.
Sem. Cumini
Carui
Bac. Laurì
Extr. cort. Aurant.
a ʒij
Conc. & contus. coq. in S. Q. aq. cois ad ʒviij. *in colat. dissolv.*
Elect. Diaphanic.
ʒx

Neemt Wortelen van Heemst.
Kaasjensblaan, van yder anderhalf loot.
Blaaden van Wynruit.
Edele Majelein.
Rosemaryn van elks 1. handvol.
Lavendel bloemen.
Saat van Komyn.
Karwey.
Laurierbeyen.
Het buitenste van de Oranjeschellen, van yder een half loot.
Gesneeden en gestooten synde, kooktse in een genoegsaame meenigte gemeen waaters, de vaaten seer wel gesloten synde

Ol. Lilior. albor.
Mel. Anthoſ. a ℥ß
M. F. Enema pro Muliere.

de, in het doorſygſel ſynde 8. oncen
Smelt Conſerf van Daalan derde half loot.
Oly van Witte Lelien.
Roſemaryn Hoonig, van elks een loot.
Mengd het, en maakt 'er een aarsſpuiting van, Voor een Vrouw.

Van deeſe heeft ſy tweemaalen met ſeer veele winden Aftrek gehad, waar naa dat de beſwaarende hoofdpyn een weinig is verminderd, en doen hebben wy aan haar den volgenden Leepeldrank gegeeven.

℞. *Aq. Betonicæ Majoris Nobil.* *a* ℥iij
Vitæ Mathiol. ℥j
Ol. Succini gt. v.
Tinctur. Flor. Pœoniæ ℥ij
Hyperici ℥j
Laud. Opiat. gr. ij
Syr. Stachad. ℥j
M.

Neemt Waater van Beteunie.
Edele Majelein van elks 3. oncen.
Des Leeven van Mathiolus een once.
En om haar beſwaarende hoofdpyn,
Oly van Barnſteen 6. druppelen.
Afverwtel van Peöni bloemen (met de waaterige voorloop van kooper rood door weeking gemaakt) een half loot.
Sintjanskruid bloemen door den overgehaalden Brandewyn uit deeſe bloemen door weeking getrokken, een vierendeel loots.
Heeft ſy een hoofdleepeldrank.
Laudanum Opiatum twee greinen.
Syroop van Stechas een once.
Mengd het te ſaamen.

Door 't driemaal herhaalen van deeſen drank, heeft ſe niet anders als maar ſagtelijk geſlaapen; Waarom dat wy voor haar den volgenden kruidwyn, die te gelyk ook wat buikſuiverende was, hebben klaar gemaakt.

En een openlyf maakende kruidwyn.

℞. *Rad. Angelic.*
Valerian. a ʒiij
Jalap. Resinos.
ʒ ß
Fol. Major. Nobil.
Rorismar.
Salviæ
Rutæ a m ß
Sennæ f. ſt. ʒj
Flor. Anthor.
Lavendul.
Stœchad. Arab.
a P. iij
Sem. Siler. Mont.
Bac. Juniper. a ʒiij
Tart. Vitriol.
Cardam. major.
Extr. Cort. Aurant.
a ʒ i ß
Conc. & contuſ. affunde
Vini Rhenan.
Gallic. a pint. iij

Neemt Wortelen van Angelika.
Valeriaan, van elks ʒ. vierendeel loots.
Jalap die harsagtig is een loot.
Blaaden van Edele Majelein.
Roſemaryn.
Saly.
Wynruit, van elks een halve handvol.
Seenen ſonder ſteelen een once.
Bloemen van Rooſemaryn.
Lavendel.
Steechas van Arabien, van elks ʒ. Pugillen.
Saat van Eſelskomyn.
Jeneverbeyen, van elks drie vierendeel loots.
Tartar. Vitriolaat.
Groote Kardemom.
Het buitenſt van de Oranjen ſchellen, van yder anderhalf vierendeel loots.
Geſneeden en grof geſtooten ſynde, en in een ſteenen kan, of in een fles gedaan, gieter by
France Wyn.
Rynſche Wyn, van elks drie Pinten.

Te vergeefs gebruikt.

Naa een genoegſaam en behoorlyke weeking en uittrekking, heeft ſy tweemaalen 's daags; namelyks ſmorgens en 's avonds, daar van twee of drie oncen voor een Gift ingenoomen. En daagelyks eens of tweemaalen aftrek gehad, maar by naa almeede met een vergeefſe uitkomſt; waarom dat wy de kaauw-koekjens op de 62 bladſyde beſchreeven tot een *Apophlegmatiſmus* hebben voorgeſchree-

ſchreeven, waar van ſy een ſeer groote meenigte van lymige ſlym door den mond heeft gelooſd, en eenige verligting gevoeld; Waarom dat met der ſelver gebruik een tyd lang hebben aangehouden; naa deeſer gebruik, hebben wy aan haar dit navolgend Poeder tot een kruidmutsje om op het hoofd te leggen, en dan het navolgende tot een Rooking gegeeven.

Waarom datſe Kaauwbroodjens.

℞. *Fol. Major. Nob.*
Salviæ
Verben.
Thymi a m ß
Flor. Lavend.
Stachad. Arab.
a P. i ß
Sem. Carui ʒij
Cariophyl.
Card. minor. a ʒj
M. F. Pul. Craſ.
Irrorand.
Ol. ſtil. Lavend.
Succini a ϑ ß
M.

Neemt Blaaden van Edele Majelein.
Saly.
Yſerkruid.
Tym, van elks een halve handvol.
Bloemen van Lavendel.
Stechas van Arabien van yder ander halve Pugil.
Saad van Karwey een halfloot.
Kruidnaagelen.
Kleine kardemom, van yder een vierendeel loots.
Mengd het, en maakt 'er een groſ Poeder van, dat men moet beſproeyen met
Oly gediſtilleerd van Lavendel.
Barnſteen, van elks een half ſcrupel.
Mengd het, om het in een ſakje tot een kruidmutsje te naayen.

Een Kruidmutsje.

℞. *Succini albi*
Maſtich. Elect.
a ʒ ß
Flor. Lavend. pug. ij
M. F. Pul. Craſ.

Neemt Witte Barnſteen.
Uitgeleeſen Maſtik, van elks een half vierendeel loots.
Lavendel Bloemen twee Pugillen.
Mengd het, en maakt 'er een Poeder van, dat men maar groſ moet ſtooten.

Een Rooking.

Van

Van dit Poeder op gloeyende kooſen geſtrooit heeft ſe den rook in haare ooren en Neusgaaten ontfangen, en haar hoofd doeken en bedekſels warm berookt op haar hoofd gelegt, en daarnaa haar Nek en hoofd ſlaapen met het naavolgende wat beſtreeken.

Een Smeering.

℞ *Ol. ſtil. Succini Rorismar.* a ℈ß
Caſtorei ʒj
M.

Neemt Oly gediſtilleerd van Barnſteen.
Roſemaryn, van elks een half ſcrupel.
Van Bevergeil een vierendeel loots.
Mengd het tot een ſmeering.

Naa 't gebruik van alle deeſe hulpmiddelen, heeft de ſieke wel veel verligting gevoeld, maar ſy is egter nog niet geneeſen; waarom dat ſy van de volgende hoofd pillen om den anderen dag vyf heeft ingenoomen, van de welke ſy twee of driemaalen ſeer veel ſlym te gelyk met de uitdygſels is quyt geraakt.

Miesgaeders Purgeereude Hoofdpillen.

℞. *Maſ. Pil. Aurear. Cochiæ.*
Extract. Catholic. a ʒß
Ol. Succini Rorismar. a *gt.* ij
M. F. Pil. No. xxv. *deaurent.*

Neemt Van den Klomp Gulde Pillen Kochiæ.
Extractum Catholicum, van elks een half vierendeel loots.
Oly van Barnſteen.
Roſemaryn, van elks 2. druppelen.
Mengd het, en maakt 'er 25. Pillen van, verguldſe.

Ten laatſten heeft ſy, volgens *F. Platerus*, *en D. Sennertus*, tweemaalen den naavolgende Sweetbrok gebruikt, en ſoo overvloedig, maar nogtans ſagtelyk geſweet, datſe geheelyk naa deſſelfs gebruik is geneeſen, en daarnaa twee kinderen die by naa geene ſtuipjens hebben gehad, heeft gebaard, en dat ſy nog voor, nog in haar kraam, meer met hoofd pyn is geplaagd geweeſt.

Neemt

℞. *Elect. Diaph.* 3 i ß
Besoard. Mineral. ∋j
Castorei Optimi gr. vj
Ol. Succini Rorismar. a gt. j.
M. E. Bol.

Neemt Sweetdryvend Electuary anderhalf vierendeel loots. Bergstoffig teegengift een scrupel. van de beste Bevergeil vier greinen. Oly van Barnsteen. Rosemaryn van elks een druppel. Mengd het, en maakt 'er een Brok van.

En een Sweet Conserf hebben voorgeschreeven.

En sy is geneesen.

2. *Lammigheid*, *Kramp*, enz. indiense van koude, slymige, en lymagtige vogten ontstaan, koomen *de Sweet-middelen* by uitstek te pas, en munten booven alle andere uit; waarom dat ook *Scholtz. en Valeriola* gesegt hebben, dat het eenige sweeten het grootste Hulpmiddel is *in de Lammigheid:* want de sweetmiddelen, naa een behoorlyde uitsuivering des lighaams gegeeven, verwarmen en verdunnen de koude, slymige, en lymagtige vogten, de welke of de senuwen verstoppen of daar ingepakt syn, en dus de beweeging, en somtyds ook het gevoel of wegneemende, of ten minsten belettende en verminderende, dikwyls de lammigheid veroorsaaken, en sy dryven door het sweeten deselve nu verbeeterd en bereid synde, sagtelyk uit; en aldus verwekken sy een vryer invloed van de geesten in de senuwen, sy versterken de selve, maaken de geesten vlugger, en dat de selve meerder werden voortgebragt, door stof daar toe te verschaffen, en met de lymige vogten, en gelyk als het dikke bloed te verdunnen enz. hoe dat de lammigheid op deese wys geneesen is, sie *gunstige Leeser* in onse aanmerkingen en *Aanteekeningen op de Geneeskonst-Oeffening van P. Barbette.*

Voor de Lammigheid en de Kramp.

Het gesegde sullen meede de naavolgende gevallen bevestigen.

Een Man vyftig Jaaren, slymagtig, van een ruw leeven, somtyds Bachus de ruimen toom vierende, krygt een beswaarende hoofdpyn, waarom dat hy door den raad van desen en geenen

Een Man is van te veel suipens met

een beſwaarende hoofdpyn aangetaſt.

En door 't Toebak rooken geneeſen.

met verligting Tabak heeft gerookt, maar als hy eens in ſeer Miſtigweer was uitgegaan is hy weer ingeſtort, waarom dat hy weer ſynen toevlugt tot de Tabak nam, en dat met de ſelfde verligting, drie of viermaalen; Eindelijk eens tot by naa Middernagt Vaſtenavond houdende, en meer Tabak als naa gewoonte rookende, dronken ſynde 't huis gekoomen, is hy ſchielyk ſonder te ſpreeken ter needergeſtort: waarom dat de huisgenooten verſchrikt ſynde, meinden dat de Man beroerd was, of de vallende ſiekte hadde, (en dat geen wonder,) om dat den *Eerwaardigen ouden Man in de v. Kortbondige Spreuk van het 5. Deel.* heeft geſegd: *indien iemand dronken ſynde, ſchielijk Stom werd, ſterft hy met trekkingen, ten ſy hy met een koorts bevangen wierd: of dat hy op die tyd wanneer de dronk over is, weeder ſpraak begon te krygen.* Maar een weinig tot ſig ſelven koomende, heeft hy op het geene men hem vroeg wel geantwoord, maar klaagde over ſeer ſwaare, jaa onverdraaglyke hoofdpyn; naa Bed gaande heeft dien nagt weinig en niet als diep, en door veelderlei droomen dikwyls beroerd, en eenigſins ſwymelagtig, geſlaapen; waarom dat ſy my 's Morgens hebben doen haalen, en ik het geſegde overweegende, heb terſtond de naavolgende aarſſpuiting voorgeſchreeven.

Dronken ſynde vald hy ſonder te ſpreeken om wor.

En hy klaagde naader hand van ſeer groote hooſd pyn.

℞. *Rad. Imperat.*
Irid. Noſtr.
a ℥ij
Fol. Major. nobil.
Salviæ
Serpil.
Rutæ a m. ß
Flor. Lavend.
Stœchad. Arab.
a P. ij
Sem. Cartham. in petia ligat. ℥ i. ß
Bac. Lauri ℥iij
Coq. in S. Q. Aq. eois in colat. ℥x.
diſſolve

Neemt Wortelen van Meeſterwortel.
Onſen lis of Iris, van elks een half loot.
Blaaden van Edele Majelein.
Saly.
Quendel.
Wynruit, van elks een halve handvol.
Bloemen van Lavendel.
Stechas van Arabien, van yder 2. pugillen.
Saat van Baſterd Saffraan in een popje gebonden, anderhalf vierendeel loots.
Baakelaar drie vierendeel loots.

Waarom dat hem een klyſteer is geſet.

Kookt

Elect. Diacath.	Kookt het in een genoegſaame
Hieræ picræ cum agari. a 3vj	meenigte gemeen waater, by het doorſygſel ſynde 10. oncen, doe
Mel. Anthoſ. 3iij	Electuary Diacatolikom
Sal. gemmæ 3i ß	Bitterheilig met Agaricus,
M. F. Clyſter pro Viro.	van elks anderhalf loot.
	Roſemaryn Honing drie vierendeel loots.
	Steenſout, anderhal vierendeel loots.
	Mengd het, en maakt 'er een aarsſpuiting van, voor een Man.

Dewelke geſet ſynde, heeft hy binnen twee uuren drie of vier maalen met de hoogſte verligting ſeer ſtinkende en ſuur ruikende uitdygſels afgeweeſt, en een uur of twee ſagt genoeg geſlaapen.

Een Ader geopend

Ik op den middag weederkeerende heb alles beeter gevonden; maar om dat ik ſyne Wangen en Oogen rood, en ſyn pols ſterker vond, heb ik aanſtonds belaſt om hem een Aader te opemen, en de naavolgenden Drank gegeeven, waar van hy alle uuren naa het aaderlaaten een leepel vol van heeft ingenoomen.

℞. *Aq. Major. Nobil.*	Neemt waater van edele Majelein.
Betonicæ a ℥ii ß	Beteuni, van elks derdehalf once.
Tinct. Antiepilep. ℥ ß	Afverwſel teegens de vallende ſiekte 1. loot.
Caſtorei 3i ß	van Bevergeil, anderhalf vierendeel loots.
Flor. Hyperici 3j	Sint Janskruid Bloemen, een vierendeel loots.
Spir. Sal. Ammon. gt xx.	Geeſt van Salmoniac 20. druppels.
Antim. Diaph.	Sweetdryvende Spiesglas kalk
Sal. Prunel. a 3 ß	Sal Prunel, van elks een half vierendeel loots.
Syr. Stœchad. 3vj	Syroop van Steechas anderhalf loot
M.	Mengd het

En een Hoofd-Lepeldrank voorgeſchreeven.

Daar hy ſig wel by heeft bevonden en een weinig geſweet; om dat hy ſeer van den dorſt klaagde, heb ik een half loot Sal Prunel om in't Bier te mengen voorgeſchreeven.

Op den Seſten dag van zyn ſiekte is hem uit vrees voor Lammigheid een Spaanſche Vliegeplaaſter geſet, en dat met het groorſte ſucces

Den ſeſten dag van de ſiekte verhaalde hy, dat nu eens als met een onvermoogen van alle ſyne leeden, dan weer met een t'ſaamentrekking van deeſe en geene ſyde, nu weer met doofheid, dan met een ſoort van warmte, nu eens koude, met ſwymelige hoofdpyn, en met meer diergelijke toevallen beurtlinks wierd aangetaſt; waarom dat ik of een heele of halve lammigheid, of iets diergelijks vreeſde, en daarom heb ik noodſaakelijk geoordeeld hem een Spaanſe Vliegepleiſter in den Nek te leggen en ſulks te hervatten, door welkers hulp alle de gemelde toevallen weer ſyn verdweenen (ik gebiede aan alle, de Spaanſche Vliegepleiſters voor de Lammigheid in den Nek te leggen) maar nu hardlyvig ſynde, heeft hy het naavolgend Drankje ingenoomen.

En hy heeft een Buikſuiverend drankje

℞. *Elect. Hydragog. Sylv.* ℥ß	Neemt Electuary Hydragogum van Sylvius, 1 loot.
Tart. Vitriol. ϑ.ß	Tartar. Vitriolaat, een half ſcrupel.
Sal. Volat. Oleos. gt. xv	Vlug oliagtig zout, xv. druppels.
Ol. Rutæ gt. iij	Oly van Wynruit gediſtilleerd, iij. druppelen.
Aq. Major. Nobil. Q. S.	Waater van Edele Majelein, ſoo veel als genoeg is.
M. F. Hauſtus.	Mengd het, en maak'er een drankje van.

En hy heeft daar van ſes maalen afgeweeſt; ondertuſſen heeft hy twee maalen 's daags een dronkje van den naavolgende openlyf maakenden kruidwyn gebruikt.

En, Purgeerenden kloofdkruidwyn.

℞. *Rad. Irid. Flor.* ℥ß	Neemt Wortelen van Florentynſchen Ireas, 1. loot.
Galangæ	Galega.
Valerian. Silveſt. a ℥iij	Wilde Valeriaan, van elks drie vierendelen loots.
Jalap. Reſin. ℥ii.ß	Jalap die harsagtig is, derdehalf vier-

Fol. Rutæ	vierendeel loots.
Salviæ a m. j	Blaaden van Wynruit.
Sennæ ſ. ℔. ʒiij	Saly, van yder een handvol.
Flor. Lavend.	Seenen ſonder ſteelen drie
Hyperic.	vierendeel loots.
Stachad. Arab.	Bloemen van Lavendel.
a Pug. ij	Sint Janskruid.
Agarici albi ʒ ii. ß	Stechas van Arabien, van
Sem. Siler. Mont.	elks 2. Pugillen.
Fenicul. Dulc.	Van den Witſten Agaricus, derde-
a ʒij	half vierendeel loots.
Tart. Rhenan. Crud.	Saat van Eſelskomyn.
ʒ i. ß	Soete Fenkel, van elks 1. halfloot.
Conc. & contuſ. af-	Raauwen Rynſen Wynſteen an-
funde	derhalf vierendeel loots.
Vini Gallici pint. v.	Geſneeden en geſtooten ſijnde,
	gietter by, 5. Pinten Francewyn.

Deeſe kruidwyn ingenoomen hebbende, heeft hy daagelijks twee of drie maalen afgeweeſt, en ſig wel bevonden, behalven dat hy ſomtyds maar over eenige beeving van ſijn leeden klaagde; waarom dat hy dit ſweetdrankje om den anderen dag heeft gebruikt. En voor de beevinge van ſyne leeden.

℞. *Aq. Card. bened.*	Neemt Waater van Geſeegenden di-
Rorismar. a ʒvj	ſtel.
Eſſent. Diaph. ʒiij	Roſemaryn, van elks ander-
Antim. Diaph. ℈j.	halfloot.
Rob Sambuc. ʒij	Sweetdryvende weeſentlykheit drie
M. F. Hauſt.	vierendeel loots.
	Sweerdryvende Spies-glas kalk een
	ſcrupel.
	Geley van Vlier een halfloot.
	Mengd het, en maakt 'er een drank-
	je van.

Een ſweet hoofddrankje gebruikt.

Waar van hy wel heeft geſweet, en alle toevallen eindelyk ſynde te booven gekoomen, leeft hy geneeſen en geſond. En hy is geſond geworden.

Een vrouw na een hoofd draaying.

Een Vrouw van agtenveertig jaaren, ſwaarmoedig en ſeer ſlymagtig, meeſtentyd hardlyvig ſynde, en veele nagten ſonder ſlaapen doorbrengende, hebbende eenige daagen draayingen in het hoofd gehad, is om een Vriendin te beſoeken by reegenagtig weer en een Noorden Wind uitgegaan; weer t'huis ſynde gekoomen is ſy ter neergeſtort, met een ontlaſting van haar waater en uitdygſels teegens dank, jaa ſy heeft haare huisgenooten niet als met een beevende tong aangeſprooken, ſynde met een honds kramp aangetaſt, nog ſy konde op haare voeten ſtaan, nog met haar linker hand iets aangrypen; waarom dat haar Man aanſtonds den Geneesmeeſter deede haalen, dewelke aantoonde, dat het een lammigheid vande eene ſyde was, hy heeft daarom een Sweetdryvende Hoofd-leepeldrank, Hoofdpillen, Hoofd-afkookſels, Kruidwynen, *Apophlegmatiſmen*, Baaden, Smeeringen te vergeefs voorgeſchreeven, jaa wat hy ook mogt in het werk ſtellen, ſoo heeft hy koſten en moeiten te vergeefs gedaan, behalven dat ſy van de blaar trekkende pleiſters in den Nek gelegd getuigde nog altijd verligting te hebben vernoomen, en datſe met de beſogte hand nog yets ligts aan taſten en vaſt houden konde: waarom dat wy de glaaſen kop op de 36. bladz. met E. afgeteekend met de vlam, ommiddelijk op den Nek hebben geſet, en ſy heeft bekend meer verligting als van alle d'overige Geneesmiddelen, ſoo wel uit als inwendige daar van te gevoelen, maar een dag twee of drie daarna, was alles weer als te vooren; en aldus heeft deſe Lydſter meer als twee jaaren deeſe lammigheid aan eene ſijde gehad.

Vald in een lammigheid aan eene zyde.

Synde alles te vergeefs daar toe aangewend

Is haar in den Nek een Spaanſe Vlieg-pleiſter en een kopl geſet.

Maar als doen (*opmerkende Leeſer!*) ſynde de lugt Warmer en helderder, is ſy 's morgens heel vroeg met een ſeer ſwaare koorts bevangen geweeſt, die met de grootſte koude aanquam, dewelke nog niet over ſynde, koom ik, (gehaald ſynde,) en ik hebſe over een tintelende ondraaglyke pyn, inſonderheid in haare ſyde hooren klaagen, waarom dat ik den naavolgenden ſweetdryvenden hoofd-leepeldrank heb voorgeſchreeven.

Sy twee jaaren daarna een ſeer ſwaare koorts krygende.

En over een onverdraaglyke tintelende pyn klaagende

℞. *Aq. Card. Bened.*
Betonic. a ℥ij
Spir. Diaphor. ℥vj

Neemt Waater van Geſeegenden diſtel.
Beteunie van ieder 2. oncen.

Sweet-

Reg. Antim. Medic. ℈j
Sal. Card. bened. gr. xv.
Tinct. Croci ʒvj.
M.

Sweetdryvende geeſt, anderhalf loot.
Reg. Antimon. Medinaalis een ſcrupel.
Sout van geſeegenden diſtel. 15. greinen.
Afverwſel van Saffraan een vierendeel loots.
Syroop van geſeegenden diſtel. anderhalf loot.

Mengd het

Soo hebben wy voor haar een ſweetdryvenden teegenkoorts drank voorgeſchreeven.

Maar voor dat ik vertrok, ſprak ik de Lydſter aan, en haare linker lamme hand aangrypende om de pols te taſten, vernam ik dat de koude nu weg was, jaa een ſeer groote hitte en als in ſweet verſmeltende, en op dat ſelfde oogenblik heeft de ſieke niet alleenlyk myn hand met haar te vooren lamme hand aangegreepen, maar ook dat geheele deel, dat nu over de twee jaaren was beſogt geweeſt, bleek herſteld te ſyn, ſoo datſe haar Hand, den Arm, Voet, het Been jaa de gantſche beſogte Syde konde beweegen en met eenige kragt naa haar haalen; in deeſe Lydſter, een halve Lammigheid hebbende, heb ik aangemerkt, dat *Hippocrates* van de regtſtyvigheid en trekking *in ſyn 57. Kortb. Spreuk. van 't 4. Deel, heeft. Op een kramp of regtſtyvigheid een koorts koomende, ontſlaat de ſiekte:* ſie het ſelfde beveſtigd in de *Coacis Prænotionibus.*

De koude over zynde ſoo is de lamme zyde geneeſen.

En de geſonde ſyde op dat ſelfde oogenblik met de lammigheit aangetaſt.

Maar dat verwonderens waardig is, het teegengeſtelde geſonde deel, of Syde tot nog toe vry gebleeven, is door die eene eenige koorts verheffing met ſodaanigen halve lammigheid aangetaſt, datſe die nog kon beweegen of te rug trekken, nog Voet nog Hand nog haar Arm roeren; ja dat deeſe ellendige, van gevoelen ontbloot ſynde, te gelijk een honds-kramp kreeg; en alles daarnaa te vergeefs ſynde aangewend, drie daagen daarnaa ſtierf; maar dat men moet aanteekenen, is, datſe die gantſche ſyde, die te vooren ſoo lang was Lam geweeſt, tot het laatſte ogenblik van haar leeven heel wel roeren enz. konde.

Maar drie daagen daarnaa, is ſy van de ſtuipen geſtorven.

3. *Weyagtige en Langduurige Sinkingen:* getuige daar van ſy *D. Sennertus, en Joubertus*, dewelke het ſelfde hebben geleerd, dat in

de

Weyachtige en langduurige flinkingen.

de ſinkingen het ſweet op wat wyſe ook uitgelokt ſynde, by ſonderlyk helpt, als maar het lighaam allengskens weer laauw werd, en niet met ſchielijke koude bevangen. En voor waar geen wonder, want door de ſweetmiddelen werden de weyagtige vogten uitgedreeven en het lighaam opgedroogt, 't geen *Hippocrates* getuigd.

Benaauwdheid voor het hart, van lymige vogten of uitwaasſemingen of winden

4. *Benaauwtheid voor het Hart uit lymige, galagtige, ſuure en wrange vogten*; of *van uitwaaſſemingen, Dampen en Winden ontſtaan:* getuige daar van d'ondervinding, want de lymige en taaye vogten werden door de hulp van de geeſtagtige ſweetdryvende en lymagtige verdunnende middelen verbeeterd; of deeſe lymige en taaje vogten, werden door het ſweeten, of den pis uitgedreeven, en door de kragt van de Ampere ſweetmiddelen, werden de galagtige vogten, of gemaatigt of uitgebragt; maar de ſuure en wrange vogten werden veranderd ende verbeteerd door de met vlug, en dat wel Oliagtige ſout begaafde, met die te verſagten en der ſelver kragten te breeken, en ſy dryven de nu verbeeterde door het ſweet uit, en dus van de overrige: Dit ons geſeide beveſtigen genoegſaam de naavolgende Aanmerkingen.

Een ſwangere vrouw vier maanden aan malkanderen geduurig vloeyende

Heeft een ſwak Kind ter wereld gebragt:

Dat meede kort daarnaa is geſtorven.

Om de ſwakheid van de kraamvrouw.

De Swangere, *van de welke* op de 18. bladz. heeft op den behoorlijken tyd, na datſe vier maanden met een geduurigen vloed had geſukkeld, een mannelijke vrugt, maar ſeer ſwak, gebaard: *volgens Hippocrates*, dewelke in de 60. *Kortbondige Spreuk. van het 5. Deel*, te regt heeft geleerd, *ſeggende, ſoo de ſtonden in ſwangere Vrouwen blyven vloeyen* (hier en hebben de maandſtonden haaren loop niet alleen gehouden, maar ſy hebben vier maanden aan malkanderen gevloeid) *is 't onmogelyk dat de vrugt geſond is: en in 't Boek van de natuur des Kinds, de ſtonden koomen niet voor den dag, wanneer de Vrouw in ſig ontfangen heeft, ſoo het kind geſond is en ſoo blyven moet*, dat gy tweemaalen beveſtigd ſiet in *'t Boek van de ſiektens der Vrouwen*. Maar binnen de agt daagen is 't Kind geſtorven, ſynde de Moeder ſeer ſwak, waarom dat ik den naavolgenden drank, om leepelwys te gebruiken heb gegeeven.

℞. *Aq. Meliſ. cum Vino deſtil.* | Neemt Waater van Citroenkruid met Wyn overgehaald.

Ci-

℞. *Cort. Citri a* ℥ij
Vitæ Compos. ℥j
Ol. cort. aurant. recent. gt. iij
Conf. Alkerm. incompl. ℥j
Spir. Nitr. dulc. gt. xv
Julap. Rosat. ℥j
M.

Citroenschellen, van yder twee oncen.
Des leevens een once.
Oly van de versse schellen van de Oranjen Appelen 3. druppelen.
Confectie van Alkermes sonder Muskus een vierendeel loots.
Soete Geest van Salpeter 15. druppelen.
Julep van Rosen een once.
Mengd het

Heeft een hartsterkende drank

Waar by dat sy sig wel heeft bevonden; maar naa dat se het nu al viermaalen had hervat, heeft sy hier meede nog niets, voor soo veel haare swakheid aanbelangde, gevoorderd, en pyn en krimping in haar buik gehad, waarom dat ik den drank, op de naavolgende wys veranderd heb gegeeven.

Eenwegens haar pyn in de buik.

℞. *Aq. cort. citri Fœnicul. a* ℥ij ß
Vitæ compos. ℥vj
Spir. Anticolic. ℥ij
Nitri dulc aromat. ℈j
Laud. Opiat. gr. ij
Tinct. cort. Chinæ ℥ij
Syr. Rub. idæi ℥j
M.

Neemt Waater van Citroenschellen.
Fenkel, van yder derdehalf once.
Des Leevens anderhalf loot.
Geest teegens 't Kolyk een halfloot.
Gespeceryden soeten Salpeter geest een scrupel.
Laudanum Opiatum twee grein.
Afverwsel van het buitenste geele van de Cinaas Appelen door Spaansche Brandewyn bereid, een half loot.
Syroop vam Fraamboisen een once.
Mengd het

Heeft sy de selve een weinig veranderd gebruikt.

Eo sy is weederom gesond geworden.

Naa de tweede hervatting van deesen drank is sy veel versterkt door winden uit te looſen, en sy is in 't kort geneesen; maar omtrent de derde week naa haare kraam tyd, isse binnen twee daagen soo geswollen, dat se wel eens soo dik wierd, met sodaanigen benaauwtheid en pyn voor het Hart, datse nu scheen als van een te berſten; gehaald synde en deese sieke besiende, stond ik verbaast, en d'oorsaak van deese schielyke quaale naspoorende, heeft my den Man verhaald dat zyn Vrouw in geen agt daagen had afgeweest, en dat se allermeest over een spannende pyn voort 't hart en krimpinge in haare buik ontrent den naavel had geklaagd, waarom dat ik eerst de naavolgende aarsspuiting heb voorgeschreeven.

Maar eenige weeken daarnaa.

Is sy seer opgeswollen.

Waarom dat haar, om datse harlyvig was.

℞. *Rad. Alth.*
Malvæ a
℥iij
Flor. Chamomil.
Sambuci a mj
Bac. Lauri.
Flav. cort. aurant.
Sem Cumini.
Carui a ℥iij
Conc. & contus. coq. in S. Q. Aq. Comun: ad ℥viij *Colat. adde.*
Elect. de Bac. Lauri
℥ß
Diophœnic. ℥j
Ol. Chamomil.
Mel. Virginei a
℥ß
Sal. Gemmæ ℥j
M. F. Clyster pro Fœmina.

Een Klisteer is geset.

Neemt Wortelen van Heemst.
Kaasjensblaan, van elks drie vierendeel loots.
Bloemen van Kamillen.
Vlier, van elks een handvol.
Bakelaar.
Het Buitenst van d'Oranjen schellen.
Saad van Komyn.
Karwey, van elks drie vierendeel loots.
Gesneeden en gestooten synde, kook het in een genoegsaame meenigte gemeen waater; by het doorsygsel, synde 8. oncen, mengd
Electuary van Bakelaar. een loot.
Conserf van Daalen een once.
Oly van Kamillen.
Maagdenhoonig, van elks een loot.
Steensout een vierendeel loots.
Mengd het, en maakt 'er een aarsspuiting van voor een Vrouw.

Ter-

Terwyl dat deese gemaakt wierd, heb ik de naavolgenden teegen-kolijk en sweetdryvenden drank gegeeven, van de welke sy om de uur twee leepels vol heeft ingenoomen.

℞. *Aq. Cortic. Citri.*	Neemt Waater van 't geele van de Citroen schellen.
Aurant. a ℥j	Oranjen schellen met wyn overgehaald, van elks twee oncen.
Spir. conto. pracord anxiet. ℥ß	Geest voor de hartsbenaauwtheid een half loot.
Anticol. ℥ij	Het Kolijk, een half loot.
Sal. ammon. aromat. ʒj	Van Salmoniac *gespeceryd*, een scrupel.
Land. Opiat. gr. ij	Laudanum Opiatum twee greinen.
Ol. stil. cort aurant. Macis a gt. ij	Oly van Oranjen schellen overgehaald. Foelie overgehaald, van yder 2. druppelen.
Syr. Fanicul. ℥ß	Syroop van Fenkel een loot.
M.	Mengd het

En sy heeft een sweetdryvende teegenskolyk drank gebruikt.

Door welkers hulpe

Met het gebruik van deese drank, naamelijk voor dat de aarsspuiting was geset heeft sy niets gevorderd, maar geset synde, en nog eens hervat werdende, heeft sy driemaalen afgeweest, en een ongelooflijke meenigte van winden gelooft, met ontallyke oprispingen met de groosste verligtinge: als doen hebben wy haar den selfden drank vernieuwd, van de welke zy drie leepelen vol te gelijk op een maal van selfs heeft ingenoomen, en daar is een sagt en overvloedig sweet opgevolgd, en het sweeten over synde heeft sy gants geen benaauwtheid voor 't Hart meer vernoomen, en sy is geneesen.

Sy veele winden heeft uitgelaaten.

Sy heeft wel gesweet en is geneesen.

Een Vryster, nu in haar negentiende of twintigste jaar gaande, vervald uit groote droefheid in het opslaan van haare stonden, een swaarte van haar gantsche lighaam, een beswaarende hoofdpyn haar geduurig plaagende, een geduurige alle daagse koorts die 'savonds verheste, eerst in een vermindering, en kort daar op

Een Meitje van droefheid

Valt in een opstopping van stonden en benaauwtheid voor het hart

een geheel verlies van haar eetenslust, en dat wel in een soodaanigen; in sonderheid als de koorts verhefte, datse meenigmaalen van haar selfs viel, en naauwlyks meer konde aademen; Ik daar by gehaald synde heb naauwlyks den pols konnen voelen; om datse genoeg openlyf had heb ik haar een drankje om leepelwys te gebruiken, gegeeven.

In Flauwtens

℞. *Aq. Menithæ.*	Neemt Waater van Munt.
Cort. citri a ℥iij	Citroenschellen, van elks ℥ oncen.
Antihysteric.	Teegens d'opstyging.
Spir. Diaphor. a ℥ß	Sweetdryvende geest, van yder een loot.
Contr. præcord anxiet. ℥ij	Geest voor de hartsbenaauwtheid een half loot.
Sal. armon. arom. gt. 30.	Gespeceryden van Salmoniac, 30. druppels.
Tinc. croci ℥j	Afverwsel van Saffraan een vierendeel loots.
Laud. opiat. gr. ij	Laudanum Opiatum twee greinen.
Sal. volat. succini gr. xij	Vlug sout van Barnsteen 12. greinen.
Syr. Arthemis. ℥ß	Syroop van Byvoet een loot.
M.	Mengd het.

Waarom dat sy een drank voor de opstyging

Naa datse deesen drank tweemaalen had gebruikt, nam ook de benaauwtheid voor 't Hart daagelyks af, en sy heeft altyd sagtelyk gesweet; maar om dat de stonden agterbleeven en om de koorts, heeft se een gift van het naavolgende Poeder dikwyls 's avonds naa bed gaande met warme Wyn ingenoomen.

En een Poeder heeft gebruikt.

℞. *Antim. diaph. Oscul. Cancr. a* ℥ß	Neemt Sweetdryvenden Antimoni Kalk.
Sal. Rutæ. Volat. succin. a ℈j	Kreeftsoogen, van yder een halfvierendeel loots.
	Sout van Wynruit.

Vlug-

Sperm. Cæte.	Vlug Sout van Barnsteen, van
Croci Opiimi aƷß	elks een scrupel.
Borac. Venet. Ƶij	Walschot.
Ol. stil. sabin. gt. viij	Van de beste Saffraan, van yder
M. F. Pul. No. viij	een, half scrupel.
	Venetiaanse Borax twee scru-
	pels.
	Oly van Seeverboom overgehaald
	8. druppelen.
	Mengd het, en maakt 'er een fyn
	Poeder van.
	Om in agt giften te verdee-
	len.

Door welker hulp eindelijk de koorts is verdweenen, de stonden en den eet-lust syn weederom gekoomen, naa dat sy nog drie weeken *de pillen en de kruidwyn op de* 242 *en* 343 *bladsyde beschreeven* had gebruikt. En sy is genesen.

5. *De Opstyging*, want de uitwaasemingen en de wrange of suure winden, dampen enz. d'opstyging voortbrengende werden door de hulpe van sweetmiddelen verbeeterd, of verdreeven; en ook de wrange en suure vogten werden meestyds veilig en sagt gemaatigd; wyl dat seer dikwyls in deese gevallen voorgeschreeven werden, die uit een vlug oliagtig sout bestaan: welke vlugge, geestagtige en oliagtige dingen, onder alle welke de wrange suure vogten doen veranderen, ligtelijk den voor rang hebben; sulks bevestigd het naavolgend geval. Opstygingen.

Een Vrouw van sesendertig jaaren, slymagtig, swaarmoedig weegens groote droefheid om het overlyden van haar Man vervald in d'opstopping van haar stonden, in een bynaa onverdraagelijke Lendenpyn, groote benaauwtheid voor 't Hart, en soodaanige Opstygingen, dat de Ademhaaling somtyds weg scheen te weesen, nu eens in een vermindering, dan weer in een vermeedering van eetlust jaa in 't kort in een daagelykse gaande en koomende koorts, altijd 's avonds ten agt uuren grootlijks en seer swaarlijk met een knaagende hoofdpyn aankoomende: naa dat se nu ontrent drie Maanden lang soo swaar- Een vrouw van droefheid, So slaan haar stonden op.

En sy krygt de alle daagsche koorts

lijk was aangetast geweest, heeft sy onsen bystand versogt, en als sy my van alle deese toevallen had verslag gedaan, heb ik haar eerstelyk aan bevoolen, datse, soo veel moogelyk konde wesen soude Goeds moeds syn, en ik heb haar den naavolgenden drank gegeeven.

Waarom sy een leepeldrank voor de opstyging

℞. *Aq. cort. citri.*
Pulegii a ℥iß
Major. Nob.
℥ij
Vitæ Compos.
Spir. contra. precord. anxiet. ℥iß
Sal. volat. oleos gt. xv
Succini ʒß
Tinct. croci ʒj
Laud. opiat. gr. j
Syr. card. bened. ℥vj
M.

Neemt Waater uit het geele van Citroenschellen overgehaald.
Van Puley, van yder anderhalve ons.
Edele Majelein 2. oncen.
Des leevens 't saamgesteld anderhalf loot.
Geest teegens de benaauwtheid voor 't hart anderhalf vierendeel loots.
Vlug Sout oliagtig, 15. druppelen.
Van Barnsteen, een half scrupel.
Afverwsel van Saffraan een vierendeel loots.
Laudanum Opiatum. 1. grein.
Syroop van 't Sap van Kardebenedikt blaaden bereid, anderhalf loot.
Mengd het.

Van deesen Leepeldrank heeft sy alle, of om de twee uuren een leepelvol, en omtrent 's avonds ten ses uuren het naavolgend sweetdryvend teegenkoorts Poeder ingenoomen, en daar van sagtelyk gesweet.

En een Poeder heeft gebruikt.

℞. *Besoard. miner.*
Ocul. Cancr. a ʒß
Sal. ammon.
Volat. succin.
Croci optim. a gr. v

Neemt Bergstoffig teegengift.
Kreefsoogen van yder een half scrupel.
Salmoniac.
Vlug Sout van Barnsteen.

Van

Rad. Contrajer. ℈ß	Van de beste Saffraan, van elks
Ol. cort. curi. deſt.	ſ. greinen.
gt. ij	Contrajerva wortel een half ſcru-
M. F. Pul. No. ij	pel.
	Oly uit het geele van de verſſe Ci-
	troen ſchellen overgehaald twee
	druppels.
	Mengd het, en maakt 'er een
	ſeer fyn Poeder van, voor 2.
	giften.

Naa dat ſy dit Poeder en den Leepeldrank driemaalen had ingenoomen en gebruikt, ſyn de koorts en de benaauwtheid voor 't Hart, en ook d'opſtyging meeſt verdweenen; waarom dat ſy ook geen Geneesmiddelen meer heeft willen gebruiken: maar het was nog ſoo verre daar van daan, datſe geneeſen zou- de ſyn, datſe ook verviel in nog ſwaarder benaauwtheid voor 't Hart, en in opſtygingen, en in een gantſche vernietiging van haare eetensluſt. Ik weederom by haar gehaald ſynde, heb haar den ſelfden Leepeldrank ſtraks beſchreeven, gegeeven, met ſodaanigen voorſpoed, datſe binnen een week, buiten d'opſtopping van haare ſtonden, d'alle daagſe koorts minder, en den eetensluſt weer meerder hebbende, weederom dagte dat ſy nu al geneeſen was. Om de ſtonden te verwekken, de koorts weg te neemen, en om den verlooren eet-luſt op te wekken, is voor haar de naavolgenden Openlyf maakenden kruidenwyn voorgeſchreeven, dien ſy omtrent drie weeken of wat langer heeft gebruikt, en de koorts is verdweenen, den eet-luſt en- de ſtonden zyn weer gekoomen, behalven datſe twee of driemaalen het Poeder op de 344. bladz. te vinden, heeft ingenoomen gehad.

Weer in- geſtort ſynde.

Heeft ſy den ſelf- de Lee- lepdrank

℞. *Rad. Gentian.* ℥ß	Neemt Wortelen van Gentiaan een
Zedoar.	loot.
Calam aromat.	Sedowar.
Angelicæ a	Kalmus.
℥ij	Angelika, van elks een half
Fol. Menthæ.	loot.

En openlyf maken de wyn.

Blaa-

Major. Nobil. a mj	Blaaden van Kruismunt.
Sennæ S. ſtip. ℥j	Edele Majelein, van yder een handvol.
Sum. Abſint. pij	Seenen zonder de ſteelen een once.
Bac. Lauri ℥iij	Toppen van Alſem twee Pugillen.
Cardam. Minor. ℥ij	Laurier beyen drie vierendeelloots.
Cinam. acut. ʒß	Kleine Kardemom een halfloot.
Croci optimi.	Scherpe Kaneel een loot.
Tart. Vitriol. a ℥ij	Van de beſte Saffraan.
Conc. & Contuſ Affunde.	Tartar. Vitriolaat, van elks een halfloot.
Vini gallici Pint. v.	Geſneeden en grof geſtooten zynde doetſe in een ſteene kan of glaaſe fles, en laat 'er by gegooten werden.
	5. Pinten Francewyn.

Na een genoegſaame weeking, heeft ſy daar van twee en ſomtyds drie oncen voor een gift (hebbende daar eerſt van het naavolgende twaalf druppelen in gedruppeld) gebruikt, en ſy heeft altyd daar van naa een ligt ſweetje, daagelyk eens of tweemaalen aftrek gehad, en is geneeſen.

En een weliagtigen geeſt gebruikt, en ſy is geneeſen.

℞. *Spir. contr. pracord. anxiet.* ʒß	Neemt Geeſt *voor de benaauwtheid voor 't Hart*, een loot.
Sal. ammon aromat. ℥ij	Van Salmoniac *Geſpeceryd*, een half loot.
Ol. cort. citri	Oly uit het geele van Verſſe Citroenſchellen overgehaald.
Menthæ a gt xx	Van kruismunt gediſtil:, van ieder 20. druppelen.
M.	Mengd het.

Leevervloed.

6. *Den leevervloed gemeenelyk geſegt*, dewelke (volgens de meeſte *Geneesmeeſters*) niet anders en is, als een openinge der mild-

mild-aderen, by sommige der booven speen slag-aderen, het welke seer deftige Geneesmeesters van de overvloedige Wey dewelke by het bloed is gemengd en die de bloedvaaten verwyderd, afhaalen: dieshalven koomen die middelen welke de Wey verminderen in deese quaale te pas, onder dewelke de sweetmiddelen-uitblinken, insonderheid onder een drooge gedaante, en gemengd met versterkende en eenigsins te saamentrekkende dingen.

7. *Alle de soorten van de Waatersugt*, getuige *Valeriola* en *Horatius Reser. by Scholtsius* dewelke verscheidene het waater hebbende, alleen met sweetmiddelen, insonderheid van Pokhout en diergelijke gemaakt, hebben geneesen; want de sweetmiddelen zyn meestyds ook pisdryvende; jaa wy hebben meenigmaalen aangemerkt, dat indien de ingegeevene sweetmiddelen geen sweet verwekten, sy dan den Pis seer overvloediglyk hebben afgedreeven, sy verminderen meede seer grootelyks den wey van het bloed, en openen de verstoppingen, van welke seer swaare en hardnekkige verstoppingen meestyds de waatersugt komt te ontstaan, gelijk als *L. Riverius* heeft geleerd: insonderheid koomen derhalven de sweetmiddelen, (de overige niet versuimd synde) te pas, om datse de Wey in hoedaanigheid, en in syn hoeveelheid schaadende, veranderen, en door het sweet of den pis uitdryven, en alle de inwendige vaaten versterken, en aldus het voortbrengen van nieuwe weyagtige vogten verhinderen. Het geseide bevestigen genoegsaam de naavolgende gevallen.

Alle de soorten van waatersugt.

Een Man van Sesenveertig jaaren, droefgeestig, lang met een nu eens vermeerderde, dan weer eens seer verminderde eetens-lust gequeld, vernam, 't sy dat hy harde of ligte spys om te verduuwen had genuttigd, somtyds pyn in de maag; waarom dat hy eenige weeken lang Alsemwyn des morgens heeft gebruikt, en naa den middag van de beste Francewyn, en dat wel rykelyk, door welke dat hy meinde dat synen eetens-lust meer soude werden opgewekt; jaa dat hy de ingenoomen Spys beeter zoude verteeren; derhalven wyl dat hy al seer dikwils Bachus had gevierd naa de manier der Slempers, isser eindelijk een swellinge in de voeten, teegens den avond insonderheid toeneemende, opgevolgd: maar hy dit niets agtende, heeft niet opgehouden om sig naa gewoonte vol te Suipen, waar door hy

Een Man weegens een beswarende Maag pyn naa dat hy had geeeten.

Heeft eerst seer veel Alsemwyn gedronken.

Kort daar op heeft hy Bachus re veel gevierd.

Waar van hy in een geſwel en hardigheid van ſyn zyde buik.

ook een ſwelling en hardigheid in ſyn regter booven ſyde buik, (ſijnde in 't eerſt wel ligt, maar dat daagelyks aanwies,) heeft op ſyn hals gehaald, werdende de overige deelen ſyns lighaams maager, inſonderheid voor ſoo veel het aangeſigt aanging, het welke wy niet alleenlijk als een Hippocratiſch hebben geſien, ſoo dat hy aan de omſtanders meer een Aap als een Mens geleek, maar ook niet lang daarnaa, datſe alle met regt oordeelden dat hy de waaterſugt, met een ongelooflyke opſwelling van ſyn Balſak had; Ik daar by gehaald ſynde, heb, behalvens d'overige middelen, en naa dat ik hem de meeſte vogten had verbooden, ten minſten tweemaalen ter week het afverwzel van den Jalap en wilde wyngerd wortel enz. op de naavolgende wys bereid voorgeſchreeven.

En eindelyk in een buik waaterſugt is gevallen.

Waarom dat hy een Buikſuiverend drankjen van Jalap en wilden wyngerd wortel heeft ingenoomen.

℞. *Tinct. Jalap.*
Gum. Gotte
Bryoniæ. a.
℥ij
Sal volat. oleos. gt. xx
Ol. Junip. gt. iij
M. F. Hauſtus.

Neemt Afverwſel van Jalap.
Guttegom.
Wilde wyngerd wortel, van elks een half loot.
Vlug Oliagtig ſout 20. druppelen.
Oly van Jeneverbeyen overgehaald 3. druppelen.
Mengd het, en maakt 'er een drankje van.

Het welke ingenoomen hebbende, heeft hy altyd een ongeloofelyke meenigte van winden en van waater te gelyk met de vuiligheeden geloosd, met groote verligting.

Ik droeg ſorg dat men hem den gantſchen buik met de naavolgende ſmeering, beſtreek.

Op zyn buik heeft hy een ſmeering gekrocken.

℞. *Ung. de Arthan.*
Agrippæ. a.
℥iß
Ol. Cappar.
Mucagin.
Lillor. Albor. a.
℥ij

Neemt Salf Arthanita.
Agrippa, van yder anderhalf once.
Oly van Kappers.
Slymen.
Witte Lelien, van elks een once.

El-

Philoſoph. ℥ß *Ad. F. Linimentum.*	Filoſoofen een half vierendeel-loots. Mengd het, en maakt 'er een ſmeerig van.

Op ſyn Balſak heb ik eerſtelijk belaſt een Ciroen van Komyn pleiſter te leggen en van Florentynſen Irias, daarnaa een ſakje van Vlierbloemen Roode Rooſen, baſt van Eikenhout, Komynſaat en diergelijke, met waater des leevens van Mathiolus beſproeid, door welke het ſelve ook ſeer is geſlonken, ſijnde ten hoogſten 't ſaamen gerimpeld. En hy heeft een ſakje op zyn balſak gelegd.

Daarenbooven heeft hy van den volgenden openende en pis afdryvende Kruidwyn, en die te gelijk was openlyf maakende, daagelyks des morgens en des avonds een dronkje ingenoomen, hebbende eerſt by elken Gift agt druppelen Terpentijn ſwaavel Balſem, gemengd.

℞. *Rad. Irid. Noſtr.* *Apii* *Enuil. Camp.* *Jalap. a* ℥ß *Cort. Med. Sambuc.* *Ebul. a* ℥vj *Lig. Saſſafr.* *Guajac. a* ℥iij *Fol. Eupat. Cannab.* *Soldanel. a* m̃j *Sum. Abſint.* *Centaur. Minor.* *a Pug.* ij *Bac. Juniper.* ℥j *Sem. Aniſi.* *Fanicul.* *Cort. aurant. a* ℥iij	Neemt Wortelen van onſen Liſch of Iris. Eppe. Alantswortel. Jalap. van yder een loot. De Binnenſte Schors van den Vlier. Hadich, van elks anderhalf loot. Hout van Saſſafras. Pokhout, van yder drie vierendeel loots. Blaaden van Boeltjenskruid. See-Sool, van elks een handvol. Toppen van Alſem. Duiſendgulden kruid, van yder 2. pugillen. Jenever beyen 1. once. Saad van Anys. Fenkel.

En hy heeft een openende Kruidwyn

Agario. Albiſ.	't Buitenſte van de Oranjen ſchellen, van elks drie vierendeel loots.
Lumat. Chalib. in nodul. a ℥ ß	Agarikus van de Witſte.
Conc. & contuſ. Affunde.	Vylſel van Staal in een popjen gedaan, van elks een loot.
Vini Rhenan. veter.	Geſneeden en Geſtooten ſynde gietter by.
P. vj	Ses pinten Oude Rynſche Wyn.

Waar van hy daagelijks eens of tweemaal af gang had, en hy heeft ſeer veel drabbige pis uitgelooſd.

Eindelyk heeft hy den naavolgende Brok gebruikt met warme Rynſchewyn.

En een Brok met Cyperſche Vitriool.

℞. *Pulp. Caſſiæ recent. Extr.* ℥ij	Neemt Merg van Pyp kaſſia vers getrokken een half loot.
Vitriol. cipri ſubtil. pulv. gr. ij	Cypers kooperrood fyn gewreeven, twee greinen.
M. F. Bolus.	Mengd het, en maakt 'er een Brok af.

Het welke gebruikt hebbende, was hy in den begin ſeer walgagtig, jaa hy heeft het op het ſelfde oogenblik als hy het had ingenoomen eens en andermaal uitgebraakt, maar daarnaa heeft hy het ingehouden, en heeft ſeer veel waaters door de Blaas gelooſt met het grootſte voordeel; Maar men moet aanteekenen, dat de gift van den Cyperſen Vitriool daagelijks is vermeerderd geworden, jaa in min of meer meenigte naa dat hy min ofte meer walgagtig was; het ſchynd een gering Geneesmiddel, maar het is in de Waaterſugt van ſeer groot vermoogen en kragten, dat ik, daar van ondervinding hebbende, getuige.

Ten laatſten heeft hy niets anders als het naavolgende Afkookſel om te ſweeten en te gelijk pis dryvend, 's morgens en 's avonds naa bed gaande, tot drie of vier oncen toe gebruikt, en

en wel en maatiglijk gedekt synde, heeft hy daar van altijd wel geſweet, en hy heeft ook ſeer veel pis uitgeclooſd.

℞. *Rad. Angelic.*
Apii
Lupul.
Irid. Florent a
℥ß
Raſ. lign. Saſſafr.
Cort. ejusd.
Guajac. a ℥iij
Flor. Sambuci pug. ij
Bac. Juniper. ℥v
Sem. Urticæ roman.
Fenicul.
Flav. Cort. aurant. a
℥ii ß
Conc. & contuſ. affunde.
Aq. camuni. & vini Rhen. Q. S.
Coq. vaſis bene Clauſis S. A. ad pint iij *colat. adde.*
Syr. ſ. Rad.
Card. bened. a ℥ij
Sal. volat. oleos ℥ij
M. F. Apoſema.

Neemt Wortelen van Angelika.
Eppe.
Hoppe.
Florentynſen Ireas, van elks een loot.
Geraſpt Saſſafras.
Schors van de ſelfde.
Pokhout, van elks drie vierendeel loots.
Vlierbloemen 2. Pugillen.
Jeneverbeijen vyf vierendeel loots.
Saad van Roomſe Neetelen.
Fenkel.
Het geele van Oranjen ſchellen, van elks derde half vierendeel loots.
Geſneeden en geſlooten ſynde, gieter by.
Gemeen waater.
Rynſche wyn, van yder ſoo veel als genoeg is.
Kookt het in wel beſloote vaaten naa de konſt tot het doorſygſel van 3. pinten, by het welke vermengd.
Syroop van vyf wortelen.
Geſeegende diſtel, van yder twee oncen.
Vlug Oliagtig ſout een halfloot.
Mengd het, en maakt 'er een Kookdrank van.

En eindelyk ſoo heeft hy niet als een ſweetdryvend en te gelyk pisdryvend afkookſel gebruikt.

Door deeſe en meer diergelijke middelen is hy in 't kort van de waaterſugt verloſt; eindelyk heeft hy niets anders als een afweekſel van den wortel China in Schyfjens geſneeden met ſoete

En hy is geneeſen.

melk en ſuiker toebereid gebruikt, en in het kort is hy weer Vet geworden.

Een Jonkman, een ſittend leeven leidende.

Een Jongman agt en twintig Jaaren Oud, ſlymagtig, leidende een ſittend leeven, klaagde ſeer van een beſwaarende pyn door alle ſyne leeden, inſonderheid des avonds en als de lugt miſtig was, over walging en dat wel 's morgens, maar naa dat hy eenige vogtigheid gebruikt hadde weer overgaande; over beſwaard Ademen, over vliegende Jigtpyn, alleen datſe in de beenen meeſt bleef ſitten, van pyn en ſeer laſtige ſpanningen in de Maag en in de booven ſyde buiken, eenige verharde knobbels ontrent ſyn ſcheenen en geſwellen die meeſtyds ſugtig waaren ontrent ſyne voeten, mitsgaaders over diepe ſlaapſugt, dorſt, verlooren kragten, beeving en ſelfs vermoeidheid van ſyne leeden, jaa over roode purpere vlekken, en diergelyke toevallen: en dus is hy ten eenemaalen ſcheurbuikig geworden, hebbende veelderhande en de gemeene teegens de Scheurbuik middelen te vergeefs gebruikt, heeft hy de hulp van ſeeker Geneesmeeſter verſogt, dewelke wel ſtoutelijk ſtaande hield, dat het eenigſte en ſeekerſte hulpmiddel voor de Scheurbuik de quyling was, en hem in 't kort een volkoomen geneeſing beloofde; deeſe ligtgeloovige Jongeling gehoorſaamd, en hy heeft drie of viermaalen quik pillen ingenoomen, en binnen drie daagen heeft hy beginnen te quylen, en aldus heeft hy by naa drie weeken in het quylen volhard, in welken tyd hy dag en nagt van onverdraaglyke pynen klaagde, waarom dat den Geneesmeeſter is genoodſaakt geweeſt de quyling te bedwingen, en hy en konde nog door de Opiaten ſelfs, nog door melken of diergelijke de pynen weg neemen; het quylen bedwongen ſynde, heeft hy in plaats van geneeſing, een groot en hard geſwel in ſyn regter booven ſyden buik, jaa ſyn geheele Leever verhard gekreegen, hy heeft het opſwellen van ſyne voeten inſonderheid 's avonds, jaa in 't kort het waater en ſyn ſakje ſeer opgeſwollen vernoomen; waarom dat hy ſeer geſtoord ſynde, den eerſten Geneesmeeſter heeft verlaaten;

Geheel Scheurbuikig zynde geworden.

Heeft door den Raad van ſeekeren Doctter quikpillen ingenoomen.

En daar is een ſeer groote quylingop gevolgd.

Dewelke nog eindelyk geſtild of bedaard zynde, is hy in een buik waaterzugt gevallen.

Ik daar by gehaald ſynde, en het voorſeide aanhoorende, verwonderde my ten hoogſten over die manier van de Scheurbuik te geneeſen, waarom dat ik eerſt dit afkookſel, en dan de naavolgende uit en inwendige Geneesmiddelen heb gegeeven.

Neemt

℞. *Rad. Asparag.*
Lap. acuti a ʒvj
Irid. Florent.
Petroselin.
Lupuli a ʒ ß
Salse paril. ʒj
Ras. lig. Saffafr.
Cort. Ejusd.
Guajac. a ʒ ß
Fol. Agrimon. m. ß
Sem. urtica Roman.
Bac. Junip.
Sem Fanic. dulc. a ʒv
Conc. & contis. coq.
S. A. in S. Q.
Aq. Comun. & vini
Rhenan. a ad. colat.
pint. lv. *adde.*
Rob. sambuci ʒiii. ß
M. F. Aposema.

Neemt Wortelen van Asperges.
Patich, van yder anderhalf loot.
Florentynschen Ireas.
Pietersely.
Hop, van elks een loot.
Salse paril. een once.
Geraspt Sassaffrashout.
Schors van het selfde.
Pokhout, van elks een loot.
Blaaden van Leeverktuid, een halve handvol.
Saad van Roomse Netelen.
Jeneverbeyen.
Saad van Soete Fenkel, van elks vyf vierendeel loots.
Gesneeden en gestooten synde, kookt het naa de konst in een genoegsaame meenigte, van gemeen waater
En Rynschewyn.
Tot het doorsygsel van 4. Pinten, waar by soo doe
Geley van Vlierbeijen, vierdehalf once.
Mengd het, 't saamen tot een Kookdrank.

Waarom dat hy omweer geneesen te werden, een openende en sweetdryvende Kookdrank.

Van deesen heeft hy driemaal 's daags drie oncen ingenoomen, in elken gift soo drupte hy van het afverwsel van wynsteensout twintig druppelen; waar van hy somtyds wel heeft gesweet, en een hoog gekouleurde Pis gelooss.

Op syn regter syde buik is een Ceroen pleister gelegd.

℞. *Gum. ammon. acet. dissol.*
Empl. de baccis laur. a ʒi ß

Neemt Gom Ammoniac in Asyn gesmolten.
Plaaster van Bakelaar, van elks drie loot.

Een Ceroen op syn regtersyde buik.

Wor-

Rad. irid. Florent. ʒiij	Wortel van Florentynſen Ireas drie vierendeel loots.
Sem. Cumini ʒij	Komyn ſaad, een half loot.
Ol. Cappar. Q. S.	Oly van Kappers, ſoo veel als genoeg is
M. F. Cerotum.	Mengd het, en maakt 'er een Ceroen van.

Daarnaa heeft hy meede tweemaalen 's weeks deeſen drank gebruikt.

Een buikſuiverend drankje.

℞. *Tinct. Rad. Jalap.* ʒv	Neemt Afverwſel van Jalap. vyf vierendeel loots.
Guttæ Gamb. ʒiß	Guttegom anderhalf vierendeel loots.
Tart. Vitriol. ∂ß	Tartar. Vitriolaat een half ſcrupel
Aq. Fœnicul.	Fenkel waater.
Syr. Ejusd. a ℥ß	Syroop van Fenkel, van yder een loot.
M. F. Haustus	Mengd het, en maakt 'er een Drankje van.

Hy heeft altyd ſeer wel, naa dat hy deeſe buikſuivering had ingenoomen, tien, jaa twaalf maalen met ſeer veele winden aftrek gehad; als doen heb ik aan hem meede Cyperſche of blaauwen Vitriool onder de gedaante van Pillen, drie greinen voor de eerſte maal, daarnaa deeſe gift geduuriglijk vermeerderende gegeeven; maar hy heeft meede in den begin daar driemaalen van gebraakt, daarnaa ingehouden, en ſeer veel waaters gelooſt.

Ten laatſten heeft hy niets anders als den aanſtonds voorgeſchreeven Kruidwyn, maar op deeſe wys een weinig veranderd, en den naavolgenden ſweet Brok gebruikt.

Een opeenende en dryvenden kruidwyn.

℞. *Rad. irid. Noſtr.* ℥j	Neemt Wortelen van onſen Iris of Liſch een once.
Enul. Camp.	Alant.
Armoras.	Wilde Peperwortel.

Swa-

Vincet. xic. a 3iij	Swaluw wortel, van yder drie vierendeel loots.
Cort. Med. Samb. 3vj	De middelſte Schors van de Vlier anderhalf loot.
Saſſafr. ℥ß	Van Saſſafras hout, een loot.
Fol Agrimon.	Blaaden van Leeverkruid.
Soldanel.	Seekool.
Cochlear.	Leepelblad.
Matricar. a mj	Moederkruid, van elks een handvol.
Sennæ ſ. ſt. 3v	Seenen ſonder ſteelen vyf vierendeel loots.
Sum. centaur. minor pug. ij	Toppen van klein duiſend guldenkruid twee pugillen.
Bac. Juniper. 3vj	Jeneeverbeyen, anderhalf loot.
Gem. Ribeſ. nigr. 3iij	Knoppen van ſwarte Aalbeſſen drie vierendeel loots.
Sem. Leviſti. Carui a 3ij	Saad van Lavas.
Agarici Albiſ.	Karwey, van yder een half loot.
Limat. Chalib. in nod. a ℥ß	Van de Witſte Agarikus.
Conc. & contuſ. Affunde.	Staal-vylſel in een popje gebonden, van yder een loot.
Vini Rhenani pint. vj	Geſneeden en geſtooten ſynde, ſoo gietter by.
	Vier pinten Rynſchewyn.

De gift was een Dronkje van drie oncen, naamelyk 's morgens nugteren en ten vier uuren des namiddags, daar in gedruppeld hebbende twintig drnppelen van het naavolgende.

℞. *Sal. Volat. oleos.*	Neemt Vlug oliagtig ſout.
Spir. Cochleariæ. a 3ij	Geeſt van Leepelblad, van yder een half loot.
M.	Mengd het.

En een sweetdryvende brok heeft gebruikt.

℞. *Elect. diaphor.* ʒi ß
Antim. Diaph.
Ocul. Canc. a gr. xij
Sal. Geniſt.
Seordii
Croci optim. a gr.
vj
M. F. Bol.

Neemt Sweetdryvend Electuary anderhalf vierendeel loots.
Sweetdryvende Spiesglas kalk.
Kreeftoogen seer fyn gepoederd, van yder twaalf greinen.
Sout van Brem.
Waaterlook.
Van de beſte Saffraan, van elks 6. greinen.
Mengd het, en maakt 'er een Brok van.

En hy is geneesen.

Door alle het welke heeft hy wel aftrek gehad, seer veel Pis uitgelooſd, wel geſweet, en binnen seeven weeken geneesen synde, heeft hy my den hoogſten dank beweesen.

Voor geduurige gaande en koomende koortſen.

8. *De geduurige en alle gaande en koomende koortſen*, maar in deſelve moet men wat sagt te werk gaan, want de ſterke ſweetmiddelen syn alle en altyd hinderlijk; de naatuur diend geleid maar niet gedwongen, *Laat alles van syn ſelven vloeyen, en laat het geweld van de dingen geweerd syn*: want het ſweeten doet meeſttyds de Koorts eindigen, inſonderheid ſoo het op de daagen van uitſlag van ſaaken ontſtaat; waarom dat ſulk ſweeten het beſte, geſondſte, en dat aller haaſtigſt de koorts kan ter neederſetten werd geagt, het geene op de uitſlag daagen voorvalt, het welke seer dikwyls de koorts 'r eenemaal doet eindigen, gelijk als wy leeſen by *Hippocrates*; indien het ſweet (*ſegt* den *Ouden Man*) in de koortſige begind te vloeyen, ſoo is het goed op de derde, vyfde seevende, negende, en elfde dag, want door deeſe ſweetingen werden de ſiekten geſcheiden: om dat derhalven de natuur de koortſen door de ſweetingen, met de ſchaadende ſtoffe uit te dryven, geneeſt, werden met regt de ſweetmiddelen gepreeſen om de koortſen te verdryven; want welke vogten uitgedreeven moeten werden, diend men te leiden door weegen waar naa sy meeſt hellen, en daar toe bequaamſt syn, 't geen den *Eerwaarden Ouden Man ſegt, in de* XXI. *Sprenk. het* 4. *Deel, en in syn* 25. *Sprenk. van het ſelfde Deel.* wanneer ſodaanigen dingen als behooren uitgeſuiverd, het gedaan werden, ſoo is het

Welke van ſelfs ſweetingen in de koortſen de beſte syn.

het goed en voordeelig, en sy moogen ligtelijk verdraagen de sagte sweetmiddelen, maar niet alle; dog alleen die, welke gepast syn naa de siekte, en verscheiden syn naa de verscheidendheid van de schaadende stoffe: behalven dat se daar in de natuur op deese wyse meestyds de koorts geneesende naa volgd, uytdryvende die stoffe die de koorts verwekt, en te gelijk meede het te veel opgistende of opbruisende bloed, of met te verdikken of te bedwingen, of alle de scherpigheid of te maatigen, of door een aderlaating weg te neemen, met of het uitwasemende en windagtige te verdryven, of desselfs ontstaan voor te koomen; of met de vogten die in hoedaanigheid schaaden te veranderen, te verbeeteren, de verstoppingen weg te neemen, de slymagtige, naamelijk de lymagtige los te maaken, al verdunnende, het suur of wrange vogt te maatigen, of door de scherpe of booven gewoone oliagtige enz. te veranderen, en by gevolge de schaadelyke opbruissinge te verbeeteren, het sweeten te doen voortkoomen; en meestentyd haastig, veilig, en genoeglijk de koortsen geneesen, en wegneemen. De sweetmiddelen in de koortsen hoedanig die moeten weesen.

Het lust my, hier een Aanmerking of twee van koortsen enz, by te voegen.

Een Man van meer als veertig jaaren Oud, slymagtig, ontrent den tyd, dat in de lente dag en nagt even lang is, den Noorden Wind met Mistig weer scherp bytende, wandelende, seer sterk sweetende, en weegens syn sterk sweeten seer dorstig synde, heeft gulsig bier gedronken; en straks syn linnen veranderd hebbende, en by den haart sittende, heeft hy een seer groote koude en pyn door syn geheele lighaam knaagende, en anderhalf uur daarnaa een overdraaglijke hitte, een kloppende en somtyds knaagende hoofdpyn, maar een swaar sweeten daarop volgende, soo heeft hy een groote vermindering van de pyn vernoomen; als hy nu dertig uuren had geleegen is hy opgestaan, sig inbeeldende dat hy herstelt was; maar omtrent drie uuren hier naa heeft hem weederom een groote koude, hitte, sweet enz. aangevallen, met soo grooten pyn van alle de deelen van syn lighaam datse alle als met een stok hem scheenen aanstuk geslaagen te weesen, door welke tweede verhessing, hy soodaanig is verswakt, dat hy naauwlijks syne leeden beweegen, of op syne beenen staan konde; Ik by hem gehaald synde, heb hem nog Een Man seer besweet en gulsig hier drinkende

Valt in een geduurige anderendaagse koorts met verscheide toevallen en plaagen.

aan de koorts, hardlyvig, dorstig, en swak gevonden, en terstond de naavolgende aarsspuiting voorgeschreeven.

Waarom dat hem een klisteer is geset.

℞: *Decoc. emol. & carm.* ℥viiij
Elec. diacath. Conf. Hamech.
Mel. Anthos. a ℥vj
Sal. Gemmæ ℥j
M. F. Clyster
Pro vice.

Neemt Gemeen versagtend en windbreekend Afkookssel 9. oncen.
Electuary Diacatholicum. Confectie Hamech.
Rosemaryn hoonig, van yder anderhalf loot.
Steensout een vierendeel loots.
Mengd het, en maakt 'er een aarsspuiting van voor een Man.

En adergelaaten.

Dewelke gesét synde heeft hy driemaal afgeweest, ontrent den middag is hem ses oncen bloeds afgelaaten, met de grootste verligting; ondertusschen heeft hy somtyds een Leepel vol van deese navolgenden drank ingenoomen.

En een hartsterkende sweetdrank.

℞. *Aq. Melis.* ℥ij.
Card. Bened. Betonic. a. ℥j
Cordia. Seq. ℥ß
Conf. Alkerm. cum Amb. & Mosch. ℥ij
Antim. diaph.
Sal. Scordii a gr. 15.
Julap. Rosat. ℥v
M.

Neemt Waater van Kitroenkruid, 2. oncen.
Kardebenedikt.
Beteunie, van ieder een once.
Hartsterkend, dat nog salvolgen een loot.
Confectie van Alkermes met Muskus en Amber. een halfloot.
Sweetdryvende Antimoni kalk.
Sout van Waaterlook, van yder 15. greinen.
Julep van Roosen, anderhalf loot.
Mengd het,

Voor de verhefting heeft hy deesen teegen-koorts Brok met de beste warme Rynsewyn gebruikt.

Neemt

℞. *Elect. Diaph.* ℥i ß
Extr. Rad. Gentia.
℈j
Sal. Card. bened.
Prunel.
Antim. diaph. a
℈ß
M. F. Bol.

Neemt Sweetdryvend Electuary anderhalf vierendeel loots.
Uittrekſel van de Gentiaan wortel een ſcrupel.
Sout van geſeegende diſtel.
Sal Prunel.
Sweet dryvend Antimoni kalk, van yder een half ſcrupel.
Mengd het, en maakt 'er een Brok van.

En een sweet Brok is gegeeven.

De welken gebruikt hebbende, was wel de verheffing ſoo groot niet, maar ſe quam nogtans weederom, en ik vernam een geduurige anderen daagſe koorts met verlies van kragten; waarom dat ik voortaan niet alleen Geneesmiddelen, maar ook voedſels, naamelijk goede ſpys en ligt om te verteeren, als noodſaakelijk, jaa om dikwyls, maar in minder meenigte, naa hem te neemen, heb voorgeſchreeven; hy heeft meede dikwils een leepel of twee vol ouden Rynſche Wyn met het geele van de Cinaas appelen en Kanary Suiker warm gemaakt, gebruikt.

Om de grootſte benaauwtheid voor zyn hart.

Des avonds klaagde hy over de grootſte benaauwtheid voor 't Hart, waarom dat de aarſſpuiting weederom is vernieuwd, en ik heb het naavolgende Poeder gegeeven.

℞. *Beſoar. Occident. gr.* xv
Rad. Contrajer.
Sal. Scordii a gr. vj
Croci optim. gr. iv.
M. F. Pul.

Neemt Weſtindiſche Beſoarſteen, 15. greinen.
Wortel Contrayerva.
Sout van Waterlook, van ieder 6. greinen.
Van de beſte Saffraan 4. greinen.
Mengd het, en maakt 'er een ſeer fyn Poeder van.

Hebben wy hem een sweet poeder.

Waar van hy een weinig heeft geſweet, maar met geen verligting; 's morgens is de aarſſpuiting weer hervat, van de welke hy tweemaal is afgeweeſt, doen heeft hy een half vierendeel loots

van het Poeder van de Gravin van Kent, op de 545. bladz. beſchreeven, gebruikt; naamelijk onmiddelijk naa den middag en 's avonds.

Ondertuſſen heb ik het naavolgend Afkookſel om te drinken gegeeven.

En een Kookdrank voorgeſchreeven.

℞. *Rad. ſcorſoner.* ℥ii ß
Raſ. c. c. ℥vj
Pomor. Chinæ diſſec. N. ij
Flor. Calend. p. ij
Coq. in S. Q. Aq. commun ad Pint ii ß *colat. adde.*
Julap. Roſat. ℥ij
Sal. prunel. ℈i ß
M.

Neemt Scorſoneer Wortels, derde half once.
Geraſpte harts-hoorn, anderhalf-loot.
Cinaas appelen aanſtukken geſneeden 2.
Gouds bloemen 2. pugillen.
Kook het, in een genoegſaame meenigte gemeen waater, by 't doorſygſel derde half Pint ſynde, doe
Julep van Rooſen 2. oncen.
Sal. Prunel, anderhalf vierendeel loots.
Mengd het.

Maar te vergeefs.

Maar deeſe en meer diergelijke andere Geneesmiddelen teegens de Koorts, Kookdranken, Poeders, Brokken, enz. jaa alhoewel van Kina Kina bereid, nu te vergeefs ſynde aangewend; en den Lyder over ſeer ſwaare benaauwtheid voor het Hart klaagende, heb ik den Sprouw gevreeſd, inſonderheid wyl ik den Mond rood, en hier en daar met kleine puiſtjens beſet, vernam; waarom dat ik het afweekſel van de ſteen gemeenelyk *Pedro del Porco.* (hoewel het ſeer koſtelijk valt) heb gegeeven, waar van hy met de grootſte verligting binnen een uur tyds heeft geſweet, en is daar naa driemaalen afgeweeſt; waarom dat hy om een nieuw afweekſel van den ſelfden ſteen heeft gevraagd, en hy heeft het tot driemaalen toe ingenoomen en 't elkens naa het ſweeten drie of viermaalen afgeweeſt, (het welke ik nu al dikwyls heb aangemerkt, dat naamelijk naa het ſweeten de Sieke twee of driemaalen, naa datſe deeſe afweeking hadden ingenoomen gehad, ſyn ter ſtoel geweeſt) en hy heeft daarnaa ook geen koorts, pyn

Hy is door een afweekſel van den Steen Pedro del porco geneeſen.

ot

of benaauwtheid meer vernoomen, en hy is in 't kort geneesen; ik soude het gesegde met veele Aanmerkingen bevestigen, maar om dat ik tragt kort te weesen, soo sal ik 'er nu geen meer by doen: om dat ik van een Hartversterkend waater heb gewaagd, soo sie hier daar van de Beschryving.

HART-STERKEND-WAATER.

℞. *Rad. Angelicæ* ℥iij
Fol. Melissæ recent.
Basilic. a m ℌ
Flav. Cort. Limon. dulc. ℥j
Pomor. Chinen. ℥x
Ras. Santal. Citrin. ℥ij
Lign. Rhodii ℥ℌ
Croci optimi ℈ij
Cinam. acut. ℥j
Cassiæ lignea acut. ℥vj
Ambræ grisi. gr. ℥vj
Conc. & contus. affunde.
Aq. Rosar.
Melis. a pint. ℌ
Vini Rhenan. Pint. ij
Vasis bene Claus. digeran. per quatriduum tumque leniigne distil. ad siccitat. absque Empyreumate & S. Q.
Syr. rubi idei parum edulcoretur.

Neemt Wortelen van Angelika, drie vierendeel loots.
Blaaden van vers Citroenkruid, Basilikom, van elks een halve handvol.
Het geele van soete Limoenen, een once.
Cinaas appelen, derdehalf loot.
Geel Geraspt Sandelhout, een half loot.
Rhodus hout. een loot.
Van de beste Saffraan twee scrupels.
Scherpe kaneel een once.
Scherpe hout Cassia ander half loot.
Amber de Grys 6. greinen.
Gesneeden en gestooten synde, giet er by
Waater van Roosen.
Citroenkruid, van elks een half Pint.
Twee pinten Rynschewyn.
De vaaten seer wel beslooten synde, laat het vier daagen weeken,
En als dan met sagt vuur werden

Beschryving van het hartsterkend waater.

overgehaald, tot dat het droog is sonder het te laaten aanbranden.
En laet het een weinig soet gemaakt werden met
Syroop van Framboisen, soo veel als daar toe genoeg is.
Mengd het.

Wy hebbende op de 565 bladzyde van den Medicinaalen regulus Antimonii verhaald, dat die ligtelijk het braaken verwekte, in dien het naamelijk niet in reegen waater enz. wierd bewaard, waarom dat ik in plaats van veele, maar alleenlijk dit een geval hier heb by gevoegd.

Een Jongman vierentwintig jaaren oud, galagtig van gemaatigtheid, hebbende meer Fruit weegens de groote hitte, als naa gewoonte gegeeten, is seer heftiglijk hongerig geworden; maar de spys hoewel maatiglijk genuttigd hebbende, is hy terstond met een beswaarende pyn voor syn Hart ontrent vier uuren naa malkanderen aangetast; de pyn ophoudende, is den eetens luft weederom als vermeerderd, maar de pyn verwakkerd, wanneer hy maar eenig vlees nat, of ander nat eeten in nam: En aldus is hy ontrent drie weeken gequeld geweest: door iemands raad heeft hy om sig te helpen Kryt gebruikt, en dat wel rykelijk; het welke gebruikt hebbende is den eetluft by naa gantschelijk verdweenen, en te gelyk de daagelijkse gaande en koomende Koorts met seer groote koude aankoomende, en met een beswaarende pyn van alle syne leeden daar op is gevolgd. Ik geroepen synde heb de naavolgende Buiksuiverende Pillen gegeeven.

Een Jongelling krygt naa veel oost eetens een vermeerderden eetluft.

Waarom hy kryt heeft gegeeten.

Waar naa een verlooren eetluft, jaa een alle daagse koorts op is gevolgd.

Waar voor hy eerst purgeer pillen.

℞. *Gum. Ammon. Prepar.*
Extr. Cathol. a ʒ ß
Res. Scammon. ℈ j
Tart. Vitriol. ℈ ß
Ol. Cort. Aurant.

Neemt Gom Ammoniac. bereid.
Extractum Catholicum, van elks een half vierendeel loots.
Hars van Scammonii een scrupel.
Tartar. Vitriolaat een half scrupel.

Oly

℞. *Ol. Menthæ a gt.* ij
M. F. Pil. No. xxviij
deaurentur.

Oly van Oranjenſchellen overgehaald.
Kruismunt, van yder twee druppelen.
Mengd het, en maakt 'er 28. Pillen van.
Laatſe verguld werden.

Van de welke hy 'er ſeeven voor een gift heeft ingenoomen, en is wel daar van afgeweeſt, des Avonds heb ik hem den naavolgende ſweet Brok gegeeven.

℞. *Elect. diaph.* ℥j
Sal. Abſint.
Antim. Diaph. a gr. xv
Sal. volat. oleos gt. xij
M. F. Bolus.

Neemt Sweetdryvend Electuary dikwyls nu gemeld een vierendeel loots. Een ſweet en koorts verdryvende Brok.
Sout van Alſem.
Sweetdryvend Spiesglas kalk, van elks 15. greinen.
Vlug oliagtig ſout 12. druppelen.
Mengd het, en maakt 'er een Brok van.

Het welke gebruikt hebbende, heeft hy de gantſche nagt geſweet, en dat wel met verligting, waarom dat het weederom hervat is, blyvende egter nog de koorts; en daarom heb ik belaſt dat hy ſoude gelaaten werden, en ik heb hem agt of neegen oncen bloeds doen afhaalen, maar 's avonds heeft hy deeſen Brok, mitsgaaders van de naavolgende drank een Leepel vol gebruikt.

℞. *Diaſcord. Fracaſt.* ℥j
Reg. Antim. Medic. gr. xv
Croci optimi gr. vj
M. F. Bol.

Neemt Diaſcordium van Fracaſtoor, een vierendeel loots. En den tweeden met de medicinale Reg. Antim.
Medicinaal Reg. Antim. 15. greinen.
Van de beſte Saffraan, 6. greinen.
Mengd het, en maakt 'er een Bolus van.

En meede een Lepeldrank met de selfde Regulis heeft gebruikt.

℞. *Aq. card. bened.*
Cort. citri a
℥i ß
Melissæ.
Menthæ a ℥j
Essent. Diaphor. ℥vj
Reg. Antim. Medici.
gr xvj
Sal. Absint. ℈j
Laud. Opiat. gr. j.
Syr. Card. Bened.
℥vj.
M.

Neemt Waater van geseegende distel.
Citroenschilllen, van ieder anderhalf once.
Citroenkruid.
Kruismunt, van elks een once.
Sweetdryvende weesentlijkheid, anderhalf loot.
Regul. Antimon. Medicinal 16. greinen.
Sout van Alsem een scrupel.
Laudanum Opiatum een grein.
Syroop van geseegende distel anderhalf loot.
Mengd het

Van de welke hy in plaats van te sweeten, van booven is afgeweeft.

Den Brok heeft hy met oude warme Rynschewyn, en den drank leepelwys ingenoomen, en aldus heeft de sieke wel gedekt synde, terwyl hy het sweeten verwagte, seer grootelijks gebraakt, en dat wel geduurig; daarnaa heeft hy veel maalen aftrek gehad, jaa hoe dat hy meer van den drank gebruikte, dies te meer soo braakte en ging hy af, en dat den gantschen nagt door; ik 's morgens by hem koomende verwonderde my over sijne swakheid, vraagende of hy soo overvloedig had geswee t, maar d'omstaanders verhaalden dat hy van onderen en van boovenen wakker wat had uitgelooft. Waarom dat ik aanstonds gebraaden Brood met Nootemuschaad, Kruidnaagelen, en Brandewyn besproeid, heb op syn Maag gelegd, en ik heb de naavolgende drank gegeeven, van den welke hy om de half uur een leepel vol heeft gebruikt, en het braaken is ook in 't kort daar naa gestild, en d'overmaatige buikfuivering geneesen.

Waarom dat sy gerooft brood met Nootemuschaat op syn maag hebben gelegd.

Enwy hebben hem een drank voorgeschreeven, en terstond heeft het braaken opgehouden.

℞. *Aq. Menthæ* ℥ij
Melissæ
Plantagin. a ℥i ß

Neemt Waater van Kruismunt, twee oncen.
Citroenkruid.

Weeg-

Vite Mathiol.	Weegblad, van ieder an-
Ciaci a ℥v	derhalf once.
Conf. Hyacint. ℥ij	Des Leevens van Mathiolus,
Coral. Rub. pp. ℈j	Kaneel met Citroenkruid
Laud. Opiat. gr. ij	waater overgehaald, van
Syr. Menthæ ℥j	ieder vyf vierendeel loots.
M.	Confectie van Hyacinten een half loot.
	Rood bloedkoraal bereyd een ſcrupel.
	Laudanum Opiatum twee greinen.
	Syroop van kruismunt een once.
	Mengd het t' ſaamen.

t' Huis gekomen, en de oorſaak van deeſe braaking en overmaatige Buikſuivering naaſpoorende, heb ik eindelijk deſelve gevonden, want het waater dat voor deeſen op de Medicinaale Regulus was gegooten geweeſt, was nu uitgedroogd; maar op dat ik daar van dies te meer ſoude verſeekerd weeſen, heb ik 'er een proef van genoomen, en ik heb daar van ſes greinen aan een andere ſieke met een vierendeel loots Diaſcordium van Fracaſtorius gegeeven, by de welken terſtond meede het braken en het afgaan is gevolgd, waarom ik hem met laauw reegenwaater dikwyls heb afgewaſſchen, en heb 'er nieuw waater by gegooten, daar naa heb ik hem aan deſelfde en aan andere ſieken ingegeven; maar hy en verwekte als doen geen braaken of afgang meer: laat dieshalven de *Goedgunſtige Leeſer* door eens anders gevaar leeren voorſigtig werden.

d'Oorſaak van dit braaken was, dat het waater op de Regulus ſtaande, was verdroogt.

Om dat hy ſomtyds over ligte koude en daar op volgende warmte, en dan dorſt klaagde, heeft hy des avonds dit poeder gebruikt en wel geſweet.

Weederom de gemelde Regulus in waater bewaard ingenoomen hebbende, heeft hy wel geſweet.

℞. *Reg. Antim. Medic.*	Neemt Medicinaal Antimoni konin-
gr. xv.	kje 15. greinen.
Rad. Contrajer. ℈ß	Wortel Contrajerva een half ſcru-
Croci	pel.

Sal. Prunel. a gr. v.
M. F. Pul.

De beste Saffraan.
Sal Prunel, van ieder ʃ. greinen.
Mengd het, en maakt 'er een fyn Poeder van.

En hy is geneesen.

Weet opmerkende Leeſer, dat ik met voordagt de Medicinaale Regul. maar met reegen waater wel afgewaſſen, en daar onder bewaard aan de ſelfde ſieke, alhoewel hy eerſt daar ſoo quaalijk was by gevaaren, heb ingegeeven; maar daar en is nog braaking nog buikſuivering op gevolgd, maar hy is kort daar naa van de koors verloſt, jaa geneeſen geweeſt.

Geduurige honger koors met konde en ondraagelyken honger aankoomende.

Over ſeeven of agt jaaren, wierden veele in deeſe Stad met ſeekere geduurige honger koorts, (op dat ik ſoo ſpreeke) met koude beginnende, aangetaſt; welke ſieken met de aanwaſſende verheffinge met ſoodaanige, jaa ſoo onverdraaglijken honger wierden bevangen, dat de meeſte gedwongen wierden om ſpys' te neemen; maar ſpyſe 't ſy drooge, of vogtige genuttigt hebbende, ſoo wierd den honger daar van, van ogenblik tot ogenblik nog vermeerderd, en de welke haaren luſt voldeeden ſtierven de meeſte, ſoo niet alle: maar als de warmte quam is den eetluſt terſtond van ſelfs verdweenen; maar dewelke met het aankoomen van de koude, hoewelſe met een onverdraaglijken honger wierden geplaagd, gants niets hadden ingenoomen, quaamen alle daar van op, en wierden in 't kort door de naavolgende middelen geneeſen; in plaats van veele ſal ik een geval of twee by brengen.

Spys genuttigt hebbende vermeerderde de honger, en ſy ſtierven in 't kort.

Een Man in een Miſtige enz. lugt wandelende. Werd met een geduurige koorts bevangen; maar hy is gegeeten hebbende, naa bed gegaan.

Een man van vyf en dertig jaaren, ontrent den lente dag en nagt even gelijkheid, ſynde de lugt miſtig, en den Noorden Wind Waajende en lang geduurd hebbende, buiten de Stad gaande wandelen, klaagde weer t'huis gekoomen ſynde, over een ligte koude, maar om dat hy goeden luſt tot eeten had, ſoo agte hy dat niet met al, en hy is wel gegeeten hebbende naa bed gegaan; 's morgens vroeg, jaa geduurig koortſig ſynde, wierd hy genoodſaakt om op te ſtaan om den honger, en hy heeft rykelijk ſpys genuttigd, maar terſtond klaagde hy over pyn voor 't hart, (die nu eens beſwaarende en dan weer ſteekende was,) en over ſuure en ſcherpe opriſpingen; waarom dat ſy

den

den Geneesmeester hebben doen haalen, dewelke weetende watter gebeurd was, het volgende Poeder heeft voorgeschreeven.

℞. *Rad. Contrajer.* ℈ij
Ocul. cancror.
Coral. rubr. pp.
Sal. Absint. a ℈j
Flor. centaur. minor. ʒß
M. F. Pul. No. vj.

Neemt Wortel Contrayerva, twee scrupels.
Kreeftsoogen.
Bloedkoraal bereid.
Sout van Alsem, van elks een scrupel.
Hy heeft een suurtemperent poeder.
Bloemen van klein Duisend guldenkruid, een half vierendeelloots.
Mengd het, en maakt 'er een fyn Poeder van, verdeel het in 6. giften.

En hy heeft daagelijks driemaalen daar van een gift gebruikt (synde hem alle spys verbooden naamelijk in den aanwas van de verheffing) het welke ingenoomen hebbende, was den eetlust wel minder; maar de sieke verhaalde dat den honger onverdraaglijk was, naamelijk als de koorts soude verheffen; waarom den gedagten Geneesmeester het naavolgende Poeder heeft gegeeven om onmiddelijk voor de verheffing van de koorts in te neemen, mitsgaader de Drank die volgen sal, om daar naar leepel gewys te gebruiken.

Zynde hem alle spys met het verheffen van de koorts verbooden.

℞. *Sem. citri* ℈ß
Ocul. cancror. gr. xij.
Sal. volat. C. C. gr. vj.
M. F. Pul.

Neemt Citroen saad van syn buitenschors ontbolsterd een half scrupel.
Kreeftoogen 12. greinen.
Vlug sout van Hartshoorn, 6. greinen.
Mengd het, en maakt 'er een Poeder van.
En te gelyk een windverdryvend.

Met deese waarschouwing, dat hy pas voor de verheffing dog geen spys soude nuttigen, ten sy dat hy in het kort syn

leeven begeerde te verlieſen, t'welk hy getuigde al dikwyls geſien te hebben.

En een teegen koorts Leepel Drank.

℞. *Aq. Menthæ*	Neemt Waater van Munt.
Fænicul. a ℥ij	Fenkel, van elks twee oncen.
Card. bened. ℥i. ß	Kardebenedikt, anderhalf once.
Theriac. ſimpl. ℥vj.	Enkel Theriaac, anderhalf loot.
Conf. Hyacinthor. ℥ij	Confectie van Hyacinthen, een half loot.
Ocul. cancror.	Kreeftoogen.
Antim. Diaphor. *a* ℈j	Sweetdryvend Antimoni kalk, van elks een ſcrupel.
Laud. Opiat. gr. ij	Laudanum Opiatum twee greinen.
Syr. card. bened. ℥vj	Syroop van Kardebene dikt anderhalf loot.
M.	Mengd het

Hier door wierden de koorts en den eetluſt veel verminderd, om dat de ſieke klaagde dat hy ſeederd drie daagen niet had afgeweeſt, is hem deeſe gemeene aarſſpuiting geſet.

Mitsgaaders, om dat hy hardlyvig was heeft hy een kliſteer

℞. *Dec. Emol. & Carm.* ℥viij	Neemt Gemeen verſagtend en windbreekend Afkookſel 8. oncen.
Elect. Hiera Picra *Bened. Laxat.* *a* ℥j.	Bitterheilig. Electuary benedikt. Laxatief, van ieder 1. once.
Sal. Gemmæ ℥j	Steen Sout, een vierendeel loots.
M. F. Clyſter pro Viro.	Mengd het, en maakt 'er een aarsſpuiting van voor een Man.

Dewelke geſet ſynde, heeft hy driemaalen aftrek gehad, en eindelijk heeft hy niet anders gebruikt als deeſe Melk, en hy is in 't kort geneeſen.

Neemt

℞. *Hord. mund. ad crep. coctï*
Amigd. dulc. excort. a ʒvj
Sem. Lini Cannab. a ʒiij
Emulg. cum S. Q. aq. decoct. hord. ad ʒxiv. *colat. adde*
Syr. Althææ Fern. ʒiß
M. F. Emulsio.

Neemt Gepelde Gerst tot berstens toe gekookt.
Soete Amandelen gepeld, van yder anderhalf loot.
Saad van lyn.
Hennip, van elks drie vierendeel loots.
Maakt 'er met een genoegsaame meenigte Gersten waater een Melk tot 14. oncen af, doe 'er by.
Heemst Syroop van Fernelius, anhalf once.
Mengd het.

En een Melk gebruikt, en hy is geneesen geweest.

Een Jongman van vierentwintig jaaren, swaarmoedig, houdende veel van suure en raauwe dingen is om den selfden tyd naa het naaste dorp gaan wandelen, meede in den Noorden Wind, alwaar hy seer sweetende is in huis getreeden; 's avonds meer als naa gewoonte gegeeten hebbende heeft naa midder nagt, hoewel hy wel was toegedekt, met een seer groote koude en beeving van alle syne leeden, en te gelyk met vermeerdering van eetlust bevangen synde, de tyd sonder slaapen doorgebragt; 's morgens opstaande heeft hy den ontbyt genuttigd, ontrent den middag heeft hy koude over syn geheele lighaam vernoomen, te gelijk met seer grooten honger, waarom dat hy veel gebraaden vlees en dat al te schielyk heeft gegeeten, waar van hy binnen een uur tyds over seer swaare jaa onverdraaglijke steekende pyn voor syn Hart, over vermeerdering van eetens lust, en over geduurige koors klaagde; Waarom dat sy den Genees Heer lieten haalen, die dit alles aangehoord hebbende, gesegd heeft, dat het de geduurige en nu over al in swang gaande Hongerige koortse was; hebbende in de toeneemende verheffing alle spys verbooden, heeft hy aan hem dit Poeder gegeeven.

Een Jongman naa veel suurs gebruikt te hebben.

Valt in een geduurige honger koorts.

Waarom dat Hy veel gebraaden Vlees graatig hebbende gegeeten.

Binnen een uur in een seer swaare pyn voor t'hart vervald.

Neemt

Waarom hy een Poeder.

℞. *Ocul. Cancror.*
Antim. Diaph.
Coral. rubr. pp.
a ℈j
Sal. Succini Volat.
Absint. a ℈ß
M. F. Pul. No. IV.

Neemt Kreeftsoogen.
Sweetdryvende Antimoni Kalk.
Bereid bloedkoraal, van yder een scrupel.
Vlug sout van Barnsteen.
Sout van Alsem, van yder een half scrupel.
Mengd het, en maakt er een Poeder van in vier giften te verdeelen.

Hy heeft belast des morgens, ontrent den middag, en 's avonds met een leepel vol van den naavolgenden drank een daar van in te neemen.

En een ontrtemperenden Leepel drank heeft gebruikt.

℞. *Aq. Menthæ*
Cortic. Citri a ℥ iß
Fænicul. ℥ ij
Tinct. Diaphor. ℥ ß
Ocul. Cancror.
Sal. Absint. a ℥ ß
Laud. Opiat. gr. iß
Syr. Pap. Errat. ℥ vj
M.

Neemt Waater van Munt.
't Buitenst van Citroenschellen, van yder anderhalf once.
Fenkel 2. oncen.
Sweetdryvend Afverwsel een loot.
Sout van Alsem.
Kreeftoogen, van elks een half vierendeel loots.
Laudanum Opiatum anderhalf grein.
Syroop van Klaprooſen, anderhalf loot.
Mengd het.

Nogtans wierd den eetlust grooter, ja onverdraaglyk.

Het welke gebruikt hebbende, heeft hy sagtelijk gesweet, en de pyn voor 't hart was wel minder, maar den eetlust meer, en by naa ondraagelijk, de koorts geduurig, en d'oprilpingen suurder; en hy is genoodsaakt geweest, met dat de koorts verhefte, spys te nuttigen, maar aanstonds vernam en vertelde de sieke selfs, dat alles slimmer wierd, maar hy betuigde, dat hy ook liever wilde ster-

ſterven als een ſodaanigen honger verdraagen, waarom dat den Geneesheer kalfs-nat met gepelde gerſt en Amandelen, en dat met doyren van eyeren gemengd aan hem heeft toegeſtaan; maar wat hy ook mogt in 't werk ſtellen, ſoo heeft hy koſten en moeiten te vergeefs gedaan, en hy heeft dien ſoo ſeer vermeerderden en voor den ſieken onverdraaglijken honger nog door Kookdranken, Poeders, Pillen, Brokken, en meer diergelijke, alhoewel verſagtende, ja ook door geene ſweetdryvende, ofte ſagtelijk buikſuiverende, of veranderende middelen, nog aarſſpuitingen &c. konnen wegneemen, of hy heeft van deſelve ſchier geen verligting, voor ſoo veel den vermeerderden eetluſt aanging, maar wel voor de geduurige koorts vernoomen; ſoo dat hy naa twee of drie uuren niet alleen vlees-ſoppen, maar nog daar en booven ſpyſe van harder verduwing gedrongen wierd te nuttigen, waar naa hy ook op den agtſten dag, al te gratiglijk de ſpyſen eetende, den geeſt heeft gegeeven.

Waarom dat ſoppen met gerſt en Amandelen bereid

En veel en verſcheidene Geneesmiddelen te vergeefs heeft in genoomen

Het ſoude my by deeſe geleegentheid nu wel geluſten te beſchryven de doorgaans in ſwang gaande koortſen, dewelke in den jaare van een duiſend ſeshonderd een en 't neegentig, niet alleenlijk het Neederl, maar ook het Hooge-Duitsland beſogten en quelden, en derſelver oorſaaken &c. naa te ſpooren, maar wyl den Drukker onſe Verhandeling van deeſe Koortſen beſchreeven, en het welke nu met den eerſten ſtaat onder de Pers te koomen, aan de *vlytige Leeſers* in 't kort ſtaat uit te geeven; ſoo ſal ik maar eenige, en dewelke hier toe behooren kortelijk aanhaalen.

En aldus is hy eetende geſtorven.

Het is niemand onbekend, dat 'er in den Jaare duiſent ſeshonderd een en 't neegentig ontrent de helft van de Maand Juny een ſeer groote hitte is geweeſt, jaa een verſengende lugt ſonder reegen, den Ooſten, Noorden, Zuiden en Noord-Ooſte winden een tyd lang, maar ſagtjens waajende, waar door de meeſte waateren inſonderheid in deeſe geweſten ſtil ſtonden, jaa ten laatſten eene aldervuylſten ſtank van ſig gaaven &c. Waarom dat ook de meeſte op dien tyd om de hitte gantſ ſeer ſweetende en. dorſtig waaren, ſoo naamen ſy ook alle vogtige, koude, en raauwe dingen van allerley ſoort gulſiglijk na haar &c. waar van de geſtelte van de Maag en van alle de Darmen ſeer is verſwakt geworden; de uitlegging en naauwkeuriger beſchryving van al

Korte beſchryving der volle koorts vant jaar 1691,

Veelderley oorſaaken, ſoo wel uit als inwendige.

het welke den *vlytigen Leeser* in het gedagte Werkje sal vinden.

Den Tyd. Eindelijk syn ontrent half Augusti sommige Volk koortsen ontstaan, in den begin en wel *d'eerste maal*, gelijk als gaande en koomende anderen daagse, met een ligte koude en grilling, met een swaarte, of liever met een beswaarende pyn des gantschen lighaams, met walging, braaking van gal en slym, somtyds mede Veelderlei toevallen. van suure vogten, benaauwtheid en als een t'saamen nyping voor het Hart, onlydelyken dorst, met kloppende, ja gelyk als van een scheurende hoofd-pyn, den pis in den begin weinig of niet veranderd zynde, daar naa rood, en dat wel met een ligt wolkje, en bellen booven op, daar naa troebel met nog rooder grond-sop vervuld, met een ligt velletje booven; *de tweede maal* wierd de verheffing swaarder vernoomen als meede de toevallen; voor de Uitkomst. *derde maal* veranderde deese gaande en koomende anderendaagse koorts meest-tyds in een geduurige daagelijkse, of se veranderde in een enkelde gaande en koomende, jaa in een dubbelde, met een sodaanige benaauwtheid voor 't Hart, braaking, &c. dat de nu het Bed houdende sieke naauwlyks haaren aadem konden haalen; *op de navolgende daagen*, wierden de meeste aanstonds met de Sprouw besogt, sommige hebben de verheffing met Kramp en trekkingen uitgestaan; deese waaren door een verheffing sodaanig verswakt, datse naauwlijks Handen of Voeten roeren jaa aademen konden; maar ik heb niemand gesien nog van gehoord, dewelke in die gevallen booven twee of drie verheffingen op het hoogste heeft gehad, want of sy waaren van de koorts verlost synde seer swak, ofte sy stierven: andere wierden met Gal-braaken, seer swaare Buik- of Roodenloop, sommige maar wel de minste, wierden met de verheffing selfs door het Zydewee aangetast, en de meeste in 't kort stierven.

Die met trekkingen wierden aangetast zyn met de afweeking van den stene Pedro del Povo geneesen. Sommige, insonderheid dewelke trekkingen hadden, wierden van alle, soo Geneesmeesters als van de Bystaanders geoordeeld datse in 't kort, jaa nu aanstonds souden sterven, om dat hen de Oogen somtyds soo holstonden en het aademhaalen ongelyk en kort, traanen tegens dank, de allergrootste koude, insonderheid van de Neus, volgende daar op een koud sweet van handen en voeten en van 't geheele lighaam, een kleine pols, 't saamen ge-

getrokken, ongelyk, jaa somtyds ophoudende, raauwen Pis sonder eenige reuk, en diergelijke doodelijke toevallen wierden der vernoomen; voelende sy geen pyn, benaauwtheid of koude hunner leeden; dewelke ik egter nog heb geneesen gesien met een of twee afweeksels van den Steen gemeenelijk *Pedra del Porco* genaamd.

Men heeft aangemerkt, dat de meeste Vette, aan deese koortsen gaande syn gestorven: maar dat die in den beginne dikwils aftrek hadden daar het sweeten opvolgde, in't kort syn verlost geweest: waarom dat ook de meeste Geneesmeesters straks in den beginne aarsspuitingen, insonderheid soo se te gelijk met de hoogste benaauwtheid voor 't Hart wierden aangedaan, daar naa ook meede openlyf maakende kookdranken, poppen &c. voorschreeven, met goed gevolg en verligtinge van de Sieke; aan sommige heeft het aderlaaten inden beginne veel voordeel toegebragt, aan veele meede d'Opiaten; maar weer andere wierden van de Opiaten seer beleedigd, en alle de toevallen wierden alsdan by de sodaanige veel swaarder vernoomen: straks qaamen de Sweet-middelen, of in de gedaante van een Leepeldrank, of Afkooksel, of Poeder, of Afverwsel, of Brok, van de Wortelen Contrajerva, Scorzoneren, Zaffraan, Vlierbloemen, sweetdryvende Antimoni-kalk, de Medicinale Regul. Antimon., Sout van Alsem, van Gesteegende Distel, Kreeftoogen, bereiden Hertshoorn, Sal Prunel, Pedro del Porco, Lapis Besoar, Oosterse, Westersche, Malabarise, het Poeder van Kent; d'Electuarien van Diascordium, naamentlijk, den Theriaac, Geley van Vlierbeyen, d'enkele en t'saam gestelde overgehaalde Wateren, van Citroenkruid, Gesteegende Distel, Kaneel, Theriaac, Verhoedend, &c. en op het einde van de siekte Buiksuiverende Kruidwynen &c. het aldermeeste te pas.

Hoedaanige Geneesmiddelen zyn gebruikt en aangewend.

Van alle welke genees-middelen *de goed gunstige Leesser* genoegsaame Voorschriften sal vinden in de Aanmerkingen en gevallen van het nu gemelde Werkje.

Ik heb op dien tyd iets in myn eigen selfs vernoomen, dat ik aanmerkens waardig oordeelde, synde van de veelvuldige sieken besoekingen, en t'bereiden der geneesmiddelen ten hoogsten vermoeid, vernam ik, terwyl ik de Veesels van de Contrajerva wortels

afsneed, op dat sy souden konnen tot Poeder gebragt werden; schielijk, en als in een oogenblik een beeving van alle myne vingeren van myn regterhand, waarom dat ik aanstonds alles laatende vaaren, getragt heb met myne vingeren en hand met een Hoofd-geest met den Salmoniac-geest een weinig aangeset, te wryven en te verwarmen; om deese beeving weer weg te neemen, maar te vergeefs; want deese beeving der vingeren heeft in geen twee uuren opgehouden, maar alsdoen, naa dat de vingeren nu een quatier uurs buiten alle gevoelen waaren geweest, soo is al de beeving verdweenen, blyvende geen doove pyn of vermoeying over; twee daagen daar naa ik weederom veeselen afsnydende, is deselfde beeving van de vingeren maar ligter weeder gekoomen; drie daagen daar naa heb ik de derdemaal een proef genoomen, en ik heb wel een beeving dog seer klein, maar voor de vierde maal heb ik niets met allen vernoomen.

Een beeving van alle de vingeren uit het afsnyden van de veesel van Contrajerva ontstaan en op wat wys geneesen.

Wy hebben ook onder de toevallen van deese Volk-koorts aangemerkt, dat sommige schielijk, en dat wel niet als naa de tweede verheffing geheelijk Doof of doofagtig, jaa minder in getal geheelijk stom syn geworden; het naavolgend geval sal het laatst gesegde genoegsaam opheldren en bevestigen;

Doof, of doofagtig naa de tweede verheffing en sommigen stom geworden.

Een Maagd van ontrent drie en twingtig Jaaren oud, symagtig, is met deese Volk koorts, met de nu verhaalde toevallen beginnende, besogt; naa de tweede verheffing, dewelke met koude, beeving van alle de leedemaaten, rekking, en met een ligte, maar veelvuldigen Hik was aangekoomen: wanneer de koorts schielijk was verdweenen, is sy als in een oogenblik Stom geworden met een soort van quyling, of liever met seekere ontlasting van heel lymige en taaye quyl, en met een beeving van de onderste kaak; Ik daar by gehaald synde, heb dit Meisje sonder Koorts gevonden, en ik hebse terstond belast haare Tong uit te steeken, datse gedaan heeft, en sy heeft deselve naa booven en naa onderen, naa de regter en slinker syde konnen buigen en beweegen: derhalven om datse niets raauws, of suurs, of wrang suur, of diergelijk enz. had ingenoomen, heb ik geoordeeld, dat de te rug loopende seenuwen verstopt waaren, en terstond heb ik noodsaakelijk geoordeeld dat'er een ader soude geopend werden, maar sonder eenige hulp; en om dat se t'seedert

Een Vrysters deese volk koorts hebbende.

Is schielyk Stom geworden met quyling.

Waar voor sy is ader geslaaten.

dert drie daagen niet en had afgeweeſt, is de naavolgende aarſſpuiting geſet.

℞. *Fol. Rorismar.*
Salviæ.
Major. nobil.
Malvæ a
m ʒß
Flor. Stœchad.
Lavendul.
Hyperici a p. j
Pulp. Colocinth.
ʒi ʒß
Turb. Gummoſ. ʒij
Tartar. Rhenan. ʒj
Coq. in S. Q. Aq.
Rorismar. & vini
ad ℥x *Colat. adde*
Mel. Anthoſ. ʒj
Spir. Sal. Ammon. gt.
xx.
Tart. Vitrol. ℈j
M. F. Clyſter.

Neemt Blaaden van Roſemaryn.
Saly.
Edele Majelein.
Kaasjensblaan, van elks een halve handvol. En gekliſteerd.
Bloem van Stechas.
Lavendel.
Sintjans kruid, van elks een Pugil.
Vlees van Koloquint geſneeden, anderhalf vierendeel loots.
Harsagtige Turbith, een halfloot.
Rynſche Wynſteen een vierendeel loots.
Kookt het in een genoegſaame meenigte van Roſemaryn-waater en wyn naa de konſt.
By het doorſygſel ſynde x. oncen, mengd
Roſemaryn Hoonig een once.
Geeſt van Salmoniac. xx. druppelen.
Tartar. Vitriolaat een ſcrupel.
Mengd het, en maakt'er een aarſſpuiting van.

Van de welke ſy drie of vier afgangen heeft gehad, maar ſonder eenige verligting, waarom datter een ſtooving, een Ceroen, een ſmeering enz. is gebruikt, maar wy hebben koſten en moeiten te vergeefs gedaan; Eindelijk heeft ſy de brootjens op de 94. bladz. te vinden tot een *Apophlegmatiſmus* en den naavolgende Leepeldrank gebruikt. Veele Geneesmiddelen ſyn derte vergeefs aangewend geweeſt.

Ten laatsten heeft sy een quytmiddel.

℞. *Aq. Major Nob. Rorismar.*
Betonicæ a ʒij
Spir. cephalic. sequent ʒj
Sal. volat. oleos vel Spir. Sal. ammon. gt xxvj
En een hoofd drank gebruikt. *Tinct. Castorei* ʒj
Hyperici ʒi.ʃ
Syr. stachad. ʒvj
M.

Neemt Waater van Edele Majelein.
Rosemaryn.
Beteunie, van yder twee oncen.
Geest voor 't hooft, die volgen sal een once.
Vlug oliagtig sout, of ook
Geest van Salmoniac 15. druppelen.
Af verwsel van Bevergeil, een vierendeel loots.
Sintjans kruid-bloemen, anderhalf vierendeel loots.
Syroop van Stechas, anderhalf loot.
Mengd het.

Hier van een Leepel vol of twee hebbende ingenoomen, hield sy ook wat van deselve een quartier uurs of daar ontrent in den Mond, dikwyls jaa alle uuren deselve daar meede spoelende, is sy binnen vier daagen geneesen, soo dat sy weederom alles verstaanlijk konde voortbrengen en uitspreeken, haar nog twee of drie weeken in een warme slaapkaamer onthoudende, en de voornoemde drank somtyds hervattende.

Sy is binnen vier daagen geneesen.

Ondertussen gebruikte sy in haare gewoonen drank het naavolgende tot twintig druppelen.

℞. *Sal. volat. oleos.*
Spir. Sal. ammon a ʒi.ʃ
Ol. Rorismar. gt. viij
M.

Neemt Vlug oliagtig Sout.
Geest van Salmoniac, van elks anderhalf vierendeel loots.
Oly van Rosemaryn gedistilleerd, 8. druppelen.
Mengd het.

HOOFD-

HOOFD-GEEST.

℞. *Rad. Galangæ* ʒiij
Angelicæ ʒvj
Aristol. Rotund. ʒij
Fol. Major. Nobil. m. j ℈
Origan. Cretic.
Rorismar. a m. j
Salviæ
Rutæ a m. ℈
Flor. Lavend.
Stœchad. Arab. a p. ij
Lilior. Conval. p. iij
Cardam. min. ʒiij
Sem. Anisi ʒ ℈
Conc. & contus. affunde
Spir. Vini flop. ij
Post triduum destil. ex arena sp. abstracto affund.
Flor. Rorismar.
Hyperici
Stœchad. Arab.
Lavendul.
Stent simul in digestion.

Neemt Wortelen van Galega drie vierendeel loots.
Angelika, anderhalf loot.
Ronde Hoolwortel een half loot.
Blaaden van Edele Majelein anderhalve handvol.
Orego van Kandien.
Rosemaryn, van yder 1. handvol.
Saly
Wynruit, van yder een halve handvol.
Bloemen van Lavendel.
Stechas van Arabien, van elks twee Pugillen.
Lelien van den Dalen 3. pugillen.
Kleine Cardamom, drie vierendeel loots.
Anys saad. een loot.
Gesneeden en Gestooten synde gieter by.
Twee Stoopen Brandewyn.
Laat het naa drie daagen uit het Sand werden overgehaald, en op den afgehaalden geest giet:
Bloemen van Rosemaryn.
Sintjanskruid, van elks anderhalve pugil.
Stechas van Arabien,
Lavendel van yder 1. pugil.

Beschrijvinge van de Hoofd Geest.

Set-

Set het t'saamen vier daagen of langer in de week in digt beſloote vaaten, en bewaar het tot het gebruik.

In ſommige is op de derde of de vierde verheffing van deeſe Volk koorts de benaauwtheid voor het Hart met walging, en ook wel ſomtyds braaking onverdraaglyk geweeſt, jaa ſoo groot, dat door geene Geneesmiddelen, alhoewel de alder kragtigſte van deeſe of geene ſoort, konde te booven gekoomen werden; maar geevende, en twee of driemaalen harvattende het afverwſel van Kina Kina met Francewyn gemaakt, ſynde daar by gedaan twintig of dertig druppelen van het vlug oliagtig ſout, wierd ſy ſtraks te booven gekoomen en de Sieken vernaamen naaderhand geen benaauwtheid meer voor het Hart, inſonderheid, indien den naavolgende of op den ſelfden dag een aarsſpuiting was geſet, of een ligte buikſuivering, naamelyk welke te gelijk de winden brak, wierd ingegeeven.

In de ſommige was de benaauwtheid voor 't Hart met walging en braaking onverdraaglyk.

Dewelke niet als door het afverwſel van Kina Kina konde te boowen werden gekoomen

Ik kan naauwlijks naalaaten om te verhaalen het geval van een Jongman van twintig Jaaren, dewelke op de derde verheffing van deeſe Koorts, over ſyn gantſche lighaam met een roodheid en ſeer groote hitte en ondraaglijke pyn, nogtans ſonder puiſten was bevangen; welkers roodigheid ik binnen weinige uuren in een vervaarlijke ſwartheid veranderd heb geſien, ſoo dat ik hem oordeelde in 't kort te ſullen ſterven, inſonderheid indien deeſe koleur ſchielijk ſoude koomen te verdwynen; want de pols was ſwak, ingetrokken en ongelijk, het aademen ſeer beſwaard ik in den Mond ſiende, vernam de ſelve en de Keel droog, en den Huig of Lel dubbeld en geſcheiden; ik ſchreef aan hem daarom den naavolgende Drank om leepelwys te gebruiken voor, maar hoe eer hoe liever het Afweekſel van den *Pedro del Porco*, het welke hy hebbende ingenoomen, heeft hy ſeer wel geſweet enz. en binnen agt daagen is hy geneeſen.

Een jong Man werd naa de koorts met een roodheid over ſyn geheele lyf,

En in 't kort daar naa met een vervaarlyke ſwartigheid aan getaſt.

Hebbende een drank en het afweekſel

℞. *Aq. Card. bened.* } Neemt Waater van geſeegenden,
Meliſſæ diſtel.
Cort. citri ℥ii ß Citroenkruid.

het

Spir. contra precordior. anxiet. ℥ij
Diaphor. ℥vj
Tinct. Contrajer. ℥i. ß
Croci ʒ ß
Antim. diaph. ℈j
Syr. Bac. sambuc. ℥j
M.

Het Geele van de Citroenschellen, van elks derdehalf once.

Geeft tegens de benaautheid voor 't hart een half loot.

Sweetdryvende, anderhalfloot.

Afverwsel van Contrajerva anderhalf vierendeel loots.

Saffraan, een half vierendeel loots.

Sweetdryvend spiesglas kalk een scrupel.

Syroop van Vlierbeyen een once.

Mengd het.

van den Pedro del Porco ingenoomen, is in 't kort geneesen.

Ook waare onder d'overige toevallen, met de welke de Sieken, die met deese volk koortse besogt wierden eenige puisten gelijk als pokjens, insonderheid naa de derde of de vierde koorts verheffing hen openbaarende, en dat niet alleen met vermindering, maar met een volkoomen wegneeming van de koorts; maar de sieke welke hen als dan in de koude begaaven, stortede terstond weederom in; deese heb ik insonderheid omtrent het Dorp Alphen vernoomen en dat wel in oude Lieden, maar soo seer niet onder de kleine kinderen of in de jonge; het geseide sal het naavolgend geval, myns oordeels seldsaam, genoeg en ten overvloed verklaaren.

Oude lieden wierden in deese koors insonderheid met puisten gelyk als pokjens besegt, naa de derde verheffing.

Een Oud Man booven de sestig jaaren, maager en galagtig, wierd door deese Volk-koorts met de nu voor verhaalde toevallen versield op het einde van de Maand Augustus aangetast, waarom dat hy *Theriaac* daar voor hebbende ingenoomen, wel heeft gesweet, en is naa de verheffing gantslyk met vuurige puisten beset geweest; maar in plaats van een soort van de schieding der siekte die onvolmaakt was, quaamen 'er seer veele, jaa oneindige puisten gelyk als pokjens voor den dag, soo dat niet alleen het Aangezigt, de Handen, maar ook d'overige deelen des ligbaams geheelyk daar meede overkorst scheenen, en dat wel met Etter vervuld; maar van deese puisten isser niet een eenige

Een Oud Man werd naa de vierde verheffing van de koorts verloft. Synde oneindelyke puisten over alle de deelen van zyn ligbaam ontstaan.

door gebrooken; maar drie of vier weeken daar naa ſcheen het opperhuitje of velletje geheel verſlapt en als hol te weeſen; en hy klaagde over de grootſte en onverdraaglijkſte jeukte van ſyne Handen en der overige deelen. Den Ouden Man heeft eindelyk by ſtukken en brokken van t'een en t'ander deel van ſyn lighaam het velletje, ſoo gedroogd en als Leer over al uitgeſpannen enz. afgerukt, maar van ſyn Arm en Linkerhand kon hy het niet afhaalen; waarom dat hy door iemands aanraaden een verſagtend en een weinig verkoelende ſmeering aan den Arm en de Hand heeft geſtreecken; maar de jeukte daar door grootlyks vermeerderd ſynde, liet hy het blyven; dog meenigmaalen ſyn Arm en Linkerhand beſiende, heeft hy met een pennemesje en een ſchaar, met ſyne naagels enz. een opening ontrent het buigen van den elleboog gemaakt, en door wryven, trekken enz. eindelyk uitgewerkt dat hy gelyk als een groote handſchoen het geheele oppervelletje met de verdroogde puiſtjens beſet, ſonder eenige ſcheuring tot aan ſyne naagelen toe heeft afgeſtroopt; welke handſchoen den Geneesheer bewaard, en aan ſeer veele laat ſien; En om dat de Hand maar met een dun velletje was bedekt, en over ſeer groote koude klaagende, is hy genoodſaakt geweeſt om in den Soomer ſelfs een Mof of ruigen hand-ſchoen te draagen; maar ſchoon dat de hand-ſchoenen, gelyk hy 'er een heeft van ſyn hand af getrokken, niet overal te koop ſtaan, als onbequaam om de koude af te weeren, heeft het my nogtans goed gedagt den ſelfden hier af te beelden.

Het verdroogde oppervelletje heeft hy by ſtukken en brokken.

Ja van ſyn linker hand gelyk als een handſchoen afgeſtroopt.

En het bewaardhebbende aan ſeer vele vertoond.

A. Den Ouden Man met met die puiſten te vooren beſogt.
B. Syn regter hand, vaſt houdende.
C. Dien handſchoen, of het opperhuitje van ſyn ſlinker hand geſtroopt.
D. Zyn ſlinkerhand tot ſyn Elleboog, nu weer op nieuw met een ſeer dun velletje overdekt.

9. *De Peſt, en de meeſte ſcherpe en quaadaardige Siektens*; als getuigen *Palmarius* en *Quercet aan*, als meede *Parée*, gelijk ook *Fuchſius* enz. waarom dat ook *Jordanus* heeft geſegt, dat in de Peſt *een over*

vloe-

B
C
D
A

vloedig sweet verspreid over het geheele lighaam (indien het naamelijk sig op den oordeel dag sal vertoond hebben) gelijk als *de eenigste en seekerste geneesing is* van deese siekte. Derhalven zyn de voornaamste, *soo niet de eenige*, de suure of ampere sweetmiddelen dewelke het bloed te gelijk verdikken enz. en de Teegengiften zyn om de Pest te geneesen, de veiligste hulpmiddelen; want geensins koomen in de Pest als Pest, de ontlastende middelen te pas als hier booven op de 368. bladz. §. 14. ten overvloede is betoond; want dat de oorsaak der Pest niet in de meenigte, maar wel in de hoogste hoedaanigheid schaadende bestaat, is nu overal genoeg beweesen, en mag yder een niet beswaarlijk uit de te saamen loopende toevallen seekerlijk besluiten: ook is waar den Reegel van *Hippocrates in de* XXI. *Kortbondige Spreuk het* 1. *Deel* ons naagelaaten, te weeten, dat het geene men behoord uit te leiden, men het selve daar langs heen moet leiden, daar het meest naa toe wil, en *door bequaame weegen*; want in de Pest moet men de besmette vogten, welke in de grootste hoedaanigheid schaaden noodsaakelijk uitleiden, maar niet naa beneeden, naamelijk door buiksuiverende middelen, alhoewel somtyds de besmette vogten met de in hoedaanigheid schaadende derwaarts neigen; want sy werden van de natuur niet door bequaame weegen uitgedreeven, om dat seer dikwils den Roode loop, (soo niet altyd, als dan doodelijk synde), werd verwekt. Op een andere wys derhalven, en langs een anderen weg moetense uitgeleid werden; ook niet door het aderlaaten, alhoewel het bloed somtyds door de neusgaaten werd uitgedreeven, want meest tyds is het Neusbloeden in de Pest doodelijk; ook doet ons niemand verslag, dat ik weet, van een Pest de welke door neusbloeding van selfs is geneesen. Hierom komt ook het Aderlaaten niet te pas, want het soude alsdan niet anders als de kragten wegneemen, dewelke soo men die hier niet bewaard, dan ook nergens behoeven bewaard te werden, en het soude het vergift, of dat nog onder het bloed niet en was vermengd, of nu van de natuur by naa was afgescheiden, en in de uiterste deelen hangende, naa binnen (en op dat ik soo spreeke) meede sleepen, en de natuur van syn werk te rug trekken; en aldus soude het niet als den kranken weg rukken. Daar en booven, wie kan begrypen dat yets scherps, en maar alleen in hoedaanigheid

In de Pest en in de meeste scherpe en quaadaardige siektens.

Hoedanig de sweetmiddelen in de Pest dienen te weesen.

Purgeermiddelen.

En het aderlaten, waarom dat in de Pest niet te pas en koomen.

heid beſtaande, door Aderlaating ofte Buikſuivering ſoude konnen weg genoomen werden; derhalven koomen te pas, en zyn ten hoogſten noodſaakelijk die alderhoogſte ſcherpigheid veranderende, en te gelijk door het ſweet uitdryvende geneesmiddelen; maar ſommige verheffen en pryſen in de Peſt meede grootlijks de Braak-middelen, en ſy getuigen datſe door de ſelve in den begin, naamelijk, van den eerſten aanval van de Peſt ingegeeven ſynde, ſeer veele met de Peſt bevangene hebben geneeſen en in geſonderheid herſteld; hier meenen ſy een bequaame plaats, en werwaarts de natuur ſeer dikwyls heen wil, gevonden te hebben. Wy ſtaan toe dat de Braakmiddelen in de Peſt konnen goed doen, wanneer de ſieke aanſtonds naa den eeten met de Peſt wierd bevangen, en dat den *Geneesmeeſter* op dien ſelfden tyd was geroepen; of wanneer dat de Maag met ſeer veel ſlyms beſet is: niet dat de Braakmiddelen de Peſt, voor ſoo veel als Peſt geneeſen, maar voor de verdere geneeſing den weg baanen, op dat de gegeevene teegen-giften dies te ligter en raſſer ſouden aan het werken werden geholpen, en aldus het met de hoogſte ſcherpigheid ſchaadende Peſt vergift veranderende en verbeeterende, te gelyk door 't ſweet werden uitgedreeven. Maar wy ontkennen dat de met de Peſt, voor ſoo veel als Peſt beſogte alleenlyk door Braak-middelen ſyn geneeſen; want meeſttyds is het ſwaarſte en allermoeylykſte toeval om te geneeſen in de Peſt, het braaken; indien deeſe ontlaſting bequaam was, de natuur derwaarts hellende, ſouden de met de Peſt beſogte op die wys en van ſelfs moeten geneeſen werden; maar wie heeft dat aangemerkt? dat door waateragtige dingen gedronken, of dit ſcherpe Fenyn door het te verlengen maatigende en door den Pis gelooſt, of door het ſweeten van ſelfs, of door konſt voortgebragt, de peſtige ſyn geneeſen, word over al geleeſen; wy beſluiten dies halven met *T. Jordanus* dat het Sweet door ſuure, het bloed te gelyk eenigſins ſtremmende middelen uitgelokt, d'eenige en alderveiligſte geneeſing van de Peſt is.

Braakmiddelen in den begin ingegeeven.

Inſonderheid, als de Maag vol is werden ſe toegeſtaan.

Maar de Peſt, voor ſoo veel als Peſt en geneeſen ſy niet.

10. *Waater vrees*, dat in deeſe wreede en alder gevaarlykſte ſiekte, de welke te gelyk met grouwſaame en verſchriklyke toevallen aantaſt, *de ſweetmiddelen, en teegen giften* gemeenelyk genaamd, inſonderheid te paſſe koomen, betuigen alle *Geneesmeeſters* uit eenen mond, en alle de Aanmerkingen dien-

Waater-vrees.

aan-

aangaande tot nu toe uitgegeeven, voor al onmiddelyk naa den beet van den raasenden hond, voor dat naamelyk dit vergift dieper wortelen heeft geschooten, *ingegeeven synde*: om dat de meeste jaa de deftigste *Geneesmeesters* klaar en breed genoeg over deese siekte geschreeven hebben, sal ik 'er het myne niet by voegen, als alleen maar een Aanmerking of twee; want ik heb maar by weinige geweest.

Een Blikslaager door zyn eige dolle kat gebeeten.

Van Seeker Blikslaager twee en dertig jaaren Oud was een seer schoone Kat, dewelke hy seer veel agte, gestoolen; waarom dat hy seer te onvreeden synde, ik weet niet hoe veel gelds beloofd heeft, te willen geeven aan diese hem weer wist te brengen. Een maand hier na 's morgens heel vroeg vind hy de Kat voor de deur staan, maar seer maager; hy blyde synde se weer te sien, heeft se met syn hand willen aangrypen, maar de Kat haar Meester niet meer kennende, Byt in syn kleenste Vinger; nogtans de deur geslooten synde geeft hy haar te eeten, waar van de Kat niet alleenlyk afkeerig was, maar sy deede haar best om alle die 'er by quaamen te byten: waarom dat se door d'Omstaanders met stokken en steenen is gedood; als ondertusschen des Kats Meester den door de beet gequetsten vinger, volgens gewoonte drukkende en suigende, het bloed daar uit tragte te haalen, heeft hy een ligte pyn gevoeld: Maar de wonde niet veel agtende is hy na ontrent drie weeken 's morgens vroeg, te gelyk met syn Moeder en syn Huisvrouw aan myn huis gekoomen, my met een wreed gesigt aansiende; hy klaagde over de grootste swaarmoedigheid, over seer swaare en onverdraaglyke benaautheid voor syn Hart, seer beswaard ademhaalen, flaautens, ongerustheid, geduurig waaken, over droomen die somtyds seer verschriklyk waaren, verschrikkingen, seer swaare hoofdpyn, den hoogsten brand, en de allergrootste dorst, en een brandende koorts enz. en dat het ten alderhoogsten voor hem beklaaglyk was, was dat hy niet en konde drinken; het welke alles door my verstaan synde, soo vreesde ik terstond de Waater vrees, maar ik gaf niet als aan de Moeder naa syn vertrek sulks te kennen; en ik vraagde of hy niet van een dolle Hond was gebeeten, of door een beet gequetst; de Moeder sulks loochenende, heb ik gesegt sulks uit de toevallen te besluiten; booven de verhaalde toevallen heb ik vuurige Oogen, een dorre Tong, een seer rasse en kleine

En het bloed uit de wonde door die te suigen haastende.

Vervalt naa verloop van eenige tyd, in een Waater vrees met verschriklyke toevallen hem aantastende.

Pols, en hem gelyk als een vermoeiden Hond met open Mond hygende, gevonden ; waarom dat ik aanſtonds deeſen Brok met Rynſe Wyn in ſyn Bed in te neemen, aan hem heb gegeeven.

Waarom hy een ſweet Brok met verligting heeft ingenoomen.

℞. *Elect. Diaph.* ℥j
Sal. Prunel. ℈j
Antim. Diaph. gr. xv
Myrthæ Rubr. gr. vj
M. F. Bol.

Neemt Sweetdryvend Electuary een vierendeel loots.
Sal Prunel een ſcrupel.
Sweetdryvende Antimoni kalk 15. greinen.
Roode Mirrha 6. greinen.
Mengd het, en maakt 'er een Brok van.

Ik hem 's Morgens ten tien uuren beſoekende, heb hem ſweetende en alle de toevallen verſagt gevonden, en als ik verſtaan had dat hy een uur lang geruſt, en genoeg ſonder dorſt had geſlaapen, en dat hy nu veel beeter was, ſoo heb ik aan den daarom verſoekenden ſieke den ſelfde Brok weeder gegeeven. De Moeder en Vrouw weederom op een nieuw ondervraagende, of hy door eenig raaſend Dier was gequetſt geweeſt, ſoo verſeekerden ſy aan my dat omtrent drie weeken geleeden een ſeer maagere Kat in ſyn kleinſten Vinger had gebeeten, maar datſe niet en wiſten of de Kat was dol geweeſt; weederom de ſlaapkaamer in getreeden ſynde heb ik de Wonde nog niet toe-geheeld vernoomen, en vraagende of het in alle dien verloopen tyd niet was toe geneeſen geweeſt; ſoo verhaalden ſy geenſins, maar dat hy 'er geen Pyn in en had vernoomen, dat hy 't altyd niets had geagt, en geen Heelmeeſter daar over had begeerd; waarom ik ſeer noodſaakelyk geoordeeld heb dat men nog aanſtonds dat deel moeſt ſnyden, af waſſchen, ſtooven, jaa in branden: maar om dat ſy dit niet en wilden toelaaten, heb ik voorſegt dat daar het hoogſte quaad op ſtond te volgen indien ſy dat langer verſuimden, het geene terſtond van den begin moeſte aangewend ſyn geweeſt; jaa dat ik, indien my ſulks was gebeurd, liever den Vinger had laaten af ſnyden als dat ik een ſoo noodſaakelyk werk ſoo lange ſoude uitgeſteld hebben.

De Wonde nog niet toegeheelt zynde, weigerde ſy d'inſnyding en inbranding daar van.

Ein-

Eindelyk als sy niet anders als Theriaac met Brandewyn en Sap uit Wynruit geperst, gemengd daar op leiden; soo heb ik daaren booven nog om een andere *Geneesheer* gevraagd, en den *Seer geleerden en door veele ondervindingen uitneemende Man de Heer L. Schacht Saliger*, (*eertyds seer vermaard Hoog-Leermeester der Medicyne tot Leiden, mynen sonderlingen Goede Vriend*,) wierd daar by gehaald, dewelke alles overweegende met my van een gevoelen was; terwylen dat wy nog te saamen raad pleegden, pas voor den middag, soo riep de Vrouw schielyk uit, Lieve Mannen; wat sal ik doen? wat sal ik doen; ik vrees dat myn Man die nu weer op het hoogste met den Mond open hygt en seer benaauwt is in het kort sal dood syn, komt derhalven den ellendige en Myn te hulp. Wy hebben derhalven raadsaam gevonden om den Man in de See te werpen; en aanstonds is daar op aan de sterkste uit de Buuren en aan andere Menschen belast om hem op een Waagen agterwaarts rydende naa de See te brengen: maar syne bewaarders verhaalden dat hy als doen gants raasend wierd, en hoe hy de See meer naderde hy met dies te meer raserny wierd aangetast; hy is dan drie of viermaalen van de Zeeluyden in See gedompeld, het welke gedaan synde, hebben sy door hulp van een Tregter den volgenden leepeldrank in driemaalen hem in een warm Bed leggende, in de keel gegooten; waar van hy seer wel heeft gesweet.

Synde op dien selfden dag inde Zee gesmeeten.

℞. *Aq. Card. Bened.* Neemt waater van Gesegende Distel,
Melissæ a ℥ii ß Citroenkruid, van elks derdehalf once.
Theriac. comp. Prophylact. Sylv. a ℥ß Theriaac t'saamen gesteld.
Succi Rutæ Recent. ℥ij Verhoedend, van *Sylvius*, van yder 1. loot.
Diascord. Fracastor. j Sap van Wynruit 1. half loot.
Pul. Palmar. sequent. ℥ß Diascordium van *Fracastorius*, een vierendeel loots.
Poeder van *Palmarius*, dat volgen sal, 1. half vierendeel loots.
Sal Prunel.

Sy hebben hem door een Tregter een swee tdrywende teegengift drank ingegooten.

Sweet-

Sal. Prunel.
Antim. Diaph.
a ℈j
Rob Sambuci ʒiij
M.

Sweetdryvende Spiesglas Kalk, van elk 1. ſcrupel.
Geley van Vlierbeyen, drie vierendeel loots.
Mengd het.

Hy antwoorde op alle vraage naa het Ebben van de See.

En alle de toevallen ſcheenen alsdoen aan de Omſtaanders meer verſagt; waarom dat ſy t'ſaamen neevens een ouden Zeeman weer naa Leiden keerden, dewelke had voorſegt dat het nu alles met hem beeter ſoude gaan. Ik hem om de reeden daar van vraagende, ſoo antwoorde hy, dat hy dikwils, jaa altyd had bevonden, dat ſe alle ontrent den tyd der Vloed van de Zee meer raaſende wierden, jaa dat de raaſende Dieren ſoo Beeſten als Menſchen als dan ſeer beeten en beleedigden; maar dat in den tyd van de Ebbe der Zee ſy alle veel makker waaren, en niemand aantaſteden of aan en deeden, dat ook naa ſeekere uuren is aangemerkt; en hoe iemand naader aan de Zee gebragt wierd, dies te heeviger woede, en alle het overige heb ik ſodaanig te zyn vernoomen: ontrent neegen uuren des avonds quaamen ſy met den Lyder, nu wat vreedſaamer ſynde, en op het geene men hem vroeg naauwkeurig antwoordende, weederom; ondertuſſen terwylen dat wy alles naa vereys van ſaaken in het werk tragtede te ſtellen, had ik aan de Vrouw heimelijk te kennen gegeeven, datſe ſonder weeten van haar Man, of van de omſtaanders een Beeker vol Bier, maar verborgen, in de ſlaapkaamer ſoude brengen; het welke gedaan ſynde, ſoo wrong hy ſig aanſtonds heel ſeer, en hy klaagde over meerder benaauwtheid, benaauwder ademhaaling enz. aan die hem naa de oorſaak daar van vroegen ſeide hy ſulks niet te weeten, maar hy betuigde, dat hy een ſeer groote grilling en ſchielijk een beeving op dat oogenblik te hebben vernoomen; ik vraagde hem wyders, of hy met ons niet meede wilde een Beeker Bier of Rhynſchewyn, om dat hy nu ſoo vermoeid was, drinken, te gelijk den ſelven toonende; maar met dat hy den Beeker maar aan ſag ontſtak hy tot de hoogſte raaſerny; maar den Beeker weg genoomen ſynde, ſcheen alles met hem weer wat bedaard te weeſen; eindelijk beloofden wy hem een ſeekere en ontwyffelbare geneeſing indien hy wel en overvloedig met

Maar geenſins geduurende den vloed, en alles wierd dan heeviger bevonden

Gelyk ook wanneer dat ter Bier, of een ige andere Vogt in ſyn ſlaapkamer wierd gebragt.

niet alleen Bier, maar ook vloeibare genees-middelen wilde inneemen, ten laatſten heeft hy het toegeſtaan; ſeggende, ik heb ſeer groote dorſt en ik verlang heel ſeer om te drinken, maar het is my onmoogelijk, om dat ik geduurig en dat wel ſeer ſnellijk gedrongen werde om met open mond te hygen! daarom hy den Beeker aangrypende wierd aanſtonds meer benaauwt, jaa van koud ſweet over alle ſyn leeden als weg vloejende, indien hy maar den Kelk naa ſyn Mond toe wilde brengen; des ſchreeuwde hy, *alderyriendelykſte Heeren* niemand werd verpligt meer te doen als hy kan, gaat weg, gaat weg, neemt den Beeker weg, en terſtond beſmette hy 'er veele met een ſeer ſchuimagtige quyl; ontrent midder-nagt wierd vernoomen dat alles weer met hem verargerde, met het ſwaarſte koude ſweet van alle ſyn uiterſte deelen, ſeer heevige jaa onuitſpreeklijke benaauwtheid voor het Hart, en hy eenig Genees-middel ſiende, jaa van het enkel noemen van Bier, Waater, Beeker of van deeſe of geene vogtigheid verſchrikte hy aanſtonds ſeer, jaa beefde met de grootſte grilling en draaying enz. van ſyn ligchaam. Ten laatſten is hy in den naaſten vroegen morgenſtond, booven veeler verwagting ſchielijk geſtorven.

Jaa ten laatſten een Beeker met Bier aangegreepen hebbende verviel hy ſchielyk tot raſerny.

Ik agt het grootlijks aantceekenen waardig, dat ſyn Vrouw nu eenige Maanden ſwanger, geenſins met dolligheid is beſmet geweeſt, nog ook niet haar vrugt ſelfs naa het baaren, alhoewel den Man nu de Waater-vrees al hebbende, pas ſes daagen voor ſyn dood, ſyn Vrouw had bekend, en haar meenigmaalen had omhelſt; ſy leefd als nog geſond, maar het Kindje is van de Stuipjens geſtorven; alleenlijk heeft ſy ontrent een Maand lang, gelijk meede alle die geene die by hem hadden opgepaſt, een tyd lang 's avonds naa Bed gaande den naavolgende ſweetdryvende en Tegengift Brok ingenoomen.

Hy had ſyn ſwangere vrouw bekend.

Maar ſy te geſond gebleeven; dog het kind ſtierf van de ſtuipjens.

℞ *Diaſcord. Fracaſt.* ʒi ℔
Sal. Rutæ
Antim. Diaph.
Sal. Prunel. a gr. xv
Pul. Palmar. ʒj

Neemt Diaſcordium van Fracaſtoor, anderhalf vierendeel loots.
Sout van Wynruit.
Sweetdryvende Antimoni-Kalk.
Sal Prunel, van yder 15. greinen.
Poeder van *Palmarius* 1. ſcrupel.

hebbende, naamelyk een ſweetdryvende tegengift Brok ingenoomen.

Rob Sambuci Q. S. M. F. Bolus.

Geley van Vlierbeyen soo veel als genoeg is.
Mengd het, en maakt 'er een Brok van.

Een Jongman van een dol len Hond gebeeren.

Een Jongman drie en twintig Jaaren oud, om sig te vermaaken buiten de Stad wandelende, synde schielijk door een seer groot en verschriklijk geroep van verre verschrikt, naauwkeurig toe luisterende, hoorde hy schreeuwen *wagt uw! wagt uw voor den Hond*, en op dat selfde oogenblik heeft hy de selve op hem aanloopende en seer hygende, en met een schuimagtige en seer lang uit den Muyl steekende Tong gesien, dewelke tragtende t'ontvlugten heeft hy hem in de Kuyt gebeeten, maar nogtans met weinig quetsing.

Straks heeft hy toeloopende, en met Stokken en Steenen gewaapende en den Hond vervolgende Menschen gesien, die hem vraagde of hy den raasenden Hond niet en had vernoomen, seide hy van jaa, en te gelijk liet hy sien dat hy 'er van was gebeeten, en sy sloegen de selve dood; maar den Jongman terstond t'huis gekoomen synde, heeft my doen haalen, en ik heb geoordeeld, dat syn Kousen souden in 't Vuur gesmeeten, de wonde met Brandewyn en een weinig Sout daar in gewasschen werden, en daar op een Laatkop met vlam, en daar naa een Brandyser daar op behoorde geset te werden, waarom dat 'er aanstonds een Heelmeester is gehaald, die 'er een groote Kop met vlam, daar naa een Brandyser dat seer gloeyende was tot het Been toe daar indrukkende, heeft opgeset, (ik wilde dat men hier aanteekende, dat in deese en diergelijke gevallen, de Barmhartigheid de aldergrootste Wreedheid is, dat is te seggen, dat die geene, de welke om deese groote Pyn sodaanige werkingen laaten vaaren, de Sieke niet en geneesen, maar ter dood overgeeven; daar en booven hoe het Yser gloeyender is, hoe dat de Sieken minder Pyn gevoelen, en dat in eene reis op deese wys het gantsche werk kan volbragt werden, dat andersins in meermaalen met veel meerder pyn moet gedaan werden) en ik heb hem het naavolgende Poeder of Brok om met Oude Rynsewyn in te neemen, en het selve in den begin 's morgens en 's avonds te herhaalen, gegeeven; en op dien selfden dag is hy agterwaarts

is door het koppen, en met een brand yser.

over

over in de See geſmeeten, en aanſtonds in een warm Bed ſynde gelegd, heeft hy het Poeder ingenoomen.

℞. *Pul. Palmar.* ʒß
C. C. uſti pp.
Sal. Rutæ
Card. bened.
Antim. diaph. a ϑß
M. F. Pul.

Neemt Poeder van *Palmarius*, 1. half vierendeel loots.
Gebranden Hertshoorn bereid.
Sout van Wynruit.
Geſeegende Diſtel.
Sweetdryvende Antimoni Kalk, van elks een halfſcrupel.
Mengd het, en maakt 'er een fyn Poeder van.

Met een teegengift Poeder.

℞. *Diaſcord. Fracaſt.* ʒj
Oeul. Cancr.
Sal. Rutæ a ϑj
Prunel. ϑß
Rob. Sambuc. Q. S.
M. F. Bol.

Neemt Diaſcordium van *Fracaſtoor*. 1. vierendeel loots.
Kreeft-oogen.
Sout van Wynruit, van yder 1. ſcrupel.
Sal Prunel, 1. halfſcrupel.
Geley van Vlier, ſoo veel als genoeg is.
Mengd het, en maakt 'er een Brok van.

Een ſweetbrok.

Waar van hy altyd ſagt heeft geſweet, maar hy had een afkeer van alle vloeibaare dingen; maar nogtans, wyl hy ſoo niet geduuriglijk het Poeder en den Brok en konde inneemen, heb ik hem den naavolgenden Drank om lepelwys in te neemen, gegeeven.

℞. *Aq. Flor. Samb.*
Rutæ a ℥ii ß
Theriac. ſimpl.
Prophyl. Sylv.
a ℥ß
Acet. Calend. ʒiij
Antim. Diaph.
Oeul. Cancr.

Neemt Waater van Vlier-Bloemen, Wynruit, van yder derdehalf once.
Theriaac eenvoudig.
Verhoedend van *Sylvius*, van yder 1. loot.
Goutsbloemen Aſyn, drie vierendeel loots.

Enſweetdryvende drank.

Rob Sambuc. 3vj	Sweetdryvende Antimoni-kalk.
M.	Kreeft-oogen, van yder een half vierendeel loots.
	Geley van Vlierbeyen anderhalf loot.
	Mengd het.

Naa het branden hebben wy op de Wonde een weinig boomwol met het naavolgende nat gemaakt, gelegd.

℞. *Aq. vitæ Math.*	Neemt Waater des Leevens van Matthiolus.
Suc. Rutæ recent.	Sap van Wynruit vers uitgeperst,
a ℥j	van elks een once.
Theriac. Androm.	Theriaac van Andromachus, drie
3iij	vierendeelen loots.
M.	Mengd het.

Daar naa hebben wy 'er den naavolgenden Pap op een doek uitgespreid, opgelegd.

℞. *Capar. alb. sub. cinер. coct.*	Neemt Witte Ajuin onder de As gebraaden
Met een Pap. *Ferment. a* ℥i ß	Suurdeeg, van yder anderhalf loot.
Sem. Sinap. ʒß	Mostert-saad een loot.
Fol. Absint.	Blaaden van Alsem.
Scord.	Waaterlook.
Rutæ recent. a m. ℔	Verse Wynruit, van elks een halve handvol.
Theriac. Androm.	Theriaac van Andromachus anderhalf loot.
3vj	
Acet. Calend. Q. S.	Goutsbloemen Asyn, soo als genoeg is,
M. F. Cataplasma.	Tot een Pap.

Op dat de Wonde, dewelke tot het Been toe was ingebrand in geen drie weeken soude toeloopen, hebben wy somtyds in plaats

plaats van den voornoemden Pap, de volgende stooving over het geheele Been heen gelegd, op dat nogtans de Wonde niet en soude sluiten, hebben wy 'er dikwyls den *Precipitaat Quik.* ingestrooid, of een Erwt van klim op hout en met Waater des leevens van Mathiolus nat gemaakt, daar in gelegd.

℞. *Fol. Scordii*
Marrub.
Absint.
Rutæ a mj.
Flor. Centaur. minor. p. ij.
Rad. Gentian. Angelic. a ℥j
Conc. & cont. coq. in S. Q. Aq.
Card. Bened. & Vini Rhenan. ad Pint. IV. *in colat. dissolve*
Theriac. Androm. ℥ij
Acet. Calend. ℥iij
M.

Neemt Blaaden van Waaterlook.
Malroove.
Alsem.
Wynruit, van yder een handvol.
Bloemen van Duisendgulden kruid twee pugillen.
Wortelen van Gentiaan.
Angelika, van yder een once.
Gesneeden en gestooten synde, kooktse naa de konst met wel beslooten vaaten, in
Waater van gesteegende Distel, en
Rynse Wyn, van elks soo veel als daar toe genoeg is.
By het Doorsygsel zynde 4. pinten, soo doe.
Theriaac van Andromachus twee oncen.
Gouds Bloemen Asyn, 3. oncen.
Mengd het.

En een uitwendige Stooving.

En op deese wyse in het kort geneesen synde, geniet hy tot nog toe een goede gesondheid. Geneesen.

BESCHRYVING VAN HET POEDER VAN PALMARIUS.

℞. *Fol. Rutæ*
Verben.

Neemt Blaaden van Wynruit.
Yserkruid.

Salviæ	Kleine Salie.
Plantag.	Weegbree-blaaden.
Polypod.	Veelvoet.
Abſint. vulg.	Gemeenen Alſem.
Menthæ	Munt.
Artemiſiæ	Byvoet.
Meliſſæ	Citroenkruid.
Betonic.	Beteunie.
Hyperici	Sint Jans kruid.
Centaur. Min.	Klein Duiſendgulden kruid,
a part. æqual.	van elks evenveel.
M. F. Pul.	

Laatſe alle, ontrent den Vollen Maan in Braakmaand by ſchoon helder weer verſaameld, en in papieren gewonden gedroogd, en tot poeder gebragt werden; de gift daar van is meeſtyds tot een half vierendeel loots, om dikwyls te geeven, tien of veertien daagen lang naa malkanderen met een gelyk gewigt van adderen poeder in witte Wyn tot 3. oncen, 's morgens met een nugtere Maag.

De Stonden op geſtopt ſynde van de koude of ſlymagtige vogten.

11. *Opſtopping van de Stonden, uit koude van buiten, of van ſlymagtige, lymige, wrange of ſuure vogten, ontſtaan*: maar niet de ſodaanige, dewelke naa de alderſwaarſte koortſen, en de grootſte bloedvloeden volgd. Want hy ſoude de Paarden agter den Waagen ſpannen dewelke als dan om de Stonden te verwekken ſouden willen ſweet-middelen ingeeven; men diend derhalven op den behoorlijken tyd ſagte ſweet-middelen in d'opſtopping van de Stonden te geeven, naamelijk, wanneer het uit koude van buiten, en ſlymagtige enz. vogten is ontſtaan; en dan brengenſe groot voordeel by (te weeten het overige niet verſuimd ſynde) om dat de ſweet-middelen meeſt tyds ſyn openende vlugge, of verwarmende, verdunnende, of met een Vlug-oliagtig Sout begaafd, de wrange of ſuure vogten veiliglijk en genoeglijk te gelijk verbeeterende, en aldus de ſchaadelijke vogten weg genoomen of verbeeterd; en de weegen op deeſe wyſe geopend ſynde, werd ſomtyds ligtelijk en in 't kort de gemelde opſtop-

En waarom.

pinge

pinge van Stonden geneesen, want d'oorsaak weg genoomen synde, houd ook meest tyds d'uitwerking daar van op: dit kond gy *goed gunstige Leeser*, bevestigd sien in de naavolgende twee gevallen.

Een Vrouw van vier en dertig Jaaren oud, Moeder van drie Kinderen, slymagtig, haaren Stondenvloed hebbende, en sig in de koude lugt begeevende, krygd ontrent den avond eerst een ligte hoofd pyn, en kort daar naa een beswaarende pyn van haar gantsche lighaam; ontrent ten twaalf uuren in den nagt een seer swaaren sinking Hoest, en 's morgens slaan haar de Stonden op, en dat wel sodaanig datse daar naa niet een eenig drupje van maandstondig-bloed meer heeft uitgeloosd; ik ontrent den middag by haar gehaald synde, heb haar seer hoestende en weinige brakke Fluimen loosende, en ligtjens de koorts hebbende, en over beswaarende pyn in het Hoofd en in het gantsche lighaam, ook over een volkoomen opslag van haare Stonden klaagende, gevonden; waarom ik eerstelijk het Drankje op de 568. bladz. beschreeven voor twee giften, naamentlijk aanstonds d'eene helft, en om 's avonds d'andere in te neemen, heb gegeeven; waar van sy ook seer wel heeft gesweet, en de beswaarende pyn des hoofds en des geheelen lighaams is verdweenen; als doen heeft sy van de navolgende pillen, by ons seer veel in 't gebruik, twee daagelyks ingenoomen, en sy heeft daar naa minder gesweet, en een weinig dikker Fluimen en die soo brak niet en waaren gelooft.

Een Vrouw 's avonds sig in de seer koude lugt begeevende,

Slaan haare Stonden op en krygt een hoest en.

Sy heeft Pillen voor de sinkingen.

℞. *Rad. Helen.*
Irid. Florent.
Alth. recent.
a ℥ ß
Sem. Hyosciam. Albi
Succi Glyzirryz.
Opii Deprat.
Myrrha Rubr.
a ℥ vj
Thuris Masul. ℥ v

Neemt Wortelen van Alant.
Florentynschen Irsas.
Versse Heemst, van yder een loot.
Saat van Wit Bilsenkruid.
Drop van Soethout gesmolten en verdikt.
Rooden Mirrha, van elks anderhalf loot.
Mannetjens Wierook, vyf vierendeel loots.

Ver-

Caſtorei optim. ℥j	Van de beſte Beevergeil een vierendeel loots.
Flor. Benſoin	Bloem van Benſoin.
Croci optim.	Van de beſte Saffraan.
Sperm. cæte	Walſchot.
Styr. Calam. a ℥iij	Styrax Calamit, van elks drie vierendeel loots.
F. cum S. Q. Syr. Pap. Errat. Maſ. & ex ℈j. *Pil.* 6. *vel* 8.	Maakt van dit alles een fyn Poeder, en met een genoegſaame meenigte Syroop van Klaproosen Een klomp, en dan van een ſcrupel ſes of agt pillen.

En geſpeceryden Salmoniac Geeſt gebruikt en is geneeſen geweeſt.

Naa dat ſy agt Pillen had ingenoomen, heeft ſe by naa niet gehoeft, en als doen heeft ſy nog den voornoemden Drank in tweemaalen ingenoomen, en de Stonden ſyn binnen vier daagen weederom gekoomen; ſy en heeft geen andere Geneesmiddelen, behalven den geſpeceryden Geeſt van Salmoniac, driemaalen 's daags tot twintig druppelen met Saly-wyn gebruikt, en ſy is in 't kort weer geſond geworden.

Een Vrouw naa veel ſuurs en wrangs gratiglyk ingeſlaagen te hebben.

Weird met verſcheide toevallen, als.

Opſtoppingen van Stonden.

En met Opſtygingen enz. aangetaſt.

Een Vrouw ontrent veertig Jaaren oud, ſwaarmoedig, veel met hardlyvigheid gequeld, naa dat ſy raauwe, ſuuragtige, en wrange dingen, als daar ſyn Appelen en Peeren, en onrype Aalbeſſen ſeer graag en lang had genuttigd, werd met benaauwtheid voor het Hart, pyn in de Buik, nu eens ſteekende dan omwringende, inſonderheid in de ſlinker ſyde, terſtond daar naa met opſtopping van haare Stonden, ſwaarte van haar lighaam, verlies van eetensluſt, knaagende, en ook ſomtyds gelijk als doorboorende pyn des Hoofds en van den Nek, aangetaſt: naa datſe nu ontrent een Maand lang, nu eens volgens den raad van deeſe, dan weer eens na die van geene, verſcheide geneesmiddelen teegens de Moer, jaa ook buikſuiveringen te vergeefs had gebruikt, valdſe in een ſeer ſwaare droefheid, en in 't kort in een ſodaanige opſtyging, dat ſy ook dikwils is van haar ſelfs gevallen, en trekkingen heeft uitgeſtaan; ik by haar gehaald ſynde, als ſy my deeſe toevallen had verhaald, heb eerſtelijk deeſen naavolgenden Drank gegeeven.

Neemt

℞. *Aq. Cort. Citri*
Puleg. a ℥iij
Vitæ comp.
Spir. Antiscorb.
contra præcord.
anxiet. a ℥ß
Sal. Ammon.
aromat. gt.
xxx.
Tinct. Croci ℥ij
Laud. Opiat. gr. ij
Sal. succin. volat.
gr. xv.
Syr. Artemisiæ ℥ij
M.

Neemt Waater uit het Geele van Citroen Schillen overgehaald van Puley, van yder 3. oncen.
des Leevens, t'saamen gesteld.
Geest teegens de Scheurbuik,
Benaauwtheid voor 't hart, van yder 1. loot.
Gespeceryde van Salmoniac, 30. druppelen.
Afverwsel van Saffraan, een halfloot.
Laudanum Opiatum 2. greinen.
Vlug sout van Barnsteen, 15. greinen.
Syroop van Byvoet een once.
Mengd het.

Een Leepeldrank teegens de Opstyging hebbende gebruikt.

Van deesen drank heeft sy viermaalen 's daags drie leepels vol ingenoomen, en sy heeft haar Nek met tweemaal overgehaalde Oly van Barnsteen met weinig verligting besmeerd; naa datse deesen drank driemaal had vernieuwd, heeft sy nog Flaauwte, of opstyging en trekking meer gevoeld; en om dat se in ses of seeven daagen maar eens afging, heb ik de navolgende aarsspuiting voorgeschreeven.

En Oly van Barnsteen op de Nek geimeerd zynde.

℞. *Rad. Alth.* ℥ß
Fol. Malvæ
Rutæ
Flor. Chamomil.
a m. j.
Bac. Lauri
Sem. Cumin.
Fœnicul. a ℥iij
Conc. & contus. coq.
in S. Q. Aq. cois
ad ℥viij. *colat. adde*

Neemt Wortelen van Heemst een loot.
Blaaden van Kaasjens blaan.
Wynruit.
Bloemen van Kamillen, van elks een handvol.
Bakelaar.
Saad van Komyn.
Fenkel, van elks drie vierendeel loots.
Gesneeden en gestooten synde,

Een klisteer geset

Elect. de Bac. Laur. Diacath. a ℥vj
Sal. Gemmæ ℥ß
Ol. Chamomil. ℥ß
M. F. Clyster pro Fœmina.

kookt het in een genoegſaame meenigte gemeen waater, by het doorſygſel ſynde 8. oncen, doe Electuary van Bukelaar.
Diacatholicum, van yder anderhalf loot.
Steen-ſout een half vierendeel loots.
Oli van Kamillen een loot.
Mengd het, en maakt 'er een aarsſpuiting van, voor een Vrouw.

En ſomtyds hervat,

Naa datſe was geſet, heeft ſy tweemaal afgeweeſt, met verligting van de t'ſaamentrekkende en ſteekende buikpyn, waarom dat om den derden of vierdendag de ſelve is hervat; daar naa hebben wy haar de naavolgende een weinig veranderde drank gegeeven.

Heeft ſy eindelyk een Sweetdryvende drank enz.

℞. *Aq. Cort. Citri Rutæ Angelic. a* ℥ij ß
Spir. Diaph. Contra præcord. anxiet. a ℥vj
Sal. Armon. aromat. gt. xxv
Antiſcorbut. Eſſent. Diaphor. a ℥iij
Tinct. Croci ℥ij
Sal. ſuccini volat. gr. xv
Laud. Opiat. gr. ij
Syr. Artemiſiæ ℥j
M.

Neemt Waater uit het geele van de Citroenſchellen overgehaald.
Van Wynruit blaaderen.
Angelika wortel, van yder anderhalf once.
Geeſt ſweetdryvende.
Teegens de benaauwtheid voor 't Hart, van yder anderhalf loot.
Van Salmoniac, geſpeceryd, 15. druppelen.
Teegens Scheurbuik.
Sweetdryvende Weeſentlijkheid, van yder drie vierendeel loots.
Afverwſel van Saffraan een half loot.
Vlug ſout van Barnſteen 15. greinen.
Laudanum Opiatum 2. greinen.
Syroop van Byvoet 1. once.
Mengd het.

Sy

Sy heeft viermaalen van deesen Drank, met drie leepelen vol daar van in te neemen, sagtelijk gesweet, waar door al de loomigheid van haar lighaam, en benaauwtheid voor 't Hart is verdweenen, en den eet-lust te gelijk is weeder gekoomen, maar den Stonden-vloed nog niet. Om welke reeden sy booven deesen Drank vyf Pillen *van die op de 342. bladzyde beschreeven syn*, drie maalen heeft gebruikt, waar van sy even soo veel maalen heeft aftrek gehad. Hier naa heeft sy niet anders als *den Kruidwyn aldaar gemeld*, en den laatsten Drank ontrent drie weeken lang gebruikt, en aldus syn de Stonden verwekt, en de geneesing is daar volkoomen op gevolgd.

En openende Pillen gebruikt.

En sy is geneesen.

Een Vrouw in haar vier en twintigste Jaar gaande, is van haar eerste Kind, een Soon synde in de Kraam gekoomen, en heeft een seer swaaren kraam-vloed gehad, en is dikwils van haar selfs gevallen, soo dat sy ontrent twee uuren sonder gevoelen of beweeging van alle de Omstaanders, jaa van den Geneesheer, nu wierd geoordeeld al overleeden te syn, om dat 'er nog Pols nog ademhaaling meer scheen overig te weesen; maar ik daar by gehaald synde, en alles naauwkeurig onderzogt hebbende, soo vond ik se nog niet dood, maar weegens een seer swaare Flaaute een doode gelijk; de Vroedvrouw meende in deese doode, de kraamvloed nu meer dan minder te verneemen; hierom heb ik de naavolgende Drank voorgeschreeven om leepelwys, en dat wel met korte tussen-poosen, te gebruiken.

Een Vrouw, van een Kind verloft heeft een seer swaare Kraam vloed gehad.

Kreeg soo swaare Flaauwte datse van alle wierd voor dood geoordeeld,

℞. *Aq. Melissæ Rosar. a* ℥i ß
Plantag.
Cinamon. a ℥vj
Vini Hispan. rubr. adstring. ℥j
Conf. Hyacinior. ℥ij
Coral. rub. pp.
Sang. Dracon. a ℈j
Syr. Myrtini ℥vj
M.

Neemt Waater van Citroen kruid Roosen, van yder anderhalf once.
Weegbreeblaaden
Kaneel, van elks anderhalf loot.
Roode Spaansewyn gemeenlijk *Wyn Tint* genaamt 1. once.
Confectie van Hyacinthen een half loot.
Bloedkoraal.
Draakenbloed, van elks een scrupel.

Maar hebbende een verquikkende hart sterkenden drank gebruikt.

Syroop van Myrte anderhalf loot.
Mengd het.

En Citroenkruid met kaneel haar voor de neus fynde gehouden.

Onder de Neus hield men vers Citroenkruid met geſtooten Kaneel met ouden Rynſewyn beſproeid, waar van de uitwerking in het kort de hoop en verwagting beantwoorde; want binnen een quartier uurs is ſy wel ſwak, en dikwyls van het klamme en koude ſweet als weg vloejende geſien, maar ſy heeft op alle vraagen wel geantwoord, hoewel datſe ligtelijk op nieuw van haar ſelven viel; voor het overige heeft ſy in't kort, naamelijk de kraam tyd ten einde fynde, haar Kerkgang gedaan. Vier of vyf Maanden hier naa, alhoewel geſond en wel gemoed, jaa Bloedrijk fynde, om datſe haare Stonden niet en vernam, twyffelende of ſy weer ſwanger was of niet, heeft ſy onſe hulp verſogt. Ik was verwonderd dat een geſonde van lighaam, friſſe en nette geſwollen aderen, en een kragtigen en vollen Pols hebbende Vrouw, en dewelke daar en booven nog over eenige pyn, beſwaardheid, of eenig toeval, of ook over eenige opſwellinge van haaren Buik of Mammen enz. klaagde, haare Stonden niet en hadde; ik heb egter niets voorgeſchreeven, meenende datſe Swanger was, maar naa drie of vier Maanden, wanneer ſy weer was by my gekoomen; ſoo voer ſy nog als vooren, en geenſins Swaar ſynde, maar waarlijk als de geſondſte, nogtans iets quaads vreeſende verſogt weederom onſe hulp; waarom dat ik alles naauwkeurig onderſogt hebbende, heb ik eerſtelijk haar een aderlaating inden Arm voorgeſchreeven, en om het agt daagen daar naa meede in den Voet te laaten doen, en datſe ondertuſſchen geduurig den naavolgenden Drank ſoude gebruiken.

Is ſy in 't kortweer herſtelt geweeſt.

Daar naa bloedryk zynde.

Is ſy nimmer weer ſwaar geworden.

Hebbende teegens het opſtaan van haar ſtonden een ſeer kragtigen drank, en verſcheidene andere geneesmiddelen te vergeefs gebruikt.

℞ *Aq. Puleg.*
Sabinæ
Matricar. aa ℥ii ℔
Antihyſter. Amſtel. ℥j
Tinct. Caſtorei
Gran. Actes
aa ℥ij.

Neemt Waater van Puley.
Seevenboom.
Moederkruid, van elkeder-
dehalf once.
Teegens d'opſtyging van
Amſterdam 1. once.
Afverwſel van Beevergeil
Vlierbeyen, van elke
een

Ol. Succini	een half loot.
Sabinæ a gt. vj	Oly van Barnsteen
Sal. Rutæ	Seevenboom van yder
Sabinæ a ℈ß	6. druppelen.
Rob. Sambuc.	Sout van Wyn Ruit
Syr. Artemisiæ	Seevenboom, van elks 1. half serup.
a ℥ß	Geley van Vlierbeyen
M.	Syroop van Byvoet, van yder een loot.
	Mengd het.

Het welke inneemende heeft sy altyd wel gesweet, en seer veel Pis geloosd. Ondertussen heeft sy tweemaal 's weeks ontlastende Pillen, en 's avonds een Poeder, en geduurig een Kruidwyn op de 343. bladz. beschreeven, jaa verscheidene vlugge-fouten, toegepaste sweetmiddelen enz. gebruikt; wy hebben meede sorg gedraagen dat haar verscheide Koppen met insnydingen op de Beenen syn geset, maar te vergeefs: jaa wat wy ook deeden of gebruikten, het was alles daar meede den Moriaan geschuurd. Des niet te min soo ontmoeten wy haar nog dikwils gesond, vrolijk en bloedrijk synde, seederd eenige jaaren in leevende lyve. Sy leefd gesond.

Het is aan allen bekend, dat als de Vrouwen oud werden, ook haare Stonden ophouden, en dat ten sy alsdan haar somtyds een ader werd geopend, sy seer veele quaalen, nu deese, dan weer geene onderworpen syn: sie hier eens *vlytige Leeser*, een verhaal onses oordeels aanmerkens waardig door een afbeeldsel verklaard, en naa dat de Stonden niet meer en vloeiden, verwekt; niet om dat de sweet-middelen (alhoewel ik nu daar van handel) in dit geval booven andere dingen voordeelig syn (want deese is met de hulp van de Heelkonst, geneesen) maar alleen om de seldsaamheid van het geval. Indien de stonden ophouden als de Vrouwen oud werden. Wat men als dan doen moet.

Seeker Geestelijke Dogter vyftig Jaaren of daar booven oud, gesond synde, als alleen dat haare Stonden ophielden, eenigsins swaarmoedig en geemelijk, heeft eertyds lang over seekere pyn, die nu eens scherp, dan weer als swaar was in haare Toon naast den grootsten van haar Voet, geklaagd. Eindelijk is 'er een groot gesswel gelijk als een grooten koogel, seer hard Een klop naa dat haare stonden waaren opgestopt.

Heeft een Geſwel aan haar groote Teen gekreegen, en daar in ten laatſten twee ſtinkende Sweeren.

hard in't aantaſten, uitgebuild; ſy lang met dit geſwel geſukkeld hebbende, heeft eindelijk daar booven op twee ſtinkende ſweeren digt by malkander gekreegen, en aldus heeft ſy door den raad van ſommige, verſcheidene dingen daar op gelegd; maar dat niet alleen ſonder verligting, maar met meerder ſtank en grooter uitbulting, ſoo dat ſy nu niet meer gaan of op haare Beenen ſtaan konde. Eindelijk heeft ſy meede laaten haalen, *den ſeer vermaarden Heer Lucas Verhoofd, ſeer ervaaren Geneesheer, thans ſeer wys en ſeer regtvaardig Scheepen van Leiden*, te gelijk met *Andries van Es Saaliger*, eertyds *een ſeer handig Heelmeeſter*, dewelke alles naauwkeurig onderſogt hebbende, waaren van Oordeel dat men het gantſche geſwel, maar op verſcheide maalen moeſt afſetten. Het welk gewaagd wierd, eerſtelijk hebben ſy die twee naaby den ander geleegene ſweergaaten in een, met het geene tuſſen beide en als kraakbeenig was weg te ſnyden, gebragt; maar aanſtonds, ſynde een klein Slag-adertjen doorgeſneeden, het bloed daar uitſpringende, heeft ſy op dat ſelfde ogenblik een Flaaute en trekkingen gekreegen, ſoo dat de omſtaanders by naa de dood vreesden. Maar om dat ſulks uit een klein bloedvaatje, en dat wel in een buiten naatuurlijk geſwel (in het welke nooit groote vaaten, maar alleen de kleinſte en hairvaaten werden vernoomen) wierd aangemerkt, heeft terſtond den Geneesheer, geenſins daar over verſchrikt ſynde, door Aſyn, een hard-ſterking en diergelijke voor de Neusgaaten te houden, in't kort haar van haare beſwymeling herſteld. Alsdoen, om den ſeer ſwaare en ſchier ondraaglijken ſtank, hebben ſy daar agt of tien daagen een Stooving van Waaterlook, Alſem, Wynruit, Averruit, klein Duiſend Guldenkruid, Mirrha, Theriaac, en Kampher-Brandewyn opgelegt, en Antimoni-Booter om te doen ſcheiden daar te vergeefs op geſmeerd: ten laatſten een Kruis-ſneede ſynde gedaan, en de Huit van een verwyderd ſijnde, hebben ſy het geheele Kraakbeenige geſwel gelijk als een Hoofdpan van een Mens, in drie of viermaalen op byſondere tyden afgeſneeden, en het met een taaje en lymige ſtoffe vervuld gevonden; en daar meer als vyftig Sponcieagtige Beentjens, van verſcheide gedaante en grootte, hebbende uitgetrokken ſonder merkelykepyn, en met een ligte bloedſtorting, hebbenſe ten laatſten de ſieke naa de

In het welke, ſynde weg genoomen

Booven de vyftig Sponſiaggc Beentjes, met ſeeker ſlag van een lymagtige ſtoffe vermengd, ſyn gevonden.

de konſt geneeſen, dewelke ſonder eenige verhindering daar naa weer heeft de ſtraat betreeden. Een jaar daar naa is ſy, of van by naa het ſelfde, of een diergelijk geſwel en met deſelfde ſtoffe vervuld, maar ſonder ſweeren en ſodaanige ſtank, en op deſelve wys geneeſen; maar dat aanmerkens waardig is ſonder eenige bloedſtorting, nu leeft ſy nog geſond, en ſy kan den Toon van haar voet ſoo wel als de andere beweegen.

Hebbende ſy het ſelve een jaar daar naa weer gekreegen, is hy op de ſelfde wys geneeſen, en blyft geſond.

Op dat den *vlytiger Leezer* het voor verhaalde dies te beeter ſoude verſtaan, heb ik dit Afbeeldſel hier bygevoegd.

Het geſeide Afbeeldſel verklaard.

A. De Geeſtelyke Dogter op een Stoel ſittende.
B. Den Voet met het Geſwel.
C. C. Twee Sweeren.
D. Het Bloed uit het gewonde Slag-adertje ſpattende.
E. E. E. De grootte van't Geſwel.
F. F. F. Been- en Sponcy-agtige Brokken van verſcheide gedaante en grootte.

Op de 178. en 179. Bladzyde, hebben wy van een Man, een Scheepmaaker ſynde, gewaagd; welkers Balſak met een Steenagtige Schorſſe inwendig was overdekt. Maar om dat my daar yets van was uit de gedagten gegaan, heb ik het tydig geoordeeld om'er nog dit, 't geen vergeeten was by te doen. Syn ſlinker Bal met een Steenen-korſt gelijk als de Schaal van een Ey beſet ſynde, welke met ſeeker werktuig gebrooken, gaf ſodaanige ſtank van ſig, dat ik neevens den Heelmeeſter ſchier van myn ſelfs viel; het welke egter ſynde door gebrooken, vloeyende de ſtinkende Etter daar uit, wierd den Bal natuurlijk geſteld, en geenſins beſmet te ſyn geſien, en hy is in't kort, gelijk als uit het hier vooren verhaalde blijkt, geneeſen.

Een Klooot met een Steenige Korſt overdekt.

En hy daar van onbeſchaadigd verloſt.

12. *De Scheurbuik*, in deeſe quaal koomen de ſagte en toegepaſte Sweetmiddelen, maar niet de heftige, te paſ; laaten het ſyn teegens de Scheurbuik Sweet-middelen, verdunnende, en de ſuure of wrange vogten verbeeterende en veranderende; of de ſcherpe of dikke Gal, of de Brakke-quyl geduurig door geſwolgen ſynde, maatigende enz. Want op deeſe wyſe werden niet alleenlijk de ſchaadelijke vogten, veilig en genoeglijk verſagt en verbeeterd, maar ook ſoo werden de verſtoppingen der-

In de Scheurbuik.

A
D
E
C
C
E
E
F
F
F
F

der Klieren en der overige deelen somtyds haastelijk geopend, en de toevallen weg-genoomen; ook soo syn de meeste, soo niet alle de Teegens-Scheurbuik middelen, vlug en geestagtig.

Een Man werd naa een quaade leevens wys met verscheide toevallen van Scheurbuik aangetast.

Een Man van twee en veertig Jaaren, slymagtig synde, hebbende meer als naa gewoonte en lang, gesoute en gerookte Vlees, Vis, en diergelijke spyse gebruikt, krygt eerst een beswaarende pyn door al syn leeden, (insonderheid des avonds onverdraaglijk synde,) een seer swaare stank in syn Mond, een waggeling van syn tanden, jaa de grootste swartigheid derselve, op eeting van syn tandvlees, en eindelijk purpere vlekken over het gantsche lighaam verspreid; jaa eindelijk een sodaanige vermindering van de beweeging syns lighaams, dat hy nog met syn Voeten gaan, nog syne Armen als met de grootste pyn en moeylijkheid konde beweegen; myn bystand versoekende, heb ik eerstelijk deesen Drank aan hem gegeeven.

Maar hy is met een Drank.

℞. *Aq. Card. bened.*	Neemt Waater van Geseegenden Distel
Cochlear. a ℥ii ℔	Leepelblaan van elks 5. loot.
Spir. Antiscorbut.	Geest teegen Scheurbuik,
Diaphor. a ℥ℌ ℔	Sweetdryvende van elks 1. loot.
Nitr. dulc. arom.	Soete van Salpeeter gespeceryd, 30 druppelen.
gt. xxxvj	Sweetdryvende Antimoni kalk,
Anim. Diaphor.	een half vierendeel loots,
℥ ℔	Geley van Vlierbeyen 1. loot.
Rob Sambuc. ℥ℌ ℔	Mengd het.
M.	

Daar dikwyls twee leepelen vol van inneemende, heeft hy altyd sagtelijk gesweet; ondertusschen nam hy het naavolgend Afkooksel een weinig warm gemaakt voor syn drank in, by elken dronk twintig druppelen van den naavolgende Geest mengende.

En een Teegens Scheurbuik Afkooksel.

℞. *Rad. Lap. acut. recent.* ℥iv.	Neemt Wortelen van versse Patich, 4. oncen.
Polypod. querc.	Eikenvaaren
Liquir. a ℥vj	Geschrapt Soethout, van

yder

Fol. Cochlear recent.
Becabung recent.
a m. iß
Sum. Centaur. minor.
p. ij
Pomor. Citri recent.
No. ij
Conc. & contuſ. coq.
in S. Q. ſeri lactis
dulc. ad pint. v.

yder anderhalf loot.
Blaaden van verſſe Leepelblad Bekenboom, van yder anderhalve handvol.
Toppen van Duiſend Gulden kruid 2. Pugillen.
Verſſe Citroenen 2. in getal.
Geſneeden en geſtooten ſynde, kookſe raa de konſt in een genoegſaame meenigte van ſoetwey tot het doorſygſel van 5. Pinten.

℞. *Sal. Volat. Oleos.*
Spir. Cochlear.
a ʒ i ß
M.

Neemt Vlug Oliagtig Sout.
Geeſt van Leepelblaaden, van elks anderhalf vierendeel loots.
Mengd het.

Als ook met een geeſt.

Ondertuſſchen wies hy ſyn Mond met het geſeide Afkookſel, en ſyn ſwarte Tanden vreef hy met een Poeder van Kubeben, Spongie-Steen, Gerooſt-Roggenbrood en de Noot-Areca of Fauſel van *Dodoneus*, een weinig op een gloeyende kool gelegt ſynde, en met ſommige druppeltjens Geeſt van Sout bereid. En een Tand poeder.

Dikwils heeft hy 's avonds met oude Rynſewyn deſe Sweetbrok ingenoomen.

℞. *Electuar. Diaphor.*
ʒiv
Antim. Diaphor.
ʒj
Sal. Volat. C C.
ʒ ß
Spir. Cochlear.
gt. xij
M. F. Bol.

Neemt Electuary om te Sweeten 4. ſcrupels.
Sweetdryvende Antimoni kalk 1. ſcrupel
Vlug-Sout van Hartshoorn, een half ſcrupel.
Geeſt van Leepelblaaden 12. druppelen.
Mengd het, en maakt 'er een Brok van.

Mitsgaaders door een Sweetdryvende toegepaſte Brok genoeſen.

En hy is binnen drie weecken geneesen, blyvende geen toeval meer over, syn Tanden waggelden niet, maar waaren seer suiver, en gaaven geen stank van haar.

Voor Schippers en Matroosen, die de Zee bouwen, syn de Suure en Ampere dingen bequaamer als de geestagtige.

Wy oordeelen meede insonderheid aanmerkens waardig, dat voor de Schippers of Matroosen, en die langen tyd over de Zee vaaren, niet soo seer de geestagtige vlugge, als de suure of ampere dingen te pas koomen; jaa dat onder alle de Geneesmiddelen, dewelke voor hen lieden voordeelig syn, den Oly van Kooper-rood of Vitriool booven alle andere de Kroon spand; mitsgaders de Citroenen, Limoenen en diergelijke, door welkers hulp sy haastelijk genoeglijk en veiliglijk werden geneesen: jaa dat die dewelke in tyds, en by voorhoede den geleiden Vitriool-Oly gebruiken niet ligtelijk of ooit, alhoewel sy langer over de Zeevaaren, met de Scheurbuik gequelt werden.

Lendenvang door welke middelen sy werd geneesen.

In deese Landen en ook insonderheid in Engeland hebben de meeste Kinderen den Lendenvang; maar wijl ik elders ten overvloed daar van heb gehandeld, soud ik maar tweemaalen verwarmden Kool weer opdissen, want met Teegen-scheurbuikige, openende, de verstoppingen wegneemende, toegepaste, ampere-vlugge en te gelijk ligt gespeceryde geneesmiddelen, werdense haastig ende veilig genoeg geneesen.

Kinderen en Oude Lieden werden dikwils door den Waater Kanker aangetast.

Soo krygen meede ligtelijk en dikwils de Kinderen, gelijk ook somtijds de Oude Lieden een Sweering in den Mond, *Waaterkanker* genaamd, met de grootste stank, en in oude Luiden met een bloeding van het tandvlees te saamen gepaard.

In de plaats van veele sal ik maar een verhaal of twee van den Waaterkanker en den Lendenvang hier by voegen, maar onses oordeels aanmerkens en leesens waardig.

Een Jongen den Waater Kanker hebbende.

Een Jongen in syn Tiende Jaar gaande, seer veel Melkspys gebruikende, heeft den Scheurbuik met de gemeene toevallen verseld gekreegen, en eindelijk te gelijk een Mondsweering die men Waaterkanker noemd, soo groot, dat alle d'Omstaanders niet anders meenden als dat hy soude sterven. Maar ik er by gehaald synde heb den Pols sterk genoeg, en een goeden eetlust gevonden, maar meest alle syne Tanden verrot, seer stinkende, swart, los, jaa de geheele of ten minsten het grootste gedeelte van syn onderkaak bedorven, het buitenste van de Wang, en de Lippen, seer opgeswollen, verhart, en de Huit witagtig, en hier en

en daar blaauw en by naa door het Koud-vuur aangedaan: den Heelmeester oordeelde dat het quaad ongeneeslijk was, en dat men'er daarom de handen moest af houden, en niets of in- of uitwendig meer behoorde toe te doen; om dat, indien men daar eenige Geneesmiddelen toe quam te gebruiken hy niet als maar te langer seer ellendig soude leeven. Tegens den welke ik aantoonde, dat men alles volgens de konst moest aanwenden en in 't werk stellen, en dat daar om (seide ik hem) ons de Ouders hadden doen haalen.

Synde het grootste deel van de onder kaak met been vreeting aangetast, en de Wang by naa met het koude vuur besmet.

Inwendig heb ik hem dieshalven deesen Drank om leepelwys te gebruiken gegeeven, en dat hy in Schaapen of Kalfs-nat van den naavolgenden Geest eenige druppelen soude inneemen.

℞. *Aq. Melissæ*	Neemt Waater van Citroenkruid.
Cochleariæ a ℥ij	Leepelblaaden, van elks
Cinam. ℥ß	2. oncen.
Spir. Antiscorb. ℥ij	Kaneel 1. loot.
Nitri dulc. aromat. ℈j	Geest teegens Scheurbuik 1. half loot.
Antim. Diaphor. gr. XV.	zoete van Salpeeter gespeceryd 1. scrupel.
Syr. Cochlear. ℥ß	Sweetdryvende Antimoni kalk 15. greinen.
M.	Syroop van Leepel-blaaden een loot.
	Mengd het.

Een Teegens Scheurbuikdrank gebruikt hebbende

Onder syn drinken, als ook in het nat en soppen, gelijk nu gesegt is, hebben sy twaalf druppelen van het volgende gemengd.

℞. *Spir. Nitri dulc. aromat.*	Neemt soete Salpeeter Geest gespeceryt.
Elix. Propriet. Paracelsi a ℥ij	Elixir Propriëtaat van Paracelsus, van elks een half loot.
M.	Mengd het, en laat het in een Flesje gegeeven werden.

door een Geest.

Uitwendig heeft den Heelmeester, eenige losse vermolsemde Tanden uitgetrokken hebbende, den naavolgende Pap daar op gelegt.

℞. *Fol. Scord.*
Agrimon.
Cochlear. a m. j
Ment. Aquat. rubr.
Absint. a m. ß
Sum. Centaur. Minor.
Flor. Sambuc. a pug. ij
Conc. & contus. coq. in S. Q. Vini iterum contus. adde
Far. Lupinor. ℥i ß
Een Pap. *Theriac. Androm.* ℥vj
Spir. Vini Camph. Q. S.
M. F. Cataplasma.

Neemt Blaaden van Waaterlook.
Leeverkruid
Leepelblad, van elks 1. handvol.
Roode Waatermunt.
Alsem, van yder 1. halve handvol.
Toppen van Duisend gulden kruid.
Vlierbloemen, van yder 2. Pugillen.
Gesneeden en gestooten synde, kookse in een genoegsaame meenigte Wyn na de konst: weederom gestampt synde, doe 'er by
Lupinen Meel 3. loot.
Theriaac van Andromachus, anderhalf loot.
Kampher-Brandewyn soo veel als genoeg is.
Mengd het tot een Pap.

Ondertusschen wies hy den Mond alle uuren met het naavolgend Afkooksel, en sesmaal, jaa agtmaalen op een dag heeft den Heelmeester, naa dat den Mond was gewassen, een Penceel met het naavolgend mengsel nat gemaakt, gebruikt, telkens het Penceel in schoon Waater weederom uitwassende, en ook somtyds de deelen met het Koud-vuur beset, snydende.

℞. *Rasur. Ligni Guajac.* ℥ß
Fol. Scordii
Agrimon.
Ment. Aquat.
Rub. a m. j

Neemt Geraspt Pokhout 1. loot
Blaaden van Waaterlook
Leeverkruid
Roode Waatermunt, van elks een handvol.

Lee-

Cochlear. m ß	Leepelblad een halve handvol.
Sum. Centaur. minor. Pug. ij	Toppen van klein Duisend Gulden kruid 2. Pugillen.
Conc. & contus. coq. in S. Q. Vini ad Pint. i ß *colat. adde*	Gesneeden en gestooten synde kook het naa de konst in wel beslooten vaaten in een genoegsaame meenigte Wyn; by het doorsygsel synde anderhalf pint, doe
Sp. Vini ℥ij	Brandewyn 2. oncen.
Ol. Vitriol. gt. xv	Oly van Vitriool. 15. druppelen.
Rob Sambuc. ℥j	Geley van Vlierbeyen 1. once.
M. pro Collut. oris.	Mengd het tot een Mond Spoeling.

Een mond spoeling.

Wy syn genoodsaakt geweest om 'er den Geley van Vlierbeyen by te doen, om dat andersins deesen Jongen met dit afkooksel syn Mond niet wilde wassen. Ik houde anders inden Waaterkanker gantschelijk van geen suikerwerk.

℞. *Elix. Propr. Paracel. cum acid.*	Neemt Elixir Proprietaat van Paracelsus met een suure geest bereid.
Spir. Vitriol. a ℥i ß	Geest van Vitriool van yder anderhalf vierendeel loots.
Sal. Armoniac. ℈ij	Salmoniac. 2. scrupel.
Mixta in majori phiola efferveſcant poſtea adde	Onder een gemengd synde, laatse in een Flesje opbruisen; naa de opsieding, doe 'er by
Aq. Theriac. simpl.	Eenvoudig Theriaac waater.
Spir. Vini Camphor. a ℥j	Kampher Brandewyn van elks 1. once.
M.	Mengd het.

En een toegepaste mengsel met een Pinceel daar aangedaan.

Alle het welke neerstiglijk synde aangewend en gebruikt, vielen daagelijks naa maate dat de hardheid, het gesswel, den stank en de verrotting enz. van de Wangen en de Lippen verminderde, by naa alle de Tanden uit de beneedenste Kaak, of wierden door den Heelmeester uitgehaald: en in aldien tyd had hy weinig of naauwlijks

de Koorts, dikwils sweette hy sagtelijk, 's nagts sliep hy wel, behalven dat hy alle uuren om syn Mond te wassen wierd uit den slaap opgewekt; waar in hy nogtans daadelijk weer is gevallen. En aldus is binnen drie weeken alle de hardigheid van syn Wangen en Lippen booven aller verwagting verdweenen, en de Wangen syn weer geslonken; maar syn Mond konde hy naauwlijks open doen; en den Heelmeester de onderste Kaak met syn Vingeren aantastende, heeft vernoomen datse van dag tot dag meer en meer begon te waggelen; waarom dat wy met het gebruik der voorgenoemde middelen voortgingen, maar niet soo veel maalen 's daags, nog ook soo scherpelijk wassende enz. en ten laatsten drie Maanden hier naar, heeft de Heelmeester meer als de helft van de beneeden Kaak seer door-gaat en swart sijnde, met een kleine bloedstorting tot groote verwondering van yder een uitgetrokken; waar naa booven aller verwagting deese elendige en van alle verlaaten Jongen, is geneesen.

En alle de hardigheid en 't geswel van de Wangen en lippen verdweenen.

Synde wel de helft van het beneeden kaakbeen door den Heelmeester uitgenoomen.

Maar dat nog meer is om te verwonderen, is dat hy brood, Vlees, en diergelijkspys, weederom kan eeten; maar nogtans syn mond soo niet open doen of de woorden soo verstaanlijk uitbrengen als van te vooren; dat egter d'Ouders hoopen dat nog koomen sal, om datse hem daagelijks hooren de woorden ligter uitbrengen.

Is hy geneesen geweest.

Sie hier de Afteekening van het gedeelte der Onderste Kaak, door de Been bederving aangetast.

Afteekening van het uitgehaalde stuk des Kaakebeens.

A. Een groot Deel van het Onderkaak-been met Been-Eeting beset.

B.B.B. De Kasjens of Holletjens hier en daar van haare Tanden ontbloot, maar ook doorgaat, of door de Been-Eeting uitgegeeten.

C. Uitstek van het Kaakbeen het Kraajen-beks uitsteeksel genaamd.

D. Het andere uit einde, daar het van het gesonde deel des Kaakebeens is gescheiden.

Een Jongetje met de Lenden vang bebetogt.

Een Jongetje van Vier Jaaren of daar over, maager en naa een Oud Mannetje gelijkende, had van syn geboorte af aan met de

de Lenden-vang geworsteld. Maar om dat de Ouders daar van arm waaren, hadden sy weinig of niets daar voor konnen doen, behalven het Atkookſel van Roodekool met Suiker ſoet gemaakt, dit heeft hy derhalven daagelijks gebruikt, maar ſonder verligting, hy ſat geduurig met ſyn voeten ſchrylings en ingeboogе beenen in een ſtoeltje, dorſtig ſynde heeft hy veel gedronken, en dat wel karnemelk of dunnebier; eindelijk heeft hy over ſeer groote pyn ontrent of digte by de drie-hoofdige ſpieren geklaagd, waar op dat ſy een Pap van dit of geene gekookt, hebben opgelegt, maar te vergeefs, om dewyl de pyn daagelijks meerder en minder verdraaglijk wierd; waarom den Jongen ſeer veele nagten ende daagen ſonder te ſlaapen met ſchreyen en kermen heeft doorgebragt. Den Heelmeeſtee daar by gehaald ſynde, heeft een Pap uit verſagtende, rypmaakende, en te gelijk pynſtillende dingen bereid, op de pynlijke, geſwollen, en een weinig verharde deelen gelegt; na drie daagen of daar ontrent heeft hy niet alleen Etter, maar ook wat hardagtige uitſteekende in beide de nog ongeopende geſwellen vernoomen, waarom dat ik meede daar by gehaald wierd; hebbende dan alles naauwkeurig onderſogt, heb ik hem ſeer ſwak en met de Lendevang beſogt enz. gevonden, en ik heb ſaamen met den Heelmeeſter Jan van Mierop ſeer ervaaren in ſyn konſt, geoordeeld dat men de ſelfden Pap moeſt vernieuwen, ik heb den naavolgenden Teegenſcheurbuik, en te gelijk hardſterkende Drank om leepelwys te gebruiken, gegeeven.

Heeft twee geſwellen ontrent de drie-hoofdige Spieren gekreegen.

℞. *Aq. Meliſſæ*
Cochleari a ℥ij
Cinam. ℥ß
Spir. Antiſcorbut. ℥ij
Nit. Dulc. Aromat. gt. xxx.
Conf. Alkerm. ʒß
Antim. Diaph. ϑß
Syr. Diacod. ℥j
M.

Neemt Waater van Citroenkruid Leepelblaaden, van elks 2. oncen.
Kaneel 1. loot.
Teegens Scheurbuik Geeſt nu dikwils voorgeſchreeven 1. half loot
Soete Salpeeter Geeſt geſpeceryd 30. druppelen.
Confectie van Alkermes 1. half vierendeel loots.
Sweetdryvende Antimoni Kalk een half ſcrupel.

Synde daar toe vaele geneesmiddelen, ſoo uit als inwendige gebruikt.

Syroop

Syroop van Diacodium 1. onee.
Mengd het.

De geſwellen geopend ſynde.

Wy des 's anderendaags weederkeerende ſoo verhaalde ons de Moeder, dat als ſy den Jongen had willen uit het bed opneemen den Etter uit ſyn mouw was gevloeid, en dat hy van dien tyd af een grooten ſchreeuw had gegeeven; wy alles ontbloot hebbende, ſcheen ons den arm korter, jaa wy hebben de ſweer niet alleen open, maar het Schouder of Armsbeen ſelfs van ſyn aanhangſel of Hoofd (dat met het Schouderblad door inwrigting werd te ſaamen geleed) beroofd, tot drie vingeren breed buiten de wonde of d'opening van de ſweer uitſteekende, ſeer verbaaſt ſtaande geſien, dat wy kort daar naa inden anderen Arm meede hebben aangemerkt; maar niet lang hier naa is hy geſtorven; naa dat hy geſtorven was hebben wy inde teegenwoordigheid van de meeſte Geneesheeren en Leerlingen in de geneeskonſt het doode lighaam ontleed, welks buik ſeer was geſwollen, ongelijk en verhart, dewelke geopend ſynde, hebben wy by naa alle de inwendige Klieren van het Darmſcheil enz. verſtopt, geſwollen, en een weinig verhart en met een taajen en lymagtigen ſlym beſet, jaa ſommige ſeer verhart gevonden; by naa ontrent alle de inleedingen van de beenen vernaamen wy de aanhangſelen der ſelve eenigſins ſponſiagtig, en met een lymigen ſlym beſet, en ſoo hier als daar grooter en doorgeeten; maar om dat ik de Geneeskonſt-Oeffene, en geen Ontleeding-kondige ſaaken verhandel, ſal ik hier afſcheiden; ſie hier het voorſeide met de naavolgende Afbeeldinge verklaard.

Hebben wy de ſchouder Beenen van hunne hoofden onbloot buiten de ſweeren uitſteekende,

En naa dat het geſtorven was alle de klieren van het Darm ſcheil met lymagtige ſlym bezet gevonden.

A. Het Jonkske te vooren met Lendenvang beſogt.

B. De Buik ſeer opgeſwollen, verhart, en hier en daar ongelijk.

C. C. De Schouderbeenen buiten de wonde uitpuilende ſonder hunne hoofden.

D. D. D'aanhangſelen van de Schouderbeenen.

E. E. D'aanhangſelen van de Ellenboogs Beenen, naamelijk van de groote en de kleine Ellenboogs-Pypen, by de voorhand buiten natuurlijk verdikt en uitſteekende,

Uitlegging der afteekeninge.

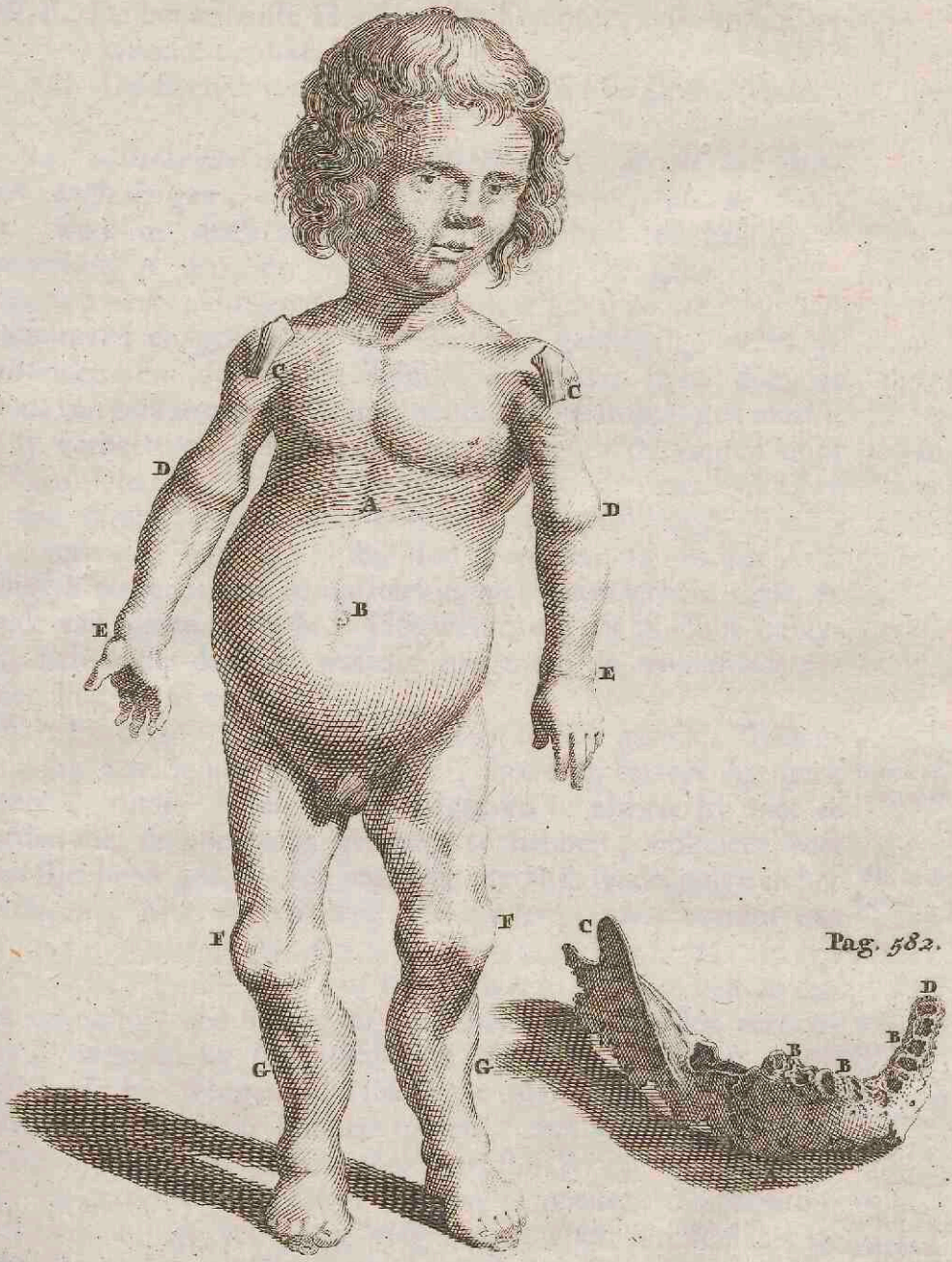

Pag. 582.

de, dat meeſt alle met de Lendevang beſogte, hebben.

F.F. De beneedenſte Hoofden des Dyebeens ook buiten gewoonte verdikt.

G.G. De Beenen van beide de Scheenen heel krom ſynde.

13. *Allerhande inwendige ontſteekingen, als de Syde-wee, Keel ontſteekingen, of de uitwendige ſoorten, als de Roos, enz.* want op deeſe wys werden alderveiligſt en haaſtig de ontſteekingen geneeſen en weggenoomen; en geen wonder, want de Sweet-middelen dewelke in deeſe gevallen werden voorgeſchreeven en gebruikt, ſyn meeſtyds geeſtagtige en vlug, verdunnen en openen de lymige en taaye ſlym door de koude van buiten enz. geſtremt, en die de verſtoppingen maakt; en ſy verbeeteren, maatigen, en verſagten de vogten door ſtilſtaan ſcherper ſynde geworden; de dierlyke Geeſten als dan eenigſins ſynde vervloogen (want ſtilſtaande waateren verrotten ligtelyk) en ſoo geneeſen ſy in het kort veiliglyk en genoeglijk de ontſteekingen, inſonderheid door de koude van buiten verwekt. Het welke op dat ik ſoude bewyſen, heb ik het de pijne waardig geagt om de navolgende gevallen hier by te voegen.

In de in of uitwendige ontſteekingen.

En waarom.

Een Jonkman in ſyn drie en twintigſte Jaar gaande, ſlymagtig, by den Soomertyd reyſende, heeft ſig terwyl hy ſterk ſweete, onder de Schaduw begeeven: alwaar hy niet te vreeden met de koele lugt geſchept te hebben, ook ſeer veel koud Bier heeft gedronken, waar door verquikt ſynde, gelyk als het toeſcheen, heeft hy ſyn weg vervoorderd; maar ontrent een uur hier naa heeft hy een ſeer groote ſteekende pyn in ſyn ſlinker Syde, kitteling in ſyn Keel, en kort daarnaa een te ſaamen wringing, een hoeſtje en een beſwaard ademhaalen vernoomen, waarom hy hem haaſtende eindelyk t'huis quam. Als doen heeft hy weegens de ſteekende pyn in ſyn linker Syde naauwlyks ſyn aadem konnen haalen; het hoeſten hem t'eenemaal belet ſynde, heeft daarom aanſtonds den Heelmeeſter doen haalen en bevoolen hem een ader te openen: d'aderlaating heeft hem eenige verligting aangebragt, voor ſoo veel als de ſteekende pyn in ſyn Keel en in ſyn ſlinker Syde aanging, jaa

Een Jongman ſeer ſweetende

Sig in de koude lugt begeevende.

Werd met een ſteekende pyn in de Syde aangetaſt.

Waarom dat hy wierd ader gelaaten.

alle de pyn is verdweenen van het naavolgend uiterlijk geneés-middel daar op geleid synde, door het welke alleen gelijk ik betuige, de meeste met Zydewee aangetaste, (synde voor af verscheide uit- en inwendige dingen te vergeefs gebruikt, in 't kort, naamelijk eerst adergelaaten synde, en een sweetdrank ingenoomen hebbende, jaa sonder aaderlaating) geneesen te hebben.

En dat een Pap op syn syde is gelegt met de hoogste verligtinge.

℞. *Porri commun. seu sectiv. cum toto m.* iij
Ol. Rapar. Q. S.
Coq. ad consist. cataplasm.

Neemt Gemeene Preye, of Snylook met Lof en al, gesneeden en gekneust 3. handen vol.
Raap-Oly, soo veel als daar toe genoeg is.

Gemengd synde laatse op het vuur gestelt werden, en het geduurig omroerende op dat het niet en soude aanbranden, kook het tot de dikte van een Pap, om met warme doeken op de pynlijke syde te leggen.

Maar ontrent midder nagt kreeg hy in syn Hoofd en in 't kort doorsyn gantsche lighaam, een seer groote beswaarende pyn, en ontrent 's morgens ten seeven uuren in syn aangesigt een seer swaare sugtige Roos: waarom dat ik 'er by gehaald synde, den naavolgenden Drank heb gegeeven.

Daarnaa krygt hy een sugtige Roos in syn aangesigt.

Waarom dat hy een drank.

℞. *Aq. Flor. Samb.*
Hysop. a ℥iij
Prophylact. ℥vj
Theriacal. ℥ß
Sang. Hirci
Antim. Diaph.
Oxul. Cancror. a ℥ß
Spir. Sal. Ammon.
gt. xij
Laud. Opiat. gr. ij
Syr. è Suc. Pap. Erat. ℥j
M.

Neemt Waater van Vlierbloemen
Yssoop, van yder 3. oncen.
Verhoedend, ander half loot.
Theriaac 1. loot.
Bokken Bloed
Sweetdryvende Antimoni kalk.
Kreeft-Oogen, van yder een half vierendeel loots.
Geest van Salmoniac 12. druppelen.
Laudanum Opiatum 2. greinen.
Syroop uit het Sap van klaproosen uitgeperst, gemaakt 1. once.
Mengd het.

Van

Van deesen Drank, om de twee uuren drie leepelen vol seffens ingenoomen hebbende, is 'er eerst een ligt, en daar naa een overvloedig sweet gevolgd. Maar overmids hy door een seer lastigen Hoest wierd geplaagd, heb ik agt Pilletjens gegeeven *van de Klomp op de 671 en 672 bladz. beschreeven*, van dewelke hy 's morgens en 's avonds twee heeft gebruikt, en naa verloop van twee daagen niet meer gehoest, en veele bloedige Fluimen gelooft; en naa dat hy den drank driemaalen had hervat, heeft hy nog beswaarende pyn in syn lighaam, nog steekende pyn meer in syn linker Syde vernoomen: uitwendig heeft hy op syn aangesigt niet anders als een afkookssel van Vlierbloemen, met een weinigje Brandewyn daar onder, gelegd, en hy is binnen vier Daagen geneesen. By deese Aanmerking lust het ons het naavolgende geval meede te voegen.

En voor den Hoest, pillen heeft ingenoomen.

En hy is geneesen.

Seeker Meisje sestien Jaaren oud, des nagts schielijk synde wakker geworden, is naa een ligte koude over het gantsche lighaam warm geworden, 's morgens opstaande klaagde sy heel seer over een beswaarende pyn in 't Hoofd, en benaauwtheid, jaa over een t'saamen nyping voor 't Hart, hardigheid van haar buik, hardlyvigheid, en over verlies van eetens-lust; waarom datse door ymands raad een buiksuivering heeft ingenoomen, waar van sy seer wel heeft afgeweest. Maar de toevallen vermeerderde daagelijks, jaa wat sy ook daar naa in ses of seeven weeken om deese toevallen te geneesen en weg te neemen had in 't werk gesteld, heest sy niets daar meede gevoorderd, en aldus heeft sy drie Maanden aan malkanderen het bed gehouden, synde seer maager en sappeloos geworden. Maar ontrent de vierde Maand heeft sy seer geklaagd over een seer groote steekende pyn in haar slinker Syde, een seer moeylijken Hoest, en beswaarde ademhaaling. Waarom dat een Heelmeester gehaald synde, hy geoordeeld heeft dat het een Syde-wee was, en hy haar dieshalven Ader hebbende gelaaten, en een leepeldrank voor het Syde-wee gegeeven, is sy wel van het Syde-wee, maar nog niet van het beswaard ademhaalen verlost. Waarom dat sy verscheide dingen, nu eens door den raad van deese daar naa weer van geene, niet sonder vrugt heeft gebruikt, want sy is binnen de drie weeken van het moejelijk ademen geneesen; maar deese geneesing heeft een droogen

Een Meisje sweetende.

Wetd met pyn en benaauwtheid voor 't Hart besogt.

Valt in een Zyde wee.

Is door aderlaating van de geseide pyn verlost.

Hoest vervangen, dewelke by naa met geene geneesmiddelen heeft konnen geholpen werden. Derhalven heeft sy geduurig hoestende, en plat te bed leggende weederom het Zydewee, (haar scherper en heeviger aantastende), gekreegen; dewelke den voornoemden Heelmeester nog door aderlaating, nog met eenige andere genees-middelen teegens het Zydewee heeft konnen wegneemen of geneesen. Nogtans is het op den tienden of elfden dag naa het overval van deese laatste Zydewee gebeurd, dat seer schielijk al de steekende Pyn en Hoest is verdweenen, en dat sy geene bloedige of ook andere Fluimen heeft geloosd, en daar naa ook geen pyn meer heeft vernoomen: en aldus heeft sy ses weeken het Bed gehouden, en overgeen toeval, behalven over eenige beswaardheid in 't ademhaalen geklaagd; onder tussen is sy soo Maager geworden, dat niet anders als de Beenen alleenlijk met de Huit overdekt en gantslijk van 't Vlees ontbloot wierden gesien; de koorts is naaderhand daagelijks swaarder geworden, wanneer sy over een pyn, die eerst beswaarende, daarnaa ook steekende was, ontrent de vijfde en seste Ribbe onder de slinker Mam heeft geklaagd; de Ouderen haare klagten niets agtende, heeft sy meer en meer daagelijks haar ongeluk betreurende, kort hier naa een ligt geswel vernoomen; het welke daagelijks grooter werdende, binnen agt daagen van selfs is door gebrooken, en sy heeft een sodaanigen meenigte van weyagtige Etter gelooft, dat het meer als drie pinten uitmaakte; waarom dat sy myn en den Heelmeester hebben geroepen, en daar is veel Geest of winds door het open gat onder het ademhaalen uitgevloogen; wat 'er al uitwendig eigentlyk opgeleid en toegebruikt is geweest, is my nu vergeeten; maar inwendig heeft sy niet anders als den naavolgenden gekookten Drank, Vier ofte vyfmaalen, tot twee of drie oncen toe, warm, als ook den navolgenden hart sterkenden lepelwys gebruikt.

Blyvende nog over het beswaard ademen.

En met een droogen hoest gequeld.

Sy heeft over een steekende pyn, en over een geswel ontrent de vyfde en seste Ribbe geklaagd.

Dit gesswel is van selfs door gebrooken.

Waarom dat sy een Wond-borst Kook-drank.

℞. *Raf. lign. Guaj.*
Rad. Liguerit.
Polyp. Querc.
Fol. Scabios.
Tussilag.

Neemt Geraspt Pokhout.
Wortels van Soethout.
Eiken vaaren.
Blaaden van Schorftkruid.
Hoefblad.

Waal-

Conſilid. Major. *a* mj
Siliq. dulc. ℥i ß
Flor. Pap. errat. m ß
Paſ. Major exactinat. ℥ij
Coq. in S. Q. Aq. Hord. ad ℥xl. *colat addc.*
Syr. pap. Errat. Hyſopi a ℥i ß
Balſ. Sulph. aniſat. ℈j
M. F. Apozema.

Waalwortel, van elks een handvol.
Sintjans brood 3. loot.
Klaprooſen, een halve handvol.
Roſynen van 'er ſteentjens geſuiverd 2. oncen.
Kookt het, in een genoegſaame meenigte gerſten waater, by het doorſygſel ſynde twee pinten, meng
Syroop van Klaprooſen.
Yſſoop, van yder anderhalf once.
Balſem van Swaavel met Anys-oly een ſcrupel.
Mengd het t'ſaamen tot een Kookdrank.

℞. *Aq. Hyſop. Meliſſa a* ℥i ß *Flor. pap. errat.* ℥ij *Cinam.* ℥vj *Laud. Opiat. gr.* ij *Balſ. ſulp. aniſ. gt* vj *Conf. Alkerm.* ℥i ß *Syr. Pap. Errat Capil. vener. a* ℥iij *M.*

Neemt Waater van Yſoop. Citroenkruid, van elks anderhalf once. Klaprooſen 2. oncen. Kaneel, anderhalf loot. Laudanum Opiatum twee greinen. Swavel balſem met Anys 6. druppelen. Cofectie van Alkermes, anderhalf vierendeel loots. Syroop van Klaprooſen. Venus haar, van yder drie vierendeel loots. Mengd het.

En een Borſt drankje heeft gebruikt.

Hier door is de meenigte van de Waateragtige Etter daagelyk verminderd, en ſy is geneeſen; en van dien tyd af,

En ſy is al-geneeſen.

alhoewel sy mager was, vaartse nog tans wel en is gesond.

In de Schurft en in allerley uitloopsels van de Huit.

14. *De Schurft, en alle uitloopsels van de Huit en vlekken of puisten:* als daar syn roode vlekken of puisten, swarte, blaauwe, bleeke, geele, heldere enz. met of sonder jeukte den sieken lastig vallende. want werwaards dat de natuur neigd, derwaards moetse geleid werden door bequaame weegen; derhalven koomen de sweetmiddelen seer te pas, d'overige nogtans niet versuimd werdende: dat het syn toegepaste, dit ofte geen schaadelyk vogt te gelyk verbeeterende en verandegerende: want als dan sal de geneesing altyd haastiger en genoeglyker syn: om datse als dan te gelyk de schaadelyke vogt maatigen, en door de sweetgaaten van de Huit uitleiden. Welk geseide den *Vlytigen Leeser* overvloedig sal beweesen vinden by *B. Montagnana*, *J. Mercuralis*, *en S. Hasenreffer*; *en by S. a Puteo.* mitsgaaders by *T. Hagecius*, de welke eenparig de Sweetmiddelen, insonderheid die tot de schaadelyke vogt haar opsigt hebben by naa in alle de quaalen van de Huit op het hoogste prysen.

Laaten als dan de zweetmiddelen met toegepaste gemengd werden.

Het naavolgende geval, de gemeene Sweetmiddelen, alhoewel in den begin te vergeefs ingegeeven synde, sal het geseide ook genoegsaam bevestigen.

Een Man in de Hondsdaagen van de reis gekeerd

Een Man van twee en dertig jaaren, galagtig, in de Hondsdaagen van de reis weedergekeerd en seer vermoeid synde en dorstig, klaagde over een swaarte van syn lighaam, en over een moeilyke kitteling, voor 't overige seer wel vaarende; wel gegeeten hebbende is hy naa Bed gegaan, en heeft geruft geslaapen; maar 's morgens opstaande heeft hy een beswaarende hitte over syn geheele lighaam, en een onuitlesselyken dorst gevoeld; waarom hy myn heeft laaten haalen; by hem koomende, heb ik hem met koorts, een drooge Tong, Roode Pis, en syn gantsche lighaam vol roode vlekjens met seer groote jeukte, een swakke Pols, (wat ingetrokken synde,) en syn ademhaaling beswaard gevonden: waarom dat ik hem den naavolgende sweetbrok heb gegeeven.

Krygt een swaarte des lighaams en een lastige kitteling.

Neemt

℞. *Elect. Diaph.* ℥j
Antim. Diaph. ℈j
Rad. Contrajer.
Sal. Volat. C. C.
a gr. IV.
Prunel. gr. xij
M. F. Bol.

Neemt Sweedryvend Electuary een vierendeel loots.
Sweetdryvende Antimoni kalk een scrupel.
Wortel van Contrajerva.
Vlug sout van Hertshoorn, van yder vier greinen.
Sal. Prunel. 12. greinen.
Mengd het, en maakt 'er een Brok van.

Waar voor dat hy een sweetbrok heeft ingenoomen.

De welken hy met Rynsewyn met het geele van Versse Citroenschellen warm gemaakt heeft ingenoomen, en wel gesweet, maar sonder eenige verligting; ik 's avonds synde weergekeerd, heb aangemerkt, dat de Koorts swaarder en wel datse geduurig was, en de vlekken met sommige blaasjens hier en daar bedekt. Waarom dat ik een gift van het Poeder van de Gravin van Kent, daar by doende een half scrupel Sal Prunel, heb gegeeven: Waar van dat hy wel heeft gesweet, maar te vergeefs; ik heb derhalven de naavolgende drank gegeeven, van de welken hy om de uur een leepel vol of ten hoogsten twee heeft ingenoomen, en niet teegenstaande hy gesweet heeft, soo is egter ook daar geen verligting van vernoomen.

Hy heeft braaf gesweet.

Maar wyl die vlekken met blaasjens waren beset heeft hy het Poeder van de Gravin van Kent.

℞. *Aq. Card. bened.*
Flor. Sambuc.
Melissæ a ℥ij
Prophylact. Syl.
℥ß
Tinct. Croci ℥j
Contraj. cum acet. destil. ℥ij
Antim. Diapher.
℥ß
Syr. Card. bened.
Rob. Samb. a ℥ß
M.

Neemt Waater van Gesseegende Distel.
Vlierbloemen.
Citroenkruid, van elks twee onceen.
Verhoedend van Sylvius, een half once.
Af verwsel van Saffraan een vierendeel loots.
Contrajerva, met gedistilleerden Afyn gemaakt een half loot.
Sweetdryvende Antimoni kalk een

Een sweet Drank.

half

half vierendeel loots.
Syroop van geſeegende diſtel.
Geley van Vlier, van yder een loot.
Mengd het.

Ik hem 's morgens beſoekende, heb ſyn Pis ſeer rood jaa vlammig, den Pols klein, ingetrokken, ongelijk, maar raſſer, het ademhaalen haaſtiger en beſwaarder, en ſyn Lighaam vol Vlekken en Blaasjens, Sweetende, hardlyvig enz. en ſwak gevonden; waarom dat aanſtonds hem een gemeene Aarſſpuiting is geſet, waar van hy tweemaalen is afgeweeſt, en ſyn gewoonen drank was het naavolgende Afkookſel.

Een afkookſel van de Schorſoneeren wortel te vergeefs heeft gebruikt.

℞. *Rad. Scorſon.* ℥iij
Gramin. ℥vj
Raſ. C. C. ℥ij
Flor. Calend. Pug. ij
Pom. China No. ij
Paſ. minor. ℥ij
Coq. in S. Q. Aq. puræ ad Pint. II. ℔ *colat. adde*
Sal. prunel. ℥ij
Rob. Samburi ℥ij
M.

Neemt Wortels van Schorſoneeren, een once.
Gras anderhalf loot.
Geraſpte Hartshoorn, twee oncen.
Goutsbloemen, twee Pugillen.
Cinaas Appelen twee in getal.
Krenten twee oncen.
Kookt het naa de konſt in een genoegſaame meenigte van Gemeen waater, by het Doorſyggſel zynde derdehalf pint, doe
Sal Prunel een halfloot.
Geley van Vlier twee oncen.
Mengd het.

Maar het Afweikſel van den Pedro del Perco ingenoomen hebbende.

Maar om dat nu alle middelen te vergeefs ſcheenen aangewend te weeſen, heb ik het Afweekſel van den *Steen Pedro del Perco* gegeeven; van het welke hy binnen een uur ſeer wel en met de grootſte verligting heeft geſweet; 'savonds heeft hy tweemaalen van ſelfs afgeweeſt, waarom dat hy het ſelfde Afweekſel des avonds weederom ingenoomen hebbende, wel en ſagtelijk heeft geſlaapen, ſterk ſweetende, en terſtond ſyn alle de Blaasjens, Vlekken, den Dorſt, Brand, benaauwtheid en koorts enz.

enz. verdweenen; d'ademhaaling was vryer, de Pis scheen naatuurlijk, en alle de toevallen waaren niet alleen sagter, maar naa de derde inneeming van het Afweeksel van den *Pedro del Porco* was alles te booven gekoomen, soo dat hy op den sesten dag van syn siekte weer in syn gesondheid hersteld synde, my heeft bedankt.

En dat wel tot driemaalen toe

Is hy geneesen.

15. *Pokjens en Maselen*, insonderheid indien de Sweet-middelen inden begin werden ingegeeven; want laater, als sy beginnen te verdroogen, koomense soo niet meer te pas; want dan souden de kragten door de Sweet-middelen maar meer werden gebrooken. Naa de getuigenissen van *Palmarius*, *A. Parée*, *Quercetaan &c.* werden meest alle Menssen niet alleenlijk in deese gewesten, maar ook in andere, in haar jeugd, of in haare ouderdom met Pokjens of met Maasselen besogt. Sommige ook wel twee of driemaalen, jaa ik hebbe gesien diese dikwils hadden gehad, om welke reedenen ik het naavolgend Geval hier heb bygevoegd.

In de Pokjens, en in de Maselen.

Een Vrouw van vyftig Jaaren, dewelke nog Jong synde seer swaar door de Pokjens was aangetast, en van de naagelate lijkteekenen haar aangesigt soo mismaakt, datse van de meeste een Geneesmiddel voor de liefde, (gelijk men segt,) wierd genaamd; is, terwyl de Pokjens en de Maasselen over ontrent ses Jaaren seer in swang gingen, door deselve weer bevangen, maar niet anders als op de uitpuilende uitstekken van haar aangesigt; ik daar by geroepen synde, heb terstond het naavolgend Poeder met Rijnsewyn ingegeeven.

een Vrouw van vyftig jaaren, doen se nong jonk was, de pokjens gehad hebbende, en daar van seer geschonden.

Krygtse weederom.

℞. *Antim. Diaph.*
Sal. Prunel. a ʒ ß
C. C. Sp. pp.
Croci optim. a gr. vj
M. F. Pul.

Neemt Sweetdryvende Antimoni kalk
Sal Prunel, van elks een half scrupel.
Hartshoorn Philosoofs bereid.
Van de beste Saffraan, van elks 6. greinen.
Mengd het, en laat'er een seer syn Poeder van gemaakt werden.

Hebben een sweet poeder.

Haar drinken was het naavolgend Afkookſel.

Een toegepaſte Kookdrank.

℞. *Rad. Scorſoner.* ʒii. ß	Neemt Wortelen van Schorſonere derdehalf once.
Fenicul. ʒj	Fenkel 1. once.
Contrajer. ʒiij	Contrajerva drie vierendeel loots.
Pom. Citri No. 1.	Een vers geſneeden Citroen.
Raſ. C. C. ʒi. ß	Geraſpte Hartshoorn ʒ. loot.
Sem. Aquileg. ʒiij	Akoley-Saat, drie vierendeel loots.
Elor. Calend. P. ij	Goutsbloemen 2. Pugillen.
Coq. in S. Q. Aq. pura ad Pint. iij. *colat. adde*	Kookt het in gemeen waater, by 't doorſygſel, ſynde 3. pinten, doe
Julap. Roſat. ʒii. ß	Julep van Rooſen derdehalf once,
M.	Mengd het.

Somtyds heeft ſy ook 's avonds een ſcrupel van het Poeder van de Gravin van Kent, of van den naavolgenden Drank een leepel vol of twee ingenoomen.

En een ſweetdryvendea drank gebruikt.

℞. *Aq. Card. bened.*	Neemt Waater van Geſegende Diſtel.
Flor. Sambuc. a ʒij	Vlierbloemen, van elks twee oncen.
Prophylact. Sylv. ʒiij	Verhoedend van Sylvius, drie vierendeel loots.
Antim. Diaph. ʒj	Sweetdryvende Antimoni kalk, een ſcrupel.
Tinct. Croci ʒj	Afverwſel van Saffraan een vierendeel loots.
Rob. Sambuc. ʒiij	Geley van Vlier, drie vierendeel loots.
M.	Mengd het.

En Oly van ſoete Amandelen daar van buiten opgeſmeert.

Van buiten is ſy niet anders als met verſſe uitgeperſten Oly van Amandelen beſmeerd; naa dat nu de pokjens waaren ryp geworden, en begonden te verdroogen enz. en kort daar naa af te vallen, ſcheen het gantſche aangeſigt leelyk als van te vooren; maar

maar alle die verheevenheeden, dewelke haar eerſt vertoond hadden waaren nu gelyk en vlak geworden, en haar aangeſigt Fraay booven gewoonte der Oude Vrouwen; ik ſoude geloo- ven dat ſeer veele Adelyke Dames, Jonge Juffers, Vryſters en Jongmans, dewelke door Pokdaalen ſeer geſchonden en leelijk geworden ſyn, wel buiten allen twyfel deſelve nog eens ſouden willen hebben en uitſtaan; jaa daar om wenſſen, by aldienſe van het ſelfde gevolg voor haar verſeekerd waaren. Is Fraay geworden.

Wy hebben een Meisjen gekend, het welke nu vyfmaalen de pokjens had gehad, maar ſy en was daar door nooit, Fraajer, maar telkens nog leelyker geworden, ſoo dat ſy naauwlijks haar derfde laaten ſien of in 't Openbaar verſchynen, om haare diepe lykteekenen en leelykheid; ſy voor de Sesdemaal met wit- agtige en gelyk als waateragtige blaauwe pokjens (dewelke meeſttyds van het allerſlimſte flag ſyn, inſonderheid indien ſy ligtelyk verdwynen) aangetaſt ſynde, is, voor dat deſel- ve tot haare volkoomen rypheid waaren gekoomen, geſtor- ven. Maar een Meisjen hebbende die vyf- maalen gehad, ſeer leelyk zynde, is daar van geſtorven.

16. *De Jigt*, en alle pynen van de leeden, (als de Heup- Jigt, Voet-Euvel, Hand-Euvel enz.) dewelke ontſtaan van ſuure, wrange of loogagtige ſoorten van vogten. Als welke vogten het aldergelukkigſt door ſweetmiddelen, inſonderheid door ſagte, geeſtagtige, vlugge, oliagtige enz. met Opiaten gemengd, niet alleen werden uitgeleid, maar ook door deſelve haar ſuure en wrange ſcherpigheid gemaatigd en de pynen en waakingen weg- genoomen werden: ſeer wel heeft *Crato* vermaand by *Scholtius de* 24. *Berading*. ſeggende, *in de Jigt ſal buiten twyffel de verheffing werden vermeerderd, ſoo men daar in het ſweeten binnen hout, en d'overblyfzelen van het weyagtige in de aderen niet en werden weg gedreeven, en daar en teegen ſoo ſal de verheffing korter werden ſoo de Wey door het ſweeten werd uitgejaagd*; waarom dat ook *Gabelchover* heeft geſegt, dat het Sweeten, wanneer de algemeene dingen ſyn voorgegaan, tot de geneeſing der geene welke met Pyn in de leeden beſogt ſyn, veylig is: derhalven heeft *G. F. Hildanus*, vermaand, en het ſoo in ſyn eigen ſel- ven als meede in andere ondervonden, dat het ſweeten van alle din- gen het beſte, het gereedſte en veiligſte pyn ſtillend middel is in de Jigt, en in alle pyn der leeden: dog, door ſagte, In de Jigt en in alle pyn der leden.

maar niet door geweldige Sweetmiddelen verwekt; gelyk als deselve seer wel heeft vermaand, *laat alles van selfs vloeyen, en het geweld van de saaken gescheiden syn*, de Sweetmiddellen geneesen niet alleende Jigt, maar syn ook een voorhoedend middel voor de selve, volgens de getuigenis van *D. Sennertus*: sie daarvan het naavolgend geval.

Een Man met scherpe sinkingen in de Longen en die een hoest verwekten.

Seeker Man seeven en veertig Jaaren Oud, slymagtigh, synde seer dikwyls, bysonder in het voor jaar met scherpe sinkingen, nu eens in de Longen een seer swaaren hoest verwekkende, dan eens op de gewrigten van de Voeten afsakkende, en aldaar een seer wreede pyn veroorsaakende, geplaagt; hebbende weegens meer arbeids als hy gewoon was sig seer verhit, heeft om syn dorst te lessen en de hitte te verkoelen seer gulsiglyk Koud Bier gedronken. Daar op is terstond een seer swaar Sweet over syn geheele lyf gevolgd, het welke hy egter niets agtende, en den voorseiden arbeid weederom aantastende, heeft een onvermoogen in het beweegen van syn Slinker Arm gevoeld, en in 't kort meede een beswaarende pyn, en ook aanstonds een wreede pyn van syn Hoofd en Nek, waarom dat hy straks is naa huis toegegaan, en sig in een warm Bed heeft begeeven; maar doen hy begon warm te werden, heeft hem ontrent middernagt een seer swaaren hoest geplaagt, met een seer groote pyn in Handen en Voeten. Ik 's morgens heel vroeg by hem gehaald synde, hebden naavolgende sweetbrok gegeeven.

Nu op de voeten &c pyn voortbrengende aangetast.

Een sweet Brok ingenoomen hebbende.

℞. *Elect. Diaph.* 3i ß
Antim. Diaph.
Ref. Guajac. a gr. xv
Croci Optimi gr. vj
Ol. Majoran. gt. j.
M. F. Bol.

Neemt Sweetdryvend Electuary, anderhalf vierendeel loots.
Sweetdryvende Antimoni Kalk.
Hars van Pokhout, van elks 15. greinen.
Van de beste Saffraan, 6. greinen.
Oly van Edele Majelein 1. druppel.
Mengd het, en Maakt 'er een Brok van.

Na

Naa het inneemen is binnen een uur een ſterk ſweet, nogtans met weinig verligting, gevolgd; ontrent den middag weederkeerende, heb ik hem koortſig en heftiglyk hoeſtende gevonden, waarom dat ik ook agt Pillen van de op de 671 bladzyde te vinden, heb gegeeven, waar van dat hy 'er twee aanſtonds, en 's avonds weederom twee, en den Brok 's agtermiddags heeft gebruikt; van de welke, als hy ſagtelyk had geſweet, is al de pyn van ſyn Hoofd en Handen verdweenen, hy heeft daar naa minder gehoeſt, en Fluimen die minder ſchuimagtig en brak waaren, en dikker, uitgelooſt; en in 't kort klaagde hy over geen toeval meer, behalven over het Voet-Euvel, en om dat in drie daagen niet had afgeweeſt, heb ik de naavolgende aarſſpuiting voorgeſchreeven.

En pillen voor de ſinkingen gebruikt hebbende.

Is van alle hoeſt en pyn, behalven van de Jigt, verloſt geweeſt.

℞. *Rad. Althaeæ* ℥ß
Fol. Malvæ
Chamæd.
Chamæpit. a m. j
Flor. Stœch. Arab.
m. ß
Sem. Petroſ.
Carui
Fœnicul. a ℥iij
Conc. & contuſ. coq. in S. Q. Aq. puræ ad ℥viij. *colat. adde*
Electua. Diaphœn.
℥i ß
Ol. Lilior. alber.
Mel. Virginei
a ℥ß
M. F. Clyſter pro Viro.

Neemt Heemſtwortel 1. loot.
Blaaden van Kaasjens blaaden
Laage Eiken
Veld Cypres, van elks 1. handvol.
Bloemen van Stechas van Arabien, 1. halve handvol.
Saad van Piterſely
Karwey
Fenkel, van elks drie vierendeel loots.
Geſneeden en Geſtooten ſynde, kook het in een genoegſaame meenigte van gemeen waater, by het doorſygſel, ſynde 8. oncen, mengd
Conſerf van Daalen anderhalf once.
Olie van Witte Lelien
Maagden Hoonig, van yder een loot.
Mengd het, en maakt 'er een Aarsſpuiting van.

Om dat hy hardlyvig was, heeft hy een toegepaſte klifteer.

Van de welke hy twee af gangen met seer veele winden versield, heeft gehad; doen heb ik den naavolgenden Kookdrank, van de welke hy driemaalen 's daags tot twee of drie oncen heeft ingenoomen, voorgeschreeven; en uitwendig heb ik besorgt dat deesen pynstillende Pap is opgelegd.

En een Pyn stillenden Pap.

℞, *Rad. Althaæ* ℥j
Fol. Hyoscíami. m. i. ß
Becabungæ
Salviæ
Primul. Ver.
Ivæ Arthritic. a m. j
Sum. Absint. mß
Bac. Juniper. ℥j
Conc & contus coq. in S. Q. Lact. Bubul. colat. adde
Mica Panis Albi
Farin. Lini a ℥iij
Croci Optim. ℈iß
Campher. ℈ij
M. F. Cataplasma.

Neemt Wortelen van Heemst 1. once.
Blaaden van Bilsenkruid anderhalve handvol.
Beekeboom
Salie
Sleutelbloemen
Veld Cypres, van yder 1 handvol.
Toppen van Alsem 1. halve handvol.
Jeneverbeyen 1. once.
Gesneeden en Gestooten synde, laatse in een genoegsaame meenigte Koeyen Melk in beslooten vaaten een uur of twee gekookt werden, by het doorsygsel, doe
Kruim van Witte Brood
Lynsaadmeel, van yder 3. oncen.
Beste Saffraan anderhalf vierendeel loots.
Campher 2. scrupels.
Mengd het, en maakt 'er een Pap van, om warm op te leggen.

℞. *Rasi. Ligni Guajac.* ℥j
Sassafr. ℥iij
Cort. Guajac.
Rad. Chinæ

Neemt Geraspt Pokhout 1. once.
Sassafras 3. oncen.
Schors van Pokhout.
Wortel China.

Van

Filicis a ℥i ß
Fol. Chamædr.
Chamæpit.
Salviæ
Primul. Ver.
a m. j
Sennæ s. ſt. ℥j
Flor. Lavend.
Hyperici
Stœchad. Arab.
a P. ij
Bac. Juniper. ℥i ß
Sem. Fœnic. Dulc. ℥ij
Conc. & contuſ. coq. per VII. *horas in S. Q. Aq. puræ ad* ℥LX. *colat. adde*
Syr. Card. bened.
Pap. Errat.
a ℥ij
Spir. Diaph. ℥i ß
Nuri Dulc. ℥j
M.

Van Vaaren, van elks ander half once.
Blaaden van Laage Eiken
Veld Cypres
Saly
Sleutelbloemen, van elks 1. handvol.
Seenen ſonder de ſteelen 1. once.
Bloemen van Lavendel
Sint Janskruid
Stechas van Arabien, van yder twee Pugillen.
Jeneverbeyen 3. loot.
Fenkel ſaad, een half loot.
Geſneeden en geſtooten ſynde, laatſe in wel beſloote vaaten gekookt werden, in een genoegſaame meenigte van gemeen waater, ſes of ſeeven uuren; by het doorſygſel ſynde drie Pinten, doe
Syroop van Geſeegende Diſtel.
Klaprooſen, van elks twee oncen.
Sweetdryvende Geeſt anderhalf once.
Soete Geeſt van Salpeter een vierendeel loots.
Mengd het.

Mitsgaders een toegepaſt afkookſel voor de ligt gebruikt.

Nåa den opgeleiden, en twee of driemaalen viernieuwden Pap, en het gebruikte Afkookſel (waar van altyd een ligt ſweet is gevolgd, en hy dagelyks eens heeft afgeweeſt) is al de pyn verdweenen, en hy meende dat hy geneeſen was: Maar na een dag twee of drie, is van een ſcherpe ſinking op ſyn Slinkerhand ſakkende, een ſwaar en ſeer pynelijk Hand-Euvel veroorſaakt, het welke hy met den voorſeiden Pap geenſins konde te booven koo-

Nu by naa geneeſen ſynde, is hy in een ſwaare Hand Jigt gevallen.

koomen, waarom dat sy my weeder hebben ontbooden, en heb noodsaakelijk geoordeeld het Afkooksel weederom te hervatten, en in de plaats van deesen Pap, hebbense het naavolgende (door welkers kragt ik wonderlijke dingen in het Hand- en Voet-Euvel, waar meede seer grootelyks en langen tyd eertyds wierd besogt myn Vaader Saaliger heb gesien en aan gemerkt, als meede in andere) daar op geleid, maar hy heeft daar van geen verligting gevoeld.

Waarom dat hy een sonderlinge Salf.

℞. *Thereb. Venet. Optim. lotæ* ʒiij
Smegm. Amstelod. ℥ß
Vitel. Ovor. No. iij
Sal. Optime Levigat. ʒij
Croci Optimi ʒj
F. Diu Longuassand. Unguentum.

Neemt Veneetse Terpentyn wel gewassen drie vierendeelloots.
Amsterdamse Seep een loot.
Doyeren van Eyeren, drie in getal.
Sout wel gestooten, jaa ook op een steen gewreeven een halfloot.
Van de beste Saffraan een vierendeel loots.
Maakt, met lang om te roeren en te mengen daar een Salf van, om op een gladden en met een puimsteen plat gemaakte Ossen-Blaas uit te breiden.

Voor syn geduurig waaken en scherpe afsakkende sinkingen, heb ik des avonds hem een grein Laudanum Opiatum ingegeeven, van het welke hy niet booven een uur heeft geslaapen, den naavolgenden nagt heeft hy twee greinen ingenoomen, en minder geruſt; als doen heb ik het naavolgende voorgeschreeven.

En nog een ander pyn stillend middel daar

℞. *Sem. Pap. Albi*
Hyoscyam. a ʒij
Opii Thebai Sp. Vini dis. ʒi. ß
Ol. Pap.
Unguent. Populei a ʒ. ß

Neemt Saat van Witte Slaapbollen.
Bilsenkruid.
Van de beste Opium in Brandewyn gesmolten, en weer een weinig verdikt, anderhalf viedeel loots.

Oly

Cera Q. S.
M. F. Linimentum.
Oly uit Slaapbollen Saad.
Popeljoen Salf, van yder anderhalf once.
Was soo veel als genoeg is.

Laat het naauwkeurig vermengd, en daar van een smeering, om warm meede te bestryken gemaakt werden.

Naa de tweede besmeering is al de pyn verdweenen, en hy heeft meest altyd dus de beginnende pyn syner Leedemaaten met de tweede of de derde besmeering weg genoomen. En hy is geneesen.

17. *Verstyving*, in het voorgaande op de 609 bladzyde, hebben wy de reedenen gesegd waarom, en in dewelke de sweetmiddelen aan de Lamme of met Kramp besogte te pas koomen, om gewigtige reedenen heeft het ons gelust ook dit geval hier by te voegen. Inde verstyving en trekkingen.

Een Timmerman synde een Jongman van sesendertig jaaren oud, van al te veel arbeids sterk sweetende (want hy had in de Koude Lugt lang gearbeyd) klaagde schielyk over een onvermoogen in het beweegen van alle syne Leeden: waar door dat hem in het naa huis gaan syn Beenen begaaven; naa dat hy nog eindelyk was t'huis gekoomen, is hy aanstonds naa Bed gegaan: hebbende Theriaac ingenoomen heeft hy niets gesweet, en de nagt ongerust door gebragt; sullende des morgens opstaan, is hy ontrent twee uuren lang met een verstyving, en te gelijk een Flaaute, en met de allerswaarste pyn syner Leeden bevangen, en de Pols een weinig veranderd synde, blyven leggen, en waar naa de Leeden allengskens hebben beginnen slapper te werden; maar de Sieke was sodaanig verswakt, gelijk als of hy door de swaarsten arbeid was afgemat geweest; en op dien selfden dag is hy tien-maalen met de verstyving besogt, en des avonds weederom met de selfde en een Flaaute bevangen: ik voorseide, daar by gehaald synde, dat hy in 't kort soude sterven of binnen vier daagen opkoomen, *want op een heevige verhetting, kramp of styvigheid te krygen, is quaad*, heeft den *Ouden Man* gesegt *in de* XIII. *Kortbondige Spreuk het* 7. *Deel*, ten sy dat Een Timmerman sweetende, sigtinde koude begeevende. Valt in een verstyving, Flaaute, seer swaare pyn in de Leeden enz.

deese voorby synde de koorts daar uit ontstont; en dat meede volgens den selfden *Hippocrates in de* VI. *Kortbondige Spreuk het 5. Deel*: *Die*, segt hy, *van een Stijvigheid des Lighaams bevangen is, sterfd binnen vier daagen; maar indien sy die te booven koomen, werden sy gesond.* Maar hy onmiddelijk daar naa met de koorts bevangen werdende, was hy vry van de kramptrekking, blyvende de hoofdpyn met klopping over; en als toen heb ik waargenoomen dat *de* LVII. *Kortbondige Spreuk van 't 4. Deel*, van Hippocrates waaragtig was: *op een kramp of verstyving een koorts kooménde, bevryd die ziekte.* Ik weer gekeerd synde, om dat ik syne aderen vernam opgeswollen te syn, heb ik belast hem een ader te openen. Dat de *kramp-trekkingen* seer dikwils *van vervulling ontstaan*, leesen wy by den *Eerwaarden Ouden Man in de* XXXIX. *Kortbondige Spreuk het 6. Deel*. Op den derden dag naa 't aderlaaten omtrent midder nagt, niet al te wel gedekt synde, soo klaagde hy over koude, en 's morgens heel vroeg wierd hy weederom door de verstyving aangetast, waarom ik heb sorg gedraagen dat hem terstond een Spaanse Vliegen Pleister is in syn Nek gelegd, en ik heb hem de naavolgende Sweetdryvende Hoofd-Drank gegeeven.

Met de koorts bevangen sijnde, was hy van de kramp bevryd.

Maar koude lydende is hy terstond weer ingestort.

℞. *Aq. Major. nob.*
Rorismar. a ℥ij
Betonicæ ℥i ß
Tinct. Ant' epilep.
℥ß
Casterei
Hyperic a ℥ij
Spir. Diaphor. ℥v.
Sal. Ammon.
gr. XXV
Antim. Diaphor. ℥ß
Ol. Succini
Rorismar. a
gt. vj
Spir. Stachad. ℥j
M.

Waarom in den Nek een Spaansche Vlieg gelet wierd.

En een sweetdryvende hoofddrank ingenoomen hebbende.

Neemt Waater van Edele Majelein.
Rosemaryn, van yder twee oncen.
Beteunie, anderhalf once.
Afverwsel teegens de vallende siekte, een loot.
Van Bevergeil.
Sintjans kruid bloemen, van yder een half loot.
Sweetdryvende Geest vyf vierendeel loots.
Van Salmoniac. 15. druppelen.
Sweetdryvende Antimoni kalk een half vierendeel loots.
Oly van Barnsteen.

Ró-

Roſemaryn, van yder vier druppelen.
Syroop van Stechas een once.
Mengd het.

Hy heeft 'er alle quartier uurs een leepel vol van ingenoomen, en ſyn geheele Nek met de naavolgende Smeering beſtreeken.

℞. *Ung. Martiat.* ℥iij
Ol. Caſtorei
Rutæ a ℥ij
Galban. deſtil. ℈j
Spir. Sal. Ammon.
gt. xx
M. F. Linimentum.

Neemt Salf Martiatum drie vierendeel loots
Oly van Bevergeil.
Wynruit, van yder een half loot.
Galbanum overgehaald 1. ſcrupel.
Geeſt van Salmoniac 20. druppelen.
Mengd het, en maakt 'er een Smeering van, die men met een Blaas moet ſluiten.

En een Salf op den Nek geſmeerd ſynde.

Ondertuſſen hield hy in ſyn Mond een Kaauw Brootje, op de 92. Bladſyde beſchreeven, en heeft daar van veel lymige quyl uit ſyn Mond geloosd, en 's morgens daar aan is de naavolgende aarsſpuiting geſet, onmiddelijk naa de kramp verheffing.

En door een Brootje onder de tong.

℞. *Rad. Pœoniæ* ℥iij
Fol. Rorismer.
Rutæ
Majoran.
Betonicæ a m. ℌ
Flor. Lavend.
Stachad. Arab.
a pug. j
Pulp. Colocynt. ℥i. ℌ
Coq. in S. Q. Aq.
com ad ℥viij *colat.*
adde
Agaric. Trochiſc. ℥ij

Neemt Wortelen van Pe-eunie, drie vierendeel loots.
Blaaden van Roſemaryn.
Wynruit.
Edele Majelein.
Beteunie, van elks een halve handvol.
Bloemen van Lavendel.
Stechas van Arabien, van yder 1. Pugil.
Merg van Coloquint anderhalf vierendeel loots
Kook het naa de konſt in een ge-

En een toegepaſte kliſteer geſet ſynde.

Mel. Anthoſ.
Elect. Diaphœnic.
a ℥j
Sal. Gemmæ ʒi. ß
M. F. Clyſter
pro viro.

noegſaame meenigte gemeen waater, by het doorſygſel, ſynde 8. oncen, doe
Agarikus tot Brootjens gemaakt een half loot.
Roſemaryn Hoonig.
Conſerf van Daalen, van elks een once.
Steenſout anderhalf vierendeel loots.
Mengd het, en maakt'er een Aarsſpuiting van, voor een Man.

Is hy in het kort geneeſen.

Met de hulp van alle het welke hy in 't kort is verloſt, maar ſeer ſwak ſynde, met eenige krenking van ſyn geheugen, en onmagt in de beweeging, ſoo heb ik de naavolgende hoofd, en te gelijk openlijf maakende kruidwyn gegeeven, waar van hy tweemaalen 's daags drie ofte vier oncen, naa dat hy min of meer hardlyvig was, heeft ingenoomen.

Overblyven de verſwakking in ſyn geheugen, en een onmagt van beweeging.

Waar voor dat hy een openlyfmaakende hoofd kruidwyn tot aan het einde van de geneeſing heeft gebruikt.

℞. *Rad. Zedoariæ* ʒ ß
Pæoniæ ʒv
Jalap. Gummoſ. ʒiij
Fol. Major. Nobil.
Rorismar.
Salviæ a m. i. ß
Rutæ m. j
Sum. Lavend.
Hyperic.
Flor. Stœch. Arab.
a p. ij ß
Turbit. Gummoſ. ʒ ß
Extr. Cort. Aurant.
Sem. Fœnicul. dulc.

Neemt Wortelen van Zedowar een loot.
Pe-eunie vyf vierendeel loots
Jalap die harsagtig is drie vierendeel loots.
Blaaden van Edele Majelein.
Roſemaryn
Salie, van elks anderhalve handvol.
Wynruit, een handvol.
Toppen van Lavendel.
Sintjanskruid.
Bloemen van Stechas van Arabien, van elks twee Pugillen.
Harsagtigen Turbit, een loot.

Het

Tart. Rhenan. Crud. a 3 iij
Conc. & contuſ. affunde
Vini Gallici pint. vij

Het buitenſte van de Oranjenſchellen.
Saad van Soete Fenkel.
Raauwe Rynſe Wynſteen, van yder drie vierendeel loots.
Geſneeden en geſtooten ſynde gieter by.
7. Pinten Francewyn.

By elken giſt, ſoo goot hy twintig druppelen Vlug Oliagtig ſout, en hy is in 't kort geneeſen.

Een Dapper Krygsman van Sesendertig Jaaren, terwyl dat hy een werk van den Vyand te ſaamen met ſyne Meedeſtryders beſtormde, werd van ſyn teegen Party daar hy het opgemunt had met een Roer in ſyn opgeregt Teel-lit gequetſt, ſodaanig datter nog een Lapje van ſyn Laakenſe Broek, dat den Koogel had meede geſleept, in het Teel-lit was naa gebleeven; des niet te min bleef hem de Venus-Lancie regt overeind ſtaan, noch heeft weegens de ontfangen wonde yets van haare ſtyvigheid verlooren. Eindelijk hy ſig gequetſt, en weegens de bloedſtorting verſwakt bevindende, hebbende ſyn Roer, als van wraake Brandende, eerſt geloſt, is uit de plaats van 't gevegt vertrokken: derhalven is hy gequetſt met andere naa Leiden geſonden; Alwaar dat hy geleegen ſynde, hy wel agt daagen met een verſtyving over ſyn geheele lighaam, en ook ſelfs de gewonde Venus-Lancie aangetaſt ſynde, heeft met een wreed geſigt alle dewelke quaamen om hem te beſien of te geneeſen, aangeſien; om hem te helpen ſyn volgens de konſt aangewend deſelve, ſoo wel in als uitwendige middelen, door den ſeer Handigen Heelmeeſter Dirk Kramer; dewelke naa het uitgehaalde ſtukje van de Broek, de Man agt daagen naa malkanderen ſtyf ſynde, en het Teel-lit ſtyf overeinde ſtaande, en den ellendigen ſeer ſwaare pynen verwekkende, meede tweemaalen 's daags heeft geſien en behandeld; en ook ten laatſten door ſyn neerſtige ſorge tot ſijn voorigen ſtant, te gelijk met andere, heeft herſteld.

Een dapper Krygsman

In't beſtormen van een bolwerk.

In ſyn over Einde ſtaande Teel lit gequetſt.

Blyvende egter 't ſelve over einde ſtaan.

Door een regtſtyvigheid agt daagen naa een aangetaſt, en geneeſen.

Een Meid dikwyls met de kramp gequeld en geneesen.

Maar wy kennen een Meid, nu in haar sesendertigste jaar gaande, en dikwyls de kramp hebbende, dewelke soo ras als sy haar maar in de koude begaf, van de kramp wierd verlost, en terstond indien de kramp niet op en hield, was sy gewoon met haare bloote voeten over de Vloer te gaan, op welk ogenblik ik heb gesien datse daar van verlost wierd; maar ik vrees niet sonder reeden, dat 'er op 't laatst nog eenig ander en grooter quaad op sal koomen te volgen.

Met sig in de koude te begeeven, of bloods Voets over de vloer te gaan.

18. *Het Vuur*, dat insonderheid de ampere sweetmiddelen; en die te gelijk hardsterkende syn daar in te pas koomen, betuigd de ondervinding; maar laatense niet te veel, of te dikwyls hervat werden; want de kragten souden op die wys te veel onder de voet gesmeeten werden.

Het Vuur.

De naavolgende gevallen van het Vuur (onses oordeels seldsaam;) heeft my goed gedagt om in de plaats van veele, deese hier by te voegen.

Een Man met sinkingen gequeld, is dikwyls door een waater purgerent middel geneesen

Een Man van Veertig jaaren, seer gequeld met scherpe sinkingen dewelke dikwyls Tandpyn verwekten, en ook dikwyls weer syn geneesen door 't inneemen van een waater dryvende buiksuivering; ontrent den Herfst seer reegenagtig synde, niet alleen met Tandpyn, maar ook door een knaagende pyn van syn Armen, Beenen en Voeten besogt, hebbende vergeefs twee of driemaalen een Waater dryvend middel gebruikt, soo vreesde hy voor de Jigt; waarom dat hy volgens het voorschrift van sommige, een Braakmiddel, naamelyk den Braakwynsteen heeft ingenoomen, door welkers hulp hy veel slym met gal vermengd heeft uitgebraakt; maar in de plaats van verligting en geneesing, is hy door een geduurige gaande en koomende alle daagse koorts met de uiterste swakheid vermengd, aangetast; en daar uit nog meer quaad vreesende, heeft hy myn laaten haalen: wanneer ik by hem was gekoomen, heb ik hem aan de koorts, en alle de deelen van syn lighaam met een knaagende en eenigsins beswaarende pyn aangetast, en syn Pis rood en by naa Vlammig, waakingen, en met meer diergelyke toevallen, gevonden; waarom dat ik aanstonds den naavolgenden drank, om lepelwys te gebruiken, heb gegeeven.

Valt in een knaagende pyn over syn gantsche lighaam, en in een geduurige koorts.

Neemt

℞. *Aq. Card. Bened.*
Flor. sambuc.
Betonica a
℥ij
Cinam.
Spir. Diaphoret.
Prophyl. Sylv.
a ℥ß
Antim. Diaph. ʒß
Laud. Opiat. gr. ij
Syr. Stechad.
Rob sambuci a ℥ß
M.

Neemt Waater van Geseegende Distel.
Vlierbloemen.
Beteunie, van yder twee oncen.
Kaneel.
Verhoedend, van Sylvius.
Sweetdryvende Geest, van yder een loot.
Sweetdryvende Antimoni Kalk, een half vierendeel loots.
Laudanum Opiatum, twee greinen.
Syroop van Stechas.
Geley van Vlier beyen, van elks een loot.
Mengd het.

Waarom dat hy een pynstillende sweet leepeldrank.

Het welke ingenoomen hebbende, heeft hy altyd seer wel gesweet, maar met weinig verligting, 's avonds heb ik hem de naavolgende sweetbrok met Ouden Rynsewyn ingegeeven.

℞. *Elect. Diaphor.* ʒiß
Sal. Volat. C. C. gr.
vj
Antim. Diaphor.
Sal. Prunel. a gr. xij
M. F. Bolus.

Neemt Sweetdryvende Electuary anderhalf vierendeel loots.
Vlug sout van Hartshoorn ses greinen.
Sweetdryvenden Antimoni Kalk.
Sal Prunel, van yder 12. greinen.
Mengd het, en maakt 'er een Brok van.

En een Sweetbrok met succes heeft gebruikt.

Door welkers hulp hy wel heeft gesweet met vermindering van pyn, waarom deselfde brok 's Avonds weer is vernieuwd, en met de selfde uitkomst; maar 's anderen daags klaagde hy heel seer over een Flaauwe kitteling hier en daar; waarom dat hy

Maar de volgende daagen met blaasjens vol klaar Waater over syn geheele lyf aangetast.

hy den eerſten Leepeldrank geduurig heeft gebruikt; den naavolgenden dag hebben wy over ſyn geheele Lyf eenige blaasjens vol klaar Waater vernoomen, inſonderheid ontrent de Beenen en de Voeten; het welke geſien hebbende, heb ik voorſegt dat deeſe deelen wel haaſt door het Vuur ſouden werden aangetaſt, dat ook ſoodaanig is geſchiet. Want des Avonds deeſe blaasjens doorgeſneeden ſynde, hebben wy te ſaamen met den Heelmeeſter aangemerkt, dat in de daar onder geleegene deelen het Vuur was, en dat wel diep genoeg; de welke geſneeden ſynde, heeft hy de naavolgende ſtooving daar op gelegd.

Maar wy hebben alle de onder geleegene deelen door het Vuur bedorven gevonden

℞. *Raſ. Lign. Guajac.* ℥ii ß
Fol. ſcordii.
Abſint.
Marub. a mj
Menth. aquat. mi ß
Sum. Centaur. minor. m ß
Flor. Sambuc. pug. ij
Conc. & contuſ. Coq. in S. Q. Vini & aq. Cois. ad Pint i ß *colat. adde.*
Liquor. Myrrhæ ℥ij
Theriaces Androm. ℥ß
Spir. Vini Camphor. ℥ij
M.

Waarom dat deſelve geſneeden ſynde, en een ſtooving daar ſynde opgelegt.

Neemt Geraſpt Pokhout, derde half once.
Blaaden van Waaterlook.
Alſem.
Malrove, van elks een handvol.
Watermunt anderhalve hand vol.
Toppen van klein Duiſend Guldenkruid, een halve handvol.
Vlierbloemen 2. Pugillen.
Geſneeden en geſtooten ſynde, kooktſe in een genoegſaame meenigte Waater en Wyn, by het doorſygſel anderhalf pint ſynde, doe
Vloeibaare Mirrha, een halfloot.
Theriaac van Andromachus, een loot.
Kampher Brandenwyn, twee oncen.
Mengd het.

Maar inwendig heeft hy deeſen Leepeldrank gebruikt, waar van hy geduuriglyk, maar egter ligtjens ſweete.

Neemt.

℞. *Aq. Flor. Sambuc.*
℥ii ß
Centaur. minor.
Ligni Saffafr.
a ℥i ℔
Cinam
Prophyl. Sylv.
a ℥ß ℔
Antim. Diaph.
℥ß ℔
Elix. Propr. Paracel. gt. XL.
Rob. Sambuci
Syr. è Succo Citri
a ℥v
M.

Neemt Waater van Vlierbloemen, derdehalf once.
Klein Duifend Gulden kruid
Geraſpte Saſſafras met waater over gehaald, van elks anderhalf once.
Kaneel.
Verhoedend van *Sylvius*, van yder 1. loot.
Confectie van Hyacinten een half loot.
Sweetdryvende Antimoni Kalk een half vierendeel loots.
Elixir Proprietatis van *Paracelſus* 40. druppels.
Geley van Vlierbeyen
Syroop van Citroen Sap, van yder vyf vierendeel loots.
Mengd het.

Wy een ſweetdryvende, toegepaſten dranck hebben gegeven.

Maar hy en heeft van alle deeſe ſoo wel uit- als inwendige dingen geen verligting gehad; want het Vuur drong daagelijks dieper in, de koorts wierd vermeerderd, en de kragten verminderd; voor de waakingen en pynen dewelke op een nieuw verwakkerde, is by den Drank een grein of twee Laudanum Opiatum, maar ſonder eenige hulp, gedaan; en op de deelen met het Vuur, of nu liever het Koude Vuur of verſteerving aangetaſt, is een Pap by naa uit de voornoemde dingen in Wyn gekookt gelegd, ſynde daar ook wieken of plukſel met Kampher-Brandewyn en met veel Theriaac daar by gedaan enz. vervogtigd, opgelegd; om dat hy hardlyvig was is hem ſomtyds een aarſſpuiting geſet, maar met een vergeeſſe uitkomſt, want drie weeken daarnaa is hy geſtorven.

En veel meer andere Medicamenten hebben wy voorgeſchreeven, maar te vergeefs

Want drie weeken hier naa is hy geſtorven.

Op de ſelfde wys en tyd hebben wy ſommige Jongelingen, Vrouwen en Oude Luiden, ſoo binnen als buiten deeſe Stad, naa een geduurige alle daagſe koorts, en dat wel naa de vierde of de vyfde verheffing, ſynde in de uiterſte deelen hier en daar

Op dien ſelfde tyd, en op de ſelfde wys hebben wy 'er meer ſien ſterven.

blaasjens ontstaan met bloedig Waater vervuld, en inwendig met het Vuur beset, daar toe alles volgens de konst, maar te vergeefs was aangewend, sien sterven.

Ik kan niet naa laaten, om hier een geval by te voegen, van een Oude Vrouw van Seftig jaaren, dewelke in 't kort, een versterving over het geheele Lichaam kreeg.

Een Vrouw van seftig jaaren klaagende over koude aan haar uitterste deelen, en overkittelende pyne.

Een Vrouw booven de Seftig jaaren, dikwyls over koude en een kittelende pyn van haar uitterste deelen klaagende, werd met een geduurige alle daagse koorts, en met seer groote inwendige hitte aangetast; maar geensins uitwendig voor soo veel als ik heb konnen bemerken, alhoewel dat ik de verheffing, en op het hoogste van de koorts selfs den pols, en de uitwendige deelen dikwyls heb gevoeld, met een ondraaglijken dorst, en een knaagende en kloppende Hoofdpyn, en hardlyvigheid, waakingen enz. besogt.

Ik daar by geroepen sijnde, heb deesen drank gegeeven, laatende een gemeene versagtende aarsspuiting voor afgaan.

Verscheide Medikamenten soo in als uitwendige.

℞. *Aq. Melissæ.* ℥ij	Neemt Waater van Citroenkruid,
Card. bened.	2. oncen.
Cort. citri a ℥i.ß	Geseegende Distel.
Vitæ Mathiol.	't Geele der Citroen schellen, van yder anderhalf
Prophylact. Syl. a ℥.ß	once.
Tinct. Rad. Contraj.	Des Leevens van Mathiolus.
acet. stil. par. ℥ij	Verhoedend van Sylvius, van
Conf. Hyacint. ℥i.ß	yder een loot.
Antim. Diaph.	Afverwsel van den Wortel Con-
Sal. Card. Bened. a	trajerva met gedistilleerden A-
℈j	syn bereid, een half loot.
Reb. Sambuc.	Confectie van Hyacinthen, ander-
Syr. pap. albi a ℥v	half vierendeel loots.
M.	Sweetdryvende Antimoni Kalk.
	Sout van geseegende Distel, van
	elks een scrupel.
	Geley van Vlierbeijen.
	Syroop van Witte Heul, van ieder vyf-

vyf vierendeel loots.
Mengd het.

Hier van heeft sy wel sagtelyk gesweet, en gerust genoeg geslaapen, niet alleenlijk met een vergeefse uitkomst, maar op den vierden dag van deese koorts ontrent des Morgens ten Agt uuren heeft sig op den Linker Voet seeker witagtig geswel, met eenigsins geelagtige blaasjens, hier en daar beset, vertoond. Te vergeefs gebruikt hebbende.

Deese blaasjens derhalven synde geopend, soo isser een seekere geele Vogt uit gevloeid, en wy hebben d'ondergeleegene deelen niet alleenlijk met het Vuur beset, maar verstorven; jaa dieper ingesneeden sijnde, sonder pyn of gevoel gevonden, waar over wy ons op het hoogste verwonderden: ontrent den Middag vernaamen wy dat het tot de Knie toe, jaa ontrent des Avonds ten Agt uuren, dat het gantsche Been tot de Liesschen toe door het Koude Vuur was verstorven, wat datter ook tot het teegendeel, soo in als uitwendig was aangewend of opgeleid geweest; op den naavolgenden dag was ook den anderen Voet, Been, enz. binnen twaalf uuren geheel verstorven, als doen hebikse dien dag sonder eenige koorts, maar seer swak gevonden; maar de volgende dagen hebben wy beide haare Handen en Armen tot de Schouderen toe verstorven gesien; en in het kort haar sonder eenige pyn, en tot den laatsten oogenblik van haar leeven volkoomen by haar verstand sien sterven. Hebben wy op den vierden dag haar Voeten, 's avonds haar geheele Been met het koud Vuur. En in 't kort niet alleen het andere Been maar ook beide de Handen en Armen tot de Schouders toe met het Vuur beset gesien.

12. *De Venus siekte*, getuigen synde *J. Crato*, *Ambr: Paree*, *A. Weekhart*, *A. Trajaan Petronius*, *C. Torella*, *P. Maynard*, enz. dewelke alle de verwarmende sweetmiddelen, die den Wey verminderen en desselfs scherpigheid maatigen enz. eenpaarlijk prysen: maar dat men geensins het sweet met geweld moet doen voortkoomen heeft *A. Massarias vermaand.* In de Venus siekte

Daar sijn nog wel meer siektens en quaalen in de welke de sweet middelen te pas koomen, maar wy hebben maar de voornaamste, van deese en geene schaadelijke vogten ontstaan, nu opgeteld; laat ons dies-halven tot de quaalen en siektens dewelke deselfde verbieden, overgaan; die insonderheid de naavolgende syn.

DE SIEKTENS EN QUAALEN, IN DE WELKE DE EIGENTLYK GENAAMDE SWEET-MIDDELEN, INSONDERHEID DE HEEVIGE, SOO NIET TE PAS EN KOOMEN, SYN.

De heevige sweetmiddelen schaaden.

In de Teering.

1. *De Teering*, gelijk als geleerd heeft *J. Waleus*. Want op deese wyse, de Wey de scherpigheid der vogten eenigsins maatigende en door het sweet synde uitgedreeven, souden de vogten te scherp, en aldus de verheffingen der koortsen ligtelijk vermeerderd werden; de kragten souden weg genoomen (de welke nogtans alhier of nergens moeten bewaard werden) en meerder waakingen veroorsaakt, enz. en aldus soude by het quaad nog erger gedaan werden. Want dat alle sterke en heevige sweetmiddelen altijd voor de Teering-agtige schaadelijk syn, hebben neevens ons seer veele aangemerkt. Want de Natuur moet geleid en niet gedwongen werden: jaa *J. Waleus* is van gevoelen, dat men het sweet 't welk in de teering-agtige van selfs voor den dag komt noodsaakelijk moet beletten; om dat segt hy, de teering-agtige door geduurig te sweeten schier weg vloejen, en sodaanig verswakt werden, dat den Geneesmeester wel grootelyks noodig heeft, haar Maag en kragten te hulp te koomen, en het sweeten te beletten. *Dit geseg bevestigd genoeg saam het navolgend Geval.*

En om wat reeden.

Een Vrouw na veelderley hartstogten.

Valt in een knaagende pyn en hoest.

Seekere Vrouw Dertig Jaaren Oud, naa veele swaarmoedige hartstogten, heeft in 't kort daar naa over het opslaan van haar Stonden, en daar uitspruitende swaare benaauwtheid voor 't Hart, Hoofdpijn, nu eens knaagende, dan weer beswaarende, en ontrent 's Avonds ten negen uuren verheffende, over Hoest uit een brak scherpe Sinking ontstaande, en daagelijks in de Morgenuren over seer groote koude in de Lenden, en terstond ook over beswaarde ademhaaling, geklaagd. Waarom dat ik daar by geroepen synde, eerstelijk alle daagen tweemaalen, naamelijk des Morgens en des Avonds, twee Pillen op de 671. bladzyde beschreeven, om door te swelgen heb gegeeven; ook heb ik den

den naavolgende drank haar ter hand gestelt, van de welke sy om de drie uuren twee leepelen vol heeft ingenoomen.

Waarom sy teegens de sinkingen, pillen,

℞. *Aq. Mojor. Nobil.* ℥ij	Neemt Waater van Edele Majelein, twee oncen.
Hyssopi.	Yssoop.
Fœnicul. a ℥j	Fenkel, van elks een once.
Spir. cort. citri ℥iij	Geest van Citroenschellen, drie vierendeel loots.
Sal. ammon. arom. gt. xvj	Salmoniac gespeceryd als hier vooren 16. druppelen.
Antim. Diaph. ℈j	Sweetdryvenden Antimoni-kalk 1. scrupel.
Laud. Opiat. gr. ij	Laudanum Opiatum, twee greinen.
Tinct. Croci. ℥i ß	Afverwsel van Saffraan, anderhalf vierendeel loots.
Syr. pap. Errat. ℥vj	Syroop van Klaprooſen, anderhalf loot.
M.	Mengd het.

En een drank heeft gebruikt.

Naa dat sy twaalf Pillen had ingenoomen, en deesen Drank driemaalen hervat, soo syn den Hoest, Benaauwtheid voor't Hart, beswaard ademhaalen, en de morgen koude in de Lenden verdweenen. Sy heeft dieshalven geen geneesmiddelen meer willen gebruiken.

En alle de toevallen syn verdweenen.

Maar een Maand hier naa valdse in een beswaarende Hoofdpyn, en in't kort in een verkoutheid; welke pyn en verkoudheid sy in het eerst niet agtende; maar naa dat sy twee of drie Weeken hier meede had gesukkeld, soo is'er een seer laftigen Hoest uit een brakke-scherpe sinking en een geduurige koorts op gevolgd; sy heeft my derhalven weer laaten haalen, en heb het naavolgende Poeder om te Rooken voorgeschreven, en de even voornoemde Pillen, om op de selfde wys te gebruiken, gegeeven.

Naa een Maand krygtse een verkoudheid.

Waarom dat sy een Rooking.

℞. *Succini Albi.*
Mastic. elect. a ʒij
M. F. Pul. Grossus.

Neemt Witte Barnsteen.
Uitgeleesen Mastik, van elks een half loot.
Mengd het, en maakt 'er grof Poeder van.

Als sy hier meede niets met allen voorderde, heb ik haar den Gespeceryden Salmoniac Geest gegeeven; van den welken sy viermaal 's daags met een Afkookſel van Soethout, Klaproosen, en Yssoop bereid, twaalf druppelen met hulp heeft gebruikt, blyvende nogtans den Hoest en de geduurige koorts.

Derhalven synder verschcidene en veele middelen, als ook den naavolgenden kookdrank gebruikt.

Een Borst kookdrank.

℞. *Rad. Apy*
Altheæ.
Irid. Florent a ʒvj
Rasp. Lign. Guajac. ʒ℔
Fol. Tussilag.
Hyssopi a mj
Siliq. dul. ʒj
Flor. pap. Errat. Pug. iij
Sem. Urticæ Rom. ʒ℔
Pastr. major. ab aril. mund. ʒiv
Conc. & contus. coq. in S. Q. Aq. puræ ad Pint i℔ *in colat. dissolve.*
Syr. Jujub.
Card. bened. a ʒiß
Spir. Nitr. dulc. aromat. ℥ij
M. F. Apozema.

Neemt Wortelen van Eppe.
Heemst.
Florentynse Ireas, van elks anderhalf loot.
Geraspt Pokhout, 1. loot.
Blaaden van Hoefblad.
Yssoop, van yder een hand vol.
Sintjans Brood een once.
Klaproosen drie Pugillen.
Saad van Roomse Neetelen, een half vierendeel loots.
Rozynen sonder de karlen, vier oncen.
Gesneeden en gestooten sijnde, kooktse in een genoegsaame meenigte van schoon Waater, by het doorseigsel, sijnde anderhalve Pint, doe
Syroop van Joopen.
Gezeegende Distel, van elks drie loot.
Soete Salpeeter Geest gespeceryd, twee Scrupels.

Mengd

Mengd het, en maakt 'er een kook-drank van.

Maar het is 'er soo ver van daan geweest, dat sy daar door in haare voorige gesondheid soude syn hersteld geworden, dat sy ook naaderhand in nog swaarder Hoest, en grooter verheffing van de alle-daagse koorts van dag tot dag verviel: Waarom dat sy het naavolgend poeder driemaal met een gewenst gevolg heeft ingenoomen; wyl dat de koorts verheffing en den Hoest naa desselfs gebruik veel was verlagt.

℞. *Ocul. Canc.*
Besoard. Miner.
Croci optim. a gr. vj
Sach. perlat. ℈j
M. F. Pul.

Neemt Kreest Oogen.
Bergstoffig Teegengift.
Van de beste Saffraan, van elks 6 greinen.
Parel Suiker een scrupel.
Mengd het, en maakt 'er een Poeder van.

Een Poeder.

Na de innneming van dit Poeder, isser altijt een seer ligt sweet gevolgd, sy heeft Etteragtige Silte Fluimen, maar weinig uitgegeeven; ende ten laasten, om dat soo veele en verscheidene Geneesmiddelen walging baarden, heeft sy binnen ses of seeven Maanden niets meer gebruikt, als datse door den raad van haare Bloedvrienden den naavolgenden sweetbrok driemaalen heeft ingenoomen; waar op sodaanigen verlies van kragten, (naderhand geduuriglijk van selfs het sweet uitvloeiende,) is gevolgt, datse nu soo scheen te sullen sterven.

℞. *Theriac. Androm.*
℥ij
Croci Pulver. ℈ß
Sal. Card. bened.
℈j
M. F. Bolus.

Neemt Theriaac van Andromachus een half loot.
Saffraan gepoederd een half scrupel.
Sout van Gezeegende Distel, een scrupel.
Mengd het, en maakt 'er een Brok van.

En een' Brok waar van sy seer heeft gesweet, te vergeefs heeft ingenoomen.

Deesen Brok ingenoomen hebbende, heeft sy vier of vyf uuren

uuren naa malkanderen geſweet, en daar is by na een geduurig ſweeten opgevolgd, en ſy is ſoo ſwak en maager geworden, dat door geen verſterkende, nog door geene het ſweeten verhinderende middelen, haar kragten meer hebben konnen verquikt, of het ſweeten belet werden, en dat ſy eindelijk ook ſoo is geſtorven.

En ſy is geſtorven.

2. *Een Slym-prop van het Hart*, voor de welke de heftige Sweetmiddelen geenſins te pas koomen, inſonderheid ſoo ſe buiten gewoonte vlug en geeſtagtig zyn: want ſy maaken het Bloed te vlug en doen het ſterker beweegen; en meeſt tyds werden door de kragt der ſelve, die de Slymprop des Harts hebben, meerder benaauwt en kort-aaſſemig gemaakt, om dat het Bloed ſnelder werd bewoogen door naauwe weegen; ik heb tot nog toe aangemerkt datſe alsdan naauwlijks haaren adem konnen haalen; (dat nogtans van den Harts Slymprop, nu wat grooter ſynde geworden moet verſtaan werden) jaa dat de hart-ſterkende dingen ſelfs, en de vlugge geeſtagtige genees-middelen of ſpyſen, voedſels, dranken van allerley ſoort, haar wel grootelijks beſchadigden.

Voor den Slym prop des harts.

Het geſegde ſal ik met een voorbeeld en afteekening of twee verklaaren. Maar voor dat ik daar toe overgaa heb ik luſt om met een woord aan te toonen, hoe ſig die geene dewelke een Slym-Prop in het Hart hebben (inſonderheid een groote, want van de andere ſwyg ik) bevinden, wat ſy naa het inneemen van hartſterkende, buikſuiverende en ſweetdryvende middelen enz. verneemen; alle daar ik tot nog toe heb overgegaan, hebben dikwils hart-kloppingen gehad, en ſyn eenigſins hygende, ja van den minſten arbeid, wandeling of diergelijke beweeging; of de lugt wat meer als gemeen dikker of mistig ſynde, ſoo ſy ſig als dan meer als ſy gewend ſyn beweegen, hebben ſy een weinig of niet de koorts, maar nogtans jaagd haaren Pols wat meer, maar is klein, en een weinig ingetrokken; haar Pis is dikwils raauw, ſomtyds maar ſelden rood, en dat inſonderheid naa datſe geeſtagtige, en vlugge oliagtige dingen hebben ingenoomen, of naa een heevige beweeging; ſy hebben ſeer dikwils ſchriklijke droomen, ſy ſlaapen ſomtyds diep, maar dikwils, wanneer ſy op haaren rug ſlaapen, werden ſy met de nagt-merrie gequeld, ſy vliegen ook ſchie-

Waar, die den ſlym propdes Harts hebben over klaagen.

ſchielijk en als verſchrikt uit hunnen ſlaap: Indien aan hen Sweet-middelen, van wat ſoort datſe weeſen moogen, inſonderheid vlugge, of die daar meede gemengt ſyn, werden gegeeven, ſoo is aanſtonds de benaauwtheid merder, de ademhaaling beſwaarder, de Pols raſſer, maar mee ingetrokken, en terſtond werdenſe ſwakker gemaakt: ſy allen ligtelijk van haarſelven, waarom dat de meeſte de geeſtagtige hartſterkingen beminnen: maar ik heb tot nog toe wargenoomen datſe ſig ſeer quaalijk daar by bevinden naa de buikſuiveringen, inſonderheid de heevige of ſcherpe, hebben ſymet de grootſte moeilijkheidt en anxt, met beſwaard ademhalen, hart-klopping enz. aftrek, en ſy ſyn ſeer dorſtig naa der afgang, en hoe datſe meer drinken hoe benaauwder datſe werden; maar open-lijf en den buik ſagtelijk weekmaakende dingen (naamentlijk de aarsſpuitingen) moogen ſy ligtelijk verdraagen; de wind verdryvende, indienſe te gelijk niet al te geeſtagtig ſyn, ſchaaden hun ſoo ſeer niet: maar ſy klaagen gants ſeer over Hart-klopping en beſwaarde ademhaaling, over laſtig hygen enz. wanneerſe naamelijk raauwe, wrange, of winden vroorſaakende, en deelve niet te gelijk verdryvende Genees-middelen of Spyſen hebben genuttigd of ingenoomen.

Waarom ſy deeſe of geene heevige en Geeſtagtige, vlugge dingen niet en konnen verdraagen.

Het naavolgend voorbeeld, ſal in de paats van veele, het geſegde ten overvloed beveſtigen.

Een Vrouw van vierendertig Jaaren oud, een Moeder van vyf Kinderen, dikwils hardlyvig ſynde, en van langen tyd af hygende, hebbende een beſwaarde ademhaaling, een Hart-klopping die daagelijks aanwies (inſonderheid wanneer de lugt dikker of Miſtagtig was) jaa Flaautens dikwils uitgeſtaan; had veele en verſcheidene Genees-middelen ſoo wel Buikſuiverende als Openende, Sweetdryvende, Vlugge Oliagtige, Windbreekende en diergelijke, ingenoomen; niet alleen met een vergeef ſe uitkomſt, maar naa het inneemen van ſodanige Geneesmiddelen, of een meerder beweeging als naa gewoonte hebbende, was alles ſlimmer, jaa als of 'er yets wierd t'ſaamen-getrokken, en als een hinderpaal in 't Hart, inſonderheid indien ſy alsdan geen Winden konde laaten: ſy was ſeer ſwak, magtig dorſtig, maar ſy durfde nooit haar dorſt leſſen, om dat ſy daar van ſeer grootelijks wierd benaauwt, ſynde d'ademhaaling beſwaarder, en

Een Kort aaſemagtige Vrouw dikwyls met hart klopping gequeld.

Hebbende vlugge, ſweetdryvende middelen ingenoomen.

Bevond haar altyd qualyk.

dikwils de Hart-kloppig veroorſaakte, indienſe maar wat Wyn had gedronken; den antſchen nagt kon ſy naauwlijks ſlaapen, ſy ſliep altyt op haar rg, en dan wierd ſy met verſchrikkelijke droomen, en door le Nagt-Merry opgewekt; de Pols was klein, ongelijk, ingerokken en een weinig raſſer; Ik gehaald ſynde en het voorſeid verſtaande, vreesde een Slymprop des Harts, en aanſtonds ieb ik de naavolgende Aarſſpuiting voorgeſchreeven, en ik hbſe twee of driemaalen elken week herwat.

Insonderheid als ſy geen Winden kon looſen.

Maar een klisteer geſet ſynde.

℞. *Dec. Emol. & Carm.* ℥viij
Elect. Diaphœnic. ℥ij
Sal. Gemmæ ʒß
M. F. Clyſter. pro Fœmina.

Neemt Verſagtend en Windbreekend Afkookſel, 8. oncen.
Conſerf van Daalen twee oncen.
Steen ſout, een half vierendeel loots.
Mengd het, en maakt 'er een aarſſpuiting van voor een Vrouw.

Waar van dat ſy aftrek, en veel Winden met verligting heeft geloosd, en ſy ſeide datſe altyd ſig daar van beeter bevond; voorts heb ik den naavolgende Drank gegeeven, van de welken ſy ſomtyds een leepel vol of twee heeft ingenoomen.

En een drank gebruike.

℞. *Aq. Meliſſæ*
Boragin. a ℥ij
Fœnicul.
Cinam. a ʒß
Sp. Nitr. Dulc. Aromat. gt. xxx
Conf. Alkerm. ʒiß
Julap. Roſat.
Syr. Rub. Idei, a ʒiij
M.

Neemt Waater van Citroenkruid.
Bernagie, van yder twee oncen.
Fenkel.
Kaneel, van yder een half once.
Soete Geſpeceryden Salpeeter geeſt, 30. druppelen.
Confectie van Alkermes, anderhalf vierendeel loots.
Julep van Rooſen.
Syroop van Framboiſen, van yder drie vierendeel loots.
Mengd het.

Het

Het welke gebruikt hebbende, heeft sy eenige Winden met verligting gelaaten, en alsdoen was de Hartklopping soo groot niet, nog de Droomen soo schriklijk; maar eenig Buiksuiverend of Sweetdryvend, of eigendlijk Windbreekend Vlug of Geestagtig middel ingenoomen hebbende, heb ik se aanstonds Hygende, met beswaarder Ademhaaling, en met alle de voornoemde toevallen slimmer gesien; agt daagen voor haar overlyden had sy een leepel vol of twee van den naavolgende Drank ingenoomen, en terstond heeft sy Hartklopping, jaa ook Flaautens enz. gehad, soo dat de Omstaanders nu haar dood vreesden; maar een uur daar naa de voornoemde Aarsspuiting geset synde, en daar van drie of viermaal afgang gehad hebbende, soo naamen alle de toevallen weer af.

Heeftse verscheide Winden met verligting gelaaten.

Maar daar toe vlugge dingen van allerley slag gebruikt synde. Is sy ook in een Flaaute gevallen.

℞. *Aq. Meliſſæ* ℥ij
Cort. Citri
Aurant. a ℥j
Spir. Carm. Sylv.
℥iij
Sal. Volat. Oleos.
gt. XXV
Conf. Alkermes
℥i ß
Antim. Diaph.
Marg. pp. a ℈ ß
Syr. Rub. Idæi
℥vj
M.

Neemt Waater van Citroenkruid twee oncen.
Het geele van de Citroenschellen.
Oranjenschellen, van elks een once.
Windbreekenden Geest van Sylvius drie vierendeel loots.
Vlug Oliagtig Sout 15. druppelen.
Confectie van Alkermes, anderhalf vierendeel loots.
Sweetdryvende Antimoni kalk.
Bereide Paarlen; van yder een half scrupel.
Syroop van Framboisen anderhalf loot.
Mengd het.

Maar het gebruik van een windbreekenden drank.

Met verligting heeft sy ook somtyds den Geest van Groothartigheid tot eenige druppelen toe met wat Bier ingenoomen, maar indiense hem met Wyn gebruikte, soo verwakkerden terstond alle de toevallen. Eindelijk sy seer hygende, en de Hartklopping toeneemende, is in drie daagen geduurig seer ver-

En den Geest van kloekmoedigheid heeft haar goed gedaan met Bier.

verſwakt geworden; en wat dat men ook uit of inwendig daar toe aanwende, ſoo was koſten en moeiten vergeefs gedaan; nogtans heb ik ſe nooit of ſeer weinig met koorts gevonden; na-middernagt, om dat de ſieke wat hadde datſe aan my wilde openbaaren, hebbenſe myn laaten haalen: gekoomen ſynde, ſoo bad ſy my ſeer dat ik dog, naa datſe den Geeſt ſoude hebben gegeeven (het geene ſy meende in't kort te ſullen geſchieden) haar dood lighaam wilde openen, te gelijk vraagende wat ik oordeelde dat in haar Hart ſchuilde; want dat ik buiten allen twyffel yets ſoude vinden dat wonderlijk ſoude weeſen; Ik aanwoorde haar dat ſy myns oordeels een Slym-prop of Veelvoet in haar Hart had, en als ik haar had geſegd wat dat ſoo een Slym-prop was, en ſy myn hand drukkende, bad ſe my weederom, dat ik haar lighaam ſoude open ſnyden, als ſy ſoude geſtorven ſyn, en aan haare Vrienden vertoonen; als ſy dan des anderendaags ſeer vroeg was geſtorven, heb ik het lighaam geopend, en in de Maag en de Darmen, inſonderheid in de dunne, heb ik een lymige en taaye ſlym gevonden, maar voor het overige de Darmen geſond, de Borſt ſeer opgeſpannen, de Longen naatuurlijk, het Hart grooter als naa gewoonte, en gelyk als eenigſins verhart, inſonderheid deſſelfs Linker gedeelte; maar het Regter-oortje en holligheid van 't Hart Natuurlijk, maar het Linker Oor en de Slinker holligheid, als ook de groote Slagader met een grooten Slym-prop vervuld. Welk geſeide, op dat het den Goedgunſtigen Leeſer dies te beeter ſoude verſtaan, ſoo heb ik 'er deeſe af-tee kening by gevoegd.

Maar met Wyn quaad.

Ten laatſten alls te vergeefs ſynde aangewend.

Badſe dat haar lyf mogt geopend werden.

Het welke geopend ſynde.

Heeft den Doctor in de linker holligheid des Harts een Slym-prop gevonden.

Afteckening daar van.

a. a. Het Hart.
b. Het regter Oortje van het Hart.
c. De Regter holligheid.
d. De Holle Ader.
e. Het ſlinker Harts-Oortje Open geſneeden.
f. De Linker Holligheid van 't Hart geopend.
g. De groote opklimmende Slag-ader geopend.
h. De Neergaande groote Slag-ader.
i. i. i. Den Slym Prop of Veel voet in des Harts Slinker Holligheid, Oortje en neergaande groote Slag-ader gevonden.

Af-

Fig. I.

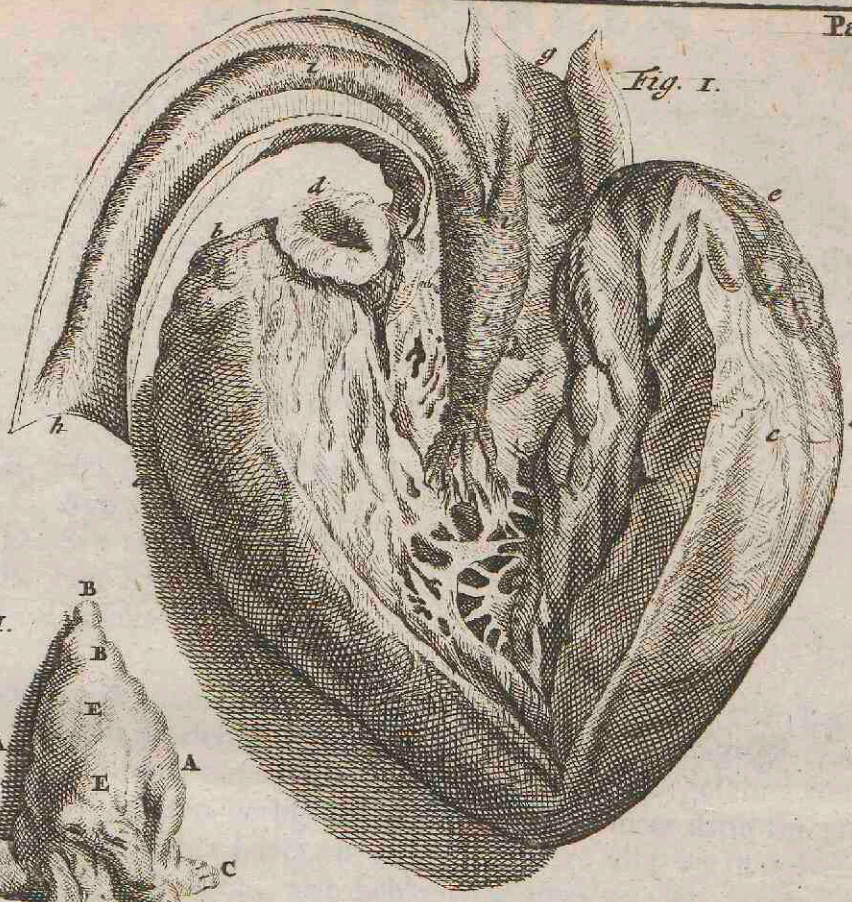

Fig. II.

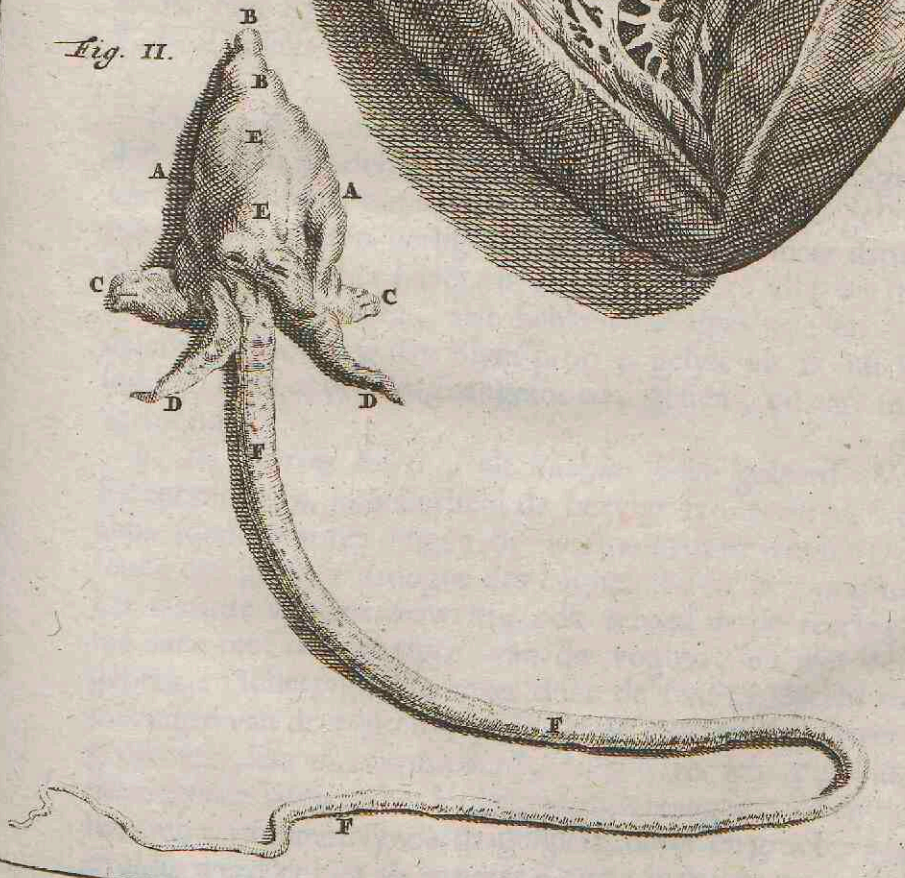

Afteekening van noch een andere Slym Prop van het Hart.

A. A. Slym prop des Harts, gelyk als een Kikvors met een Staart, of als een Blackvis in des harts Linker holligheid, Oortjen en groote Slag-ader; synde in het Leidse Sieken-huis gevonden van den *seer vermaarden en seer geleerden Man den Heer Paulus Herman Hoog-leeraar in de Kruidkunde, en in dien tyd voorsitter van 't Siekenhuis.* Als meede van een andere, in een Man gevonden.

B. B. Het Hoofd van deesen Slymprop.

C. C. Syn voorste Pooten.

D. D. Syn agterste Pooten.

E. E. Het Lighaam selfs.

F. F. Desselfs Staart.

Maar ook andere betuigden, dewelke deselfde toevallen hadden, en van de deftigste vlugge, openende, Geestagtige enz. Geneesmiddelen, van andere, en ook door my voorgeschreeven, niet alleenlijk geen verligting hadden gehad, maar datse sig altyd daar by slimmer hadden bevonden; welke alle wy naa haar dood, behalven twee, niet hebben moogen openen, maar in deselve hebben wy den Slym prop, gelyk als ik nu heb gesegd en door afbeelding aangetoond, gesien, en aan seer veele vertoond. Dewelke nu groo-ter Harts slym propen hebben, bevinden hen schier altyd quaalyk by de vlugge dingen.

3. *De Teering koorts*, als *Fuchsius heeft* geleerd. Want de Sweetmiddelen, insonderheid de heevige syn meestyds warm, en aldus soude warme dingen by warme gedaan werden; en daar soude een grooter droogte des Lighaams, en een nog moejelyker warmte werden verwekt; ook schaad in de teering-koorts soo seer niet de meenigte van de vogten, als wel der selver gebrek en scherpigheid; maar door de sweetmiddelen werd de meenigte van de vogten (synde den Wey) door het sweeten uitgedreeven, seer veel verminderd, en der selver scherpigheid, werd, naamelyk de Wey en het Vogt eenigsins maagtigende en door het sweeten verminderd synde, daagelijks grooter en grooter gemaakt, en aldus werd 'er niet als grooter Koorts, heevigor en onverdraag- Teering koorts.

lyker hitte en droogte, laſtiger waakingen, en nog meer verhaaſte wegſmelting des Lighaams voortgebragt.

Swaarmoedigheid. 4. *Droefgeeſtigheid*, als wy leeſen by *J. Walæus.* want de ſwaarmoedige ſappen verbieden alle heevige ſweetmiddelen; maar indien de ſweetmiddelen ſagt en Geeſt en Oliagtig ſyn koomen de ſelve grootlijks in de ſwaarmoedige ſappen te pas; want ſy veranderen en verbeeteren de geſeide vogten ſeer gelukkig, gelyk als hier en daar in de gegeeven, en nog te geeven Aanmerkingen genoegſaam blykt.

Quaad ſappigheid. 5. *Quaadſappigheid*, gelyk *deſelfde* heeft geleerd; daarom, ſegt hy, ſy begaan een groote dwaaling dewelke een volmaakte en volkoomen quaadſappigheid, als in de waaterſugt, door ſweetmiddelen, *naamelyk door de heevige, en niet als met de ſodaanige* tragten uit te dryven: maar de ſagte, Geeſtagtige en Oliagtige Sweetmiddelen koomen in de quaad ſappigheid grootelijks te pas, niet om dat ſy de quaad ſappigheid door het ſweeten uitdryven, maar om dat ſy maatigende en verdunnende deſelve veranderen en verbeeteren; en aldus verbeeterd, gekookt, en bereid ſynde, ſy dan door een Buikſuivering veiliger en genoeglyker (*volgens Hippocrates in de* XXI. *Korbondige Spreuk van het* I. *Deel*) werden uitgeleid en geneeſen: dewelke van de Quaadſappigheid meer begeerd te weeten, en of deſelve door de buikſuivering enz. moet buiten gebragt, of door veranderende dingen gemaatigd ende verbeeterd werden, laat die leeſen het geſeide §. 18. op de 344. en 345. Bladſyde.

Siekten van raauwe ſappen ontſtaan. 6. *Siekten van Raauwe Sappen voortgebragt*, hier van getuigd *Galenus*, ſeggende, *en voor de ſiektens uit Raauwe Vogten voortgebragt* ſyn nog het ſweeten voordeelig, nog een goed teeken; want of ſy geeven de meenigte van vogten te kennen, of de ſwakheid der kragten: want de Raauwe en ongekookte Sappen *verbieden de heevige ſweet-middelen*; maar niet de ſagte Geeſtagtige en Vluggе: want de Raauwe Sappen wyſen liever de Geeſtagtige enz. Sweet-middelen aan. Want door deeſe Geeſtagtige Geneesmiddelen werden de Raauwe Sappen en de ſiektens daar uit ontſtaande, eerder, geneuglyker en veiliger, als door eenige andere, geneeſen en weggenoomen; ja indien dat 'er ergens ter weereld de Raauwe Vogten veranderende, verbeeterende, en op dat ik

Als meede de Siekten van koude en lymige vogten voortgebragt.

loo spreeke, kookende genees-middelen syn, dat alsdan de sagte Geestagtige en Vlugge het in der waarheid syn, *sulks is aan yder bekend*: mitsgaaders *de Siektens uit koude lymige vogten ontstaan*; om dat segt *Fuchsius*, voor de koude, en uitkoude sappen voortgebragte siektens de Sweet-middelen niet goed en syn (voornaamelyk de heevige en kragtige) ten sy dat de quaale nu afneemd; waarom dat ook het Sweeten in de Koortsen werd gesond geoordeeld, indien het op de oordeel daagen uitbreekt, gelijk wy by *Hippocrates in de* xxxvj. *Kortbondige Spreuk des* 4. *Deels* leesen; en geen wonder, dat de heevige en kragtige Sweetmiddelen in sodanige siektens uit koude en lymige vogten ontstaan synde, verbooden werden; want sy brengen in de sodaanige quaalen, met door kragt en geweld voort gebragt en uitgedreeven Sweet, geen voordeel en geen verligting by, maar sy vetswakken ten hoogsten, en neemen de kragten weg; maar nogtans indiense Sagt, Geestagtig, Vlug en Oliagtig enz. zyn, helpense seer wel, sy verbeeteren veiliglijk het lymagtige, en sy verwarmen sagtelijk, en de vogten de koude voortbrengende, veranderen sy geneuglijk, en aldus werden die met deese geseide vogten, of daar uit gesprooten siektens syn aangetast, geneesen.

7. *Alle en elke byssondere siektens, dewelke uit gebrek van sappen alleen, of ook der selver scherpheid ontstaan*: want men moet in dorre lighaamen, drooge siektens, naamentlijk de sappen, of door de warmte of de scherpigheid op gedroogd zynde, geen *kragtige* Sweet-middelen geeven, als *Fuchsius* leerd: want de Stoffe van het Sweet is niet anders als een Waaterig Bloed en Wey des Bloeds, gelijk als *J. B. Montanus* heeft beweesen; welke Weyagtigheid des bloeds, (die met der sappen scherpigheid te verdunnen of te verlengen, nog eenigsins maatigd), meer en meer door de Zweet-middelen, insonderheid de heevige, en dikwils ingenoomene werd uitgebragt, uitgedreeven en verminderd; waarom dat ook den *Ouden Man* heeft gesegd, dat al het uitgaande Sweet opdroogd en maager maakt, wyl het lighaam van syn vogt werd beroofd; en aldus souder op die wysligtelijk, of een Teering, of uitdrooging uit verwekt werden; waar van dat men kan naasien, het geene ontrent de buik-

siekten uitgebrek van sappen of-pronklyk.

buikſuivering, in de Teering en uitdrooging op de 366. en 367. bladſyde, is geſegt.

Vliegende, of vaſte pynen der Leedemaaten.

8. *Vliegende pynen der leeden, of die haar vaſte plaats houden,* uit ſcherpe en waateragtige vogten ontſtaan: dewelke dikwyls door ſweetmiddelen, en dat wel vlugge oliagtige, gelyk als uit het voorſeide blykt, in het kort werden te booven gekoomen; maar voor deeſe niet wykende, ſoo koomen de laat-koppen met de vlam, als meede de Spaanſche Vlieg pleiſters dikwyls vernieuwd, te gelyk te pas. Het geſegde beveſtigen de naavolgende gevallen ten overvloede: ik heb ook dies te liever deeſe gevallen hier by gevoegd, om dat ik ſoo hier als daar in het voorgaande op de 36. bladz. heb beloofd, dat ik meer aanmerkingen van de Laat-koppen ſoude verhaalen.

Een Vrouw ſeer met ſinkingen geplaagd.

Een Vrouw van Vyftig Jaaren, hardlyvig, ſeer veele ſinkingen, nu eens op de Tanden, dan weer op deeſe of geene gedeeltens van haar lighaam ſakkende, onderheevig ſynde, voor het overige geſond; ontrent den korſtendag van Tandpyn eenige nagten ſlaapeloos doorgebragt, des Morgens een ſweetmiddel ingenoomen, en een algemeen ſweet, naa eenige Droomen met ſchrikken en benaauwtheid voor 't Hart gemengd uitgeſtaan hebbende, heeft ſeer groote verligting gevoeld; maar nog al ſweetende is ſy opgeſtaan, en ontrent den Middag heeft ſy over de grootſte pyn in haaren Arm, onmiddelyk beneeden de drie hoeksige Spier, eerſt beſwaarende en knaagende, en van Oogenblik ſeer toeneemende, Jaa 's Avonds onverdraaglijk, geklaagd. Waarom dat ſy den Heeſmeeſter heeft doen haalen, die 'er aanſtonds een Pap van Kruim van Witte Brood, Blaaden van Wolkruid, Vlierbloemen, Saffraan en een Doyer van een Ey bereid, heeft opgelegd, en een Brok uit anderhalf vierendeel loots Theriaac van Andromachus en een ſcrupel Kreeftoogen voorgeſchreeven. Waar van ſy ſeer wel en overvloedig heeft geſweet, maar met een vergeeſſe uitkomſt, want ſy had den gantſchen nagt ſonder ſlapen doorgebragt; des Morgens heeft ſy ook den Geneesmeeſter laaten haalen, dewelke geroepen ſynde aanſtonds een gemeene aarsſpuiting, en de naavolgende hoofdpillen om 's Avonds in te neemen

Vervalt in een beſwaarende en knaagende pyn van haar Arm.

Maar de uit en inwendige dingen te vergeefs ſynde gebruikt.

(want

(want sy had in geen vier daagen afgeweest) heeft voorgeschreeven, van dewelke sy wel tienmaal, maar te vergeets, heeft afstrèk gehad.

℞. *Mas. Pil. Aurear.*
Cochiæ a ℈ß
Res. Jalap.
Scammon. a
gr. vj
Ol. Rorismar. gt. ij
M. F. Pil. No. vij.
deaurentur.

Neemt Pillen de Gulde.
Cochiæ, van yder een half Scrupel.
Harts van Jalap.
Scammoni, van elks 6. greinen.
Oly van Rosemaryn gedistilleerd twee druppellen.
Mengd het, en maakt'er 7. Pillen van, vergulde.

Heeft sy eenige purgeer Hoofdpillen.

's Morgens heeft den Heelmeester naa het voorschrift van den Genees-Heer een meer Pynstillende Pap op den Arm gelegd, hebbende voor af de selve met Brandewyn daar Lavendel in geweekt was geweest, en Afverwsel van Opium met Vlug oliagtig sout gemengd bestreeken, en de naavolgende sweetbrok heeft sy ingenoomen, en daar van seer wel gesweet, maar sonder eenige verligting van pyn, alhoewel sy ontrent drie of vier uuren had geslaapen.

Een pynstillende pap.

℞. *Diascord. Fracast.*
Theriac. Androm.
a ℈ß
Antim. Diaph.
Ocul. Cancr. a gr. xv
Ol. Nucis Musch.
expres. ℈ß
Tinct. Croci gt. xv
M. F. Bolus.

Neemt Diascordium van Fracastorius.
Theriaac van Andromachus, van yder een half vierendeel loots.
Sweetdryvende Antimoni Kalk.
Kreeftsoogen, van yder 15. greinen.
Oly uit Noote Muschaaten geperst een half scrupel.
Afverwsel van Saffraan 15. druppelen.
Mengd het, en maak 'er een Brok van.

Een sweetbrok.

Ondertuſſen heeft ſy ſomtyds ook een Pilletje van een Grein Laudanum Opiatum, mitsgaaders deeſen drank leepelwys gebruikt.

Een een sweetdryvende, en pynſtillende drank ne vergeefs gebruikt.

℞. *Aq. Card. bened.* ℥ij
Fœnicul.
Major. Nobil.
a ℥i ß
Theriac. ſimpl. ℥j
Tinct. Opii ℈i ß
Antim. Diaph. ℈ß
Ol. Nucis Muſch.
expreſ. ℈ij
Syr. Pap. Errat. ℥j
M.

Neemt Waater van geſeegende Diſtel 2. oncen.
Fenkel.
Edelen Majelein, van yder anderhalf once.
Eenvoudig Theriaac een once.
Afverwſel van Opium anderhalf vierendeel loots.
Sweetdryvende Antimoni kalk een half vierendeel loots.
Oly uit Noten Muſchaaten geperſt twee ſcrupels.
Syroop van Klaprooſen een once.
Mengd het.

Eindelyk is ſy door koppen met vlam.

Ook ſynder verſcheidene Ceroenen, Smeeringen, en Stovingen uitwendig opgelegt, en inwendige Sweet-middelen, verſagtende dingen met Opiaten gemengd enz. ingenoomen geweeſt, maar te vergeefs: waarom dat ten laatſten den Geneesheer Laatkoppen met de Vlam, tweemaalen 's daags te hervatten heeft voorgeſteld; den Heelmeeſter en de Lydſter hebben het terſtond toegeſtaan; derhalven ſynſe ook aanſtonds in het werk geſteld; dewelke geſet ſynde, ſeide de Sieke datſe op het ſelfde ogenblik verligting had gevoeld, en 's avonds naa Bed toe gaande, heeft ſy een of twee van de naavolgende Pilletjens gebruikt, en ſy is in 't kort van alle pyn verloſt en geneeſen.

Een Pillen voor de ſtinkingen geneeſen.

℞. *Maſ. Pil. de Cynog.* ℥j
Croci Optimi ℈ß
Ol. Nucis muſch.
expreſ. ℈j

Neemt Van de Pillen van Cynogloſſen een vierendeel loots.
Van de Beſte Zaffraan een half ſcrupel.

Oly

Rorismar. deſt. gt. ij
M. F. Pil. No. xxviij.
deaurentur.

Oly van Nooten Muſchaat uitgeperſt 1. ſcrupel.
Roſemaryn gediſtilleerd 2. druppelen.
Mengd het, en maakt 'er 28. Pillen van, verguldſe.

Een Jongman van agtien Jaaren, lang met Heup-Jigt gequeld, ſoo dat hy weegens de pyn bynaa altyd het Bed moeſt houden, voor 't overige geſond, ſoo wel in als uitwendige dingen te vergeefs gebruikt ſynde, had ik noodig geoordeeld dat men Koppen met en ſonder Vlam ſoude ſetten, maar hy heeft deſelve niet willen toelaaten, voor dat hy een ſeeker Bad (van het welke ſeeker Heelmeeſter veel beloofde) had gebruikt; het welke in 't werk geſteld hebbende, heeft hy in den begin een groote verligting, maar daar naa geen de minſte vernoomen; waarom dat wy als doen Koppen, drie of viermaalen op een dag, eerſt *met*, daar naa *ſonder* Vlam op de beleedigde plaats hebben geſet, en de Sieke verhaalde, dat hy telkens vermindering van pyn, jaa yets van het Been ſelfs naa de buitenſte deelen toe voelde voortdryven, ſoo dat hy binnen drie weeken, hebbende maar ſomtyds een Pilletje van de laaſt voorgeſchreevene ingenoomen, mitsgaaders een warmen dronk van de Kookdrank, (van de welke gebruikt hebbende, hy altyd ſagtelijk ſweete) van alle pyn is verloſt.

Een Jonk man lang met heup Jigt gequeld.

Is door Koppen met en ſonder Vlam.

Met teegens ſinking pillen.

℞. *Raſ. Lign. Guajac.* ℥iv
Saſſafr.
Rad. Chinæ a ℥ij
Polyp. Querc.
Alth. Recent.
Liquirt. a ℥i ß
Fol. Majora. Nob.
Rorismar. a m. i ß
Conc. & contuſ. Spir. Vini prius irrorat.

Neemt Geraſpt Pokhout 4. oncen.
Saſſafras.
Wortel China, van yder twee oncen.
Van Eikenvaaren.
Heemſt die vers is.
Soethout, van elks anderhalf once.
Blaaden van Edele Majelein.
Roſemaryn, van elks anderhalve handvol.
Geſneeden en geſtooten ſynde, en

En een ſweetdryvend Afkookſel geneeſen.

℞. *affund. Aq. Cois Q. S. ſtent ſimul per 24. horas vaſis arcte clauſis coq. S. A. ad colat. pint.* vij *cui adde*
Tinct. Diaphor. ℥ij
Rob Sambuc. ℥iij
M.

eerſt met Brandewyn beſproeid, ſoo gieter by Gemeen Waater ſoo veel als genoeg is. Laat het te ſaamen vierentwintig uuren ſtaan, en in wel beſloote vaaten Kooken naa de konſt. By het Doorſygſel ſynde 7. Pinten, doe.
Af verwſel om te ſweeten, twee oncen.
Geley van Vlier 3. oncen.
Mengd het.

Een vrouw dikwyls merkolyk, inſonderheid hard lyvig ſynde) gequeld.

Een Vrouw ſes of ſeeven en dertig Jaaren Oud, Moeder van Vier Kinderen, droefgeeſtig, hardlyvig, dikwyls over kolyk pyn klaagende, maar ſynde open-lyf hebbende van alle pyn verloſt, heeft van het naavolgend Conſerf ſomtyds tot de groorte van een Note-Muſchaat ingenoomen, en haar ſeer wel daar by bevonden.

Maar loslyvig ſynde.

Door de hulp van een purgeer Conſerf verloſt.

℞. *Conſer. Roſ. Pallid.* ℥j
Elect. Cholag. Sylv. Hydrag. ejuſ. a ℥v
Cremor. Tart. ℥iß
Ol. Fœnicul. gt. vj
Syr. è Suc. Roſ. Q. S.
M. F. Conditum.

Neemt Conſerf van bleeke Rooſen, een once.
Electuary Cholagogum van Sylvius.
Hydragogum van den ſelfden, van elks vyf vierendeel loots.
Cremor Tartari anderhalf vierendeel loots.
Oly van Fenkel gediſtilleerd ſes druppelen.
Syroop van Rooſen-ſap ſoo veel daar toe genoeg is.
Mengd het, en maak 'er een Conſerf van.

Sy om haare Vrienden te gaan beſoeken uit de Stad ſynde geweeſt, en in vier daagen geen afgang hebbende gehad, is met de voornoem-

noemde pynen gequeld t'huis gekoomen; waarom terſtond een windbreekende Aarſſpuiting en Drank is voorgeſchreeven, het welke gebruikt ſynde, ſyn de pynen in't kort geſtilt. Twee daagen hier naa van een onverdraagelijke Heuppyn aangetaſt, heeft ſy den Heelmeeſter laaten haalen, die 'er een Ceroen van Komyn-Salf heeft opgelegt, maar te vergeefs; waarom dat ſy ook myn hebben geroepen, maar wat wy ook uit- of inwendig daar toe gebruikten, was het alles vrugteloos; waarom dat ik de Laatkoppen voorſloeg, maar de ſieke weigerde deſelve, dog heeft ſy toegeſtaan datter Spaanſche Vliegen pleiſters, de welke ſomtyds gewoon ſyn deſelfde uitwerking te hebben wierden opgelegd, dewelke daar op gelegd ſynde, ſoo iſſer een ſeer groote meenigte van ſcherpe vogt uit de geopende blaar gevloeid, waar van ſy een ſeer groote verligting heeft ſvernoomen, en is in het kort geneeſen.

Met Heup Pyn gequeld

Alles te vergeefs aangewend ſynde,

Is door Spaanſe Vlieg-plaaſters in het kort geneeſen.

MENSCHEN, VOOR DEWELKE DE SWEET-MIDDELEN, INZONDERHEID DE SAGTE MET GOED GEVOLG KONNEN VOORGESCHREEVEN WERDEN, SYN.

Sweet middelen in ſonderheid de ſagte koomen te pas.

1. *De Kinderen*, gelyk als *§. Mercuriaal* getuigd, want ſy ſy zyn vol van waateragtige en weyagtige vogten, gelyk als genoegſaam uit hunne geduurige quyling blykt. Waarom dat de ſagte ſweetmiddelen hun niet ſeer konnen ſchaaden; want of door het ſweeten, of door de Pis werd het ſchaadelyk quaad te gelyk veranderd en verbeeterd, uitgedreeven, en de Kinderen werden veiliger en genoeglyker door de Sweet als door andere Geneesmiddelen, (naamelyk ſiektens, dewelke het ſweeten aanwyſen hebbende,) geneeſen, want meeſtyds ſweeten ſy ligt en terſtond. Waarom dan ook volgens *Hippocrates in de* XXI. *Kortbondige Spreuk van het* I. *Deel*. dewelke men behoord uit te leiden werwaarts ſy het meeſt naa toe hellen, derwaarts moet menſe leiden langs bequaame weegen; om dat meeſt altyd de Kinderen, (als geſegt) is van ſelfs ſweeten, en de plaatſen, gelyk hier booven nu al is beweeſen, bequaam genoeg ſyn, moet men

Voor de Kinderen.

noodsaakelyk Sweetmiddelen, maar sagte aan de Kinderen geeven. Sie hier van het naavolgende geval.

Een Jongen va harde Eyeren ge geeren te hebben.

Een Jongen van agt Jaaren oud, naa het graatig eeten van Harde Eyeren, heeft een swaare t'saamen-nyping voor 't Hart vernoomen. waarom dat de Vaader Wyn die lang op Toppen van Alsem had gestaan aan syn Soon heeft gegeeven. Dewelke aanstonds den Wyn en de harde Eyeren heeft uitgebraakt, blyvende nogtans de swaare benaauwtheid voor 't Hart; terstonds isser nog een swaare verheffing van de koorts met seer veele stuiptrekkingen bygekoomen, en aanstonds heeft de Jonge al roépende, huilende, nu weer eens lachende geraas kald; waarnaa hy over onverdraaglyken Dorst, en Hoofdpyn, maar naa ses uuren niet als over een spannende buikpyn en benaauwtheid klaagde, en hy heeft van selfs seer gesweet: Ik daar by synde gehaald, heb hem met de koorts, sweetende, en stuiptrekkingen hebbende, en over pyn en spanning in syn Buik klaagende, gevonden; waarom dat ik aanstonds den naavolgenden drank, om met Leepels te gebruiken aan hem heb gegeeven.

Werd met de Koorts en Stuipen belogt.

Waarom een sweet en teegens stuipen drank

℞. *Aq. Cort. Citri* ℥ij
Sp. contr. pracord. anxiet. ʒij
Sal. Ammon. arom. ℈j
Nitr. Dulc. sequent. gt. x.
Ol. Cort. Aurant. gt. j.
Antim. Diaph. gr. xv.
Tinct. Antiepilep. ʒij
Flor. Hyperic. ʒß
Laud. Opiat. gr. ß.
Syr. pap. errat. ʒvj
M.

Neemt Waater van Citroen Schellen twee oncen.
Geest voor de Benaauwtheit van 't Hart een half loot.
van Salmoniac Gespeceryd 1. Scrupel.
Soet van Salpeeter, die nog volgd, x. druppelen.
Oly van Oranjen Schellen een druppel.
Sweed-dryvend Antimoni Kalk xv. Greinen.
Afverwzel teegens de Vallende Siekte 1. half loot.
Van Sintjans kruid bloemen een half vierendeel loots.
Laudanum Opiatum een half Grein

Grein.
Syroop van Klaproosen anderhalf loot.
Mengd het.

Naa dat hy drie Leepelen vol van deesen Drank had ingenoomen, heeft hy sagtelijk gesweet, en verscheide Winden met verligting van de Pyn en Spanning in syn Buik gelaaten, en de Ouders hebben naaderhand de Stuiptrekkingen meede minder vernoomen. Waarom dat ik desavonds weederom koomende hem heb belast in het gebruik van den selfden Drank voort te gaan. Hier van heeft hy altyd sagtelijk en overvloedelijk gesweet, en naa vier daagen waarender nog Stuiptrekkingen, nog Benaauwtheid voor 't Hart of Pyn of Spanning in den Buik meer, en hy is in het kort geneesen.

Heeft ingenoomen.

Hy heeft gesweet.

Op de 478. bladzyde hebben wy een beschryving van Soete gespeceryden Salpeeter Geest gegeeven, wy hebbense dikwils gebruikt; maar deesen nog meer, ook met beeter gevolg in de Kolijkpyn uit Galagtige Vogten ontstaande voorgeschreeven, waarom dat wy ook de Beschryving van deese, aan de Vlytige Leesers niet en hebben konnen weigeren.

En is geneesen.

SOETE GEEST VAN SALPEETER.

Nu soo aangehaald.

℞. *Rad. Angelic.* ℥ß
Fol. Menthæ m. J.
Sem. Fœnicul. Dulc. ℥ij
Carui
Bac. Juniper. a ℥ß
Lauri ℥ij
Extr. Cort. Aurant. Citr. a ℥iij

Neemt Wortelen van Angelika een loot.
Blaaden van Kruismunt een handvol.
Saad van soete Fenkel een half loot.
Carwey.
Jeneever Beyen, van yder een loot.
Bakelaar, een half loot.

Beschryving van den soeten gespeceryden Geest van Salpeeter.

Het

Macis ʒi. ß
Conc. & contuſ. affunde
Spir. Vini Optim. P. i. ß
Poſt ſufficientem digeſtionem leni calore abſtrah. Spir. ad ʒviij. *vel* ix. *tumque.*

Het buitenſte van Oranjenſchellen.
Citroenſchellen, van elks drie vierendeel loots.
Foelie, anderhalf vierendeel loots.
Geſneeden en geſtootten ſynde, gieter by,
Van de beſte Brandewyn, anderhalf pint.
Naa een genoegſaame weeking, ſoo laat 'er met een ſagte warmte den Geeſt tot agt of negen oncen werden afgehaald, als dan.

℞. *Hujus Spirit. Carminat.* ʒvij
Sp. Nitri ʒiij
Miſceatur & poſti octiduum abſtrahatur Spir. bis terve cohobando.

Neemt Van deeſe Windbreekende Geeſt 7. oncen.
Geeſt van Salpeeter drie oncen.
Laatſe daagelijks twee of driemaalen omgeſchud en gemengd en agtdaagen daar naa, door ſagtelijk te diſtilleeren, daar den Geeſt afgehaald werden, dewelke twee of driemaalen daar weer moet opgegooten en afgehaald, en dan tot het gebruik weg geſet werden; *ſynde ſeer goed om het Kolyk, en alle Winden uit Galagtige Vogten ontſtaan, te verdryven.*

Voor die warme Longen hebben.

1. *Dewelke Warme Longen hebben*; ſoo als *J. Waleus* verhaald, om dat, (ſegt hy), ſy Dunne Sappen hebben, en daarom tot het ſweeten geneigd ſyn: want dat de Stoffe van het Sweet Dun is, hebben wy booven nu genoeg beweeſen. Geen wonder derhalven, dat de Sweet-middelen voor die geene dewelke Warme Longen en Dunne Vogten hebben (inſonderheid ſoo ſe

vol

vol syn en overvloeyen van dusdanige dunne en weyagtige vogten) profytelijk syn; maar merkt, dat men niet anders als sagte en geensins al te warme, en te gelijk verdroogende voor deese moet voorschryven, anderssins soudense ligtelijk tot een Teering en in de uiterste uitmaagering en verdrooging des lighaams vervallen. want wat souden anderssins de al te warme en uitdroogende Sweet-middelen, insonderheid dikwils gebruikt synde, in sodaanige Menschen, als ontsteekingen van de Longen, en de Teering-koorts voortbrengen. Want alle de maatigende vogt werd weg-genoomen en meede gedraagen, *volgens Hippocrates op de nu al dikwyls aan gehaalde plaats*, en het lighaam werd uitgedroogd, en van de sagte natuurlyke vogten verlaaten. Maar hoe daanige.

3. *De met Sinkingen besogte*; want door de hulp van de Sweetmiddelen werd de stoffe van de neervallende sinkingen verminderd, en meest tyds werd te gelyk de scherpigheid der selve gemaatigd; waarom dat ook *D. Sennertus heeft gesegd*, dat het Sweet het seekerste verhoedend en geneesend hulpmiddel is van de siektens, dewelke van een Weyagtige Vogt uit het Hoofd needersakkende, hunnen oorspronk hebben: het eigene sal den *Vlytigen Leesir* bevestigd vinden by *Joubertus*, dewelke verhaald, dat in de *Sinkingen* het Sweet, op wat voor een wys ook verwekt, booven alles helpt, als maar het lighaam allengskens Warm werd, en niet schielyk door de koude werd bevangen; anderssins souden 'er swaarder en meer sinkingen aanstonds uit ontstaan, of beswaarende of knaagende pynen, in de nu geneesen synde door de hulp der Sweetmiddelen, op een nieuw, of weederom opgewekt of voortgebragt werden. Want op dien tyd soo is het lyf open, en als dan dringd de koude, en de koude de Suure deeltjens ligtelyker door, en maaken verstoppingen; de lymigen slym nu eenigsins verdund synde, stremmen sy weederom, en sy verwekken swaarder pynen, en somtyds baaren sy een onvermoogen in de beweeging, en aldus werd in de plaats van de geneesing, erger tot het quaad toegedaan. Die sinkingen onder haavigtsyn werden voorgeschreeven.

4. *De Jigtige*, gelyk als overvloedig is beweesen hier booven §. 14. op de 694. bladz. uit *Crato*, *Gabelhover*, *en D. Sennertus*, aangetoond.

5. *De gewonde, by dewelke het Bloed vers in't Lighaam werd gestremd*; getuige hier van *A. van Villa Nova*. dewelke verhaald heeft Voor de Jigtige.

dat een losmaakenden drank, die te gelyk het Sweet uitlokt, schielyk aan deese hulp toebrengd: want de Sweetmiddelen, dewelke in deese gevallen werden voorgeschreeven, syn meest tyds seer verdunnende, losmaakende en Geestagtig, door welkers bystand het vers gestremde Bloed werd los gemaakt, verdund, en aldus het, of door het Sweeten, of met de Pis werd uitgedreeven en voortgejaagd. Hier door werden veilig en ras, jaa ook geneuglyk, swaare te saamenloopende, of uit het Bloed in 't lighaam gestremd, de voortgebragte toevallen geneesen en weg genoomen; ook de kragten en Geesten weegens het Bloed, het welke binnen of buiten het lighaam uit de Vaaten is gevloeid, verminderd synde, werden door de hulp van de Geestagtige sweetmiddelen ligter en raffer, als wel door andere Geneesmiddelen hersteld.

Voor de gequetste, in de welke het geronnen Bloed vers in het lighaam werd gestremd.

MENSCHEN, DEWELKE DE SWEETMIDDELEN, INSONDERHEID DE HEEVIGE SOO NIET KONNEN VERDRAAGEN, ZYN.

De heevige Sweetmiddelen koomen niet te pas Voor Oude Lieden

1. De Oude Luiden, om dat hunne lighaamen meest tyds Dor en Sappeloos syn; maar de Sweetmiddelen met de Vogten door het Sweeten uit te dryven, verdroogen het Lighaam en maaken het Maager: ook synse vol Koude, Lymige, en Suure Vogten, dewelke niet ligt voor de Geneesmiddelen wyken. Waarom dat ook de siektens dewelke sy krygen gemeenlyk lang duurigher syn, als *Hippocrates in syn* 39. *Kortbondige Spreuk het* 2. *Deel, en in de naavolgende* heeft geleerd, dat de heersheeden en verkoutheeden in de Oude niet gekookt en werden; men moet derhalven in Menschen van Hooge Jaaren geene Sweetmiddelen, insonderheid heevige, nog deselve dikwyls voorschryven, want op die wys moogen haar droge en sappeloose lighaamen, dewelke meest tyds van genoegsaame Vogt syn verlaaten, niet wyder uitgedroogd werden; nog ook hunne kragten en geest verswakt werden en haar Warmte, die weinig genoeg is, (want dat haar lighaamen koud syn, en dat'er maar een weinig warmte in is, heeft den *Ouden Man* gesegd, *in de* 14. *Kortbondige Spreuk het* 1. *Deel*) verder verminderd, en te gelyk weg-genoomen werden.

2. *De*

2. *De Swakke*; want de eigentlyk genaamde Sweetmiddelen, neemen de kragten en Geeſten weg, en aldus ſouden de ſwakke nog ſwakker werden gemaakt; men moetſe daarom (oordeelen wy) liever verquikken, en deſe ſwakke verſterken, als dat men ſe op die wyſe nog meer en meer ſoude ſwakker maaken.

3. *Uitgemaagerde, en door langduurige ſiektens uitgedroogde*; want ſy ſouden door Sweet-middelen maar te meer in hun uitgedord en door langduurige ſiektens uitgemaagerde Lighaamen gequeld werden, als dat ſy eenig voordeel van derſelver byſtant ſouden erlangen; wel te regt heeft daarom *Fuchſius* geleerd, datſe liever door Voedſels moogen verquikt, als door ontlaſtingen uitgeput werden. Maagere en door Siektens verſwaakte.

4. *Seer Warme en Galagtige*; want den teugel van de in hoedaanigheid ſchaadende vogten, werd op deeſe wys de Wey- en Waateragtige Vogten, die de ſeer Warme en Galagtige maatigen en door het Sweet uitgedreeven zynde, gantslijk weggenomen; en daar uit werden ſeer Heete-koortſen, onverdraaglijken Dorſt, Kloppende Hoofdpyn, Raaſende Koortſen, enz. ſeer ligt verwekt; maar nogtans, indien ſy nog ſomtyds op deeſe wys werden geneeſen, ſoo werd nog veilig, nog geneugelijk het ſelfde uitgevoerd; maar ſoo by aldien de noodſaake daar toe dringd, laaten het dan geenſins verwarmende Sweet-middelen ſyn, maar verkoelende, de Gal alsdan te gelijk vaſtmaakende, de hitte maatigende, en uit Suure of ampere dingen t'ſaamen geſteld: anderſins ontſtaan daar dikwils ſeer ſwaare toevallen uit, en door geene andere middelen daar naa te booven te koomen. Voor ſeer warme en Galagtige.

5. *Die al te Dunne Sappen hebben*; want de Sweet-middelen, om dat ſy de vogten nog meer verdunnen en ſmelten, (gelijk als wy nu dikwils uit *Hippocrates* hebben beweeſen) en de kragten ſeer weg-neemen, ſoo koomen haar meer de verdikkende, als de verdunnende, en ontdoenende te pas; anderſins ſoude het Sweet eenigſins met Bloed geverfd werden uitgedreeven; gelijk als eertyds tot 's Hertogenbos in een Adelijke Dame heeft waargenoomen *de Heer Fl. Schuil*, dewelke door het geduurig gebruik van Geeſtagtige, en dat wel meeſt Vlugge dingen, eerſt een groot verlies van kragten uitgeſtaan hebbende, in 't kort in een ſeer ſwaar en by naa geduurig Sweeten, en dat eindelijk En die al te dunne ſappen hebben. Het Sweet eenigſins met bloed geverfd, na lang gebruikte Geeſtagtige vlugge dingen.

lijk ook met Bloed geverfd was, is vervallen; welke Lydſter niet als door de beſte en kragtigſte verdikkende, verſterkende en t'ſaamen trekkende dingen, van het geſeide Sweet is geneeſen; een ſodaanige Aanmerking kan men ook ſien by *F. Hildanus*. Sie hier het gantſche Verhaal van de geſeide Aanmerking, gelijkſe ons dikwils *eertyds onſen Leermeeſter, de Heer Fl. Schuil*, heeft verhaald, (want ik was op dien tyd een Leerling in de Genees-konſt.)

Een Adelyk Dame.

Seekere Adelijke Dame omtrent dertig Jaaren oud ſynde, had ſeer groote ſmaak en vermaak in Geeſtagtige en Vlugge dingen, als ſe maar lekker en aangenaam waaren, en waar altyd een ſeer grooten Dorſt op volgde, de welke ſy niet anders als met Wyn heeft getragt weg te neemen. Waar op eindelijk is gebeurd dat meenigvuldige waakingen, en alle nagten te Sweeten daar uit is ontſtaan. Welke waakingen en nagt-ſweetingen ſy niets agtende, is ſy in't gebruik der Geeſtagtige en Vlugge dingen haaren ouden gang gegaan; op het misbruik welker Geeſtagtige dingen ſodaanig een verdunning van de Sappen en verwyding der Sweetgaten op is gevolgd, datſe daar naa ſchier altyd heeft geſweet. Maar als doen heeft ſy de Geeſtagtige en Vlugge dingen laaten vaaren, en verſwakt ſynde door het geduurig Sweeten en het Bed houdende, heeft ſy Bloedig Sweet vernoomen, dat haar Linnen verfde, en heeft het aan den Genees-Heer, naamelijk den *Heer Fl. Schuil* dikwils vertoond; dewelke alle Vlugge, Geeſtagtige, en Speceryagtige dingen haar verbooden hebbende, de naavolgende Genees-middelen haar heeft voorgeſchreeven.

Lang geeſtagtige vlugge dingen gebruikt hebbende,

Valt in een ſchier geduurig Sweet, en dat wel Bloedig.

De Geeſtagtige dingen haar verbooden ſynde.

Is ſy door een t'ſaamentrekkende en verdikkende drank.

℞. *Aq. Plantag.*
Portulac. a ℥ii ß
Ciaoi ℥vj
Acet. deſtil. ℥ß
Coral. Rub. pp. ℈j
Conf. Hyacinth. ℈iß
Laud. Opiat. gr. ij
Syr. Portulac. ℥vj.
M.

Neemt Waater van Weegbree Blaaden.
Porcelein, van elks derde half once.
Kaneel anderhalf loot.
Overgehaalden Aſyn een loot.
Bereid Bloedkoraal een vierendeel loots.
Confectie van Hyacinthen anderhalf vierendeel loots.

Lau-

Laudanum Opiatum. twee Greinen.
Syroop van Porcelein ander half loot.
Mengd het.

Van welken Drank de Lydſter alle uuren een Leepel of twee; maar te vergeefs heeft ingenoomen, waarom dat buiten deeſen Drank verſcheide Middelen, om het Bloed te verdikken ſyn voorgeſchreeven, en inſonderheid meede het naavolgende Conſerf.

℞. *Conſ. Roſ. Rubr.* ℥i. ß
Mixæ Cydonior. ℥j
Conſ. Hyacint. ℥ij
Córal. Rubr. pp. ℥i. ß
Lap. Prunel. ℥j
Sach. Saturn. ℈j
Syr. Portulac. Q. S.
M. F. Condit.

Neemt Conſerf van Roode Rooſen drie loot.
Queevlees een once.
Confectie van Hyacinten, een half loot.
Bereid Bloedkoraal anderhalf vierendeel loots.
Sal Prunel een vierendeel loots.
Suiker van Loot een Scrupel.
Syroop van Porcelein, ſoo veel als daar toe genoeg is.
Mengd het, en maakt' er een Conſerf van.

En een Conſerf, geneeſen.

Van 't welke ſy driemaalen 's daags by naa tot de grooote van een Noote-Muſchaat, behalve de andere Middelen heeft gebruikt; waar van de ſwakheid en het Sweeten een weinig wierd verminderd. Waarom dat ſy deſelve een Maand lang heeft gebruikt; ten laatſte is ſy, maar niet voor de derde of vierde Maand, inſonderheid door deeſe dingen geneeſen.

DEN TYD OM HET SWEET UIT TE DRYVEN, IS.

De tyt om het ſweette dryven aan te toonen.

1. *Den bequaamſten den Nagt*; gelyk als eertyds heeft geleerd

Is de bequaamſte,

leerd *J. Waleus*. het selfde beveſtigd *P. Gruling*. om dat seggen sy, de inwendige t'saamen gedrongen warmte sterker is, maar de uitwendige swakker; waarom dat ook de sweetmiddelen, insonderheid dewelke met Opiaten syn gemengd by den Nagt Ligter het sweeten voortbrengen; om dat de Menschen natuurlyk dan meer tot den Slaap geneegen syn, insonderheid soo'er Opiaten by de sweetmiddelen gemengd syn; want deselve neemen als dan te gelyk de pynen en waakingen, de benaautheeden en ongeruſtheeden voor het Hart weg, en sy brengen den Slaap aan, en sy maatigen de scherpigheid van de sappen; (moogelijk de voornoemde toevallen verwekkende;) en om dat de Sieke by Nagt beeter als by Dag gedekt blyven, soo is't geen wonder dat het sweeten als dan ligter uitbreekt, en dat sy ook daar van meer verligting gevoelen.

Den Morgenstond.

2. *Den Morgenstond is bequaam*; waarom dat ook *D. Sennertus* het Morgen sweeten het voordeeligste heeft geoordeeld, insonderheid om de Jigt voor te koomen; *ook met een Nugtere Maag niet met een Volle*, ten sy de noodsaakelykheid anders gebied; het selfde heeft meede *Fuchsius* geleerd, want de Maag met Spys opgevuld synde, konnen de sweetmiddelen niet ligt aan 't werken gebragt werden, maar souden, of in de Maag gesmoord, of soo veranderd synde uitgedreeven werden datse naauwlyks het sweet souden konnen doen voortkoomen; of ook de nu genuttigde of nog niet gekookte spys in de Maag, soude niet anders als raauw uit de selve te gelyk met de sweetmiddelen gedreeven werden, en aldus souden of swaare verstoppingen, of spys-loopen en meer andere quaalen verwekt werden.

Een Soomer tyd.

3. *Den Soomer tyd voordeeliger als den Winter*; want de sweetmiddelen werken Soomers ligter, als wel 's Winters; maar ook met minder schaade en verswakking van kragten; want de Geesten werden by den Soomer meer verstrooid als des Winters, want de Sweetgaaten syn dan meer geopend, en de Natuur selfs is als dan meer geneigd tot het Sweeten: het gesegde kund gy beveſtigd sien by *J. Waleus*.

In de siekten op seekere gedeelte tyden koomende, in den staet en afgang der siekte.

4. *Den bequaamsten tyd in de siektens dewelke verheffingen hebben, is den stilstant en de afneeming van de siekte en de verheffing*; getuige hier van *D. Sennertus*, want dat het in het begin en de vermeerdering der siekte schaadelijk is, meind *J. Waleus*. Waarom dat ook de

Oude

Oude niet als naa de algemeene suivering des lighaams de eigentlijk geseide Sweet-middelen gaaven is bekend, het welke *Sennertus* en *Fuchsius* op de geseide plaatsen ook seer aanprysen; laat dit van de siektens, gelijk als nu vermaand is dewelke verheffingen hebben, geseid zyn: maar soo niet van die scherpe en alderscherpste de gemeenelijk genaamde quaalen booven de Natuur, dewelke van het begin tot den einde toe onophoudelijk aantasten, en die of den Sieke ter Dood brengen, of gantslijk verswakken: want in deese siekten moeten noodsaakelijk aanstonds Sweet-middelen werden gegeeven, of anderssins soudense geen plaats konnen hebben; want de geseide scherpe en allerscherpste siektens volbrengen hunnen loop seer haastig.

Ook geseet men te voor, en in de verheffing der koorts.

Ook werden somtyds de Sweet-middelen voor de verheffing, of ook in de verheffing der siektens dewelke verheffingen hebben, gegeeven; en meest tyds om twee reedenen: of om dat den Genees-Heer voorneemens is de verheffing te verminderen, of om dat hy de stoffe die de verheffing veroorsaakt wil wegneemen: wy tragten de verheffing te verminderen en weg te neemen door Genees-middelen dewelke de oorsaak die de verheffing voortbrengt maatigen en veranderen; en die eenigsins verbeeterd synde te gelijk met het Sweet uitdryven, en aldus werden somtyds jaa seer dikwils haastig, veilig, en genoeglijk de verheffingen weggenoomen, en de siektens geneesen. Laat ons derhalven voortgaan en besien

WAT'ER VOOR, IN, EN NAA DE SWEET-MIDDELEN MOET GEDAAN EN AANGEMERKT WERDEN, DAT WY IN HET NAAVOLGENDE KORTELYK SULLEN AANTOONEN.

VOOR HET SWEET VOORT TE BRENGEN.

Voor de Sweet uitlokking werd vereist,

Werd vereist,

Dat men d'Algemeene Dingen laat voor als af gaan.

1. Dat, niet *als naa de voor afgegaane Algemeene Dingen de Heevige Sweet-Middelen werden gegeeven of ingenoomen,*

als men leesen kan by *D. Sennertus*, en *Ph. Gruling*. behalven in de Scherpe of alderscherpste Siektens, naamentlijk dewelke hunnen loop ras vol brengen, gelijk als in de Pest enz. want het Aderlaaten en het Buiksuiveren werden in de Pest, (een alderscherpste Siekte synde) t'eenemaal verbooden; en dus meede in andere Scherpe Siektens moeten de Sweet-Middelen voor de algemeene gaan, want sy dooden eerder een Mens, of sy verlaaten hem, voor dat somtyds alle de algemeene dingen syn in 't werk gesteld; want de Siektens van raauwe lymige en te gelijk door meenigte of hoedanigheid schaadende Sappen oorspronkelijk, werden door Sweet-Middelen alleen, niet ligt geneesen: want door den bystand van de Sweet-Middelen werd niet als den Wey, en alleen het dunste ontleedigd, maar het overblyvende werd t'saamen gedrongen; getuige hier van *Ar. van Villa Nova*, en aldus werd 'er niets als 't geene doet smelten, en dat het dikke lymige verdund uitgedreeven, en het Lymige en taaye, dat hardnekkige verstoppingen enz. is voortbrengende, werd op die wyse agtergelaaten. Derhalven moeten de lymige, taaye en raauwe vogten, verdund en gekookt, en door de Buiksuivering, soo het de nood vereist, uitgedreeven werden voor dat de Sweet-Middelen, *insonderheid de Heevige* werden gegeeven; en laat als dan te gelijk de Sweetdryvende Middelen, ontdoende en verdunnende, of met diergelijke gemengd weesen, op dat se te eerder souden aan het werk raaken, en de Siektens op die wys gelukkiger en genoeglijker verdreeven en weg genoomen moogen werden: waarom dat ook *Fernelius* gesegt heeft, dat men alleenlijk dat Sweeten voor profytelijk moet houden, het welke naa de Buiksuivering volgd, en 't welk naa dat de dikste stoffe van de Siekte nu ontlast is, het nog overige dunne door het uiterste van 't Lighaam uitdryfd. *Deselfde* gaat voort; welk Sweet in 't begin van de Siekte, of op welken anderen tyd, of voor de scheiding mogt uitgegaan syn, is te vergeefs en beswaarend, en waar aan dat geen waare scheiding van de Siekte mag werden toe betrouwd; indien derhalven het Sweet dat door de kragt der Natuur, of voor de uitdryving van de dikke stoffe van de Siekte, of voor de scheiding enz. uitgedreeven, te vergeefs is, is het veel minder aan de *Naavolgers der Natuur*, dat is aan de Ge-

Behalven in de Scherpe Siektens.

De Sweetmiddelen in slymige, taaye enz. Siektens, hoedaanig sy tegelyk moeten weesen.

Genees-Meesters toegelaaten, eer het Lighaam ontlast is Sweet-Middelen, *en wel heevige* voor te schryven.

2. Dat, *die een Sweet-Middel sal inneemen, Warm sy*; want dan syn de Sappen meer gesmolten en de Sweetgaaten des Lighaams meer open, en de ingenoome Sweet-Middelen werken dies te eerder uitgelokt; maar indien de Sieke koud is gebeurd meest tyds het tegendeel, en hy Sweet niet, of traag, of weinig.

Dat die een Sweet middel zal inneemen Warm sy.

3. *Dat hy met genoegsaame Deekens bedekt of omleid allengskens warm werde*; maar de Sieke moeten meede noodsaakelijk vermaand werden datse sig niet met al te veel Deekens overladen, want uit derselver drukking werden somtyds geen minder benaauwtheeden, als van het sterkste Sweet-Middel verwekt, waarom dat *J. Walaus* gesegd heeft, dat het veel beeter was de Deekens rondom als booven op het Lighaam te leggen, want dan blyfd d'ademhaaling vryer; jaa wy hebben dikwils aangemerkt dat 'er grooter benaauwtheeden en anxten voor het Hart, van te grooten meenigte Deekens die men op het lyf had gelegd, syn verwekt geworden (alhoewel het ingenoomen Sweet-middel de anxten en benaauwtheeden voor het Hart weederstonde,) als van een sterk Sweet-Middel aan de selve Zieke gegeeven, en de geseide toevallen niet teegenstaande, ooit syn voortgebragt.

En het Lyf genoeg met Deekens bedekt, maar niet te veel beladen sy.

4. Dat, *indien de Sweet-middelen onder een drooge gedaante syn ingegeeven, de Sieke dan te gelyk wat Warm Vogt inneeme*; want alsoo werd het Sweeten rasser en ligter voort gebragt; en op deese wys blyven de selve soo lang niet in de Maag, maar werden daar rasser uitgedreeven, en aan het werken gebragt; en de Vogten die men wil uitdryven, werden te gelijk en meerder geroerd, verdund en losgemaakt; en bygevolg ligter door het ingenoomen Sweet-Middel door de Sweetgaaten des Lighaams werden uitgedreeven.

Indien drooge Sweet middelen syn gegeeven, men daar naa eenige Vogt moet inneemen.

ONDER HET UITBREEKEN VAN HET SWEET IS HET GOED.

Onder 't uitbreeken van 't Sweet komt te pas.

1. *Dat het Sweeten allengskens, maar niet schielijk bewoogen werd, getuigd J. Walaus*; want de Natuur moet geleid, maar

Dat het Sweet allengskens

geroerd werde. geensins gedwongen werden, *laat alles van selfs vloeyen, en laat geweld van de saaken af blyven*: want op die wys souden de Sweet-Middelen seer groote Harts-benaauwtheeden, anxten enz. verwekken, sy souden de kragten seer breeken, en den Sieke verswakken; en alsoo soude den Genees-Heer het gewenste einde, naamentlijk een veilige en de geneuglijke geneesing niet verkrygen.

Wat te doen staat als het Sweet niet voor den dag komt. 2. Dat indien het Sweet-middel nu synde ingenoomen, en de Deekens van alle kanten om gelegd, *het Sweeten nog niet uit en breekt, aan den Sieken eenige Warme Vogtigheid gegeeven werde, of het geheele Lighaam te gelijk met het Hoofd bedekt zy*; anderssinds laaten wy tot verquikking van de Longe en het Hart, het Hoofd vry, gelijk wy booven hebben beweesen; en als den selven *J. Walaus* ook leerd. waarom dat ook het Warme Sand of gloeyende Keysteenen in Linnen Doeken en in Asyn nat gemaakt en gewonden, onder de Okselen en de Voeten gelegd, deese werking wonderlijk bevoorderen; ook belast ten dien einde *Fuchsius* verwarmende Stoovingen, naamentlijk Warmwaater in een Fles, of in een Blaas, of in een Kooperen of Aarden Pot te gebruiken, dat ook *Capivaccius* betuigd: want wy hebben somtyds aangemerkt, dat op deese wys het Sweet is uitgedreeven, dat door geene, alhoewel de allerkragtigste Middelen konde uitgedreeven werden; sie hier van dit Verhaal eener Siekte.

Een Man, naa een lang durige Siekte, Syn lust in volgende, Krygd een Buikloop en een Speecn Vloed. Is door een Aderlaating, een Pyn stillende Klisteer, Een Man ontrent Veertig Jaaren oud, naa dat hy van een hardnekkige Siekte, meest uit de booven Syde-Buik ontstaan, was geneesen, heeft sodaanig graatig beginnen te eeten, dat hy niet konde verssaadigd werden. Waarom dat hy den gantschen Winter door seer veel raauwe Oesters, en meer diergelijke dingen die maar aangenaam voor syn smaak waaren, daagelijks graag heeft genuttigd; waar op in den Lente-Tyd sodaanigen geweldigen Buikloop is gevolgd, dat hy alle daagen twaalf of meer maalen ter Stoel ging; hier quam daar en booven eindelijk een seer groote Ambeyen-Vloed by, dewelke door een ligte Aderlaating, met de volgende versagtende en pyn stillende Aarsspuiting en Besmeering van een Salf is weg genoomen; en de voorgeschreeven Aarsspuing is deese geweest.

Neemt

℞. *Rad. Alth.* ℥ß
Fol. Malvæ
Verbasci a mij
Flor. Pap. Errat.
pug. iij
Conc. & contus. coq.
in S. Q. Lact.
Dulc. ad ℥viij. *co-*
lat. adde
Therb. Venet.
Sevi Hircini, in duo-
bus Ovor. vitel. so-
lut. a ℥iij
Ol. Lil. Albor. ℥vj
M. F. Clyster.

Neemt Heemstwortel een loot.
Blaaden van Kaasjens.
Wolkruid, van yder een hand vol.
Klaprooſen drie Pugillen.
Geſneeden en geſtooten ſynde kooktſe in een genoegſame meenigte Soete-Melk, by het doorſygſel ſynde, 8. oncen, doe
Veneetſe Terpentyn,
Bokken Talk, in twee Doyeren van Eyeren ontdaan, van yder drie vierendeel loots.
Oly van Witte Lelien anderhalf loot.
Mengd het, en maakt'er een Aarsſpuiting van

Ook een Smeering, die hy uitwendig op de pynlijke plaats heeft gelegt.

℞. *Ung. Roſat.* ℥ß
Populei ℥j
Ol. Hyperic.
Roſar.
Nymph. a ℥ij
Vitel. Ovor. No. ij
M. F. Linimentum.

Neemt Salf van Rooſen een loot.
Popeljoen een once.
Oly van Sint Janskruid.
Rooſen.
Plompen, van yder een half loot.
Twee Doyeren van Eyeren.
Mengd het tot een Smeering.

En noch een Salf

Naa het gebruik van deeſe Genees-middelen is ook den Buikloop, aan de welke hy ontrent drie weeken had gegaan, opgehouden; en die geneeſen ſynde, hy aan Bachus ſig te veel toegeevende, is eerſt in een ligte Pyn van het Voet-Euvel, maar niet lang daar naa in een beſwaarende Pyn van alle de Leeden ſyns Lighaams gevallen; ik geroepen ſynde, heb hem de naavolgende Stooving om warm op ſyn Voeten te leggen, gegeeven.

Geneeſen geweeſt.

Daar naa Bachus dienende

Krygt hy de Jigt

Isdoor een Stooving.

℞. *Aq. Theriac. simpl.* ℥ij
Flor. Sambuc. ℥iv
Spir. Flor. Chamomil. ℥i ß
Acet. Vini Sambuc. ℥j
Camph. in Sp. Vini solut. 3ß
M.

Neemt Waater van Theriaac, het eenvoudige twee oncen.
Vlier bloemen 4. oncen.
Geeſt van Camille-bloemen anderhalf once.
Vlier Aſyn een once.
Campher in Brandewyn geſmolten een half vierendeel loots.
Mengd het.

Naa de tweede of de derde oplegging van deeſe Stooving, is de Voet Pyn verdweenen, waarom datſe ook op eenige andere plaatſen van ſyn Lighaam welke het meeſt pynelijk waaren, de Stooving hebben gelegd, maar te vergeefs; om hem te beſoeken weederkeerende, heb ik den naavolgende ſweetdryvende Leepeldrank gereed gemaakt.

Een Sweetdryvende en Pynſtillende Leepeldrank.

℞. *Aq. Rad. Angelic.* ℥ii ß
Flor. Sambuc.
Fanicul.
Ligni Saſſafr. a ℥j
Theriacal. ℥i ß
Antim. Diaph. 3ß
Sp. Sal. Ammon. Aromat. gt. xxx
Cochlear. 3i ß
Laud. opiat. gr. ij
Syr. pap. Errat. ℥j
M.

Neemt Waater van de Wortelen van Angelika derde half once.
Vlier bloemen.
Fenkel.
Saſſafrashout, van elks een once.
Theriaac, booven beſchreeven, anderhalf once.
Sweet-dryvende Antimoni-Kalk een half vierendeel loots.
Geeſt van Salmoniac geſpeceryd, meermaal aangehaald xxx. druppels.
Leepel Blaaden, anderhalf vierendeel loots.
Laudanum Opiatum. 2. Greinen.
Sy-

Syroop van Klaprooſen een once.
Mengd het.

Van deeſen Drank heeft hy Ses-maal 's Daags drie Leepels vol ingenoomen, maar daar en is geen Sweet opgevolgd, en hy heeft geen verligting gevoeld. Waarom dat ik den naavolgenden Brok 's Avonds met oude heet gemaakte Rynſe-Wyn, in de welke het verſſe buitenſte Geel van Citroenen was geweekt, hem heb ingegeeven.

℞. *Electt. Diaph.* ʒi ß
Beſoard. miner. ϑj
Croci optim.
Sal. Prunel. a gr. vj
M. F. Bol.

Neemt van het Sweet Electuary anderhalf vierendeel loots.
Bergſtoffig Teegengift een Scrupel.
Van de beſte Saffraan.
Sal Prunel, van yder 6. Greinen.
Mengd het, en maakt 'er een Brok van.

En een Sweet Brok.

's Morgens weederom koomende, heeft den Lyder verhaald, dat hy den Nagt ſonder Slaapen of Sweeten had door gebragt, en dat hy tweemaalen met krimpingen had afgeweeſt, waarom dat ik hem den naavolgenden Drank, om op de ſelfde wys te gebruiken heb gegeeven.

℞. *Aq. Card. bened.* ʒi ß
Fœnicul.
Rad. Angelic. a ʒj
Theriacal.
Spir. Diaphor. a ʒv
Nitr. Dulc. aromat. ʒß
Laud. Opiat. gr. iij
Antim. Diaph. ϑij
Ol. Macis ſtil. gt. j
Syr. Pap. Errat. ʒj
M.

Neemt Waater van Gefeegende Diſtel, naa een genoegſaame giſting overgehaald, anderhalf once.
Fenkel.
Angelika Wortel, van elks een once.
Theriaac.
Sweetdryvende Geeſt, van elks vyf vierendeel loots.
Laudanum Opiatum. 3. Greinen.
Sweet-dryvende Antimoni-Kalk twee Scrupelen.

Mitsgaders met een kragtiger Sweet Drank.

Oly van Foelie overgehaald een druppel.
Syroop van Klaprooſen een once.
Mengd het.

En Sakjens met heet Sand onder d'Okſelen gelegd.

Naa dat hy deeſe had ingenoomen, heeft hy een weinig geſweet en geſlaapen, en veele Winden gelooſt, en daar naa geen Sweet meer vernoomen. Om welke reeden ik heb belaſt dat men hem Sakjens met Heet-Sant onder de Okſelen en de Voeten ſoude leggen, ſynde den laatſten Drank hervat, dien hy op deſelfde wys als den eerſten en ook als den tweeden heeft gebruikt; en daar naa een overvloedig Sweet, met de grootſte verligting van de beſwaarende pyn aller deelen ſyns Lighaams gevolgd, en daar naa is de Sieke in het kort geneeſen: behalven dat hy niet alleen over verminderde, maar ook over verlooren Eet-luſt ſeer klaagde, hebben wy voor hem eerſtelijk deeſen Kruidwyn, en daar naa meede de naavolgende Drank voorgeſchreeven.

Heeft hy ſterk geſweet en is geneeſen.

Als dat hy daar naa voor ſyne verlooren eetons-luſt.

Een Maag Kruidwyn

℞. *Rad. Zedoari*
Enul. Camp.
a ℥iij
Galang.
Calam. Aromat.
a ℥ij
Fol. Menthæ
Major. Nobil.
a m. j
Sem. Carui
Fenicul. a ℥iij
Cinam. acut. ℥j
Spicæ Nard.
Cardam. minor.
Cort. Aurant. Recent.
a ℥ij
Conc. & contuſ. affunde

Neemt Wortelen van Zedoar.
Alant, van yder drie vierendeel loots.
Galega.
Kalmus, van yder een half loot.
Blaaden van Kruismunt.
Edele Majelein, van elks een handvol.
Saad van Carwey.
Soete Fenkel, van elks drie vierendeel loots.
Scherpe Kaneel een once.
Spica Nardus.
Kleine Cardemom.
Het buitenſt van verſſe Oranje ſchillen, van elks een half loot.

Ge-

Vini Gallici pint. iv.	Gesneeden en grof gestooten, en in een steene kan gedaan synde, gietter by Ses pinten Franse Wyn.

Naa een genoegsaame weeking, heeft hy van deesen Kruidwyn tot drie once toe, (synde voor af by elken gift eerst twaalf druppelen van den naavolgen Oliagtigen Geest gedaan,) driemaalen des daags ingenoomen.

℞. *Spir. contr. Præcord. anxiet.* ℥ij *Ol. Menthæ gt.* xij *Elix. Prop. Paracel.* ℥i ℔ *M.*	Neemt Geest teegens de benaauwtheid voor 't Hart een half loot. Oly van Kruismunt Gedistill: in den geseiden Geest gesmolten xii. druppelen. Elixir Proprietaat van Paracelsus anderhalf vierendeel loots. Mengd het.	Een Geest.

℞. *Aq. Menth.* ℥iij *Spir. Stomach.* ℥ß *Salis Dulc. gt.* xxv *Extr. Absint:* *Tinct. Stomach. a* ℥ij *Syr. Menthæ* ℥j *M.*	Neemt Waater van Kruismunt drie oncen. Geest voor de Maag een loot. Soete Geest van Sout xxv. druppelen. Afverwsel van Alsem. Voor de Maag, van elks een half loot. Syroop van Kruismunt een once.	Mitsgaaders een Maag Drank gebruikt heeft.

Door de hulpe van deese Genees-middelen is de Eetenslust weederom gekoomen, en hy heeft de genuttigde Spys seer wel verteerd.

3. Dat, *soo lang als het Sweet uitbreekt, by geen koude Drank of Spyse neeme*, soo als *Quercetaan* leerd, de koude Drank gedronken belet het wyder uitbreeken van het Sweet; want de Warmte werd van de omtrek naa de Maag weggerukt, op dat ik

Terwyl 't Sweet uitbreekt geen koud drinken te nuttigen.

ik soo spreeke, en de Natuur werd als uit haar werk te rug getrokken, en aldus blyft het Sweeten omtrent de Huit stil staan, en daar werden beswaarende Pynen verwekt, en de Koorts en een seer groote koude niet selden daar uit voortgebragt; jaa vervaarlijke toevallen (gelijk als met ons de meeste *Konst-Oeffenaars*, buiten twyffel hebben aangemerkt,) somtyds voorgeene, alhoewel de kragtigste Genees-middeelen wykende, komen 'er dan dikwils t' ontstaan: het selfde sy van de Spys gesegd, dewelke of ongekookt in de Maag blyfd, of sodanig uit de Maag werd gedreeven; of d'uitbreeking des Sweets werd opgehouden.

Dat het uitgebroken Sweet met geen koude Doeken werde afgeveegt.

4. *Dat het uitbreekend Sweet geensins met koude doeken afgeveegt werde*, getuige *Ph. Gruling*: want de Sweetgaaten des Lighaams souden daar door sodaanig verstopt werden, dat 'er geen Sweet meer naa soude volgen; en niet anders als swaare sinkingen, beswaarende pynen, of meer swaarder toevallen souden veroorsaakt werden.

Dat ook niet het Sweet in al te groote meenigte uitgelokt werde.

5. *Dat 'er niet al te veel moet uitgedreeven werden*; waarom *deselfde* te regt heeft vermaand, dat men neerstiglijk dient agt te geeven, dat wy in het Sweet te dryven niet al te rykelijk moogen syn: want indien het Sweet al te veel is, soo verswakt het de kragten seer, ontdoet het Lighaam en Teert het uit: waarom dat het gemaklijker is dikwils maatiglijk het Sweet te dryven, als door een Sweet-Middel, dat de maat te buiten gaat, en de kragten onder de voet te smyten. Hier van schynen de sulke ver af te dwaalen, dewelke seggen, dat een Sieke dewelke een seer swaare siekte heeft, behoord (wel met Deekens van alle kanten gedekt synde,) vier of vyf uuren geduurig te Sweeten, daar nogtans op het hoogste twee uuren voor een maal te Sweeten de Naatuur en d'ondervindinge leeren genoeg te syn: en *Quercetaan* verbied *het veelvuldig Sweeten, te weeten boven den tyd* van twee uuren uit te strekken, scherpelijk; op dat niet misschien, *segt hy*, de kragten van den Sieke te veel souden verswakt werden; dat *Palladius* meede bevestigd, seggende, dat de ontlastingen dewelke door *onmaatige* en langduurende Sweetingen geschieden geensins voordeelig syn, op dat niet het profytelijke en onprofytelijke te gelijk werde uitgedreeven; waarom dat ook *Fuchsius* heeft geleerd, dat men eeniglijk

in

in het Sweet uit te leiden (of meede in alle andere soort van ontlastingen) diend sorg te draagen, dat het niet onmaatig sy, en de kragten geheelijk neer en werpe: want alle ontlastingen de welke tot het uiterste toe loopen noemt *Hippocrates* gevaarlijk, *in de* 3. *Kortbondige Spreuk het* 1. *Deel.* wy leesen egter by *A. Parée*, dat het einde van het Sweeten niet en is bereikt, voor dat de kragten beginnen ontdaan te werden, of dat de uitvloeyende vogt begint koud te werden. Wy oordeelen veiliger en genoeglijker de eerste manier om 't Sweet uit te dryven, naamentlijk allengskens, maar niet altemaal te gelijk, wanneer men moet doen Sweeten: want op deese wys, werden de kragten niet weg-genoomen, maar sy werden eerder daar door vermeerderd, nog daar en werd soo merklijken verlies van Geesten niet verwekt, maar de Sieken werden eerder versterkt, en altyd veiliger geneesen; *want de Natuur moet geleid, maar geensins gedwongen werden; het is ras genoeg, indien 't maar wel genoeg is.*

Want alsoo ontlastingen die te veel syn, syn quaad

6. *Onder het Sweeten* (insonderheid in de Peste) *diend voor al die sorg gedraagen, dat hy somtyds naauwkeuriglijk met Warme Doeken werde afgedroogt*, en dat naa dat afdroogen eenig versterkende Sop of Nat van de Sieke werde genuttigd; gelijk als eertyds *Quercetaan* heeft gewild; waarom ook onse Landgenooten het tot een Spreekwoord is: *veel Sweeten, sonder Eeten, is den weg naa 't Kerkhof.*

Dat het Sweet afgeveegd synde, een versterkend Sop of Nat gegeeven werde.

NAA DAT HET SWEETEN GEDAAN IS, IS HET NOODSAAKELYK.

Naa dat het Sweeten over is, is het goed.

1. Dat, *het ophouden van meer te Sweeten geensins te schielijk, maar allengskens geschied*, getuige *J. Waléus*: want daar souden anders ligtelijk swaare sinkingen, knagende pynen en ook beswaarende koortsen, enz. uit onstaan; waarom dat ook *Joubert* heeft gesegd, dat in de sinkingen (in dewelke het Sweeten bysonderlijk helpt) het lighaam noodsaakelijk allengskens moet laauw werden, op dat alsoo het Sweeten allengskens, maar niet schielijk *verminderd werde, want al te schielijke verandering is quaad.*

Dat hy allengskens uit het Sweeten schede.

Dat men de natte Hembden met droge warme verwissele.

2. *Dat de Hembden door het Sweet nat geworden altyd met een warm gemaakte gewisseld werden*, want seer swaare en vervaarlijke toevallen volgen somtyds van koude Hembden naa het Sweeten. Waar aan de naavolgende Aanmerking gesag sal bysetten.

Een Man naa veelderley Pynen.

Een Man van ontrent Sesendertig Jaaren, Galagtig synde, terwyl dat hy met knaagenden pynen die syne Armen meest tyds aantastede was besogt, klaagde meest altyd over hardlyvigheid, maar deese pynen van selfs wijkende, ging hy daagelijks twee of driemaalen af; waarom dat hy verscheide Koeldranken en Gal-Buikstuiverende Middelen heeft ingenoomen, en heeft hem tweemaalen doen aderlaaten, maar alles te vergeefs; dog ten laatsten de pynen, sonder daar yets voor te doen, gestilt synde, en hy wel en bequaam aftrek hebbende, werd hy door een geduurige alle daagse koorts ontrent ten negen of tien uuren 's avonds verheffende aangetast; de geleide pynen swaarlijk steekende, den dorst dringende, met benaauwtheid voor 't Hart, en een kloppende pyn des Hoofds en der Lendenen. Waarom dat hy op syn eigen houtje een Braakmiddel heeft ingenoomen, en hy heeft veele lymige en insonderheid Galagtige Vogten uitgebraakt; naa welk braaken, heeft hy niet alleenlijk over knaagende pynen in syne Armen, maar die ook alle de deelen synes Lighaams seer vinnig plaagden, geklaagd. Waarom dat ik by hem gehaald synde, den Sicken seer benaauwd, en koorsig, en syn Lel in de Keel een weinig met de Sprouw beset, en dat hy in geen vier daagen had afgang gehad, heb gevonden. Als ik d'oorsaak deeser toevallen soude naaspeuren, hebben d'Omstaanders aan my het geseide verhaald. Ik heb derhalven eerstelijk de naavolgende Aarsspuiting, en een Sweet-Brok, en het Afkooksel van Knollen met soet Wey, in de plaats van met gemeen waater bereid, voor geschreeven.

Een Braak Drank ingenoomen.

Waar van de Pyn Koorts, benaauwtheid, toe neemende

Hem een Klisteer is gezet.

℞. *Decoct. Emol. & Carm.* ℥viij
Elect. Diaphæn. ℥j
Ol. Lilior. Albor. ℥ß

Neemt gemeen versagtend en Windbreekend Afkooksel viij. once.
Conserf van Dalen 1. once.
Oly van witte Lelien 1. loot.

Steen-

Sal. Gemmæ ʒ ß
M. F. Clyster.

Steenſout een half vierendeel loots.
Mengd het, en maakt 'er een Aarsſpuiting van.

℞. *Elect. Diaphor.* ʒj
Beſoard. Miner. *gr.* xij
Croci Optimi gr. vj
M. F. Bol.

Neemt Sweet-dryvende Electuarii hier booven voor geſchreeven 1. vierendeel loots.
Bergſtoffig Teegengift 12 greinen.
Van de beſte Saffraan 6 greinen.
Mengd het, en maakt 'er een Brok van.

Hy heeft een Sweet dryvende Brok.

Weeder gekeerd ſynde, klaagde hy over Droomen; en verhaalde dat hy van de Aarſſpuiting tweemaalen had afgeweeſt, en met weinig verligting had geſweet; waarom dat ik den ſelfden Brok heb vernieuwd, en dit Melkje voorgeſchreeven, van het welke dat hy ſomtyds een dronkje heeft ingenoomen.

℞. *Hord. Mund. ad Crep. coct.* ʒj
Amygd. Dul. Excort. ʒ ß
Sem. Pap. Albi ʒij
Emulg. cum S. Q. Aq. Decoct. Hord. ad ʒxiv. *colat. adde*
Syr. Violar. ʒj
Aq. Fenic.
Cinam. a ʒ ß
M.

Neemt Gepelde-Gerſt tot berſtens toe gekookt 1. once.
Soete gepelde Amandelen 1. loot.
Saad van Witte Heul een half loot.
Maakt daar van met een genoegſaame meenigte Gerſtewaater en Melk, tot xiv. oncen.
doe 'er by
Syroop van Violen 1. once.
Waater van Fenkel.
Kaneel, van elks 1. loot.
Mengd het.

En een Melk ingenoomen.

Naa dat hy daar van ſagtelijk met verligting had geſweet, en ſoetelijk geſlaapen, heb ik den geheelen Mond met ſeer witte Sprouw beſet gevonden: waatom dat ik het ſelfde heb belaſt te hervatten; maar als doen is 'er een weinig meerder

Hy heeft ſeer wel geſweet.

Sweet opgevolgd, van't welke als hy seer nat was, heeft hy begeerd dat men hem een koud Hembd soude aandoen, en hy heeft koud Bier in de plaats van de Melk, gedronken, waar van hy binnen een uur over seer groote koude, benaauwtheid voor 't Hart, de voornoemde pynen alle de deelen syns Lighaams weederom aantastende, jaa over een onmagt in de beweeging klaagde; gehaald synde, heb ik vernoomen dat het alles met hem slimmer wierd, waarom dat ik hem den voornoemden Brok aanstonds om te gebruiken heb gegeeven, na dat ik de Saffraan tot een half, en het Berg-Stoffig Teegengift tot een scrupel toe had vermeerderd: maar daar en is geen Sweet met allen opgevolgd; ik 's avonds weederom koomende, heb geen Sprouw, maar hem met een seer swaare verheffing van koorts, meer benaauwtheid voor 't Hart, en seer wreede pynen enz. gevonden: wat dat hy daar naa om te sweeten mogt inneemen, soo en is 'er geen uitbreeking van sweet opgevolgd; en naa dat hy lang had plat te Bed geleegen, altyd klaagende over de pyn van syne Armen en Leeden, (wel niet soo seer knaagende als beswaarende) en over eenige onmagt in de beweeginge, is hy eindelijk in de vierde Maand geneesen; *wat en konnen natte Hembden van het sweeten of 't selve nog niet ophoudende teegens koude verwisseld, niet uit werken!*

Maar hebbende in het Sweeten selfs koud linnen aangedaan,

Heeft hy de selfde, en noch meer Pynen gekreegen.

Waar naa de Sprouw is verdweenen.

En hy is niet voor in de vierde Maand geneesen.

3. Dat *den Lyder* van de ingenoomen Sweet-Middelen genoegsaam Sweetende, met Deekens en Gordynen van sig te werpen en open te schuiven, *syn naakte Lighaam niet aan de koude lugt blout en stelle:* maar naa een sagte afwassing overal van het Sweet, *gerustelijk in syn Bed met nieuwe Laakens en Deekens maar ligt gedekt blyven, en alle aanraaking van de koude lugt vermyden, naa het verhaal van Ph. Gruling.* De reeden daar van siet in het voorgaande.

Dat hy naa het uitbreeken van het Sweet syn naakte Lighaam aan de koude lugt niet blood geeve.

4. *Dat het Sweeten gedaan en over synde, indien de kragten van de Sieke by geval hem mogten begeeven, deselve met versterkende spysen vol goede sappen en ligte kooking, en met hartsterkende Geneesmiddelen te versterken, niet werde versuimd;* andersins werden de kragten ten hoogsten verswakt, wanneer sy insonderheid dienen bewaard te werden, en het lighaam seer vermoeid, gelijk wy leesen by *Hippocrates.*

Dat het Sweet over synde door versterkende Spys vol goede sappen, als meede door hartsterkende dingen versterkt werden.

5. Dat

5. *Dat, indien het Sweeten te veel is, en het geduurig uitvloeid aanſtonds verſterkende, wrangagtige en een weinig t'ſaamen-trekkende enz. dingen gegeeven werden*; als daar ſyn Rood-bloedkoraal bereid, Syroop van Porcelein, en allerley Middelen uit Kaneel of Porcelein enz. toegemaakt; als meede Confectie van Hyacinten, Kaneel-waater, Weegbree-waater enz. maar men dient ſig noodſaakelijk van alle Geeſtagtige, Vlugge, en diergelijke, het Bloed en alle de Sappen nog meerder verdunnende en ontdoende, en gevolglijk nog meer Sweet voortbrengende dingen, te wagten.

Maar indienſe te veel ſyn, laat dan verſterkende t'ſaamentrekkende gegeeven werden.

Het luſt my in't voorby gaan de verſchillen en teekenen van het Sweet, *inſonderheid het geene van ſelfs uitbreekt* hier by te voegen, en met weinige aan te toonen, welk dat goed, en welk quaad van de voornaamſte Schryvers werd genaamd.

Want een ander Sweet is *algemeen*, het welk van het geheele Lighaam afvloeid, en *te kennen geeft dat de ſiekte over't gantſche Lyf verſpreid is*; waarom dat ook den *Ouden Man in de* XXXVIII. *Kortbondige Spreuk het 4. Deel* heeft geſegd; dat in welk deel des Lighaams het ſweet is, het te kennen geeft dat aldaar de ſiekte is; indien derhalven het Sweet algemeen is en van het gantſche Lighaam afvloejende, is het een algemeene en het geheele Lighaam beſettende ſiekte; ſomtyds eenig deel van't Lighaam; een ander is *byſonder*, het welke de ſchaadelijke ſtoffe, in dat deel waar uit datſe vloeid, of by de hand te weeſen, of geweeſt te hebben, of nog te ſullen weeſen (gelijk als uit *Hippocrates* nu is aangetoond) te kennen geeft: of voorwaar, het geene buiten de ſiekmaakende ſtoffe ontrent den *Nek*, *het Voorhoofd*, *Borſt*, *enz. verſchynd*; ander Sweet is *warm*; ander *kond*; ander *weinig*; ander *veel en overvloedig*: ander is *ſout*, ander *ſmaakeloos*: ander is *ſagt en ſoet*, ander *ſcherp en ſtinkende*, naamelijk naa de hoedaanigheid van de ſtoffe, dewelke de Natuur door het ſweeten uitjaagd: ander Sweet is *dun* en *waaterachtig*, hoedaanig het meeſt tyds van de geſonde is; ander *lymig*, het welke of de weinigheid van de ſtoffe, of een lymige ſtoffe aanwyſt; ander *dik*, het welke of de ruimte van de doorgangen of de dikte der ſappen of de openheid der ſweet-gaaten betuigd.

Verſchillen en teikenen van het Sweeten.

Het Sweeten werd in alle ſcherpe ſiektens het beſte en heilſaamſte

Welk Sweet dat het beste is.

saamste geoordeeld, indien het op de scheydaagen, (sie hier van *de* XXXVI. *Kortbondige Spreuk het* 4. *Deel*,) uitbreekt, en de koorts volmaaktelijk weg neemd; maar het is ook goed, het welke over het geheele Lighaam synde, aan den Mens syn siekte draaglijker maakt, als wy leesen by *Hippocrates*. als meede indien het *warm* uitbreekt, gelijk als *F. Joel* heeft geleerd. Waarom dat ook *Hippocrates* heeft gesegt, dat die warm sweet sweeten, rasser, maar die het koud sweeten, langsaamer geneesen werden; maar *allerslimst* is het koude, en dat alleenlijk het Hoofd en Aangesigt en den Hals aan doet; want het de langduurigheid en het gevaar van de siekte te kennen geeft; waarom dat het in een scherpe koorts de Dood, maar in een sagte siekte de langduurigheid derselve te kennen geeft, gelijk als *Hippocrates in de* XXXVII *Kortbondige Spreuk het* 4. *Deel* getuigd. Jaa dat naa het sweeten een grilling ontstaande, quaad is, heeft *Deselfde in de* IV. *Kortbondige Spreuk het* 7. *Deel* gesegt, dat men meede betuigd ziet by *C. Celsus*; ook noemd den *Onden Man* dat Sweeten quaad, het welk de koortsige overkomt, de koorts nogtans niet ophoudende, *in de* 56. *Kortbondige Spreuk het* 4. *Deel*, want de siekte werd uitgesteld, en het beteekend seer veel vogtigheid.

Wat veel Sweet te kennen geeft.

Seer veel Sweet, warm of koud, altyd vloeyende, wyst aan dat 'er veel vogt in 't Lighaam is, en dat een sterke naa booven, maar een swakke naa beneeden diend ontlast te werden; maar het sweeten in de slaap, dat het Lighaam met te veel spys is opgevuld geweest; dog indien sulks aan ymand de welke spaarsaamer spys nuttigt gebeurd, toond het aan dat hy ontlasting van nooden heeft; indien een gesonde onmaatig sweet, voorsegt het een siekte, in den Soomer minder; maar in den Winter meerder, als geleesen werd by *Hippocrates*.

VIII. HOOFD-STUK.

VAN DE PIS-DRYVENDE MIDDELEN.

Van de Pis-dryvende Middelen.

De Nieren syn tot dien einde geschaapen, dat dat geene, het welke Wey- en Waateragtig enz. in het Bloed is, derwaarts werd gedreeven, en door een afscheiding en als een soort van door

door klenſſing gelijk als geſcheiden werd, en de nu doorgeſygde Wey- en het Waateragtige enz. naa de Blaas door de Nieren werde needergeſtooten, door de welke het uit het Lighaam werd gelooſt, en Pis genaamd: de Gences-Middelen, de welke deeſe werking bevorderen, en met de ſtilſtaande waateragtigheid t'ontdoen, te ſmelten, te verdunnen enz. ſulks in het Lighaam voortſetten, werden gemeenlijk *Pis-dryvende* genaamd.

Derhalven ſoo ſyn de *Pis-dryvende Middelen*, *dewelke maaken dat de Wey meerder van het Bloed geſcheiden*, en dat meer andere vogten enz. verdund ſynde, te gelijk met den Wey *door den Pisgang werden uitgelooſt*: want alhoewel door de Blaas en den Pisgang voornaamentlijk de Waateragtige en Weyagtige Vogt, dewelke van den Drank enz. overig is, en met het Bloed eerſt werd vermengd, of langs een weg die nog onbekend is, misſchien door de Nier-Doosjens by *Caſſerius* genaamd, werd voortgedreeven, en aldus by de Nieren ſelfs, en voorts door de Pisbuiſen in de Blaas enz. ontlaſt, en de Nieren, Blaas, en de Vaaten daar toe dienende inſonderheid werden gereinigd, ſoo konnen nogtans ook door dien ſelfden weg de andere verdunde Vogten, inſonderheid de Wey-agtige, Suure, Galagtige, de dunne Slym, jaa ook den Etter enz. ontlaſt en het geheele Aaderlijk en Slagaaderlijk geſlagt geſuiverd werden. Wat Pis-dryvende middelen zyn.

Wy konnen met geen ſtilſwygen voor by gaan, dat naamelijk de Pis verwekkende van de eigentlijk geſeide *Pis-dryvende-middelen* verſchillen; want de Pis te verwekken is yets algemeen, en daar ſyn veele dingen de welke de Pis gaande maaken. Maar de *Pis-dryvende ſyn tweederley, eigentlijk en oneigentlijk* ſoo genaamd; de eigentlijke, dewelke ook Pis-dryvende by uitneementheid werden genaamd, ſyn *warm* en droog, jaa van fyne deelen en meeſt tyds *ſcherp*; dewelke het Bloed ook verdunnen, ſmelten en vloeibaar maaken, en den Wey van het ſelve afſcheiden; daar ſyn nogtans *eigentlijk ſoogeſeide Pis-dryvende middelen*, dewelke in warmte en droogte enz. maatiger ſyn, jaa ſommige ſyn en vogtig ende koud, maar van een fyne ſtoffe: *oneigentlijk geſegde*, ſyn die, *dewelke of een overvloedige waateragtige ſtoffe verſchaffen*, dewelke daar naa, naa de Nieren werd voortgedreeven, en dewelke ſy in de Pis-Buiſen door de Teepçk- Hoe veelderley de ſelve ſyn. En hoe datſe werken.

pelwyſe Kliertjens, die met ſeer enge gaatjens doorboort ſyn, doorſygen: van de welke het daar naa door de Pis-Buiſen in de Blaas, gelijk al in den Pis-pot des Lighaams, werd afgeſonderd, of *de Vogten*, dewelke in de Nieren of in de weegen derwaarts heenen ſtrekkende ſyn, *veegen ſy af, en verdunnen ſy enz.* of *ſy doen het beide*; naamelijk ſy verſchaffen ſeer veel waateragtigheid, en ſy hebben de kragt om te verdunnen, en de andere: aftevaagen enz. hoedaanige dat ſyn ſommige Suur-waateren, Wey van Melk, enz.

Wat men in de Pis-dryvende moet aanmerken.

Merkt, dat ſoo dikwils als het van nooden is om den Pis te roeren, elk daar toe niet eeven bequaam is; want by aldien de dikke Vogten, dewelke moeten ontlaſt werden, ſtilſtaan, koomen de Pisdryvende alleen te pas: want indien de ſulke hier werden in 't werk geſteld, dewelke alleenlijk den Pis vermeerderen, ſouden noodſaakelijk de verſtoppingen werden vermeerderd. Dus helpen de *Pis-dryvende* de Waaterſugtige, aan de welke ſoo by aldien ymand Pis dryvende en het Waateragtige te gelijk vermeerderende wilde geeven, ſoude hy deſelve ſeer beſchaadigen. Ook koomen de *Pis-dryvende* als dan te pas, wanneer dikke vogten in de Aaderen hangen; want deeſe vermoogen ſy te verdunnen en uit te leiden: maar de welke alleenlijk den Pis beweegen, met een waateragtige ſtoffe te verſchaffen, koomen voor de ſodaanige quaalen te pas, dewelke gemeenelijk uit dikke en aangebrande vogten ontſtaan: want de ſulke maaken ſy door de bymenging van waater vloeibaarder.

Wanneer menſe moet voorſchryven.

Sy werden gemeenelijk *voorgeſchreeven naa dat de algemeene dingen ſyn voor afgegaan*; derhalven moet men altyd de Buikſuiverende laaten voor afgaan, de verſtoppingen ter oploſſen, en dat in de weg is weeren; want veel en overvloedige Vogt ſoude niet gemaklijk door den Pis ontlaſt werden, en men had te dugten, datſe door haare meenigte, terwyl datſe naa naauwe weegen vloeid, deſelve ſoude verſtoppen, en ſig ſelven en andere Vogten den doorgang ſluiten, en ſeer ſwaare toevallen verwekken: ſynde dan derhalven het begin van de ſiekte voorby, en de meenigte van de ſchaadelijke ſtoffe door het Buikſuiveren enz. weg-genoomen, de dikke door verdunning enz. geweerd, koomen ſy ten hoogſten te pas; maar geenſins en koomen de warme Pis-dryvende-middelen, inſonderheid voor die de welke

warme

warme en drooge quaalen hebben, (als in Brandende-koortsen, Teeringagtige en Uitgemaagerde) te pas. Want de warme Pisdryvende-middelen souden met te verwarmen en te droogen enz. niet anders als de quaal vermeerderen; ook soo is het Waater af te dryven schaadelijk, by aldien de Nieren, de Blaas, en derselver vaaten en weegen verswooren ofte ontsteeken syn, gelijk als wy leesen by *F. Joel.*

Met regt werden dieshalven *de Pisdryvende Middelen*, onder die geene, dewelke de in hunne hoe veelheid of hoedaanigheid schaadende Vogten *ontlasten*, vermeld en opgeteld. Want dikwils lost de Natuur de schaadelijke vogten enz. door den Pis. En door hulp der Genees-konst met het geeven van Pisdryvende Middelen, 't sy *eygentlijk* of *oneigentlijk* alsoo genaamde, konnen verscheide en bedorve Vogten uit verscheiden deelen *(als de algemeene syn voor afgegaan)* gesuiverd werden; insonderheid als de overvloed der Vogten een verstopping maakt ontrent de Nieren, de Blaas, en het Bultigedeel van de Leever: want dat deese deelen door geene doorgangen gemaklijker als langs de weegen van den Pis konnen ontlast werden, getuigd *Galenus.* Wat dat sy uitregten

Deese *Pis-dryvende Middelen*, syn van veelderley Aart, want sommige syn *Berg-stoffig*, eenige *uit de Dieren*, andere weer van de *Gewassen*; van de welke wy de deftigste, soo eenvoudige als t'saamen-gestelde, eigentlijke en oneigentlijke geseide Pisdryvende kortelijk sullen optellen.

Onder de *eigentlijk soo geseide eenvoudige Pis-dryvende Middelen*, en dat wel van de *Warme* Gewassen munt derhalven uit, *Eerstelijk van de Wortelen*; de Wortelen van Eppe, wilde Peeper-wortel, Raket, Prang-wortel, Pieterselye, Radys, witte Steenbreeke, enz. *Ten tweede uit de Blaaden en Kruiden*; van de Eppe, Kervel, Hondsdraf, Laurier, Lavas, Maater, (de welke in de Quaalen der Nieren seer deftig is; want het is om den Pis en om andere onsuiverheeden der Nieren en van de Blaas uit te dryven het beste Genees-Middel, hebbende naa de getuigenis van *Montagnaan* een vermoogen booven alle andere Pis-dryvende-Middelen;) Sterkers, Ossebreeke, Pimpernel, Wynruit, Salie, Witte Steenbreeke, Netelen. *Ten derden van de Bloemen*; Bloemen van Kamillen, Brem, Violen, (en wel insonderheid het Geele dat in de Bloemen van de Purpere Violen Onderde Pis-dryvende eenvoudige eigentlyk geseide. Welke uit munten. en dat wel onder de Warme, Wortels. De Blaaden. Bloemen

Saaden werd gevonden) van Sint Jans-Kruid, en Vlier. *Ten vierden uit Saaden*; Saad van Anys, Eppe, Kervel, Raket, Lavas, Vrugten Sterkers, Pieterſely, Radys, Steenbreeke, Moſtaart, Roomſe Netelen. Vrugten; de Jooden-Kerſſen, Jenever-Beyen inſonderheid den Geeſt en Oly daar uitgediſtilleerd. *Ten vyfden uit de Houten*; Houten Graveelhout, Saſſafras, Eſſen en Tamaris-hout, Gommen mitsgaader *de Schellen* van Citroenen, en Oranjen Appelen, enz. *Ten ſesden de Gommen*; Ammoniac, Kampher, Barnſteen, Terpentyn, de welke alle afvaagende geſegd werden, desſelfs Geeſt en Hars ſteeken uit in 't uitdryven, want de Hars regt dikwils veel uit, indienſe in de gedaante van Pillen, in een groote meenigte werd gegeeven, en dat 'er lang in desſelfs gebruik werd aangehouden; op welke wys wy een Godgeleerde, van een verſweering der Nieren geneeſen, hebben gekend. *Ten ſeevende* Dieren *uit de Dieren*; Steenen van Baars, Krecfts Oogen, bereide Aardwormen, bereide Piſſebedden ſetten het beſwaarlijk Piſſen louter voort, indienſe naamelijk in Rynſewijn klein gewreeven werden gedronken, of dat derſelver Poeder op die wys werd ingegeeven; derſelver Bereiding ſie in de Genees-konſt Oeffening van *D. Sennertus*: Gebrande Eyers-Schnalen, ſyn meede voorwaar van veel kragts met Rynſewyn ingegeeven ſynde; Spaanſe-Vliegen, maar datſe op deeſe voorwaarden werden gegeeven. 1. Niet als naa dat alle andere middelen ſyn verſogt en niet en helpen. 2. Niet als met een ſeer kleine Gift. 3. Niet anders als met andere dingen de ſcherpigheid van de Spaanſe-Spaanſe Vliegen eenigſins maatigende, gelijk als met Vet Kalfs-nat enz. Vliegen met wat voorhoede in te geeven gemengd ſynde; want ſy verwekken niet alleen een Brandende Pis en moeilijkheid in 't waater-maaken, maar brengen ook aan de Nieren en aan de Blaas groote ſchaade toe, jaa ſy verwekken ook het Bloed Piſſen; ook ſelfs alleen door het uitwendig gebruik, getuigen *Fernelius*, *Platerus*, *Schenkius*, *&c.* *Ten agſten uit de Berg ſtoffen*; Jooden-ſteen, Graveel-ſteen, Mineralia welke ſoo wel uit als inwendig gebruikt, geſegd werd wonderen te konnen uitregten; Sponſſen, als meede Wyn-ſteen Sout, en het gemaakte Salmoniac enz. Maar *minder Warm*, jaa ook *Koude* werden genaamt; *Voor eerſt van de Wortelen*, van Heemſt, Kruis-diſtel, Kaasjens-blaan, Mee-krap, Muiſendoorn, Aſpergen Gras, Plompen, dat deeſe niet alleen de

Steen-

Steen der Nieren ſoude uitdryven, maar ook te gelijk de Pis-buiſen en Pis doorgangen ſoude wyder maaken werd gemeenelijk geloofd. *Ten tweede de Blaaden* van Suuring, Aardbeyen, Gras, Lattouw, Glas-kruid, Porcelein. *Ten derde Bloemen*; van Boonen, Brem, Lever-kruid, Kaasjens-blaan, Plompen. *Ten vierde de Saaden*; de vier groote en de vier kleine koude Saaden, van de Purpere Violen, dewelke in de Steen en om den Pis te verwekken wonderbaarlijk van kragten ſyn, volgens de meening van de meeſte; van Plompen (dat het Plompen Saad om de Lymige, Taaye, Steen-agtige Stoffe uit de Nieren of uit de Blaas af te dryven ſeer kragtig is ſullen wy in 't vervolg aantoonen) als meede van de Framboſen enz. *Ten vyfden de Houten*; alle de Sandels en de Baſten van de Willige, de Gommen en Dieren hebben wy terſtond opgeteld; nogtans meenen ſommige, dat de Schaapen Melk, in de ſwakheit van de Nieren de voorſten rang toekomt, mitsgaaders Geiten Melk en desſelfs Wey.

Wortelen die gematigder ſyn.

Oneigentlyk geſeide eenvoudige Pis-dryvende Middelen, dewelke een overvloedige Waater-agtige Stoffe verſchaffen; als dunne Witte Rynſe-Wyn, in groote meeningte gedronken, gelijk meede allerley dunne en Waater-agtige dingen, en *die te gelyk met een afvaagende kragt begaaft, ſyn*; de Suur Waateren, voornaamentlyk de Salpeeter-agtige, Vitriool-agtige, gelyk als daar ſyn de Born-waaters, de Wey. enz.

Oneigentlyk geſeide Pis-Middelen, welke.

Van de voornoemde en diergelijke eenvoudige Pis dryvende dingen uyt de Gewaſſen, Dieren en Bergſtoffen, werden verſcheide Middelen om den Pis af te dryven bereyd.

Onder de Waateren, munt uyt, eerſtelyk, dat van Prang-Wortel, Pieterſeely, Radys, Jeneverbeyen, Maater, met Rynſe Wyn of met Waater in *een Waterbad* overgehaald, mitsgaders het Waater teegens den Steen *van Sennertus*, *Hercules Saxonia*, teegens den brandigen Pis, het Steen breekend en het naavolgende voor 't Graveel van *A. van Mynſicht*.

Eenvoudige en te ſaam geſtelde Pis-dryvende Waateren.

℞. *Rad. Ononid.* ℔j
Minutim conciſe macerentur in Vini generoſi ℔. iv. *per*

Neemt Prang-Wortel xii once. Klein geſneeden ſynde, laatſe in derdehalf pint van de beſte Wyn drie daagen geweekt en

Waater teegens het Graveel van Mynſicht.

tres dies in colatura infundantur
Rad. Liquir. raſæ
Saxifragi cum toto
Petroſelini
Eringii
Pimpinel. a ℥iv
Gran. Alkekeng.
Juniper. a ℥iij
Sem. Milii Solis
Fanicul.
Melonum
Urticæ a ℥ij
Ligni Saſſafr.
Nephrit. a ℥j
Cinam. acut.
Macis a ℥ß
Stent in infuſione per aliquot dies poſtea adde
Succi Heder. terreſt.
Portulac. a lbi ß
Fumariæ
Petroſelin.
Veronic. a lbj
M. & Diſtil. & bis cohoban.

daarnaa uitgeperſt, en in het Doorſygſel te weeke geſteld werden.
Wortelen van Soethout geſchrapt.
Steenbreeke met Blaaden en al.
Pieterſely.
Kruis Diſtel.
Pimpernel, van elks vier oncen.
Jooden Kerſſen.
Jenever-beyen van elks ℥. oncen.
Saad van Fenkel.
Parelſaad.
Meloenen.
Neetelen, van elks 2. oncen.
Hout van Saſſafras.
Graveelhout, van elks een once.
Scherpe Kaneel.
Foelie, van elks een loot.
Laatſe eenige daagen t' ſaamen ſtaan weeken, doe'er daar naa by
Sap van Hondsdraf.
Porcelein, van elks XVIII. oncen.
Duivekervel.
Peterſely.
Eeren Prys, van elks XII. oncen.

Laatſe gemengd en overgehaald, en ſulks twee-maalen hervat werden. De gift daar van ſyn twee Leepels vol, ſynde om de Lymige Taaye Stoffe uit de Nieren te leiden een kragtig Waater, inſonderheid als het met den Geeſt van Jenever Beyen gemaakt, en deſelve by het geſeide Water gemengd werd.

Ook

Ook is seer goed en munt uit het Pis dryvend Waater uit, de karnen gesegd, beschreeven by *J. Schroder in sijn Genees- en Scheikondige Apoteek, het* II. *Boek, het* XXXVIII. *Hoofdst.* § 20. *de* 146. *Bladz.* Mitsgaaders het Amsterdams Teegen-Graveel Waater. Maar van allen gaat met de kroon stryken, het Waater of de Teegen-Graveelige Weesentlykheid, dewelke *J. Zwelfer* heeft beschreeven, waarom dat het my ook behaagd heeft om deselve, om haare allergrootste deugden en kragten, en haare Aldernaauwkeurigste Toebereiding, hier aan te schaakelen.

℞. *Rad. Apii*
Petroselin.
Liquirit. a ℥ij
Cepar. Recent. ℥iij
Herb. Recent. Ruta murar. ℥j
Bac. Alkeken. ℥ij
Juniperi ℥iij
Sem. Apii
Nastur. a ℥i ℈
Nucl. Persicor.
Ceraſor. a ℥ij
Ligni Nephrit. ℥i ℔
Cinamon.
Macis a ℥vj
Thereb. Odorif. Clarae ℥ij
Conc. & contuf. affunde in cucurb. vitr.
Vini Albi Optim. ℔iv
Succi Betulae ℔.ij
Facta Digestione F. Destil. Aq. Destil. Jung.

Neemt Wortelen van Eppe.
Pieterselye.
Soethout, van elks twee once.
Versse Ajuin drie once.
Versse Steenruit een once.
Krieken over Zee twee oncen.
Jenever Beyen drie oncen.
Saad van Eppe.
Sterkers, van yder anderhalf once.
Pitten van Persikken.
Kersſen, van elks twee oncen.
Graveelhout drie loot.
Kaneel.
Foelie, van elks ander half loot.
Terpentyn, de welke welriekend en helder is, twee oncen.
Gesneeden en gestooten, mitsgaaders in een Glaasen Kolf gedaan synde, laater booven op gegooten werden.
Van de beste Witten Wyn derde half pint.

Waater of Weesentlykheit voor 't Graveel van Zwelfer.

Solut. Ocul. Canor. ℥ij ℈ *F. Aq. Nephritica.*	Sap of Vogt van sig selven uit den Berkenboom vloeyende XXIV. oncen.

En naa een voorafgaande weeking, laat het tot dat het droog is overgehaald werden, en laat ondertuſſen het Geeſtagtig Waater bewaard werden: van het geene in den kolf overblyft, laat met Brandewyn, dien daar dikwils opgietende, een Uitrekſel, dat niet te dik is werden gemaakt; het welk indien 't U gelieft, laat het by het boovengenoemde Waater gemengd werden, en naa de weeking en doorſypeling deeſe weeſentlijkheid bewaard werden; maar ſoo niet, en dat beeter is het Uitrekſel byſonder bewaard werde, maar als de nood het vereiſt, het te ſaamen met het voornoemde Gediſtileerde Waater in te geeven; maar by het Waater laat nog gevoegd werden

Ontdaane of geſmolten Kreeft-Oogen, anderhalf once.

En laat het een *Waater teegens het Graveel werden.*

Olien. *Onder de Geeſten* ſyn geenſins de minſte *de naavolgende:* naamentlyk den Geeſt van de Jeneverbeyen, van Vlierbeyen, Terpentyn, Aardbeyen, Salpeeter, Sout, Salmoniac, Wynſteen, alsmeede *den Geeſt teegens het Graveel van P. Barbette in ſyn Praktyk, het* VIII. *Hoofdſt. beſchreeven.*

Booven alle de *Pisdryvende Olien*, werden met regt *de naavolgende* gepreeſen; van Terpentyn, Jenever-beyen, Barnſteen; Soete Amandelen, vers uitgeparſt, met vers Sap van Limoenen of Citroenen en Rynſe-Wyn ingegeeven, dat een voortreffelijk Genees-middel voor het Sand, en voor de Lymige Taaye Stoffe met het Sand gemengd is.

Afverwſelen en Uitrekſelen. Onder *d'Afverwſels en Uitrekſels*, blinken de naavolgende by uitſtek uit; als het Groene Afverwſel van de Graveel-ſteen, door de twee maalen overgehaalden Geeſt van Sout op de gepoederden Steen gegooten en geweekt, volgens *Mœbius* bereid; als meede het Afverwſel van de Barn-ſteen, het Elixir Proprietatis van *Paracelſus*, de eenvoudigen Balſem van Swavel en die met de Olien van Anys of van Jeneverbeyen is toe gemaakt; aldus

koo-

koomen meede te pas, d'Afverwsels Uitrekselen van de eenvoudige nu al opgetelde Pisdryvende Middelen door Brandewyn uitgehaald, of met eenig Pis afdryvend Waater gemaakt, mitsgaders het naavolgende.

℞. *Rad. Raph. Silveſt.* ℥iij
Angelic. ℥i ß
Liquirit.
Lig. Nephrit. a ℥ij
Fol. Naſtur.
Heder. Terreſt.
a m. i ß
Soldanel m j
Ocul. Ribeſ. Nigr.
℥i ß
Flor. Pap. Errat.
Hyperic. a
m. i ß
Bac. Juniper.
Alkekeng. a
℥iij
Sem. Naſtur.
Urticæ
Fænicul. Duk.
a ℥j
Croci Optimi
Macis a ℥ ß
Conc. & contuſ. affunde
Spir. Bac. Junip. cum tenui Vino deſtil.
Q. S.
Sal. Armoniac.
℥iij
Tartari ℥ij
Poſt ſufficient extract. unct. expreſ. & co-

Deftig Pis-dryvend Waater.

Neemt Wortelen van Peeperwortel of Mierik drie oncen.
Angelika anderhalf once.
Soethout.
Graveelhout, van elks 2 oncen.
Blaaden van Sterkers.
Hondsdraf, van elks anderhalve handvol.
Seewinden een handvol.
Knoppen van Swarte Aalbeſſen, in den Lente voort koomende, anderhalf once.
Bloemen van Klaprooſen.
Sint Jans-kruid, van elks anderhalve handvol.
Jenever Beyen.
Krieken over See, van elks drie oncen.
Saad van Sterkers.
Neetelen.
Soete Fenkel, van elks een once.
Van de beſte Saffraan.
Foelie, van elks een loot.
Geſneeden en Geſtooten ſynde, en in een Steene Kruik of Glaaſen Fles gedaan, Gietter by,
Geeſt van Jenever Beyen met dunnen Wyn bereid, ſoo veel als genoeg is.
Salmoniac drie vierendeel loots.

Wyn

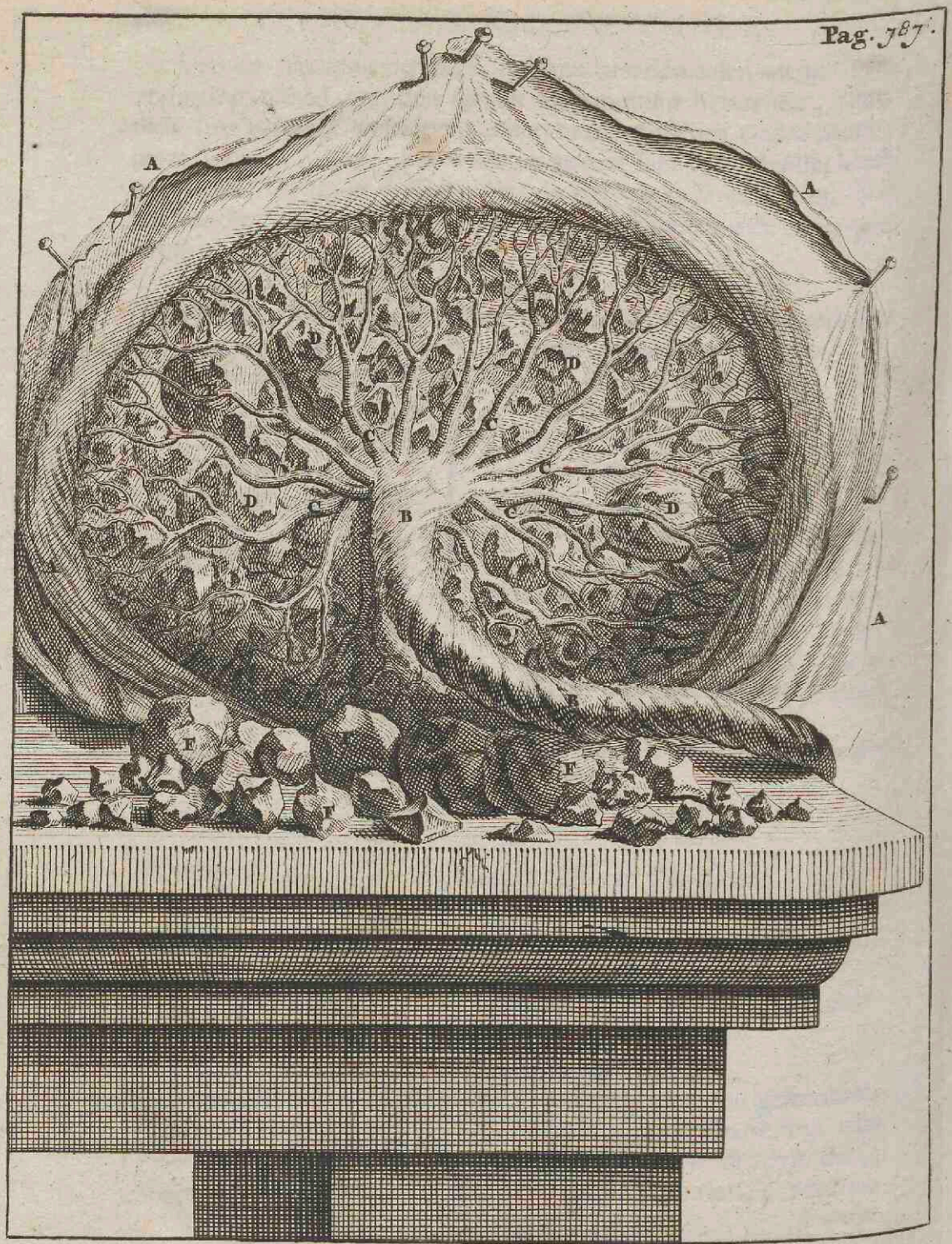
A
A
A
D
D
C
C
C
C
C
D
D
B
F
F
F

lat. ſervetur ad uſum.

Wynſteen een half loot.
Naa een genoegſaame weeking en uitrekking der dingen, laat het ſterkelijk uitgeperſt, en het afverwſel door gedaan ſynde ten gebruike bewaard werden.

Mitsgaaders het *Tegens Graveel Afverwſel*, onlangs in het Apotekers Winkelboek van die van Haarlem uitgegeeven, beſchreeven; ſynde by my en de meeſte nu al van overlange in een veelvuldig gebruik.

Pis-dryvende Kook Dranken.

Onder de Pis-dryvende Afkookſels, ſteeken deeſe booven andere het hoofd uit, naamelijk dat Afkookſel, 't welk aan *Foreſtus* werd toegeſchreeven.

Afkookſel van Foreſt.

℞. *Cicer. Rubr.* ℥iij
Sem. Hord. Mund. Alth. Malvæ a ℥iij
4. Frig. major. a ℥j
Tinct. ping. No. x.
Sebeſten No. viij
Liquiri Raſe. ℥vj
Coq. in lb. ij. *aq. com. ad mediet. colat. detur pro Apozemate.*

Neemt Roode Cicer Erweten drie oncen.
Saad van Gepelde Gerſt twee oncen.
Heemſt.
Kaasjensblaan, van elks drievierendeel loots.
De vier Groote verkoelende Saaden, niet garſtig ſynde, van elks een vierendeel loots.
Vette Vygen x. in getal.
Borſt Pruimpjens VIII in 'getal.
Geſchrapt Soethout, anderhalf loot.
Kookt het in XXIV. oncen gemeen Waater tot de helft, het Doorſygſel geef tot een kookdrank.

Mitsgaadees het naa volgende, *welkers kragt wy in het Sand en in de Lymige Taaye Stoffe uit de Nieren af te dryven dikwils hebben aangemerkt*, en wy in 't vervolg ſullen aantoonen.

Neemt

℞ *Carn. Vitul. non ping. par. incis.* lbi ß
Aq. Fontanæ pint. vj
Indantur Ollæ Novæ poſt deſpum. adde ſequentia
Raſ. Aſparagi tempor. hiemal. tempor. vernal. eorum cymar. m.i ß
Althææ
Fœnicul.
Eryngii a ℥j
Caq. lento igne per tres horas, tumque caro eximatur, & ejus loco add.
Fol. Boragin.
Bugloſſæ
Cichor.
Pimpinel.
Naſtur.
Violar. a m.j
Sem. 4. Frig. major. a ℥ij
Cicer. Rubr. ℥iij
Bac. Juniper. ℥ij
Coq. iterum per horam & huic decocto decantato inmiſce
Succi Citri recent. ℥ij
M.

Neemt Kalf-Vlees, dat niet te Vet is, een weinig geſneeden, 18. oncen.

Afkookſel om het Sand af te ſetten.

Fontein water 6. pinten.

Laat het in een Nieuwen Pot gedaan, en op het vuur geſet werden, en naa de afſchuiming, doe 'er het naavolgende grof geſtooten by

Wortelen van Aſpergen, by den Winter-tyd, maar in den Voortyd of den Soomer de inde Keukens bekende Steek-Aſperges, anderhalve handvol.

Wortelen van Heemſt.
Fenkel
Kruis-diſtel, van elks 1. once.

Kookt het ontrent drie uuren met een langſaam vuur, en laat dan het Vlees daar werden uitgenoomen, en doe in desſelfs plaatſe daar by

Blaaden van Bernagie
Oſſetonge
Suikerey
Pimpernel
Sterrekers
Viool Blaaden, geſneeden van elks 1. handvol.

Van de vier groote koude Saaden geſtooten van elks een half loot.

Roode Cicer Erweten 3. oncen.

Jenever-Beyen 2. oncen.

Laat het nog weer een uur met langſaam vuur gekookt werden, en laat dan onder dit afgegoote

Afkookſel gemengd werden
Citroen-Sap vers uitgeperſt twee oncen.
Mengd het.

Pis-dryvende Syroopen.

De beſte *Pis-dryvende Syroopen*, en in het meeſte gebruik voor de Quaalen van de Nieren en de Blaas, ſyn de volgende; als de Radys Syroop *van Fernelius*, van de Vyt Wortelen, van Heemſt. *van Fernelius*, de ontlaſtende *van Joubert*, ſie de Aanmerking op deſe Syroop by *J. Zwelfer*, *de Graveel Syroop van Ad. van Mynſicht*, als ook meede deeſe naavolgende Graveel Syroop.

Teegens Graveel Syroop.

℞. *Rad. Althæa*
Raphan.
Petroſel. a ℥i ß
Herb. Malvæ
Pimpinel.
Naſturt.
Matricar.
Rutæ Murar.
a *m.* j
Flor. Pap. Errat.
p. ij
Sem. Naſtur.
Urticæ Roman.
a ℥ß
Nymphæa ℥vj
Cicer. Rubr. ℥j
Bac. Juniper. ℥i ß
Liq. Raſæ ℥vj
Extr. Cort. Aurant. recent.
Ocul. Cancr. a ℥ß
Macis ℥ij
Inciſ. & contuſ. incuscurb. vitr. affunde.

Neemt Wortelen van Heemſt.
Radys.
Peterſely, van yder drie loot.
Kruiden van Kaasjensblaan.
Pimpernel.
Sterrekers.
Mater.
Sreenruit, van elks een handvol.
Klaprooſen twee Pugillen.
Saad van Sterrekers.
Roomſe Neetelen, van elks een loot.
Plompen anderhalf loot.
Roode Cicers een once.
Jenever Beyen drie loot.
Geſchrapt Soethout ander half loot.
Het buitenſte van de Verſſe Oranjen ſchellen.
Kreefts Oogen, van elks een loot.
Foelie een half loot.
Geſneeden en geſtooten ſynde, laatſe in een Glaaſen kolf gedaan wer-

Vini Rhenan. Pint. v.
Appoſito alembic. ſtent. in digeſt. loco calido per triduum, ac aqua ſi quæ fuerit extillata reaffundatur, tumque appoſito recipiente coq. per tres horas, & fortiter exprimantur; decoctum decantet. & per exſtil. ſpir. ex Croci optimi ʒß. Extrah. Tinct. & addetur decoct. deſpum.
Elæoſ. ex Ol. Bac. Juniper. ʒij. & Sachar. ʒiv.
Sach. Optim. Q. S. ut digeſtione aut una ebullitione. F. Syrupus.

werden, en daar op gegooten,
Vijf Pinten Rynſe Wyn.
Den Helm daar op geſet ſynde, laat het een dag twee of drie ſtaan weeken op een warme plaats, en laat het Waater, ſoo 'er eenig is uitgedrupt, daar weer op gegooten werden, en dan de Ontfanger daar aan ſynde gelegd, en digt met den Bek van den Helm geſlooten ſynde, te ſaamen twee of drie uuren kooken, en laat alles ſterk werden uitgeperſt, en voorts het uitgeperſte Afkookſel werden afgegooten, en met de uitgedroopen Geeſt, uit een loot van de beſte Saffraan
De Verw en kragt werden uitgehaald, en dat by het afgegooten en met het Wit van een Ey helder gemaakte Afkookſel gemengd werden, en hier by gedaan.
Geolyden Suiker, van een half loot Oly van Jenever-Beyen en van de beſte Gepoederde Suiker vier oncen bereid.
Van de beſte Brood-Suiker ſoo veel genoeg is op dat het alleenlijk door uithaaling met warmte, en een walmtje of twee op kookens, een Syroop werde.

Inſgelijks is meede ſeer goed de Pis-dryvende Aſyn-Hooning van den *Heer Ambroos Juno den Ouden, en van Zwelfer in ſyn Koninklijke Apoteek, de Eerſte Verdeeling,*

de 830. bladzyde, om syne deftige bereiding en kragt van veele Pis-Middelen de Kroon spannende.

Pis-dryvende Electuarien

Onder de *Pis-dryvende Electuarien* werd gemeenlik op 't alderhoogste gepreesen, het Pis-dryvend Electuarium van *B. Montagnaan*, en het Steen-breekend *van Fernelius*, mitsgaaders de Teegen Graveelige Teegen-giften van *Quercetaan*, als ook het naavolgende Pis-Laudanum, *dat J. Michaël eertyds openbaar Hoogleeraar tot Leipsig* werd toegeschreeven.

Pis-Laudanum van J. Michaël.

℞. *Suc. Liquir. in Aq. Alkek. solut.* ℥i ℔
Camphor. ℥j
Croci optim. ℈iv
Alkeken.
Therb. Venet. Aq. Petrosl. lot. a ℥ß
Gum. Tragacant.
Masticis a ℥i ℔
Laud. Opiat. ℥ij
M.

Neemt Drop van Soethout in het Waater van Krieken over See gesmolten, drie loot.
Kampher 1. vierendeel loots.
Van de beste Saffraan 4. scrupels.
Krieken over See.
Veneetse Terpentyn, in Pietersely Waater wel gewassen, van elks een loot.
Gom Dragant.
Mastik, van yder anderhalf vierendeel loots.
Laudanum Opiatum. een halfloot.
Mengd het.

Het werd geroemd als iets sonderlings *om den Pis te doen voortkoomen, het Sand af te dryven, en de Verstoppingen der Nieren enz. te openen, en de pyn te stillen.*

Pis-dryvende Poeders.

Ook syn meede seer goed *de Geleyen* van de Jeneverbeyen, van de Honds-Roose, enz.

Onder alle *Pis-dryvende Poeders* spant de kroon, het volgend Steen-breekend Poeder, dat aan *Rolfink* werd toegeschreeven.

Steenbreekend Poeder van Rolfink.

℞. *Ocul. Canc. pp.*
Sang. Hyrci pp.
a ℥i ℔

Neemt Kreefts Oogen.
Bokke Bloed bereid, van elks anderhalf vierendeel loots.

Joode-

Lap. Judaici	Joode-Steen,
Nephrit. a ℥j	Graveel-steen, van elks een vier-
Ocul. Lucii Piscis	endeel loots.
Sem. Milii Sol.	Snoek Oogen.
a ℈ij	Parel Saad, van elks 2. scrupels.
Crystal. Tartar. ℥ß	Kristallen van Wyn-steen een half
Salis ℈j	vierendeel loots.
M. F. Pul.	Sout een scrupel.
	Mengd het, en maakt'er een
	Poeder van

Mitsgaaders het Poeder voor de Steen van *M. Banzer*, welkers beschryving *J. Zwelfer in de* IX. *Verdeeling van de Poeders in syne Aanmerkingen op de Augsburgse Apoteek, de* 280. *en* 281. heeft, als meede de welke hy heeft gegeeven *in syn Koninklijke Apoteek, de* 856. *bladz.* mitsgaaders het naavolgende by ons somtyds in veel gebruik.

℞. *Rad. Saxifrag. alb.*	Neemt Wortels van Witte Steen-
Liquirit. a ℥vj	breke.
Sem. Nasturt. ℥ß	*Soethout*, van elks anderhalf loot.
Raphan.	Saad van Sterrekers een loot.
Milii Solis	Radys.
Urticæ Roman.	Parel-saad.
a ℥iij	Roomse Neetelen, van
Bac. Juniper. ℥ß	elks drie vierendeel loots.
Ocul. Cancror. ℥j	Jenever-Beyen een loot.
Sal. Prunel. ℥ij	Kreefs Oogen een once.
Tartar. Vitriol.	Sal Prunel een half loot.
Stip. Fabar.	Tartar Vitriolaat.
a ℥i. ß	Sout van Boonstoppelen, van elks
Conchnil. Tinct.	anderhalf vierendeel loots.
Testæ Ovor. Calcin.	Concenille van de Verwers.
Croci optimi a ℈iv.	Gebrande Eyerschaalen.
Ol. Junip. ℥ß	Van de beste Saffraan, van elks
M. F. Pul. tenuiss.	4. scrupels.

Pis-dryvend Poeder by ons veel ingebruik.

Oly van Jenever-Beyen een half vierendeel loots.

Laat van alles een seer fyn Poeder gemaakt werden, *synde naamelijk een seer kragtig Middel om het Sand uit te dryven, en de Taaye Slym af te jaagen, naa een behoorlijk gebruik van versagtende, los-maakeden, pyn-stillende, en de weegen verwyderende, soo van in- als uitwendige Middelen.*

Wanneer men het magtin-geeven.

Verscheide Scheikondige Pis-Middelen van seer groote kragten, syn over al by de Schryvers van de Schei-konst te vinden, dewelke den *vlytigen Leeser* aldaar ten overvloede sal vinden, of sy werden hier en daar in de naavolgende Voorschriften en Aanmerkingen beschreeven.

VOORSCHRIFTEN VAN VERSCHEIDE PIS-DRYVENDE MIDDELEN.

Voor-schriften van Pis-Middelen.

In de gedaante van een Drankje.

℞. *Aq. Petrosel.* ʒiß
Tinct. Diuretic. ʒij
Sal. Prunel. ℈j
Suc. Pomer. Aurant.
Syr. Pap. Errat. a ʒij
M. F. Haustus.

Op de wys van een Drankje.

Neemt Pieterselye-waater anderhalf once.

Pis-dryvend Afverwsel boven beschreeven 1. half loot.

Sal. Prunel 1. scrupel.

Sap vers uit Oranjen Appelen geperst

Syroop van Klap-Roosen, van elks een half loot.

Mengd het, en maakt'er een Drankje van, *de Pis en het Sand uitdryvende.*

Neemt

℞. *Aq. Bac. Junip.*
Matricar. a ʒvj
Essent Nephrit. Swelf.
vel Aq. Antineph.
Amstelod. ʒiij
Syr. Nephrit. ʒij. *vel*
Rob. Sambuci aut
Juniperi ʒi. ß
M. F. Haustus.

Neemt Waater van Jenever-Beyen Mater, van elks anderhalf loot.
Weesentlijkheid teegens het Graveel, van *Zwelfer* nu beschreeven, of
't Teegen Graveel Waater *der Amsterdammers* drie vierendeel loots.
Syroop voor 't Graveel, nu terstond beschreeven; een half loot, of
Geley van Vlierbeyen, of Jenever-Beyen anderhalf vierendeel loots.
Mengd het, en maakt'er een Drankje van.

In de Gedaante van een Leepeldrank.

℞. *Aq. Petroselini*
Raph. Rustic.
a ʒi. ß
Fœnicul.
Tinct. Diuretic. a ʒj
Oxymel. Diuret. Swelfer. vel eo deficiente
Aceti destil. ʒß
Ocul. Cancr. ʒß
Ol. Juniper. gt. v.
Syr. 5. Radic. ʒvj.
M.

Neemt Waater van Petersely, Peeperwortel, van elks drie loot. Fenkel. (Van een Leepel Drank.)
Pis-dryvend Afverwsel hier booven genoemd, van elks een once.
Pis-dryvend Asyn Honing van *Zwelfer*, of in desselfs plaats Gedistilleerde Asyn een loot.
Kreefts-Oogen een half vierendeel loots.
Oly van Jenever-Beyen 5. druppelen.
Syroop van de vyf Wortelen anderhalf loot.
Mengd het.

Neemt

℞. *Aq. Bac. Juniper.* ℥i ß
Gramin.
Cochlear.
Antinephr. Amſtel. a ℥j
Spir. Sal. Ammon. ℈ ß
Therebint. ℈j
Laud. Opiat. gr. iij
Tinct. Conchen. Tinct. per ſpir. Junip. extr. ℥i ß
Tartari cum Vin. par. ℥ij
Syr. Bac. Sambuc.
Pap. Errat. a ℥iij
M.

Neemt Waater van Jenever-Beyen anderhalf once.
Gras.
Leepel-Blaaden.
Voor 't Graveel der Amſterdammers, van elks een once.
Geeſt van Salmoniac, een half ſcrupel.
Terpentyn een ſcrupel.
Laudanum Opiatum, drie greinen.
Afverwſel van Concenielje van de Verwers, met den Geeſt van Jenever-Beyen uitgetrokken, anderhalf vierendeel loots.
Wyn-ſteen, met Wyn bereid, een half loot.
Syroop van Vlier-beyen.
Klaprooſen, van elks drie vierendeel loots.
Mengd het, *kragtig ſynde in de Graveel pyn van Slym met Sandjens vermengd voortgebragt*, ſynde eertyds met vrugt van ons voorgeſchreeven; ſiet daarom hier het geheele verhaal.

In de Graveel pyn.

Een Man lang met de derden daagſe koorts gequeld,

Werd met Graveel pyn aangetaſt,

Seeker Man van omtrent veertig Jaaren Oud, lang met een gaande en koomende derdendaagſe koorts gequeld, had een Maand of twee lang het Bed gehouden, en wierd van een ſeer groote pyn in de Lenden, inſonderheid ontrent de Volle Maan, geplaagd. Om welke weg te neemen hy verſcheide dingen, maar te vergeefs heeft gebruikt; ſynde by hem gehaald, heeft hy over hardlyvigheid en voornamentlijk over ſeer ſwaare pyn in ſyne Lenden geklaagd, waarom dat ik eerſt deeſe Aarſſpuiting en de naavolgenden Drank heb voorgeſchreeven.

Neemt

℞. *Decoct. Emol. & Carm.* ℥viij
Elect. Diaphœnic. ℥ß
Ol. Lilior. alb. ℥j
Sachar. ℥ß
M. F. Clyster pro Viro.

Neemt Gemeen verſagtend en Windbreekend Afkookſel VIII. oncen.
Conſerf van Daalen derde half loot.
Oly van Witte Lelien 1. once.
Suiker een loot.
Mengd het, en maakt'er een Aarsſpuiting van, voor een Man.

Waarom dat hem een Aarsſpuiting is geſet.

℞. *Aq. Petroſel.* ℥iij
Fœnicul.
Theriac. Simpl. a ℥j
Acet. Stillat. ℥iij
Ocul. Cancr. ℥ß
Laud. Opiat. gr. ij
Ol. Junipr. gt. iv
Syr. Alth. Fern. ℥vj
M.

Neemt Waater van Peterſely 3 oncen.
Fenkel.
Theriaac, het eenvoudig, van elks een once.
Gediſtilleerde Azyn drie vierendeel loots.
Kreefts Oogen een half vierendeel loots.
Laudanum Opiaat. twee greinen.
Oly van Jenever-Beyen vier druppelen.
Syroop van Heemſt van Fernelius anderhalf loot.
Mengd het.

En een Leepel Drank is voor geſchreeven.

Naa dat hy een uur of twee, naa dat de Aarsſpuiting geſet was tweemaalen had afgeweeſt, (hebbende ſomtyds twee Leepels vol van deeſen Drank ingenoomen,) heeft hy teegens den Avond ſeer veele Sandjens gelooſt; maar hy verhaalde dat hy de Pyn in de ſelfden ſtaat gevoelde. Waarom dat ik belaſt heb de Leepeldrank weer op nieuw in te neemen; de welken weer ingenoomen, en de Aarsſpuiting meede harvat ſynde, heeft hy niet als maar meer Sandjens, dog met geene verligting van ſyn Pyn uitgelooſt. Waarom dat ik hem de vers uitgeperſten Oly van ſoete Amandelen tot anderhalf once, vers uitgeperſt Citroen Sap, drie vierendeel loots, en Rynſe-Wyn vier oncen onder een gemengd tot een dronk heb voorgeſchreeven, waar door de Pyn een weinig is verminderd; hy

Met welker hulp hy eenige Sandjes heeft gelooſt.

Blyvende nogtans de Pyn der Leuden.

Waarom dat hy een Drankje van Oly

van Aman delen heeft ingenoomen

heeft derhalven twee maalen de selfden dronk met een weinig hulp gebruikt, en als doen Geest van Jenever-beyen, en van Anys-saad van yder een half loot, Sal Prunel een half vierendeel loots ingenoomen hebbende, heeft hy seer veel Slym met Sandjens gemengd met meerder verligting als wel van te vooren, met de Pis gelooft. Maar het selfde Genees-middel ten tweede maal gebruikende, heeft het geen verligting met allen by gebragt, waarom dat ik den laatsten Leepel-drank op een naa, heb gegeeven, met welkers hulp hy een seer groote meenigte Slym met Sand vermengd, met seer groote verligting heeft uitgewaaterd, en hy is kort daar naa van de geseide Pyn verlost.

Eindelyk is hy met het laatste Drankje op een naa genesen.

Van een Brok.

In de gedaante van een Brok.

℞. *Rob. Junip. vel Sambuc.* ʒi ß
Sal. Sambuc. Stip. Fabar. a ʒ ß
Prunel. ʒj
Pul. Diuret. ʒ ß
Ol. Juniper. gt. iij
M. F. Bolus.

Neemt Geley van Jenever-Beyen, of Vlier-Beyen anderhalf vierendeel loots.
Sout van Vlier. Boonstoppelen, van elks een half scrupel.
Sal Prunel een scrupel.
Pis-dryvend Poeder, een half vierendeel loots.
Oly van Jenever-Beyen drie druppelen.
Mengd het, en maakt 'er een Brok van, *treffelyk de Pis en het Waater inde Waater-sugt afdryvende.*

Voor de Waater sugtige.

℞. *Rob. Juniper.* ʒi ß
Pul. Diuretic. ʒ ß
Tart. Vitriol.
Conchenil. Tinct. a gr. viij
Sem. Petrosel. Ma-

Neemt Geley van Jenever-beyen anderhalf vierendeel loots.
Pis-dryvend Poeder een half vierendeel loots.
Tartar. Vitriolaat.

Con-

eed. ℈j
Ol. Junip. vel Thereb. gt. iv.
M. F. Bolus.

Concenielje der Verwers, van elks 8. greinen.
Saad van Pieterſely van Macedonien 1. ſcrupel.
Oly van Jenever-beyen, of Terpentyn 4 druppelen.
Mengd het, en maakt 'er een Brok van, *ſeer kragtig om de Pis te verwekken, indien het met warme dunne Rynſewyn werd ingenoomen.*

Om de Pis te verwekken.

In de Gedaante van een Conſerf.

℞. *Theriac. Androm.* ℥ß
Conſer. Abſint. ℥j
Rad. Eryngii Condit.
Cort. Aurant. Condit. a ℥iij
Sal. Stip. Fabar. Prunel. a ℥j
Ocul. Canc. ℈j
Ol. Macis ſtil. gt. v
Juniper. gt. viij
M. F. Conditum.

Neemt Theriaac van *Andromachus* 1. loot.
Conſerf van Alſem 1. once.
Geconſyte Kruis-diſtel-wortel
Oranjen Schellen, van elks 3. vierendeel loots.
Sout van Boonen ſtoppelen
Sal Prunel, van elks 1. vierendeel loots.
Kreefts-Oogen 1. ſcrupel.
Geſtilleerde Oly van Foelie 5 druppelen.
Jenever-beyen 8. druppelen.
Mengd het, en maakt 'er een Conſerf van, *de Gift is tot de grootte van een Note-Muſchoat, de Pis-dryvende en de Maag verſterkende, eertyds van ons in de Waater-ſugt met vrugt voorgeſchreeven.*

Van een Conſerf.

In het Buikwaater.

℞. *Theriaces Androm.* ℥vj
Saxeniæ

Neemt Theriaac *van Andromachus* anderhalf loot.

Pul. Diuret. a ʒß
Rad. Eryng. Con-
dit. ʒv.
Sem. petrof. maced.
Urtice Roman.
a ʒiß
Tart. Vitriol. ʒj,
Ol. Cort. Citri
Junip. a gt. vij.
Syr. Diuretic. Q. S.
M. F. Conditum.

den Saxiſchen.
Pis-dryvende Poeder nu al dikwils voorgeſchreeven van elks een loot.
Gekonfyte Kruisdiſtel Wortels vyf vierendeel loots.
Saad van Piterſely van Macedonien.
Roomſe Netelen, van elks anderhalf vierendeel loots.
Tartar. Vitriolaat een vierendeel loots.
Gediſtilleerde Oly van Citroenſchellen.
Jenever-beyen, van elks 7. druppelen.
Pis-dryvende Syroop, ſoo even gemeld, ſoo veel genoeg is.
Mengd het, en maakt 'er een Conſerf van, de Gift en de kragt ſyn bynaa deſelfde van het voorgaande.

Waarom dat men den Theriaac by de Pis middelen doed.

Miſſchien ſal ſig wel iemand verwonderen, dat den Theriaac van *Andromachus* by deeſe beide Conſerven is gedaan; maar hy ſal naa laaten ſig te verwonderen, indien hy ſal bedagt hebben dat het de pynen weegens den Opium die'er by is, weg neemt, de waakingen weerd, en meeſt tyds de daar meede gepaard gaande pynen ſtilt, de ſcherpigheid der vogten, pyn enz. verwekkende maatigd, en dus d'overige Pis-dryvende dingen raſſer aan het werken werden geholpen, en de Sieke ligter en genoeglijker geneeſen; van welken Theriaac van *Andromachus Montagnaan* aldus getuigd: *door ondervinding, ſegd hy, weet ik ſeeker, dat indien de Graveelige en dewelke pyn ontrent de Blaas hebben, Theriaac van Andromachus gebruiken, ſy in 't kort ſullen geneeſen werden*; want den Theriaac geneeſt de pynen en ſiektens van de Nieren uit veelderley oorſaaken ontſtaande, indienſe maar alle avonden of 's morgens en 'savonds met eenig Vlees-ſop, inſonderheid met het Afkook-

ſel

sel van roode Cicer Erweten tot een vierendeel loots werd inge-noomen.

In de gedaante van een Afkooksel.

℞. *Hord. Mund. Cicer. Rubr. a* ℥ ij
Sem. Althææ Malvæ a ℥ ß
Milii Solis Petrosel. Maced. a ʒ iij
Fic. pingium No. x
Sebesten No. viij
Liquir. Rasæ ʒ ß
Coq. in ℔ iij. *Aq. Hord. ad tert. part. consumpt. colat. adde*
Syr. ʒ. *Rad. pap. errat. a* ℥ ij
M. pro Apozemate.

Neemt Gepelde Gerst tot berstens toe gekookt.
Roode Cicers, van elks twee oncen.
Saad van Althea of Heemst.
Kaasjens Blaan, van elks een loot.
Parel Saad.
Pieterselÿ van Macedonien, van elks drie vierendeel loots.
Tien Vette Vygen.
Agt Borst Pruimen.
Geschrapt Soethout een loot.
Kookt het in twee Pinten Gersten Waater, tot dat een derde deel Verkookt is.
Mengd by het Doorsygsel
Syroop van de vyf Wortelen.
Klaproosen, van elks twee oncen.
Mengd het tot een kook drank, *synde van ons in de swaarste Pyn der Lenden van Sandjens en kleine Steentjens ontstaan dikwils met seer goede vrugt voorgeschreeven; sie ook om deese reeden hier een verhaal of twee.*

Van een Afkooksel.

In de swaarste Lenden Pyn.

Seekere Kraam Vronw in haar twintigste Jaar gaande, is op den seevenden Dag naa datse van een Dogter was bevallen, met een seer swaare geduurige alle daagse koorts aangetast, met seer groo-

Een Kraam Vrouw door een geduurige

Koorts met swaare toevallen aantastende, behogt,

groote benaauwdheid voor 't Hart en Buik-krimpingen des Avonds verheffende, maar omtrent Midder-nagt met een seer heevige Pyn des Hoofds t'saamen gevoegd; 's Morgens klaagde sy over seer swaare Pyn in de Lenden en over walging; dewelke daarom den naavolgenden Drank, Leepel wys heeft ingenoomen.

Heeft een Leepel Dronk.

℞. *Aq. Cort. Citri Major. Nob.* *Petrosel. a* ℥j
Vitæ comp. ℥ß
Spir. cont. præcord. anxiet. ℑij
Nitr. Dulc. arom. ℑß
Laud. Opiat. gr. ij
Ol. Cort. Aurant. gt. iij
Besoard. Miner. ℈j
Syr. pap. esrat. ℑv
M.

Neemt Waater van Citroen schellen.
Edele Majelein.
Pieterselye, van elks een once.
des Leevens t'saam gestelt, hier vooren beschreeven, een loot.
Geeft voor de benaauwdheid voor 't Hart, meede hier vooren beschreeven, een half loot.
Soete van Salpeeter Gespeceryd, een half vierendeel loots.
Laudanum Opiatum twee Greinen.
Oly van Oranjen Schillen drie druppelen.
Bergstoffig Teegen-Gift een Scrupel.
Syroop van Klaproosen vyf vierendeel loots.
Mengd het.

En omtrent 's Avonds ten seeven uuren met een Leepel vol of twee van deesen Drank dit Poeder.

En een Poeder.

℞. *Besoard. Miner.* ℈ß
Ocul. Cancr.
Sal. prunel. a gr. viij
Croci optim. gr. v

Neemt Bergstoffig Teegen-Gift een half scrupel.
Kreefts Oogen.
Sal Prunel, van elks agt greinen.

Van

Ol. Cort. Citri gt. j.
M. F. pul.

Van de beste Saffraan v. greinen.
Gedistilleerde Oly van Citroenen v. druppels.
Mengd het, en maakt 'er een Poeder van.

Naa de derde hervatting van den Drank en het Poeder (waar op altyd een ligt sweet is gevolgd) syn de koorts en de overige toevallen, uitgenoomen de pyn in de Lenden, verdweenen: naa dat nu de koorts en de daar meede gepaard gaande toevallen drie daagen waaren weg geweest, heeft sy wel haast weederom over hardlyvigheid en krimpingen in den Buik geklaagd; waarom dat ik de naavolgende Aarsspuiting heb voorgeschreeven.

Met hulp gebruikt.

Uitgenoomen de Lenden Syn.

Sy met hardlyvigheid en Buik krimpingen geplaagd synde,

Is haar een Aarsspuiting gezet.

℞. *Decoct. Emol. & carm.* ℥viij
Electr. Diacathol. ℥j
Ol. Chamomil. vj
Sal. Gemmæ ʒß
M. F. Clyster pro Fœmina.

Neemt Gemeen versagtend en windbreekend Aarsspuiting Afkookzel, VIII. once.
Electuary Diacatholicum een once.
Oly van Camillen anderhalf loot.
Steen Sout een half vierendeelloots.
Mengd het, en maakt 'er een Aarsspuiting van voor een Vrouw.

Hier van heeft sy twee of driemaalen afgeweest, met weinig verligting van haare Buik-krimpingen; waarom ik ook deesen Drank, om leepelwys te gebruiken, heb gegeeven.

℞. *Aq. Cort. Aurant. cum vino*
Fœnicul. a ℥ij
Vitæ comp.
Spir. Anticolic. a ℥ß
Nutri Dulc. Arom. ʒß

Neemt Waater van Oranjen schillen met Wyn overgehaald.
Fenkel, van elks twee oneen.
Des Leevens t'saamengesteld, al dikwils voorgeschreeven.
Geest teegens 't kolyk, van elks

En sy heeft een teegens Kolyk Leepel Drank, met hulp gebruikt.

Ol. Cort. Aurant.	elks een loot.
gt. iij	Soete van Salpeeter geſpeceryd een half vierendeel loos.
Laud. Opiat. gr. ij	Oly van Oranjen ſchillen drie druppelen.
Syr. Fanicul. ℥j	Laudanum, Opiatum twee greinen.
M.	Syroop van Fenkel een once.
	Mengd het.

Maar de Lenden Pyn op nieuw verheffende.

Naa dat ſy deeſen Drank had ingenoomen, heeft ſy ſeer veele winden gelooſt, jaa naa datſe de ſelve ten tweedemaal had hervat, geene krimpingen meer, maar op een nieuw meer pyn in de Lenden gevoeld; waarom dat ik de Pis telkens naauwkeuriger beſchouwende, in de grond van het Pis-glas Sand heb vernoomen, vraagende of ſy voor haar Kraam nooit pyn in de Lenden, of ongemak in 't waateren, jaa of ſy ſomtyds geen walging enz. had vernoomen? heeft ſy geantwoord datſe nimmer yets diergelijks, uitgeſonderd op deeſe tyd, had gevoeld; waarom dat ik voor eerſt deeſen naavolgende Drank heb voorgeſchreeven.

Heeft ſy een Pis-dryvende Leepel Drank.

℞. *Aq. Petroſel.*	Neemt Waater van Pieterſely.
Raphan. a ℥ij	Radys, van elks twee oncen.
Tinct. Diuret.	Pis-dryvend Afverwſel.
Spir. Juniper. a ℥iij	Geeſt van Jenever-Beyen, van elks drie vierendeel loots.
Nitri Dul. Arom. ʒß	Soete van Salpeeter geſpeceryd, dikwils aangehaald, een half vierendeel loots.
Sal. Prunel. ʒj	Sal Prunel een ſcrupel.
Laud. Opiat. gr. ij	Laudanum Opiatum. twee greinen
Syr. Pap. Errat. ℥j	Syroop van Klaprooſen een once.
M.	Mengd het.

In den laatſten Kook-Drank gebruikt.

Van deeſen Drank heeft ſy niets als een weinig Sand met meerder Pis gelooſt, de pyn blyvende; waarom dat ik terſtond ge-

genoemde Afkookſel haar heb voorgeſchreeven, dat ſy agt daagen of wat langer heeft gebruikt, waar van ſy meer als honderd kleine ſteentjens, ſantjens, en een groote meenigte Slym met Sand gemengd heeft uitgelooſt, de pyn van de Lenden en de walging ſyn verdweenen, en ſy is in het kort geneeſen, en heeft tot nu toe over geen pyn der Lenden, walging, enz. meer geklaagd. En ſy is kort daar naa geneeſen.

Een Vrouw van agt en twintig Jaaren, ontrent vier Maanden Swanger ſynde, naa meer als gewoonen arbeid, is ſchielijk met een ſeer wreede pyn in de Lenden bevangen geworden, met walging, jaa met braaking van galagtige en ſlymige Vogten, ſynde daar en booven ſeer vermaagerd en afgemat door waakingen, hardlyvigheid en diergelijke pynelijke toevallen. Ik daar by gehaald ſynde, heb aanſtonds een gemeene Aarsſpuiting voorgeſchreeven, en heb den naavolgenden Drank, om leepelwys te gebruiken, gegeeven. Een ſwangere Vrouw aan 't Graveel vaſt. Is door een Aarsſpuiting.

℞. *Aq. Petroſel.*	Neemt Waater van Pieterſely.
Juniper. a ℥ii ß	Jenever Beyen met gemeen Waater overgehaald, van elks derde half once. Een Leepeldrank.
Sp. Diuret. ſequent.	
Tinct. Diuret. a ℥iij	
Tartar. cum Vino ℥i ß	Pis-dryvende Geeſt die hier naavolgt.
Ol. Amygd. Dul. rec. expreſ. ℥ß	Pis-dryvend Afverwſel boovengemeld, van elks drievierendeel loots.
Troc. Alkekengi ℥ß	
Laud. Opiat. gr. ij	Afverwſel van Wyn-ſteen met Wyn bereid anderhalf vierendeel loots.
Syr. Alth. Fernel. ℥j	Oly van Soete Amandelen vers uitgeperſt een loot.
M.	Brootjens van de Krieken over See, een half vierendeel loots.
	Laudanum Opiatum twee greinen
	Syroop van Heemſt van Fernelius een once. Mengd het.

Van de Aarspuiting heeft sy twee of driemaalen aftrek met verligting gehad, en den Drank ingenoomen hebbende, somtyds seer sagtelijk geslaapen, het braaken schier ophoudende: maar 's anderen daags alles weer op nieuw seer verheffende, heeft sy, naa datse haare Lenden met de naavolgende Smeering had bestreeken 's avonds deesen Melk met de allergrootste hulp gebruikt.

Een Melk.

℞. *Hord. Mund. ad Crep. cocti* | Neemt Gepelde Gerst tot berstens toe gekookt.
Amygd. Dulc. Excortic. a ℥ß | Soete Amandelen gepeld, van elks een loot.
Sem. Lini recent. ℥iij | Lyn-Saad dat vers is drie vierendeel loots.
Malvæ | Saat van Kaasjens-Blaan.
Pap. albi a ℥ij | Witte Heul Bollen, van elks een half loot.
Cum S. Q. Aq. decoct. Hord. Emulg. ad ℥xvj. *adde* | Laat met een genoegsaame meenigte Gersten Waater daar van werden gemaakt, een Melk tot xvi. oncen, doe daar by.
Syr. Alth. Fern. ℥iß | Syroop van Heemst van Fernelius drie loot.
M. F. Emulsio. | Mengd het.

En een Smeering.

℞. *Ung. Popul. Rosar.* | Neemt Salf van Popeljoen. Roosen.
Ol. Scorpion. a ℥ß | Oly van Scorpioenen, van elks een loot.
M. F. Linim. | Mengd het, en geeft het in een Potje.

Verlet.

Waar meede de toevallen te booven scheenen gekoomen te syn, maar drie daagen daar naa synse alle op nieuw met een sodaanige heevigheid weederom gekoomen, dat de pyn deese Swangere niet selden deede luits keels uitschreeuwen; waarom

dat

dat een verſagtende Aarſſpuiting is geſet., en het voornoemde Afkookſel aan haar voorgeſchreeven: waar door ſy kort daar aan van alle pyn., walging, enz. is verloſt.; behalven datſe over eenige pyn booven 't Schaambeen en ſomtyds over wat meer hardlyvigheid klaagde. Derhalven heeft ſy dikwils den Merg van de Pyp Caſſia met Manna van Kalabrien met hulp ingenoomen., en op haare behoorlijken tyd ook een Dogter gebaard, over geen of weinig pyn in de Lenden buiten de gemeene pynen in 't verloſſen klaagende, ſynde haare naageboorte met ſeer veele Steentjens en Sandagtige Stoffe vervuld.

Weeder om ingeſtorts ſynde.

Is ſy door verſcheide Middelen geneeſen.

Vlytige Leeſer; de Vroedvrouwen verneemen en verhaalen dikwils dat de Moerkoeken vol Steentjens ſyn, waarom het Vroedwyf, als ſy had geſien dat de Moerkoek van deeſe Vrouw met ſoo veele en ſoo groote Steenen was opgevuld, heeft ſy niet konnen naalaaten omſe aan my te laaten ſien. Uit dewelke ik ook meer als twee honderd Steenen van verſcheide grootte en gedaante., de meeſte egter drie, vyf., ſes, of ſeeven hoekig, maar van een brooſe Selfſtandigheid, heb uitgetrokken en aan deeſe en geene vertoond; onder allen was'er een welk een gemeene Noote-Muſchaat in groote te booven ging; welk geval, om dat het ſeldſaam is, heb ik ſoo veel my moogelyk was dien Moerkoek met de Steenen afgeteekend, en biedſe U ſoodaanig aan.

Moerkoeken dikwils vol Steenen.

Steenen van veelderlei gedaante en ongemeene groote inde Moerkoek gevonden.

A.A.A. De Moerkoek met ſyne Vlieſen met eenige Spellen uitgeſpannen.
B.B. Den Naavelſtreng.
C.C.C.C. Aderen en Slagaderen door den Moerkoek verſpreid.
D.D.D.D. Verſcheide Steenen van verſcheide grootte en gedaante, waar meede de Moerkoek byna over al is beſet.
E De Steen een Noote-Muſchaat te booven gaande.
F.F.F.F. Steenen van veelderlei gedaante en grootte van den Moerkoek afgetrokken.

Derſelver Afteekening.

De nu gedagte Kraamvrouw is (de Kraam-vloed nogtans wel vloeyende) des Avonds ten negen Uuren door een ligtehui-

Deeſe Kraam-Vrouw met een geduurige Koorts beſogt.

vering met Pyn in 't Hoofd, Hitte, en laſtige Pyn voor 't Hart, met een drooge Tong en dringenden Dorſt enz. daar naavolgende aangetaſt, en dus heeft ſy drie daagen geleegen; ik geroepen ſynde, heb ikſe aan de Koorts, en dat nog wel myns oordeels aan een geduurige, en ſwak gevonden, waarom dat ik haar deeſen Drank om Leepelwys te gebruiken heb gegeeven.

Door een Hart ſterkende en Koorts breekende Leepel Drank.

℞. *Aq. Card. Bened.* ℥ij	Neemt Waater van Geſeegende Diſtel twee oncen.
Cort. Citri	't Geele van de Citroen Schillen met
Roſar. a ℥j	Waater overgehaald.
Proph. Syl. ʒij	Rooſen, van elks een
Cinam. ℥ß	once.
Conf. Alkerm. ſine ambr. & moſc. ʒj	Verhoedend van *Sylvius* een half loot.
Antim. Diaph. ʒß	Kaneel, een half once.
Syr. Diacodii ʒvj	Confectie van Alkermes, ſonder Amber of Muſcus een vierendeel loots.
M.	Sweetdryvende Antimoni-kalk een half vierendeel loots.
	Syroop van Diacodium, anderhalf loot.
	Mengd het.

Ondertuſſen heeft ſy drie of viermaalen 's Daags een Dronkje van het naavolgende Afkookſel ingenoomen.

Een temperent Afkookſel.

℞. *Rad. Scorſoner.* ℥iiß	Neemt Wortelen van Scorſoneere derdehalf once.
Fœnicul.	Fenkel.
Gramin. a ʒiij	Gras, van elks drie vierendeel loots.
Contrajer. ʒij	Geraſpte Hartshoorn anderhalf loot.
Raſ. C. C. ʒvj	
Flor. Calend. pug. ij	
Tamarindor. ℥vj	
Pom. Citri No. I.	

Gouts

Coq. in S. Q. Aq. Comm. ad Pint. 1 ℔ colat. adde Aq. Cinam. ʒ ℔ Julap. Roſat. ʒij. M.

Gouts-Bloemen twee Pugillen.
Tamarinde anderhalf loot.
Een Citroen.
Kookt het in een genoegſaame meenigte gemeen Waater in beſlootene Vaaten.
By het Doorſygſel, ſynde anderhalf pint, doe by
Kaneel Waater een loot.
Julep van Rooſen twee oncen.
Mengd het.

Het welke ingenoomen hebbende, heeft ſe ſig daar ſeer wel by bevonden, blyvende nogtans eenige laſtige benaauwtheid voor 't Hart overig en de hardlyvigheid, waarom haar met verligting een gemeene Aarſſpuiting is geſet; maar weegens de benaauwtheid en als een t'ſaamen-nyping voor 't Hart heeft ſe het Afweekſel van de Steen, die men gemeenelijk *Pedro del Porco* noemt, ingenoomen, waar van ſy treffelijk heeft geſweet, entwee maalen met de grootſte verligting heeft afgeweeſt, blyvende egter een ſoort van droogte in de Keel, en gelijk als een ligte ontſteeking over; en den naavolgende morgenſtond naa een ſlaapeloose en ongeruſten nagt dorſtig ſynde, klaagde ſy over eenige raauwigheid in haar Keel; ik weer gekeerd ſynde en in de Keel ſiende, heb ik Witte Sprouw vernoomen, waarom dat ſy tot een Gorgeldrank het Afkookſel van Knollen, nu eens Rooſewaater met een Doyer van een Ey en Witte Kandyſuiker, dan weer eens Geil bier (het welke ik niet alleen in de Sprouw, maar in de meeſte Keel of Monds ontſteekingen, Quade-keel enz. tot een Gorgeldrank aan alle aan prys) naamentlijk dat van ſelfs, en dat wel het eerſte uit het Mout vloeid (van de Brouwers werd het Loog-bier, in't Neederduits *Voorloop van het Bier genaamd*) heeft gebruikt, maar met geen vrugt, want de Sprouw is glad en digt t'ſaamen gepakt verſcheenen. Waarom dat ik een weinig Brandewijns by het Afkookſel van de Knollen jaa ook by het Loog of Gyl-Bier heb gedaan; ondertuſſen heeft ſy behalven veelerhande inwendige middelen ſomtyds een Dronkje van de naavolgende Melk warm gebruikt.

Een Aarsſpuiting.

En door't Afweekſel van den Pedro del Porco, by naa gegeneeſen ſynde,

Krygt naa een onruſtigen Nagt de Sprouw,

Synde te vergeefs verſcheide Middelen daar toe aangewend.

Maar daar van door Brandewyn by Knol ſop gedaan.

En een Melk

℞. *Hord. Mund. ad crep. coct.* ℥ß
Sem. 4. Frigid. major. a ℥j
Lini recent.
Cannab. recent.
a ℥ij
F. cum S. Q. Aq. decoct. Hord. Emulſ.
ad ℥xiv *adde*
Syr. Violar. ℥x.
M.

Neem Gepelde Geiſt tot berſten toe gekookt een loot.
De vier grootte koude Saaden, van elks een vierendeel loots.
Vers Lyn of Vlas Saad.
Kennipſaad, van elks een half loot.
Maakt 'er met een genoegſaame meenigte Gerſten-waater, een Melk van tot XIV. oncen, doe 'er by
Syroop van Violen, derde half loot.

Is ſy in 't kort geneeſen, maar was ſeer ſwak,

Door welker aller byſtant ten laatſten den Sprouw is te booven gekoomen. Onder en tuſſen om dat ſy ſeer ſwak was, heb ik aan haar 's morgens en 's avonds den Wortel *Ninſin of Niſi* (van den welken aanſtonds breeder) tot een ſcrupel op de naavolgende wys ingegeeven.

Waarom ſy den Wortel Ninſin of Niſi

℞. *Rad. Ninſin Subt. pulv.* ℈j
Marg. pp. gr. vj
M. F. Pul.

Neemt Wortel Ninſin fyn gepoederd een ſcrupel.
Bereide Paarlen VI. greinen.
Mengd het, en maakt'er een Poeder van.

Met de grootſte hulp heeft gebruikt.

Het welke ingenoomen en dikwils hervat ſynde, was 't wonderlijk dat een inderdaad ſwakke Kraamvrouw ſodaanig wierd verſterkt, maar dat ook daagelijks, jaa gelijk als alle ogenblikken de koorts ſodaanig konde afneemen, en de kragten dus verſterkt werden, ſoo dat ſy in 't kort is geneeſen; en nogtans in deeſe gantſche ſiekte over geen de minſte pyn in de Lenden heeft geklaagd.

Kragten van den Wortel Ninſin.

Ten waare *gunſtige Leeſer!* my de prys afſchrikte, ſoude ik aan alle koortſige en ſwakke deeſen Wortel geeven; want hy en heeft geen ſcherpigheid, nog laat geen dorre keel of Mond naa, jaa ſelfs niet naa een ſoo groote Sprouw, ſynde de ſelve egter van een Speceryagtige maar ſoete ſmaak; ik heb hem daar naa met een ge-

gewenſte uitkomſt gegeeven aan kinderen, jaa aan jonge van twee of drie daagen oud, en dat nog wel in de ſtuip-trekkingen ſelfs, en ook naa deſelve.

Ook hebben wy gewaagd van Brandewiſn, onder het Afkookſel van de knollen gemengd in de Sprouw; my ſtaat een geval of twee voor van Sprouw voorgecnige in- of uitwendige Genees-middelen wykende, dewelke ik nogtans in't korten heb geneeſen geſien met het Afkookſel van Knollen daar in wel Brandewyn was gedaan tot een Gorgeldrank, en ook door het Tabak rooken; maar wyl ik tragt kort te ſyn, heb ik dit alleenlijk met een woordje willen aanteekenen. De Sprouw doot Brandewyn. En Toebak rooken geneeſen.

Overmids dat ik van den Wortel *Ninſin* of *Niſi* heb gewag gemaakt, heeft het my behaagd om'er het naavolgende by te voegen.

Ninſin, *Jenſing*, of *Niſi*, is een langagtigen Wortel, een kleinen vinger-dik, meeſt tyds in tween geſpleeten, van binnen en van buiten een weinig geelagtig, van een ſeer aangenaame ſpeceryagtigen ſmaak, van een ſoeten reuk; het is den aldergemaatigſten Wortel, wat dat ook andere daar van in't teegendeel geſchreeven of ook naagelaaten hebben; in den Venus-kryg werd het van de Aſianers voor het beſte kruid en loot gehouden, waarom dat de Sineeſen van't Rijkſte ſlag en de groote Hanſſen naauwlijk eenig Afkookſel maaken, waar in niet wat van deeſen werd gebruikt; deſſelfs Afverwſel of uittrekſel met overgehaalden Brandewyn bereid, is een ſeer gereed Hulpmiddel voor 't kolijk, inſonderheid indienſe met Flaautens en onmagt gepaard-gaat, en ſonder weergaa in een lammigheid uit kolijk ontſtaande, indiender te gelijk Hoofdmiddelen werden by gemengd, inſonderheid in deeſe Noordſe koude geweſten: ſy werd meede met het hoogſte nut gegeeven in de trekkingen, hoofd-ſwymeling enz. Het is het grootſte hartſterkend middel, voornaamentlijk als 'er Amber de Gris of Confectie van Alkermes werd by gedaan: voor de kleine kinderen werd het van ſes greinen tot een half ſcrupel toe ingegeeven, na de Stuipen en naa de trekkingen tot een half vierendeel loots toe in de volwaſſene, want het verſterkt wonderlijk, en het maakt alles gemaklijker: het heeft meede ſyn gebruik in menſchen, dewelke door ſiektens ſeer ſyn verſwakt. De Chineeſen agten hem ſeer veel, jaa ook meer als de Japanders; ſy waſt volgens ſommige Beſchryving van den Wortel Ninſin of Niſi. En deſſelfs kragten en de gift.

ge seggen in 't Eyland Corea tussen Japan en China geleegen: maar volgens *Athanasius Kircherus in syn verklaard China*, uit den Sineesschen Atlas van den Vader *Martinus Martini Ginseng*, by de Japanders *Nisi*, groeid in het Landschap *Leautung* seer wyt vermaard door gants China.

Beschryving van de Pis-dryvende Geest

BESCHRYVING VAN DE PIS-DRYVENDE GEEST.

(Van de welken ik straks heb gewaagd)

℞. *Rad. Irid. Florent.* ℥j
Fol. Matricar. Recent. m.i. ß
Sem. Fanicul. Dulc. ʒvj
Nasturt. Hortens.
Gem. Ribes. Nigr. a ℥ß
Bac. Junip. ℥iß
Therb. Venet. ʒx
Tartar. Rhenan. ʒv
Croci optim. ʒj
Conc. & contus. affunde
Spir. Vini pint. v
Post Digest. per quatrid. Abstr. Spir.

Neemt Wortelen van Florentynsen Ireas een once.
Blaaden van verse Mater, anderhalve handvol.
Saad van soete Fenkel ander half loot.
Sterkers.
Knoppen van swarte Aalbessen, van elks een loot.
Jenever-Beyen anderhalf once.
Veneetse Terpentyn niet gekookt derde half loot.
Rynse Wynsteen vyf vierendeel loots.
Van de beste Saffraan een vierendeel loots.
Gesneeden en gestooten synde, gietter by.
Vyf pinten Brandewyn.
Naa een weekinge van vier daagen.
Laat het met langsaam Vuur door den Helm werden gehaald.

Van een Kook Brandt.

℞. *Rad. Althæa* ℥iß
Liquirit.

Neemt Wortelen van Heemst anderhalf once.

Soet

Petroſel.
Fanic. a ʒß
Fol. Naſturt.
Flor. Pap. Errat.
a mi ß
Bac. Juniper. ʒij
Sem. Melon. ʒß
Urtic. Roman.
Petroſel. a ʒij
Fic. pingium. No. xij
Macis ʒiß
Ocul. Concr. pulv. in potia ligat. ʒij
Conciſ. & contuſ. infunde in S. Q. Aq. commun. & Vini Rhenan. per noctem sumque coque ad tertiæ part. conſumpt. colat. pint. iß. *adde*
Aq. Antinephr. Amſtel. ʒiß
Syr. Alth. Fern.
Pap. Errat. a
ʒiß
M. pro Apoſemate.

Soethout.
Pieterſely.
Fenkel, van elks een loot.
Blaaden van Sterkers.
Klaproosen, van elks anderhalve handvol.
Jenever-Beyen twee once.
Saad van Meloenen een loot.
Roomſe Neetelen.
Pieterſely, van elks een halfloot.
Twaalf Vette Vygen.
Foelie anderhalf vierendeel loots.
Kreefts Oogen gepoederd in een Popje gebonden een half loot.
Geſneeden en geſtooten ſynde, ſtelſe een Nagt te week in een genoegſame meenigte gemeen Waater en Rynſe-wyn (in een glaaſen maar geen kooper Vat) en kookt het dan tot dat een derdendeel daar van is verſooden, by het doorgeſeegene ſynde anderhalf pint, doe
Teegen Graveel Waater van de *Amſterdammmers* ander half once.
Heemſt Syroop *van Fernelius.*
Syroop van Klaproosen, van elks anderhalf once.
Mengd het tot een Kook-drank, *eertyds in een belemmerde Sandlooſing, en daar uit ontſtaane Pyn in de Nieren en Pis-buiſen, naa een voor af gaande Aarsſpuiting voor ſeeker Edelman van ons voorgeſchreeven; waar van dat*

In een opgehoude uitlooſing van Sand enz. voorgeſchreeven.

hy ook een seer groote meenigte Slym en Sand heeft uit gelooft.

In de gedaante van een Poeder.

Van een Poeder.

℞. *Sal. prunel.* ʒß
Conch. Tinct.
Ocul. Cancr.
Test. Ovor. calcinat.
Sal. Sambuc. vel
Stip. Fabar. a ℈j
Croci optim. gr. xv
Ol. Juniper. gt. vj
M. F. Pul. No. iij.

Neemt Sal Prunel een half vierendeel loots.
Concenielje der Verwers.
Kreefts Oogen.
Gebrande Eyerschaalen.
Sout van Vlier, of
Boonstoppelen, van elks een scrupel.
Van de beste Saffraan xv. greinen.
Oly van Jenever-Beyen vi. druppelen
Mengd het, en maakt 'er een Poeder van, voor drie giften, *met Rynse-Wyn enz. in te neemen, de Pis seer verwekkende.*

Om de Slym en Sandagtige Stoffe uit te dryven.

℞. *Sem. Nymphæa* ʒß
Nasturtii
Raphan.
Fenicul. a ℈ß
Sal. Prunel. ℈j
M. F. Pul. No. iij.

Neemt Saad van Plompen een half vierendeel loots.
Sterkers.
Radys.
Fenkel, van elks een half scrupel.
Sal Prunel een scrupel.
Mengd het, en maakt 'er een Poeder van, voor drie maalen: *synde om de Slym en Sandige Stoffe van de Nieren en de Blaas uit te dryven seer kragtig.*

Sie hier daar van het verhaal, dat ik hier booven had beloofd.

Een

Een Jongen welke agt Jaaren oud was, naa dat hy veel Melk en Kaas had genuttigt, heeft met Pyn gepist, op het welke terwyl de Ouders eerst geen agt sloegen, nog hem de Melk of Kaas verbooden, heeft hy daagelyks swaarder en met meerder Pyn syn Waater gemaakt. Maar als sy daar naa eenig rood Sand in de Pis vernaamen, hebben sy die nu eens aan deese dan weer aan geene laten bekyken. Alle welke het besien hadden, hebben eenpariglyk verseekerd dat de Jongen een Steen in syn Blaas had. Maar d'Ouders deese egter mistrouwende, hebben naaderhand met meerder Geneesmeesters gesprooken, dewelke gesegt hebben, datter wel nog geen Steen en was, maar datse daar van soude konnen voortkoomen: om dat de Jongen nog aan syn Teel-lit trok, nog het selve Vreef, nog ook klaaren Pis gelyk als Wey, maar geverfd Pisse (welke teekenen dat nogtans in de Jongens die de Steen der Blaas hebben syn, volgens *Hippocrates*) Waarom dat door den raad van deese en geene veele Genees-middelen besogt syn, onder dewelke het naavolgende Afkooksel van een gelukkige uitkomst werd gereekend.

Een Jongen naa te veel Melk Spys enz. te hebben gebruikt.

Is in veele toevallen de Steen te kennen gevende, vervallen.

Waarom dat hy een Afkooksel

℞. *Hord. Mund. Rad. Liquirit. a* ℥j
Flor. Pap. Errat. m. iß
Bac. Juniper. ℥ß
Sem. Fœnicul. ℥ij
Fic. ping. No. ij
Conc. & contus. coq. in S. Q. Cervis. dulc. tenuis pint 1ß *per duas circiter horas.*

Neemt Gepelde Gerst.
Soet hout, van elks een once.
Klaprooseu anderhalve handvol.
Jenever-Beyen een loot.
Fenkelsaad een half loot.
Twaalf Vette Vygen.
Gesneeden en Gestooten synde,
Kookt het in anderhalf Pint,
klein Soet-bier ontrent twee uuren.

Hier van hebben sy driemaalen 's daags anderhalf once met drie of vier druppels Geanysden Swavel Balsem aan het Jongsken gegeeven, waar door schier al het pynlijk waateren is weggenoomen, nog daar en syn geene Sandjens meer in den Pis gevon-

Met de Geanysde Swavel Balsem.

Met hulp heeft gebruikt.

vonden; maar om dat hy nog somtyds over sekere pyn klaagde, hebben sy met het gebruik van het selfde Afkooksel aangehouden, en hebben hem niet meer over pyn hooren klaagen; waarom dat sy eindelijk alle Genees-Middelen naalaatende, hebben gemeind dat hun Soontjen geneesen was. Nogtans is het omtrent een half Jaar daar naa gebeurd, dat 'er onder het waateren een seer groote pyn ontstond, dewelke voor het geseide Afkooksel geensins week; waarom dat sy booven dat meede het Poeder, van't welke ik soo eeven heb gewaagd, hebben gebruikt, van 't welke hy alle daagen een seer groote meenigte Slym heeft gelooft. Ten laatsten hebben sy niets anders als het Saad van Plompen tot een scrupel met het Afkooksel tweemaal 's daags gegeeven; waar van hy een ongelooflijke meenigte van Slymagtige en Sandige Stoffe heeft gelooft, en hy is ook in't korten geneesen; ik heb nogtans de beste leevens-wys voorgeschreeven, en aan de Ouderen belast om deselve naauwkeurig waar te neemen, synde niets meer tot weeder instorting geneigd als de Steen, als die twee, drie of viermaal in het Jaar, (gelijk als sommige Konst-Oeffenaars getuigen) werd voortgebragt. Ook heb ik geleerd, datmen het sittend leeven ten hoogsten diend te vermyden: want daarom werden de Geleerde en als tot de Letteren gebooren *Mannen*, om datse te veel Boek-blokken en schier nagt en dag met de Neus in de Boeken sitten, door veele onsuiverheeden in de Nieren te vergaaderen, graveelagtig.

Synde weer ingestort, heeft hy 't selfde als ook een Poeder en meer andere middelen gebruikt.

En hy is geneesen.

Waarom dat de Geleerde Mannen dikwils met het Graveel syn gequeld.

Op de wys van Pillen.

Van Pillen.

℞. *Ocul. Cancr.* ℈j
Conchen. Tinct.
Sal. Stip. Fabar.
a ʒß
Ol. Juniper. gt. iij
Therb. Venet. Aq.
Petrosf. lot. Q. S.
M. F. Pil. No. xx.

Neemt Kreefts Oogen een scrupel.
Concenielje van de Verwers.
Sout van Boonstoppelen, van elks een half vierendeel loots.
Oly van Jenever-Beyen drie druppelen.
Terpentyn met Pieterselye-Waater gewassen, soo veel als genoeg is.
Mengd het, en maakter xx. Pillen van, voor drie of vier giften.

In

In het opſtoppen van 't Waater ſeer voordeelig. In Opſtopping van 't Water.

℞. *Tart. Vitriol.* ℈j	Neemt Tartar. Vitriolaat een ſcrupel.
Ocul. Cancr.	Kreefts Oogen.
Teſt. Ovor. calcinat.	Gebrande Eyerſchalen, van elks
a ℥ß	een half vierendeel loots.
Sal. Sambuci	Sout van Vlier.
Croci optimi a ℈j	Van de beſte Saffraan, van elks
Ol. Juniper. gt. vj	een ſcrupel.
Balſ. Peruvian. Q. S.	Oly van Jenever-Beyen VI. druppelen.
M. F. Pul. No. XXX.	Balſem van Peru ſoo veel als daar toe genoeg is.
	Mengd het, en maakt'er XXX. Pillen van, van de welke men drie of vier voor een gift in neemt.

Merk; datmen in 't gebruik van de Pis-dryvende Middelen moet waar neemen, dat als de veelheid van het Wey en Waateragtige in het lighaam ſchaad, het ſelve voor de ontlaſting geen bereiding van nooden en heeft.

Dat de Natuur dikwils de Etter ſig in de Borſt onthoudende door de Pis heeft uitgelooſt, getuigen de Aanmerkingen van de meeſte Genees-Meeſters. Desſelfs pooging mag men als dan wel noodſaakelijk voortſetten; maar wy en meinen niet dat men de Etter in de Holligheid van de Borſt behouden door de Pis-Middelen moet uitleiden. Want het is voorwaar aan de Natuur ligt om weegen te vinden, langs dewelke ſy dit pak in de omloopende vaaten ontlaſt, maar ſodaanig niet aan de konſt. Etter uit de Borſt door den Pisgelooſt.

Dat alle ſcherpe, ſoute en ſterk-gepeeperde dingen aan de Nieren ſchaadelijk ſyn, getuigen eenpariglijk alle Genees-konſt Oeffenaars; mitsgaaders de Kaas, en by uitſtek de Soute en Rotte, Harde en Gefruite Eyeren, gelijk meede Gerookt of Geſoute Vlees en Vis, ſy ſeggen, datſe verſtoppingen der Nieren voortbrengen en een overvloedige ſtoffe tot den Steen verſchaffen; Welke en hoedanige dingen dat voor de Nieren ſchaadelyk ſyn.

voeg hier by de Spyſen gemeenlijk Wynſteenige genaamd, en de Melk-ſpyſen inſonderheid d'onſuivere, van de welke ſy uit *Hippocrates* (dewelke naauwkeurig genoeg de voortbrenging van den Steen beſchryft) bewyſen, dat in de Kinderen de Steenen werden gebooren. Seer heete en al te geeſtagtige ſcherpe dingen aan die de Steen hebben te geeven, oordeelen wy t'eenemaal ongeraaden; want ſy doen den Steen meer verharden, en de Nieren niet alleen ſeer verhitten, maar de Pis-Buiſen als ontſteecken (gelijk als meenigmaalen in die de Steen hadden en daar van geſtorven ſyn, hebbende te veel ſcherpe, heete, geeſtagtige middelen gebruikt is geſien) en naa de ontſteeking de Pis-Buiſen ſeer in- en t'ſaamen trekken, en dus ſomtyds den doorgang der Steenen alhoewel der kleinſte beletten en verhinderen, dat meede d'Ontleeders en Steen-Snyders hebben aangemerkt; jaa datſe alle het waateragtige en de weegen glibberig maakende en verwydende, uitdryven, en aldus meerder pynen[enz. verwekken, is aan yder een bekend: dat ook meede de ſeer ſterke en heevige Pis-Middelen, inſonderheid te gelijk ſcherp ſynde, alhoewel datſe geenſins geeſtagtig en ſyn, in de Nier-quaalen, wanneer dat'er een verſweering by is, ſchaadelijk ſyn (want door de beleedigde plaats mag men naamentlijk de ſchaadelijke Vogt geenſins leiden, heeft *Hippocrates* geſegt: want op die wys ſoude de ſtoffe meerder by de aangedaane plaats werden gebragt, en aldus ſoudender ligtelijk een gantſe Opſtopping van de Pis, ſeer wreede pynen, waakingen &c. verwekt werden) blijkt genoegſaam uit het geſeide.

De ſcherpe en Geeſtagtige Pis-Middelen ſyn ſchaadelyk voor die de Steen hebben.

Om dat niet in alle Vogten, hoewel in het Lighaam ſchaadende, ofte ſiektens, of in allerley Menſen de Pis-dryvende Middelen te pas koomen, ſullen wy kortelijk, naa de wigtigheid der ſaake vereiſt, aantoonen, wat voor Vogten, Siektens en Menſchen de Pis-Middelen niet en moeten hebben, en voor welke weer datſe goed ſyn.

De Pis-dryvende Middelen ſyn goed.

DE VOGTEN DERHALVEN VOOR DEWELKE DE PIS-DRYVENDE MIDDELEN GOED SYN, SYN.

In de Waater- en Weyagtige Vogten.

1. *De Waater- en Weyagtige.* Want om dat deeſe Vogten als

van

van selfs naa de Nieren als werden voortgestooten, daarom werden de Quaalen daar uit voortgebragt allerbest en het ligste door de Pis-Middelen geneesen; waarom dat *Heurnius* segt, als het Hart van waateragtige sappen slaau is, dan soo stooten de Pisdryvende Middelen het quaad op een wonderlijk wyse uit, *insonderheid indiense Sout Weyagtig syn*; want de Soute Wey werd ligtelijker gelooft, als dat sy tot gemaatigdheid werd gebragt, want de Pis werd natuurlijk soutagtig bevonden.

2. *Waateragtige Vogten.* Waarom dat de Pis-dryvende Middelen in de waateragtige koortsen seer te pas koomen, en die aan deese koortsen gaan, werden meest tyds veiliger en rasser door Pis-, Quyl- als ook door Sweet-Middelen geneesen, als door eenige andere Genees-middelen; want op deese wys werd de oortaak van de koortsen door de bequaamste plaatsen veiliglijk en genoeglijk, sonder veel verlies van kragten, uitgedreeven. Sie hier van ten bewys dit geval. De Waater-agtige

Een Vrouw van de Reis verhit, sigt van een Hembd verschoond hebbende.

Een Vrouw van dertig Jaaren, is door een Soomerse Reis verhit geweest; waarom dat sy een schoon Hembd aandoende, eerstelijk ontrent des avonds ten neegen uuren een ligte pyn in't Hoofd, en terstond een beswaarende pyn van alle haare Leeden heeft gevoeld, sy gaat derhalven naa Bed; daar op volgt aanstonds een algemeene huivering met een ligt Hoestje, en den Nagt werd slaapeloos door gebragt; ik des morgens daar by gehaald synde, gelijk als ik haar met de koorts heb gevonden, en over een seer groote mattigheid van haar lighaam, verlies van eetens-lust, en over beswaarende pyn des Hoofds en der Leeden klaagende, heb ik haar voor eerst den naavolgende Pis- en Sweet-dryvende Drank gegeeven, waar van sy alle uuren een leepel vol of twee naa de verheffing der toevallen ofte swaarder aanval heeft ingenoomen. Krygd de Koorts, welke haar met veele toevallen aantast,

℞. *Aq. Petrosel.*
Card. bened.
Menthæ a ℥iß
Spir. Nitr. Duls. arom. ʒß
Essent. Diaph.
Tinct. Diuret. a ℥ß

Neemt Waater van Pieterselye,
Gesseegende Distel,
Kruismunt, van elks anderhalf once.
Soete Salpeeter Geest gespeceryde, een half vierendeel loots.
Sweet-dryvende Weesentlykheid. Waarom sy een Pis- en Sweet-dryvende Leepel Drank

Laud. Opiat. gr. ij	heid een loot.
Syr. Pap. Errat.	Laudanum Opiatum twee greinen
Stechad. a ʒß	Syroop van Klaprooſen.
M.	Stechas, van elkseen loot.
	Mengd het.

Als ik 's Morgens was weedergekeerd, heb ik alle de toevallen een weinig verminderd vernoomen; waarom dat ik met her gebruik van de ſelfde Leepeldrank heb geoordeeld drie daagen aan te houden; Derhalven is op de derden Dag, naa dat ik 'er by was gehaald, een overvloedig Sweet en teegens den Avond een rykelyk Piſſen voortgebragt. Waar-naa ſy den volgende Nagt geruſtelyk heeft geſlaapen, ſonder koorts, en naa datſe de naavolgende Waater Buikſuiverende Dronk had ingenoomen, waar van ſy ſes Stoelgangen heeft gehad, is ſy geneeſen.

En een Buikſuiverring heeft ingenoomen en ſy is geneeſen.

℞. *Elect. Hydrag Sylv.*	Neemt Electuary Hydragogum van
ʒiij	Sylvius, drie vierendeel loots.
Tart. Vitriol. gr. xv	Tartar. Vitriolaat xv. greinen.
Spir. Sal. Ammoniac.	Geeſt van Salmoniac viii. drup-
gt. viij	pelen.
Aq. Petroſel. Q. S.	Pieterſely Waater, ſoo veel als
M. F. Hauſtus.	genoeg is.
	Mengd het, en Maakt'er een Drankje van.

Voorde Slymagtige.

3. *De Slymagtige.* Want met de byſtand der Pis-Middelen werdenſe niet alleenlyk verdund, ende verbeeterd, maar bereid ſynde werden ſy ligtelyk door de Pis naa buiten gedreeven, maar de Pis-middelen alhier voor te ſchryven moeten Specery-agtige, Vlugge, en Geeſt-agtige ſyn, en dus de Slym ras en veilig verdunnende.

De Suure.

4. *De Suure.* Want de meeſte Pis-Middelen dryven de ſuure Vogten niet enkelyk, maar met den Pis uit, maar ſy verſtompen en verſagten mede te gelyk deſelfde, gelyk als doen de Vette en Oliagtige Pis-middelen; of ſy maatigenſe, hoedaanige

ge dat ſyn de Geeſt-agtige en Vlugge; of ſy verdunnenſe, hoedaanige dat ſyn de oneigentlijke genaamde Pis-Middelen nu al te vooren genoemd; of ſy maakenſe kragteloos enz. en aldus gemaatigd en verbeeterd ſynde dryven ſy deſelve veiliglijk en genoeglijk met den Pis uit.

Merkt: Dat als 'er Slymige en Suure Vogten ſyn, de ſterke Pis-Middelen in den begin aangewend, de Vogten ſeer beroeren, nogtans ſonder eenige merklijke vrugt; maar de middelmaatige, hebbende eerſt door Speceryagtige, Geeſtagtige, Vlugge ſagte, de Slymige Vogten los-gemaakt, brengen deſelve langs de Pis-weegen gemaklijk genoeg naa buiten, en de ſuure door de ſelfde Pis-Middelen, dewelke als dan ook Speceryagtig behooren te weeſen; ſoo in 't geheel als maar ten deele verbeeterd, ſcheiden ſy van het Bloed af, en verſendenſe naa de Blaas toe.

De ſagte geeſtagtige, vlugge wat die dan uit werken.

DE VOGTEN WELKE DE PIS-DRYVENDE MIDDELEN, INSONDERHEID DE HEEVIGSTE VERBIEDEN, ZYN

1. *De Wrange, Swaarmoedige*; als men ſien mag by *Heurnius*, de welke aldaar vermaand dat men van die het gebruik der Pis-Middelen moet weeren, welker Hart van de wrange en ſwaarmoedige Vogten werd gedrukt; want de heevige Pis-Middelen dryven niet als het Wey- en Waateragtige, dat nog eenigſins met de kragt begaaft is om het wrange te verlengen en te maatigen, ſchielyk met de Pis uit, waar van de opſtopping van Pis, brandende ofte koude Pis en veel meer andere ſwaare toevallen werden voortgebragt: het is derhalven veel beeter dat men eerſt de wrange Vogten door veranderende Middelen, naamelyk met vlugge Souten, door Oly- en Geeſtagtige Middelen enz. verbeeterd, en alſoo deſelve verbeeterd ſynde, door Pis-middelen, maar ſulke die te gelyk Speceryagtige, Sagte, Vlugge en Geeſtagtige ſyn, uit den Lyve langs de Pis weegen jaagen.

De wrange vogten.

2. *De ſeer Lymige en Taaye*; Want daar konnen ligtelijk eenige verſtoppingen uit de heevige Pis-Middelen, in deeſe ſchaadende Vogten ingegeeven ſynde, hier en daar ontſtaan; mitsgaaders ſoo en konnen 'er maar weinige, en niet als beſwaarlijk

De ſeer Lymige en Taaye.

en met het grootſte geweld uitgebragt werden; waarom datſe niet anders als verdund langs den Pis-weg moeten werden uitgedreeven.

De Galagtige. 3. *De Galagtige*; De Pis-Middelen, voor ſoo veel als Pis-Middelen konnen al hier op geenderley-wys te pas koomen, om dat de meeſte Pis-Middelen *warm*, ſcherp enz. ſyn; behalven nog, om datſe met hunne ſcherpe deeltjens het overwigt van de Gal vermeerderen, nog ook een ſodaanige meenigte van Gal uitdryven, als wel om deſelve geheelijk t'ontſeenuwen bequaam ſoude ſyn, en ook der overige Vogten, welke met de Gal door de Pis-Middelen gelooſt werden; maar de koude Pis-Middelen brengen naauwlijks yets uit als het Weyagtige Vogt, dat nog koleur nog ſmaak heeft.

Etter en Bloed door de Pis-ſchaft uitgelooſt. 4. *Etter en Bloed door de Pis-gang gelooſt.* Want dat Bloed en Etter geeven de verſweering van de Blaas te kennen, getuige ſy *Hippocrates*: indien ſegt hy, iemand Bloed of Etter-piſt, geeft het een verſweering van de Nieren en de Blaas te kennen, dat gy by *C. Celſus* kond beveſtigd ſien; dat in de verſweering van de Nieren of de Blaas de heevige Pis-Middelen geenſins te pas en koomen *weet yder een genoeg*; want wat ſouden die dog anders, als een meerder verſweering, ontſteeking der omleggende deelen, Braaking, Walging, of ſeer ſwaare Pynen, ofte ſodaanige ſwaare toevallen, verwekken? het geſeide mag den *vlytiger Leeſer* inden naavolgende Sieken beveſtigd ſien:

Een Man die een ſittend leeven leide. Een Man van veertig Jaaren, een ſittend leeven leidende,

Vervald in Graveel Pyn. heeft eerſt een Graveelige pyn, die hem niet als met den Nieuwe Maan beſogt, uitgeſtaan: waarom dat hy dikwils ontrent den Nieuwen Maan Rynſewyn met groote Glaaſen ſomtyds met verligting uitveegde; want met desſelfs hulpe heeft hy eenige Sandjens met vermindering van pyn uitgelooſt; maar eindelijk is de pyn, door de Rynſen Beeker, ontrent den Nieuwen Maan ſoo rijkelijk gedronken, daagelijks aangewaſſen; hy heeft dieshalven veelderley middelen ſoo door den raad van deeſe als geene, maar te vergeefs, gebruikt. Synde lang en veel met deeſe Graveel pynen, Walging, en ſomtyds braaking van Gal en Slymagtige Vogten gequeld, heeft hy ſchier geduuriglijk Geeſt van Sout met Rynſewyn ingenoomen, waar van de Graveel pynen met veelderley ſteekingen daagelijks ſyn vermeerderd,

Waarom hy Rynſe Wyn enz. heeft gebruikt.

Eindelyk heeft hy bloedige enz. Pis. uitgelooft.

derd, ook heeft hy Bloedige Pis gewaaterd; daar naa heeft hy ook over hardlyvigheid, verlooren Eetluſt, en ſomtyds over Druppel-Pis geklaagd. Ik derhalven by hem ſynde geroepen, heb eerſt de naavolgende Aarsſpuiting voorgeſchreeven.

℞. *Rad. Althææ*
Malvæ a ℥ß
Fol. Malvæ
Alth.
Flor. Chamom. a m.ß
Sem. Lini
Fænicul. a ʒiij
Coq. in S. Q. Lact. dulc. in colat. ℥viij
diſſolve
Ol. Lilior. albor.
Elect. Diacathol.
a ℥j
Sachar. Rubr. ℥ß
M. F. Clyſter
pro Vire.

Neemt Wortelen van Heemſt.
Kaasjensblaan, van elks een loot.
Blaaden van Kaasjens.
Heemſt.
Kamillen Bloemen, van elks een halve handvol.
Saad van Lyn of Vlas.
Fenkel, van elks drie vierendeel loots.
Kookt het in een genoegſaame meenigte ſoete Melk, tot VIII. oncen, by het Doorſygſel doe
Oly van Witte Lelien.
Electuary Diacatholicum, van elks een once.
Roode Suiker een loot.
Mengd het, en maakt'er een Aarsſpuiting van, voor een Man.

Waarom dat hem een verſagtende Aarsſpuiting.

Van deeſe heeft hy tweemaal afgeweeſt, en een groote meenigte Sand gelooſt. Waar naa hy het naavolgende Afkookſel ontrent een Maand lang heeft gebruikt.

℞. *Hord. Mund.*
Cicer. Rubr. a ʒij
Rad. Althææ
Liquirit. a ℥j
Sem. Melon.
Pap. albi a ʒij
Bacc. Juniper. ℥ß
Ficu. ping. No. xij

Neemt Gepelde Gerſt tot berſtens toe gekookt.
Roode Cicers, van elks twee oncen.
Wortelen van Heemſt.
Soethout, van elks 1. once.
Saad van Meloenen
Witte Heul, van elks een half loot.

En een Afkookſel dat te gelyk Pyn ſtillend was is voorgeſchreeven.

Fruct. Alkekengi No. v
Conc. & contuſ. coq. in S. Q. ſeri lactis dulc. ad colat. pint iij. *in qua diſſol.*
Syr. Pap. Errat.
Quinque Radic.
a ℥ii. ß
M. F. Apoſema.

Jeneverbeyen 1. loot
Twaalf vette Vygen.
Vyf Krieken over Zee
Geſneeden en geſtooten ſynde, Kook het in een genoegſaame meenigte Soet Wey, by het doorſygſel ſynde 3. pinten, doe
Syroop van Klaprooſen
de vyf Wortelen, van elks derdehalf once.
Mengd het, en laat het een Kookdrank werden.

Als meede merg van Pyp Kaſſia met Manna.

Van deeſen heeft hy viermaalen 's daags 'telkens twee of drie oncen ingenoomen; waar van de ſteekende Graveel pynen ſeer ſyn verminderd, en hy heeft een Pis, de welke vol van Sand was. gelooſt. Op alle Nieuwe Maanden heeft hy Merg van Pyp Caſſia en Manna in kalfs-nat geſmolten met verligting van pyn en van druppel-pis gebruikt; en aldus is hy van alle die ſwaare toevallen voor een tyd als verloſt geweeſt, hy heeft ſig van alle verſagtende enz. Genees-Middelen onthouden, en niet als Rynſewyn met vers uitgeperſt Citroen-ſap gebruikt; waar van weederom een nieuwe verheffing van Pyn, Walging, en braaking ſyn gekoomen; waarom dat hy Rynſewyn met daar ingedrupten Geeſt van Sout, drie of viermaal 's daags heeft ingenoomen, waar naa hy dikwils Bloedige Pis, nogtans met weinig verligting, heeft gewaaterd.

Met de hoogſte verligting heeft gebruikt.

Hebbende den Geeſt van Sout en het Citroen-ſap meerder als wel van te vooren gebruikt, heeft hy meer Graveel pynen als naa gewoonte, en in 't korten Etterig en Bloedige Pis gevoeld; waarom hy de voor gedagte middelen, naamentlijk de Aarſſpuiting en de Kookdrank dikwils, maar te vergeefs ingenoomen hebbende, door den raad van een Quakſalver het naavolgend Afkookſel heeft gebruikt.

Maar dit naalaaten de, en andere dingen en dat wel Suure.

℞. *Rad. Eryngii*
Apii

Neemt Wortel van Kruisdiſtel.
Eppe

Pie-

Petroſel.
Saxifrag. alb.
a ℥j
Fol. Lauri
Naſturt. a mi. ℔ß
Sem. Raphan.
Sinap. a ʒß
Bac. Juniper. ℥j
Ocul. Cancr. ʒvj
Conc. & contiſ. coq. in lb. iij. *Vini Rhenani per horas duas, colat. adde*
Ol. Bac. Junip. gt. xij
Thereb. ℈j
Sp. Salis ʒß
M. F. Apoſema.

Pieterſely
Witte Steenbreeke,
van elks 1. once.
Blaaden van Laurier
Sterrekers, van elks anderhalve handvol.
Saad van Radys
Moſtaart, van elks 1. loot.
Jenever-Beyen 1. once.
Kreefts-Oogen anderhalf loot.
Geſneeden en geſtooten ſynde laat het twee uuren gekookt werden in twee pinten Rynſewyn, doe dan by het doorſygſel
Oly van Jenever-beyen 12. druppelen.
Terpentyn 1. ſcrupel.
Geeſt van Sout 1. half vierendeel loots.
Mengd het tot een Kookdrank.

Als ook een Pis dryvend Afkookſel gebruikt hebbende.

Door dit Afkookſel, naa dat hy het een tyd lang had gebruikt, is hy in onverdraaglijke ſmerten van ſyn Lenden en Buik vervallen; en braakingen, walgingen, en waakingen enz. ſyn daar uit in 't kort voortgekoomen, en den Etter is in groote meenigte met ſeer groote pyn uitgelooſt. Weederom gehaald ſynde, heb ik het eerſte Afkookſel op een nieuw voorgeſchreeven, maar druppende by elken Gift eenige druppelen Geanysden Swavel Balſem, en ſomtyds alleenlijk vers uitgeperſte Oly van Soete Amandelen tot een once toe ſeffens in te neemen; met de hulpe van deeſe en diergelijke middelen heeft hy nog Etter nog Bloed meer uitgelooſt, maar de pynen in de Lenden en ook wel ſomtyds omtrent het Schaambeen heeft hy altyd vernoomen en verneemtſe ook nog.

Is hy op nieuw in onverdraagelyke Pynen enz gevallen en hy heeft Etter met de Pis gelooſt.

Waarom dat hy de voorſeide Middelen weer op nieuw heeft gebruikt.

DE SIEKTEN EN DE TOEVALLEN ONDER DESELVE BEGREEPEN, IN DE WELKE DE PIS-DRYVENDE MIDDELEN TE PAS KOOMEN EN MET VRUGT WERDEN VOORGESCHREEVEN, SYN.

Een Waater hoofd.

1. *Een Waaterhoofd.* Want de voornaamſte oorſaak van deeſe Quaal is de buite gevaate Wey, weegens d'Opening der Waatervaaten dewelke in het Hoofd ſyn; het ſy dat deeſe Opening *van de eerſte geſchaapenheid ſodaanig bedorven gemaakt is*, of datſe *naa de geboorte van allerley geweldige oorſaak van buiten*, naamelijk door verplettering, berſten of ſcheuren enz. of ook *van buiten* uit verſtopping van die Waatervaaten *mogt ſyn* voortgebragt. Dat'er veelderley Waatervaaten ſeer meenigvuldig in het Hoofd ſyn, hebben nu de meeſte Ontleeders aangetoond; en dat deſelve ook konnen verſtoppen, en door geſwellen of van een andere oorſaak gedrukt konnen werden, en geperſt en verſtopt ſynde breeken, is aan allen genoeg bekend: wy hebben nu dikwils een van een geſneeden Waaterhoofd in ſyn omtrekt meer als vyf vierendeel van een El ſynde, (uit welks voorſte holligheeden der Herſſenen, den *Heer Jan van Horn Hoogleeraar*, door een ingeſtooken pypje een ſeer klaar en ſiltig waater heeft uitgehaald, tot agt Pinten ofte CLX. oncen toe) het andere een weinig kleinder ſynde; jaa wy hebben ook in 's Hertogenbos een, dat ſchier twee Ellen had in ſyn omtrek en nog andere geſien. Uit al het geſeide blijkt genoegſaam dat de Pis-dryvende Middelen in een Waaterhoofd te pas koomen; want ſy leiden den Wey allerbeſt en veiligſt uit, en ſy ſyn meeſt tyds verdunnende, openende enz. en aldus verwyden en openen ſy de Waater-vaaten, miſſchien verſtopt van een Taayen Slym enz. op deeſe wyſe en met de Quyl-Middelen enz. ſal deeſe Quaal, indien datſe geneeslijk is, veiliglijk geneeſen, en desſelfs nieuwe voortbrenginge voor gekoomen werden.

Waater hoofd van vyf-vierendeel in ſyn omtrek.

Een ander van meer als twee ellen.

Hoofd pyn.

2. *Hoofdpyn*; indienſe naamentlijk uit ſwaarmoedigheid ontſtaat:

ſtaat: want dat als dan het gebruik van de Pis-Middelen te pas komt heeft *Galenus* geſegt.

3. *Den Vloed, dien men gemeenlijk den Leevervloed noemt.* De Vogt dewelke in deeſen Vloed uitkomt, is gelijk als het Bloedig-waater daar Vleis in is gewaſſen, 't welk wel ſonder byting, maar nogtans niet ſonder beſwaarende pyn werd uitgeloosd: het werd uit een meenigvuldige Wey, by het Blood ſynde gemengd, en de Bloedvaaten verwydende, verwekt; geen wonder derhalven, dat de drooge Pis-dryvende Middelen maatiglijk met t'ſaamen-trekkende en verſterkende gemengd ſynde, te pas koomen, op dat op deeſe wys de meenigvuldige Wey die deeſen Vloed voortbrengt, mogt verminderd werden, en desſelfs nieuwe voortbrenging (het te veel drinken naamentlijk van waateragtige dingen verbooden ſynde) verhoed, mitsgaaders de nu beſogte en verſwakte deelen verſterkt enz. Den Vloed in't gemeen Leevervloed genaamd.

4. *De Waaterſugt*; want *Joubertus* getuigd dat de Pis-Middelen in deſelve grootlijks te pas koomen, en dat de Waaterſugtige daar door werden verligt. Dat *den vlytigen Leeſer* by *Aëtius* ſal betuigd vinden; inſonderheid ſoo ſe in een drooge gedaante werden ingegeeven. De reeden is by naa deſelfde als in het Waaterhoofd: want als de Wey overvloedelijk door de Pis-Middelen werden uitgedreeven, werden de Sieke noodſaakelijk verligt: om welke reeden ſie hier de naavolgende geſchiedenis. Het Buik en 't Lyf Waater.

Seekere Weduwe ſynde veertig Jaaren oud, naa veelderley Ooft genuttigd te hebben, krygd ontrent den Herfſt een eenvoudige derdendaagſe Koorts, en ontrent den kortſten dag in den Winter, een dubbelde, met een ſwaarte in de Beenen, en een beſwaarende pyn van alle haare Leeden, benaauwtheid voor 't Hart, waakingen, en grooten dorſt. Sy heeft ſeer graatiglijk warme Wey van Karnemelk om den dorſt te leſſen als de verheffing aanquam, gebruikt; waar naa eerſt een ſwelling in de Voeten, daar naa ook in de Beenen is gevolgd. Daar by gehaald ſynde, heb ik by na alle vogtigheid verbooden, en om den dorſt weg te neemen, naamelijk met d'aankomſt van de koorts, (want als dan wierd ſy met een ſeer grooten dorſt geplaagd) heb ik haar een ſcrupel Sal Prunel met verligting van haar dorſt gegeeven, en als doen heeft ſy van deeſe Drank Een Weeduwe naa veelderlei Fruit enz. genuttigt te hebben. Krygt eerſt een enkelde derden daagſe Koorts daar naa een dubbelde

alle

Met een Sweeting van de Voeren en Beenen.

alle uur twee leepels vol, en vier maalen, drie uuren voor de verheffing van de koorts, het naavolgend Poeder ingenoomen.

De meeste Vogten haar verbooden synde.

Heeft sy een Sweet dryvende teegen Scheurbuik Leepeldrank gebruikt.

℞. *Aq. Card. bened.*
Cochleariæ a ℥iij
Theriac. simplic.
Spir. Antiscorb. a ℥ß
Contra anxiet.
℥ij
Sal. Ammon.
arom. gt. XXX
Antimon. Diaph. ʒß
Laud. Opiat. gr. ij
Syr. Pap. Errat.
Card. bened. a ʒv
M.

Neemt Waater van Geseegende Distel.
Leepel blaaden, van elks drie oncen.
Eenvoudig Theriaac.
Geest voor den Scheurbuik, van elks een loot.
Benaauwdheid hier vooren beschreeven een half loot.
van Salmoniac gespeceryd dikwils voorgeschreeven xxx. druppelen.
Laudanum Opiatum drie greinen.
Sweet-dryvende Antimoni Kalk een half vierendeel loots.
Syroop van Klaprooſen.
Het Sap uit den Geseegende Distel geperst, van ekls vyf vierendeel loots.
Mengd het.

En een Sweetpoeder.

℞. *Sal. Ammon.*
Prunel.
Ocul. Cancr.
Antim. Diaph. a
gr. XV
Ol. Cort. Aurant.
gt. ij
M. F. Pul.

Neemt Salmoniac
Sal Prunel
Kreefts-Oogen
Sweet-dryvende Antimoni-Kalk, van elks 15. greinen.
Oly van Oranjen Schellen gedistilleerd 2. druppelen.
Mengd het, en maakt 'er een Poeder van.

Naa

Naa de derde hervatting van den Drank, en de vierde, als gefegd is van het Poeder (waar naa altyd een overvloedig Sweet is gevolgd) foo is de derdendaagfe koorts, welke haar ontrent den kortften dag was aangekoomen verdweenen, en d'eerfte is zeer veel verminderd; waarom dat fy ook daar naa niet als eenen Drank heeft gebruikt, en gemeend dat fy al was geneefen. Maar het is ontrent een Maand daar naa gebeurd, datfe haar in de koude lugt begaf, waar van eerftelijk een fwaare pyn in de Leuden, en aanftonds meede een koude over het gantfche Lighaam met een fwaare en onverdraagelijken dorft is ontftaan. Derhalven heeft fy weederom in de plaats van warme Wey van Karnemelk, koude Karnemelk gulfiglijk gedronken, en binnen tien daagen heeft fe een fodaanige fwelling in haar Beenen gekreegen, datfe naauwlijks ftaan of door haar Kaamer gaan konde. Waarom dat ik, weederom gehaald fynde, en haar op nieuw alle vogtige dingen verbooden hebbende, de Sal Prunel in de voorfeide Gift heb ingegeeven, en naa de tweeden dronk van de voornoemde Drank heb ik het naavolgend Buikfuiverend Poeder voorgefchreeven.

De laatfte quartein is verdweenen.

Maar fy lig in de koude Lugt begeevende.

En koude Karne Melk drinkende.

Is in een feer groote fwelling van de Beenen op nieuw gevallen.

℞. *Ref. Jalap.*	Neemt Hars van Jalap.
Diagridii a gr. vij	Diagridium, van elks VII. greinen.
Tart. Vitriol.	Tartar. Vitriolaat.
Sal Ammon. a ℈ß	Salmoniac, van elks een half fcrupel.
Ol. Cort. Aurant. gt. ij	Oly van Oranje Schellen, gedifttilleerd twee druppelen.
M. F. Pul.	Mengd het, en maakt'er een Poeder van.

Waarom fy met verligting een Purgeer Poeder heeft gebruikt.

Van dit Poeder heeft fy feeven maal afgeweeft, en veele waateragtige vogten gelooft, blyvende nogtans het Swellen der Beenen. Dog myn vermaaninge in de wind flaande, heeft fy Wey van Karnemelk met Suuring gekookt weederom daagelijks gebruikt: waar op binnen een Maand foo grooten gefwel haares gantfchen Lighaams, en uitfpanning van haar Buik met fwaarte, en befwaard Ademen is gevolgd, datfe geenfins meer

Maar in haar leevens wys weederom fig te buiten gaande.

leggen konde, maar altyd is gedrongen geweeſt om over einde te ſitten. By haar ontbooden ſynde, heb ik ſe niet willen beſoeken, maar door de voorbeeden van haare Bloedvrienden overreed, ben ik by haar gekoomen, maar doen heeft ſy my beloofd datſe alle Vogten en alles wat ik voor de Siekte ſchaadelijk oordeelde ſoude agterlaaten. Waarom dat ik niet als goed-ſappige en kragtig voedende drooge Spyſen haar bevalte nuttigen, en naa den eeten niet als de naavolgende Kruidwyn te gebruiken, en ook dit Afkookſel heb gegeeven.

Is ſy door het Lyf Waater aangetaſt.

Maar door een opepend Waater, en Sweetdryvend Afkookſel.

℞. *Rad. Irid. Noſtr.* ℥vj.
Petroſel.
Angelic. a ℥ß
Fol. Lauri
Soldanel.
Agrimon.
Rutæ a m. j
Cort. Median. Sambuc.
Sum. Centaur. minor. a m. iß
Bac. Juniper. ℥ß
Sem. Fænic. Dulc.
Urtic. Roman.
a ℥ij
Cinam. acut. ℥ß
Raſ. Lig. Guajac. ℥v
Lign. Guaj. affunde Sp. Junip. ℥iv. *aq. Petroſel.* ℥xv. *diger.* xxiv. *horas & per tres horas tum coq. adde Ceter. & Vini Rhenan. P.* iiij *coq. iterum per* ℥. *horas colat. addet.*
Spir. Diaph.

Neemt Wortelen van onſen Iris of Lis anderhalf loot.
Pieterſely,
Angelika, van elks een loot.
Blaaden van Lauwrier.
See-winden.
Leever-kruid.
Wynruit, van elks een hand vol.
Binnenſte Schorſſe van Vlier.
Toppen van de kleine Centauria, van elks anderhalve hand vol.
Jenever-Beyen een loot.
Saad van Soete Fenkel.
Roomſe Neetelen, van elks een half loot.
Scherpe Kaneel een loot.
Geraſpt Pokhout v. oncen.
Giet by het geraſpt Pokhout iv. oncen Geeſt van Jenever-Beyen, en xv. oncen Pieterſely Waater gemengd, en vier en twintig uuren te week geſteld ſynde, laatſe in wel beſlooten Vaaten drie uuren gekookt werden, en laaten 'er dan de geſeide een-

vou-

Aq. Diuret. a ℥i ß
Sp. Sal. Ammon. arom. ℥j
Syr. 5. Rad. ℥iij
M. F. Apozema.

voudige dingen geſneeden en geſtooten werden by gedaan, en by gegooten werden vier Pinten of een Stoop Rynſe Wyn.

En de Vaaten weederom beſlooten ſynde, laatſe twee of drie uuren kooken, by het Doorſygſel doe

Sweet dryvende Geeſt.

Pis-dryvend Waater, van elks ander half once.

Geeſt van Salmoniac geſpeceryd een vierendeel loots.

Syroop van de 5. Wortelen drie oncen.

Mengd het, voor een Kookdrank.

℞. *Rad. Angelic. Helen. a* ℥iij
Armorac. ℥ ß
Fol. Mentha Criſp. Lauri
Ruta a m. j
Sem. Fenic. Dulc. Naſturt. a ℥iij
Bac. Junip. ℥vj
Flav. Cort. Aurant. Macis a ℥ij
Cinam. acut. ℥ ß
Conc. & contuſ. affunde
Vini Rhenan. Gallic. a pint. i ß
M.

Neemt Wortelen van Angelika.
Alant, van elks drie vierendeel loots.
Wilde Peeper-wortel een loot. Mitsgaders een Kruidwyn.

Blaaden van Kruismunt.
Lauwrier.
Wynruit, van elks een hand vol.

Saad van Soete Fenkel.
Sterkers, van elks drie vierendeel loots.

Jenever-Beyen anderhalf loot.
't Geele van d'Oranje Schellen.
Foelie, van elks een half loot.
Scherpe Kaneel een loot.
Geſneeden en grof geſtooten ſynde, gieter by
Rynſe Wyn.

Franſe wyn, van elks ander half pint.
Laatſe t'ſaamen drie of vier daagen in wel beſlooten Vaaten op een warme plaats ſtaan.

Afweekſel van Jalap enz.

Van de gemelde gekookten Drank heeft ſy 's morgens en 's avonds twee oncen, en van den Kruidwyn eeven veel naa de Maaltyd ingenoomen, en ſomtyds heeft ſy het Poeder van Jalap of het voorſeide ontlaſtende Poeder gebruikt, en met de hulp van deeſe Genees-Middelen heeft ſy veel Pis gelooſt, ſomtyds ook Geſweet, en ten laatſten, naamentlijk eenige weeken hier naa, is ſy van dit ſwaare Lyfwaater geneeſen.

Is ſy geneeſen.

Waterſugt der Lyf-Moer der Trompetten, en van den Eyerſtok.

5. *De Waaterſugt van de Baarmoeder, der Trompetten van Fallopius, en de Eyerſtok:* welke ſoorten van Waaterſugt beſwaarlijk gekend, of ten minſten van andere onderſcheiden, en niet min beſwaarlijk geneeſen werden; en indienſe geneeslijk ſyn dat ſulks door Pis-Middelen inſonderheid moet geſchieden, getuigen by naa alle Konſt-Oeffenaars; onder dewelke *Alex. Maſſarias*, *Roderic van Caſtro van de Siekten der Vrouwen*, *D. Sennertus enz.* de Pis-Middelen ſeer pryſen; dewelke uit *Avicenna*, *Rhaſis*, *Aëtius*, *Hippocrates*, *Galenus* en andere de bepaaling, oorſaaken, teekenen, voorſegging en geneeſing van deeſe ſoorten van Waaterſugt, en verſcheidene verhaalen en aanmerkingen vertellen: wy hebben het meede niet t'onpaſſe geoordeeld, een verhaal, niet alleenlijk van deeſe ſoort van Waaterſugt, maar ook te gelijk van de Steenen in de Gal-Blaas van deſelve Lydſter gevonden, te geeven, en met Afteekeningen aan te toonen; en ſulks inſonderheid, om dat wy in het voorgaande; naamentlijk op de 270. bladz. §. 1. hebben gewag gemaakt van Steenen in de Gal-Blaas, en een aanmerkens waardig geval beloofd hebben, en om aan den *goed gunſtige Leeſer* d'Afteekening te geeven.

Een verhaal van desſelfs eerſte ſoorten, en van Steenen in de Galblaas.

In der Vrouwen Ballen eenige Waater balletjens door ſommige gevonden

Myn geheugd dat ontrent over dertig Jaaren *de Heer F. de le Boe Sylvius*, op de Schouwplaats van 't Gaſthuis de Trompetten van Fallopius ſullende vertoonen, in de Balletjens van ſeekere Vrouw, bobbeltjens, knobbels ofte eenige waateragtige uitpui-

puilingen heeft gevonden, welke hy als doen Waaterblaasjens noemde (sodaanige of diergelijke getuigen in de Vrouwen Klootjens aangemerkt en gesien te hebben, *J. Bauhinus*, *Schenk in syn Aenmerkingen*, *Al. Massarias*, D. *Sennertus enz.*) en dat in deselve een seer heldere vogt een weinigje silt of soutagtig is, hebben als doen de meeste Leerlingen in de Geneeskonst neevens ons geproefd; welke Waaterblaasjens egter daar naa d'Ontleeders getragt hebben aan te toonen dat Eyeren waaren; maar dit slaa ik nu voorby, om dat het eigentlijk hier niet toe en behoord, want ik geef hier een Aanmerking over, en verhandel niet de verschillen der Ontleeders.

eertyds. Waater Blaasjens genaamd, en vol syn de van een slimg waater.

Werden nu Eyeren van de Ontleeders genaamd.

Een Vrouw derhalven van agt en veertig Jaaren en Moeder van negen kinderen, seer swaarmoedig, haar Maandstonden twee Jaaren te vooren nog wel vloeyende, is naa een droevige onverwagte boodschap sodaanig in haar gemoed beroerd geworden datse terstond in een beswyming viel dewelke bynaa een Uur duurde, staande te gelijk haare Stonden op, alhoewel haar aanstonds een Ader wierd geopend en sulks den naavolgenden dag wierd hervat, en veel hulp-middelen voor de opgestopte Stonden wierden aangewend; nogtans is'er niets gevoorderd; eindelijk heeft sy een Moersteekpil, om in de Scheede der Lysmoer te steeken, (ik weet niet door wiens raad) van witte Nieswortel, Myrrha, Bevergeil en Sap van Wynruyt bereid (synde voorwaar in de opgestopte Stonden geen hulpmiddel om te versmaaden) gebruikt, waar van sy eerst een groote prikkeling, daar naa pyn, en eindelijk eenige knoopswellen in haar Teeldeelen heeft gevoeld; waarom dat sy een Vroedvrouw heeft ontbooden, dewelke het geteide aan de Genees- en den Heel-Meester heeft bekend gemaakt, en sy is door in- en uitwendige middelen, dewelke de scherpigheid versagteden en een weinigje t'saamen trokken, en door een Spuit ingebragt, daar in't kort van verlost; maar alhoewelse hier van nu was geneesen, heeft sy nog dikwils geklaagd over een drukkende en beswaarende pyn in de Zydenbuik en een spanning booven het Schaambeen, ook over een nog daagelijks aanwassende pyn; sy heeft seer veele ongerustе en slaapelooze nagten gehad, en verneemende dat haaren ondersten Buik begon te swellen, en eenige hardigheid in haar Zydenbuik, heeft sy over hardlyvig-

Een Vrouw vald om een bedroefde tyding in een beswyming. En in een opstopping van haar Stonden.

Sy heeft een Moersteek Pil van Witte Nies-Wortel gebruikt.

Waar van dat Knoopswellen enz. in haare Teel Leeden syn ontslaan, en sy is daar naa geneesen.

De beswaarende pyn en Spanning enz. en het Schaambeen over

blyvende. Sy heeft ook dikwils Geelsugt gehad.

heid, dorst, en beswaarde Ademhaaling geklaagd; jaa meest alle Maanden had sy de Geelsugt. Maar hebbende daar voor een Afkooksel van de Patich en de Graswortel, en van Kennipsaad met het Afverwsel van Wynsteen ingenoomen, is sy in't kort van de Geelsugt bevryd: dog sy heeft ook seer ligtelijk deselve weederom gekreegen; jaa soo dikwils als sy de Geelsugt had gehad, soo dikwils scheen haar Buik niet alleen te swellen, maar sy vernam het selfs, tot dat sy ten laatsten een tyd lang met een geduurige alle daagse koorts bevangen synde, binnen drie weeken geheel en al Waater- en Geelsugtig is geworden; sy alle genees-middelen als doen vaaren laatende, heeft nog twee Jaaren ellendiglijk geleefd en is eindelijk gestorven.

Eindelyk naa een alle daagse Koorts, Waater- en Geelsugtig geworden, is sy gestorven.

In 't Lyk van deese Overleedene was de Leever verhart.

Het Lyk van deese Overleedene (met toestemming van de Bloedverwanten) geopend synde, was de Leever maar een weinig verhard, insonderheid aan de Bultige Syde, de Gal-blaas seer groot en met honderden sestig Steenen driekante, vierkante, enz. (die volgens het gevoelen van sommige Genees-meesters Pis- en Sweet-dryvend syn; dat ik egter nooit zoo heb konnen verneemen, alhoewel ik al dikwils daar een proef van heb genoomen) maar van verscheide groote vervuld; mitsgaaders de Slinker Fallopiaanse Trompet seer uitgespannen; soo dat d'Omstaanders de Lyf-Moer, de Blaas enz. niet konden sien, waaruit met een kleine Sneede een Geel-agtig en Siltig-waater, meer als een Emmer uitmaakende, is uitgeloopen: *den Heer A. Cypriaan*, heeft ons een verwonderens waardig geval verhaald, en ons d'Afteekening daar van vertoond, naamelyk van een Waatersugt van de Eyer-stok, uit de welken hy tot vyf Emmeren toe vol van Wey naa de Dood heeft uitgehaald. *Niklaas Tulp in syn Genees-kondige Aanmerkingen, het* IV. *Boek, de* XLIV *Aanmerking*, heeft naagelaaten, dat beide de Hoornen van de Lyf-moer negen ponden Waater en Etter hadden ingehad.

De Gal-Blaas vol van Steentjens.

En de Trompetten van Fallopius heb ik met meer als een Emmer Siltig Waater opgevuld gevonden.

De Trompetten van Fallopius met Waater vervult

Om dat ik myne beloften moet houden, sie hier de gantse Afteekening van de Steenen in de Gal-blaas gevonden, en van de Waatersugt van de Fallopiaanse Trompet met de Lyf-moer en de Blaas, maar niet van de andere ingewanden.

A.A.A.

A. A. A. De Slinker Trompet van Fallopius, tot een ſodaanige groote door 't Waater uitgeſpannen.
B. B. De Regter Trompet van Fallopius met de Vaaten enz. natuurlyk ſynde.
C. De Lyf-moer.
D. Desſelfs Scheede.
E. De Gal-blaas met verſcheide Steenen vervuld.
F. F. F. Steenen buiten de Gal-blaas, driehoekige, vierhoekige. enz.

En d'Afteekening, en de gedaante der Steenen in de Gal Blaas.

6. *Geduurige Waateragtige en de meeſte gaande en koomende Koortſen, inſonderheid wanneerſe nu een weinig afneemen*; want het Waater werd veiliglijk door de Pis-Middelen uitgeleid, en de Slymige enz. Vogten, dewelke in de gaande en koomende koortſen ſchaaden, werden met de byſtand der Pis-dryvende Middelen te gelijk meede los-gemaakt, verdund enz. en alſoo werden ſy naa de Pis-weegen voort gedreeven en uitgejaagd.

Geduurige Waateragtige en gaande en koomende Koortſen.

Maar *merk aan*; niet als naa dat d'algemeene dingen ſyn voor afgegaan, en dat de koortſen nu afneemen, mag men de eigentlijk genaamde Pis-Middelen voorſchryven; want dat anderſins daar uit ſwaare toevallen en ſomtyds hardnekkige verſtoppingen ſyn ontſtaan, getuigen de *meeſte Geneeskonſt-Oeffenaars*.

7. *Verſtoppingen van het Alvlees, de Leever, de Milt, getuige Capivaccius*; maar *Savanarola* heeft het teegendeel geſteld, om dat, (ſegt hy,) de ſchaadelijke ſtoffe niet door de Pis, maar door de afgang met minder moeite werd afgeſcheiden; maar om dat de Pis-Middelen meeſt tyds geeſtagtig, vlug, openende en verdunnende ſyn, koomen ſy in de verſtoppingen ſeer wel te pas; want ſy openen de verſtoppingen en ſy bereiden de verſtopping maakende ſtoffe, en alſoo, (d'algemeine dingen nogtans niet ſynde naagelaaten,) want de Vogten nu wel bereid ſynde moeten noodſaakelijk by verpooſing werden uitgeſuiverd, ſoo werden deeſe hardnekkige verſtoppingen veilig en ras geneeſen.

Verſtoppingen van 't Alvlees, Leever, Milt, enz.

8. *Het Kolyk, de Kolykagtige Graveel pyn*, dewelke de *Franſſe Colique Graveleuſe* noemen, om ſe van den Steen der Nieren t'onderſcheiden is ſomtyds ſeer moeyelijk; want de kenteekenen ſyn

Het Kolyk, en het Kolykig Graveel.

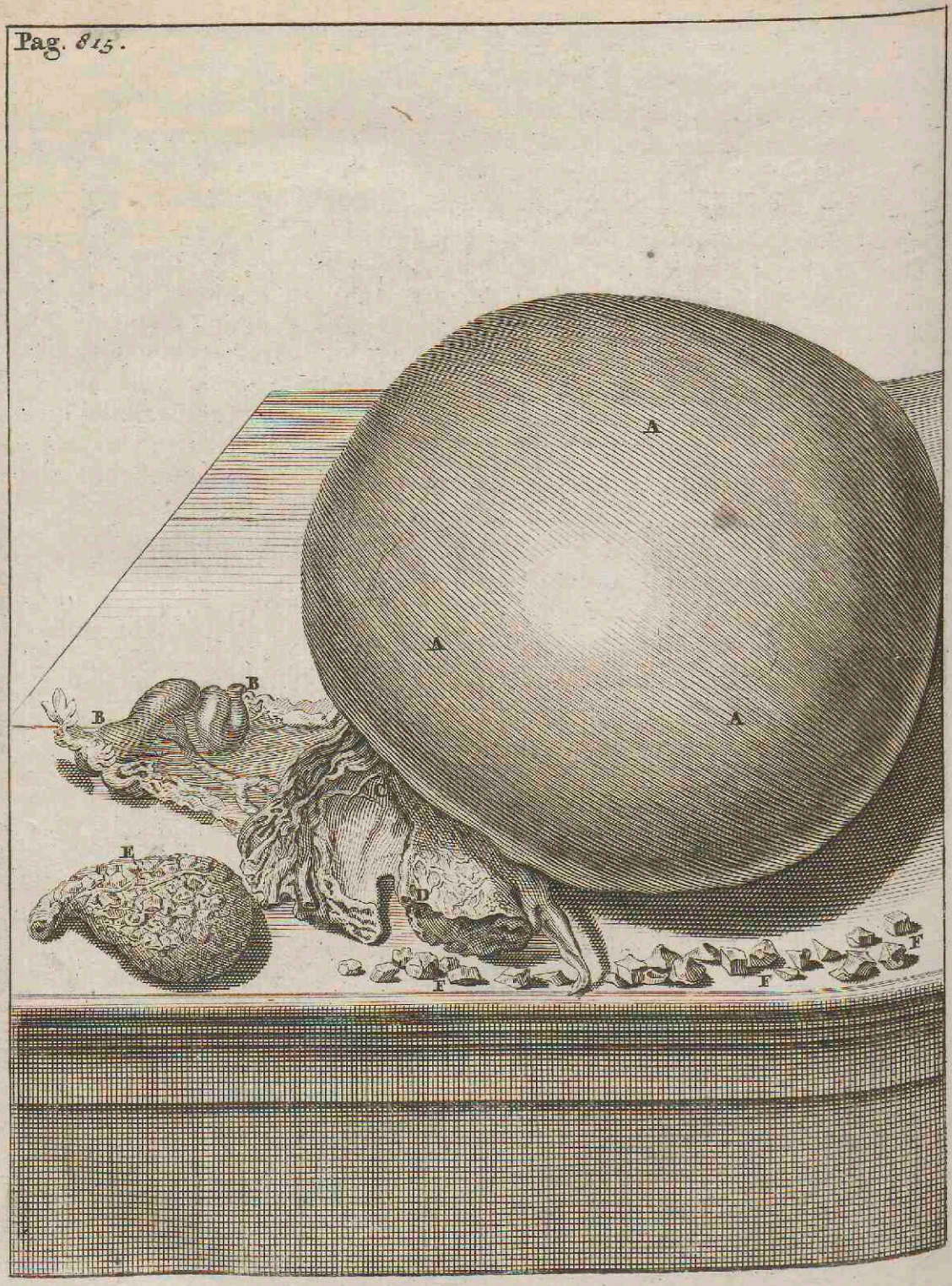
A
A
A
B
B
E
D
F
F
F

ſyn malkanderen ſodaanig gelijk, dat ſelfs *Galenus* bekend dat hem ſelfs ſulks gebeurd is, want ſy braaken in 't Kolijk gelijk als in het regte Graveel, Galagtige en dikke Vogten, indien de Maag qualijk is geſteld; maar indienſe wel geſteld is, ſtaan ſy walging en ydele poogingen om te braaken uit; het onderſcheid tuſſen de Kolijk en de Graveel pyn, ſie op de 478. 479. en 494. bladz. dat in het Kolijk de Pis-Middelen, inſonderheid ſoo wanneerſe te gelijk Geeſt Speceryagtig en Vlug ſyn, te pas koomen, is genoeg bekend; om datſe de Lymige Slym verdunnen, de Winden verdryven, en aldus de Taaye en Lymige Slym verdund ſynde, en de overige daar meede gepaard gaande oorſaaken deeſe Quaal voortbrengende, door de Pis-weegen uitdryven, op die wys (nogtans de overige niet ſynde naagelaaten) werd niet ſoo ligtelijk de Lammigheid gelijk naa de Kolijk-pynen ſomtyds gebeurd, voortgebragt (van welke Lammigheid ſiet de volgende §, mitsgaaders *G. Horſtius*,) maar ſy werden meeſt tyds raſſer, indien naamelijk de Pis-middelen by de overige teegens het Kolijk gemengd werden, geneeſen; waarom dat het my heeft geluſt de naavolgende verhaalen in de plaats van veele hier by te voegen.

Waarom dat en hoe daanige Pis-middelen goed ſyn.

Een Vrouw verhit van den arbeid

Begeeft haar inde koude,

Een Vrouw van vyftig Jaaren, is naa meer als gewoonen arbeid warm geworden, en heeft ſig in de koude lugt begeeven, waar van ſy ontrent de Nagt eenige krimpingen in haar Buik heeft gehad. Waarom dat ſy een lepel vol of twee Geeſt van Anys heeft ingenoomen, maar in plaats van verligting, is daar uit een walging ontſtaan; en ſy heeft kort daar aan over een ſeer ſwaare ſpannende pyn in den Buik, en een beſwaarende pyn in de Lenden geklaagd; 's morgens daar by gehaald ſynde, en d'oorſaak van deeſe quaal naaſpoorende, heeft my de Lydſter verhaald, datſe de voornoemde toevallen, en ſomtyds ook pyn in haar Lenden had vernoomen, en datſe dikwils en meeſt tyds Pis als helder klaar Waater had gelooſt. Maar voor als nu heb ik raauw en beroerd waater vernoomen, maar ſonder eenig grondſetſel, waarom dat ik eerſt deeſe Aarſpuiting heb voorgeſchreeven, en de naavolgende Drank gegeeven.

Waar naa ſy een Graveelig Kolyk krygd,

Waarom dat'er een Aarſpuiting om de Winden te breeken is geſet.

℞. *Dec. Emol. & Carm.* ℥vij | Neemt Verſagtend en Windbreekend Afkookſel vii. oncen.

Con-

Elec. Diaphanic. ʒx
Ol. Chamom.
Laurin. a ʒv
Sal. Gemmæ ʒß
M. F. Clyſter
pro Fœmina.

Conſerf van Dalen derde half loot.
Oly van Kamillen.
Baayen, van elks vyf vierendeel loots.
Steen Sout een half vierendeel loots.
Mengd het, en maakt'er een Aarsſpuiting van voor een Vrouw.

℞. *Aq. Junip.* ʒiß
Fœnic.
Cort. Aurant.
a ℥ß
Sp. Anticol. ʒß
Nitr. Dulc. Aro-
mat.
Tinct. Diuret. a ʒß
Laud. Opiat. gr. ij
Ol. Junip.
Cort. Aurant.
a gt. iij
Syr. Pap. Errat. ʒj
M.

Neemt Waater van Jenever Beyen ander half once.
Oranje ſchellen.
Fenkel, van elks een once.
Geeft voor 't Kolyk hier vooren beſchreeven een loot.
Soete Salpeeter geſpeceryd, nu al dikwils voorgeſchreeven een half vierendeel loots.
Pis-dryvend Afverwſel een half vierendeel loots.
Laudanum Opiatum twee greinen.
Oly van Jenever Beyen.
Oranje Schellen gediſtilleerd, van elks drie druppelen.
Syroop van Klaprooſen een once.
Mengd het.

En een teegen Kolyk en Graveel Drank is voorgeſchreeven.

Van de Aarsſpuiting heeft ſy tweemaalen met veele Winden afgeweeſt, en naa dat ſy deeſen Drank had gebruikt, heeft ſy veel Winden gelaaten, en ſeer veel Sands met de Pis gelooſt; waarom dat ik de Aarsſpuiting en den Drank heb hervat, waar van ſy nog in grooter meenigte Pis en Sand heeft uitgeloſt, daar door de Kolijk pijn en walging ſyn verdweenen, nogtans overblyvende eenige beſwaarende pijn, die nu eens wat min-

Metgoede hulp.

Dewelke hervat ſynde,

En een Pis-drywend Afkookſel ingenoomen hebbende.

der en dan weer wat vinniger haar aantaſte. En als doen heeft ſy weederom Pis, gelijk als helder Reegen-waater met weinige Sandjens gelooſt; waarom dat ik het Afkookſel op de 669. bladz. beſchreeven heb gegeeven, dat ſy een Week lang met ſodaanigen voorſpoed heeft gebruikt, dat ſy verſcheide kleine Steentjens, Sandjens, Lymige en Taaye Stoffen enz. daagliiks in een groote meenigte met de Pis, en by naa ſonder Pijn uitlooſde, en ſy lang van Graveel of Kolijk Pijn vry was.

Is ſy van alle Pyn verloſt.

Een Man aan Graveelige Kolyk vaſt

Is door een Aarsſpuiting,

Een Man van twee en veertig Jaaren, dikwils met Graveelige Kolijk-pijn met walging, en ook ſomtyds met braaking van Galagtige, Slymige en Lymagtige Vogten, (maar ſeldſaam,) beſogt was, is altyd door het ſetten van een gemeene verſagtende en wind breekende Aarsſpuiting, en het naavolgende Afkookſel tot drie oncen, drie maalen 's daags warm gebruikt, in het korte van alle Pyn enz. verloſt.

En een Afkookſel geneeſen.

℞. *Rad. Alth. Recent.* ℥iij
Liquirit. Excortic. ℥ß
Hord. Mund.
Cicer. Rubr. a ℥j
Sem. Nymph.
Violar. Purpur.
Fenic. Dulc.
a ℥iij
Malvæ
Pap. Albi a ℥ii ß
Bac. Junip. ℥ß
Fic. Pinguis.
Fruc. Alkek.
Sebeſt. a No. v
Flav. Cort. Aurant. ℥ij
Cone. & contuſ. coq. in S. Q. Aq. Cois

Neemt Wortelen van verſſe Heemſt, drie vierendeel loots.
Soethout geſchrapt een loot.
Gepelde Gerſt tot berſtens toe gekookt.
Roode Cicers, van elks een once.
Saad van Plompen.
Purpere Violen.
Soete Fenkel, van elks drie vierendeel loots.
Kaasjens Blaan.
Witte Heul, van elks derde half vierendeel loots.
Jenever Beyen een loot.
Vette Vygen.
Krieken over See.
Borſt Pruimpjens, van elks vyf in getal.
Het buitenſte Geel van de Oranje

ad Pint. ij. *colat.*
adde
Syr. Althaa Fern.
5. Radic. a ℥i. ℔ *M.*

je ſchellen een half loot.
Geſneeden en geſtooten ſynde, kookt het in een genoegſaame meenigte ſchoon Waater.
By het Doorſygſel ſynde twee Pinten, doe
Syroop van Heemſt van Fernelius. De vyf Wortelen, van elks drie loot.
Mengd het.

Ondertuſſen heeft hy ſomtyds het Afverwſel van Wijnſteen met Wijn bereid gebruikt, en hy heeft ſeer veel gewandeld, ſig wagtende van See-vis, en van alle ſoute en gerookte koſt.

Lammigheid uit Kolyk of naa een Galagtig Kolyk.

. *Lammigheid uit het Kolijk of naa een Galagtig-Kolijk*; gelijk als de meeſte Konſt-Oeffenaars willen: ſie wat van deeſe Quaal geſegt is op de 478. bladz. Deeſe Lammigheid hebben de Heeren *Sennertus*, *Crato*, *Horſtius*, *Piſo*, *Willis en meer andere*, naauwkeurig en werkſaam genoeg met deſſelfs oorſaaken naa te ſpooren, beſchreeven. Alle ſtaan ſy toe dat de Graveelige ſomtyds Jigtig werden, maar dat ſeldſaam uit het Kolijk een Lammigheid ontſtaat, hoewel ſommige meenen dat het egter dikwils komt te gebeuren: ik beken vryelijk dat ik in al myn Oeffening het maar drie maalen heb geſien, en dat ik'er maar twee maalen overgegaan heb. Maar dat de Pis-Middelen (niet de gemeene nog ſcherpe, maar de vlugge) met ſagte toegepaſte Hoofd-Middelen vermengd, als meede de Aarſſpuitingen en ſagte Sweet-Middelen grootelijks te paſſe koomen, getuigen eenpaarig alle de Genees-konſt-Oeffenaars: maar men moet inſonderheid aanteekenen, dat men daagelijks den Buik door een Aarſſpuiting moet ontlaſten (gelijk als *C. Celſus* ſpreekt) want dat uit deſſelfs verſtopping het quaad weederom ſeer ſoude toeneemen heeft *Crato* wel te regt geſegd. Ik kan aan den *vlytiger Leeſer* niet weigeren een Aarſſpuiting, een Drank en een Afverwſel voor te ſchryven, dewelke ik in dit geval, (hoewel niet dikwils, nogtans met de grootſte uitwerking aan die een ſodaanigen Lammigheid hadden) heb gegeeven.

Wat Middelen in die quaal te paſſe komen.

Inſonderheid een Aarſtpuiting.

℞. *Decoct. Emol. & Carm.* ℥viij
Bened. Laxat. ℥ij
Aq. Vitæ Math. vel Spir. Sem. Aniſi ℥ij
Therebin.
Sal. Volat. Oleos a ℈ß
Sal. Gemmæ ℥j
M. F. Clyſter.

Neemt Gemeen verſagtend en Windbreekend Afkookſel VIII. oncen.
Benedictum Laxativum twee oncen.
Waater des Leevens van Mathiolus, of
Geeſt van Anys Saad een half loot.
Terpentyn.
Vlug Oliagtig Sout, van elks een half vierendeel loots.
Steen Sout een vierendeel loots.
Mengd het, en maakt'er een Aarsſpuiting van.

Een hoofd verſterkende en Pis-dryvende Leepel Draak,

℞. *Aq. Lign. Saſſafr. Fœnicul. a* ℥iß
Majoran. Rorismar. a ℥j
Antiparal. Amſtelod.
Tinct. Diuret.
Spir. Carmin. Sylv. a ℥iij
Sal. Volat. Oleos gt. xxx
Syr. Stœchad.
ʒ. *Radic. a* ℥ß
M.

Neemt Waater van Saſſafras-hout
Fenkel, van elks anderhalf once.
Edele Majelein.
Roſemaryn, van elks 1. once.
Teegens de Lammigheid van de Amſterdammers.
Pis-dryvend Afverwſel meermaalen aangehaald.
Windbreekende Geeſt van *Sylvius*, van elks drie vierendeel loots.
Vlug Oliagtig Sout 30. druppelen.
Syroop van Stechas.
de Vyf Wortelen, van elks een half once.
Mengd het.

℞. *Rad. Ninſi vel Niſi* ℥ij

Neemt Wortel *Ninſi* of *Niſi* twee oncen.

van

Pœonia Angelic. a ʒiij
Fol. Majoran. Nob.
Flor. Anthos Hyperici
Stœch. Arab. a Pug. ij
Lavend. Pug. j
Bac. Junip. Recent. ʒvj
Sem. Aniſi Stellat. ʒij
Caſtorei Optimi ʒ ß
Conc. & Contuſ. affunde
Spir. Vini Rectif. Punt. iij
& Extrab. Tinct.

van Peonie.
Angelika, van elks drievierendeel loots.
Blaaden van Edele Majelein.
Bloemen van Roſemaryn.
Sint Jans kruid.
Stechas van Arabien, van elks twee Pugillen.
Toppen van Lavendel een Pugil.
Verſſe Jenever-Beyen anderhalf loot.
Geſternt Anys Saad uit China of Badiana een half loot.
Van het beſte Bevergeil, een half vierendeel loots.
Geſneeden en geſtooten ſynde, gieter by.
Drie Pinten Overgehaalde Brandewyn.
De Vaaten ſeer wel enz. geſlooten ſynde, ſteld het agt daagen in lauw Sand te weeken, en laat het Afvetwſel ten gebruike bewaard werden.

Mitsgaaders het Afvetwſel van den Wortel, Niniſi of Niſi enz.

10 *De Geelſugt*; om dat de Pis-Middelen openen en verdunnen, is't geen wonder datſe in de Geelſugt, meeſt tyds door verſtopping voort gebragt, te paſſe koomen. De Geelſugt.

Alhoewel ik in het voor afgaande een Aanmerking of twee van de Geelſugt heb gegeeven, en geen luſt heb om tweemaalen verwarmde Kool op te Diſſen, heb ik nogtans niet konnen nalaaten deeſe eenige van de Geelſugt, (myns oordeels ſeer ſeldſaam ſynde;) als met een woord maar voor oogen te ſtellen.

Een Vrouw, van agt en veertig Jaaren, wierd van de minſte ſoetigheid, van wat ſoort het ook weeſen mogt, heel ſeer door opſtyging aangetaſt, dikwils klaagende over't ſaamen-nyping en pyn in den regter, dan eens over beſwaarende en ſomtyds Een Vrouw met Opſtyginge gequeld.

ſteekende pyn in den Linker booven Syde-Buik; waarom dat ſy veele dingen te vergeefs gebruikt hebbende, een verheffinge van koorts had, met een ligte koude beginnende, maar met meerder hitte eindigende; klaagende den gantſchen daar op volgende Nagt over benaauwtheid voor 't Hart, t'ſaamen-perſſende Pyn en Dorſt: 's morgens vry van de koorts ſynde, is de Geelſugt niet alleen in haar Oogen, maar over haar gantſche Lighaam verſcheenen; ſy heeft daar voor verſcheide Genees-Middelen ingenoomen, met een ſodaanige uitkomſt, dat de Geelſugt binnen een Maand is verdweenen; maar weederom met de koorts van deſelfde toevallen verſeld bevangen ſynde, en 's morgens weer van de koorts verloſt wierd, was ſy weer met de Geelſugt aangetaſt; dewelke weederom bynaa geneeſen ſynde, ſoo had ſy op een nieuw weer op de voorige wys de koorts, en 's morgens verſcheen ſy weer gants Geelſugtig, en aldus had ſy om den agſten, negenden of tienden dag de Koorts en de Geelſugt. *Hippocrates* heeft deeſe Koorts de Lange Neegendaagſe genaamd, maar niet doodelijk; het ſelfde is meede aan deeſe Vrouw gebeurd; booven aller verwagting en der meeſten voorſpelling, is ſy ook ten laatſten (naa dat ſy meer als een half jaar daar aan was geweeſt) van ſelfs ſonder eenige Genees-Middelen (want ſy van deſelve, om dat 'er te vooren ſeer veele had ingenoomen, een afkeer had) weederom geſond geworden: maar het is aanmerkens waardig, dat ſoo dikwils als ſy het naavolgend Pis- en Sweet-dryvend Poeder twee of drie maal voor de Koorts verheffing had ingenoomen, ſy ook ſoo dikmaals nog ſoo groote benaauwtheid voor 't Hart, nog Dorſt, en de Geelſugt ook veel ligter heeft vernoomen; ja ſy is ſomtyds twaalf of dertien daagen vry van de Koorts geweeſt.

Valt met het op houden van de koorts in een al gemeene Geelſugt,

En dat wel om de agt, negen, of tiende.

Ja ook ſomtyds dertiendendag.

Waar van ſy naa verloop van een half jaar is geneeſen geweeſt.

℞. *Antim. Diaph.*
Ocul. Cancr. a ℈j
Sal. Abſint.
Scordii a ℈ß
Geniſtæ
Sambuci a gr. xv
M. F. Pul. No. iij

Neemt Sweet-dryvende Antimoni-Kalk.
Kreefts-Oogen, van elks een ſcrupel.
Sout van Alſem
Waterlook, van elks een halt ſcrupel.
Brem

Vlier

Vlier, van elks 15. greinen.
Mengd het, en maakt 'er een Poeder van, verdeel het in 3. Giften.

Sy was meede eerder van de Geelsugt verlost, wanneer sy het Afkooksel van de Patich Wortel met het Atverwsel van Wynsteen en het Sout van Brem innam.

Den Steen en het Sand der Nieren en Blaas.

11. *De Steen en het Sand der Nieren en der Blaas*; getuige *D. Sennertus*, naamelijk, indien de Steen nu beweegd werd, want als dan helpen de Pis-Middelen, soo wel de Warme als de Koude en ook de gemaatigde, de beweeging; waarom dat ook *Heurnius* heeft gelegd, dat de Pis-Middelen helpen *in de Verheffing*; insonderheid als de pynen nu wat syn gestild, en de weegen nu als glibberig, losser en verwyderd syn, en dat d'ontsteeking sulks niet en belet; want dat het als dan tyd is Pis verwekkende dingen in te geeven, leesen wy by *D. A. van Altomaar*, maar de eigentlijke geseide Pis-dryvende Middelen, om datse warm en droog syn, verwerpt *H. Augenius* geheel en al; dat men se in den beginne moet myden raad *Hartman*, om dat segt hy, sy de Vogten omroeren, dewelke dus beroerd synde naa de Nieren afvallen en de pynen vermeerderen; waarom dat ook *S. Schonborn* heeft gesegt, dat de Steen-breekende Middelen voor de versoeting der pyn en de suivering van het lighaam aangewend, synde de quaal doen verergeren, om dat de schaadende stoffe als dan meer naa de lydende plaats werd gevoerd. Dieshalven besluit *J. Horstius*, seggende, het blykt derhalven dat sodaanige dingen (naamelijk de eigentlijke genaamde Pis-dryvende Middelen welke in't gemeen Steen-breekende genaamd werden) niet te pas koomen, ten sy dat den Steen nu al gebrooken is en in seer kleine brokjens verbrysseld (*maar wie dog bid ik vermag sulks?*) op welken tyd het noodsaakelijk is, dat wy de natuur helpen, dat uit de Pis ontfangers en weegen de schaadelijke stoffe door de Pis-Middelen werden gesuiverd.

Steenen in den Pis gang gehouden.

Dat de kleine Steenen uit de Nieren door de Pis-Buisen van selfs, of door de kragt der Pis-Middelen en versagtende Aarsspuitingen in de Graveel-pyn aangewend, en door de werkinge van de Pis weegen glibberig maakende en openende ingenoomene

mene Middelen, niet alleenlijk in de Blaas werden afgedreeven, maar ook uit de Blaas in de Pisgang van de Roede om haare grootte in de Mannen ofte Jongens dikwils een tyd lang werden gelaaten en blyven vertoeven, betuigd de daagelijkse ondervinding. Welke Steenen sommige met Pis Middelen uit te dryven, of met een Blaas Peilder of andere werktuigen te rug te stooten, of door suiging uit te haalen; of volgens de wys der Ægyptische Genees-Meesters door den ingeblaasen Wind met de Pisgang alleenlijk maar te verwyden; (waar door *P. Alpinus* getuigd dat niet alleenlijk groote uit de Pisgang, maar ook uit de Blaas selfs de Steenen van de Ægyptenaars souden gehaald werden,) maar somtyds en veel maalen hebben sy het met de grootste pyn, en dat nogtans te vergeefs sulks gepoogd te doen: welke wy meest in 't korten en terstond hebben geneesen; hebbende naamelijk in den Pisgang (met de Vingers van de andere hand de Steen sagtelijk drukkende) een insnydinge gedaan op die plaats, alwaar de Steen blyft hangen, en als dan vald den Steen als van selfs daar uit, dewelke te vooren een onverdraaglijke pyn, opstopping van waater en diergelijke toevallen verwekte; en de Wonde naa de konst behandeld synde, werd in 't kort geneesen: ik soude met een Aanmerking of twee en door Afteekeningen het geseide hebben verklaard, ten sy dat ik onses oordeels, klaar en bescheidentlijk aan de *vlytige Leesers* deese werking hadde verhaald.

Een ligte insnydinge daar in gemaakt synde, syn aanstonds de Kinderen en Mannen daar van verlost geweest.

Moejelyk Waatermaaken.

12. *Moeyelijk Waatermaaken*, naa 't verhaal *van A. van Altomaar*; dat men in het moeilijk Waatermaaken sodaanige Genees-Middelen moet gebruiken, dewelke kragt hebben om den Pis te verwekken: maar *Salius* in syne *Aanmerkingen op Altomaar* heeft geseegd, datse soo niet te pas koomen, om datse, (segd hy) een veelvuldige stoffe op de beleedigde plaats brengen, dewelke om datse swak is en quaalijk kan uitlooſen, meerder door de meenigte van de stoffe soude beswaard werden, dat ook *Heurnius* betuigd: dat men in het beswaard Pissen sig van openende en te seer afvaagende dingen moet onthouden, raad *Rondelet* in syn Geneeswyse van de Siekten: waarom dat ook *D. Fontanus* heeft geleerd, dat men met sterke Middelen het niet moet onderstaan, nog door scherpe, nog t'saamgestelde, om dat, segd hy,

sy

sy meerder scherpte aanbrengen, maar in teegendeel met ligte en eenvoudige.

13. *Pis-stopping*; van deese Quaal tellen de Schryvers veelderhande oorsaaken op', tot dewelke wy den *Goed-gunstigen Leeser* senden. Pis opstopping.

Wy hebben een Pis-opstopping, van Pis dewelke vier daagen in de Blaas was opgehouden, en die onmaatiglijk daar daar door was vervuld en ontstaan, gesien; en als nu alle soo uit als inwendige dingen te vergeefs waaren aangewend, is sy eindelijk met de hulp van een Blaas-Peilder tot drie pinten toe op een maal uit de Blaas, en twaalf uuren daar naa tot eene pint, en 'sanderendaags tot een half pint, de Pis daar door uitloopende, geneesen geworden; maar wy hebben aangemerkt dat 'er geen Pis in de Blaas synde, sommige binnen agt daagen gestorven, sommige den elfden, den dertienden, jaa den veertienden dag syn geneesen, en in 't geheel weer hersteld geworden. *Nikolaas Tulp* gewaagd van een Jongman, wiens Pis agtien geheele daagen was opgehouden, synde door een sterke Neus-bloeding, of door uitbreeking van Vlakken over syn Lighaam geneesen; *Geneeskondige Aanmerking het* II. *Boek, het* XLVIII. *Hoofdst. de* 175. *bladz.* maar in het selfde verhaald hy een geval van een Engels Godgeleerde, die een Maandelijke Opstopping van Pis had, en wien alle Volle Maanen de Pis wierd opgestopt, met een uitsteekende benaauwtheid en met een groote brand des Lighaams, dewelke geen Pis en looste ten sy dat de Maan weer afnam, of dat hem een Ader in den Arm wierde geopend; want als dan maakte hy terstont syn waater, in wiens doode Lighaam het Bekken van de Slinker-Nier tot een soo grooten wytte was uitgespannen, dat het gemakkelijk de plaats van de Blaas konde waarneemen.

Door een al te groote opvulling van de Blaas ontstaan synde,

Is met een Blaas-peilder de Pis tot drie pinten toe uit de Blaas afgetapt.

Een Jongman agtien daagen aan een Opstopping van Pis, door Neus bloeden geneesen.

Pis opstopping van de Maan door Laaten op de Volle Maan geneesen.

Ik sal het gesegde met een Voorbeeld of twee verklaaren.

Een Man van sestig Jaaren, dikwils met hardlyvigheid en somtyds te gelijk met opstopping van Waater gekweld, voorts gesond synde, hebbende van het soo genaamd Engels Elixir op de 227. bladz. beschreeven ingenoomen, had sig selfs dikwils geneesen; weederom in deselfde Quaal vervallende, heeft hy dit Engels Afverwsel niet ingenoomen, meenende dat syn Natuur daar toe te veel soude gewennen, en dat hy wel van selfs

Seeker Man met een Opstopping van Pis gequeld.

ſoude afgaan, als wanneer hy ook eerſt den derden dag en dat nog beſwaarlijk heeft aftrek gehad, blyvende niet alleenlijk een beſwaard Waateren, maar ook ten laarſten deſſelfs geheele opſtopping overig, waarom dat hy op nieuw de voor ſeiden Elixir, jaa ook de Geeſt en Oly van Jenever-Beyen, en dat wel al te rijkelijk ſes, ſeeven of agt maalen 's daags vier daagen naa malkanderen, maar te vergeefs heeft ingenoomen; ik by hem gehaald ſynde verhaalde hy my wat 'er was voorgevallen, mitsgaaders dat hy in vier daagen niet gewaaterd had, en dat hy egter geen ſwaarte ontrent het Schaambeen vernam of eenig ongemak, dat hy nogtans altyd had gevoeld als hy een Opſtopping van Waater hadde gehad, wyl hy goeds moeds en geenſins dorſtig was; ſoo heb ik het voorſeide verſtaan hebbende, noodſaakelijk geoordeeld, dat men aanſtonds den Blaas Peilder moeſt binnen brengen, maar de Heelmeeſter vernam niet met allen in de Blaas; waarom dat ik een Aarſſpuiting heb voorgeſchreeven, en naa de middag heb ik belaſt een Ader in den Arm en 'sanderen daags in de anderen Arm te openen; hy heeft ook de naavolgende Drank leepelwys ingenoomen, hebbende het Lighaam meer als naa gewoonte en heftiglijk beweegd.

Synde geen Pis in de Blaas gevonden.

Een Aader laatinge.

Een Aarsſpuiting.

Een Pisdryvende Leepeldrank.

℞. *Aq. Petroſel.*
Matricar. a ℥ij
Gramin. ℥iß
Antineph. Amſtel. ℥ß
Diuretic.
Spir. Diuret. a ℥iij
Teſt. Ovor. Calinat. ℥j
Sal. Geniſtæ
Sambuc. 'a ℈j
Ol. Juniper. gt. vj
Syr. 5. Radic.
Alth. Fern. a ℥ß
M.

Neemt Waater van Pieterſely Mater, van elks 2. oncen.
Gras anderhalf once.
Teegens 't Graveel van d'Amſterdammers een half once.
Pis-dryvend
Pis-dryvende Geeſt dikwils voorgeſchreeven, van elks drie vierendeel loots.
Gebrande Eyerſchalen 1. vierendeel loots.
Sout van Brem Vlier, van elks 1. ſcrupel.

Oly

Oly van Jenever-Beyen 6. druppelen.
Syroop van de Vyf Wortelen
Heemſt van Fernelius
van elks 1. loot.
Mengd het.

De Leevenswys was Vogtig, naamelijk met Pis-Middelen, als de Eppe, Pieterſely, Netelen, enz. toegemaakt; en dronk Moeſelwyn en diergelijke. Ook ſynder verſcheide Ontlaſtende Middelen en nog wel van de ſterkſte aangewend, van de welke hy altyd heeft afgang gehad, ook verſcheide en veelderhande Poeders onder dewelke die op de 772. en 773. bladzyde enz. ſyn beſchreeven, als meede Gepoederde Piſſebedden met Rynſewyn, en ik weet niet wat hy al heeft ingenoomen; niet alleenlijk met een vergeefſen uitſlag, maar den ſeevenden dag naa de opſtoppinge van de Pis heeft hy geſegt dat hy nu niets meer en vernam, en dat hy nu in 't kort een volkoomen geneeſing te gemoed ſag; maar den volgende Nagt ſeer ſwak ſynde, wierd hy door den Hik en verſcheide Droomen en ſomtyds met Stuiptrekkingen in ſyne voorhanden aangetaſt; 's Morgens merkte ik dat hy ſeer ſlaapſugtig was, en ſomtyds een trekking van de Senuwen had, en daarom maakte ik aan ſyne Vrienden bekend, dat hy in 't kort ſoude ſterven: ook heeft hy kort naa de Middag van dien dag het Leeven met de Dood verwiſſeld, en dus ſien wy, dat hoewel de Geneesmeeſter al ſyn vlyt heeft aangewend.

En veelderlei andere Middelen te Vergeefs gebruikt.

Is geſtorven.

Het niet altyd aan een Doctor ſtaat,
Dat een Siek Mens weer treed op ſtraat.

Een Smit ſes en dertig Jaaren oud, met Opſtopping van Waater en met alle de voor verhaalde toevallen beſogt, behalven dat hy nog over ſeekere ſeer ſpannende Pyn in ſyn beide booven Zydebuiken klaagde, en dat hy in agt daagen nog afgang nog Waater had gelooſt; was nu al geneigd tot de Slaap en wierd ſomtyds met de Hik geplaagd. Ik daar by geroepen ſynde, heb ook een Aarſſpuiting voorgeſchreeven, en een Blaas-Peilder door de hand van den Heelmeeſter in de Blaas gebragt

Een Smit een Opſtopping van Pis hebbende.

ſynde, heb ik onderſogt of de Blaas ſonder Pis was, maar ik hebſe leedig gevonden, ſoo dat 'er niet eenen druppel uit en vloeide; waarom dat ik terſtond heb belaſt om een Aader in den Arm te openen, en ik heb de aanſtonds voorgeſchreevene Leepeldrank gegeeven. Op de tienden dag van ſyn ſiekte, heeft hy verhaald, dat hy een groot ſwaarte, dewelke eenigſins pynelijk was in het onderſte van ſyn Buik vernam, waarom dat een Stooving van Pis-dryvende en Windbreekende dingen om warm op het Schaambeen te leggen, heb voorgeſchreeven, en des anderendaags, naamentlijk den elfde van de ſiekte heeft hy beginnen te Waateren, maar ſpaarſamelijk, en doen heeft hy geſegt dat hy gelijk als de Koude-Pis had; hier om maakte ik aan de Sieke en aan ſyn Vrienden bekend, dat 'er ſig hoope tot ſyne geneeſinge begon op te doen, en ik heb vermaand, dat nu inſonderheid, ſoo veel als 't moogelijk was het Lighaam moeſte beweegd, en de Genees-Middelen naauwkeuriglijk gebruikt werden, het geene by ook ſtipt heeft gehoorſaamd, en des Avonds heeft hy met ſeer groote verligting ſyn Pis ſeer overvloediglijk wel een quartier uurs naa malkander geduurig gelooſt, het welke ſy my ook terſtond bekend maakten; maar de Sieke kon ſyn blydſchap en verligting met het Pis looſen naauwlijks met woorden uitdrukken; geneeſen ſynde heeft hy my daar naa ten hoogſten bedankt.

Is door Aaderlaating.

Een Pis-dryvende Drank,

Een Stooving op de Schaambeelen.

Op den elfden dag over vloedig Piſſende, geneeſen.

Een Vrouw van vier en twing Jaaren met deeſe ſelfde Quaal beſogt, heb ik bynaa met deſelfde middelen, in 't ſelfde jaar geneeſen, dewelke nu nog leevende en geſond is.

Het Voet Euvel.

14. *De Jigt, het Voet-Euvel*; getuige *Crato* alwaar hy geleerd heeft dat 'er geen deftiger Hulpmiddel voor de Jigt of het Voet-Euvel en is, als dat de Pis en het Sweet dryft. Dat het Voet-Euvel van de Soute-Wey werd voortgebragt, hebben wy nu al elders beweeſen, en dat de Soute-Wey eerder door de Pis-Middelen kan uitgedreeven, als door de veranderende dingen gemaatigd werden, is nu genoeg uit de geſeide aanwyſende Vegten, beweeſen: *maar geef agt, dat al wat te veel is, aan de Natuur vyandig is.*

SIEKTENS

SIEKTENS, EN DAAR ONDER BEGREEPEN DE TOEVALLEN IN DEWELKE DE PIS-MIDDELEN SOO NIET TE PAS KOOMEN, MAAR MEEST-TYDS (INSONDERHEIT BY ALDIENSE SCHERP, HEET, OF HEEVIG ZYN) SCHAADEN, DIE ZYN.

Siektens, en Toevallen, voor de welke de Pis Middelen soo niet te pas kaomen.

1. *Brandende Koortsen*; want de *Pis-dryvende Middelen* syn Heet, Scherp, Geestagtig enz. dewelke niet anders als heeter Koortsen, Waakingen, Kloppende Hoofd-pynen, de raasende Koorts, Dorst, en ondraaglijken Brand ligtelijk souden voortbrengen, en de Sieke op deese wys souden meede sleepen: dat de teegen-gestelde der teegen-gestelde, maar niet de gelijke van de gelijke de Genees-Middelen syn, leesen wy by *Hippocrates*, want dat de Scherpe en Galagtige in de Brandende Koortsen schaaden, weet yder een: derhalven konnen sy niet geneesen werden door scherpe en geestagtige dingen.

Brandende Koortsen.

2. *De Pest, en de Pest-Koortsen*; waarom dat *A. Parée* heeft gesegt, dat men in de Pest sig gantslijk moet onthouden van de scherpe Pis-dryvende Middelen, wanneer voornaamentlijk in de Blaas een ontsteeking schuild: wie kan ook begrypen, dat een vergift dat ten uitersten scherp is, en in hoedaanigheid, maar geensins in syn hoeveelheid, schaad, door warme scherpe Pis-dryvende Middelen soude konnen uitgedreeven of gemaatigd werden; daar en booven komt het seer t'onpas, dat iets scherps 't welk aanstonds alle de kragten wegneemd, en dat alle de voornaamste deelen geweld aan doet, van de uiterste minder edele of gevaarlijke deelen, naa de binnenste edelste soude kruipen. Want wat soude anderssins daar uit koomen t'ontstaan, als de swaarste pynen en ontsteekingen, jaa ook het Vuur en de versterving van de Nieren en de Blaas?

De Pest ende Pest-Koortsen.

3. *De Teering-Koorts*; want ook hier koomen de uitdroogende, verwarmende scherpe niet te pas; maar vervogtigende,

De Teering Koorts.

ende een weinig verkoelende, en de ſcherpigheid van alle de Vog-
die maatigende Genees-Middelen men hier moet voorſchryven,
die meer van deeſe Koorts begeerd, die leeſe maar het voorgaande.
&c.

4. *De Teering*; de ſcherpe en heete *Pis-dryvende Middelen* enz. droogen het Lighaam meer uit, en vermeerderen de ſcherpigheid van de Vogten, maar maatigenſe niet, nog en verſagtenſe ofte vervogtigenſe.

Etterborſt 5. *Etterborſt*; want daar werd by *Galenus* geleeſen, datſe in de Etterborſt onnut ſyn: maar ſommige ſtellen het teegendeel vaſt, en ſeggen (volgens dat van *Hippocrates*, daar de Natuur heen wil derwaarts moet men ſe leiden langs bequaame plaatſen *in de* XXI. *Kortbondige Spreuk het* I. *Deel*) dat men in een Etterborſt de Pis-Middelen noodſaakelijk moet gebruiken; want dat de Natuur door de Pis-weegen de Etter heeft gelooſt, en dat de Etterborſtige dus ſyn geneeſen getuigen de Aanmerkingen van ſommige; maar indien wy de Natuur verneemen dit te doen, waarom en ſoude het meede niet aan de *Geneesmeeſters, Dienaaren van de Natuur*, ſyn toegelaaten: ook ſeggenſe dat niemand ſal konnen ontkennen, dat ſy ſeer te pas koomen. Want dat de Natuur door deeſe weegen deſelve geneeſt, beveſtigen ſeer veele; maar de Natuur dryft ſomtyds door deeſe of geene weegen wel iets dat haar teegen is uit, maar onder de Genees-Meeſters *blyft*, of dit geoorloft is, *het Proces nog aan den haak hangen.*

De Roode Loop. 6. *De Roodeloop*; want het ſcherpe ſchaad in deeſe Quaal, en indiender dan nog ſcherpe Pis-Middelen wierden ingegeeven, ſouden deſelve meerder Pynen, ſwaarder ontvelling, en aldus verſweering ofte ſeer beſwaarlijk of geenſins geneeſlijk voorbrengen. Wel te regt heeft daarom *D. Sennertus* geſegd, datmen in den Roodeloop op geenderley wys moet Pis-Middelen ingeeven, inſonderheid in het begin van de ſiekte, en voor dat het Lighaam wel geſuiverd is; op dat niet, (ſegt hy,) de ſtoffe terwyl datſe naa de Nieren gaande door de Leever gaat, daar aan eenige ſchaade toebrenge; het ſelve leeſen wy bynaa by *W. F. Hildanus*, ſeggende, in het begin der Siekte, en voor dat het Lighaam wel is geſuiverd, moet men geen Pis-dryvende Middelen geeven, op dat niet ſcherpe en quaad aardige ſtoffe, terwyl datſe naa de Nieren werd gebragt en de Leever paſſeerende

rende, aan die Ingewanden eenig meerder quaad, en dat ſlimmer als de voornaamſte ſiekte toe en brenge; maar ik laat dit ook aan de Schryvers over om te bewyſen.

7. *De Kronkel, Darmkring, Drekbraaken, ontferm u myner*; dat in deeſe Quaalen de Pis-Middelen ſoo ſeer niet te pas en koomen ſtaat elk toe, om datſe meeſt tyds ſcherpe of vlugge enz. ſyn. Ten ſy dat het van den kouden Pis was ontſtaan, want ſy werden van de geſeide ſiekte verloſt, ſoo de Koorts daar opvolgd en de Pis overvloedig is gelooſt, getuige den *Ouden Man in de 44. Kortbondige Spreuk het 6. Deel*, maar in deeſe Quaal koomen inſonderheid de Aarſſpuitingen, ſagte Buikſuiveringen, Goude Koogels, Raauwe Quik, enz. te pas.

De Kronkel, Darmkring

Van deze koude Pis ontſtaan, werd door Pis middelen geneeſen,

De Geneeskonſt-Oeffenende moeten alle Sieke Menſen te hulp koomen, onder deeſe Ellendige, ſoo munten die met *Darmkring*, van ſommige daarom *ontferm u myner, genaamd*, ſyn beſogt, uit; in welke Quaale, dat niet alleen al het ingenoome naa booven door braaking werd uit geworpen, maar ook de Drek ſelfs, jaa ook de geſette Aarſſpuitingen en Setpillen, gelijk als de Aanmerkingen der Geneeskonſt-Oeffenaars overvloedig getuigen; geen wonder dan, dat deeſe ſiekte te geneeſen niet alleen aan de Nieuwe maar ook aan de Oude Genees-Meeſters (inſonderheid om dat deeſe Siekte alle Hulp-middelen, in en uitwendige, alhoewel d'alderkragtigſte, meeſt tyds heeft belagt, en ſy alle meeſt aan deeſe Quaale ellendig ſyn om hals geraakt) heeft ter harten gegaan. Onder dewelke de *Grooten Ouden Man*, die de Blaasbalk heeft beſchreeven, door welkers hulp de Lugt of de Wind in den Aars geblaaſen ſynde, de Darmen ſouden werden uitgeſpannen, en aldus de meedelydens waardige Quaale ſoude geneeſen werden: maar andere *Genees-Meeſters* ſaagen uit de koude meerder Krimpingen, Pynen enz. te gemoed, en aldus vreesden ſy of ſy niet van het eene quaad in nog ſlimmer, en de Reegen ſchouwende in den ſloot mogten vallen; waarom dat ſommige digt by het Vuur de Blaasbalk brengende en met warmer lugt vervullende, dagten datſe dit quaad ſouden te booven koomen; maar andere hebben weer wat anders bedagt; tot dat eindelijk ymand (wiens naam my tot nog toe onbekend is) een werktuig heeft voor geſteld, met welkers hulpe de Rook van de Tabak een tyd lang in den Aars werd geblaaſen,

De Drek, ja de Aarsſpuiting die geſet ſyn werden in deeſe quaal uitgebraakt.

De Blaasbalk van Hippocrates inden Darmkring.

blaasen, en sy aldus den Aftrek of Winden koomen te loosen, wanneer door Aarsspuiting en Buiksuiverende Kookdranken enz. het te vooren al is onderstaan.

Het geseide sal ik in plaats van veele met een merk waardige Aanmerking verklaaren, en de Werktuigen en derselver Afteekeningen en wyse om te gebruiken, niet alleenlijk in deese Quaal, maar in de meeste andere siektens uit hardlyvigheid enz. ontstaan, en seer profytelijk synde, by geleegendheid sullende vertoonen, geef ik het gaarne aan alle ten besten.

Een Edelman Drek braakende.

Seeker Edelman van ontrent twintig Jaaren, hebbende meer Fruit als naa gewoonte, en dat seer graatig gegeeten, werd ontrent het midden van den Herfst, met Buikkrimpingen, Hardlyvigheid, en ten laatsten met een onverdraaglijke Pyn ontrent de Naavel, en die seer spannende en somtyds om wringende was, met Dorst, Waakingen enz. aangetast: waarom dat de Geneesheer daar by gehaald synde, terstond een Windbreekende Aarsspuiting, en een Wind-verdryvende Drank heeft voorgeschreeven, waar van dat hy nog afgang gehad, nog Winden heeft gelooft, maar de Pynen hebben van oogenblik tot oogenblik sodaanig toe genoomen, dat de Sieke naauwlijks synen Adem meer konde haalen; waarom dat aanstonds een Aderlaating op de Voet, maar te vergeefs is in 't werk gestelt: alsdoen hebben sy met de toestemminge van de eerste ook nog een ander Genees-Heer laaten haalen, en t'saamen met malkandere raad gepleegd hebbende, de Kronkel vreesende, hebben sy een Stooving om op de Buik te leggen, een scherper Aarsspuiting drie of viermaalen 's daags te setten, en een Windbreekende en openende Kookdrank, en die te gelijk Buiksuiverende was, voorgeschreeven; maar van dit alles heeft hy nog aftrek gehad nog Winden gelooft; doen heeft hy een Gouden Koogel volgens last van de Genees-Meesters doorgeswolgen en de Aderlaating is op de andere Voet gedaan, en hy heeft de Gouden Koogel voor de tweede maal ingeswolgen, jaa behalven verscheide inwendige Genees-Middelen, nu meer als twintig Aarsspuitingen te vergeefs geset synde, hy nu door den Hik, Walging jaa Braaking geplaagd werdende, is op de vermaaning van seeker Vriend eindelijk het voorseide werktuig in het werk ge-

Alles te vergeefs besogt synde.

Is door de Rook van Tabak in den Aars geblaasen, geneesen,

geſteld geworden, en de Rook van de Tabak in den Aars geblaaſen ſynde, had hy binnen een uur aftrek, en heeft veele Winden gelooſt, en is in't kort geneeſen.

Afteekening van dit werktuig.

A. A. Een buygſaame Bus, of Pyp van Leeder of andere ſtofſe gemaakt.
B. Een holle Yvoore Doos, van binnen met Blik of Kooper bekleed, en van binnen door boord, gevuld met gekorve Tabaks-bladen, die met een klein gloeyend kooltje ſyn ontſtooken, naa by
C. Het Mondſtuk, door het welke
D. Een Knegt met ſterk blaaſen geduurig den Rook door de Buis A. A.
E. En d' Yvoore of Houte-pyp, op verſcheide plaatſen doorboord, en in den Aars geſtooken ſynde voortdryfd.

Van nog een ander.

Sommige vreeſende, dat de Rook met op deeſe wyſe inden Aars te Blaaſen, voortgedreeven ſynde niet Warm genoeg mogte ſyn, hebben d'Yvoore Doos met Tabak gevuld naa by den Aars, maar niet digt aanden Mond van de Blaaſer, op de navolgende wyſe geſet.

F. F. De Buigſaame Buis als de bovenſte.
G. Een Doos van gelyke Stoffe en op deſelfde wyſe gemaakt.
H. Het Mondſtuk.
I. Een Knegt, die met te Blaaſen den Rook voortdryſt
K. Door d'Yvoore Pyp in den Aars geſtooken ſynde.
L. D'Yvoore of Elpenbeene Doos.
M. Een Doos van Blik of Kooper gemaakt om in de Yvoore Doos te ſteeken.
N. Op verſcheide plaatſen doorboord ſynde.
O. Het Dekſel van de Elpenbeene Doos met Kooper of Blik van binnen bekleed, op datſe van de ontſtooken Tabak niet te haaſt ſoude verſleeten werden.

En de wyſe om het te gebruiken.

Deeſe werktuigen werden op de naavolgende wys gebruikt; de Doos werd met gekorven Tabak gevuld, daar een gloeyend kooltje is opgeleid, en met te blaaſen aangeſtooken; terſtond en

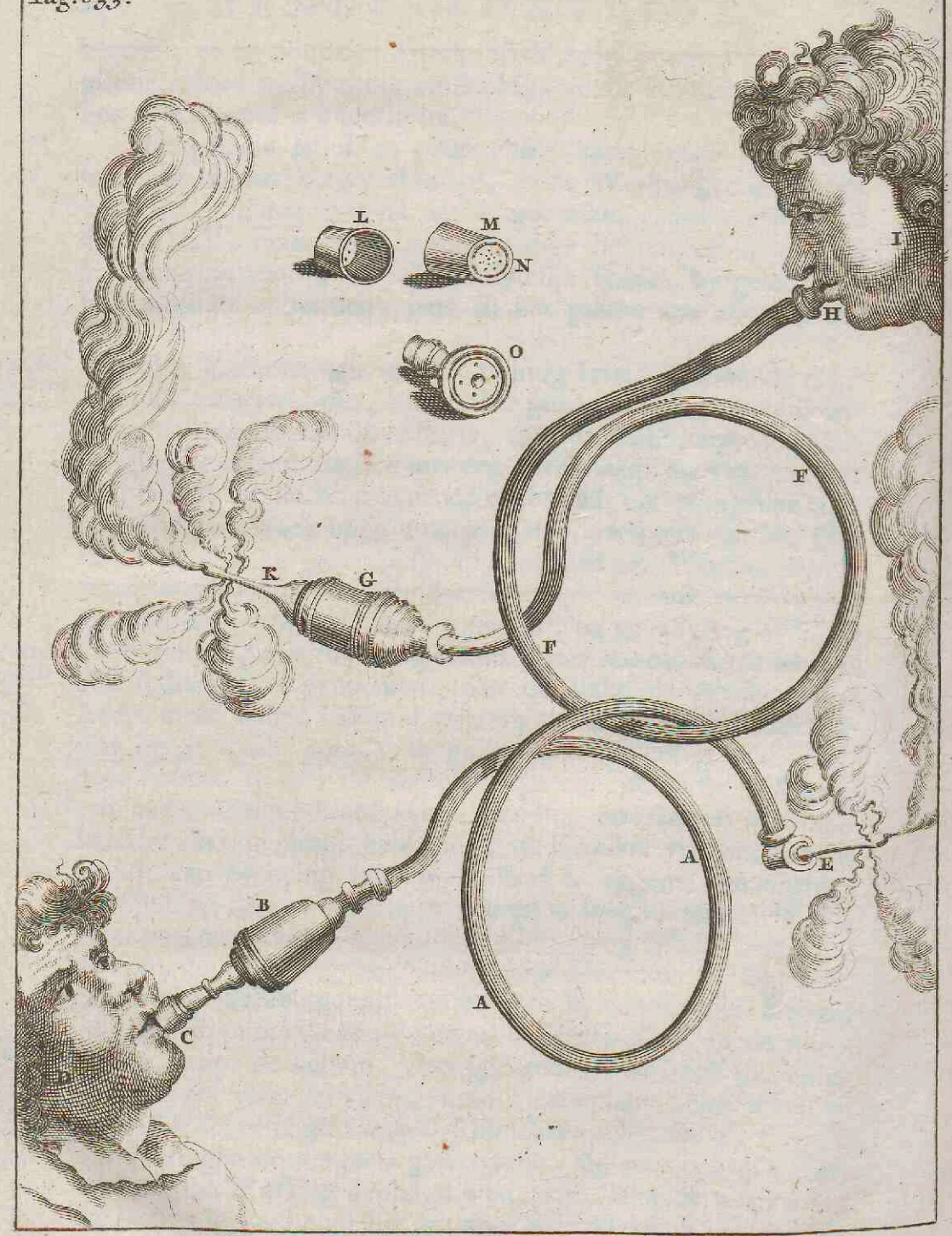
L
M
N
O
I
H
F
K
G
F
A
E
A
B
C

haaſtelijk werd ſy dan met het Dekſel toegeſlooten, ſynde de Yvoore Pyp E. of K. geteekend, in den Aars geduwt, ſoo werd aanſtonds de Rook door ſterk blaaſen voortgedreeven;

Maar men moet aanteekenen datter twee Knegten toe moeten weeſen, om dat een alleen dit werk naauwlijks ſoude konnen af doen, en Een moeter geduuriglyk de Rook inblaaſen tot dat de Sieke aftrek krygt.

Ontſteekking van de Nieren

8. *Ontſteeking der Nieren*; getuige *D. Sennertus en Heurnius*, mitsgaaders *Galenus*; waarom dat ook *Riolanus* heeft geleerd, dat men de Pis-middelen, inſonderheid de heete moet ſchuwen, om dat ſe de ſtoffen by het beleedigde Deel leiden, en de Siekte vermeerderen; ten ſy, (ſegd hy,) in het afneemen, op dat de verſweering doorgebrooken ſynde de Etter door de Pis ſoude ontlaſt werden: en in dien gevalle ſchryft *D. A. van Altomaar* de Pis-middelen voor, ſeggende; als d'ontſteekingen van de Nieren volmaaktelyk ſullen gekookt, en dat de Pynen wat tot bedaaren geraakt ſyn, dan moet men ook door de Pis verwekkende Middelen ſuiveren: en *D. Sennertus* betuigt het ſelfde; de Siekte, (ſegt hy,) nu naa het afneemen hellende, konnen ſagte Pis-dryvende Middelen werden gebruikt, dewelke de Vogten in de Nieren naa de Pis-weegen toe af leiden.

Ontſteekking der Blaas.

9. *Ontſteeking van de Blaas*; naa 't verhaal van *Galenus* de reedenen werden uit het booven ſtaande genoeg bekend. Belangende het aanwenden der uitwendige hulp middelen; *moet aangemerkt werden*, dat men in de ontſteeking van de Blaas niet te lang moet blyven ſtaan op het gebruik der verkoelende en gemeenlijk ſoo genaamde te rug dryvende Middelen, gelijk wel te regt *D. Sennertus* heeft vermaand: want overmids, (ſegd hy,) de Blaas Vlieſig is, ſoo werdſe door koude dingen, welk aan de Senuwen en Vlieſen Vyandig ſyn (*volgens Hippocrates Kortbondige ſpreuk* 18. *en* 22. *het* v. *Deel*) ligtelijk beleedigd, en de Blaas werd t'ſaamen getrokken, en ook de Pis, dat anderſins in deeſe quaal ligt gebeurd, werd opgeſtopt, en de weg ſtooting van de Vogten belet werd: daarom moet men tot de maatelijke warme, de Pyn verſagtende, en losmaakende tydelijk koomen: maar dat de koude dingen alsſe maar niet te gelijk t'ſaamen trekkende ſyn, in het begin der ontſteeking van de Blaas op het beleedigde Deel gelegd en aange-

gewend, niet veel syn te vreesen, heeft *Rondeletus* vastgesteld: en soo moetmen, wanneer de Pis weegens d'ontsteeking der Blaas werd opgestopt, den Blaas-peilder t'eenemaal vermyden, (op dat niet met de verwekte Pyn ook d'ontsteeking te gelijk, en op een nieuw werde vermeerderd) heeft *D. Sennertus* geleerd.

10. *Verswering der Nieren en van de Blaas*; gelijk als wy by *S. Schoonborn* leesen. Want men moet volgens *Hippocrates* de Vogt niet leiden door de beleedigde plaats, of de Blaas en de Nieren souden nog meer geplaagd, en de quaal soude swaarder gemaakt werden. Waarom datmen in de sweeren van de Nieren en de Blaas niets moet Eeten dat raauw is, of beswaarlijk mag verteerd werden, of dat ligt bedorven werd, of dat opblaasingen maakt, of ras suur werd; ook moet men ten hoogsten vermyden de Suure dingen, de Scherpe, de Soute, en alle welke Scherpigheid voort brengen of vermeerderen; als ook de heele Soete, als dewelke meede ligtelijk Suur werden, en de heevige Buiksuiverende, mitsgaaders de sterke Aarsspuitingen (want sy gesegd werden de Pynen te vermeerderen) maar vervogtigende, een weinig verkoelende, en gemaatigde en Balsem-agtige, soo leesen wy dat men moet voorschryven by *D. Fontanus*. Verswering van de Nieren en de Blaas

11. *De Steen der Nieren en der Blaase*, getuige sy *D. Fontanus*, *en A. Valerius*, gelijk ook *M. Acacia by Scholtz*. Waarom dat ook *J. Crato by den selfden* te regt heeft gesegd, dat in veele, namentlijk die met de Steen der Nieren of van de Blaas besogt syn, van het gebruik der Pis-dryvende Middelen meer gevaars van het Hulp-middel als van de Siekte selfs werd voortgebragt: waarom dat ook *Capivaccius by den selfden* heeft geleerd, dat van de *Pis-middelen* de Steen aanwast, en de Pis-opstopping vermeerderd werd, naamelijk by aldien de *Pis-middelen* voor de naauwkeurigste suivering gegeeven werden; waarom dat ook *Crato* raad, dat men in de Steen sig van Pis-dryvende Middelen, en de welke de Steenen pleegen te dryven (indiense naamelijk groot syn) soude onthouden: *en Scholtz.* heeft vermaand, dat d'eigentlijk gesseide Pis-middelen, in de Geneesingen van de volmaakten Steen der Nieren, of van de Blaas geensins gegeeven moeten werden, om dat daar van ligtelijk een onrsteeking der Nieren en insonderheid ook een ontsteeking der Pis-Buisen en derselver Steen van de Nieren en van de Blaas. En waarom.

ſelver t'ſaamen-trekking ſoude koomen te ontſtaan.

In den Pis Vloed.

12. *In de Pis-vloed*; *Rondelet* keurd ſeer grootelyks de Warme en Scherpe, als ook de Waater-agtige Pis-middelen inde Pis-vloed af: want de Pis-weegen ſyn doorgaans te veel verwyd; derhalven koomen geen Pis-Middelen eigentlyk of oneigentlyk (ſodaanig geſegd) te pas, maar liever ſagte t'ſaamen trekkende, verſterkende, en de Scherpigheid der Vogten eenigſins maatigende welke men als dan moet voorſchryven.

Opſtopping van Waater.

13. *Opſtopping van Pis uit te veel vervulling van de Blaas ontſtaan*; want geenſins heeft in een ſodaanige Pis-Opſtopping, de Pis-dryvende Middelen willen ingeeven *D. A. van Altomaar*, op dat niet, (ſegd hy,) de Blaas met meer meenigte van Pis te veel werde uitgeſpannen, dat den *vlytigen Leeſer* ſal beveſtigd vinden by *Hartman*. *Merk aan*; de Pis ſegd *Bruele*, indienſe blyft ſtilſtaan, kan met een Spuit werden uitgehaald; laat de Sieke op een Bank gaan ſitten en laat hy ſyne Beenen verre van malkanderen houden, met dewelke men ook daar een Pis-Middel kan inſpuiten, als Oly van Scorpioenen, naa dat de Pis ſal uitgelooſt weeſen: maar als gy den Pis wild uitleiden, laat'er dan een dubbelden draad door het Hol van de Spuit werden gebragt, en laat aan het uiterſte einde van deeſen draad een weinig Wols of Katoen ſterk vaſt gemaakt werden, ſoo dat het door de Holligheid van de Siring of Spuit kan paſſeeren, terwyl het andere uit-einde van den draad werd ingebragt: want de Pis kan dan niet naalaaten te volgen indien het gemaklijk in de Roede werd gebragt, en de draad werd getrokken. Maar dit geheele werk werd met den Blaas-Peilder in het kort verrigt, gelijk als terſtond is aangetoond. *D. Sennertus* raad in de Pis, door d'ontſteeking van de Blaas opgeſtopt ſynde, de Blaas-Peilder gantslijk te ſchuwen, om dat, (ſegd hy) ligtelijk daar van Pyn werd verwekt, en aldus d'ontſteeking vermeerderd.

De Heete Jigt.

14. *De Heete Jigt*; gelijk als wy leeſen by *Solenander*, en *Michael Mayer*, want Heete en Scherpe dingen moet men by Heete en Scherpe ſchaadende Vogten niet doen.

MEN-

MENSCHEN, VOOR DEWELKE DE PIS-MIDDELEN, INSONDERHEID DE MEER GEMAATIGDE MET VRUGT WERDEN VOORSCHREEVEN, SYN

De gemaatigde Pis middelen syn goed.

1. *De Kinderen*; want sy vloeyen over van dunne en waateragtige Vogten, gelijk als hier voor is beweesen; geen wonder dan dat sy met quaalen uit sodaanige schaadelijke Vogten ontstaan, syn gequeld, en dat de gemaatigde Pis-Middelen voor hun goed syn; want seer veilig en genoeglijk werden op deese wyse meest tyds de voorseide schaadelijke Vogten, door plaatsen, naamelijk welke d'allerbequaamste syn voor de Natuur, uitgedreeven, en de Kinderen geneesen; maar laat den Genees-Heer sig wagten, dat hy geen Heete en Scherpe Pis-Middelen voor Jongens die Melk, Kaas, enz. gebruiken, voor-schryve, want daar van soude ligtelijk de Steen van de Nieren en Blaas voortgebragt werden.

Voor de Kinderen.

2. *Die met het Voet-Euvel besogt syn*; naa de getuigenis van *Crato by Scholtz*, maar geensins indienste Galagtig of Heet syn, gelijk als wel heeft vermaand *M. Majerus*; want sommige Konst-Oeffenaars hebben aangemerkt, dat de Voet-Euvelige met Galagtige of Heete Vogten begaaft, soo niet overvloeyen van Vogten, en dat ligtelijk, te weeten door het gebruik der selve swaarder verheffingen der Voet-Euvel Pynen konnen ontstaan.

Voor de Jigtige.

3. *Dewelke ontrent den Vollen Maan opswellen*; want sy loopen over van Wey- en Wateragtige Vogten, niet alleen in hoe veelheid maar ook inhoedaanigheid schaadende, en meest tyds te gelijk van Winden; derhalven koomen in dit geval de *Pis-Middelen* te pas. Want men moet hier voornaamentlijk voorschryven Geestagtige en Vlugge, enz. dewelke niet alleen de Weyagtige en Waateragtige Vogten en Winden sagtelijk en genoegsaam af-schiften en buiten dryven, maar ook te gelijk deselve maatigen: maar om uit te leggen, waarom dat sommige ontrent het Eerste Quartier Maans beginnen te swellen,

Voor die omtrent de Volle Maan opswellen.

en inſonderheid ontrent den Vollen Maan ſomtyds allermeeſt, *daar is werk aan vaſt*; maar laat ons nogtans eens ſien wat dat eerſtelijk in hun werd vernoomen, en waar over dat deeſe Sieke klaagen, en laat ons daar van beſluiten, waar van daan ſy op die tyd ſodaanig koomen op te ſwellen; eerſtelijk werd dieshalven in deeſe Sieke aangemerkt, dat de Koorts ontrent het Eerſte Quartier Maans meerder verheft, maar nog meer en meer ontrent den Vollen Maan; daarenbooven klaagen ſy niet alleen meerder van Dorſt, maar ſy drinken meer als naa gewoonte jaa gulſiglijk, en hoe datſe meer hebben gedronken, ſoo verſeekeren ſy datſe met nog meerder Dorſt geplaagd werden, ook werd in deeſe als in de Waaterſugtige waar bevonden.

Waarom dat ſommige, omtrent dien tyd opſwellen.

Dat hoe ſe meer Waaters hebben gedronken, hoe ſe meer Dorſt hebben.

En ſy klaagen over Waakingen, en de Pis werd meeſtyds, naamelyk omtrent het eerſte quartier Maans, meer opgeſet, ook rooder en minder vernoomen; uit al het welke dat blykt, dat deeſe Sieken noodſaakelyk moeten opſwellen, in ſonderheid ſoo iemand ſig te binnen brengd, dat *Hippocrates* getuigd; ſie aan, (ſegd hy) de Maan, wanneer datſe vol ligt is, om dat als dan het Bloed groeid (en buiten twyffel ook de overige Vogten vermeerderd werden) en het Merg in alle Menſchen en in alle de Dieren: indien in deeſe Sieke eerſtelijk de Koorts, en dat wel een Gal-agtige (dat uit den dringenden Dorſt, Waakingen, Hoog-roode Pis enz. ten overvloede bekend is,) omtrent het eerſte quartier Maans, maar voornamentlijk omtrent de volle Maan, (wanneer dat alles in de *Groote Weereld*, en ook daarom in de *Kleine Weereld* volder is, gelijk als uit de *Ouden Man* nu is aangehaald, dat ook alle de Waater-ſugtige eenpaariglijk getuigen; gelijk als ook overvloedelijk uit de Oeſters, Moſſelen, Slakken. Kalfs-beenen enz. blykt) komt t'ontſtaan en verheft, en meerder Dorſt en langer Waakingen werden gegeeven, waarom dat ſy, om de Koorts en de Dorſt te bedwingen en weg te neemen, meer als naa gewoonte Drinken, en in teegendeel minder Piſſen: ſoo is het geen wonder (ſeg ik) datſe opſwellen, want als dan is alles volder en ſy werden meerder beweegd:

weegd: ook werden sy meestyds geneesen met Pis-dryvende-Middelen, insonderheid ook met Wind-verdryvende; *sie daarom de navolgende Aanmerking.*

Een Vrouw aan de derdendaagse Koorts.

Een Vrouw van ses en dertig Jaaren, en Moeder van seeven Kinderen (onder de welke dat aller ellendigste Kindje, waar van op de 320. Bladsyde beschreeven, seer swaarmoedig synde, geemelijk, en somtyds toornig; vald omtrend de Herst in een gaande en koomende derdendaagse Koorts, met seer groote koude aankoomende; terstond meede met d'allerswaarste en onverdraaglyke Hoofd-pyn, eerst beswaarende daarnaa ook kloppende aantastende, dewelke door geene, alhoewel de kragtigste Genees-Middelen heeft konnen werden te booven gekoomen. Waarom dat sy geemelijker en toorniger geworden synde, ontrent den kortsten dag over soo grooten dorst heeft geklaagd, diese schier met geene Vogten hoe graag ook datse deselve naa haar nam, vermogt te lessen; maar als doen is allengskens de eetens-lust weg gegaan, en daar is een beswaarende Pyn van de Borst ingewanden ontstaan; waar naa krimpingen en spanningen des Buiks syn gevolgd, en de Voeten en Beenen hebben aangevangen op te swellen, en niet lang daar naa is sy met een seer groote beswaarende en somtyds knaagende Pyn des gantschen Lighaams besogt, en aldus heeft sy tot de Voor-tyd toe het Bed gehouden, en geene Genees-Middelen ingenoomen: Maar ontrent de Maand Mey, is 'er een groote meenigte puisten al vry groot synde, over het gantsche Lighaam van selfs ontstaan; welke Puisten sy met krabben heeft geopend, uit dewelke een scherp waateragtig Bloed is gevloeid, het welke uitgevloeid synde bleeven'er kleine blaasjes jaa gaaten overig, uit dewelke ontrent een Maand lang een waater sonder smaak is uitgesypeld; en als doen syn deese gaatjens van selfs weer toe gehoopen en geneesen, en alle de Puisten verdweenen, en sy is verligt in haar Dorst, Koorts, enz. en aldus heeft sy de gantschen Soomer door geneesen synde vroolyk en welgemoed geleeft. Maar omtrent den Herfst teegens het Eerste Quartier Maans heeft sy weer een weinig Koorts en Dorst, jaa ontrent de tweede Volle Maan in den Herfst heeft sy sterk de Koorts en Dorst gehad, en is opgeswollen; als doen heb ik, (by haar gehaald synde,) haar aan de Koorts met seer hoogroode

Omtrent den kortsten dag met een onuitblusselyken Dorst bevangen.

Hebben de Beenen en Voeten beginnen te swellen.

En sy is over haar gantse Lighaam vol Puisten geworden,

Uit welke open synde een scherp Waaterig-bloed.

Daar naa een Smaakeloos Waater is gevloeid,

En sy is de heele Soomer geneesen.

Maar ontrent de Herst in 't eerste quartier Maans,

Met defelde Toe-

vallen weerſynde beſogt

roode Pis, en over ſeer groote benaauwtheid voor 't Hart, ſpanning, dringende Dorſt, opſwelling des Buiks, en waakingen klaagende, gevonden: waarom dat ik gemeent heb, datſe als nu de waaterſugt had, en ik heb haar eerſtelijk de naavolgende Drank, en ook deeſe Kruidwyn voorgeſchreeven.

Is ſy met een Pis-dryvende teegens Kolyk Leepel Drank.

℞. *Aq. Juniper.*
Petroſelin.
Fœnicul. a ℥i ℔
Spir. contra Præcord. anxiet. ʒij
Anticolic.
Tinct. Diuret. a ℥ß ℔
Sal. Prunel. ʒi ℔
Laud. Opiat. gr. ij
Ol. Juniper. gt. vj
Syr. ſ. Radic. ℥j
M.

Neemt Waater van Jeneverbeyen.
Pieterſely.
Fenkel, van elks anderhalf once.
Geeſt teegens de Benaauwtheid voor 't Hart, booven beſchreeven, een half loot.
Het Kolyk
't Pis-dryvend Afverwſel dikwils aangehaald, van elks een loot.
Sal Prunel anderhalf vierendeel loots.
Laudanum Opiaat. twee greinen.
Oly van Jeneverbeyen VI. druppelen.
Syroop van de vyf Wortelen een Once.
Mengd het.

En een Kruid-wyn,

℞. *Rad. Irid. Florent.*
Apii a ℥ ß ℔
Raph. Ruſtic. ʒvj
Jalap. ℥j
Fol. Menthæ
Lauri a m. ℔
Eupat. Cannab. mi ℔
Sum. Centaur. minor.
Abſint. a m. j
Sem. Fœnicul. Dulc. ℥ ℔
Extr. Cort. Aurant.

Neemt Wortelen van Florentynſe Ireas.
Eppe, van elks een loot.
Peeper-Wortel anderhalf loot.
Jalap een once.
Blaaden van Kruismunt.
Lauwrier, van elks een halve hand vol.
Boeltjens-kruid anderhalve handvol.
Toppen van klein Duiſend-gulden Kruid.

Geneeſen,

Cinam. acut. a 3iij	Kruid.
Macis 3ij	Alsem, van elks een handvol.
Conc. & Contuf. Af-funde	Saad van Soete Fenkel een loot.
Vini Rhenan. pint. IV.	Jenever-Beyen een once.
	't Buitenste van d'Oranje schillen.
	Scherpe Kaneel, van elks drie vierendeel loots.
	Foelie een half loot.
	Gesneeden en gestooten synde, gietter by.
	Ses Pinten Rynse Wyn.
	Gemengd synde soo laatse t'saamen drie daagen op een warme plaatse staan.

Naa datse deese Drank had gebruikt heeft sy verscheide Winden met verligting van de benaauwdheid voor 't Hart en van de Spanning, en meer Pis gelooft; waarom dat sy ook de selfde Drank nog driemaalen heeft hervat, maar van den Kruid-wyn heeft sy drie maalen 's Daags twee oncen, (daar eerst twintig druppelen van de soete Gespeceryden Salpeeter-geest hier vooren beschreeven by gedrupt hebbende) ingenoomen, met sodaanige hulp datse in het kort is geneesen; maar met de weederkomste van het eerste quartier Maans, klaagde sy weederom eerst over een ligte Hoofd-pyn, korts daar naa over Nagt-waakingen, Koorts en Dorst, jaa omtrent de volle Maan van benaauwdheid voor 't Hart, Spanning en Opswelling enz. Waarom dat ik 'er weeder geroepen synde, deselfde toevallen heb vernoomen, en ook deselfde Middelen gegeeven, en sy is op een nieuw in het kort geneesen; en aldus is sy niet alleen de gantschen Herst door, maar ook de geheele Winter gequeld geweest; als doen heeft sy op elke nieuwe Maan, het eerste quartier Maans, de volle Maan, en het laatste quartier vande Maan, dit Poeder met de grootste verligting altyd tweemaalen gebruikt.

Maar met de weederkomst van 't eerste quartier Maans. Is sy in de selfde quaal, maar swaarder vervallen.

Een Poeder meermaalen van haar met vrugt ingenoomen.

℞. *Sem. Carui* | Neemt Saad van Karwey.
Cumin. Komyn.
Naſturt. Sterkers.
Raphan. Radys.
Sal. Geniſtæ a ℈ß Sout van Brem, van elks een half ſcrupel.
Prunel. gr. xv Sal Prunel xv. greinen.
M. F. Pul. No. ij. Mengd het, en maakt'er een ſeer fyn Poeder van, in twee giften te verdeelen, en met Rynſe-wyn in te neemen.

Die vol waater- en Weyagtige Vogten ſyn.

4. *Alle dewelke vol Waater-agtige, Weiagtige enz. Vogten ſyn, ſoo ſe niet beſogt werden met Siektens welke de Pis-afdryvende middelen verbieden*; want ſy werden uit haaren eigen aart als naa de Blaas voortgedreeven; en alhier, indien ooit ergens, moetmen ſig aan dien maat reegel van *Hippocrates houden in ſyn* xxi. *Kortbondige Spreuk van 't* i. *Deel*, datmen behoord uit te leiden, moet men derwaarts uitleiden daarſe meeſt heenen willen *langs bequaame weegen*; maar om dat 'er geen bequaamer weegen ſyn, dieshalven ſoo koomen by uitſtek de Pis-middelen in de Waater-agtige, Wey-agtige enz. Vogten uit te leiden te pas.

De Scheurbuikige.

5. *Welke de Scheurbuik hebben*, gelyk als een paariglyk alle de welke oyt van de Scheurbuik hebben geſchreeven overvloedelijk getuigen: ook werd de Soute-wey, gelijk als hier vooren is beweeſen datſe in de Scheurbuik niet weinig ſchaad, allerbeſt door Pis-middelen uitgedreeven; daar en booven ſoo ſyn de Pis-middelen meeſten tyd Geeſt-agtige, verdunnende, openende, vlugge enz. alle dewelke in de Scheurbuik booven andere de kroon ſpannen.

Vrouwen welke de Witte-Vloed hebben.

6. *Vrouwen welke de Witte-vloed hebben*; naa de getuigenis van *Galenus*, dewelke ook inſonderheid door *Pis-dryvende Middelen de Huis-vrouw van Boëthius*, die de Witten-vloed had, heeft geneeſen; want de Pis-middelen en doen niet alleen de Pis maar, ook de Stonden door te Verwarmen, t'Openen, Los te maaken en te Verdunnen enz. voortkoomen.

MEN-

MENSCHEN, IN WELKE DE HEEVIGE EN HEETE PIS-MIDDELEN SOO NIET TE PAS EN KOOMEN, MAAR MEESTTYDS SCHAADEN, SYN

De heevige en heete Pis-middelen syn schaadelyk,

1. *D'Oude en nu afgeleefde*; want by deese is meer gebrek als overvloed van Vogten, derhalven soo koomen *de Pis-middelen* niet te pas, om dat die weinige Vogten, dewelke d'Afgeleefde nog hebben, op deese wys by naa alle souden werden uitgedreeven, en aldus soude hun Sappeloos en Droog genoeg Ligbaam nog dorder, en t'eenemaalen van alle vogtigheid ontbloot werden.

Voor Oude en Afgeleefde

2. *Voor de Warme en die van Galagtige Vogten overvloeyen*; om dat de Pis-Middelen, van de welke wy alhier spreeken, Warm synde in deese meer en meer de Heete ongemaatigdheid en de Galagtige Vogten vermeerderen; en dus soudense niet anders als de Raasende Koorts, Bastaard Raasende Koorts, kloppende Hoofd-Pyn, waakingen, onlydelijken dorst, d'alderbrandenste Koortse, een ontsteeking der Nieren of van de Blaas enz. verwekken: het is derhalven beeter, dat die met deese Vogten syn belaaden door veranderende, en buiksuiverende middelen enz. geneesen werden.

Voor die Warm en vol Gals syn.

3. *Maagere, Schraale, en dewelke door langduurige Siektens syn uitgeput*; want dat voor de sodaanige de Pis-Middelen schaadelijk syn heeft *Solenander* geleerd; en geen wonder, want daar is in deese geen meenigte van Vogten maar eer gebrek, en de Pis-Midden welke de Vogten in hoeveelheid of in hoedaanigheid schaadende uitleiden en uitdryven, werden met regt misprees en.

Uit gemaagerde en door lange Siekte uitgemergelde,

4. *Uitgedroogde en Teeringagtige*; want de heete en scherpe Pis-dryvende Middelen, vermeerderen selfs de heete en drooge ongemaatigdheid, en alsoo en souden de aan de uitdroogende of Teeringkoortse gaande niet geneesen, maar veel eer om den hals gebragt werden, gelijk nu al ten overvloed hier booven is beweesen.

Uitgedroogde en Teeringagtige.

Vrouwen die al te grote Stonden Vloed hebben.

5. *De Vrouwen welke al te ſterken Stonden Vloed hebben*; want de warme en ſcherpe dingen geneeſen den al te grooten Stonden Vloed niet, maar met het Bloed te verwarmen, te verdunnen, te roeren, enz. verwekken ſy die eerder: indien de heete en ſcherpe ſulks doen, gelijk aan alle genoeg bekend is, wat en ſullen dan de Geeſtagtige, Vlugge, Warme, Scherpe en diergelijke niet uitwerken? derhalven magmen liever maatiglijk verkoelende, en een weinig ſaamen-trekkende, of de ſcherpte der Vogten maatigende, of die het Bloed door ſyn te veelheid ſchaadende, enz. verminderen, voorſchryven; en aldus werden deeſe Vrouwen eerder, veiliger en genoeglijker geneeſen.

Die ſwakke Darmen hebben.

6. *Dewelke Swakke Darmen hebben*, gelijk als *S. Schonborn* getuigd. Die Swakke Darmen hebben, aan de ſodaanige ſchaaden de ſcherpe Pis-dryvende Middelen ſeer.

Dewelke gewend ſyn aan de Siektens van de Nieren en de Blaas.

7. *Dewelke gewoon ſyn met Siektens van de Nieren of de Blaas beſogt te werden*; dat geenſins in deeſe de Pis-Middelen te pas koomen maar ſeer grootelijks beſchaadigen heeft *J. B. Montanus* geſegt, om dat de ſchaadende Vogten in andere deelen hangende door de beſogte plaats (het welke *Hippocrates en Galenus* verbieden, gelijk als hier vooren is beweeſen) namelijk naa de Nieren of de Blaas te gelijk met de Steenagtige Stoffe of andere die het weeſen mogte, waar van ſy te vooren ſyn ſiek geweeſt, ſouden geleid werden; en aldus ſoudenſe ligtelijk in de nu geneeſen ſiekte en quaale weederom ſtorten en ſwaarder beſogt ſyn.

Die den Steen vreeſen, of wel den Steen der Nieren of van de Blaasreeds hebben.

8. *Die een verſweering in de Nieren of de Blaas* inſonderlheid van de Steen ontſtaan *hebben*, *of die voor de Steen vreeſen*; naa de getuigenis van *Heurnius*, de reedenen daar van ſal den *vlytigen Leeſer* in het voorgemelde vinden.

DEN TYD IN WELKE DE PIS-DRYVENDE MIDDELEN, BYSONDERLYK TE PAS KOOMEN, IS.

De Pis-middelen koomen in ſonderheid te pas.

By de Winter.

1. *De Winter beeter als de Soomer*, gelyk als wy leeſen by *J. Walêus*, want des Winters hebben de Wei- en Waater-agtige Vog-

Vogten meer de Overhand in het Lighaam; waarom dar ook de Siekten en Quaalen des Winters voortgebragt meer uit deese Vogten ontstaan; maar des Soomers werden de Gal-agtige en heete Quaalen en Siektens in dewelke de heete, scherpe enz. Pis-middelen geensins te pas koomen, maar eerder schaadelyk syn, voortgebragt.

2. *Den Dag, en insonderheid de Morgenstond, meede naa de getuigenis van J. Walæus*; want by Daag werd het Lighaam meer bewoogen; en aldus werden de *Pis-middelen* eerder aan het Werken gebragt; en voornamentlyk wanneer sy 's Morgens syn ingenoomen; ook hebben wy nu al dikwils aangemerkt, dat de Pis-dryvende Middelen, jaa schier alle Vloei-baare dingen of dranken des Morgens gebruikt synde veel eerder by voorbeeld ses oncen Pis sullen uitjaagen, als des Agtermiddags, of des Nagts gebruikt synde, drie oncen. Des Morgens.

3. *Voor den Eeten, met een nugtere Maag*, waarom dat *Fuchs* heeft geleerd, dat men voor den Eeten de Pis moet verwekken, seggende, wanneer de Genees-Meerster is te raade geworden om den Pis te doen voortkoomen, sal hy sulks bequaamer voor den eeten en met een nugtere Maag uit regten; en dies te meer, indien de middelen dewelke de Pis sullen uitdryven seer warm syn. Want op deese wyse werdense rasser uit de Maag gedreeven en naa het Bloed voortgestuwt, en aan het werken gebragt. Als het weesen kan het Lighaam eerst gesuiverd synde: het selfde getuigd *J. Crato*; de Pis-dryvende Middelen, (segt hy) 't sy deselve warm, of datse koud syn, mag mense niet als voor den Eeten of lange naa den Eeten inneemen: jaa *J. B. Montanus*, noemd deselve onmiddelijk op de Spys ingenoomen, schaadelijk, want seer ligtelijk souden op deese wyse d'ongekookte en raauwe Spysen uit de Maag gedreeven, en verstoppingen en raauwigheeden, Spys-loopen enz. verwekt werden. Met een Nugtere Maag

4. *In het afneemen van de Siekte*; synde derhalven het begin de kragt en hoogste trap eener Siekte voorby, en de schaadelijke stoffe nu wat verminderd, en de dikte van de Lymige Taaye Vogten weggenoomen, gelijk als hier booven nu is vermaand, dan moetmen eerst met de Pis-Middelen voortgaan; want het soude ligtelijk konnen gebeuren, dat deese te vooren gebruikte Pis Middelen De Siekte aan 't afneemen synde.

de Pis-gangen en weegen ſouden verſtoppen, en dus ſig ſelven en de Vogten, welke ſy met ſig derwaarts beweegd hebben, den doorgang beneemen, en daarom is in veele van het gebruik der Pis-Middelen meer gevaars van het Hulp Middel, ſegd *J. Crato by Scholtzius*, als van de Siekte ſelfs. Het is derhalven beeter in het afgaan, en wanneer nu alles wat verſagt is, deſelve te geeven. Waarom dat men altyd noodſaakelijk moet waarneemen, niet alleenlijk in welke Vogten, Siekten en Menſen dat de Pis-Middelen (het ſelve ſy van alle d'overige Genees-Middelen geſegd) te pas koomen, maar ook in wat voor anderen dat ſy ſchaadelijk ſyn, en ook op wat tyd dat men deſelve mag gebruiken. Eindelijk

Voor de Pis verwekking werd vereiſt.

WAT MEN VOOR, ONDER EN NA DE PIS-DRYVENDE-MIDDELEN MOET DOEN EN WAARNEEMEN, SULLEN WY KORTELYK VERHANDELEN.

VOOR DE PIS VERWEKKING WERD 'ER VEREIST.

Dat de Purgeer Middelen eerſt werden gebruikt.

1. *Dat de Buikſuiverende Middelen voor afgaan*; voor dat naamentlijk *de eigentlijk geſeide Pis-Middelen* moeten gegeeven werden, getuige ſy *Bruele*: de reeden daar van ſal den *goedgunſtigen Leeſer* in het voor afgaande vinden, waarom dat ook *Capivaccius by Scholztius* heeft geleerd, dat men van de Pis-dryvende Middelen in de Heup-Jigt, enz. voor een ſeer naauwkeurige ſuivering des Lighaams ſig gantslijk moet hoeden: datſe quaalijk doen, die onder de Pis-dryvende de Buikſuiverende Middelen, of de Spyſen mengen, blijkt uit *J. Walæus* (ſommige, ſegd hy, hebben te gelijk en op den ſelfden tyd, en afgang maaken, en den Pis willen afdryven, maar met een ongelukkige uitkomſt) gelijk meede uit *W. F. Hildanus* blykt, waarom ook *Rondelet* geſegt heeft, dat alle dingen die den Pis verwekken de ſtoffe naa de Aaderen en de Nieren leidende, den Buik opſtoppen,

en

en datſe daarom ſeer ſpaarſaamelijk by de openlijf-maakende Genees-Middelen moeten gedaan werden.

2. *Indien dat 'er verſtoppingen ſyn, of dat de Sieke daar meede te gelijk beſogt ſyn, dat die weg genoomen werden*; want indien *de Pis-Middelen* werden ingenoomen, en dat 'er te gelijk veele en hardnekkige verſtoppingen ſyn, ſoudender nog hardnekkiger en ſchier door geene Genees-Middelen te booven te koomen verſtoppingen gemaakt, en de verſtoppende Stoffe, ſoude op die wys met meerder kragt in de nu al verſtopte deelen voortgeſtuwt, en aldus ſouden langduurige ſiektens, t'ſaamen wringende, ſteekende, knaagende enz. pynen, naa de verſcheidendheid van de ſchaadende en verſtoppende ſtoffe ligtelijk als dan door de quaadaardigheid van de Pis-dryvende-Middelen werden voortgebragt; waarom dat men liever jaa noodſaakelijk, verdunnende de verſtoppende vogt veranderende, openende, openlijf-maakende enz. mag laaten voor afgaan: en aldus de Taaye en Lymige Vogten verdund ſynde, en die door eenige hoedaanigheid ſchaaden verbeeterd, de verſtoppende nu veranderd en genoeg bereid ſynde, en de verſtoppingen aldus ſynde weggenoomen, mag men tot *de Pis-Middelen* (maar *geef agt*) dewelke alsdan te gelijk verdunnende, veranderende of openende ſyn, voortgaan. Want de beſte en eigendlijk als daar toegeſchikte Pis-Middelen, ſyn de Hulp-Middelen om d'overblyffelen der Vogten te verdryven.

De Verſtoppingen weggenoomen werden.

3. *Dat de Pynen, Ontſteekingen, enz. indienſe daar by ſyn, eerſt werden weg-genoomen*; ſoo ons alweer verhaald *Bruele en S. Schonborn*, waarom dat ook *D. A. van Altomaar* heeft geoordeeld, dat het als dan eerſt tydig is de Pis-Middelen, maar heel ſagte in de Steen en d'Ontſteeking der Nieren, in te geeven; wanneer dat naamelijk de Pynen een weinig of liever geheel ſyn geſtild, en dat den Genees-Heer nu oordeeld dat d'Ontſteeking is weggenoomen: want om dat de *Pis-dryvende Middelen* veel ſchaadelijke ſtoffe, naa de, jaa door de beleedigde plaats meede ſleepen, kan ligtelijk daar uit een verheffing van Pyn en een aanwas van d'Ontſteeking werden verwekt; inſonderheid by aldien ymand eens by ſig heeft overwoogen, dat de eigentlijk genaamde Pis-Middelen meeſt-tyds heet, en ſcherp ſyn.

Dat meede de Pynen, ontſteekingen enz.

4. *Dat*

Indienſe iemand droog heeft innoomen, ſoo moet hy 'er wat vogtigs opdrinken

4. *Dat indien de Pis-Middelen ingegeeven en ingenoomen ſyn in een drooge gedaante, men wat Warms en Vogts daar op neeme*; want aldus koomenſe ligtelijker en raſſer by het Bloed en de Nieren, en verdunnen en maaken los de Dikke, en Slymige Vogten, en ſcheiden het dunne van het dikke, en aldus ſcheidenſe de Pis overvloedelijk af en dryven deſelve uit.

ONDER DE PISSING, EN NAA DAT DE PIS-DRYVENDE-MIDDELEN NU SYN INGENOOMEN, WERD 'ER VEREIST.

Naa de ingenoome Pis-middelen, werd'er vereiſt.

Dat de Sieke ſig wat beweege.

1. *Dat de Sieke, het Pis-Middel nu ingenoomen hebbende, het Lighaam, ſoo by aldien hy niet plat te bed legt, een weinig beweege, of door een ſagte wandeling het Piſſen voortſette*; want op die wys werden de Vogten vloeibaarder gemaakt, de Pis-Middelen eerder door de Vaaten des Lighaams voortgeſtuwd, en aldus het Piſſen verhaaſt.

Of als 't niet en werkt, warme Rynſe Wyn inneeme.

2. *Dat, indien het niet wel, maar traaglijk voortgaat, hy terſtond wat warme Rynſewyn, of eenige andere Pis verwekkende Vogt inneeme*; op dat dus het Piſſen mogt verhaaſt werden, en de pis-dryvende Middelen miſſchien hier en daar hangen blyvende of te langſaam voortgaande, naa de Nieren ſouden voortgedreeven werden: *maar geenſins als de Pis nu al voor den dag komt*, datſe *door uitwendige dingen*, naamelijk, *met een Smeering, Pap, Stooving, enz. werde geholpen*; want op deeſe wyſe werd dikswils haaſteliſk en veiliglijk d'opgeſtopte Pis uitgelokt of de traag voort willende Pis-Middelen werden terſtond aan 't werken gebragt; in welken gevalle *den Graveel Steen* ſeer werd gepreeſen, jaa *J. Walæus* getuigd by ondervinding, dat deeſe Steen ſlegts maar om den arm gebonden of als een Brazelet om de hand gedraagen, den Pis afdryft; onder de uitwendige Smeerſels hebben wy het naavolgende ſomtyds met vrugt gebruikt.

Smeering den Pis-dryvende.

℞. *Ung. Alth. comp.* ℥j
Ol. Chamomil. ℥ß
Scorpionum ʒij

Neemt t'Saam-geſtelde Dialthea een once.
Oly van Kamillen een loot.
Scorpioenen een halfloot.

Tiche-

De Lateribus ℈ ß *M. F. Linimentum.*	Tichelen een halfscrupel. Mengd het, en maakt'er een Smeering van.

3 *Dat, soo lang als de Pis dryvende Middelen werken, hy geen Spys en gebruike*, want de Natuur soude als van syn werken te rug gehaald, of de genuttigde Spysen raauw en ongekookt uit de Maag werden uitgedreeven, en aldus souden'er Verstoppingen, Steenen, enz. verwekt werden: het is derhalven beeter, dat hy niet als naa dat de Pis-looſing over is, voedsel inneeme. Dat hy onder de werking geen spyse en nuttige.

4. *Dat de Pis niet in een al te grooten hoe veelheid uitgehaald en werde*; want alles wat te veel is, is vyand van de Natuur, op die wys soudense niet alleen de Pis, maar ook het Bloed uitdryven; naamelijk de weegen door het geduurig gebruik der Pis dryvende Middelen, insonderheid der heevige seer verwyd synde, naa welke Pis weegen de Weyagtige stoffe synde uitgedreeven en nu ontbreekende, soude niet als het Bloed selfs voortgedreeven werden, en daar soude het grootste quaad naa volgen. Dat de Pis niet al re sterk werde gedreeven.

NAA HET PISSEN.

Naa de Pisſinge is het goed,

1. Het is niet goed, *dat hy straks na het gebruik en de werking van de Pis Middelen, veele Vogtige, Waateragtige, Geestagtige, Vlugge enz. dingen inneeme*, want de afgedaane en geeindigde Pisſing soude weer op een nieuw verwekt werden, of de Vaaten van de Weyagtige, Waateragtige schaadende Vogten nu ontleedigd, souden niet als met raauwe en gelijk ongekookte Vogten weederom vervuld werden, en dus souden de weegen te veel verwyderd, en den Pisvloed en diergelijke soude ligtelijk daar van ontstaan konnen. Dat hy geen Waateragtige en Geestagtige dingen in en neeme.

2. Daar werd vereist, dat *als de Pis te veel is en hy al geduuriglijk nog al blyst voortvloeyen, dat'er als dan versterkende, wrangagtige, drooge, een weinig t'saamen trekkende, het Bloed verdikkende enz. terstond moogen aangewend werden*; en indien gevalle moet men noodsaakelijk sig van alle geestagtige, scherpe, gepeeperde, gespeceryde, vlugge en vloeibaare dingen het Bloed en alle de sappen meer en meer beweegende, verdunnende en Soo den Pis-vloed al te veel is, laat hy t'saamen trekkende, sagte versterkkende, wrangagtige

dingen gebruiken

ontdoende of als ſmeltende, en by gevolge de Pisloop op een nieuw verwekkende, wagten.

Het heeft ons goed gedagt hier by over het gebruik, ſoo wel van de vloeibaare als van de drooge Pis afdryvende Middelen, eenige Aanmerkingen te voegen, en aan te toonen in welke ſiektens en Menſen de drooge en in welke de vogtige *Pis Middelen* te pas koomen.

Voor welke dat de Waater-agtige Pis middelen goed ſyn

De Waateragtige Pis Middelen derhalven, inſonderheid de Koude (gelijk als wy leeſen by *B. J. Montanus*, *ſyn ſeer goed voor die den Steen hebben, en voor Sieken van een warme en drooge geſteldheid*; om datſe de kragt hebben, om de weegen dewelke met Lymige Vogten, en Steenagtige Stoffe opgepropt ſyn, te openen, te verwyden en te vervogtigen: welke dat dan ook voor deeſe ſoo grootlijks te pas koomen, dat ſeer ſelden, ja ſchier nooit op het einde van eenige ſiekte andere Pis Middelen gebruikt werden; voeg hier by, datſe met hun Waateragtige, en Verſagtende, deelende Scherpe Vogten (in deeſen gevalle meeſt tyds te ſaamen loopende) vermoogens ſyn te verlengen, te verſagten, en te maatigen.

Deſelfde ſchaaden.

Nogtans *ſyn* deeſe ſelfde *Waateragtige Pis Middelen ſchaadelijk*; eerſtelijk in allerley ſoort van Waaterſugt, ten tweeden *voor alle in welke de Waater- en Weyagtige Vogten* ſchaaden; ten derden *in den Roodenloop, den Pisvloed en diergelijke.* Siet de reedenen in het voorgaande, alwaar wy van de ſiektens die het verbieden hebben gehandeld.

Voor welke dat de drooger Pis middelen goed.

Maar *de Drooge Pis-dryvende Middelen koomen te pas voor die Sieken, welke vol vogtige en Waateragtige Sappen ſyn, en in de Siektens daar uitgeſprooten ſynde*, naamentlijk *in de VVaateragtige, Quylagtige, gaande en koomende Koortſen, den Scheurbuik*, (dewelke, wyl deſſelfs oorſaak inſonderheid meede in den Wey ſchuild, het allerligſte door Pis Middelen, te gelijk met veranderende gemengd werden geneeſen,) *de Waaterſugt, een VVaaterhoofd, het Voet Euvel*; maar merk aan, niet de Heete, anderſins ſoudenſe grootelijks, gelijk als hier booven uit *M. Majer en Solenander* is beweeſen, beſchaadigen) *Eterberſt*, enz

Maar voor welke dat deſelve ſchaadelyk ſyn,

Ook *ſyn de Drooge en Warme Pis-Middelen ſchaadelijk in het begin van den Steen gelijk ook in het einde*, ten ſy datſe met ande-

re

re ſagte vermengd werden ; *in de d'ontſteeking der Nieren en van de Blaas , in de Teering , Uitdrooging , de Teeringkoorts , of in alderley ſoort van Lighaams vermaagering , in de heete Jigt , brandige Pis* , (naa de getuigenis *van Heurnius*) *in Verſweeringen der Nieren , Pisbuiſen , der Blaaſe en diergelijke* ; daar men moet aanteekenen , dat alle Pis-Middelen , gelijk als ſommige willen , niet even ſchaadelijk ſyn ; want de ſagte , en met een Olie- en ſagt Balſemagtig gedeelte de Sweering verſagtende en t'ſaamen heelende , hoedaanige als daar ſyn de Terpentynen en het daar uit toe bereide , naamelijk den Swavel Balſem met Olien van de Terpentyn , van het Anysſaat of de Jenever Beyen , ſyn ſeer goed.

EINDE.

BLAD WYSER
van de Voornaamste SAAKEN, GEVALLEN, en GENEES-MIDDELEN in dit Boek begreepen.

A.

Aaderlaating *niet goed in de Geelsugt.* 318
nog ontlasting niet goed in de Pest. 659
goed in het Colijk uit ontsteeking der Darmen. 472
Aarsspuitingen *wat die syn.* 427
waarom die werden voorgeschreeven. 427
Voedende, of 'er sodaanige syn. 228
voorschriften van de selve. 443
hoe veelderley. 429
tot hoe veel oncen werden voorgeschreeven. 229
in de Roodeloop. 328. 433. 434
in de Scheurbuikige pynen. 434
in het Kolijk. 435
in de Steen. 437
in de opgestopte Stonden. 437
in de Beroerte en Slaap Koorts. 104.279.438
in de Waatersugt. 439
in de aller-hartnekkigste hardlyvigheid. 440
Beroerte. 449
Vallende Siekte. 453
hardlyvigheid. 493
goed in de Heup-Sigt. 497
Waatersugt 497
Koortsen met Flaautens. 497
Brandende scherpe koortsen. 497
sterke koortsen 498
oude Lieden. 513
Kinderen. 514
Swakke. 518
derdendaagse. Koortsen 498
de Slaapkoorts 455
verouderde quaalen des Hoofds. 456
Leepe Oogen. 456

suco-

sweeren der darmen. 486
Aarspuitingen *goed voor de Hik.* 462
Drek braaken en Darmknoop. ibid.
Scheurbuikige buikpyn ibid.
de opgestopte Maand stonde. 503
de Wormen. 488
de Quaalen van de Nieren en de Blaas. 494
die geen ontlastend-middel en kunnen verdraagen. 518
voor haar siekte veel wyn gedronken hebben. 521
na haar siekte hardlyvig syn. 522
krimpingen Kolijk en pyn in de Buik. 468
Kolijk-pijn uit winden. 471
niet goet in hongerige. 535
de Swangere van 3 en 4. maanden. 525
de Pest. 504
groote verstopping der darmen. 510
Aambeyen. 505
Darmen breuk. 510
Afkookssel *in de Pocken.* 354
Waatersugt. 337. 338
om het bloed te suiveren. 206
teegens de Jigt. 147. 703
voor de Keel ontsteeking. 53
al te grooten Stondenvloed. 54. 73
Puysten des aangesigts. 109
swaarmoedigheid. 325
Geelsugt. 314. 316
van Patich wortel. 318
Schurft. 349
Vuyle sweeren. 379
Roodeloop. 330
Borst. 362
Afverwsel *van Gom Lak.* 12
Kooper. 459
de wortel Ninsi of Nisi. 820
Algemeen Buiksuiverend *Electuari van Joan Zwelfer.* 249
Aftreksel. 251
Extract. 250
Poeder van Quercetanus. 254
Afkookssel in de Mildsugt. 258
Conserf teegens de stuypen. 260
de opgestopte stonden. 260
Afkookssel teegens het Waater. 256
Algemeene Buiksuiverende Middelen, *welke syn* 248
Pillen 252
teegens de opgestopte stonden. 262
voor

voor de Mild-
sugt. 262
Antimoni gedaan by het Afkookſel voor
de Pocken. 355
Regulus Medicinalis. 565
Boter. 564
Apophlegmatiſmen goed in Doofheid
en een ſwaar gehoor.
110
in een ſwak geſigt.
121
in de verminderde
Reuk. 132
het Kikvorſch ge-
ſwel. 132
de Lammigheid in
de Tong. 134
de Lel of de Huig
geſwollen. 134
Tandpyn. 135
Waaterige
koortſen 137
Venus ſiektens.
187
in de Slaapkoorts.
106
in verouderde
Hoofdpynen en
Quaalen. 106
ſwaarte des
Hoofds. 107
Puiſten des hoofds.
107
de Vallende ſiek-
ten. 102
Beroerte. 102
goet voor Slymige
Vogten. 99
Vogten in't hoofd.
99
Waateragtige
Vogten. 100
al-te veel Quyl.
100
ſcherpe Vogten in
't hoofd. 100
Kinderen. 144
Vrouwen. 145
die waateragtig
ſyn. 145
niet goed voor dunne Sinkingen.
138
de Sweeren van
de Mond en
Tand-Vlees.
138
het Op-eeten der
Tanden. 139
een Quaade Keel
uit ſlym. 139
Aamborſtigheid.
139
den Hoeſt. 140
Ontſteeking van
de Longe. 140
Teering. 140
Opſtyging. 140
de Venus ſiekte
als de Keel
ſweerd. 144
dunne ſoute Vog-
ten. 100
de ſuure Vogten.
101
de wrange Vog-
ten. 101
het Bloeden. 101
Jigtige. 146
Galagtige Vogten
101
oude Lieden. 145
Swangere en
Soogende. 146
die de Teering
hebben. 146
die Hartklopping
hebben. 146
Maagere. 148
Aqua Prophylactica van Sylvius. 549

Balſem

B.

Bassem van Lucatei. 174
Beschryving *van de Volk-koorts, van 't Jaar* 1694. 649
Wortel Ninsi of Nisi. 791
Bergstoffig *teegen Gift.* 563
Borstdrank. 171
Braak-Middelen *welke die syn.* 152
sagte eenvoudige. 153
heftige eenvoudige. 153
Chymische. 153
die aangenaam syn werken niet wel. 191
Braak-Geest *van Isak Roet.* 155
Suiker van Angelus Sala. 155
Geley van J. Tileman. 156
Sout van Theophrastus. 158
Wynsteen van Mynsigt. 158
Braak Middelen *goed in overvloedige scherpe Gal.* 163
veel slym in de Maag. 164
veel waaterige vogt in de Maag. 164
Vergift in de Maag. 164
die het Braaken gewend syn. 182
de Galagtige. 182
die een vast hoofd hebben. 182
Braak-Middelen *goed voor Maagere.* 181
die ligtelijk braaken. 181
die een sterke maag hebben. 181
die een ruime en breede Borst hebben. 181
de gaande en koomende koortsen. 166
Vallende siekten. 167
Beroerte. 167
Hik. 167
het Boort. 167
de Jigt. 168
verouderde Hoofdpynen. 168
Kortborstigheid. 168
Waatersugt. 168
een Swaare Baaring. 169
Doode Vrugt en de Naageboorte. 169
niet goed voor Kinderen. 179
sagte en tengere Menschen. 179
Swangere. 179
die Gebrooken syn. 179
Swakke. 180
seer Vleesagtige. 180
die een Enge-Borst hebben. 180
de Droefgeestige. 180
die walgagtig syn. 180
Teering. 169. 180
Teering koortsen. 169
Uytdroogende siektens. 170

Siektens van de Longe. 170
de ſuure Vogten. 164
wrange Vogten 165
ſeer Lymige Vogten. 165
het Bloeden. 165
de Opſtyging. 174
de Keel ontſteeking. 175
Quaalen der Ooren en Oogen. 175
Graaweloop. 175
Ontſteeking der inwendige en uitwendige deelen. 175
Buik-oopenig *in de Waaterſugt door een Naalde met een Wolledraad.* 340

C.

Ciperſe Vitriool *in de Waaterſugt.* 628
Conſerf *teegens de Roodeloop.* 209. 327. 419
om te Sweeten in de Pocken. 353
voor de Maag. 122. 312. 461

D.

Daagen, *goed om te Ontlaſten in de Koortſen.* 399
Doofheid *in de Vingeren door het handele van de Contrayerva.* 651
Drankje *teegens de Opſtyging.* 141
Scheurbuik. 463
Vallende Siekte. 66. 274
Stuipen. 68
het Kolijkagtig Graavel. 483
van Scammonium. 205
voor 't Hoofd. 22. 26

E.

Elaterium *het oudſte het beſte.* 235
Electuarium *Cholagogum Sylvy.* 202
teegens de Koorts. 304
Roodeloop. 210
Elixir *ſalutis.* 227
Etterdragt *in de Jigt.* 38
Extractum *Catholicum.* 250

F.

Fontanellen *op 't Hoofd goed in een Beroerte.* 273

G.

Galagtige *kolijk-pyn.* 478
Galdryvende, *Middelen welkeſyn.* 202
Syroop van Sylvius. 203
Galdryvend *Conſerf in de koortſen.* 207
Electuari van Sylvius. 202
Geeſt *gecampherde van Theriaac.* 550
teegens hardnekkige Hoofd pyn. 96. 97
de Scheurbuik. 467
van Pokhout. 254
Sal Ammoniac geſpeeceryd. 406
voor de Benaauwtheeden voor het Hart. 277
Maag. 416
Slaapkoorts. 51

het

het Kolijk. 483
om de Maandſtonden te verwekken. 51
Geſeegend waater van Roeland. 154
Geſtalte des Lichaams bequaam om ontlaſtinge te verdraagen. 266
Gevleugeld pypje tot de Strotſneede. 287
Gewynſteende Brandewyn. 254
Glas van Antimoni. 159
Gloeiend Brand-Yſer in de Jigt. 37
in Blintheid. 39
Gorgel drank in een quaade keel. 283
Graveeligekolijk pyn. 479
Graveel en kolyk, hoe te onderſcheiden. 494
Gulden Geeſt des Leevens van Roeland. 215

H.

Harsagtige en ſlym purgeerende pillen des Avonds in te neemen. 422
Hartſterkende Syroop. 582
Hartſterkend waater. 639
Hars van Jalappe 239
Hippecoanna in de Roodeloop. 331
Honger koorts. 644
Hoofd Geeſt. 655
Pillen. 26. 589

K.

Kina Kina geneeſt de derdendaagſe koorts. 294
verſcheide Aanmerkingen ontrent des ſelfs gebruik 295
gevoelen van de Schryver hier over. 296
wat toevallen het ſomtyds verwekt. 296
die daar van afgingen alle geneeſen. 296
met Seene-blaaden op Francewyn geſet. 301
en andere kruiden op Bier geſet. 310
met ontlaſtende middelen goed. 297
onder de gedaante van Pillen. 297
in Rynſewyn geweekt. 297
Klaare en heldere waateren, wat te kennen geeven in de Teering. 394
Kleine Eſula alleen in't gebruik. 234
niet vers te gebruiken. 234
Knollen Sap in de Sprouw. 308
Koekjens teegens de Loop. 416
Koorts, de derdendaagſe beſwaarlijk te geneeſen. 293
Koorts verdryvend Extract. 222
verdryvende Oly. 220
Kragten kunnende het ſuyveren verdragen. 264
Kruidnaagelen Aſyn goed in de Peſt. 49
Kruid Mee voor de Koorts. 363
Kruid Mutsje voor't Hoofd. 25
Kruidwyn in de Waaterſugt. 333. 627. 632
teegens de Opſtyging. 142
de derdendaagſe Koorts. 192. 298. 306. 405. 418. 502. 525
voor de Beroerte. 452
voor't Hoofd. 23. 93. 112. 606. 612
voor de Lammigheid 105
Maag. 460. 599. 750
opgeſtopte Maandſtonden. 343

Vallende siekte. 65.219
Wormen. 490

L.

Laatkoppe *op de Buik geset voor 't Bloeden.* 35
voor de Jigt. 38

M.

Maag, *wel of quaalijk gesteld in het Graveel.* 484
Manier *om de Steen uit de Schagt of Pis-gang te snyden.* 824
een Breuk door oopening van de Buik in te brengen. 534
Mee, *goed als een ontlastend middel niet en werkt.* 413
Mengsel *van drien.* 550
Middel *om het sterk Niesen te beletten.* 46
Mondspoelsel *in de Vallende siekte.* 88
Langduurige hoofd quaalen. 90

N.

Nies-middelen, *waarom soo genaamd.* 6
Nies-middel *in een slym prop.* 12
de Opstyging. 14
Slaapkoors. 8
Langduurige hoofd-quaalen. 9.13
een stinkende Neus sweer. 10
voor het Neus Bloeden. 15
Nies-middelen *syn goed voor slym in 't hoofd* 17
Etter in't hoofd. 18
Bloed in 't hoofd. 18
Waater in 't hoofd. 18
die een sterk lichaam hebben. 42
weinig bloed hebben. 43
in de vallende siekte. 20
beroerte. 20
slaapsiektens. 24
hoofdpynen. 24
beeving en trekking. 24
swaarte in 't hoofd. 24
neus sweeren. 24
duysterheid van 't gesigt. 24
de ontsteeking van de Amandelen. 32
in de tandpyn. 32
in Doodelijke siektens. 32
in't Ruisen van de Ooren. 28
den Hik. 28
een swaare baaring. 28
de opstyging. 29
niet goed voor graveelige. 42
waatersugtige. 42
in taaye slym. 19
ongekookte Etter in't hoofd. 19
in een quaade keel. 35
in sinkingen. 35
siektens van de long. 35

de

de jigt. 36
in ongemakken der oogen. 32
in swymelig des hoofds. 33
Neus sweeren. 33
bloeden. 33
voor kinderen. 39
swangere 40
heel vleesige. 40
bloedrijke. 41
die de sprouw hebben. 41
gebrookene. 41
op wat tyd te gebruyken. 44
Nieswortel, goed voor de derdendaagse koorts. 226

O.

Oly voor de vallende siekte. 50
groote stank. 50
Ontlastend middel te sterk werkende, wat dan te doen. 413
warm en niet kout in te neemen. 408
Oogwaater. 124
Op wat syde men moet leggen om geklisteerd te werden. 537
Ontlastinge goed voor de Lammigheid. 280
geswellen van de Tong. 281
een quaade Keel. 281
de Amborstigheid. 288
het zydewee. 289
de kourise. 291
siektens van het Darm-schyl. 319
swaarmoedigheid. 321
Miskleurige en opgestopte maandstonden. 342
een verstopten buik. 344
quaad sappigheid 344
langduurende siektens. 345
haastige siektens. 345
de jigt. 346
verminderde honger. 310
geelsugt. 313
waatersugt. 332
jigtige. 372
gewonde. 372
die sweeren hebben. 377
de beroerte. 272
vallende siekte. 273
die van een warme en vogtige gemaatigdheid syn. 384
het gewoon syn. 384
een hard leeven leiden. 384
vol quaade sappen syn. 384

een beginnende Buikloop. 326
Roodeloop. 326
pyn sonder koorts. 392
een verstotte buik, opblaasingen. 392
veel nagt sweet. 393
Waateren met grondsetsel ververvult. 393
opgistende vogten 394
miskleurige maandstonden. 395
alle slaapsiektens. 278
al te veel gal. 268
lymige slym. 268
waateragtige sappen. 269
gekookte vogten. 269
quaadsappige vogten. 270
Vrouwen die haar maandstonden niet en hebben. 370
Swanger syn van de 4de tot de 7de maand. 370
Ontlasting goed in de Lente en in de Herfst. 397
het begin van de Soomer. 398
wonden. 355
sweeren. 355
schurft. 348
spaanse pocken. 352
jonge lieden. 370
die by nagt sweeten, als geen spys hebben gebruikt. 370
met een nugteren maag 400
op een maatig warm, en vogte suidelijken dag. 398
den nieuwe Maan. 398
des morgens. 400
Ontlasting niet goed in bloeding. 356
hoofdswymel. 356
de raasende koorts. 356
ontsteeking van het middelrift. 357
zydewee. 357
voor dikke en taaye gal. 270
seer vlugge gal. 271
seer taaye slym. 271
Glasagtige slym. 272
de suure of wrange quyl. 272
kinderen. 385
oude lieden. 385
swakke. 386
seer maagere en uitgeteerde 388
vette. 389
die seer veel bloed hebben. 389

de

de teering hebben. 389
Swangere in't begin of einde van de dragt. 390
Vrouwen welkers stonden te veel vloejen. 390
de ontsteeking van de Mond der Maag. 354
Longesugt. 364
ontsteeking van de Leever. 364
een drooge sinking Hoest. 365
de Teering, en gebrek van voedsel. 376
Hik. 366
Miltsugtige droefgeestigheid. 367
hardnekkige en verouderde verstoppinge. 367
de Pest, Blutskoortsen, Pokjens, en Maaselen. 368
in de verheffing van de koorts. 368
Buikloop die lang geduurd heeft. 369
alte groote stonden vloed. 369
Jigtige en meer andere pynen. 369
die de pest hebben. 390
ongemaatigde, en wyn drinkers. 390
die gesonde lichaamen hebben. 390
'tongewoon syn 391
op de dag der scheiding van de siekte. 400
Open-Lyf maakend Drankje *in de alle daagse koorts* 196
Open-Lyf maakende Pillen *voor een swakke Maag.* 197
landuurige hoofd pynen. 197
anderen daagse koortsen. 197
Ouderdom *bequaam om suiver middelen te verdraagen.* 266

P.

Pap *teegens het koude vuur.* 177
Pedro del Porco. 544
Pillen *teegen de slaapkoorts en opstyging.* 225
vallende siekte. 64. 275
brakke sinkingen. 61
roodeloop. 208. 420
het braaken. 189
voor de sinkingen en hoest. 671
opgestopte maandstonden. 342
swaarmoedigheid. 324
Pis-dryvende Middelen *welke syn.* 758
eenvoudige. 761

en Pis verwekkende middelen verschillen. 759
Syroop. 770
Geest. 792
Pillen. 796
Leepeldrank in de graveel pyn van slym. 776
Pis-dryvend *Afkookſel van Foreſtus.* 768
Afkookſel. 769. 781
Conſerf. 779
Laudanum van J. Michaël. 772
Poeder van Rolfink. 772
van den Schryver. 773
Uittrekſel. 767
Pis-dryvende Middelen, *goed in een waater-hoofd.* 806
Hoofdpyn. 806
de leevervloed. 807
Waaterſugt van de Trompetten der Lyfmoeder. 812
Waaterſugt. 807
in de waateragtige koortſen. 815
verſtopping van de Milt en Leever. 815
uit het Colijk. 815
in de Lammigheid uit het Colijk. 819
Geelſugt. 821
Steen. 823
in de Winter. 844
morgenſtond. 845
het afneemen der ſiekte. 845
voor den Eeten. 845
naa de Buikſuivering. 846
het wegneemen der verſtoppingen 847
pyn en ontſteeking. 847
voor het moeielijk waatermaaken. 824
het opſtoppen van de Pis. 825
de Jigt. 828
Pis-dryvende Middelen *goed voor de Wey en Waateragtige vogten.* 798
Kinderen. 837
die het Voet euvel hebben. 837
ontrent de volle Maan opſwellen. 837
vol Waateragtige vogten ſyn. 842
Vrouwen, die de witte vloed hebben. 842
Pis-middelen *niet goed in de ontſteeking der Nieren.* 834
Blaas. 834
verſweering van de Nieren en Blaas. 835
Steen der Nieren en Blaas. 835
Pis-vloed. 836

op-

opstopping van de Pis door te veel Waater in de Blaas. 836
heete Jigt. 836
brandende koortsen. 829
de Pest en Pestkoortsen. 829
teering koorts. 829
Teering. 830
een Etter-borst. 830
de Roode loop. 830
den kronkel in de Darmen. 831
voor wrange en swaarmoedige vogten. 801
seer lymige en taaje vogten. 801
galagtige vogten. 802
etter en bloed met de pis gelooft. 802
oude en afgeleefde. 843
warme en galagtige. 843
maagere schraale, en uitgeteerde. 843
die de teering hebben. 843
vrouwen, die te sterk vloeyen. 844
die swakke darmen hebben. 844
verswering of quaalen inde Nieren, of Blaas hebben. 844
Pleister teegens een Breuk. 41
Poeder inde Waatersugt. 334
teegens de Koorts. 94
Roode-loop. 208
het syde wee. 289
van de Gravin van Kent. 545
Creefts schaaren. 546
Palmarius. 669
voor de opgestopte maandstonden. 344
Popje teegens de tand-pyn. 95
Purgeer-drank voor 't Hoofd. 34

Q.

Quik des Leevens. 157
Quik-silver in bier omgeschud goed voor de wormen. 490
Quyling door Quik-middelen verwekt. 137

R.

Rhabarber niet goed voor de koude Pis, en Aambeyen. 204
Regulus Antimonii. 158
Reuk-waater om de Geesten te verquikken. 49
Roode Regulus Antimoni. 159
Rookingen goed voor Taaye-slym. 60
sout en scherpe vogten. 60
het uitsinken van de lysmoeder. 74
Aambeyen. 75
de Persing. 75
de Pokken. 76
Kinderen. 78
de waatersugt. 79

ſcherpe ſinkingen. 79
Lamme. 80
Etterborſtige. 80
vallende ſiekte. 63
opgeſtopte maandſtonden. 61
ſuure en wrange vogten. 62
teering. 71
opſtyging. 72
opgeſtopte en te ſterk vloeyende ſtonden. 72
aamborſtigheid. 71
ſwaarte des hoofds. 67
verſtopping der Neus-gaaten. 67
koude ongemaatigdheeden des hoofds 69
de ſlaapkoorts. 69
de ſinkingen. 69
ſweeren van de ooren, mond, neus, lyfmoeder. 70
een ſlymige keel. 70
Rookingen *niet goed voor die bloedſpuwen.* 81
de ſpys-loop hebben. 82
heete koortſen. 82
brandende en kloppende hoofd pyn. 82
een ſwak hoofd. 82
een galagtige gemaatigdheid. 82
warme ſinkingen. 77
aamborſtigheid uit 't geſtel der longen ontſtaan. 77
het ſyde-wee of inwendige ontſteeking. 77
het bloed ſpuwen. 78
de ſpys-loop en roode-loop. 78
die een ſwak hoofd hebben. 78
de Jigt. 78
ſwangere. 81
ſuigende. 81
oude lieden. 81
maagere. 81
taye en ſlymige vogten. 62
gal-agtige vogten 62
wrange en ſuure vogten. 62
't bloeden. 63
Rook-kaarsjens *voor de Peſt.* 59
Koekjens voor de Pokken. 57
om de maandſtonden te verwekken. 58
voor de buikloop. 58
Poeder *voor de vallende ſiekte.* 64
ſinkingen. 55. 57
om het hoofd te droogen. 57
voor het uitſinken des Aarsdarm. 56

S.

Saffraan *van de Metaalen.* 156
Salf *voor de Jigt.* 704

Schurft

Schurft. 351
Wormen. 200
Seene-blaaden *poeder van Wierus.* 199
Montagnana. 199
Syde-ween *ſoo Baſterde als Opregte in't Jaar* 1686. *in deeſe Landen.* 358
ſonder Aaderlaating niet te geneeſen. 359
Set-Pillen *wat die ſyn.* 430
waar toe werden gebruikt. 430
goed in de Quaalen van den Aars. 430
hoe veelderley dat'er ſyn. 431
Setpillen *niet goed in de Aambeyen.* 510
Aarsſpleeten. 513
Slappe *Nies-Middelen.* 5
Slinker-Bal *met een Steene korſt beſet.* 679
Slymdryvend *Electuari.* 212
Slymdryvende *Middelen, welke.* 211
Slym ſuiverend *drankje voor de derden daagſe koorts.* 215
Afkookſel voor de lammigheid. 217
Conſerf voor de derden daagſe koorts. 218
vallende ſiekte. 218
Soete geeſt *van Salpeeter.* 735
Soppen *te gebruyken naa de ontlaſting.* 414
Spreek-*Trompetten.* 116
Spuiting *in een quaade keel.* 285
Sterke ſweet middel *wanneer en aan wie te geeven.* 585
Stooving *voor de Schurft.* 351
Strotſneede. 285
Suure middelen *goed voor de Scheurbuik.* 682
Swarte *Galdryvende middelen, welke.* 225
Pillen voor de maandſtonden. 233
Swarte *Galdryvend Drankje voor de opgeſtopte ſtonden.* 228
derdendaagſe koorts. 229
Afkookſel teegens de Lammigheid. 230
Electuari. 226
Sweetdryvend *Afkookſel in de waaterſugt.* 629. 631
Sweetdryvende *Geeſt teegens de koorts.* 548
Weeſentlijkheid. 559
Gift weederſtaande Geeſt. 551
Antimoni kalk. 563
Pillen in de alle daagſe, en derdendaagſe koortſen. 583
Sweetdryvend *Brokje in quaadaardige Koortſen.* 572
in de Roos. 572
Conſerf in Peſt koortſen. 573
de waaterſugt. 573
Afkookſel in de Lammigheid. 574
Scheurbuikige pyn. 575
Poeder in de pokjens. 577
gaande en koomende koortſen. 577
Electuari. 552. 553

Afverwsel. 562
Teegen Peſt uittrekſel van Zwelferus. 556
en teegenkoorts Uittrekſel of Pillen. 557
Drankje voor de gaande en koomende koortſen. 567
de opgeſtopte ſtonden. 568
pyn voor het Hart. 568
het Sydewee in 't begin. 571
Sweet middelen *welke die ſyn.* 541
op welke manier werken. 542
hoe veelderhande wys in 't werk geſtelt werden. 542
eenvoudige. 543
t'ſaam-geſtelde. 547
in drooge lichaamen in een vogtige, en in vogtige lichaamen in een droge gedaante te geeven. 585
met voorſigtigheid te geeven. 586
Sweet-middelen, *goed inde Pokjens en Maaſelen.* 697
Jigt. 699
verſtyving. 705
het Vuur. 710
Venus Siekte. 715
Waater vrees. 660
Schurft. 694
opſtopping van de ſtonden. 670
Scheurbuyk. 679
Syde-wee. 689
geduurige, en gaande en koomende Koortſen. 634
Peſt. 658
voor alle dunne vogten. 594
Gal agtige. 595
benaauwtheid voor het Hart. 616
Slymige. 595
de met ſinkinge beſogte. 737
Jigtige. 737
Gewonden. 737
Kinderen. 733
die warme longen hebben. 736
beſwaarende en knaagende Pynen. 601
Lammigheid en Kramp. 609
Langduurige ſinkingen. 615
de opſtyging. 621
leevervloed. 624
Waaterſugt. 625
Soute en Scherpe vogten. 587
Vergiftige, ſuure, en wrange uytwaaſemingen. 599
Sweet-middelen *niet goed in de Teering.* 716
een ſlym-prop van het Hart. 720
de Teering Korts. 725
droef-

droefgeestigheid. 726
Quaadsappigheid. 726
het gebrek, en scherpigheid van sappen. 727
de vliegende pyne der leeden. 728
voor oude lieden. 738
uytgemaagerde. 739
Warme en gal-agtige. 739
die al te dunne sappen hebben. 739
suure vogten. 600
wrange en swaarmoedige. 600
seer lymige en taaye. 601
Sweet-poeder *uit de dooden Kop van Antimoni* Booter. 565
Syroop van Coloquint *van Sylvius.* 213
Freitagius. 213

T.

Tablette *van Scammonium.* 203
Teegengiftig *Afveruwsel van Michaël.* 561
Teekenen *om te doen Braaken, syn het Traanen der Oogen.* 182
veel Quylens. 183
Ruyschen en Tuiten der Ooren. 183
Hoofdswymeling. 183
walging van het Eeten. 183
bittere op Rispingen. 184
Walging. 184
Pynen booven het Middelrift. 184
Tinctuur *teegens de Vallende Siekte.* 276
van Kina Kina. 307
voor de Maag. 311
Toegepaste Middelen *by de ontlastende te mengen.* 421
Turpethum *Minerale.* 7
T'saamen *trekkende Syroop.* 173

V.

Verhaal *van een Swangere Vrouw door Niesmiddelen geneesen.* 18
Vrouw die beroerd was. 21
Man, krygende verscheide toevallen van het snuiven. 25
met t'saamenwringing van de keel geplaagd. 29
swaare neus bloeding. 33
met de jigt geplaagd. 37
Verhaal van een *Swangere Vrouw die een Naavel Wind-breuk had.* 41
Man, die swaar Hoeste. 60
Vrouw met Vallende Siekte geplaagd. 64

Verhaal *van een Kind met de Stuipen geplaagd.* 67
Vryster met een quaade Keel besogt. 70
Vrouw naa een Mis-Kraam in te groote Stonden vloed vervallen. 73
Jongman met de Persſing gequeld. 75
Man die ontrent de Volle Maan pyn in den Arm had. 79
Vrouw die naa te groote aaderlaating haar Eetluſt verlieſt. 93
Man die een Beroerte kreeg. 102
Vrouw die verſcheide Puyſten kreeg. 107
Man die Ruyſſing der Ooren en een ſwaar Gehoor had. 110
Meisje Doof en Stom Gebooren. 117. 118
Vrouw met Ruyſing der Ooren besogt. 119
Man die Blind wierd en geneesen is. 121
van de Blindheid door Koppen geneesen. 125
Meisje van de Blindheid door Bloedſuigers geneseen. 128
Vryster van de Blindheid door een Fontanel op het Hoofd geneesen. 129
Jonge door een Vuur-Pyl Blind geworden. 131
Meisje van de Vallende Siekte door een Fontanel op het Hoofd geneesen. 132
Boer, een Kikvors geſwel hebbende. 132
Jongman die de Lel geſwollen had. 134
Vrouw met ſwaare Tandpyn geplaagd. 135
Droefgeestige Vrouw met Opſtyging geplaagd. 141
Jigtig Man. 147
Heelmeester vervallende in Bloedſpuwen. 170
Man die meermaalen Bloedſpoog. 173
Man met een verſteende Balſak. 176
met de derdendaagſe koorts besogt. 191
Vrouw hebbende de Roodeloop. 209
Jongman krygende de Vallende Siekte. 218
Man hebbende de derdendaagſe koorts. 221
hebdende de waaterſugt over het geheele lichaam. 243
Vrouw met waaterſugtige Voeten. 258
Vryster uit Droefheid de Stuipen krygende. 274

Ver-

Verhaal *van een Man hebbende een Slaapkoorts.* 278
Vrouw hebbende een Quaade Keel. 283
Man die Aamborſtig was. 288
het Sydewee had. 289
hebbende de derdendaagſe koorts. 298. 301
Jongman hebbende de derdendaagſe koorts. 303
Meisje hebbende de derdendaagſe koorts. 305
Vrouw krygende uit een derdendaagſe een alle daagſe koorts. 307
die weer inſtort naa't eeten van Zeevis. 309
Man verlieſende ſyn eetluſt. 311
Vrouw krygende naa veel Vette Spyſen de Geelſugt. 313
Man krygende naa de koorts de Geelſugt. 315
Kindje ſonder Opperhuit. 320
Vrouw in de hoogſte ſwaarmoedigheid vervallen. 321
word erger door een buikſuivering. 322
en beeter door een Grein Laudanum. 323
en een Melkje. 322
Officier hebbende eerſt een Spysloop, en daar naa de Roodeloop. 326
ſtort naa drie weeken weederom in. 330
Dogter krygende naa een derdendaagſe koorts de Waterſugt. 333
geneeſen door Puyſten op de Dyen. 335
Vrouw krygende naa verſcheide koortſen eerſt dikke Beenen en daar naa de Waterſugt. 336
Eedelman die een Schobagtig Schurft had. 349
Man krygende naa een quaade leevens wys Etteragtige Schurft. 349
krygende naa te veel gebruik van Wyn en Vrouwen de Jigt. 347
Vrouw hebbende de Spaanſe Pocken. 352
Jongman krygende naa een wandeling het ſydewee. 359

Verhaal *van een Vrouw hebbende het ſydewee.* 361
die door een ligt ontlaſtend middel een miskraam krygt. 371
Jongman in Ooſtindien met een Pook gequeſt, die naa ſes jaar een geſwel in ſyn Heup krygd, waar uyt een Beentje gehaald ſynde is geneeſen. 372
Man met een Roer geſchooten in ſyn Buik, welke koogel naa dertig jaar by de knie ſchyf is uitgeſneeden. 376
naa een arbeitſaam leeven tot ruſt koomende krygt veel ſweeren, waar van met een Afkookſel van Pokhout en Patig wortel is geneeſen. 377
die welvaarend en geſond ſynde ſwak werd, en door een Purgeer wyn en Aaderlaating is geneeſen. 386.
Zee-vaarend Man met verſcheide toevallen beſogt. 380
Vrouw hebbende de derdendaagſe koorts en hardlyvigheid. 403
Dogter die gebruikende om de opgeſtopte Maandſtonden een ontlaſtend middel en daar op koud Bier drinkende, een overmaatige buikſuivering krygd. 411
Regtsgeleerde die koude Wyn op een ontlaſtend middel drinkende een overmaagtige buikſuivering krygd. 414
Vryſter krygende door koude, naa het inneemen van een buikſuivering, de Loop. 417
Jongman krygende hardlyvigheid naa het eeten van gebraade karſtanjens, door een Aarsſpuiting van Waater en Sout geneeſen. 441
Vrouw van twee en t' ſeeventig Jaar van een ligte beroerte geneeſen. 450
Kindje krygende door hardlyvigheid de ſtuypjens. 453
Jongman, die in de koude lugt gaande

Leepe

Leepe Oogen krygt. 456

Vrouw hebbende krimping in de buik door Aarsſpuitingen geneeſen. 459

Man krygende naa veel ongemakken van de Lugt te hebben uit geſtaan, de Scheurbuik. 472

Vrouw krygende naa het Eeten van veel Ooft, Pyn in de Buik en opgeſtopte Stonden. 469

Swangere Vrouw van een langdurig Colijk door het Eeten van Rauwe Ooſters geneeſen. 472

Jongman naa te veel Wyn drinken het Colijk krygende, werd door een Aaderlaating geneeſen. 475

Vrouw krygende naa de derdendaagſe koorts de Roode loop en 't Graveel. 479

Man met Pyn in de Buik, Braaking en Graveel beſet. 484

Jongman hebbende een pynlijke Buikloop. 486

Meisje krygende door veel ſoet te eeten de Wormen. 489

Jongetje krygende veel toevallen door de Wormen. 491

Vrouw hebbende ſwaar Graaveel. 494

hebbende de derdendaagſe koorts. 499

Vrouw die door dikwyls Cliſteeren Aambeyen kreeg. 505

Man die naa het gebruik van Cliſteeren Aambeyen kreeg. 506

met Aambeyen geplaagd, krygende naa het ſetten van een Setpil een verſweering in de Endeldarm 510

Kindje met Pyn in de Buik door een Cliſteer geneeſen. 514

Man krygende de Loop naa een ligte Buikſuivering. 518

naa hardlyvigheid een Darmbreuk. 526

Vrouw naa ſwaare Colijk Pynen krygende een Liesbreuk, die niet kunnende herſteld werden, door een opening in de Buik te maaken is ingebragt. 526

Man

Verhaal *van een Man krygende naa het Eeten van veel Ooſt Pyn voor het Hart.* 569
Vrouw die naa veel Ooſt te Eeten, en hebbende Ialap ingenoomen ſwaare Buikpyn krygd. 577
Man krygende na veel ongemakken de derdendaagſe koorts. 583
Gal-agtig Man krygende naa verſcheide Koortſen, een hard en effen geſwel ontrent de regter Mam, met de Maan af en toeneemende. 588
Jonge hebbende een geſwel in de Borſt het welk ſoo haaſt by de Koorts kreeg verdween, en de Koorts ophoudende weederom toenam. 593
Man met Jigt en Graveel geplaagd, waar van hy hebbende de Koorts, vry was. 594
Vrouw die verhit ſynde haar in de koude lugt begeeft, en de Koorts met verſcheide toevallen krygd. 595
hebbende ſwaare Tandpyn als ſy ſwanger was, en alle haare Kinderen de ſtuipjens. 603
Man die onder het Drinken en Toebak-rooken needer vald. 609
Vrouw die naa een drajing in het Hoofd half Lam wierd. 614
Swangere Vrouw die vier Maanden aan malkanderen gedurig Vloeide. 616
Vryſter die door Droefheid, benaauwdheid voor het Hart, en Opſtopping van haar Stonden krygd. 619
Vrouw die door Droefheid haar Maandſtonden opſtopten. 621
Man die naa een verlooren Eetluſt, de Waaterſugt krygt. 625
Jongman, vervallende door een ſittend leeven in de Scheurbuik, waar voor Quikmiddelen gebruikende, en quylende, krygd het Waater. 630
Jongman krygende naa veel Fruit te Eeten een vermeerderde Eetluſt

Iust en de Koorts, waar voor een Drankje met Reg. Antim. Midicina. gebruikende, die niet in Reegenwaater lag, heeft daar van gebraakt, en niet geſweet. 640

Man, Drinkende ſwaar beſweet ſynde koud Bier, krygt daar van een gedurige anderen daagſe koorts 635

Man krygende de Honger Koorts, is door ſweeten ge- [illegible] 644

is door te veel eeten geſtorven. 647

Vryſter, die de Volk koorts krygende, ſchielyk ſtom wierd. 652

Iongman, die in de Volk-koorts met vlakken uitſloeg. 656

Oud Man, die naa de vierde verheffing over ſyn geheele Lyf met Puyſten uitſloeg, en daar naa gheel vervelde. 657

Blikſlaager, die van ſyn Dolle kat gebeeten ſynde de waater vrees kreeg, en daar aan ſtarf 661

Jongman, die, van een dollen Hond ſynde gebeeten en in See gegoid, is geneeſen. 666

Vrouw, die 's Avonds in de koude lugt gaande haar Stonden opſloegen. 670

die naa veel Suur en Fruit te hebben gegeeten haar ſtonden opſloegen. 67[illegible]

koomende, ſoo ſwaaren kraam vloed had, dat wierd geoordeeld dood te ſyn, is door een hart ſterkende drank geneeſen. 675

Klop, die naa dat haar Stonden opbielden, een ſeer groot Geſwel op de Toon van haar voet kreeg. 677

Man, die naa een quaade Leevens wys de Scheurbuik kreeg. 610

Iongen, hebbende ſwaar de Waaterkanker. 682

Iongetje met de Lenden Vang beſogt. 686

Verhaal van een *Jongman, die seer sweetende sig in de koude begaf, en daar door het Sydewee kreeg.* 689

Meisje naa een ligte koude krygende het Sydewee. 691

Man, die in de Hondsdaagen van de Reis gekeerd de koorts met verscheide toevallen krygd. 694

Vrouw in haar jonkheid seer door de Pokjens geschondzn...en die weedaar naa haar voorige schoonheid weer krygd. 697

Meisje, hebbende vyf maalen de Pokjens gehad, en die voor de sesde maal krygende daar aan stierf. 699

Man, met sinkingen en de jigt geplaagt. 700

Timmerman, die sweetende sig in de koude lugt begaf, daar een verstyving kreeg. 705

Krygsman, in syn verstyft Teel-Lit met een koogel gequest. 709

Verhaal van een *Man, voor de Tantpyn en jigt een baaak-middel gebruikende, krygd daar door de koorts, en het vuur in syn beenen.* 710

Oude vrouw, krygende het koude vuur over het geheele Lichaam. 714

Vrouw, krygende naa een swaare Hoest, de Teering. 716

Kort aasemige vrouw, die een slym prop in haar hart had. 721

Vrouw, seer met sinkingen geplaagd. 728

Iongman, met Heupjigt besogt door koppe met vlam geneesen. 731

Vrouw, dikwils met Colyk, en Heup-pyn gequeld. 732

Ionge, krygende naa het Eeten van harde Eyeren de stuipen. 734

Adelijke Daame, die doer het gebruik van al te veel vlugge dinge, in een bloedig sweet vervalt. 740

Man, die van een langduurige siekte geneesen synde, syn lust

luſt in volgd, en de Loop en Jigt krygd. 746
Man, die de jigt-pyn hebbende hardlyvig was, en die overſynde daagelyks afging. 754
Man, krygende naa de derdendaagſe Koorts, het Graveel. 776
Kraam-vrouw, krygende naa verſcheide toevallen het Graveel. 784
Swangere Vrouw, hebbende het Graveel. 785
Moerkoek met veel Steenen beſet. 787
Jonge, van agt jaar het Graveel ſwaar hebbende. 795
Vrouw verhit ſynde, door Pis-middelen geneeſen. 799
Man, krygende door een ſittend Leeven het Graveel. 802
Vrouw, die door Karne-melk te drinken in de derdendaagſe Koorts, het Waater krygd. 807
Vrouw, die uit droefheid de Koorts, Geelſugt en het Waater kreeg. 813
Vrouw, die verhit ſynde in de kouw komt, en daar door een Graveelig Kolyk krygd. 816
Man, hebbende het Graveel. 818
Vrouw, die om de 8. 9. of 10. dag de Koorts en geelſugt kreeg. 821
Man, aan een opſtopping van de Pis geſtorven. 825
Man, van een opſtopping van de Pis geneeſen. 827
Edelman, die door te veel Fruit te Eeten, den Kronkel inde Darm kreeg, en door Rook van Toebak in den Aars te blaaſen is geneeſen. 832
Vrouw, krygende naa de derdendaagſe Koorts, puiſten over het geheele Lyf en Beenen. 839
Vermilioen *van Antimonie.* 565
Verſagtende *en openlyf maakende middelen.* 195
Vogten, *die men moet ſuiveren.* 263
hoe veel, waar, en wanneer men moet ſuiveren. 263
Vogtig *Suiver-middel aan drooge, en droog aan vogtige Ligbaamen te geeven.* 264
Voorſchriften *van Set-pillen.* 445

BLAD WYSER.

Voorschriften *van Set-pillen, in de Slaap-koorts en Beroerte.* 446
voor de Wormen die men Aars-maade noemt. 447
Winden. 448
Om de Pyn in den Aars te stillen. 448

W.

Waater-dryvende *Middelen welke.* 233
Pillen voor de opgestopte stonden. 247
opstyging. 248
Hardnekkige buikquaalen. 248
Waater-dryvend *Electuari van Sylvius.* 235
Joannes Zwelferus. 236
de Lis van Wierus. 237
Syroop van Stapedius. 238
Poeder van Michaël. 239
Waater-dryvend Poeder *In de derdendaagse Koorts.* 240
Conserf teegens de Scheurbuik. 245
Drankje in de Waatersugt. 240
Afkookſel in de Waatersugt. 341
in een opswelling des Lichaams. 242
Waater *des Leevens t'saamen gesteld.* 412. 580
teegens de Opstyging. 143
het Graveel van Mynsigbt. 763
Zwelfer. 765
Walging *naa een Ontlastend middel hoe weg te neemen.* 408
Wandeling *goed naa het inneemen van een Ontlastend middel.* 409
Warme-Vogt, *of Rynse-wyn goed naa het inneemen van Pis-middelen.* 848
Weegen *open te houden naa de Ontlasting.* 414
Werktuig *om de Tand-pyn aanstonds te geneesen.* 136
Rook van Toebak in den Aars te blaasen. 833

EINDE.

Deese weinige Druk-fouten, die eenige verandering aan de Sin van den SCHRYVER soude kunnen geeven, gelieve de Gunstige LEESER aldus te verbeeteren.

Bladz. 12	*Reeg.* 1	*staat*	tot dat de Roo *lees* tot dat de roode koleur.
16	1		het welk een klein weinig je doet niesen *lees* van het welk, een klein weinig je doet Niesen
53	3		opsteigendende *lees* opstygende
67	22		aan de stuipen by termynen seer sterk *lees* aan de stuipen of termynen die seer sterk.
234	34		is insonderheid maar in 't gebruik voor Kinderen. *lees* is insonderheid maar in 't gebruik; maar voor Kinderen
273	14		een hartscherpigheid *lees* met haar scherpigheid

BEKENDMAKING.

Als dat by my J. DU VIVIE, voor de tweedemaal is gedrukt de Nieuwe en Naauwkeurige NEEDERLANSE HOVENIER, onderwijsende hoe hier te Lande, onder dit Climaat een Tuin, met syn Parken, Paaden, Glintingen en Heiningen wel sal aangeleid, en de Boomen aan deese moeten geplant, gesnoeid, aangebonden en onderhouden werden, en op wat wyse men onvrugtbaare Boomen, 't sy Karrel- of Steen-vrugten vrugtbaar maaken, en nu wel draagsaam, alsoo bewaaren kan. Ook de regte en seekere manier, om haar Siektens en Ongemakken, waar door se anders in 't geheel of ten deelen ligt vervallen, jaa sterven, voor te koomen en te geneesen; als meede een Beschryving van alle soort van Rypen en Ongediertens die de Vrugten der Bloemen bederven: alles door de Reeden en de Ondervindingen van meer als vyftig jaaren herwaarts beveestigt.

Dito

Dito is by den ſelven voor de derdemaal gedrukt de NEEDERLANDSE BLOEMHOF, beplant met BLOEMEN, OOFT, en ORANJERYEN; waar in geleerd werd, hoe men alderhande ſoorten van de curieuſte Bloemgewaſſen; als Tulpen, Angelieren, Hyacinthen, Narciſſen, Beerenooren, &c. ſal voortkweeken, vermeenigvuldigen, nieuwe aanwinnen, wel en met verſtand veilig teegen 't verderf bewaaren, enz. Hier by komt nog den nieuwen Neederlandſen Heſperides, of Oeffening en gebruik van de Limoen en Orange-Boomen, &c. alles door langwylige ondervinding geſchikt naa 't Climaat deeſer Landen, ten gemeenen voordeel uitgegeeven, en overſien, jaa by naa een derde met Aanmerkingen vermeerderd door Henr. van Ooſten, Bloemiſt en Entenier ontrent Leyden.

Dito is by den ſelve op nieuw gedrukt het Regiſter van alle Soorten van PEEREN en APPELEN, met aanwijſing op welke tyd dat yder in haar Soort volkoomen, en te regt Ryp ſyn. Als meede een Regiſter van alle Soorten van Wyngaarden of Druiven, Perkſikken, Abricoſen, Pruimen, Karſſen, Kruisbeſſen, Aalbeſſen, Miſpelen, Haaſenooten, enz. Verſcheide Soorten van Boomgewaſſen; mitsgaders van de Wilde Plantagie. Het welke in onſe Taale nooit op deeſe wyſe en ordre is geſien. Uitgegeeven tot een Byvoegſel agter de Nieuwe en Naauwkeurige Neederlandſe Hovenier.

EINDE.

d-6482